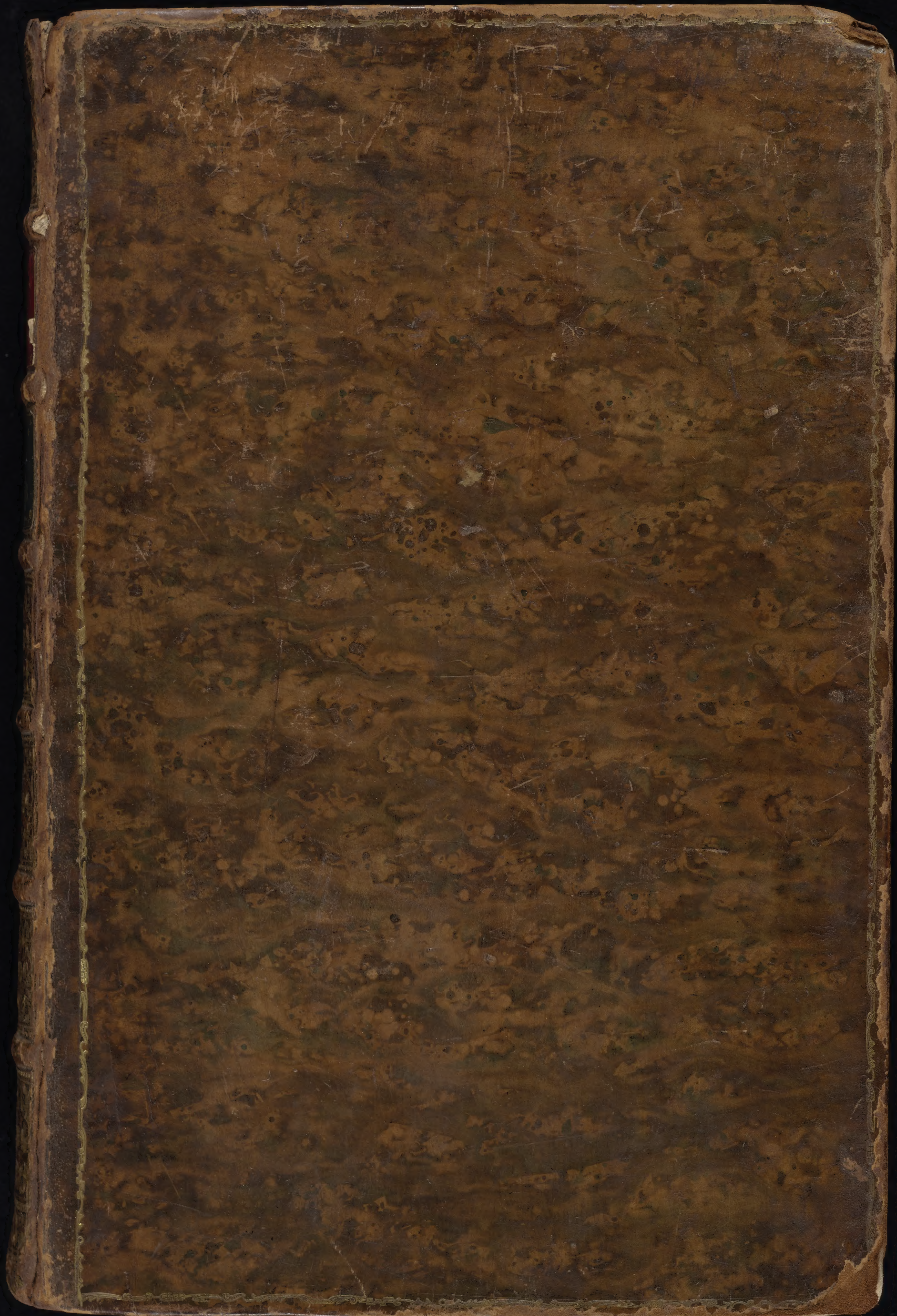
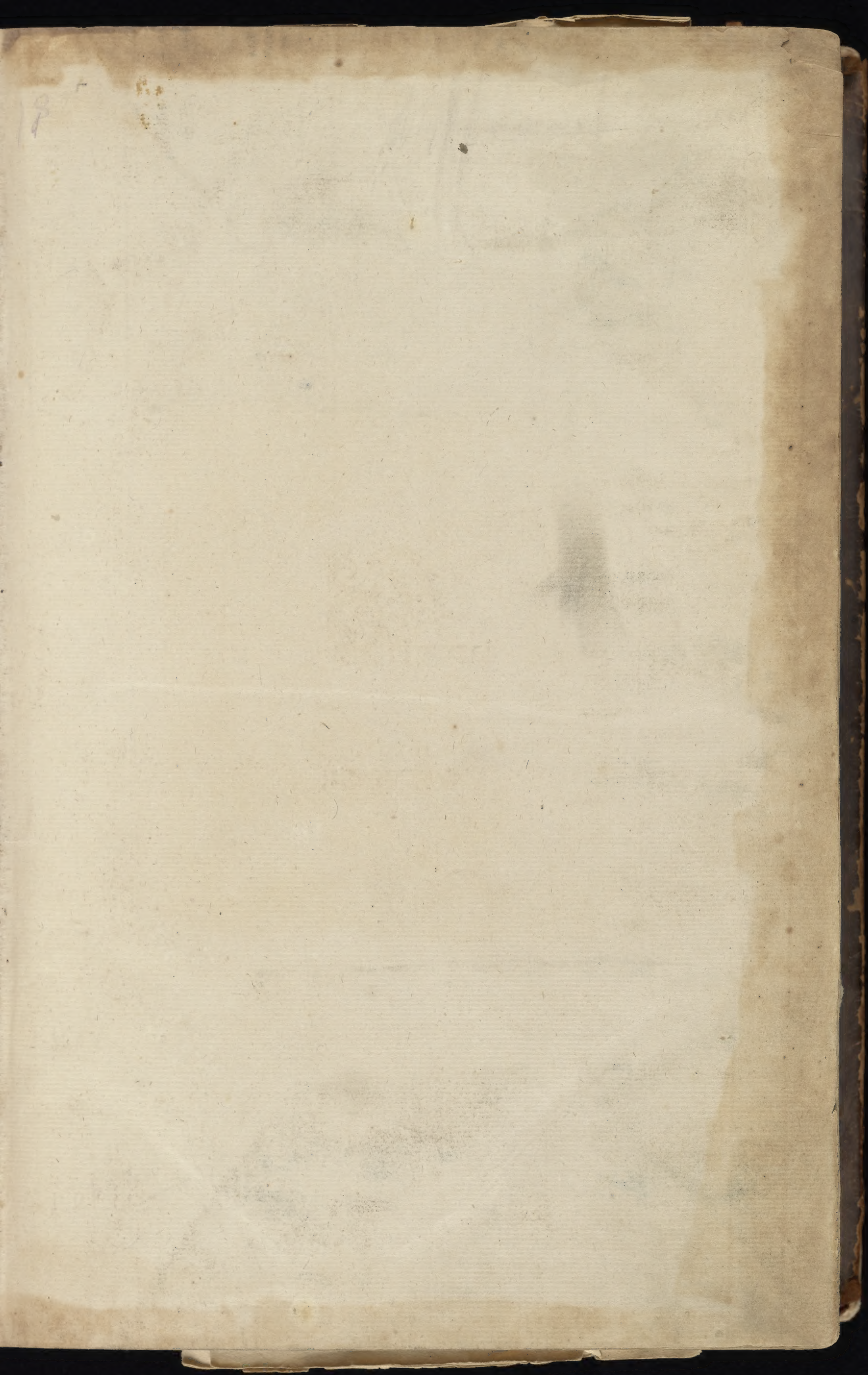

R. du Val Invenit. J. Mulder Fecit.

REIZEN

Van

CORNELIS de BRUYN,

Door de vermaardste Deelen van

KLEIN ASIA,

De Eylanden

SCIO, RHODUS, CYPRUS,

METELINO, STANCHIO, &c.

Mitsgaders de voornaamste Steden van

ÆGYPTEN, SYRIEN

En

PALESTINA,

Verrijkt met meer als 200. kopere Konst-plaaten, vertoonende de beroemdste Land-schappen, Steden, &c. Alles door den Autheur selfs na het le-ven afgetekend.

Tot DELFT,

Gedrukt by HENRIK van KROONEVELD. CIↃ IↃ C XCVIII.

MET PRIVILEGIE.

1698

Privilegie.

De Staaten van Holland ende West-Vriesland. Doen te weeten. Alzo ons vertoond is by CORNELIS de BRUYN Schilder Gebooren en Woonachtig alhier in den Hage, dat hy Suppliant bezig was met over groote en zeer zwaare kosten in Folio te Drukken, zyne *Negentien Jaarige Reizen, gedaan door de Vermaardste Deelen van Europa, ende Kleyn Azia, over 't Eyland Rhodus, na Ægypten, Syrien, Palestina, ende Cyprus, &c. geyndigd in den Jaare 1693. Verçierd met ruym twee Honderd kopere Konst-platen.* Ende bedugt zynde, dat ligtelyk eenige nydige en baatzoekende Menschen door wangunst, ofte anderzints tot zyn Suppliants groote schaade en nadeel 't voorsz Boek in onzen Lande wel mogten willen nadrukken, ofte elders buyten 's Lands gedrukt zynde, in onzen Lande invoeren, verkoopen ofte verruylen, waar door den Suppliant in de vreedzame bezittinge van dit zyn voorsz Boek 't eenemaal verydeld zoude worden. Zo keerde hy Suppliant zich tot ons, oodmoediglyk biddende, dat wy hem Suppliant geliefden te begunstigen met een speciaal Octroy, ofte Privilegie voor den tyd van vyftien eerst komende Jaren, waar by aan hem Suppliant voor zich zelve, zyne erven, ofte Actie verkrygende geconsenteert ende geoctrojeert wierde, omme alleenlyk, met seclusie van alle anderen, 't boven gemelde Boek, in zodanigen formaat ende Taalen als hy Suppliant goed vinde zoude, te mogen Drukken, doen Drukken, ende Verkoopen, met verbod dat niemand, wie 't ook zoude mogen zyn, 't zelve Boek, geduurende den zelven tyd, in 't geheel ofte ten deelen op eenigerhande manieren, ofte in eenige Taalen, ofte ook de voorsz Kopere Konst-platen apart zoude mogen nadrukken, verhandelen ofte verkoopen, ofte elders nagedrukt zynde, in onzen Lande in te voeren, te verkoopen, te verruylen ofte anders te beneficeren op zeekere groote pœne by de overtreeders te verbeuren; ZO IST. Dat wy de zake en 't verzoek voorsz overgemerkt hebbende, ende genegen wezende ter beede van den Suppliant, uit onze rechte wetenschap, Souveraine magt ende Authoriteit, den zelven Suppliant geconsenteert, geaccordeerd ende geoctrojeerd hebben, consenteren, accorderen, ende octrojeren mits dezen, dat hy geduurende den tyd van vyftien eerst achter een volgende Jaren het voorsz Boek, genaamd de *Negentien Jaarige Reizen, gedaan door de Vermaardste Deelen van Europa en Kleyn Azia, over 't Eyland Rhodus na Ægypten, Syrien, Palestina, ende Cyprus, &c. geëyndigd in den Jare 1693. Verçierd met ruym twee Honderd kopere Konst-platen, in Folio,* binnen den den voorsz onzen Lande alleen zal mogen Drukken, doen Drukken, uitgeven ende Verkoopen, verbiedende daarom allen, ende een ygelyken het zelve Boek in 't geheel ofte deel na te Drukken, ofte elders nagedrukt binnen den zelven onzen Lande te brengen, uit te geven, ofte te verkoopen, op verbeurte van alle de nagedrukte, ingebragte, ofte verkogte exemplaren, ende een boete van drie honderd guldens daar en boven te verbeuren, te appliceren een derde part voor den Officier, die de calange doen zal, een derde part voor den Armen der Plaatze, daar het casus voorvallen zal, ende het resterende derde part voor den Suppliant: alles in dien verstande, dat wy, den Suppliant met dezen onzen Octroje alleen willende gratificeren tot verhoedinge van zyne schade door het nadrukken van het voorsz Boek, daar door in genigen deele verstaan den Inhoude van dien te authoriseren, ofte te advoëren, ende veel min het zelve onder onze protextie ende bescherminge eenig meerder credit, aanzien ofte reputatie te geven, nemaar den Suppliant in cas daar inne yts onbehoorlyks zoude influeren, alles het zelve tot zynen laste zal gehouden wezen te verantwoorden, tot dien eynde wel expresselyk begeerende, dat by aldien hy dezen onzen Octroje voor het zelve Boek zal willen stellen, daar van geen geabrevieerde ofte gecontraheerde mentie zal mogen maken, nemaar gehouden zal wezen het zelve Octroy in 't geheel ende zonder eenige omissie daar voor te Drukken, ofte te doen Drukken, ende dat hy gehouden zal zyn een exemplaar van het voorsz Boek gebonden ende wel geconditioneert te brengen in de Bibliotheeck van onze Universiteit tot Leyden, ende daar van behoorlyk te doen blyken, alles op pœne van het effect van dien te verliezen; ende ten eynde den Suppliant deze onzen consente ende Octroje mogen genieten als na behooren, lasten wy allen ende een ygelyken, die 't aangaan mag, dat hy den Suppliant van den Inhoude van dezen doen, laten, ende gedoogen, rustelyk, vreedelyk, ende volkomentlyk genieten ende gebruyken, cesserende alle belet ter contrarie. Gedaan in den Hage, onder onzen grooten Zegel, hier aangehangen op den vyftienden July, in 't Jaar ons Heeren en Zaligmakers, duyzent ses honderd acht-en-tnegentig.

A. HEINSIUS.

Ter Ordonnantie van de Staten

SIMON VAN BEAUMONT.

Wat zwier speelt in DE BRUINS opmerkende gelaat!
Een halve weerelt doet zich voor in deeze plaat;
Laat andre reizigers bekladden hun papieren.
De wijsheit kranst dit hooft met zee-en lant Laurieren.
Uit beter oogen ziet ons Nêerlandt als het plag.
Deez tekende deez schreef niet anders dan hij zag.

Ioannes Brandt

Godfr: Kneller Equos Pinxit. — G: Valck Schulp:

DEN DOORLUCHTIGSTEN EN GROOTMAGTIGSTEN VORST EN HEER WILLEM DEN DERDEN,

Door Gods genade

Koning van Engeland, Vrankryk, Schotland en Yrland, Beschermer des Geloofs, &c. &c. &c.

K neem, onder verlof uwer Majesteit, met de uiterste eerbiedenis, de vryheid, om dit myn werk, dat ik aan de voeten van uwe Majesteit ter neder leg, met haar Koninglyken naam te vergulden: ik weet wel dat het veel gewaagd is, uwe Vorstelyke bezigheden door dergelyke middelen te stremmen, die voor het beste deel der Christen wereld waakende, alle Landen met de glori van uw naam vervuld hebt: maar ik durve my hier in vleien, dat uw Koninglyke Edelmoedigheid geen ongunstige oogen

zal ſlaan op een werk dat getuigenis draagd van een Negentien-jaarigen arbeid: waar door ik, zo aanmerkelyk een gedeelte van de wereld doorreizende, de voornaamſte Overblyfzelen van de Heiligeen Onheilige Oudheid, daar de Wereld zich wel eer over verwonderde, na 't leven heb beſchouwd, afgetekend, en nu mynen Lands-genooten mededeel. In die deelen van 't Aardryk, is de naam en lof van uwe Koninklyke Majeſteit zelf 't over bekend, die door 't manhaftig ten eynde brengen van zo gevaarlyk een Oorlog, al 't Land aan Vrede geholpen hebt: die ruſt zal mogelyk, durf ik het hoopen, nu en dan dit Boek zo veel geluk byzetten, dat uw Majeſteit een enkel oogenblik over hebbe, voor 't gedenkwaardigſte dat 'er in begreepen is: immers ik hoope dat uw Koninglyke Majeſteit myne vrymoedigheid genadig ten beſte zal opneemen; terwyle ik uw Koninglyke Majeſteits dierbaare Perſoon, van welke 't wel zyn van zo veel Koningryken, en onze Nederlanden, afhangd, de tederſte voorzorge van den Koning aller Koningen beveelende, met d'uiterſte eerbiedigheid my tekene,

Doorluchtigſte Grootmagtigſte Vorſt en Heer,

UW KONINGLYKE MAJESTEITS

Ootmoedigſte en onderdaanigſte

C. DE BRUYN.

Gunſtige

Gunſtige
LEEZER.

ZO verſcheyden als de Reizigers zyn in haare neigingen, zo verſcheyden zyn ze in haare aanmerkingen, en, indien 't haar luſt dezelve aan 't gemeen mede te deelen, in haare beſchryvingen. Uit welk verſchil van zinnelykheden dan zo veele onderſcheidene verhaalen geſprooten zyn, dat men by na zoude denken, dat de Beſchryvers dezelve Landen niet zouden gezien hebben. 't Welk hoewel het den geenen, die op de Plaatzen niet geweeſt zyn, vreemd voorkomt, zo is 't echter niet zeer te verwonderen. Want, de geeſt zich hier of daar mede bezig houdende, vind men naauwlyks tyd om op 't overige te letten. Hoewel nu de Reizen door de *Levant*, hoedaanig deze Ooſterlyke Land-ſchappen genoemd werden, zo gemeen zyn, en door zo veele Braave Lieden ondernomen, die haare gedenkſchriften mildelyk aan de wereld, tot luiſter van hun naam, medegedeeld hebben, zo is nochtans deze verſcheydenheid van groote nuttigheid, voor al voor de laatere Reizigers, die niet kwaalyk doen van zich te bedienen van den arbeid van anderen, die voor haar de plaatzen bezien, en beſchreeven, hebben. Immers, ik heb my daar by zeer wel bevonden: hebbende de reiſen van de Heeren de la Valle en Thevenot, altyd by my medegevoerd, en my op de plaatzen daar ik my bevond, van dezelve bediend; gelyk ik my, daar ik dezelve konde bekomen, ook over al bediend heb van de beſchryving die Dr. Olphert Dapper uit verſcheydene beſchryvingen t' zaamen geſteld heeft. Dit was niet alleen een groot behulp, om te weeten wat op elke Plaats merkwaardig was; maar, het was my ook ten grooten dienſt in 't opmaaken en bekorten van myne aantekeningen; in welke ik my konde tot dezelve gedraagen, wanneer ik vond dat de Schryvers niet te verbeteren waaren. Maar, gelyk my dat veel tyd beſpaarde in 't ſchryven, terwyl ik dezelve wel van nooden had om myne teekeningen te maaken, zo heeft dat veroorzaakt, dat ik in myne beſchryving niet wel heb konnen

vermyden, veelmaals zodaanig te ſpreeken en te ſchryven, als het by anderen gevonden werd. Maar, is daar ook yts aangelegen? of is het niet beter gebleeven by 't geene dat wel gezegd is, als door een geſochte verandering het verhaal te verbloemen, om het een ſchyn te geven van eygene vinding? Immers, ik meine het zo, en zal my nooit ſchaamen te belyden, dat in verſcheydene Plaatzen de uitdrukkingen van de genoemde Schryvers ontleend zyn, en dat ik in de beſchryving van Conſtantinopolen de H^r. Grelot, en in de aanmerkingen over de zaaken der Huidendaagſche Grieken, de Heer Smith in dat geene, dat my bekend was alzo te zyn, als zy het beſchryven, in veelen nagevolgd heb, oordeelende dat den Leezer die dingen in mijne Reis-beſchrijving niet te vergeefs moeſt zoeken, die zo wezentlijk waaren tot de kennis van de wyzen en zeeden dier volkeren. 't Geen ik het grootſte in mijn werk beoogd heb, is geweeſt het geeven van naauwkeurige aftekeningen van de Steden, Plaatzen, en Gebouwen die ik ontmoet heb, in welke ik zonder vermetenheid mag zeggen yts gedaan te hebben, dat van niemand ondernomen is. Wat de getrouwigheid van mijne teekeningen belangd, dewijl ze alle op de plaatzen zelfs, dikwils met groot gevaar van mijn leeven, ontworpen zyn, en met alle vereiſchte naauwkeurigheid gemaakt, durf ik my verzekeren, dat ze van niemand tegengeſprooken konnen werden: daar in tegendeel de afbeeldingen in de meeſte Reys-boeken, wanneer ik dezelve met de gedaante en hoedanigheden der zaaken wilde over een brengen, dikwils zo verre daar af verſcheelden, als of men Romen voor Conſtantinopolen wilde verbeelden. 't Welk daar van daan komt, dat de verbeeldingen der plaatzen meeſten tyd opgemaakt werden uit de beſchrijvingen, die de Autheuren daar van geven na haare wederkomſt; wanneer de Teekenaars, en Plaat-ſnyders 't verhaal naaſt getroffen hebbende, de Schryvers, die niet anders als een ruw denkbeeld van de plaatzen konnen hebben, zich eyndelijk verbeelden dezelve wederom te zien, of, ſo ze hier of daar al een gebrek gewaar werden, 't zelve zodanig niet konnen beduiden aan den Schilder, dat die magtig werd om het te herſtellen. 't Zal dan ten minſten hier in zyn, dat ik den Letter oeffenaaren, en Beminnaars van Uitheemſche zaaken, meer genoegen zal gegeven hebben, in dit myn werk, als eenige andere, en waar uit ik een toejuiching verwacht, die my mag aanmoedigen om 't ſelve te doen in een andere groote Reyſe, die ik, onder 't gehengen en de beſcherming van den Alderhoogſten hoop te onderneemen, en zo ymand op de plaatſen komende ſal bevinden dat myn oog ergens gefeild mocht hebben, ſal het my veel vermaak geeven,

indien

indien ik my mag verbeterd sien. Vaar wel bescheiden Leser, en gebruyk dit, voor so verre als myn naarstigheid en oplettenheid het u hebben konnen mededeelen, 't welk ik my verheuge dat de toestemming gehad heeft van de volgende Heeren, die 't werk begeerden te hebben, en haare naamen ter bekominge en koop van 't zelve ingeteekend hebben, zelfs eer het gedrukt was.

Naamen der Persoonen die voor 't voorsz werk geteekend hebben.

	Exemplaaren.
Diederick Dickx.	7
J. v. Waeyen.	7
Robbert du Val.	14
J. Cunes.	7
Thieleman van Schelluyne.	21
W. v. Thiel.	7
Flor. P. Pittenius.	7
George Rosenboom.	7
Rutger van Cleef.	7
W. Houper.	7
Johan Dedel.	7
M. Issac.	7
Willem Paan.	7
G. Decker.	7
G. Wolfswinkel.	11
Matt. Stilte.	7
G. vander Esch.	7
S. P. v. Dussen.	7
Theod. vander Schuer.	14
Daniel van Mollem.	14
Jan Makreel.	7
O. F. Houttuyn.	7
P. Tierens.	7
N. A. Flinck.	7
Johan Kool.	7
Petrus Noortdyk.	7
L. Zeegers.	7
H. v. Hoornbeek.	7
Isaac Fremeaux.	7
David Knibbe.	7
W. v. Schuylenburch, voor den Raad van zyn Majt. van Groot Britagne.	7
J. Croesse.	7
Joh. Hooft.	7
G. Bilderbeecq.	7
J. Bouts.	7
L. Scheltus.	7
J. Texelius.	7
Ger. Zas v. Bossche, van wegen den Raad ter Admiraliteyt op de Maze.	18
Jacomo de Bucquoy.	18
E. D. Ruuck.	7
Daniel Mits.	7
Ab. Rutgers.	7
Wilhelm Vos.	7
Abraham de Pril.	7
J. v. Woestinghove.	7
Jac. Perisonius.	7
P. Hotton.	7
Coenraet de Bucquoy.	7
Hieronimus vander Marck.	7
A. Hinojosa van wegen de Heer van Rosendaal.	37
Pieter Sceperus.	14
G. D. Munt.	7
Isaak vanden Boogaard.	7
Daniel Gefelle.	9
Johannes Bronkhorst.	21
Theodorus Schoon.	18
Johan de Witt.	7
Dirck Goris.	21
A. de Gelder.	7
Willem Wallis.	7
Joan Wallis.	7
W. v. Kessel.	14
J. Cloribus.	21
Pieter Brest.	7
Pieter Crommelin.	12
Jacob van Beverwyk.	8
Engel Loopes.	7
Adam Yserhuys.	7
Barent Visser.	7
Pieter Grootemaat.	7
Meyndert Uytwerf.	26
S. Kiggelaer.	7
Lamb. Bidloo.	7
Pieter vander Veer.	7
Daniel Verbroek.	7
Adriaan Beman.	7
Leendert Eyermeet.	7
Hendricus Nahuys.	7
J. Rosa.	1
J. B. van Wassenaar.	1
B. Doublet van St. Annelandt	1
Nicolaas Thomas vander Marck Heer van Leur.	1
Cornelis Clant.	1
E. de Nyn.	1
Ludovicus Suggeraet.	1
E. van Weede Hr. van Dykvelt.	1
G. Hoeuft.	1
B. Schepers.	1
Har. van Zoelen.	1
Jacob Danen.	1
Ab. Elsevier.	1
Gregorius van Teylingen.	1
D. Groenhout.	1
Johan van Heel.	1
Laurens Backer.	1
Js. v. Hoornbeek.	1
N. van Zuylen van Nyevelt.	1
Arnoldus Meysteris.	1
Johan Vadericq Helvetius.	1
J. v. Woestinghove.	1
J. Eckhart.	1
Joh. Orroeick.	1
Johan Fridel Muller.	1
B. D. Lange.	1
Abraham Ketelaer.	1
Hermannus Lufneu.	1
Josua van Belle.	1
Jonas Weymans.	1
W. van Hogendorf.	1
Pieter Paisecoeur.	1
Thomas du Val.	2
Nicolaes Witsen.	1
Jan Six.	1
Abraham du Pre.	1
Gerrit van Santen.	1
Joan Calkoen.	1
V D. Wilde.	1
Cornelio van Laer.	1
Guglielmo Slaers.	1
Petrus Francius.	1
Nicolaus Oortmans.	1
Anthoni van Maurick.	1
Pieter Verwout.	1
Ameldonck Block.	1
Jacob Verwout.	1
Henrico Lub.	1
Sebastianus van Weenigem.	1
Hendrick Roos.	1
Johan Ouderogge.	1
J. D. Goede.	1
J. Diert.	1
J. Massis.	1
J. Senserf.	1
Theunis Pelt.	1
J. M. de Braeu.	1
A. Paets.	1
C. v. Alckmade.	1
Joh. Molineus.	1
Jan Brouwer.	1
Ad. vander Werf.	1
Joannis Griffit.	1
Ewout Prins.	1
Johannes Boeken.	1
Richard van Muyden.	1
Pieter Ouseel.	1
Wouter Aryense Heymont.	1
David van Bergen.	2
J. v. Schinne.	1
Aletta van Schinne.	1
Cornelis Vermeer.	1
Johan Daniel Schenkenberg.	1
Joannes Georgius Graevius.	1
Balthasar de Groot.	1
D. v. Velthuyse, tot Heemstede.	1
J. v. Someren.	1
Johan Schaghen	1
E. Booth.	1
W. vander Meulen.	1
Gerardus de Vries.	1
Melchior Leydecker.	1
Cornelius van Eck.	1
J. Hoeuft.	1
Hubert van Velthuysen.	1
Lucas vande Poll.	1
Joannes Luyts.	1
H. Wits	1
Joh. van Rojesteyn.	1
B. de Leeuw.	2
E. v. Sypesteyn.	2
H. v. Wellandt.	1
Herm. van Halen.	1
I. v. Hoeven.	1

Guill.

NAMEN DER INTEKENAARS.

Guill. Bidloo.	1
Heyman Kient.	1
Iſ. van Vethuyſen.	1
Jacob le Fort.	1
Gysbert de Moy.	1
Hugo Verboom.	1
B. Bormans.	1
Jac. Henricius.	1
P. des Marets.	1
S. van Dam.	1
P. Voet van Winſſen.	1
C. v. Lidt. de Jeude.	1
Jean van Weede.	1
L. van Hartevelt.	2
Eduardus Holthenus.	1
C. v. Royen.	2
W. Peſters.	1
I. Vallan.	1
L. Walckier.	1
A. Burman.	2
Ant. van Rhee.	1
W. Spoor.	1
H. van Benthem.	1
I. M. van Lochorſt.	1
I. C. Smiſſaert.	1
D. Modé.	1
V. Huyberts.	1
Iſaac de la Fontaine.	2
Gaspar de Milange.	1
Philips de Flines.	1
Siewert vander Schelling.	1
Johannes Smith.	1
Juſtus de Vries.	1
Jan Bus.	1
David Rutgers.	1
Joan van Broekhuyzen.	1
A. Bentes.	1
I. v. d. Heyde de Jonge.	3
Antony Bierens.	3
Adam Redoch.	2
Joan Beaune.	1
Pieter Beaune	1
Jacob en Gilbert de Flines.	1
Jacob de Flines.	1
Maynart Troye.	1
Willem van Beeſt.	1
Hendrick van Beeſt.	1
Abraham van Beeſt.	1
George Clockener.	1
Olivier van Deuren.	2
I. Baartmans.	1
Did. Volmer.	1
P. Coſſon.	1
M. Doet.	1
Lucas van Ryp.	1
Abram de Vivier.	3
E. Becker.	1
Albert de Greve.	1
I. Roelans.	1
H. Leeuwen.	1
A. de Havelaar.	2
Fryneois van Nydeck.	1
Daniel de Win.	1
Dirk Mels.	1
Ian Theſingh.	1
P. de Neve	1
Iacob vander Merct.	1
C. Burgh.	1
Hendrik Terſmitten.	1
Iſaac van Hooven.	2
A. v. Thyen.	1
Mighiel v. Muſcher.	1
Erneſt van Bevere van Weſt Yſſelmonde.	1
Witte van Gelder.	1
Bartholomeus Hardewil.	1
David Amya.	1
N. la Maire.	1
Iooſt van Heemskerck.	1
Willem van Mieris.	1
Samuel de Hulter.	1
Ioh. Antony van Voorſt.	2
Willem vander Linden.	1
I. Hubrechs.	1
I. Baſſee.	1
I.J Paets.	1
Wilhem Vergents.	3
N. Clignet.	1
Lambert van Mullem.	1
Corn. van Welſenes.	1
Hend. Smits.	1
Mighael vanden Broucq.	1
C. Iſſac.	1
Adr. van Aſſendelft.	1
Ioan Waſteau.	1
Iacob van Heemſteng.	1
Del Court vander Voort.	1
Ab. Clignet.	1
Iacob des Tombe.	1
Frans van Cingelshoek.	1
Iohan vanden Berg.	1
Pieter vanden Berg.	1
Ioh. de Plancke. Ians Soon.	1
Ieremias van Halteren.	1
Iſaack Maſſijs	1
I. vander Haer.	2
F. Spanheim.	1
D. v. Waeyen.	1
Gillis Pellegrom.	1
Ian le Grand.	1
Hermanus Doeé.	1
Balteſar Scott.	1
Abrabam Waſteau.	1
G. Schouten.	4
I. Croeſen.	1
Carpar Alenſoon.	1
Charles Waſteau.	1
Iacob de Vogelaer.	1
Philippus vander Vliet.	1
Albertus Woodward.	1
Iuffr. vau Lier	1
C. Boſſchaart.	1
Ian Boudewynze.	1
Dirck vander Hey.	1
Ian van Nes.	1
Hend. van Halteren.	1
Hugo Caauw.	1
Ian Poelaert.	3
Henricus du Rieu.	1
Ieremias Noiret.	1
Gisb. Cuper.	1
Ian vanden Broeck.	1
I. Timmermans.	1
Gerrit Ianſe Dwingeloo.	1
Louis le Blan.	1
D. Havius.	1
Adriaan van Cattenburgh.	1
P. Synjoor.	1
Iſaak Verdoes.	1
Marthinis 't Hooft.	1
Cornelis Keleman.	1
De Weduwe N. Verburgge.	1
Adriaen van Swieten.	1
W. van Neck.	1
H. Bleiswyk.	1
C. v. Haeringh.	1
P. Paets.	1
C. vander Burgh.	1
Hulshout.	1
Adriaan Boogaert van Beloys.	1
Agneta Block de Flines.	1
Iſaac Arondeaux.	1
I. v. Waeyen.	1
Olfert de Raat.	1
Antoni Koene.	1
Antoni de Sont.	1
Dirck Spruyt.	1
Cornelis en Ian Hallius.	1
Fridrick Wyberg.	2
Alexander de Munch.	1
Pieter van Roſemale.	1
Iacobus de Munch.	1
Iacob Nachtegael.	1
W. Duſſeldorp.	1
Iſaac Hurgronje.	1
I. Steengracht.	1
Iohan vander Stringen.	1
Wilhelmina Heilerſieg.	1
Abram de Crane.	1
Ioan de Crane.	1
Anna Maria de Crane.	1
I. Boddaert.	1
D. v. Kempenaer.	1
Cornelis vander Merct.	1
Iohan vander Plas.	1
Ew. van Bleiſwyk.	1
N. Bogaart van Belois.	1
Ian vander Heyden de Ionge.	1
F. Kemp.	1
Iohannes Hooghcamer.	1
I. v. Schoonhoven.	1
Floris Raven.	1
Theodor. Lookemans.	1
Ian van Riedt.	1
Pieter Veen.	1
Daniel vander Merct.	1
I. v. Haſſelt.	1
Iacob Muhl.	1
Ioan Huydecoper.	1
Ian Elias Huydecoper.	1
I. Velters.	1
Ian Tielens.	1
E. Scott.	1
Iſaacus de Riemer.	1
Iohan de Bye.	1
C. L. Wolfswinkel.	1
Thomas Halleman.	1
Wilhem de la Palma.	1
Cornelis Verſluys.	1
Cornelis Kien.	1
Abram de Bruyn.	1
W. Berdenis.	1
Steven Voet.	1
S. Schorer.	1
I. Meeſter.	1
I. M. Coorte.	1
Iacobus Maertins.	1
G. Lambrechtſen.	1
Gerſon Obry.	1
A. D. Huybert.	1
Henrick Velters van Aechte-Kerk.	1
I. D. Crane.	1
David Baute.	1
I. Ockers. van Schoonewalt.	1
Z. Paſpoort.	1
M. Verrunne.	1
Pieter Parker.	1
Wilhem Parker.	1
H. Tulleken.	1
I. van Reigersbergen.	1
C. vanden Helm Boddaert.	1
Pieter Duvelaer. Iunior.	1
And. Caen.	1
Corn. Caen.	1
S. W. Du Buiſſon.	1
A. de la Bieſtrate.	1

Willem

Willem Pous, 1
Dirk Beuckelaar. 1
Martin Beuckelaar. 1
N. Riethoven. 1
Hieronimus Peuteman. 6
Barent Bos. 1
Jacob Soutyn. 1
D. v. Orliens. 1
Corn. Klinkwerk. 1
P. de la Rue. 1
I. Macquet. 1
P. Gauwels. 1
A. de Crane, voor C. C. 1
Gillis Thyssen. 1
Ab. vander Meer. 1
I. Radeus. 1
Kopyn & Sterven. 1
Heer vander Nisse. 1
Ferdinandus Gruiwardt. 1
Geeraert vander Port. 1
Ian Hauweel. 1
Geardus de Witte. 1
Johan de Wolff. 1
N. Lammens. 1
Nicolaus Ratel. 1
Sebastiaan van Arkel. 1
D. de Hamer. 1
Hend. Hoogkamer. 1
Cornelis Weldyck. 1
Marynus Godefrydi Deys. 1
I. van Dorth. 1
Jacob van Boedonck. 1
Daniel de Pinja. 1
G. de Vries. 1
Ian van Riedt. 1
Pieter van Veen. 1
Antony de la Beeq. 1
Ionathan Hardenb. van de Bempden. 1
G. Pancras. 1
Pieter de Meyere. 1
Daniel Keurre. 1
Iohan van Leeuwen. 1
Iacobus Huysduynen. 1
I. van Campen. 1
Martinus van Leeuwen. 1
Balthasar Hoogmade. 1
Michiel van Overbeecke. 1
Isaack Wardenier. 1
Heer van Heenvliet. 1
Egbert Edens. 1
Ian Altena. 1
Ian Bogaart. 1
Adriaen vander Heck. 1
Carolus Dispontein. 1
Pr. van Bart. 1
Niclaas Verheul. 1
Abram van Peres. 1
Ioan vander Maa. 1
I. Danckaert. 2
Matthys van Overbeke. 1
Everard Temminck. 1
G. Grommee. 1
I. Keyser. 1
Distaagen. 1
P. Homma. 1
P. Kolaarts. 1
Iacob van Rixel. 2
Nicolaus van Hoorn. 1
Iacobus Huydenbrouk. 1
Ian Beukelaar. 1
Iohan van Pere. 1
I. Koninck. 1
L. A. Thibaut. 1
Daniel Hoornbeek. 1
Abr. Duvelaer. 1
Reynier vande Sande. 1

R. L. Louwerman de Ionge. 1
Adr. Hennebo. 1
Emanuel Gratop. 1
Nicolaes Muys van Holy. 1
N. Marienburg. 1
N. van Suchtelen. 1
Godfrey Kneller Rid. 1
I. Blom. 2
Adr. v. Hoogstrate. 1
G. Valette. 2
Iacob de Breff. 1
D. v. Barnevelt. 1
Pieter vander Plaes. 1
David vander Plaes. 1
Ian Keydel. 1
Emilia Lovise, Geboore Princesse van Poortugaal. 1
Ioost Grootvelt. 3
Maria Verberg. 1
Adam van Rietel. 1
A. I. Cats. 1
Selchart van Wouw. 1
Ioannes Iensius. 1
Friedrick van Schweinitz. 1
Adriaen van Rierbeeck. 1
Otto Walraef, Vryheer quadt deLanscroonHr. vanMiel &c. 1
Rombout Mastrigt. 1
Imant Cauw. 1
P. Roeters. 1
Niclaas Colvius. 1
Nicolaes Colvius de Ionge. 1
Cornelis Spiegel. 1
Levinus Vincent. 1
Hermanus Put. 2
Ian Daniels Schut. 1
Karel Kodde. 1
Christiaen van Hoek. 2
Ian de Vou. 1
Karel Burgard voet. 1
Ian 't Hart. 2
Ioh. Francken. 1
Antony Pesser. 1
N. Kruyskerke. 1
Hendrik Raven. 1
Hendrick Poock. 1
N. Linthorst. 1
I. v. Horst. 1
Iacobus Otto. 1
Samuel Guldemont. 1
Ockerus Slingerlant. 1
Adam Loofs. 1
Dirk Peys. 1
Iohannes Goethardus, de Ionge. 1
Henderik vander Heyn. 1
Cornelis Verdonk. 1
A. van Hoorn. 2
Arent van Duynen. 1
Quirinns vander Vorm. 1
N. Peman. 1
Iean de Plancke. 1
Ian Burghorst. 1
K. Drabbe. 1
Ian de Vogelaer. 1
Ioannes Glauber. 1
Ian Westerhoff. 1
Isaac Italiaander. 1
Iacob van Cralingen. 1
Roelof Fontyn. 1
Jan Dusart. 1
Matys van Guluck. 1
Willem Backer Cornelisse. 2
Jan van Royen. 1
Nicolaus Ghys. 1
Louis le Francois. 1
Cornelis van Wouw. 1
Gerardus Valck. 1

Martinus Thielmans. 1
Jacob Adriaen Cuneus. 1
Coenraedt Ruysch. 1
Iman. Cau. 1
Petrus Cuneus. 1
Elias del Tombe. 1
Gerard Munnicks. 1
Ph. Germain. 1
Willem Hojer. 1
Otto Chr. vander Schuer. 1
Jan Luycken. 1
Cornelis Post. 1
N. van Schie. 1
Jan vander Voort. 1
Pieter Uylenburgh. 1
N. S. Gravesande. 1
Pieter Sousse. 1
N. van Clarenbeeck. 1
J. v. Houven Heer van Dinter. 1
Jacob Comans. 1
Johannes Therely. 1
Adryaen van Walwyck. 1
Cornelis Brantwyck. 1
Jacob van Heyningen. 2
Sybrand Feitema. 1
Hendr. van Baerle. 1
N. Valkenier. 1
Johan van Hage. 1
N. Tenghagel. 1
Daniel Ernest Heuglin. 1
D. Liebergen. 1
Ritmr. Ruys. 1
N. Linthorst. 1
G. Bicker van Zwieten. 1
Bernardus Doll. 1
Adriaen de Klercq. 1
Everard Drakenborg. 1
Dirk van Gessel. 1
Johan Verbelst. 1
Daniel vander Muyl. 1
Magtilda Zwaardecroon. 1
Gerard Munniks. 1
Vincent Paats. 1
Fr. Tulleken. 1
J. A. Roosendael. 1
M. v. Craght. 1
W. Hooreman. 1
Johan van Ouryck. 2
G. Suyckers. 1
Floris Schull. 1
Jan van Voorst. 1
Joris Timmer. 1
Jacoba Cleybergh. 1
Abraham Slicher. 1
Wynaud Alstorphius. 1
Arent vander Wayen. 1
Pieter de Smeth. 1
Hendrick Stock. 1
A. vander Heul. 1
Abraham Keller. 1
Christiaen Benjamin Schmit. 1
Carel Hogendorp. 1
Philip de la Fontaine. 2
Isaac de la Fontaine Jan Soon. 1
Abraham vander Sande. 1
Hendrick van Beuningen. 1
Egidius vanden Bempden. 1
Samuel Spengler. 1
Abraham Muyssart. 1
Jan de Bruyn. 1
Jacobus Vermaet. 1
Pieter Coulier. 1
Jan ten Hoorn. 1
Leendert van Beeck. 1
Barent Helmond. 1
Willem Kinkeé. 1
H. v. Krooneveld. 7

In

CORNELII BRUNII

Iter

Per Ægyptum, Syriam, Paleſtinam, Cyprum, Rhodum, &c.

Pyramidum quiſquis ductas ad ſidera moles,
Et Peluſiaci rudera priſca ſoli,
Atque urbes Aſiæ varias, Cyprumque Rhodumque,
Et Conſtantini mœnia, noſſe cupis;
Adſpice quod docto populis oſtendit in ære,
Luſtravitque oculis Brunius ipſe ſuis.
Mira viatores alii, ſed falſa, nec unquam
Viſa, malâ referant exhibeantque fide:
Cuncta hic conſpexit præſens, dextraque fideli
Reddit, & artifici, vidit ut ante, manu.
Et mores hominum ſpectavit, & oppida, Ulyſſen
Quem merito ſæcli dixeris eſſe ſui.
Quin & nobilior, quin ipſo major Ulyſſe eſt.
Ille duo erravit luſtra, bis iſte duo.

P. FRANCIUS.

In Hodœporica

Præſtantiſſimi Viri

D. Cornelii de Bruyn.

Triſtes exuviæ, calcati Orientis imago
Flebilis, immenſi parva favilla rogi;
Artificum ſtupor, & Pharii miracula luxus,
Cuſtodes cinerum marmora, pacis opes;
Atthidos ingenium, Latii decora alta triumphi,
Non niſi cum cælo nata cadente mori:
Quis putet hoc unquam fieri potuiſſe? fuiſtis.
Grande tot annorum procubuiſtis opus.
Diruit egregios veterum Mars Turca labores,
Ruderibuſque jacent rudera tecta ſuis.
Nil adeo ſupereſt priſci ſplendoris, & umbra
Nominis in capta vix bene reſtat humo.
Hæc ſunt Fortunæ ludibria nempe potentis:
Tam levis incerto vertitur orbe dea.
Ne tamen ulterius in vos mala ſæviat ætas
Providit multis Anna Perenna modis.
Artis opem doctæ, longi ſolamina luctus,
Victuro ſolers Brunius ære tulit.
Brunius Attalicis nuper bene cognitus oris,
Brunius Ægeæ non brevis hoſpes aquæ.
Vivite nunc veteris monumenta perennia ſæcli,
Dum chartis pretium ſtabit & ingeniis.

JANUS BROUKHUSIUS.

Op

OP DE
REIZEN,
MET OPRECHTE AFBEELDINGEN VAN 'T GEDENKWAARDIGSTE, IN 'T LICHT GEGEVEN DOOR DEN HEER
KORNELIS DE BRUIN.

Mores hominum multorum vidit & urbes.

At werk komt hier in 't licht! een werk van luttel menſchen
Zo net tot ieders nut voltrokken, of bedacht;
Voor 's werelts keurigſte doorzoekers, naar hun wenſchen,
Uit verre landen nooit zo welkom t' huis gebragt.
Ontzinde reisluſt jaagt en dryft veel reisgezinden,
Beluſt iet vreemts te zien, door landen en door zeen:
De meeſten zien vergeefs al watze zien, als blinden:
Zy zien ſlechts om te zien: dat 's 't oogmerk, anders geen.
't Gemeen geniet van al dien arbeit vrucht noch voordeel:
Zy reizen ſlechts voor zich (zo levenze ook) alleen;
Ja miſſen zelfs 't genot, by feil van vlyt en oordeel.
De heugnis, als 't gezigt, is kort van duur en kleen.
Wat baat papier en pen? het werk is luttel prysbaar,
Waar in de ſchryfpen ook niet zelden zich vergiſt;
Of print - en tekenkunſt veel dingen, nooit bewysbaar,
In 't licht brengt, daarze in 't wilt naar raadt, en ſchendig miſt.
De Bruin *wyſt reizenden het rechte ſpoor, niewsgierig*
Alleen niet met zyn oog, maar ſterk van yverbrant
Te water en te lande ontvonkt, die kloek en vierig
Geen zweet noch zorg vergeet voor 't lieve vaderlant.
Voor 't vaderlant beſteedt hy negen en tien jaren
Aan 't reizen door Europ, door Aſië, Afrika,
Eilanden in d' Egeeſche en Middellantſche baren.
Hier ſlaat hy 't zeldzaamſte en het ſchoonſte vlytig gå.
Hier geeft hy 't u in print, naar 't leven afgeſchildert,
Getekent met zyn hant, en bergt dus in zyn blaân
Veel werx, dat minſt verviel, of woeſt en ganſch verwildert,
Zyn' naam nu pas behoudt, voor endeloos vergaan.
O ſchryf, en tekenkunſt, die Trojes trotſe muren,
En Sidons pracht verduurt, en Tyrus veſte aan zee;
Door u blyft na zyn' val dit al veelſins noch duren.
Gy trektme op deze reis, gy rukt en ſleept my mê.
Gy leitme door een ſtadt, die groot is, vlug en vaardig,
Als Konſtantynſtadt, daar Turkyen ſtout op ſtoft;
Gy in een hol, of kerk, om d' outheit ſlechts eerwaardig;
Of naar een muurſtuk, ſchier aan puin ter neêr geploft.
Gy toontme Alexandrye, en Kairo, en de Naalden
Des Nylſtrooms, wydt befaamt met Hermes tekenvont;
Zo zware brokken, (ſchoon hier vorſten dwaas mê praalden)
Dat zelf geen tant des Tydts, hoe vratig, die verſlont.

Gy leertme Cyprus, 't ryk weleer van Venus, kennen,
En Kos, Apelles wieg en wieg van Hippokraat,
Met Lesbos, Chios, door veel Griekſche en Roomſche pennen
Verheerlykt, nu te droef verandert van gelaat.
Gy brengtme aan Rodus kuſt, op Delos, Febus eilant,
En daar een berg in zee ſtaag uitbraakt vier en vlam,
Te Smirne, en t' Efeſus; in 't lant, daar 's werelts heilant
En heer in armoê tot veel pyn ter werelt quam.
Daar wyſtge ons wonderheên van grote waterbakken,
Uit rots gehakt, waar door een ſtroom uit berg en rots
Tot nut vermaak van bak in bak komt nederzakken,
De waterleidingen van Rome zelf ten trots.
Op Thabor voertge ons daar, op Liban, groen van cederen,
Naar Kana, en naar 't meer, door Chriſtus reis vermaart,
Bethaänje, en waar zich laag de Hoogſte moſt vernederen
In kribbe, aan 't kruis, in 't graf, of opſteeg hemelwaart.
Vertoont de faam een merk van 't werk noch der profeten,
Der kruisgezanten, of der vorſten, groot van naam,
Aan dezen reizer, of hun grafſtê niet vergeten,
Hy maalt en melt het uit den mont der gryze faam.
Hy melt ons waarheit, door geen logentaal benevelt:
Of wort door bygeloof, gedient met fablen, iet
Hier aangehangen, los geraaskalt en gerevelt,
Het gelt zo veel als 't kan, 't verhaal verveelt hem niet.
Hy brengt aäloude munt te voorſchyn, vorſtenbeelden,
Der volken wyze en dragt; bewyſt, hoe menſchebeen
En viſch in ſtenen gront allengs in aart verſcheelden,
Door Naſoos dicht noch droom, maar wis verkeert in ſteen.
O eertyts heilig lant, maar allerminſt nu heilig,
Jeruſalem, och geen Jeruſalem nu meer,
En Bethlems overſchot, hoe vry van laſt en veilig
Betrede ik dus uw' gront, niet eens, maar keer op keer!
Aaloutheits minnaars, moeite en reislaſt kunt gy ſparen.
Zoekt ſtromen, diep van gront, noch bergen, hoog van kruin,
Noch boſſchen, naar van loof: ſchuwt zee- en lantgevaren:
Hier ruſtge, en reiſt met luſt op koſten van De Bruin.
Men zwyge Uliſſes, die veel landen, volk en ſteden,
Geſolt door veel verdriet en zwarigheên, bezocht,
Van veler menſchen aart en zinlykheên en zeden
Zyns ondanx kennis nam, na zyn' Trojaanſchen togt.
Dat zwerven ſtrekte een plaag en pyn, al viel 't hem lichter,
Verdient Homeer geloof, door Pallas hulp en gunſt.
En wie wiſt iet daar van, indien 't zyn heldendichter
Ons niet ontvoude door Apolloos brave kunſt?
Voor 't reiswerk van De Bruin *heeft hy geen dichtersklanken,*
Maar elk zyn wakkre hant en edel brein te danken.

J. VOLLENHOVE.

Op

Op de
R E I S E N
Van den Heere
KORNELIS DE BRUIN.
Labor improbus.

Ie kan, wie wil, wie moet uw arbeidt niet bedanken
De Bruin! wie zet althans geen netten toon noch klanken
Op uwe reisluſt, die op wetenſchap en deugt
Verlieft, 't ſieraat verſtrekte aan uw opgaande jeugt?
Die voor den tydt vroeg wys en kundig, vroeg ervaren,
Zoo keurig voor hadt om juwelen te vergaren,
Als zich vertoonen in het opſlaan van uw bladt.
Wat doet zich hier al op, wat heerlyks, welk een ſchat,
Verſchiet van kennis, langs het velt van uw papieren!
De nieuwe en oude tydt vlecht om uw hooft laurieren;
Met zoo veel arbeits, zweet, en koſten zuur behaalt,
By edle kenners, ryk van glori, wêer betaalt.
Al 't oudt, ô wonder! wort hier jong, en fris herboren.
Hier vindt men dat een reeks van eeuwen hieldt verloren.
Hier leeft de wetenſchap in levenloos geſteent.
De kennis zelf zuigt bloet en merg uit dor gebeent.
De vlugge geeſt zweeft met gemak op uwen veder.
Dan vliegt hy hemelwaarts, of daalt op 't aardtryk neder;
Vaſt ſpelemeiende in een opgezochte ſchat,
Ontdekt, vergaart hy goudt en zilver uit uw bladt.
Hier ziet het oog zich blint in zonneryke glanſſen.
Hier trekt men zonder moeite in 't gloriryk Byzanſſen,
Nieu Rome, 't edel werk van grooten Konſtantyn;
Daar Mechaas halve maan de heldere zonneſchyn
Vergeefs in 't licht ſtaat van 's Verloſſers Euangeli.
De doorens ruimen 't velt: die onbeſmette leli
Verſpreit haar kragt en geur dwers door de muuren heen
Der Turkſche tempels, en de daken der Moſqueen.
Waar wendt myn oog zich eerſt, naar boven of naar onder?
De Naaldeſpitzen van Egipte, 's werelts wonder,
Hoe oudt, vernieuwen, toen uw onderzoekzucht zag
Met eigen oogen dat zoo lang verborgen lag:
Daar onder dorſt gy, met gevaar van 't leeven, doolen;
En openbaart ons nu, dat d'Oudtheit hieldt verhoolen.
Kleen Aſië hangt zelf haar zegel aan uw vlyt.
De zeve Kerken, die Johannes in zyn tydt
Door laſt van hooger handt, met brieven tot haar plichten
Vermaande, hoort men noch de volgende eeuwen ſtichten.
Terwyl ze in uw geſchrift, haar zwaar begruiſden kruin
Ten hemel heffen, en luidtruftig uit haar puin
De boete preken: dat het Chriſtebondtgenootſchap,
Een diep ontzich draagt voor 's Verloſſers liefdeboodtſchap.
O volk! dat met den mondt naby, naar 't harte ver,
Uw Heer belydt, ſteroog op deeze zeveſter;
Wel eer zoo glansryk door den Heilandt zelf geluiſtert,

En nu door nevels van een valſch geloof verduiſtert.
Och! 't zette uw reden, hoe verbaſtert, paal en perk.
Hoe deerlyk vielen z'uit den hemel van de Kerk!
Hoe droevig heeft haar, toen zy zyn bevel vergaten,
De Koninklyke handt van Jeſus los gelaaten!
Wie zondigt noch, als met het uiterſte gevaar?
Geen licht geen vonk blinkt op dien gouden kandelaar.
Betrêe ik met veel ſchriks de Heilige landtsdouwen,
Wat zal uw tekengeeſt daar wonderen ontvouwen!
Eerſt komt Egipte my te vooren, met het zant
Der roode Schelfzee, zoo verheerlykt door Godts handt:
Aan welker oever zoo veel ruiteren en helden
Hun grafſtêe vonden, daar ze zeetropëen ſtelden
In hun gedagten, diep verzonken in den kolk
Van Godts geduchte wraak, verdadigſter van 't volk.
Hier zie ik van naby de Godtgewyde bergen,
Die met geſpitſten kruin de lucht en ſterren tergen:
Daar Karmel, Thabor, en 't beroemde Moria
Getuigen ſtrekken van de Hemelſche genâ.
Noch valt hier 't Manna, naar den geeſt, in woeſtenyen.
Noch kan het water uit de rotſen 't volk verblyen.
En zoo veel wonders dat 'er voorviel, laag en hoog,
Trekt nu 't aandagtig hart, als toen der Englen oog.
O Paleſtyne, met uw' Godtgewyden Tempel,
Hoe vaak betradt de Vorſt Meſſias uwen drempel,
Hoe ſmeekte en badt hy u, met meer dan menſchen ſtem,
O booze burgers van 't verſtokt Jeruſalem!
Om 't moorden van Godts Zoon, van Godt gevloekt; verwaten
Ruim zeſtien eeuwen, wordt uw huis u woeſt gelaaten:
Noch laat zyn predikſtem zich hooren: landt en zee
Getuigen met wat kracht hy gulde leſſen dêe.
Wat vloeide 'er uit dien mondt een pel van Heilge Spreuken!
By 't Fariſeeſdom, hoe weerbarſtig, niet te kreuken.
Door haaren Heer zag hier Natuur haar loop geſtremt,
En ylinks, hoe het ſtormt, de golven gladt gekemt.
Gethſemane, daar wee voor weelde ging, gaat hoven,
Waranden, tuinen, ja het Paradys te boven.
't Verlies van zweet en bloet, zyn doodtſtryt, won ons vrêe.
Een Godtheit was het die voor elk daar ſmarte lêe.
Ik zie den kruisberg, hoe gevloekt, voor ons gezegent,
'k Zie liefdedruppels, ſchoon 't hier bloet als water regent.
Of daal ik dieper met myn geeſt in Jeſus graf:
De Chriſtenheit verneemt de geur die 't van zich gaf.
Dat graf heeft 't waar geloof voor graf en doodt beveiligt,
De naarſte grafſtêe tot een bedt van ruſt geheiligt,
't Gebalzemt lyk geeft kracht en leeven aan 't gebeent
Der vroomen, waar toe dan hun zalig lot beweent?
Wie zou in zulk een ſtof zich zelven niet vergeeten.
Voldoe De Bruin, voldoe uw reiſzucht ongemeeten.

J. BRANDT.

Op

Op de
Z E E-
En
LANDREYZEN
VAN
d'Hr. CORNELIS de BRUYN.

WAt vind de Weetzugt, die in velerhande Boeken
De zuyvre waarheyd der aloudheyd op wil zoeken;
Zig vaak bedrogen daar zy in verliefde luſt,
Een ſnood verdigtzel al te eerbiedig ſtreeld en kuſt.
Wat wonder! een blanket van ſchijn gebeurlijkheden,
Een ſtoet van Naam, en tijd, en yders landſchaps Zeden,
Geçierdt met ſchildery, om 't zinlijkſt toegepaſt,
't Eenvuldige geloof van menig heeft verraſt.
Wy zagen Reysverhaal voor waarheyd aangenomen;
Met tekening van Land, en Steden, Bergen, Boomen,
Paleyſen, Tempelen, en Afgôon, Volk, en Dragt,
Door enkle Herſenreys zoo konſtig voortgebragt,
Dat, om het valſche van 't waaragtig te verbannen,
Scherp oordeel werd vereyſcht van wel doorlezen mannen.
Maar, ô gelukkige Eeuw! die ons ter goeder tijdt
Een Reyſiger doed zien, wiens onvermoeide vlijt,
Gevaar, en ſweet, en goud zijn trouw ons brengt te voren:
DE BRUYN, geen vreemdeling onmooglijk na te ſporen,
Daar regte wantrouw dingt op nader onderzoek.
't Is onze Landsgenoot; niet uyt een duyſtre hoek,
Gelijck een paddeſtoel, geſproten en verdwenen;
Een wolk getuygen, by zijn ommetogt verſchenen,
Meeſt Vaderlanders, en nog dagelijkx te woord,
Verſtrekt, en ſtaaft al 't geen tot zijn gezag behoord.
Rome, en Venetie, doorlugte Hogeſcholen
Der Schilderkonſt, wierd hy tot voeſterling bevolen:
Daar Bouw- en doorzigt-konſt hem maakte ſterk, en vaſt,
Om flux te tekenen zoo 't maat, en omtrek paſt,
En kroon, en voetſtal, zuyl, en lijſt en ommeringen
Den meeſter thonen in haar tweepaar ordeningen:
Om alles in zijn ſtand te brengen aan het ligt;
Niet zoo 't een woorden ſchetz met ſtrik, en quik verdigt,
Op 't çierelijkſt bedriegt, maar zoo 't, met enkle klaarheyd,
Aloudheyd kunde ontſteeckt een toorts van ligt, en waarheyd,
Om in den Doolhoof van der ſchryvers ſtrijdigheen,
En woeſten Chaös der geradebraakte lêen
Van Steden, Tempelen, en Toorens, en gewelven
Een regt getrokken werk der wezens op te delven,
En, by het groot vermaak van vreemder volkren aart,
En Reysgevallen in de waarheyd opgegaard,
Den Chriſten Godsdienſt, door de trouw van zijn berigten,
By Jood, Muhamedaan, en Heydenen te ſtigten.
Zoo treft DE BRUYN te regt het allerhoogſte wit,
En klinkt den laſtermuyl een breydel in 't gebit,
Schoon of de Wrevle Jood, met opgeſparde kaken,
De waarheyt logen, en de logen waar wil maken
En onbeſchaamder in zijn vuyl verharde ſchurft
Des ouden Ongeloofs diep ingekankerd, durft
Des Heylands Godſpraak in zijn zekerheyd verzaken,
't Verwoeſt Jeruſalem, de neergeſtorte daken
Van Tyrus, Sidon, het vernield Bethzaïda,
Dat trotſche Chorazin, verdelgd als Adama,
En Capernaüm, oyt zoo hemel waart verheven,
Maar nu in Puyn en aſch ter helle neergedreven,
Daar 't ongediert, gelijk in woeſtenyen, ſchuyldt,
En naar, en yſelijk in zijn ſpelonken huyldt,
Tot de alderminſte ſtip, te deerlijk overtuygen,
Al wie dit voorgezegt, door twijfeling, wil buygen
Tot eenig los geval. DE BRUYN zag al te klaar
Het vaſt Profetiſch woord in zijn gevolgen waar;
Hy zag d'inwoonderen tot Herders, Viſſchers, Slaven;
Pas diepte voor een boot in die beroemde Haven,
Die vlooten ſwaar belaan in hare ſchoot ontfing,
En 't purper zydezeyl aan hare maſten hing.
Pronkte oyt kleyn Aſia met ſeven Chriſten Kerken,
Hy kon Gods oordeel in haar ſware val bemerken.
Wat is 't of Smyrna yts van 't oude weſen draagt,
Daar onſe Godsdienſt, ſchool, en ſtaf is uytgejaagdt.
Wat 's Sarde, en Pergamus, Epheſe, en Thyathyre,
Met haar gezuſteren! Wat is 't vermaard Palmyre!
Palmyre oyt zoo vol volk, zoo rijk, zoo ſterk, zoo groot;
Dat zy (een enkle Stad) een Koningrijk beſloot;
De ſchrik van Pers, en Parth, en al haar nageburen,
't Welk al het Roomſch geweld dorſt wagten voor haar muuren.
Mogt nu Zenobia, haar dappere Vorſtin,
Dien Puynhoop zien, het valt ons zonder twijfel in,
Dat zy in 't overſchot, Eeuw in Eeuw uyt vergeten,
(Als had een aard'dreun haar verſwolgen in zijn reten)
Nog zouw vernoegd zijn, en bedanken onze Tyd,
Die hare Stad, en Naam van ondergang bevryd;
En uyt die menigte van Marmere Portalen,
En bogen, pylers van de Vorſtelijke Zalen,
Nog blyken geven van haar oude heerlijkheyd,
Schoon 't nu den Rover ſlegts ten ſchuyl plaats ſchijnd bereyd.
D'Alexandrynſche Zuyl, met zijne Heylig tek'nen

Bad-

Badſtooven, Poorten, en Paleyſen, doen berek'nen,
Wat Pragt, en Majeſteyt Cleopatra bezat;
Maar het misſmaakt gelaat dier vorſtelijke ſtad,
By de oude ſtand gepaſt, ſteld ons DE BRUYN voor oogen;
Die, d'oevers van de Nyl, en Rijkx Stêen doorgetogen,
Ægyptens dartelheyd in 't overſchot beſiet,
En door Pinceel, en pen, ons haar gedaante liet.
Die, ſpyt de rooflust, haat, jeloersheyd, wrok, en nukken
Der woeſte Arabers, Turk, en ſnode Mammelukken,
Door luſt, en yver tot de waarheyd onderſchraagd,
Vaak Lijf, of Leven of zijn vryheyd heeft gewaagd,
Te water en te land; om ſteden, en gebouwen,
Wel te verbeelden, en nauwkeurig te beſchouwen;
Daar hy, berg op berg neer geklaverdt, ſweet, en ſwoegd,
D'Æginer barning, en Iöner golv doorploegd,
En Chiös, Metylene, en Cyprus gaat bezoeken,
En beurd d'aaloudheyd uyt haar lang verholen hoeken,
Te Cos, en Andros; en van daar aan 't vaſte land,
Af-beeld het overſchot van Troyens val, en brand:
Of 't zy een andre plaats, die hoofd Stad naaſtgelegen,
In 't Pergameeſch geweſt, heeft deſe naam verkregen:
Dog is 't wel vreemd, dat zig een Reyziger vergiſt?
Daar veler oirden naam, en volk gantſch werd vermiſt;
Ja ſelf de grondſlag van vermaarde groote ſteden
Wierd tot een woeſteny, of door de ploeg geſneden.
Hoe is Iönïen, hoe Carïe vergaan!
Wat liet Phænicie van haare ſcheepsbouw ſtaan.
Vervloekte kryg ſchond gy aldus dat ſchoon Magneſen,
Zouw zulk een eenig vlek wel Ptolemaïs weſen!
Men dagt het niet, ten waar, opſchrift van bou, en munt
Van uyt haar puynhoop ons die waarheyd had gegunt.
Wat eyſcht het toeverzigt ter kondſchap door te boren,
Om in Byzantium de aaloudheyd op te ſporen!
By dat barbariſch, vrek, en ligt ergwanend volk,
Al waar men ſtracx is veeg voor boeien, ſtrop of dolk.
DE BRUYN nogtans maakt zig dwars door 't gevaar een open,
En met beleyd, en goud behendig door gekropen,
Conſtantinopolen ziet tot in 't ingewand:
En wyl hy 't Griekſche ſchoon, en wyn, en ſpel verband,
Beſteed zijn tyd en pen, en onderzoek, en draven
Aan Tuyghuys, Veſtingen, en Wallen, Slot, en Haven.
En groote Zeekaſteels in d'Helleſponter golv,
Die Xerxes ſchipbrug, en Leanders min bedolv.
De Tyd, en Vorſten wraak vernield heeft, en deed plond'ren,
Den bouw, en grondſlag van de drie paar Weirelds wond'ren;
Het zevenſt nog alleen in Kairos zanden praald;
Thans uyt- en inne-waarts naukeurig afgemaeld,
Gemeten door DE BRUYN; hier tot den top geklommen,
Daar met gevaarelijk te kruypen, zig te krommen,
Langs eene galdery, zoo ſteyl, zoo ſpiegelglat,
Met wanden, en gewelf, zoo net in een gevat,
Als waare 't gantſch gebouw uyt bergkriſtal gegoten,
Om na te ſpeuren wat de grafſtee hield beſloten;
Daar Dood-kiſt, en 't vertrek uyt 't zuyverſte porphier,
Weerſtraalde by de toorts gelijk een ſchitt'rend vier.
Wat viel 't hem aaklig, bang, yts van Dianas tempel,
De poort van Epheſus, de regte aaloudheyds ſtempel
In Chalcedonien, , of Rhodus op te doen!
Wie zouw zulk een geduld, of neerſtigheyd vermôen!
Om Zalems overſchot, en Zions burg, en wallen,
Hoe door het Roomſch geweld verwoeſt, verbrand, vervallen
Met ware ſekerheyd te brengen aan het ligt,
Uyt zoo veel nieuw gebouw op de oude grond geſtigt,
En alles na de maat met tekening te ſtaven;
Zig over nagt, en dag drie etmaal te begraven
In Jeſus graf-kapel; te brengen aan den dag
't Vermaarde heyligdom, en Outer, en beſlag
Van 't Roomſche Kerkgeraad; verſmagten in de dampen
Der waſſche fakkelen, en talleloose lampen;
Door onvermoeide, en noyt verzadelyke luſt,
Op geen verhaal van Gids, of Huureling geruſt,
In holen diep, en naar de Tomben der Profeten,
En Judaas Koningen naukeurig af te meten:
Zulkx dat, uyt vreſe voor verradery, of ſtraf,
Hem vaak ter halver weg zijn Leydſman ſelf begaf.
Dan 't is genoeg een ſtaal van 't groot ontwerp te geven,
's Mans arbeyd, trouw, en deugd zal wel in agting leven
By elck, die konſt by vlyt in Reysverhaal bemindt,
Waar in het oog 't penceel aan eygen hand verbindt.

L. BIDLOO.

Op

OP DE
REIZEN

Met vele afbeeldingen naar 't leven der voornaamste dingen, daar gezien,

In 't licht gebragt door den Heer

CORNELIS de BRUYN.

Dus geeft de Bruin ons stof, en noopt der dichtren hant
Tot lof van 't heerlyk werk op hoogst verheven trant.
Een yder staat verbaast, verrukt en opgetogen
Door 't licht, dat schoon van Bruin komt stralen in elx ogen.
Zo toont een wakkre geest, dat hem geen tydt ontslipt,
Gelegenheit, tot nut van velen, nooit ontglipt.
Zyn schrijfpapier ontdekt ontelbre wonderwerken
Van kunst en van natuur in holen, graven, Kerken.
't Nieuwsgierig oog verzaadt in eenzaamheit zyn lust,
Doorreist hier lant en zee in veiligheit en rust;
Ziet bak en praalgewelf, uit harde rots geklonken,
Gelyk daar Rome braaf wel eer mè plag te pronken;
En kent aan 't woeste puin van menige oude stådt
Hoe wankelbaar fortuin omtuimelt met haar radt.
Hier blinkt Byzantium te trots en rijk van glanssen,
En 't Vorstelyk Serrail met pracht van hooge transsen;
Daar Mahomets gebroet zo menig Christe ziel
Met zynen Alkoran te lang in boejen hiel.
Hier zucht Jerusalem te deerlijk, van die banden
Noch onverlost, hoewel door staal en yzre handen
Van Godefrooi een wyl ontzet, die schoon bekladt
Van 't Sarazynsche bloet, dien vloek de borst in tradt.
Hier vint men 't Heilig lant bevlekt door Turksche tempels,
En naulyx overschot van Godtgewyde drempels.
Het grote Kairo dankt den stroom noch, die zyn gront
En vruchtbare akkers mest, daar Isrel Gozen vont.
De grote Naalden, dat befaamde werelts wonder,
Staan hier noch vast, ten trots van blixem, brant en donder,
Verbazen door 't gezigt bezoekers van de Nyl.
De Bruin beklimt dat hoog gevaarte, aanschout een wyl
Van boven 't woest gewest, en maalt de dorre zanden,
Den weg van Jakobs zaat, naar zegenryker landen.
O Reizer, vol van vier, wat zag uw oog al lant,
Al zeen, al eilanden, al wondren van Godts hant
In Asië, in Egipte, op Palestynsche gronden!
Nu deeltge ons mè, wat schoon of vreemt daar is gevonden.
Wie eert dit werk niet met zyn stem, gezang en gunst?
Wie groet eerbiedig niet dees penne- en teken-kunst?

PIETER PEUTEMAN.

* * * BE-

BEKENDMAKINGE.

AAn d'Intekenaars werd bekend gemaakt, dat nog onder handen is, een Kaart, behoorende tot deze Reis-beſchryving, welke Kaart afgedrukt zynde, aan de Intekenaars zal werden ter hand geſteld.

VENETIÆ
Citta Nova
ITALIA
GOLFO di VENETIA
Ravenna
Ancona
Pomo
Cafa
Tivoli
ROMA
Frascati
Laco Albano
Terracina
Caieta
C. Monte S. Angelo
NAPOLI
1 Grotte di Vergilio
Grotte degli Cani
Monte Sulphurio
Theatro
Grotte di Sibylla
2 Piscine Mirabili
Centum Cellae
Sepolchro d. Agrippina
Monterelle
Ischia
Monte Grego
Soaseno
Stromboli
Panasi
Faro di Messina
Milazzo
Messina
SICILIA
C. di Spartivento
C. dell Armi
Malta
MACEDONIA
THRACIA
CONSTANTINOP
ROMANIA
Galipoli
MARE ÆGÆUM hodie ARCHIPELAGO
Lemnos
Tinda
Bababarnos
Mitilene
Spalmadori
Ipsera
Samos
Negroponte
Andrea
Tino
Micona
Delos
Paris
Zea
Bella Pola
Sifanto
Anti Milo
Milo
Argentiera
Cefalonia
Zante
Stravali
GRÆCIA
MOREA
Modon
C. S. Angelo
C. di Matapan
Serigo
Serigotto
CANDIA
MARE MEDIT
AFRICÆ

TABULA GEOGRAPHICA
Continens
Vestigia et Processum Itineris
Tam Maritimi, quam Terrestris
ORNELII de BRUIN
PONTUS EUXIN US
NATOLIA
SIA MINOR
ERRANEUM
PARS
Scutari
Chalcedon
Nicomedia
Nicea
Palemout
Magnesia
M. Sipylus
Barnabachi
Meander fl
Sattalia
Scio
Criva
Platani
Camucessato
Ploya
Ellata
Vista
Niamoni
Rhodus
C. Christiano
CYPRUS
Famagusta
C. Pifami
C. Baffa
Baffa
C. Bianco
C. la Gata
Abdima
C. della Græca
Cetheria
C. Gansir
Golfo di Antiochia
ALEXANDRETTE
SCANDERONE
Beylan
Maruane
Scagmant
Aniaar
ALEPPO
Lajazza
Kistin
Isser Sjoor
Bedana
TADMOR
Euphrates
Orontes flu
Baloye
Tortosa
Tripolis
M. Libanon
ARABIA DESERTA
Libie
Piamura de Nephtalim
Houwart
Maren
Tiberias
Sabbato
Sihon
Debora
Sabulon
Cobeb
Bon Ladron
Benob
S. Teremia
Soud
Subie
Souba
Samuel
Kaloye
Mare Galilææ
Nazareth
Carmel
Iaffa
Rama
JERUSALEM
Betlehem
Gaza
Mare Mortuum
Tiona
Bogas
Mare Morto
Damiatea
Rozette
Alexandria
Foya
Mansoura
Semenut
Mitgamir
Bubastis fl
Boulak
CAIRO
Matarea
Cairo Vecchia
Piramidos
ÆGYPTUS
Nilus flu
MARE RUBRUM

CORNELIS de BRUYNS REIZEN, Uit EUROPA na KLEIN ASIA, En verscheidene EILANDEN van de ARCHIPEL, *Mitsgaders* EGYPTEN, SYRIEN, PALESTINA, enz.

EERSTE HOOFDSTUK.

Neiging des Auteurs tot het bezichtigen van vreemde Gewesten en Landen. Vertrek uit 's Graavenhaage. Komst tot Weenen. Schrikkelijk geval van een Leeuwin met haaren Spysbezorger. Komst te Florence. Kostelykheden in des Groot-Hertogs Schatkamer. Prachtige Kapel. Uitsteekende Muskadelwijn te Monte-Fiascone, en Grafschrift van een Reiziger die zich daar aan dood dronk. Aankomst te Romen.

Neiging des Auteurs tot het bezichtigen van vreemde Gewesten en Landen.

GElyk doorgaans alle menschen van natuure zekere driften onderworpen zyn, waar tegen het als onmogelyk is zich te kanten, inzonderheid wanneer de jonge jaaren noch geen plaats aan rype overweegingen vergunnen, gevoelde ik van myne tedere jeugd af een onverzettelyke neiging om vreemde Gewesten en Landen te bezichtigen, zonder voor alstoen, ter oorzaak myner nieuwelingschap in de wereld, te bezeffen wat swaarigheden en gevaaren dusdanige tochten onderworpen zyn. En dewyl ik, wat meerder jaaren gekreegen hebbende, oordeelde niets noodiger en dienstiger voor een Reiziger te zyn, om eenige vrucht uit zyne Reizen te trekken, als kennis van de Teekenkonst te hebben, ten einde zich de zaaken door der zelver verbeeldingen te dieper in de geheugenis te prenten, en die zich ten allen tyde, even als of ze weder tegenwoordig waren, voor oogen te konnen stellen, (het beste middel om geen voet aan de vergeetelheid te geeven) besloot ik toevlucht te neemen tot de Schilderkonst; waar in zo ver gevoorderd zynde, als ik oordeelde tot myn voorneemen noodzaakelyk te weezen, bereide ik my ter uitvoering van dien: en hebbende verstaan, dat 'er in het aanstaande Jaar 1675. een Jubeljaar, of *Anno Santo*, te *Romen* gehouden stond te worden, besloot ik my derwaarts te vervoegen, en aldus een aanvang van myne Reizen te maaken.

Vertrek uit 's Graavenhaage.

Ik vertrok dan op den 1sten. October des Jaars 1674. uit myne Geboorte-plaats *'s Graavenhaage*, kwam den 4^den. tot *Swol*, toog den 14^den. door *Hanover*, vernachtte den 19^den. tot *Hal*, en den 20sten. te *Leipsich*, alwaar ik, dewyl 'er alstoen de Mis, of Jaar-markt, gehouden wierd, veele kostelykheden zag. Hier wierd ik gebragt ten huize van den Heer Kamerraad *Laurens van Adelenhelm*, Burgemeester der gemelde Stad, die my een Kamer vol van allerhande Raariteiten, doch meest van Beesten, en alles wat de Natuur door het Water laat voortkomen, vertoonde, die wel een curieus gezicht verdienden. Na een verblyf van drie dagen weder vertrokken zynde, toog ik den 28sten. door *Marienberg*, den 4^den. November door *Eglow*, en kwam den 8sten. tot *Weenen*, alwaar ik in de Schatkamer des Keizers wierd geleid, pronkende onder anderen met veele treffelyke Schilderyen, door voornaame Meesters gemaakt. Deze Stad is zeer fraay en lustig, omringd met een braave wal, en voorzien van groote Voorsteden. Rondom de zelve strekt zich een zeer vermaakelijk vlak land, 't geen een çierlijk voorwerp aan het gezicht beschikt. Geduurende myn verblyf alhier ging ik bezichtigen het *Nieuw Gebouw*, leggende ongevaar een kleine uur van de Stad, ter plaatse daar de Turken in de belegering van *Weenen* onder Sultan *Solyman*, in den Jaare 1529. hunne tenten hadden opgeslagen. 't Is gesticht om 'er allerhande Wildgedierte in te bewaaren, als Leeuwen, Tygers, Beeren, Wolven, enz. waar toe het met alle de vereischte hoedanigheden voorzien is.

Komst tot Weenen.

Schrikkelijk geval van een Leeuwin met haaren Spysbezorger.

My wierd verhaald, dat zekere Leeuwin, eenigen tyd geleeden, Jongen gekreegen hebbende, de Keizer de zelve, na dat hy zyn middagmaal had gehouden, gemeenlyk by zich deed brengen, om 'er zyn vermaak mee te neemen; by welke gelegentheid het eens gebeurende, dat hy ze langer als na gewoonte by zich hadde gehouden, vertoornde de Leeuwin zich daar zo geweldig over, dat zy den geen, aan wien de zorg bevolen was om haar van spys en drank te voorzien, wanneer hy de Jongen weder te rug bracht, verwoedelyk op het lyf viel, en met tanden en klaauwen verscheurde: na welken tyd de Vorst zich met de Jongen niet meer wilde bemoeijen.

Vertrek van Weenen.

Den 17^den. November vertrok ik weder van *Weenen*, en toog den 23sten. door *Niemark* en *Frelo*, welke laatste Plaats ik t'eenemaal verwoest vond, alzo ze twee jaaren te vooren gantschelyk afgebrand was. Vervolgens kwam ik te *Straatspurg*, gelegen in *Carinthien*, en den 28sten. te *Glouse*, zynde het begin van *Italien*; wyders den 5^den. December te *Venetien*, van waar ik des nachts met de Bark op *Ferrare* vertrok, durvende my daar niet ophouden, om voor het Jubeljaar te *Romen* te weezen. 't Zelfde deed ik dan ook ten opzichte van *Ferrare* en *Bolonge*, ten einde noch een dag à twee tot *Florence* te konnen verblyven, daar ik den 12^den. der gemelde maand aankwam, en alle de Fraaijigheden in des Groot-Hertogs Schatkamer ging bezichtigen, waar af ik dit weinige ter loops aan den Leezer moet mededeelen.

Komst te Florence.

Kostelykheden in des Groot-Hertogs Schatkamer.

Men vertoonde my onder anderen een groot Kabinet, met edele gesteenten ingelegt, 't geen men zegt dat een halve millioen gekost zou hebben. Aan het zelve is een fyne Paarl, zo groot als een okkernoot. Men ziet 'er ook een Rots verbeeld, altemaal van Paarlen, die heel groot zyn; mitsgaders verscheidene kostelyke Kabinetten, en veele andere dingen van ongemeene waardy: en in het Wapenhuis een Magneetsteen van een voet groot, gelyk ook veelerhande soort van vreemd Geweer, 't geen men verhaalt meestendeel genomen te zyn van een zekeren Sultan die na *Mecca* reisde, van 't welk wel ruim de grootste helft met edele gesteenten ingelegt is; als mede het Tuig voor drie Ry-Paarden, waar af de Stygbeugels, 't geringste dat 'er aan is, van lou-

louter goud zyn, wel ter dikte van een pink. Ook ziet men der een Kraamstoel, van boven tot beneden met juweelen bezet, benevens veele andere ongeloovelyke kostelykheden van groote Steenen; mitsgaders verscheidene aardige Indiaansche Kleederen van Papegaaysveeren; gelyk ook een Paard welkers Maanen zes vademen lang zyn geweest; en een Riem van een Osse huid, hebbende twee honderd vademen in de lengte; de Wapenen des Konings van Vrankryk, die in den Slag van Pavie gevangen wierd; een Scepter van Agaat Orientaal, dien men zegt van Keizer *Karel den Vyfden* te zyn; een Degen van den Keizer *Charlemagne*, of *Karel den Grooten*, enz. Ik zag ook een zeer kostelyke Kapelle, waar aan al acht-en-seventig jaaren was gearbeid, hoewel ze noch op verre na niet ten halven voltooid was. Dit werk heeft begonnen *Ferdinand de* Iste. Hertog van *Florence*. In deze Kapelle legt een Kussen, 't geen dartig duizend kroonen gekost zoude hebben, zynde met dierbaare gesteenten bezet: en is 't zelve verçierd met de fraaiste steenen, die 'er te bekomen zyn. Men wees my een Marmersteen, waar aan vyf Meesters zeven Jaaren hadden gearbeid, eer ze in staat was om gebruikt te konnen worden. 't Altaar pronkt met vyf swaare Pilaaren van Cristal de Montagne. In het Paleis vond ik een menigte van uitstekende Schilderyen, gedaan door de voornaamste Meesters; en, 't geen aanmerkenswaardig is, een Kamer vol Afbeeldsels, altemaal van Schilders, en ieder met zyne eigene hand gemaakt; gelyk ook langs eenige Galleryen een groot getal van Antique Marmere Statuen, of Beelden. 't Paleis zelve is, inzonderheid van vooren, byzonder groots en deftig: de Stad van binnen fraay, en van buiten zeer aangenaam, door de menigvuldige Lusthuizen en Tuinen, die rondom de zelve tegen het Gebergte aan leggen.

Prachtige Kapelle.

Den 14den. der gemelde maand December zette ik de reis weder voort, en nam myn weg over *Monte-Fiascone*, alwaar uitsteekende Muskadelwyn is; om welke reden een zeker Reiziger zich daar, vry wat langer als hy behoorde, ophield, vindende den zelven zoo smaakelyk, dat hy, konnende die Nectar niet een oogenblik missen, zyne wellust eindelyk met de dood moest betaalen: ter gedachtenis van het welk ziet men op zyn Graf (want hy wierd alhier ter aarde besteld) de volgende Latynsche regelen:

Uitsteekende Muskadel Wyn te Monte-Fiascone, en Grafschrift van een Reiziger, die zig daar aan dood dronk.

Est. est. est.
Propt. nimium est.
Jo- de fuc. D. meus
Mortuus est.

't Welk van verscheide Reizigers getuigd, en ook zo door my bevonden is.

Hebbende *Monte-Fiascone* verlaaten, toog ik over *Viterbo*, en kwam vervolgens den 22sten. December te *Romen*.

Aankomst te Romen.

II. HOOFDSTUK.

Beschryving van de Plechtigheden, te Romen in het Jubel-Jaar gebruikelyk. Aanneeming van den Auteur in de Bend der Nederlandsche Konstenaars, en op hoedanig een wyze zulks geschied. Bloedig gevecht tusschen twee Processien. Vuurwerk door den Spaanschen Ambassadeur vertoond. Jaarlyks Vuurwerk van 't Kasteel S. Angelo. Byzonderheden wegens het Jubeljaar. Dood van den Paus Clemens den X. Byzonderheden noopende het Conclave, en het verkiezen van een nieuwen Paus. Verkiezing van Innocentius den XI. Vreemde Predikster. Gebuurige Oorden van Romen.

Beschryving van de Plechtigheden, te Romen in het Jubeljaar gebruikelyk.

DEn zelven dag als ik te *Romen* aankwam, wierd de Heilige Poort, zynde een der deuren van *S. Pieters* Kerk, geopend. Des namiddags vond ik de plaats voor *S. Pieter* bezet met een ongeloovelyk getal van menschen, dewyl ze by deze gelegentheid van allerwegen in groote meenigte herwaarts komen vloeijen. Na een weinig gewacht te hebben, zag ik den Paus uit zyn Paleis, het *Vatikaan* genaamd (staande aan de zyde van de gemelde Kerk) te voorschyn komen, wordende gedraagen in een verheevene zetel, ter wederzyden verçierd met groote bossen vederen, niet kwalyk na die van Paauwestaarten gelykende; gevolgd door veele Prinssen, Kardinaalen, en andere van hem afhangende persoonen: 't geen gesamentlyk een zeer groot getal uitmaakte. Zyne Draagers brachten hem recht op de gemelde Kerkdeur aan, alreeds van te vooren (want ze word t' elkens na het Jubeljaar toegemetseld) rondom los gemaakt, op de welke hy dan met een gouden hamer een slag gaf, waar door het gantsche metselwerk, 't geen nu vyf-en-twintig jaaren gestaan had, in de Kerk nederstortede, op een zekere Rolwagen, ten dien einde aldaar geplaatst, die dan aanstondts door d' Arbeiders wierd weg gevoerd. Midlerwyl gong de Paus door de deur, daar beneven, in de Kerk, en verrichtede de ceremonien, by dusdanige gelegentheden gebruikelyk; terwyl ondertusschen een ygelyk van deze steenen trachtte te bekomen, om de zelve als reliquien, of heiligdommen, te bewaaren. De nieuwsgierigheid dreef my mede aan om 'er van te hebben; waar in ik, hoewel niet zonder groote moeite, vermits het gedrang ongeloovelijk groot was, en men tot barstens toe geprangd wierd, echter tot myn oogmerk geraakte. Dit krioelen van zo menigerhande menschen onder malkander vertoonde zich met zo veel bekoorlykheid aan myn gezicht, dat ik niet wist werwaarts ik eerst of laatst d'oogen zoude wenden. De Kerk was van vooren zeer rykelyk met tapytseryen langs alle de balkonnen voorzien, als dienende tot zitplaats voor de Koningin *Christina van Sweden*, een groot getal Princessen, en een meenigte van andere Dames: ja het gantsche Gebouw, tot boven op den top toe, zat zo vol gepropt van menschen, dat men byna kon twijfelen waar de meesten waren, of daar, of beneden op der aarde; zulks dat ik moet bekennen nooit voor, of na dien tyd, zo veel volks by malkander te hebben gezien. Dit duurde tot omtrent den avond, met zo menigvuldige veranderingen van gevallen, dat my de tyd niet verdroot, want hier lachte, daar schreide, daar vocht men, enz.

Deze plechtigheden verricht zynde, trefte ik by geval een persoon aan, mede geboortig uyt den Haag, en *Robert du Val* geheeten, anders de Fortuyn, tegenwoordig in dienst als

Aanneeming van den Auteur in de Bend der Nederlandsche Konstenaars, en op hoedanig een wyze zulks geschied.

als Schilder en Konstbewaarder zyner Majesteit van Groot-Britanje. d'Oude kennis wierd met d'uitterste blydschap vernieuwd, tot zo verre, dat ik hem versocht te weeg te willen brengen, dat ik verlof bekwame om dien zelven nacht in de Vergadering der Nederlanders te mogen verschynen, ten einde als Bendvogel onder hun Geselschap aangenomen te werden, waar toe hy zich gewillig toonde. En alzo een minder getal als van zeven persoonen niet vermag iemand in de Bend in te huldigen, waaren wy genoodzaakt eenige uuren in de nacht gints en herwaarts te zoeken, eer men het vereischte getal van Bendvogels by een kon krygen: doch eindelyk vorderden wy zodanig, dat 'er boven de tweemaal zeven te voorschyn kwamen; wanneer myn verzoek ter uitvoering wierd gebracht, en ik door een braaf Geselschap van Konstenaars met de naam van Adonis begunstigd.

Het Bendvogelschap is bekend genoeg: doch dewyl 't, myns wetens, nooit van iemand beschreeven is geweest, wat het eigentlyk zy en in hebbe, en hoe de inlyving in de Bend geschied, moet ik de moeite neemen van 'er alhier de gebruikelykheden van ter neder te stellen.

Men bracht my dan voor eerst in een kamer, alwaar eenige der Bendvogels my verzelden; terwyl men in een ander vertrek bezig was met de toestel, tot het werk behoorende, te vervaardigen: waar van my niet de minste kennis wierd gegeven, voor en al eer ik zelve met veele omstandigheden daar binnen wierd geleid, alwaar ik onvoorziens, met zodanig een verwondering, als men zich kan verbeelden, de fraaiste Vertooning zag die men bedenken kan, altemaal van de Konstenaars zelve in persoon, welke de zaaken zo bevallig en geestig weeten te vertoonen, dat zy 'er de beste Tonneelspeelders, hoe zeer zy ook in hunne konst afgerecht mogen weezen, mede souden beschaamen.

In deeze Vertooning voert 'er een de benaaming van Veldpaap, en geen ander, als hy, het woord. Deeze zit met groote deftigheid op een hoog verhevene zetel, en steld met veele redenen den Groenen (aldus werd de geen genoemd, die ingewyd staat te worden) zekere wetten en regelen voor, behelsende de studie van de Schilderkonst, ende de onverbreekelyke instellingen van de Bend; den Nieuwling daar op met groote onderdanigheid geantwoord hebbende, dat hy genegen is alles na te komen, word hem door den Veldpaap een Lauwrierkroon op het hoofd gezet, en te gelyk door alle de aanweezende Bendvogels met een groot geschreeuw uitgeroepen: Viva, viva, viva, onzen nieuwen Medebroeder . . . . zo als hy dan by de inwijing genaamt is: het welke zeer oneigen, en by misbruik van 't woord, 't welk ook aan de Geestelykheid zomtyds ergernis gegeeven heeft, doopen werd genoemd.

Vervolgens word hem zyn Bendbrief, ondertekend van alle die 'er tegenwoordig zyn, overgeleeverd; 't geen, met eenige andere daar noch toebehoorende aardigheden, volbracht zynde, vervoegt men zich ter plaatze daar de tafel bereid is: en moet de nieuwe Bendvogel d'onkosten, op deezen gantschen handel loopende, alleen betaalen.

Na den nacht dan aldus in alle vrolykheid doorgebracht te hebben, begeeft men zich met het krieken van den dageraad na het Graf van Bacchus, om het zelve, volgens de gemeene wyze van spreeken, te begieten; zynde een goede uur van de Stad gelegen, in een Kerkje genaamd *S. Agnele.*

Dit Graf is van een schoonen Porfyrsteen, met d'afbeelding van den Wyngod op alle vier de hoeken. Dicht tegen over staat een Herberg, alwaar men den nieuwen Bendvogel doet zien de aangenaamste Gezichten van Romen, en zich dien dag vrolyk maakt: doch 't geen men alhier komt te verteeren staat aan de vrije wil van den nieuwen Bendvogel, om het geheel, of ten deele te betaalen, na dat zyne mildheid, of

ruimheid van penningen toelaat, of zich daar toe ſtrekt.

Men gelooft dat deze Maatſchappy al van den tyd des vermaarden Rafaëls begonnen is, en dat hy wel de voornaamſte inſtelder daar van zou zyn geweeſt; weshalven dan de zelve al niet veel minder als twee honderd jaren geſtaan moet hebben: zynde deze wydberoemde Schilder in den jaare 1483. gebooren in de Stad Urbino. Hy legt begraven te Romen, in de Kerk de Rotonde genaamd; hebbende in den ouderderdom van maar zeven en dartig jaaren, wanneer hy op den zelven dag zyner geboortte kwam te ſterven, door zyne uitſteekendheid in de Schilderkonſt een naam gemaakt, die alle eeuwen zal verduuren.

De geleerde Petrus Bembus, een voortreffelyk Poëet in de Latynſche en Italiaanſche Taal, maakte een Grafſchrift 't zyner eere, 't geen noch ten huidigen dage, onder zyn afbeeldzel, deftig van marmer gehouwen, in de gemelde Kerk te leezen is.

Doch werd tegenwoordig niemand in deeze Maatſchappy toegelaten, als die de Hoog- of Nederduitſche Taal ſpreekt.

Tot klaarder onderrechting van den Leezer, heb ik hier een afbeelding van zodaanig een Vertooning, welke ik meer als vyftigmaal bygewoond heb, willen invoegen, geteekend met de letter A.

Geduurende dit zelve jaar zag ik de Proceſſie uit de Kerk van Minerva na S. Pieter gaan, waar in veel groote Figuren, in een zeer fraaije ſchikking, omgevoerd wierden: zy waaren alle treffelyk gemaakt: verbeeldende, zo my voorſtaat, de Geboorte Chriſti.

Boven de zelve vertoonde zich iets in de gedaante van een Naald, of Pyramide, ter hoogte van een gemeen Paleis, rondom behangen met lichten, klatergoud, en andere çieraaden, die een aangenaam gezicht veroorzaakten; welke Machine even zo groot was dat de zelve bekwaamelyk door de ſtraaten konde paſſeeren. 't Gantſche gevaarte, wiens gelyk in fraaiheid ik nooit by eenige Proceſſie heb gezien, wierd gedragen door honderd Arbeiders, en des morgens by de Kerk van S. Pieter geheel en al tot kleine ſtukken verbryzeld. Want alle duſdaanige werken, hoe koſtelyk zy ook mogen weezen, worden nooit meer als eens gebruikt.

Bloedig gevecht tuſſchen twee Proceſſien.

Maar ziet hier wat een ontydige Godvruchtigheid, of liever onverſtandigen yver, van menſchen, die voorgeeven zich in zulke gelegentheden aan God overgegeven te hebben, te weeg kan brengen. 't Gebeurde op zeekeren dag, dat twee Proceſſien te gelyk voorttrokken, tegens den opgang van Monte-Cavallo, komende d'eene van de Fontein *de Treve*, en d'andere uit de ſtraat de *Cours* genaamd. Myne woonplaats was toen ter tyd op den hoek in 't opgaan van Monte - Cavallo. Hier kwam na-yver en eerzucht, of groots- en opgeblaazendheid in 't ſpel. Om de eere van de voorrang te hebben, hielden deeze twee Reijen ofte Proceſſien, door de engte niet konnende gelyk voortgaan, lange ſtand, malkanderen weigerende te wyken, ende den een den anderen de voorttred, met zeer veele bitzigheid en ſcherpigheid, betwiſtende. In 't eerſten was het maar woordenſtryd, en dus bleeven zy een tyd lang ſtaan, zonder tot verdrag te konnen geraaken.

d'Omſtaanders waaren vaſt verwachtende wat hier van komen zoude; wanneer eindelyk het beſluit wierd genomen van het geduld, en met een de Godvrucht, welke ontrent de Proceſſien behoorde gepaard te gaan, aan een zyde te ſtellen, en in euvelen moede hun Heiligdom, *Santa Croce*, het Kruis, 't geen zy gewoon zyn zelfs ter aanbidding om te draagen, en dat, ten beſten genomen, behoorde te dienen om aan het ootmoedig en langmoedig Lyden des Zaligmakers te doen gedenken, ten knodze te gebruiken, en zich daar van, ô verfoeijelyk misbruik! ten moordgeweere te bedienen, met het welk 'er een zodanig begroet wierd, dat hy aanſtonds onder het genoemde hout dood bleef. En dit zelfde

lot

lot viel in een oogenblik noch twee à drie anderen te beurt, die op gelyke wyze van het leven beroofd wierden, ende onder de Kruissen nederstorteden. 't Welk zulk een alarm voor onze woonplaats veroorzaakte, dat een meenigte van volk op de been geraakte; waar van ettelyke zich tusschen de strydende Partijen wierpen, en met minnelyke woorden zo veel te weeg brachten, datter een stilstand van wapenen getroffen wierd.

d' Italjaanen volgeestig van aard, en tot spotternijen genegen, schertsten geweldig met dezen handel; terwyl ondertusschen sommige, tot wat hooger jaaren gekomen, en derhalven meer bedaard, medelyden hadden met de Vrouwen en jonge Dochters, welke deeze Processien, zo wel als de Mannen, verzelden, door dien ze, niet zonder reeden, zich wegens een zo onverwachte ontmoeting zeer bedrukt en vol vreeze toonden.

Dit onweer dan aldus eenigermaate gestild zynde, zagen de Vrouwspersoonen om een goed heenkomen; en men verwachte dat ook eindelyk de Mannen gerust en stil na huis zouden gaan.

Maar wel haast verhefte zich weêr een andere donkere wolk, en den storm begon op nieuws. Want de gemelde Processiegangers kort na den middag in de Kerk van S. Jan van Lateranen weder by malkander gekomen, en de gemoederen noch ten uittersten verbittert zynde, geraakten ze straks aan 't morren, en voorts in een oogenblik tot daadelykheid, bedienende zich nochmaals van de zelve wapenen: en wierd deze tweede storm 't elkens met zodanig een verbitterdheid hervat, dat het bloed door de Kerk liep. Dit veroorzaakte een schrikkelyke wanorder, en grootte toevloeijing van menschen. De Paus ondertusschen verstaan hebbende op welk een onbehoorlyke en argerlyke manier zich deze Processien, tot twee reizen toe, hadden gedragen, was'er zo gevoelig af, dat hy rond uit weigerde absolutie te geven; weshalven door verscheidene Prinssen, en andere groote Personagien, veele moeite gedaan moest worden, eer men hem tot het zelve kon beweegen.

Geduurende dit geheele jaar heeft men gestadig Processien van alle oorden, en onder de zelve een meenigte die zich het bloote ligchaam met scherpe geessels zodanig kastyden, dat'er by mynen tyd, zo men zeide, verscheidene van kwamen te sterven.

Aangenaamer schouwspel was het Vuurwerk, 't geen den Ambassadeur van Spanjen in dit zelve jaar deed aansteeken, bestaande voornaamentlyk in drie stukken, welke zich op de drie Fonteinen van de Plaats Navona vertoonden. In het midden zag men een hooge Pyramide, behangen met de Wapenen van Spanjen, en veele andere çieraaden, altemaal van brandende stoffe, welke gestadig een menigte van vuur uitbraakten. Aan het eene einde van de plaats, voor het Paleis van den Cardinaal Portocarrero, stond een Christus-beeld, omtrent viermaal zo groot als 't leven, uitsteekend fraai van bordpapier gemaakt, en verbeeld als in de wolken ten Hemel vaarende. Aan het ander einde, voor het Paleis van den Prins Pamphilio, vertoonde zich een Lievevrouw, of Maria-beeld, van gelyke grootte. En voor de Kerk van S. Jacomo zag men de Mirakelen van dien Heilig, zeer çierlyk met witte en swarte coleuren afgebeeld, en benevens den zelven de Wapenen van Spanjen. De plaats was aan alle kanten met een borstweering afgesloten, om het volk 'er buiten te houden; en vier voeten hooger in het rond een lat geslagen, dienende om een groot getal van brandende toortsen te draagen; behalven de geenen, daar de gebuurige Huizen, met kostelyke Tapyten behangen, door verlicht wierden. Ondertusschen, terwyl de oogen zich hier in als verlooren, swierden ontallyke Vuurwerken door de lucht, welke door de dikste duisternissen heen boorende, lange spooren van flikkerende straalen achter zich lieten. Dit duurde

Vuurwerk door den Spaanschen Ambassadeur vertoond.

de ruim een uur, tot zonderling genoegen der aanschouwers. Ik moet ook bekennen nooit iets diergelyks gezien te hebben: want zynde de gemelde plaats heel lang, en tamelyk breed, kan men zich haast verbeelden, hoe çierlyk een werking alle deze lichten voortbrachten.

De Kerk van S. Pieter stond mede van onder tot boven, ja zelfs tot in het kruis toe, in 't licht.

Jaarlyks Vuurwerk van 't Kasteel S. Angelo.

Een ander Vuurwerk, verwonderens waardig om te bezichtigen, is men gewoon jaarlyks op S. Pietersdag in het Kasteel S. Angelo t' ontsteeken. Het komt als boven uit het Kasteel, gaat te gelyk aan, en verbreid zich door de meenigte van het vuur zodaanig in 't rond, dat, wanneer men 'er, omtrent het Kasteel, onder staat, het zich vertoont even als of den Hemel zich kwame te openen: en een goed half uur van daar zynde, kan men het duidelyk genoeg aanschouwen. Ik had de curieusheid, alzo ik meer als een jaar te Romen doorgebracht heb, van het aan verscheidene oorden te gaan bezichtigen; doch bevond het, daar onder zynde, het aangenaamste.

Byzonderheden wegens het Jubeljaar.

Het Jubeljaar geëindigd zynde, wierd de heilige Poort weder toegemetseld. 't Is (dewyl veele niet weeten wat het Jubileum eigentlyk zy) een Ceremonie van de Roomsche Kerk, om volkomene aflaat, zo noemen zy de vergiffenisse der zonden, te verdienen, welke de Paus op deezen tyd aan de gantsche Roomsche Kerk vergunt. Het wierd ingesteld in den jaare 1300. door Bonifacius den VIII[sten]. welke begeerde dat het om de honderd jaaren gehouden zoude worden, ten navolging van het Jubeljaar der Jooden. Clemens de VI[de]. verordende, dat het om de vyftig jaaren zoude geschieden. Urbanus de VI[de]. stelde het op drie-en-dartig. En Sixtus de V[de]. bepaalde het eindelyk op vyf-en-twintig, gelyk het noch tegenwoordig is.

Dood van den Paus Clemens den X.

Geduurende myn verblyf te Romen, kwam aldaar op den 22[sten]. July van den jaare 1676. t' overlyden den Paus Clemens de X[de]. na dat hy den Stoel zes jaaren en weinige maanden had bekleed.

Den Kardinaal Patroon, zo haast als hy de dood van den Ouden Vader ziet naderen, laat zulks aan d'overige Kardinaalen en Ambassadeurs bekend maaken, welke zich daar op na het Pauselyk Paleis vervoegen, betuigende hun leedweezen over zynen gevaarlyken toestand; mitsgaders alle de geenen, welke om swaare misdaden gevangen zitten, na het Kasteel S. Angelo brengen, op dat zy aldaar in te meerder veiligheid mogen weezen, blyvende als dan niemand in de gemeene gevangenissen, dan die daar om schulden, of geringe misdaden, gezet zyn, welke vervolgens, zo dra als den Stoel leedig verklaard is, door den Raad van Romen, tot teken van haare oppermacht, in vryheid worden gesteld.

Den volgenden avond wierd het Lyk van den Paus van Monte-Cavallo na het Vaticaan gebracht, gedraagen door twee Muil-ezels in een opene draagzetel, met rood geborduurd Fluweel bekleed, en verzeld met een meenigte van brandende toortsen. 't Verbeelde zich even of men een Kryg-overste, in 't Veld gesneuveld, ter aarde wilde bestellen; vermits de lichte Ruiters, *Cavalli Legeri* genaamd, mitsgaders de Kurassiers, en Switsers, met hun Geweer, Trompetten, Herpauken, Pypen en Trommelen, benevens eenige stukken Kanon; met de trompen achterwaarts, van het gevolg waaren.

Des morgens daar aan bracht men het Lyk uit het Vaticaan in de Kerk van S. Pieter, alwaar het drie achtervolgende dagen in de Kapel van de Heilige Drievuldigheid ten toon bleef leggen, met de voeten, daar roode Fluweele Muylen aan zyn, door de tralien heen, welke gestadig door de voorbygangers met groote devotie gekust wierden. Ik had het geluk van in de Kapel te komen, en de hand van den overleedenen Paus aan te raaken; 't geen voor een gantsch byzondere gunst word gehouden.

Geduurende de negen dagen, dat

het

Byfonderheden noopende het Conclave, en het verkiesen van een nieuwen Paus.

het lyk boven d'aarde ſtond, wierden de noodigheden tot het Conclave bezorgd; en de kamertjes voor de Kardinalen bereid. Ondertusſchen had een ieder de vryheid van het zelve te gaan bezichtigen, zulks dat 'er geſtadig een groot gedrang van volk in en uit kwam barſten.

Wanneer de Kardinaalen eens in het Conclave zyn gegaan, vermogen zy daar niet weder uit te komen eer de verkiezing van een nieuwen Paus geſchied is. Elken Kardinaal worden twee dienaars toegelaten, en de ſpyzen hen dagelyks uit hunne Paleizen toegezonden. Op het vallen van den avond werd een klokje binnen het zelve geluid, waar op drie Kardinaalen, met den Meeſter der Ceremonien, alle de hoeken en winkels van het vertrek, tot de verkiezing verordend, op het naauwſte moeten doorzoeken, ten einde niemand, welke niet bevoegd is daar binnen te zyn, zich daar in verberge. Men draagt ook zorg, dat de wachten wel beſteld werden. Op de plaats van S. Pieter zyn vier Hooftwachten, door den Generaal der Roomſche Kerk aldaar geordonneerd. Aan de deur van het Vaticaanſche Paleis onthoud zich de Switſerſe Garde, voorzien met harnaſſen, musketten, twee ſtukken kanon, en ander noodig geweer. d' Andere wachten, welke hier en daar op de ſtraaten ſtaan, worden gecommandeerd door den Prins Savelli, als erfelyken bewaarder van het Conclave. De deur des vertreks, daar de verkieſing in geſchied, is bezorgd met vier ſlooten, van twee der welken de ſleutels in bewaaring zyn van Prelaaten, die zich daar buiten onthouden, en die van d' andere twee, in handen van den Ceremonie meeſter, welke zich daar binnen bevind.

Benevens de Kardinaalen vermogen ook in het Conclave te verblyven de Sacriſtain met zyne Onderhoorigen, twee Meeſters der Ceremonien, een Biechtvader, een Secretaris van 't Sacro Collegio, twee Doctooren, een Chirurgyn, een Apotheker, een Timmerman, een Metſelaar, en twee Baardſcheerders. En worden boven deſen daar noch binnen gelaten acht à tien knechten, ten dienſte van allen die 'er in zyn, als om de kamers van het Conclave te reinigen, hout aan te brengen enz. wordende door de Kerk betaald: doch onder de zelve mach niemand zyn, die in dienſt van den eenen, of den anderen Kardinaal is geweeſt.

Wyders word het Conclave, na dat het eens geſlooten is, niet weder geopend, dan voor de vreemde Kardinaalen, om daar binnen, en voor de daar in zynde doodelyke kranken, van welker geſteltenis de Doctooren behoorlyke verklaaring moeten geven, om daar uit gelaaten te worden.

Den eed, dien ieder Kardinaal by deze gelegentheid met luider ſtemme voor een Kruisbeeld moet afleggen, beſtaat in de volgende woorden. *Teſtor Chriſtum Dominum, qui me judicaturus eſt, eligere quem ſecundum Deum judico eligere debere, et quod idem in acceſſu præſtabo.* Dat is: Ik betuige voor onſen Heere Jeſus Chriſtus, die my moet oordeelen, den geenen te zullen verkiezen, dien ik, volgens God, oordeel te moeten verkiezen, als ook het zelve te zullen doen in het *acceſſit*. Met dit laatſte woord werd betekend het overgaan tot eens anders ſtemme.

Wat nu belangt de verkiezing van den Paus, indien dezelve voor wettig of geldig zal gehouden worden, moet ze op eene van de volgende wyzen geſchieden; te weeten, eerſtelyk by Inſpiratie, of inblazing; ten tweeden by Compromis, of het verblyven aan eenige Kardinaalen; en ten derden by Stemming.

Noopende *d' Inſpiratie*, die geſchied, wanneer alle de Kardinaalen gelykerhand, en als door den H. Geeſt gedreven, eenſtemmig een Paus verkiezen. De tweede manier geſchied by *Compromis*, dat is te zeggen, als de Kardinaalen aan eenige van hun Collegie volle macht

geven, om een Paus te maaken, met verzekering van den geenen, dien zy tot deze waardigheid zullen verheffen, voor een wettelyk verkoorenen Paus te zullen houden. De derde en hedendaags gebruikelyke wyze geschied by *optelling van de stemmen*; en moet de geen, die aldus tot Opperhoofd van de Roomsche Kerk verheven zal werden, de twee darde deelen van de zelven hebben.

Ziet daar eenige der voornaamste byzonderheden omtrent het verkiezen van een nieuwen Paus gebruikelyk; van dewelke ik meer gesproken zou hebben, indien 'er niet (a) elders een zeer wydloopige beschryving af te vinden was.

(a) Tegenwoordige toestand van het Pauselyk Hof, enz.

Verkiezing van Innocentius den XIden.

Den 21sten September van het zelve Jaar 1676, na dat de Kardinaalen vyf à zes weeken in het Conclave opgeslooten waren geweest, wierd tot Paus verkoozen *Benedetto Odeschalchi*; die den naam van Innocentius den XIden aannam.

Straks na zyne verheffingh gaf de nieuwe Paus order, dat men alle de gevangen-huizen zou open zetten, en de geenen, welke geduurende de leedigheid van den stoel daar in gebracht waren, uitlaaten. 't Is het gebruik, by een nieuwe verkiezing deze gunst aan de gevangenen te betoonen; weshalven dan de geenen, welken men de zelve niet wil laten genieten, tot meerder verzekertheid, gelyk ik hier voor gezegt heb, by tydts in het Kasteel S. Angelo gebracht worden. Dit veroorzaakt mede een groote vreugde, en gewoel binnen Romen; alwaar ook noch de plechtigheden, welke door de Geestelyken omtrent den nieuwen Paus geschieden, een ander Jubeljaar schynen te vertoonen.

'k Moet ook, onder d' aanmerkelyke dingen, welke ik in deze groote Stad heb gezien, het volgende niet vergeeten. Omtrent het Paleis Farnese, in de straat Julia, woonde een seker Schoenmaker, wiens Vrouw alle dagen, en by wylen twee, of driemaal daags uit het venster van een bovenkamer ging staan prediken, waar door gestadig veele menschen, eenige uit nieuwsgierigheid, andere uit Godvrugtigheid derwaarts getrokken wierden. Ik kon haar bekwamelyk, zynde op myne kamer, hooren; alzo ik toen ter tyd daar ontrent woonachtig was, te weeten, aan het Traict, daar men overvaart na de Longarde. d'Inquisitie, die deeze manier van doen ligt al lang had verdrooten, liet haar eindelyk by de kop vatten: doch na weinig tyd weder los laaten. Of haar ontslaging met verbod van noyt meer te prediken is geweest, hebbe ik niet vernoomen, maar sy predikte weder als voorheen; gelyk ik dan ook meermaalen een meenigte van toehoorders omtrent haare woonplaats heb gezien, en onder de zelven verscheidene Heeren en Mevrouwen, welke met hunne karossen staan bleven om haar te hooren. Men zei my, dat ze zelve niet een woord kon leezen, maar zich gestadig door anderen liet voorlezen: alzo ik d' Italiaansche spraak toen ter tyd noch niet alte wel verstond, zynde noch maar weinige maanden te Romen geweest, moest ick my, aangaande het saackelyke 't welk sy voortbracht door anderen laeten onderrechten, die betuigden, dat het tamelyk goed was, 't geen ze aldus dagelyks predickte.

Vreemde Predikster.

Terwyl ik myn verblyf te Roomen hield, (van welke voortreffelyke Stad ik niets sal aanroeren, ter oorzaak, dat de zelve door verscheidene Schryvers zo dikwils, zo wel en nauwkeurig beschreven is, dat ik maar vergeefsche moeite zou doen, en niet anders zeggen, dan 't geene men alreedts voor my heeft gezegt) ging ik nu en dan de voornaamste gebuurige oorden bezigtigen, als het Kasteel Gandolfo, en het Lac, of Meir van Albano 't geen zich omtrent vier uuren in den omvang uitstrekt, en gelegen is in een bysonder aangenaam gebergte, van waar men door een zeer vermakelyk Bosch na Albano gaat, een Bisschoppelyk Stedeken, vermaard wegens zyne treffelyke wynen. 'k Onthield my ook eenige dagen te Tivoli en Frascati, alwaar zich het oog kan ver-

Gebuurige oorden van Romen.

verlustigen in zeer schoone gezigten, zo van Landschappen als watervallen, gelyk ook veele deftige Fonteinen, inzonderheid te Frascati, daar boven dit alles noch de fraayste Boerinnen van het gantsche Pauselyk gebied zyn.

III. HOOFDSTUK.

Tocht van Romen na Napels, en van daar na Pozzuolo. Grotte van Virgilius. Grotta del Cani, *en andere Oudheden hier omtrent te vinden. Wederkomst te Romen, enz.*

Vertrek van Romen.

NA dat ik my omtrent dardehalf jaar te Romen had opgehouden, besloot ik een reis na Napels te doen, en, wanneer ik van daar weder te rug gekomen zou zyn, my na Livorno te begeeven; ten welken einde dan den 24sten. April van den Iaare 1677. met goed gezelschap op weg zynde geslagen, kwam ik den 28sten. te Capua, van waar ik na S. Maria di Capua ging, een goede uur van de gemelde Plaats geleegen, met het oogmerk van 'er eenige Antiquiteiten te bezien. Ik vond 'er ook, en nam derhalven voor, dat ik 'er op myne wederkomst van Napels eenige dagen zou verblyven.

Capua.

Capua is tegenwoordig een opene plaats. Was voor dezen een vermaarde Stad, by den Poëet Horatius meermalen gemeld, en daar Hannibal, leggende hier omtrent met zyn leger, de Falernische wynen uit gulde schaalen heeft gedronken. De Rivier Volturno, berugt in de schriften der Ouden, stroomt 'er digt langs heen. Hier zyn noch veele oude Gebouwen, welke wel verdienen gezien te worden.

Aversa.

Trekkende wyders door Aversa, merkte ik aan, datter een groote meenigte van Buffelskaazen gemaakt word. Ik vond 'er ook een fraay Hospitaal, of Gasthuis.

Komst te Napels.

Den 29sten. kwam ik te Napels, welke Stad men moet bekennen, volgens het Spreekwoord der Italiaanen, de Tuin van Romen te zyn, hebbende aan d'eene zyde de volle zee, en aan d'andere de schoonste en vruchtbaarste landsdouwe, die men met oogen mag zien: 't geene d'oorsaak is, dat hier overvloed van alles word gevonden, en insonderheid van zeer lekkere wynen, waar onder uitmunt de Lagrima di Napoli, niet te onrecht zo geheten, dewyl het overdadig gebruik, veroorsaakt door de bekoorlykste smaak, daar de tong, en 't gehemelt mee gekitteld konnen worden, veelen de traanen uit d'oogen doet vloeyen.

Tocht van Napels na Pozzuolo.

Na dat ik 't aanmerkelykste van de Stad Napels had bezichtigt, daar ik, om de zelve reden, welke ik hier voor wegens Romen heb gegeeven, stilswygende over heen zal treeden, vervoegde ik my na Pussola, of Pozzuolo, een Steedeken leggende ongevaar acht mylen van Napels. By deze gelegentheid passeert men voor eerst door de Grotte van Virgilius, dicht by de gemelde Stad gelegen. Dese Grotte is omtrent een quartier uurs lang, en in het midden geheel duister; weshalven, als iemand 'er door komt ryden, hy genoodzaakt is van tyd tot tyd te roepen, aan wat zyde hy zich zal houden, om malkander des te beter te konnen myden.

Grotte van Virgilius.

Fenynige Grotte.

Vervolgens komt men dicht aan den weg by een kleine Grotte, Grotta del Cani geheeten, die heel fenynig is, tot zo verre dat, als men 'er een hond in houd, dezelve heel schielyk komt te sterven. Ik had de nieuwsgierigheid, van het met twee verscheidene honden te bezoeken, en bevond, wanneer het beest op zyn beenen blyft staan, dat het alsdan door het vergift niet beschadigd word: maar als men het met gewelt nederdrukt, verliest het, na groote sparteling, en benaauwde tegenweer, haastig syne krachten,

en zou zekerlyk in een oogenblik ſterven, indien men het niet by tydts opnam, en in een water of Meir, daar dicht by gelegen, wierp, waar door het aanſtonts weder bekomt, doch echter met eenige ſwymeling, gaande als een menſch die t' eenemaal dronken is. Dit Meir is van dezelve natuur als de Grotte, en kookt op verſcheidene plaatzen door de groote hette van de Sulfer. De nieuwsgierigheyd dreef my aan om t' onderzoeken, hoe hoog het fenyn in de Grotte wel van de grond mocht wezen; waarom dan met het hoofd nederwaarts bukkende, bevond ik het maar een voet hoogte van d' aarde te zyn.

Sulfer Berg.

Van hier word men gebracht na de Sulferberg, die op twee onderſcheidentlyke plaatſen zeer groote rook uitgeeft, maar geen brand. In het midden is een groot gat, omtrent drie jaaren geleden, eerſt uitgebroken.

Oudheden omtrent Pozzuolo.

Dicht by Pozzuolo komende, ziet men een Amphitheater of Schouburg, als mede een ruine des Tempels van Apollo, en niet ver van de zelve de Grotte der Sybillen, om de welke te bezichtigen men voorbedachtelyk Pektoortſen mede neemt. Ik bevond de zelve omtrent een quartier uurs lang, en aan het einde een klein kamertje, rontom beſet met een ſteene bank, en in het midden een ſoort van een Pedeſtal hebbende.

Wederkerende, gingen wy de Badſtoven bezichtigen, welke uit de natuur zeer heet zyn. Deze hette deelt zich ook mede aan de gebuurige aarde, brandende het zand, omtrent ter diepte van een halve voet, zoodanig, dat men 'er de hand niet in kan houden.

Hier benevens, op het gebergte, vertoonen zich de ruinen van het Paleis van Nero, en daar dicht omtrent aan de Zeekant noch een overblyfzel van 't Paleis van Julius Cæſar.

Alsdan komt men by den Tempel van Diana, die geheel vervallen is, uitgezondert alleen een halfrond boven aan deſelve, dat noch in weezen is.

Tegen over ſtaat mede noch een gedeelte van den Tempel van Apollo, waar benevens men ook ziet de kamer der Nymphen, in dewelke zy zich verluſtigden met Schouwſpelen te vertoonen. Boven in dezelve zach ik veele figuuren, en basrelieven, zeer vreemd; en fraay, alzo het voorſte inkomen noch redelyk wel bewaart is.

Thans gaat men voor by het Kaſteel van Baja, door Keizer Karel den V^den. geſticht; waar omtrent men noch heeft de *Piſcine mirabili*, een werk van den Keizer Nero, voor deſen, gelyk de naam medebrengt, een vyver geweeſt, om 'er het water voor het leger in goet te houden. Van dit prachtig ſtuk werks ſtaan noch agt-en-veertig kolommen, van een meer als gemeene dikte, overeind.

Thans weder te rug wendende, beziet men de Centum Cellas *Honderd Kamers*, wel eer een gevangenhuis voor d'Edellieden.

Daar beneven, in de Zee, ſteekt uit het water een gedeelte van een zekeren Tempel, waar in Nero zyne Moeder zoude hebben doen opſnyden.

Ook ziet men hier aan de Zee noch een overblyfſel van een Kerk, van gedaante, als de Rotonde te Romen, dienende tegenwoordigh tot een herberg, of huis, om de goede wynen van Falerne in te drinken.

Vervolgens komt men aan het Graf van Agrippina, waardig om te bezichtigen, zynde verçierd met veel figuurwerk en basrelieven, doch geheel ſwart, ter oorſaak, dat men niet zonder Pektoortſen het gezigt daer van kan hebben.

Niet verre van het zelve ſtaat noch een Kerk, de laatſtgemelde niet ongelyk: doch het meeſte gedeelte is onder d' aarde.

Wyders ontmoet men den berg *Monte-relle*, voor dezen, wegens des zelfs overvloedige vruchtbaarheid, Monte Chriſto genaamd. Alhier heeft men een byzonder fraay gezicht in de Zee, en rondom veele overblyfſelen van oude gebouwen, als mede een groote ruine, ſteekende ten

ten deele noch uit het water, van de brug, welke de Keizer Caligula te dezer plaatſe liet maaken.

Weder-tocht van Napels.

Hebbende alle deze oudheden bezichtigd, begaf ik my met myn gezelſchap weder na Napels, en den 10den. May van daar nochmaals na S. Maria di Capua, van meening, om 'er alle d' aanmerkelykſte overblyfſelen, gelyk ik hier voor gezegt heb, te gaan bezichtigen: maar het viel heel anders uit; alzo ons omtrent drie uuren na den middag onze naamen wierden afgevraagd, en opgeſchreeven, door den geenen, die aldaar het bevel had, verzeld met een goed getal van Gerechtsdienaars; gebiedende ons wyders in de herberg, daar wy waaren, te blyven tot nader order des Gouverneurs van Capua, van wien hy zeide laſt te hebben, om hem aanſtondts kennis te geven van alle de geenen, welke aldaar mogten doortrekken, of 'er zich willen ophouden, als zynde deze plaats wat van den gemeenen weg afgeleegen. De oorzaak was, dat zy toenmaals met de Franſchen in Oorlog waren, en zich derhalven met alle zorgvuldigheid voor verſpieders, en diergelyken zoort van menſchen trachten te beveiligen.

Vreemd geval van den Schryver met den Bevelhebber van S. Maria di Capua.

Ik, die benevens myne twee byhebbende Vrienden een vrye Pas van Napels had, vertoonde hen dezelve: maar, noch de Pas, noch alle onze goede woorden, konden zoo veel op hen te weeg brengen, dat zy ons een voet buiten de herberg wilden laten zetten, houdende ons geſtadig aan alle kanten bezet. Ondertusſchen, zo als wy ons avondmaal hadden doen opdisſchen, kwam men tyding brengen, dat wy voor den Gouverneur moeſten komen. Hoewel het alreedts 't eenemaal duiſter was, toonden wy ons echter zeer genegen, op hoop van aanſtondts in vryheid herſteld te ſullen worden: maar omtrent het einde van het Vlek gekomen zynde, verzocht men ons binnen een zeker huis te treeden, met byvoeging, dat het al te laat was, om nu voor den Gouverneur te gaan; dat wy in hunne bewaring moeſten blyven; en dat zy ons niet konden toelaaten in de herberg te vernachten. Wy brachten hier wel tegen in, 't geene wy meenden tot onze verſchooning te konnen dienen: doch het was te vergeefs; en ons ongeval te verdraaglyker, dewyl alles met beleeftheid, en in vriendſchap ſcheen te geſchieden. Men zag ons wel voor eerlyke lieden aan: maar d' orders van den Gouverneur lagen zodanig. Daar wierd dan een deur geopend met een dubbelde yſere traly van omtrent drie voeten hoogte, alwaar men op handen en voeten door moeſt kruipen, het geen myn gezelſchap het hert byna in de ſchoenen deed zinken, inzonderheid mynen Reisbroeder, die eenige jaaren met my woonde, en een heel zedig Perſoon was, tegen wien ik, ziende zyne verſlagentheid, zeide, laat u de moed zo niet ontvallen, wy zullen immers niet om de Galg dobbelen: het zal maar om een quade nagt te doen weezen; en ik zal u met een goed hert voor gaan. Waar op nederwaarts bukkende kroop ik op handen en voeten door het gemelde gat, van myne Medgezellen op de zelve wyſe gevolgd. Hier vonden wy ons in een zeer vuile plaats, zo vol ongedierte, dat wy den gantſchen nagt geen oogenblik konden ruſten, hoewel wy ons een bed hadden laten brengen; weshalven wy duiſendmaal om den morgenſtond wenſchten. Kort na middernagt hoorden wy onze gevangenis openen, vermits 'er een Perſoon wierd ingebracht, die zich veel beter, als wy, na die ſtinkende plaats wiſt te ſchikken, dewyl hy aanſtonts een reiszakje, 't geen hy by zich had onder zyn hoofd vleide, even als een, die zich in volle geruſtheid tot ſlaapen begaf. Ziet daar, zei ik tegen mynen Reisbroeder, hoe fray is het, dat men zich na alle gelegentheden weet te voegen. De gewoonte, paſte hy my ten antwoord, is een tweede natuur: die kwant zal ongetwyffeld de plaats en de ſpraak kennen; en derhalven vind hy zich te minder verlegen.

Hy ſcheen 'er, na wy uit de gantſche geſteltenis konden oordeelen, ook wel meer geweeſt te zyn. Des morgens, zo haaſt als 't bekwaam dach was, wierden wy uitgelaaten, en na Capua gebracht, in het Huis van den Gouverneur, daar het gevangenhuis ook aan vaſt is. Hier onthielden wy ons in een kamertje, tegen over de kotten der gevangenen, zulks dat wy malkanderen door een yſere tralie konden aanſchouwen; wordende de deur ondertuſſchen bewaard door twee Geregtsdienaars met geladene vuurroers. Na twee groote uuren wierden wy voor den Gouverneur geleid, aan wien ik onze Pas van Napels overleverde; welke door den zelven geleezen zynde, gebood hy, dat men ons vryelyk zou laten trekken, werwaarts wy begeerden.

Zynde dan aldus weder op vrye voeten geraakt, had ik gaarne weêr te rug gekeerd, om myne voorige luſt te voldoen; doch ik kon myne Medgezellen daar niet toe beweegen: weshalven wy de reis dan weder voort zetteden.

Mola. Omtrent Mola komende, vond ik een geheel vervallen Amphitheater. Tot hier toe, 't geene omtrent drie uuren van de Rivier Garigliano word gerekend, ſtrekte zich eertydts de groote Stad Minturno, by welkers Puinhoopen de gemelde ſtroom, die het Landſchap Lavoro van Campagna di Roma affſcheid, zich in de Toskaanſche, of Tyrrheniſche Zee ontlaſt. By het gezeide Amphitheater vond ik een lange waterleiding, benevens verſcheidene ruinen: anders kan men van deze plaats niets bekennen.

Van hier vaart men over op Gaëta of Cajeta, leggende meeſtendeel in Zee. Deze Stad is genaamd na de Voedſter van Æneas, alhier begraven. In het Kaſteel ziet men het geraamte van Charles de Bourbon, Veldoverſte van den Keizer Karel den V^den^. geſneuveld op den 6^den^. May 1527. in het beſtormen en beklimmen van S. Pieters Burg te Romen. Zyn lighaam wierd herwaarts gevoerd, en met dit Grafſchrift ter aarde beſteld.

Aucto Imperio, Gallo victo, Superatâ Italiâ, Pontifice obſeſſo, Româ captâ, Borbonius hic jacet.

„Hier legt Bourbon, die het „Keizerryk vergroot, den Franſchman verwonnen, Italien overweldigd, den Paus belegerd, en Romen ingenomen heeft.

Men toont hier ook een zekere ſcheur, of kloove in eene Rots, welke men zegt gemaakt te zyn ten tyde dat onze Zaligmaaker den Geeſt gaf.

Terracina. 's Anderen daags morgens toogen we door Terracina, eertydts een vermaarde Zeehaven voor de Romeinſche Schepen, en kwaamen aldus den 16^den^. van de gemelde maand May weder te Romen. Wederkomſt te Romen.

IV. Hoofd-

IV. HOOFDSTUK.

Vertrek van Romen na Livorno. Spel van de Balon aldaar. Brug-gevegt te Pisa. Komst van de Hollantsche Smirnasche Vloot te Livorno, daar den Auteur zich op inscheept.

ZO haast als ik my weder te Romen bevond, begon ik bereidzelen te maken, om na Livorno te trekken; zynde de begeerte, die ik had, om vreemde gewesten te bezoeken, door het bezichtigen van die Pauselyke Stad, en andere aanmerkelyke Plaatsen, en zeldzaamheden, zodanig aangegroeid, dat ik my inbeeldde dezelve noit tydts genoeg te zullen konnen voldoen.

Ik nam dan op den 16den Juny van den Jaare 1677. met een avondmaaltyd afscheid van de Bendbroeders, met dewelken ik geduurende myn verblyf aldaar den meesten tyd in vrolykheid had doorgebracht, en zynde des anderendaags morgens door de zelven met een treffelyk gastmaal buiten de Stad onthaald, verliet ik het bekoorlyk Romen, niet zonder erinnering van alle de vermakelykheden, die ik 'er had genooten.

Vertrek van Romen.

Wy vernachtten, alzo het reedts laat was, op de eerste Post, *Astura* geheeten, en kwaamen des morgens weder te *Monte Fiascone*. Den 19den. waren wy genoodzaakt door de sware regenen, vier maalen de Rivier Rigo te passeeren; komende des avondts te *Siena*, en den volgenden morgen tot *Florence*.

Astura. Monte-Fiascone. Siëna. Florence.

Hier verbleeven wy tot den 28sten, op welken dag wy te Pisa aankwamen; alwaar ik, behalven verscheidene andere fraayigheden, aanmerkens waardig vond een zekeren Toorn, die zich niet recht opwaarts strekt, gelyk andere Toorns, maar scheef staat, en met zonderlinge kunst voorbedachtelick zodanig gebouwd is. In voorige tyden is alhier de Haven van Florence geweest.

Pisa.

Den 29sten bevonden wy ons te Livorno, welke plaats my om meer als eene redenen zo wel beviel, dat ik 'er my een gantsch jaar ophield. 't Is een zeer vermaarde Zeehaven, alwaar men dagelyks veele schepen ziet af en aanzeilen.

Komst te Livorno.

Het spel van de Balon gaat hier in de vastenavond tyd geweldig in swang. 't Bestaat in twee partyen, waer van yder zo veel meester van de bal tracht te worden, dat hy ze over de andere party heen slaet. De plaats, dienende tot een perk, is rondom heen met een koorde bespannen, en het spel vermakelyk om aan te schouwen.

Spel van de Balon.

Terwyl my te Livorno ophield, toog ik na Pisa, om het Brug-gevecht aldaar te zien. De stryders komen geharnast, met stormhoeden op, en hebben ieder haar vaandel, welke op beyde de einden der Brug, die tamelyk breed en lang is, geplant worden. 't Gevecht geschied met sekere daar toe gemaakte houten, welke hen over den arm heen komen, en 'er aan vast zyn; waar mede zy malkander zo louter kloppen, dat ik 'er ettelyken met bebloede en vermorzelde koppen zag wegdraagen. d' Overwinning bestaat in het vermeesteren van de Brug, op de zelve wys, als het Vuistgevecht te Venetien tusschen de Castellaanen en de Nicolotten.

Brug-gevecht tot Pisa.

Myn verblyf te Livorno, hoewel de Stad my heel wel aanstond, zoude echter geen geheel jaar geduurd hebben, indien ik niet op de Hollantsche Smirnasche Vloot had leggen wachten, met dewelke ik my na Turkyen meende te begeeven. Deselve kwam eindelyk, en ick socht gelegentheid om vriendschap te maaken met den Heer Commandeur Jan Minne, voerende het Schip de Prins te Paard, waar in myn oogmerk bereikt hebbende, bereidde ik my tot d'overtocht.

Komst van de Hollantsche Smirnasche Vloot te Livorno, daar den Auteur zich op inscheept.

V. HOOFD-

V. HOOFDSTUK.

Vertrek van Livorno. Gelegenheid van verscheidene Eilanden in de Middellandsche Zee, en d' Archipel. Aankomst te Smirna.

Vertrek van Livorno.

WY vertrokken dan van Livorno op den 10^{den} Juny 1678. met een Ooft ten Zuyden wind, zynde twee oorlogschepen, en dartien koopvaarders in geselschap. Des anderendaags morgens bevonden wy ons tusschen Elba, en Capri, en kreegen ook d' Eilanden Planosa en Monte-Christo in 't gezicht. Den 12^{den} bevonden wy ons tusschen dezelve, en hadden des avondts Monte-Christo W. Z. W. van ons. Den 13^{den} zagen wy verscheidene zeilen; en vermoedende, dat het misschien Franschen mochten weezen, maakten wy ons klaar, of de nood aan den man kwame: maar na weinig tydts bevonden wy het een Vloot Engelsche Schepen te zyn, sterk vierendartich zeilen, waar onder negen Konings Schepen, onder 't gebied van den Heer Admiraal Narbourg, keerende te rug van Smirna, Scanderona, en Zante. Wy lieten het dryven, om haar in te wachten. Middelerwyl kwam een Chaloep met eenige Officieren na ons toe roeyen, ten einde onsen Commandant na eenig nieuws te vraagen; waer over geantwoort zynde vervolgden wy weder onze reise.

Elba, Capri, Planosa, Monte-Christo.

Des morgens van den 14^{den} kreegen wy een swaare donderbuy, die ons de zeilen deed inneemen. Den 15^{den}. scheidde van ons Gezelschap het schip de Nicolaas, gedestineerd na Napels hebbende toenmaals het Eiland Ischia ten N. O. 's Namiddags liet de Commandeur de witte vlag van de nok der bezaans roede waayen, tot teken van een algemeene pitsjaaring. Wy lieten het derhalven dryven, tot dat de besluiten genomen waren; waar na de cours weder voortzettende, kreegen wy des avondts Monte-Grego N. O. ten N. tien â twaalf mylen van ons. Den volgenden morgen pitsjaarden wy nogmaals, zettende wyders onse cours Z. O. aan na Messina. Hier scheidde een Engelsche Fluit, verordend na Malta, van ons.

Ischia.

Monte-Grego.

Des nachts zagen wy den Berg Stromboli branden, dien ik in deze gedaante aftekende; gelyk uit de nevensstaande Figuur te zien is, getekend met het getal van 1. om dat de selve de eerste is, sullende de volgende Prent-verbeeldingen alle aldus met haar getal gemerckt werden.

Stromboli.

's Morgens den 16^{den} liepen wy tusschen d'Eilanden Panasi en Stromboli door.

Panasi.

Van dezen brandenden Berg werd verhaald, dat de geenen die daar dicht omtrent komen, een afgrysetyk gehuil hooren; 't welck veele lichtgelovigen doet waanen, dat aan den top van de zelve de mond van de Hel zoude weezen. Maar de Natuurkenners houden het voor zeker, dat dit gehuil, of geloey, nergens anders uit voortspruit, als uit het geweld der winden, welke zich in de holen, die de Zee daar in gemaakt heeft, verzamelen, en hier en daar gestut wordende, alsoo dat schrikkelyk geluid veroorsaaken.

's Middags bereikten wy Sicilien, en aldaar den Hoek van Milazzo; en tegen den avond, bevonden wy ons dicht onder het Pharo van Messina, alwaar wy binnen het naauw op veertien Vademen waters het anker lieten vallen. Deze doortocht is wegens de engte zeer gevaarlyk, vermits de twee uitterste hoeken, van het vaste land, en van het eiland, als tot malkander loopen. 't was ook een groot geluk, dat in het ankeren niet eenige van ons tegen

Milazzo

Pharo van Messina.

1

2

gen malkander aandreeven; om het welke te vermyden wy genoeg te doen hadden; vertoonende zich als de Prent geteekent 2.

Scylla en Charybdis

Hier omtrent heeft men de Scylla en Charybdis, welke voor dezen zo veel ſtoffe aan de Poëeten hebben gegeeven, om dat by ouds deeſe engte zoo vervaarlyk geacht wierd.

Scylla is een Rots, leggende op den oever van de Zee, tegen over het Pharo. Charybdis ſtrekt zich daar recht tegen over, by de haven van Meſſina. 't Is 'er niet gevaarlyk, dan als de ſtroomen tegen malkander aan botſen; 't geen de ſchepen doet draaijen, en eindelyk te gronde gaan. Maar buiten twyffel is 'er in voorige tyden het gevaar grooter geweeſt, toen men de zeevaart zo wel niet verſtond, en de ſchepen, door ſwakheid van hun geſtel, het geweld der baaren niet konden verduuren. 't Meeſte perykel zegt men in het midden te zyn, 't geen gemeenlyk gemyd word. Maar om de waarheid te zeggen, de Haven zelve is 'er niet t' enemaal vry van. De Poëet Virgilius geeft 'er een ſchrikkelyke verbeelding af, wanneer hy zich in het darde boek van zyn Æneis aldus laat hooren:

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, et ſidera verberat undâ.

„De booze Zeeplaag Scyl bezet de rechte zyde:
„Charybdis, noit verzaad, bezet de ſlinkerhand,
„En ſlorrept drywerf fel de golf in 't ingewand
„Des diepen maalſtrooms, en zy braakt ze drywerf weder
„Ter keele uit in de lucht, en geeſſelt telkens wreeder
„De ſtarren met haar ſchuim.

Sicilien.

Het Eiland Sicilien, omtrent vyftien mylen van Italien gelegen, word voor het voornaamſte Eiland van de Middellandſche Zee gehouden; begrypt over de ſeventig mylen in den omvang; en is zeer vruchtbaar in koorn en koſtelijke wynen: maar aan d'andere kant weder veele zwarigheden onderworpen van de Montgibello, of den Berg Ætna, die byna geſtadig een meenigte van vuur uitbraakt, en de landeryen wyd en zyd met de aſſche der verteerde ſtoffen bedekt; en werd ook zeer bekommert door d'aardbeevingen, die daar dikwils ſchrikkelyke verwoeſtingen aanrechten.

Den 20ſten 's morgens, wierd het anker opgewonden, en d' uiterſte vlyt aangewend om door het naauw te laveeren. Ondertuſſchen roeiden ſommige van het Volk met de boot na Meſſina, om eenige ververſching in de Stad te gaan koopen: maar zy mochten niet aan Land komen, ter oorzaak dat ze geen Pratica, of verlof daar toe, uit kragte van geſondbrieven, hadden.

'ſ Avonds hadden wy Cabo Dell' Armi ten Ooſten van ons, en 's morgens daar aan Cabo di Spartivento, en Montgibello ten Weſten. Den 24ſten ſcheidde een Venetiaanſch Schip, de Ladder Jacobs geheeten, gedeſtineerd na Venetien, van ons. Den 26ſten kreegen wy het Eiland Zante in 't gezicht. Den 28ſten waren wy digt onder Cabo di Matapan, en liepen des middags tuſſchen Cerigo en Cerigotto door. Den volgenden morgen zagen wy d'Eilanden Milo, Antimilo, en Anania ten Noorden. Hier ſcheidde van ons het Schip Naſſau, verordend na Scanderona. Den 30ſten 's morgens ontdekten wy een Zeil, en maakten 'er jagt op; dog ſtaken na drie glazen weder by, zynde als doen tuſſchen Cabo d'Angelo en Cerigo.

Cabo Dell' Armi.
Cabo di Spartivento.
Montgibello.
Zante.
Cabo di Matapan.
Cerigo.
Cerigotto.
Milo,
Antimilo,
Anania.
Cabo d'Angelo.
Cerigo.

Cerigo, het eerſte Eiland in d'Archipel, of d'Egëiſche Zee, beſlaat omtrent zeſtien mylen in 't rond, en is maar een goede myl van het vaſte Land van Morea afgelegen. 't Was voor dezen *Cythera* genaamd, en, zo eenige zeggen, het eerſte Land 't geen Venus bewoonde; om wel-

ke reden haar te deser plaatze een Tempel wierd gebouwd, dicht aan de Zee, van welke, na eenige zeggen, de puinhoopen noch te zien zouden zyn.

Falconera, Carovi, Bellepola, S. Giorgio d'Albore, Sermina, Zea, Serfori, Sifanto, Argentiera.

Den eersten July bevonden wy ons tusschen d'Eilanden Milo, Antimilo, Falconera, Carovi, en Bellepola; zagen den 3^{den} S. Giorgio d'Albore, Sermina, Zea, Serfori, Sifanto, Argentiera, Milo, en Antimilo; komende wyders dicht onder Serfori, alwaar de Koopvaardyschepen de vlag lieten waaijen, om op de Rêe te loopen, 't geen des namiddags tusschen Milo en Argentiera geschiede, leggende op acht vademen waters. d'Inwoonders zeiden ons hier, dat 'er voor zeven â acht dagen acht Algiersche Rovers ten anker hadden gelegen; doch dat ze weder na Constantinopolen waren vertrokken.

Gelegenheid van Argentiera en Milo.

Argentiera legt op een hooge berg, een klein uur gaans van de Zee. Van buiten gelykt het redelyk fraay, en sterk, doch van binnen is het zeer arm en elendig, vermits deze rampzalige Eilanders gestadig, dan door deze, dan door geene Kapers, geplaagd worden. Milo strekt 'er zich recht tegen over, ter verte van omtrent een half uur roeijens. 't Is een tamelyk groot Eiland, overvloedig van alle dingen, en inzonderheid van wynen, van welke d'Inwoonders, zynde altemaal Grieken, een groote menigte verhandelen. Men ziet hier verscheidene Sulfer mynen, en een warm Bad. De Plaats zelve, vry beter van huizing als Argentiera, legt twee uuren gaans landwaart in, in een Vlakte. De Griekinnen, met dewelken wy ons ter loops vrolyk maakten, schepten groot vermaak in ons te hooren spreeken; en wy niet minder in de vreemde gebaarden, die zy aanrechteden.

Wy verbleeven 'er des nachts ten huyze van den Consul, zynde een Griek van het Eiland, daar wy, alzo ons gezelschap tamelyk groot was, een Kermis-bed op den grond neder lieten bereiden; doch de rust wierd ons door een meenigte van hoender-luizen, en ander ongedierte, benomen: weshalven wy genoodzaakt waren den tyd op een andere wys door te brengen.

Den 4^{den} met het krieken van den dag, begaven wy ons weder 't scheep, lichteden het anker, en verlieten deze Eilanden.

Midlerwyl was onze boot om water geweest, en door de harde wind des zelfs mast gebrooken. Den 5^{den} voegde zich een Venetiaansch Schip by ons, insgelyks na Smirna verordend; 't geen wy bevonden het zelve te zyn, daar wy den 30sten der voorgaande Maant jagt op hadden gemaakt. Den 7^{den} tegen den avond kreegen wy twee Zeilen in 't gezigt, en des nachts een zeer felle stooker; wendende het over en weer tusschen d'Eilanden Sifanto, Paris en Antiparis. Den 10^{den} 's morgens, bevonden wy ons by het Zuider einde van Delos, alwaar de Marszeilen binnen raakten; en des middags omtrent Zira komende, dreven we door stilte. Tegen den avond kreegen we een dondervlaag, en maakten weder zeil. 's Morgens met den dag, verhefte zich een schrikkelyke Donder en Blixem, vermengd met een meenigte van Hagelsteenen, zo groot als stuit-knikkers. By deze gelegentheid verloor onze Vice-Commandeur, Capitein Meegang, voerende het Schip Harderwyk, zyne groote Bramsteng, benevens een gedeelte van de groote Steng: ook wierd door den Donder een stuk uit zyne groote Mast weggeslagen, gelyk mede een marmer Blok, leggende in 't ruim, aanstukken; mitsgaders Hy zelve, gezamentlyk met zyne Stierlieden, staande met malkander over dit onweer te spreeken, onder de voet geworpen; en eenige van zyn volk beschadigd. Komende onder het Eiland Delos, wendden wy het over en weer; naderden des avonds aan Tino; en kreegen des nachts een stilte. Den 12^{den} hebbende den hoek van het laatst genoemde Eiland, begon de wind weder uit het Noorden te blaazen, met een braave koelte, en lieten de Schepen de Vlag waaijen,

Sifanto, Paris, Antiparis.

Delos.

Zira.

Tino.

Micona. om onder Micona te loopen, daar wy op ses-en-twintig vademen waters ten anker kwamen.

Dit Eiland word gezegt de geboorte-plaats van Helena te zyn; ter welkers gedagtenis de Vrouwen hier alsnoch een Helenas beeld, van goud, silver, of ander mineraal, om den hals draagen. Micona legt vlak aan de zee, zynde een slegt plaatsje, en geheel onnosel van huizing.

Delos, en overblyfselen van Oudheden aldaar. Niet ver van hier strekt zich het vermaarde Eiland Delos, zo zeer beroemd door de Poëeten, 't geen omtrent veertien duisend schreden in den omring heeft. De nieuwsgierigheid dreef ons aan, om het te bezichtigen: doch wy vonden het zeer jammerlyk gesteld; zynde door d'aardbevingen t'eenemaal verwoest. Tegenwoordig onthoud 'er zich geen mensch; en is daar ook geene gelykenis van gebouwen meer te vinden, tot zo verre, dat men nauwelyks de plaats zou kennen, daar wel eer die vermaarde Tempel van Apollo gestaan heeft, indien 'er niet eenige puinhoopen, en een menigte stukken en brokken van marmere kolommen blykteken af gaven. 't Beeld van Apollo zelf legt daar noch ten deele, zynde de romp van het lighaam, en een gedeelte der dyen. 't Overige is door de nieuwsgierigen, die daar nu en dan zyn aangekoomen, weggevoerd; onder welker getal ik my ook wel mag rekenen, dewyl ik 'er mede tot gedachtenis een stuk af hakte. Benevens het gemelde Beeld legt ook dat van Diana van gelyke gestalte. 't Zyn uitstekend groote Beelden geweest, gelyk aan d' overgeblevene rompen genoegsaam te zien is.

Aan de Zeekant vond ik ook noch een menigte van kolommen, ter plaatse, daar voor dezen het Arsenaal, of Wapen-huis, gestaan heeft, aan dewelken de Galeyen vast gemaakt wierden; mitsgaders een groote puinhoop van het huis van Philippus Koning van Macedonien, als mede drie marmere Kornissen, die mogelyk aan den ingang geweest zyn, daar men noch eenige Grieksche woorden en letteren in gehouwen ziet: betekenende *Philippus, Koning van Macedonien.*

In het gebergte ontmoet men een redelyk groote vlakte, rontom dewelke men noch eenig muurwerk kan bekennen, dienende tot bewys, van dat het wel eer een *Amphitheater*, of schouwburg is geweest. Ik begaf my wyders op een hoogen berg, daar in voorige tyden een groot Kasteel heeft gestaan, tegenwoordig t'eenemaal verwoest, 't geen men acht gesticht geweest te zyn door de Republyk van Athenen. Onder alle deze puinhoopen van Oudheden vertoont zich ook noch alhier een Steen van ongemeene grootte, op de manier, als een Zark, dien men my zeide, dat het volk van Nixia tot een geschenk aan de Beelden van Apollo en Diana zou hebben gezonden; mitsgaders een zeer groote waterbak.

Tegen over Delos legt het Eiland Thieno, behorende onder de Republyk van Venetien. Hier ziet men op den top van een berg een zeer groote en onwinbare Sterkte, ter oorsaak, dat 'er maar een mensch gelykelyk kan in komen. 't Eiland is redelyk volkryk, en heeft eene Stad, en twee-en-festig Dorpen: doch ik heb 'er niet in geweest, vermits 'er niemand, zonder zeven dagen Pratica gelegen te hebben, binnen gelaten mag worden: weshalven ik het gezicht maar van buiten heb genooten. Thieno.

Terwyl wy te Micona lagen, namen wy met de boot en chaloup des nachts, zonder eenige bloedstorting, een Fransche Polaker van omtrent seventich last, doch ongelaaden. 'k Was op verzoek van den Heer Commandeur, met den Opperlieutenant in de boot getreden. De Grieken, die 'er op waren, zeiden de zelve van de Franschen gekocht te hebben, en tot Scio 't huis te hooren. Zy wierd ook, kort na dat wy te Smirna waren gekomen, weder vry gelaaten. Vermeestering van een Fransche Polaker.

Geduurende ons verblyf aan het gemelde Eiland Micona zocht ik na eenige Grieksche Paters, om te

 bezoeken,

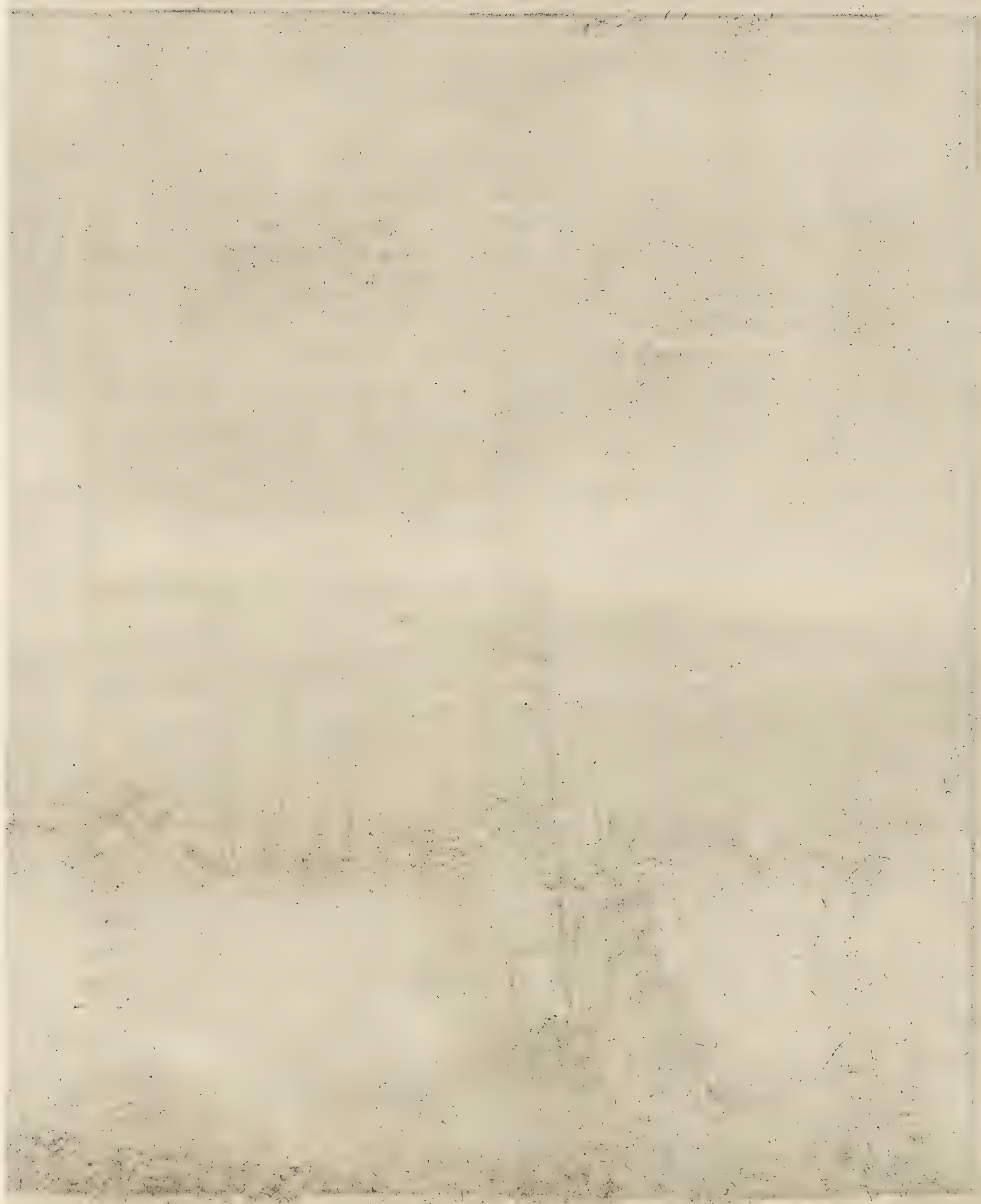
bezoeken; of ik door der zelver behulp niet deze of geene Antiquiteiten konde bekomen; en hebbende eenen aangetroffen, die my zeide, dat hy op het Eiland Delos een Beeld onder d'aarde had leggen, 't geen daar al vier jaaren door hem was bewaard geweeſt, met byvoeging, dat, indien ik genegen was, om het zelve met hem te gaan bezien, en volk van het Schip wilde mede-neemen om het op te graven, hy my ter plaatſe zou brengen, daar het lag, ging ik 'er den Commandeur aanſtondts af verwittigen. Ik kreeg dan eenige Matrooſen mede, en bevond het een vrouwe beeld te zyn, weynig kleynder als het leven, zynde een Basrelieve, op een grooten ſteen, van een tamelyk goede hand gemaakt, doch hier en daar wat beſchadigd. Wy kwamen over een wegens de prys, te weeten, voor den Heer Commandeur, die het na Holland wilde voeren, latende het wyders dus opgegraven leggen, in de meening van het terſtond met de boot te laaten af haalen. Ondertuſſchen, terwyl wy vertrokken waren, komt 'er het volk met de boot van den Schipper Dirk Verburg, een van onze Smirnaasvaarders, welke het beeld aldus vindende, en zich inbeeldende een gelukkige ontmoeting aangetroffen te hebben, aanſtondts raadſlaagden, om het na de Zeekant te arbeiden, en aan hun boord te brengen. 'd Onſen vonden hen op hunne aankomſt dan hier mee bezig, waar op onze Lieutenant hen zyne order van den Commandeur te kennen gaf. Zy echter wilden het beeld aan hun ſchip brengen, 't geen de Lieutenant, 'k weet niet door welk een ſoort van onnoſelheyt, dewyl hy het genoegſaam kon beletten, toeliet. De Commandeur hier over t' eenemaal misnoegd, ſtuurde ſtraks iemand aan den voornoemden Schipper, met verzoek, dat hy het beeld beliefde weder te geeven, alzo hy het gekocht hebbende, d' eigendom daar af aan hem toebehoorde. De Schipper paſte ten antwoord, dat zyn volk het had gevonden, en hy het derhalven meende te behouden. Terſtont volgde dan een tweede bezending; met order, om aan den Schipper te zeggen, dat, by aldien hy het niet wilde geloven, hy den Pater zelfs, van wien het gekocht was, benevens de getuigen, aan zyn ſchip zou ſtuuren, en in alle geval, dat hy 't weder wilde hebben. De Schipper even trots als vooren, liet te rug brengen, indien den Commandeur het beeld wilde hebben, dat hy het uit zyn ſchip moeſt komen halen. Des morgens wierd dan het anker gelicht, en, leggende nu boort aan boort, den zelven eiſch gedaan, waar op de Schipper, blyvende in de Kajuyt, ten antwoord gaf: wil de Commandeur het beeld hebben, zo moet hy het luik openſlaan, en het 'er uit halen. 't Geſchiede aanſtonts: men heisde het beeld over, en zeilde weder van boord. Doch hoe deze zaak naderhand in het Vaderland opgenomen mag weezen, is my onbekend.

Geſchil van den Commandeur Minne met een Schipper wegens een zeker Beeld.

Den 14^den^ van de gemelde maand July, na den middag, liet men tot teken van vertrek, de blauwe Vlag waayen, een ſchoot loſſen, en ſtak onder zeil. Den volgenden morgen lagen wy onder het Eiland Scio, zonder te konnen vorderen. Den 17^den^ geraakten wy boven d'Eilanden Scio en Ipſera; en wakkerde de wind des morgens zodanig, dat wy na de middag aan het water-Kaſteel van Smirna ten anker kwamen; daar wy in het opzeilen van de Golf den Venetiaanſchen Admiraal, benevens vyf andere Oorlogſchepen, achter het eerſte Eiland ſagen ten anker leggen, wachtende twee Venetiaanſche Koopvaarders, welke voor Smirna zeilrede lagen, en des anderen daags 's morgens, met het krieken van den dach, vertrokken. d'Oorlogſchepen blyven een goede kanon ſchoot buiten dit Kaſteel leggen, om niet in de macht der Turken te zyn, 't is twee goede uuren van de Stad afgelegen, en vertoont zich zodanig, als in de nevensſtaande Figuur by het 1. tal te zien is; zynde in 't verſchiet, uit het ſchip afgetekend, van waar zig Smirna ſelfs

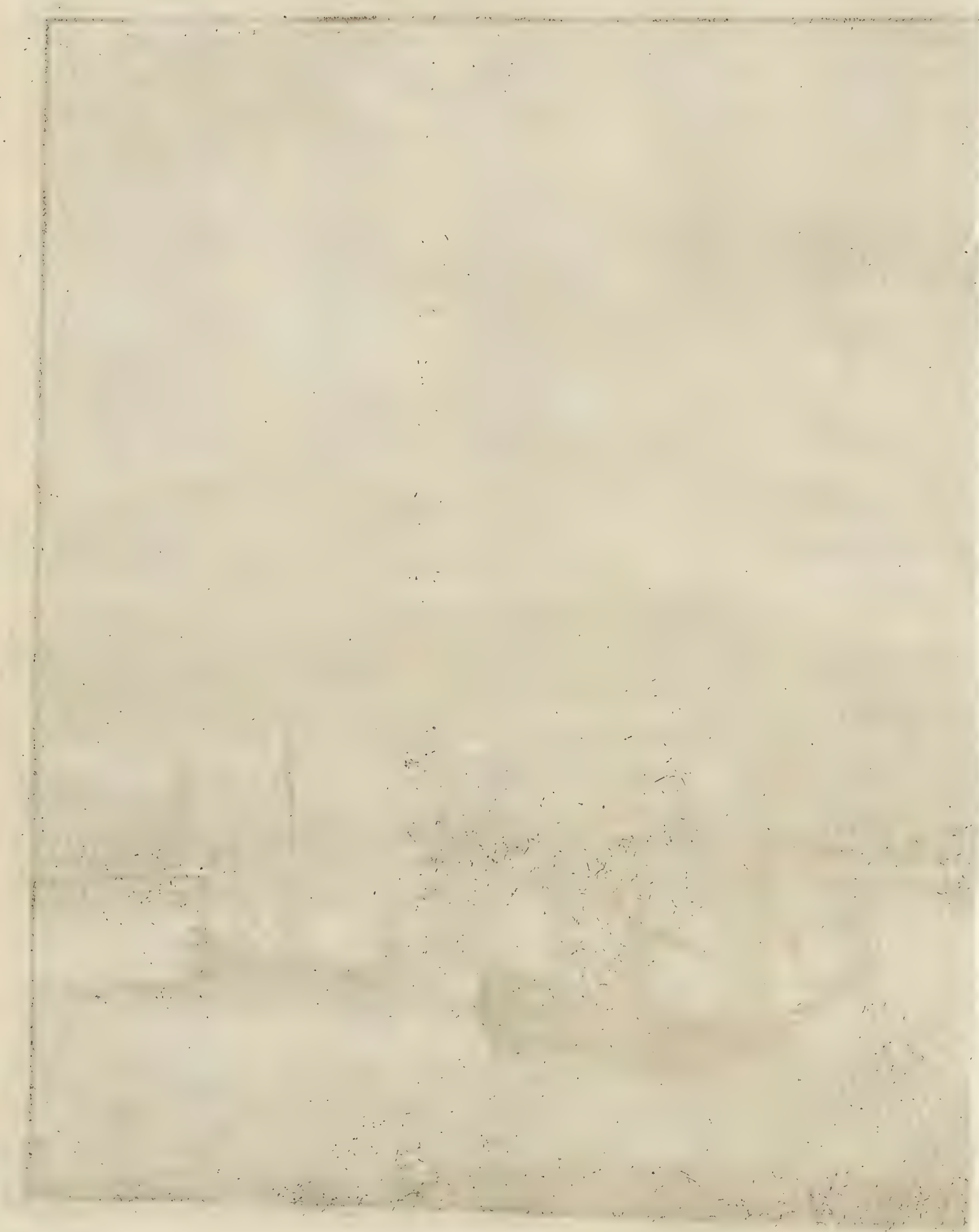
Scio. Ipſera.

Aankomſt te Smirna.

2

3
3

felfs in 't verfchiet, als op num. 2. vertoonde, en een Kafteel op de hoogte, gelyk num. 3. uitwijft.

Omtrent het Waater-Kafteel zyn veele huifen, die alle door de Turken werden bewoond, en by na een Dorp verbeelden. 't Kafteel zelve legt regt aan de mond van de Golf.

't Is niet lang verleden dat dit Kafteel aldaar gebouwd is, en zegt men dat zy reeden genomen hebben om het zelve aldaar te plaatfen, uit een byzonder voorval, ter gelegenheid dat zekere Armenier Tollenaar, zijnde tot Smirna, genaamt Anton Silbi, en een zeer rijk Man weefende, door eenige Haveni of valfche befchuldiging wierd betigt, en door ordre van den Grooten Heer na Conftantinopolen ontboden, waarfchynelijk, en buiten alle twijffel, om hem te gelyk van zyn hoofd en goederen te berooven, gelyk gemenelyk aan dusdanigen te doen, by haar gebruikelyk is. Hier van wierd de voornoemde Anton Silbi door ymant van zijne Vrienden in tijds verwittigt met een Voorloper, die op den weg de Poft van den Keifer voorby ftreefde. Deeze Tollenaar zulks vernomen hebbende, begaf zig aanftonts 't Scheep, en vertrok, zonder dat ymand hem 't zelve konde beletten, alles dat hem mogelyk was mede voerende, en nam zyn wijk op Livorno, alwaar hy zyn woonplaats nam. Hier was hy nog, terwijl ik my aldaar ophield; levende in zijne huishouding geheel op de Turkfche wijfe met zijne bedienden, die alle Turkfche flaven waren, zoo wel zyn koetzier, als huisknegten, als mede verfcheide Turkfche flavinnen; en het was voorbedagtelyk tot fpijt der Turken, dat hy zig daar van deed bedienen. Waarom dan ook de Turken zedert die tyd noit tot het ampt van Tollenaar anderen als Turken gebruikt hebben: en dit Kafteel gebouwd, om te beletten dat geen Schip uit de Haven zoude konnen vertrekken, zonder aan die van het Kafteel eerft te vertonen haar Teskreè of paspoort, dat zy den Tollenaar voldaan hebben. En zyn alle Schepen genoodzaakt digt by het Kafteel heen te varen, door dien het weinig van daar te ondiep is: waar door het zelve ook zeer bekwaam is, om alle Vyanden het inkomen van de Golf te beletten.

Uit der Zee, en van buiten komende, en dit Kafteel gepaffeert zijnde, zeylt men de Golf in, regt op Smirna aan; en vertoonen zig aan wederzyden uitnemend hooge bergen, en vermakelyke boffchen, werdende deze Haven gerekend omtrent agtien uuren in zyn omtrek te hebben.

't Gemelde Water-Kafteel is alleen van vierkant muur-werk gemaakt, daar een kleine graft omloopt; de fterkte beftaat allenig in het gefchut. Buiten deffelfs muuren ziet men een byzonder groot ftuk Kanon, daar een menfch bekwamelyk kan inkruipen; met het welke zy, terwyl ik by toeval op het Schip van den Heer Commandeur was, verfcheide fchoten deden, met byzondere groote fteen-kogels: dog zy deeden het alvorens den Commandeur aanzeggen, tot waarfchouwing, of hy zyn Schip wilde aan een zyde halen, om alle ongemak voor te komen: maar den Konftapel van ons Schip de ftelling van het gefchut gezien hebbende oordeelde zulks onnodig te zyn; behalven dat onfe Zee-lieden onder malkanderen difputeerden, of den kogel het Schip wel zoude konnen bereiken. Maar het ftuk gefchut geloft werdende, vloog de kogel, die wy door zyn grootte bekwamelyk benevens het Schip zagen heen fnorren, een groot ftuk weegs in Zee, daar hy zig weder tot twee â drie verfcheide reizen uit op gaf, waterende aldus wel zoo verre voor by ons Schip, als wy van het Kafteel af lagen; en diende dezelve ons niet veel nader gekomen te zyn. 't Gene my deed zeggen, dat, indien 'er veel gefchoten zoude werden, ik my liever met de chaloup aan Land wilde begeven, om eenig Wild te gaan fchieten: niet kon-

nende zien, wat behagen te scheppen was in zoodanigen noodeloozen gevaar; en dat veel eer voor roekeloosheid als dapperheid houdende.

VI. HOOFDSTUK.

Pest te Smirna. Voorzorg der Franken tegens dezelve.

Beschrijving van Smirna, benevens eenige aanmerkelijke byzonderheden nopende de manier van leven aldaar. Gelegentheid voor den Autheur om na Ephesen te gaan.

Pest te Smirna.

LEggende hier onder het Water-Kasteel ten anker, vernamen-we dat de Pest zeer sterk te Smirna geregeerd had, en 'er ook nog hier en daar eenige overblijfselen van dessels woede vernomen wierden. Weshalven de Kooplieden, al schoorvoetende, hunne Huizen naauwlyks begonden te openen, die dus lange waaren gesllooten geweest. In der daad, 't had reden: want binnen den tydt van drie maanden waren in, en omtrent de gemelde Stad over de dartig duizend menschen door die ziekte weg gerukt.

Ik oordeelde het dan raadzaam my nog eenige dagen te Scheep te houden; dog dit kon niet anders als verdrietig vallen, en dreef my 't verlangen, om weer voeten aan Land te zetten, na zo lange op Zee geweest te zyn, eindelyk na veertien dagen draalens, uit het Schip, en deed my een besluit nemen, om een ruimer verblyf tot Smirna te zoeken.

Hier aangekomen, ging ik aanstondts den Heer Jacob van Dam Consul van de Hollandsche Natie begroeten, en, volgens de manier van die Landen, zyne beschermingе verzoeken. Ik vond hem te zyn een zeer beleefd Heer, van wien ik by verscheidene gelegentheden veele gunsten heb genooten.

Ik had reedts te vooren in de Stad geweest, dog dezelve weinig bewandeld, vermits het zeer gevaarlyk was: want de Turken, niet tegenstaande de menigvuldige ondervinding van de besmettelykheid dezer ziekte, schroomen niet, even als voorheen, by malkander te komen, en een onbekommerde verkeering te houden; en gelyk zy haar zelven niet vermyden, nogte ook malkanderen in hunnen ommegang verschoonen, geven zy ook geen de minste verschooning aan de Franken, die zy om dezelve te kwellen en te doen verschrikken, meenigmaal voorbedagtelyk zouden op het lyf loopen, niet tegenstaande zy wisten reeds de kwaale op het lyf te hebben. Deese onbesuisde drift van haar zelfs in de besmettinge onvertsaagd en onbekommerd te toonen, voortspruitende wel uit een goeden grond, namentlyk het vertrouwen op Gods Voorzienigheid over haar leven en dood, dog die geweldelyk verkeerd van hun toegepast werd, doet 'er onder haar meenigen sneuvelen, wanneer by hun dit vuur begind uit te bersten. Gelyk dan mede in, en ontrent de Stad Manassia, omtrent acht uuren van Smirna gelegen, binnen den gemelden tyd over de dartig duizend perzoonen aan dese kwaale waaren gestorven.

Ondertusschen, hoewel de Turken geene vrees voor deze schrikkelyke bezoeking schynen te betoonen, is d'elende, welke men by dusdanige gelegentheden hier te lande ziet, niet te beschryven. Het gekryt en gekerm duurt nacht en dag, zulks dat men by na niet een oogenblik is zonder het zelve te hooren: en als 'er iemand komt t'overlyden, koopenze zekere lieden met geld, welke voor een tyd, 't zy langer of korter, na dat men bedongen heeft, zoo wel by nacht als by dag, een afgryselyk misbaar en gehuil maaken: onder het gestaadig weg draagen van meenigte lyken der verstorvenen. Waerlyk een droevig Schouw-

Schouwburg voor de geenen, die het moeten bywoonen.

Maar zelden word iemand van de Franken of Europische Christenen door deze ziekte aangetast; mogelyk om dat zy gehoorsaamen aan die lesse die zegt, *dat men de plaagen moet myden, daar ze vallen.* Om hier in alle mogelyke voorzichtigheid te gebruiken, vertrekken zich meest alle de Koop-lieden, zoo Engelschen, Franschen, als Hollanders, 't zy in eenig by gelegen Dorp, daar de Pest zich het minste doet gevoelen, of wel in hunne eigene wooningen, sluitende dezelve rondom dicht toe, zonder die, zo lang als zy hooren, dat het gevaar noch niet over is, te openen, of ymand in te laaten. Alles wat zy van buiten tot hunne behoefte van nooden hebben, word voor het huys in een mande, welke zy met een touw uit de venster neederlaaten, gelegt, en opgehaald, en wyders, eer zy het gebruiken, in het water gesteeken, of berookt, na dat de dingen het vereischen. Om de swaarmoedigheid te beter aan een kant te zetten, en zich vrolyk en lustig te maaken, (want men denkt dan nergens anders op, vermits alle koophandel 't eenemaal stil staat) voegen zich de Huis-gezinnen gemeenlyk by malkander, en sluiten zich aldus gezamentlyk op.

Voorzorg der Franken tegens de zelve.

Wat de Stad Smirna belangt, de inwoonders zeggen, dat ze door Tantalus gesticht, en naderhand Smirna genaamd is na eene der Amazonen, welke, in Asia komende, deze Stad vermeesterden. Langen tyd daar na wierd ze door eenige Aardbevingen gansch en al verwoest, doch door Marcus Antonius, om de bequaamheid van de Haven, dichter aan de Zee herbouwd.

Beschryving van Smirna.

Deze Stad, door de Turken tegenwoordig *Ismyr* geheeten, beroemt zich van de Geboorte aan den Poëet Homerus gegeeven te hebben, en dese was eertyds eene der zeven Hoofd-kerken van Asia, daar in d'Openbaring van gesproken word.

Zy is tamelyk groot, en gebouwd tegen het hangen van een berg, na 't Westen geleegen, gelyk blykt uit de nevensstaande afbeeldinge.

Men ziet 'er noch verscheidene ruinen van d'Oude Stad, inzonderheid op den berg de muuren van het Kasteel, aan de Oost-zyde van de Stad gelegen; welk maakzel de Griekse Keisers werd toegeschreven: daar binnen is een kleyne Moskèe, die men meent voor dezen een Kerk geweest te zyn, aan den Heiligen Johannes toegewyd, aan desselfs kleen Portaal zyn noch twee Pilaren, na de Corintische ordre geboud. Hier benevens is noch een gewelf, dat door verscheide Pilaren onderstut werd. Buyten, boven aan de Poorten van het Kasteel, ziet men noch (hoewel ten deele geschonden) de gezeide Amazone, zynde een half borst-stuk in marmer gehouwen, gelyk als men dezelve op de Medalien vind, die ik zelve van zilver noch hebbe mede gebragt. Men vind 'er ook op welke aan de eene zyde 't afbeeldsel der Amazone gevonden werd, en op de andere zyde een dobbele dubbelde Byl, en Schild afgebeeld zyn. Gelyk de zelve hier nevens gezien werden.

De onkundige daar te Lande verhalen, dat het zelve Beeld aan 't Kasteel zoude verbeelden de Koninginne Semiramis, of anders, een zekere Koninginne van Smirna, die ten tyde van den Grooten Alexander zoude zyn geweest. Dit Kasteel is getekent met de Cyfferletter 1.

Van hier naar beneden gaande ziet men de Capelle van Polycarpus, en d'overblyfzelen van zyn graf, daar de 2 getekent staat.

Hier omtrent in 't af hangen van den berg zyn d'overblyfzelen van een Amphitheater, of Colliseum, in het welke men zegt, dat St. Polycarpus, Leerling van den Evangelist Johannes, en eerste Bisschop van Smirna, voor de Leeuwen geworpen zoude zyn (andere zeggen verbrand) mitsgaders eenige overblyfzelen van desselfs Graf-stede, daar de Christenen des Lands noch groote eerbiedigheid voor hebben, getekent 3.

Komende beneden, alwaar de 4 gezien werd, staat het Tjoske, of speelhuys van Hagmet Aga.

Het eerste gebouw aan de Stad is een Carvassera, of woonplaats van verscheide Grieksche familien, is getekent 5.

Eenige Huisen der Stad inwaarts, alwaar een Stok verbeeld staat met een Vlagge boven aan, is de woning van den Consul van Genua. Dit teken van de Vlagge geschied om de Schippers, die onder haar behooren, scheep zynde, daar te ontbieden, anders is 'er de Vlagge noit aan, waar in men de 6 ter aanwyzinge ziet.

Het Cyffer 7 is de Woonplaats van den Consul van de Hollantsche Natie.

Het Cyffer 8 wyst het Huis van den Consul van Venetien aan.

Het teken 9 het Huis van den Vizir Cara Mostafa Basja, 't geene het grootste en principaalste van de Franken straat is.

Het teken 10 de Woonplaats van den Consul van Engeland.

11 Die van den Consul van Vrankryk.

12 Is de Dogane of het Tolhuis, het welke een groote of Rojale plaats is, daar alle de goedere gebracht moeten werden.

13 De Besesteyn, of winkelplaats is een der considerabelste gebouwen van de Stad, daar alle kostelykheden dagelyks gekoft en verkoft werden.

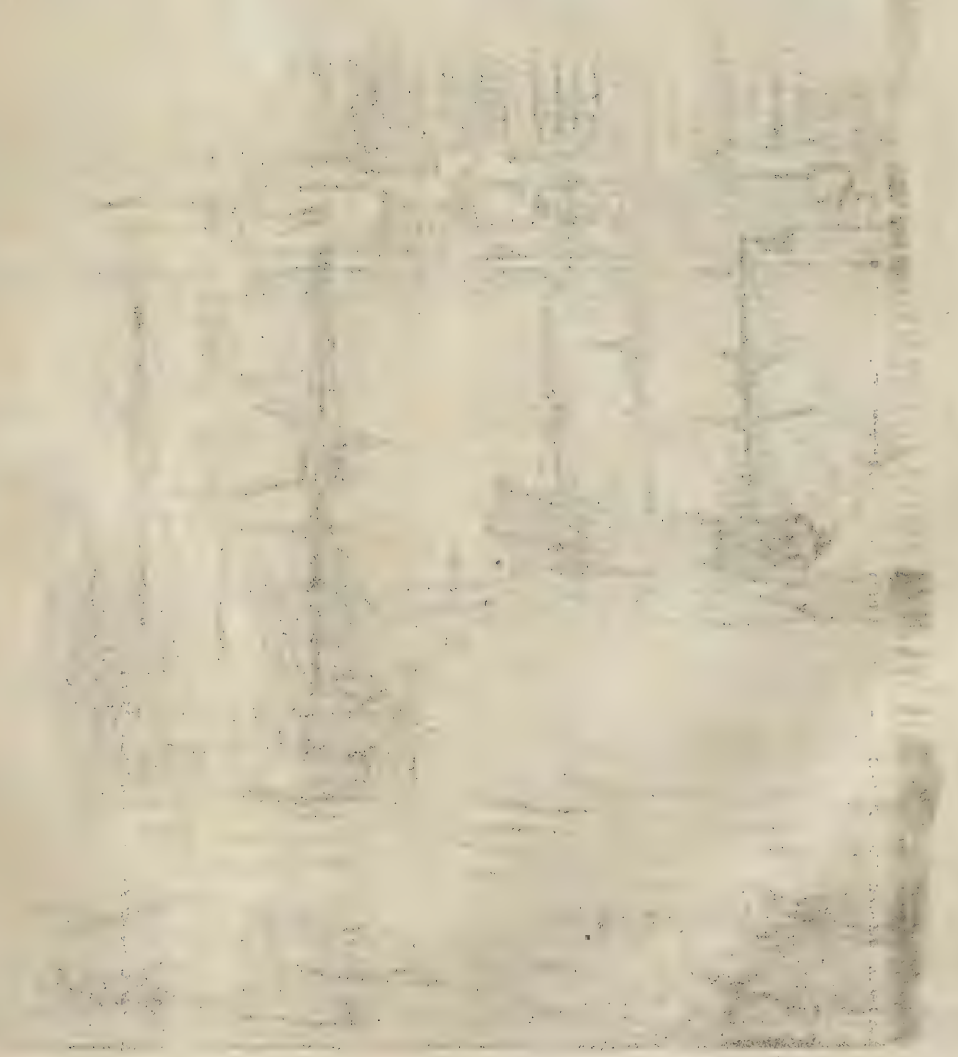
14 Is den Vizirchan, betekenende zo veel als een brandvry Magazyn, waar in de Kooplieden haare goederen zeker hebben in de vertrekken door haar gehuurt, zynde yder Magazyn van deze plaats byzonder met ysere deuren, en vensters voorzien; dit gebouw is gemaakt door den Vizir Cara Mostafa Basja, in de Jaren 1677 en 1678.

15 Is het Oude Kasteel.

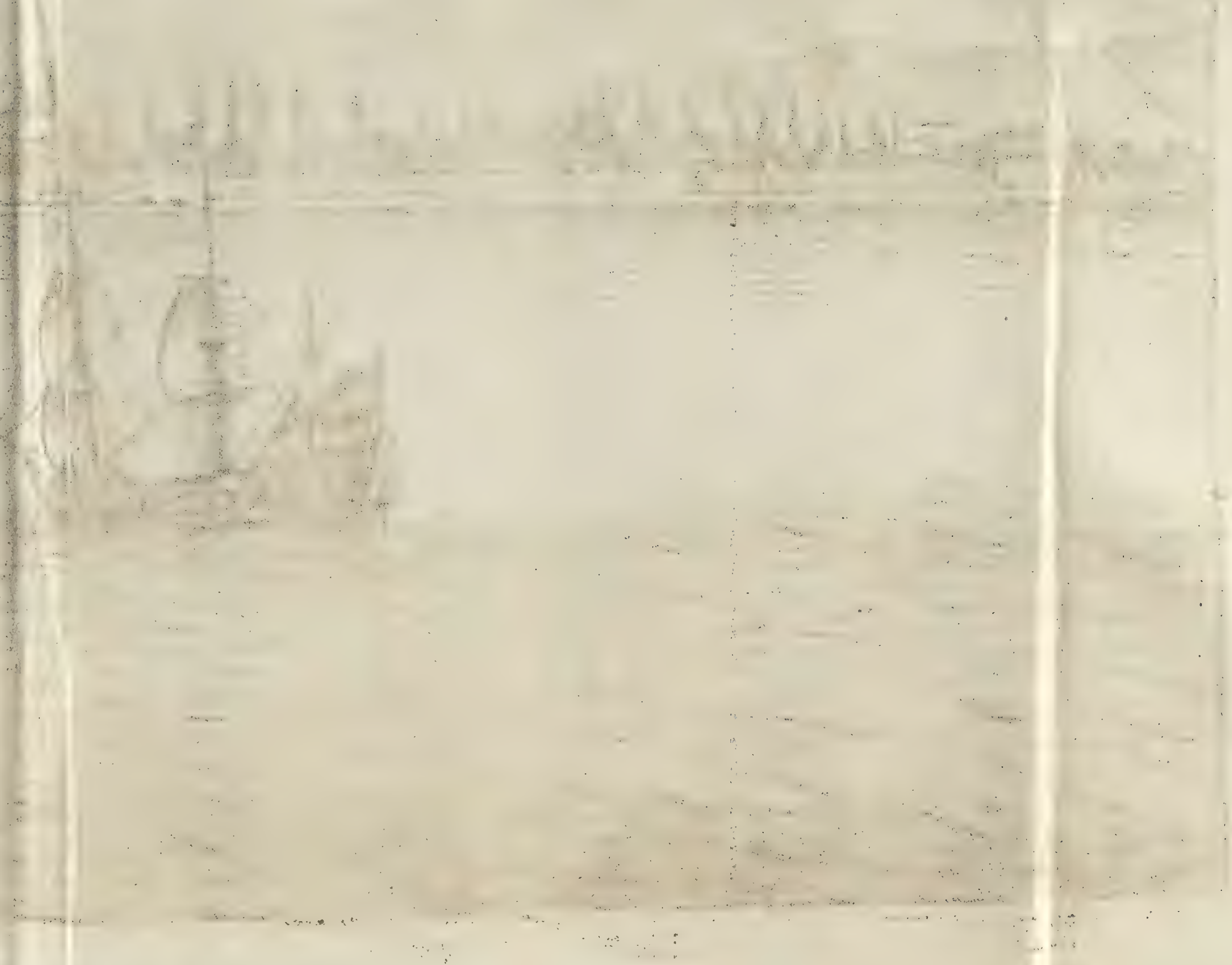
Het teken 16 wyst de Haven van de Galeijen, zynde een kleyne boesem, of besloten plaats voor de Galeijen en Turksche Barken.

17 En daar benevens de Dogane of kleyne Tol, alwaar de goederen, die in 't Land gesleten werden, moeten aankomen, te weten, die door haar eigen Vaar-tuigen, zoo uit Egypten, als elders daar gebragt werden.

18 St. Veneranda. Het is een groote streek van den berg, welke dezen naam voerd, en strekt zich omlaag tot by de graven toe, naar de Zeekant, alwaar de Grieken en Armeners haar begraafplaats hebben, getekent 19. d'Engelschen, Franschen, en Hollanders hebben daar omtrent mede haare Kerk-hoven, en is dat van yder Natie in 't byzonder met een kleyne muur omtrokken; by deze is het Cyffer 20 verbeeld. De begraafplaats der Joden is de benedenste naar de Zee-kant, alwaar men menigte van steenen in de gront gezet ziet, aangewezen met 21. Onder aan de Stad ziet men noch veel groote steenen, zynde eenige overgebleven brokken van d'oude muur, aan welke veele huizen vast gehecht en aangetimmert zyn, dat eenige willen van den Tempel van Cybele, de Moeder der Goden, zoude wezen, dewelke een van de vermaardste van het Land was.

SMYR
4
6
7
8
9
10

1
2
12
13
15
17
18
19
20
21

Ten Oosten en Noorden van de Stad loopt de rivier Meles, die in voorige tyden beroemd was, alzo men geloofde, dat Homerus daar digt by zoude gebooren zyn; tegenwoordig is het als een beek, die byna droog is, ten zy dat ze door den regen komt op te zwellen; dit water doet twee molens draaijen, om de bygelegene tuynen het water te doen hebben.

Een goede uur van de Stad, aan de Plainuur, of anders vlakte van hazelaar, zyn eenige overblyfzelen, die men zegt van den Tempel van Janus te wezen; het is een kleine plaatze, die twee ingangen heeft, de eene ten Noorden, en de andere na 't Zuiden. Men zegt dat daar omtrent eenigen tyd geleden gegraven wierd, en dat 'er een beeld van Janus, met twee aangezigten, zoude zyn gevonden, het welke door den Consul van Venetien gekogt wierd, waar door te meerder kan geloofd werden, dat het zodanigen Tempel is geweest.

Aan deze zelfde vlakte, omtrent een half uur van Smirna, benevens de gemeene weg, is het bad van Diana; 't zelve is een water, of lago, het welke de zeven water-molens doet draaijen, om meel te malen.

Een myle omtrent van de Stad, en naar het Kasteel gaande, meent men de plaats te zyn alwaar het oude Smirna eertyds heeft gestaan, gelyk men dan aldaar ook nog eenige oude overblyfzelen ziet.

Omtrent deze plaats is het dat de meeste beelden onder de aarde gevonden werden; gelyk dan ook gebeurt is, terwyl ik my tot Constantinopolen ophield, dat aldaar vier beelden wierden onverwagt, door het graven van de Turken, gevonden, die men zegt uitstekend fraay te zyn; de zelve wierden door een van onze Kooplieden gekogt, en om de vryheid te verkrygen van de zelve te mogen vervoeren, een geschenk aan den Cady, of Rigter, gegeven.

Het vinden van deze beelden ter ooren van den Franschen Ambassadeur, Monsieur de Guillezage, gekomen zynde, verzocht dezelve van den Koopman, die ze gekogt had, over te nemen, apparent om d'eere daar van te hebben, en die aan zynen Koning te zenden, het welke met beleefdheid door de gemelde Koopman wierd afgeslagen.

Eenigen tyd daar naa wierden drie van de zelve beelden op een Fransch Schip, per Marseilje, geladen, welk Schip door de Algiersche Rovers, als hebbende Oorlog met die Natie, genomen zynde, is het zelve Algiersche Schip naderhand komen te stranden omtrent de Kust van Livorno, alwaar de drie gezeide beelden weder wierden opgevist, en verder door de Fransche Natie verzonden naa Parys, van waar zy gebracht zyn tot Versailles, daar zy jegenwoordig staan. Het vierde beeld is naderhand verzonden met het Hollandsche Convoy, en tot Amsteldam ontladen, van waar het is verzonden naa Rouaan, van welke Plaats het mede na Versailles is gebragt; alwaar ze jegenwoordig alle vier te zien zyn; voor 't laatste zyn tot Parys ontfangen twaalf honderd Ryxdaalders, en wierd, wanneer deze betalinge geschiede, daar by gezegt, dat indien den Koopman alle vier de beelden had konnen leveren, hy zekerlyk daar voor zoude gehad hebben ten minsten twintig duizend Ryxdaalders.

d'Aardbevingen, die tot Smirna zeer gemeen zyn, hebben deze Stad tot zes maalen verwoest: dog om haare bekwaame gelegenheid isze t'elkens weder opgerecht. De Grieken des Lands vreezen geweldig voor de zevende maal, ter oorzaak van een zekere voorzegginge, luidende, dat ze door de zelve t'eenemaal verdelgt zal worden.

Hier worden noch dikwils verscheidene fraaye beelden onder d'aarde gevonden, als in den Jaare 1671 de Tombe, of Graf-steen, van Marcus Fabius, Romein, benevens zynen Zoon, in welke gevonden wierden beide de Lyken, leggende by malkanderen in 't har-

nas, of in hunne volle wapenen; welkers opschrift, vertaald zynde, aldus luid:

Marcus Fabius, Zoon van Marcus Fabius, (uit de Stamme genaamt) *Galeria, toegenaamt Junius, van een-en-twintig jaaren.*

Deze Graf-steen staat tegenwoordig even buiten Smirna, in den tuyn van Agmet Aga, en diend tot een Fontein, vertoonende sich gelyk de volgende Prent-verbeelding aanwyst.

Dog het argst is, dat, wanneer deeze beelden in de handen der Turken komen te vallen, de zelve terstond, door het in stukken slaan der hoofden, bedorven worden: want het stryd tegens hunne Wet eenige beelden of gelykenissen te hebben.

'k Heb eens, hier ter plaatze zynde, een Steen, met basrelieven behouwen, staande boven de deur van eens Turks huys, in de muur, willen koopen; dog konnende wegens de prys niet over een komen, en krygende de Turk mogelyk een inkeer, wegens beeldwerk aan zyn huys te hebben, zag ik het zelve kort daar na t'eenemaal geschonden.

Ik bekwam 'er echter een, waar op eenige beelden gehouwen waaren, van een goede hand, die door de Vice Consul van Athenen alhier gebracht was, dog mede geschonden. Na dat ik hem gekogt hadde verzond ik hem aanstonds na 't Vaderland, alwaar ik hem op myn aankomst ook gevonden hebbe, gelyk hy dan noch in myn bewaaring is, en zich vertoond gelyk als in

ΜΗΝΟ
ΔΩΡΑ
ΧΑΙΡΕ

ΑΝΤΙΟ
ΧΕΧΑΙΡΕ

in de nevens gaande schetse te zien is, op het zes tal; en betekenen de woorden

ΜΗΝΟΔΩΡΑ ΧΑΙΡΕ

O Menodora vaar wel.

Ende de andere

ΑΝΤΙΟΧΕ ΧΑΙΡΕ

Vaar wel Antiochus.

Welke woorden meermaalen op der Ouden Graf-steenen gesteld wierden, op dat den Reiziger voor by trekkende, ende de zelve letters lezende, zo te gelyk den naam der Overledene mocht erkennen, en door 't uitspreeken van de zelve mocht aangezet werden, om de Verstorvene het goede toe te wenschen. 't Welk de Heidensche bygeloovigheid meinde veel te konnen helpen, en toebrengen tot der zelver ruste.

Volk-rykheid. De Stad Smirna is zeer Volk-ryk, begrypende wel omtrent tachtig duizend zielen. Het grootste getal maken de Turken uit: daar aan volgen de Grieken: na hun d'Armeniers en Jooden: en eindelyk d'Europische Christenen. Yder van deze heeft volkomene vryheid in den Godsdienst. De Engelsche en Hollandsche Natien doen haare Godsdienst yder alle Zondagen in haar eigen huis, waar toe zy expres een apartement houden, en het zelve als een Kerke gebruiken, tot welken einde yder van haar altoos zyn Predikant heeft. De Armeniers en Jooden woonen meestendeel boven in de Stad: d'Engelschen, Franschen, Hollanders, en andere Franken, langs de Zeekant, hebbende voor hunne huizen een lange straat, die men de Franken-straat noemt, en elke Natie haaren eigenen Consul.

't Is de voornaamste Zee-plaats van de gantsche Levant. De Koopvaardy-scheepen komen tot op omtrent een musket-schoot na aan de Stad, van waar zy dan de goederen met de boot en sloep aan land brengen; op welke wys de Scheepen ook geladen worden. De Haven doet zig zeer vermaakelyk op, is een groote Golf van acht uuren gaans in den omkring, heeft by na op alle plaatzen bekwaame diepte en ankergrond, en begrypt meesten tyd allerhande zoorten van Scheepen, waar door men dagelyks de nieuwigheden uit Christenryk verneemt.

Vruchtbaarheid, enz. Wat het Land rondom Smirna belangt, 't is ten deele een zeer vruchtbaare vlakte, bezet met veel schoone Vygeboomen, overvloed van Wyngaarden, en een groote meenigte van Olyfboomen: allerwegen vind men tuinen en lusthoven, welke van verre het aangenaamste verschiet ter wereld maaken. De Levens-middelen zyn 'er overvloedig, en heel goed koop. Inzonderheid heeft men aldaar uitstekende goede wynen, en gewenschten oly: yder Ok van de wynen, 't geen omtrent een kan is, kost omtrent twee en een halve stuyver, zynde zeer zwaar en delicaat, om de zelve met veel water te drinken, zodanig, dat men het water maar met de wyn, die root is, behoeft de couleur te geven. Gelyk ook treffelyk wildbraad, van verscheide zoorten, en tot een zo geringen prys, dat een koppel Patryzen gemeenlyk maar vier à vyf stuyvers geld; die in ongelooffelyke quantiteit werden gevangen, en dagelyks door de Boeren te markt gebracht. De Bekkafigi, 't geene het delicieuste eeten is, dat men bedenken kan, zynder in groote meenigte, die wy Franken ordinair zelfs gaan schieten; haar grootte is gelyk een gemeene Vink, de zelve zyn ordinair zo vet als spek. De Frankolinen, die ruim zoo groot als een Patrys zyn, zyn mede zeer smakelyk om te eeten; maar men vind 'er de zelve zo menigvuldig niet. De Ok, zynde twee en een half pond, osschen-vleesch kost ordinair vier stuyvers, het schaapen- en lams-vleesch vyf stuyvers: de Hoenders heeft men yder voor vier à vyf stuyvers. Waar boven de Zee ook noch een mee-

menigte van goede Visch uitlevert.

De Jacht is hier een dagelykze bezigheid, en staat een yder vry. Men huird slechts een schuitje, en laat zich aan de zyde van het Kasteel, of van Cariljou, aan land zetten, alwaar ten allen tyden zo veel te jagen valt, dat men om geen wild verlegen behoefd te wezen.

Als men 'er onze Scheepen heeft, die 'er doorgaans omtrent drie maanden blyven leggen, gaat men dikwils met de zegen visschen, en vangen by wylen zo veel, dat men 'er hondert perzoonen mede zoude konnen onthaalen. By deze gelegentheid slaat men zich doorgaans in het Bosch, omtrent het Waterkasteel, neder, en bereid 'er de tafel, waar toe men alle de noodwendigheden met zich voert. 'k Heb 'er verscheide maalen gasterijen van meer als vyf-en-twintig Perzoonen, onder 't geluid van trompetten, en andere instrumenten, bygewoond; daar by wylen wel een stokkendans, of iets anders, van de Sloep-roeijers onder loopt. En deze vryheid heeft men, zonder een Janitser by zich te hebben, waar mede men op andere plaatzen in Turkijen noodzaakelyk verzeld moet wezen.

De Grieken vervoegen zich ook op eenige van hunne Heilige dagen na buiten in 't veld, nemende spys en drank met zich; daar men dan, onder anderen, verscheide vrolykheden van de Griekinnen ziet bedryven.

Men heeft 'er dagelyks by de Kooplieden fraaye by een komsten onder malkander, vermits 'er allerhande levens-middelen tot een zo geringe prys te bekomen zyn: weshalven men met recht mag zeggen, dat Smirna een plaats is, daar men alles heeft, 't geen de zinnen kan verlustigen.

Koophandel.

Zo vermakelyk als 'er de manier van leven is, zo groot is 'er ook de Koophandel: waar in de Hollandsche Negotianten geene de minste, en die van de Engelsche Natie gelyk zyn, door haaren beroemden handel. Werdende door kloeke Vlooten, begeleid van goede Convojers, jaarlyks een meenigte Hollandsche Lakens, en veele andere kostelyke Koopmanschappen, daar heen gevoerd, en wanneer de zelve aldaar aankomen, ziet men duizenden van menschen aan de Zeekant verschynen; om dat een gedeelte van de ingescheepte goederen aan de lieden van dat Land, zo Turken, Jooden, Armeniers, en Grieken, toebehooren, ofte wel met die Natien aanstonds verhandeld werden. Het geene men noit met zoodanigen toevloejing van menschen, by 't aankomen van andere Scheepen, ziet gebeuren, zelfs niet by het invallen van de Engelsche Vlooten. Dewyl de Engelsche Scheepen niet anders mede brengen, als de goederen welke eigen zyn aan die Natie.

De voornaamste waaren, welke door de Christenen van hier werden gevoerd, zyn Perziaansche Zyde, die de Armeniers te lande overbrengen; Katoene Gaarnen en Lywaaten van Magnesia; Geiten-haire Kamelotten, gewaterd, en van uitstekende luister, welke te Angoura, omtrent achtien dagreizens, met de Karavanen, van Smirna, gemaakt worden; en verkocht ter somme van twaalf Ryxdaalders, tot sestig toe, en noch hooger, naar dat de zelve fraay zyn: Tapyten, gepiqueerde Dek-kleeden, Galnooten, enz.

De Karavanen komen 'er omtrent de maanden February, July en October, en vertrekken ook omtrent den zelven tyd, waar tegen een yder zich gereed maakt. Der zelver tocht tusschen Perzien en Smirna, duurt gemeenelyk omtrent zeven maanden.

Den Auteur krygt gelegentheid om na Ephezen te gaan.

Terwyl ik my hier ter plaatze ophield, verstond ik, dat den Heer William Rey, Consul der Engelsche Natie, benevens den Heer Richard Mondi, Commandeur van de aldaar leggende Schepen, van voornemen waaren een reize te doen na Ephezen, en eenige andere der Steden van Klein Asia, aan welkers Gemeenten voormaals Brieven, in

het

het Boek der Openbaringen, aan Johannes gedaan, gerichtet wierden; van welke gelegentheid ik het raadzaam oordeelde my te bedienen. Ik vervoegde my derhalven by den gemelden Heer Consul, en verzocht het geluk te mogen hebben, van my onder zyn gevolg te begeven, 't geen met groote beleefdheid toegestaan zynde, maakte ik alles, 't geen ik op deze tocht van nooden geloofde te zullen hebben, gereed.

VII. HOOFDSTUK.

Tocht van Smirna na Ephezen. Deerlyke staat van die vermaarde Stad. Ruinen, en Overblyfzelen van Antiquiteiten. Beschryving van Scala Nova. Wederkomst te Smirna.

Vertrek van Smirna. DEn 9^den^ October van den Jare 1678, na den middag, namen wy, zynde ons gezelschap twee-en-tzeventig Perzoonen sterk, deze reis aan, en onze verblyfplaats tot Sedequi, een Dorp drie uuren van Smirna gelegen, aan een zeer vermaakelyken oord, om welke reden 'er ider Consul zyn Speelhuis heeft, vermits de zelve haar aldaar dikwils komen verlustigen, en het vermaak van de Jagt genieten. 't Heeft my goed gedacht, ter oorzaak dat de plaats zo zeer bekend is, en dagelyks door Europische Kooplieden bewandeld word, een afbeelding van de zelve hier in te voegen, geteekent 7. (Sedequi.)

Den volgenden morgen sloegen wy weder op weg, en naar eenige uuren reizens, zag ik aan de linkerzyde, van den weg af, een oude ruïne, daar ik na toe reed, en de zelve bevond als 8 verbeeld: togen vorder door eenige Dorpen, en kwamen voor den avond omtrent Ephezen, 't geene by de Turken werd genaamt *Aja Suluk*, zo veel betekenende, als den Tempel van de Maan, die Diana verbeeld; 't geen veertien à vyftien uuren van Smirna word gerekend. (Komst te Ephezen.)

Tusschen Ephezen en Sedequi, heeft men een groot gedeelte vlak land, en niet onaangenaam.

Wy namen onze legerplaats in het bosch, ter zyden van Ephezen, alwaar wy onze tenten nedersloegen, en des nachts alle twee uuren met twaalf man ronde deeden, behalven de byzondere wachten, die wy uitgesteld hadden, om wel op onze hoede te wezen, dewyl het'er niet veilig is, en wy alreeds gewaarschouwd waren, dat de Turken ons by den duister meenden t'overrompelen.

Des morgens, als het bekwaam dag was geworden, gingen wy bezien, wat'er van een zo vermaarde plaats noch aanmerkens waardig mogt overig zyn. Maar in der daad, 't is een droevig gezicht: want ik geloof niet, dat men een Stad in de gantsche wereld zou konnen vinden, welke zo groote, en deerlyke overblyfzelen van haare oude glans en luister vertoond. Men ziet 'er niet als verwarde hoopen van marmersteenen, omgestoote muuren, stukken van kolommen en kapiteelen, enz. 't Geen 'er tegenwoordig het meest word bewoond, is aan d'Oost-zyde van een zeer groote vlakte, strekkende zich tot aan d'Archipel, en ten Zuiden, Noorden, en Westen met hooge bergen bezet. (Deerlyke staat van die Stad.)

d'Oude Kerk van den Euangelist Johannes, die eertyts vier deuren, of ingangen had, heeft 'er nu maar twee, zynde de twee andere toegemetseld. (Kerk van St. Jan.)

Men gaat, om in dezelve te komen, langs zestien trappen af, onder dewelke een Fontein is geweest met drie kraanen, daar men d'overblyfzelen noch van kan zien. In de

Kerk zyn vier pilaaren, van wit en rood Porphyr steen, als gespikkeld of gemarmerd. Men gelooft dat dezelve aen den Tempel van Diana gehoord hebben, alzo men nog verscheide stukken van dezelve zoort van steenen, onder de oude ruinen vint. Ik bevond de dikte der gemelde Colommen te zyn, van twaalf en een halve in omme-trek, en de hoogte van zes-en-dartig voeten, zynde yder Colomme gehouwen uyt een stuk; dezelve ondersteunen het gewelf: mede zyn 'er noch twee kleine Colommen van Samos steen: welken steen zeer hoog geacht wierd.

Buiten om dezelve heeft een Galdery geloopen, welkers breedte door vier, en de langte door zes Colommen wierd beslaagen, zynde omtrent het midden verçierd met een achtkantige Fontein, waar van de buitenste omtrek van elke zyde tien voeten begreep, en de dikte een voet. Deze Kerk is met lood bedekt, en heeft twee Koepels: doch dewyl ze nu tot een Turksche Mosquée word gebruikt, pronktze na de Ottomannische wys, met een spitse Toorn, uit een der muuren opgehaald. Dit gebouw is gantsch van marmer, zo van buiten, als van binnen, en men zou 'er kostelyker overblyfselen van zien, indien Sultan Soliman niet alles, 't geen hy tot het versieren van zyne Mosquée te Constantinopolen dienstig oordeelde, van hier had doen voeren.

Dicht daar by, op een berg, heeft men het Kasteel, waar aan noch een aloude Poort is, boven dewelke zich een zonderling fraay uitgehouwen beeldwerk of *Basrelief* vertoont, van verscheidene figuuren, 't geen eenige meenen de bekende Historie van den vermaarden Romein Marcus Curtius te verbeelden; andere de verwoesting van Troyen, en dat men 'er Hector met de wagen van Achilles rondom de muuren ziet sleepen: gissingen, daar uit gesprooten, dat men 'er zelden dicht genoeg by durft komen, om het met de vereischte naauwkeurigheid te bezichtigen. 'k Had my al neder gezet, om het af te tekenen: doch beginnende my te errinneren dat ymand van ons gezelschap een blad uit den Alkoran, leggende in de gemelde Mosquèe, gescheurd had, en dat ik bezich was met yts aan een Fortres af te tekenen, 't welk de Turken geensins willen dulden, wierd ik zodanig door angst en vrees ingenomen, dat ik naauwlyks wist, hoe ik weer spoedig genoeg by myn reis genooten zou geraaken, de vreeze mogelyk daarom te meer vat op my gehad hebbende, om dat ik by na alleen was, en niet meer als van een persoon, dien ik by my had, verseld.

Kasteel.

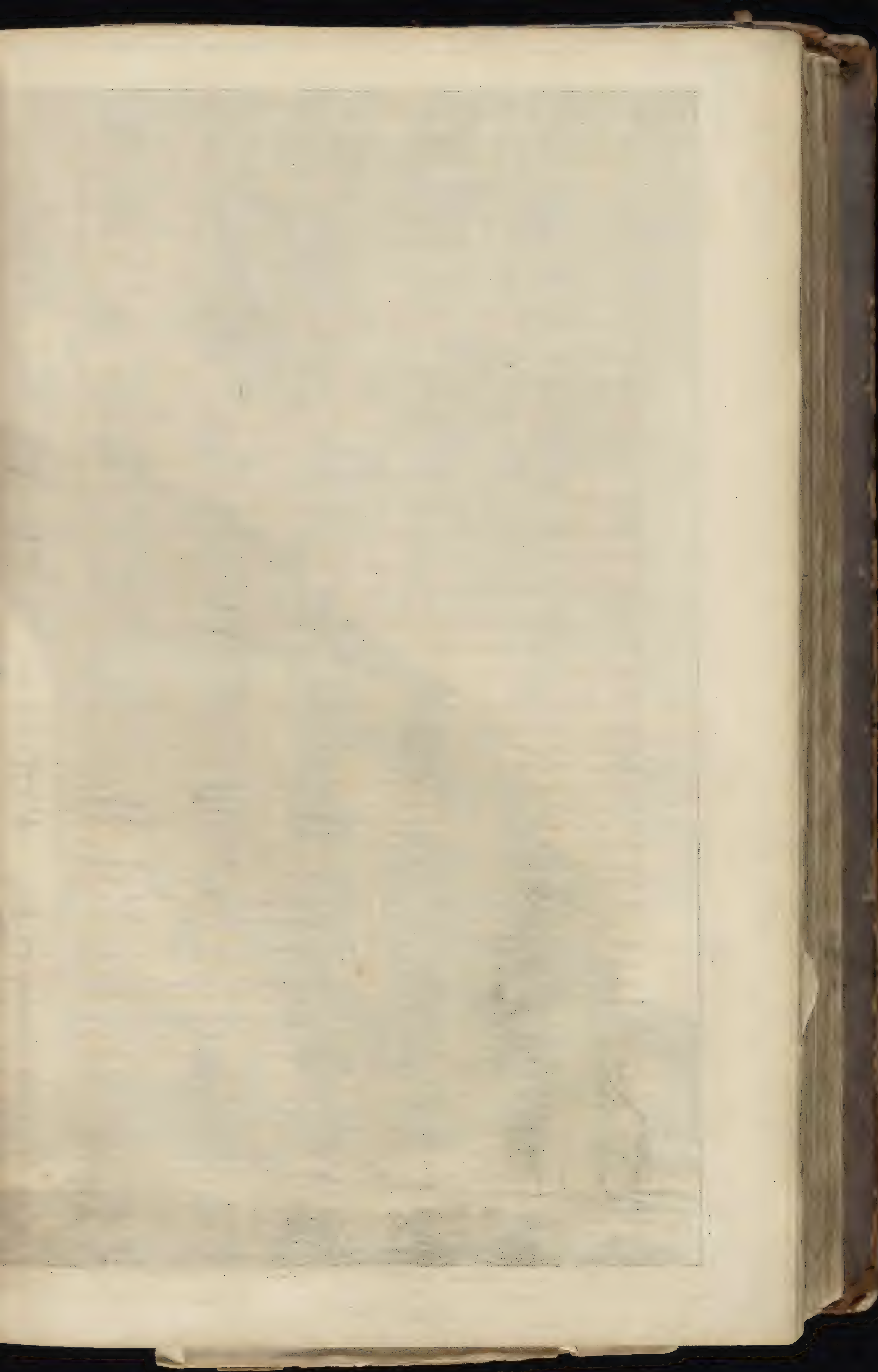
Het gezegde Basrelief is 'er van drie verscheidene Marmere-stukken in gemetseld, met zodanig een schikking, dat men duidelyk kan zien, dat het Oude graf-steenen zyn geweest, die zich zodanig niet hebben willen voegen, of men kan bemerken, dat ze uit een Tombe, die zo wel op de zyden, als van vooren, met Basrelieven behouwen was, genomen waren.

De eerste dezer gewezene Tomben vertoond een Bacchanaal; de tweede een Man, van een Paard dood gevallen, benevens een ander persoon, die met een Raadsheers tabbaard omhangen, de rechter hand in 't hair heeft, betekenende zyne droefheid over des eerstens ongeval, en de darde, een uitgestrekt dood lighaam, schynende ter aarde gebracht te zyn.

Tusschen het Kasteel, en het gebergte aan d'Oost-zyde, heeft men twee Waterleidingen, waar van de marmere pilaaren noch meest in hun geheel zyn: doch het blykt uit de schikking van de steenen, welke onvolmaakte figuuren en averechtse letteren vertoonen, dat zo wel deze Waterleidingen, als het Kasteel, niet ten tyde van het Oude Ephesen gemaakt zyn.

Waterleidingen.

't Geen zich het aanmerkelykst voor myn oog op deed, was den grooten omtrek des gewezenen Tempels van Diana, gebouwd aan den voet van een langen berg, leggende

de in de vlakte van malkander gescheiden. Men ziet hier ook veele andere ruinen, en onder deselven kennelyk d' overblyfzelen van een Circus Agonalis, of Stryd-perk: en weinig verder die van een Amphitheater, van 't welk noch eenig muur-werk over einde staat, gebouwd van groote gehouwene steenen, na de ouderwetsche wyze.

Stryd-perk, en Amphitheater.

Zynde wyders in het rond, na de kant van het stryd-perk, 't overige van het gebouw, tegen het hangen van den berg geleegen, gevuld, om de plaats gelyk te maaken. Men zegt, dat aldaar de Schoolen zyn geweest: 't geen men nochtans heel beswaarlyk zou konnen bewyzen, vermits alles zodanig is verwoest, dat men van deselve nergens eenige de minste ordre meer kan bekennen; en 't geen ten huidigen dage noch eeniger maten in weesen is gebleeven, bestaat in het binnenst van de boogen, daar de buitenste steenen van af gehaald zyn, om dezelve na Constantinopolen te voeren.

Tusschen het Stryd-perk en het Amphitheater ziet men een groot Portaal, of Poort, geacht voor het overblyfzel van den Tempel der Godinne Diana, een van de zeven Wereldts-wonderen, door den booswicht Brostratus verbrand, om zich een onsterfelyken naam, dien hy door zyn deugd niet wist te verdienen, in de volgende eeuwen te maaken. 't Geen van deese poort noch gesien werd, vind den Leeser in de nevensstaande plaat, op het negen-tal.

Overblyfzels des Tempels van Diana.

Van binnen de Poort, aan de Noord-zyde, staat in een steen uitgehouwen een Man te Paard, met een Hond by hem, en een Slang, die zig om een Boom slingerd.

Aan de Zuid-West-zyde ziet men in een anderen steen, te weeten, van buiten voor de Poort, met groote Latynsche letteren dese navolgende woorden:

ACCENSO.

RENSI. ET. ASIAE.

En binnen de Poort:

M. P. VEDI NICERH

VEDIAE. PAVILLIMX

M

HIAE VXORIS EI

Doch dese letters niets geheels opgevende, doen bewys dat een gedeelte van deze opschriften afgebroken zyn: weshalven de Geleerden betuigen in dezelve geenen volkomenen zin te konnen vinden, ofte uitdenkken.

Om hoog, voor de Poort, ziet men ook noch een steen, daar opgehouwen staat, VNIOR CANTUSIUM, doch mede afgebroken; sulks daar uit niets te begrypen is.

By het Amphitheater, in de lengte, strekt zich een ruim vierkant plein, daar veele zeer groote brokken van kolommen, kapiteelen, pedestallen, friesen, enz. leggen, welke men gelooft meestendeel van den Tempel van Diana te weezen. 'k Heb 'er kapiteelen onder gezien, die by de tien voeten in de hoogte, en over de acht in de breedte hadden. Niet minder swaar zyn d' overblyfzelen der vierkante Pylaaren, die men 'er in menigte vind leggen; over eenigen der welke noch de boogen, uit vervaarlyke stukken steen gehouwen, gezien worden. In de dikte van eene deser Pylaaren is een trap gemaakt, om langs dezelve heel diep onder de aarde neder te daalen; 't welck wanneer van eenige bestaan werd, neemt ieder een toorts in de hand, en gemeenlyk een kluwen touw met zich; van 't welk men het een einde aan de voorpoort vast maakt, en al voortgaande laat schieten. Doch als men van geen touw voorsien is, strooit men gestadig ietwes op de grond, 't sy gekapt stroo, of iets diergelyks, 't welk kennelyk zy, en aan 't welk men zich niet kan vergissen, ten einde in deze onderaardsche doolhoven niet verlooren te loopen, en te

te konnen zien, wat weg men gehouden, of niet gehouden heeft, om 'er naderhand weder uit te geraaken; 't geen anders een volkomene onmogelykheid soude wezen.

De boogen van onderen op welke het boven-werk zyn steunsel gehad heeft, schynen van arduinsteen gemaakt geweest te zyn, en zich zo wyd gestrekt te hebben, als het gantsche begrip des Tempels.

In dese naare Grotte, of liever kelderwerken, verder voortgaande, ontmoet men een menigte van vertrekken; doch de poorten, of ingangen der selve, zyn ten meestendeele met puin, en aarde gestopt: hoedanig zich ook doorgaans d'Italiaansche Grotten opdoen; zulks dat men met groote moeite van d'eene kamer in d'andere komt. Ondertusschen, zyn de meeste deelen der zelve, na alle waarschynelykheid, noch niet doorwandeld, aangesien dese Grotte zo groot is, dat 'er niemand het einde van weet: en gelyk van zulke werken, die in haar geheel, en ten uiteinde noch niet na-gespoord zyn, doorgaans meerder gedacht en opgegeven werd, als de waarschynelykheid toelaat te geloven, zo willen eenige voorgeven, dat deese onderaardsche wandelplaatsen zich tot aan Smirna toe uitstrekken zouden.

Andere Overblyfzelen.

Onder de gemelde ruïnen, waar van veele door geen bedenkelyke vlyt en naaukeurigheid konnen onderscheiden werden, vind men ook eenige overblyfzelen van badstooven, kennelyk genoeg om 'er zich niet in te vergissen: en strekt zich vlak voor de zelve heen een moerassige plaats, vol van kleine beekjes, daer men zegt eertydts een *Lac*, of Meir, geweest te zyn. Hier ziet men ook een menigte stukken en brokken van Kolommen, doch van een veel kleinder, en slegts gemeene gestalte, en van welke ik niet konde vernemen, waar toe dezelve gediend mogten hebben.

Niet wyd van deze plaats word nog een beek gevonden, met uitstekend schoon water, daar een groote boom by staat, welkers schaduwe des zomers dient, om de geenen, die zich hier komen verfrisschen, tegens de straalen van de zon te beschutten.

Grotte der zeven Slaapers.

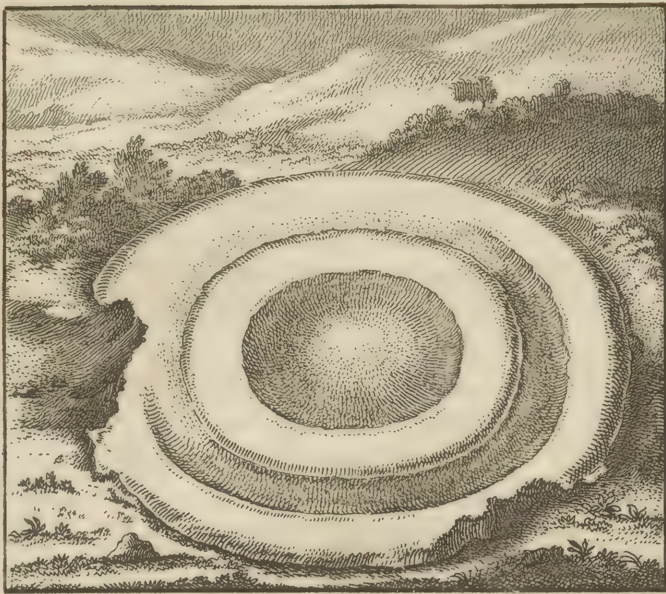
Aan d'Oostzyde van den berg, daar zich de droevige overblyfzelen, der pragtige gebouwen van deze berugte plaats vertoonen, ontmoet men een Grotte, *de Grotte der zeven Slaapers* geheeten, houdende de Christenen hier te lande met geweld staande, dat ten tyde van den Keiser Decius, omtrent den jaare 250 na des Heilands geboorte, wanneer het Christendom met swaare vervolgingen geprangd wierd, zeven Jongelingen van Ephezen zich in deze Grotte hadden verborgen, welke aldaar in slaap geraakt zynde, niet eer weder ontwaakten, als onder de Regeering van den Keiser Theodosius den II^den^, een yverig voorstander der Christenen; meenende slegts eenen nagt geslaapen te hebben, hoewel het omtrent twee hondert Jaaren geleeden was dat zy zich nedergelegt hadden: waare dit een waarheid, men konde oordeelen, hoe verbaasd zy waren, wanneer weder te Ephezen komende, zy noch de menschen, nog het geld, 't geen 'er omging, kenden; zynde alles veranderd, en alle de inwoonders Christenen geworden.

Doopvat van S. Jan buiten Ephezen.

Omtrent een klein uurtje van Ephezen zagen wy het Doopvat van den Euangelist Johannes, daar hy, volgens het zeggen der lieden van het land, de Christenen in gedoopt heeft. N° 10: 't is van graauwe Jaspissteen, en sestien twaalfduimige voeten over 't kruis; doch vry wat geschonden; vermits 'er de Reisigers meestendeel een stuk of brok van zoeken te krygen, om het als een reliquie met zich te voeren. Ik voorzag my mede van twee stukken, ten einde, weder te rug in myn Vaderland komende, daar iets van te laaten maaken. Vermoedelyk zal dit Doopvat hier in een Kerk gestaan hebben, en wel licht op geen Pedestal; gelyk ik 'er verscheidene by de Grieken vlak op den grond neder, of immers heel weinig verheven, heb zien staan.

De

10.

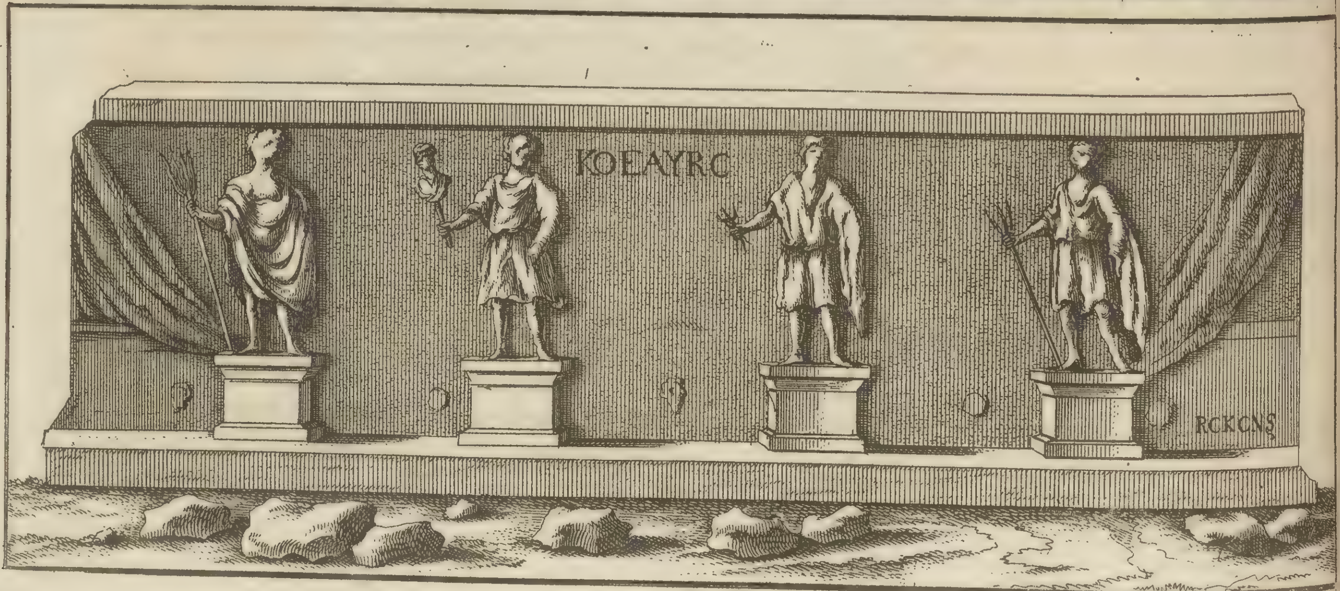

11.

12.

13.

De ruinen hier omtrent geven genoegsaam te kennen, dat 'er wel eer groote gebouwen zyn geweest: weshalven ik my inbeelde, dat het gemelde Doopvat niet uit Ephesen herwaarts gebragt zal zyn, gelyk het gemeen gevoelen is.

Andere meenen, dat alhier, omtrent, of voor den gemelden Tempel van Diana, de voornaamste Oord der oude Stad geweest zoude zyn; en in achtinge nemende, dat d'eerste Christenen te zeer vervolgd wierden, om 'er dit verbonds teken openbaarlyk te bedienen, besluiten daar uit, dat het meergemelde Doopvat van elders daar naa heenen moet overgevoerd wezen.

Omtrent een half uur verder ontmoet men boven op een berg het gebouw (N° 11.) t'geen tot een gevangenhuis voor den Apostel Paulus gediend zoude hebben. 'tZelve staat noch voor een groot gedeelte overeinde, en men telt 'er vier onderscheidentlyke kamers, van schoone gehouwene marmersteen.

Gevangenhuis van Paulus.

Van hier heeft men een fraay gezigt over de gantsche vlakte, mitsgaders over de Rivier Meander, die 'er met ontelbare draayen en wonderlyke slingeringen door heen stroomt; 't geen aan sommigen reden heeft gegeven, om te zeggen, dat wel eer de modellen der Doolhoven daar uit zyn afgenoomen. Immers Ovidius in 't achtste boeck zyner Herscheppingen, haalt van deesen vloed het maaksel van den Doolhof van Dédalus af, seggende dat het geschickt was:

Meander.

Non secus ac liquidus Phrygiis
Mæandros in arvis
Ludit; & ambiguo lapsu refluitque fluitque:
Occurrensque sibi venturas aspicit undas:
Et nunc ad fontes, nunc ad mare versus apertum,
Incertas exercet aquas: ita Dædalus implet
Innumeras errore vias. Vixque ipse reverti
Ad limen potuit: tanta est fallacia tecti.

„ Gelyk Méanders stroomen
„ Door 't Phrygiaansche-veld, dan eens zachtvloejend komen
„ Malkandren in 't gemoed, dan gints dan herwaarts vlieten,
„ En of s' in de Fontein weer binnen wilden schieten,
„ Dan na haar oorsprong wenden, dan weder Zee-waards aan
„ In twyffling heel vermoeid en sleepend henen gaan,
„ Zo deed ook Dédalus zyn Hof vol dwersche wegen
„ Onzeeker wandelen, en bracht den eenen teegen
„ Den anderen verward, en, stoppende hun gangen,
„ Wierd hy in eigen fuik by na op 't eind gevangen,
„ Verlegen hoe hy zoud den drempel weder vinden,
„ Die hy bezwaarlyk kreeg. Zoo konstig was 't verblinden
„ Den schrandren geest gelukt.

Des selfs water is zeer schoon, en zyn vloed zoo stil, dat men nauwelyks kan bemerken, werwaarts alle die keeren hunnen loop neemen, uitgesondert in de twee takken, die zich na de Zee strekken. Men ziet 'er ook de Zee, en het Land van Scio, 't geen 'er omtrent vier uuren gerekend word afgelegen te zyn. Ik tekende dit gezicht van boven uit het gevangenhuis af, om de loop der Riviere te verbeelden, van dewelke Ovidius een zoo schoone soet-vloejende beschryvinge geeft. Soodanig als het even uit hem aangetrocken is en in de prent-verbeelding op Num. 12. gesien werd.

Thans keerden wy weder langs den zelven weg na Ephesen, hebbende onze lust voldaan in 't bezigtigen der gemelde ruinen, en overblyfzelen, welke genoegsaame getuigenis geeven van de geweezene pracht en heerlykheid dier van ouds vermaarde Stad, doch tegenwoordig meestendeel begroeid zyn met Cypressen, Myrten, en wilde Mastik boomen. Men ontmoet 'er ook verscheidene Granaat boomen van dewelken ik, langs de zelve heen

rydende, eenige appelen plukte, om my te verfrisschen.

Andere Antiquiteiren binnen Ephesen.

Op onze wederkomst tot Ephesen, vond ik 'er noch een Grafsteen, daar eenige Grieksche letteren op stonden, mitsgaders vier Kindertjes, op de zelve weinig verheven uitgehouwen: 't welck de Franschen *basreliefs* noemen; gelyk uit de nevenstaande afbeelding op N°. 13. te zien is.

Ik tekende ook twee gezichten van Ephesen, elk van een byzondere kant, na my de tyd toeliet, welcke alhier op N°. 14. en 15. vertoond werden. By welcke ick noch een derde schetze van een andere gesichtplaetze, door de Heer Wastiou, aldaar zeer naauw-keurig afgetekend, onder N°. 16. hebbe willen voegen, om den naauwkeurigen Leezer te meer genoegen te geven.

Daar en boven ontdeckten wy alhier verscheidene marmere beelden onder d'aarde bedolven, doch zoo onachtzaam, dat eenige van de zelve met de voeten uit de grond staken. Gaarne had ik des nachts een van deeze willen uitgraven, en in stilte na Smirna doen voeren; doch ik konde niemand tot myne hulpe koopen, ter oorzaak dat ze vreesden verspied te mogen worden.

Scala Nova.

Van Ephesen gaat men op *Scala Nova*, by de Turken *Cous-adasi*, (dat is te zeggen, *'t Vogelen-eiland*) geheeten. Ik ben 'er zelve niet geweest; maar andere die daar geweest waaren hebben my verhaalt dat het gemelde Stedeken aan het vaste land legd, doch voor het zelve zich een eilandeken strekt, daar een vierkante toorn op staat, dienende als voor een Kasteel. Men zecht dat voor deezen aldaar een groot Kasteel gestaan heeft, bestrykende een uitstekende punt, *Miliot* genaamt, daar een ander Kasteel op geweest zoude zyn: en waaren deze twee Kasteelen machtig, om de baay of haven, daar Paulus zich inscheepte, als hy na Romen reysde, te beveiligen.

Dit stedeken behoort onder het Consulaat van Smirna, en heeft een schoone uitzicht over verscheidene Eilanden van d' Archipel, voornamentlyk Samos, daar dicht by gelegen, van waar de beste Muskaatwyn van alle de Archipelagische Eilanden word gebracht.

Twee mylen van Scala Nova zyn verscheidene watermolens, op dewelke van omhoog uit het gebergte, men de wateren op verscheidene plaatzen ziet neder storten, vlietende uit een bron, die uit een groote holte van een Rots afvald. Dit water is het schoonste, 't geen men ergens kan vinden, en wierd derhalven door de gemelde waterleidingen, daar nog verscheidene overblyfzelen van in weezen zyn, ter verte van drie mylen tot aan Ephesen geleid.

In deze Rots, dicht aan de holte, daar de wateren uit voortspruiten, ziet men noch de plaats gehouwen van de beelden, der Goden of Heiligen, welke voor dezen aldaar schynen gestaan te hebben; hoedanige zy gewoon waren te plaatzen aan verscheide oorden, welke zy, ter eeren van deezen of geenen hunnen God, wilden heiligen en toe eigenen.

Den 13^den^ October vertrokken wy weder na Smirna, tot myn gevoelig misnoegen; hebbende my ingebeeld, dat men nog eenige andere steden der zeven Kerken van Asia zoude hebben gaan bezichtigen, doch het besluit was veranderd, en wy bevonden ons den 14^den^ der genoemde maand weder tot Smirna.

Wederkomst tot Smirna.

Ik wil hier niet van daan trecken, zonder iets aangetekend te hebben van de drachten en kleedingen, in deeze gewesten gebruikelyk.

De Griekinnen van de Eilanden in de Archipel, afgebeeld N°. 17. vertonen haar buitenshuis even als binnenshuis, en hebben het ryglyff gemenelyk van rood Brokkade, of Goudlaken, van het welke een boord boven over de schouderen komt; de mouwen van het hembde zyn byzonder groot, en met kant bewerkt. Om het hoofd hebben ze zeer aardig een doek geslingerd van geel, rozagtig, of witte coleur, mede met kant bewerkt aan de einden,

den

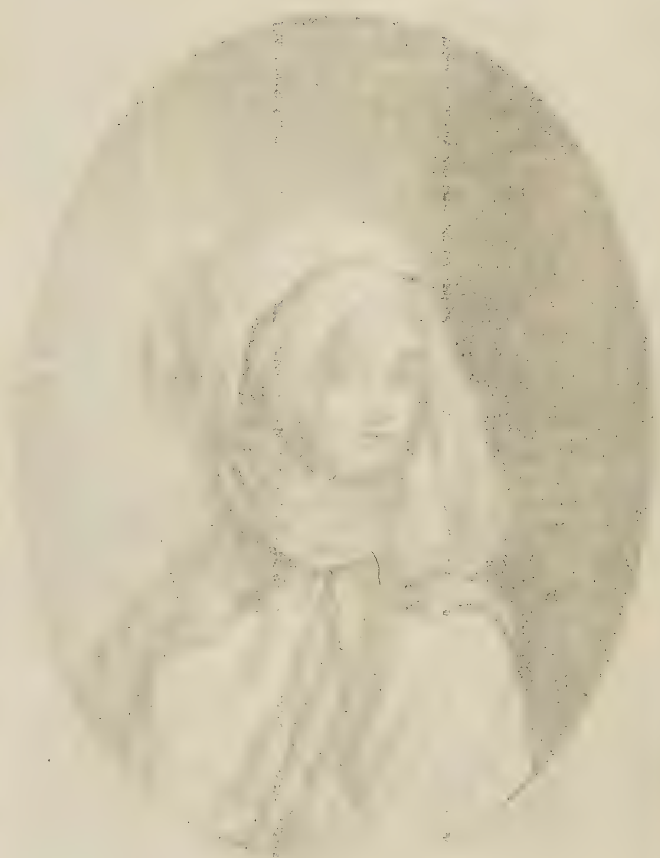
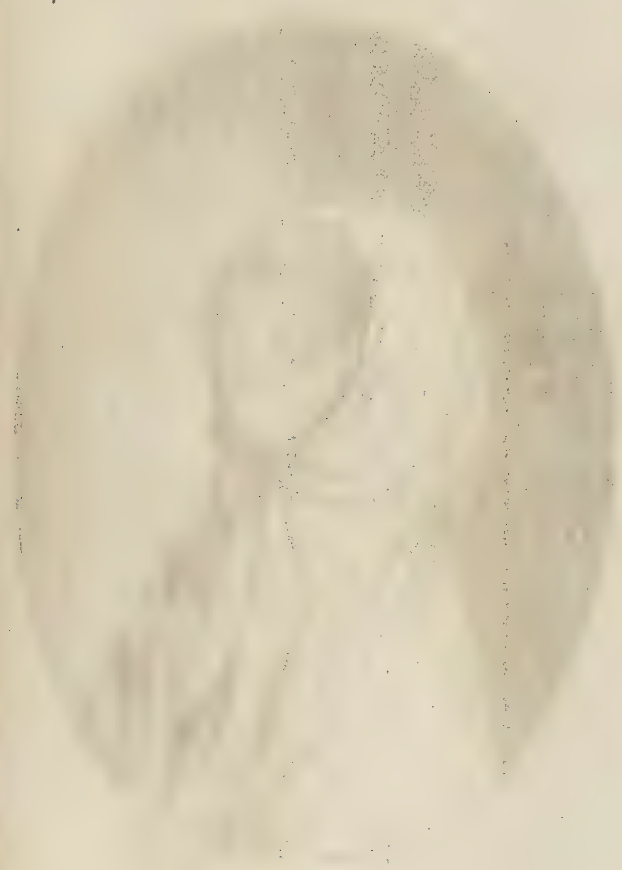
EPHESUS

EPHESUS 16

17

18

19

20

den welken haar voor op het lighaam met eene, en by wylen met de twee eynden komt te hangen; het voorſchoot, wit zynde, is mede met kant bewerkt, den rok hebbenze van zodanige coleuren als zy begeeren, ook veeltyts wit en vol ployen, waar toe een groote menigte linnen vereiſcht werd, door dien dezelve wel een hand breet dikte heeft, de couſſen doorgaans root, en met goud bewerkt, de muylen van gelyken met goud geborduurt.

Tot Smirna hebben de Vrouwen, op N°. 18. afgebeeld, de carpous of muts op het hoofd van brokkade, of goudlaken, ook mede wel van rood fluweel met goud en zilver geborduurd; om het zelve heel cierlyk te hebben nemen veele van haar het goude laken geſtreept, als groen en geel, oft't gene het cierlykſt in haar ogen ſchynt te zyn, dezen muts bindenze om haar hoofd met een neusdoek van de aangenaamſte coleur, en mede wel wit, dezelve zyn zeer fray met zilver en goud doorwerkt; latende het eene einde daar van gemeinlyk benevens het hoofd hangen. De klederen van de beſte ſtoffen, en alle zoorten van coleuren zyn by haar gebruykelyk, de hembden veeltyts van fyne gegeſtreepte zyde, welkers ſtreepen eenige van goud hebben, zo mede den broek, die onder het hembde werd gedragen. Van haar hair laten zy een lange tuit, of twee, nederhangen, aan welkers einden veele ſtukken gemunt goud, met gaatjes ten dien einde doorboord, werden vaſt-gemaakt, het gene zy zittende op haar ſchoot houden. Om den hals dragen ze paarlen, of een gouden keten, als ook paarlen tot cieraat der armen, of anders goude armbanden, gelykze dan de ooren mede met paarlen, in goud gezet, vercieren. Het hoofd pronkt altoos, ofte immers meeſten tyd, met bloemen, zodanig, datze haar by wylen met een gehelen krans opſchikken, en wanneer dezelve niet te bekomen zyn, bedienen ze haar met de genen, die in Italien gemaakt werden.

De Jodinnen in Smirna, verbeeld op N°. 19, zyn op gelyke wyze gekleed, uitgenomen het hoofd-cieraad, waar op zy als een bord gebonden hebben, het gene van tin of koper is, overtrokken zynde met wit zatyn, doorwerkt met goud en zilver; als mede de gecouleurde neusdoeken, waar mede het op haar hoofd werd gebonden, hebbende een vlegt hair in een gecouleurde zyde zakje agter af hangen, de paarlen om den hals zyn zo dicht aan malkanderen gevoegd, en bedekken den gantſchen hals, als of ze daar om gewoeld waaren.

Deze vrouwen, zo wel Turkſche, Griekſche als Joodſche, uitgaande, zyn volgens de manieren dezer landen bedekt met een wit linnen kleed, het gene haar van boven tot een gedeelte over het lighaam komt te hangen, hebbende voor het aangezigt een ſwart flours, het gene zy op en neder konnen ſchuyven, by wylen doenze het geheel over de oogen, of wel anders, als gy de zelve verbeeld ziet N°. 20. Wanneer zy het geheel over 't aangezicht geſchoven hebben, zulks daar van niets kan gezien werden, belet dat haar nochtans niet andere na haar welgevallen te zien, om dat het flours doorſchynend is.

By flordig weder gaanze gelyk de mannen met gele laarzen, anderſins met hare *Pabourches*, of muylen. De Europiſche natien, of Franken, kleden haar ieder naa haar genegenheid, zynde niet alle van eene Landaard.

De Hollanders, die aldaar vry ſterk in getal zyn, wezende aldaar, behalven de Heer Conſul, den Predikant, den Theſaurier, noch elf huizen van negotianten, in welker yder gemeinelyk twee of drie Cooplieden in compagnie woonen, achter welke den Canſelier rang neemd, zyn gemeinlyk op de Turkſche wyze gekleed.

De Engelſchen, die wel zo ſterk in getal zyn als de Hollanders, kleeden zich ook veel op de Turkſche manier.

De Franſchen, die wel in getal de

Engelschen en Hollanders overtreffen, doch zo considerabel in negotie en rykdommen op verre na niet zyn als deze, alzo onder hen veel ambachtslieden en diergelyke zyn, kleeden zich zelden op de Turksche wyze; maar behouden hun dracht.

De Venetianen, die aldaar zeer weinige waaren, en by myn tyd een Griek tot haaren Consul hadden, waaren op het Turks gekleed.

VIII. HOOFDSTUK.

Vertrek van Smirna, en komst over Land tot Constantinopolen.

TErwyl ik tot Smirna gelegentheid verwachtte om te land na Constantinopolen te trekken, had ik het geluk van een Hollander en twee Fransche Heeren aan te treffen, welke zich met het zelve oogmerk ter gemelde plaats ophielden. Hier by kwam ook noch, dat twee Turken van aanzien, zynde den een een Aga, en den ander de Sou-Bachi, zo veel als Baljuw van Smirna, zich tot dezelve reis gereed maakten; weshalven wy hunne bescherminge gingen verzoeken.

Vertrek van Smirna. Den 4[den] December 1678, tegen den avond toogen wy uit Smirna, maakende te zamen een tamelyk sterk gezelschap, dewyl de gezeide Turken verscheidene dienaars met zich voerden. Na twee uuren gereeden te hebben, bevonden wy ons aan het dorp Barnabachi, alwaar wy onze leger-plaats hielden ten huize van een Turk; zynde het op deze reis gemeenlyk zo de gewoonte, ende de Turken alhier in deezen gevalle zeer gastvry, onthaalende de Christenen op deeze weg zeer wel, en hun 's morgens met een gering geschenk vergenoegende. Welke wyze van doen alhier dus ingekropen is, om dat deeze weg van de Franken dikwils bereist word, waar door de Turken hen gewoon zyn geworden, en gaarne zien dat zy hunne huisvestingh by haar komen neemen. Smorgens vroeg sloegen wy weder op weg en toogen door het dorp Jakatswie, leggende tegen een berg, waar beneven zich een fraaye vlakte strekt. Een uur verder ontmoetmen een Fontein tusschen het gebergte, omtrent welke veele ongelukkige, door handen van moordenaars, het leven gelaaten hebben. Hier na komt men weder aan een uitstekend schoone en wyde vlakte, die men zegt zich meer als een dag reisens ver te strekken, alhier zoude het zyn, dat Alexander tegen Darius heeft geslaagen. Aan het een einde van deze vlakte, tegen het gebergte, legt de Stad *Magnesia* (daar te lande genoemd *Manassia*,) een groote, en vermaakelyke plaats, in, en omtrent dewelke de voorgaande Zomer binnen den tyt van drie maanden, gelyk wy hier voor gezegt hebben, over de dartig duizend menschen van de pest waren gestorven. In deze Stad is het eenigste Gekken-huis van geheel Turkyen; waarom dan alle de geenen, welker herssenen niet wel gesteld zyn, derwaarts gevoerd worden. 't Is ook daarom dat men zegt, *hy moet na Manassia*; wanneer men wil te kennen geeven, dat iemand het niet al te vast heeft.

(Margin: Barnabachi. Jakatswie.)

Aan de zuid zyde dezer Stad legt een hooge berg, en boven op den zelven een Kasteel, 't geen zeer oud schynt te weezen, in de nevenstaande Figuur (onder N°. 21) getekend met de Letter A. Drie kringen van muuren omringen den berg; doch de benedenste, die zich omtrent ter halver weg vertoont, omvangd hem maar alleen ten vollen, en de twee andere omvatten hem maar voor een gedeelte.

Ten

MAGN

Ter flinker hand, aan den voet heeft men een vermakelyk gezicht op het oud (B) Serrail van den Grooten Heer, daar hy zyn Hoff hield, eer het zelve tot Brusa wierd overgebracht.

De Stad is redelyk groot en volkryk, en heeft verscheidene fraaye Mosqueën, mitsgaders veele winkels, welke altemaal, even als in andere Turksche steden, van hout zyn.

Voor de stad ziet men de Kerkhoven, en op dezelve een menigte stukken van Kolommen, met tulbanden op dezelve gehouwen, zodanig als de geenen, welke daar onder begraaven leggen, in hun leven hebben gedraagen; gelyk de Prent by de letter C aanwyst, daar men ook de Stadspoort met D getekend ziet.

Deeze is een der drie steden, welke Xerxes aan Themistocles tot zyn onderhoud gaf; te weeten Magnesia voor zyn brood, Mynus voor zyn vleesch, en Lampsacus voor zyn wyn. Alhier namen wy onze nagtrust, hebbende dien dag omtrent zes uuren afgelegt.

's Morgens, zynde de darde dag van onze reis, trokken wy voorby eenige huisen, en door een redelyk schoone landsdouwe, welke echter onbewoond legt, en zelfs niet bebouwd word. Na zeven uuren weegs gespoeid te hebben, kwaamen wy in een Dorp, *Palemout* geheeten, daar wy onze rustplaats naamen.

Palemout.

's Anderendaags toogen wy door het Dorp *Corante-Arbory*, 't geen redelyk groot, en aan een vlakte tegen het gebergte gelegen is; en kwaamen wyders, na dat wy nogmaals omtrent zeven uuren wegs afgelegt hadden, te *Batsilemme*, een Dorp daar wy dien nacht verbleeven.

Corante Arbory.

Den vyfden dag ontmoetten wy een Dorp zonder menschen, dicht by het welke zich een vlakte strekt, daar acht Dorpen, kort op malkander, in leggen. 't Is hier een byzonder schoone landsdouwe, doch mede onbebouwt. Wy vorderden weder zeven uuren, en vernagten in een klein Dorpje.

De zesde dag bracht ons tot aan *Manderheia*, tien uuren van het gemelde Dorpje gelegen. Onze byhebbende Turken namen altyt des nachts hun verblyff in een Karavanzera, of Levantsche Herberg, zynde plaatzen tot dienst der reisigers gebouwd, daar men huisvesting voor niets heeft, en wyders alle noodzakelykheden voor geld kan bekoomen. Wy in tegendeel vernagteden overal in de huisen der Turken, alwaar men met alle beleefdheid word bejegend, en zelfs van matrassen, kussens, dekens enz. gediend; waar voor men des morgens, buiten de gemaakte kosten, een kleine vereering geeft.

Deze manier van huisvesting was oorzaak, dat den Aga, wiens bescherming wy verzogt hadden, ons liet aanzeggen, dat het hem leed was, dat wy hem buiten staat stelden van zyne plicht omtrent ons te konnen waarneemen, vermits wy ons des nachts in de byzondere huizen der Turken onthielden, alwaar indien ons eenig ongemak mocht overkomen, hy ons de behulpsaame hand niet zoude konnen bieden; weshalven hy verzocht, dat wy ons verblyf met hem in de Karavanzeras zouden neemen, met verzekering, dat wy alsdan volkomen gerust konden zyn: waar op wy ter antwoord pasten, dat wy den Aga bedankten voor zyne beleefdheid, en genegen waren ons na zyne onderregting te voegen.

Den zevenden dag, na dat wy een groot stuk wegs gevorderd waren, en door onvoorzichtigheid den Aga met zyn volk voor uit hadden laaten ryden, kwaamen wy in een bosch, alwaar onze *Moecker* of *Kattersi* (aldus worden de geleiders of weg-wysers genoemd) zynde een Griek van Smirna, agterbleef, en ons voort liet ryden. Wy na een kleine wyl hem niet vernemende, en vreezende van den rechten weg af te mogen dwaalen, besloten hem in te wachten; denkende dat hy mogelyk door het een of ander

 toeval

toeval wederhouden wierd. Maar wanneer wy hem niet te voorschyn zagen komen, en derhalven kwaad vermoeden kreegen, vonden wy raadsaam, dat 'er twee te rug zouden keeren, van welke ik een was. Na omtrent een half uur troffen wy hem aan, doch van zyn paard, daar ons goed op lach, afgesteegen, en zachtjes voor uit treedende, 't geen niet buiten reden argwaan in ons verwekte, als of wy wel licht omtrent eenige gevaarlyke plaats mochten weezen. Wy geboden hem derhalven op het paard te stygen, en voor uit te ryden; en zynde weder by onze reisbroeders gekomen, verhaalden wy hen, in wat staat wy hem hadden gevonden, met byvoeging, dat wy wel op onze hoede dienden te wezen, en het geweer in de hand gereed te houden.

Naa een weinig voortgereeden te zyn met onze Moecker gestadig voor aan, kwaamen wy uit het bosch in een zekere engte, daar wy een huis, of liever spelonk ontmoetteden, de *Meerkappi* geheeten, vervaarlyk om aan te zien, en recht bekwaam om een schrik aan te jagen. 't Is de plaats, daar de rovers zich onthouden: en het was maar vyf a ses dagen geleeden, dat 'er noch veertien persoonen afgezet waren. Toen bevroedden wy, om wat reden onze Griek was achtergebleeven; alzo hy zekerlyk gedacht sal hebben: indien zy doorryden, volg ik gerust, en zo ik hoor schieten, ontloop ik het, of versteek my in het bosch: want waarschouw ik hen, dat wy zo dicht aan de *Meerkappi* zyn, zullen zy my ongetwyffeld laaten voorryden, en zal ik derhalven het meeste gevaar loopen. Hoe 't ook by hem gelegen hebbe, alles 't geen wy dan doen konden, was, dat wy hem met sware dreigementen bejegenden: daar ik niet geloof, dat hy zich veel aan kreunde.

Ondertusschen reeden we met groote ongerustheid voort, vermits wy niet wisten, hoe verre wy noch van onze Turken af waaren: de angst ons dus vry wat sneediger weg doende spoeden, kreegen wy hen na omtrent twee uuren in 't gezicht, komende wyders des avondts gelykerhand, na een voordering van tien uuren gemaakt te hebben, te *Sigerloek*. Hier vernachtten wy d'eerste maal in geselschap van den Aga, by wien wy het, na de gesteldheid van zaaken, heel wel hadden. Sigerloek.

Den achtsten dag toogen wy door een valeye, daar twaalf of dartien dorpen, dicht by malkander, in laagen, en zich een menigte van wild gevogelte, en onder anderen een grooten hoop Valken, opdeed.

Na negen uuren wegs bevonden wy ons aan de Stad *Migalis*, een redelyk groote plaats, en de fraaiste, welke wy sedert ons vertrek van Smirna hadden ontmoet. Thans quamen wy weder in een fraaye vlakte van omtrent drie uuren lang, en wyders aan een dorp, zynde het veer, daar men zich scheep begeeft, om na Constantinopolen over te vaaren. Wy bedienden ons noch dien zelven avond van deze gelegentheid, doch bleeven des nachts in de engte leggen, alzo dezelve lang, en zeer moeyelyk is, om uit te roeyen, als mede ter oorzaak van de harde wind. Migalis.

Den negenden dag was het weêr ons vry gunstiger, zulks dat wy des avonds tot Constantinopolen aanquaamen, blyvende dien nagt in de bark. Komst tot Constantinopolen.

Den 14den 's morgens vroeg, traden wy te lande, en vervoegden ons in *Galata*, alwaar ik met twee Hollantsche vrienden ('k moet hier ook dit ter loops invoegen) die ik te Smirna had gekend, en met welker een ik deze reis had gedaan, omtrent de zes maanden huis hield, en noch langer gehouden zou hebben, indien zy niet na het Vaderland waren vertrokken.

IX. HOOFD-

NOPOLIS

IX. HOOFDSTUK.

Beschryvinge van Constantinopolen.

De Stad *Constantinopolen* verbeelden wy op N°. 22. A. zoo als deselve zich uit Galata vertoond, alwaar ik deselve op een hoog huis afgetekend heb; en N°. 22. B. vertoond het gezicht aan de Bosphorus Thracius van de zeven toorns af, met Galata, en het grootste gedeelte van Pera, soo als dat door de Hr. Johan Pieterson, leggende op een Oorlogschip voor Constantinopolen in 't jaar 1668. daar ter plaatse afgetekend is. Om welke gezichten aan den Leser beter te doen begrypen, en klaar te vertoonen wat ze verbeelden, hier noch nevens gevoegd is de kaarte van Constantinopolen, in platte grond, op N°. 22. C.

In de Kaarte van de Stad, zo als die zich vertoont uit Galata, gemerkt met N°. 22. A, siet den Leser verscheidene letter-sneeden, tot aanwysinge vande Kerken en Gebouwen in dezelve vervat, vertoonende

A. *Gountiar Seraie*, het Paleys van den Grooten Heer, gebouwt van den tegenwoordigen Coningh *Sultan Mehemet.*

B. *Aslan Ghâne*, of Beeren huys.

C. *At Meydan*, of Renplaats met paerden.

D. *Dovana* of *Dimbrouk*, of Tolhuys.

E. *Validé Han*, of Chan van de Coninginne Moeder, sijnde een gebouw van veel Camers en packhuyssen.

F. *Bala Ghafer Sindani*, het gevangenhuys van Bala Ghafer.

G. *Esqui Seraie*, 't oude Paleys.

H. *Vesier Seraie*, 't Paleys van den Vesier.

I. *Aga Capigi*, 't Huys van den Oversten der Janitzaars.

K. *Oun Kapan*, 't Meel-huys.

L. *Kaddiku*, of de Stad Calcedonien.

M. *Scutari Serraie*, of 't Paleys van Scutari.

N. *Kiuperu*, ofte water-leyding.

1. *Aja Soffia*, de Kerk van St. Sophia.

2. *Sultan Ahmet Giamisi*, de Kerk van den Coninck Achmet.

3. *Validé Giamisi*, de Kerk van de Coninginne Moeder.

4. *Ali Pasha Giamisi*, de Kerk van den Coninck Ali.

5. *Sultan Baiazet Giamisi*, de Kerck van den Coninck Baiazet.

6. *Solimanie Giamisi*, de Kerk van den Coninck Soliman.

7. *Chehiade*, of Kerk van den Coninck Chehiade.

8. *Sultan Mehemet*, of de Kerk van de Coninck Mehemet.

9. *Sultan Selim*, Kerk van den den Coninck Selim.

10. Kerk van den Grieckschen Patriarch.

11. Wegh na de Swarte Zee.

12. Weg na de Witte Zee.

13. Alwaar 't soete water in 't Archinaal loopt.

In de Kaarte gemerkt met N°. 22. B. vertoont.

A. *Constantinopolen* by de Turken *Stambol* genoemt.

B. *Galata.*

C. *Pera.*

D. De Revier die altyd af loopt, en tusschen Constantinopol en Galata vloeit, alwaar dezelve zich stort in de Bospohorus Thracius.

1, *t'Serrail* of Hof van den Grooten Heer.

2. De Kerk van S. Sophia.

3. De Kerk van S. Catharina.

4. Een seer hooge Colom.

5. De Pyramide van Porphyrsteen.

6. De seven Torens.

7. Onse Oorlogschepen, alwaar de selve gelegen hebben.

Gelegenheid van Constantinopolen.

Dese Stad is gelegen in Europa, op een hoek van het vaste land, die zich

zich in den Thracischen Bosphorus uitstrekt, en is gesticht op zeven heuvelen, gelyk ook Romen, daar het zelve getal van bergen gevonden werd. Zy doed zich van buiten op als een geheele wereld; en ik geloof niet, dat'er een diergelyk gezicht onder de zon getoond kan werden.

Grootte. De Inwoonderen stellen desselfs omtrek op over de sestien duysent schreeden. Verscheidene schryvers, om de zaaken te wonderlyker te doen voorkomen, gelyk veele Reisigers daar omtrent niet spaarsaam vallen, vergrooten haar merkelyk, doch d' eene vry meer, als d' andere; zulks dat het onmogelyk is hen over-een te brengen, of'er zich een behoorlyk denkbeeld van te konnen maaken. Ik hadde de nieusgierigheid van 'er zelfs de proef af te neemen, en bevond haaren omvang te zyn drie goede uuren, waar van men omtrent een derde deel met een roey-schuitje te water moet doen, beginnende van de haven omtrent het Serrail, en eindigende voorby de zeven Toorns.

De stad is drie-hoekig, van welke de twee zyden zich langs het water strecken; alwaar de grootste scheepen hunne waaren aan land konnen lossen en laaden.

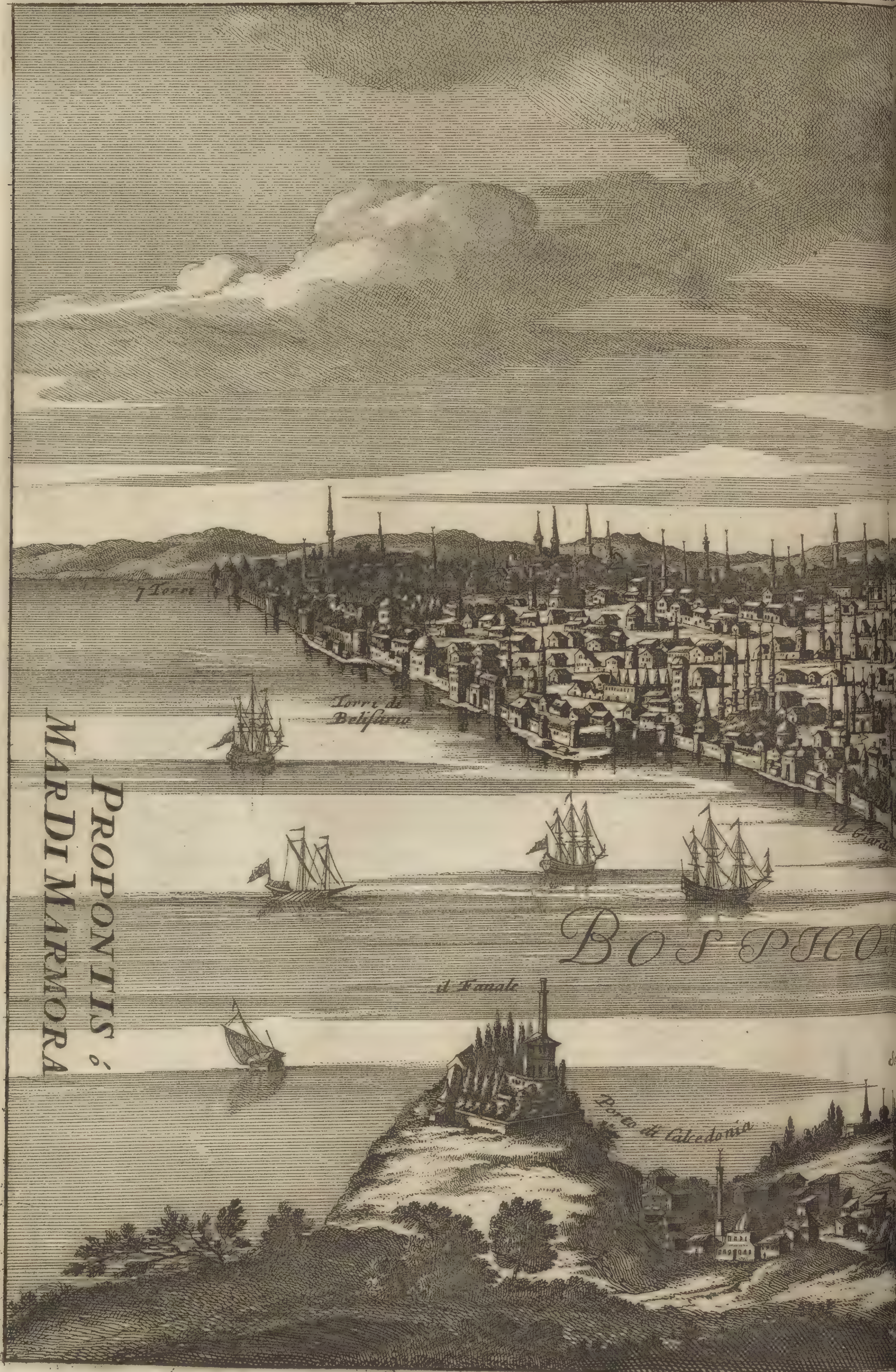
Zy munt uit in schoone Mosqueën of Kerken, onder welken de aanmerkelykste is de geene, die S. Sophia genoemd word, gebouwd door den Keiser Justinus, en naderhand vergroot en verrykt door Justinianus, sy was de Godlyke Wysheid gewyd, en wierd derhalven Agia Sophia geheeten; welken naam de Turken, meesters van Constantinopolen zynde geworden, haar hebben laaten behouden. Deze Kerk, die van buiten vierkantig en van binnen rond is, verdiend alleen een Constantinopoolsche reis. Zy heeft een Koepel, welkers gelyke in de geheele wereld niet te vinden is, zynde omtrent van dezelve gedaante, als die van de Kerk de Rotonde te Romen, doch ongelyk grooter. Haare langte (gelyk ik meer als eenmaal verstaan heb uit de mont van een Engelschman, daar ter stede woonachtig, en getroud, een man by de seventich jaaren, die heel jong in slaverny geraakt zynde, Turksch geworden was, en zich geneerde met de genees-kunde als Doctor, te oeffenen, in welke hoedanigheid hy het Serrail over de twintig jaaren bediend had) strekt zich tot honderd negen-en-twintig treeden, de breedte tot vyf-en-tachtig, en de hoogte zo veel vademen. Van binnen is een galdery, die rondom de Kerk loopt, alwaar men twee-en-festig Pilaaren, in twee ryen, telt; boven dewelke men noch een andere galdery heeft, die van de gemelde Pilaaren onderschraagd word; welke weder zo veel kleynder pilaartjes draagen, die het dak van dit swaar gebouw ondersteunen. Deze galdery gelooft men, dat ten tyde, dat de Kerk in de handen der Christenen was, voor de vrouwen gedient heeft. Men ziet 'er nog eenige overblyfzelen van het Mosaïsch, waar mede zy wel eer ten meesten deele beschilderd is geweest. Men zegt dat onder anderen op de vier hoeken, alwaar het gewelf zich aan malkanderen voegd, noch gesien werden de vier dieren, van welke in de Openbaaringen, aan den Euangelist Johannes gedaan, gewaagd werd: hebbende de Turken van dezelve niets geschonden, dan alleen de hoofden; op welke wyse zy mede gehandeld hebben met een beeld van onzen Zaligmaaker, 't geen zich naa de Grieck-sche wyse boven de Kerk-deur vertoond, sittende op een Throon, met de hand opgeheven, en twee vingeren uitgestrekt, als willende seker Heilig, die zich voor hem, met het aangesichte ter aarde gebogen, vertoond, zegenen. Benevens den Throon soude de Maagd Maria staan: zynde van deeze beelden de aangesichten geschonden. Boven dezen Throon zoude de H. Geest verbeeld zyn in de gedaante van een duifje, aan welke de Turken niets zouden geschonden hebben; gelyk mede niet aan het Graf van den Keiser Constantinus, 't welk zy in groote achtinge houden.

Onder

A. CONSTANTINOPOLEN
A Constantinopoli ó Stambol
B Galata
C Pera
D Fiume che scorre di mezo di Con-
stantinopoli e Galata
1 Serraglio
2 Chiesa di St. Sophia
3 Chiesa di St. Catharina
4 Colonna Altissima
5 Piramide di Porphyra
6 VII Torri
7 Navi di Guerra
de gli Ollandesi

B. GALATA
C. PERA
22. B
A
B
C
D

CONSTANTI
7 Torre
Torre di Belisario
PROPONTIS ó
MAR DI MARMORA
BOSPHO
il Fanale
Porta di Calcedonia

Chiesa di Solimano
Palazzo di Constantino
St. Demiterio
il Arsenale
la Valide
Galata
il Seraglio
Punto del Serraglio
Magazino del Cannon
ROTHRACIO
Torre di Leandro
Serraglio di Scutari
Scutari

Onder deze pragtige Mosquee, daar men met een schuytje onder heen kan vaaren, 't geen echter aan de Christenen niet toegelaten word, telt men mede een-en-veertig Pilaaren, of kolommen, staande in het water, mitsgaders negen Cisternen of waterbakken, waar van 'er acht geslooten zyn, en maar een open, dienende om uit te drinken, en de Lampen, en andere, tot den Mahometaanschen dienst behoorende, dingen af te wasschen.

Deze Lampen, die van glas zyn, gelyk ook de Struis eyeren, welke op een zeekere afstand tusschen de zelve hangen, verstrekken wel tot het meeste cieraad van de Turksche Kerken.

De gemelde Engelschman, die my met zynen zoon, een persoon van omtrent de dartig jaaren, terwyl ik myn verblyf te Galata hield, verscheidene maalen kwam bezoeken, gelyk ik, begeerig om van deze en geene byzonderheden onderregt te zyn, ook hem te Constantinopolen deed, bragt my eens in de deur van S. Sophia, zynde het den Christenen op die tyd niet geoorlofd verder binnen te treeden, hoewel het kort voor myne komste aldaar, noch toegelaaten was. Ik verwonderde my over hare grootheid, en keerde met droefheyd weder te rug. Dog de meeste andere Mosqueën heb ik tot myn genoegen van buiten, en binnen bezichtigd. In deze S. Sophia komen op den Bairam, of op Paaschen, omtrent de veertig duisend persoonen, en branden ten dien tyde aldaar over de zeven duizend Lampen, mitsgaders op desselfs Minarets, of Toorns, die vier in getal zyn, omtrent drie duizend.

De gronden der Mosqueën zyn met matten, of stoffen bedekt, welke met lange reepen aan malkander genaaid, op de vloer uitgestrekt leggen, doch elke reep een weinig van de andere af; verstrekkende deze tusschen wydte tot een gemeene gang voor alle lieden, om van d'eene na d'andere plaats te gaan, en hebben deze matten, of strooken stoffe, yder hunnen stand van menschen, die volgens de verscheidene Kerk gebaarden, welke by de Mahometaanen onderhouden worden, daar op mogen zitten, nederknielen, voor over ter aarde buygen, enz. Wyders gebied hen de wet hunne Pabouches, of muilen, voor de kerk-deuren uit te trekken, tot teken der eerbiedigheid, welke zy die geheiligde plaatsen toedraagen.

De Bouwkunde van de S. Sophia is aan de Turken zo behaagelyk, dat zy zedert in meest alle hunne andere Mosqueën die Kerk tot een voorbeeld genomen hebben, doch hoe fraay 'er ook onder dezelven mogen weezen, komen ze echter niet in vergelyking by dat uitstekend gebouw.

Onder de voornaamste worden gerekend de Solymansche, gesticht door Sultan Solyman, die daar in begraven legt; mitsgaders de nieuwe Mosqueë, welke Sultan Achmet heeft doen bouwen. Men treed 'er in door een Hof, komt vervolgens aan een schoon portaal, bedekt met eenige koepeltjes, ondersteund door verscheidene marmere Pilaaren, en wyders aan een plaats, die de gelykenis van een Klooster heeft, in welker midden zich een brave Fontein vertoond. De Kerk is heel groot, heeft een zeer fraaye Koepel, en is van binnen behangen met een menigte van Lampen, en eenige glaze bollen, daar verscheydene konst-stukken in beslooten zyn, als een cierlyk Scheepje, een toegerust Galeytje, een houte Kerkje, enz. Achter deze Mosqueë is een Kapel, vercierd met marmere Pilaaren, en een menigte van brandende lampen. Hier zyn de graven van Sultan Achmet, van zyne vrouwen, en van honderd en twintig kinderen, uit zyne lendenen gesprooten, welke op eenen dag door order van Sultan Mustapha, die in het ryk op hem volgde, geworgd wierden. De graven, by yder der welken een dikke waskaars staat te branden, en gestadig iemand bezig is, met voor de rust hunner zielen te bidden, bestaan uit een houte kist, met een Lywaat overdekt, en onderkent men

Mosqueën van de Sultans, Solyman en Achmet, enz.

men die van de manlyke ſexe, door het afbeeldſel van een groote bonnet of Tulband, van zodanig een maakſel, als de Chiaoux die draagen.

Behalven de genoemde, ziet men nog twee ſchoone Moſqueën, d'eene geſtigt door Sultan Mehemmet, en d'andere door Sultan Selim; mitſgaders verſcheidene anderen, altemaal treffelyke gebouwen.

Alle Vrydagen, welke zy voor hunneSabbath of Ruſtdagen houden, word in deze Kerken gepredikt; wanneer men den Grooten Heer met alle vryheid, op de ſtraat, by zyne gewoonlyke Moſqueë kan te zien koomen.

Ik bediende my derhalven, benevens nog een perſoon, van deze gelegentheid, en zag dien Monarch van 't Ooſten, zittende te paard, dicht voorby my heen ryden, hebbende ſlechts drie of vier Voetknechten, die benevens het paard gingen, by hem. Daar was niemand, als wy alleen, om na den Keiſer te zien; zulks dat, indien ik'er niet uitdrukkelyk met dit oogmerk gekomen was geweeſt, ik hem maar voor een perzoon van aanzien genomen zou hebben. Dog op andere tyden zou men deze vryheid niet durven gebruiken, gelyk hier na gezegt zal worden.

Aan deze Kerken heeft men verſcheide Minarets, of Toorns, welker gedaante in myne afbeelding gezien kan werden. De wanden van binnen zyn effen en glad, zonder eenig cieraad; en aan eene der zyden ſtaat de naam Gods geſchreven. Ook is'er een zeker teken, daar zy zich in het bidden naa toe wenden, ſtaande aan de zyde naa 't Zuiden, ter oorſaak dat het graf van hunnen Propheet, tot Mecha, in het Zuiden gelegen is. Men heeft 'er ook een Predik-ſtoel, daar hun Prediker, dien zy *Imam* noemen, des Vrydags opgaat, om te prediken.

Bedeſtonden der Turken

Tot vyf verſcheidene maalen 's daags, zyn de Turken, indien zy 'er gelegentheid toe hebben, gehouden hun gebed in de Kerken te komen doen; te weeten, d'eerſtemaal met het doorbreeken van den dageraad, de tweede op den middag, de darde 's namiddags ten vier uuren, de vierde met het ondergaan van de zon, en de laatſte, omtrent middernacht.

Des Vrydags, dien zy, gelyk hier voor gezegt is, voor hunnen Sabbath of Ruſtdag houden, hebben zy, behalven de gemelde vyf bedeſtonden, nog een zeſde, 's morgens ten negen uuren, welke zy altemaal bywoonen: en uit dit gebed komende, mogen zy hunne Winkels weder open zetten, en aan den arbeid gaan, doch die 't maar eenigſins konnen miſſen, brengen den tyd in ledigheid, en met malkander te vergeſelſchappen door, en noemen dit *een dag van vergadering*. Tegen dat het uur, om zich tot het gebed te begeven, nadert, klimt de *Muëzin* op een der gemelde Toorns, (hebbende ten dien einde, behalven dat hy zich na de Son reguleert, een zandlooper, en horologie by zich) en roept uit al zyn macht, ſtoppende zich met de vingers de ooren, dat het tyd is, om tot het gebed te komen; gebruikende daar toe eenige woorden, welke tot eer van God, en hunnen Propheet Mahomet ſtrekken. Dit geſchied vervolgens op zo veel Toorns, als'er Moſqueën zyn, aan vier verſcheidene oorden, beginnende van 't Zuiden, en eindigende in 't Weſten: want in geheel Turkyen heeft men geen gebruik van klokken.

By alle de Kerken ziet men Fonteinen, ter oorſaak dat de Mahometaanen, eer zy in de kerk tot het gebed treden, gehouden zyn zich alvoorens te waſſchen, of te reinigen.

Godvrugtigheid der Turken.

De Godvruchtigheid, welke zy uitterlyk in deze gewyde plaatſen betoonen, is verwonderens waardig: want, daar mag ook voorvallen, wat'er wil, zy zullen zich noyt na d'eene of d'andere zyde keeren, om 'er het oog na te wenden, maar houden zich in een geſtadige aandacht. Ook ziet men hen nimmer met malkander praaten, of met ytwes bezig wezen, 't welk geen betrekking tot den Godsdienſt heeft. Men vin-

vind'er weinige onder hen, die niet dagelyks de bedestonden bywoonen, ofze ten minsten op den zelven tyd in hunne huizen waarneemen; en niets is'er, 't geen hen hier in verhinderd.

Ik heb, zynde met hen op de reis, van dag tot dag gezien, dat wanneer hunne Gebede-stonden naderden, zy alle de beesten stil hielden, en hun gebed in het veld deden; zoekende altyd omtrent eenig water te komen, om zich alvorens te reinigen, waar toe zy t' aller tyd een vertinde kopere kan met hun voeren.

De manier, welke zy in dit bidden gebruiken, is zeer vreemd, makende velerhande wonderlyke gebaarden, en beweegingen, met de handen, armen, 't hoofd, en het gantsche lighaam. Ondertusschen leggen ze gestadig op de knien, kussen verscheidene maalen de aarde, enz. Houdende altyd, om de reden, die wy hier voor gezegt hebben, het aanzigt na 't Zuiden gekeert.

Na gesproken te hebben van de Turksche Mosqueën, of Kerken, moeten wy ook eenige melding doen

Patriarchale Kerk der Grieken.

noopende de Patriarchale Kerk der Grieken, *S. Nicoli* geheeten. In deze ziet men een stuk van de Kolom, daar de Heere Christus aan gegeesseld zou zyn geweest, bruin yserachtig van koleur; van dewelke de Grieken zeggen, datze op den Goeden Vrydag natuurlyk sweet van zich geeft: gelyk ook noch drie yzere kisten, en in een der zelven het geraamte van de Moeder der zeven Jongelingen, welke door last van Antiochus gemartelizeert zouden zyn, om dat zy het Heidensche geloof niet wilden aannemen. De Grieksche Kerk viert haar onder den naam van *S. Machabæa*. De twee andere besluiten de geraamtens van een zekere Koningin, die te Constantinopolen zoude hebben geregeerd, en van S. Theodosius, andere zeggen van S. Veneranda, te Smirna gemarteld, zynde aldaar over de zes honderd jaaren bewaard geweest.

Ziet daar wat het voornaamste van de Kerkelyke gestigten belangt; van welke tot die van de Regeeringe overtredende, zullen wy voor eerst eenige plaats beslaan met een korte beschryving van het Serrail.

Serrail.

Het strekt zich in de gedaante van een driehoek, met de twee zyden aan de zee, en de derde binnen de Stad; omringd met een hooge muur, daar verscheidene Wachttoorns opstaan, gestadig bewaard door een goed getal van *Aadgomoglans*, tot welke bediening, gelyk ook tot andere diergelyke, de domsten der Christene Tribuit kinderen gebruikt worden; en is gebouwd (niet alleen ter plaatse, daar men zegt eertyts *Byzantium* gestaan te hebben, maar men meind ook dat in dezen omtrek alle de eerste wooningen van *Byzantium* souden bevat geweest zyn) op den Heuvel, of Hoogte van S. Demetrius, zynde een punt van het vaste land, van waar men een zeer fraaye uitzicht langs het Casteel, na den mont van de Swarte Zee, heeft.

De Wooningen beslaan den kruin, en de Tuinen den voet van den gemelden Heuvel.

't Word gereekend een kleine uur gaans in den omvang te hebben, en besluit zoo veel menschen, dat een stad van desselfs grootte daar mede genoegzaam zoude bevolkt zyn, en vervolgens in menigte van ingezetenen geweldig zoude konnen aangroeyen, indien de geenen, aan dewelken dit Paleis eer tot gevangenis als wooning verstrekt, zich met enger en zachter banden te samen konden vereenigen. Want zynde by na altemaal, zo van d'eene, als d'andere Sexe, in de bloey van hunnen ouderdom, en verkoozen van een gezonde en wakkere gesteltenis des lighaams, is 'er niet een onder de *Capigis*, *Bostangis*, *Achis*, en *Halvagis*, dat is te zeggen, Poortiers, Hoveniers, Koks, en Confituriers, en andere Officiers van het *Serrail*, die niet in korten tyd hooft van een aanzienlyk Huisgezin zou worden, wanneer hy met wettige banden aan eenige der *Sultanes*, of *Odalisques*,

zynde der zelver kamenieren, verbonden was. Maar een onmededoogende bende van ſwarte Gelubden laat aan deze ongelukkige Juffers, noch aan hunne rampzalige bedienden, niet toe malkander te zien, 'k laat ſtaan te ſpreeken.

Zy worden al te maal zeer nauw opgepaſt en gade geſlagen, d'eene in hunne bediening, en d'andere in hun vertrek. De *Sultanes* gaan'er nooit uit, als onder het geleide van deze genoemde bewaarders, en nog geſchied het zeer zelden, en niet ſonder uitdrukkelyk verlof hier toe, en in klein getal. Welk verlof verkregen hebbende, worden ze omringd door een hoop van die onmachtige Swarten. De *Boſtangis*, of andere Officiers, die zich by geval in hunnen weg vinden, zyn gehouden metter haaſt aan kant te gaan, en zich met het aanzicht tegen d'aarde neder te werpen: op dat men niet moge zeggen, dat eenig manſperſoon de minſte der *Sultanes* van het groot *Serrail*, terwyl zy'er haar verblyf in heeft gehad, gezien heeft. Dit voorrecht word alleenlyk voor den grooten Heer behouden, die'er aan anderen geen deel af geeft, dan wanneer hy, om een *Baſſa*, of iemand anders, van wien hy een zonderlingen dienſt heeft genooten, eer aan te doen, eene der *Sultanes*, welke hy niet meer gebruykt, uit zyn *Serrail* her voor laat brengen, om ze hem ten Huwelyk te geeven.

Uit het geen ik hier boven gezegt hebbe, kan men wel begrypen, dat het *Serrail* een half Eiland is, aan twee zyden door de wateren der zee beſpoeld; maar geheel omringd met een platte muur, voorzien met verſcheide zo ronde als vierkantige Toorns, tamelyk dicht aan malkanderen geplaatſt. Op de meeſte dezer Toorns wort des nachts door de gezegde *Aadgomoglans*, of Tribuitkinderen, die men niet bekwaam acht tot hooger bedieningen, wagten uitgezet, om acht te geeven op de ongeregeldheden, welke binnen of buiten het *Serrail* zouden konnen geſchieden, gelyk mede op het vuur, 't geen dikwils ſwaare branden te *Conſtantinopolen* veroorzaakt.

In deze omtrek van muuren zyn niet alleen de gebouwen van 't Paleis begrepen; maar ook de Tuinen of Hoven, in welker midden de gebouwen ſtaan, op de verhevenſte plaats van het *Promontorium*, of Hoofd, als gezegt, eertyts den *Heuvel van S[t]. Demetrius* geheeten.

Doch men moet zich niet inbeelden, dat de Tuinen van het *Serrail* in gelykheid geſteld konnen worden met de geenen der Koninklyke Hoven, en zelfs ook niet met de Luſtplaatſen van verſcheidene Particulieren in Europa: noch dat ook de gebouwen iets diergelyks hebben, als men elders in Chriſtenryk ziet. 't Gantſche uiterlyke van dit Keizerlyk Paleis vertoont niets fraays nog reguliers: en heeft het d'overhand op alle de Paleizen, 't is den grooten omtrek en de gelegenheit alleen, 't geen het voor een der ſchoonſte plaatſen des werelds doet achten.

De Tuinen zyn'er zonder order, vol van Cypreſſen, Laurier, en andere altyt groene Boomen; op dat men van *Galata*, noch van d'andere gebuurige oorden, welke hooger gelegen zyn, de *Sultanes*, wanneer zy'er gaan wandelen, niet moge zien.

Wat belangt de gebouwen, die het lighaam van 't *Serrail* uitmaaken, men ziet'er gantſch geen order van regelmaatige bouw-kunde, noch eenige Symmetrie, of proportie; zynde ſlechts een menigte van ongelyke huizingen, van malkander afgezonderd, op de wys van Paviljoenen, en ſteunende meeſtendeel op groote boogen, beneden en ter zyden der welken de keukens, en vertrekken der Officieren, zyn. Want het bovenſte is maar voor de *Sultanes*.

Nopende de eerſt genoemde, welke zich gelyks de grond ſtrekken, tot hier toe kan men komen ſonder iets te verlieſen, vermits ze maar door de Bedienden bewoond werden: maar wat het bovenſte gedeelte, daar de *Sultanes* zich onthouden, be-

belangt, den Grooten Heer, en zyne Gelubden hebben 'er alleenlyk toegang. 't Is derhalven onmogelyk daer van eenige beschryvinge te geven; als zynde het een hoofdmisdaad na die gebouwen zyn oog te slaen, en dezelve met naeuwkeurigheid te willen beschouwen, konde naeuwlyks met het leven genoegzaam geboet werden.

Dit *Serrail* is voorzien met verscheidene Poorten, waar van de voornaemste, staande aan de landzyde, tegen over de Kerk van S. Sophia, gestadig door een menigte van *Kapidgis*, die aldaar de wacht houden, bewaard word. d'Andere Poorten worden maar geopend voor den Grooten Heer, en eenige bedienden, welke hun verblyf in dit Paleis hebben.

Langs de muuren, aan de zeekant, loopt een kleine kaay, daar niemand den voet op mag zetten, of hy moet een stuk weegs voor by het Serrail weezen.

Speelhuis van den Grooten Heer, tegen over Galata.

Op deze kaay, regt tegen over Galata, staat een *Kioske*, of Speelhuis, niet hoog boven de grond, doch cierlyk van maaksel, en welkers dak door ettelyke marmere Pilaaren ondersteund word.

Hier komt den Grooten Heer menigmaal de lucht scheppen, en treed'er in zyn Jagt, of Galjoot, wanneer hy zich te water wil vermaaken.

Doch, wanneer, of den Grooten Heer, of eene van de Sultanes op deeze *Kioske*, of Speelhuis, of in eenige van hunne barkken zich ter vermaak bevinden, mogen geene vaartuigen, of barkken, zich daar omtrent bevinden; maar moeten haar verre daar van daan, en buiten 't gezicht der zelve houden.

't Is ook de plaats daar den Capitein Bassa, als hy met de Galeyen zal uitgaan, zyne orders ontfangt.

Aan d'andere zyde van het Serrail, welke langs de Zee gelegen is, strekkende zich na de zeven Toorns, ziet men mede een diergelyke *Kioske*, of Speelhuis, ten dienste van den Vorst, doch hooger van d'aarde.

Behalven deze lustplaatsen, vermaakt hy zich ook dikwils, met in het gezelschap van d'eene of d'andere der Schoonen, in dit Paleis opgeslooten, welke het middel heeft gevonden, van zich in zyne gunst te wikkelen, langs de fraaye dreeven der Cypresse-boomen, daar de Tuinen mede beplant zyn, te gaan wandelen.

't Gebouw, niet tegenstaande het van een wel geschikte bouw-orden, als gezegt is, niets heeft, zo is het nochtans van binnen, na het getuigenisse der geenen die daar in geweest zyn, zo verre als het mag gezien werden, voorzien met veele schoone kamers: onder welke uitmunt de geene, daar de Gezanten in ontfangen werden.

Niet minder schoon is de Stal, en de toerusting der Paarden zo kostelyk, dat men moeite zouw hebben, om iets diergelyks aan te wysen.

Nopende de vertrekken der Vrouwen, verordend voor des Vorsten wellust, men kan daar niet van spreeken, als met d'uiterste onzekerheid, gelyk ook van derzelver bezigheden, enz. De reden is gezeid.

Dit alleen weet men'er met genoegzame zekerheid af, dat ze al te maal in een gelyke graad zyn: doch d'eerste, die den Vorst een Zoon ter wereld brengt, wort voor Keiserin erkent; en deze volgt zynen Vader in het Ryk. d'Andere zoonen en dogters werden volgens hunnen staat opgevoed. Zo het nu gebeurt, dat dezen eerstgeboren zoon komt te sterven, treed de geene, die de naaste aan hem is, in zyne plaats, en deeld door deze verheffing de Keiserlyke waardigheid mede aan zyne Moeder; wordende d'andere in het oud Serrail geplaatst. De Broeders van den nieuwen Vorst, welke voorheen door een Barbaarsche staatkunde om 't leven wierden gebragt, op dat hy te zekerder op zynen Throon gevestigd mogt weezen, worden nu gevangen gezet, en opgeslooten gehouden.

Byzonderheden wegens d'opvolging in het Ryk enz.

De Moeder van den tegenwoordigen Keiser Mahomet den VI^{den}. heeft aan den Janitzer Aga borg moeten stellen, dat zyne twee Broeders, uit een andere Vrouw geboorren, nooit gestranguleert zouden worden, om by aflyvigheit van den Sultan, indien hy geene kinderen mocht nalaaten, een wettige navolger te hebben: want andersins, gelyk de spraak gaat, sou de Kroon aan den Tartarischen Cham vervallen.

'sKeizers Moeyen, Zusters, en Dochters werden mede Koninklyk in dit Paleis gehouden, en by voorvallende gelegentheden aan de voornaamste bedienden van de Porte uitgehuwlykt.

Als den Grooten Heer komt te sterven, moeten alle de Juffers uit het Serrail, uitgezondert de Keizerin, Moeder van den nieuwen Vorst, aan wien terstond van alle kanten de schoonste Vrouws-perzoonen toegezonden worden. d'Andere werden in het Oud Serrail gebragt, doch laaten hunne kinderen in dat van den Keizer, om aldaar opgetrokken te worden: die geene zoonen by den overledenen Vorst hebben gehad, mogen, met des Keizers believen, op nieuws in den Echt treeden.

Byzondere Serrails, of Paleizen. Binnen de Stad ziet men ook nog veele andere Serrails, of Paleizen van byzondere Heeren, welke van buiten gantsch geen cierlykheid vertoonen, maar van binnen fraaye kamers en zaalen hebben, waar van eenige kostelyk verguld, en met een schoon blaauw, of azuur beschilderd zyn, 't welk tot meerder cieraad met een zoort van lofwerk vermengd is.

Wyders bestaat de meeste pracht in hunne *Divans*, of *Saffas*, bedekt met Tapyten van ongemeene waardy, en langs de muuren heen belegt met zeer schoone geborduurde kussens, daar zy zich op neer zetten, op zodanig een manier, als in de nevens-staande Afbeeldingen op de letters A en B te zien is. Deze *Divans*, welke omtrent een voet boven de grond zyn, en niet als ongeschoeit betreeden worden, hebben zy meest in alle hunne kamers.

Verscheidene andere gebouwen maaken de Stad aenzienlyk, onder welke niet de minsten zyn de *Hans*, of woonplaatsen der Kooplieden. 'k Noemze aldus, om dat ze tot der Koop-lieden gerief opgeregt zyn; en in deselve ten allen tyden voor een geringe prys Huys-vesting aan hen beschikt werd. 't Zyn groote gevaarten, den Kloosteren niet ongelyk, van vaste steen gebouwd, om voor brand, en diergelyke ongevallen bevryd te te weezen; waar aan de huyzen van Constantinopolen, als meest t' eenemael van hout geboud, heel licht onderworpen zyn.

Van binnen ontmoet men een ruimen vierkanten Hof, of opene plaats, in welkers midden een fontein staat, omringd met een groote bak.

Rondom heen ziet men een menigte van boogen, verdeeld in zeer veele kamers, alle van het zelve maaksel, en ieder met een schoorsteen voorzien, die gebruikt werden als pakhuizen ter berging van koopmanschappen. Noch vertoond zich een Galdery, door de gemelte boogen ondersteund, en zich langs alle de vier zyden strekkende; deeze heeft insgelyks haare kamers, die den Kooplieden tot woonplaetzen verstrekken, mits dat dezelve haer eigen beddegoed, en keukengereedschappen bezorgen; want men vind 'er niets als de bloote muuren. Voor d'opening van een der zelven geeft men den Portier, die de sleutels heeft, een halve, of quart van een Piaster, en wyders, zo lang als men 'er blyft, een Asper of twee daags. Op dezelve wys worden ook de pakhuyzen voor de koopmanschappen gehuurd, en de Hans of verblyf-plaatzen des avonds met een ysere deur geslooten.

De groote *Bezistan*, of verkoophal verdient ook bezichtigd te worden. 't Is een ruime ronde zaal, al te maal van gehouwen steen gebouwd, en met zeer dikke muuren omringd. De winkels, in dewelke door- Groot Bezistan.

doorgaans zeer kostelyke waaren verkocht worden, strekken zich rondom dezelve heen, gelyk op de Zaal in 's Gravenhage. Vier sterke Poorten geeven ingang, en worden des avonds, als yder zyne winkel toegedaan heeft, (want niemand blyft 'er slaapen) wel vast geslooten: boven welke verzekering geduurende den nacht, nog eenige wachters daar binnen blyven, tot dat de deuren des morgens van buiten weder geopend worden.

Yder Gilde heeft hier zyn byzondere plaats, en niemand anders mag 'er diergelyke waaren veilen, of verkopen. Ten dien einde zyn 'er verscheide verdeelingen straats gewyze gemaakt, gelyk als op onze marckten, die alle door seekere openinge boven in het dak, zoo veel ligts ontfangen, als dezelve van noden hebben. Hier ziet men de Goud-smeden en Juweliers; gints de Koop-lieden in Hollandsche, Engelsche en Fransche Lakenen; elders de Handelaers in zyde, en andere kostelyke stoffen: verder de Schoen-maakers en Kleeder-verkopers, en wat van diergelyke zoort kan geeischt werden: leggende in deeze plaatze allerhande kostelykheden ten toon, en te koop. Men heeft noch een andere Bezistan, doch kleinder, en daar zulke kostelyke waaren niet te koop zyn.

Behalven deze *Bezistans* zyn 'er noch verscheidene *Bazaars*, of openbaare Markten, op eene der welken, *Avret-Bazaar*, of de Vrouwen-Markt geheeten, een zekere *Kolom* staat, van ongemeene Hoogte, voerende den naam van de *Historische*, ter oorsaak, dat zy aan alle kanten, van boven tot beneeden, verscheidene Heirtochten, Veld-slagen, en andere diergelyke dingen, of geschiedenissen van den Keizer Arcadius, in vakken van Bas-relieven vertoont, op dezelve wyze, als de Kolom van Trajanus te Romen, welke zy, wat de hoogte belangt, te boven gaat; bereikende, na de maat, die de beruchte Petrus Gyllius, de naauw-keurigste beschryver van Constantinopolen, daar van geeft, honderd zeeven-en-veertig voeten, daar die van Trajanus maar honderd-drie-en-twintig heeft.

Historische Kolom.

Men ziet deeze Kolom alleen, voor zo veel deselve zich vertoont boven de huisen, met welke deselve tegenwoordig beset is: daar deselve voormaals vlak op de grootte Avret Bazaar, en open plagt te staan. En laaten de huisen tegenwoordig zo veel plaats niet overig, dat men de benedenste gedeeltens vry en onbekommerd kan bezien. Ik hebbe ook geen vryheid, of toegang, in die huisen konnen bekomen, om deselve naauwkeurig te konnen beschouwen. Ook weten de Inwoonders van Constantinopolen, of Turken, zo weinig te zeggen van 't geene op de benedenste gedeelten, die zich niet boven de omstaande slegte en kleene huisen vertoonen, gehouwen is, dat men geen kennisse altoos uit het zelve kan bekomen. Of andere hier van meerder hebben konnen te zien krygen, als ik, is my onbekend: hoewel ik moet geloven dat 'er geweest zyn die dat geluk gehad hebben, om dat 'er schryvers zyn die de voetstal zelfs beschryven. Zy is geheel van Marmer, maar op verscheidene plaatsen gebrooken. De Figuuren zyn fraay gemaakt; doch de geenen, welke zich aan de voet, en het benedenste gedeelte vertoonen, zyn, zo gesegd werd geschonden, niet zo zeer door ouderdom, als wel door het bygeloof der Turken, die geen Beelden willen dulden.

Men zegt, dat den Keiser Arcadius deselve heeft doen oprechten, en dat men van binnen met een wentel trap na boven gaat.

Na 't getuigenisse hier van, ziet men op d'eene zyde van den voet ook d'afbeelding van de Keisers Arcadius en Honorius, verzeld door ettelyke Raads-heeren. Twee beelden van de Victorie zetten hen een kroon op 't hoofd. Op het onderste gedeelte heeft men twee andere Victorien, welke eenige Vrouwen beelden leiden, gekroond met tinnen van Stads muuren, ver-

beel-

beeldende de Steeden, die de Legers van die Vorsten aan hun gebied hadden onderworpen.

Het *Labarum*, zynde een cyfer, der twee eerste letteren van het woord Christus, door malkander gevlogten, 't geen de Godvruchtigheid der Christene Keizers in plaatse der Roomsche Arenden liet stellen, word 'er op verscheide plaatsen gezien.

De poort, welke placht ingang tot deeze Kolom te geven, staat in het midden van de vierde zyde der Voetstal, of het Pedestal, 't welk effen, en met geen beeld-werk behouwen is, doch men kan tegenwoordig van de Turken geen verlof krygen, om daar in te gaan of op te klimmen. 't Zy dat de trappen versleten of gebroken zyn, of dat zy om andere redenen het niet willen dulden: want ook zoude eenig ander voorval daar toe ook wel aenleidinge konnen gegeven hebben; gelyk dan d'Hr. Grelot in zyne Constantinopolsche reise, een geschiedenis van zulk een aert verhaalt, welkers gelyke zoodanigen verbod wel zoude konnen te wege brengen. Hy zegt dat zeker jong Reiziger, vry wat gelukkiger als wys, had over eenige Jaaren verlof gekreegen, om 'er op te klimmen. Boven zynde, was hy onvoorzichtig genoeg om zich gantsch bloot te toonen; hoewel men hem alvoorens had gewaarschouwd, zorg te dragen, dat men hem niet kwame te zien: en hier mee noch niet vernoegd, tekende zynen naam boven op de Kolom, en slingerde gints en herwaarts met een neusdoek, welke hy aan het eind zyner Rotting had geknoopt. Straks kreegen de geenen, die 'er voor by gingen, of 'er huizen omtrent hadden, hem in 't oog, en waren geweldig verwonderd een mensch daar ter plaatse te zien, en noch meer, als ze bemerkten dat het een *Frank* was, die zynen hoed op 't hoofd had. In een ogenblik was de geheele straat vol volks, en de gantsche wyk in beroerte. d'Eenen schooten 'er hol over bol na toe, aangedreeven door de nieuwsgierigheid, om deeze nieuwe figuur te zien; geloovende, dat het de ziel was van den geenen, die de Kolom heeft doen opregten, daar gekomen om de plaats, die 'er zyn beeltenis eertyds beslaagen had, weder in te nemen. d'Anderen, opgewekt door de Jalouzy wegens dat hunne Vrouwen door een Christen gezien mochten weezen, vloogen ten huizen uit, om te zien, wie de stoutheid had van zich daar boven op de Kolom te vertoonen: en gelyk de zaaken meesten tyd ten argsten geduid worden, geloofden ze altemaal, dat hy 'er met geen ander oogmerk opgeklommen was, als om van daar te gemakkelyker hunne Vrouwen-timmers te konnen bespieden, en te zien welke hem 't best behaagde. Hier op dan verwoedelyk het Huis, waar door hy in de Kolom was gekomen, bestormd hebbende, en hem metter haast nederwaarts doen daalen, bracht men hem met slaan en stooten by den *Soubachy*, of Wyk-meester, en bereidde alreeds, om hem voor zyne nieuwsgierigheid te betaalen, de *Falaque*. d'Arme *Frank* zou ten minsten een vyftig slaagen onder de voetzoolen gekreegen hebben, indien zyn Ambassadeur, in aller yl van de zaak verwittigd, niet ten spoedigsten een Tolk met een geschenk aan den *Soubachy* had gesonden, verzoekende, dat hy niet voort zou vaaren, met byvoeging, dat de geen, die den *Frank* in de Kolom had gebracht, meer schuld had, als hy die een vreemdeling was, en de gewoontens van *Turkyen* niet kende; en dat hy ten anderen ook most betrachten, dat dezen Jongeling, niet al te snedig zynde, uit opsicht van den Ambassadeur, en het geschenk, 't geen hy hem kwam te doen, verdiende, dat men hem een misslag, welke de dwaasheid hem alleen had doen begaan, ten besten hield; en eindelyk, dat zo eenige straffe geoeffend most worden, die eerder aan den Portier van de Kolomme, als aan den armen Vreemdeling, behoorde besteed te werden. Ook raakte hy,

op deze voorspraak, vry van de stokslagen, en den Turk ontfing ze in zyne plaatse.

Kolom van den Keizer Marcianus.

Wat de *Kolom van den Keizer Marcianus* belangt, ik heb geduurende myn verblyf tot Constantinopolen noit gelegentheid konnen bekomen, om dezelve te besigtigen, daarom zal ik'er alleen van zeggen, het geen de vermaarde Reizigers Spon en Wheler, die het geluk hadden van dezelve t' ontdekken, daar van schryven. Zy staat in het quartier der Janitsers, dicht by de Badstoven van Ibrahim Bassa, op de plaats van het huis van een particulier perzoon. Dezelve is van gespikkelde marmer-steen, en mag omtrent vyftien voeten hoog zyn. 't Capiteel is van de Corinthische order. Boven het Capiteel staat een vierkante uitgeholde steen, aan de vier hoeken met vier Arenden vercierd; 't geen my deed oordeelen, dat het hert van den Vorst daar in beslooten had gelegen, want de twee vaarsen, die op den voet staan, zeggen tot den Lezer, dat hy daar het beeld, en bed van Marcianus kan aanschouwen, 't geen Tatianus hem toegewyd heeft. Zo hy een Heidensch Vorst had geweest, zou men'er zyne asch in eenig aarden Vat gezet hebben: maar vermits hy een Christen was, en de gewoonte, van het verbranden der lyken, onder hen vernietigd, is'er eenige reden, om te gelooven, dat men maar zyn hert alleen daar in had gelegt, zynde het lighaam mogelyk onder de Kolom begraaven; en voormaals 's Keizers beeltenisse mogelyk boven den steen, die het Capiteel dekt, geplaatst geweest. Gelyk die Schryvers uit de Inscriptie, ofte het Opschrift der Kolom besluiten: hoewel dezelve beswaarlyk te lezen is.

Pronknaald op den Atmeidan.

Op den *Atmeidan*, zynde d'oude Hippodromus, of Renbaan, omtrent het midden, ziet men een vierkante Piramide, uit een eenig stuk gehouwen, bereikende de hoogte van omtrent vyftig voeten. Zy is van een zekere soort van bruine steen, noch weinig geschonden, en rondom met Charácters en *Hieroglyphische* letteren getekend. Deze *Obeliscus*, of Pronknaald, geloofd men opgerecht te weezen ten tyde van den Keizer Constantinus. Op de voetstal, aan d'eene zyde, leest men een Grieksche Inscriptie, en aan d'andere een Latynsche; beide te kennen gevende, dat den Keizer Theodosius, dit swaare gevaarte, na dat het lang verwaarloosd en veracht ter aarde had gelegen, weder heeft doen oprechten. Tot teken daar van ziet men op eene der andere zyden, in Basrelieven, verbeeld de werktuigen, welke men daar toe gebruikte. Meer andere Inscriptien, zo in 't Grieksch, als in 't Latyn, zegt men dat nog laager op de voetstal, die voor het meeste gedeelte onder d'aarde is, zouden staan.

Kolom van de drie Slangen.

Wat verder, na het einde toe, op den zelven *Atmeidan*, vertoont zich een Kolom, bestaande uit drie metaale Serpenten of Slangen, welke door malkander gestrengeld zyn, en met hunne koppen, die boven als in een driehoek komen uitspringen, een soort van kroon-ciersel maaken. 't Onderste gedeelte der bek, van een dezer Slangen, is gebroken, daar Mahomet de II^{de}. de schuld af draagt, die wanneer hy Constantinopolen vermeesterd had, uit overmoed met een strydhamer daar tegen sloeg. Andere beweeren, dat het met een werp-spies gedaan zou weezen, en leggen het Sultan Mourati te last. 't Gemeen en bygeloovig gevoelen is, dat deze Kolom door een *Talisman*, of zekere manier van besweeringe, daar tegens de Slangen opgeregt zou zyn. 't Welk aldus verhaald werd.

Ten tyde van den Keizer Leo Isauricus, dien men wil een voornamen Toveraar geweest te zyn, onthielden zich drie vervaarlyke Serpenten omtrent Constantinopolen, die de bygelegen Land-streek 't eenemaal verwoesteden, tot zo verre, dat de bewoonders dezelve moesten verlaaten. De Keizer, om dit ongeval te stutten, nam toevlucht tot zyne konst, en dwong de drie Slangen

door Tover middelen in een groote graft te komen, welke hy in 't midden van de *Hippodromus* had doen delven, in welke zy vervolgens dood geslaagen, en met aarde bedekt wierden. Om dusdaanige ongevallen niet meer onderworpen te werden, liet hy deze Kolom hier ter plaatze oprechten. Andere meinen dat door die drie Slangen, zinnebeeldig, de drie Werelds deelen beteekend wierden (want het vierde was noch niet bekend) en de vereeniginge van 't Oosterſche en Westerſche Ryken daar door afgeſchaduwd zoude geweest zyn, die nu haare macht over de geheele bekende wereld waaren uitstrekkende.

Atmeidan. Maar om ook een woord of twee van den *Atmeidan* zelve te zeggen. 't Is een zeer ruime plaats, beslaande de lengte van vyf-honderd en vyftig treden, en de breedte van honderd en twintig. Ten tyde der Oosterſche Keizers wierden 'er wedloopen met Paarden gedaan, en by voorvallende gelegentheden openbaare vreugde-tekenen vertoond. 't Gebruik is niet veranderd; want de Turken oeffenen 'er noch dagelyks hunne Paarden, en hebben 'er derhalven den naam van *Atmeidan*, 't geen Paarden plaats, of veld betekend, aan gegeven.

Aan een anderen oord, te weeten, omtrent de groote straat, welke zich van de Poort van Adrianopolen na het Serrail strekt, ziet men noch een Kolom, zonder beeldwerk, doch kostelyker, dan alle de voorgaande, als zynde van Porphyrsteen: maar men kan ze tegenwoordig zeer beswaarlyk van marmer onderſcheiden, ter oorzaak, dat ze door een brand, die eenige gebuurige huizen vernielde, gantſch swart is geworden. 't Is de reden, waarom men haar ook met de naam van *de verbrande* gedoopt heeft. Zy bestaat uit acht stukken, die, vermits de voegen eertyds door uitgehouwene Lauwrier-takken bedekt wierden, voor dit ongeval zodanig op malkander geſchikt waren, dat ze uit een enkel stuk ſcheen te weezen. Tegenwoordig is ze met swaare ysere banden beslagen, om ze voor het vallen te behoeden.

Verbrande Kolom.

Na dese prachtige gedenktekenen der Oudheid beſchreven te hebben, zal ik ook iets zeggen wegens de Begraafplaats van den Grooten Vizir *Mahomet Kiuperli Baſſa*, Vader van *Achmet Kiuperli Baſſa*, die in zyn ampt op hem volgde. Zy staat in de groote straat, niet ver van de Kerk van *S. Sophia*, en vertoont zich als een kleine *Moſquee*, overdekt met een koepel, hebbende een open portaal, van de zyde van de straat, waar onder hy begraven legt; want omtrent den jaare 1673, of 74, wierd 'er het dak afgenomen, op dat het graf door den regen bevochtigd mocht worden. De reden, volgens het verhaal der ingeſetenen, is deze. De Grooten Heer, en zyn eersten *Vizir*, Zoon van den overledenen, hadden op zekeren nacht een zelve droom, in dewelke zich den overleden *Vizir* voor hen vertoonde, biddende, dat zy hem wat water en verkoeling wilden geven, alzo hy lag te branden. 's Morgens verhaalden zy, yder even verbaast, wat hen in den nacht was wedervaaren; en gaande met den *Moufti* te raad, vond deze goed, dat men het portaal zou ontdekken, op dat de regen op het graf konde vallen. 't Zeggen by het gemeene volk is, dat hy in d'andere wereld gestraft word over de geweldenaaryen, welke hy in deze op hunne beurzen heeft gepleegd.

Graf van den Vizir Mahomet Kiuperli Baſſa.

Haven. De voortreffelyke Haven van deze Stad dient hier ook niet vergeeten te worden. De mond van dezelve is gelegen tuſſchen de Witte en de Swarte Zee, welker Canaalen zodanig tegen malkander leggen, dat wanneer de Wind de Schepen belet langs den eenen weg aan de Stad te komen, hy goed is, om dezelve langs den anderen te doen aanlanden. Want daar regeeren maar twee Winden, te weeten, de Noorde, en de Zuide. Als d'eerste waait, komt 'er niets uit de *Witte Zee*, of *Propontis*, om dat het

het niet kan door den Bosphorus Thracicus derwaarts gevoerd worden: maar dan hebben de Schepen, welke uit de *Swarte Zee*, of *Pontus Euxinus*, en door den *Bosphorus Ponticus* komen, voorwind, en verzorgen de Stad van alle noodwendigheden. Wanneer de Zuide wind in tegendeel heerscht, word niets langs de *Pontus Euxinus*, maar alles langs de *Propontische* Zee toegevoerd: zulks dat deze winden te regt voor de twee sleutels van Constantinopolen gehouden worden, welke den ingang voor de Schepen openen en sluiten.

Doch om weder tot de Haven te keeren. De Natuur heeft haar, zonder dat'er de Konst yts van het haare heeft behoeven by te voegen, de schoonste der wereld gemaakt, zelfs ook voor de grootste Schepen, die diepte genoeg hebben, om zo dicht aan het Land te naderen, dat ze maar een plank behoeven uit te werpen, om'er op te treeden. Den omvang begrypt ten minsten over de ses duizend schreeden, en de wydte omtrent duizend.

Rondom ten Zuiden, en Westen, ziet men Constantinopolen, ten Noorden Fidikli en Tophana, en ten Oosten Scutari, 't welk het aangenaamste voorwerp, 't geen men zich kan inbeelden, aan het oog beschikt: want vermits alle deze plaatsen op de wyze van een Amphiteater gesticht zyn, beschout men alles met een opslag. De vermenging van de Cypresse-boomen, met de geschilderde gevels der Huizen, en de ronde Toorns van de Mosqueën, vermeerdert de schoonheid van dit gezicht. Maar om te zeggen, gelyk het 'er in der daad mee gelegen is, alle de schoonheid van Constantinopolen bestaat in 't geen men 'er van buiten ziet: want binnen in de Stad is'er zeer weinig schoons te vinden; zynde de straaten, door d'onachtsaamheid der Inwoonders, zeer vuil en leelyk, meestendeel eng, bochtig en ongelyk, hier hoog, en daar laag; kortom zeer ongemakkelyk te begaan; en de gemeene Huizen gantsch niet fraay, en meerendeels slechts van hout opgeslagen.

Straaten en Huizen.

Eindelyk: noopende de Zaal, daar wel eer een Concilie in gehouden is, van dewelke Monsr. *de Monconys*, die zich in den Jaare 1648. te *Constantinopolen* bevond, in zyne Reize gewag maakt, 'k heb dezelve niet gesien, doch wil'er echter den lezer de beschryving niet af onthouden, of'er mogelyk ymand lust mocht krygen om ze te gaan opzoeken. Zy is, zegt hy, omtrent de *zeven Toorns*, in het huis van een Armenier, alwaar men een klein Kerkje ziet, (want wel eer placht'er een Klooster te wezen) daar de Turken de ses voornaamste Kolommen uitgenomen hebben. Buiten twyfel zal ze tot een Eetzaal hebben gediend, gelyk men kan afmeeten uit de tafelen, welke als noch ter wederzyde langs de muur staan. De lengte strekt zich tot veertig, en de breedte tot acht treeden. Verscheidene afbeeldsels van Kluizenaars, die een heilig leven gevoerd hebben, vertoonen zich, in *Fresco* geschilderd, langs de muuren; en daar boven een Fries, geschilderd met Patriarchen, ter halver lighaame; en boven deze, een tweede Fries, met het leven van de H. Maagd. Het gewelf maakt een halve koepel, alwaar men een Avondmaal in Mozaïsch werk verbeeld ziet: doch in plaats van het Lam, staat'er een Visch in een kom met water op het midden van de Tafel. Aan het eind, omtrent de deur, ziet men aan d'eene zyde een Griekschen Keizer geschilderd, en aan d'andere een Keizerin, hebbende yder een groote Dochter nevens zich staande: doch tusschen den Keizer en zyne Dochter ziet men noch een kleinder Dochtertje van tien à twaalf Jaaren. De Keizer heeft een geslotene kroon op't hoofd, gelyk die der Aarts-Hertogen, gantsch van gesteenten, met een soort van een tulband 'er om heen gewonden. Zyn tabbaard hangt tot aan de voeten, en heeft zeer wyde mouwen, aan het eind bezet met een boord van gesteenten, ter breedte van een halve voet, even als een brazelet.

Zaal daar een Concilie in gehouden is.

Aan den elboog, en boven aan de ſchouders, heeft men het zelfde, en ter zelver breedte. Om den hals ſtrekt zich een zeer groote klap, of bef; en voor op de borſt een breede ſtrook, gelyk men wel aan de kleeding van ſommige Geeſtelyken ziet, van het zelve werk, welke tot beneden aan den tabbaard hangt. Midden om het lyf loopt een breede gordel, dien hy onder den ſlinker arm verdubbelt. De Keizerin is op dezelve wys gekleed, uitgezondert dat haare mouwen enger zyn, en om den arm ſluiten. Zy hebben beiden roode ſchoenen aan. 't Klein Dochtertje heeft maar een Graavelyke kroon op 't hoofd, en is gekleed met een *Paludamentum*, voor op de borſt, aan de rechter ſchouder, toegedaan, en met de ſlinker hand een weinig opgeheven. De rechter ſteekt door d'opening heen. De twee groote Dochters zyn gekleed even als de Keizer, uitgezondert hunne kroonen, van gedaante als een Pauſelyke, of drie-dubbelde Kroon; en hunne mouwen, die zeer wyd zyn, hangen tot aan d'aarde, gelyk d'oude kleeding der Koninginnen van *Vrankryk*. Men ziet hier ook een *Agiaſma*, of water, 't geen de Grieken gelooven de kracht te hebben, van allerhande ziektens te konnen genezen.

X. HOOFD-

X. HOOFDSTUK.

Beschryving van Galata, Pera, Tophana, en andere gebuurige plaatsen van Constantinopolen.

NA aldus een korte beschryving van Constantinopolen gegeven te hebben, (daar ik te lichter afscheide, om dat 'er alreeds zo veel van geschreven is, en ik 'er d'aanmerkelykste zaaken zodanig heb gevonden, als verscheidene Reisigers dezelve hebben aangetekend) zal ik overtreden tot Galata, 't geen niet te onrecht als een Voorstad van Constantinopolen gehouden mag worden, en alleenlyk door de Haven, welke tusschen beiden legt, daar van afgescheiden is. d'Overvaart geschied door het middel van *Kaïkes* en *Parmes*, (een soort van kleine vaarttuigen, of roeyschuiten, doch de Kaïkes vry grooter, als de Parmes) die in meenigte aan beide de zyden leggen. Echter kan men ook te Land van Constantinopolen te Galata komen, mits dat men langs de Haven omgaa; wanneer men een klein Riviertje van zoet water, 't geen zich in dezelve ontlast, moet passeeren.

Weg van Constantinopolen, na Galata.

Op dezen weg ontmoet men voor eerst den *Okmeidan*, of 't Pyl-veld, zynde een wydluftige vlakte, alwaar de Turken zich in het schieten met de boog oeffenen; en wyders het Dorp *Kassumpacha*, daar zich op den oever der Zee het Arzenaal, of de Werf vertoont, alwaar de Schepen, en Galeyen gemaakt, en ten dien einde hondert en twintig boogen geteld worden. De *Kapoudan-Bassa*, of Admiraal, onder wiens gebied al het zee-volk behoord, heeft alhier zyne woonplaats. Niet ver van dit Dorp, 't geen tamelyk fraay is, ziet men de *Bagne* van des Grooten Heers slaaven, een gebouw van een aanzienlyke grootte en ruimte. Thans komt men, na voor by eenige Kerk-hoven gegaan te hebben, te Galata.

Okmeidan.

Kassumpacha.

Galata is een redelyk fraaye en groote Stad, met een oude muur omringd, en voor een groot gedeelte door Grieken bewoond, waar van zeer veele zich geneeren met Herberge te houden. 't Is ook de gemeene woonplaats der Franken, of Europische Christenen, welker Geestelyken aldaar vyf Kloosters of Huizen hebben, daar de Roomsche Godts-dienst in geoeffend word.

Galata.

Aan de Zeekant heeft men een zeer schoone Vis-markt. 't Is een lange straat, aan weder zyden van dewelke men niet als Visch-koopers ziet, en by de zelven dag aan dag een ongelooflyke menigte van Visch van verscheidene soorten, en goed koop. Inzonderheid uitstekend goede Tarbot, en onder anderen ook Oesters, waar van men honderd gemeenlyk voor twee à drie stuyvers kan krygen. Ik heb 'er ook meer als eenmaal zeer lekkere Mosselen gegeten, als mede Steur-krabbetjes, die 'er in overvloed te markt komen, en in het zoet water gevangen worden.

Ter Poort van Galata uitgetreden zynde, gaat men opwaarts na *Pera*, 't geen insgelyks door ettelyke Kerk-hoven, welke men ter slinkerhand laat leggen, van de gemelde Stad afgezonderd is.

Pera.

Pera is maar een vlek, doch echter redelyk groot. De Christene Gezanten hebben alhier hunne wooningen, uitgezonderd die van den Keizer, en den Koning van Polen, hebbende by mynen tyd de eerste zyn Huis aan het Canaal van de Swarte Zee, in het Dorp *Arnoutkiou*, omtrent anderhalf uur van Galata, en den ander in het Dorp *Askiu*, aan de zyde van Galata, na de kant van het zoet water, aan den oever van de Haven.

De Huyzen van Pera zyn schoon: inzonderheid de geene daar de Christene Ambassadeurs in woonen. Ook hebben aldaar by na geene andere haar verblyf plaats, als Grieken van aanzien en vermogen, die zich met het geringer soort niet vermengen willen.

Van Pera, als zynde veel hooger gelegen, gaat men gestadig, en al vry steil, nederwaarts na *Tophana*, strekkende zich beneden aan het Canaal, tegen over het Serrail. 't Woord betekend eigentlyk *Geschuthuis*, vermits 'er het zelve, gelyk ook meer ander Oorlogs-tuig, gegooten werd; ter welker oorzaak, de gantsche streek, die als een gemeen Dorp is, dien naam voort. Tophana.

De Huizen van *Galata*, *Pera*, en *Tophana*, vertonen zich op zodanig een order, dat, gelyk deze plaatsen niet op eene zelve hoogte gelegen zyn, maar d'eene hooger en d'andere laager, zy als een *Schouwburg* maaken, van waar men gemakkelyk, en met een vermaakelyk opzicht, de Haven en de Zee ontdekt.

Van *Pera* heeft men de bekwaamste overvaart met een *Kaïke* na *Scudaret*, of *Scutari*, by de Turken *Iscodar* geheeten. Dit is een zeer groot Dorp in *Asia*, op den oever van de Zee, tegen over het *Serrail* van *Constantinopolen*, mede met een heel schoon *Serrail* van den Grooten Heer voorzien; wyders uitsteekend volk-ryk, en vol van alderhande Winkels, even als in een wel geregelde Stad. d'Afgelegenheid van *Asia* en *Europa* hier ter plaatse word op omtrent duizend schreden geschat.

Het gezicht alhier tusschen Scudaret en 't Serrail, na de *Propontis*, of Witte Zee gestrekt, is uitstekend schoon, en werd afgebeeld in de 23ste. prent vertooninge, getekend in *Pera*: in dezelve ziet men aan de zyde van Asia 1. *Scutari* voornoemd, en voor het zelve, na by aan den oever, in de wydte des Canaals, na de Swarte Zee 2. den *Toorn van Leander*. En wat voorwaarts aan het vaste Land, 3. het *Serrail van Scutari*. Wat verder heen aan dezelve zyde, by na tegen over de zeven Toorns, ziet men ten 4. *Chalcedonien*. Aan de zyde van Europa vertoond zich ten 5. het Serrail van Constantinopolen, en ten 6. de Kerk van de *Heilige Sophia*. De wateren van 't Canaal na de Swarte Zee, tusschen Asia en Europa met N°. 7. aangewezen, het gezicht zeer vermakelyk ter middelweg streelende: niet minder als die van 't Canaal tusschen Constantinopolen en Galata, daar dezelve haar op N°. 8. na het zoete water strekken.

Chalcedonia was eertyds een beroemde Stad, en vermaard door het vierde algemeene Concilie, 't geen aldaar gehouden wierd; doch tegenwoordig een slecht Dorp, daar my niets aanmerkelyks in voorkwam, als een ouwerwetsch Kerkje, 't geen de Grieken in bezit hebben. Ik tekende het van binnen, als op N°. 24. te beschouwen staat, en buiten, gelyk hier nevens op N°. 25. te zien is. Chalcedonia.

In deze overvaart van *Pera* na *Scudaret*, of *Scutari*, gelyk andere het noemen, ontmoet men den *Toorn* van *Leander*, onzeker waarom alzo geheeten: werd by de Turken genoemd *Kiss-Kolæ*, zo veel gezegt als den *Maagden-Toorn*. Hy staat tusschen *Scudaret* en het *Serrail*, doch dichter aan de Asiatische, als aan d'Europische kant; is op een Rots gebouwd, en zeer sterk; en met verscheidene stukken geschut voorzien, waar mede de Canaalen van de *Swarte* en *Witte Zee*, strekkende zich aan beide de zyden van den *Tracischen Bosphorus*, beveiligd konnen werden. In dezen Toorn vind men een Put van zeer koel water, uitsteekend goed om te drinken, by de meesten voor een onderaardsche Wel gehouden: doch ik zou eerder gelooven dat het een reegen bak is. Toorn van Leander.

Maar veel vermaakelyker dan dit alles is het Canaal van de *Swarte Zee*, by de Ouden *Pontus Euxinus*, en de Italianen *Mare-Magiore* geheten. Langs het zelve van *Constantinopolen* opwaarts vaarende, ziet men Vermaakelykheid van het Canaal der Swarte Zee.

SCUTARI

SERRAGLIO DI CONSTANTINOPOLI

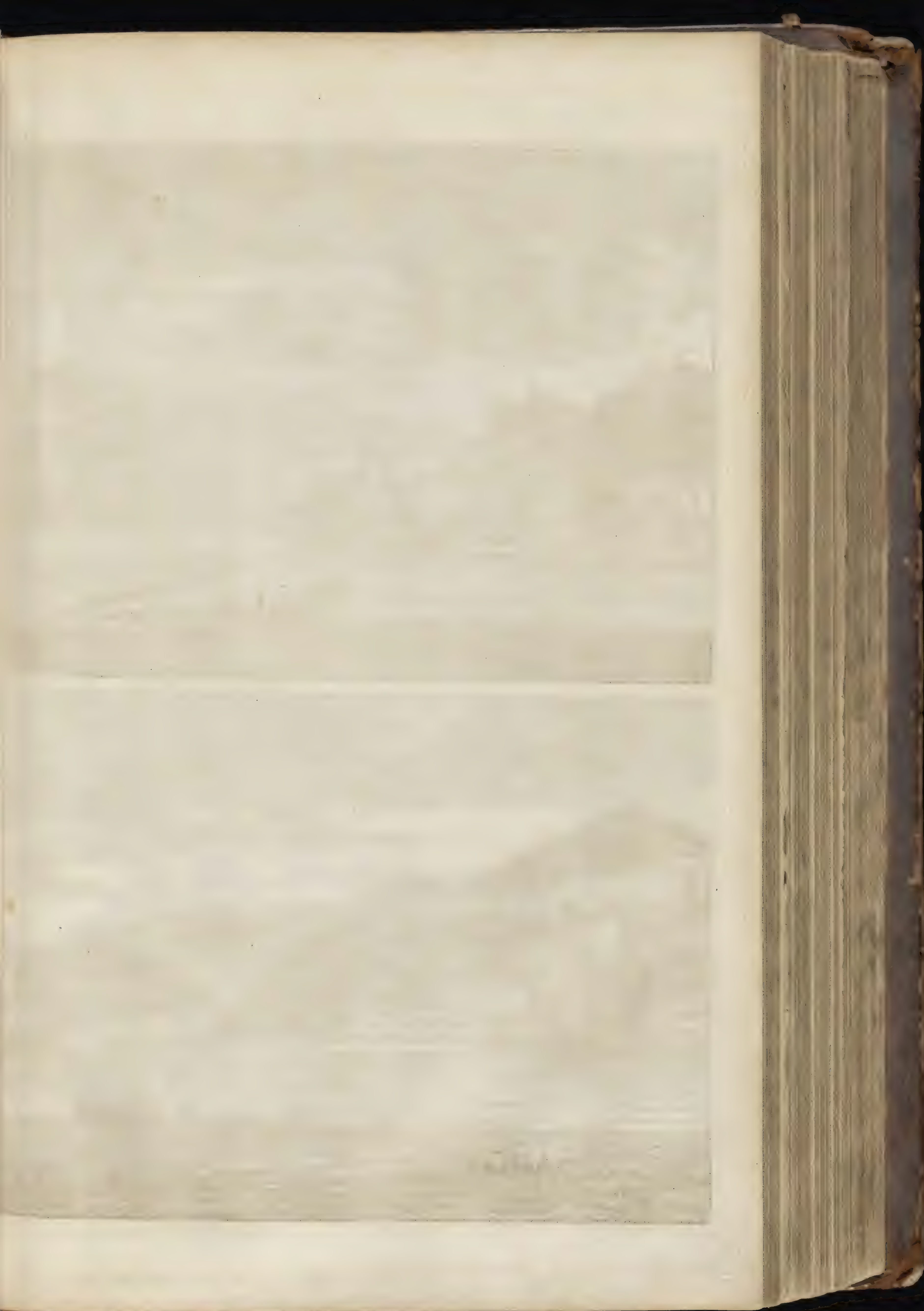
25

26

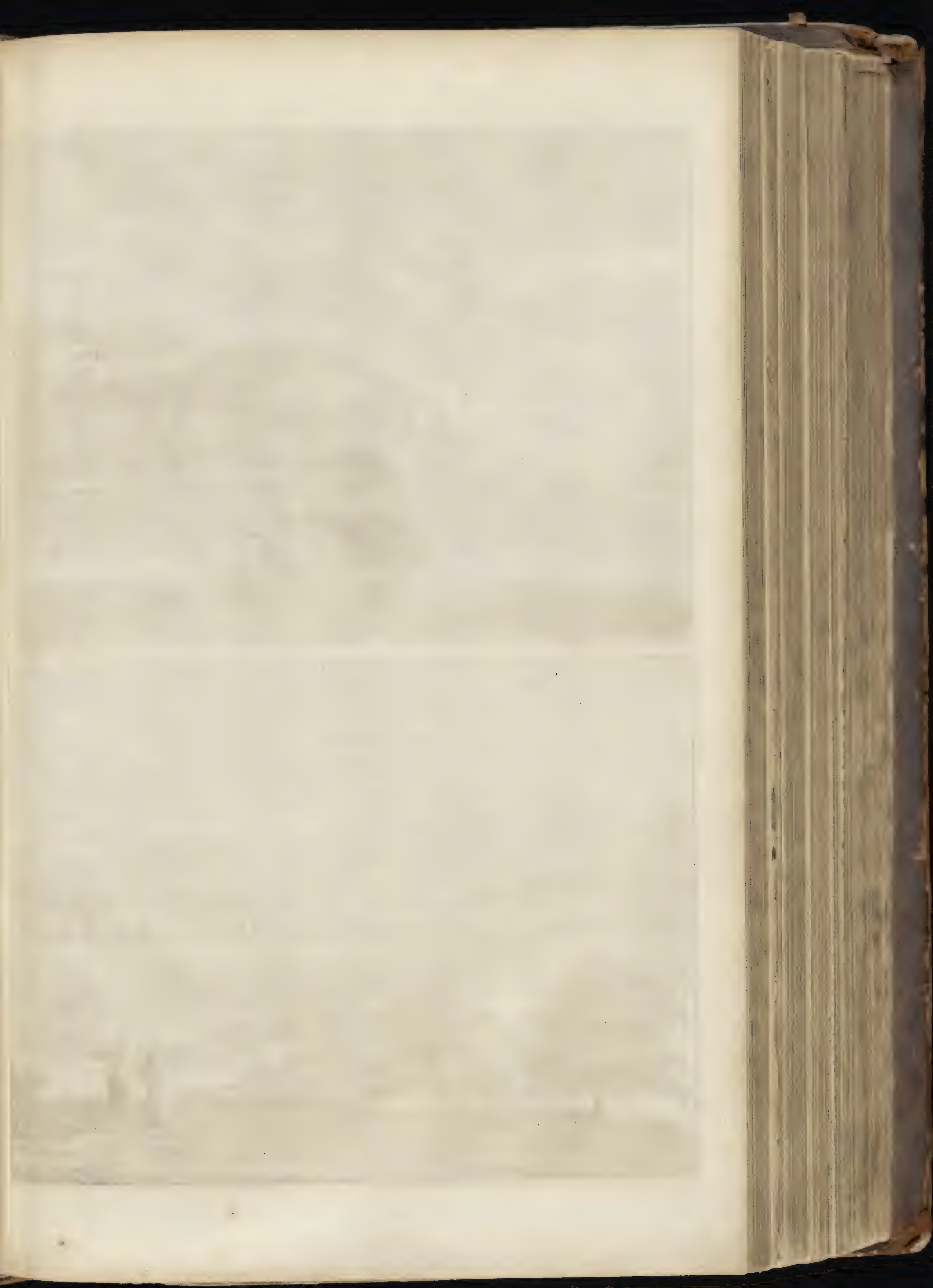

27

29

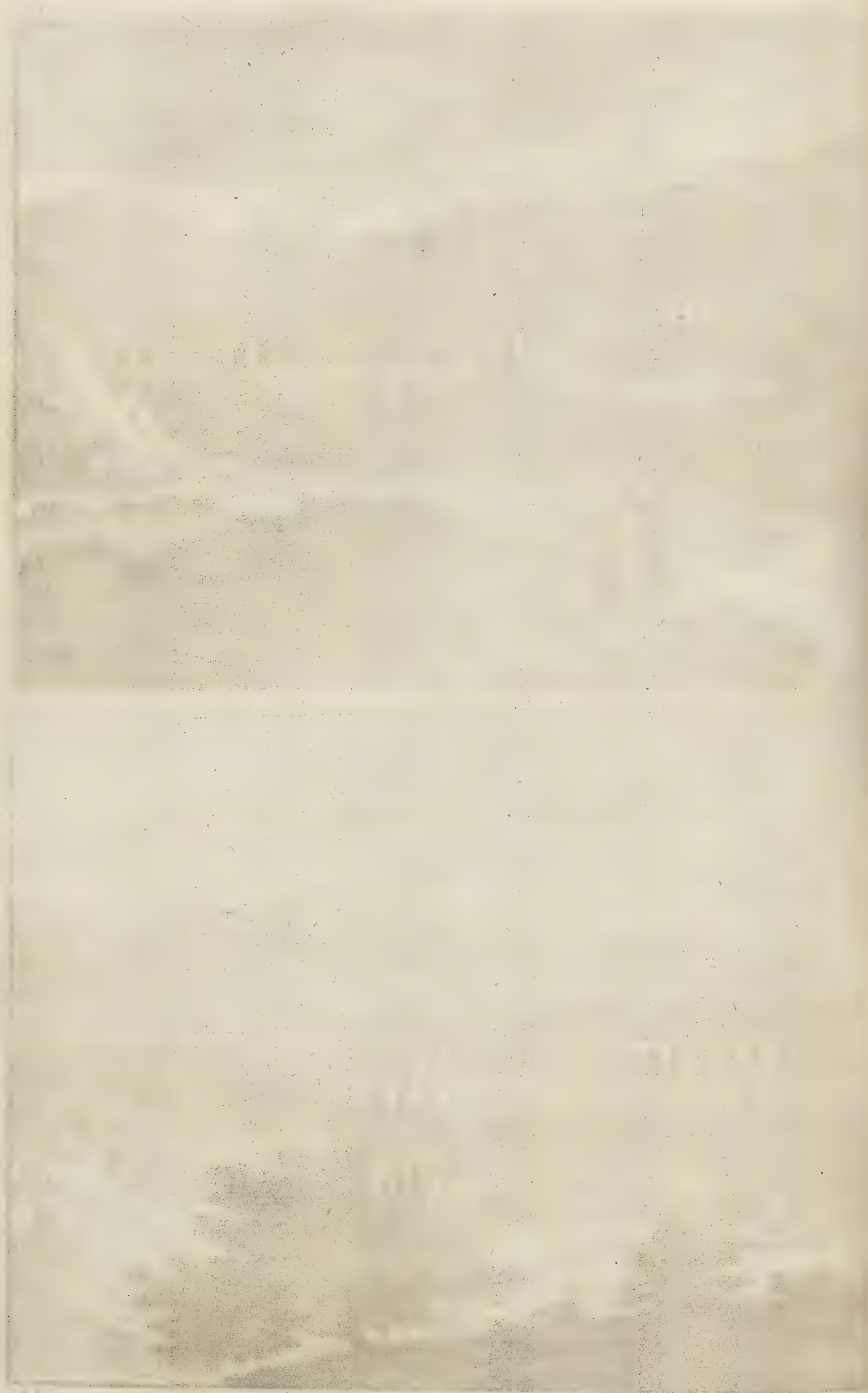

31

32

men aan de ſlinkerhand, in *Europa*, een menichte van *Serrails*, en andere Luſt-huizen, verzeld met zeer aangename Tuinen; en het zelfde ontmoet men ook aan de rechter, in *Aſia*: zulks dat deze twee oevers het ſchoonſte gezicht der wereld vertoonen. Aan de zyde van *Aſia* legt een Kaſteel, omringd met zeer hooge Cypres-boomen, in het welk Sultan *Ibrahim*, Vader van *Mahomet* den IV[den], die by myn tyd regeerde, zich twintig Jaaren verholen hield, om niet door Sultan *Morad*, gelyk zyne andere Broeders, om 't leven gebracht te worden. Langs gemelde oevers, ter weder zyde, heeft men ook verſcheidene fraaye Dorpen; welker luſtigheid, benevens alles wat zich daar omtrent vertoont, ik geoordeeld heb veel beter in prent, als in geſchrift, voor het oog te konnen bloot leggen, gelyk dan dezelve in de 26[ſte]. 27. 28. 29. en 30[ſte]. prent verbeeldingen vervolgens vertoond werden.

Van *Conſtantinopolen* tot aan de *Swarte Zee* ſtrekt zich dit *Canaal* ter lengte van drie goede uuren, en loopt geweldig krom en bochtig; ter welker oorzaak *Europa* en *Aſia*, van verre, op verſcheidene plaatſen aan malkander ſchynen gehegt te weezen.

Kaſteelen tot beveyliging van dezelve. Niet ver van de *Swarte Zee* ziet men twee Kaſteelen, 't een in *Europa*, en 't ander in *Aſia*, welke men zegt gebouwd te zyn om de ſtrooperyen der Kozakken te beteugelen. Zy dienen ook tot gevangeniſſen voor lieden van ſtaat. Wel eer wierd een keten aan deze Kaſteelen geſpannen, om den doortocht, in onveilige tyden, te beletten.

Water-leidingen buiten Conſtantinopolen. Aldaar aan Land tredende, en zich voorts van 't Canaal afwendende, vind men een eind weegs te Landwaart in, aan de zyde van Europa, twee ſchoone waterleidingen; hier nevens op N°. 31. en 32. afgebeeld; over welke het water tot binnen Conſtantinopolen gebracht, of geleid is, ſtrekkende de voornaamſte zich twee Italiaanſche mylen verre.

Omtrent den mond van de *Pontus Euxinus*, ter plaatſe daar de doorvaart zeer eng is, ontmoet men een eilandachtige Rots, ongevaar vyftig à ſeſtig treeden aan elke zyde van het vaſte Land afgeleegen, daar men tot boven toe op kan klimmen, doch niet zonder groot gevaar; en men komt 'er met meerder gevaar wederom af. Hier placht een Pilaar van wit marmer te ſtaan, de *Pilaar* van *Pompejus* geheeten, ter oorzaak dat *Pompejus* (volgens het gemeen gevoelen) dezelve, na dat hy *Mithridates* verwonnen had, tot een eeuwig gedenkteken zyn'er overwinning aldaar zou hebben doen opregten. Zy had, na 't geen 'er den Heer *Spon* af getuigt, niet veel meer dan de hoogte van twaalf voeten, een Kapiteel van de Corinthiſche order, 't geen niet ten dien eynde gemaakt ſcheen te zyn, maar veel eer tot een Altaar, om op te offeren. d'Inſcriptie op de Voet was ter eere van *Auguſtus*. In den Jaare 1680. omtrent de maand April, wierd deze Pilaar door een ſwaaren ſtorm in Zee geſmeeten. Pompejus Pilaar.

Hoewel ik deze Rots zelfs afgeteekend hebbe, zal ik dezelve vertoonen N°. 33. na de afteekening van myn Heer Waſtjou, die dezelve gezien, en op de plaats afgeſchetſt heeft. Gelyk dan zyn E. ook een ſchetſe van de Kolom zelve gemaakt heeft, met de Inſcriptie of het opſchrift op het Pedeſtaal, welke zyn E. zegt zeer naauwkeurig, in het byzyn van verſcheidene vrienden, te hebben aangemerkt, en aldus afgeſchreven,

DIVO. Cæſar. AuGuſto.

L. CLannidius

L. F. CLa: ponto.

Sonder

Sonder van zyne leesinge te konnen afstappen, niet tegenstaande de Heer Spon gelezen heeft:

CAESARI AUGUSTO
E. CL. ANNIDIUS
L. F. CLA. FRONTO.

Doch ook merkt de Heer Spon, die in diergelyke zaken zeer naauwkeurig, en geoeffend was, aan, dat de letters zeer kwaalyk gemaakt, en opgegeten waaren: zulks dat het den Leeser niet onaangenaam kan zyn, te vernemen wat verscheidene daar uit hebben gelesen.

Dicht by, en rondom deze Rots, ziet men verscheidene andere kleindere Rotsen, van veelen voor de *Cyaneïsche Eilanden*, of de *Symplegades*, gehouden, waar van de Ouden verscheidene fabulen vertellen, als ofze op de Zee zouden dryven, en nu aan d'eene, en dan aan d'andere zyde gezien worden.

Wanneer men omtrent die klippen is, vertoond zich aan den Orizond, rondom, de Zee swartachtig.

Als men na deze Rots vaart, laat men de volgende Vlekken, en Dorpen aan de slinkerhand, te weeten aan de zyde van *Galata*, leggen.

Tophana

Vlekken en Dorpen aan de zyde van Europa.

Tophana, *Foudouchli*, *Dollmabassia*, *Bisiktassi*, *Ortakiuy*, *Curucesme*, *Arnondkiuy*, *Bebekbassia*, *Eskihissar*, *of Castel Vecchio* (waar onder een zeer fraay Dorp gelegen is, voorzien van allerhande levensmiddelen. Aan dit Kasteel moeten alle Vaartuigen, welke na de *Swarte Zee* gaan, hunne *Tescare*, of vry brief van den Tollenaar van *Constantinopolen* vertoonen) *Bartoliman*, *Tegna*, *Jenikiuy*, *Therapin*, *Bojonckdere*, *Sareyer*, en *Mavremole*.

Mavremole is een zeer vermaard Klooster der Grieken, omtrent een half uur van de waterkant gelegen, werwaarts eenmaal in 't Jaar duizenden van Griekſche huisgezinnen zich uit Godvruchtigheid begeeven; 't geen echter niet belet, dat ze meestendeel dronken weder te rug keeren: daar ze goede gelegentheid toe hebben. Want rondom heen strekken zich veele schoone Wynbergen, welker wynen uitsteekend smaakelyk zyn, en door de Paters aan den gaanden en koomenden man verkocht worden.

De Grieken brengen 'er veel gelds, om ziel-missen voor hunne overledene vrienden te doen, welker naamen dan in een zeker boek aangetekend worden. Dit Klooster, gemeenlyk van over de honderd Geestelyken, by hen *Caloyers* geheeten, bewaard, heeft een zeer schoon gezicht over de *Swarte Zee*, gelyk ook over het *Canaal*, 't geen zich na *Constantinopolen* strekt.

Vlekken en Dorpen aan de zyde van Asia.

Ter regterhand, aan de zyde van *Anatolien*, of *Kleyn Asia*, leggen *Scutari*, (een Vlek of Dorp wel zo groot als *Haarlem*, en meer bevolkt, alwaar de Reisigers uit *Persien*, en elders, met hunne *Karavanen* aankoomen) *Coscongiouk*, (meestendeel door Jooden bewoond, welke dagelyks hunnen handel in *Constantinopolen* komen dryven) *Stauros*, *Singilkiuy Coula* of anders *Coulabakchesi*, *Candilbakchesi*, *Eskihissar*, van *Anatolien*, (een Kasteel regt tegen over dat van *Europa* gelegen) *Ghioksoui*, *Tchiboukli*, *Inghirlikiuy*, *Onkiarskelobi*, *Beicos*, *Salibouroun*, en *Joro*, wel eer *Zamim* genaamd.

Tegen over de Rots, daar de *Pilaar van Pompejus* op placht te staan, legt aan de zyde van *Europa* op den oever, een Dorp *Fanari* geheeten, voorzien van een tamelyk hoogen Toorn, die tot een Vuurbaak verstrekt, om de Schepen by nagt te lichten: want deze Zee is zeer gevaarlyk, en laat geen Jaar verloopen, zonder merktekenen daar van te geven: ter welker oorzaak de Grieken haar ook met den naam van *Maurothalassa* genoemt hebben, 't geen *Swarte Zee* wil beteekenen; gelyk zy gewoon waren het bywoord van *Swart* aan ongelukkige en kwaade dingen toe te voegen; of ook wel ter oorzaak der menigvuldige duistere wolken, welke zich hier meer als elders vertoonen. Want het water van deze Zee is niet swarter van couleur, als dat van andere Zeën. Maar menigmaal verheffen 'er zich afgryselyke stormen, en zo schielyk, dat het niet mogelyk is zich 'er voor te behoeden. Zelfs in het schoonste weêr word men 'er by wylen in een ogenblik van overvallen: en zynde deze Zee niet zeer wyd, en met verscheidene dwars stroomen belemmerd (veroorzaakt door den invloed der wateren van den *Donau*, de *Borysthenes*, de *Tanais*, en meer andere geringer Rivieren, die zich in dezelve ontlasten) worden de Schepen gints en herwaarts gedreeven, en by onstuimige winden dikwils tegen de klippen te barsten gesmeeten.

Vuurbaak op een Toorn.

Siakallen, of wilde Honden omtrent het Canaal van de Swarte Zee.

Omtrent dit *Canaal* van de *Swarte Zee* heeft men veele *Siakallen*, of wilde Honden; welke beesten, den Vossen niet ongelyk, en inzonderheid van muil, men gelooft dat van Wolven en Honden voortgeteeld worden. Zy maaken des avonds, en ook by wylen in 't naarste van de nacht, een afgryselyk gehuil, voornamentlyk by kwaad weêr, of ongemeene koude; en zyn by winter tyd, wanneer ze niet veel te eeten vinden, zeer boosaardig, even als de Wolven.

Eer ik de buurſchap van Conſtantinopolen verlaat, moet ik noch iets zeggen van de kledinge.

Der Vrouwen dragt tot Conſtantinopolen, afgeſchetſt N°. 34. 35. en 36. is byzonder groots en deftig, gaande alle de anderen van deze landen verre te boven, de *Carpous*, of Muts op haar hoofd bewinden zy met verſcheidene neuſdoeken, van differente couleuren en alle met goud en zilver doorwerkt, waar op dan alle zoorten van Juweelen werden geplaatſt, na dat yders vermogen toelaat. Daar en boven vercieren ſe dezelve nog met verſcheidene bloemen; deze muts dus geſteld zynde konnen ze op en weder af zetten, zonder dat dezelve uit die geſtalte gaat, zo dat ze haar daar verſcheide dagen van bedienen, en dan weder in een ander diergelyke form, na haar welgevallen toeſtellen, om altoos eenige verandering op het hoofd te hebben; waar mede zy gemeenlyk eenige uuren bezig zyn. Dezelve is zodanig ſwaar door de grootte, die ze heeft, dat het haar by wylen verveeld dezelve op te houden. Het witte kleed, daar ze bedekt mede uit gaan, hebben eenige der principaalſte met goude boorden, en franjes aan de einden. Des winters dragen ze den Rok met bont, gelyk de mans perſoonen.

De Vrouwen in het Serrail van den Grooten Heer, waar van my eenige modellen wierden beſchikt, en alhier medegedeeld werden op N°. 37. zyn op verſcheidene manieren, eenige hebben een *Kalpak* of bonten Muts op het hoofd, andere een groot rond bord, op de manier als die der Jodinnen, uitgenomen, dat het zelve van het

voor-

34

35

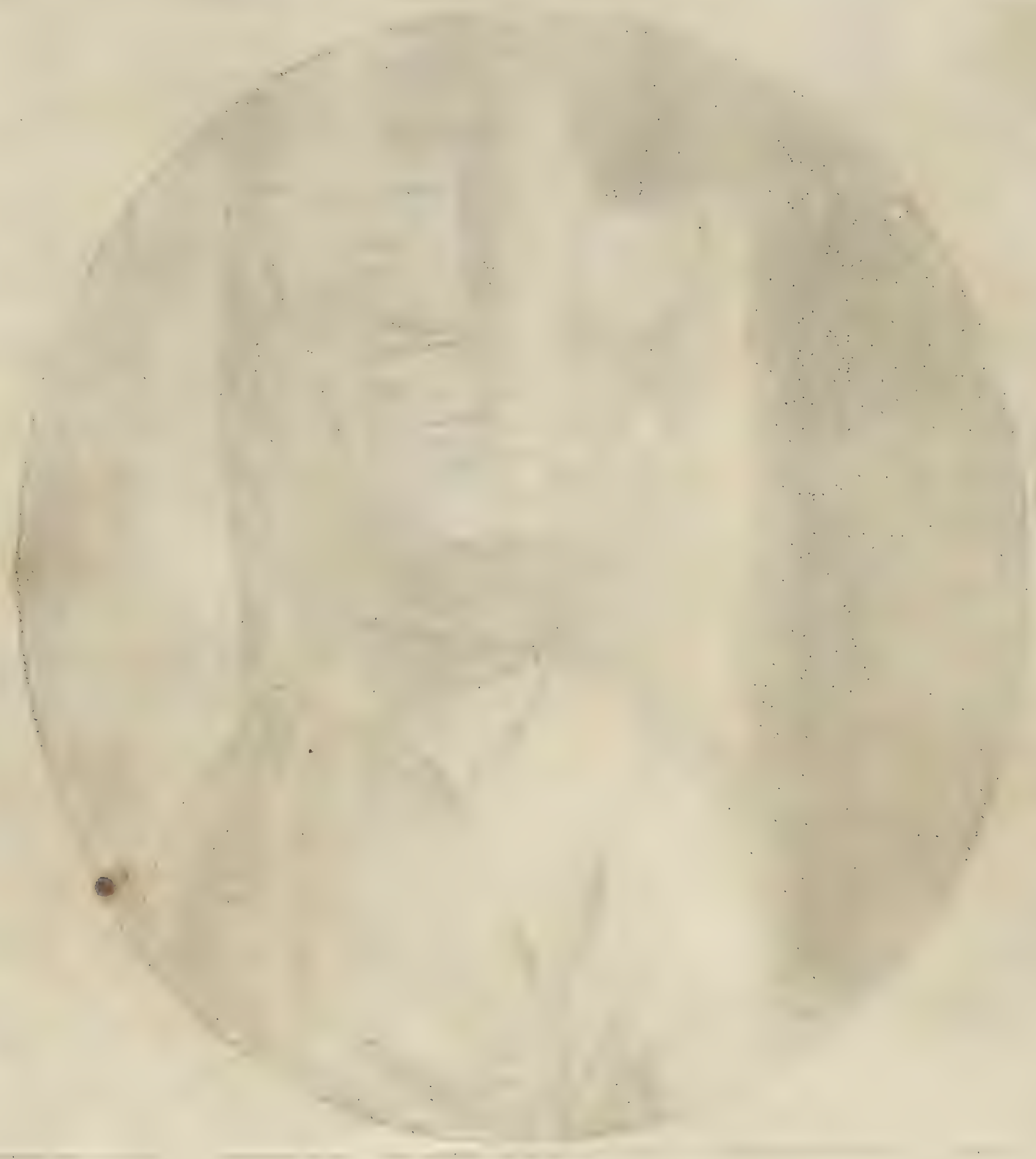

39

voorhoofd af naa boven ſtaat, zynde aan wederzyden van het zelve een veder, of pluym, vaſt gehegt; aan de ooren zyn ſwart gepluymde quaſten, dewelke haar voor benevens de borſten komen te hangen; eenige met een Carpous of Muts, dewelke met differente gecouleurde neuſdoeken, met zilver en goud bewerkt, zyn om het hoofd gebonden, en met alle zoorten van Juweelen verciert: waar toe veele goude bloemen expres boquetſgewyſe werden gemaakt, en in het midden van yder bloem werd een Juweel gevoegt, en zo doorgaans met geſteenten vercierd; ook zetten eenige daar natuurlyke angelieren of diergelyke bloemen op.

De ordinaris dragt der Turken is een rooden Fluweelen Muts, met een witten Tulband omvlogten, het geene een ſleuyer van Linnen, of Catoen is; zoo als dat in de prentverbeelding op N°. 38. te zien is.

De Janitzaren (vertoond op N°. 39.) hebben een ſoort van Mutzen, dewelke langagtig zyn, en agter afhangen, voor aan is een tuyt, die regt boven het voorhoofd komt, van zilver verguld, zynde omtrent een halven voet hoog, dit is hun muts van ceremonien, *Serkola* genoemd, anders hebben ze gemeenlyk den muts gelyk de andere Turken, daar ze den Tulband omwinden, gantſch op eene verſchillige wyze, als by de andere perzonen gebruikelyk is. Doorgaans is dezen Tulband van witte, roode, of geele zyde.

XI. HOOFDSTUK.

Beschryving van de Propontis, of de VVitte Zee, en van de Steden in de zelve gelegen, mitsgaders der buitenste gedaante van de Stad Constantinopolen.

NA aldus in 't kort een beschryving der omleggende Oorden van *Constantinopolen*, mitsgaders van het *Canaal* der *Swarte Zee*, gegeven te hebben, zullen wy den Lezer ook door de *Propontis*, of de *Witte Zee*, heen voeren, en hem die vermaarde Zetelplaats der Ottomannische Vorsten van d'andere zyde laten beschouwen.

Verschei-de benaamingen van de Propontis. Als men *Gallipoli*, de laatste Stad van den *Hellespont*, van dewelke wy hier na gelegentheid zullen hebben om te spreeken, achter den rug heeft; komt men in de *Propontis*, die ook noch de *Witte Zee*, of *Mare di Marmora* geheeten word: zynde d'eerste benaming daar aan gegeven, tot tegenstelling van de *Pontus Euxinus*, waar aan de menigvuldige Schipbreuken, en de by na gestadige duisterheden, den naam van de *Swarte Zee* hebben toegeeigend; en de tweede, ter oorzaak der *Eilanden van Marmora*, welke omtrent acht of negen mylen ver in deze Zee leggen.

Gelegentheid van de zelve. De gantsche omkring van de *Propontis*, begrypende omtrent honderd en twintig gemeene Duitsche mylen, is beslooten binnen de agt-en-dartig, en een-en-veertigste Graad, Noorder-breedte, en de vyf-en-vyftig, en acht-en-vyftigste lengte, min of meer: weshalven men wel kan oordeelen dat ze in een zeer gematigd klimaat gelegen is, 't geen nog de nypende koude van het Noorden, noch de versmoorende hitte van het Zuiden gevoelt. Men ziet ook weinig Oorden in de Wereld, alwaar in een zo klein begrip

Menigte van Steden rondom heen. zo veele groote Steden gesticht zyn geweest, als rondom deze wydluftige Waterkom. 't Berucht *Kisica*, 't vermaard *Nicéa*, 't vermaakelyk *Apaméa*, 't bekoorlyk *Nicomedien*, 't ongelukkig *Calcedonien*, en zo veele andere Steden van naam, welke *Asia* op den oever van deze *Propontis* vertoonde, zyn genoegzaame getuigen, dat dit groot gedeelte der Wereld niets van haare kant achterweege had gelaten, om haare stranden te helpen vercieren. Alle deze Steden leggen ter rechter hand der Schepen; welke van *Gallipoli* na *Constantinopolen* zeilen; en *Europa*, 't geen ze ter slinkerhand hebben, vertoont ook noch op haaren anderen oever de Steden *Rodosto*, *Nieuw* en *Oud Peryntus* of *Heraclea*, *Selivréa*, *Bevados*, *Grandponto*, enz. 'k Zal hier een woord of twee van yder in 't byzonder zeggen, in dezelve order als ik ze hier boven heb genoemd, en volgens hunne gelegentheid, ten opzigte der geenen die na *Constantinopolen* gaan.

De Stad *Kisica*, een der eerste welke men ter rechterhand op d'oevers van *Asia* ontmoet, is in d'Oudheid beroemd geweest, wegens haare stichting door *d'Argonauten*, geschied by de vyf-honderd Jaaren voor die van *Romen*; door haare gelegenheid op een zeer schoon Eiland van de *Propontis*, 't geen met twee groote bruggen aan het vaste Land gehecht wierd; door haare prachtige Toorns en heerlyke gebouwen, by na al te maal van Marmer; en door de groote Arcenaalen, of Magazynen, ten allen tyden zorgvuldig onderhouden, en overvloedig voorzien van alles, 't geen tot de behoudenis haarer Inwoonders noodzaakelyk mocht weezen: zynde het eerste vervuld met allerhande beleedigende en verweerende Wapenen; het tweede Kisica.

met

met alle noodzaakelyk gereedſchap, zo voor de geenen, die in de Stad woonden, als die ten platten Lande van deze Republycq verſpreid waren; en het darde met de gemeene voorraad van Koorn, en andere, zo tot de vrede, als den oorlog vereyſchte noodzaakelykheden. De vryheid, daar deze Stad altyd voor geſtreden heeft, maakte haar niet minder aanzienlyk. Wel is waar, dat zy dezelve verloor, door d'uitſteekende zucht om ze te behouden; vermits, de baldaadigheid van eenige Roomſche Burgers niet konnende verdraagen, zy'er zommigen van in de gevangenis deed ſluiten, en anderen geeſſelen, 't geen haar de gramſchap van *Auguſtus* op den hals haalde, die haar deze zo waarde vryheid, welke zy geduurende den Mithridatiſchen oorlog had verkreegen, ontnam: maar de Vorſt, bewoogen door de beden der Kiſikers, (ziende dat zy, om hem te meer tot hen genegen te maaken, den Tempel, dien zy voormaals aangevangen hadden ter zyner eere op te rechten, en waar af zy, zo lang als hunne beroerten duurden, den opbouw hadden geſtaakt, voltooid hadden) ſtelde hen weder in hunnen eerſten ſtaat. 't Was in deze zelve Stad, dat de Keizer *Severus* de wederſpannige *Peſcennius Niger*, die zich in *Egypten* tegen hem had opgeworpen, deed ſterven. Van alle de voordeelen, welke zy eertydts bezat, is haar nu niets meer overig, als die van haare bekoorlyke gelegenheid. Zy is tegenwoordig aan het vaſte land gehecht door het middel van een zekere Engte, die zich aldaar geformeerd heeft, van de ſtukken en brokken der gemelde twee groote bruggen, over de Zee geſlagen, om te gemakkelyker, en zonder gevaar op het vaſte land, daar ze maar twee boogſchooten van afgelegen was, te konnen komen. Deze Engte is omtrent een halve myl wyd, en heeft aan wederzyde, te weeten ten Ooſten en ten Weſten, een zeer ſchoone Haven, tegenwoordig 't eenemaal verlaaten, gelyk ook de Stad, daar men niets meer ziet, waar uit men haaren voorigen ſtaat kan erkennen, als afgryſſelyke puinhoopen van prachtige gebouwen, op malkander geſtort.

Onder deze beweenelyke ruïnen van haare Oude grootheid ziet men, op een aangenamen heuvel, een zeer ſchoon *Amphitheater*, of Schouburg, van een ovaale gedaante, bekwaam om meer als twaalf duiſend menſchen te bevatten. Uit dit Schouburg, gelyk ook van het overige des heuvels, waar op men noch alles vind, 't geen van *Kiſika* overgebleeven is, ziet men de twee Golven, die de twee Havens van deze Stad formeerden: maar niemand zet hier meer voeten, als eenige Reizigers, nieuwsgierig om noch de dierbaare overblyfſelen der Oudheid te zien. De nacht-uilen alleen houden'er hunne wooning: en deze zelve plaats, daar de verwarring van het groot getal, en de ſamenvloeying van de verſcheidene bezigheden der Inwoonders, een geraas verwekten, dat men'er het bruiſchen van de woedende Zee niet door kon hooren, wedergalmd nu, geduurende de ſtilte, niet als van het naar geſchreeuw eeniger Onluksvogels, en eenzaame dieren, die in de puinhoopen van deze verlaatene Stad, neſten en ſchuilhoeken gevonden hebben, welke de tyd in de heerlyke Wooningen, door d'eerzucht der Kiſikers opgeregt, voor hen bereid heeft.

Als de Stad *Nicéa*, by de Turken *Ihuit* geheeten, niet een van de vermaardſte der Wereld waar, door het ſtaatelyke Concilie van driehonderd achtien Biſſchoppen, 't geen aldaar gehouden wierd in den Jaare 325. onder de regeering, en in de tegenwoordigheid van den grooten *Conſtantinus*, en onder het Pausſchap van *S. Sylveſter*, zoude zy zulks weezen ter oorzaak van haare benaaming door *Antigonus*, Koning van *Aſia*, Zoon van *Philippus*, die haar na zynen naam *Antigonia* heette; welke naam door *Lyſimachus*, een zyner navolgers, veranderd wierd in dien van *Nicéa*, ter eeren zyner Gemalin. Nicéa.

Deze Stad is by na van een vierkantige gedaante; gelegen aan 't eind van een kleine Golf, in een schoone vlakte; en heeft ten Noord-Oosten, ter verte van omtrent twee mylen, een reeks van kleine bergen, overvloedig in hout, wyn, vruchten, en fonteinen. Haare wallen, welke ongevaar acht duizend schreeden in den omvang begrypen, hebben van plaats tot plaats swaare Toorns, meestendeel rond, daar groote kamers in zyn.

Eertyds liep 'er een bedekte weg rondom de wallen heen: maar de Turken, zich niet bekommerende met ze 't onderhouden, hebben ze op verscheidene plaatsen laaten invallen, gelyk ook de muuren daar ze op rustte.

Deze Stad is groot, heeft fraaye straaten, en een menigte van kostelyke overblyffelen, der Christene, en ook Heidensche Oudheden: onder anderen ten Zuid-Oosten een zeer pragtige Poort, op de wys van een Triumphboog, altemaal van marmer, met verscheidene *Basrelieven*, verrykt met Grieksche en Latynsche Inscriptien, doch door de Turken 't eenemaal geschonden.

d'Inwoonders bestaan uit ruim tien duizend Menschen, zo Grieksche Christenen, als Jooden, en Turken; en leeven 'er altemaal door het middel van den handel, dien zy daer dryven met hunne Graanen, Vruchten, Katoenen, Lywaaten, en andere waaren, welke zy te *Constantinopolen* brengen, 't geen 'er maar omtrent honderd en twintig Italiaansche mylen, ter Zee, van daan gelegen is.

Onder het groot getal van Steden, die den naam van *Apaméa* gevoerd hebben, is 'er eene, welke de Turken tegenwoordig *Montagnia* heeten, zo men anders niet wil zeggen, dat dit het Oude *Nicopolis* zy: maar indien men d'oude Inscriptien, welke op de plaatse gevonden worden, mag gelooven, kan men verzekeren, dat *Montagnia* niet anders is, als *Apaméa*, of immers, dat het niet ver af gewyderd is van de plaats, daar die Stad eertyds gelegen was.

Monta-gnia.

De Golf, op welkers oever, aan een vermaakelyken oord, zy gesticht is, heette eertydts *Cianus Sinus*, na d'oude Stad *Cium*, daar men noch eenige puinhoopen van ziet: maar tegenwoordig heeft ze geen anderen naam, als dien van *Montagnia*.

Door middel van dezelve dryft deze Stad, hoewel kleyn van begrip, grooten handel met *Constantinopolen*, en de nabyheid van haar tot aan *Bursa*, brengt haar by na al den handel van die groote Stad, en van geheel *Bithynien*, daar ze de Hoofd Stad van is, toe: zynde *Montagnia* maar omtrent vier mylen wegs van *Burza*, *Bruza*, *Bronza*, of *Bursia* (want men geeft haar alle deze naamen) afgelegen; welke gestadig door zeer aangenaame en wel bebouwde landeryen heen leyd. 't Getal der Inwoonders bedraagt omtrent vyf of zes duizend, en bestaat uit Grieken, Jooden, en Turken, welke by na altemaal Kooplieden zyn, en 'er leeven van den handel, dien zy met hunne waaren dryven. d'Omleggende Oorden van deze Stad zyn zeer overvloedig in allerhande soorten van Vruchten, die tot *Constantinopolen* te koop gebragt worden.

Men zoude beswaarlyk een voordeeliger gelegenheid konnen vinden, als die van *Nicomedien*; winnende deze Stad, na *Constantinopolen*, het zekerlyk van alle d'andere Steden. Zy legt aan het einde van een Golf, daar ze den naam aan geeft, en bedekt al het hangen van een kleynen heuvel, vercierd met Fonteinen, en belaaden met Vrucht-boomen, Wyngaarden, en Graanen. Men ziet 'er een menigte van groote Tuinen, waar van de Vruchten uitstekend zyn, en onder anderen de Meloenen, die, na 't getuigenisse van de Oostersche Reizigers, niet wyken voor de geenen van *Cachan* in *Persien*, welke boven alle d'anderen geacht worden.

Nicomedien.

De Reizigers, die nieuwsgierig zyn, om een meenigte van schoone *Inscriptien* te hebben, konnen voor een gedeelte hunne lust in de Stad *Ni-*

Nicomedien voldoen: want daar zyn geen Straaten noch Kerk-hoven, daar men 'er niet eenige brokken van ontmoet, en zelfs ook dikwils geheele Griekſche en Latynſche.

Deze Stad is ook altyd aanmerkelyk geweeſt, zedert dat *Nicomedes* Koning van *Bithynien*, haar vergrootte, en aan haar zynen naam mededeelde, in plaats van die van *Olbia*, welken zy voorheen had gevoerd na de Nymphe *Olbia*, die gezegt werd de eerſte grondveſten daar van gelegd te hebben.

Herwaarts nam *Hannibal*, na alle zyne nederlaagen, toevlucht tot *Antiochus* en *Pruſſias*, Koningen van *Bithynien*: maar vreezende, dat deze Vorſten hem in de handen der Karthaginenzers, welken hy bedurven had, of der Romeinen, die hem door *Titus Quintius* van *Pruſſias* hadden doen opeyſchen, mochten overleveren, bracht die rampzalige Veldoverſte, volgens het gevoelen van *Plutarchus*, zich met het vergift, 't geen hy in de kas van een ring verholen droeg, om 't leven. *Titus Livius* zegt, dat hy 'er gekruiſt wierd.

Deze Stad is eene der eerſten geweeſt, die het Chriſten geloof aangenoomen heeft; en het groot getal der Martelaaren, die 'er gebooren waaren, en 'er hun bloed op een edelmoedige wyze voor de verdeediging des Geloofs hebben uitgeſtort, hebben dezelve noch doorluchtiger gemaakt.

't Was ook dicht by deze Stad, in een Vlek *Acciron* geheeten, dat de Groote *Conſtantinus*, ter ouderdom van ſes-en-ſeſtig Jaaren, door een heete koorts, in het Jaar 340. kwam te ſterven. Eenige Schryvers willen, dat deze Keizer tot de kettery der Arriaanen, welke in zyne tegenwoordigheid door het Concilie van *Nicêa* gedoemd was, overgevallen zynde, het beſluit nam van zich ten tweedemaal in de *Jordaan* te doen doopen; en dat ten dien einde van *Conſtantinopolen* zynde vertrokken, hy te *Nicomedien* ziek wierd, alwaar *Euzebius*, die 'er Biſſchop van was, beſmet met d'Arriaanery, dien tweeden Doop, door d'Arriaanen toegelaaten, aan hem bediende.

De Golf van *Nicomedien* is niet boven een halve myl wyd, doch tamelyk lang, en aan wederzyde bezet met een menigte van kleine heuvelen, die door hunne menigvuldige bogten en inwyken, gezamentlyk met de Golf, welke daar tuſſchen heen ſtroomt, een der bekoorlykſte landsdouwen maaken, die men zoude konnen wenſchen.

Wyders is de Stad *Nicomedien*, by de Turken *Iſmit* geheeten, zeer groot en wel bevolkt; beſtaande d'Inwoonders uit omtrent dartig duizend zielen, Grieken, Armeniers, Jooden, en Turken, welke zich by na altemaal geneeren met den handel van Zyden, Katoenen, Wollen, Lywaaten, Vruchten, Pot- en Glas-werk, en andere dingen, die deze Stad tot een braave Koop-Stad maaken.

Men ziet 'er zeer veele Griekſche Kerken en cierlyke *Moſqueën*, mitsgaders verſcheidene *Kans*, of *Karavanſerais*, en ſchoone *Bazars*, of Markten.

De meeſte groote Schepen, Saïken, Barken, Kaiken en andere Vaartuigen der Kooplieden van *Conſtantinopolen*, worden te *Nicomedien* gemaakt: doch zy hebben geen meer verſtand van Zeegevaartens te maaken, als van de Burgerlyke en Krygsbouwkunde. Inder daat; daar worden zeer kloeke Schepen gemaakt, maar ſlechte zeilders; en licht om te nemen; behalven dat zy 'er ook nog een eeuwigen tyd mee bezig zyn.

Ten Weſten van *Nicomedien*, ter rechter hand van de Golf, vind men een Fontein van mineraal water, daar de Turken en Grieken wonderen van vertellen, noopende het genezen van allerhande ziektens; weshalven zy 'er ook dranglings na toevloeyen.

Wat verder Weſtwaart ontmoet men in dezelve Golf, ter ſlinker hand ten Zuiden, een ſtreek Lands, niet boven vyf of zes vademen breet, en wel een half vierendeel myls lang, aan welkers eind, aan de land zyde,

Spreukje wegens een Turkschen Monnik.

een *Mosqueë* ſtaat, daar de Turken een geeſtig ſpreukje van vertellen.

Op een grooten Heiligen dag, zeggen zy, wilde een zekere *Derviche* of Monnik, die aan d'andere zyde van de Golf, ten Noorden, woonde, zyn gebed, volgens gewoonte, in deze *Mosqueë* gaan doen, maar een ſtorm van den voorgaanden nacht zyn ſchuitje weggevoert hebbende, en ziende geen kans om over de Golf te geraaken, bad hy God, dat hy hem zou ingeven, wat hem in deze verlegenheid te doen ſtond. Zyn gebed wierd verhoord; en *Melek Gabrail*, of den Engel *Gabriel*, openbaarde hem terſtond, dat hy op den oever van de Zee in de ſlip van zyn Mantel zo veel zand zou neemen als hy kon, waar mede hy zich, met het langs het water heen te ſtrooyen, een weg zou baanen, die hy zonder ſchroom mogt betreeden. De goede kluizenaar deed 't geen hem geopenbaard was, maar hebbende niet zands genoeg genoomen, of het al te rykelyk geſtrooyd, vond hy zich in 't midden van de Golf verleegen. Zyn weg, na de maat dat hy voortging, zonk achter hem te grond; gelyk 'er nog geen voor hem gemaakt was, alzoo hy geen zand meer had om te ſtrooyen, nam hy toevlucht tot bidden en ſchreyen, om zich uit deze bekommering te redden. *Mahomet* ziende d'uitſteekende Godvruchtigheid van den goeden *Musſulman*, en het gevaar daar hy zich in geſteld had, om na de *Mosqueë* te gaan, verkreeg terſtond van God, dat zich een ſtreek lands voortzette, tot aan den armen *Derviche*, ten einde hem door dit middel gelegentheid te geeven, om zich op het uur van het gebed in den Tempel te bevinden. Sedert dien tyd is deze ſtreek landts daar altyd gebleeven, om de geheugenis van dit wonderwerk te vereeuwigen.

Chalcedoniſche Zee.

Uit deze *Golf van Nicomedien* treed men in de *Chalcedoniſche* Zee, by d'Ouden *Oceanus Chalcedonius* geheeten. In 't midden van deze kleine Zee, die maar omtrent acht mylen waters beſlaat, ziet men een groote Vuurbaak, op een voorgebergte of Hoofd, dicht by *Chalcedonien*, mitsgaders een ſchoon Lusthuis van den Grooten Heer, *Fanarikiosk*, of *Luſt-huis van de Vuurbaak*, genaamd.

Dit woord van *Kioſk* betekent in 't Turkſch een overdekte Galdery. De *Kioſken* beſtaan ook meeſtendeel maar uit verſcheidene Kolommen, in 't vierkant geſteld, met Galderyen rondom heen, overdekt met een laag dak, op de wyze van een *Pavillon*.

De gelegenheid van deze *Kioſk* is zeer aangenaam, als beſlaande het midden, en de verhevenſte plaats van een zeer ſchoonen Tuin, de regelmaatigſte van alle de geenen, die men in *Turkyen* ziet.

Schoone Tuin van den Grooten Heer.

Men heeft 'er ook verſcheidene linie-regte laanen, en eenige *Parterres*, of Parken, die redelyk wel gelegt zyn: daar in tegendeel de meeſte andere Tuinen van den Grooten Heer niet anders zyn als een verwarring van boomen, zonder eenige order hier en daar geplant. Alle deze Laanen eindigen aan de *Kioſk*, van waar men een zeer ſchoon gezicht heeft, ontdekkende het meeſte gedeelte van *Conſtantinopolen*, van het Groot *Serrail*, en van *Galata*.

De gemelde Stad ſtrekt zich ten Weſten van dezen Tuin, en is 'er maar ruim een myl van afgelegen: de Haven en de Stad van *Chalcedonien* leggen aan deſſelfs regter zyde ten Noord-Weſten, *de Prinſen-Eilanden*, en de *Propontis*, daar voor, ten Zuid-Weſten: een gedeelte van den mond der *Golf van Nicomedien* aan de ſlinker zyde, ten Zuiden: en de ſchoone Landeryen van *Bithynien*, op welker uiterſte hy geplaatſt is, zyn achter dezen Hof, ten Ooſten.

De bekoorlyke geſchapenheid van dezen oord, dreef Sultan *Soliman* den II^den aan, om aldaar deze *Kioſk*, of Luſt-plaats te doen bouwen, om 'er zich by wylen met eenige der *Sultanes* van zyn *Serrail* te gaan vermaaken. Ten welken einde hy in het

het midden, op een plaats wat meer verheven als het overige, een zeer ſchoone *Sopha* liet toeſtellen, voorzien van matraſſen, kuſſens, en koſtelyke tapyten, en omvangen met een marmere baluſter, op zyn *Moriſks* uitgehouwen. Deze *Sopha* is vierkantig; en geplaatſt by na in 't midden eener groote kom van dezelve gedaante, welke op een zeer aangenaame wys door een meenigte van kleine waterſpringen allengskens gevuld word, ter hoogte dat men zich daar behoorlyk in kan baaden.

Soliman, die niet minder geneigd was tot de liefde der Vrouwen, als tot die der Wapenen, deed deze oppronken met alle de cieraaden, welke de Mahometaanſche Bouwkunde tot begunſtiging van zyne, en zyner *Sultanen*, vermaakelykheden kon uitvinden.

Menigmaal begaf hy zich met dezelven uit zyn *Serrail* van *Conſtantinopolen*, 't geen maar omtrent een myl daar van af gelegen is, na deze *Kioſk*, alwaar hy zich in eenzaamheid met haar vertrok, om de vervoerdheden, welke zo een ongeregelde drift, als de zyne, kon verwekken, op een plaats, die niet als ten dezen einde vercierd, en maar alleen tot het vermaak gebouwd was, te heimelyker, en te onbekommerder te konnen voldoen. De Vuurbaak, die by deze *Kioſk* ſtaat, diend voor de Schepen, welke by nacht na *Conſtantinopolen* vaaren, gelyk ook voor de Barken, die omtrent *Chalcedonien* gaan ankeren, welker getal echter heel gering is.

Chalcedonien. De Haven, gelyk ook de Stad van *Chalcedonien*, word zeer weinig gebruikt, daar zyn maar eenige kleine Barken en *Kaiken*, die na *Conſtantinopolen* vaaren, om de levensmiddelen, en andere noodzaakelykheden, welke men hier niet genoegzaam heeft, van daar af te haalen.

Deze Stad was eertyds een der vermaardſte van de *Propontis*.

Men zegt, dat zekere *Calcedon*, een Harder, Zoon van *Saturnus*, aldaar eenige hutten begon te bouwen op den oever van een Riviertje, 't geen daar dicht by heen ſtroomt, en noemde ze na zynen naam. Langen tyd daar na ſtuurden d'Inwoonders van de Stad *Chalcis*, gelegen op het Eiland *Eubæa* (tegenwoordig *Negroponte* geheeten) een *Colonie*, of Volkplanting, derwaarts, en beveſtigden den naam, als komende heel na aan die van hunne Stad. Die van de Stad *Megara*, by den *Corinthiſchen Iſthmus*, deeden het zelfde omtrent het Jaar der Wereld-ſcheppinge 3290. Maar deze zoo wel als geene weinig verlicht geweeſt zynde, omtrent de verkiezing van een ſchoone Lands-douwe, om hunne volk-plantinge met vrucht en vermaak te voltrekken, verzuimende zo ſchoone gelegenheid, als zy recht tegen over deze, by hun genomene plaatſe hadden konnen verkieſen, ter plaatſe daar tegenwoordig *Conſtantinopolen* is, verdienden dat het Orakel van *Delphos* hen met den naam van *Blinden* noemde, dien zy ſedert altyd hebben behouden.

Arrianus de Hiſtoryſchryver, die hun gebuur was, als zynde van *Nicomedien* geboortig, zegt dat deze Volkeren een tyd lang den dienſt van een Godheid, voor dewelke hunne Voor-ouders een Tempel opgeregt hadden, verwaarloosd hebbende, daar over geſtraft wierden met een ſchandelyke ziekte, die alle hulpmiddelen verſmaadde: weshalven zy dan het veiligſte oordeelden, het beſmette deel, hoe gewichtig het ook mocht weezen, af te ſnyden, om het geheel te behouden.

Deze vergramde Godheid was waarſchynelyk *Venus*, die een zeer ſchoonen Tempel tot *Chalcedonien* gehad heeft, en is de kwaal, die de Chalcedoniers plaagde, mogelyk eene der geenen geweeſt, welke deze Goddin toebrengt.

Inder daad, de ziekte was arg; maar het hulpmiddel nog arger: en indien 'er ymand onzer Pok-meeſters was geweeſt, om op de hoeken der ſtraaten aan te plakken, gelyk ze dagelyks in deze en geene groote Steeden doen, dat ze alle de Venus

kwaalen onfeilbaer genezen, hy zou de Chalcedonische Vrouwen, welke zich altemael weduwen bevonden, zonder hunne Mannen te hebben verlooren, ten uiterſten verplicht hebben.

Dezen Tempel van *Venus* ziet men niet meer te *Chalcedonien*, gelyk ook niet den geenen van *Apollo*, dien een zekeren *Cocconas* vermaerd maakte door d'Oraculen, welke hy aldaar, den gemelden God, op een behendige manier deed uitſpreeken.

Deze *Cocconas*, benydende de Steden *Delphos* in *Phocis*, *Claros* in *Ionien*, en *Delos* op een der *Cycladiſche Eilanden* in *d'Egeïſche Zee*, die zich door d'Oraculen van *Apollo* vermaard, en ryk gemaakt hadden, bracht zich ſelfs in't hoofd, den zelven God in den Tempel, dien hy te *Chalcedonien* had, te willen doen ſpreken. Hy deed zich dan tot prieſter van *Apollo* aan neemen; en bevlytigende zich om dubbelzinnige antwoorden, op de wys der Oraculen, te geeven, kweet hy 'er zich zo wel in, dat in 't kort het gerucht van den *Chalcedoniſchen Apollo* deze Stad door het geheel *Europiſche* en *Aſiaanſch Thracien*, *Bithynien*, *Phrygien*, en d'andere gebuurige Landſchappen, vermaard maakte, van waar alle de wereld drangelings na *Chalcedonien* vloeide, om antwoorden op hunne twyffelingen te bekomen.

Alle deze Tempels der Heidenſche Oudheid, gelyk ook die der eerſte Kerk, ziet men niet meer tot *Chalcedonien*; maer alleenlyk een kleyn gedeelte van die van *S. Euphemia*; 't geen nog tegenwoordig over einde ſtaat. De weinige Grieken, welke zich in deze Stad bevinden, verrichten aldaar hunne dienſten. In deze Kerk wierd het vierde algemeene Concilie gehouden.

Wat de andere Oudheden belangt, men vind 'er by na geene meer, als alleen eenige gebrokene Graffteden en Inſcriptien, benevens een tamelyk fraay overblyffel van een onderaardſche Waterleidinge.

De Haven is niet meer met ketenen geſlooten, gelyk eertyds, om het inkomen te beletten: en hoewel ze voor al de wereld openſtaat, word ze echter niet te meer beſtevend.

Eindelyk, die beruchte Stadt *Chalcedonien*, waar aan *Chryſopolis* of *Scutari* eertyds tot Haven diende, om hare Galeyen te bergen, en tot Magazynen om haar voorraad te bewaaren, heeft niets van haare Oudheid meer behouden, als haaren naam; zynde tegenwoordig niet meer als een elendig Dorp van omtrent duiſend of twaalf honderd haardſteden, vervuld met ruïnen en Puinhoopen.

Ook is deze ongelukkige Stad zo menigmaal verwoeſt, dat men zich niet moet verwonderen van de zelve in een zo deerlyken ſtaat te zien. De Perſiaanen, Gothen, Saracenen, en Turken hebben de zelve beurt om beurt de doodelyke werkingen van hunne wreedheid doen gevoelen: en de al-te-na byheid van *Conſtantinopolen* is ook zelfs een krachtige hinderpaal tegens haren aanwas geweeſt.

De Keizers van 't Ooſten, welke zedert *Conſtantinus den Grooten* hunnen Keizerlyken zetel altyd te *Conſtantinopolen* gehouden hebben, dachten niet als om die groote Stad, ten koſten, zo wel zelfs van de gebuurige, als de vyandelyke Steden, te vermeerderen. De Keizer *Valens* was van dit getal. Deze rechtte alleen meer verwoeſtingen tot *Chalcedonien* aan, als alle haare andere vyanden. Hy ſmeet 'er de wallen, van ſchoone groote ſteenen opgemetzelt af, en overhoop, en meende de Stad t' eenemaal te verwoeſten, ter oorzaak dat ze ſchuilplaats had gegeven aan *Procopius* zynen vyand, en des zelven zyde geſcheenen te begunſtigen. De groote Waterleiding dicht by de *Solimania* tot *Conſtantinopolen*, gelyk ook het meeſte gedeelte dier *Moſqueë*, zyn van de brokken dezer ongelukkige Stad gebouwd.

Doch men volgt by na nooit deze weg, om na *Conſtantinopolen* te vaaren. Men laat alle de ſchoone

oevers

oevers van *Bithynien* ter rechter hand, en zeilt by na gestadig langs die van *Thracien* heen. d'Eerste Stad, welke men ontmoet, als men den *Hellespont* achter den rug heeft, is *Rodosto* of *Rudisto*. Deze Stad is redelyk wel geplaatst, zynde gelegen aan het einde van een kleine Golf, die 'er het gemak van een tamelyke Haven aan mededeelt. 't Getal der Inwoonders bestaat uit omtrent vyftien duisend menschen. Den handel, die zy dryft met geheel *Thracien*, de *Propontis*, en de *Swarte Zee*, trekt meer volk derwaarts, als na alle d'andere Steden welke aan die zyde leggen. Men telt 'er drie of vier groote Mosqueën, en verscheidene kleyne. De Grieken hebben 'er ook eenige Kerken, en de Jooden twee Synagogen. De Stad strekt zich in de langte op den Oever van de Zee, daar haar grootste handel is, en heeft aan de land-zyde een menigte van Tuinen, voorzien met tamelyke vruchten, doch niet wel bebouwd, even als het ook is in het overige van *Turkyen*; verstaande de Mohometaanen zich niet meer op het Tuinwerk, als op de Bouwkunde: en hoewel ze een zeer groot getal van *Bostangis*, of Hoveniers, hebben, die 'er uitdrukkelyk hun werk van maaken, laatenze dikwils omtrent alle hunne vruchten de natuur alleen begaan. Men zaait 'er heel veel Komkommers, gemeene, en Water-meloenen, en andere diergelyke verfrisschende vruchten: doch ze komen 'er zo goet niet voort als tot *Nicomedien*.

Even buyten de *Golf van Rodosto* vind men ter slinker hand d'oude Stad *Perinthus*. Deze Stad is by na de veertigste der geenen welke den naam van *Heracléa* gevoerd hebben: en indienze onder alle d'ongevallen, welke haar overkomen zyn, niet nog tegenwoordig haaren naam had behouden, zou men, ziende den beweenelyken staat, daarze toe gebracht is, nauwlyks konnen gelooven, dat het geen men daar van noch ontmoet, overblyfzelen zyn van dat beruchte *Perinthus* 't welk eertydts wetten aan het hoogmoedig *Byzantium* heeft gegeeven, onder welkers Tyranny het tegenwoordig moet zuchten.

Perinthus of Heracléa.

Deze Stad is gelegen op ruim tweeen-veertig Graaden Noorder breedte, rondom een verheven Hoofd, 't geen aan beide de zyden twee brave Havens maakt, waar af de geene, die zich ten Noord-Oosten strekt, de grootste en veiligste is, en ook maar alleen gebruikt word: maar gelyk men geen zorg draagt om ze te zuiveren, en dat de Turken de zelve allengskens laaten vullen met de stukken en brokken der oude gebouwen, waar van zich noch verscheidene overblyfzelen op d'oevers vertoonen, konnen 'er maar Barken, *Marsiliaanen*, Turksche *Saiken*, en andere schepen van middelmaatige grootte, meer inkomen; daar ze in tegendeel ten tyde van den Keizer *Severus*, en ook zelfs lang voor en na hem, dikwils een gantsche vloot beveiligde, en 'er de kloekste schepen een verzekerde grond vonden.

De gedaante van deze Haven is by na rings-wyze, en gelykt niet kwalyk na een Hoefyzer; 't gezigt is aangenaam; maar dat van het Hoofd, 't geen ter slinker hand van dezelve gelegen is, noch fraayer.

Van hier ontdekt men de twee Havens van *Heracléa*, tusschen dewelke de Stad gelegen is, mitsgaders de Marmore-Zee, die zy voor zich heeft. De schoone landeryen, die haar omringen, maaken haare gelegenheid ook te voordeliger.

't Was gewisselyk hier ter plaatze daar zich dat treffelyk *Amphitheater* van *Heracléa*, 't geen in d'oudheid voor een van de zeven Werelds wonderen gehouden is geweest, vertoonde. Men ziet 'er noch eenige schoone overblyfzels van, en onder anderen zeer groote kelders, vol van een uitstekend klaar en frisch water, dienende tegenwoordig tot bakken. Uit deze kelders of kommen (welke zekerlyk met een leevend water gevuld worden, vermits ze op een al te verhevene plaats gelegen zyn om maar bakken te wezen) wierd het water door verschei-

dene buyzen na boven gevoerd, in alle de plaatzen van het Schouwburg daar men het van nooden had.

Dit gebouw was het eenigſte niet, t'geen in *Heracléa* aanmerkelyk was: want behalven de Tempels, Baden, en een groot getal van andere openbaare geſtichten, zag men 'er nog verſcheidene ſchoone Beelden, opgerecht op de gemeene plaatſen, ter geheugenis der geenen, welke iets gewichtigs voor het welweezen van de Stad hadden gedaan. De Beelden zyn door de Barbaarsheid der eeuwen aan ſtukken geſmeeten, en verbrooken: maar hunne voet ſtallen, met d'Inſcriptien die daar nog overig zyn, betoonen genoegzaam d'erkentenis van de Perinthiërs omtrent hunne Weldoenders. Men kan derhalven niet twyffelen aan d'edelmoedigheid der oude Heracleöten, gelyk ook niet, dat deze Stad niet het oude *Perinthus* geweeſt zoude zyn. De Griekſche en Latynſche Inſcriptien, die men 'er aan verſcheidene oorden leeſt, zyn 'er al te getrouwe getuigen van; en de ſchoone overblyfzelen der Oudheid, welke men 'er vind, beveſtigen noch, 't geen een Poëet zegt:

> —— *quæ magna Perinthus*
> *Antè fuit, priſcum mutavit Heraclea nomen.*

Men ziet 'er by na in alle ſtraaten zekerheden van. Doch de grootſte van alle deze Inſcriptien is gemetzeld in een dikke muur van de Hoofd-kerk dezer Stad, welke uitſicht heeft op de ſtraat, die zich na de kant van *Adrianopolen* ſtrekt. Zy is in 't Griekſch, en gewyd aan de goede Fortuin van den Keizer *Severus*. 't Was deze, die, om zich daar van te wreeken, dat de Stad *Byzantium* de zyde van *Peſcennius Niger* had gekoozen, haar t'onderbragt, en dwong zich aan de wetten der Republycq van *Perinthus*, welkers medeſtreeffter zy was, t'onderwerpen.

Noch is 'er eene andere Griekſche Inſcriptie, dicht by dezelve Kerk, in het Huis van den *Metropolitaan*, of Opper-Biſſchop, gewyd aan de goede Fortuin van den Keizer *Trajanus*, zoon van *Nerva*. 't Huis van dezen Prelaat ſtaat aan de Kerk vaſt, doch laat echter een plaats tuſſchen beiden, dienende tot een Portaal. Hier ziet men de grafſtede van een Engelſch Edelman, die na *Conſtantinopolen* gaande, op het Eiland *Tenedos* door de Peſt wierd aangetaſt, en eer hy te *Heracléa* kon geraaken, kwam te ſterven. Hy wierd hier ter aarde beſteld in den Jaare 1627. volgens uitwyzing van het Griekſch en Latynſch Grafſchrift, 't geen men op zyne Tombe heeft gezet. Mogelyk vereerde men aan den *Metropolitaan* en den *Kadi* een gedeelte van des Engelsmans reisgeld, daar hy noch niet veel af verteerd had, om hem hier ter plaatze, zynde vlak in den ingang der Kerk, te doen begraaven: want het is by de Grieken, noch by de andere Ooſterſche Chriſtenen, niet meer gebruikelyk in de Kerken te begraaven.

Deze Hoofdkerk van *Heraclia* is een der ſchoonſten van geheel *Griekenland*. Doch men moet zich niet inbeelden dat het daarom een puikſtuk der Bouwkunde is, zynde deze Kerk ſlechts gemaakt van een groot vak van eene der Stadts muuren, en van een overblyfzel van een oud geſticht, even als van een Toorn, of iets diergelyks, over welke men een gewelf heeft geſlagen, tamelyk fraay, 't geen het gantſche gebouw bedekt. 't Binnenſte is vry goed, en zelfs ook veel beter geordonneerd, als dat der Patriarchale Kerk van *Conſtantinopolen*.

Daar zyn noch verſcheidene andere Kerken tot *Heracléa*, doch niet in zo goede order; dewyl 'er van vyf of zes, die men aldaar telt, ruim twee t'eenemaal verlaaten zyn: hebbende hier in het zelve lot, als het meeſte gedeelte der Huizen van deze Stad, ontbloot van de Heracleotiſche Grieken, of door de peſt verſtorven, of door de dagelykſche quellingen der Turken van daar verdreeven. 't Is ook by na op de zelve wys met alle de andere Steden

van *Turkyen* gelegen. Zy zyn altemaal zeer kwalyk bevolkt: want behalven dat de besmetting gestadig eenigen oord van het Ottomannische gebied verwoest, zoo neemt de wreedheid der straffen, woedende in t' lichtvaardig ombrengen van verdachte of schuldigen, 't elkens veele menschen weg; en alzo werd het getal van des Grooten Heers Onderzaaten geweldig verdunt; de Staatkunde van dien Vorst niet genoeg verlicht zynde, om te bezeffen, dat de veel-wyvery, volgens de Mahometaansche Wet geoorlofd, niet genoegzaam is, om zo een Wydluftig Ryk, als het zyne, met Inwoonders te vervullen. Wat meerder menschelykheyd, en wat minder Tyranny in zyne Heerschappyen, zoude dezelve gewisselyk meer bevolken, dan alle de Vrouwen van zyn *Serrail*, en die van zyne Bassas, en andere onderdaanen. Maar verre van daar, de stokslagen, de boeyen, en de gevangenissen ontbreken nooit aan de geenen, die hunne schatting niet regelmaatig betaalen: en de Prædestinatie, daar de Mahometaanen mee ingenomen zyn, niet toelatende dat men *Lazaretten*, of gezontheyds huizen, in *Turkyen* oprechten zoude, om de geenen, welke van eenigen besmetten oord komen, daar *quarantaine* te doen houden, eerze met de Ingezetenen omgang mogen hebben, geeft veeltyds oorzaake tot besmettingen. Zy staan zo vast op deeze voorbepalinge van God, dat ze de besmettelykheden in t' minste niet schouwen. In tegendeel, een pest-zieke is zo haast niet gestorven, of men brengt zyne klederen, en t' geene daar wyders toebehoort, ter markt; en d'eerste die ze van nooden heeft, koopt ze, en volgt wel haast, zonder daar op te denken, het lot van den geen, die ze voor hem heeft gedraagen. Dit is een groote en gestaadige wanorder; en echter wordze van niet eenen Turk in achting genomen. De arme Grieken denken 'er genoeg om: maar de dwaaze Godsdienst hunner Meesters doet hen met de zelve sneuvelen.

Doch om weder tot de Stad *Heracléa* te keeren. De handel, die aldaar tegenwoordig gedreven word, is niet groot, doende de Schepen, die hier ter Haven komen, zulks eer om eenig onweer, 't geen hen daar omtrent beloopen heeft, te laaten overgaan, als om 'er lading in te neemen. Men vind 'er echter Katoen, Olyven, drooge, en groene vruchten, Leder, en Wolle in tamelyke menigte.

d' Edelmoedigheid van verscheidene Martelaaren, die 'er hun bloed voor de belydenisse des Christelyken Geloofs gestort hebben, onder welker getal zich bevinden *Felix*, *Januarius*, *Clemens*, *Philemon* enz. door de Roomsche Kerk met den naam van Heiligen vereerd, heeft dezelve ook vermaard gemaakt.

Van *Heracléa* tot aan *Constantinopolen* ontmoet men niets van belang, noch voor het tegenwoordige, noch ook noopende d' Oudheid. Men vind alleenlyk op de kusten van *Thracien* drie of vier Dorpen, welke eertyds aanmerkelyk geweest mogen zyn, gelyk men uit de menigvuldige puinhoopen zoude moeten oordeelen: maar tegenwoordig heeft het niet veel te bedieden. Want *Selivréa*, *Bevados*, *Grandponto*, en *S. Stefano* zouden met hen vieren geen middelmaatige Stad konnen uitmaaken, en werden dezelve, gelyk ook 't overige van deze kust van de *Propontis*, door Jooden, Turken en Grieken bewoond: en hun handel, even als van d' andere Steden, bestaat alleen in Katoen, Zyde, Wolle, Vruchten, Leder, Gevogelte, en andere diergelyke waaren.

De Oevers van de *Propontis* dan aldus beschreeven hebbende, zal ik ook eenige melding wegens desselfs Eilanden doen. d' Aanmerkelykste, en die men 't eerst ontmoet, zyn *d' Eylanden van Marmora*, die hunne naam aan deze gantsche zee geeven. *Gallipoli* den rug toewendende, vind men ze ter rechter hand, omtrent acht mylen in zee. Daar zyn 'er vier, twee groote, een middelmaatig, en een klein: wyders alle zeer dicht by

Eilanden van de Propontis.

malkanderen, en redelyk wel bevolkt.

Marmora. 't Grootste der viere, *Marmora* geheeten, is het Noorderlykste, en heeft wel acht of tien mylen in den omvang. De Hoofdstad is *Marmora*, die den naam aan t' geheele Eiland geeft. Onder de verscheidene dorpen telt men *Galioni*, en *Crastio*, benevens eenige Kloosters en Heremitagien, bewoond door *Caloyers*, of Grieksche Monniken, die 'er een zeer zober leven leiden.

'tGeen in grootte na *Marmora* volgt, en ten Oosten van het zelve gelegen is, heet *Avezia*, heeft een vlek of dorp van dezelve naam; en twee andere dorpen. 't Eerste *Aloni*, en het ander, zynde het darde in rang, *Arabkivi* of *'t Arabiers dorp*, geheeten, ter oorzaak dat het niet als met Arabiers, of hunne afkomelingen, bevolkt is.

Avezia.

Coutalli. t' Middelmaatigste dezer Eilanden is *Coutalli*, 'tgeen een vlek van de zelven naam heeft.

Gadaro. Het laatste, *Gadaro* geheeten, hoewel 't het kleinste zy, heeft echter eenige Wooningen, benevens sommige Kloosters van *Caloyers*.

Deze vier Eilanden leggen in een goed klimaat, op ruim acht-en-dartig graaden Noorder breedte Zuid-Oost van *Heracléa*, en geeven overvloed van Koorn, Wyn, Vruchten, Katoen, Vee, enz. De visvangst is 'er ook zeer goed; doch d' Inwoonders bedienen 'er zich alleenlyk af tot hun gebruik: vermits *Constantinopolen*, en d' andere Steden van de *Propontis*, welke vis van nooden mochten hebben, die niet elders behoeven te zoeken, en d' Eilanden van *Marmora* ten dien opzichte wel konnen ontbeeren.

Aan het einde van de *Propontis*, eer men te *Constantinopolen* komt, vind men noch een klein lighaam van Eilanden, welke de Turken *Papas-Adasi* heeten; de Grieken *Papadonisia*, of *Monniken Eilanden*; en d' Europeërs *Pauzen* of *Princen Eilanden*. Deze Eilanden zouden een Paradys weezen; indien de Christenen meesters van *Constannopolen* waaren. Ieder zou 'er een Lusthuis willen hebben: want ze zyn 'er maar drie a vier uuren van af gelegen, die men dikwils in anderhalve of twee uuren over vaart. Zy dienen tot een gemeene vermeiding aan de *Franken*, welke te *Constantinopolen* woonen, gelyk ook aan de *Peroten* en andere Grieken.

Princen-Eilanden.

Maar 'tgeen het geluk dezer Eilanden behoorde te maaken, veroorzaakt in tegendeel hun bederf. De gebuurschap van *Constantinopolen* is hen veel minder nut, als nadeelig.

Wanneer eenig Janitzer of andere dronke Turk zyn hert eens wil ophaalen, vervoegt hy zich derwaarts, om 'er zich te ombeschroomder vol te konnen zuipen. Want hoewel de Turken zelden wyn drinken, begaan zy 'er echter, alsze maar konnen, d' uiterste overdaad in: en zo zy 'er geen drie dagen daar na het gevoel af hebben, zyn ze niet wel te vreden. Maar als de wyn hun meester geworden is, moeten de arme Grieken d'ongeregeldheden, tot welke de dampen haar vervoeren, draagen en bezuuren; wordende door hen gestooten, geslagen, en van alles, daar ze zin in hebben beroofd. Wel is waar, dat zy hen zeer zelden om 't leven brengen, vermits de doodslag geweldig streng door geheel *Turkyen* verbooden is, en dat men de fles ophangt ter zelver plaatze, daar ze eenige wanorder begaan heeft: maar zy verwoesten hunne tuinen, wynbergen, boomgaarden, en landeryen zodanig, dat ze het hert niet hebben, om 'er iets te zaayen of te planten. En aldus leggen deze Eilanden, zo vruchtbaar als bekoorlyk, by na gantsch en al te braak. Daar zyn maar eenige *Caloyers*, welke rondom hunne Kloosters zo wat moeskruiden, peulvruchten, enz. tot hun gebruyk kweeken, gelyk ook om de *Franken*, en andere eerlyke lieden, die hen komen bezoeken, daar mede t' onthaalen: welken zy ook niet beletten (hoewelze hen doorgaans vis voorsetten, die hier in menigte gevangen word) vleesch te eeten, wanneer zy het daar brengen; hoewel ze altemaal van het getal der vrywillige

lige *Ichthyophagen* of Visch-eeters zyn, die zich het gebruik van het vleesch voor altyd verbooden hebben.

Byfonderheden wegens de Caloyers, en d'Oosterfche Christenen.

Deze goede *Caloyers* zyn Geestelyken van *S. Basilius*, zo wel als die van den Berg *Athos*; en geheel *Grieken-land*, zy volgen altemaal den zelven regel, en draagen een zelve kleeding. Men hoort onder hen niet spreken wegens de hervorming der eerste instelling, en andere diergelyke dingen. Zy hebben niets veranderd omtrent d'oude manier van leven. Hunne dracht is ook dezelve als hier voor, zonder dat zy'er iets bygevoegt of afgenomen hebben, 't geen den eenen van d'anderen konde onderscheiden: en niet tegenstaande de verwoestinge hunner landen, en d'afgewyderdheid der tyden, is d'eenparigheid hunner constitutien buiten verandering of verslapping, in een stand gebleeven. Zy leiden ook een zeer afgezonderd en arm leven; eeten nooit vleesch, en onderhouden, behalven deze gestadige onthouding, nog vier Vastens in het Jaar, behalven verscheidene andere Vasten-dagen, welke door de gantsche Grieksche Kerke Gods-dienstiglyk gehouden werden; by welke gelegentheden nog Wereldlyken, nog Geestelyken, 't zy ziek of gesond, zelfs ook niet in den uitersten nood, boter, visch, of eyeren mogen eeten. d'Armeniers verbieden ook noch den oly. En niet een dezer Christenen brengd zich ooit in 't hoofd om daar van, gelyk in de Roomsche Kerk geschied, bevryding te verzoeken, welke ongetwyffelt ook niet, behalven de voorzichtigheid om ze te verkrygen en zich af te bedienen, zonder een merkelyke aalmoes aan de Kerk toegestaan zou werden.

Hoewel de menigte der Vastens en Vasten-dagen, welken d'Oostersche Christenen, even als de *Caloyers*, onderhouden, hen by na drie vierde-deelen van het Jaar vry mager doed doorbrengen, weeten zy echter, d'eene zo wel als d'andere, verscheidene goede gerechten te maaken; als zy de geenen, die hen in de Vasten komen bezoeken, willen onthalen. 't Italiaansch spreekwoord, *trovata la legge, trovato l'inganno*, dat is, *de wet uitgevonden zynde, heeft men ook d'uitvlucht uitgevonden*, heeft zo wel plaats in 't Oosten, als in *Europa*. Verbied men'er den Wyn, de Brandewyn, Koffy, Sorbet, en andere uitstekende Dranken vergoeden het gebrek: die swaarigheid maaken in Visch te eeten, voorzien hunne Tafels met Oesters, en allerhande Schelpvisch, Kaviaar, en andere gerechten gemaakt van Eyeren en Hom, veel lekkerder als de Visch zelve, en daar men geen graaten uit te pluizen of te vreezen heeft. En willen de Armeniers noch boter nog oly in hunne saussen gebruyken, zy bedienen zich van amandelen, pistasjes, nooten, en andere vruchten, gestampt in een mortier; welke te vuur gebracht zynde, een diergelyke en betere werking, doen als onze boter. Om kort te gaan, die het meest aan d'onderhouding dezer Vastens gebonden zyn, verzetten d'onthouding der spyzen in Vasten zodanig, dat ze geensins honger lyden, en vergoeden 't gebrek van de eene spys met het genot van eene andere. Want ze gelooven niet te zondigen met geduurende den tyd hunner Vastens gestadig iets tusschen hunne maaltyden te eeten, als het maar geen Vleesch, Visch, Eyeren, Boter, noch Oly is.

Ondertusschen zyn'er echter ook onder deze goede *Caloyers*, *Vartabiten*, *Papas*, en andere Geestelyken, gelyk ook onder de wereldlyke Christenen van 't Oosten, die de vasten zodanig by d'onthouding voegen, dat zy zich vernoegen met eenmaal daags een weinig brood en eenig moeskruid, gekookt met zout en water, te nuttigen. Andere, die ouder van Jaaren zyn, eeten, door een lange gewoonte van Vasten, geduurende alle de Vasten maar eens om de drie dagen: en men heeft'er ook zelfs, na men my verhaalde, die maar zeven maal in de zeven weeken van hunne vasten spyse nuttigen.

Lustige aankomst aan Constantinopolen van de zyde der Witte Zee.

Als men deze Eilanden voor by is, begint men aan *Constantinopolen* te naderen, 't geen men ter slinker hand ziet. Alhier moet men langs desselfs Muuren, welke zich van het Kasteel der *Seven Toorns* tot aan de Punt van het *Serrail* strekken, heen vaaren, waar na men de streek Noord-Oostwaard heeft te stellen, om de punt van het *Serrail* te boven te komen, ten einde de gestadige stroom der wateren van den *Bosphorus*, welke op een onstuimige wys uit de *Swarte zee* in de *Propontis* vallen, en het Schip ongetwyffeld tegen *d'Acropolis* (*dit is de naam der punt van 't Serrail*) aan zouden smyten, te vermyden.

Men laat het *Serrail* dan ter slinker hand; en het Schip zich na de kant van *Scutari* wendende, vaart men dicht voor by een Rots, daar een vierkantige Toorn op staat, omringd met een muur van dezelve gedaante, aan welkers voet zich verscheidene stukken Kanon uit hunne schietgaten vertoonen. De Turken noemen dezen Toorn *Kses-calasi*, of *'t Maagden-Kasteel*; en d'Europeërs zonder eenigen grond den *Toorn van Leander*, want het was hier ter plaatse niet, daar *Leander* over swom, om zyne Vryster *Hero* te gaan bezoeken, maar wel aan de *Dardanellen*: gelyk wy hier na zullen zeggen.

Toorn van Leander.

Men kan niets bekoorlyker zien, noch zelfs met gedachten begrypen, als deze aankomst van *Constantipolen*: vindende men zich in het midden van drie groote armen der Zee, waar af den een van 't Noord-Oosten komt, den ander zich na 't Noord-Westen strekt, en de derde, voortgebragt uit de wateren van die beiden, zich ten Zuiden in de groote kom van de *Propontis* ontlast. Deze drie groote armen bespoelen ter wederzyde, zo ver als het gesicht kan reyken, Landeryen, die zich allengskens door een groot getal van heuvelen, gantsch bedekt met Lusthuizen, Tuinen, en *Kioskens*, opwaarts strekken. En hoe die drie groote *Canaalen*, of armen der Zee, meer aan de Stad naderen, hoe het by na oneindig getal van Huizen zich meer en meer op doet. Zy vertoonen zich altemaal d'eene boven d'andere, op de wyze van een Amphitheater, op dat ze, om zo te spreeken, altemaal de bekoorlykheden van een zo schoon gezicht mogen genieten. In het midden dezer Huizen, op verscheidene manieren geschilderd, beschouwt men een ongeloofelyk getal van swaare Dommen, Koepels, en *Minarets*, of Klok-toorns, welke zich verre boven de gemeene gebouwen verheffen, alle deze Dommen en Koepels, die een zekere grootsheid verbeelden, daar men weinig weergade aan zou konnen vinden, zyn bedekt met lood, gelyk ook de *Minarets*, welkers punten of spitsen met goud zyn overtogen.

De groente der Cypressen en andere boomen eener meenigte van Tuinen, helpt ook niet weinig tot d'aangenaame verwarring der verscheidene voorwerpen, daar d'oogen van alle de geenen, die na *Constantinopolen* gaan, als door betooverd werden.

De veelheid der Schepen, welke een kroon rondom de Haven deed maaken, zonder het midden daar door te belemmeren, gelykt niet qualyk na een wydluftigen omring van groote boomen, die zich uitdrukkelyk van hunne bladen hebben ontbloot, om de fraaiheden, welke achter hen zyn, niet te bedekken: en de vervaarlyke menigte van *Kaïken*, *Permes*, of Gondels, en andere kleine Vaartuigen, (waar van het getal op zestien duizend geschat word) welke gestadig, deze met zeilen, en andere met riemen, tot gemak der Ingesetenen allerwegen vaaren, schynt onophoudelyk den aanschouwers van zo schoon een Schouwburg, het vermaak van een Zeestryd aan te bieden.

Eindelyk, werwaarts men zich ook wend, als men in het midden der Haven van deze groote Stad is, moet men zich verwonderen, hoe zeer de Natuur haar begunstigd heeft in de verkiezing van alles, 't geen tot de schoonheid en cieraad

raad van haare gelegenheid kan helpen.

Schoone gelegenheid van Constantinopolen.

Na zulke groote voordeelen, en die haar zo byzonder zyn, moet men zich niet verwonderen, dat de Groote *Constantyn* de wellusten der Stad Romen zo gemakkelyk kon verlaaten, om den zetel zyns Ryks na *Byzantium* over te voeren, en 'er zynen naam aan te geeven. Daar is geen Stad bequaamer als deze om het gebied over de gantsche Wereld te voeren: zy ziet 'er met een eenige opslag der oogen de twee beste deelen af, en kan in minder als een vierde-deel uurs haare bevelen uit *Europa*, alwaar ze gelegen is, tot in *Asia* doen overgaan, 't geen 'er niet aan schynt te naderen als om zich aan haare wetten t' onderwerpen. Aldus wanneer de Konst en de Natuur te samen over een waren gekomen om een plaats te formeeren, daar de schoonheid, en overvloed in een gelyke graad mochten weezen, zouden ze hun oogmerk nooit beter hebben konnen bereiken, als met te maaken, 't geen te *Constantinopolen* is. 't Aardryk brengt 'er allerhande schoone Vruchten voort: 't oog en de tong konnen 'er zich op een zeer aangenaame wys verzaaden: en daar ontbreekt niets van 't geen tot de noodwendigheden, of de wellusten des levens vereischt word. 't Soet en Zout water beschikken 'er alle de gemakken, welke een Element zo noodzakelyk voor de menschen, kan geeven. De Lucht is 'er uitsteekend goed; en ontallyke Vogelen betuigen door het gekweel, 't geen ze des morgens, en 's avonds op de boomen, in de tuinen, en op de omgelegene heuvelen maaken, dat ze niets ter wereld bekoorlyker vinden als dit schoon klimaat. *d'Amphibien*, welke dan op het land, dan op het water, en dan in de lucht leven, onthouden 'er zich ook in genoegsame menigte, om te doen gelooven, dat deze drie Hoofdstoffen te *Constantinopolen* zo zeer in hun volmaaktheid zyn, alze konnen weezen.

Deze verkwisting van de gaaven der Natuur verwekte in den Keizer *Justinianus* het gevoelen, dat men eer al het overige der Wereld behoorde te verlaten, om zich te *Constantinopolen* te gaan nederzetten, als een zo lustigen oord 't eeniger tyd onbewoond te laaten; gelyk het aan verscheidene andere groote Steden wedervaren is. In deze gedagte veranderde hy den naam van *Constantinopolen*, en gaf 'er die van *Eeuwige Stad* aan; gelyk het blykt by de Wet: *si qui quinta cap. de divers: præd: urb: tit* 69. Deze naamen zyn echter de eenige niet, welke die beruchte Stad gevoerd heeft.

Verscheide benamingen enz.

Zy heeft 'er by na zo veele gehad, als Meesters, en alle die haar Koningen of Tyrannen zyn geweest, hebben vermaak geschept in haaren naam, zo wel als haare Fortuin 't eenemaal te veranderen.

't Was die van *Chrysokeras*, betekenende *Goude Hoorn*, of, zo men wil, *Hoorn van overvloed*, die eenige Harders uit *Thracien* aan die streek Lands, daar *Constantinopolen* op gelegen is, gaven; vermits haare voordeelige gelegenheid en uiterlyke gedaante eenige overeenkomst met een Hoorn van overvloed hebben. Dit gebeurde omtrent het Jaar 3286. in de twee-en-twintigste *Olympiade*, ten tyde van *Ezechias* en *Numa Pompilius*, of zes honderd negentig Jaar voor de geboorte van *Jesus Christus*.

Na deze eerste vestiging van eenige Harders hutten te *Chrysokeras*, groeide het getal der Inwoonders, bekoord door zulk een schoone verblyf plaats, zodaanig aan, dat ze in korten tyd tot een tamelyk Vlek uit deeg, daar men den naam van *Acropolis* of *Stad van de punt*, en naderhand dien van *Lygos* aan gaf. Vervolgens, deed *Burzis*, *Byze*, *Byzante*, of *Byzanta* (want de Schryvers noemen hem op verscheidene manieren) die een Colonie van *Megariers* derwaarts voerde, haar na zynen naam *Byzantium* noemen, welke haar by bleef tot aan den tyd van den Keizer *Antoninus*, die haar deed vermeerderen, herstellen, en *Antonina* heeten. Zy kreeg ook noch den naam van *Anthuza*, daar

na dien van *nieuw Romen*; en eindelyk gaf'er *Constantinus de Groote*, die 'er den zetel des Roomschen Ryks overvoerde, haar vergrootte, en met treffelyke cieraaden, als de Hoofd-Stad van een zo doorluchtige Heerschappy, oppronkte, den zynen aan; en deed haar nieuw *Constantynsch Romen* noemen, 't geen men verkorte met naderhand *Constantinopolen*, of *Constantyns Stad*, te zeggen. Zy is ook nog *Parthenopolis* genaamd geweest, ter oorzaak dat ze door den zelven *Constantinus* aan de H: Maagd wierd gewyd; mogelyk ten navolging van *Antiochien*, 't geen *Theopolis* genoemd wierd.

Eenige willen dat dit nieuw *Constantynsch-Romen*, geen beter beginselen hadde, als het *Oude Romen*: en zelfs, zo men *Zosimus*, die geen groot vriend van Constantinus was, en eenige andere Autheurs, wil gelooven, zeggen ze, wierd *Constantinopolen* onder doodelyker voor-tekenen herbouwd, als de grondvesten van *Romen* gelegt zyn. Zy beschuldigen dien Keizer van zyne gemalin *Fausta*, en zynen Zoon *Crispus*, om minder oorzaak te hebben doen dooden, als *Romulus* zyn Broeder *Remus* om 't leven bracht. Maar behalven dat dit geschiedde, zo men den draad van de Historie van Zosimus wel in ziet, niet alleen eerder als het Constantinus in gedachten kwam *Byzantium* te herbouwen; maar ook eer *Constantinus* Christen was geworden, zal het spreekwoord altyd waarachtig weezen, dat de Groote Mannen niet meer zonder gebreken zyn, als de Zon zonder vlekken: behalven dat Zosimus zelfs zegt, dat Fausta de Huis-vrouwe van Constantinus, en zyn Zoon Crispus van hem gedood zyn, om dat dezelve onder den anderen niet alleen van overspel, ten aanzien van Fausta, maar ook van bloed-schande ten aanzien van Crispus onder den anderen begaan te hebben, verdagt waaren. Doch 't zy hier mee zo 't wil: dien laatsten naam heeft *Byzantium* zedert altyd behouden, en voornaamentlyk by de Latynen en andere Europische Christenen: want wat de Turken, en andere volkeren van *Asia*, *Africa*, en *Europa* belangt, zy noemen het tegenwoordig altemaal *Stambol*, 't geen *overvloed van geloof* betekend; zonder echter de rechte oorsprонk van dien naam te weeten.

Chrysokeras, *Acropolis*, *Lygos*, *Byzantium*, *Antonina*, *Anthusa*, *Nieuw-Romen*, *Constantinopolen*, *Eeuwige-Stad*, en *Stambol*, zo als men haar belieft te noemen, is dan die vermaarde Stad, gelegen op het uiterste eind van *Thracien*, by na op een-en-veertig graaden Noorderbreedte, en omtrent zeven-en-vyftig lengte. Zy beslaat die gantsche streek lands, welke zich strekt langs den mond van het *Canaal* der *Swarte Zee*, die men de *Thracische Bosphorus* noemt, in de *Propontis* of de *Witte Zee*, en zich van daar ter wederzyde uitbreidende, formeert die schoone Haven, tot de verzekerdheid en het gemak der Schepen, en d'overvloedigste in allerhande soorten van Visch, die men ergens ter Wereld kan vinden, van welke wy op het einde van het negende Hoofdstuk gesproken hebben.

Deze streek Lands, of dit half Eiland, daar *Constantinopolen* op gelegen is, begind zich van het vaste land af te sonderen, om zich tusschen twee zeën heen te strekken, van het Kasteel der *Seven Toorns* af tot aan de Punt van het *Serrail*, en zich van daar na de zyde van het vaste Land uitbreidende, maakt een groote halve kring, die de Haven formeert, tot aan een kleyn Riviertje 't geen daar in komt stroomen, en zyne zoete met de zoute wateren der Zee vermengende, deze Haven aangenaam en gemakkelyk helpt maaken.

Van dezen Mond der zoete wateren af, daar men het Kerk-hof der Jooden heeft, achter de Stad heen, loopt een by na gantsch rechte streek van een dubbelde platte muur, voorzien met verscheidene vierkantige Toorns, die aldus voortgaat tot aan het Kasteel der *Seven Toorns*, zulks dat de gedaante der Stad, gelyk wy hier voor op onse eerste aankomst

tot

tot Constantinopolen aangetekend hebben, driehoekig is, niet kwalyk gelykende na een Harp of Overvloedshoorn, welkers opperste aan het vaste Land gehecht is, en de twee andere zyden door de wateren van het *Canaal*, der *Swarte Zee*, en der *Propontis* bespoeld worden. Yder dezer muuren is met een wyde graft voorzien. Doch men zou de buitenste bekwaamelyker een *Fausse-bray*, of onderwal noemen; dewyl ze maar omtrent de hoogte van tien voeten heeft. De schietgaten voor 't Kanon, zo in de Gordynen als Toorns, maaken haar aanzienlyk, en zyn ten getal van omtrent dardehalf honderd. De tweede of binnenste muur is van dezelve gedaante, doch hooger, hebbende ruim drie vademen van den grond af tot aan de schietgaten: zulks dat de buitenste door deze gedekt en verdeedigt kan worden. Beide zyn ze op zommige plaatsen van gehouwene, en op andere van gebakkene Steenen gebouwd.

Men zegt dat deze dubbele muuren aan de Land zyde gebouwd zyn door * de naarstigheid van een zekeren *Cyrus*, die onder de regeering van *Theodosius den Jongen* Gouverneur van *Constantinopolen* was. Dit werk was het volk zo aangenaam, dat het 'er openbaare verheugingen over aanrechte, en vaarzen ter zyner eeren maakte, die men aller wegen hoorde zingen, behelzende, dat *Constantinus* de Stad wel gebouwd had, maar dat *Cyrus* haar had vermeerderd en herbouwd: en men sloeg zelfs voor, haar al te langen naam van *Constantinopolis* in dien van *Cyropolis* te veranderen. *Theodosius* vatte hier jalouzy over op, en, om *Cyrus* te vergelden wegens de Stad zo wel geslooten te hebben, deed hy hem in een veel enger omvang besluiten, verbannende hem in een Klooster, daar hy van hartzeer kwam te sterven.

Kasteel der zeven Toorns. *'t Kasteel der zeven Toorns*, 't geen deze muuren der landzyde aan die der *Propontis* vasthegt, is het eerst 't welk men van *Constantinopolen* ontmoet. 't Was eertyds eene der Stads-poorten, bestaande uit vier swaare Toorns, en voerde den naam van de *vergulde Poort*; 't zy om dat de cieraaden, daar ze mee opgepronkt was, verguld waren; of dat zich by gelegentheid van staatelyke intreeden, welke gemeenlyk door deze Poort geschiedden, het verguldzel van *Constantinopolen*, door deze Poort vertoonde.

Onder het getal der geenen, die 'er met pracht en staatsie intraden, werd genoemd de Paus *Johannes* den I^sten van dien naam, die 'er met alle mogelyke heerlykheid en toejuiching wierd ontfangen, niet zo zeer om dat hy door *Theodorik*, Koning van *Italien*, aan den Keizer *Justinus den Ouden* gestuurd was, als om dat hy, door deze *vergulde Poort* gevoert wordende, volgens overleevering der Roomsche Kerk, het gezicht aan een blinden weder gaf; en dat hy na *Constantinopolen* ging, om de zaaken der Katholyken met d'Arriaanen, waar af *Theodorik* de party volgde, in die bekommerlyke tyden te vereffenen. 't Was in deze by eenkomst van den Paus en den Keizer, zo men voorgeeft, dat *Justinus* een aanvang maakte van de gewoonte, welke men zedert altyd onderhouden heeft, dat de Keizers de merktekenen en wapenen des Ryks uit de hand, of uyt den naam, der Pausen ontfangen.

By de vier oude Toorns van deze Poort voegde *Mahomet* de II^de, die de Stad *Constantinopolen* innam, noch drie nieuwe; om 'er een Kasteel van te maaken, 't geen sterk genoeg waare tot de bewaaring der Keizerlyke schatten. 't Heeft 'er ook lange Jaaren toe gediend: doch tegenwoordig is het een eerlyk gevangenhuis, daar den Grooten Heer zyne slaaven van aanzien, en andere gevangenen van Staat, in opsluit. Zo 't Christenen zyn, laat men toe, dat 'er Priesters komen, die 'er de Mis in een zeker kleyn Kapelletje doen, en de Sacramenten in alle vryheid aan hen bedienen. En zelfs, indien het Ridders van *Malta*, of andere Perzoonen van Hooge qualiteit zyn, word hen wel toegelaaten

uit te gaan, om zich voor eenige dagen in of buiten de Stad te gaan verlustigen; behoudens dat een Ambassadeur, of eenig ander aanzienlyk Man, te *Constantinopolen* woonachtig, voor hunne wederkomst in-instaa, en beloove, dat hy hen, wanneer den *Aga* of Gouverneur der *zeven Toorns* het begeert, zal leeveren. Deze beleefdheid der Turken verlicht noch eeniger maate het verdriet der geenen, welke door hun ongelukkig noodlot in dit Kasteel opgeslooten gehouden worden. Andersins ware het zeer rampzalig, zich, zonder eenige misdaad begaan te hebben, tot een eeuwige gevangenis veroordeeld te zien, gelyk die der *zeven Toorns* voor een Ridder van *Malta* is: want noopende de geenen, die in den oorlog gevangen worden genomen, zy blyven 'er niet langer, als tot dat men de vrede gesllooten heeft. d' Ongelukkige Prins *Sultan Osman*, eindigde 'er zyne dagen op een deerlyke manier in den Jaare 1622. *Hussein-Bassa* wierd 'er gewurgd, en men ziet 'er ook noch zyn graf in den Tuin, immers zo de Turken zeggen: want zedert dat Monsr. de *Beaujeu*, Ridder van *Malta*, gelegentheid om 't ontvluchten bekomen heeft, heeft men 'er geene vreemdelingen meer willen inlaaten, uit vrees dat zy 'er de swakheid af zouden leeren kennen. Hy was op een tocht tegens d'ongeloovigen gevangen genomen, en hem geduurende den tyd van vyftien of zestien jaaren, dat hy 'er had gezeten, tot verscheidene maalen, niet tegenstaande dat hy groote sommen tot zyn losgeld aanbood, de vryheid geweigerd.

Buiten in de muuren, dicht by een der Toorns welke eertyds de *Vergulde Poort* maakte, zyn twee groote *Basrelieven*, van wit marmer, verbeeldende het een, een slaapenden Jongeling, leunende op zynen arm, mitsgaders een Godin die met een toorts in de hand van den Hemel af daalt. Mogelyk is het *Endimion* en *Diana* die hem komt vinden. 't Ander, zo ik my niet bedrieg, verbeeld de negen Zanggoddinnen met het paard *Pegasus*. Maar alle beide, hoewel reedelyk wel gewerkt, zyn ze echter niet genoegzaam uitgevoerd, om de kenners te doen zeggen, gelyk eenige Reizigers gedaan hebben, dat men niets in *Europa* heeft, 't geen met de lekkerheid van dien beitel in vergelyking gesteld kan worden, noch zo wel verstaan en zo stout aangelegt zy, als deze twee Figuuren; en dat men een geschenk aan den *Kaimakan* van *Constantinopolen*, en den *Aga* der *zeven Toorns*, behoorde te doen, om deze twee brokken Beeldwerk van daar te mogen voeren.

Van dit Kasteel der *zeven Toorns* na het *Serrail* toe vaarende, ontmoet men ter slinker hand een vierkantigen Toorn, staande in de Zee, omtrent twintig treeden van de Stads muuren, door d' Ingezetenen de *Toorn* van *Belizarius* genoemd, met byvoeging, dat die groote Krygsoverste, tot vergelding der uitsteekende diensten, welke hy aan den Keizer *Justinianus* tegens alle zyne vyanden in *Asia*, *Africa*, en *Europa* had gedaan, in dezen Toorn wierd opgeslooten, ontbloot van alle zyne goederen, tot d' uiterste behoeftigheid gebracht, en, na geleeden te hebben, dat hem d' oogen wierden uitgeboord, genoodzaakt uit een venster een zakje aan het eind van een stok te laaten nederdaalen, en den geenen, die voorby voeren, toe te roepen: *geef doch een penningtje aan den Armen Belizarius*, dien de nyd, en niet de misdaad, d'oogen heeft uitgesteeken.

Toorn van Belizarius,

Dicht by de plaats, daar deze Toorn staat, was eertydts een Galeyhaven, in dewelke de Keizers *Theodosius*, *Arcadius*, en der zelver navolgers, langen tyd hunne Galeyen gehouden hebben: doch tegenwoordig is 'er niets meer af overgebleeven, waar uit men zou konnen oordelen, dat 'er ooit een Haven is geweest; gelyk ook niet een weinig verder na het *Serrail*, daar *Juliaan den Apostaat* noch een andere deed maaken, na zynen naam de *Juliaansche*, en zedert de *Haven van Sophia* geheeten, ter oorzaak datze gelegen

was

was tegen over de plaats daar de *Kerk van S. Sophia* gebouwd is.

Vlak achter de gemelde Galey-haven ziet men over d'andere gebouwen heen de *Kolom*, die den naam van de *Historische* voert. Van welke reeds gesproken is.

Vervolgende gestadig den weg na de kant van de Haven, en langs de muuren van de *Propontis* heen glyende, vind men niets aanmerkelyks om zyne *Kaike* te doen stilhouden, dan wanneermen aan de Tuinen van het *Serrail* nadert; daar ik echter weinig af kan zeggen, dewyl ze maar van buiten bezien konnen worden.

Fontein der Heyliging. Wat verder vertoont zich een Fontein, voor dewelke de Grieken geduurende het gantsche Jaar, doch voornaamentlyk op den dag van des Heilands *Transfiguratie*, een zonderlinge eerbiedigheid hebben. Thans vervoegen zy zich drangelings na deze Fontein, die zy ΑΓΙΑΣΜΑ of een *Heiligdom* noemen, ten einde hunne zieken, welke zy tot den hals toe in het omleggende zand begraaven, van desselfs water, wegens welkers heilzaamheid zy wonderlyke dingen weeten te verhaalen, te drinken te geeven; waar na zy hen terstont weder ontgraven. Doch niet alleen geschied dit omtrent de zieken: honderden van gezonden stellen het zelfde, is het niet tot aan den hals, 't mag wat minder weezen, omtrent hunne eigene lighaamen in't werk.

De Grieken hebben een menigte van deze mirakuleuze Fonteinen. Daar is by na geen Stad of Dorp, daar men 'er niet eenige heeft: en zyn 'er geen natuurlyke, welke door metaalige of minerale aderen heen loopende, altyd eenige kracht hebben, de *Papas*, of Grieksche Priesters, weeten ze te vinden in putten omtrent hunne Kerken, welke altyd een goede werking voortbrengen, 't zy voor de geenen dien zy 'er af te drinken geeven, of voor hen zelven.

Men zegt, dat den Grooten Heer in deze vreemde Godvruchtigheid der Grieken vermaak scheppende, zich gemeenlyk op dezen dag voor zyne vensters houd, zonder egter gezien te konnen worden.

Dicht by deze plaats ziet men een groot venster, waar uit des nachts de geenen, welke in het *Serrail* gewurgd worden, in de Zee worden gesmeeten, en zo veel Kanonschooten gedaan, als 'er rampzaligen op deze wys hun leven komen te eindigen. Venster der Gewurgden.

Niet ver van de gemelde Fontein ontmoet men de *Kiosk* van den *Bostangi-Bachy*, of groot Hovenier; 't is een Paviljoen, of ruime overdekte Balkon, staande buiten de muuren van het *Serrail*, en hebbende het uitzicht over een goed gedeelte van de *Propontis* en den *Thracischen Bosphorus*. De Turken scheppen groot behagen in dit zoort van Speelhuizen; en zyn 'er weinige *Serrails*, die 'er niet verscheidene hebben: sommige in 't midden der Tuinen, om 'er de koelte te beter te konnen genieten; andere op de kant van't water, zo 'er water voor by stroomt; andere boven op de huizen, als overdekte platte formen, enz. Kiosk van den Bostangi-Bachy.

Deze *Kiosks* zyn zeer bekwaam om het zwaarmoedig humeur der der Turken t' onderhouden. Zy zetten 'er zich neder op een *Sopha*, of zoldering, met een pyp tabak, en eenige *Flingeans*, of koppen Koffy, en blyven 'er by wylen twee à drie uuren in gezelschap, zonder malkander het hoofd met praaten te breeken. Men hoort 'er by na niet anders als eenige halve woorden, afgebrooken door het slorpen van de Koffy, die ze geweldig heet drinken.

Deze *Kiosk* van den *Bostangi-Bachy* word zo veel niet bezocht, als d'andere; ter oorzaak dat hy, bekleedende het vierde Ampt des Ryks, den tyd niet heeft om 'er de koelte, en het bekoorlyk gezicht, 't geen de schoone gelegenheid van dezelve aan het oog beschikt, dagelyks te konnen genieten. Hy heeft genoeg te doen met de zaaken van het *Serrail*, en d'andere Lusthuizen van den Grooten Heer, daar hy het op

zicht over heeft; gelyk ook met de bestiering van alle de Steden en Dorpen, leggende op de oever van den *Bosphorus* en de *Propontis*, welke van zyne Jurisdictie af hangen. Men treed in deze *Kiosk* van binnen door den Tuin van het *Serrail*, en 'er aan d'andere zyde uit door een kleyn poortje, met een trap komende op den oever der Zee.

Het eerst, 't geen men vervolgens ontmoet, roeyende gestadig langs de Stads muuren, welke hier ter plaatze tot sluiting aan het *Serrail* dienen, heen, is een menigte van stukken kanon, leggende meestendeel waterpas, om d'intrede van het *Serrail* en de Haven, ingeval ymand dezelve wilde overweldigen, te verdeedigen.

Kanon tot beveiliging van het Serrail en de Haven.

't Swaarste en aanmerkelykste van allen is dat, 't geen de laatste schoot in de verovering van *Bagdad* deed, en de Stad, door de wanorder die het 'er aanrechte, noodzaakte zich aan Sultan *Murat* over te geeven. Men bewaart het veel beter als d'andere, en heeft 'er een afgezonderde kamer voor doen maaken.

Deze stukken worden nooit gelost, hoewel ze altyd gelaaden zyn, dan alleenlyk op den eersten, of tweeden dag der Maan van den *Bairam*, wanneer men 'er eenige afschiet, om de *Mußulmans* te verwittigen, dat de groote Hoogtyd van den *Bairam* gekomen is, en zy, vermits de *Ramazam* nu een einde heeft genomen, niet meer gehouden zyn te vasten. Men lost ze ook noch by gelegentheid van openbaare vreugdetekenen, als wanneer den Grooten Heer eenige Provincie of Stad gewonnen heeft. By andere tyden worden ze niet gebruikt, of het moest gebeuren, dat eenig Schip zonder order in of uit de Haven wilde loopen; of ook wel als 'er eenig aanzienlyk Officier wegens deze of geene mislag veroordeeld word om in zee geworpen te worden. Thans wort 'er een schoot gedaan, gelyk hier vooren gezegd is.

In 't midden dezer stukken Kanon staat een der vier Poorten van het *Serrail*, te weeten die der Tuinen, *Bostan-Capi* geheeten. Zy word bestreeken door twee swaare ronde Toorns, ieder met zyn paviljoen bedekt, en verzeld door twee groote Cypressen, en andere boomen, welke buiten het *Serrail* op den oever der Zee staan.

Tuin-poort van het Serrail.

Aan den voet dezer Toorns heeft men twee ryen van *Bostangis*, of Hoveniers, die de *Capigis* of bewaarders van deze Poort zyn; door dewelke niets in of uit kan komen, als met verlof dezer twee Wachten, die het zelve niet licht geeven. d'Officiers van het *Serrail* hebben 'er alleenlyk ingang. De *Sultanes* bedienen zich ook van deze Poort, als den Grooten Heer haar op het *Canaal* van de *Swarte Zee* uitleid, 't geen haar niet heel dikwils gebeurd; of wel als ze na het *Serrail* van *Scudaret* gaan, 't welk by na recht over deze Poort legt.

Eertyds voerde deze plaats den naam van *Acropolis*, of *Punt van de Stad*, als zynde het uiterste eind van die streek lands, daar *Constantinopolen* op gelegen is. Men noemt ze tegenwoordig de *Punt van het Serrail*, of *Saraï-Bournu.*

Na dat men deze Punt van 't *Serrail*, mitsgaders een kleine Fontein, daar de meeste Schepen water gaan inneemen, voor by is gevaaren, nadert men aan twee andere *Kiosks*, of Paviljoenen, welke Sultan *Soliman* op den oever der Zee deed stichten, ten einde het inkomen en uitgaan van zyne Scheeps-machten, toen ter tyd vry talryker, en in beter order als tegenwoordig, te gemakkelyker te konnen zien, en het vermaak van dit gezicht ook zyne *Sultanes* te geeven.

Kiosken van Sultan Soliman.

d'Eerste dezer *Kiosks* was voor zyne Vrouwen, daar hy een goed getal van had. Zy is veel hooger als d'andere, en heeft ingang van binnen in het *Serrail* zonder gezien te konnen werden, strekkende zich wyders in de langte, op boogen, en zynde voorzien met drie schoone kamers, yder vercierd met verscheidene vergulde koepeltjes, en een

soort

ſoort van kleine *Alcoves* begrypende de *Sophas* met hunne matraſſen, kuſſens, tapyten, en 't geen daar toe behoort; welkers koſtelykheyd de pracht der Ottomanniſche Vorſten beantwoord. Deze *Sophas*, of ſolderingen, zyn dicht aan getralyde venſters, op dat de *Sultanes* met gemak mogen zien, 't geen 'er buiten geſchied, zonder het gevaar te loopen van gezien te worden, 't geen een groote misdaad voor hen zou wezen, en voor den geen dien men wiſt hen gezien te hebben. Maar de cieraaden der *Kioſk* van de *Sultanes*, zyn maar burgerlyk in vergelyking der groote zaal van d'andere *Kioſk*. Daar kan niets ter wereld properder bedacht worden. Het marmer, de kolommen, de water-ſprongen, de koſtelyke tapyten, de galderyen die 'er rondom loopen, de fraaye uitzicht welke men aan alle kanten heeft, en de vergulde en geſnedene beſchutſels maaken 'er een betoverd Paleis af. Men vind by wylen gelegentheid om 'er in te komen, mits dat men den tyd waarneeme, dat 'er niet als de Wachters zyn, welken men de handen moet vullen.

Gelyk deze Speelhuizen niet op den oever der Zee geſticht zyn, als om 'er het vermaak van het water te konnen genieten, leggen ten allen tyden by deze *Kioſk* vyf of zes kleine Galeyen, eenige groote *Kaïken*, en andere lichte Vaartuigen, gereed om den Grooten Heer en zyn gevolg in te neemen, wanneer hy zich op het Canaal wil gaan verluſtigen. Deze Galeyen en Vaartuigen zyn overal zeer cierlyk verguld en beſchilderd, zelfs ook de riemen, haaken enz. van het een eind tot aan het ander, om ook het hunne by te brengen tot het vermaak 't geen den Grooten Heer, als hy zich te *Conſtantinopolen* bevind, dikwils op de *Boſphorus* gaat neemen.

Voor by deze *Kioſken* beginnen de muuren, welke het *Serrail* beſluiten, zich van die der Stad af te zonderen, en zich opwaarts ſtrekkende tot dicht aan de Kerk van S. Sophia, daar de groote poort van dit Paleis is, dalen ze vervolgens weder nederwaards na de kant van de *Propontis*, boven de *Kioſk* van den *Boſtangi Bachy*.

XII. HOOED-

XII. HOOFDSTUK.

Verhandeling van eenige zaaken noopende den Godsdienst der Turken.

ALzoo de Turken met wat veel achterhoudendheid, en zeer spaarzaam, of by na noit met die geene die zy ongelovige noemen, willen spreeken van de zaaken van haar geloof, is het zeer beswaarlyk door haar onderrechtinge tot kennisse van dezelve te komen, ten waare men haar hoope gaf van een *Musulman* (zoo noemen zy een gelovige) te willen werden. 't Is dan voornamentlyk uit haare boeken, dat men achter hun geheim kan komen, wanneer men, gelegentheid vindende, die kan meester werden. Want dat geschied zeer beswaarlyk. Ook zyn alle Reizigers niet onderwezen in hunne Taal; en moeten dezelve daarom onkundig blyven in deze zaaken. Gelyk ik nu mede in dezelve onervaren was; heb ik uit de Musulmannen zelve van haare gronden niet, als ten ruwen, konnen onderrecht werden: en daar om kan ik mynen Lezer uit eigene ondervindinge van het innigste van 't Mahometaans geloof, niet onderrechten. Evenwel, oordelende dat dezelve hier iets souden willen vinden van den Turkschen Godsdienst en der zelver geloof punсten, en bevindende dat andere, onder welke uitmunten den Heer Ricaut Secretaris van de Heer Winchelsey Engelsch Ambassadeur aan de Porta, en de Heeren Thevenot en Grelot, in dezen dieper ingedrongen zyn, meine ik dat het den Lezer niet onaangenaam zal zyn, indien ik uit dezelve alhier iets ontleene, van het geene zy daar van mede gedeelt hebben, op dat ik door haare kennisse in dezen myn gebrek vervulle. Waar van ik heb moeten waarschouwen, om dat niets voor myne ondervindinge in myn verhaal wil opgeven, als 't geene waar van kennisse heb: hoewel in dezen veele dingen, my door ondervindinge stukswyze bevestigd zyn op myne reisen.

Sedert dat *Mahomet* de II^de^ de Stad *Constantinopolen* had ingenomen, en zyne intreede in de Kerk van *S. Sophia* gedaan, heeft die Tempel, dien de Christene Keizers aan d'eeuwige Wysheid van den Soon Gods gewyd hadden, niet meer gediend tot het celebreeren van de Godelyke verborgendheden der Christelyke Religie: en zedert den Jaare 1453. den 29sten der Maand Mey, toen de Heerschappy der Grieken door dit doodelyk onheil wierd getroffen, heeft men in deze Kerk geenen anderen Godsdienst geoeffend, als de *Namas*, of het gewoonlyk gebed der Mahometaanen. Maar gelyk deze *Namas* aangemerkt kan worden door betrekking tot den geenen die bid, door betrekking tot zynen Evennaasten, en door betrekking tot God; onderscheiden zy, wat een goet *Musulman* moet doen voor het openbaar gebed, geduurende het zelve, en na het ge-eindigd is, om zich behoorlyk te kwyten van 't geene hy aan zich zelven schuldig is, van zyne gehoudenheden omtrent zynen Evennaasten, en van de plichten welke zyne Wet hem voorschryft aan God te bewyzen.

De dingen, die een Turk voor het gebed moet doen, brengen zy tot vyf punсten. 't Eerste is, d'Artykelen des Mahometaanschen geloofs te gelooven: de tweede, besneden te zyn: de darde, zyne vyanden te vergeeven: de vierde, op de *Minarets* te roepen, of ter *Mosqueë* te gaan, als men 'er geroepen word: en de vyfde, zich te wasschen; zynde d'onmiddelyke voorbereiding tot het gebed. In welke wasschingen zy zeer zorgvuldig zyn, gelyk hier voor reeds aangemerkt is.

Zoo

Zoo werd van anderen getuigd, dat het waarnemen van vyf Articulen, niet tegenstaande de verschillige uitleggingen van haar geloof, genoeg zy om voor een waare geloovige door te gaan. Namentlyk, I. Alle de leeden van het lighaam rein te houden, en zinnelyk in zyne kledinge te zyn. II. Vyfmaal daags gebeden te storten. III. Den *Ramazan* of Vasten van een maand waar te nemen. IV. Den *Zeket* te vervullen, dat is aalmoessen te geven, na den regel hun voorgeschreven door haare vier Leeraaren in zeker boek genoemd *Asan Embela*, en ten V. Zoo 't hun mogelyk is, in pelgrimagie na Mecha te gaan.

Artyculen van het Mahometaansche Geloof.

Doch alle d'Artyculen van het Mahometaansche *Geloof* worden in twee Hoofd-puncten begreepen, te weeten, dat 'er maar een God is, en dat *Mahomet* zyn Propheet, of Afgezant is: want het woord *Rezulalla*, zeggen zy, beteekend een Afgezant als Propheet.

't Is bekend, dat *Mahomet*, een Man niet al te wel geschikt in zynen wandel, en vry los-bandig in zyn geheel gedrag, wiens bedryf in zynen tyd was Kameelen te hoeden, met behulp van den Monnik *Sergius*, de vinder is van deze en veele andere geloofs-puncten, waar om dan ook dezelve onder den naam van het *Mahometaans Geloof* bekend zyn.

Eenige meinen, dat het geloof van een eenigen God, den Turken by geval aangekomen zy. De Heer Grelot zegt, dat, zo men *Jacob Elkindi*, een Schryver wiens werken in *Syrien* te vinden zyn, mag gelooven, *Sergius*, wanneer den *Alkoran* opgesteld was, *Mahomet* aan eenige Afgodische Arabiers stuurde, welke een zeer groot beeld, 't geen zy met den naam van *Hacbar*, beteekenende den *Allergrootsten*, benoemd hadden, aanbaden, om hen te zeggen, dat zynde den Afgezant van God, hy hen van des zelven wege waarschouwde d'Afgoden niet meer aan te bidden, gelyk zy tot noch toe gedaan hadden, en voortaan niemand als den eenigen en waaren God t' erkennen, die de geen was welke hem stuurde. Maar deze Arabiers sedert langen tyd aan den dienst van hunnen *Hacbar* gehecht zynde, wilden niet na hem luisteren, en voerden hem te gemoet: *Zo wy maar eenen God aanbidden, en dat die de uwe is, wat zullen wy dan met Hacbar doen?* *Mahomet*, niet weetende wat hy hier op zou antwoorden, keerde weder na den Monnik *Sergius*, om de zaak met hem te overleggen; welke, oordeelende het van d'uiterste noodzaakelykheid te zyn, de gemelde Afgodische Arabiers, die in groot getal, en gebuuren van den Berg *Sina* waaren, daar hy Monnik af was geweest, tot de Wet, welke hy trachte in te voeren, te trekken, dien nieuwen Wet-gever weder derwaarts stuurde, ten einde hen wys te maaken, dat hy hebbende sedert met de Godheid over hun antwoord te raad gegaan, den Hemel zich vernoegde, dat zy dezelve achting noch voor *Hacbar* zouden behouden, mits dat zy God aanbaaden, en dat tot teken van dien voortaan alle goede *Musulmannen*, of waare geloovigen, met den naam van *God*, en dien van *Hacbar* tot het gebed geroepen zouden worden. d'Afgodische Arabiers bewilligden hier in; en men hoorde onder deze arme verblinde menschen niet anders als d'aanroeping van *God* en *Hacbar*, tot dat *Mahomet* machtig zynde geworden, dien Afgod uit hunne Tempels deed wegneemen, en 'er met groote Arabische letteren deze woorden stellen, *Alla sou Hacber*, (*God en Hacbar*) welken de *Muësinas* zedert altyd gebruikt hebben om het volk tot het gebed te roepen. Dit is het gevoelen van dien ouden Autheur *Jacoub Ebni Issaac Elkindi*, die geleefd heeft omtrent het Jaar des Zaligmakers acht-honderd, zynde noch geen twee honderd Jaaren na *Mahomet*.

De Turken aanbidden dan niet als den eenigen God, Schepper des Hemels en der Aarde, en volkomen Meester van alle dingen. 't Is ook

om deze reden, dat zy geene beeltenissen, verbeeldende yts dat leven heeft ontfangen, gehouwen of geschilderd in hunne *Mosqueën*, willen dulden: en zo 'er eenige van Mozaïsch werk zyn gebleeven, welken de bygelovigheid van eenige oude Christenen in de Kerk van *S. Sophia* had doen maaken, 't is om dat ze te hoog, en in duistere hoeken geplaatst zynde, de Turken, die wanneer ze in hunne Tempels zyn, het gezicht altyd nederwaarts houden, noch niet eens gelet hebben of zy 'er zyn, of, zo zy ze gewaar zyn geworden, dat ze geen stellagien, of steigeringen van genoegzame hoogte hebben willen oprechten, om 'er by te komen, en ze uit te schrabben. Want men kan lichtelyk bemerken, dat zy het op alle d'andere plaatsen gedaan hebben, die het meest in 't oog stonden, en voornaamentlyk, die zo hoog niet waaren; hebbende de beeltenissen met lange stokken mismaakt, of ze 't eenemaal uit gedaan, met 'er kalk over te stryken.

Het tweede Artycul van het Mahometaansche Geloof, volgens de Heer Grelot, begrypt in 't kort alle de mymeringen en buitenspoorigheden van den *Alkoran*, en des zelfs uitlegginge, als te gelooven dat *Mahomet* den Afgezant van God is, en dat 'er nooit zekerder waarheid kan weezen, dan 't geene door hem aan haar by geschrift of overlevering nagelaaten is, enz. En dit Artycul de bron van alle d'anderen zynde, behoeft men hier niet te verhaalen wat zy zich ingebeeld hebben wegens de Schepping der Wereld, desselfs behoudenis, en de manier welke God bewaard om ze te heiligen en zalig te maaken, gelyk ook veele andere bevattingen, weinig met de gezonde reden overeen-komende, waar mede zy hunne geesten en boeken vervuld hebben. Aangaande 't Paradys en de gelukzaligheid hebben ze zeer vleeschelyke gedachten, wel gelovende dat aldaar zal zyn een zalig gezicht van God, maar aan het zelve ook te gelyk gevende een verzadiginge van alle vleeschelyke wellusten, en zelfs in het zelve plaatse gevende aan verscheidene Beesten, gelyk als zyn het *Schaap* van *Abraham*, het *Kalf* van *Moses*, de *Mier* van *Salomon*, de *Papegaay* der *Koningin van Saba*, den *Ezel* van *Esdras*, de *Walvis* van *Jonas*, de *Hond* der *Zeeven Slapers*, en de *Kemel* van *Mahomet*.

Alle de Propheeten stellen zy in groote achtinge, en houden haare begraafplaatsen in eere; doch meest deze drie, *Moses*, *Issa Peocamber*, of *Jesus Christus*, wiens Godlyke Zoon-wording en dood aan 't Kruys zy nochtans loochenen; en *Mahomet*, dien zy voor den grootsten van alle houden.

Wanneer Mahomet zyne Wet gaf, schikte hy zich ten deele na de Wetten der Jooden, en ten deele na de Wetten der Christenen, van deze zo wel als van geene ontleenende 't geen hem te passe kwam, en zo aan beide zyden zich vleiende, om zich zo wel by de Jooden, als scheurzieke Christenen van zyn tyd, een ingang te maken, en van beide af te trekken die zynen aanhang vermeerderen mochten. Besnydenis der Turken.

Om nu een Verbonds teeken voor de zynen te hebben, verkoos hy dat der Jooden, en nam de *besnydenisse* aan; achtende die voor zich gevoeglyker, en van Ouder herkomst als den *Doop* der Christenen, welke hem veel te eenvoudig scheen.

Evenwel zyne besnydenisse voor zo verre van die der Jooden doende verschillen, dat dezelve aan de kinderen niet gedaan werd op den achtsten dag na de geboorte, maar als dezelve elf of twaalf Jaaren oud geworden zyn, en nu niet alleen met den monde haare geloofs belydenisse konnen doen, zeggende, *la illah illallah Mehemet resul allah*, dat is, *Daar is geen God dan God, Mahomet is zyn Propheet*; maar ook daar van begrip konnen hebben: behalven dat in de besnydenisse der Mahometanen en Jooden zelfs ook noch een weinig verschil is; dewyl de Jooden, behalven den voorhuid het velleken be-

beneden, 't geen de Anatomisten den *toom* noemen, met de nagel afscheuren en met de vinger weg rollen, en de Mahometanen zich vergenoegen met den voorhuid alleen af te snyden.

Zich zelven dan den voorhuyd hebbende doen besnyden, beval hy dat alle zyne aanhangers haar zouden doen besnyden; 't zy om de lighaamen zyner *Musulmannen*, gesneuveld in de stryden, welke zy tot d'invoering en bevestiging zyner Wet zouden moeten onderneemen en verduuren, te konnen erkennen, en hen na de begraavenis als Martelaars te eeren; of, als gezegt is, om de Jooden door de gelykheid van deze ceremonie, te lichter tot het volgen van zyne dwalingen te trekken; of eindelyk, dat deze onreine Wetgeever, een uitwendige zuiverheid verbootsende, om d'onzuyverheden zyner ziel te beter voor het volk te verbergen, aan de geenen, welke alreeds zyne dwaalingen hadden aangenomen, beval zich den voorhuid te doen besnyden, om dat 'er, gelyk by sommige voorgegeven werd, eenige vuiligheden tusschen opgehouden konnen worden, welke oorzaak zouden weezen dat een Mahometaan zich, zonder 't eenemaal gezuiverd te zyn, tot bidden willende begeeven, van God niet verhoord, en voor een *Mordar*, dat is te zeggen ongeloovige, onzuivere, en besmette aangezien zou worden.

Deze besnydenis, welke de Turken *Schounnet* heeten, werd alleenlyk gehouden als een teken van hunne gehoorzaamheid aan de stemmelyke woorden van *Mahomet*, die dezelve niet in zynen *Alkoran* heeft doen schryven; maar, ziende dat hy alreeds veele navolgers had, en 'er dagelyks noch meer kreeg, dezelve alleenlyk daar na verordende, om hen t' onderscheiden van de Christenen, die den voorhuid hebben, en van de Jooden, die op een andere manier besneeden zyn als zy lieden, hoewel hunne besnydenis by de Mahometanen aangenomen zy.

Nu, gelyk 't een teken van ongehoorzaamheid aan de Wet zou weezen, onbesneeden te zyn, worden de geenen, welke den voorhuid noch hebben, als de kinderen van vyf of zes Jaar, de Christenen, en anderen, daar men nooit iets afgesneeden heeft, tot het openbaar Gebed niet toegelaaten. 't Is waar, dat 'er aan de deuren der Tempels geen onderzoekers van de besnydenis zyn: maar indien een Christen, gelyk wel gebeurd is, de stoutheid had van het Gebed by te woonen, en 'er op betrapt wierd, zou hy levendig verbrand, of ten minsten ge-empaleerd worden.

Hoewel de geene die besneden sullen werden, om redenen reeds gezegd, elf of twaalf Jaaren moeten oud geworden zyn, zo werden ook wel eenige besneden, wanneer zy den ouderdom van zeven of acht Jaaren bereikt hebben. Jonger worden ze gemeenlyk niet besneeden, maar wel ouder, als van veertien of vyftien Jaaren, en meer, na het believen der Ouders, als werdende deze plechtelykheid wel uitgesteit door armoede, als die geene die te besnyden zyn, of haare Ouders, de kosten, welke tot de besnyding vereyscht worden, niet konnen opbrengen, wanneer zy genoodzaakt zyn te wachten tot dat ymand van vermogen het de zyne laat doen, en zy onder zodanigen geselschap schuilende, den last der onkosten mogen ontduiken.

De dag dan van deze plechtigheid beraamd zynde, bereid men een Gast-maal ten huize van den geenen die besneeden zal worden. Deze, kostelyk opgeschikt, en op een Paard of Kemel gezet, word aldus door de gantsche Stad, zo ze niet te groot is, omgevoerd, of anders maar, gelyk als te *Constantinopolen*, door de Wyk daar hy in woond. Zyne Schoolieren, of Makkers, volgen hem altemaal te voet met een groot Vreugde-geschrey, om dat men hem in het getal der *Musulmans*, of waare geloovigen, staat aan te neemen. d'Omryding gedaan, en het volk weder in huis gekeerd

zynde, doet den *Imam* van de *Mosqueë* der Wyk een kleyne vermaaning over d'aanstaande operatie; waar na een Barbier de Jongen op de *Sopha*, of zoldering, gezet hebbende, houden twee Knechts een uitgespreide doek voor hem. Thans word de voorhuid, zo ver als 't mogelyk is, voorwaarts gehaald; met een tang even boven het hoofd vastgekneepen, en netjes met een scheermes afgesneeden: 't welk gedaan zynde, toont hy het afgesneeden gedeelte aan die gene die tegenwoordig zyn, het zelve steekende op zyne vinger, rondom, roepende ondertusschen tot verscheidene maalen: *Alla Hecber ia Alla Alla.* Hier na verbind hy den besneedenen, die door zyn geschreeuw genoegzaam te kennen geeft, wat pyn hem een wond, gemaakt op een zo gevoelige plaats, veroorzaakt; en d'omstanders hun gejuig verdubbelende wenschen den besneedenen geluk met dat hy onder het getal der Geloovigen is aangenomen, en neemen plaats aan de *Sofra*, of Turksche tafel, daar ze volgens het vermogen der Ouders van den nieuwen *Musulman* onthaald worden.

De mildheden, welke de Lieden van vermogen op de besnyding hunner Kinderen betoonen, bedraagen dikwils groote sommen, want behalven de geschenken, die zy aan menigte van kleyne Jongens geeven, welke met eenen op hunne kosten besneeden worden, en de Gastmaalen voor al de Wereld, deelen ze ook nog groote Aalmoessen aan d'Armen van hunne buurt uit, op dat zy van God genade voor den nieuw besneedenen en zyn gantsche geslacht mogen verwerven.

De plechtigheid omtrent de besnyding der *Renegaden*, of verloochenden, is ten naasten by dezelve, uyt gezondert dat, dewyl ze gemeenlyk arme wurmen zyn, men hen twee bekkens nadraagt, om 'er d'Aalmoessen, welke de meeste aanschouwers hen niet weigeren, in te verzamelen. Zy draagen, zo wel als d'anderen, een Pyl in de rechterhand, welke zy om hoog houden, met het yzer benedenwaarts, om het volk te doen gelooven, dat zy zich eer met duizend steeken zullen laaten doorbooren, als het Mahometaansche Geloof verzaaken. Maar de verstandigste Turken wantrouwen zich gemeenlyk wegens d'opregtheid deser nieuwe *Musulmans*, hebbende al overlang d'ondervinding, dat dusdanige lieden, welke hunne Religie, daar ze mogelyk nooit goede gevoelens voor hadden, zo licht verlaaten hebben, de geene, welke zy als dan omhelzen, en waarom zy deze ceremonie aan hun lighaam laaten pleegen, even licht verlaaten; 't geen hen als een spreekwoord doed zeggen: *Er kim sena Giaour olmichidi eche ei Musulman olur*, beteekenende, *Al die een kwaad Christen geweest is, zal nooit een goede Turk zyn.* En waarlyk, al het kwaad, 't geen in Turkyen geschied, komt eer van de kant der *Renegaden*, als van die der Turken, welke gemeenlyk van een heel beleefden en handelbaaren inborst zyn, inzonderheid als ze lieden ontmoeten, die zich na hunne manieren van doen weeten te schikken, en zich 't onthouden van de dingen, die hen argeren, of aanstoot geeven. Maar het getal dezer *Renegaden* is grooter als dat der Turken zelfs, en de meeste *Bassas*, en hun gantsche gevolg, bestaan uit die verloochenaars van het Christen, of het Joodsche geloof.

Daar zyn driederhande *Renegaden.* d'Eerste zyn de geenen, die het lot onder de Tribuit kinderen, welke den Grooten Heer van tyd tot tyd door zyn gantsche Ryk doet lichten, omvangt: de tweede, die met opzet van Religie veranderen, in de hoop mogelyk van hunne fortuin daar door te zullen verbeteren: en de darden, die het niet worden als uit vrees der straffen, welken zy mogelyk hier of daar over hebben verdiend; of door de kwaade handelingen van den geenen, dien zy het ongeluk hebben van tot Patroon aan te treffen. 't Getal dezer laatsten is het minste.

De Slaaven der Turken hebben het zo kwaad niet, als men zich wel inbeeld. Zy zyn dikwils de tweede Meesters van het huis: en men heeft zelfs exempelen van Slaaven, welke zich zo wel by hunne *Agas* bevonden, dat, na dat zy'er de vryheid af verkreegen hadden, en weder in *Europa* gekeerd waren, alwaar zy het zodanig niet vonden als zy verhoopten, zy weder na Turkyen getoogen zyn, om zich vrywillig weer te begeeven tot de boeyens, welker swaarte hen ondraagelyk had gescheenen. Deze Slaaven zyn gelukkig in het midden van hun ongeluk, wanneer zy zich in eenige groote Stad bevindende, een goeden *Aga*, en eenig byzonder Talent hebben; wordende als dan van hunne Meesters bemind; die hen niet beletten ter Kerk te gaan, en'er hunne Godvruchtigheid te pleegen. Zy staan ook dikwils wel met hunne Meesteressen, welke door d'aangeboorene Vrouwelyke mededogendheid de strengheden hunner slaaverny met geschenken en gaaven veel verlichten. 't Is derhalven zulk een rampzalig lot niet, als men zich wel inbeeld, slaav van een *Mahometaan* te zyn. Men ziet'er zelden, die door hunne Meesters gedwongen worden het geloof te verzaaken: en hoewel de goede *Musulmannen* zich een wet maaken van de geenen, welke zy onder hunne heerschappy hebben, ten minsten drie maal daags tot het omhelzen van den *Alkoran* aan te maanen, vind men'er echter weinige die hen met quade handelingen daar toe dwingen.

'k Moet hier ook, noopende de besnydenis noch byvoegen, dat de plaats van deze bloedige ceremonie onbepaald is, gelyk ook de tyd, en de verkiezing van den geenen, die ze verricht; konnende geschieden in het bad, of in huis door een *Imam*, zo wel als door een Heelmeester, als'er maar een is: want zynde slechts een teken der *Mahometaanery*, en niet een Sacrament, laat het allerhande Persoonen en plaatsen toe, zo wel als de verscheidenheid van Jaaren.

Men verwacht deze ceremonie niet om den kinderen een naam te geeven: en hoewel zy een Peter of Gevader hebben, is het niet om hen de eerste te noemen. Dit geschied in huis zo haast als ze gebooren zyn, wanneer de Vader door een loffelyke gewoonte hen op d'armen neemt, en om hoog heft om ze God aan te bieden, en, leggende hen vervolgens eenige korlen zouts in den mond, hen met den naam noemt, zeggende: *Godgeve, N. N. dat zyn Heilige Naam u altyd zo smaakelyk moge weezen, als dit zout, 't geen ik u in den mond leg; en dat hy u belette d'aardsche dingen te smaaken.* Wat belangt de geenen, welke in hunne jonge Jaaren, voor deze besnyding komen te sterven, men acht dat ze door die van hunne Ouders zalig zyn, en breekt hen alleenlyk de Pink van de slinker hand, eer ze begraaven worden, tot teken van hunne onbesneedenheid.

Eindelyk, indien het gebeurd dat een Jood tot de Mahometaansche Godsdienst wil overgaan, word hy niet besneeden, ter oorzaak dat hy alreeds besneeden is, en hoewel de Joodsche besnyding, gelyk hier voor is gezegt, van de Turksche verscheelende zy, kan ze echter by deze gelegentheid volstaan. Men doed hem alleenlyk de belydenis des Mahometaanschen Geloofs (*la illa, illala, Mehemet resul alla,* betekenende als gezegt is, *daar is geen God dan God, en Mahomet is zyn Propheet.*) overluid uitspreeken, terwyl hy ondertusschen zyne voorste vinger opheft, en daar mede is hy een Turk. Zy behoeven ook alvoorens geen Christenen te worden, gelyk veele zich hebben laaten wys maaken: want dan zouden ze immers het verbonds teken der Christenen, den Doop, moeten ontfangen hebben; maar dit verbondsteken is by de Turken niet in gebruik. Doch moogelyk is deze waan hier uit gesprooten, dat de Jooden, wanneer zy tot het Mahometaansche Geloof overvallen, ten opzichte van onzen Heiland geloo-

ven moeten 't geen de Musulmans gelooven, te weeten, dat *Jesus Christus* het Woord Gods is, ontfangen door Gods Adem of Geest, en geboren uit de Maagd *Maria*; dat hy de *Messias* is, enz. Doch dit geloof maakt hen echter geen Christenen, zo weinig als de Mahometanen zelfs Christenen zyn; hoewel het haar van Christus iets doet gelooven, 't geen de Jooden van hem loochenen.

De Heer Thevenot verhaald dat de Mooren in Egypten in 't stuk der besnydenisse bygelooviger zyn als de Turken zelve, om dat deze Mooren zelfs haare Dochters laaten besnyden, 't welk de Turken niet doen; welke besnydenisse door Vrouwen geschied, dezelve een stuksken van dat geene dat de Anatomisten de *Nymphe* noemen, afsnydende.

Vergeeving der Vyanden. Gelyk de vergeeving der Vyanden zo wel de gemeene rust betreft, als ze uitdrukkelyk door den Zaligmaaker onzer zielen gebooden is; moet men zich niet verwonderen dat de Turksche Wetten (zynde een verdurvene samen-hooping van 't geen zy goed oordeelden te zyn onder de Christenen, Jooden, en Afgodendienaars) aan de *Musulmannen* gebooden hebben hunnen byzonderen Vyanden te vergeeven: want noopende de Vyanden van den Godsdienst en den staat zyn zy gehouden gantsch andere gevoelens te hebben.

Daar is dan by na geen haat onder de Turken, en als zy 'er eenige reden toe hebben, mogen zy den Vrydag, by hen ge-eerd als by ons den Zondag, niet laten overgaan, zonder zich met hunne Vyanden te verzoenen: of ten minsten, zo zy het niet konnen doen, moeten zy, eer ze zich tot het gebed, daar zy op dien dag toe gehouden zyn, begeeven, voor God betuigen, dat ze hunne Vyanden vergeeven; geloovende andersins, dat ze niet verhoord zouden worden.

Op dezen grond is het aan alle de Mahometanen, door geheel *Turkyen*, ten uitterste verbooden zynen Naasten eenig ongelyk te doen; 't zy met den mond, door hem te lasteren; 't zy met de handen, door hem te slaan; of hem zyn goed 't ontneemen; of eindelyk, door iemand anders op te maaken tot hem kwaad te doen. In tegendeel zyn'er straffen gesteld voor de geenen, die hier tegen komen te misdoen. De stok (dien zy gelooven van den Hemel afgedaald te zyn, ter oorzaak dat ze meerder eerbiedigheid onder hen indrukt, en hen meer in hunne plicht houd, als de heiligste Wetten onder ons doen) is d'eenigste pen, waar mede zy de vonnissen, tegens de schuldigen geveld, schryven, en ter uitvoering doen stellen. 't Is genoeg, dat de *Soubachy* nu en dan eens door de straaten gaat, om d'ingezetenen van een Stad te doen gedenken dat de minste storm, die 'er onder hen mag komen t' ontstaan, genoeg zal weezen om, niet alleen op de belhamels, maar ook op d'onnozele aanschouwers, een hagelbuy van stok-slagen te doen vallen, niet tegenstaande al het geschreeuw van van *Toba Sultanum*, dienende den geenen, die geslagen worden, om vergeeving van hunne misdaden te verzoeken. In deze vrees houd yder zich stil: en die wel geschil met malkander wilden maaken, durven hunne gal niet ontlasten, uit vrees dat ze ook hunne beurs, indien ze aan den *Divan* aangeklaagd wierden, van eenige duizend *Aspers* zouden moeten ontlasten; en noch minder malkander slaan, op dat ze niet met gevoeliger slagen gestraft mogen werden: en die hen een begin zien maaken van malkander te schelden, of te beleedigen, op de zelve straffen gehouden zynde hen te scheiden, verlaaten hen niet, voor dat de zaak geëffend zy. Ook ziet men noch meesten tyd, dat zy hen noodzaaken aanstonds na hunne geschillen malkander t' omhelzen, en een vriendschap, welke voor altyd verbrooken zou zyn, indien men de blinde drift van twee vervoerden had laaten begaan, zonder 'er tusschen te durven spreeken, (gelyk maar al-te veel aan verscheidene oorden van Christenryk geschied) weder aan te binden.

Als de geenen, die kyven of vechten, niet op willen houden wat vermaaningen men ook moge doen, en welke plaats uit den *Alkoran* men bybrenge, 't geen zelden gebeurt, trekt men hen met geweld van malkander; en roepende *charæ ulla*, 't geen zo veel wil zeggen al *by de Wet Gods*, brengt men hen voor den *Kady*, of een anderen Rechter, om over hunne hardnekkigheid gestrafd te worden. Ten dien einde legt men den schuldigen op den rug; en geevende hem ten minsten twee of drie honderd stokslagen op zyne voetzoolen, vastgemaakt aan een *Falaque*, doet men die geenen, die zynen toorn in 't lyden gebracht heeft, zyne vervoerdheid met twee a drie duizend *Aspers* betaalen.

De strengheid dezer Wetten houd de Turken, welke anderen wilden schelden, of verongelyken niet alleenlyk met geweld binnen de paalen van hunne plicht; maar heeft hen ook allengs gewend tot niet te sweeren, en den Heiligen Naam Gods door hunne lasteringen niet t'ontheiligen: gelyk zo veele anderen, welke veel heiliger Wetten hebben als zy lieden, straffeloos doen. 't Is om die reden, dat de swaarste eed, dien zy in den mond neemen, wanneer zy iets willen verzekeren, is *valla hebilla*, beteekenende, *by den God dien ik aanbid:*

Maar de Turken, die het verst van *Constantinopolen* af leggen, en by gevolg meerder omgang met de Christenen hebben, en het slechte volk onder hen, bedienen zich van de eeden en vloeken der Grieken, en andere, dewyl zy 'er geen eigene in hunne Taal hebben; evenwel gebruiken zy ze eer by manier van vleyen en streelen, als van schelden.

Doch zy zyn echter niet altyd zo gematigd, inzonderheid het slechte volk, en als ze lieden van een anderen Godsdienst voor hebben, bejegenen ze dezelve zeer kwaalyk; en in steê der zoete woorden *janum*, *ikigusum*, *cardache*, (myn hert, myne oogen, myn broeder) en anderen die zy gemeenlyk gebruiken, hoort men niets uit hunne mond komen, als *giaour*, *kuper*, *diusis*, (*ongeloovige*, *hond*, *zonder geloof*) en andere diergelyke vervloekingen.

Maar de geenen, die wat boven het gemeen verheeven zyn, als de Kooplieden en Wet-geleerden, zyn gemeenlyk zeer gespraakzaam en beleefd: en als ze zin in een vreemdeling krygen, betoonen ze hem zo veel lief-koozingen en goed onthaal, als of hy van hun Land of Godsdienst was, voornaamentlyk zo hy in de Turksche taal met hen kan spreeken.

Ziet daar wat de Vergeeving der Vyanden belangt; waar na tot het gebed, en 't geen daar toe behoord, overtreedende, moet men zich, dewyl de Mahometaansche Godsdienst niet gegrond is als op de menigvuldige Gebeden, niet verwonderen dat de Turken dezelve zo gestaadig herhaalen. Zy gelooven, dat de Jooden en Christenen het gebod, 't welk God aan hen had gedaan van hem dikwils te bidden, niet gehoorzaamd hebbende, hy aan *Mahomet* beval den *Musulmans* voor te schryven, dat zy hunne gebeden vyftigmaal daags aan hem zouden richten; maar deze, voorziende dat zyne navolgers dit gebod niet wel zouden konnen onderhouden, deed zo veel by God, dat hy zich vernoegde met het tiende gedeelte, en dat dit groot getal van vyftig gebeden daags tot vyf wierd gebracht.

Bedestonden, enz.

Nu gelyk ze geen Klokken, of Slag-werken, mogen hebben, moest men Menschen aanstellen, welke hen met roepen den tyd aankondigden dat ze ter Tempel moesten gaan, of ten minsten in huis bidden. Deze Roepers heeten *Muassins*, van twee Arabische Woorden *Majaz zin*, betekenende *stem in 't oor.* Zy klimmen ter geregelde uuren vyf-maal daags op de *Minarets* der *Mosqueën* doch zo 'er geen zyn, gaan ze in de deur staan, en, steekende de duimen in d'ooren, schreeuwen ze luids-keels *allah hecber*, en het overige, na de gelegentheid van den dag mede brengt.

't Ge-

't Gebed word dan vyf maal daags aangekondigd, te weeten met het krieken van den dag, op den middag, 's namiddags omtrent vier uuren, met het ondergaan van de Zon, ('t geen d'Italiaanen en Turken vier-en-twintig uuren noemen) en omtrent middernacht. d'Eerste dezer gebeden heet *Salem*, of *Sabah namasi*; de twede, *Euylai namasi*; de derde, *Kindi namasi*; de vierde, *Accham namasi*; en de laatste, *Tatisi namasi*, of *Slaap gebed.*

De Turken blyven zelden in gebreke omtrent deze vyf bede-stonden, maar voornaamentlyk omtrent de eerste, en de twee laatsten: want indien men gewaar wierd, dat zy van de vyf, welke hen gebooden zyn, ten minsten deze drie niet voldeeden, zouden zy 'er strengelyk en voorbeeldelyk over gestraft worden. Daar is ook niets, 't geen 'er hen af kan bevryden: want zo ze niet in staat zyn om ter *Mosqueë* te gaan, zyn ze gehouden te bidden ter plaatse daar ze zich bevinden, en zelfs als ze op eenige Reis zyn, van het Paard te stygen, gelyk ik elders gezegt heb. En reizen ze in geselschap van een *Karavaane*, houd de *Karavan-Bachi*, of Karavaan-meester, stil, en, wendende zich na de *Kobbe*, of de kant van *Mecha*, roept hy zelve, of doed door een ander roepen, dat het tyd om te bidden is; waar op alle de Turken gehouden zyn af te stygen, en zyn voorbeeld te volgen. De Christenen, die zich in deze *Karavaane* bevinden, konnen, zo 't hen belieft, te Paard blyven; doch mogen, terwyl d'anderen bezig zyn met bidden, niet voort-reizen: ten ware dat zy zich veel sterker bevonden, want als dan gaan de Turken aan een kant om hun gebed te doen.

Behalven deze vyf bedestonden, welke de *Muesims* dagelyks van de *Minarets* afkondigen, zyn 'er nog twee anderen, namentlyk die van den Vrydag, zynde hun rustdag, en die van den *Ramadan*, of de vasten. d'Eerste heet *Salah*, en geschied des morgens ten negen uuren; en de tweede, *Taravié namasi*, en geschied des middernachts geduurende de gantsche Maan van de *Ramadan*, en met de volle Maan der twee andere Maanden die 'er voorgaan, te weten den vyftienden der Maan van *Regeb*, en den zelven dag van die van *Chaban*. Alle deze gebeden, waar af de voornaamsten in d'Arabische taal gedaan worden, duuren yder niet boven een half uur, en de gewoonlyke niet boven een quartier.

Als de *Salah* van den Vrydag geëindigd is, mogen de koop en hand werks-lieden hunne winkels weder open-zetten: want zy zyn niet gehouden hunne Sabbath-dag verder te vieren; en die 't van noden hebben, vallen weder aan den arbeid: doch de lieden van vermogen, en die het zonder nadeel hunner zaaken konnen missen, gaan malkander gezelschap houden, en brengen den tyd in ledigheid door.

De roep der *Muësims* is niet lang te *Constantinopolen.* Zy zeggen niet anders als *Alla Hecber*, 't geen zy, gaande rondom de Galderyen of transen der *Minarets*, tot verscheidene maalen herhaalen, gelyk ook hunne geloofsbelydenis; 't welk zy besluiten met te roepen *Ahia elfela*, betekenende, *komt dan tot het gebed, ik aankondig het u.* Hoewel deze woorden Arabisch zyn, worden ze echter by de Turken gebruikt en verstaan.

De gebeden vallen doorgaans zeer eenvoudig, voornaamentlyk in de kleyne *Mosqueën*, en op de gewoonlyke dagen: maar geduurende de *Ramadan*, en op andere vermaarde daagen, zyn ze veel hoogdraavender.

De *Muësims*, en die hen op de *Minarets* verzellen om met hen te roepen, maaken somtyds een samenstemming, welke niet onaangenaam in der Turken ooren is, en inzonderheid wanneer de roepers op de *Minarets* van eenige voornaame *Mosqueë* vergaderen, gelyk die van Sultan *Achmet*, gebouwd in de *Hippodromus*, of Renbaan. Deze *Mosqueë* heeft zes van die Minarets, en aan yder der zelven drie Galderyen,

krie-

krielende op groote Heilige dagen van het yverigste zoort der *Musulmans*, welke altemaal zeer luid, en met verscheidene toonen roepende, een Symphonie maaken, bekwaam om het oor der Mahometaanen te streelen, doch niet om dat der Christenen te behaagen.

Monsr. *Grelot* verhaalt hier over een onvoorzichtig, doch ook te gelyk kinderachtig geval, 't geen echter met een al te treurig eind wierd beslooten. Toen ik, zegt hy, te *Constantinopolen* was, gebeurde het, dat op een dag van den *Bairam*, of Paasch der Ottomannen, terwyl de *Muëzims* een diergelyke harmonie maakten, een jonge Grieksche Christen, die tien of twaalf Jaaren oud mogt weezen, gaande voor by de *Mosquëe*, en hebbende geen behagen in dit geschreeuw der Turken, het zelve begon na te bootzen, 't zy dat hy den spot met hen wilde dryven, of dat hy niet wist, in wat gevaar hy zich stelde. Eenige Mahometaanen, die na de *Mosquëe* gingen, dit hoorende, greepen hem aan, en trachtten hem, als een kind, met geschenken, en liefkoozingen tot het Turksche geloof te verlokken: doch ziende dat hy zich niet liet beweegen, meenden zy met geweld uit te werken, 't geen zy met geeven en streelen niet hadden konnen doen, en smeeten hem in de gevangenis. Na eenige dagen wierd hy op nieuws aangezocht, maar geen ander antwoord bekomen, als strydende tegens de gedachten van hem ooit het Christen geloof te zullen doen verzaaken; willende deze Jonge Griek, door een t' eenemaal heilige Edelmoedigheid, liever de stokslagen, en de dood zelve, (gelyk hy ook naderhand voor het swaard moest bukken) verduuren, als eenig teken aan de Turken toonen van hunne Religie t' omhelzen, of eenige woorden van hunne geloofs belydenis te willen zeggen. In tegendeel, hy besteede de laatste zuchten van zyn leven met die schoone woorden, welke de Grieksche Kerk zo menigmaal in haare gebeden herhaalt, ἐλέησον ἡμᾶς Κύριε, *ontfermt u onser O Heere!* 't elkens te zeggen; en stervende aldus in de belydenis van het Christen geloof, heeft hy ongetwyffelt de kroon des Marteldoms weggedraagen.

Hoewel de Roepers zo veel geruchts niet maaken met hunne stem, als de Klokken met hunne klank, doen zy zich echter ver genoeg hooren: en gelyk 'er geene karossen langs de straaten van *Constantinopolen* ryden, en dat 'er zeer weinige van die ambachten zyn, die d' ooren verdooven, dringt hunne stem, die klaar en schel is, met gemak door alle de wyken der Stad heen, en doet zich ook zelfs by stil weder op een merkelyken afstand buiten in het veld hooren.

't Getal der *Muëzims* is zeer groot, en word noch niet weinig vermeerderd door de geenen, die deze bediening niet aan de *Mosquëen* hebbende, echter op de *Minarets* gaan, om het vermaak van het roepen te genieten, en zich een verdienste te maaken, van de Bedestonden aan de goede Musulmans aan te kondigen.

De laatste bereiding, welke de Turken tot het gebed maaken, bestaat in zich verscheidene maalen te wasschen; welke wasschingen zy, ter oorzaak dat ze vyf in getal zyn, met vyf onderscheydentlyke naamen noemen. Wel is waar, datze niet gehouden zyn die alle vyf waar te neemen, eerze zich tot bidden gaan begeeven; maar des niet tegenstaande maken zy van de zelve groot werk. *d' Eerste* van allen, en d'algemeenste, dewyl ze zo wel van de Christenen als van de Turken gebruikt word, is de gewoonlyke *bading*, welke zy *Amam* noemen. De *tweede* is voor de lighamelyke noodzaakelykheden, en word *Tafarat* of *zindelykheid* geheeten. De *darde* geschied om zich te reinigen van d'onzuiverheden, waar in zy den nacht of den dag gevallen mochten weezen, en heeft den naam van *Gouslu*, of *zuivering*. De *vierde* is ingesteld om zich te wasschen van alle d' andere vuiligheden, welke zy door de werktuigen der vyf natuurlyke zinnen

Wasschingen der Turken.

M

zinnen over zich gehaald mogen hebben. Tot het benaamen van deze bedienen zy zich van een Persiaansch woord, *Abdest*, betekenende *'t water in de hand*, of *afwassinge*. En de *laatste* is de geene, welke aan de lighaamen der dooden geschied, en word *Eubu-jakmaks* of *dood-wassing* geheeten.

Om dat van deze wasschingen zeer veel af hangd, 't welk verstand van den Mahometaanschen Godsdienst, en des zelfs plechtigheden kan geven, heeft de Heer Grelot van de zelve nodig geacht breedspraakelyk te handelen, van 't welk wy, om den Nederlandschen Leezer 't vermaak te geven, van daar aan mede te konnen deel hebben, alhier een uittrekzel sullen inlassen.

Amam I. Van alle de Natien der Wereld, zegd hy, is 'er geene, welke zich zo zeer bekommert met de zuiverheid, als de Mahometaansche, zo onder de Turken, als onder de Persiaanen. Deze volkeren hebben 'er zich een grondwet, of om beter te zeggen, de gantsche wezendlykheid van hunne Religie, bestaande niet als in uiterlyke ceremonien, van gemaakt. Ter dezer oorzaak zyn zy genoodzaakt geweest een menigte van plaatzen, verordend tot baden, daar zy zich het gantsche ligchaam in konden wasschen, te doen bouwen. Men heeft 'er een zeer groot getal van in alle de voornaamste Steden van *Turkyen*, en onder die zelfs veele, welke niet behoeven te wyken voor d' oude *Thermen* der Roomsche Keizers. Men zie maar die van de Stad *Boursa*, die van een natuurlyk warm water zyn, 't welk in groote marmere kommen ontfangen word, van welke stoffe ook de banken of zit plaatzen zyn gebouwd. Het dak bestaat uit twee zeer schoone Koepels, strekkende zich over twee groote kamers, waar af de lucht en het water van verscheidene warmte zyn. Eer men 'er intreed, ontkleed men zich in een andere groote zaal, die koelder is; zulks dat alle deze gebouwen noodzakelyk ten minsten drie groote zaalen hebben. d' Eerste is van een zeer getemperde lucht, en echter warmer als de geene welke men op de straat gevoelt; de twede van een grooter warmte; en de darde zo heet, dat men 'er geen oogenblik kan weezen zonder te sweeten.

Allerhande lieden worden tot deze baden toegelaaten, de Christenen en de Jooden, zo wel als de Turken, vermits ze tot gemeen nut, en de zuiverheid en gezondheid van al de Wereld gebouwd zyn. Ik geloof ook, dat men het aan dezelven moet toeschryven, dat d'Oosterlingen zo veele ziektens niet onderworpen zyn, als wy; en dat zy het noch veel minder zouden weezen, indien zy 'er zo dikwils niet in gingen. 't Is hier mee als met den Wyn, de Tabak, de Medicynen, enz. welke men niet moet gebruiken, dan uit noodzaakelykheid: anderzints doen ze meer schade, als voordeel aan de gezondheid; waar af men ontallyke voorbeelden te berde zou konnen brengen. Even zodanig is het ook met d'Oostersche baden. Daar zou geen beter ding in de Wereld weezen, zo men'er ten hoogsten maar een-maal ter Maand ging: maar vermits 'er de Turken zich by na alle dagen gaan wasschen, worden 'er hunne herssenen zo vochtig door gemaakt, dat de meeste met een gestadige *ophthalmiè*, of *traanooging*, gekweld zyn, die hen geweldig hinderlyk is. Ondertusschen, dewyl de Mahometaanen zo naauwkeurig zyn in de belagchelyke geboden van een zo kwalyk gegronde Religie, als de hunne, t' onderhouden, willen zy, wat men hen ook moge zeggen, hunne gezondheid door het menigvuldig gebruik van het bad liever benadeelen, als, voor zo veel in hun vermogen is, niet te voldoen aan 't geen de Wet hen gebied.

Zy gaan altemaal zo dikwils in 't bad, dat hunne gewoonlyke inkomsten het niet zouden konnen optobben, indien het 'er zo duur viel als elders: maar gelyk 'er geen vaste prys toegesteld is, en dat yder geeft 't geen hem belieft, konnen ze met drie of vier *Aspers* volstaan, welke

welke omtrent twee ſtuivers maaken. Doch de Franken moeten meer geven. De tyd van het baden is bepaald. De Mannen komen 'er van 's morgens vroeg tot aan den middag; en het overige van den dag is voor de Vrouwen. Nooit gaan zy 'er te gelyk; 't zy dat ze met de Ouden gelooven, dat het niet al te gezond is voor de Mannen zich ter zelver plaatſe, en ter zelver tyd, als de Vrouwen, te waſſchen; of dat, d'eerbaarheid zulx niet toelaatende, het hen uitdrukkelyk op ſwaare ſtraffen verbooden is, zich daar ſlechts omtrent te vertoonen. De jongens alleen, en ten uiterſten tot zeven of acht Jaaren, mogen met hunne Moeders, Moeyen, of Nichten in het bad komen; als hebbende van zulk een tederen ouderdom niet te vreezen: en voor dezen behoeft niet betaald te worden, ten ware het uit beleefdheid geſchiedde. Ondertuſſchen zyn 'er egter onder deze jonge knaapen liſtig genoeg om 'er de Vrouwelyke ſpelletjes gade-te-ſlaan: want de Turken gaan 'er al zo veel om vermaak, als uit noodzaakelykheid. En ik heb 'er gekend, welke in hooger Jaaren noch wel geheugenis hadden van 't geen zy 'er hadden gezien: maar gelyk het meeſte gedeelte niet tot eer der Ooſterſche Juffers ſtrekt, wil ik liever ſwygen, en gelooven, dat het kinder praatjes zyn, en van dat zoort, daar *Juvenalis* af ſpreekt.

Nec pueri credunt, niſi qui nondum ære lavantur.

Men wacht niet meer, gelyk men eertyds by de Romeinen deed, na het luiden van de klok, om het volk badwaards te doen gaan. Men opent ze 's morgens ten vier uuren, en ſluit ze niet voor 's avonds omtrent acht uuren. Geduurende al dezen tyd, hoort men 'er nooit gerucht of geſchil, noch dat iemand eens anders kleederen of beurs geſtoolen heeft: en aldus behoeft men, gelyk *Ovidius* meld, geen deurwachter te ſtellen, om de kleederen te bewaaren.

Cum cuſtode foris tunicam ſervante puellæ.

Wel is waar, dat, zo het Manvolk aan deze oude gewoonte niet meer gehouden is, de Vrouwen ze noch niet achter gelaaten hebben. Yder tracht zich op 't beſt op te ſchikken; en gelyk z'er in groot getal gaan, en 'er den gantſchen namiddag blyven, eerder om te praaten, en 'er hunne Vriendinnen te bezoeken, als uit noodzaakelykheid, brengen zy haare oude Slaavinnen mede, welke in d'eerſte zaal by de klederen hunner Meeſtereſſen blyven wagten, want weetende by ondervinding, zo wel als *Ovidius*, alle de ſtreeken der baden, is hen ook niet onbekend, dat

Condunt furtivos balnea multa jocos.

't Is hierom dat men langs ſtraat altyd Slaavinnen achter hen ziet gaan, welke het lywaat en andere noodzaakelykheden van hunne Meeſtereſſen, en der zelver Vriendinnen, op hun hoofd draagen, benevens de bereidzelen van een Collation; welke zy gemeenlyk onder malkander houden, en die niet beſtaat als in eenige *Salvas* of konfituuren. Al deze toeſtel word, terwyl zy in het bad gaan, in de bewaaring van die oude Wyven gelaaten; en aldus onderhouden zy noch, 't geen ten tyde van *Martialis* geſchiedde, daar het de manier was, dat

Supra togulam luſca ſederet anus.

Zo de Turkſche en Griekſche Chriſtene Vrouwen deze gewoonte der oude Roomſche Dames, omtrent het bewaaren van hunne kleederen, gehouden hebben, zy hebben ook die, betreffende het cieraad hunner Perſoonen, niet verlooren laaten gaan, draagende een byzondere zorg om zich het hair, en de nagelen van handen en voeten, met het poeyer van een zeker kruid, 't geen d'Arabiers *Elhanna*, en de

M 2 Turken

Turken *Alcana* noemen, rood of ros, en de wink-braawen en hairtjes der oog-leden ſwart te verwen, gelyk die daar *Juvenalis* af zegt,

Illa ſupercilium, madida fuligine tactum,
Obliqua producit acu, pingitque, trementes
Attollens oculos.

De manier van de geenen, die in 't bad komen te waſſchen is heel byzonder. Na dat men zich in d'eerſte zaal gantſch naakt ontkleed heeft, bind men een groot ſervet om 't lyf, 't geen zy *Fota* of *Peſtemal* noemen, en gaat aldus door de twede zaal, die warmer is als de eerſte, in de darde, daar men ſweet. Hier legt men zich vlak op de buik neder, in 't midden van de zaal, op een verhevenheid van Marmer, zynde de warmſte plaats van het gantſche bad, alwaar, na genoeg geſweet te hebben, een knegt van de Bad-meeſter komt, die den Baader d'armen rekt en buigt, zo voorwaarts als achterwaarts, en vervolgens ook de beenen; waar na hy op handen en voeten, zynde mede gantſch naakt, uitgezondert een doek voor de ſchamelheid, met een wonderlyke geſwindheid langs den rug en de dyen heen kruipt, en hem vervolgens na een andere plaats brengt, daar verſcheidene kommen en kraanen van warm water zyn, waar mede hy hem over het gantſche lighaam waſcht, vryvende hem wyders met een zakje van kamelot, barkaan, of andere diergelyke grove ſtof, daar hy de hand in ſteekt. Thans zeept hy hem, en waſcht hem op nieuws. Deze barkaane zakjes, of vryfdoeken, zyn gevolgd op de Roskammen der Ouden, voor zo veel het gebruik belangt, doch niet nopende de gedaante, of de ſtoffe: want ze zyn vierkantig, en dienen om den huid van alle vuiligheid, welke zich op het lighaam gezet mag hebben, te zuiveren; gelyk de Roskammen waren om te ſchrabben. Maar vermits zy ſlegts van eenige grove ſtof zyn, vallen ze gemakkelyker en handelbaarder, als die metaale inſtrumenten, welke een handvatſel hadden, en by na van maakſel waaren als een ſnoey-mes. Dezelve vryheid, welke de Romeinen omtrent hunne Roskammen hadden, hebben de Turken ook omtrent hunne vryfdoeken. Yder kan de zyne hebben, en ze na 't bad doen brengen, om ze voor hem alleen te gebruiken; gelyk die *Criſpyn*, van wien de Poëet *Perſius* zegt,

I Puer, & ſtrigiles Criſpini ad balnea defer,

door zynen knegt liet doen. Maar gelyk de Turken niet vies vallen van na malkander uit dezelve vaten te eeten en te drinken, en zelfs de kleederen van een geſtorvene Peſt-zieke te draagen, maken ze ook geen ſwaarigheid om met dezelve zakjes gevreeven te worden, als men ze maar eens heen en weer door 't water haalt, gelyk men altyd doed.

De menigvuldige verbintenis, welke de Mahometaanſche Wet haaren aanhangers heeft opgelegt, van zo dikwils in 't bad te gaan, heeft aan verſcheidene lieden voet gegeeven om een vertrek in hunne huizen ten dien einde te verordenen, en 'er zich, of zelve, of door hunne Slaaven te doen waſſchen, zonder gehouden te zyn in de gemeene baden te gaan. Deze vertrekken dienen den Mannen ook noch om hunne Vrouwen in huis te doen blyven, daar ze anders gaarne uit willen, onder voorwending van na het bad te gaan. Zy weeten ze zodanig te ſchikken, dat, zonder in de keuken te komen, noch de reuk van de pot te ruiken, zy dikwils maar een en 't zelve vuur van nooden hebben om *d'Amamgik*, of *Stoof*, te verwarmen, en het eeten te doen kooken. En gelyk deze vertrekken van een groot nut in een huis van eenig aanzien zyn, vind men ze by de meeſte lieden van vermogen.

De Mahometaanen zyn zo zeer geſteld op de zuiverheid des lighaams, dat Talsam. II.

dat ze, vreezende door den uitgang der excrementen, of natuurlyke vuiligheden, besmet te worden, zich niet vernoegen met de gantsche huid in de gemeene baden te doen wasschen: maar zy zyn ook noch gehouden alle de Poorten, waar door de natuur aan hare noodzaakelykheden voldoed, te reinigen, en dat zo menigmaal als zy zich van d'overblyfzels der laatste spyskooking hebben moeten ontlasten. Zy hebben dan by na altyd den *Embrik*, of het *water-vat*, in de hand, om de deelen des lighaams, daar eenige vuiligheid door uitgegaan is, af te wasschen: en daar is niets plaizieriger, als een Turk met eenige buikloop, of koude pis, te zien. Men behoeft hem als dan geen andere bezigheid te geeven, hebbende genoeg te doen om zynen tyd en handen te werk te stellen. Zy weeten van geen sponssen; en het zou een onvergeevelyke misdaad wezen zich ten dien einde van papier te bedienen, dewyl 'er onder de letteren, daar het mee belaaden is, ook die zouden konnen wezen, welke den naam Gods uitmaaken, of dat 'er dezelve op geschreeven zouden konnen worden.

Om deze reeden is het papier in een zeer groote eerbiedigheid by de Mahometaanen. Zy gebruiken het niet tot verachtelyke dingen, en konnen ook zelfs niet lyden dat men 'er op treed. Als zy een stuk papier langs de straat vinden, raapen ze het op, kussen het, en steeken het wel eerbiediglyk in eenig gat van een muur. Deze groote eerbiedigheid ten opzichte van het papier komt hen zekerlyk van die, welke zy voor de *Alkoran* hebben, dien zy nooit, als zy hem draagen, of verleggen, beneden de gordel laaten daalen; of ook mogelyk wel van de geene, die zy voor de geletterde lieden hebben, welke by hen in groote achting zyn.

Deze zuiverheid, zo Godvruchtiglyk aanbevoolen, heeft de Mahometaansche bouw-kunde verplicht aan verscheidene oorden van de Stad, en voornaamentlyk omtrent de *Mosqueën*, gemeene gemakhuisjes, of secreeten te doen stichten, welke zy in hunne taal *Adophana* noemen, dat 's te zeggen, *plaats van schaamte*; waar uit het zo gewoonlyk scheld-woord van *Adephis* (*sonder schaamte*, of *schaamtelooze*) gesprooten is. Deze gemakhuisjes, of secreeten, zyn zeer zindelyk: want behalven dat een yder zorg draagt om ze niet vuil te maaken, en dat de *Maidagi*, of *Stilleveeger*, dezelve ten minsten alle Donderdagen reinigt, is 'er in elke cel, of afzondering, een Fontein die altyd loopt, of ten minsten een kraan, dienende tot de noodzaakelykheid van deze *Tahara*, of byzondere wasschinge.

Men moet bekennen, dat 'er niets zo gemakkelyk in geheel *Europa* is, en 't geen 'er ook met eenen zo noodzaakelyk zou weezen, voornamentlyk in de groote Steden, om 'er de gemeene zindelykheid, het voornaamste cieraad, te behouden. Holland alleen heeft 'er, door den overvloed van water, gelegentheid toe: maar gelyk deze zuiverheid geen verbintenis onder de Christenen is, plaatst men wel hier en daar, 't geen men elders behoorde neder te leggen. Men ziet in het Oosten niet, 't geen in alle onze Steden gedaan en geleden word, te weeten de muuren der Kerken besmet met pis en andere vuiligheden der geenen, die 'er niet omtrent behoorden te komen, als met eerbiedigheid: en men is 'er ook niet gehouden zyne gezondheid te benadeelen met de natuurlyke loozingen te lang op te houden, ter oorzaak dat men geen plaats vind, om zich van een zo lastig pak t' ontlasten.

'tIs de Mahometaanen niet genoeg zich het gantsche lighaam in het gewoonlyk bad gewasschen te hebben: zy zyn ook noch (na den *Abdest*, daar ik zo terstont af zal spreeken, te hebben verricht) gehouden zich, wanneer hen geduurende den nacht eenige ongemeene ontlasting over gekomen is, 't zy dat ze alleen, of met gezelschap ge- Goussl; III.

ſlaapen hebben, in een byzonder bad af te ſpoelen, om zo te ſpreeken. Deze zuivering geſchiet in een vierkantige tobbe of kuip, die alle morgens met water gevuld, en 's avonds geleedigd word. Deze kuip is het geen, 't welk d'Ouden *Labrum* of *Oceanus* noemden: de Turken heeten ze *Aouz Gouſli.* Gelyk zy deze reiniging niet gebruiken, als na dat zy zich wel in het bad gewaſſchen, en den *Abdeſt* verricht hebben, zyn zy 'er niet lang mee bezig; dompelende zich maar driemaal in 't water; waar na zy 'er uittreeden, en de plaats aan een ander overlaaten: 't geen aldus voortgaat, tot dat alle de geenen, welken de voorgaande nacht tot deze ceremonie verplicht heeft, zich op dezelve wys gezuiverd hebben.

Hoewel het getal der geenen, die zich in deze zuiverkuip dompelen, heel groot is, vermits de getrouwde lieden, welken het huwelyk verſcheidene dingen, aan andere verbooden, toelaat, daar zo wel toegehouden zyn, als d'ongetrouwden, word het water daarom echter niet veranderd, voor dat zy 'er altemaal in zyn geweeſt, en onder 't dompelen het gewoonlyk gebed der goede *Muſulmans* gezegt hebben, *La illa illalla Allam dudikka, Alla Hecber,* enz. Daar is geen ander God als God. O Groote God. &c.

Abdeſt. IV. De vierde en laatſte bereiding tot het Gebed der Turken is *d'Abdeſt.* Deze kan men over al verrichten, en zelfs, als men ergens is, daar men geen water heeft, met kruiden, ſteenen, of aarde. Zy hebben zich ingebeeld, dat God hunne gebeden niet zou willen hooren, indien zy niet alvoorens, immers voor zo veel in hun vermogen is, aan deze waſſching voldaan hadden: weshalven zy ook nooit Moſqueën bouwen zonder ze met eenige Fonteinen te vercieren; en als de plaats daar niet bekwaam toe is, leggen zy iemand een ſtuiver gelds toe, die dan gehouden is eenige kuipen vol water te houden, waar uit een yder zo veel tapt, als hy tot deze waſſching van doen heeft.

'k Moet hier ook zeggen, op hoedanig een wys de Turken den *Abdeſt* verrichten. Zy keeren zich voor eerſt met het aanzicht na de kant van *Mecha*, en waſſchen de handen drie-maal, van de toppen der vingeren af, tot daar de hand aan den arm gehecht is. Ten tweden waſſchen zy den mond even zo menigmaal, en reinigen de tanden met een borſteltje. Ten darden waſſchen zy ook de neus drie-maal, en trekken het water uit de hand in de neus-gaten op. Ten vierden werpen zy zich met beide de handen drie-maal water in 't aanzicht. Ten vyfden waſſchen zy drie-maal d'armen, van de voeging der hand af, tot aan den elboog: doch eerſt moeten zy den rechter, en daar na den ſlinker arm waſſchen. Ten zeſden vryven zy het hoofd met de duim en de voorſte vinger der rechter hand, van het voorhoofd af, tot op den top of kruin. Ten zevenden waſſchen zy met dezelve twee vingers d'ooren van binnen en van buiten. Ten achtſten worden ook de voeten drie-maal gewaſſchen, te weeten van de toonen, tot aan d'enklaauwen, en niet hooger; by welke gelegentheid de rechter voet insgelyks de eerſte beurt krygt. Doch zo zy des morgens, eer ze hunne kouſſen aantrokken, de voeten gewaſſchen hebben, trekken zy ze niet weer uit, en verrichten den *Abdeſt* met de gemelde twee vingers maar over de *Pabouches* heen.

God, zeggen zy, beval hen alle de gemelde deelen des lighaams maar eens te waſſchen, dewyl hy den Menſch niet al te veel wilde belaaden: maar *Mahomet*, ſtrenger Wetgeever in dezen als God, heeft 'er de twee andere maalen by gevoegd, op dat men het niet zou verſloffen. *d'Abdeſt* van Godlyke inſtelling word *Fars*, en die van den Propheet *Sunnet* geheeten.

Omtrent deze waſſchingen zyn eenige ongeoorlofde zaaken, welke zy *Meſchres* noemen, als de neus met de rechterhand te ſnuiten, eenig deel meer als drie-maal te waſſchen, zich te waſſchen met water

't geen

't geen door de Zon warm geworden is, gelyk ook het water zich te sterk in 't aangezicht te werpen. Verscheidene andere dingen maken den *Abdest* vruchteloos; weshalven men denzelven, wanneer een dezer dingen komt te gebeuren, weder van nieuws moet aanvangen: en al wilden zy ook het gebed niet doen, moeten ze by dusdanige gelegentheden de handen wasschen, of ze zyn onrein. Onder deze worden gerekend, als ze zich van vooren, of van achteren ontlasten, als 'er eenig bloed of vuiligheid uit hun lighaam komt, als ze komen te braaken, uitzinnig te worden, te beswymen, dronken te zyn, onder het gebed te lagchen, een Vrouw t'omhelzen, en eenig naakt deel van haar aan te raaken, geduurende het gebed te slaapen, enz. Indien ook iemand, terwyl het gebed gedaan word, dit overkomt, zullen d'anderen die zich gewasschen, en tot bidden bereid hebben, zich wel wachten van hem wakker te maaken, ter oorzaak dat zy als dan alzo wel onrein zouden zyn, als hy. Ook mogen ze van geen hond, of eenig ander onrein dier, aangeraakt worden. Alle deze toevallen maaken den *Abdest* te niet, en noodzaaken de geenen die zich tot het gebed willen begeeven, den zelven weder op nieuws te gaan aanvangen.

Deze enge verbintenis van zich zo dikwils te wasschen valt uitsteekend moeyelyk en verdrietig voor de geenen, welke in dorre en veer van water af gelegene landen zyn, of die in kouder en Noordelyker Climaaten woonen. Verscheidene Turken (inzonderheid van de geenen, die men *Raphasis* noemt, zynde Ketters van het Mahometaansche geloof, welke in zeer grooten getale in *Syrien*, en verscheidene andere Provincien van *Klein Asia*, gevonden worden) wenschten ook om die reden wel, dat ze van Religie mochten verwisselen, en een andere aanneemen, welke hen tot zo veele ongemakkelyke wasschingen niet verbond.

De vyfde der Turksche wasschingen is de geene, welke men *Eulu-Jamaks*, of dood-wassching noemt. Van deze zal ik tegenwoordig niet spreeken, dewyl ze niet voor het gebed geschied, en alleenlyk na de dood der *Musulmans* gebruikt word. En zynde dan aldus ten einde van deze voorbereidzelen geraakt, zullen wy tot het gebed zelve overtreeden, doch alvoorens iets zeggen, van 't geen de Turken onmiddelyk eer zy in de Mosqueë treeden onderhouden.

Als een goed *Musulman* aan de vier gemelde reinigingen voldaan heeft, moet hy met nedergeslagen gezicht Tempel-waarts gaan, en, gedenkende wat eerbiedigheid hy aan die plaats schuldig is, zyne schoenen aan de deur uittrekken; weshalven d'Oosterlingen, dewyl zy 'er zo menigmaal daags toe gehouden zyn, een zoort van schoenen hebben uitgevonden, bekwaam om 'er, zonder het lighaam eens te buigen, of 'er het behulp der handen toe van nooden te hebben, met gemak te te konnen uittreeden. Zy noemen ze *Pabouches*, en mogen eer voor een slag van Pantoffels of Muilen, als voor schoenen, te boek gesteld worden. De koleur is verscheiden, geel, rood, paars, swart, enz. De Turken en Franken draagen ze gemeenlyk geel; d'Armeniers rood; de Grieken paars; en de Jooden swart: maar niemand van alle deze natien vermag ze, zo lang als ze in het gebied van den Grooten Heer woonen, groen te draagen; gelyk al de Wereld in *Persien* mag doen. 't Zou een Christen, die in Turkyen woonde, tot een misdaad gerekend worden een koleur aan de voeten te draagen, welke by de Mahometaanen, door de genegentheid die hun Propheet tot dezelve had, voor heilig word gehouden: en de rechte *Musulmans* zouden de koleur, welke zy niet als met groote eerbiedigheid op hun hoofd zetten, en die gebruikt word om hunne *Emirs*, daar men den groenen Tulband aan geeft, als een teken van het maagschap 't geen zy met hunne Wet-geever en Propheet hebben

hebben 't onderscheiden, geenzins aan de schoenen van een *Giaour* dulden. 't Antwoord, 't geen *Cha-Abbas* Koning van *Persien*, hier over gaf aan een Ambassadeur, dien den Grooten Heer aan hem gesonden had, is te fraay om hier geen plaats te hebben. De Gezant, niet als met hertzeer, door geheel *Persien* de Christenen, zo wel als de Turken, groene schoenen en kousen ziende draagen, verzocht uit den naam van zynen Vorst aan *Cha-Abbas*, dat hy aan alle zyne Onderzaaten wilde verbieden, een koleur, daar de waare Mahometaanen meerder eerbiedigheid voor behoorden te hebben, langer t' ontheiligen, en aan hunne voeten te draagen: dat hy zeer wel wist, dat, dewyl het de byzondere koleur van den Propheet was, de gelukkige aanhangers van zyne Wet, hun hoofd 'er maar mee behoorden te dekken, of 'er ten uiterſten de voornaamste en eerlykste deelen van hun lighaam mee op te pronken: dat men ze, door een onlydelyke versmaading, niet tot zo verre most vernederen, als ze aan de voeten te trekken, en 'er mee in de slyk te loopen, gelyk men straffeloos door zyn geheele Ryk deed, en zelfs de *Giaours*, de *Chifoutlers*, daar zy de Jooden mee betekenen, en alle d'andere *Mordars*, of *onreinen*, zonder eenig onderscheid. *Cha-Abbas*, die de volmaakste Vorst van het geheel Oosten was, en wiens treffelyke hoedanigheden hem de genegentheid van alle de volkeren verwekten, ziende dat d'onrechtvaardigheid der *Osmanlis*, of *Ottomannen*, indien het hen mogelyk was geweest, de menschen trachtte te beletten zich van de groene koleur, welke de Natuur hen zo mildelyk schenkt, te bedienen, en hen te noodzaaken, niet aan hunne schoenen te durven gebruiken, 't geen die goede Moeder hen over de gansche oppervlakte der aarde, zelfs onder de voet-zolen, spreid, en willende een zo belachelyke voorslag liever met een geestige schertsery afwyzen, als de versmaading, welke een zo lomp verzoek verdiende, eeniger maaten laaten blyken, geliet zich als of hy bewilligde in 't geen den Grooten Heer voor hem begeerde, en beloofde den Ambassadeur, dat hy aan zyne Onderzaaten, en aan alle de geenen, die in zyn gebied woonden, zou doen gebieden, de koleur van den Propheet niet meer aan hunne voeten te gebruiken, met byvoeging dat hy verzekert was, dat, zo haast als 'er het verbod af gedaan was, men geen groene schoenen in *Persien* meer zou zien draagen: maar dat, eer hy die order liet afkondigen, den Grooten Heer, die zo yverig voor deze koleur scheen, alvorens een andere over het zelve onderwerp in zyn gantsche Ryk ter uitvoering moest doen stellen. Weet gy niet, zei de Vorst tegen den Ambassadeur, dat uw Meester zonder de minste bekommering voor zyne oogen ziet, dat men de koleur van *Mahomet* in zyn gebied veel meer ontheiligd, als men in *Persien* doet? In myne staaten draagt men aan de schoenen en kleederen niet anders als een groen dat dood is; en alle de beesten van *Turkyen* ontlasten zich dagelyks, straffeloos, van hunne vuiligheden op het gras, zynde de levendige koleur, welke onze Propheet beminde. Gaat dan aan uwen Meester zeggen, dat hy eerst alle de beesten, die in zyn Ryk zyn, belette het gras voortaan met hunne drek te besmetten, en met voeten te treeden, gelyk ze gestadig doen; en ik zal myne Onderzaaten als dan wel weeten te beletten voortaan groene schoenen te draagen. *d'Elchi* of Turksche Gezant, wel merkende dat *Cha-Abbas* met dit antwoord de dwaasheid van zyn verzoek bespotte, ging uit de *Talaro*, zynde de plaats daar de Persiaansche Koningen gemeenlyk gehoor aan d'Ambassadeurs geeven, om zyne geele *Pabouches*, die hy aan de deur gelaaten had, gelyk men doet aan den ingang der *Mosqueën*, en andere plaatsen welke men eerbiedigheid moet toedraagen, weder aan te trekken.

Geestig antwoord van Cha-Abbas aan een Turksche Ambassadeur nopende het groen.

Vervolg van de Kerk gebaarden.

'tWaar te wenschen, dat alle de Christenen, welke geen genoegsaame eerbiedigheid voor de Tempels, en geen aandacht voor de gebeden, die aldaar gedaan worden, hebben, eens mochten aanmerken, op hoedanig een manier de Turken zich kwyten, van d'enge verbintenis aller menschen, om God met nederigheid en aandacht te bidden: zy zouden gewisselyk van hen leeren, niet in den Tempel te treeden met een ziel bezoedeld met misdaaden, wanneer ze aanmerkten, dat de Mahometaanen zich zo zorgvuldig wasschen van de minste vuiligheden, daar zy hun lighaam of kleederen mee besmet mogen hebben; mitsgaders zich aan de deur der Christene Tempels van de Wereldsche handelingen ontslaan, en 'er niet af spreeken, gelyk de meesten in de plaatsen, verordend tot het gebed, doen, indien zy betrachtten, dat zelfs de Turken nooit in hunne *Mosqueën* gaan, zonder hunne schoenen aan de deur uit te trekken, en, geduurende het gebed, in een stilheid en zedigheid, welke niet genoeg gepreezen kan worden, opgetoogen te weezen.

'tIs ook ten inzichte van dit gebed, zo dikwils en met zulk een zedigheid herhaald, dat d'Ottomannen gelooven, dat God hen Meesters van een der schoonste Landen, welke in de drie beste deelen der Wereld zyn, gemaakt heeft.

Maar om niet 't eenemaal te gelooven 't geen uit den mond van een Mohometaan komt, zal ik hier in voegen, 't geen Monsr. *Grelot* verhaald, hem, ter zaak van d'ontheiliging der Kerken, met een Griekschen Christen ontmoet te zyn. Deze Griek, zegt hy, was van *Constantinopolen*, over de tachtig Jaaren oud, en de Zoon van een Vader, die 'er over de honderd geleefd had, gelyk ook zyn Groot-Vader. Hy woonde dicht by *S. Sophia*; en gelyk hy my menigmaal in 't Portaal van dien Tempel had zien treeden, zeide hem de vrees, dat zo menigvuldige bezoekingen van een *Mosqueë*, wel licht mochten voortspruiten uit een begeerte om van Religie te veranderen, of my in gevaar stellen, van 'er toe gedwongen te worden; en hy wierd gedreven door een yver van liefde om my aan te spreeken, en te vraagen, of hy wel mocht weeten, wat my bewoog om *S. Sophia* zo dikwils te gaan bezoeken? Ik antwoordde, dat het de schoonheid van dien Tempel was, die my derwaarts trok; en dat ik my niet moede kon zien aan een plaats, die zo lang tot de heilige Geheimenissen van het Christendom gediend had. De goede Gryzaard vatte my al bevende by de hand, en zei met de traanen in d'oogen: *Ach myn kind! Indien onze Vaders nooit als met eerbiedigheid in S. Sophia hadden getreeden, gelyk de Turken tegenwoordig doen, wy zouden noch de Meesters van die Kerk weezen: maar, vervolgde hy, God, die yverig is van de eer zyns Huis, heeft deze misdaad der Grieken strenger gestraft, als alle d'andere zonden, welke zy begaan mochten hebben.* Thans verhaalde hy my in 't lang 't geen zyn Groot-Vader hem menigmaal hier over had verhaald, en zeide onder anderen, dat de hoogmoed onder de regeering der laatste Christene Keizers van 't Oosten tot zo verre was geklommen, dat de lieden van aanzien, en van vermogen, zelfs te paard in deze Kerk reeden, of 'er zich met Rosbaaren in lieten voeren, zulks dat ze dikwils met de vuiligheden van die beesten besmet wierd; met byvoeging, dat *Mahomet* de IIde, die *Constantinopolen* innam, de eerste-maal in deze toerusting aldaar niet gekomen was, als om dat men hem zeide, dat, zo 'er de Grieken geen swarigheden in maakten, hy zyn paard ook wel in den Tempel mocht voeren, en niet eer als voor het Altaar afstygen, om 'er zyn gebed te doen.

't Gaat dan zo niet met de Mahometaanen. Zy vervoegen zich nooit tot het gebed, dan in een zo zedige en nederige gestalte, dat men zich geen dieper onderdaanigheid kan ver-

verbeelden: want na dat zich wel gewasschen, en de schoenen aan de deur van de *Mosqueë* uitgetrokken hebben, plaatsen zy zich, zo dicht als ze konnen, aan den *Imam*, zonder echter de geenen, die voor hen gekomen zyn, te stooten of te verdringen, hier vallen ze op de knien neder, en gaan op de hielen zitten, zynde het postuur, 't geen d'Oosterlingen 't nederigste oordeelen, om aldus den aanvang van het gebed te verwachten, zonder dat ondertusschen iemand met den geenen, die naast hem zit, durft spreeken, noch 'er ook zelfs eens om denkt.

De tyd des gebeds gekomen zynde, ryst den *Imam* op, en, staande overeind, legt beide zyne vlakke handen tegen zyn hoofd aan, waar na stoppende d'ooren met de twee duimen, heft hy zyn gezicht ten Hemel, en zingt zeer luid en onderscheidentlyk het gebed, terwyl hem het volk met een zachte stem volgt, en alle zyne vreemde postuuren nabootst. 't Is niet noodig de woorden van het gebed hier in te voegen: wy zullen alleenlyk een uitlegging geeven van de voornaamste Arabische passagien (want men moet weeten, dat d'openbaare gebeden in d'Arabische taal gedaan worden) van dewelke de Mahometaanen zich in hunne gebeden bedienen, en die getrokken zyn uit het eerste Hoofdstuk van den *Alkoran*.

Wanneer de Turken in den aanvang van het gebed hunne handen en oogen om hoog heffen, zeggen zy, *Bis milla hirrakhnan irrachimi*, 't welk betekend *in den naam van den Goedertieren en Barmhartigen God*, waar na de handen beneden den gordel latende daalen, leezen zy, hebbende d'oogen ter aarde geslagen, het gebed, 't geen zy de Fatiche, of Fatha noemen, zo veel te zeggen als de *Voorreden*, om dat het uit de inleidinge, of den aanvang van den *Alkoran* getrokken is. Ziet hier d'uitlegging.

Lof zy God, die den Heer der Wereld is, Goedertieren en Barmhertig. O! Groote Koning van den dag des Oordeels, wy aanbidden u; wy vertrouwen ons op u: behoud ons, dewyl wy u aanroepen, op den rechten weg der geenen, welke gy verkoozen hebt, en met uwe genade begunstigt; laat ons niet afwyken op den weg der geenen, tegens dewelke gy vertoornt zyt, noch der ongeloovigen of dwaalenden. Amen.

Na dat dit gebed geeindigd is, buigen zy zich nederwaarts, leggende de twee handen op de kniën, en zeggen *Alla hou Hecber* enz. Betekenende.

God is Groot. O! myn God, eere zy u: uwe lof en uw naam zy gezegend, en uwe grootheid verheven, want daar is geen andere God als gy.

Hier na schreeuwen zy altemaal luydskeels met den *Imam*, of den geenen die het gebed doed, *Alla Hecber*, *o Groote God!* en werpende zich neder, kussen zy tweemaal de aarde, schreeuwende 't elkens *Alla Hecber*.

Deze buigingen heeten *Rekiets*. Zy zyn verscheiden in getal, volgens d'uuren van het gebed. 's Morgens maaken zy 'er maar zes, 's middags acht, naa den middag zes, 's avonds acht, en zo veel 's middernachts, als de Maanen van *Recheb*, *Chaban*, of *Ramazan* hen verplichten des nachts ten bedde uit te stygen, om na de *Mosqueë* te gaan.

Als d'eerste dezer knie-buigingen gedaan is, ryzen ze op, en vangen de voorgaande *Fatha* weder aan, welke zy staande overeind zeggen, zonder de duimen in d'ooren te steeken; vaarende wyders met het zelve gebed voort, tot dat zy zo veele *Rekiets*, of knie buigingen, gedaan hebben, als het uur vereischt. Thans ryzen zy ten halven op, en gaan op de hielen zitten, kykende zeer aandachtig, zonder het gezicht elders te wenden, in hunne geopende handen, als of ze in een boek lazen, terwyl ze ondertusschen een getal van zegeningen ter eere Gods zeggen, welke zy by de leden van hunne vingeren tellen. Deze zegeningen zyn als zo veele dankzeggingen, die zy aan God doen,

wegens

wegens dat hy hen in het gebed verhoord heeft. Zy worden ook by wylen aan *Mahomet* gericht, met de woorden *Rezul Alla*, (*afgezant van God*) welke zy 't elkens herhaalen, maar gemeenlyk geschieden ze niet als aan God, met de woorden *Subhan Alla*, (*God zy geloofd*) *Allem Dullilla*, (*Lof zy God*) *la illa illala*, (*daar is geen andere God als God*) enz.

Wanneer de Turken nu alle hunne *Rekiets*, of aardkussingen gedaan hebben, eindigen zy hun gebeden, die nooit veel langer als een half uur duuren, met zich by den baard te vatten, waar na zich ter rechter en slinker hand keerende, groeten zy de twee Engelen, welke zy gelooven altyd aan hunne zyden te weezen, den een om hen tot het goede op te wekken, en den ander om hen te beschuldigen van het kwaad 't geen zy gedaan mogen hebben; deze Engelen zyn, na hunne vertelling, de goede en de kwaade: d'eerste is wit, en den ander swart, enz. Thans vergaderen eenige zangers op kleine balkons, of galderytjes, en zingen 'er by wylen een soort van een Psalm, waar af de wys niet onaangenaam is. 's Maandags, Woonsdags, en Vrydags klimt een Prediker op den Stoel, om de aanhoorders eenig punt van den *Alkoran*, 't geen hy na zyne manier verstaat en uitlegt, te verklaaren. Deze Predikatien mag een ygelyk by woonen, zo wel als de geenen die by wylen op de Markten geschieden, en men eindigt dezelve altyd met eenige gebeden, welke tot de voorspoed van den *Sultan* en des zelfs wapenen tegen zyne vyanden worden gedaan; daar het volk, 't geen tegenwoordig is, niet anders op antwoord, als *Amen*.

Ziet daar wat 'er tegenwoordig in den Tempel van *S. Sophia*, gelyk ook in d'andere *Mosquëen*, omgaat; 't welk hoe smertelyk het de Grieken zy aan te zien, is lichtelyk te denken; zy suchten 'er geduurig om, dat zy haar Heiligdommen alzo zien overgebracht, ten dienste van die geene, die een andere hoope hebben, als die welke in Christo alleen kan en mag gevestigd zyn; die een ander Woord voor Godlyk erkennen, als dat van Moses, de Propheten en Apostelen; en die het hun voor een groote weldaad aanreekenen, dat ze geduld werden, met behoudenisse van haare belydenisse.

Doch 't zal ook niet onaangenaam zyn voor den Leezer, alhier iets van der Grieken Godsdienst, en de byzonderheden van hun Kerkbestier, te vinden; laat ons daar dan ook een weinig van zeggen.

XIII. HOOFDSTUK.

Verscheidene byzonderheden, noopende de Kerkelyke bedieningen der Grieken, Kerkgebaarden enz.

Naauwlyks hadden de Keizers 't Christen geloof beleden, of zy begonnen 't gezag en bestel van de Eer-ampten, in de Kerk, zo veel als mogelyk was, van hun te doen afdaalen, en matigden met'er tyd by na de geheele macht daar over zich zelven toe.

't Is geen wonder, dat op dit voorbeeld de Turksche Keizers, dezelve mede aan haar getrokken hebben, en dat, de geschenken by hun altyd zeer begeerd geweest zynde, die Ampten aan de meest biedende veil geworden zyn: voor al, na dat dezelve meinden in hunne Throon genoegzaam gevestigd te zyn.

't Is zeker dat de Grieken, hoe zeer gedrukt, zich noch niet ontdaan hebben van de ambitie, en dat ze door deze genoopt, van tyd tot tyd met allerhande konsten na de Patriarchs plaatsen, en die dezelve naast komen, getracht hebben, niet alleen met verdiensten, maar wel voornaamentlyk door kracht van geld.

De Grieken erkennen den Paus geenzins voor 't Hoofd van de Kerk: maar zy hebben tot haar opperste Opzienders vier Patriarchen, die elk een gelyk gezag in hun Patriarchschap hebben, zonder onderwerping van den eenen aan den anderen. De eerste is den Patriarch van Constantinopolis, de tweede van Antiochien, de derde van Alexandrien, en de vierde van Jerusalem. Alle vier werden ze in hunne bedieningen gevestigd door den Grooten Heer, of zyne Officieren, namentlyk die van Constantinopolen door den Grooten Vizir, en de andere drie door de Bassas van yder Landschap. Maar de Patriarchs-plaats van Constantinopolis is de waardigste.

Zederd dan dat de hoogmoed, geholpen door de Simonie, zich meester van dit Patriarchschap heeft gemaakt, moeten alle de mindere Prelaaten dikwils groote sommen opschieten aan den geenen, die om deze waardigheid te bekleeden, en dikwils zelfs om zynen voorzaat den voet te lichten, de toestemming van den Grooten Heer heeft weeten te verkrygen, door kracht van veel gespilde penningen.

Wel werd 'er gezegt, dat de *Sultans* eertyds eenige geschenken aan de Patriarchen deeden, om de volkeren, onder hen behoorende, door dit middel op hunne zyde te krygen; maar 't is zeker en wereldkundig, dat zy, na dat ze nu verzekerd waaren vast in haaren zetel te zyn, van doen af, en tegenwoordig zeer groote gaaven van de Patriarchen ontfangen hebben; welke van dag tot dag, door de nieuwe verhooging der Lief-hebbers van het Patriarchschap aangroeyende, wel haast tot een zo overmaatigen prys zullen stygen, dat geheel *Griekenland* dien naauwelyks zal konnen opbrengen.

In twee Jaaren tyds, omtrent den Jaare 1670. gaven twee verscheidene Prelaaten, om het Patriarchschap te mogen bekomen, den een vyftig, en den anderen zestig duizend ryksdaalders, tot een geschenk aan den Grooten Heer.

Deze sommen zyn groot voor *Caloyers*, welke belydenis van armoede doen, en niets eigen behoorden te hebben. Maar ondertusschen als ymand dier Monniken eenige ryke kooplieden weet te vinden, die 'er hem een gedeelte van opschieten, laat hy zyne meening aan den Grooten *Vizir* voorstellen, welke niet feilt den tytel van Patriarch te vergunnen, aan den geenen, die 'er 't meest voor geeft, en ontfangende terstond 't geen men hem aanbied, ver-

vervaardigt hy de *barat*, of bullen van den Grooten Heer, welke den ouden Patriarch afzetten, en den nieuwen in zyne plaats aanstellen, met order aan de Grieken van hem te gehoorzaamen, en de schulden, welke hy ter zaake zyner promotie gemaakt heeft, ten spoedigsten te betaalen, alles op straf van stokslagen, verbeuring van goederen, of sluiting der Kerken.

Straks stuurt men deze order aan alle d'Aarts-bisschoppen en Metropolitaanen, die ze terstond aan hunne Suffragaanen doen aankondigen; en deze, zich van de gelegentheid bedienende, vorderen van hunne *Papas*, of *Priesters*, en van de volkeren welke onder hen behooren, niet alleen zodanig een somme, als de nieuwe Patriarch hen op geschat heeft; maar ook noch wat meer, onder voorwending der gaaven en geschenken, die zy aan hunnen nieuwen Kerkvoogd moeten doen.

Eene zo verkeerde verheffinge, als deze, belet niet, dat men den Patriarch, wanneer men tegen hem spreekt, met *Panagiotita Sou*, dat is te zeggen, *uwe Alheiligheid*, *of Allergrootste Heiligheid*, bejegend. Doch deze tytel word hem niet gegeeven, voor dat hy bezitting van de Patriarchaale waardigheid heeft genomen; 't geen aldus toegaat.

Na dat de brieven voor den *Caloyer*, die na het Patriarchschap staat, vervaardigd zyn, vervoegd hy zich met twee of drie Bisschoppen van zynen aanhang, in het *Serrail*, of by den *Kaimakan*. Hier gekomen zynde, en den boord zyner tabbaard wel nederig gekust hebbende, worden hem de bullen van den Grooten Heer voorgelezen; waar na hem over zyn swart Caloyers kleed, sweemende niet kwalyk na dat der Benedictyners, twee brokade vesten, of rokken van verscheidene koleuren, door den Grooten Heer aan hem geschonken, getrokken hebbende, stygt hy met de Bisschoppen van zyn gevolg, welke op de zelve wys bekleed en vercierd zyn, te paard, en ryd in deze toerusting van het *Serrail*, tot aan de Patriarchaale Kerk, die 'er meer als een halve myl afgelegen is.

De Cavalkade, die hem geleid om bezitting van deze Kerk te nemen, bestaat maar uit omtrent twaalf perzoonen, te weeten, een *Capigi*, twee *Chiaouz*, den *Kiaja*, of *Secretaris* van den *Kaimakan*, en eenige *Janitsers*, welke voor hem gaan. De drie of vier Bisschoppen van zynen aanhang, en eenige andere *Caloyers* van zyn gevolg, komen achter aan, met rokken, gelyk gezegt is, over hunne swarte kleederen, bekwaamer om voor een maskaraade te dienen, als om het cieraad van een welgeordonneerde Cavalcade te vertonen.

Na dat de Patriarch aldus aan de deur zyner Kerk gekomen is, welke hy gesloten vind, stygt hy van 't paard, en de Secretaris van den *Vizir*, of van den *Kaimakan*, leest voor hem overluid, en voor alle de geenen, die zich by deze plechtigheid bevinden, de *Barat*, of brieven van den Grooten Heer: waar na de deuren der Kerk geopend zynde, leid hy 'er hem in, en keert, na dat hy hem op den Patriarchaalen Throon geplaatst heeft, met zyn gevolg weder na het *Serrail*.

Aldus laat hy hem vreedzaamen bezitter van zyn Beneficie, tot dat eenig ander *Caloyer* in 't hoofd krygt eens twintig beurzen, bedraagende tien duizend Ryksdaalders, meer te bieden, als hy gegeeven heeft.

De gemelde dingen verricht zynde, gaan de bedienden der Kerk, yder na zynen rang, den nieuwen Patriarch de handen kussen, en hem de *Polychronos ti Panagiotita Sou*, 't geen men te *Romen*, ten opzichte van den Paus, *ad multos annos* noemt, toewenschen: waar na men aan alle de Grieksche Prelaaten van het Ottomannische Ryk laat weeten, dat ze de taxe, daar de nieuwe Patriarch hen opgesteld heeft, met den eersten komen voldoen, zo ze niet willen, dat hy anderen in hunne plaats aanstelle, gelyk dikwils genoeg gebeurt.

Ziet daar d'ongeregeldheden, en den deerlyken ſtaat, daar de verdrukkinge, de hoogmoed, en de Simonie, de Griekſche Kerk, welke niet meer als een ſchaduwe is, van 't geen ze eertyds is geweeſt, toegebracht hebben.

d'Eerſte Officiers of bedienden van de gemelde Kerk, na den Patriarch, zyn *d'Aards-biſſchoppen*, die verſcheidene Suffragaane Biſſchoppen onder zich hebben: maar ze moeten altemaal, zo wel als de Patriarch, *Caloyers*, of Geeſtelyken weezen, en den Regel, die zy in het Klooſter beleeden hebben, zo lang als ze leeven onderhouden; zy doen beloften van Vader, Moeder, en de Wereld te verlaaten.

Zy leeven dan altemaal op dezelve manier, dat is te zeggen, dat ze nooit vleeſch eeten, maar wel viſch, te weten op de dagen dat de gemeente vleeſch mag eeten, en wanneer de gemeente geen vleeſch mag eeten, vaſten zy niet alleen van viſch, maar mede van oly en wyn. Zy dienen ook op dezelve manier in de Kerk; en hebben dezelve bedienden onder zich, te weeten Geeſtelyke en Wereldlyke Prieſters.

De Reguliere of Geeſtelyke Prieſters, *Papas Iereus* by hen geheeten, zyn Geeſtelyken die niet getrouwd zyn, en het ook niet mogen weezen. De Wereldlyke Prieſters, of *Coſmicos Iereus*, zyn getrouwd, doch mogen maar eene Vrouw hebben; en na der zelver dood niet weder trouwen; gelyk ook der zelver Vrouwen, na de dood van hunne Mannen, niet weder mogen Huwelyken: maar de dienſt van alle beiden is dezelve, en zo geweldig groot, dat ze wel vyf uuren op den dag van nooden hebben om ze maar te konnen leezen: 't geen ook oorzaak is, dat veele zich 'er heel licht af ontſlaan, 't zy dat ze den tyd, of de wil niet hebben, om 'er aan te voldoen, of dat ze geen geld hebben om de boeken, welke tot het volmaaken van hun *Breviarium* noodzakelyk zyn, te koopen. Deze boeken zyn ten getale van zes, meeſtendeel in *Folio*, en te *Venetien* gedrukt. 't Eerſte is de *Triodon*, en word in de Vaſten gebruikt, het twede, *d'Euchologion*, begrypende alle de Gebeden: de derde de *Paraklitiſki*, daar de lofzangen, enz. ter eeren van de Heilige Maagd, waar af zy 'er zeer veele hebben, in ſtaan: het vierde de *Penticeſtarion*, bevattende alleenlyk den dienſt van Paaſch tot aan Pinxter: het vyfde, de *Mineon*, zynde de dienſt van elke Maand: en het zeſde, *'t Horologion*, 't geen alle dagen geleezen moet worden, vermits 'er de Canoniaale uuren in begreepen zyn. Daar en boven hebben zy het *Antoloion*, waar in alles is begrepen, 't welk tot de dagelykſche, maandelykſche, en jaarlykſche Godsdienſt gebruikelyk en gewoonlyk is. Hoe wel de Prieſters deze alle moeten hebben, zo achten ze nochtans voor al het laatſtgenoemde in de Kerk te moeten hebben.

De langduurigheid van dezen dienſt, en de prys der boeken, maaken dat by na alle de Biſſchoppen, Prieſters, en zelfs de *Caloyers*, zich 'er nooit mee bekommeren. Daar zyn by na geen andere plaatſen, als te *Monte Santo*, zynde de Berg *Athos*, of *Agion Oros*, of te *Neamogni* op het Eiland *Chio*, en eenige andere welgeregelde Kloosters, daar ze ter behoorlyke tyd geleezen word: want al het overige der Griekſche Geeſtelykheid ontſlaat 'er zich af, zonder zelfs den Partiarch 'er eens over te moeyen; vermits hy zelve geen tyd hebbende om een zo langen dienſt te leezen, den anderen het voorbeeld aanwyſt, om 'er een goed gedeelte van af te ſnyden, of ze gantſch en al te laaten vaaren.

Byzonderheden noopende de Caloyers.

Buiten d'eerzucht en de hoogmoed, de gewoonlyke gebreken der Monniken, leiden de *Caloyers* een zeer voorbeeldig en ſtreng leven. Zy doen de drie genoemde geloften, en onderhouden ze ook zeer naauwkeurig, voornaamentlyk in de groote Kloosters, welke gemeenlyk de beſt geregelde zyn, als die van *Agion oros*, *Neamogni*, *Monte Sina*, *S. Saba*,

S. Saba, *S. Michiel van Jerusalem*, en andere diergelyke. Zy eeten ook, om hen deze dingen te beter te doen onderhouden, nooit vleesch, en leeven niet als van peul-vruchten, kruiden, en 't geen het aardryk en geboomte voort-brengt, welke zy zelven op de landeryen, by hunne Kloosters gelegen, kweeken. Maar, gelyk gezegt is, zy mogen visch eeten, als het niet in eenige Vasten is; want als dan durven zy ze niet ruiken, inzonderheid die bloed heeft: en hunne onthouding gaat zelfs zo verre, dat ze geduurende de Vasten, als ze maar melk, boter, of kaas moeten noemen, daar altyd de *Parenthesis* van *timi tis agias Saracostis* (*behoudens d'eerbiedigheid der Heilige Vasten*) byvoegen. 't Volk, na hun voorbeeld, zegt en doet by diergelyke gelegentheden het zelfde.

Eenige van deze zyn 'er die alleen van het veld-gewas leeven, en die werden *Askitis* genoemt. Zy verlaaten het Klooster om op het gebergte te leeven: maar op hoogtyden vervoegen zy zich gemeenlyk na de Kloosters, om den gemeenen dienst by te woonen.

De Monniken, welke in drie orders zyn begreepen, te weeten, van *S. Basilius*, *S. Elias*, en *S. Marcellus*, draagen altemaal het zelve gewaad, en onderhouden by na altemaal den zelven regel. Zy hebben in hunne Kloosters drie-der-hande Geestelyken, te weeten, d'Oversten en Ouderlingen, de Geprofessyden en andere Vaders, en de Nieuwelingen met de Leeke-broeders. d'Overste voert den naam van *Igoumenos*, dat is te zeggen *Leider*; zynde de tytel van *Archimandritis*, of *Abt*, niet zeer in gebruik onder hen.

Deze *Igoumenos*, of Overste, is in groote achting en eerbiedigheid by de Monniken, voornamentlyk in de groote of welgeregelde Kloosters; want wat de kleinen belangt, daar eenige andere oude Monniken zyn, ze hebben daar zulk een volkomen gezag niet, en somtyts moeite genoeg om zich te doen gehoorzaamen, voornaamentlyk als ze eenige Pœnitentien opleggen, welke niet bestaan, als in ettelyke kniebuigingen te doen, en by wylen te Vasten: want wat andere straffen belangt, d'Oversten durven 'er niet af kikken; en zouden reeden hebben om te vreezen, indien zy een Monnik met eenige van die kastydingen dreigden, dat zy hem voet zouden geeven, om 'er zich voor altyd af te bevryden, met eenige woorden voort te brengen, of alleenlyk de hand ten Hemel te heffen, om Turksch te worden. Men heeft 'er maar al te veel voorbeelden af, en ontmoet by na niet eene plaats in het gantsche Ottomannische gebied, daar niet altyd ymand van die *Kachis Muhammed*, *Papas Mustapha*, *Murat Carabache* enz. gevonden word, dat 's te zeggen dat 'er veele Grieksche, Syrische, Armenische, en andere Monniken en Priesters zyn, die de Kap verlaaten om den Tulband aan te doen.

't Moeyelykste hier in is, dat, als deze lieden getrouwd zyn, en Christene kinderen hebben, de Jongens beneden de vyftien Jaar, de Religie hunner Vaders moeten volgen: maar zo ze ouder zyn, mogen ze, indien ze willen, by hunne Wet blyven, en gezamenderhand met hunne Moeders en Zusters in het Christendom leeven. Aldus doed de vrees, welke d'Oversten der Oostersche Kerk hebben, van de lieden te zullen verliezen, met de zelve wat hard te willen kastyden, de tucht zodanig vervallen, dat alle Pœnitentien, welke, zo in de Kloosters, als in de Kerken verordend worden, of licht, of vrywillig zyn, immers zo men niet ymand aantreft, die 't eenemaal onderdaanig zy, en gereed om van goeder herte zich aan alle strengheden t' onderwerpen. 'k Moet (zegt de Heer *Grelot*) hier over iets invoegen, 't geen omtrent den Jare 1670. in *Syrien* gebeurd is.

Dicht by *Damascus*, is een zeer schoon Klooster van Nonnen en Monniken, ('k noem de Dochters eerst om dat de plaats haar toebehoort) gewyd aan de Heilige

Maagd, onder den naam van *Esseï de Saidnaïa*, dat 's te zeggen *Onze Vrouw van Saidnaïa*, en gelegen op een berg, op welkers top het Klooster der Nonnen is, en aan den voet dat der Monniken. Beide zyn ze in 't swart gekleed, en volgen den regel van S. Antonius. Nu gelyk deze Dochters van de liefddaadigheid der barmhartige lieden leeven, bracht een jonge Broeder, dien d'eenzaamheid der plaats begon te verdrieten, zich in 't hoofd (onder den dekmantel der gewoonlyke aalmoes-bidding, welke van tyd tot tyd door het gantsche gebied des Patriarchschaps van *Antiochien*, voor deze goede Zusters, gedaan word) geheel *Syrien* te gaan door-kruissen: maar vermits hy niet wist, dat het Klooster van *Saidnaïa* binnen de paalen des Patriarchschaps van *Antiochien*, daar het, zo wel als de Stad *Damascus*, onder gelegen is, most blyven, voer hy met zyn werk al voort, tot dicht by *Jerusalem*; hebbende ten dien einde de brieven der Abdis van *Saidnaïa* nagebootst, en onder die valsche patenten alreeds een merkelyke somme, na de gesteldheid des Lands, 't geen niet van de rykste is, verzameld. Aldus meende hy zynen weg te vervolgen tot aan *Tripoly in Syrien*, alwaar, indien hy eenig Schip vond, hy besloten had na *Europa* over te steeken, of het na *Constantinopolen* te wenden. Maar zynde te *Dgebel Ageloun*, een groote berg omringd met Christene Dorpen en Gehuchten, gekomen, bevonden 'er zich ter zelver tyd twee Pennigzamelaars des Patriarchschaps van *Jerusalem*, hoedanige alle Jaaren door dien Prelaat derwaarts gezonden worden; welke den Broeder by de kop gevat hebbende, hem vraagden, voor wie hy zyne Aalmoessen hier ter plaatse kwam ophaalen. Hy antwoordde, dat het voor de Nonnen van *Saidnaïa* was. De Jerusalemsche Geestelyken hielden hem dan vast, als een man die zich zonder verlof hunne rechten toeëigende, en stuurden hem aan hunnen Patriarch, die, na 'er aan d'Abdis van *Saidnaïa* over geschreven te hebben, hem het Caloyers kleed af nam, als het Geestelyk leeven, 't geen hy beleed, en het gewaad, 't welk hy droeg, onwaardig.

Aldus ontneemen d'Oversten der Kloosters, om een gedeelte van het gezag, 't geen zy eertyds hadden, te behouden, den geenen, die hunne orders niet willen gehoorzaamen, of daar zy iets kwaads af te gemoet zien, met schande het Geestelyk kleed, zonder acht te geeven op de geloften, welke zy gedaan hebben, van in zodanig een kleed, en onder zodanig een regel, te leeven en te sterven: dewyl deze geloften niet gedaan worden, als onder het goed behagen van den Patriarch, en d'Oversten der Order en Kloosters.

De Geprofessyden, en andere Vaders, doen van gelyken, verlaatende, als 't hen goed dunkt, het Geestelyk kleed: en, hoewel ze ten minsten voor hunne Professie een Novitiaat van twee Jaaren door gestaan hebben, gaan ze echter somtyds uit het Klooster, om op zich zelven te gaan woonen, of wel t'eenemaal het kleed en den regel te verlaaten, maar daar door werden ze zeer veracht, en wanneer ze komen uit het Klooster te verloopen, werden ze als vervloekt. Doch met leedwezen weder-keerende, werden ze, na 't volbrengen van eenige opgeleide Pœnitentien, weder aangenomen. Deze Geprofessyden, en andere oude Monniken, werken echter noch altemaal ten nutte van het Klooster, geduurende den tyd dat zy 'er in zyn; hebbende d'eene het opzicht over de vruchten, d'andere over de graanen, d'andere over het vee, en wyders over alles 't geen het Klooster mag toebehooren; ten welken einde zy zich bedienen van de hulp der Nieuwelingen, die zy geduurende hun Novitiaat meermaalen in het veld gebruiken, als tot d'oeffeningen der meditatie, en der Geestelyke afgezonderdheid, daar zy zich niet zeer toe beyveren, gelyk ook niet tot de studie; 't geen d'oorzaak is, dat alle deze *Caloyers* uitstekend dom

dom en onwetend zyn. En naauwlyks vind men 'er, ook zelfs in de grootste Kloosters, die ytwes van het letterlyk Grieksch verstaan, in het welk hun gantsche dienst, en alle hunne gebeden, geschreeven zyn.

De gehoudenheid der *Caloyers*, van zelve hunne Landeryen te bouwen, doet hen een menigte van Leeke-broeders aanneemen; en daar zyn by na geen Kloosters, die 'er niet ten minsten zo veel als Monniken hebben. Deze Leeke-broeders slyten by na den gantschen dag in het veld, en komen niet voor des avonds weder t' huis; alwaar, niet tegenstaande de vermoeying van hunnen arbeid, zy noch een lang gebed bywoonen, en een menigte van kniebuigingen maaken, welke zy *Metaniai*, of *Buigingen* tot aan *d'Aarde*, noemen: waar na zich vernoegd hebbende met een zeer sober avondmaal, gaan zy zich van hunne vermoeydheid uitrusten op een bed, 't geen niet veel zachter is als een houte tafel, verwachtende dat, het morgen-gebed geeindigd zynde, de dageraad hen weder tot hunnen gewoonlyken arbeid roepe.

Over alle deze Geestelyken heeft men Provinciaalen, of Visitateurs, die zeer verscheelende zyn van die der Europische Klooster-broeders: want deze gaan de Kloosters hunner Provincien niet bezoeken, als om'er de klachten der Monniken te hooren, en eenige misbruiken, welke daar in geslopen mogen wezen, te hervormen: doch d'andere, met den naam van *Exarchi* bekend, bezoeken de Kloosters, welke onder hen staan, om geen andere reeden, als om 'er het geld af te trekken, 't geen de Patriarch van hen eischt.

Aldus mogen deze arme Caloyers wel werken, en hunne Leeke-broeders doen sweeten: zy hebben altyd groote moeite om yts te verzamelen, 't zy voor hunne gemeinschap, of voor hen in 't byzonder, dewyl hun Patriarch hen dikwils die Visitateurs toezend, om hen t' ontlasten van 't geen zy 't best hebben.

Maar niet tegenstaande alle die schattingen, welke de Grieksche Monniken moeten betaalen, zyn 'er echter in *Turkyen* noch ryke Kloosters, en ook zelfs Monniken, die in hun byzonder ryk genoeg zyn, om den Patriarch den voet te durven lichten, en zich in zyne zetel te plaatsen, voornamentlyk zo ze ondersteund worden, als gezegd is, door de beurs en den raad van eenig ryk Koopman, die hen 't geen 'er aan scheelt, om het Patriarchschap te koopen, aanbied.

Na d'order der Geestelyke Priesters, of *Caloyers*, volgt die der Wereldlyke, of *Cosmicos Iereus*. Hier voor is gezegt, dat alle deze Priesters gemeenlyk getrouwd zyn; doch niet op wat wyze zy trouwen. Na dat ze geschooren zyn, (want, zy werden boven op de kruin van 't hoofd, met een rond, ter groote van de palm van een hand, afgeschooren, en niet zodanig als geschied by de Rooms-gezinden) en dat ze de Kerk eenige maanden gediend hebben, worden ze in 't getal der *Anagnostai*, of *Leezers*, aangenomen, dat 's te zeggen, dat ze de morgen-gezangen, de Psalmen, en andere dingen, die de klerken gemeenelyk zingen, mogen leezen. Deze *Anagnostismus*, zegt Grelot, komt ten naasten by over een met 't geen de Roomsch-gezinden de *vier kleine Orders* noemen, als begrypende alle de diensten, welke *d'Anagnostai* behoorden te pleegen: maar vermits 'er bezoldigde lieden zyn om Poortiers, Luyders, en andere bedienden der Kerk te weezen, neemen ze geenen anderen dienst waar, als leezen.

Als ik hier spreek van de Luyders der Grieksche Kerk, moet men niet meenen, dat het Klok-luyders zyn: want zedert dat de Turken *Griekenland* t' onder-gebracht hebben, hoort men 'er geen geluy, noch andere klank van Klokken meer, om de geloovigen ter Kerk te roepen. De *Simandirion* alleen, zynde een lange en smalle houte plank, daar ze op slaan, om de Christenen te vergaderen, word tegenwoordig

tot het teken van den dienſt gebruikt.

De tyd van het Klerkſchap verſtreeken zynde, en de Geſchoorene eenige maanden de Kerk bediend hebbende, geeft de Biſſchop hem het Diakenſchap, of de macht om het Altaar te bedienen, en d'Epiſtel te zingen; waar na, zo de Diaken wil trouwen, ſtaat het hem vry, mits dat hy 'er zyn Biſſchop kennis af geeve, en hem de Dochter, en haare woonplaats, noeme, op dat 'er na haar leeven, zeden, en ſchoonheid vernomen moge werden: want de Vrouw van een *Papas*, of Griekſchen Prieſter, moet wys, kuiſch, en ſchoon weezen; zulks dat, indien haar eenige dezer hoedanigheden ontbreekt, zy niet kan pretendeeren een *Papadia*, of Vrouw van een *Papas*, te zyn.

Mogelyk zal men zich verwonderen, dat gezegd werd, dat de Vrouwen der Griekſche Prieſters ſchoon moeten weezen, en dat men 'er zich niet mee bekommert, of die der Wereldlyken het zyn of niet: maar zo men betracht, dat de Griekſche Prieſters maar eens mogen trouwen, en dat de Wereldlyken het meermaalen mogen doen, zal men het niet onredelyk vinden, dat een *Papas* zich voor altyd verzorge van een Vrouw, die in zich alleen zo veele goede hoedanigheden hebbe, als alle de geenen welke een Wereldlyke achtervolgens zou moeten behuwelyken. 't Gelukt hen ook gemeenlyk heel wel, dewyl, zo 'er eenige jonge ſchoonheid in de wyk van een trouwzuchtigen Prieſter is, yder om 't zeerſt yvert om ze hem te geeven; 't is gewiſſelyk op dat de ſchoonheid der Griekſche Vrouwen altyd, is het niet aan God, ten minſten aan zyne dienaars, geheiligd moge weezen; en dat de bekoorlykſte vereenigd zynde met perzoonen, die de zuiverſte moeten zyn, men, als men eenige beminnelyke Vrouws perſoon wil pryzen, niets moge konnen voegen by 't geen de liefde, of de vleyery, den Grieken zo dikwils in den mond legt, dat ze in fraayheid en deugd de ſchoonſte *Papadia* te boven gaat, om te toonen, dat men niets volmaakter ter wereld kan vinden. Ook hebben de *Papadias*, behalven hunne natuurlyke ſchoonheid, noch een zeer bekoorlyke zedigheid. De witte doek, welke zy op 't hoofd draagen, de properheid hunner kleeding, en d'eenvoudigheid hunner omgang hebben zulke ſterke aanlokzelen, dat men hen noodzaakelyk moet beminnen. 't Is ook hierom, dat men aan de Jonge *Papas* toeſtaat den dienſt, of de bediening, welke zy in de Kerk hebben, voor een wyl te verlaaten, om te gaan vryen, en order tot hun huwelyk te ſtellen, 't geen op de gewoonlyke manier voltrokken word, en waar na zy weder tot hunne voorgaande verrichtingen keeren, ontfangende wyders het *Iero-diakenſchap*, 't geen hen de macht geeft om het Euangelie in de *Synaxis* te leezen, en met den Prieſter het Altaar te bedienen, tot dat ze in ſtaat zyn, om zelve tot het Prieſterſchap aangenomen te worden, en, even als d'andere, de *Eucharistie* te celebreeren.

Behalven alle deze voornaamſte bedienden der Griekſche Kerk, zyn 'er noch mindere, en die geene Order hebben. d'Eerſte van deze zyn de *Skeuophilakes*, of Heiligdombewaarders, welke zorg draagen om de heilige vaten, en het huisraad der Kerk te bewaaren; de tweede, de *Colonarki*, of *Antiphoners*, zynde gemeenlyk Jongelingen, die den zangers de Lofzangen, Pſalmen, en den toon waar op ze gezongen moeten worden, aankondigen: de darde, de *Tyrori*, of Poortiers, welke de deuren der Kerk moeten openen en ſluiten; en de laatſten, de *Candilaphti*, die het licht onderhouden.

Wat d'order der dienſten belangt, die is verſchelende, volgens de Kloosters en d'Inkomſten der Kerken. In de groote Kloosters ſtaan de Monniken ter midder-nacht op, om een byzonderen dienſt, dien zy *Meſonucticon* noemen, te doen. Deze dienſt duurt gemeenlyk twee uuren: *Dienſten der Griekſche Kerk.*

maar

maar als 'er een groote heilige dag, of Hoogtyd, op handen is, 't zy van gehoudenheid, of van Godvruchtigheid, word de *Mesonuƈticon* een *Olonuƈticon*, dat 's te zeggen, dat men ze den gantschen nacht doed duuren. Deze dienst is ingesteld om zich, door den geheelen nacht met bidden toe te brengen, te beter tot het vieren van de Hoogtyd te bereiden: maar de misbruiken, die 'er ingesloopen zyn, zouden ze verscheidene maalen hebben doen verwerpen, of ten minsten hervormen, indien de Grieksche Kerk wakkere Harders had. Want het gaat 'er gemeenlyk, door d'overmaatige toevloeying van menschen, zo onordentelyk toe, en d'eerbiedigheid, welke men aan die geheiligde plaatsen verschuldigd is, word 'er zo weinig in acht genomen, dat 'er geene gelykenis van een Kerkelyken dienst in te vinden is; daar niet weinig toe doed de ruwe manier van spreeken, by de Geestelyken zelve (die zich niet ontzien hunne gramschap, by de minste gelegentheden, opentlyk genoeg te betuigen) gebruikelyk.

Na het *Mesonuƈticon* volgt de *Oortros*, 't gebed voor de morgenstond. Hier na komen nog drie gebeden, als *Proti ora* op een uure in de morgenstond, *Triti ora* op de derde uure, het derde *Eegti ora* ten zes uuren. Doch hoewel deze zo altyd behooren waargenomen te werden, zo laaten ze daar van wel dikwils yts achterblyven, en doorslippen, behalven in de groote Vasten, wanneer het altoos moet geschieden. Een Priester diend dit al gedaan te hebben, eer zyn dienst in de Kerk begind, als de *Liturgia* en *Synaxis*, of *Eucharistia* begind: dan komt de *Ennati*, zynde het negen uurens gebed; daar na volgd *Esperinos*, of 't avond gebed, zo dat den dienst, die de Priesters gehouden zyn te doen, omtrent vyf uuren zoude duuren.

De morgen gebeden geeindigd zynde, treeden de Monniken na de Eetzaal, alwaar, terwyl zy over tafel zitten, geleezen word. Maar als de maaltyd geëindigd is, zo 's avonds, als 's middags, gaat de Kok aan de deur op de knien leggen, en, als of hy de vergelding zyner moeite, of de vergeeving zyner misslagen verzocht, zegt hy tegen d'uitgaande Caloyers, *Eulogite Pateres* (*zegent my Vaders*) en yder hem groetende, antwoord, *O Theos Syncoresi* (*God zegene u*) waar na zich altemaal in hunne Cellen vertrokken hebbende, blyven zy daar, zo ze willen, of gaan werken tot des namiddags ten vier uuren, wanneer zy op het gerammel van de *Sunandron*, verstrekkende hen, als gezegd, tot klok, om hen tot de *Esperinos*, of den avond dienst te roepen, weder in de Kerk vergaderen. Hier na doen zy eenige lichte oeffening, en gaan ten zes uuren het avondmaal houden. Van tafel opgestaan, vervoegen zy zich weder in de Kerk, om 'er een dienst te doen, dien zy *Apodipho*, of avond dienst, en de Roomschgezinden de *Compleete*, noemen. Deze eindigt des avonds omtrent ten acht uuren; waar na een yder zich in zyne kamer vertrekt, om te gaan slaapen, en des morgens weder op te staan. Zy hebben weinige moeite met zich te kleeden, om tot de morgen diensten te gaan, ter oorzaak dat zy, gelyk ook de meeste Wereldlyke Persoonen van 't Oosten, gantsch, of ten minsten half, gekleed slaapen, trekkende alleenlyk het boven gewaad uit: want d'Europeërs zyn by na de eenigen in *Turkyen*, die tusschen laakens slaapen.

Gelyk de *Caloyers* d'eerste bedieningen der Grieksche Kerk bekleeden, schikken zich d'andere Priesters, en de byzondere bedienden van elke Kerk (die 'er verscheidene heeft, zo ze wel van inkomsten voorzien is, of maar een, zo zy 'er geen meer kan voeden) na der zelver voorbeeld. Doch 't zy dat de Kerken ryk zyn, of niet, daar word eene *Agia koinonia*, of bedieninge des Avondmaals, daags in een Kerk gedaan, en in veele meer als een, doch niet op de zelfde Altaar, welke genaamt werd *Agia*

trapeza, dat is te zeggen, *de heilige tafel.*

Aldus is de *Roga*, of de bezolding van twintig of dartig Ryksdaalders, welke de *Epitropi*, of Kosters, gemeenlyk aan een Priester ter Jaar geeven, alleenlyk voor zyne bywooning in den dienst, en niet voor de Missen; dewyl'er in de Kerken, daar verscheidene *Papas* zyn, dikwils gevonden worden, die ze geen viermaal in 't Jaar konnen doen:: want zy volgen malkander, en hebben yder zyne beurt; deze eene Mis is d'oorzaak, dat veele lieden dezelve niet konnen hooren, dat'er ook veele komen, als ze ten halven, en noch meer als ze gantsch en al gedaan is. Doch deze laatsten bekommeren zich niet zeer over hunne leuiheid; geloovende, dat, als ze slechts in de Kerk komen, en'er eenige buigingen doen, het voor hen genoeg is te zeggen, dat God barmhartigheid betoont aan d'eersten, en de laatsten bewaard.

't Geen wy gezegt hebben van der Grieken doen, zeeden, en gebaarden, soude den Lezer een indruk konnen geven, dat dezelve het met de Rooms-gezinden eens zyn, en dat het Pauselyk gezag, de Ceremonien, de Instellingen en Geloofs-poincten des Pausdoms, onder de Grieken souden over geplant wezen: maar die zulks zoude denken, bedroog zich dapper. Want zy hebben zo grooten afkeer van de Rooms-gezinden, dat ze alle der zelver Ceremonien voor afgryselyk en verfoejelyk houden. Daar om doemen zy de Roomsche Misse met zo groot een afkeer, dat ze haare Altaaren zelfs afwasschen, indien 't gebeurd dat een Roomsch Priester daar op de Misse komt te doen, als of ze verontreinigd waaren. Want zy achten 't ongedeessemd meel, ofte de Oblien van dezelve, voor onreine zaaken.

Ook verzaken ze wel uitdrukkelyk het oppergezag van den Paus, over de Christen Kerk, en excommuniceren op Witten Donderdag den Paus, en alle de Latynsche Bisschoppen, haar doemende als Scheurmakers en Ketters.

Hoewel de Heilige dagen, ingestelt ter eeren van deze of geenen Heilig, by haar zeer vermenigvuldigd zyn; tot zo verre dat 'er niet een dag van het Jaar is, die niet eenigen Heilig toegeeigend is, zo vallen die dagen niet op dezelve tyd, dat de Rooms-gezinden dezen of geenen zelven Heilig vieren en eeren.

Gelyk zy dan op den Saturdag ook noyt vasten, hoewel de Rooms-gezinden het alle Vrydagen en Saturdagen gedaan willen hebben: in tegendeel, zy houden het voor een grouwel op den Saturdag te vasten, uitgenomen eens in 't Jaar, namentlyk op den grooten Saturdag van de Heilige weeke: zeggende haar Wet, *zo een Kerkelyke bevonden werd op den dag des Heeren, ofte op den Sabbath te vasten, behalven op eenen eenigen, die zal afgezet werden: maar, zo het een Leeke bevonden werd te doen, die zal afgesneden, ofte ge-excommuniceerd werden.*

De dagen yder Heilig toegeschreven, keeren Jaarlyks op hunne vaste tyden, en in dezelve order weder; doch die zyn niet alle even heilig: maar zy onderscheiden 'er eenige, welke zy als hooger Feesten vieren. Als namentlyk op den achtsten September (van welke Maand zy haar Jaar-kring beginnen) vieren zy het Feest van de geboorte van de Alderheiligste Maagd Maria.

Op de veertiende, het Feest van *de verheffinge, en vindinge, van het waardige en levendigmakende hout des Cruices.*

Den XXVI. is het Feest van den Euangelist Johannes.

In October

Vieren zy den VI. het Feest van den Apostel Thomas.

Den XVII. van den Euangelist Lucas.

Den XXVI. van den Groot-Martelaar Demetrius.

In November

Vieren zy den VIII. het Feest van de Oversten der Hemelsche Heir-

Heirkrachten, de Aartz-Engelen Michaël, Gabriël en de overige.

Den XIII. het Feest van Johannes Chrysostomus.

Den XIV. van den Apostel Philippus.

Den XVI. van den Apostel Mattheus.

Den XXI. van den ingang van de H. Maagd in den Tempel. Luc. cap. 2.

Den XXX. van den Apostel Andreas.

IN DECEMBER

Vieren zy den VI. het Feest van S[t]. Niklaas.

Den XII. van S[t]. Spiridon.

Den XX. van den H. Ignatius.

Den XXV. de geboorte van onzen Zaligmaker Jesus Christus in het vleesch.

IN JANUARY

Den I. Vieren zy het Feest van Christi besnydenisse, en van den H. Basilius.

Den VI. het Feest van den Doop van Christus, en op dezen dag werd, na de bedeelinge des Avondmaals, tot Constantinopolen het Water, dat in langen tyd ten Doop zal gebruikt werden, geheiligd en gezegend.

Den XVII. het Feest van den H. Anthonis.

Den XVIII. het Feest van de Alexandrynsche Bisschoppen Athanasius en Cyrillus.

Den XXV. van den Godgeleerden Gregorius Nazianzenus.

Den XXX. van de drie Aartz Bisschoppen, Basilius, Gregorius, en Chrysostomus.

IN FEBRUARY

Vieren zy den II. de ontmoetinge van Simeon aan Christus, na de veertigdaagsche reiniginge van Maria. Luc. 3.

Den XI. het Feest van den H. Blasius.

Den XXIV. van den Dooper Johannes.

IN MAART

Vieren zy den IX. het Feest van de XL. Bloedgetuigen die tot Sebastiën geleden hebben.

Den XXV. de boodschap der H. Maagd.

IN APRIL

Vieren zy den XXIII. het Feest van den Heiligen, Heerlyken, en Grooten Martelaar Georgius, of Joris.

Den XXV. van den Euangelist Marcus.

IN MEY

Den II. vieren zy 't Feest van den Grooten Athanasius.

Den VIII. van Johannes *Theologus*, of den Gods-geleerden.

Den XXI. van den Grooten Constantin, en de H. Helena.

Den XXV. de vindinge van 't Hoofd van Johannes den Dooper.

IN JUNY

Vieren zy den XI. het Feest van den Apostel Bartholoméus.

Den XXIV. van de geboorte van den Voorloper des Doopers.

Den XXIX. het Martelaarschap van Petrus en Paulus.

IN JULY

Vieren zy den XVII. het Feest van de H. Marina.

Den XX. van de Propheet Elias.

Den XXVI. van de H. Bloedgetuige, of Martelaaresse Parasceve.

Den XXVII. van den H. Bloedgetuige en Artz Panteleemon, of Pantaleon, die onder Diocletiaan omgebracht is.

IN AUGUSTUS

Den VI. vieren zy Christus gedaant-veranderinge.

Den XV. het sterven van de H. Maagd.

En den XXIX. de Onthoofding van Johannes den Dooper.

Op alle deze H. Dagen leezen zy voor de Gemeinte, uit haar *Synaxarium*, in haar gemeine taal de levens en daaden van deze Heiligen, en de plechtelykheid werd besloten met de uitdeelinge van de *Eucharistia*, ofte het Avondmaal, en de Grieken

komen naarstig tot het gehoor, yder na zyn vermogen geschenken van brood, wyn, wasch-kaarssen, oly, ofte yts anders, dat tot Kerkelyk gebruik den Priesteren kan aangeboden werden, toebrengende. Ook zyn ze, by deze plechtelykheden, by na boven haar vermogen mild aan de armen. 't Geen de Turken ook somtyds wel trachten te misbruiken, haare geketende Christene slaven op zodanige tyden, ter afbedelinge van Aalmoessen, in de Kerken voerende; maar die krygen zelden veel, om dat bekend is, dat zodanige armgiften niet genoten werden by de slaven, die medelyden verdienen, maar by de gierige en graatige Meesters.

Wanneer den tyd van het *Paasch-feest* tusschen beiden invalt, vieren zy het zelve met groote vreugde, zulks dat de Kerken wedergalmen van de stemmen der geenen, die in haare ontmoetinge malkanderen toeroepen Κύριος ἀνέστη, *de Heere is opgestaan*, en der anderen, die antwoorden, ἀληθῶς ἀνέστη, *waarlyk hy is opgestaan.* Ook noemen zy dat het Πάσχα ἀναστάσιμον, *het Paaschen der weder-opstandinge.*

Des Sondags na Paaschen vieren zy de gedachtenisse van 't betasten van Thomas. Joh. 20.

Op den derden Sondag houden zy gedachtenisse van de Vrouwen, die uitgingen om het lighaam van Jesus te zalven.

Op den vierden Sondag, de middelste tusschen 't Pinxter-feest, gedenken zy der geschiedenisse des Geraakten.

Op den vyfden Sondag verhandelen zy 't gebeurde aan den blinden, en op den vyfden dag daar na, de Hemelvaart van Christus.

Op den zesden Sondag houden ze gedachtenisse van de 318. Vaders, die in de Kerk-vergaderinge, ofte het *Concilie* tot Nicéën 't zamen gekomen zyn.

Op den zevenden Sondag houden zy het Pinxter-feest, en 's daags daar aan het Feest van de Heilige, en Onscheidelyke Drie-eenheid.

Op den Sondag, die op Pinxteren volgd, vieren zy de gedachtenisse aller Heiligen.

Vier groote vasten-tyden hebben ze Jaarlyks, waar van zy de eerste, *de Groote en Heilige* noemen, en dezelve houden veertig dagen lang voor Paaschen, in naavolginge van de Oude Kerken, in de tusschen-tyd van welke XL dagen, verscheidene ter gedachtenisse van eenige Bybelsche geschiedenissen bestemd zyn, en de laatste week, die by de Roomsgezinden in Holland *de goede weeke* genoemd werd, noemen zy *de Heilige en Groote weeke*, en vieren dezelve ten uittersten met waaken en vasten.

De tweede vasten-tyd geduurd mede XL dagen, en komt voor het Feest van de geboorte onzes Zaligmakers.

De derde vasten-tyd geduurd twee weeken, ter eeren van de H. Maagd, en begind met den eersten van Augustus, en eindigd met den veertienden.

De vierde vasten-tyd, ter gedachtenisse van de Apostelen Petrus en Paulus, begind op den tweeden dag na 't Aller Heiligen Feest, en kan langer of korter duuren, na dat het Paasch-feest vroeger of laater in 't Jaar komt. Want zo veel dagen als'er van 't Paasch-feest tot den tweeden Mey gestelt werden, zo veel dagen moet deze vasten-tyd duuren.

Gelyk ze nu, in 't houden van haare Feesten en vasten-tyden, in tyd zeer veel van de Rooms-gezinden verschillen, zo verschillen ze ook zeer veel van dezelve in de wyze van viering, en verachten veele Feest-dagen van de Pausgezinden.

Ook bidden ze 't Sacrament niet aan in het Avondmaal; maar, na dat het brood in stukken gesneden, en met den wyn (die met een weinig water gemengd is) begooten is, en het gebed daar over gedaan, draagd den Priester het zelve om, in een bedekt vat, of schotel, noch niet geconsacreerd zynde, eens en andermaal, wanneer het volk den

stoet

ſtoet met zeer groote eerbiedigheid en devotie groet, met gebogen hoofden en knien, en werpen ſommige zich geheel uit eerbied op de vloer, kuſſende den zoom van het Prieſterlyk kleed; en dit zeggen zy te doen, eens-deels om dat ze de voorbiddinge der Prieſteren, en der zelver gedachteniſſe voor haar, in de bedieninge der Euchariſtie, hier door willen af bidden, ander-deels, om dat ze de Goddelyke gaven willen eeren, om dat dezelve, hoewel noch niet geconſacreerd, Gode toege-eigend zyn, en tegenbeelden zyn van 't lighaam en bloed des Heeren. Dus brengt den Prieſter dit brood en wyn op den middelſten Altaar, die zy de *Heilige Tafel* noemen.

Mannen en Vrouwen, ja zelfs de eerſt gedoopte kinderen, werd het brood en wyn toegedeeld, en zy doemen geweldig de Paus-gezinden, die de wyn den Leeken onthouden.

Hun werd by haare Kerk-wetten ook bevolen vier maal des Jaars te biechten. Maar het nauwkeurig en angſtvallig opzeggen van alle haare overtredingen (als of een mis-ſlag, in 't verbergen van eenige omſtandigheden, of zodanige zonden, die de ſchaamte beſt raad te verſwygen, 't geheele gebruik van de Bonds-tekenen zouden verydelen) en alzo 't open leggen van 't binnenſte van haar gewiſſe, werd haar niet gevergd, gelyk dat de Prieſters in 't Pauſdom eiſchen. Waar na de opgelegde boete volbracht, ofte ten minſten aangenomen zynde, ontſlaat den Prieſter de belyders, veel meer biddender wyze, als wel uit zyn eigen macht. By voorbeeld, als hy zegt, *Onzen Zaligmaker en Heere Jeſus Chriſtus zelve, vergeeve u alles, 't geen gy in zyne tegenwoordigheid, aan myne geringheid, beleden hebt, en 't geen gy moogt vergeten hebben.* Doch zy bedienen zich niet altyd van dezelfde woorden: zomtyds zeggen ze wel kortelyk, *dat u vergevinge geſchiede!*

Geen beſtemde, of bepaalde tyd, is haar geboden om de kinderen te doopen; maar zy doen het zelden voor, of na den achtſten dag, 't en waare de vreeze voor 't ſterven des kinds hun 't gebruik van dit Sacrament deede verhaaſten. Want zy houden de noodzakelykheid des Doops zo vaſt, dat ze van de ongedoopte kinderen niets goeds derven hoopen. Daarom is het in tyd van nood den Leeken, zo wel Mannen, als Vrouwen, geoorlofd dat Sacrament te bedienen.

Zy mogen den Doop niet herhaalen, 't en zy een Ketter, of afvallige, tot de Kerke, na getoond berouw, wilde wederkeeren; en alzo wederdoopen zy de Rooms-gezinden, indien 't gebeurd dat ymand van die tot haar wil over komen.

Zy verwerpen 't eenemaal het *Vagevuur* der Rooms-gezinden, en nochtans bidden zy voor de dooden, en doen voor dezelve offeranden in 't gebruik van 't Sacrament des Avondmaals, gelovende dat de zielen der gelovigen niet regel recht uit haare lighaamen na den Hemel gaan; maar dat ze tot den dag des Oordeels bewaard werden *in de hand Gods*, ofte in het *Paradys*, om dat Chriſtus Luc. 23: 43. tegens den Moordenaar zeide, heden zult gy met my in het Paradys zyn, ofte in *den ſchoot Abrahams* uit Luc. 16: 22.

Uitgehouwene beelden verwerpen zy in haare Gods-dienſt met zodanig een afkeer, dat ze meinen dat de Rooms-gezinden, door 't gebruik der zelve, zich den Heidenen gelyk gemaakt hebben. Maar geſchilderde afbeeldzels houden ze voor heilig en eerwaardig. Den Prieſter, zullende den Avond-dienſt beginnen, treed niet in 't Heiligdom, als na drie buigingen voor de afbeeldinge van Chriſtus, en drie voor die van Maria, gedaan te hebben: en ten tyde van de bedieninge der *Euchariſtie*, of 't Avondmaal, geſchieden drie diergelyke buigingen voor die zelfde afbeeldingen.

Op de groote Feeſten der Heiligen werden der zelver geſchilderde afbeeldingen in de Kerken gezet, om 't volk tot der zelver gedachteniſſe

nisse krachtiger aan te zetten, en op een verheven plaats, ter midden van het Choor, gestelt, dewelke dan yder tracht te kussen. Indien het een afbeelding van Christus is, zo kussen zy gemeinlyk de voeten, zo het een van Maria is, zy kussen de handen; is 't er een van eenigen anderen Heilig, zy kussen het aangezicht.

Zy doemen alle de Westersche Christenen, om dat ze het verstikte eeten, en Verketteren dezelve daarom.

Voorts verschillen zy van dezelve in dien deele, dat ze ontkennen dat *de H. Geest uitgaat van den Vader en den Zoon*, en willen dat die alleen uitgaat van den Vader; hoewel sommige stellen dat hy ook *door den Zoon* uitgaat. Maar de laatste zyn by de overige niet van goeden reuk. Evenwel houden zy alle den H. Geest voor eens-wezens God met den Vader, en den Zoon, uitgaande van den Vader van eeuwigheid, zonder begin; en erkennen dat hy is de Geest des Zoons, en dat hy van den Zoon gezonden, gegeven, en uitgestort werd. Alleen willen zy de uitdrukkinge, dat dezelve zoude *uitgaan van den Vaden en den Zoon*, niet dulden, om dat zy de Latynsche Kerk beschuldigen, van de woordekens *ende den Zoon*, zonder haar voorkennisse, bygeflanst te hebben in het Constantinopolitaans geloofsformulier, en het zelve alzo vervalscht te hebben. Maar ook heeft de partyschap haar dit gevoelen met eenige gevolgen doen beswaaren, die eerder bewys geven dat zy de eigenschappen van het Goddelyke wezen niet te recht begrypen, als dat dezelve haar doen zouden billyken en rechtvaardigen.

Zy houden zo vast aan de gevoelens der Oud-Vaderen, en de Regels der zeven eerste Concilien, dat ze met geene andere yts willen te doen hebben, en ontkennen dat dezelve haar verplichten.

Ondertusschen houden zy zeer vast aan 't geloove dat haar overgeleverd is; verdraagende om de wille van Christus ontallyke smaatheden, en knevelaryen, welke haar onder de naam van een hoofd-geld, by de Turken *Yova Karatch* geheten, of uit eenige andere redenen, als ten tyde van Oorlog, ten inkoop van koorn, of boskruit, of ook ten onderhoud van de roeyers van den Grooten Heer, of op andere voorwendzels, onder de naamen van *Lagam*, *Beldar*, en *Churek Atchase* opgelegd werden.

Behalven dat zy 't verval van haare Kerk-gebouwen, (die ze in drie gedeeltens afdeelen, na de menschen zyn, die in dezelve gedeeltens haar plaats vinden, als namentlyk, eerst voor de Priesters, in 't βήμα, of 't heiligste gedeelte; ten tweeden voor de geloovigen, en die onder geen censure, of Kerkelyke straffen leggen, die ἐν τῷ ναῷ, in de Kerk komen; en ten derden voor die geene, die berouw toonen van onder de Kerkelyke tucht te hebben moeten komen, by dewelke de Catechumenen, of die geene die noch moeten onderwezen werden, mede gevoegd werden, die πρὸ τοῦ ναοῦ, of in een plaatse of portaal, voor aan de Kerk, haar onthouden) zeer moeten te gemoet zien en vreezen; alzo hun niet toe gelaaten werd een geheel vervallen, of ingestorte Kerk, 't zy door brand of ouderdom, te herbouwen, maar wel eenige breuken te repareeren, of te herstellen: 't geen haar zeer drukt en lastig vald onder haar zeer geringe inkomsten, die naauwlyks genoeg zyn tot levens nooddruft, en veel min strekken konnen tot metzel en timmer-werken, en 't geen daar toe behoord.

Evenwel waaken zy ten uitersten tegen het verval, en hebben tegenwoordig noch veel Kerken, die tot Constantinopolen alleen wel tot het getal van 25. of 26. loopen, en in Galata op zeven; 't en waare de laatste branden eenige van dezelve mochten verslonden hebben. Doch ook gebeurd het zomtyds, dat, door zeer groote presenten, het gierig en begeerig hert van deze of geene Bassa vermurwt werd, en de herbouwing van een by na vervallen Kerk toegelaaten.

Maar

Maar daar ze allermeest in te beklagen zyn, is, dat haar Zoonen, na den ouderdom van zeven Jaaren, in de afgelegen oorden, dikwils van de Ouders weg genomen werden, om tot *Jehoglans* in de Serrails opgevoed, en in het Mahometaansche Geloof en Gods-dienst onderwezen te werden. Deze *Jehoglans*, die ook genomen werden uit de Kinderen der Christenen, die door den Oorlog, 't zy te Lande, 't zy te, Water vervoerd en gevangen werden, zyn dan eerst Dienaars van 't Serrail, en werden, na dat yder bekwaamheid heeft, onderwezen, zo wel in den Wapen-handel, als andere bezigheden der Turken, en uit haar werden veeltyds gekozen, die tot eerste Dienaars van staat gemaakt en verheven werden. Maar, behalven dat dan haaren staat geheel glibberig is, en als ze schoonst schynt, het naaste aan den val neigd, zo is dezelve te duur gekocht, door 't verlies van de kennisse Gods, gelyk hy de God des zondaars heeft willen worden in Christus Jesus, en 't gebrek van zynen waaren dienst.

XIV. HOOFDSTUK.

Geboden der Turksche VVet. Beschryving van der Mahometaanen Bairam, of Paasch-feest, verdere Hoogtyden der Turken, Mahometaansche Tydrekening, enz.

Van der Turken Godsdienst hier voor eenige byzonderheden aangemerkt hebbende, moet ik'er ook noch, alvoorens van eenige andere zaaken te spreeken, met de Heer *Grelot*, de volgende byvoegen.

Geboden der Turksche Wet. Zy onderhouden de Tien Geboden, zo wel als de Christenen, doch hebben behalven die noch anderen, hen door hunnen Propheet *Mahomet* opgelegt, welke eigentlyk voor de gronden van hunne Religie gehouden worden. Zy bestaan voornaamentlyk in vyf, en werden aldus verdeeld. 1. Te gelooven in eenen God, en hem alleen als zodanig aan te bidden. 2. In de *Ramadan* te vasten. 3. Op de daar toe gestelde uuren te bidden. 4. Alle Jaaren het veertigste gedeelte zyner goederen aan d'armen te geeven. 5. Ten minsten eens in zyn leven de reis na *Mecha* te doen.

Eerbiedigheid voor God, en zynen Naam. I. Nopende het *eerste* dezer geboden, 't word by uitsteekendheid wel van hen onderhouden, alzo zy een zonderlinge eerbiedigheid voor God, en zynen Naam, hebben; blykende daar uit, dat zy nooit yts, van hoe grooten of kleynen belang het ook moge weezen, by der hand vatten, zonder alvoorens te zeggen, *Bismillah*, of in *Gods Naam*: welke eerbiedigheid zelfs tot zo verre gaat, dat zy het papier tot geen vuile diensten durven gebruiken, en, zo zy'er maar een kleyn stukje af voor hunne voeten zien leggen, het opraapen, en ergens in een gat van een muur verbergen, ten inzichte dat'er Gods Naam op geschreeven zou konnen worden. 't Is ook de reden, waarom men'er ('t geen my in den beginne al vry wat vreemd voor kwam) allerwegen de gaten hunner muuren vol van ziet steeken.

En echter, niet tegenstaande alle deze eerbiedigheid, sweeren zy yder oogenblik by Gods Naam; zynde het woord *Vallah*, of *by God*, 't geen zy gestadig in den mond hebben, zo gemeen by hen, als de gemeenste vloekwoorden onder het slechter soort van Christenen; doch met dit onderscheid, dat de Turken, als ze *Vallah* zeggen, geloofd willen weezen, en het ook doorgaans behooren te zyn: daar in tegendeel het graauw der Christenen, uit een zekere kwaade gewoonte, geduurig deze of geene vloekwoorden, en wel deze van *by God* te sweeren, al te lichtvaardig gebruikt, zonder dat de reden eenige bevestiging van nooden heeft. Daar mede veel eerder bewys gevende van eèn vuile Godvergetendheid, als geloof verdienende, om dat ter goeder trouwe, en met vreeze Gods yts zouden bevestigen. Om dat nu de Mahometaanen de Waarheid beminnen, en betuigen, als zy onder deze aanroepinge van Gods Naam yts bevestigen, gelooven zy niet, dat zy'er God mee vertoornen, als zy *Vallah* zeggen, dewyl zy hem alleenlyk tot Getuige van een waarheid neemen. Een andere manier van sweeren, mede by hen zeer gebruikelyk, is, *zo waar als ik een Musulman ben*.

't Tweede gebod is de *Vasten*, by de Mahometaanen de *Ramadan* geheeten. Deze duurt een gantsche Maand, of Maan, (want de Turken rekenen by Maan-jaaren) en vangt aan met het begin der *Ramazan*, zynde de negende des Jaars: doch men moet weten, dat de Turksche Jaaren niet te gelyk met de onzen komen te eindigen. Dat deze Maan heiliger als d'andere word geacht, is, om dat den *Alkoran*, volgens hun zeggen, geduurende dezelve van den Ramadan, of Turksche Vasten. II.

den Hemel gedaald zou weezen. d'Aankondiging geſchied aldus. De Maan *Chaaban*, zynde de geene, welke voor de *Ramazan* gaat, verſtreeken zynde, begeeven zich veele der yverigſten na het gebergte, om te trachten de nieuwe Maan t' ondekken. Is 't een Man van geloof, die 'er d'eerſte tyding af in de Stad komt brengen, zo krygt hy een vergelding, en word de *Ramadan* door alle wyken met een openbaar geroep aangekondigd, en ook noch des avonds met een Kanon ſchoot bekend gemaakt: waar op vervolgens alle de *Minarets* met lampen worden behangen, op zodanig een order, dat ze een heel cierlyke vertooning maaken, 't geen alle avonden vernieuwd werd. Geduurende deze gantſche Maan maaken de Turken van de nachten hun dagen, en van de dagen hun nachten: want dewyl ze, zo lang als zich het daglicht aan den Hemel vertoond, niet vermogen te eeten, te drinken, of yts in den mond te ſteeken, ja zelfs ook niet tabak te rooken, ('t geen hen, door een geſtadige gewoonte, mogelyk ruim zo hard valt als yts van alles) trachten zy den dag met ſlaapen door te brengen, en ziet men by na geen menſchen langs de ſtraat. In tegendeel, zo haaſt als het licht der Zon plaats voor dat der Maan heeft gemaakt, krielen de ſtraaten en *Kahuës*, of *Koffy-huizen*, van volk; daar ze dan hun hert in alle uitgelatene vrolykheid ophaalen, en zich zo lang met ſpys en drank, tot barſtens toe, opvullen, dat de morgenſtond haar begind te vertoonen, wanneer zy eens-ſlags uitſcheiden, en zich yder na zyn huis begeeven: volgens uitdrukkelyk bevel van den *Alkoran*, mogen zy den geheelen nacht eeten, drinken, enz. tot dat zy een witte en een ſwarte draad door het licht des morgenſtonds konnen onderſcheiden. Maar als de *Ramadan* op het einde loopt, ſtellen ze zich noch veel buitenſpooriger aan, ſtaande de *Kahuës* den gantſchen nacht open; by welke gelegentheid de Zangers, Speellieden, Marionet-ſpeelders, en dergelyke ſoort van menſchen, daar een ſtuivertje gaan verdienen.

Deze Vaſte, die den Mahometaanen zeer ſtrengelyk gebooden is, zulks dat de geenen, welke door op reis te zyn, ziekte, of eenige andere ongelegentheden, omtrent deze verkeerde zoort van Godvruchtigheid verhinderd worden, gehouden zyn zich, zo haaſt als de ſtaat hunner zaaken het toelaat, daar na te ſchikken, en 'er dartig etmaalen mee toe te brengen; 't geen dan voor het zelfde gerekend word, als of zy op den behoorlyken tyd gevaſt hadden. Deze Vaſte, zeg ik, valt by wylen zeer laſtig, voornaamentlyk als ze in de Zomer komt: want gelyk hunne Jaaren uit twaalf Maanden, of Maanen, beſtaan, zes van dartig, en zes van negen-en-twintig dagen, en datze derhalven met de loop van de Zon niet over een komen, zyn ze elf dagen korter als onze Jaaren, en aldus verſchiet de *Ramadan* yder Jaar zo veel, en komt derhalven niet t' elkens op den zelven tyd. Als ze dan in de Zomer voorvalt, worden ze geweldig door den dorſt gepynigd, voornaamentlyk in de warme Landen; want zy mogen niet een enkelde droppel waters over de lippen neemen: 't geen d'oorzaak is, dat ze den gantſchen dag met ſlaapen trachten door te brengen. Laaten echter op de reis, en zelfs in het leger, onder de laſtigheden des oorlogs, niet na de *Ramadan* t' onderhouden: doch anderen in tegendeel, gelyk onder alle ſoorten van menſchen niet altyd de zelve Godvruchtigheid gevonden word, bekommeren 'er zich in 't geheel niet mee, en eeten en drinken even als voorheen, doch echter heimelyk, om de ſtraf der ſtokſlaagen niet onderworpen te weezen.

Wat het *darde* gebod belangt, daar is hier voor wydloopig af geſprooken: en het *vierde*, hoewel de Turken zich in meeſt alle dingen zeer gehoorzaam omtrent hunne Wet betoonen, word door een uitwerking der menſchelyke begeerlykheid, en vermits men zich niet wel van zyne goederen kan ontſlaan, meer- Gebeden en Aalmoeſſen. III en IV.

Liefddaadigheit der Turken jegens Menschen en Beesten.

meerendeels juist zo niet ten vollen opgevolgd. Echter kan men niet ontkennen dat men groote liefddaadigheid onder de Turken ontmoet, veel grooter als onder de Christenen; 't geen ook voor een gedeelte d'oorzaak is, dat 'er zo weinig Bedelaars in *Turkyen* gevonden worden. Een goed getal der Gast-huizen, bruggen, *Karavanserais*, waterleidingen op de groote wegen, Fonteinen, en meer andere diergelyke dingen, moet men aan die deugd van eenige Godvruchtige Turken dank weeten, 't zy dat ze dezelven by levenden lyve hebben doen maaken, of 'er by uiterste willen een zekere somme gelds toe verordend. En zelfs word ten dezen opzigte geene Religie in agt genomen, en die loffelyke deugd zo wel omtrent de Christenen en Jooden, als omtrent de Turken, geoeffend.

Maar zo dit in de ryken te pryzen is, veel meer behoord het van d'armen, of immers die het hunne tot hun eigen onderhoud van nooden hebben, in opmerking genomen te worden: want verscheidene die de macht niet en hebben om hunne liefddaadigheid met de beurs te betoonen, doen het met de handen; verhelpende de groote wegen, vullende de waterbakken omtrent dezelven; onthoudende zich by de vlieten en Rivieren, wanneer ze overgestroomd zyn, ten einde den Reizigers de plaatsen aan te wyzen, daar ze doorwaaden konnen, enz. en dat alles, gelyk ik tot verscheidene maalen hebbe ondervonden, zonder een duit 'er voor te genieten: zelfs weigeren zy 't geen men hen daar voor aanbied, vermits zy het, gelyk zy zeggen, ter liefde van God doen, en niet om 'er eenig voordeel af te trekken.

Hunne liefddaadigheid bepaald zich niet alleen tot de Menschen, maar strekt zich ook uit over de Beesten en Vogelen, weshalven eenigen alle marktdagen een party Vogelen gaan koopen, om ze te laaten vliegen, en in vryheid te stellen: waar van zy dit vreemd gevoelen hebben, dat de zielen dezer Vogelen ten dage des Oordeels voor God zullen komen getuigen het goed, 't geen zy van hen genooten hebben.

De Beesten, tot spys verordend brengen zy ook metter haast om 't leven, op dat zy hen niet veel pyn mogen aandoen; snydende den Hoenders met eene snee de kop af. Ja het word ook by hen voor een soort van wreedheid gehouden, een Luis of Vlooy tusschen de nagelen dood te knippen. Zy vryven ze slechts een weinig tusschen de vingeren, en smyten ze dan weg dood of niet; gelyk ik zulks honderdmaal in het reizen heb gezien: want in de Zomertyd bezoeken zy zich alle dagen om zich rein en zuiver te houden. Hier schaamen zy zich niet meer over, als de Hollantsche Matroozen, en doen het slechts in het volle gezelschap; zonder te denken, dat zy 'er de minste onfatsoenelykheid mee begaan.

Anderen verordenen by testament een zekere somme tot het voeden van Honden; of geeven by hun leven een stuk gelds ter week, of ter Maand, aan Bakkers en Vleeshouwers, om zich met deze zorg te belaaden: en men behoefd niet bekommerd te weezen, dat het niet op zodanig een wyze besteed zou worden, als daar het toegeschikt is. Men ziet deze uitdeelders van dusdanige Aalmoessen ook dagelyks op d'uuren, welken zy daar toe gewoon zyn te neemen, met een menigte van Honden omringd, aan welke zy de spys met brokken toesmyten.

Ondertusschen moet men weeten, dat de Honden in *Turkyen* niet uit d'eene wyk in d'andere loopen, en dat 'er aldus geen verwarring kan ontstaan. Men heeft 'er vaste Wyk honden; en die zich buiten de zyne wilde begeeven, zouden gevaar loopen van dood gebeeten te worden: weshalven die een Hond by zich heeft, zorg moet draagen, dat 'er die Wyk-honden niet aan komen, zo hy zyn Beest niet deerlyk wil zien onthaalen. 'k Heb ook in verscheidene Turksche Steden, meer-

meerder moeite gehad met een zekere Jagt-hond, dien ik op myne Reizen met my voerde, als met my zelven te bewaaren.

Van *Galata* nu en dan na *Pera* gaande, heb ik meer als eenmaal gezien, dat een Teef op de ſtraat Jongen geworpen hebbende, een muurtje van ſteenen daar om heen opgehaald was, met een luifje of tent van oude matten, of iets diergelyks, 'er boven, op dat de Jongen niet vertreeden mochten werden, en voor den regen beveiligd weezen. Zelfs bemoeyen zich de fatſoenlyke lieden hier mee, en bezorgen hen dagelyks van ſpys.

Echter worden de Honden voor onrein gehouden; en zo hen by geval een Hond, tegen 't lyf komt te loopen, zyn zy ontreinigd, en gehouden zich te waſſchen, ter welke oorzaak zy zich ook van een loopenden Hond al zo zorgvuldig wachten, als wy van een hollend Paard.

In tegendeel is de Kat, wiens goede hoedanigheden, zo 'er anders eenigen in zyn, op vere na tegens die van den Hond het getrouwſte Beeſt van allen, niet opweegen, by hun een rein dier. Zy doen ook veel goeds aan de Katten, welke d'eer mogen genieten van huisgenooten te weezen, daar d'arme Honden zich op ſtraat moeten behelpen; ſtreelen en liefkoozen dezelve; en zetten ze op de Venſters hunner winkels te pronk, inzonderheid zo ze fraai zyn, even als te *Venetien*, en elders gebruikelyk is.

Dezen afkeer, dien de Turken, niet tegenſtaande alle de liefddaadigheid dien zy'er aan betoonen, van de Honden hebben, ter oorzaak dat zy'er door ontreinigd worden, heeft ons ten huize van myn Heer den *Conſul*, of by deze en geene Hollandſche kooplieden menigmaal gelegentheid tot lagchen beſchikt: want konnende myn Jagthond, onder andere konſten, uitſtekend wel opzoeken, gaf ik, wanneer wy bezoek van Turken kreegen, en dat ik den Hond zyne konſten had doen toonen, die ze met de uiterſte verwondering aanzagen, aan ymand van dezelven, terwyl ze op de *Sopha* een pyp tabak zaten te rooken, myne neusdoek, met byvoeging van die onder zyne kleederen te verbergen; waar op tegen den Hond, die daar niet omtrent was geweeſt, gezegt hebbende, dat ze verlooren was, vloog het Beeſt, na een weinig omgeſnuffeld te hebben, na den geen, die ze verborgen had, welke, om niet ontreinigd te worden, genoodzaakt was, dezelve van zich te werpen. Dit geſchiede gemeenlyk met zulk een verbaaſdheid en geſchreeuw, dat wy ons aan ſtukken meenden te lagchen. Ondertuſſchen konden de Turken, niet gewoon dusdanige dingen van een Hond te zien, niet begrypen hoe het 'er aan geleerd kan worden.

'k Heb in het reizen ook dikwils d'onkundige Mahometaanen zich hier over doen verwonderen: want als wy ergens met de *Karavane* op de *Kouak*, of *Ruſt plaats*, waren, van waar ik ſomtyds een quartier uurs myn neusdoek had verborgen, liep de Hond op het gewoonlyk teken uit alle macht derwaarts. De Turken, ziende hem dus loopen, meenden, dat hy nooit weder te rug zou komen, maar als zy hem met de geknoopte neusdoek in de mond met vroolyke ſprongen zagen naderen, was de gantſche *Karavane* op de been, en de verwondering zo groot dat men ze uit hun gelaat kon leezen, niet weetende wat vrindſchap zy het beeſt zouden bewyzen; en als 'er ook eenige Honden omtrent kwaamen, betoonden zy'er zich alzo zeer om verlegen, als ik zelve, en weerden ze van hem af.

't Vyfde en laatſte gebod der Mahometaanſche Wet is, ten minſten eens van zyn leven de reis na *Mecha* t' onderneemen. Dit gebod word het minſte van allen onderhouden: want hoewel 'er zyn, die zich tot verſcheidene maalen van deze plicht hebben gekweeten, word ze echter van de meeſten verzuimd, of om dat zy 'er de middelen niet toe hebben, of vermits zy t' elkens door

Reis na Mecha. V.

deze of geene zaaken wederhouden worden. Ondertusschen beyveren zy zich gestadig om in staat te geraaken van ze te konnen aanvaarden: want behalven dat ze hen gebooden is, zyn de geenen, die ze gedaan hebben, in groote achting; en word aan hun ja en neen meer geloof gegeeven, als aan dat van anderen, even of deze reis een zekere soort van heiligheid bybracht.

Bairam, of Mahometaansche Paasch-feest.

Eer wy dit Hoofdstuk eindigen, moeten wy, dewyl wy hier van de *Ramadan*, of *Vaste*, hebben gesprooken, ook yts van den *Bairam*, of Paasch-feest zeggen, mitsgaders ook ter loops eenige andere Hoogtyden der Turken aanroeren.

Zo haast als men de Maan van *Cheuual*, volgende onmiddelyk na die van de *Ramadan*, gewaar is geworden, lost men eenige stukken Kanon, leggende omtrent het *Serrail*, om de *Bairam*, of het *Paasch-feest*, aan te kondigen, 't geen, zo hier door, als door het geflikker der vreugdevuuren, wel haast door de gantsche Stad bekend is, en verscheelt deze nacht in uitgelaatene vrolykheden niet veel van de nachten des *Ramadans*.

Tegen dat deze Hoogtyd begint te naderen, worden over al groote toebereidselen gemaakt: want een yder tracht by die gelegentheid uit te munten; zynde de winkels vercierd met de fraaiste stoffen, die ze hebben, welke in de langte los nederhangen, en door het middel der wind op een cierlyke wys door malkander geslingerd worden. Anderen pronken hunne huizen op met klatergoud, daar zy geestige dingen van weeten te maaken; sommigen met bloemen en groente, zo het in den tyd is (want vermits de Paasch, om de reden hier voor gezecht, alle Jaaren verschiet, heeft men 'er niet altyd gelegentheid toe) eenigen met kostelyke tapyten, enz. Veele rechten ook *Sophas* buiten de huizen op, daar zy met hunne vrienden tabak op zitten te rooken, Koffy en Serbet schenken, en andere burgerlyke vrolykheden neemen. Geduurende de drie dagen van dezen *Bairam*, zyn de straaten zo vol menschen, dat men moeite heeft om 'er door te dringen, te meer dewyl 'er dan duizenden van Vrouwlieden, welke anders het geheele Jaar in huis blyven, op de been zyn, en de meenigte helpen vergrooten.

Die lust heeft om zich in de lucht wat te vermaaken, gaat hier of daar op een wip zitten, van dewelke men 'er in alle straaten, vercierd met groente en andere cieraaden, ontmoet, zynde boven aan de toppen der huizen vast gemaakt; zulks dat men, getrokken door twee, of, zo men wil, door vier mannen, voor een *Asper* of anderhalf, vry hoog kan vliegen. Ook heeft men 'er een soort van Malmolens, die zeer geswind om gedraaid worden.

Doch het fraaiste, 't geen ik 'er gezien heb, was een zeker vuurwerk, hoedanig een zy gewoon zyn, by deze en andere gelegentheden van openbaare vrolykheid, op het water te vertoonen, bestaande gemeenlyk uit eenige Pyramiden, Kasteelen, enz. omringd met Speellieden, welke een groot gejuych op hunne manier maaken, met tambourynen, kleyne keteltrommen, een soort van schalmeyen, en andere diergelyke instrumenten, waar onder zy ook hunne stemmen laaten hooren; bedryvende aldus een vreugde, die zo uitgelaaten is, als ik ooit gezien heb.

Dit geschied midden in het *Canaal*, tusschen *Constantinopolen* en *Galata*; weshalven het water by dusdanige gelegentheden krielt van *Kaïkes*; daar men zich rondom mee heen laat roeyen, en die yder een brandende lantaarn moeten ophebben: doch de meesten hebben 'er, in plaats van eene, drie of vier, ja sommige vyf; zulks dat dit groot getal van Lantaarnen (want men ziet 'er duizenden) in het naarste der duisternis een wonderlyk gezicht veroorzaakt. Ook moeten alle de Schepen, welke in de Haven of omtrent de Stad leggen, vreugde vuuren ontsteeken: ja men ziet 'er van beneden tot boven aan de mast toe lichten,

en

en de touwen met hoepels behangen, rondom vercierd met glaze lampjes, groente, enz. Met welke lampjes mede alle de Toorns in *Constantinopolen* behangen zyn.

Wat hunne vuurwerken belangt, die bestaan ten meesten-deele in Vuur-pylen, welke zy heel wel weeten te maaken, mitsgaders in eenige Raden, die al draayende een regen van vonken uitspouwen, en andere kleynigheden, kasteelswyze toegesteld, en met brandende stoffen gevuld: maar om cierlyke Vuur-werken te maaken, of die in het water branden, daar verstaan zy zich gantsch niet op.

Ziet daar een korte beschryving van der Mahometaanen Paasch-feest, 't geen voor hen het uiterste vermaak, maar voor de Christenen zeer gevaarlyk is: want vermits 'er als dan zeer veele dronken Turken langs de straat swieren, en alle ongebondenheden geoorlofd schynen te weezen, gebeurt het al vry dikwils, dat, als ze een Christen ontmoeten, zy hem uit baldaadigheid met een *Kangiar* een steek in de huid geeven, of eenig ander leed toevoegen. Om myne nieuwsgierigheid echter te voldoen ging ik alle avonden door de Stad wandelen, doch verzeld van een Janitser, dien ik het ook mogelyk dank heb te weeten, dat my geen ongeluk wedervoer: want in Turkyen heeft men geen beter Lyfschutten als deze lieden.

Deze Bairam is de grootste Hoogtyd der Turken; en onderhouden dezelve ook by deze gelegentheid, een zeer loffelyke gewoonte, te weeten, dat zy alle haat en wrok van zich leggen, en zich met hunne vyanden verzoenen, met een veel oprechter hert als de Christenen dikwils doen: buiten het welk zy niet en zouden gelooven hunne Paasch wel te konnen houden. Ook kussen de gemeene vrienden, als zy malkander geduurende deze drie dagen op de straat ontmoeten, zich onderling, met toewensching van een goede Hoog-tyd, en alle verdere heil en zegen.

Andere Hoog-tyden der Turken.

Behalven dezen *Bairam*, die de *Groote*, of de *Bairam* des *Ramadans* geheeten word, hebben de Turken noch den *Kleinen*, of den *Bairam* der *Adgis*, of *Pelgrims van Mecha*, komende zeventig dagen na den *Grooten Bairam*, te weeten, op den tienden dag der Maan *Zoulhidge*, zynde de laatste des Jaars; mitsgaders noch eenige andere Feesten of Hoog-tyden, waar af de eerste is, de nagt tusschen den elfden en twaafden dag van de Maan *Rebiul Ewel*, vermits zy gelooven, dat *Mahomet* op dezen nacht gebooren is.

De nacht tusschen den zes-en-zeven-en-twintigsten van de Maan *Rebiul Assir* verstrekt hen ook tot een groot Feest, ter oorzaak dat *Mahomet* dezen nacht op den *Alborach*, gelyk in den *Alkoran* geschreven staat, ten Hemel gevaaren zou weezen.

Men ontmoet ook noch een anderen Hoog-tyd tusschen den vierden en vyfden der Maan *Recheb*, wanneer het gebed tot des middernachts toe in de Mosqueën gedaan word, ter oorzaak van den *Ramadan*, die twee maanden daar na komt te volgen.

Mahometaansche Tyd-rekening.

Maar om eenig begrip wegens der Turken Tyd-rekening te hebben, zullen wy 'er hier yts af ter nederstellen. De twee-en-twintigste July van den Jaare 622. volgens de stelling der Christenen, maakt den aanvang hunner *Hegyre*, zynde de tyd van Mahomets vlucht die zy met deze benaaming onderscheiden hebben. 't Jaar telt by hen maar drie honderd en vier-en-vyftig dagen, en word verdeeld in twaalf Maanden of Maanen: want elke Maand neemt aanvang te gelyk met de Maan. Deze Maanden nu hebben, beurt om beurt, d'eenen dartig, en d'anderen negen-en-twintig dagen, en voeren de volgende naamen.

Muharem	30	*Sefer*	29
Rebiul Ewel	30	*Rebiul Assir*	29
d'Giamzil Ewel	30	*d'Giamzil assir*	29
Redgeb	30	*Chanaban*	29
Ramazan	30	*Cheuual*	29
Zaulkaade	30	*Zoulhidge*	29

XV. HOOFD-

XV. HOOFDSTUK.

Byzonderheden, noopende eenige dingen welke den Turken verbooden zyn. Dwaas gevoelen ten opzichte der Beelden. Onreine ſpyzen. Reden van het verbod des Wyns. Woekerachtige handelingen der Turken, niet tegenſtaande het verbod van Woeker, enz.

Zo naauwkeurig als de Turken zyn, omtrent het onderhouden der dingen, welke hen door hunne Wet zyn gebooden, zo naauwkeurig zyn zy ook omtrent de verboodene zaaken: want zy gelooven, als een ontwyfelbare waarheid, dat zy zich niet zonder zonde van dezelve konnen bedienen. Onder dezen behooren, de Beelden, en 't geen daar van af hangt, van wat ſtoffe die ook gemaakt mogen weezen. d'Oorzaak is, dat het, volgens hun gevoelen, God alleen toekomt beelteniſſen te maaken, en de zielen daar aan te geeven; 't geen de Menſchen niet konnende doen, zullen, na haar gevoelen, de maakers, ten dage des Oordeels, zeer verbaaſd ſtaan, wanneer elk beeltenis zynen maaker na zyne ziel zal vraagen, dewelke niet bekomende, meinen zy, dat de beelden hunnen maakers by God zullen beſchuldigen, dat zy hen een lighaam hebben gegeeven, zonder hen ook met eenen een geeſt, om het zelve te beweegen, te hebben konnen beſchikken. Ende is deze dwaaze meening onverzettelyk by die domme Mahometaanen, dat alle beelteniſſen 't zy gehouwen of geſchilderd, of op eenige andere wyze gemaakt, op het eind der Wereld levendig zullen worden, en dat God aan yder van dezelve een ziel zal geeven; ſtraffende ter zelve tyd die geenen, die de roekeloosheid hebben gehad van ze te maaken, en de macht des Scheppers te hebben willen navolgen.

Dwaas gevoelen der Turken ten opzichte der Beelden.

Maar men belemmert hen geweldig, wanneer men deze ſchoone redeneering om ver werpt, met hen te gemoet te voeren, dat zo deze beelteniſſen een ziel zullen begeeren, zulks al ſpreekende zal moeten geſchieden; en indien ze redeneren, ſpreeken, en eiſchen, met beklag en beſchuldiging, dat ze dan alreeds een ziel hebben, en 'er derhalven geene behoeven te krygen.

Met dit buitenſpoorig gevoelen dan ingenoomen zynde, verbreeken zy al het Beeld-werk, 't geen zy in hun geweld bekomen, van hoe groot een waardy het ook moge zyn, immers het hoofd, of ten minſten ſchenden zy de neuzen; geevende tot reden, dat het zo groot een zonde niet en is beelden te hebben, als men hen de neus heeft afgeſneeden. Landſchappen, Bloemen, als zynde onbezielde dingen, mogen zy wel zien: doch hunne liefde tot dusdanige wetenſchappen, is echter zo groot niet, om 'er geld voor te beſteeden. Ook is het geen gebruik, dezelve tot cieraad in hunne huizen op te hangen; ende zouden deze koſten vry noodeloos weezen, om dat ze uit de natuur geen lief hebbers van fraaye konſten of konſtſtukken zyn.

Echter heb ik verſcheidene Groote Perſonagien eenige conterfeitzels, van Vrouws-perzoonen dier Landen laaten zien, waar in zy een zonderling genoegen ſcheenen te ſcheppen: doch zy voegden 'er by, dat de Wet hen niet toeliet die te mogen hebben. In *Kairo* gebeurde my yts plaizierigs ten dezen opzichte. Zeker Heer verzocht my, eenige Afbeeldzels, welken ik in 't klein geſchilderd had, en die hem zeer wel bevielen, aan zyne bywyven te mogen laten zien, waar op ik hem te gemoet voerde, indien hy my by hen wilde brengen, dat ik ze met my zou neemen, om ze te vertoonen.

Hy

Hy zei my, ziende my met eenige verbaasdheid aan, dat zulks tegens hunne Wet was. 'k Antwoorde, dat het ook tegens de myne was, die over te geeven om ze te laaten zien, zonder betaaling 'er voor genooten te hebben. Hy begon dan te grimlagchen; alzo hy wel bemerkte, dat ik ze hem niet vertrouwde: want in der daat, 'k was bekommerd, dat hy ze my niet weder zou brengen, en ik zou moeite gehad hebben om hem tot de betaaling te dwingen.

Gelyk *Mahomet*, door den Monnik *Sergius* geholpen, zynen *Alkoran* uit het Oude en Nieuwe Testament te samen heeft gesmeed, worden dezelve spyzen, welke by de Jooden voor onrein wierden gehouden, ook by de Mahometaanen zodanig geacht. Dit is d'oorzaak dat zy om geen ding ter wereld *Varkenvleesch* zullen eeten: ja zy durven ze niet niet aanraaken, en zelfs ook hunne Schoenmaakers de borstels 'er niet af gebruiken, weshalven zy groote moeite met het naayen der *Pabouches* hebben. De Turken zullen ook nooit met de Christenen eeten, zonder alvoorens gevraagd te hebben, of 'er ook Varkenvleesch onder de spyzen vermengd zy, en zynde neen geantwoord, vallen ze met goed vertrouwen aan, dewyl zy zelve gantsch niet bedriegelyk zyn, en dezelve getrouwheid van de Christenen verwachten, welke zy omtrent hen betoonen. Zy hebben ook een gruwel van de *Kikvorsch*, de *Schildpad*, de *Slek*, en andere by de Jooden verboodene dieren; van alle welke zy zulk een afkeer betoonen, dat men een Godvruchtig Mahometaan eer zou doen sterven, als daar af eeten.

Onreine Spyzen.

Ook is het gebruik van den *Wyn* hen verbooden, of ten minsten een vermaaning aan hen gedaan, van ze niet te drinken; waar toe het volgende voet gegeeven zou hebben. *Mahomet*, op zekere tyd door een Dorp gaande, zag daar een groote vrolykheid op een Bruiloft, veroorzaakt door den Wyn, weshalven hy den zelven bestond te pryzen: maar komende des avonds, of 's anderendaags, weder door het zelve Dorp trekken, alwaar hy aan alle kanten bloed gestort zag, en verstaande, dat die vrolyke lieden gevochten, en malkanderen zo gekwetst hadden, laakte hy den Wyn veel meer, als hy ze te vooren had gepreezen, en ried den zynen zich daar af t' onthouden. Maar de Turken vinden 'er zulk een smaak in, dat ze na deze vermaaning van hunnen Propheet niet luisteren; behoudens dat het heimelyk, en zonder zich in opspraak te brengen, konne geschieden, en wanneer ze zich by Christene Kooplieden, daar ze op vertrouwen mogen, bevinden, gaan zy 'er zich dikwils zodanig in te buiten, dat hunne beenen hen niet t' huis konnen draagen. Indien 'er echter maar een droppel Wyns op hunne klederen komt te vallen, al hadden zy den drank ook noch zo lief, trachten zy de vlek met d'uiterste zorgvuldigheid uit te doen: waar uit men dan moet besluiten, dat het reine, en onreine by de Mahometaanen veel meer in het uitwendige, als in het inwendige bestaat, en dat ze minder schroomen hunne ziel, als hun lighaam te bevlekken.

Reden van het Verbod des Wyns.

Onder de verboodene dingen word ook de *Woeker* geteld, of liever het uitzetten van geld op Woeker, 't geen by hen voor een groote zonde werd gehouden: maar wat de woekerachtige handelingen belangt, daar weeten ze zich meesterlyk mee te behelpen. By voorbeeld, ymand, die geld van doen heeft, vervoegt zich by den eenen of den anderen Koopman, en koopt eenige waaren op geloof, welke hy aanstonds, zonder dat ze eens uit de winkel zyn gegaan, aan den Eigenaar tot een veel geringer prys weder verkoopt, die 'er hem gereede penningen voor schiet, en hem als schuldenaar voor zo veel goederen, tot zodanig een prys gekoft, te boek stelt.

Woekerachtige handelingen.

XVI. HOOFDSTUK.

Eerbiedigheid der Turken voor hunne Kerkelyke Perzoonen, en waar der zelver bedieningen in bestaan. Geestelyke Orders, enz.

Gelyk de Mahometaanen een zonderlinge eerbiedigheid voor hunne *Mosqueën*, of *Kerken*, hebben, zyn ook de Kerkelyke Perzoonen by hen in een uitsteekende achting. 't Hoofd van deze allen is de *Mousti*, by hun in de zelfde waarde, als den *Patriarch* by de Grieken, en den *Paus* by de Roomsgezinden is; dat 's te zeggen, zy achten hem als het Opperhoofd van den Mahometaanschen Gods-dienst, en het Orakel, 't geen alle swaare geschillen der Wet oplost.

Mousti.

Zyne verkiezing staat niet aan een vergadering van hunne Geestelykheid, maar enkelyk aan den Grooten Heer, die deze plaats altyd doed bekleeden door een Man van een onbesprooken leven, ervaren in de Wet, en aanzienlyk wegens zyne deugd. Zyn gezag strekt zich ook zo verre, dat wanneer hy over eenige zaak oordeeld, den Grooten Heer zelve daar nooit tegen spreekt. De schiftingen, en oplossingen der swaarigheden, werden altyd schriftelyk door hem gegeven, 't zy dat ze de bekommeringen van 't gemoed, of andere materien, betreffen; en het antwoord geschied (zynde het geen, 't welk men verzoekt te weeten, alvoorens in weinig woorden op papier gesteld) met een *ja*, of een *neen*, of op een andere heel korte manier, met byvoeging van de woorden, *God weet het beter*, tot teken, dat hy erkent niet onfeilbaar te weezen. Deze vonnissen, of de briefjes daar ze opgeschreven zyn, voeren den naam van *Fetua*, of *Festa*, en hebben zodanig een kracht, dat ze aan den *Kady*, of *Rechter*, ter hand gesteld zynde, den zelven aanstonds, volgens den inhoud, uitspraak doen geeven, zonder dat men zich aan eenigen anderen Rechter kan beroepen, of de zaaken met konstenaaryen sleepende houden. 't Staat hem vry te trouwen, zo wel als aan alle andere Turken, doch hy moet zyn gewoonlyk verblyf te *Constantinopolen* houden; wordende in d'andere Steden, zo wel het Geestelyke, als het Wereldlyke recht, door de *Kadilesquers* waargenoomen.

De *Sultan* gaat met hem te raad in de zaaken van staat, en wanneer 'er eenig perzoon van aanzien ter dood veroordeeld, of vrede, of oorlog gemaakt moet worden, enz. 't zy dat hy zich hier aldus ingedraagt om Rechtvaardig en Godvruchtig te schynen, of om de volkeren te gewilliger te doen gehoorzaamen.

Immers den Grooten Heer verband by na nooit een *Eersten Vizir*, of stelt een *Bassa*, onder den dekmantel van eenige misdaad, buiten zyne bediening, of onderneemd eenige zaak van belang, 't en zy hy alvoorens het vonnis van den *Mousti* daar toe hebbe genoomen, vermits de menschen gelooven, dat 'er meerder billikheid is in het oordeel van een vroom en eerlyk man, als in de volkomene macht van een Vorst. En het gebeurt ook zelden, hoewel den Grooten Heer boven de Wet zy, dat hy zo ongeregeld te werk zou gaan, als een gezag te versmaaden, in het welk hun Godsdienst de macht heeft gesteld, van allerhande geschillen te oordeelen. Niet te min, hoewel de Vorst in de gewichtigste staats-zaaken met den *Mousti* te raad gaat, vind zich deze echter, zo hy in zyn bediening wil blyven, (want die ze hem gegeeven heeft, kan ze hem ook ontneemen) menigmaal genoodzaakt zich na des Vorsten wil te voegen.

Hier van daan kan het komen, dat het ampt van dien Opper-priester, eertyds

eertyds by d'Ottomannische Keizers heiliger geacht wierd als tegenwoordig: want voormaals ondernamen zy nooit oorlog, of ontwierpen eenige zaak van gewicht, zonder met eerbiedigheid het goedvinden van den *Moufti* daar over te hooren, buiten het welk men geen gelukkig gevolg kon verhoopen: doch tegenwoordig binden zy zich daar zo stipt niet aan, en laaten 'er zich zo veel niet meer aan gelegen zyn: hoewel het doorgaans noch wel om de fleur geschied. Dikwils matigd zich nochtans den *Eersten Vizir*, verzekerd van de middelen, en ondersteund door zyn gezag, de macht aan, van de zaak in 't werk te stellen, en verzoekt als dan de goedkeuring van den *Moufti*, volgens den zin der Wet, die in deze gelegentheden vry wat gerekt kan worden.

Nooit is 'er op eenen tyd meer als een *Moufti*, die, gelyk hier boven gezegt is, zyn gewoonlyk verblyf te *Constantinopolen* houd: doch, vermits alle de gemoeds-zaaken des Ryks, 't geen zich wyd en zyd uitstrekt, door den *Moufti* alleen niet waargenomen konnen worden, behalven dat ook noch veele zaaken een schielyke afvaardiging vereyschen, bekleeden de *Kadilesquers*, dat ampt buiten *Constantinopolen*, yder in zyn gebied: want zy bevlytigen zich zo wel tot het geestelyk, als tot het wereldlyk recht. Deze *Kadilesquers* ('t geen hier ter loops by gevoegd moet worden) zyn ook de Rechters van de Krygsmacht: want in *Turkyen* hebben de krygsknegten het voorrecht, met uitsluiting van alle d'andere onderzaaten, van niet als voor hunne Officiers te pleiten, en niet als door dezelve geoordeeld te worden. De *Moufti* moet ook, eer hy tot die hooge waardigheid kan geraaken, alvoorens *Kadilesquer* geweest zyn, en dat ampt met eer en goedkeuring bekleed hebben. By gebrek van een *Kadilesquer*, richt men zich aan een *Moulla*, of *Mollah*, zynde het opperhoofd der *Kadys*: en daar noch *Kadilesquer*, noch *Moulla* is, gelyk 'er zodanige plaatsen onder het Turksche gebied in genoegzaame meenigte zyn, neemt de *Kady* het werk waar, en is de Rechter in allerhande zaaken.

Kadilesquers, Moullas, en Kadys.

Die den dienst in de Mosqueën verrichten, worden van de Turken *Danismend*, en van de *Franken*, of Christenen, *Talismans* geheeten. Hun hoofd is den *Imam*, of *Emaum*.

Kerkelyke bedienden.

Deze *Imams*, welke als Parochie-Priesters zyn, moeten het gebed, op de daar toe verordende uuren, yder in zyne *Mosqueë*, gaan doen; derhalven in den *Alkoran* konnen leezen, en, eer zy tot deze bediening aangenomen worden, betoonen, dat zy by hunne gebuuren voor eerlyke lieden, en van een goed leven, te boek staan. Als 'er een *Imam* gestorven is, bied het volk der wyk den *Eersten Vizir* ymand aan, om de plaats van den overledenen te bekleeden, met verzekering, dat hy alle de vereysche hoedanigheden daar toe heeft, en, hebbende daar op, in de tegenwoordigheid van dien Minister, yts uit den *Alkoran* geleezen, word hy terstond zonder eenige verdere plechtigheden aangesteld.

Imams.

De *Muëzins* zyn een zoort van mindere bedienden, en hun ampt is op de *Minarets* te klimmen, om het volk tot het gebed te roepen.

Muëzins.

Noch heeft men ook *Hodgias*, zynde bejaarde en vroome Perzoonen, en zo in de *Alkoran*, als in Wereldsche zaaken zeer ervaren: weshalven men hen niet te onrecht by onze Regtsgeleerden zou mogen vergelyken: gelyk zy dan ook dikwils in zaaken van belang om raad werden gevraagd, en groot gezag en aanzien by het volk hebben. Deze verrichten somtyds den dienst, en prediken ook zelfs op eenige Hoogtyden; 't geen *d'Imams* gemeenlyk niet durven doen, immers zo ze niet geweldig laatdunkend zyn, of byzondere gaaven daar toe in zich gevoelen.

Hodgias.

De *Moufti*, hoe aanzienlyk zyn ampt ook moge weezen, heeft geen gebied over *d'Imams*; dewyl 'er geen *Hiërarchie*, of Geestelyke

Opperhoofdigheid, onder hen is: zynde yder onafhangende in zyne Parochie, en konnende van niemand gebooden, of bestraft worden. Zy staan alleenlyk, voor zo veel de civile en crimineele zaaken belangt, onder de Wereldlyke Overigheid.

Geestelyke Orders

De Turken hebben ook verscheidene Geestelyke Orders, doch de meesten zyn zeer Godloos, en zonder eenige Religie. De *Derviches* worden voor de gemeensaamste en beschaamdste gehouden. Zy gaan zeer slecht gekleed, met een hooge muts van graauwe vilt op 't hoofd; leiden een soort van Klooster leven, en wilden gaarne voor *Santons*, of Heiligen, aangezien zyn: doch het zyn in der daad menschen van een snood gemoed, rechte huichelaars, en doorgaans groote dronkaards, en eeuwige tabak-rookers.

XVII. HOOFDSTUK.

Eerbiedigheid der Turken voor Jesus Christus, en de Maagd Maria, mitsgaders voor de Propheeten. Stelling wegens de vier groote Propheeten, of Wet-geevers, door God in de Wereld gezonden, gelyk ook wegens het Paradys en de Hel. Misslag der Reizigers wegens d'aanbidding der Heiligen, enz.

Hoe ongerymd de Mahometaansche Gods-dienst ook moge weezen, gelooven en aanbidden de Turken maar een eenigen God, dien zy zeggen Eeuwig, Almachtig, en Schepper van Hemel en Aarde te weezen.

Eerbiedigheid der Turken voor Jesus Christus, en de Maagd Maria, enz.

Zy hebben ook een groote eerbiedigheid voor onzen Zaligmaaker *Jesus Christus*, en de Maagd *Maria*, geloovende, *dat hy de grootste van alle de Propheeten is, ontfangen door Gods Adem, in den buik der Maagd Maria, Maagd voor, en Maagd na de baaring*; doch zy willen hem in geenerley maniere voor Gods Zoon erkennen, en werpen het ons wel smaadelyk tegen, dat wy God, die eenig is, en geen medemakker heeft, een Zoon toeeigenen. Alzo ongerymd komt hen ook voor, 't geen wy hen wegens de Drie-eenigheid trachten in te prenten: ook willen zy 'er niet af hooren, en achten het dwaasheid, en zelfs voor een groote Godloosheid, aan diergelyke stellingen geloof te geeven. De mirakelen, door onzen Heiland, geduurende zynen wandel op der aarde, verricht, willen zy wel erkennen, of immers dat hy 'er zeer groote heeft gedaan: maar dwaalende gestadig van het rechte spoor, voegen zy 'er by, dat hy de Jooden de komst van *Mahomet* voorzegt heeft: dat zy hem daarom, als mede om dat hy hen gestadig wegens hun zondig en argerlyk leven bestrafte, trachtten te dooden: maar dat hy, door een Godlyke kracht, uit het midden van hen verdweenen zynde, zy een zyner Jongeren, dien zy zeggen *Judas* te zyn geweest, aangreepen en kruisten: dat ook deze *Judas* ten Jongsten dage het tegendeel voor God zal betuigen, en de Jooden van deze, hun door de Christenen opgeleide, misdaad, vry spreeken, enz. 't Geen ook *Johannes* noopende onzen Zaligmaaker voorzegt heeft, beweeren zy, dat *Christus* van *Mahomet* voorzegt zou hebben, en dat de Christenen deze dingen aldus valschelyk hebben verdraaid.

De Wereld, gelooven zy, zal ten Jongsten dage door drie Perzoonen, in de tegenwoordigheid van God, geoordeeld worden, te weeten, door *Moses*, *Jesus Christus*, en *Mahomet*; zullende yder van deze zyne aanhangers oordeelen, namentlyk, *Moses* de Jooden, *Christus* de Christenen, en *Mahomet* de Mahometaanen: en, indien *Christus* wel oordeeld, zal *Mahomet* hem zyne dochter ten huwelyk geeven.

Kom

Kort om, zy eeren onzen Heiland (behalven dat zy hem niet voor Gods Zoon erkennen, en dat'er veele beuzelingen onderloopen) met d'uiterste eerbewyzinge, gelyk ook de Maagd *Maria*; en indien zy ymand op een onbehoorlyke manier van dezelve hoorden spreeken, zou hy geen mindere straf onderworpen weezen, dan of hy kwaalyk van *Mahomet* had gesprooken.

Propheeten, of Wet-gevers, door God in de Wereld gezonden.

Zy gelooven mede aan alle de Propheeten, voor welker graven zy een zonderlinge eerbiedigheid hebben: doch vier van dezelve stellen zy by uitnemendheid door God in de Wereld gezonden te zyn, welker eerste *Moses* was, by hen *Missah* geheeten, aan wien de Godlyke Wet ter hand wierd gesteld; welke verkeerd, en kwalyk onderhouden zynde, stuurde God een ander Propheet, te weeten, *David*, aan wien hy gelyke macht gaf, als aan den eersten, en beval Psalmen te schryven: doch, ziende dat de boosheid der menschen van dag tot dag aangroeide, en dat ze zich niet bekreunden met d'onderhouding zyner Wetten en Geboden, zond hy den darden Propheet, *Jesse* (*Jesus*) genaamd, met een zachter en gemaklyker Wet, behelzende de zaligheid van alle menschen, zynde het *Euangelium*. Maar deze had ook geen beter lot, ter oorzaak dat de menschen nu in het kwaade verhard, en noch veel arger waren geworden, als voor heen: weshalven God *Mahomet*, een vierde Propheet, afvaardigde, met het zelve gezag als de voorgaanden, die den Alkoran invoerde.

Paradys en Hel.

De Turken stellen ook een Paradys, en een Hel, van welker eerste zy belagchelyke wellusten, en van d'andere vreemde straffen verwachten. Doch deze helsche pynigingen zullen niet eeuwig duurende weezen, en de verdoemden 't eeniger tyd zalig konnen worden: want zo ze slechts eenig geloof hebben, en geen Atheïsten, of God verloochenaars zyn, zullen ze, na dat ze van alle hunne zonden gezuiverd, en in een zeker water, *Selzaboul* genaamd, gereinigd zullen weezen, in het Paradys overgaan, en'er dezelve gelukzaligheden genieten, als die'er van den beginne af in zyn gekomen. Doch de God-verloochenaars zullen eeuwig leggen branden, en hunne lighaamen wel tot assche verteerd worden: maar, gelyk alles by de Mahometaanen stoffelyk is, zal hen God 't elkens herscheppen, ten einde hen in alle eeuwigheid te doen lyden.

Misslag der Reizigers wegens d'aanbidding der Heiligen.

Wat belangt d'aanbidding der Heiligen, die den Turken door verscheidene Reizigers toegeschreven word, welke hen hier in met de Roomsch-gezinden gelyk stellen, 't is een misslag: want de Turken gelooven geene Heiligen, dan alleen *St. Joris*, voor wien zy een groote achting hebben, doch zy roepen hem echter niet aan, en zeggen slechts, dat hy een *Spahi*, of dappere Ruiter, is geweest.

XVIII. HOOFDSTUK.

Verscheidene soorten van Huwelyken, onder de Turken in gebruik. Lichtvaardige Echtscheidingen der Mannen, en moeyelyke der Vrouwen, enz.

'T Zelve gevoelen, 't geen de Christenen van het Huwelyk hebben, hebben 'er ook de Turken af, te weeten, dat het een eerlyke en heilige zaak is, en een wettig middel om het getal der menschen te behouden, en te vermeerderen: maar dit onderscheid is 'er, dat, daar de Christenen maar op eene eenige wyze trouwen, de Turken driederhande slag van Vrouwen konnen hebben, namentlyk eerstelyk wettige, ten tweeden op *Kebin*, of die ze voor een tyd neemen, en ten darden Slaavinnen, die ze beslaapen.

Driederley slag van Vrouwen by de Turken.

Wanneer zich ymand op een wettige manier wil verbinden, by welke gelegentheid de Dochter niet gezien word, voor dat het Huwelyk gesleoten is, maakt hy verdrag met d'Ouders, of, by gebrek van dezelven, met de Broeders, of naaste Bloedverwanten, wegens de Bruidschat, in tegenwoordigheid van den *Kady*, (die hier het ampt van Notaris bekleed) en twee getuigen. De Bruid brengt niets ten Huwelyk, als haare kleeding, en 't geen daar toe behoort, 't welk op den dag des Huwelyks, na dat de Bruidegom het zelve alvoorens door een *Imam*, of Priester, heeft doen zegenen, langs de kamer ten toon gelegt word. Maar zo de Christenen glorie stellen in de Bruiden met opgeheven hoofde hunne schoonheid te doen vertoonen, de Turken, jaloursch uit de natuur, brengen ze wel ter deeg gedekt ten huize van den Bruidegom, wordende de Vrouwelyke pronkery, op paarden of kemels, voor haar heen gevoerd, en wyders een soort van Bruiloft gehouden; doch de Mannen maaken zich met de Mannen, en de Vrouwen met de Vrouwen, yder in een byzonder vertrek, vrolyk.

Indien de Man komt te sterven, moet aan de Vrouw de bedongene Bruidschat uitgekeerd werden, en niet meer: en zo de Vrouw sterft, met achterlaating van kinderen, konnen deze kinderen den Vader wegens hunner Moeders Huwelyksgoed aanspreeken, en hem, by onwilligheid, dwingen. Doch, hoewel veele geschreeven hebben dat ze vier Vrouwen konnen hebben, zo mogen zy op deze manier maar eene Vrouw neemen, en dezelve, als 't hen belieft, zelfs ook zonder eenige reeden, verstooten, behoudens dat zy 'er aan den *Kady* kennis af geeven: maar zo de verstooting 't onrecht geschied, moet de beloofde Bruidschat gegeeven worden: in tegendeel, als 'er wettige redenen zyn, heeft de Vrouw niets ter Wereld te eisschen. De verlaatene mag binnen den tyd van vier maanden met geen ander trouwen, om te konnen weeten, of ze ook bevrucht zy, op dat de geslachten niet verbasterd werden: want indien ze beswangerd is, moet alvoorens het kraambed uitgehouden worden, en blyft het kind ten laste van den Vader. Ondertusschen gebeurd het by wylen, dat de verbrokene Huwelyksband weder aangehecht werd: doch de verstootene moet alvoorens aan een ander getrouwd zyn geweest; wanneer zy weder, even als voor heen, met malkander konnen leven.

Echtscheidingen.

't Is ook voor de Man geen schande, wanneer de Vrouw zich in eenige ongebondenheid komt te verloopen; maar dezelve valt op haaren Vader, Broeder, of naaste Bloedverwanten: invoegen dat een Turk met d'Echtscheiding te verzoeken,

zich

zich te gelyk van de Vrouw, en van de schande ontslaat.

Huwelyk op Kebin.

Noopende de Vrouwen, welke op *Kebin*, of voor een bepaalden tyd, genomen worden (welke manier men niet wel voor een Huwelyk te boek kan stellen, hoewel het onder de Reizigers, en anderen, ook al dien naam voerd) daar word zo veel werks niet om gemaakt. De partyen, wegens de prys over een gekomen, vervoegen zich by den *Kady*, en laaten hem zulks aantekenen; welke somme, by scheiding, aan de Vrouw uitgekeerd moet worden: en indien 'er kinderen uit dit soort van Huwelyk zyn gesprooten, zyn ze ten laste van den Vader, en hebben het zelve recht van wettigheid en erfdeel. Van dusdanige Vrouwen mogen 'er de Turken zo veel hebben, als ze willen, of als hunne gelegentheid hen toelaat te konnen voeden.

Huwelyk of boelage met Slavinnen.

Dewyl de Mahometaansche Wet mede brengt, dat God de Mannen de vryheid heeft gegeeven, om zich van de Vrouwen te bedienen, staat hen ook vry zich met hunne Slavinnen te verlustigen, van dewelke zy het getal insgelyks zo groot, of klein mogen neemen, als ze oordeelen met hun vermogen over een te komen, en geeft deze zoort van boelschap geen jalouzy aan de Vrouwen, behoudens dat ze verzorgd worden van 't geen hen wettelyk toekomt, waar onder ook behoord, ten minsten eens ter week, een gedeelte in het bed. De kinderen nu, welke zy by deze Slavinnen teelen, staan in gelykheid met die der echte Vrouwen, mits dat de Vader hen door zyn Testament in vryheid stelle; want indien zulks niet geschied, en dat hy hen geen goederen nalaat om van te leven, vinden zy zich, volgens de Wet, ter bescheidenheid van den oudsten Zoon der echte Vrouw, en worden zyne slaaven: zulks dat een zelve Vader vrye en slaafsche kinderen kan nalaaten.

Verbooden graad in het Huwelyk.

Niet-tegenstaande alle deze vryheid, vermogen de Turken echter niet met hunne Nichten te trouwen; waar af ik by myn tyd een voorbeeld te *Constantinopolen* heb gezien, in de perzoon van een Jood, die, een Nicht van hem getrouwd hebbende, naderhand tot het Mahometaansche geloof kwam over te vallen, zonder dezelve te verlaaten, gelyk hy volgens de Wet had moeten doen: 't geen door den *Grooten Vizir*, *Kara Mustapha Bassa*, verstaan zynde, liet hy hem by de kop vatten, en in de gevangenis smyten, daar hy een geruimen tyd in groote elende, en een gestadige vrees van onthoofd te zullen worden, doorbracht: doch eindelyk wierd, door middel van kostelyke geschenken, en een somme van ruim honderd duizend Ryksdaalders, te weeg gebracht, dat hy weder in vryheid geraakte, op voorwaarde echter van zyn Vrouw nooit weder te zullen zien. 'k Heb dezen rampzaligen, Jood zynde *Konorte Kalef*, en na het afvallen van zyn geloof, *Mehmet Aga* geheeten, zelve gekend, en kan 'er derhalven met zekerheid af spreeken.

Huwelyk van Gelubden.

De veelheid van Vrouwen zou in de Turken, ten aanzien dat een eenig Man met verscheidene Vrouwen te doen kan hebben, noch eenigzins vergeevelyk zyn: maar men vind 'er een ander soort van Huwelyk, indien 'er zulk een eerlyke naam aan gegeeven mag worden, te weeten van gelubden, en zodanige gelubden, dien men niets heeft overgelaaten. Ondertusschen, hoewel deze lieden voor geen Mannen te houden zyn, word hen echter, 't geen zeer vreemd is, toegelaaten Vrouwen te neemen, met dewelke zy een beestachtige, en onbekende, wellust weeten te pleegen.

Echtscheiding van de kant der Vrouwen.

't Recht der Mannen omtrent d'Echtscheiding is hier veel grooter, als dat der Vrouwen: want een Turkin mag haaren Man niet verlaaten, of zy moet konnen bewyzen, dat hy haar niet verzorgt van het beloofde onderhoud, bestaande in brood, *Pilau*, *Koffy*, geld om ten minsten tweemaal ter

week

week in 't bad te gaan, en eens ter week by hem te slaapen; by gebrek van het welk vervoegt zy zich by den *Kady*, en verzoekt Echtscheiding, vermits haar Man haar niet wil, of kan onderhouden. Hier op gaat de *Kady* de waarheid der zaak onderzoeken, en bevindende dat de Vrouw gelyk heeft, word het verzoek toegestaan. Oeffening van wellust tegens het natuurlyk gebruik, zeer gemeen in d'Oostersche Landen, kan de Vrouw ook tot een reden van Echtscheiding verstrekken; by welke gelegentheid zy haare pantoffel, zonder een woord te spreeken, voor den *Kady*, 't onderst boven keert: en word ook noch de Man, wegens de misdaad overtuigd, behalven dat hy zyne Vrouw moet missen, met stokken geslagen.

XIX. HOOFDSTUK.

Omstandigheden van der Turken begraavingen en weeklagten over de dooden. Ondervraaging der Overleedenen na de begraaving; en staat der Sondaaren en Vroomen. Gevoelen wegens het laatste Oordeel en d'opstanding, enz.

Groot misbaar over de Dooden.

ZO het sterven der Menschen ergens ter Wereld groot gerucht maakt, is het in *Turkyen:* want zo haast als ymand overleeden is, inzonderheid een Vader van een huis-gezin, word 'er door het Vrouw-volk zulk een misbaar gemaakt, dat men niet, zonder een zekere ontroering in het gemoed te voelen, een sterf-huis voor by kan gaan. Elders gaat men malkander vertroosten: maar hier helpen de Vriendinnen en Gebuur-vrouwen, den overleedenen maar beweenen, of beschreeuwen; onder welk misbaar 't elkens zyne deugden worden opgehaald, voerende de Vrouw, of Weduwe, de bovenzang, gevolgd door alle d'andere, met dezelve woorden en gebaarden, en van tyd tot tyd met zulk een afgryssel yk geschreeuw, dat men het straaten veer kan hooren, inzonderheid als 'er gehuurde *Huilsters* zyn: want deze, om te toonen dat ze het geld wel verdienen, baaren, en gillen, dat 'er de lucht af weergalmt. Dit duurt aldus eenige dagen; doch met het scheiden van het gezelschap, houd ook het huilen op: en dan hebben de gebuuren weder wat rust.

Na dat nu de droefheid plaats voor de zorg der begraaving heeft gemaakt, word het doode Lighaam door de Bloedverwanten, of Vrienden, op de vloer neder gelegt, gewasschen, 't hair daar af geschooren (want de zuiverheid der Turken strekt zich ook zelfs over de dooden) en met brandend reukwerk, tot afweering der kwaade Geesten, omringd. Hier na naayen zy het in een laken, doch laaten het hoofd-en-voeten-eind open, op dat den Afgestorvenen zich te lichter in staat moge stellen, van voor d'Engelen, die hem zullen komen ondervraagen, te konnen knielen. Thans word hy in een kist gelegd, van maakzel als d'onzen, uitgezondert dat het dekzel, na de verscheidenheid der perzoonen, van verscheidene koleuren moet weezen: want is de overleedene een krygsman geweest, moet het rood zyn; indien een *Scherif*, (met deze naam worden de Maagen van *Mahomet* genoemd) groen, en zo hy geen van beiden is geweest, swart. Dwars over het dekzel werd een Tulband uit gestrekt, en de koleur geregeld na het beroep, 't geen hy in zyn leven heeft waar genomen. By voorbeeld, een *Janitzer* heeft een roode Tulband, een *Spahi* een roode en een witte; een *Scherif* een groene; andere een witte, enz.

Wassching der zelven, enz.

Aldus

Begraaving. Aldus een wyl ten toon gelegen hebbende, word het Lyk door vier perzoonen (die nu en dan door andere vier, na dat de weg ver is, afgelost worden) draagende de kist op twee lange stokken, na het Kerk-hof gevoerd, voorgegaan door hunne Priesters (welke ondertusschen zekere gebeden spreeken, en van tyd tot tyd met luider stemme Gods Naam aanroepen) en gevolgd door de Bloedverwanten en Vrienden, en eindelyk door de Vrouwen, die nu weder een groot misbaar maken, slaande de handen, met ysselyke wringingen, op de borst, en in het hair, even als of de droefheid hen uitzinnig had gemaakt. Op het Kerk-hof gekomen, neemt men het Lyk uit de kist (want de Turken begraaven hunne dooden nooit in kisten) en legt het in het Graf; aan welkers hoofdeneind, zo haast als de kuil weder met aarde gevuld is, een steen geplaatst word, om tot een zitplaats voor d'Ondervraag-engelen te dienen. Doch deze steenen ziet men niet alleen by de graven der Turken, maar ook by die van alle d'andere Natien hier te Lande, tot kenteken dat 'er ymand begraaven legt. Zy worden ook altemaal zonder kisten ter aarde besteld, uitgezonderd de *Franken*, welke zich op dezelve manier laaten begraaven, als by ons gebruikelyk is.

'k Had by na vergeeten te zeggen, dat'er een plank schuin over het lighaam heen gelegt word, rustende met het eene eind tegen de grond, en met het ander tegen het opperste van het Graf; en hier in verscheelen de Turken van alle d'andere Natien: doch wat betekening deze plank heeft, is my onbekend. Na het Lyk dan aldus bezorgd te hebben, keeren de Mannen weder na de Stad (want de Kerk-hoven leggen altemaal buiten de Steden langs en omtrent de groote wegen; op dat de lucht, door de kwaadaardige dampen, uit de graven opstygende, niet besmet moge werden; en dat de voorbygangers God voor hunne Zielen bidden, en hen den zegen mogen toewenschen) en laaten de Vrouwen, zo lang als het hen belieft, met hunne weeklachten voortvaaren.

De Turken van aanzien hebben, zo wel als de Christenen, een soort van hovaardy omtrent hunne Grafsteeden; doende dezelven van marmer, en verheven, sweemende eenigzins na onze Tomben, maaken, met een Steen daar boven op, daar zy de Tulband van den overledenen in doen uithouwen. By wylen plaatsen zy ook wel een Steen aan het hoofdeneind, draagende een Tulband van dezelve stoffe, van zodanig een maakzel, als den overleden die in zyn leven placht te gebruiken: want men moet weeten, dat de Tulbanden zeer verscheiden, en van velerhanden fatzoenen zyn. Een anderen Steen, aan het voeteneind gesteld, behelst het Graf-schrift, pronkende gemeenlyk met de lof van den geenen, die daar onder begraaven legt. Grafsteeden der aanzienlyke Turken.

Na de begraaving duuren de weeklachten der Vrouwen, welke t' elkens ettelyke uuren by het Graf gaan verslyten, noch een geruime wyl. Ook komen 'er de Bloedverwanten en Vrienden God smeeken, dat hy den overledenen van de pynigingen der swarte Engelen wille verlossen; en noemende den zelven by den naam, roepen zy hem toe: *Vreest niet, maar antwoord stoutmoedig.* Want zy gelooven, dat de zielen der dooden weder in het lighaam keeren; en dat, zo haast als ymand begraaven is, twee swarte Engelen, van een afgrysselyke gedaante, in het Graf komen, welke hem by de Hairlok, die de Turken ten dien einde boven op het Hoofd laaten, grypen, en hem doen nederknielen, en hem ondervraagen, zeggende, *Wie is uw God, welke uw Godsdienst, en wie uw Propheet?* Hier op moet hy antwoorden: *Myn God is de waarachtige God, myn Godsdienst is de waarachtige Godsdienst, en myn Propheet is Mahomet.* Maar zo den overledene zich, wegens zyne ongerechtigheden, overtuigt bevind, doet de vrees hem zeggen, *Gy zyt myn God, en myn Propheet, en in* Ondervraaging der overleedenen na de begraaving, enz.

u geloof ik. Op dit antwoord ſlaat een der gedachte Engelen hem een yzere knods zo geweldig op de kop, dat hy hem zeven vademen diep in d'aarde doet zinken, daar hem den andere met een yzeren haak weder uithaald; maar niet zo haaſt komt hy te voorſchyn, of den eerſte ſlaat weer toe: en dit vervolgen zy aldus tot aan den dag des Oordeels. Anderen zeggen, dat de ſlag met een vuurige knods geſchied; en dat deze rampzalige, door het geweld van den ſlag een ſtuk wegs in d'aarde gezonken, door dezelve zodanig geprangd word, dat de melk, uit zyner Moeder borſten gezoogen, hem ten neus uit komt loopen. Maar zo hy wel antwoord, verlaaten hem terſtond de ſwarte Engelen, en komen in der zelver plaats twee anderen, zo wit als ſneeuw, die hem, plaatſende zich den een aan het hoofden-eind, en den ander aan het voeten-eind, tot aan den dag des Oordeels gezelſchap houden.

Gevoelen wegens het laatſte Oordeel en d'Opſtanding.

Ziet daar 't geen tot de begraaving der Turken behoord: waar na wy ook yts wegens het laatſte Oordeel en d'Opſtanding moeten zeggen. Zy gelooven dat 'er een Engel in den Hemel is, die een Trompet gereed houd, om het einde der Wereld te verkondigen, en dat, op het geluid dezer Trompet, de Menſchen en Engelen zullen ſterven, en 'er een zo ſchrikkelyke Aardbeving, vermengd met het vuur des Hemels, weezen, dat het Aardryk en de Bergen in Aſſche verkeert zullen worden. En eindelyk zal den Engel met de Trompet, die de Menſchen en Engelen heeft doen ſterven, ook zelve ſterven, verſtikkende zich met zyne vleugelen. Hier na zal God, veertig dagen lang, een zachte regen, by de Turken en Arabiers *Suyrechement*, of de *regen van Barmhartigheid*, geheeten, over d'aarde ſtuuren, welke de zielen, en d'Engelen weder zal doen opſtaan, en als dan zal den Engel met de Trompet de laatſte maal blaazen; en alle de dooden zullen zich lighaamelyk vertoonen. Thans zal 'er een groote verſcheidenheid van gedaantens weezen; zullende dezen blinken als de Zon, die als de Maan, en anderen als de Starren. Daar en tegen zal men 'er zien ſwart, naar, en yſſelyk, met geſwollene, en uit den mond hangende, tongen, ſchreeuwende zonder ophouden, met een vervaarlyk geluid. Dezen zyn de Laſteraars, Woekeraars, en andere diergelyken. Doch zy wachten zich wel, van onder het getal der verdoemden te ſtellen, de Sodomyten, ter oorzaak dat zy geweldig tot die zonde genegen zyn. Zy zeggen ook noch, dat d'Engelen een blinkend en vriendelyk gelaat zullen toonen aan de geenen, die de geboden Gods onderhouden hebben; en dat God zich voornaamentlyk zal vertoornen tegens de Keizers, Koningen, Vorſten, en Prinſen, welke de goederen van anderen, op een onrechtvaardige manier, aan zich hebben getrokken; 't geen tot hunne verdoemenis zal dienen: dat hy ook zal beveelen, dat de weder opgeſtaane Menſchen in zeventig deelen geſneeden en verdeeld, en wegens het goed en kwaad, 't welk zy gedaan hebben, ondervraagd zullen werden; en zo het hoofd en het hert hunne misdaaden niet vrymoedig willen belyden, zullen d'andere leden zulks voor al de Wereld doen. Dat *S. Michiel* vervolgens de lighaamen, ſtuk voor ſtuk, in zyne ſchaal zal weegen, d'Engelen verſcheidene drommen zullen maaken, en de Cherubynen, en Seraphynen, aan d'eene en d'andere zyde ſtaan; geleidende, onder een lieffelyk gezang, en geſpeel op verſcheidene inſtrumenten, de Turken, Arabiers, Mooren, Barbaaren, Chriſtenen, en Jooden (na yder door zynen Propheet, gelyk elders aangeroerd is, geoordeeld te zyn) na het Paradys: want zy gelooven dat men in allerhande Godsdienſten zalig kan worden, enz.

XX. HOOFDSTUK.

Kleeding der Turkſche Mannen en Vrouwen, gelyk ook der Jooden. Scheering van hair en baard. Manier van Groeten. Zyde van eer. Fraaye geſtalte der Turken, enz.

Kleeding der Turkſche Mannen en Vrouwen.

ZO wiſpeltuurig als de Chriſtenen omtrent hunne kleeding zyn, zo ſtandvaſtig zyn de Turken. Men weet hier van geen verandering van Mode; en 't geen over eeuwen gebruikelyk is geweeſt, is het ook noch. Hunne kleeding is ook zeer deftig, manlyk, en fraay om t'aanſchouwen; daar hunne braave geſtalte zekerlyk mede niet weinig toe helpt: want gebochelden, manken, en lieden van diergelyke uiterlyke gebreken, worden 'er by na nooit gezien. Voor eerſt trekken zy over hun naakte lighaam (zo wel de Mannen, als de Vrouwen, welker dracht voor een groot gedeelte dezelve is als die der Mannen) een onderbroek, zonder eenige opening voor of achter; over dezelve het Hemd; en over dit den *Doliman*, zynde een zoort van een lange Rok, hangende tot op de voeten, met naauwe mouwen, dicht aan de hand toegeknoopt. Deze is in de Zomertyd van linden, of wit geſtreept doek; en by Winter van Satyn, of andere ſtoffen, gemeenlyk met catoen gevoerd. Een zyde gordel, of ook wel een leederen riem, van twee of drie vingeren breed, tot cieraad met een goude of zilvere geſp beſlagen, omvangt de lendenen, en maakt het ſlot van het lighaam. Op dezen Gordel zetten de Vrouwen van vermogen edele geſteenten: doch de Mannen draagen ze doorgaans ſlechs van zyde, en, die wat boven anderen willen uitſteeken, met goud en zilver doorwrocht. Een *Feredge* (zynde een Rok die men niet kwalyk by onze omhang rokken zou konnen vergelyken, behalven dat ze zich tot aan de voeten ſtrekt) met zeer wyde en lange mouwen, hangt los over den *Doliman* heen, en dient hen tot een ſoort van Mantel. Doch het benedenſte gedeelte des lighaams word niet alleen met deze onderbroek, en het hembd bedekt: de Mannen draagen 'er een roodlakenſche bovenbroek over heen, hangende tot op de hielen; en aan deze zyn voetelingen van geel leer, *Meſtes* geheeten, vaſtgenaaid. Van dezelve koleur zyn ook de *Pabouches*, en by na van maakzel als muilen, de hiel met het overige der zool gelyk, doch beſlagen met een half rond yzertje, van gedaante als een hoefyzer. 't Hoofd word gedekt met een Muts van rood Fluweel, en om dezelve een witte of roode Tulband heen gewonden. 't Draagen van de groenen is een voorrecht, daar zich niemant af mag bedienen, als die bewyzen konnen van hunnen Propheet *Mahomet* afkomſtig te zyn. Zy worden *Scherifs* of *Emirs* genaamd, 't geen zo veel betekend, als *Edelen*, en zyn zeer menigvuldig: want zo de Dochter van een *Emir*, met een gemeenen Turk komt te trouwen, en een Zoon ter Wereld brengt, is deze ook een *Emir*, en geniet dezelve voorrechten als of zyn adel van de Mannelyke linie afdaalde. De Vrouwen van dit geſlacht doen zich ook, door een ſtukje groene ſtoffe voor op het hoofd aan de *Tarpoes* gehegt, voor zodanigen erkennen. Deze *Tarpoes*, 't hoofd cieraad der Turkinnen, is een groote Muts met zes of acht kanten, van goude of andere fraaye ſtoffe gemaakt, en word door het middel van een met goud of zilver doorwrochte Neusdoek, hangende op een geeſtige wyze aan d'eene zyde des hoofds los nederwaarts, om de kruin geſlingerd. d'Aanzienlykſten ver-

vercieren dezelve met paarlen en gesteenten; doch die van minder vermogen met bloemen en diergelyke dingen, met lang schikken en herschikken zo cierlyk door malkander geschakeerd, dat'er het oog zich in verdwaald, en de natuurlyke schoonheid geen kleine luister daar door by gezet word: en 't geen het gezicht noch te meer bedriegt, is, dat zy zich altemaal blanketten, kemmende de wynbraauwen en het hair der oogleden met een zeker swartachtig goet, *Surme* genaamd. Dit hulsel staat uitstekend fraay, en doet de Vrouwen van vermogen een zeer groot aanzien hebben. Doch in huis bedienen zy zich slechs van een rood lakensche Muts, by na van gedaante als onze slaapmutsen, maar langer, en met vier hoornen boven op, in het midden met een kring van paarlen, of yts anders, bekwaam om eenige bevalligheid by te zetten, vercierd. De *Feredges* worden ook in het uitgaan van de Vrouwen gebruikt, behalven noch een andere soort van een geestiger swier, *Kierkie* genaamd. Maar in plaats van deze, dient hen tot Winter opperkleed, een Vest of Rok van Laken, met bont gevoerd. Dezen zyn veel enger, en loopen aan de hand heel naauw toe. De lieden van aanzien voederen dezelven met *Samour*, of Sabel; 't geen zeer kostelyk valt: en men ziet'er die wel op drie a vier honderd ryksdaalders komen te staan. Kort om, behalven de deftigheid, is deze kleeding ook noch zeer gemakkelyk; en men kan zich metter haast in de volle rusting vertoonen gelyk uit myne afbeelding genoegzaam gezien kan worden.

Kleeding der Jooden.

De Kleeding der Jooden is mede op de wyze van die der Turken, doch met dit onderscheid, dat de koleur violet, en het bovengewaad swart moet weezen. Maar het Hulsel hunner Vrouwen verscheelt zeer veel van dat der Turkinnen, van al het welke myne verbeeldingen, na 't leven getekend, aanwyzing doen.

Scheering van Hair en Baard.

Gelyk de Turksche zeden en gewoonlykheden in zeer veele dingen met d'onze strydig zyn, scheeren zy het Hoofd hair af, en draagen den baard en de knevels heel lang: want hoe langer en fraayer van Baard, hoe een Man meer in achting is. Zy sweeren 'er ook by: en men kan een Turk geen grooter hoon aandoen, als dat men hem by den Baard vat, 't ware om ze te kussen; 't geen een soort van hoffelykheid onder hen lieden is. Zo vreemd als het ons voorkomt hen zo gebaard te zien, zo misselyk dunkt het hen dat wy het hair zo lang draagen, want zy zeggen datter de Duivel in nestelt. Evenwel laaten zy een vlok boven op den kruin, om de reden hier voren gemeld.

Manier van Groeten.

In het groeten word het hoofd, waar by zy ook gewoon zyn te sweeren, niet ondekt, maar alleenlyk de hand op de borst gelegt, en het lighaam een weinig geboogen. De gemeene groet bestaat in de woorden *Sela meon aleicon*; waar op de gegroete antwoord *Aleicam esselam ve rassmet:* betekenende het eerste, *vrede zy met u*; en het ander, *vrede zy over u, en ook de barmhartigheid Gods*.

Zyde van eer.

Onder de dingen, waar in de Turken van ons verscheelen, is ook de zyde van eer; wordende de slinker by hen voor de waardigste gehouden, ter oorzaak dat de Sabel of Degen aan die zyde gedraagen word, en dat men derhalven het geweer van den geen, die aan de rechter hand gaat, in zyn geweld heeft. Doch het draagen van zyd geweer is hier zo gebruikelyk niet, als in Christenryk. De *Franken*, draagen'er nooit Degens, zelfs ook niet de Capiteinen der Oorlogschepen, op dat zy niet gehoond mogen worden. De Turksche Krygs-knegten hebben ook nimmer den Sabel op de zyde, of zy moeten in weezendlyken dienst zyn.

Eindelyk: de Turken zyn doorgaans zeer fraay van gestalte, gaande heel recht op hun lyf; en men vind in een eenige Stad van Christenryk meer-

meerder manken en gebochelde, als in het gantſche gebied van den Grooten Heer; wyders ſterk van lighaam, en komen tot hogen ouderdom, waar af men natuurlyker wyze deze reden zou konnen geeven, dat ze goede en gezonde ſpyzen nuttigen, zonder zich met ſchadelyke lekkernyen, of menigvuldigheid van ſtrydende gerechten, de maag, en vervolgens d'edelſte deelen, te bederven. Zy worden ook zelden met ziektens bezocht; en verſcheidene kwaalen, by ons gemeen, zyn by hun niet bekend, als de ſteen, 't graveel, podagra, enz. 't Geen aan hunne maatigheid in ſpys en drank, en ten anderen, ook noch aan het gebruik der baden, indien zy 'er geen misbruik af maaken, toegeſchreeven moet worden. 't Is 'er ook even zodanig met het Vrouw volk gelegen, en hunne geſtalte en gang niet minder deftig als der Mannen, daar die lange manier van kleeding zekerlyk zeer voordeelig toe is.

XXI. HOOFDSTUK.

Spys, Drank, en manier van eeten, der Turken. Vruchten van der zelver ſoberheid. Strydigheid tuſſchen eenige der Turkſche en onze zeden, enz.

De pracht, die de Turken in hunne kleeding gebruiken, word geenzins omtrent de Spys en drank na gevolgd; en hebben de Chriſtenen de dwaasheid van zich met ſlempen en braſſen te bederven, d'Onderdaanen van den Grooten Heer zullen zich hier mede niet te gronde helpen. Zy vergenoegen zich met zeer weinig, en yder heeft de bekwaamheid van met de keuken om te gaan: weshalven de Paſtey-bakkers en Koks hunne rekening hier niet zouden konnen vinden.

Dagelykſche Spys, Pilau. De gewonlykſte en dagelykſche Spys is de *Pilau*, zynde Ryſt, met hoender of vleeſch-nat, en boter, en, by gebrek van het zelve, met boter en water. Men doet 'er ook dikwils geſtremde melk in, *Jogbourt* by hen geheeten; gelyk ook wel Saffraan, om ze geel; Honig, of *Pekmes*, zynde een ſoort van Mee, om ze zoet te maken, en verſcheidene andere dingen, om de grilligheid van een zo vreemde ſmaak, als de hunne te voldoen. Doch de gemeenſte manier is, als men de *Pilau* opdiſcht, dat 'er ſlechs een menigte van Peper over heen geſtrooit word, om 'er eenige ſcherpheid aan mede te deelen.

Die de gelegentheid hebben, ſteeken 'er een Hoen in, of wat Schapen en Oſſen vleeſch, 't geen 'er uitſteekend murw in word; hoe dikker en drooger de *Pilau* is, zo veel te beter meukt het 'er in gaar.

De tafel is de grond, of ook wel een rond tafeltje, van omtrent een voet hoog, daar zy zich rondom zetten, met de beenen kruiſlings onder 't lyf, gelyk de Snyders. Tot tafellaken dient een rond ſtuk bruin Spaanſch leer, *Sofra* by hen geheeten; en tot ſervet, een lange ſtrook, gemeenlyk van blauw linden, die zich in de rondte ſtrekt.

Neder gezeten zeggen zy, *Bis millah*, of in *de naam Gods*, en vallen aan de Spys. Indien ze yts voor af hebben, 't geen by geringer ſoort van menſchen niet altyd gebeurt, word de *Pilau*, gelyk by andere altyd, het laatſte opgezet, en met houte leepels gegeeten. 't Vleeſch werd, door ymand van 't gezelſchap, met de handen in ſtukken gebrooken; doch dit geſchied meer aan de Hoenders, welke geheel, en in de *Pilau* bedooven leggen: want wat het Oſſen en Schapen vleeſch belangt, 't zy dat het gebraden, of gekookt zal worden, ſny-

ſnyden zy het altyd van te vooren aan kleine ſtukken.

Onder de maaltyd gebruyken zy geen drank; maar gegeeten hebbende, word hen een aarde kop met water voor gezet, daar een yder zo veel af drinkt als 't hem luſt.

Thans geſchied de dankzegging, zo kort als het gebed, beſtaande in een *Hamdilah*, of *Gelooft zy God*; en vervolgens de waſſching der handen: want de Turken waſſchen de handen niet eer zy aan tafel gaan, maar als zy 'er van opſtaan.

By de lieden van aanzien verſtrekt een groote hooge Schotel, met een kleine rand, *Sinie* genaamd, tot tafel. Deze werd boven op de *Sofra* gezet, en draagt de ſchotelen, met de Spys, doch achtervolgens een voor een; want de Turken diſſchen nooit meer als eene ſchotel te gelyk op: en met de laatſte werd de *Sinie* weggenomen, en het *Deſſert*, 't zy van vruchten, of anders, vlak op de *Sofra* neder gezet.

Brood. Wat het Brood belangt, zy hebben het alle dagen verſch, en gebruiken, om het te doen ryſen, zuur deeg. 't Valt doorgaans vry ſlecht, en gelykt niet kwaalyk na een boekwyte koek, zynde plat en rond, ter dikte van omtrent een vinger. Zy gebruiken het ook, ter oorzaak van de gemakkelyke gedaante, dikwils tot een tafelbord, om de ſpys op te leggen, eetende alzo het een en het andere op.

Zy hebben een zekere manier van Oſſen vleeſch te braaden, die het wonderlyk lekker maakt. 't Vleeſch word in kleine ſtukken geſneeden, en alzo aan een ſpeetje gereegen, tuſſchen yder ſtukje vleeſch een ſchyf Uyen. Doch men moet dit van den Uyen dezer Landen zeggen, dat ze zonder vergelyking aangenaamer van ſmaak is als d'onze. De Grieken gebruiken ze tot een na ſpys, gelyk by ons de boter en kaas. Op alle plaatſen, daar ik ververſching kon bekomen, voorzag ik my op de Reis van deze Uyens, en bevond, door de gewoonte, dat ze, met wat broot en zout gegeeten, zeer ſmaakelyk waren: weshalven ik my niet meer en verwonderde, dat d'Egyptenaaren, onder het bouwen van de *Pyramiden*, volgens 't geen de Schryvers ons daar af hebben nagelaaten, zo veel gelds daar aan hadden verteerd, eer die beruchte werkſtukken voltoyt waren.

Schone Uyen.

Oly. 'k Moet hier ook yts van den Oly zeggen, als van een zaak, waar mede zy hunne ſpyzen voor een groot gedeelte goed maaken, zonder dat 'er eenige viesheid me gemengd is: want den Oly valt hier uitſteekend wit, zoet, en zeer aangenaam van ſmaak, zulks dat ze ook, met een weinigje zout op broot gegeeten, den dienſt van de boter kan vervullen. Met wat citroen 'er ingedrukt, of azyn, en eenig peper en zout, door malkander geklopt, maakt ze mede een goede ſmaakelyke ſaus tot zekere zoorten van Viſch: en men wend 'er metter tyd zodanig toe, dat men de boter, hoe voortreffelyk dat zuivel ook moge wezen, heel gemakkelyk zoude konnen miſſen.

Kracht der gewoonte omtrent de Spyzen. Inderdaad, de gewoonte maakt de tweede natuur 't Gebruik der Spyzen beſtaat ten meerendeele in de gewoonte. De dingen, welken men als met de moedermelk ingezoogen heeft, kleeven ons geweldig aan, en dikwils tot aan het eind van ons leven. Elke Landaard heeft zo yts byzonders, daar men zich, ter oorzaak, dat men 'er van kindsbeen af toe gewend is, beſwaarlyk van kan ontſlaan. 'k Heb menigmaal gezien, dat de Griekſche Vrouwen, getrouwd met onze Kooplieden, welke doorgaans van de ſchoonſte Hollantſche boter en kaas voorzien waren, nooit mond 'er aan wilden zetten, maar in plaats van dien, met byzondere ſmaak, eenige half verrotte Olyven, of ook wel uitgepelde Roomſche-boonen, op dezelve wys, als den Uyen, of anders jonge Artiſokken, met wat zout en peper, gelyk in *Italien* mede gebruikelyk is, tot een ſtuk brood aten. Ook braaden zy d'Artiſokken wel op den rooſter, met wat oly, peper, en zout, tuſſchen de ſchellen; 't geen een lekker eeten is, en zo laf niet als wanneer ze op onze wyze gekookt zyn.

Artiſokken.

Be-

Behalven deze, hebben zy ook noch andere manier van Artiſokken toe te maaken, te weeten, zy ſnyden ze, jong zynde, in vier quartieren, en fruiten ze in de pan. 't Maakt aldus mede een ſmaakelyk gerecht. Doch om nu ook yts wegens den drank te zeggen.

Dranken. De gewoonelyke drank is water, of *Kahue*, by ons Koffy, welke zy tot alle uuren van den dag nuttigen. Noch hebben zy een andere drank, die zy *Sorbet* noemen, gemaakt van ſuiker, limoenſap, en rooſewater, vermengd met de geur van Muskus, of andere dingen, die een lieffelyke reuk hebben. Deze drank is byzonder ſmaakelyk, en word ook tot een koek of deeg gemaakt, ten einde op de reis mede genomen te konnen werden: want men heeft dezelve maar in friſch water te mengen, zo veel als men noodig oordeelt. Ik voerde ze op myne reizen gemeenlyk met my, en gebruikte ze, wanneer de wyn wat ſchaars te bekomen was: doch 's morgens en 's avonds nuttigde ik gemeenlyk wat brandewyn, daar ik my altyd zeer wel by bevonden heb. Gemeenlyk kan men ze allerwegen by de Grieken bekomen. Wel is waar dat ze wat ſlecht valt, als zynde maar van koorn geſtookt: doch ik deed ze in dikke bottels, en verbeterde die vunſche ſmaak, met 'er een wening ſuiker, eenige kruidnagelen, en wat citroen of oranjeſchel, op te ſmyten. Maar als ik Franſche brandewyn, met deze of geene Schepen uit Chriſtenryk derwaarts gevoerd, kon krygen, voorzag ik my van zo veel, als ik zonder ongemak mee kon voeren.

Vruchten van der Turken Soberheid. Deze ſoberheid der Turken in ſpys en drank zou, met het humeur der Engelſche en Duitſchers (de eenen berucht wegens hunne lekkere tong, in het verkiezen van menigerhande koſtelyke gerechten, en d'anderen ten opzichte van den drank) gantſch niet over een komen. Een zak Ryſt in 't Jaar, benevens eenige potten boter, en gedroogde vruchten, maaken de grootſte proviſie voor een tamelyk huisgezin. Men mag ook aan die ſoberheid wel toeſchryven, de ſterkte en goede geſteldheid der Levantynen. En indien zy groote goederen in eigendom mogten bezitten, om 'er de Jaarlykſche inkomſten af te genieten, zou deze ſpaarzaamheid, omtrent hunne mondbehouftens, meerder huisgezinnen in d'eenige Stad *Conſtantinopolen* verrykt hebben, als de braſſeryen en gaſt maalen in de geheele Nederlanden hebben bedurven.

Manier van een beter Avondmaal als Middagmaal te houden. Na dit alles, moet ik hier ook noch zeggen, dat de meeſte Ooſterlingen, voornaamentlyk de Koop-lieden, Handwerks-lieden, Reizigers, en anderen, een heel zober middigmaal, en een veel beter avondmaal houden, ſtrydende tegens het gebruik van *Europa*, alwaar men doorgaans een zoberder avondmaal houd, en een beter middagmaal. Echter vind men in Turkyen, zo wel als elders, lieden, welke zich zo wel van een hartelyk avond als middagmaal bedienen, en zich daar wel by bevinden. De gewoonte (die, gelyk ik hier voor gezegt heb, een tweede natuur is) kan die twee dingen wel te ſamen doen gaan.

Strydigheid tuſſchen eenige der Turkſche en onze zeden. Even zodanig is het met dit middag en avondmaal gelegen, als met verſcheidene andere dingen, waar in de Turken met ons ſtrydig zyn. Wy vernoegen ons met een eenige Vrouw, zy in tegendeel hebben 'er veele: onze kleederen zyn kort, de hunne lang: wy draagen het hoofd hair lang, en laaten den baard glad afſcheeren; zy ſcheeren het hoofd hair af, en draagen lange baarden: de rechter zyde is by ons de zyde van eer, by hen de ſlinker, wy ſchryven van de ſlinker hand na de rechter, en in doorgaande regels, zy van de rechter na de ſlinker, en met kromme en geboogene regels: wy ontdekken het hoofd in het groeten; zy houden den Tulband op het hoofd, en maaken ſlechs een buiging met het lighaam: en honderd andere dingen, die my nu niet te binnen ſchieten.

XXII. HOOFD-

XXII. HOOFDSTUK.

Tydverdryven, Speelen, Oeffeningen, Vermaakelykheden, en Speel-tuigen der Turken, en andere byzonderheden daar toe behoorende.

Huisselyke Tydverdryven der Turken.

Gelyk de Turken van een swaarmoedigen en ernsthaftigen inborst zyn; ziet men 'er, buiten noodzaakelykheid, geen groote beweeging in. Zelfs zou men 'er met recht vry wat luiheid aan mogen toeschryven: want als zy zich t' huis bevinden, en geene bezigheid hebben, zitten zy gemeenlyk op hunne *Divans*, rooken een pyp tabak, of speelen op een zekere soort van een Luit, met drie snaaren bespannen, welks geluid niet zeer aangenaam is, hoewel zy 'er echter nooit verdriet in krygen, al speelen zy 'er, zittende aldus in hunne eenigheid, een gantschen middag op. Zy brengen ook dikwils een goed gedeelte van den tyd met slaapen door.

Wanneer zy malkander komen bezoeken, word 'er aanstonts Tabak en Kaffé gebracht, en wyders met groote stemmigheid gerookt en gepraat, zonder van den *Divan* (op welke zy zitten, in wyze als de nevensgaande Prent-verbeelding, in welke wy op de letter A een geselschap van Mannen, en op de letter B een geselschap van Vrouwen vertoonen, aanwyst) op te staan, 't en ware om de noodwendigheden der natuur te verrichten.

Nooit gaan zy in een kamer, of op een opene plaats, heen en weer wandelen, gelyk by ons gebruikelyk is: zelfs lagchen zy opentlyk met de *Franken*, wanneer zy hen aldus zien kuyeren; en schelden hen voor zotten, vragende wat zy aan die zyde te doen hebben, daar zy zo menigmaal heen gaan, en t' elkens, zonder dat zy 'er hen yts hebben zien verrichten, weder van daan komen.

Speelen.

Doch als hen deze leedigheid begint te verdrieten, en dat zy eenig tydverdryf ter hand willen neemen, word het Schaakspel voor den dag gebracht, daar zy zeer wel in ervaren zyn, gelyk ook in het dammen, en negenstukken. Maar zy speelen nooit om geld, alzo zy het zonde achten. Niet te min, hoe wel zy met groote koelheid speelen, en datter noch blydschap noch droefheid, over winst of verlies, getoond word, hebben zy 'er zodanig een vermaak in, dat zy 'er dikwils gantsche dagen mee toebrengen.

De *Mankala* of Hoornbord is 'er ook zeer gemeen, en by allerhande slag, ryken en armen, gebruikelyk; zulks dat 'er geen spel zo zeer in swang gaat. Nooit, zeggen sommige Reizigers, speelen zy met steenen, of eenig spel, daar 't geluk en 't geval de heerschappy in voeren. Meer als eenmaal heb ik het tegendeel gezien: want het Verkeerbord is 'er ook in gebruik, doch echter zo gemeen niet. De manier van speelen is dezelve als by ons, maar met dit onderscheid, dat men zyn party niet geheel uit het bord kan slaan, maar altyd plaats moet laaten om te konnen aangaan. 't Bord is ook maar van eenerley koleur.

Tydverdryven der Krygslieden.

De Tydverdryven der geenen die in Oorlogs-oeffeningen vermaak scheppen, zyn van een andere natuur. 't Schieten met Pyl en Boog is een der gemeensten, en word 'er wonderlyk wel gedaan. Verscheidene Huizen binnen *Constantinopolen* beschikken 'er, om gering geld, gelegentheid toe, en konnen 'er tamelyk wel af bestaan. Ook schieten zy zeer wel met het Roer in 't wit; en ik heb 'er verscheidene reizen, met een volle ren te paard, treffelyke proeven af gezien. Maar hunne behendigheid in het handelen van de *Zagay*, munt

A

B

munt boven alles uit. 't Is een ſtok van omtrent vier voeten lang, en een goede duim dik, voor rond, en achter plat, van palmenhout gemaakt. 't Geſchied aldus. Een uit den hoop (want ten dien einde vergaderen ze gemeenlyk in een groot getal, hier of daar in een veld) ſtoot voor uit, en een ander hem, met de *Zagay* in de hand, met loſſen toom, na. Die voor is ziet al vlugtende ter zyde om; zo om de werp t' ontwyken, als om te trachten meeſter van de *Zagay* te worden; 't welk gebeurende, gelyk men het dikwils genoeg ziet, verandert het ſpel van perſonagie, en die voorheen de vluchter was, word nu de volger. d'Oeffening is ruuw, en niet zonder gevaar: want indien de rug, de plaats daar het op gemunt is, door het draayen van het lighaam, om zich voor het geweld der werp te behoeden (want ze zetten 't met het eind van de *Zagay* in den rug, dat 'er zomtyds merkelyke wonden door veroorzaakt worden) niet getroffen werd, moet 'er het hoofd by wylen de ſmert af gevoelen. 't Is by na ongeloofelyk, hoe ver zy 'er mee weeten te werpen; en indien ik zei, dat ik het ter verte van drie à vier honderd voeten had zien doen, zou ik de waarheid gantſch niet verkorten: doch ik moet ook zeggen, dat ze niet altemaal of zo ſterk, of zo behendig, zyn. By gelegentheid van ernſt komt d'ervarendheid in deze oeffening wel te pas, en als dan gebruikt men, in de plaats van *Zagayen*, zekere korte Lansjes, van dewelke de Jonge Heeren, als ze op eenige reis zyn, drie boven malkander, ter zyde van het paard, ſteeken. Deze Lansjes zyn van ſwart ebben, of ander koſtelyk hout, gemaakt, en hebben voor aan een vierkante, of ook wel een platte, yzere punt.

Dansſters. Die het voorhoofd nog ongefronſt hebben, konnen zich niet onſmaakelyk vermaaken, met een zeker ſoort van Vrouws-perſoonen, by de Turken *Singis* geheeten. 't Zyn openbare Dansſters, die zich laten vinden daar ze ontbooden worden, en zyn gemeenlyk Joodinnen, Armeniſche, of wel Chriſtene, en andere Slaavinnen. De Joodſche Jongelingen laaten 'er zich ook, in Vrouwelyk gewaad, wel toe gebruiken. Deze *Singis* zyn doorgaans wonderlyk geſwind, en ſpeelen onder het Danſſen met zekere lankwerpige beentjes, welke zy in de handen hebben, boven rond, en onder plat, waar mede zy een aardig geluid weeten te maaken, geëvenaard na de beweegingen en poſtuuren, die zy met het lighaam vertoonen. 'k Heb dit vermaak menigmaal by gewoond, en onder andere verſcheidene reizen, ten huize van den Heer *Coljers*, Ambaſſadeur van haare Hoog Mogende aan het Turkſche Hof, wanneer hy den Franſchen, of Venetiaanſchen Ambaſſadeur onthaalde. 't Duurde ſomtyds ettelyke uuren in de nacht, dog zonder die dartele en onkuiſche poſtuuren, daar de Turken zulk een vermaak in ſcheppen. De zedigheid was echter ook zo groot niet, of de Heeren Gezanten moeſten nu en dan de lever wel eens verſchudden. Maar als men deze Dansſters laat begaan, en dat men toont behagen in hunne dartelheid te hebben, maaken ze beweegingen, die niet arger bedacht konnen worden: want alle de leden zyn 'er van jongs op zodanig toe af gericht, dat zy 'er duizenderley poſtuuren mee weeten te vertoonen.

Speeltuigen. De Turken hebben, behalven de Luit, daar zy zich gemeenlyk mee vermaaken, die, gelyk even gezegt is, beſpannen is met drie ſnaaren, en niet zeer aangenaam van klank, noch verſcheidene ſpeeltuigen. Zy gebruiken ook de Satyrs-fluit; de Cymbaal, of *Tambour de Baſque*, die by d'Italiaanen gebruikelyk is, de *Kaſtinjetten*, enz. Maar wat belangt die lieffelyke Inſtrumenten, daar men zich in Chriſtenryk van bedient, zy hebben 'er geen kennis af; en de Muzyk heeft hier tot nog toe ſobere voortgangen gedaan.

XXIII. HOOFDSTUK.

Schoone order omtrent de Eetwaaren. Voorzorgen om vechteryen en doodslagen te beletten. Verscheidene soorten van straffen, onder de Turken gebruikelyk. Straffen der Janitzers, enz.

Het onderhouden van een goede order omtrent alle dingen, is eene der zaaken, daar de Turken zich het meest aan gelegen laaten zyn; en die zich hier omtrent te buiten gaat, heeft wel haast zyne straf te verwachten.

Schoone order omtrent de Eetwaaren.

Omtrent de eetbare waaren is altyd een vaste prys, die men niet durft verhoogen: want indien 'er ymand op bevonden, en voor het Gerecht aangeklaagd, word, werden hem, boven de boete, noch ettelyke stokslagen onder de voeten toegeteld. En op dat deze loffelyke order geen inbreuk moge komen te lyden, zyn 'er, om zo te zeggen, zekere Markt-meesters, welke het opzicht op het gewicht, enz. hebben, en dagelyks rond gaan, om te onderzoeken wat tegens deze orders gedaan werd. Deze nu, indien zy ymand aantreffen, die zyne waaren te duur verkoopt, of zich van onbehoorlyk gewicht bediend, doen denzelven aanstonds ter aarde leggen, en behalven de boete, die hy moet betaalen, ettelyke stokslagen onder de voetzoolen geeven, gelyk ik verscheidene reizen, zo te *Constantinopolen*, als elders, gezien heb, inzonderheid aan Bakkers, welker brood te licht bevonden wierd. Deze strafheid houd de lieden zodanig in toom, dat men onbekommerd een klein kind na de Markt kan stuuren, want de gemelde Officiers spreeken de kinderen, welken zy het een of het ander zien draagen, gemeenlyk aan, ondervraagen hen na de prys; en wegen de waaren: zo omtrent het een of het ander eenige valsheid bevonden word, neemen zy de kinderen mee te rug, ten einde den verkooper t' overtuigen, en te straffen.

Omtrent de geschillen en moeyelykheden, welke op straat konnen komen voor te vallen, is ook een treffelyke order: want om een ygelyk te noodzaaken dezelven, zo veel als in zyn vermogen is, te beletten, is 'er een Wet, behelsende, dat, zo ymand op de straat omgebracht gevonden word, en de daader niet bekend is, degeen, voor wiens huis de Manslag is geschied, de prys des bloeds moet betaalen, bedraagende een somme van omtrent drie honderd Rysdaalders. Doch in eenige Steden is de geheele Wyk aansprakelyk, uitgezonderd de Franken, die zich aan deze Wet niet behoeven t' onderwerpen. Indien de daader gevat, en van de zaak overtuigd word, behoefd de gemelde somme niet betaald te worden; en zo zich de vrienden van den doodgebleevenen willen laaten vinden, kan de prys des bloeds somtyds met drie a vier honderd Ryksdaalders afgekocht werden: maar zyn 'er minderjarige kinderen, moet de Manslager zo lang gevangen blyven, tot dat zy den vereyschten ouderdom bereikt hebben, en als dan staat het aan hen, geld of bloed te neemen.

Voorzorg om Vechteryen en Doodslagen te beletten.

Wat de duëllen, of opgezette Lyfgevechten, belangt, die zyn 'er niet bekend, 't geen men voornaamentlyk moet toeschryven, aan de wyze voorzienigheid van hunnen Propheet, die hen de twee groote wortels van dit quaad benoomen heeft, te weeten, het dronken drinken, en het dobbelen: want de vroome Turken nuttigen geen wyn; en die ze drinken, zyn niet meer geacht als die *Opium*, of yts anders eeten, daar men een soort van dronkenschap af kan bekomen. En wat het speelen betreft, hoe wel ze veelderhande spellen speelen, dobbelen

belen ze echter niet, dat 's te zeggen, 't geschied altyd maar om tyd verdryf, en om 'er hunne kennis in te toonen, maar nooit om geld; weshalven 'er geen swaare geschillen uit konnen ontstaan.

Om ook alle ongeregeldheden by nacht voor te komen, is een yder gehouden, een half uur na Zonnen ondergang, zich van de straat te begeeven, of hy word van de *Koloek* (een zekere soort van Ronde) indien hy geen Lantaarn by zich heeft, gevat, en in de gevangenis gebracht, en des anderen daags 's morgens, ondervraagd zynde, na vereisch van zaaken, gestraft of losgelaaten, doch nooit buiten schade. Deze order werd zo wel by lichte als by donkere Maan onderhouden; schynende de Turken daar mee te kennen te willen geeven, dat eerlyke lieden altyd met licht behooren te gaan.

Gemeene Manier van Straffen.

Wat de gemeene manier van straffen belangt, die werd uitgevoerd door de stokslagen, onder de voetzoolen. Hier toe gebruiken zy een dik hout, *Falaque* geheeten, omtrent het midden doorboord met twee gaten, omtrent eene halve elle van malkander; door dewelke de voeten van den geen, die tot de straf verweezen is, leggende op den rug ter aarde, met touwen vast gehord worden. Thans heffen twee perzoonen de *Falaque* zo hoog op, dat de Lyder by na niet als op zyne schouderen steunt, en derhalven gantsch geen geweld kan doen. Twee andere, yder met een stokje, van een vinger dik, in de hand, beginnen hem dan de slagen toe te tellen, tot dat het verordende getal vol is; of dat de geen, die hem straffen laat, hen gebied op te houden. De straf is wreed, en belet het gaan weeken ja maanden lang, voornaamentlyk als 'er drie a vier honderd slagen gegeeven worden; gelyk by gelegentheid van swaare misdaaden wel geschied. Maar een vyf-en-twintig of dartig slaagen, daar de straf van geringe feilen gemeenlyk in volbracht werd, kan niet veel hinder toebrengen; en die aldus begroet werden, loopen terstond weer heen; gelyk ik in *Galata*, by geval overstraat gaande, verscheidene maalen heb gezien. Op deze wyze straffen ook de patroonen hunne Slaaven, dwingende hun aldus tot een gehoorzaamheid en eerbiedigheid, daar men over verbaasd moet staan.

De stokslagen worden mede by wylen op de billen, op een dun onderbroekje gegeeven, en ook de Vrouwen, als ze zich ergens in te buiten hebben gegaan, aldus getuchtigd. Deze straf is harder als onder de voetzoelen, inzonderheid, als men 'er ymand een vyf a zes honderd laat toetellen, dewyl men als dan het doode en verpletterde vleesch met scheermessen moet laaten wegsnyden, op dat 'er het kout vuur geen vat aan kryge, en genoodzaakt is maanden lang het bed te houden. Deze manier van straf oeffening heb ik echter, dewyl ze zo gemeen niet en is, niet zien uitvoeren, en alleen uit verhaal van anderen dezelve verstaan.

Hals straffen.

De dood straffen zyn hangen, onthoofden, stranguleeren, en empaleeren. Doch het laatste geschied meerendeels alleenlyk aan de geenen, die de wegen ontveiligen, en de menschen vermoorden, en komt dierhalven in de plaats van het radebraaken.

Straffen der Janitzers.

Van alle deze soorten van straffen zyn de *Janitsers* echter bevryd. Ook werden zy nooit, wat misdaad zy begaan mogen hebben, in 't openbaar gestraft, maar met een sak uit een venster van *'t Serrail* in Zee gesmeeten, wanneer te gelyk een kanon schoot werd gedaan, tot teken der uitvoering van het dood vonnis. Zelfs vermag ook de *Groote Vizir* geen Janitzer te straffen, en staat zulks alleen aan den *Janitzer-Aga*, of hun opperhoofd. Onder den geenen van dit Lighaam, is ook een zekere straff van schande, bestaande in het afsnyden van een kraagje, 't welk zy, tot teken van het Janitzerschap, boven aan den hals van de Rok hebben; waar mede de geen, die in deze straf gevallen is, als onwaardig om die eerlyke bediening te bekleeden, weggejaagd word.

XXIV. HOOFDSTUK.

Deugden en gebreken der Turken. Misslag van eenige Reizigers omtrent de Koleuren, die de Christenen niet mogen draagen. Gebreken en schoonheid der Turkinnen. Kleinachting en jalouzy der Turken, omtrent de Vrouwen, enz.

Na de voornaamste byzonderheden, noopende der Turken zeden en gewoontens, aldus afgehandeld te hebben, zal ik dezelven tot een kort begryp gaan brengen, met byvoeging van deze en geene dingen, welke den leezer niet onaangenaam zullen weezen.

Inborst der Turken.

De geboorene Turken (want ik wil hier niet spreeken van de geenen, die tot het Turksche geloof overvallen, welke meestendeel schelmen en booswichten zyn, en niet getrouwer omtrent de menschen, als zy omtrent God zyn geweest) zyn doorgaans eerlyke lieden, en gantsch niet bedriegelyk, zelfs ook niet ten opzichte der Christenen, want zy achten het niet geoorlofd, een Christen meer als een Turk te bedriegen, of te bestеelen, en indien de Christenen dikwils van hen gekneveld, en tot deze en geene dingen gedwongen worden, men moet het eer aan hunne onderlinge nydigheid, en aan den kwaaden aard der Jooden, welke menigmaal tot werktuigen dienen, om de Turken hier of daar toe aan te dryven, als aan der zelver inborst, toeschryven. Zy zyn ook zeer Godvruchtig, liefddaadig, en yverig voor hun Geloof; getrouw omtrent hunnen Vorst, die zy een gantsch blinde gehoorzaamheid toedraagen, tot zo verre, dat zy niet schroomen op zyn gebod te sterven; niet twistig, heel sober in spys en drank enz. Maar daar en tegen ook zeer hoogmoedig, versmaadende in 't algemeen allerhande volkeren, inzonderheid die hunne Wet niet en volgen, gelyk de Christenen en de Jooden, welker eersten zy gemeenlyk, uit een soort van verachting, *Tupek*, en *Jouwer*, of *Honden*, en ongeloovigen heeten. Zy achten zich ook de dappersten van alle Natien: doch deze hoedanigheid zou hen van verscheidene betwist konnen werden, immers zo ze hunne stoutheid en onverzaagdheid niet voor dapperheid willen doen doorgaan. En deze spruit uit geen andere reden, als uit het vast gevoelen, 't geen zy wegens de prædestinatie hebben, die hen de Pest niet doet vreezen. Voegt hier by, dat zy gelooven, indien zy tegens de Vyanden van hunne Godsdienst komen te sneuvelen, dat zy aanstonds alle vermaakelykheden, welken *Mahomet* hen in zyn Paradys belooft, zullen genieten. Niet tegenstaande dezen hoogmoed, achten zy de *Franken* echter in verscheidene zaaken meer als zich zelven, voornaamentlyk te *Constantinopolen*, daar de gestaadige verkeering hen van der zelver bekwaamheden overtuigd heeft. Maar 't gemeene volk valt zeer onbeleefd, en dikwils moet men 'er groote baldaadigheden van verdraagen, daar ook voor een gedeelte voet toe geeft, dat zy ons t' elkens met een nieuwe snof van kleederen uit Christenryk zien komen, welke aperyen, (want zy noemen ons Aapen zonder staarten) zy onnoodig achten, als komende met de mannelyke deftigheid niet over een. Maar inzonderheid hebben zy 't op de hoeden gelaaden, die ze gestaadig van 't hoofd gooyen: weshalven het niet veiliger is, als dat men zich na 's Lands wyze kleed. Doch hier over schiet my yts te binnen, 't geen ik hier tusschen moet voegen.

Eenige Reizigers hebben geschreden, dat een Christen geen witten

Tulband

Misslag omtrent de koleuren, die de Christenen niet mogen dragen.

Tulband vermag te draagen (dat 's te zeggen een gantsch witten, zonder vermenging van eenige andere koleuren) en indien hy daar mee gevonden wierd, dat hy, of Turksch zou moeten worden, of zich tot de dood bereiden. 't Is een misslach: want ik heb 'er zelver mede na *Ephesen* en *Constantinopolen* gereisd, zonder datter my ymand over gemoeid heeft, en wat de groene koleur belangt, de straf is'er mede zo swaar niet over, als eenige wel schryven. 'k Heb ze van onze Christenen wel zien draagen. Doch het is beeter gelaaten, om alle ongemakken voor te komen: want dat men zich stellen wil tegens de manieren van een Land, daar men maar de gast vryheid geniet, is onbetaamelyk.

Sodomie zeer gemeen onder de Turken.

Boven de gemelde gebreken is de Sodomitische zonde zeer gemeen onder de Turken, en wort 'er zo weinig ontveinsd, als elders de geoorlofde minneryen, hunne liedtjes hebben ook, behalven den Wyn, geen ander onderwerp; zulks dat zy genoegsaam te kennen geeven, veel meer behaagen te hebben in deze beestachtige en onnatuurlyke drift, als in een natuurlyke vermenging met Vrouwen. Zy zyn ook doorgaans tot de dronkenschap genegen, als het maar heimelyk, en zonder hunne achtbaarheid in gevaar te stellen, kan geschieden. En gelyk de kracht van het geld hen niet onbekend is, word 'er een groote gierigheid in bespeurd, tot zo verre, dat men alles, door het middel van penningen, by hen te weeg kan brengen, en by het slechter slag van volk heeft men 'er maar drank toe van nooden.

Gebreken der Turkinnen.

Geen minder gebreken hebben ook de Turksche Vrouwen, zynde onder anderen gantsch niet werkzaam, en zoekende maar middelen uit te vinden om hun vermaak te neemen. Zy zitten, te weeten die van vermoogen zyn, den meesten tyd op de *Sopha* met malkander *Koffé* te drinken, en brengen den dag dus in alle ledigheid door, zonder eenige bezigheid ter hand te neemen. Echter vind men 'er onder, welke zeer fraay borduuren. 'k Heb 'er kostelyke Schabrakken af gezien, en neusdoeken, die zo cierlyk, met veelerhande koleuren van zyde, en goud en zilver, doorwrocht waren, dat men moeite zou hebben om ze in Christenryk na te maaken. Zy zyn ook geweldig hovaardig, en konnen nooit kostelyk genoeg na hunne zin gekleed gaan, zonder zich te bekommeren, of het de gelegentheid wel mede brengt. Ook is de kuisheid hunne grootste deugd niet, 't zy dat 'er de kleinachting, of de jalouzy hunner Mannen, hen reden toe geeft, of dat zy 'er van Natuuren de gesteldheid toe hebben. Immers wanneer ze de *Franken* op straat ontmoeten (te weeten, als ze gelegentheid hebben om uit te gaan, 't geen 'er zelden genoeg aan toegestaan word) en dat ze buiten het gezicht der Turken zyn, blyven ze staan, om hen aan te spreeken, waar toe zy de vriendelykste en dringenste woorden gebruiken, zeggende dat het hen hertelyk leet is, dat zy ongeloovigen zyn; dat zy zich om hen wel wilden laaten branden, enz. met byvoeging van zulke dartele beweegingen, dat men 'er door getroffen moet worden, inzonderheid, wanneer zy het swarte flours, 't geen zy voor het aanzicht draagen, wegschuiven, en de lonken hunner oogen, welken zy gemeenlyk zeer schoon hebben, met hunne vriendelyke woorden, en geile gebaarden, te samen paaren. 't Is my meer als eenmaal gebeurd; en derhalven kan ik met eenige zekerheid van hunne bekoorlykheden spreeken. Zy vallen doorgaans zeer blank, (daar niet weinig toe helpt, dat ze by na nooit van Zon of lucht bescheenen worden) en voegen ook noch de konst by de natuurlyke schoonheid; kemmende de winkbrauwen, en het hair der oogleden, met een swartachtig goed, *Surme* geheeten, 't geen zy zich inbeelden eenige bevalligheid by te zetten: en in der daat, 'k zou mee van dat gevoelen zyn. De nagels der handen worden mede met een donker roode verw, welke zy

Elhanna noemen, geschilderd: en het gantsche lighaam, waar aan men zelden eenig uiterlyk mangel kan bespeuren, is zo zuiver en rein, ter oorzaak, dat zy ten minsten tweemaal ter week in 't bad gaan, datter de Vrouwen in Christenryk, ja zelfs ter plaatsen daar de huizen als afgoden gediend werden, voor zouden moeten wyken.

Klein-achting en jalouzy der Turken omtrent de Vrouwen.

Niet tegenstaande alle deze bekoorlykheden, hebben 'er de Turken echter gantsch geen achting voor, houdende hen nauwelyks voor redelyke dieren. Zy gelooven ook niet, dat de Vrouwen in het Paradys zullen komen; en laaten niet toe, dat ze in de Mosqueën gaan, om hen in hunnen aandacht niet hinderlyk te weezen. Ondertusschen, hoe wel ze zo zeer veracht zyn, en dat de Turken, tot boeting hunner minnelusten, zich meer van Jongens en Jongelingen, als van hunne eigene Vrouwen bedienen, zyn zy 'er echter zo jaloursch op, en hebben zulk een wantrouwen, wegens de swakheid van het vrouwelyk geslacht, dat ze zich van geen Mansperzoon mogen laaten zien, zelfs niet van d'aldernaaste bloedverwanten, en een Vrouw, die haar aanzicht, of slechts haare handen, ontdekt toonde, zou voor eerloos gehouden, en met stokslagen op de billen gestraft worden. Nooit gaan zy ter Markt, en komen ook by na nooit op straat, als om in 't bad te gaan. Maar aan hoe grooter van staat getrouwd, hoe ongelukkiger ten opzichte der vryheid: want die hebben baden in huis, en laaten hunne Vrouwen door gelubden bewaaren; zulks dat ze geen voorwendingen weeten uit te vinden, om zich eens te verlustigen.

XXV. HOOFD-

XXV. HOOFDSTUK.

Misslag der Reizigers omtrent de gestudeerde Turken, en Turksche Doctoren, Astrologisten en Poëeten. Vreemde manieren van Visschen. Menigvuldige branden te Constantinopolen, enz.

Ik meende alles onder algemeene Hoofdstukken te begrypen; doch, dewyl eenige dingen 'er niet wel onder begreepen konden worden, of liever, vermits men zich door de menigvuldigheid dikwils in de zaaken verward, en derhalven zommige vergeeten zyn, zal ik 'er hier een van eenige afgezonderde stukken maaken.

Misslag der Reizigers omtrent de gestudeerde Turken en Turksche Doctoren.

Eenige Reizigers, niet genoegzaam in de zaaken der Ottomannische Heerschappy ervaaren, hebben ons nagelaaten, dat 'er onder de gebooren Turken geene gestudeerde lieden, of Doctoren zyn; weshalven zy zich, by voorvallen van ziekte, van Christenen, of Jooden, zouden moeten bedienen, of ook wel van den eenen of anderen Slaaf, die de bekwaamheid heeft om de Doctoraale rol te speelen. Ik kan dit niet tegenspreeken, als hebbende by ondervinding geleerd, dat het 'er zodanig mee gelegen is. Maar echter heeft men in verscheidene Steden geboorene Turken, welke kennis van de geneeskunde hebben, gelyk ook van de *Chirurgie* of Heelkonst, en deze gebruiken tot het aderlaaten zeer goede Lancetten, die zy uit *Persien* krygen. 't Geen derhalven van scherp gesleepene spykers, en puntige rieten, gezegt word, kan waar weezen; doch het moet by gebrek van beeter gereedschap geschied zyn, of noch mogelyk noch hier of daar geschieden: maar te *Constantinopolen*, en in de groote Steden, geloof ik niet, dat men zich met zulke kreupele Instrumenten behoeft te behelpen.

Voor de Hoofdpyn, gelykze in veele dingen met d'onze verscheelen, maaken ze een opening, ter plaatse daar ze de pyn gevoelen, en leggen, na datter een zekere maat van bloet is uitgeloopen, wat katoen 'er op, om de wond te stoppen.

Zy bedienen zich ook by verscheidene gelegentheden van het vuur, te weeten, met een brandende lont, of yts diergelyks, tegen het zieke deel te houden: doch 't is niet buiten gevaar; en meenig heeft 'er groot ongemak af gekreegen.

Astrologisten en Poëeten.

Behalven de Studie der *Medicynen*, vind men 'er ook die zich in *d'Astrologie*, of Starrekunde, oeffenen: maar zelden ziet men, dat ze zich tot andere wetenschappen benaarstigen; houdende zich vernoegd met leezen en schryven te leeren. Of, indien ze Wet-geleerden trachten te worden, bevlytigen zy zich om den *Alkoran*, daar al hun Geestelyk en Wereldlyk regt in begreepen is, te konnen uitleggen. Veele begeeven zich tot de *Poëzy*, daar ze tamelyke Meesters in zyn: maar gelyk de Turksche Taal niet zeer ryk is, maakt het Persiaansch het meeste gedeelte van hunne Gedichten, en Liedjes.

Vreemde manieren van Visschen.

Onder de bezigheden, daar de Turken zich by wylen mee verlustigen, hebben ze een vreemde manier van Visschen, welke by nacht, en met vuur, geschied. Achter aan de Schuit word een yzere rooster gehecht, waar op zy gestadig eenig hoy of takkebosschen branden, om een groote vlam te maaken. De Visch, *Serdelle* genaamd, van gedaante omtrent als de Sprot, vergaapende zich aan deze vlam, komt 'er in menigte na toe schieten, en valt onverhoeds in het net, 't geen achter de Schuit legt. Op deze wyze word 'er een ongeloofelyk getal gevangen. 't Geschied ook noch op een andere manier, te weeten met een vork, gelyk by ons

ons de Aal word gesteeken. Zy leggen de rooster voor over de Schuit, en vangen aldus verscheidene soorten van Visch; gelyk ik ettelyke reizen, op d'Oorlogschepen te *Smirna* zynde, gezien heb, alwaar wy ook met de sloep dikwils van hen gingen koopen.

Gelyk de Huizen in *Constantinopolen* meestendeel van hout gemaakt zyn, en dat de Turken omtrent dusdanige dingen vry wat onachtzaam vallen, is men 'er dikwils brand onderworpen; by welke gelegentheid, inzonderheid als de wind wat sterk is, vermits 'er de straaten zo geweldig eng zyn, somtyds verwoestingen veroorzaakt worden, dat men ze niet zonder schreyende oogen kan aanschouwen. Terwyl ik te *Galata* woonde, heb ik ettelyke maalen dit ongeluk binnen *Constantinopolen* zien ontstaan. Onder anderen wierden 'er eens omtrent de vyf honderd Huizen door verslonden; en indien het wat harder gewaait had, zou het 'er op ver na niet by gebleeven hebben. 't Verbeeldde zich te *Galata*, alwaar ik op een der hoogste Huizen geklommen was, in een afgryffelyke gedaante, en niet anders, dan of 'er een gantsche gemeene Stad in volle vlam stond. Om den loop van het vuur te stutten, worden de gebuurige Huizen, en somtyds twintig of dartig Huizen hooger, als daar de brand gevat heeft, onder de voet gehakt: dat 's te zeggen, dat men 'er zo hoog een aanvang mee begint te maaken; want men hakt niet verder onder de voet, als 't van nooden is. Tot dezen arbeid zyn zekere lieden gesteld, *Baltadgis*, of *Byldraagers*, geheeten, welke van den Grooten Heer daar een zekere bezolding voor genieten, en dezen dienst met hunne bylen verrichten. Onderwyl, op dat de vlam gestut, en de gebuurige Huizen, zo veel als 't mogelyk is, gespaard mogen worden, moeten de *Sakkaas*, of *Waterdraagers* (lieden die zich geneeren met het water dagelyks in *Loeders*, of *Lederzakken* door de Stad te koop te brengen) gestadig water aanhaalen; en aldus word men eindelyk meester van den brand. 't Is waar, dat de Huizen meestendeel kleyn zyn, en derhalven met weinig kosten weder opgeboud konnen worden: maar men heeft voorbeelden, dat 'er tien à twaalf duizend, zo Huizen als Winkels, op eene reis door het vuur zyn vernield.

XXVI. HOOFD-

XXVI. HOOFDSTUK.

Byzonderheden wegens de Jagten van den Grooten Heer.

Koetzen by den zelven op de reis gebruikelyk. Vermomming om goede order te doen onderhouden. Dienst ter tafel. Gehoor van Gezanten. Persoon; en Zoonen van den Grooten Heer. Wyse van zyne hulding. Eerbiedigheid en getrouwigheid der Turken omtrent de Ottomannische Stam, enz.

Dewyl ik ook, na de voornaamste byzonderheden dezer volkeren af gehandeld te hebben, wel yts van der zelver Vorst diende te zeggen, zal ik 'er dit Hoofdstuk mee beslaan, doch alleenlyk melden, 't geen van anderen, of achtergelaaten, of niet geweeten is.

Buiten de vermaakelykheden, welke den Grooten Heer in zyn *Serrail* geniet, verlustigd hy zich dikwils met de Jagt, zo met de Valken, als met de lange Honden. Eenmaal des Jaars word'er een algemeene Jagt aangesteld, en ten dien einde een omvang van vyf, of zes, dagen reizens genomen, in welke de Landzaaten, van de Dorpen opontbooden (want niemand is by deze gelegentheid uitgezonderd) allengskens inkrimpen, besluitende het Wild aldus hoe langer hoe enger. Eindelyk, als het nu altemaal in een kleinen omvang by malkander is gedreeven, zet zich de Keizer in het midden op een verhevene plaats, en schept zyn vermaak in het zelve met stokken te zien doodslaan, 't geen, ten opzichte der wilde Swynen, dikwils zo heel gemakkelyk niet toegaat.

Jaarlyksche algemeene Jagt van den Grooten Heer.

Gewoonlyke Jagt.

De gewoonlyke Jagt, die by na alle weeken geschied, voornaamentlyk in het Winter-sayzoen, duurt gemeenlyk van des morgens tot des avonds. De Vorst, verzeld door eenige zyner Jaager-meesters, en vyftig à zestig *Bostangis*, of *Tuinlieden*, zet het dan aan op Haazen, Vossen, en Wolven, of ook wel, met de Valk, op Faizanten en Patryzen.

Als den Grooten Heer op de reis is, bedient hy zich van een zekere zoort van Koetzen, rondom met *Jalousias*, of gevlochten traly-werk, op dat de geenen zyner Bywyven, welke hem verzellen, het vermaak mogen hebben van alles te konnen zien, zonder zelve gezien te konnen worden.

Koetzen op de reis gebruikelyk.

Vermomming van den Grooten Heer, om goede order te doen onderhouden.

Dikwils gaat hy in onbekende kleeding langs de straat, om te zien, of 't geen hy verordend heeft wel behoorlyk nagekomen word; en in geval van het tegendeel, doet hy de geenen, welke zich ergens in vergrypen, aanstonds na verdienste straffen: ten welken einde hy zich, op een afstand van ettelyke treden, door uitvoerders zyner geboden doed volgen.

Dienst ter Tafel.

De Spys word den Grooten Heer opgedischt door zynen Opper-kok, met eene schotel t' evens. Hy zit op de Turksche wys, en heeft een prachtige geborduurde doek voor zich leggen, om zyne kleederen niet te bevlekken. Een andere, van dezelve stof, die hem over den arm hangt, diend hem tot een Servet. De Schotelen zyn van Chineesch Aardwerk, of Porcelein, of ook wel van gezegelde aarde, welke men zegt goed te zyn tegens het vergift. Eenige willen, dat hy by wylen uit goudene Schotels gediend word; 't geen ik echter niet al te wel kan aanneemen: want het word by de Turken voor zonde geacht uit goud of zilver te eeten. Dit is ook d'oorzaak, waarom zy niet als houte lepels gebruiken. Zyn drank is gemeenlyk *Serbet*, vermengd met *Amber de gris*.

Buiten op zyne Lust-huizen word de Keizer altyd uit Porceleyn gediend;

diend; en is ook het zelve gebruikelyk omtrent Gezanten van uitheemſche Vorſten, wanneer zy, eer ze ter gehoor van den Vorſt opgeleid worden, door den *Primo Vizir*, in de zaal van den *Divan*, onthaald worden.

Gehoor van Gezanten.

d'Audientie is zeer kort, en worden door de Ambaſſadeurs maar de Credentiaalen, of geloofs brieven, overgeleverd, en wyders de zaaken met den *Vizir* behandeld. By deze gelegentheid, te weeten, als 'er gehoor aan een Gezant verleend word, geſchied ook dikwils de betaaling aan de Krygs-macht, op dat de Grootsheid van het Ottomanniſche Ryk ten toon geſteld moge werden.

Geduurende de maaltyd van den Grooten Heer, is 'er een doodelyke ſtilte, die niet geſtoord word, als door de grillen en ſnaakeryen, welke de bootzemaakers, waar van 'er een tamelyk getal aan het Hof is, en die zich om 't zeerſt tot het vermaak van den Vorſt be-yveren, bedryven.

Perſoon, en Zoonen van den Grooten Heer.

Toen ik eerſt te *Conſtantinopolen* was gekomen, had ik geen grooter nieuwsgierigheid, als om den Monarch van dat wydluftig Keizerryk te zien, en hebbende verſtaan, dat zulks des Vrydags, de Sabbath der Turken, kon geſchieden; als zynde hy dan gewoon zyne Godvruchtigheid te gaan pleegen, nam ik, verzeld van maar eenen vriend, hem waar, omtrent de *Validér*, een *Moſqueë*, of Kerk, door zyne Moeder geſticht, in dewelke zy, in een zeer koſtelyke Kapel, begraaven legt.

Wy zagen hem voor by ons heen ryden, zittende op een ſchoon bruyn Paard, zonder eenig gevolg als van drie voetknegten. Ook was 'er niemand omtrent die het oogmerk had, daar wy om gekomen waaren; weshalven wy hem op ons gemak konden bezien, zonder echter te laaten blyken, dat onze nieuwsgierigheid zich daar toe ſtrekte, waarom wy dan ook een *Kalpak*, of bonte muts, gelyk de Grieken draagen, opgezet hadden, daar de Franken anders gewoon zyn met hoeden te gaan.

Zyne geſtalte was middelmaatig, de koleur bruin, de baard weinig, en den ouderdom omtrent veertig Jaaren. Hy was Vader van twee Zoonen, welke hy over al met zich nam, zo op de Jagt, als in andere gelegentheden, behalven als hy zich met eenige zyner Vrouwen ging verluſtigen. d'Oudſte was zeſtien â zeventien jaaren, kloek en ſterk van lighaam; de jongſte daar en tegen heel tenger, doch minlyker.

By de komſt van een nieuwen Keizer tot het Ryk, is het gebruikelyk, dat hy zekeren dag ſteld, op den welken hy zich te water na de *Moſqueë* van *Prup*, gelegen aan het einde van den ingang der Haven, doed voeren. By deze *Moſqueë* heeft men een Klooſter, en in het midden van het zelve een verhevene plaats van marmer ſteen, ruſtende op eenige Kolommen van dezelfde ſtoffe. De Vorſt hier op geſteegen zynde, word hem, na eenige gebeden en plechtigheden, door den *Moufti* het ſwaard aangegord; waar na hy met al zyn gevolg te paard zyne intreede te *Conſtantinopolen* doed, rydende wyders tot aan het *Serrail*, aan de Poort van het welk een yder aftreed, behalven den Keizer, die na binnen ryd, en niet eer afſtygd, voor dat hy aan het eind van het tweede Hof gekomen is, binnen welkers omvang niemand, als de Vorſt alleen, zich te paard mag vertoonen: en word deze plechtigheid hier te lande gehouden, voor 't geen by de Koningen in Chriſtenryk de hulding is.

Hulding.

Eerbiedigheid en getrouwigheid der Turken, omtrent de Ottomanniſche Stam.

Sedert dat dit Ryk aan de Ottomanniſche Stam is gekomen, is het 'er nooit weder van afgeweeken. Ook is dezelve in zulk een groote eerbiedigheid onder de Turken, dat zy niet zouden durven denken om ymand, tot nadeel van den wettigen Erfgenaaam, op den Throon te verheffen: maar indien d'afkomelingen van die Stam t' eeniger tyd zouden komen t' ontbreeken, zoude de Kroon, na ik my heb laaten zeggen, aan den Tartariſchen Cham vervallen.

Nooit

Nooit ziet men hier d'onderdaanen eenige ongetrouwheid, of verraadery, omtrent hunnen Vorst pleegen; en ik geloof ook niet, hoewel ze vry gierig vallen, dat zy 'er met geld, of andere diergelyke middelen, toe te brengen zouden weezen. 't Waar te wenschen, dat men het tegendeel niet van de Christenen konde zeggen.

Ook zyn zy getrouwer als deze, omtrent hunnen Godsdienst; want, hoewel 'er voorbeelden zyn van Turken, welke het Christen geloof hebben aangenomen, zyn ze niet zeer menigvuldig, en daar moeten zeer kragtige redenen weezen, om hen zo verre te brengen. De Christenen daar en tegen, in die Landen, indien zy 'er eenig voordeel uit weeten te be-oogen, vallen dikwils met weinig bekommering tot het Mahometaansche geloof over, hoewel zy het nooit tegens hunne wil behoeven te doen, en dat de Turken ook als dan minder achting voor hen hebben, als dat zy by hunnen Godsdienst blyven: want d'ondervinding heeft hen geleert, dat men niet veel goeds moet verwachten van ymand, die zynen God niet getrouw is. 'k Heb 'er, zo tot *Constantinopolen*, als elders onder de Ottomannische Heerschappy meer als een voorbeeld van gezien, en die 'er anders van spreeken, hebben niet veel kennis van zaaken.

XXVII. HOOFDSTUK.

Byzonderheden wegens des Grooten Heers Krygsmagt, en 't geen daar toe behoord.

Krygsmacht van den Grooten Heer. Dewyl een zo wydluftige Heerschappy, als de Turksche, niet zonder een kloek getal van Krygsbenden kan bestaan, onderhoud den Grooten Heer, zo wel in tyd van Vreede, als Oorlog, een menigte van voet en paarde Volk, welke alle twee Maanden hunne bezolding ontfangen. 't Voet-volk is verdeeld in verscheidene lighaamen, als daar zyn de *Kapidgis*, de *Solaques*, de *Janitsers*, enz.

Kapidgis. De *Kapidgis*, zo veel gezegt als *Poort-bewaarders*, ter oorzaak dat zy de Poorten van het *Serrail* bewaaren, maaken een getal van over de drie duizend, en staan onder een Hooftman, die den naam van *Kapidgi-Bachi* voert. Deze houden zich by veele gelegentheden, als in Audientien van Ambassadeurs, enz: omtrent de Persoon van den Grooten Heer, en zyn ook buiten *Constantinopolen* d'uitvoerders van zyne dood-besluiten: want als 'er een Hoofd van den eenen of den anderen Rampzaligen, die het ongeluk gehad heeft om den Vorst te mishagen, gehaald moet worden, geschied het door een *Kapidgi.* Zy dragen, om van de andere Krygslighaamen onderscheiden te werden, een zeekere zoort van spitze Mutzen.

Solaques. De *Solaques* zyn eygentlyk de lyfwachters van den Grooten Heer, en houden zich omtrent hem, wanneer hy door de Stad gaat. Hunne Wapenen zyn Pyl en Boog; en hunne Mutzen mede spits, doch op een andere wys, en met pluymen vercierd. Zy voeren dezen naam, die *Slinksen* beteekent, ter oorzaak dat, als zy, die zich aan de regter zyde van den Grooten Heer bevinden, moeten schieten, de pees met de slinkerhand trekken, ten eynde den Vorst den rug niet toe te keeren.

Doch de voornaamste van het voet-volk zyn de *Janitzers*, bestaande ten deelen uit Tribuyt-kinderen, en voor een gedeelte uit vrywillige verloochenden, waar van 'er zeer veele onder zyn, doch weinige geboorene Turken. Dit lighaam is zeer magtig, tot verwonderens toe eenig, en heeft groote privilegien en voorrechten; weshalven zy van een yder ontzien en ge-eert zyn. 't Maakt hen ook vry baldadig, en doet hen dikwils vervaarlyke ongeregeldheden aanrechten. Janitzers.

Ondertusschen durft'er niemand, op straf des levens, de hand aan leggen, dan alleenlyk hunne Officiers, zy daar en tegen vermogen, doch echter zonder reden, allerhande soorten van menschen te slaan, daar de arme Grieken dikwils het gevoel af hebben, gelyk ik meenigmaal aan zeer lichte, of gemaakte oorzaaken gezien heb. De Consuls en Ambassadeurs hebben 'er gemeenlyk in hunne Huizen, welke zy langs de straaten voor haar doen gaan. Die ook bekommerd is van in of buiten de Stad, door de moedwil der Turken, beleedigd te zullen worden, voorziet zich met een *Janitzer*, welke met een swaare stok in de hand voor uit gaat, en den geenen, in wiens dienst hy voor dien tyd is, tegens alle overlast beveylicht.

't Getal der *Janitzers* van de *Porta* word over de twaalf duizend geschat.

Zy woonen voor het meeste gedeelte in twee groote gebouwen, begrypende honderd en zestig Odas, of Kamers, in welker yder zich omtrent veertig onthouden, in eenige meer, in andere minder: 't staat hen vry, zo ze begeeren, elders hun verblyf te neemen, doch zy worden echter onder deze of geene

geene Oda gereekend, even of elke Oda een Rot, of Corporaalschap was.

Zy hebben verscheidene Officiers, en tot opperhooft den *Janitzer-Aga*, die in zeer groot aanzien is. Hunne bezolding is van drie tot zes Aspers 's daags, en word een Asper verhoogd, 't elkens als 'er een nieuwe Vorst op den Throon komt te klimmen, yder Asper nu maakt ruim drie deuyten.

Arapes. De *Arapes*, een ander soort van Voet-knechten, zyn zeer oude benden, al voor de *Janitzers* opgerecht, doch waaren eygentlyk pioniers, of schans-gravers, en derhalven ook in geen groote achting.

Gebegis, Topdgis, enz. Meer andere, als de *Gebegis*, of Harnas-veegers, de *Topdgis*, of Konstapels, enz. behooren ook nog tot de Krygs-macht te voet: doch ik zal my vernoegen met van de voornaamste gesprooken te hebben, en tot de Turksche Ruytery overtreden.

Espahis. De gemeene Ruyters zyn *d'Espahis*, welker lighaam mede zeer talryk is, zy worden, zo wel als de Voet-knechten, om de twee maanden betaalt, en trekken een bezolding van vyftien tot veertig Aspers 's daags, d'eene meer, d'andere minder, na dat ze lang of kort in den dienst van den Grooten Heer zyn geweest. Zy zyn verdeeld in Regimenten, welke yder een Vaandel van byzondere koleur, en yder een byzonderen Hoofdman hebben, die zy *Euluk-Agasi* heeten. Deze zyn eygentlyk bezoldigde Ruyters, en derhalven in een gestadigen en dadelyken dienst.

Maar men heeft noch een andere zoort van *Espahis*, welke in plaats van bezoldinge een Timar hebben, waar van zy ook Timar-spahis geheeten worden. 't Is zo veel als een Commandery, daar zy d'inkomsten af genieten, en die hen gemeenlyk op overwonnen Landeryen beteekend word. Zy staan onder den Sangiakbey, of Heer van den oord daar hunne Commanderyen gelegen zyn, onthouden zich ook den meesten tyd op de dezelven, en treeden niet in dienst, dan als zy door den Grooten Heer op ontboden werden; wanneer zy gehouden zyn hem met een zeeker getal van Ruyters, na dat men oordeeld dat hunne Timars konnen veelen, by te springen.

Noch zyn 'er onder de Turken veele lieden van vermogen, welke mede voor een zoort van Krygs-knechten gereekend worden: maar zy zyn niet gehouden ten Oorlog te trekken, of den Grooten Heer, die hun opperhoofd is, moet persoonelyk mede gaan, deze werden *Mutefe-rakas* genoemd, een zeekere weerdigheid, daar men mee voorzien moet wezen, om het Gouvernement van eenige plaats te bekleeden.

Hoewel den Grooten Heer tot het dragen van deze lasten Jaarlyks swaare sommen gelds moet uitschieten, word'er egter niet altyd evenveel by verlooren: want hy is erfgenaam van alle de geenen, welke gedurende hun leven bezolding van hem genooten hebbende, zonder kinderen komen te sterven; en indien ze niet als Dochters nalaten, treed hy, als Zoon, voor twee darde deelen in d'erfenis. Muteferakas.

XXVIII. HOOFDSTUK.

Zegenpraalende intrede van den Grooten Vizir, wegens de verovering van Segryn in Muskovien. Gevaar van den Resident Coljers en zyn gevolg, door de onvoorzichtigheid eeniger zyner Dienaars. Vuurwerk voor den Grooten Heer ontsteeken, enz.

Onder alle de gedenkweerdige dingen, welke ik te *Constantinopolen* gezien heb, moet ik ook niet vergeeten de zegenpraalende intrede van den *Grooten Vizir Kara Mustapha Bassa*. Hy keerde weder van Segryn in Muskovien, welke plaats hy veroverd had. 't Gerucht liep dat 'er den Grooten Heer zelve zou by wezen; 't geen derhalven te grooter nieusgierigheid verwekte: doch het wierd onwaar bevonden. Ik begaf my dan, op d'aanbieding van den Heer Coljers, doenmaals Resident, doch kort daar na Ambassadeur wegens haar Hoog Mogende aan de Porta, welke van voornemen was zich met zyn gantsche gevolg ten dien eynde na *Constantinopolen* te vervoegen, onder het zelve. Wy vertrokken omtrent twee uuren voor den morgenstond uit *Pera*, en namen ons verblyf in een straat, daar den Heer Resident uitdrukkelyk een Huis voor zich en zyn gevolg had doen bereyden, ter oorzaak dat 'er de *Vizir* met zyn Krygs-volk door most trekken.

d'Intrede geschiedde omtrent drie uuren voor den middag, en was zeer lustig.

Voor aan kwam de Ruytery heel geestig, en half op zyn Antyks, toegerust, zynde de meeste boven kleederen van verscheyde koleuren, altemaal van zeer kostelyke zyde, en de monteeringe ongemeen rykelyk; welke verscheidenheid van koleuren, zo misselyk door malkander geschakeert, een aangename vertooninge maakte. 't Voet-volk, meestendeel *Janitzers*, deed zich ook heel cierlyk op, hebbende zich op een zo vreemde wys toegetakeld, dat ik lust kreeg om 'er eenige van te teekenen; daar ik gelegentheid toe had, dewyl zy nu en dan, ter oorzaak van het groot getal, genootzaakt waaren stil te blyven staan. Boven allen behaagde my een Kok van den Grooten Heer, zeer geestig rond 'om het lyf behangen met eenige snuysteryen van zilver, mitsgaders een meenigte van bellen en Koks gereedschap, daar hy, door de schielyke en geweldige beweeginge van zyn lighaam, vermengt met zyn vervaarlyk schreeuwen en juychen, een vreemd geluid mee maakte. Van plaats tot plaats, tusschen de benden, wierden verscheyde dingen gedragen, als Tulbanden van de voornaamste Hoofd-Officieren, enz. 't Getal der Krygs-lieden in 't geheel wierd geschat op omtrent vyftig duyzend Perzoonen; weshalven al vry wat tyds verliep, eer de gantsche sleep voor by getrokken was. 'k Had 'er groot genoegen in: doch dit alleen mishaagde my, dat 'er, voornamentlyk onder het Voet-volk, gantsch geen ordre gehouden wierd, loopende bywylen als een koppel Schaapen door malkander, zonder ryen of gelederen in acht te nemen, of door ymand hier over bestraft te werden. d'Uitgelatene blydschap wegens hunne overwinning maakte hen verwilderd, en zou hen ook mogelyk niet veel na hunne Bevelhebbers doen luysteren hebben. De strengheid der Krygs-tucht heeft by zodanige gelegentheid geen plaats onder de Turken.

Maar d'onverzichtigheid van eenige der Dienaars van den Heer Resident, zou ons dit vermaak haast zeer duur hebben doen betaalen. Gaande na de plaats daar wy onze barken hadden gelaaten, ten eynde weder

Gevaar van den Resident Coljers, en zyn gevolg, door d'onvoorzigtigheid van eenige zyne Dienaars.

weder na *Pera* te keeren, ontmoeteden wy in een ſtraat, alwaar een der voornaamſte Turken zyne wooning had, zommige van deſſelfs bedienden, aan de Voorpoort; welke ziende zulken gezelſchap van Franken, en daar onder Mevrouw de Gemalin van den Heer Reſident, op zyn Hollands gekleed, ons eenige ſcheldwoorden na het hoofd ſmeeten. Twee of drie der Domeſtyken, redelyk beſtooven, en derhalven vry wat onbedachter, als anders wel geweeſt zouden zyn, (want in *Conſtantinopolen* moet men voor deze dingen doov wezen) namen de vrymoedigheid, ſteunende op het gezag van hunnen Heer, van hen op dezelve wys te antwoorden. De Turken vloogen daar op na binnen, kreegen eenige ſtokken, die ze altyd by der hand hebben, en kwamen daar mee op ons af. Dit veroorzaakte een groote verbaaſtheid. Den Heer Coljers die de Landaard by ondervinding had leeren kennen, en derhalven wiſt van wat naſleep dit werk zou hebben konnen wezen, voegde zich met groote voorzichtigheid tuſſchen beyden, en trachtte hunne gramſchap te ſtillen, met de ſchuld op d'onwetenheid van zyne Dienaars te leggen. Mevrouw zyne Gemalin, benevens Mejuffer Clara, hunne Dochter, die de Turkſche taal zeer wel verſtaat, en op de Turkſche wyze gekleed was, voegden haar minnelyke woorden, by die van den Heer Reſident, en brachten zo veel te weeg, op het verbitterd gemoed der Turken, dat zy zich eindelyk lieten gezeggen, en ons met vreede onzen weg vervolgen, niet weinig verheugd dat wy 'er zo gelukkig afgekomen waaren. Hier zag ik by ondervinding, niet tegenſtaande 't geen ik van de *Janitzers*, en het groot ontzach, 't welk men hen toedraagd, gezegt heb, hoe weinig zy zomtyds konnen uit-rechten; want de Turken luiſterden 'er zo weinig na, als of zy 'er niet eens by-geweeſt waren; en verre van hunne ſtokken te gebruiken, gaven zy de beſte woorden, dieze geleerd hadden, doch ik moet ook dit tot hunne verſchooning zeggen, dat ze wel voorzagen, indien wy handgemeen waren geworden, dat ons leven, door de groote toevloeying van andere Turken, in een baarblykelyk gevaar geweeſt zou zyn. Dit voorval deed my het beſluit nemen, van nooit meer in het toekomende, met zo ſterken gezelſchap het een of 't ander te zullen gaan bezichtigen.

Met veel minder gevaar, hoewel op een periculeuſe poſt, woonde ik ook by het vermaak van een Vuurwerk, 't geen door twee myner vrienden, uitdrukkelyk ten dien einde van *Smirna* gekomen, tot verluſtiging van den Grooten Heer vervaardigd was. 't Geſchiedde by gelegentheid dat zy te *Smirna* eenige vreugde-teekenen, van die natuur, over de Vreede tuſſchen de Franſchen, en de Hollanders hadden aangerecht, welke den Turken zo wel bevielen, dat 'er zelfs het gerucht ter ooren van den Grooten Heer afgeraakte. De Vorſt, van Natuure nieuwsgierig, deed hen aanſtonds ontbieden, op dat hy ook yts diergelyks van hunne konſt mocht zien. 't Vuurwerk vervaardigd, en de tyd om het aan te ſteeken beſtemd zynde, maakte ik my gereed om 'er mede het plaizier van te hebben, te meer dewyl 'er zeer zelden gelegentheden voorkomen, dat men omtrent eenig luſthuis van den Grooten Heer, wanneer hy 'er zich met eenig zyner *Sultanes* bevind, vermag te naderen. Een der Vuurwerkers, die het Cancelierſchap der Hollandſche Natie te *Smirna* bekleedde, was weder derwaards vertrokken, zulks dat de gantſche zorg nu op den anderen alleen, Rogier van Cleef geheeten, beruſtte. Wy begaven ons dan des avonds in de bark, en roeiden tot voor het *Spiegel Serrail*, zynde een luſthuis van des Grooten Heers Bywyven. Op het gebod van den Vorſt maakte men zich gereed. Ondertuſſchen plaatſte hy zich met de Sultana, of Keizerin, op de Sopha, om het ontſteeken der Vuurwerken, door de venſters, 't aanſchouwen.

Vuurwerk voor den Grooten Heer ontſtoken.

De nieuwsgierigheid, of ik ook mogelyk yts zou konnen zien, deed my d'oogen nergens anders na wenden. Wy lagen dicht genoeg, zulks dat men bequamelyk de ſtemmen kon onderſcheyden, zynde altemaal, uitgezonderd die van den Grooten Heer, Vrouwelyke; waar uit ik dan beſloot, dat deze ſtoet van Dames, welke rondom de Sopha ſtonden, van het gevolg der Sultana moeſt zyn; doch, dewyl het licht niet groot genoeg was, kan ik niet zeggen yts anders daar van gezien te hebben, als een gewemel, en het geflikker der koſtelyke kleederen. Wat het Vuurwerk belangt, 't was ſchoon, en moet de Juffers van het *Serrail* heel wel behaagd hebben; want op yder ſlag der waterballen, welke by de Turken niet in gebruik zyn, ontſtond een geſchater van lacchen, gelyk ook op het ſlaan van de ſlag-ſwaarden, daar twee van 't gezelſchap meeſterlyk mede ſpeelden. Een gedeelte der Boſtangis onthield zich middelerwyl aan de waterkant, om te bezorgen dat er geene onordentlykheden mochten gepleegt werden. Mogelyk, hoewel ik by deze gelegentheid niet al te veel gezien heb, zal het niemand licht gebeuren zo veel te zien; want dusdanige dingen komen zeer zelden voor te vallen.

XXIX. HOOFD-

XXIX. HOOFDSTUK.

Bedrieglykheid der Grieken. Hoofd-geld der Manlyke kinderen. Gebreken der Griekinnen. Gevaar der Franken van met dezelve te verkeeren. Straf der Griekinnen die zich in Hoerery verloopen. Vreemde liefde-teekenen der Griekſche Jongelingen. Het Trouwen der Grieken. Jong Joodſch Huwelyk.

Eer ik de Stad *Conſtantinopolen* verlaat, moet ik noch eenige dingen wegens de Grieken aanteekenen.

Bedrieglykheid der Grieken. Zy verſcheelen, wat hunne zeden belangd, weinig van de Turken; dog zyn op ver na zo oprecht niet, weshalven men, als men ytwes met haar te verrichten heeft, op zyne hoede moet wezen, om door hunne argliſtigheid niet bedroogen te worden.

Wyders vind men 'er niet de minſte ſchaduwe van die deftigheid, en wetenſchappen, waar door zy eertyds zo vermaard zyn geweeſt; haare geleerdheid zynde verkeerd in een domheid, daar men naauwlyks weerga van zoude kunnen vinden. Doch men moet dit tot haare verſchooning zeggen, dat het jok, daar zy onder zuchten, al het vuur van haar verſtand uitdooft: ook zoude men beſwaarlyk eenige natie vinden, die niet veel van haar luyſter zoude verliezen, indien zy de geweldenary van de Ottomanniſche Heerſchappy zo gevoelig moeſt beproeven; waar van wy in het dertiende Hoofdſtuk al eenigzints gemeld hebben.

Alle de Manlyke kinderen van de Grieken, gelyk ook van de Jooden, welke onderdaanen van den Grooten Heer zyn, moeten tot den ouderdom van veertien Jaaren gekoomen zynde, een zeeker Hooftgeld betaalen, 't geen zy *Harache*, of *Haradge* noemen. 't Bedraagd jaarlyks vier *Piaſters*, zynde omtrent 10. guldens: doch de geenen, welkers rykdommen bekend zyn, betaalen gemeenlyk eens zo veel. Van deze ſchatting is niemand uitgezonderd, hoe arm hy ook mag wezen, uitgenomen die onder de protectie van eenige Ambaſſadeurs zyn; doch, om malkander te verlichten, gebeurd het wel, dat de Jooden in eenige Steden een zeekere zomme gelds in 't algemeen uitmaaken, daar dit Hoofd-geld uit betaald kan worden; maar ik heb nooit gehoord, dat de Grieken die liefd-dadigheid voor malkanderen hebben, mogelyk by gebrek van vermoogen; waar door dan, dat te beklagen is, die geenen, die het niet konnen betaalen, zomtyds genoodzaakt werden tot de Mahometaanen over te vallen.

Veele gelooven dat derzelver eerſtgeboorene Zoonen *Janitzers* van den Grooten Heer moeten wezen; doch het is onwaar, en nooit in gebruik geſtelt geweeſt, als doen de Turken *Conſtantinopolen* eerſt hadden ingenomen. Maar in afgelegene plaatſen werd getuigd, dat door de Turken de Zoonen van de Grieken, boven de zeven jaaren oud geworden zynde, menigmaal weg genomen werden, om in 't *Serrail* te dienen, gelyk reeds op 't 113de. blad gezegd is.

Wat hunne Vrouwen belangd, zy zyn ongelooflyk hovaardig; maar op ver na zo ſchoon niet, als veele Reyzigers ons dezelve hebben afgeſchilderd. De fraaiſten die ik 'er onder gevonden heb, waaren op het Eiland *Chio*, of *Scio*, daar ik te zyner tyd van zal ſpreeken. By deze hovaardy is een leuyheid gevoegd, welke voor die der Turkinnen geenzints behoefd te wyken, en, hebben wy elders wegens de gebreeken van deze geſprooken, men beelde zich vry in, dat de Griekinnen noch ruym zo gebreekig zyn. Gebreken der Griekinnen.

Gevaar der Franken, om met dezelve te verkeeren.

De Turken (dit zy echter van die van *Smirna* gezegt) laten niet toe dat de *Franken* by de Griekinnen verkeeren, maar, gelyk het geld hier te Lande alles te weeg kan brengen, vervoegen zich de geenen, die de gave der onthoudinge niet hebben, by den *Kady*, van wien zy een verlof-briefje gaan haalen, waar voor gemeenlyk tien a twintig ryksdaalders betaald word; anders loopt men gevaar van door den *Soubachi*, zo veel als Schout, by de kop gevat, en in de gevangenis gesmeeten te werden, daar men, zo men een perzoon van eenig vermogen is, onder de twee a drie honderd ryksdaalders niet uit komt; welke somme, indienze niet spoedig genoeg betaald word, zetten ze de Juffer, daar men by betrapt word, op een ezel, met de darmen van eenige doode kreng omhangen, en voeren ze aldus door de Stad om, roepende van tyd tot tyd, dat ze aldus gestraft werd, om dat ze by zulk of zulken perzoon in ontugt bevonden is. 'k Heb 'er evenwel gekend, die vrywillig aanboden, zich by de Griekinnen te laaten betrappen, alleenlyk om het vermaak te hebben, van dezelve aldus te zien omvoeren: maar de *Soubachi*, wel wetende dat 'er niet van te haalen was, en dat ze wel haast met de Schepen, daar ze mee gekomen waaren, weder na Holland stonden te keeren, wilde de moeyte niet doen van haar te gaan vangen.

Wanneer de Turken ook vermoeden, dat zich eenige Griekin tot hoerery laat gebruiken, haalen zy ze uit haar huis, en doen haar door een Vroed-vrouw onderzoeken: welke haar Maagd bevindende, werd ze weder los gelaaten; doch anders loopt ze gevaar van gestraft te werden: maar zo de straf met geld afgekoft word, 't geen eigentlyk haar oogwit is, krygt ze weder een nieuwe Maagdom.

Vreemde liefde-tekenen der Griekſche Jongelingen.

Gelyk het trouwen van de Grieken in een onbedachte Jeugd geschied, zyn de liefde tekenen, die de Jongmans aan hunne Vrysters betoonen, ook van een zonderlingen aart, te weeten, zy snyden zich omtrent der zelver wooning, of als ze in gezelschap met malkander vroolyk zyn, met een mes in den arm, en betuigen aldus door het uitstorten van hun bloed, de hevigheid van haare liefde. Voornamentlyk worden deze zotternyen (daar de Turken mede niet vry van zyn) in dronkenschap aangerecht. Ik heb 'er gezien welker armen zodanig gekorven waaren, dat 'er naauwlyks een gave plaats aan te vinden was.

Het Trouwen der Grieken.

De Trouw der Grieken geschied op deze volgende wyze. De Bruid werd in een kamer apart geleyd, zynde heel cierlyk toegemaakt, om van de vrienden, en de bekenden gezien te werden: alwaar drie of vier uuren gezeten hebbende, komen de speelmeysjes, d'eene aan de rechter, en d'andere aan de slinker hand, om haar te vergezelschappen; als wanneer den Griekschen *Papas* werd gehaald, en in de kamer een stoel of tafeltje gezet, dienende in plaatse van een Altaar; op dit tafeltje werd een bord gezet, waar op den eenen, of den anderen Heilig is geschilderd. Daar benevens leggen twee ringen, en twee van wol gemaakte kroontjes, waar by twee brandende waskaarssen werden geplaatst. Als dan werd den Bruidegom binnen geroepen, en gezet aan de hooger hand van de Bruid, waar op dan den *Papas* een groote schotel doed komen, die hy voor haar beyden neder zet, eischende van de omstaande vrienden, of die daar tegenwoordig zyn, eenige vereeringen, voor de geenen die in het Huwlyk staan te treeden. Waar op den Kompaar, of Peter, die den speelknegt is, het eerste een vereering in de gemelde schotel legt, daar aan volgen alle die ter Bruyloft zyn gekomen, en yder geeft naar zyn vermogen, of liberaliteit: eenige geven een goude Dukaat, andere een Ryksdaalder, en de geringsten een Agt-en-twintig; sommige geven ytwes tot Huisraad, als een met goud of zilver geborduurde neusdoek, kandelaars, of een kopere ketel, of yts diergelyks. Dit gedaan zynde, komt den speelknegt, en

neemt

neemt het geld uit de gemelde ſchotel, wind het in een der vereerde neuſdoeken, en ſteekt het in de boeſem van de Bruyd, en zet het gegeven huisraad aan een zyde by malkander. Dan komen den Bruydegom en Bruyd voor den Prieſter, dewelke haar, alvoorens het formulier gelezen werd, met wierook en andere kruiden, benevens de omſtaanders, berookt. Alle de omſtaanders houden haar middelerwyle bezig met prevelen, en menigten kruysjes te maaken, als biddende voor de geenen die getroud ſtaan te worden, waar op vervolgens den Papas haar het formulier voorleeſt, en troud, nemende eerſt den ring van het gezeyde Altaar, die hy dan geheiligd wezende, na wederom veel kruyſſen gemaakt te hebben, aan des Bruydegoms regter pink ſteekt, en dan zo mede dezelve ring aan des Bruyds pink, het geene tot drie verſcheide reizen, aan haar beyden, herhaald werd. Als dan doed hy van gelyk aan beyde, met de kroontjes op hare hoofden te zetten. Dit geſchied zynde, geven ze malkander de regter hand, en werd haar een glas wyn gegeven, daar ze een mond vol uit drinken, benevens de Kompaar, of Peter: het glas uit zynde, werpt het den Papas aan ſtukken; als wanneer hy een zyden kleed over haar beyder hoofden leyd, en doed haar danſſen, of eenige diergelyke bewegingen maaken. Wanneer alle deze Ceremonien gedaan zyn, gaan de Mannen, en de Vrouws-perzoonen, yder apart, en maaken haar dien avond, of nagt, vrolyk, en houden Bruyloft, zynde het gezelſchap veeltyds heel groot, en de gerechten zeer menigvuldig, doch alle aangediſcht in kleene ſchoteltjes, van welke tuſſchen beiden verſcheidene, geduurende de maaltyd, veranderd werden. Als het gezelſchap zo groot is, hebben ze geen tafel; maar, gelyk ze alle op de Turkſche wyze op de grond neder zitten, zo werd de ſpyze mede op de vloer neder gezet, en alle de gaſten bedienen haar van een ſervet tot hand reiniginge, 't welk zo lang is, dat het zich over de ſchoot van allen ſtrekt.

Jong Joodſch Huwelyk. Onder de Jooden worden de partyen by wylen ook heel vroeg aan den anderen verknogt. By myn tyd trouwde een Jood van vyftien, met een Meysje van twaalf Jaaren; en binnen een Jaar waſſer een kind uit dit Huwelyk geſprooten, wanneer deze drie te zaamen omtrent 29. Jaaren konden haalen.

XXX. HOOFDSTUK.

Vertrek van Constantinopolen te water na Smirna. Korte beschryving van verscheidene onderweeg leggende plaatsen. Mitsgaders van de oude en nieuwe Dardanellen. Byzonderheden wegens den Hellespont. Overblyfzelen van Troyen. Gelegenheid van Bababarnoe, en Mitilene. Bericht wegens Tripolinsche Roovers. Wederkomst te Smirna, enz.

Vertrek van Constantinopolen.

Na dat ik my omtrent anderhalf Jaar tot *Constantinopolen* had onthouden, geduurende welke tyd ik een zeer gevaarlyke ziekte van acht Maanden had gehad, vertrok ik op den eersten van de Maand July des Jaars 1680. in gezelschap van twee myner Vrienden, van daar, om my weder na *Smirna* te begeven. Wy hadden uitdrukkelyk een bark afgehuurd, ten einde gelegentheid te hebben, om het aanmerkelykste, 't geen te water tusschen die twee Steden gelegen is, te konnen bezigtigen. 't Was omtrent zeven uuren in den morgenstond, dat wy van Galata afstaken, varende dicht voor by de *Seven Toorns* heen, welke Sterkte ik afteekende, gelyk ze hier onder N°. 40. gezien word.

St. Sephano.

Ten tien uuren kwamen wy al roeyende tot *St. Stephano*, alwaar ik een oud Kerkje, van des zelven naam, ging bezigtigen. Hier leggende kregen wy een gewenste voorwind, waar mede wy des naarmiddags ten drie uuren vertrokken, passeerende *Boeyoek-Tschesme*, *of de groote Punt*, daar een vermaakelyk Plaatsje leid, *Panejo*, of de *Madona* genaamd. Met Zonnen ondergang vonden wy ons, (na voorby, verscheydene Vlekken, en Dorpen, leggende geheel vermaakelyk aan het Canaal, gezeyld te zyn) voor *Selymbria*, tegenwoordig *Selivrea*, een oude Stad in het Oosten, voorzien met een meenigte van *Mosqueën*. Des anderen daags voeren wy voorby *Rodosto*, *Marmora*, *Gano*, *Gora*, en *Heraclea*, een plaats leggende zeer lustig in het geboomte, wyders voor by *Versniga*, en *Verita*, mede zeer vermaakelyk gelegen. Omtrent twee uuren na de middag, passeerden wy *Gallipoli*, een redelyke groote Stad, doch niet wel bevolkt; daar woonen veele Grieken, die zich meerensdeels geneeren met *Raki*, of Brandewyn, te verkoopen. Men ziet 'er een Kasteel, doch van weinig belang; mitsgaders een kleyne Golf, dienende voor de Scheepen en Galeyen; en aan de Zeekant het Arsenaal of Wapen-huis, alwaar eenige oude Galeyen onder een zoort van een boog leggen, welke door de Turken van de Venetiaanen genomen zouden zyn; wanneer zy het Eiland *Cyprus* vermeesterden. Doch het is waarschynlyker, dat het overblyfzelen zyn van hunne Vloot, die by Lepanto geslaagen wierd, en dat zy ze over den Korinthischen Istmus hebben gearbeyd; om dezelve in d'Archipel te brengen, daar ze doenmaals te water niet konden komen, vermids de Christenen, die d'overwinning hadden bevochten, den doortogt bezet hielden. Deze Stad word geloofd d'eerste te zyn, welke de Turken in Europa, onder *Amurath* den eersten, in den Jaare 1363. hebben veroverd, zy vertoond zich onder N°. 41. en is eene der geenen, welke ik na de teekeningen, van den Heer *Wastjau* heb gecopieert, alzo my de tyd niet toe liet zelfs daar een afteekening van te maaken. Om de Scheepen by nacht en ontyden in geen ongelegentheid te doen vervallen, ziet men aldaar twee Vuurbakens, welke zeer gemaklyk uit het geld, 't geen yder die daar passeert moet geven, onderhouden konnen worden.

Panejo. Selivrea. Rodosto, Marmora, Gano, Gora, Heraclea. Versniga, Verita. Gallipoli.

Tegen

VII . TU

GALLI

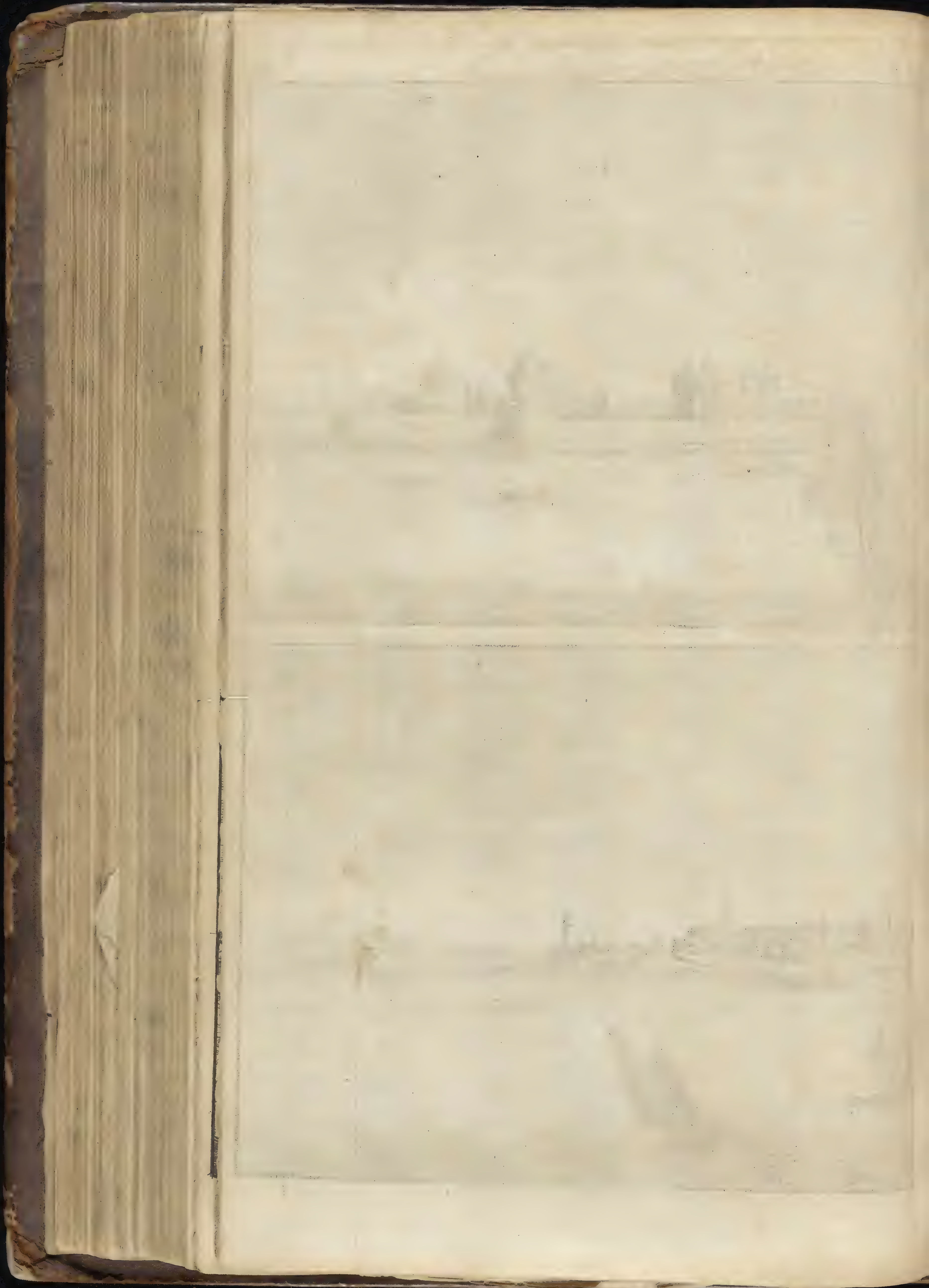
N

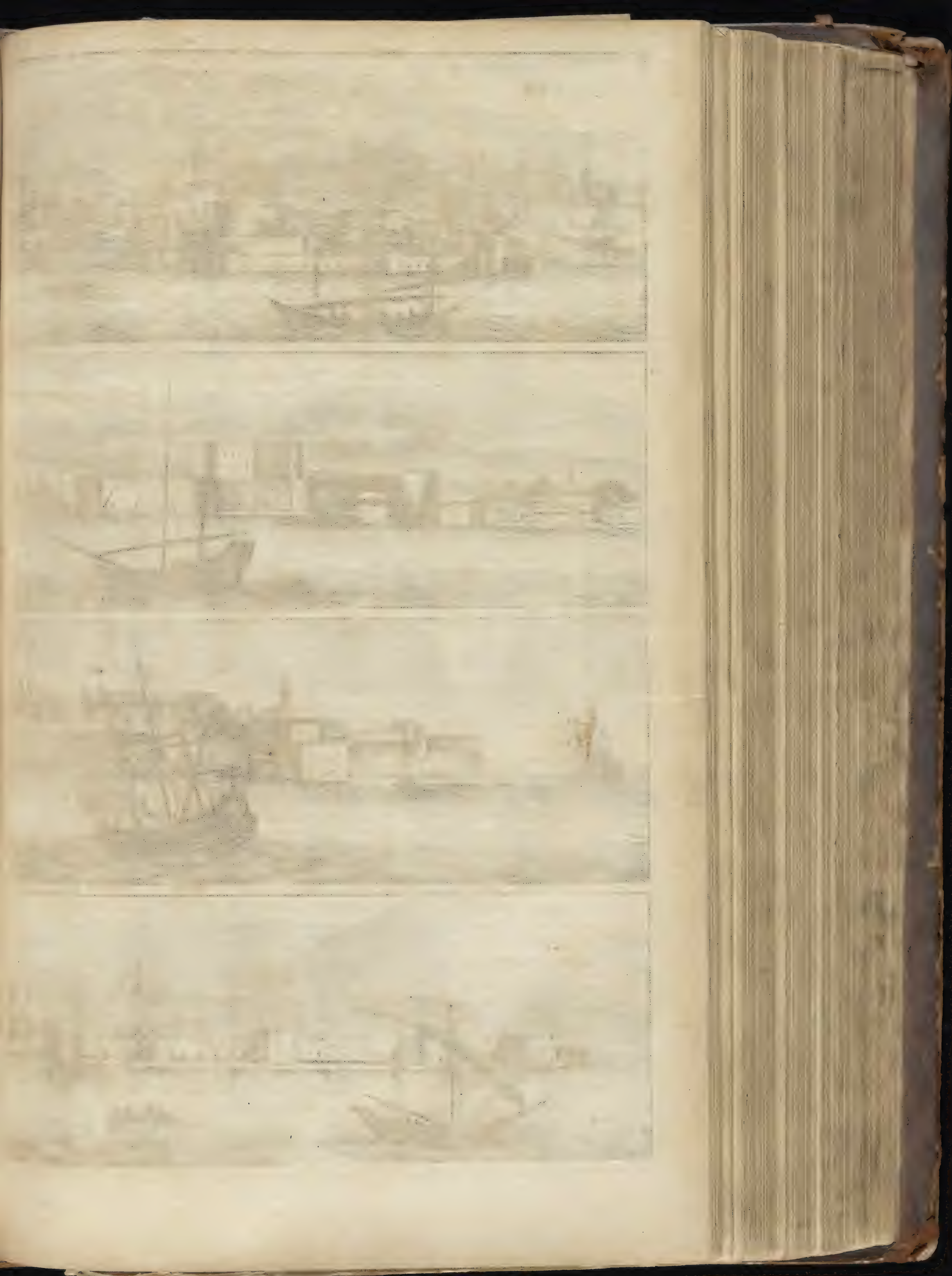
URRES

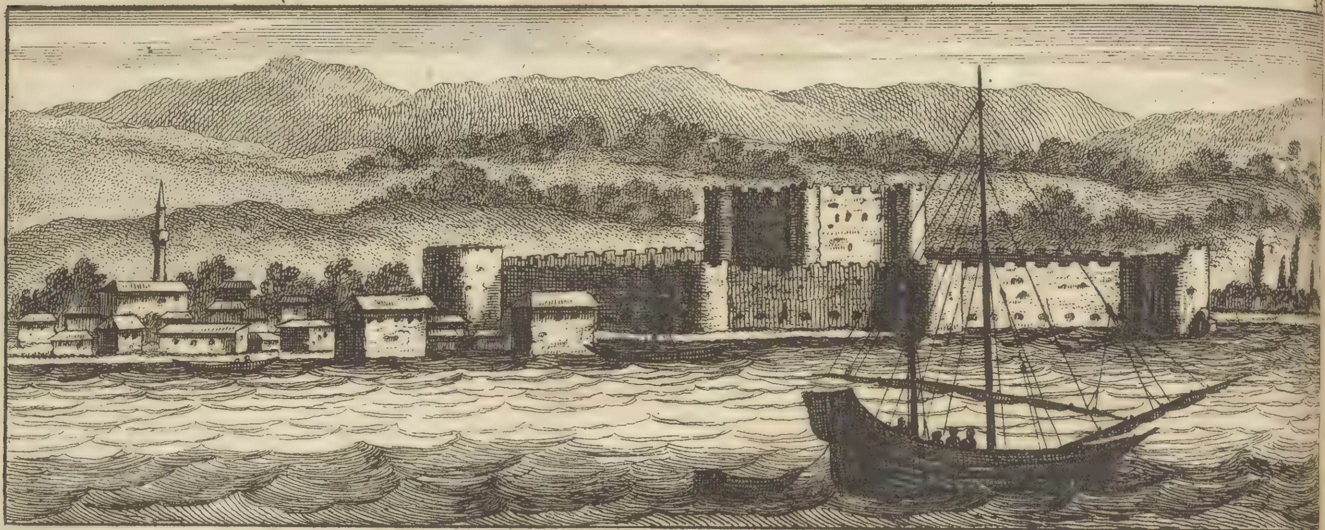
POLIS

Tegen over *Gallipoli*, op den over van *Asia*, aan den ingang van de *Witte Zee*, legt het van ouds vermaarde *Lampsaco*, een Stad of Vlek, meest door Turken bewoond, en daar zich weinig Grieken onthouden. De doorvaart tusschen *Asia* en *Europa* is hier heel eng, doch zeer vermaakelyk. Vervolgens quamen wy aan een plaats, *Mayte* geheeten, aan het einde van de *Propontis* gelegen, daar wy drie Steenbergen zagen, welke d'ingezetenen zeggen plaatsen te zyn geweest, daar tarw, koorn, enz. groeide, en aldus veranderd te zyn, om dat den Eigenaar, tegens alle reden wegens d'onvruchtbaarheid aan God klachtig viel. Hier loopt men met een sterke stroom af.

Oude Dardanellen.

's Namiddags omtrent vyf uuren bevonden wy ons aan de Kasteelen, daar wy genoodzaakt waren des nachts te blyven leggen; vermits wy niet voor des morgens afgevaardigd konden worden. Deze Kasteelen, die de naam van de *Dardanellen* voeren (ter oorzaak dat *Dardanus*, dien *Jupiter* by *Electra*, Dogter van *Atlas*, geteeld had, d'eerste Koning van dit Land was, en'er een Stad bouwde, die, even als het gantsche omleggende Landschap, na zynen naam Dardania geheeten wierd) leggen op den oever van den *Hellespont*. Het Kasteel aan de zyde van *Europa*, in *Romanien*, bestaat in twee Bolwerken; heeft in het midden een ronden Toorn; en legt drie hoekig, aan den voet van een hoogen berg, daar een fraay Dorp op gelegen is. 't Vertoond zich hier onder N°. 42. 't Ander Kasteel op den oever van *Asia*, in *Natolien*, is gebouwd in de Vlakte; heeft mede een fraay Dorp by zich leggen, en vertoond zich, als onder N°. 43. te zien is. Na ik kon bemerken, was het zo wel niet van geschut voorzien, als het ander. 't Getal wierd op by de dartig stukken geschat, veele der welken tot aan den anderen oever reiken; zulks dat, niet tegenstaande de swaarte der steene Kogels, daar deze stukken (die altemaal waterpas, en schuin leggen; op dat die van het eene Kasteel het ander niet mogen beschadigen) mee gelaaden worden (waar af de minste kaliber van zestig ponden is) die uit *Asia* in *Europa*, en weder die van *Europa* in *Asia* schieten: vermits de doorvaart, welke deze twee Kasteelen van malkander scheid, niet meer als een halve myl wyd is.

Veele gelooven, dat deze twee Kasteelen, en de Dorpen die'er by leggen, op de puinhoopen van die twee oude Steden *Sestos* en *Abydos*, gesticht zyn: doch men kan'er met geen volkomene zekerheid van oordeelen. Echter behouden de Kasteelen noch die naamen; wordende dat van *Europa Sestos*, en dat van *Asia Abydos* geheeten.

Zy worden voor de Sleutels van *Constantinopolen* gehouden, en gerekend vyftig Italiaansche mylen van daar gelegen te zyn.

Niemand mag hier voor by vaaren, zonder zich aan te geeven, en te laaten onderzoeken, 't geen aan de zyde van *Asia* geschied.

Nieuwe Dardanellen.

's Morgens omtrent tien uuren geraakten wy weder onder zeil, en passeerden de twee nieuwe Kasteelen, welke vier uuren van de oude werden gerekend geplaatst te zyn. Zy leggen, gelyk de voorigen, aan wederzyden der oevers: doch de doorvaart is hier veel wyder, beslaande ten minsten een myl, en een vierde myls; zulks dat men'er, indien men dezelve trachtte te overweldigen, ten argsten genomen, niet als met verwaaide Kogels geraakt zoude konnen worden.

Dat van *Europa* is gelegen tegen het hangen van een berg, en verzeld met een tamelyk Vlek, gelyk met N°. 44. verbeeld werd. 't Ander, op den oever van *Asia*, strekt zich in een Vlakte, en heeft mede een vlek by zich, volgens uitwyzing van N°. 45. 't Kanon dezer Kasteelen legt insgelyks waterpas: doch zy zyn wyders beide van geen byzondere sterkte, hebbende maar een eenige muur, zonder graft of bolwerken.

Hier omtrent is de zo vermaarde engte, die d'Ouden met den naam

Byzonderheden wegens den Hellespont.

van *Hellespont* genoemt hebben, ter oorzaak dat'er *Helle*, Dochter van *Athamas*, Koning der Thebaaners, trachtende, benevens haaren Broeder *Phryxus*, de laagen van haare Stiefmoeder *Ino* t' ontvluchten, het leven liet, en is op haar wydst, gelyk gezegd is, een myl en een vierde myls breed, behalven vlak voor aan den ingang, daar ze de wydte van ruim anderhalve myl heeft. Zy wierd ook noch de engte van *Sestos* en *Abydos* geheeten, en voerd tegenwoordig den naam van de *Dardanellen*, of de Straat van *Gallipoli*. 't Was hier daar de Turken d'eerste maal uit *Asia* in *Europa* overstaaken, en daar *Xerxes*, Koning van *Persien*, een Schip-brug liet slaan, om achtmaal honderd duizend Man in *Griekenland* over te voeren.

Lemnos.

Na dat wy de nieuwe Kasteelen verlaaten hadden, passeerden wy *Lemnos*, de plaats daar *Vulcanus*, zo als de Poëeten beuzelen, uit den Hemel gestooten zynde, zyn been kwam te breeken. Het strekt zich tegen het Land van *Troyen*, alwaar men de Stad *Tinda* tegen het gebergte aan het water ziet leggen.

Omtrent den middag kwaamen wy aan het genoemde Land van *Troyen*: doch onze Schiplieden, altemaal Grieken, en tot *Scio* t' huis hoorende, hadden zich, vermits de wind vry wat bulderde, gaarne ontslagen gezien van'er aan te loopen, en trachtten ons wys te maaken, dat het niet zonder gevaar van Schipbreuk kon geschieden. Bemerkende derhalven, dat zy de reis maar zochten te spoeden, en ons een ydele vrees in te boezemen, voerde ik hen te gemoet, dat zy geen gedachten behoefden te maaken, van te *Smirna* het bedongen loon te zullen ontfangen, indien zy ons niet aan land zetteden; zynde de bark uitdrukkelyk daar op gehuurd, dat zy ons onderwegen moesten aanbrengen daar wy weezen wilden.

Troye.

Aldus dan wierd de steven derwaards gewend, en zynde met myne twee Reis-broeders, benevens eenigen der Schiplieden te land getreeden, om te zien wat van die doorluchtige Oudheden overgebleeven mocht zyn, vertoonde zich voor eerst, dicht aan de Zee, een soort van een Kom, waar van het water zeer ondiep was, en den omvang ongevaar een Italiaansche myl begreep. Zekerlyk zal het een Haven zyn geweest: gelyk men ook noch kon oordeelen aan d'overgeblevene stukken van Kolommen, daar de Schepen en Galeyen aan vast gemaakt wierden, op dezelve wyze, als ik te *Delos* had gezien.

Ruim een half uur landwaard in, zag ik op een berg het overblyfzel van eenig Gebouw, dog het was zodanig vervallen, dat ik niet bekennen kon wat het geweest mogt zyn, en verder voorttreedende ontmoeteden wy verscheide Ruïnen, gelyk ook veele stukken en brokken van swaare Kolommen. Maar het geen al het ander verre te boven ging, waaren, omtrent twee uuren landwaard in, d'overblyfzelen van een Gebouw, 't geen van een vervaarlyke grootte geweest moet zyn, gelyk men wel kon afmeeten aan vier Poorten, staande noch over einde, welke de hoogte van vyf-en-veertig voeten hadden, behalven 't geen'er van het muurwerk noch boven dezelven overig was, waar van de dikte zich tot vyf Vademen uitstrekte. De Voorpoort stond noch by na in haar geheel, en was van byzonder groote steenen op malkander gevoegd. Ik ontmoetede ook aan dit gebouw noch een menigte van kleine Poorten, zo van binnen, als van buiten, rondom het zelve heen; mitsgaders aan d'eene zyde een Muur, genoegzaam ongeschonden, waar aan ik veertien Poorten telde, mede van een tamelyke grootte. De lengte dezer Ruïne besloeg honderd en dertig schreden, en de breedte honderd. Ik tekende ze af zo haast als my mogelyk was, aan twee verscheydene zyden, gelyk N°. 46. en 47. verbeelden. Myns oordeels zal het een Tempel geweest zyn: immers het was van binnen zo fraay, als ik ooit een vervallen gebouw gezien heb. Maar aan alle

deze

46

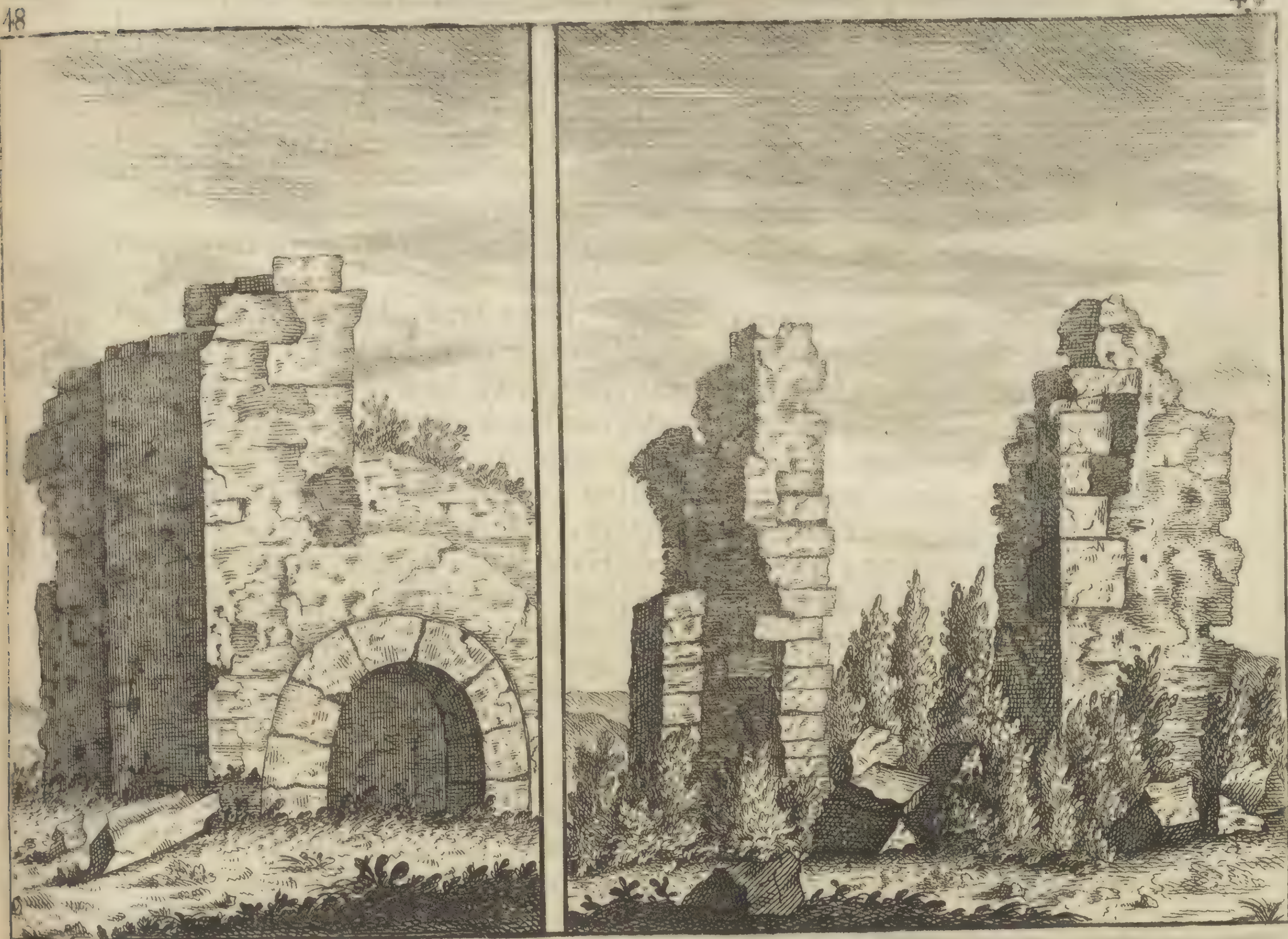
47

deze Ruïnen vond ik geen lofwerk, noch yts, waar uit ik de bouwkunde kon bekennen. Alleenlyk zag ik een ſtuk Steen, waar aan zich noch wat lofwerk vertoonde; weshalven ik het tot een gedenkteken, van dat, wel eer, zo zeer beroemde *Troye* met my nam, om by d'andere overblyfzelen der Oudheid, welke ik hier en daar verzamelde, te bewaaren. Gaarne had ik noch dieper landwaard ingegaan, en gevoelde een knaaging, dat ik zo haaſt van daar moeſt vertrekken. Doch myne Reisbroeders wilden zich niet langer waagen aan een Oord, waar de booſaardigheid van het volk ons niet onbekend was.

In het wederkeeren ontmoetten wy noch verſcheidene brokken van Oudheden, daar van ik 'er eenigen, hier nevens verbeeld, aftekende.

In der daad, de nieuwsgierigheid heeft my dikwils dingen doen ondernemen, waar van ik het gevaar niet genoegzaam bezefte: en de luſt om d' overblyfzelen van *Troye* te bezien, zou ons duur genoeg hebben konnen komen te ſtaan, indien wy een ongelukkige ontmoeting hadden aangetroffen; doch tot ons geluk zagen wy niet een menſch. Niet te min had ons de vrees op de wedertocht zodanig ingenomen, dat wy gantſch beſweet weer aan den oever kwamen, ſtappende aanſtonds in de Bark, die in een oogenblik onder zeil ſtak.

't Was 's namiddags ten vyf uuren, toen wy weder van *Troye* vertrokken, zettende de ſtreek na *Bababarnoe*, zo veel gezegt als *Vaders neus*. 't Is een Punt in *Aſia*, daar het Kaſteel *Molva* oplegt, tegen over het einde van het Eiland *Mitilene*. De meeſte vaartuigen komen hier by Bababarnoe.

ſtrydige

ſtrydige winden hunne verblyfplaats des nachts neemen, ter oorzaak dat men 'er genoegzaam in veiligheid is. Op dit *Bababarnoe* legt een hunner Heiligen begraaven, *Baba* genaamd, 't geen Vader betekend; voor wien de Barken altyd eenig brood in het water werpen: doch de Meeuwen, die zich hier omtrent in groote meenigte onthouden, vaaren 'er 't beſt van.

Wy beſlooten, dewyl het alreeds laat was, dien nacht daar te blyven, en kreegen noch een vaartuig by ons, 't geen mede van *Conſtantinopolen* kwam, en te *Smirna* 't huis hoorde. Ondertuſſchen, terwyl wy hier aan ſtrand laagen, wierden wy gewaar, dat 'er eenige Viſſchers, met hunne Bark, mede hunne ruſtplaats meenden te neemen.

Dezen een goede vangſt gedaan hebbende, brachten ons voor weinig geld de ſchoonſte *Barbonnen*, die ik ooit gezien heb. 't Is een ſoort van Zee-viſch, doch behoeft voor de Baars niet te wyken. Ook word ze op dezelve wyze bereid. 't Was noch wel een uur of anderhalf voor Zonnen ondergang; en yder overhongerig zynde, viel men aan den arbeid, om onze *Barbonnen* klaar te maaken. De toeſtel was vreemd, en onze Schiplieden ſprongen 'er zo kluchtig mee in de bocht, dat men het niet zonder lagchen kon aanzien. Voeg hier by, dat de Kok juiſt met tandpyn gekweld was, en een halfſleeten doek zeer aardig om zyn tronie geſlingerd had; de viſch wierd aan hoepelſtokken gebraaden, en zo als het ſpit was, was ook de ſchoorſteen, en de geheele toeſtel. Deze goede over een komſt maakte my begeerig om 'er een aftekening van te maaken, terwyl myn Confraters bezig waaren met de rotzen te beklimmen, daar ik hen plaatſte, en my zelven by de keuken, om te zien of de Kok haaſt klaar was. N°. 50. doet hier aanwyzing van, alwaar men het Kaſteel *Molva* in het verſchiet op een berg ziet leggen, getekend met de letter A.

's Morgens ten negen uuren ſtaken wy weder onder zeil, en ſtelden de ſtreek na het Eiland *Mitilene*. Middelerwyl ontſtond 'er een vervaarlyke wind; en de Zee begon zo hol te ſchieten, dat eenigen onzer Matroozen (want de Grieken, die groote ſnappers aan Land, doch zeer ſlechte Zeelieden zyn, verliezen terſtond den moed, en achten zich, als ze geen land meer zien, geheel verlooren, niet wetende waar de baaren hen heen zullen werpen) de traanen over de wangen rolden. Wy booden hen derhalven aan hand aan het werk te ſlaan, en verweeten hen hunne bloodhertigheid met zulke gevoelige redenen, dat de ſchaamte hun weder moed ſcheen in te boezemen. Aldus dan begon yder zyn werk weer waar te nemen, en anderhalf uur na Zonnen ondergang geraakten wy in de Haven van *Mitilene*. Mitilene.

Deze Stad, die den ſelven naam als het Eiland voerd, is redelyk groot, en heeft boven op den berg een kloek, en tamelyk ſterk Kaſteel, omringd met een dubbelde muur, en beter bevolkt, als de Stad zelve, aanzienlyk wegens twee fraaye Havenen. 't Omleggende land is heel vermaakelyk, gelyk uit d'afbeelding, waar in het Kaſteel met N°. 51. en het gezicht tegen over de Haven, die gelyk een inham is, met N°. 52. getekend ſtaat, te zien is.

Te *Mitilene* leggende wierd ons bericht, dat zich drie Tripolinſche Roovers omtrent deze kuſt onthielden. Hier van hadden wy te *Conſtantinopolen* al gehoord, en den Heer Ambaſſadeur *Coljers* my derhalven geraaden, dat de reis over land zoude neemen, om dat gevaar t' ontgaan: doch wat naauwkeuriger verneemende, wat 'er van mocht weezen, wierd my gezegt, dat ze weder vertrokken waaren. Bericht wegens Tripolinſche Roovers.

Maar de Turken van de *Dogane*, of Tol, waarſchouwden ons, dat wel twintig *Barbaroſſen* zich daar onthielden, om de goederen, welke zy met de Tripolinſche Zeeſchuimers geroofd hadden, (want weinige dagen geleeden hadden zy een Genueeſch en een Venetiaanſch Schip genomen)

50

52

te trachten te verkoopen, en rieden ons derhalven wel op onze hoede te weezen, ten einde niet in hunne handen te vervallen.

'T Leed ook niet lang, of eenige der gemelde *Barbaroſſen*, kwamen by ons aan het ſtrand, om te verſpieden wanneer wy meenden te vertrekken, en ons als dan met het een, of het ander vaartuig te vervolgen: weshalven wy, hebbende toenmaals geen Vreede met de Tripolinen, het veiligſt oordeelden, zo haaſt als zy weder weg gegaan waaren, aanſtonds onder zeil te ſteeken, alzo wy een gewenſchte wind hadden; waar door wy zo veel gevorderd zouden konnen zyn, dat, als zy ons vernamen, zy ons zo licht niet zouden konnen achterhaalen. Maar onze Grieken waaren zo vol vrees, dat wy moeite genoeg hadden, zo met dreigementen, van hen niet een ſtuyver te zullen betaalen, als met beloften, van het bedongen loon te verhoogen, om hen daar toe te beweegen. Wy geraakten dan in een oogenblik onder zeil, en in 't kort, zynde omtrent de middag, uit het gezicht van de Stad, en het Eiland.

De reden nu, waarom de Grieken niet durven vertrekken, om de Roovers t' ontvluchten, is, dat als ze van dezelve gekreegen worden, zy gewoonlyk een goet getal van ſtokſlagen, en kwaade handelingen te verwachten hebben, en ook wel het verlies van hunne vaartuigen en goederen.

Omtrent vyf uuren paſſeerden wy de Stad *Fotia Vecchia*, of Oud Fotia, welke een redelyk fraay en groot Kaſteel heeft, en zich op doed, gelyk de nevensſtaande afbeelding vertoond; en 's nachts omtrent elf uuren wierd het Anker, met groote blydſchap, voor het Waterkaſteel van *Smirna* uitgeworpen.

Fotia Vecchia.

Wederkomſt te Smirna.

53

XXXII. HOOFDSTUK.

Beleefdheid van den Heer van Dam, Conſul der Hollandſche Natie te Smirna, die den Auteur van huiſveſting en tafel verzorgd. Aanmerkelyke byzonderheden wegens de Kameleons. Andere ſoorten van Gedierten. Vreemde ontmoeting van een Turkſchen Slaaf, die zyne Moeder-taal vergeeten had, enz.

d'Auteur neemt zyn verblyf ten huize van den Hollandſchen Conſul.

Niet zo haaſt was het bekwaam dag geworden, of wy maakten ons gereed, om na de Stad te gaan; alwaar gekomen zynde, ging ik terſtond mynen plicht afleggen by den Heer *Jacob van Dam*, Conſul van de Hollandſche Natie, die de beleefdheid had van my, geduurende myn verblyf te *Smirna*, zyn huis en tafel aan te bieden: daar en boven heeft my dien Heer, by alle gelegentheden, zo veel eer en vriendſchap betoond, dat ik ten uiterſten in zyn Edelheid gehouden ben, en gemeind heb, tot deze openbaare dankelyke erkenteniſſe van deſſelfs weldaden, die ik hier laat invloeyen, ook na deſſelfs overlyden, verplicht te zyn.

Byzonderheden wegens de Kameleons.

Terwyl ik nu met zonderling vernoegen, en weinige bekommering voor de dringendſte noodzaakelykheden van het leven, den tyd te *Smirna* doorbracht, kreeg ik gelegentheid om eenige Kameleons te bekomen; zynde nieuwsgierig by d'ondervinding te leeren, hoe lang dezelven in 't leven konden blyven. Gemeenlyk had ik 'er vier in een groote kooy, en liet ze by wylen in vryheid door myne kamer loopen. Ook bracht ik ze dikwils achter in de zaal van het huis, daar de wind van de Zee-kant door heen ſpeelde, wanneer men beſpeurde, dat ze veel luſtiger, als na gewoonte, waaren, en die friſſe koelte met geopende bekken inhapten.

'T Is een vaſt gevoelen by de Natuurkenners, dat deze beeſten van de wind leven; en inderdaad, 't ſteund op d'ervarenheid, want ik heb de mynen nooit zien eeten, of drinken, t' en waare eenige vliegen, gelyk ik in 't gevolg zal zeggen.

Ook is het een waarheid, dat zy zich zeer dikwils van koleur veranderen. Ik heb dezelve by wylen in den tyd van een halfuur, drie of vier maal van verwe zien verwiſſelen, zonder dat 'er eenige koleur omtrent was; als wanneer ik hen metter haaſt met water, en ook wel met olyverw aftekende. De koleuren, welke zy het meeſt aanneemen, zyn een heel ſchoon groen, vermengd met geele ſtippen, of vlekken, zo fraay als men ze met eenig penceel kan verbeelden; ſomtyds ook met bruine vlekken: en aldus is het gantſche lighaam getekend, zelfs tot de ſtaart toe. Bywylen neemen zy een bruine koleur aan, gelyk die der Mollen. Alle welke verſcheidene veranderingen ik afgetekend heb na eene, die zich wel het meeſt, en fraayſt veranderde. Hunne gewoonlyke koleur is graauw, of liever muisvaal, en de huid zeer dun, en by na doorſchynende. Meeſtentyd neemen zy een koleur aan, als die van een Hagedis. Doch wat belangt, dat ze de koleuren zouden aanneemen, van alle de dingen, daar men hen opzet, ik heb by ondervinding geleerd, dat de Natuurkenners in dit gedeelte mis taſten: want zy neemen de roode, en verſcheidene andere koleuren, niet aan. Echter moet ik bekennen, dat ik 'er geeſtige veranderingen, ten dezen opzichte, in heb gevonden. 't Gebeurde eens, dat ik wat laat t' huis komende, een myner Kameleons, de voornaamſte van allen, niet in de kamer kon vinden; en willende niet te bed gaan, zonder hem gevonden te hebben, zogten wy met ons beiden meer als een half uur, wanneer wy hem eindelyk vonden zitten op een witte linnen Veſt of Rok, welke

54

55

welke, lang zynde, tot op de grond hing. Hier was hy opgeklommen, en vertoonde zich zo wit als het linnen zelf, zulks dat men hem kwalyk daar van kon onderſcheiden. Deze was de vreemdſte verandering, daar ik hem ooit in gezien heb, wel te verſtaan omtrent de aanneeming van de koleur der dingen, daar men ze opzet.

Nooit heb ik 'er langer in 't leven konnen houden, als vyf maanden; en de meeſten ſtierven my af binnen den tyd van vier.

'k Was nieuwsgierig om te weeten, waar hun ingewand in beſtond; opende derhalven eene, en bevond'er een-en-dartig eyeren in, van grootte als die der kleyne Vogeltjes, zynde altezaamen als aan een draad nevens malkander vaſt; doch geen gedarmte, of ytwes anders. Deze was myn beſte Kameleon, daar ik zo even af geſprooken heb. In eenige der anderen vond ik 'er weinig boven de twintig.

De tong is het aanmerkelykſt van allen, zynde zo lang als het geheele Beeſt. Hier vangen zy de vliegen mede; 't geen 'er de Natuurkenners ook van getuigen. 't Geſchied op de volgende wys. De Kameleon houd zich geheel ſtil, en, als 'er een vlieg komt, ſchiet hy met groote ſnelheid de tong uit, gryptze met de ſpits, en ſlikt ze binnen; waar toe zyn groote wyde bek, die hy open ſpart, zeer bekwaam is. Gelyk hier nevens vertoond word aan een, die den bek open heeft. Men gelooft, dat 'er eenige vochtige kleevendheid aan de punt van de tong is, waar aan de vlieg zou vaſt blyven: doch ik ben van gevoelen, dat hy ze met het voorſte der tong, als in een ſlouf, weet te beknellen, en aldus na binnen te brengen. Zy gebruiken (dit is my van anderen gezegd, doch ik heb het zelve niet ondervonden) noch een andere manier om de vliegen te vangen, te weeten, zy houden zich of ze ſlaapen, en leggen den tong over den rug tot aan de ſtaart toe. De vliegen nu, gelyk bekend is, begeerig na alle vochtigheid, zetten zich daar op neder. Ondertuſſchen blyft de Kameleon onbeweeglyk leggen: maar als hy voeld, dat het getal groot genoeg is, trekt hy de tong met zodanig een ſnelheid in, dat 'er niet eene van ontſnapt.

Als deze beeſten van eenige hoogte na de laagte willen weezen, laaten zy, met groote voorzigtigheid, eerſt d'eene voorſte poot benedenwaarts daalen, en dan d'andere, 't geen zy vervolgens ook met d'achterſten doen, ſlaande ondertuſſchen de ſtaart om 't een of 't ander, daar zy zich aan vaſt konnen houden, welke zy zo lang vieren, als 'er bot aan is; doch konnende als dan noch den grond niet bereiken, laaten ze zich plomp verlooren neder vallen. Hun gang is zeer langzaam, en hunne grootte als in N°. 54. verbeeld ſtaat, daar men ook de Tong, en de Eyertjes, kan zien, benevens eenige veranderingen, die ik 'er in heb aangemerkt: alle welke dingen getekend zyn na eene, die ik zelve heb opgezet, en noch onder myne bewaaring heb beruſtende.

Eenige willen dat de Kameleon den meeſten tyd den bek open heeft: doch ik heb zulks zeer zelden gezien, en by na nooit, dan wanneer ik hem ter plaatſe bracht, daar hy het vermaak van de wind kon genieten. Thans ſparde hy den bek open, en betoonde door zyne beweegingen, gelyk ook door zyne menigvuldige veranderingen, 't vermaak 't geen hy 'er in ſchepte. d' Oogen dezer beeſten zyn rond, geheel ſwart, en byzonder klein: en 't geen het aanmerkelykſte is, zy draayen het eene oog na deze, en het ander na die zyde, zulks dat ze te gelyk na boven, en beneden konnen zien.

Ik kreeg hier ook een beesje, 't geen de muizen vangt, en eet. Muiſen-eeter. 't Was van een graauwachtig geel, met ſwarte vlekken, gelyk gezien kan worden op N°. 55. wyders van grootte als een Wezeltje, en my te aangenaamer, om dat deze beesjes zelden gevonden werden. Ik behield het een wyl in 't leven: maar,

gelyk alle gedierte sterflyk is, stierf het my ook af.

Aard-wormen.

Verscheidene soorten van Aard-wormen, uitstekend fraay van koleur, en geestig getekend, als groen, en graauw, van gedaante en grootte als N°. 56. uitwyst, konden my alhier mede bekooren,

'k Zou hier meer van vreemde gedierten konnen spreeken, doch dewylze, door de gestadige vaart der Hollanders derwaarts, te veel bekent zyn, zal ik den lezer liever een verhaal mededeelen, wegens een ontmoeting, die vreemd genoeg is, om hem eenige verwondering te baaren.

Vreemde ontmoeting van een Turkschen slaaf, die zyn Moedertaal vergeten had.

Op zekeren dag aan de Zeekant wandelende, wierd my een persoon geweezen, dien men zeide, hoewel hy niet een woord Hollandsch kon spreeken, zig voor een Hollander uit te geeven. Hy was dien zelven dag eerst aangekomen, hebbende veele jaaren in slaverny by de Turken doorgebracht, en eindelyk de vrydom, benevens een getuig brief wegens zyne getrouwe diensten, van zynen patroon gekreegen. Daar lagen als toen eenige Hollantsche schepen, gereed om wel haast te vertrekken. Hier had hy het gezicht zodanig op gevestigd, dat men 'er een begeerte tot zyn Vaderland uit kon bespeuren. Ik sprak hem aan, om te weeten wat 'er van de waarheid mocht weezen, en vraagde of hy een Hollander was? Hy antwoorde in't Turksch van ja: waar op ik hem te gemoet voerde, dat hy dan Hollandsch met my zou spreeken: daar hy weder in dezelve taal op zei, dat hy zulks niet kon doen: dat hy op zyn negende jaar in de slaverny was geraakt, noemende het Schip, daar hy Kajuyt-wachter op was geweest: dat hy, verkocht zynde, landwaard in was gevoerd, en sedert nooit Hollandsch had hooren spreeken: dat hem derhalven die taal als vreemd was geworden, tot zo verre, dat hy 'er niet het minste antwoord in wist te geeven, doch dat hy echter alles noch wel kon verstaan, enz. 'k Was toenmaals in gezelschap van een myner Reisbroeders, die met my van *Constantinopolen* was gekomen, deze sprak het Turksch heel wel, zulks dat wy verscheidene redenen met hem voerden: doch wat wy ook mochten doen, men kon 'er niet een eenig woord Hollandsch uit haalen. 'k Begon derhalven te vermoeden, dat hy zich voor een Hollander trachte uit te geeven, om zig van ons Convoy te bedienen, en van de Natie geholpen te worden, of yts diergelyks, en sprak 'er met den anderen over. Hy, myne meening verstaande, verzocht pen en inkt (want hy had in de jeugd schryven geleerd) om te toonen dat hy een Hollander was, en in der daad, hy stelde op 't papier, 't geen hy ons dien aangaande te zeggen had. Dit kwam ons zo vreemd voor, dat ik hem zeide, dat hy met my by myn Heer den Consul zou gaan, aan wien ik 't voorgevallene verhaalde. Deze, zo nieuwsgierig als ik selfs, deed hem voor zich komen, en ontbood een zyner Janitsers, die slaaf in *Spangien* was geweest, aan wien hy ordre gaf om met hem te spreeken, en, zo het mogelyk was, uit te vorschen wat Landsman hy mocht weezen. De Janitser, na dat hy met hem gesprooken had, zeide, dat hy hem volgens de spraak voor een gebooren Turk zou aanzien, doch dat men hem echter wel mocht gelooven, ter oorzaak dat hy zo jong in slaverny was geraakt. Myn Heer de Consul stuurde hem dan na de keuken, met last van ten zynen huize te blyven, willende beproeven, of hem de tong, welke hy zeide als vast gehouden te worden, niet los zou worden: en, dewyl eenige zyner dienaaren Hollandsch spraaken, leed het nauwlyks drie dagen, of de slaaf begon, met kromme woorden, de waarheid van zyn voorgeven te bevestigen. Ondertusschen was hy, op verzoek van myn Heer den Consul, op de rol van myn Heer den Commandeur als matroos ingeschreeven, en van scheeps kleederen, met het geen daar verder toe behoorde, voorzien; weshalven hy aan boord wierd gezonden, doch op voorwaarde,

van

van over zeven of acht dagen weder aan land te komen, op dat men mocht zien hoe het zich dan met zyne spraak wilde schikken. 't Middel was goed: want op den bestemden tyd weder ten huize van myn Heer den Consul zynde gekomen, was hem de tong, door de gestadige verkeering met de Matroozen, zo los geworden, dat men duidelyk kon hooren, dat hy een Zeeuw was, zynde geboortig van *Ter Veer*. 't Kwam al de wereld vreemd voor, dat ymand zyne Moeder-taal tot zo verre kan vergeeten; en ondertusschen zag men 'er hier een voorbeeld van, daar ik niet geloof; dewyl ik alles zelve met de uiterste opmerking heb waar genomen, dat het bedrog de allerminste plaats in heeft gehad.

XXXIII. HOOFDSTUK.

Besluit van na Jerusalem te reisen. Vertrek van Smirna. Korte beschryving van Fotia Nova. Plechtigheid over het aannemen van een Afvallige tot het Turksche geloof. Gelegenheid van Porto Palermo. Coloquiti. Beschryving van het Eiland en de Stad Scio, Stanchio, of Isola Longa, en Rhodus. Gelegenheid van Tyrus. Komst te Damiaten. Vreemde ontmoeting met eenige Arabiers, enz.

Besluit van na Jerusalem te reizen.

IN *Italien* zynde, had ik altyd een groote begeerte gehad om na *Jerusalem* te trekken; welke sedert een tyd my op nieuws, sterker als ooit, begonnen hebbende te prikkelen, maakte ik my, met Rogier van Cleef, mede by den Heer Consul eenigen tyd gelogeerd hebbende, en die na *Cyprus* wilde, daar toe gereed; en had myn Heer den *Consul*, boven alle zyne weldaden, noch de goedheid van ons overvloedig van spys en drank te verzorgen. Wy meenden dan den 9^{den}. February de tocht te beginnen: maar een schrikkelyk onweder, zoo van wind als regen, 't geen dien dag ontstond, belette ons 't volbrengen van ons voorneemen; het welke dan noch den gantschen volgenden dag aanhoudende, wiert 'er zulk een water in *Smirna* gezien, dat men 'er bekwaamelyk met schuitjes in de Stad zou hebben konnen vaaren, staande het in de *Frankenstraat* vier voeten hoog, 't geen by menschen geheugenis niet was gebeurd. Den 11 den. 's morgens was het goed weêr, waar door wy genoodzaakt waaren zo schielyk te vertrekken, dat wy by niemand buiten 's huis afscheid konden nemen, alzo het vaartuig, waar op wy ons moesten inscheepen, gereed lag, om onder zeil te steeken. Met grooten haast dan aanboord gekomen zynde, liepen wy op den gemelden 11 den. February, 's morgens ten tien uuren, uit de Haven van *Smirna*, na dat ik my ruim zeven maanden, met byzonder genoegen, aldaar had onthouden. Ons vaartuig was een *Londer* (een soort van Turksche Schepen) gemonteerd met twee stukken Kanon, en veertien Bassen; gevoerd met veertig riemen (en alzoo al zeer na komende aan 't getal der riemen van de Galeyen, die 'er selden meer als sestig hebben) en bemand met seventig koppen, meest Grieken, en d' overige Turken. De wind was Zuid Oost, doch liep metter haast na 't Noorden, en Noord-westen; weshalven wy een goed stuk wegs langs de Stad heen moesten laveeren. Kort na den middag zetteden wy 't dicht buiten onder het water Kasteel van *Smirna* ten anker. Weinig voor onze komst aldaar, was daar ook aangekomen Capitein *Grasilie*, komende van *Marseille*, welke lang te vooren was verwacht, en door de Fransche Natie al voor verlooren gehouden; vermits 'er gerugten waren, dat zyn

Vertrek van Smirna.

ſchip door de Tripolinen veroverd, en na *Rhodus* was opgebracht. Hier haalden wy eenige barken ballaſt, en ſtaken des morgens, met het opkomen van de maan, weder onder zeil. De wind was toenmaals Noordelyk, en niet zeer ſtevig; doch komende omtrent de *Paardenhoek*, of d'*Engelſche Eilanden*, kreegen wy zulk een ſtooker, dat men geſtadig met de ſchoot in de hand moeſt ſtaan: en hier op volgde heel ſchielyk zodanig een ſtilte, dat wy heen en weder, en by wylen rondom, dreeven, en de *Caap Calberno* voor den nacht niet te boven konden komen, ter oorzaak dat de wint uit den Zuiden kwam. Wy beſlooten dan met een labber koeltje *Fotia Nova* in te loopen, alwaar wy, des namiddags ten vier uuren, het anker, op zeven en een half vadem waters, lieten vallen. Den 13 den. kwaamen eenige onzer Matroozen, die aan land hadden geweeſt, weder aan boord, met tyding, dat d' ingezetenen zes ſchepen, boven de Noorder hoek van het Eiland *Scio*, van het gebergte hadden gezien; welke wel licht Turkſche Roovers mochten weezen. Ondertuſſchen was de ſtrydige wind oorzaak, dat wy ons ſomtyds aan land gingen vermaaken; by welke gelegentheid ik de Stad ging bezichtigen.

Fotia Nova.

Zy is gelegen in het Landſchap *Lydia*; omvangen met een fraaye Muur, voorzien met ettelyke Toorns, en twee Poorten, mede byzonder fraay, doch die ik, uit vrees der Turken, niet dorſt aftekenen, en heeft twee ſchoone Havens, van zodanig een diepte, dat 'er een Schip, zonder hinder, tegen de wal kan leggen. De Stad zelve is kleen, doch zeer viſchryk, en teld, aan de Noord-weſt zyde, vier kleene Eilanden, welke onbewoond zyn. Alleenlyk hebben de Grieken op het eene een kleen Kerkje, S. Joris toegewyd, alwaar de Zeevaarende lieden van die Natie, als ze daar komen, Miſſe laaten doen. Buiten de Stadts muuren ziet men eenige Fonteinen, op de Turkſche wyze. Ik tekende de Stad eerſt af, als ze op N°. 57 verbeeld ſtaat; en noch eens met d' omleggende Eilandjes, met N°. 58 aangeweezen; als mede aan zekere waterleiding, welke even buiten de Poort haar begin neemt, te weeten, aan d'Ooſtzyde, aan een zeer vermaaklyken oord.

Deze voerd het water van het gebergte na de Stad. Ik bevond dezelve honderd en tachtig boogen lang, boven met beſlooten Canaalen, en tuſſchen beiden met verſcheidene Balancen voorzien, om de ryzing van het water te beter te geeven. Deze boogen, of *Arcades*, zyn acht voeten wyd, en twaalf hoog, t' ſamen met de Balancen achtien voeten. Zulks dat het water in de Balancen zes voeten hooger ryſt, als de boogen zyn. 't Begin dezer waterleiding voerd tot teken N° 59.

't Gebergte hier omtrent is by na altemaal Rots, vermengd met weinig vruchtbaar land, doorgaans bezet met laag geboomte. Op de vruchtbaare grond ziet men weinig gewas, om dat het dagelyks door de aldaar komende Galeyen werd weggenomen; om welke reden zy 'er geen moeite toe willen doen.

't Volk is hier bekend voor zeer boosaardig.

Zie daar 't geen ik van de Stad *Fotia Nova* kan berichten.

Den 15den. 's morgens met Zonnen opgang, kreegen wy een Schip in 't oog, zettende de cours na de Haven; doch omtrent de zelve komende, liet het d' Engelſche Vlag waajen, en wendde Zuid-weſt over, laveerende op de Golf van *Smirna* aan.

Plechtigheid over het aanneemen van een Afvallige, tot het Turkſche Geloof.

Dezen dag wierd een Afvallige onder de Banier van *Mahomet* aangenomen, en derhalven een groote vreugde by de Turken aangerecht. Zy ſetteden hem op een Paard; en trokken zoo met hem door alle de ſtraaten der Stad, met vliegende Vaandels, onder het geluid van trommelen en ſchalmeyen, altemaal met bloote ſabels in de vuiſt, en roers op de ſchouder, waar mede zy van tyd tot tyd vuur gaven, maakende ondertuſſchen een vreemd

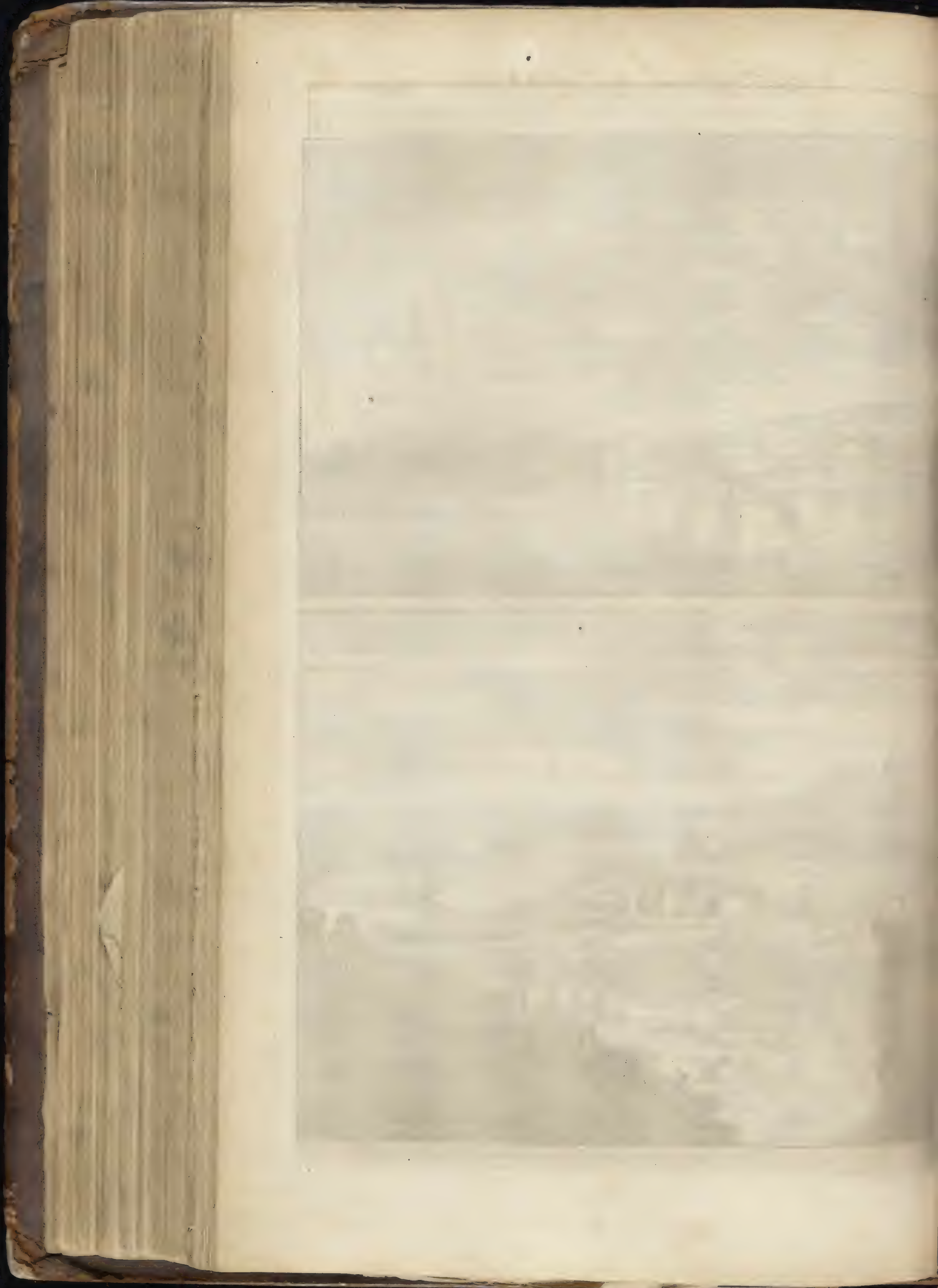
gejuich

57

58

59

60

gejuich, wegens het winnen van hunnen nieuwen geloofs-genoot.

Gelyk de wind ons niet wilde dienen, moeften wy hier blyven leggen tot den 21^ften^. wanneer wy des nachts ten drie uuren het anker lichtten, en met een Zuid-Oofte wind weder in zee ftaaken: maar zo haaft als wy ons omtrent de *Caap Calberno* bevonden, kreegen wy onze oude Zuide wind weder. Wy lieten het echter doorftaan, met hoop van tusfchen d'Eilanden *Spalmadori* en *Scio* door te komen; doch dewyl ons dit mislukte, waren wy, na veel talmens, genoodzaakt, des namiddags ten vier uuren aan het land van *Calberno*, in *Porto Palermo*, by de Grieken *Garillima* geheeten, op veertien vademen waters in te loopen.

Porto Palermo.

'tIs een fraaye luftige Haven, ftrekkende zich geheel in 't rond, en over al bezet met gebergte. Ik tekende deze af aan het inkomen uit het Schip, gelyk met N°. 60. werd aangeweezen. Doch niet lang lagen wy hier in ruft: want, omtrent twee uuren voor Zonnen ondergang twee Schepen boven de Noorder hoek van *Scio* ziende omkomen, konden wy ons, volgens het beftieren van hunne zeilen, niet anders inbeelden, of het moeften Roovers weezen; weshalven wy ons klaar maakten, om ons uit de Haven te verdeedigen, en ftelden Schild-wachten uit op het gebergte, zynde altemaal in het geweer, uit vrees van verraft te worden. Zy laveerden recht op de *Caap* aan, een teken van de *Golf van Smirna* in te willen; waar uit wy dan oordeelden dat het mogelyk de twee Schepen waren, welke van *Rotterdam* verwacht wierden.

Dus leggende, wierden wy in den duifteren nacht fchielyk door een fwaare val-wind beloopen; weshalven onze Capitein, Michaëli genaamd, na vooren willende loopen, om te zien of d'ankertouwen ook wel bezorgd waren, ontmoette hy by ongeluk een luik, 't geen open ftond, waar door hy plotfelyk nederwaards ftortte, met zo fwaaren val, dat men weinig leven meer in hem kon befpeuren. Men liet hem op de ballaft, ter plaatfe daar hy gevallen was, leggen, met een gebroken been, en andere fwaare wonden, en daar was niemand, die na hem zag, of kennis van medicynen had. Zulks hy met groot ongeduld na de Meefter en geneezing moeft verlangen, fonder hoop van die beide eerder, als tot *Scio*, te fullen vinden.

Ongelukkige val van den Capitein Michaëli.

Deze Capitein *Michaëli*, geboren te *Napoli di Romania*, bereikte den ouderdom van omtrent vyftig jaaren, was zeer goed van inborft, en had in den oorlog, tusfchen de Turken en de Venetiaanen, over de veertig wonden gekreegen. Weshalven zyn ongeluk ons altemaal zeer ter harten ging.

Den 22^ften^. 's morgens, lichtten wy het anker met een Zuide wind. Ondertusfchen kwam een der Schiplieden, die beneeden by den Capitein was geweeft, weder boven, aan wien gevraagd hebbende, hoe hy al voer, en of hy ook luft had om yts te eeten, met aanbieding van 't geen wy met ons hadden genomen; kreegen wy ten antwoord, dat hy noch eeten, noch drinken mocht, ter oorzaak, dat hy niet boven kon komen om zyn gevoeg te doen. Ik kon my niet onthouden van lacchen, en voerde hem te gemoet, of hy dan daar om genoodzaakt was zonder eeten of drinken te blyven leggen? De Griek, in plaats van 'er my befcheid op te geven, grimlachte, en ging heen. Ongetwyffeld moet hier eenig geheim mee vermengd zyn geweeft, doch welk, kan ik niet weeten.

Dezen dag geftadig heen en weder laveerende, konden wy *Scio* niet bereiken, en liepen derhalven, na dat wy met groote moeite, en gevaar, *Spalmadori* te boven waaren gezeild, twee uuren voor Zonnen ondergang, op drie-en-dertig Vademen waters, in *Coloquiti*, zynde een inwyk achter een Klip, daar alleen een Griekfch Kerkje op ftaat; 't geen drie uuren van *Scio* word gerekend. Hier lieten wy ons met ons vyven aan land zetten, vermits wy bevreeft waren voor twee Turkfche Schepen, welke

Coloquiti.

welke voor *Scio* ten anker lagen, en gingen te voet, met ongemeene moeite, over scherpe rotsen, en ongebaande wegen; zynde de grond een zeer hoog en steenachtig gebergte, op verscheidene plaatsen zo gevaarlyk door d'enge passagien, dat wy genoeg te doen hadden, met ons voor ongeluk te behoeden, te meer dewyl ons de duisternis overviel, zulks dat wy genoodzaakt waren heel spoedig voort te stappen, om niet al te laat in de Stad te komen.

Tusschen tien en elf uuren traden wy binnen, en namen ons verblyf dien nacht in een Grieksch huis, van 't welck de meester bloedverwant was van een der Grieken, die wy in ons gezelschap hadden. Hier wierden wy zeer beleefd onthaald, en hoorden den gantschen nacht vreugde op de straat bedryven, met danssen, zingen, speelen enz. 't Geen my heel vreemd voor kwam, alzo men niet gewoon is in andere Steden zodanig een vryheid onder de Grieken te zien. Des morgens vervoegden wy ons by den Vice-Consul, *Joanni de Campis* geheeten, behoorende de plaats onder het Consulaat van Smirna. Deze bood ons zyn huis aan, benevens alle gedienstigheden welke wy van nooden mochten hebben. 't Wierd aangenomen, en waarlyk zyne beleefdheid bestond niet alleen in woorden, maar ook in daaden; want, geduurende ons verblyf ten zynen huize, ging ik binnen en buiten de Stad al het aanmerkelykste, onder zyn geleide, bezichtigen. Midlerwyl bevond ik de twee gemelde Schepen te sijn, het een een Roover van *Tunis*, en het ander een Koopvaarder van Constantinopolen, beide verordend na Alexandrien. Daar lagen noch ses Galeyen, benevens verscheidene andere vaartuigen, in de Haven. Den 24sten. kwam onze *Londer* eerst binnen zetten, daar wy aanstonds onze goederen afhaalden.

Komst te Scio.

Beschryving van het Eiland, en de Stad Scio.

Dit Eiland mach met recht het Paradys van geheel *Griekenland* genoemd worden. 't Begrypt omtrent honderd Italiaansche mylen, en is achtien mylen van *Asia* afgelegen, en word 'er ongevaar honderd van *Smirna* gerekend. Men ziet 'er twee groote velden, het een tegen 't Noorden, en het ander tegen 't Zuiden: doch dit laatste is wel viermaal zoo groot als het eerste. Hier teld men zes Baronnyen, met hunne aanmerkelyke Toorns en Fonteinen, strekkende zich van het Zuiden na het Westen, genaamd *Criva*, *Platani*, *Camucessato*, *Criaurissi*, *Ploya*, en *Vestarcata*, altemaal Antyksche plaatsen, en de laatste boven d'andere zeer lustig en vermaaklyk.

Wat belangd de Stad, welke haaren naam na het Eiland voerd, zy is tamelyk groot, doch lang en smal, en heeft twee Kasteelen: het oude, 't geen heel groot, en als een kleine Stad is, getekend met de letter A. in 't welcke de Turken zich onthouden, en nooit Christenen mogen binnen komen, ter oorzaak van den argwaan der Turken: en het nieuwe, leggende beneden aan de Zee-kant. Dit is maar gemeen gebouwd, van geen groot belang, en verbeeld onder de letter B; doch omringt met veele schoone Tuinen, beplant met Oranjen, Limoenen, Cederboomen, Olyven, en Wyngaarden, en meestendeel vercierd met zeer vermaaklyke Speelhuizen, op de wyze van vierkante Toorns, daar zich d'inwoonders by Pest-tyden in onthouden.

Behalven de Stad, begrypt het Eiland noch twee-en-zeventich Dorpen, en onder deze twee, *Ellata* en *Vessa* geheeten, daar de patryzen tam gemaakt worden, 't geen zeer raar om te zien is. Deze patryzen zyn by dag in het veld, en hebben gemeenschap met de wilde; en des avonds keeren zy weder na de Dorpen. 'k Heb my laaten zeggen, dat ze de jongens, daar ze aan gewend zyn, volgen, even als de honden, ja zelfs, dat ze uit de Dorpen na het veld vliegen om de jongens te zoeken. Deze jongens weeten op een fleuitje elk de zynen by zich te doen komen, en leidenze in het veld, daar ze de kost gaan zoeken; en 's avonds keeren ze, op 't hooren van het gefleuit, ook weder te

Tamme patryzen op het zelve.

SCIO

B

te rug, yder daar hy weezen moet.

't Gantſche Eiland heeft een menigte van Maſtik-boomen, doch voornaamentlyk omtrent het dorp *Ry*. Men zeide my, dat ze in de maanden *Auguſtus* en *September* eenige gaten in de zelve maaken, waar door de Maſtik, zynde de gom dier boomen, langs de ſchors nederwaarts druipt tot op de aarde, daar ze zich als tot een koek zet, en verzameld zynde door wachters, die in hutjes woonen, bewaard werd. d' Ingezetenen weeten, hoe veel zy Jaarlyks aan den Grooten Heer moeten geeven, en zyn gehouden het overige, tot een zekere prys, aan den Tollenaar, en niemand anders, te verkoopen; die ze met goede winſt weder weet te verhandelen. Zy word in veele zaaken gebruikt, is als een witte gom, en heeft geen onaangenaame reuk. De Grieken, inzonderheid de Vrouwen, gebruikenze in menigte, alzo zyze kaauwen, en 'er doorgaans zodanig op verzot zyn, dat zyze altyd in de mond hebben. Zy ſpuwen 'er af, en beelden zich in, dat 'er de tanden wit van worden, en 'er den adem een aangenaame reuk af krygt.

School van Homerus.

Zes Italiaanſche mylen van de Stad, na de Noord-zyde, ziet men d' overblyfzelen van het *School van Homerus*. 't Is uit de rots gehouwen, heeft rondom zyne zitplaatſen, en in het midden een kleinen Altaar, altemaal uit de leevendige ſteen. De muuren en 't gewelf zyn verbroken, en het overige door d' ongemakken der lucht meerendeel geſchonden. Eenige willen, dat *Homerus* hier gebooren, en begraven zoude weezen.

Aan de Weſt-zyde, zeven Italiaanſche mylen buiten de Stad, ſtaat een vermaard Klooſter, *Niamoni* geheeten, 't geen d' Inwoonders zeggen door *Helena* geſticht te zyn. Het doet zich van buiten op als een bemuurde Fortres, heeft maar eene Poort, en een kleene, doch zindelyke Kerk, altemaal meeſt van Porphyrſteen, met zeer ſchoone Kolommen.

De Roomsgezinden hebben in de Stad vyf Kerken, als *il Domo Veſcovato*, of de Biſchoplyke Domkerk; *La Madona della Trave*; *La Capella*, of de Kapel, zynde het Klooſter der Capucynen; *La Madona del Roſario*, of de Lieve Vrouw van de Roozekrans, gebynaamd *S. Sebaſtiaan*, het Klooſter der Dominikaanen, of Preekheeren; *S. Miolo*, de Kerk van de *Sokolanti*, of Franciſkaanen, en *S. Antonio*, 't Convent der Jeſuiten.

Wyders heeft dit Eiland alle behoeften van leevens-middelen, onder anderen Koorn, en goede Wynen, doch die wat dik vallen; en is het eenigſte, 't geen zoodanig een vryheid, onder de Heerſchappy der Turken, behouden heeft.

d' Inwoonders leeven 'er na hun welgevallen, betaalende Jaarlyks ſlechts hunne tribuit.

Men heeft 'er verſcheidene braave Familien, en eenige roemen uit den Huize Juſtiniani geſprooten te weezen.

Daar werden veele Damaſten, Satynen, en andere ſtoffen gemaakt.

Schoonheid der Vrouwen van Scio.

De Vrouwen zyn hier ſchoon, blank, meeſtendeel blond van hair, vrolyk van aart, en vol bevalligheid; tot zo verre, dat ik moet bekennen, nergens vrouw-volk gezien te hebben, 't geen zich zo aangenaam in het oog vertoond. Men vind ze altyd net opgeſchikt, en geeſtig gehuld, met een wit kapſel van Kameriksdoek, daar zy, zo wel achter, als voor, bouquetten van ſwarte pluimtjes op zetten, en waar over een ſwart lintje of koordje heen ſwiert, Ik tekende eene der voornaamſten, gelyk ze op d'andere zyde verbeeld ſtaat. De gemeene manier is echter zo prachtig niet. 't Overige hunner kleeding beviel my niet zo wel, dewyl zy 'er de fraaye geſtalte van hun lighaam mede beneemen: want zy maaken het bovenlyf veel te kort: ook zyn de rokken te kort en te dik. De ſchoenen zyn hoog, en van binnen met kurke zoolen; wyders met Fluweel, of eenige andere zyde ſtoffe, konſtig geborduurd, daar zy zich meeſterlyk op verſtaan, overtrokken. Zy vallen ook niet zeer

vies, of al te ingetogen omtrent het manvolk: want zo wel in de Stad, als op de Dorpen, ziet men 'er, by gelegentheden van vrolykheid, aan alle oorden rondedanssen aanrechten: en een vreemdeling mag 'er zich met volkomene vryheid byvoegen, en een der goelykſten by de hand neemen, zonder dat 'er jalouzy over opgevat zal worden. Zy toonen zich ook zo beleefd omtrent de vreemdelingen, dat men 'er over verſtomd ſtaat. Maar om de bevalligheid dezer Juffers met te meer genoegen te mogen genieten, diend men wel Griekſch te konnen ſpreeken; vermits 'er weinige onder zyn, die de Italiaanſche taal verſtaan. Doch het meeſte deel van het Manvolk weet 'er zich redelyker wyze van te bedienen. Wat de dracht van dezen belangt, die is by na de zelve, als ze in voorige tyden by onze Landgenooten gebruiklyk was, eer de ſtemmige Hollanders, met de wiſpeltuurige *Modes van Vrankryk* te volgen, d' oude deftigheid verbaſterden. Zy draagen ſpitſe hoeden met breede randen, en een korte rok, met vier groote ſchooten; de mouwen op den arm open, en aan beide de zyden met een ry kleine knoopjes bezet. De borſtrok is gemeenlyk van ſchoone gekoleurde zyde; en de broek, welkers pypen yder de wydte van omtrent drie vierendeel van een elle hebben, op het been met een ry knoopen, en eenige ſtrikken, van drie vingerbreed lang, vercierd. Beſſen, of daſſen zyn by hen in geen gebruik, maar in derzelver plaats hebben ze een reep van fijn doek, ongevaar een half el lang, tot een kraag, aan de halsboord van hun hemd vaſt genaaid. De kouſſen en ſchoenen zyn op de zelve wyze als d' onzen.

Terwyl ik my aldus bezig hield met d' aanmerkelykſte dingen in en omtrent *Scio* te bezichtigen, verſtond

STA

RHO

CHIO

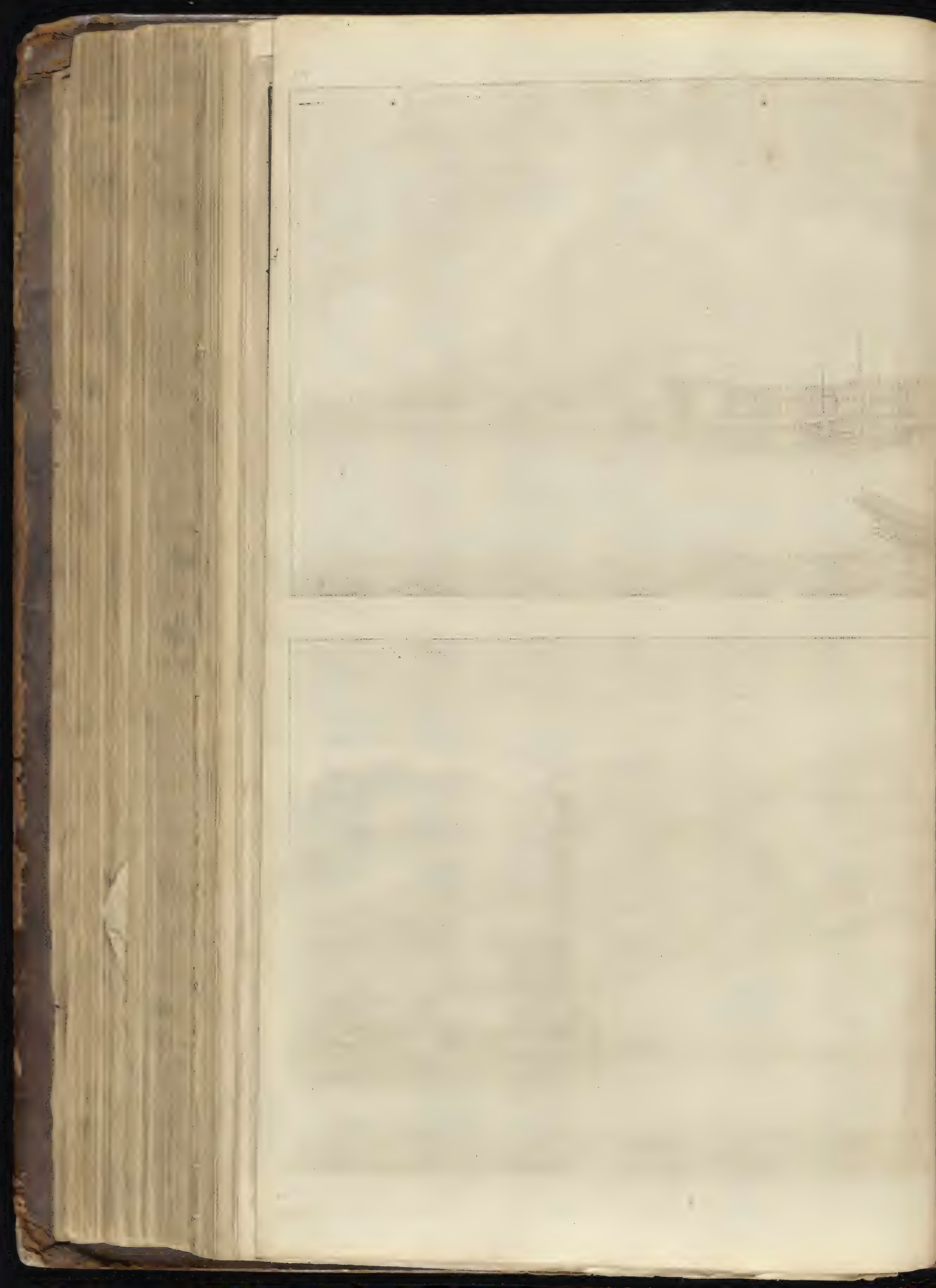
63

OUS

64

ſtond ik, dat 'er goede gelegentheid was om na *Damiaten* te gaan, en maakte derhalven verding met den Capitein wegens de vracht. 't Vertrek was beraamd tegen den 27ſten. February; weshalven ik een gedeelte van den tyd, dien ik noch overig had, beſteede tot het aftekenen van de Stad, hebbende my ten dien einde geplaatſt aan de land-zyde op een berg, alwaar dezelve zich het fraaiſte vertoond.

Gaarne had ik nog eenige dagen willen blyven, om het gezelſchap dezer bekoorlyke Griekinnen by te woonen: doch dewyl de geſteldheid der zaaken zulks niet toeliet, traden wy te ſcheep op den gemelden 27ſten. en lichtten omtrent den middag het anker, met een Noordelyke wind, vertrekkende in gezelſchap van de twee gedachte Schepen, verordend na *Alexandrien*. Ons vaartuig was een *Saike*, van welke men zich hier te lande zeer veel bediend. De wind diende ons zo wel, dat wy des anderen daags morgens ten acht uuren, na verſcheidene Eilanden voorby gevaaren te zyn, het anker wierpen voor de Stad *Stanchio*, of *Iſola Longa*, op vyf vademen waters.

Stanchio of Iſola Longa.

De Stad legt heel vermaaklyk, en is rondom bezet met Oranje en Limoen-boomen, mitſgaders een menigte van Wynbergen, welke goede Muſcadel-wyn, en overvloed van Rozynen uitleveren. Zy heeft een groot Kaſteel aan den oever van de Zee, doch niet ſterk, daar de Turken bezetting in houden: doch de Stad zelve word meeſtendeel van Grieken bewoond. Zy is van binnen voor een Turkſche plaats nog redelyk fraay, en heeft in voorige tyden onder de Genuëzen geſtaan. Van ouds wierd zy *Cos* geheeten, en waren aan dezelve hunne geboorte verſchuldigd, die vermaarde Meeſter in de Geneeskonſt *Hippocrates*, en de Prins der Schilders *Apelles*.

Een Tempel van *Æſculapius* heeft deze Stad eertyds ook een groote luiſter bygezet.

De Inwoonders wyzen noch de plaats aan, daar *Hercules* zoude gewoond hebben: mogelyk dat zy die van den gemelden Tempel daar voor neemen.

Wanneer de Ridders van *Malta* het Eiland *Rhodus* noch bezaten, behoorde ook deze Stad onder hun gebied.

De vreemdelingen hebben hier meer bekyk, als hen lief is, voornaamentlyk van het Vrouwvolk, 't geen met troepen ſtaan blyft om hen na te oogen. Zy vraagden ons met byzondere nieuwſgierigheid, of wy ook Chriſtenen waren, en, verſtaande van ja, betoonden zy een ongelooflyke blydſchap. Ook verneemen zy gemeenlyk van wat oord der wereld men komt, en waar men heen gaat, even of 'er hun belang aan hing. Men deed ook deze vraag aan my, en hebbende geantwoord, na *Jeruſalem*, wenſchten zy my over de ſtraat, met groot geſchreeuw, en zonderlinge betuiging van Chriſtelyke liefde, een gelukkige reis: ja het huis, alwaar ik eenige voorraad van wyn opdeed, was zodanig bezet met deze Griekinnen, dat ik 'er in 't uitgaan naauwlyks door kon dringen.

Tegen over deze Stad ſtrekt zich een lang gebergte, *Petrouny* geheeten, als mede aan de zyde van de zelve; tuſſchen welk gebergte men zeer vermaaklyk doorvaart, in de nevensſtaande aftekening is de Stad verbeeld met N°. 63, en het Kaſteel aangetekend met de letter A.

Een uur nademiddag gingen wy weder 't zeil, met een Noordelyke wind, houdende het gebergte beneven ons, tot ten drie uuren.

Des nachts omtrent een uuren, op den eerſten Maart, kwamen wy aan de vermaarde Stad *Rhodus*, daar wy, ter oorzaak dat de wind ons tegen was, genoodzaakt waaren te blyven; waar door ik dan, tegen verwachting, gelegentheid bekwam om myne nieuwsgierigheid, in het bezichtigen van deze beruchte Plaats, te voldoen.

Aankomſte aan Rhodus, en beſchryving van deze Stad, en het Eilandt.

Met het opgaan van den dageraad maakte ik my daar toe gereed, en verbeeldde my ſtraks, uit het buitenſte gezicht der Stad, yts fraais te zullen ontmoeten.

Aan het inkomen van de Haven ziet men voor eerst een rond Kasteel, strekkende zich wat in Zee, waar by verscheidene van gehouwene steen gemaakte Molens staan, welker getal van wieken grooter is als dat der onzen; 't geen in myne aftekeningen meermaalen gezien zal worden. Van deze Molens zyn eenige vervallen. Hier achter leggen zich de groote Schepen ten anker.

Tegen over, aan de Noord-zyde van de Haven, ter rechterhand inkomende, heeft men een zeer schoonen vierkanten Toorn, welker hoogte gezegt werd over de honderd voeten te zyn, boven op aan yder hoek voorzien met een Schilderhuisje, om alle aankomende Schepen te konnen ontdekken. Deze Toorn, behalven dat hy ook noch met een Gordyn aan de Stadsmuuren loopt, is gehecht aan een Bolwerk, 't geen daar achter legt, en beplant met eenige zeer zwaare stukken kanon, waar mede men het inkomen in de Haven van alle kanten kan beletten.

Onder dit geschut is een stuk van twaalf duitsche voeten lang, yder voet van twaalf duim, schietende een kogel van ongemeene swaarte. Men beziet dezen Toorn aan de landzyde door een hout Tralie werk, waar mede de zelve afgeslooten is. Men zegt, dat die aldaar door de Turken gebouwd is, en wel ter plaatse, daar eertyds de Toorn van St. *Nicolaas* stond.

De gemeene Vaartuigen leggen tusschen den zelven, en de Stads poort ten anker. Tegen over dezen Toorn, aan d'andere zyde van de Haven, echter aan de zelve Noordzyde, staat het Kasteel *S. Angelo.* Deze wydte word op ruim vyftig vademen geschat, en gehouden voor de plaats, daar voormaals *Colossus*, of het *Zonnebeeld*, voor een van de zeven Wonderen der Wereld geacht, gestaan heeft; welkers grootte zodanig was, dat de Schepen tusschen desselfs beenen door in de Haven zeilden, en een gemeen man den duim naauwlyks kon omvademen: 't geen ook hier uit afgemeeten kan worden, dat, als het zelve door een aardbeving nedergestort was, negen honderd Kameelen gebruikt wierden, om het koper, daar het van gegooten was, weg te voeren.

Aan het laatstgemelde Kasteel, 't geen ook de *Diamant* genoemd word, om dat het achtkantig is, heeft men een goede Haven voor de Galeyen. De mond is zeer naauw, en word des avonds met een keten geslooten, welke met het eene eind aan een Toorn, staande op het einde van de beschermmuur, en met het ander aan een Rots op het land, weinige treden van het Kasteel *S. Anselmo*, vast is.

In de Stad gekomen zynde, vervoegde ik my terstond na een Dorp, niet verre van daar gelegen, om eenige Paters te mogen vinden, die my aanwyzing van de voornaamste oorden en zaaken konden doen: maar men onderrechtte my, dat zich geene *Franken*, of vreemde Paters, daar meer onthielden. Ik begaf my derhalven na den opperſten der Grieken: doch deze d'Italiaansche taal niet verstaande, bleef ik even wys, en keerde met groot misnoegen weder na onze *Saïke.*

Ondertusschen, terwyl ik nu niet veel vrucht van myne Landgang verwachtte, wierd ik in het Hollandsch aangesproken door een Venetiaan, welke dartig Jaaren slaaf was geweest, en over een wyle vry-gekogt. Hy had eenige Jaaren met de Hollanders ter Zee gevaaren, en by die gelegentheid de taal geleerd. Deze bood my blymoedig zynen dienst aan, en bragt my by een Hamburger, die, heel jong in slaaverny geraakt, Turksch was geworden, en hier de bediening van Konstapel op een galey, mitsgaders het opzichterschap over het Stads Kanon, bekleedde, zynde *Ali* geheeten; ik vond hem, buiten dat hy tot het Mahometaansche geloof was overgevallen, een heel eerlyk man, die groote believing voor my had, en my leidde overal, daar hy oordeelde dat myne nieuwsgierigheid zich heenen zoude konnen strekken.

Wat

Wat de Stad *Rhodus* belangd, zy is groots, en deftig gebouwd, hebbende de Muuren op die manier, als die van *Romen*. Twee Poorten geeven ingang tot de zelve, d'eene aan de Zee, en d'andere aan de landzyde. Die aan de Zeekant is zeer fraay, en de Stad aldaar voor een gedeelte met een dubbelde Muur omvangen. Voor de zelve ſtaat een houten huisje, daar de lieden van de Tol zich in onthouden. Aan de landzyde ziet men een omvang van drie Muuren, yder ter hoogte van achtien vademen, en redelyk dik, verſterkt met een groot getal van Toorns. Op de Wallen, in 't algemeen gerekend, teld men vier honderd en ſeſtig ſtukken Kanon, waar onder veele ſwaare metaale zyn, en op de twee Kaſteelen honderd en ſeſtig.

Het Kaſteel binnen de Stad, aan de landzyde, is zeer hoog, en groots gebouwd. Hier worden de voornaamſte gevangenen van den Grooten Heer bewaard; en bevond 'er zich noch, toen ik 'er was, een Tartariſche Koning, die 'er al drie Jaaren had gezeten. Echter wierd hy zo naauw niet opgeſlooten, of de *Baſſa* vergunde hem by wylen, zich wat te mogen gaan verluſtigen.

De Straat der Ridders van *Malta* munt uit boven alle d'anderen. Voor veele Huyzen ziet men noch in marmer hunne wapenen uitgehouwen, en by eenigen noch geſchriften.

De Poorten pronken inſgelyks met het wapen van den Groot-Meeſter der Order.

De Huizen zyn hier altemaal van groote ſteenen opgebouwd, gelyk ook mede de buiten plaatſen, of Dorpen der Grieken, welke binnen de Stad niet vermogen te woonen.

Deze buiten plaatſen zyn grooter als de Stad zelve. Men ziet 'er veele luſtige Tuinen, en in de zelve zeer veele Oranje boomen, welker vruchten, in ſmaak en reuk, voor geene andere behoeven te wyken.

De Griekſche Vrouwen hebben hier dezelve nieuwſgierigheid ten opzichte der vreemdelingen, als ik elders van die van *Stanchio* hebbe gezegt.

Het Eiland begrypt in 't geheel zes dorpen. 't Geen dichtſt aan de Stad gelegen is, word *Caſa Nova*, of het *Nieuwe Dorp* geheeten. De naamen der anderen zyn *S. Janargier*, *S. Naſtaiſia*, *Bakſimale*, *Thepoeria*, en *Trinda*. Dit laatſte legt onder aan een berg, daar de oude Stad heeft geſtaan, gelyk de lieden des lands my wiſten te zeggen, zynde die plaats omtrent acht Italiaanſche mylen van de tegenwoordige Stad afgelegen. Ter zyde van de zelve, aan de Zee, ziet men noch eenige oude brokken van muuren, doch hoe dit met de gelegenheid van de Haven, en de plaats, daar de *Coloſſus* geſtaan heeft, te ſamen gebragt zou konnen werden, kan ik niet bezeffen.

Eertyds pronkte dit Eiland met vier Steden, *Lyndus*, *Clamyrus*, *Faliſſus*, *en Rhodus*. Van de eerſte zyn de muuren geſlecht, en niets overgebleeven als een kleine burgt, waar om heen veele Zeevaarende Grieken woonen: en van *Chamyrus* en *Faliſsus* ziet men alleenlyk de grondveſten van de wallen. Boven op de hoogte van het gebergte, aan de Zuid zyde, achtien honderd vademen van de Stad, ontmoet men een berg, door de Krygslieden van Sultan *Soliman* den II^den^. in den Jaare 1522 in eenen nacht opgeworpen, door welkers middel hy (met duizend Galeyen, die hem als tot een brug verſtrekten, ten dien einde van d'Ooſtzyde uit *Natolien* overgekomen) de Stad in zyn geweld kreeg, als zynde hooger gelegen, en konnende de zelve derhalven dwingen. Dicht benevens den gemelden berg is noch een anderen berg opgeworpen, beide in den tyd van vier-en-twintig uuren. De laatſte werd gerekend tachtig vademen van de Stad te zyn.

Buiten de Stad, in de vlakte, oeffenen de Turken zich in het worſtelen, 't geen ik een reis of twee heb gezien, zynde daar toe een bekwaam Perk verordend. 't Beſtaat alleen-

alleenlyk in malkander over den rug om,of over,te werpen. De worſtelaars zyn 't eenemaal naakt,behalven dat ze een kort broekje aan hebben. Het geſchied tweemaal ter week, te weeten, Dingsdags en Vrydags, en ſtaat een yder vry, zulks dat 'er by wylen wel veertig of vyftig te gelyk verſchynen. Die overwinnaar is, gaat om by d'aanſchouwers, die hem, elk na dat hy mild is, eenige *Aſpers* geeven, waar van 'er omtrent drie in een ſtuiver gaan. 't Opzicht en gebied van dit werk ſtaat aan een, die nooit verwonnen is geweeſt, en derhalven voor hun Opperhoofd gehouden word. Gelyk ik gewoon was alle plaatſen, daar ik gelegentheid toe had, op papier te brengen, had ik ook deze op myn aankomſt afgetekend, met twee verſcheidene gezichten, zo bedekt als my immers mogelyk was: want zynde de Stad *Rhodus* een van de voornaamſte Sterkten der Turken, zou ik het niet minder als met de dood hebben moeten bekoopen, indien ik 'er op betrapt had geworden; beeldende zy zich in, dat de Chriſtenen, met hunne plaatſen af te teekenen, geen ander oogmerk hebben, dan 'er zich by gelegentheid tot hun nadeel af te bedienen. d' Eerſte aftekening geſchiedde op kleine ſtukjes papier, welke ik vervolgens 't Scheep in order bracht. Deze is aangeweezen met N°. 65. de gemelde fraaye Toorn met de letter A, en het Kaſteel op de punt by de Molens met B. De tweede N°. 66, is getekend ter halver weg, tuſſchen de Stads Poort en de gemelde Molens, ſtaande aan de kant van de Haven, achter de Muur. In deze vertoond zich de Stads Poort met de letter K, de Toorn met L, en het Kaſteel S. Angelo, of de *Diamant*, voor dezen *S. Ermus* genaamd, met M. De Haven is als een kom; om een beter begrip van dewelke te geeven, heb ik 'er het heele gezicht af verbeeld, ziende dezelve als van buiten, met aanwyzing waar de *Coloſſus*, of het *Zonnebeeld* ſoude geſtaan hebben, te weeten met den eenen voet daar de letter O, en den anderen daar de P te zien is.

Tot dus verre van de Stad en het Eiland *Rhodus* geſprooken hebbende, zal ik den draad myner reis weder aanhechten. Den 3^den^. en 4^den^. Maart hadden wy een zeer harde Hard
wind, en een zo onſtuimige Zee, Weer.
dat de Golven zich over het Kaſteel, daar de Molens ſtaan, zynde de beſchermmuur, heen wierpen. Den 7^den^. verhefte zich de wind weder zodanig uit den Ooſt ten Zuiden, dat niemant aan of van boord konde komen, vermengd met ſwaare donderſlagen en een geſtadige bliksem. Wy lagen wel voorzien met vyf ankers 't Zeewaart, en noch verſcheidene andere touwen aan het land vaſt gemaakt, waar van eenige achter om de ſpil waren beleid, leggende met ons achter ſchip tegen de wal, of Klippen, daar de Zee zo verwoed op aan brandde, dat door het hevig ſlingeren van onze *Saïke* de touwen, die om de ſpil beleid waren, dezelve uit de groef rukten; 't geen zulk een ontſteldheid onder ons Schipvolk veroorzaakte, dat eenige hunne valieſen al aangepakt hadden, en 'er mee boven kwamen loopen, meenende, dat wy al tegen de klippen aanſtieten: want het gekraak, 't geen de ſpil in het uitrukken had gemaakt, deed hen niet anders oordeelen, of het Schip wierd 'er met alle geweld tegen geſmeeten: maar eenige andere touwen, om de Beſaansmaſt beleid, behoeden ons voor dezelven. Straks kwam men met lantaarnen voor den dag: want het was zo donker, dat men malkander niet kon onderkennen, te meer, vermits de blikſem ons het gezicht verblindde. Wy beleiden de touwen zo goed, als wy in die geſchapenheid van zaaken konden doen. De meeſte ſwaarigheid was, dat van dartig mannen, welke de *Saïke* voerde, de kloekſte helft aan land was gegaan, die nu door d' onſtuimigheid der Zee niet weder aan boord hadden konnen komen; weshalven wy ons, indien de nood ons verder had gedrongen, mogelyk niet zouden hebben konnen redden. Den nacht dan aldus met groot gevaar doorgebracht hebbende,

RHO

RHO

bende, begon de wind met het opgaan van de Zon een weinig te bedaaren, draayende zich na den Noord-Westen. Den 11den. was de wind Noord-Noord-West, en het weêr bekwaam en goed, daar wy dus lang na gewacht hadden: want de Grieken verlaaten nooit eenige haven, voor en al-eer de wind 't eenemaal goed, en het water stil is, en dat de lucht zich aangenaam vertoond.

Daar vertrokken dan eenige vaartuigen na verscheidene gewesten: doch na den middag, zo als wy mede ons anker meenden te lichten, kwam 'er een Schip van *Constantinopolen* binnen loopen, gevoerd door den Capitein *Gasi-Ibrahim*, en gemonteerd met sestig stukken kanon, en over de vyf honderd man, verordend na *Alexandrien*. Deze was toenmaals Admiraal van alle de Turksche Koopvaardyschepen, en voerde de Vlag van de groote Mast. Hy belettede ons het uitloopen, uit vrees dat wy eenige Christene Kaapers mochten ontmoeten, en hen van zyne komst aldaar verstendigen. Den 12den. kortten wy buiten de haven: doch den Admiraal stuurde ons zyne Sloep achter na, met bevel van niet voor hem 't zeil te gaan. Wy brachten dan een touw uit aan de klippen, onder het Kasteel *Anselmo*.

Vertrek van Rhodus.

Omtrent den middag kreegen wy verlof om te mogen vertrekken, en, hebbende een goede Noorde wind, zetteden wy de cours Zuid aan, en liepen, alleenlyk met onze Voorblinden, tot drie-en-twintig Italiaansche mylen voorby de *Caap Lendigo*, of *Lindo*, het Vaderland van *Chares Lydius*, dien vermaarden Meester van de *Colossus*. Deze *Caap* is sestig der genoemde mylen van de Stad *Rhodus* gelegen. Thans liet de duisterheid ons toe de zeilen by te zetten, en wierd de cours Zuid-Zuid-Oost genomen, meenende dit rak, en *Cacavo*, uit het gezicht te loopen, om van de Christene Roovers niet gezien te worden, ter welker oorzaak wy de zeilen by dag niet hadden bygezet: maar eenige mylen 't Zeewaart zynde, echter noch in het gezicht van het land, draaide de wind na 't Westen, doch met zo slappen koelte, dat wy heen en weder dreeven; weshalven, alzo de Schiplieden geen kans zagen, om aldus onzen weg te konnen vervorderen, en betrachtende, ten anderen, het gevaar wegens de *Scampavias*, of de Galjoots die zich hier omtrent onthouden, wy het besluit naamen, van weder na *Rhodus* te keeren, daar wy drie uuren na den middag nogmaals binnen geraakten. Den 15den. kwam 'er een klein scheepje van *Venetien*, 't geen hier 't huis hoorde, in de Haven loopen. Den 16den. vertrokken vier *Saïken* na *Constantinopolen*. Ondertusschen hadden wy noch alle dagen onstuimig weêr, vermengd met regen en swaare donder en bliksem; 't geen onze swaarmoedigheid, over ons lang verblyf alhier, deed toeneemen, inzonderheid de myne, alzo ik vreesde, dat ik aldus voor Paaschen niet te *Jerusalem* zoude komen.

Weder-komst al-daar.

Ons eenigste vermaak was, dagelyks aan land te gaan, en de Stad, en d' omgelegene oorden, te bezichtigen, daar wy de Grieken in hunne huizen gingen bezoeken; 't geen wy met zo groote vryheid deeden, als of wy in Christenryk waren geweest, zonder dat ons eenige moeyelykheid, van de kant der Turken, ontmoette. Zelfs deeden de geenen van de *Dogane*, of *Tol*, welker huis, gelyk hier voor gezegt is, even buiten de Poort staat, zulks dat men 'er voorby moet gaan, om in de Stad te komen, my verscheidene maalen by zich roepen, om wat met hen te praaten: want hebbende d' eerste reis verstaan, van wat Land ik was, waar ik al geweest had, en waar ik noch heen meende te trekken, hadden zy groot genoegen in 't geen ik hen hier en daar van wist te zeggen. Zy vergeleeken ook myn voorneemen, van na *Jerusalem* te gaan, by hunne reis na *Mecha*, om het graf van hunnen Propheet te zien; en betoonden, met groote uitdrukkingen van genegentheid, my een gelukkige en behoudene wederkomst toe te wenschen.

ſchen. Dit geſchiedde doorgaans onder het rooken van een pyp tabak, en het drinken van *Kaffee*; 't geen zy altyd tot mynen dienſt hadden. In der daad, de lieden van fatſoen hebben groote achting voor de *Franken*, pryzende hun verſtand, en ſtoute onderneemingen, omtrent het bezoeken van Landen en Steden; daar de Turken zo groote genegentheid niet toe hebben. Om kort te gaan, deze lieden beweezen my zo veel vriendſchap, en ſcheenen zo veel belang in myne zaaken te neemen, dat ik, tot beſchaaming der Chriſtenen, voor hen niet kon verbergen, dat het yts zeldſaams zou weezen, zo zy dezelve genegentheid, en eerbewyzingen, by ons kwaamen te vinden.

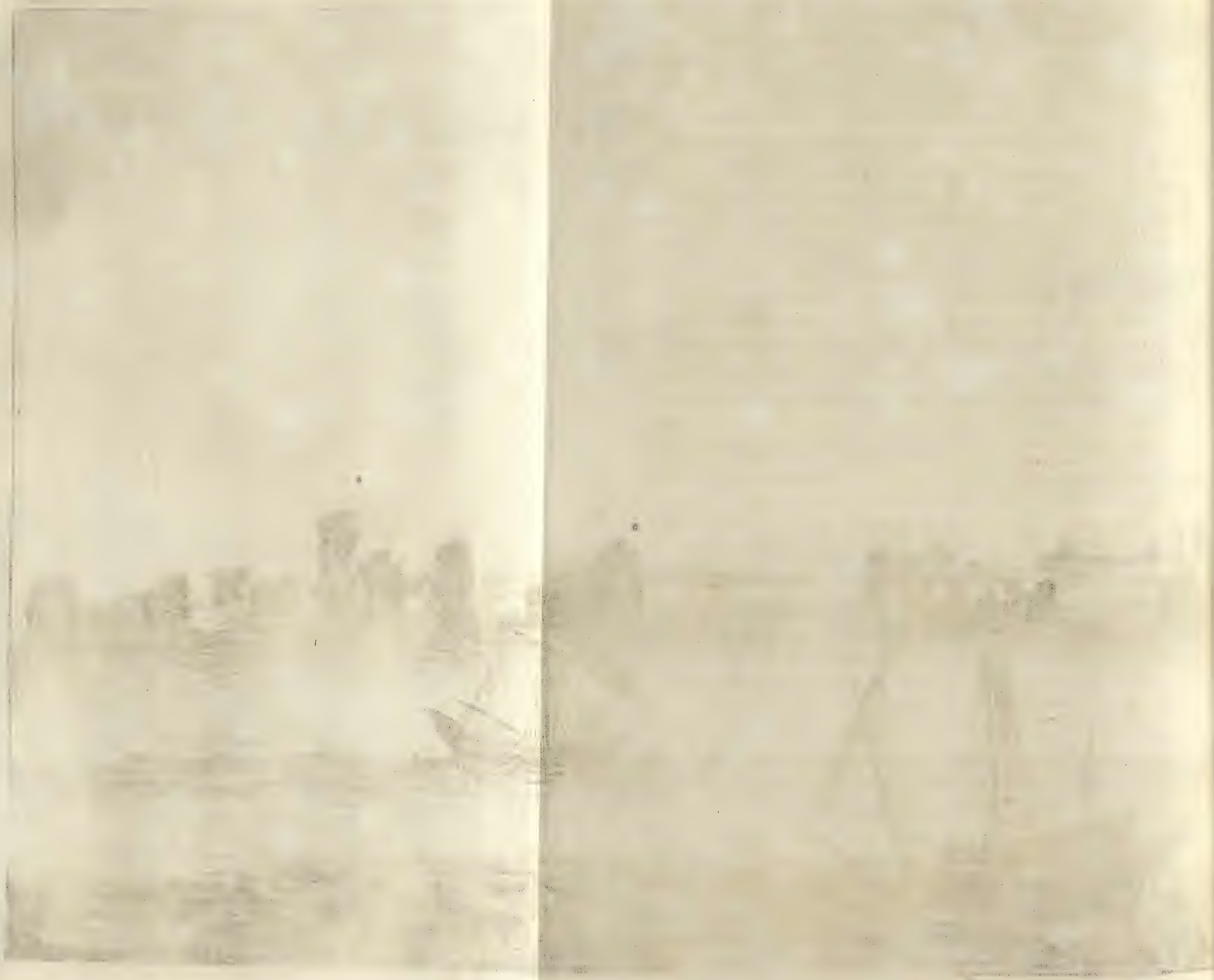
Tweede Vertrek van Rhodus.

Den 22ſten. der genoemde Maand, s' namiddags ten twee uuren, vertrokken wy met een Noord-Weſte wind voor de tweedemaal van *Rhodus*, in gezelſchap der twee gemelde Schepen, die na Alexandrien wilden. 't Grootſte van deze was een ſlechte zeilder, zulks dat wy hem bekwaamelyk met ons Schoverzeil, en Blinden konden by houden. Des anderendaags morgens, met het opgaan der Zon, hebbende noch dezelve wind, bevonden wy honderd en vier-en-twintig Italiaanſche mylen gevorderd te hebben, zynde nu in volle Zee. Den 24ſten. kreegen wy de wind weder tegen, zulks dat wy nogmaals na de kant van *Rhodus* gedreeven wierden, immers meer als wy voorwaarts gingen. 's Nachts wierd het dood-ſtil, tot zo verre, dat de zeilen gantſch geen dienſt meer deeden. Wy waren nu, na giſſing, omtrent twee honderd vyf-en-dartig der genoemde mylen van *Rhodus*, en twee honderd dartig van *Damiaten*. Den 25ſten, tegen den morgenſtond, draaide de wind weder goed, en wierd de cours na *Damiaten* gezet: doch, met het vallen van den avond, begon het zodanig uit den Zuiden te ſtormen, dat wy 't den geheelen nacht, met de Blinden alleen, voor de wind lieten loopen, komende aldus voor de kuſt van *Barbaryen*. Thans kreegen wy ſchielyk een Zuid-Weſte wind, die ons van voorneemen deed veranderen, en de ſtreek, op Gods genade, na *Candia* zetten, op hoop van *Porto Chriſtiano* te bereiken: maar, ongevaar midden Zee zynde, kreegen wy den wind geheel uit den Weſten; hielden 't derhalven op *Cyprus* aan; en kwaamen zo ver, dat wy *Caap Lagata*, op het zelve Eiland, in 't gezicht kreegen. Den 26ſten. dobberden wy noch al in een ſchrikkelyke holle Zee, zonder haven te konnen aandoen, of zeil te maaken. Voor *Caap Lagata* komende, jaagde ons de wind weder van daar. Ondertuſſchen begon men malkander bedroefd aan te kyken. Sommige der Grieken brandden den gantſchen nacht kaarsjes voor *S. Joris*, aan wien zy beloofden geld te zullen offeren, indien hy hen behouden te land bracht: want deze is hun grootſte Heilig, en word by dusdanige gelegentheden voor hunnen eenigen Beſchermer gehouden. Een der zelven ging ook met zyn muts om, over het geheele Schip, om te verzamelen 't geen zy aan *S. Joris* zouden offeren, ter eerſter plaatſe, daar zy een Kerkje, aan hem toegewyd, kwaamen te ontmoeten. 'k Stond verzet over de verkeerde Godvruchtigheid van deze onnozele menſchen, waar af den Inzamelaar ook eindelyk by ons kwam, om mede wat voor *S. Joris* te verzoeken. 'k Haalde de ſchouderen op; en zei, dat ik den Man niet kende, en ook niet vertrouwde, dat 'er door middel van hem yts voor ons te hoopen ſtond; maar dat het, wyzende met de vinger na boven, van daar zonder geld te bekomen was. Aldus met groote bekommering, te meer dewyl wy van brood en water zeer weinig meer voorzien waren, door d' onſtuimige Zee dryvende, bevonden wy ons des morgens, met Zonnen opgang, honderd en tien Italiaanſche mylen verder van *Damiaten*, als daags te vooren. Nu begon de wind wat te bedaaren; doch de Zee ſchoot noch geweldig hol. Midlerwyl oordeelde men het raadſaamſt, na *Tripoli*,

of

TY
A

of *S. Jan d' Akri*, te wenden. Na den middag zag men land, daar onze Schiplieden na ſloegen, als de blinden na 't ey. Den 28ſten. 's morgens lagen wy lang door tegenwind te dryven: maar, krygende omtrent den middag een andere ſtreek, kwamen wy ten twee uuren voor *Sour*, of *Tyrus*, niet weinig van daar de Grieken, door hunne onkunde, meenden aan te komen: ook geloof ik niet, dat 'er ſlechter Zeelieden in de wereld zyn.

Sour, of Tyrus.

Deze Stad legt in *Galilæa*, ten Zuiden van *Saide*, of *Sidon*, en ten Noorden van *S. Jan d' Akri*. Zo haaſt als wy het anker in de grond hadden geworpen, ſtelde ik my om 'er het gezicht van af te tekenen: 't welk hier nevens verbeeld is op N°. 67, zodanig als ik het zelve, op onze aankomſt, voor anker leggende, afgeteekend heb, met alle de ruïnen, van het eene einde tot het ander; het Kaſteel werd aangeweezen met de Letter A. Ik ontmoette met myn geſigt, behalven 't gezeide Kaſteel, niets van belang, van de Zeekant, als Puinhoopen en verwoeſte overblyffelen, over al langs het Strand verſpreid; uit welker eenigen echter d' oude pracht en grootsheid dezer vermaarde Koopſtad noch wel beſpeurd kon werden: en van die beruchte Haven ziet men hier en daar noch eenige brokken het hoofd uit de Zee beuren, Weinig bewoonde huizen zyn 'er meer overig, en een Aga heeft 'er het gebied.

Doch op myne wekerkomſt zal ik wydloopiger wegens deze ſtoffe ſpreeken.

Terwyl ik met aftekenen der Stad bezig was, beſteedde myn Reisbroeder onderwyl zyn tyd, om vis met den Angel te vangen, leggende ten dien eynde den draad op de vinger, en dezelve, op het gevoel van het aanbyten der viſſchen aan het aas, aanſtonds opppalmende; door dit middel bequamen wy een redelyke ſchotel, die wy met byſondere goede ſmaak genuttigden.

Ik zou hier wel te land getreeden hebben, maar moeſt het laaten, om dat 'er de Turken den Reizigers geld afdwingen. Derhalven deed ik een Arabier aan boord komen, met wien wy verding maakten, alzo ik hoe eer hoe liever te *Jeruſalem* trachtte te weezen, dat hy ons met zyn vaartuig, over *Akri*, na *Jaffa* zou voeren; geevende hem eenig geld op de hand, onder voorwaarde van des anderendaags morgens vroeg te zullen vertrekken. Daar lagen noch vier andere *Saïken*, na *Damiaten* verordend, welke des avonds met de Landwind zeil maakten. Onze Capitein, zulks ziende, en tot *Damiaten* t' huis hoorende, maakte zich insgelyks gereed, en ſtuurde ons derhalven met zyne Sloep na het gehuurde Vaartuig, 't geen wy dicht onder d' oude Ruïnen, benevens het Kaſteel, 't welk de Turken aldaar gebouwd hebben, vonden leggen. Straks wierd door eenige Turken, die 'er de wacht hielden, geroepen, dat wy ons van daar zouden maaken, met dreigementen, indien wy naderden, van 'er op in te branden; zulks dat wy genoodzaakt waren vruchteloos weder na onze *Saïke* te keeren, vermits wy bevonden met ondeugende menſchen te doen te hebben. Wy traden dan nochmaals binnen boord, en ſtaken onder zeil.

Ondertuſſchen was ik zeer ſwaarhoofdig, dewyl ik vreeſde, dat, met na *Damiaten* te gaan, de tyd my zou ontſchieten, om op het Paaſchfeeſt tot *Jeruſalem* te konnen weezen; weshalven ik twintig ryksdaalders tot een geſchenk aan den Capitein preſenteerde, indien hy my des morgens omtrent *Akri*, of waar hy begeerde, aan land wilde zetten: doch daar waaren, na hy voorwendde, verſcheidene redenen, waarom het niet kon geſchieden. Wy hadden een Zuiden wind, die ons den 29ſten. by bleef, doch met ſlappe koelte, ſwervende den geheelen dag voor het land van *Galilæa*, zonder den berg *Karmel* uit ons gezicht te verliezen, en paſſeerende *S. Jan d' Akri* en *Jaffa* verre van ons. Des nachts kreegen wy de wind gunſtig uit den Noord-Noord-Ooſten, doch met den dag weder ſtilte, en zagen nu drie der gemelde Saïken niet

meer, gelyk ook noch geen land, vermits het 'er zeer laag is. Een uur na den middag wierpen wy het anker voor den mond van *Damiaten*. 's Anderendaags, zynde de laatste der maand Maart, met het krieken van den dagenraad, zagen wy het land van *Egypten*, leggende noch omtrent drie uuren Zee van daar, ter oorzaak der groote droogte die men 'er heeft.

Weinig na Zonnen opgang wierden wy met een *Germe*, zynde een open Vaartuig, bemand met vier â vyf Arabiers, van boord gehaald, om ons over de *Bogas*, of den mond van den *Nyl*, te brengen. Met dit Vaartuig wierden wy omtrent drie Italiaansche mylen de Rivier opgevoerd, langs dewelke zeer veele *Saiken*, en andere Schepen, benevens malkander ten anker lagen.

Aan het Dorp alhier zag ik eenige Arabische Tenten opgeslagen, verbeeld onder N°. 68; en moesten wy overgaan in een kleinder Vaartuig, 't geen ons de Rivier opwaarts, na de Stad *Damiaten*, bracht, omtrent acht der genoemde mylen van daar gelegen.

Ten elf uuren traden wy te land, en wierden aanstonds in de *Dogane*, of het Tolhuis, gebracht, om onze goederen te laaten bezichtigen. Doch, eer ik verder gaa, moet ik den Leezer het volgende vooral mededeelen. Wy traden, gelyk ik gezegt heb, uit onze *Zaike* in een *Germe*, bemand met vier â vyf Arabiers. Onderwege zynde, begonden de Schurken, ziende dat wy Franken waren; yts kwaads te brouwen, en wilden ons zo terstond de vracht, voor het overvoeren, doen betaalen. Ik bemerkte wel dat het geschiedde, om dat wy niet zouden zien wat d' andere Passagiers betaalden, en wees hen, dat zy eerst by die zouden gaan: doch, vermits wy malkanderen niet verstonden, diende een zeker Christen, die d' Arabische en d' Italiaansche taal redelyker wyze kon spreeken, ons tot Tolk. Deze ging twee of drie maal over en weêr, en bracht gestadig het zelve bescheid. Ik liet

Komst te Damiaten.

Vreemde ontmoeting met eenige Arabiers.

dan vragen, wat zy moesten hebben. Den eisch was, niet minder als een goude *Sequin*, bedraagende omtrent twee en een halve Ryksdaalder, voor ons beiden. 'k Weigerde zo veel te geeven; waar op een de stoutheid nam, van, na my toetreedende, met zyne hand te wyzen, dat indien ik niet wilde betaalen, hy de betaaling wel zou maaken te krygen, met my de rok van het lyf te haalen. Deze beestachtigheid maakte my het bloed warm. 'k Rukte de rok, daar ik myn geweer onder verborgen had, open; en, grypende met eenen een Hollandsch mes in de hand, waar af het lemmet omtrent twee palmen lang was, voerde ik hem te gemoet, dat hy my dat dan eerst moest afnemen, benevens het schietgeweer 't geen hy daar onder zag, en dat wy dan noch eerst een kansje om de rok zouden waagen. De schittering van 't staal deed hem terstond, met groote verbaasdheid, te rug treeden; en niemand van allen had het hert meer, van zich omtrent my te vertoonen, als alleenlyk een wyl daar na, om met alle beleefdheid een accoord te maaken, 't geen op een Ryksdaalder voor ons beiden wierd getroffen: doch, vermits ik niet als goud had, deed ik hen eerst het zilver geld, 't geen ik weêr moest hebben, aan my overgeeven, eer zy het goud in handen kreegen. De Passagiers zagen vreemd toe, en betoonden genoegsaam met hun gelaat, myne stoutmoedigheid te pryzen. Niet te min bevond ik in 't gevolg, dat ik noch ruim de helft te veel had gegeeven: want, wanneer zy de ronde, tot het ontfangen van de vracht, deeden, zag ik dat yder Perzoon maar omtrent tien stuyvers gaf. 'k Feilde niet van hier tegen in te leggen, doch kreeg tot antwoord, dat de Franken ryke lieden waaren, en derhalven altyd meer moesten betaalen, als d'anderen. Maar wat deze rykdom belangd, indien ik anders de prys van te vooren had geweeten, zy zouden 'er zo breed niet mee gestaan hebben: en had ik by den *Kady* willen klagtig vallen

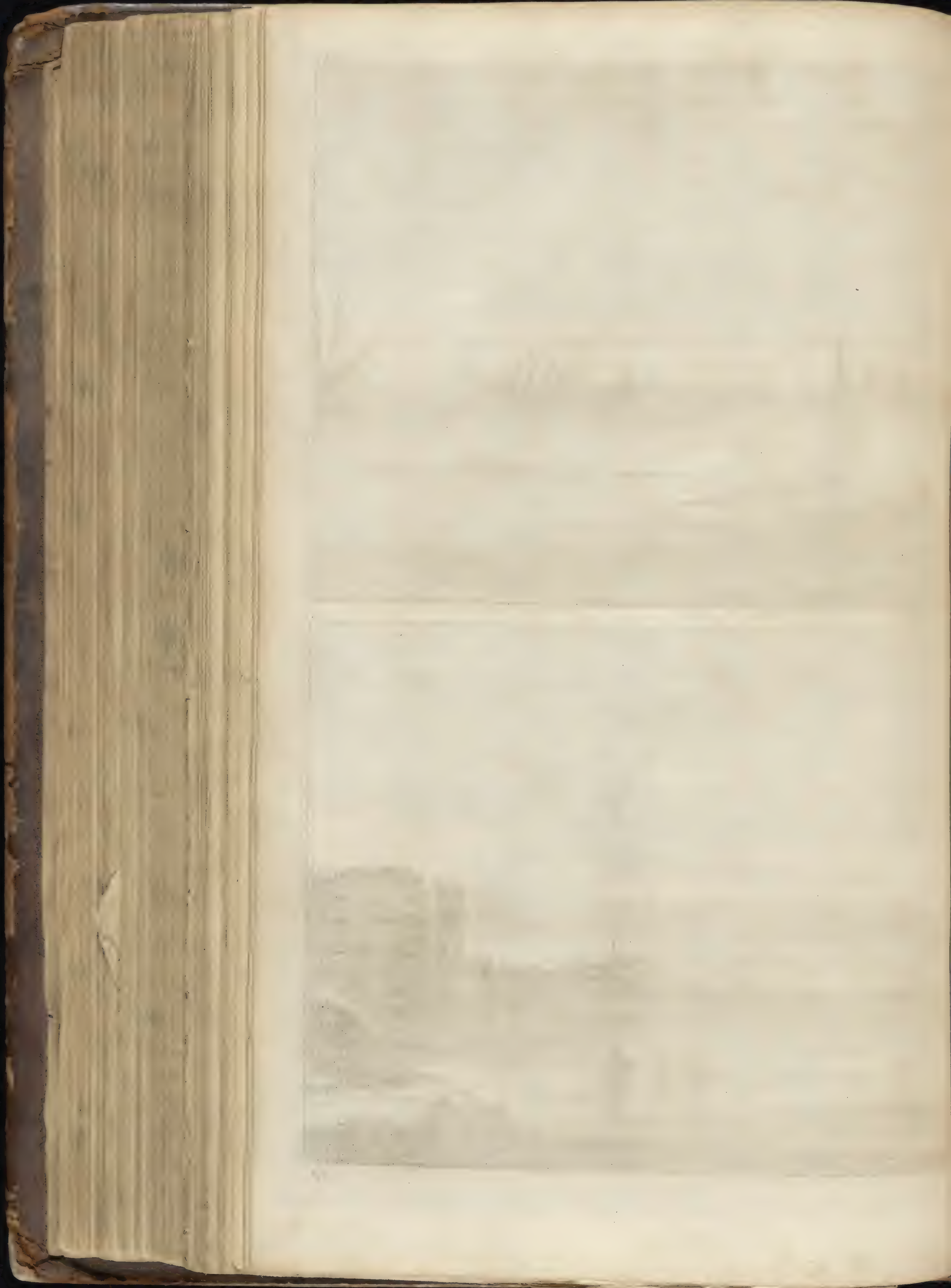

68

69

vallen; en 'er vier ryksdaalders aan te koft hangen, gelyk my, aan land komende, door een Griekfchen Schipper van kennis wierd geraaden, d'Arabiers zouden 'er niet zonder een goed getal van ftokflagen, onder de voetzoolen, afgekomen hebben. Doch dewyl het accoord met beleeftheid was gemaakt, docht het my beft die penningen te fpaaren. Wyders, het gelaat, het opzicht, en de kleeding dezer Arabiers, wyzen genoegfaam uit, dat ze groote dieven en fchurken zyn.

XXXIII. HOOFDSTUK.

Over-een-komft van het Land van Egypten, omtrent Damiaten, met dat van Holland. Springen van een Schip in den Nyl. Befchryving van de Doode Zee, en een uitfteekend Bofch tuffchen dezelve en Damiaten gelegen. Byzonderheden wegens deze Stad. Vreemde geboorte van een Turk, de Doode Zoon geheeten. Stoutheid der Valken hier te Lande, enz.

De gewoonlyke tol voor onze perfoonen, bedraagende voor yder Vreemdeling een halve ryksdaalder, betaald hebbende, vervoegden wy ons ten huize van een Griekfchen Pater, om de vermoeidheid van de reis met eenige vrolykheid te verzetten. Deze berichtte ons, dat 'er een *Saïke* beneden aan de Rivier gereed lag, om na *Jaffa* te gaan, en drie Paters, willende na *Jerufalem*, zich dien morgen reeds op dezelve ingefcheept hadden. Ik bezag dan metter haaft de Stad, en verzorgde my van de noodige voorraad tot die tocht: waar na met een Barkje de Rivier afgeroeid zynde, kwamen wy aan de *Saïke*; maakten verding met den Capitein, wegens de vracht, en verbleeven aldaar, op hoop van binnen een dag of twee te zullen vertrekken.

't Land doed zich hier, in het op en afvaaren van den *Nyl*, op, by na even als in *Holland*, met goede Weiden, en een menigte van Koebeeften in de zelve; 't geen my zo vreemd, als aangenaam, voorkwam. De Rivier loopt zeer fterk afwaarts, en heeft aan d'een zyde altemaal zand, allengskens opgeworpen, van de zelve gedaante, als het duinzand omtrent *Schevelingen*. Aan d'andere zyde, te weeten, de rechter, van *Damiaten* af komende, zynde de Landzyde, heeft men gelyk gezegt is, de fchoonfte Lands-douwe die men kan wenfchen. Hier ziet men veelerhande foorten van vreemd Gevogelte; Arenden; zekere groote witte Vogels, die zeer fraay zyn, en zich te land en te water onthouden: gelyk ook een foort als Kievitten, doch wit om den hals, op den rug grauwachtig, en al het overige zwart, mitsgaders veelerley andere, die zich te water onthouden. Ik verftond hier, dat op den 24^ften^. Maart, 's namiddags ten twee uuren, niet ver van de plaats daar wy lagen, door het kooken van *Kaffeé*, de brand in een Schip was geraakt; waar door het zelve, flaande de Vlam in het kruid, in de lucht was gefprongen, te gelyk met zeventig van de ophebbende Manfchap, zynde maar tien, die zich in tyds te water hadden begeeven, door middel van zwemmen behouden aan land geraakt. Den eerften April waaren wy door de harde wind genoodzaakt aan boord te blyven. Den 2^den^. keerden wy weder met een Bark na *Damiaten*, alwaar wy de triumph zagen van twee Turkfche kinderen, welke door de Stad omgevoerd wierden, om befneeden te worden.

Springen van een Schip in den Nyl.

Den zelven dag tekende ik, zittende op een huis, een fraay gezicht van het land, en den loop der Rivier de *Nyl*, verbeeld onder N°. *69*.

Mare Morto, of de Doode Zee.

Vervolgens begaf ik my, in gezelschap van de gemelde Paters, na *Mare Morto*, of de *Doode Zee*, twee Italiaansche mylen ten Oosten van *Damiaten* gelegen, en alzo genaamd, om dat ze allerwegen van het land omringd is, en geenen uitgang heeft. Mogelyk is dit een van die graften, of poelen, die Strabo in zyn zestiende boek, op de weg tusschen den berg Casius, en de Colom van Pompejus, na Pelusium, of Damiaten plaatst, wanneer hy zegt, *Aldaar is de weg na Pelusium, en Gerra, en de graft Chabrias geheeten, ende de Barathra, poelen, of meiren, welke de overvloejende Nyl maakt, zynde deze plaatsen van nature hol en poelachtig.* Van hier kan men in tweemaal vier-en-twinwig uuren overvaaren op *Tiena*, en wyders, over *Gaza*, binnen korten tyd te *Jerusalem* komen; 't geen ik ook gedaan zou hebben: doch dewyl my gezegt wierd, dat'er in acht à tien dagen eerst gelegentheid toe zou zyn, en dat ondertusschen het Paaschfeest voorby stond te gaan, voedde ik my met de hoop, van noch te water na *Jaffa* te zullen geraaken.

Uitstekend Bosch.

Tusschen *Damiaten* en de gemelde Zee, gaat men door een Bosch, 't geen zo vruchtbaar, vermaaklyk, en lustig is, dat ik moet bekennen, nooit een diergelyk gezien te hebben, en ook niet geloof ooit te zullen zien. Ik vond 'er veele zwaare Oranje- en Citroen- gelyk ook verscheidene soorten van Vygeboomen, en onder anderen eene, welke zy *Fico d'Adamo*, of *Adams Vygen* noemen. Deze zyn zeer groot en lang, gelyk ook de Bladeren, die zich ter lengte van een Vadem, en ter breedte van omtrent twee Palmen uitstrekken. Noch is 'er een andere soort van dezelve naam, met ronde en zeer dikke Bladen. Aan deze hangen de Vygen, even als een bos Druiven, en zyn zo zoet van smaak als suiker. Van een darde soort, die dezelve naam voeren, zyn de Boomen byzonder groot, doch de bladeren klein, maar heel dicht op malkanderen, 't eenemaal verscheiden van de geene, die men in *Italien* vind. Daar wast ook veel Suiker-riet, mitsgaders een menigte van die boomen, welke de *Cassia* voortbrengen, waar van ik de takken vol pypen zag hangen.

De Granaatboomen zyn 'er mede ontelbaar. Doch boven alle munten uit de Dadelboomen, die het gantsche Bosch vervullen.

Behalven al dat geboomte ziet men 'er ook noch verscheidene kleinder soorten, als Karsse- Pruime- en Abrikoozenboomen, enz. altemaal onder malkander, welke onregelmatigheid een aangenaame vertooning voor het gezicht beschikt.

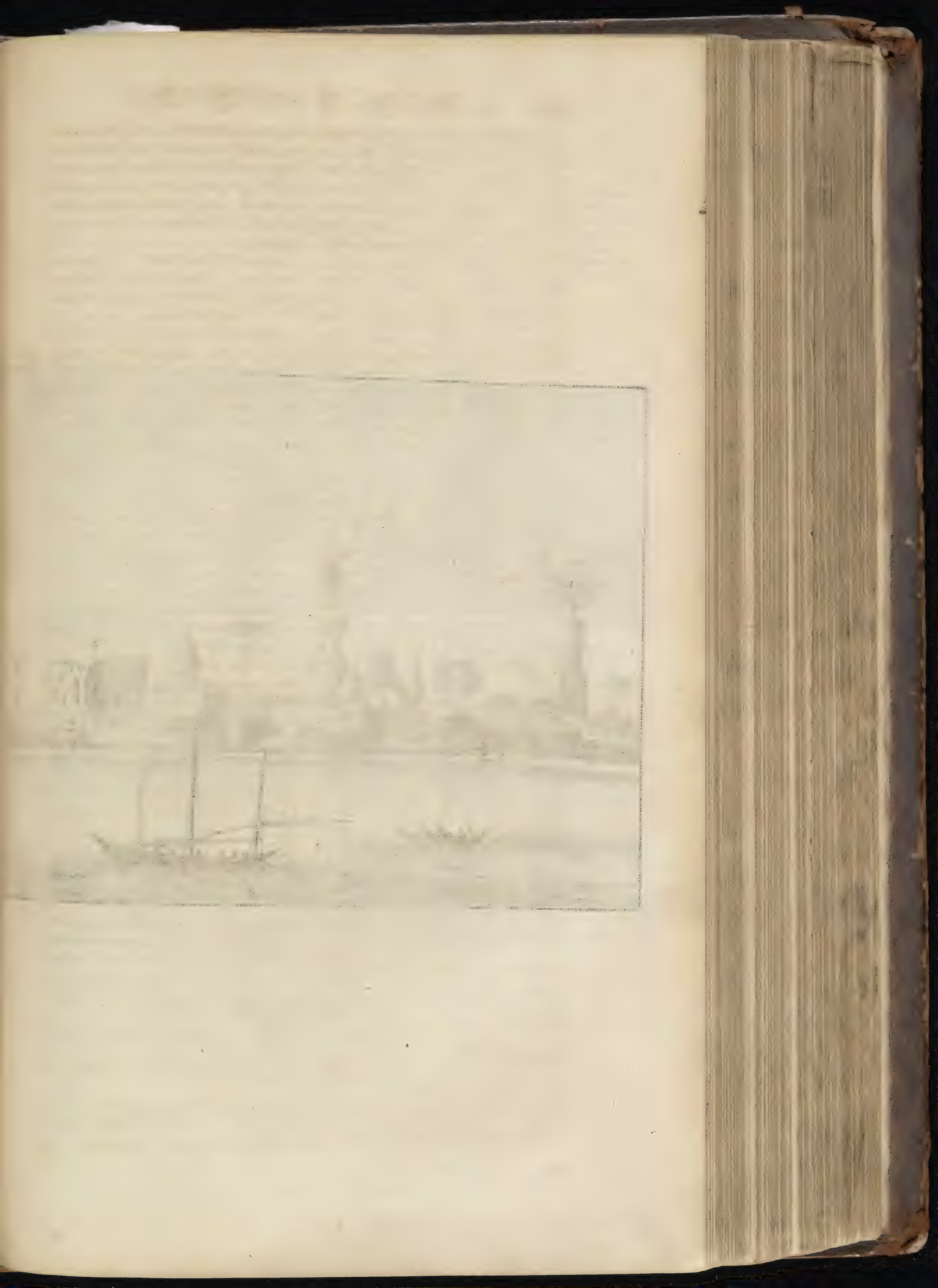
't Bosch zelve is Tuins-wyze verdeeld, na de maat dat'er yder een gedeelte van toebehoord; en zyn deze gedeeltens met kleine Watertjes, of Slooten, omvangen, en van malkander afgezonderd.

Wat deze *Doode Zee* belangt, zy is ongemeen Vischryk, en leverd ook een soort als onze Kabeljauw, en van dezelve grootte. Wy koften 'er een voor de waarde van omtrent acht stuyvers, en vonden ze heel goed van smaak. Paling en Aal, om te spreeken van de Visch die met d'onze over een komt, is'er mede in menigte. Wy bereidden ze op de wyze van Pan-aal, daar de boter, die hier, hoewel ongezouten, zeer goed is, ons heel wel toe te pas kwam. De Paters vonden ze smaakelyk, en aten 'er zo hertig af, als of men ettelyke lief hebbers van die spys, te *Sardam* aan Tafel had zien zitten.

't Gevogelte 't geen men hier heeft, behoeft voor de Visch niet te wyken. 'k Zag'er, onder anderen, verscheidene Pellikaanen aan den Oever zwemmen, en Ganzen, en andere soorten van Water-vogels, in zulk een menigte, dat ze ontelbaar waaren.

Hier werden ook des Winters veele *Hoenders van Damiaten*, gelyk men ze noemd, gevangen. Deze zyn byzonder schoon van koleur, hebbende den hals en borst gelyk een Paauw, en vallen ruim zo kloek als Faizanten.

Gaarne

A
B

Gaarne had ik'er af willen koopen, doch kon 'er geene bekomen, vermits 'er dat Jaar zeer weinige gevangen waren; en die weinige, makende omtrent een getal van twintig, vond ik in handen van zekeren Jood, die ze bewaarde, om aan den Koning van *Vrankryk* gezonden te worden. Hy had order om 'er honderd te koopen, doch niet meer als deze twintig konnen krygen.

Alles, wat de Lands-douwe hier omtrent voortbrengd, is 'er in overvloed, en voor een geringe prys te bekomen, inzonderheid de Visch, daar men naauwlyks weg mede weet: maar 't geen 'er van buiten gebracht moet worden, valt 'er in tegendeel zeer duur, voornamentlyk de Wynen, welke altemaal van *Cyprus* derwaarts worden gevoerd, gelyk ook hout, rozynen, enz.

Damiaten. Noopende de Stad *Damiaten*, die is heel slordig, en meerendeels slecht betimmerd; doch zeer volkryk, en een der voornaamste Steden van gantsch *Egypten*. d'Arabiers noemen haar *Damiar*. Een Reiziger ontmoet 'er niets van belang, als ettelyke *Mosqueën* met fraaye Toorns. Buiten de Stad ziet men een hooge ruïne van een Toorn, welke eertyds tot een Vuur-baak voor de Schepen gediend zoude hebben, mitsgaders, niet verre van daar, noch een ronden Toorn: zynde dit het alles, 't geen ik daar Antyks heb gevonden, en in d'Afbeelding onder N°. 70. aangewezen; voerende de Vuur-baak de letter A. en de ronde Toorn de B. De *Nyl* heeft zynen loop nevens de Stad heen, en strekt zich na de kant van *Kairo*. De voornaamste handel te *Damiaten* word gedreven met Ryst (die 'er rondom heen in grooten overvloed wast, en door geheel Turkyen verzonden word) *Kaffee*, Linnen, en Vlas. Daar worden ook veelerley schoone Stoffen gemaakt. De regeering staat aan een *Aga*, die 'er door den *Bassa* van *Kairo* werd gezonden.

Terwyl ik hier tot *Damiaten* een langer verblyf, als my lief was, moest houden, ging ik den 3den. April om een zekeren Turk te bezien, die *Figljo Morto*, of de *Doode Zoon* wierd geheeten. De reden der benaminge was vreemd. Zyne Moeder, van hem ten uitersten zwanger, kwam te sterven, en wierd aanstonds, volgens het gebruik dezer landen, voornamentlyk in Pesttyd, in een kelder, welke de gemelde Turk zelve noch tot zyne begraafplaats had, ter aarde besteld. Des avonds, eenige uuren na dat de begraaving was geschied, begind de Vader zich in te beelden, dat de Vrucht van zyn overleedene Vrouw mogelyk noch wel in het leven kon weezen. Hy doed het Graf dan openen; en in der daad de Vrouw was verlost, en had uit een dood lighaam een levendigen Zoon ter Wereld gebracht. Anderen verhaalden, dat eenige Turken, daar omtrent weezende, het geschrey van het Kind hadden gehoord, en derhalven het Graf geopend. Wat 'er eigentlyk van dit tweederley verhaal zy, weet ik niet: maar de Man, aan wien men den naam van den *Dooden Zoon* gaf, was, gelyk men my verzekerde, (want ik had het ongeluk van hem niet 't huis te vinden) noch by levenden lyve, en toen ter tyd in de zestig Jaaren oud, hebbende Kinds-kinderen, en geneerende zich met een droogistery. — Vreemde geboorte van een Turk, de Doode Zoon geheeten.

Des anderen daags vervoegden wy ons wederom na onze *Saike*; en, wandelende langs de Rivier tot aan den Oever der Zee, zagen wy een zeer grooten Schildpad uit het water opkomen, dien wy, metter haast derwaarts geloopen, omkeerden, en met onze Sabels doodsloegen. Wy meenden hem mee na onze Bark te neemen, om de bovenhuid te bewaaren, en het Vleesch, 't geen zeer goed is, tot spys te gebruiken: maar bevindende dat de schors door het hakken geschonden was, lieten wy het een en het ander leggen. — Schildpad gedood.

Hier omtrent zag ik ettelyke plaatsen landwaard in, die zich als Meyren vertoonden, in welke zich verscheidene soorten van Water-vogels, by gantsche schoolen, onthielden.

Aan de rechter zyde, van buiten komende, hebben de Turken een Kasteel, getekend met N°. 72. waar nevens twee groote Metaale ſtukken lagen, ſchietende het eene twee-en-zeſtig, en het ander tachtig pond yzer. Tegen over dit Kaſteel waren d'Arabiers bezig met twee Tenten op te ſlaan, van gedaante als N°. 71. aanwyſt.

Den 6^den^. hielden wy de Paaſch te Scheep, in gezelſchap der gemelde drie Paters, zynde den een een Florentyn, en de twee andere Spanjaarden, welke al vier-en-twintig dagen, voor onze komſt, op gelegentheid na *Jaffa* hadden gewacht, ten einde van daar na *Jeruſalem* te geraaken. Zy waren van de order van *S. Franciſcus*, en geen onhebbelyke lieden.

Den 8^ſten^. keerden wy weder na *Damiaten*, alzo zich noch geen kans tot ons vertrek opdeed. In de Stad gekomen, vervoegden wy ons met de Paters ten hunnen huize, daar zich noch vyf andere Paters, welke mede lang na hun vertrek op *Tripoli* gewacht hadden, bevonden. Zy deeden ons met groote beleefdheid by zich logeeren, houdende hier twee kamers tot hunnen dienſt, vermits veele van hen zich over deze Stad, na Jeruſalem, of elders, begeeven. Hier vermaakten wy ons drie â vier dagen met malkander, en gingen gemeenlyk na den eeten boven op het huis (want de huizen zyn 'er altemaal plat) zitten, of wandelen, neemende yts van d'overgebleevene ſpyze mede, 't geen wy voor ons neder leiden, om het plaizier te hebben, van het door de Valken, welke daar in menigte zyn, te zien wegneemen.

Nooit heb ik ſtouter Vogelen gezien: want hoewel men 'er rondom heen zit, vallen zy 'er aanſtonds met de klaauwen op neer, en vliegen 'er mede op een der by-gelegene huizen, daar zy den roof met gemak gaan zitten opeeten: en, zo haaſt als het binnen is, komen ze zien, of 'er niet meer te haalen vald. Waar omtrent zy zo veel loosheid, als ſtoutheid, weeten te gebruiken. Stoute Valken.

Den 12^den^. gingen wy nochmaals de *Doode Zee* bezichtigen, verzeld door alle de Paters, die zich niet genoeg konden verwonderen over de fraayheid van het Boſch, alzo zy daar nooit geweeſt hadden. Wy namen toen een anderen weg, al zo vermaakelyk als de voorige.

Ondertuſſchen, dewyl ik nu de Paaſch voorby zach, nam ik het beſluit van *Egypten* in te trekken, 't geen ik voorgenomen had te doen, wanneer ik van *Jeruſalem* te rug gekomen zou zyn. 'k Maakte my dan gereed; en, vermits een der gemelde Paters, een Venetiaan van geboorte, mede na *Kairo* wilde, waren wy nu drie ſterk, en derhalven gezelſchap genoeg om den tyd niet verdrietig door te brengen.

XXXIV. HOOFD-

71

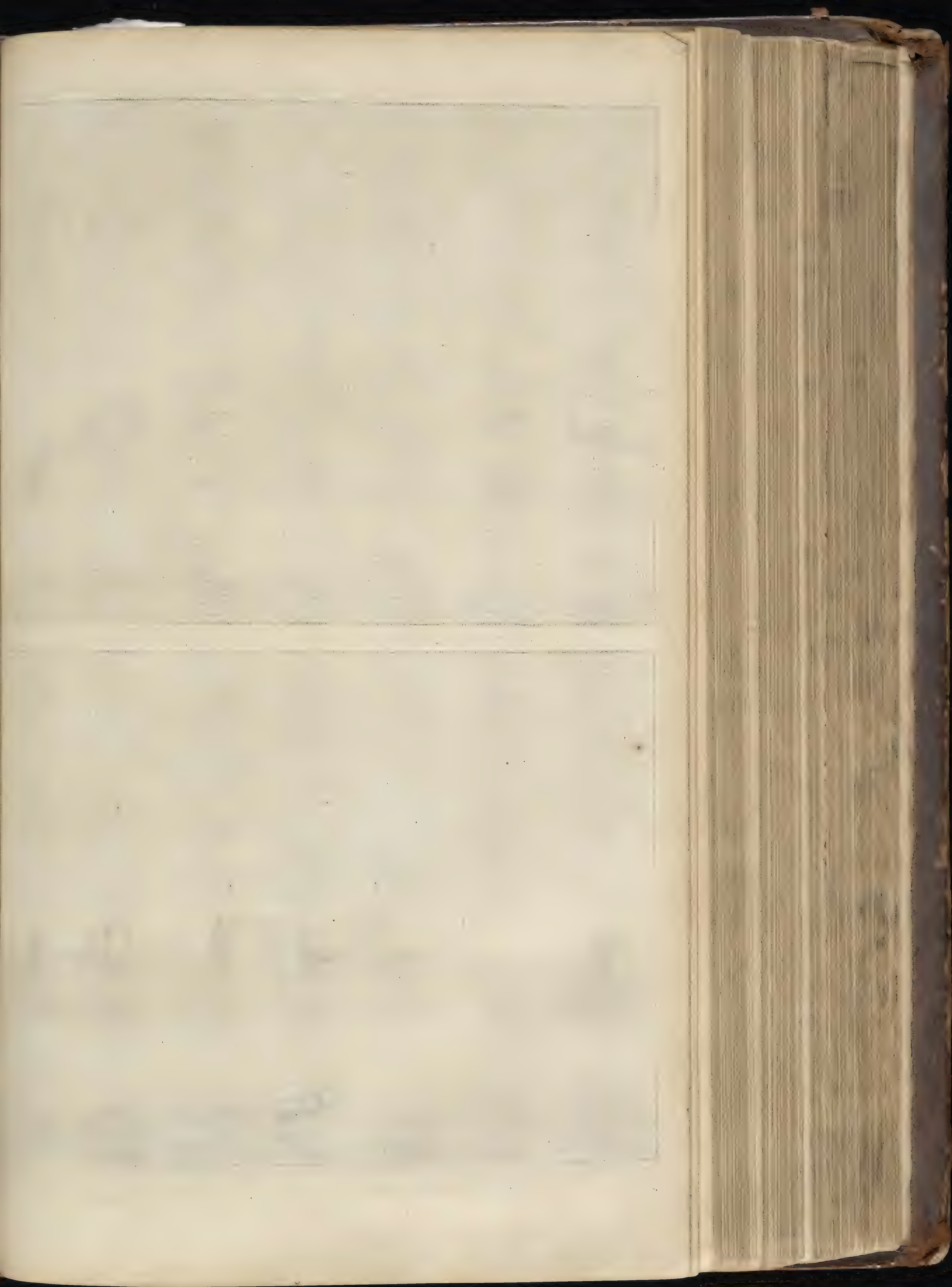

72

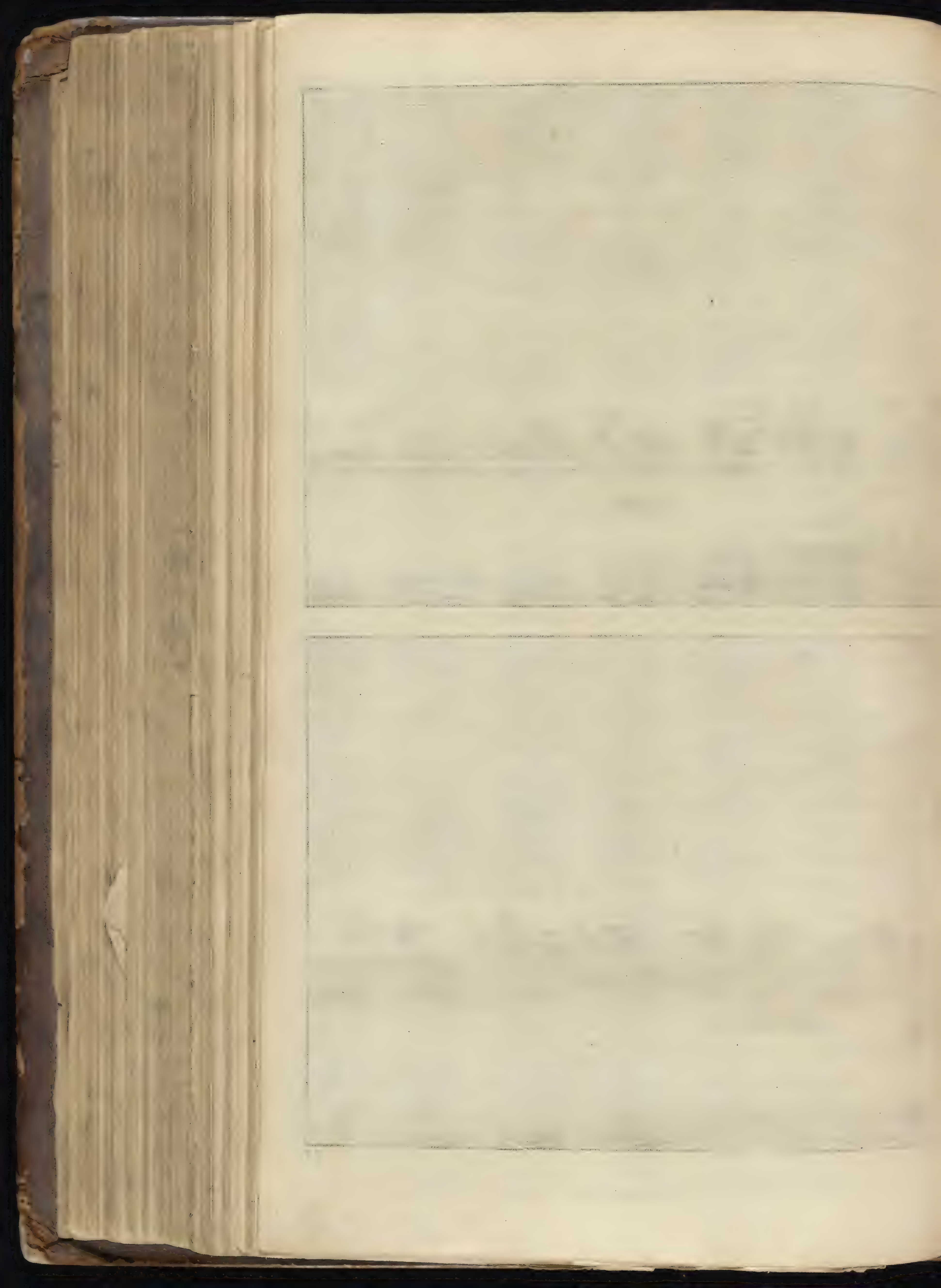

XXXIV HOOFDSTUK.

Vertrek van Damiaten. Menigte van Dorpen langs d'Oever van den Nyl. Wys van eeten van eenige Arabische Boeren. Steden tusschen Damiaten en Kairo. Menigvuldige Duifhuizen langs den Nyl. Komst te Kairo. Logement by den Consul aldaar genomen.

Zo haast als wy alle dingen tot onze reis gereed hadden, daar niet veel mee toegebracht wierd, huurden wy een Bark, die ons twee Italiaansche Mylen de Rivier opbracht, daar wy overgingen in een *Germe* (een Egyptisch Vaartuig, of het gemeene Vracht-schip) zynde toen den 13den. April 's morgens ten negen uuren. Straks lieten wy door het Scheeps-volk een kleine Tent, van dadeltakken en biezematten, opslaan, om van d'andere Passagiers afgezonderd te weezen. Deze Vaartuigen vallen vry wat ongemakkelyk, want, zynde gantsch open, niet heel groot, en doorgaans wel gelaaden, kan men 'er zich naauwlyks roeren. Wy lagen hier tot des anderen daags morgens, vermits de wind ons niet dienen wilde, en, hoewel ze ons ook nu noch tegen was, vertrokken wy evenwel, omtrent ten zes uuren, wordende door tien of twaalf man met een lyn de Rivier opgetrokken, 't geen by tegenwind gebruikelyk is: doch, vermits de *Nyl* geweldig krom en bochtig loopt, kan men dikwils met alle winden zeilen.

Vertrek van Damiaten.

Langs den Oever van deze Rivier is het zeer vermaaklyk, door de menigte van Vlekken en Dorpen, nevens de welken men veele Tichelovens ziet. Het land is vlak, zonder geboomte, en allerwege met Ryst bezaaid. De velden, daar dezelve op groeit, moeten gestadig dras staan, waarom het water met zekere Molens, door het middel van Ossen, daar over heen werd gedreeven.

Omtrent den middag voeren wy voor by een Tak van den *Nyl*, die zich één groot stuk weegs in het land uitstrekt, en namen ten vyf uuren onze verblyfplaats aan een Dorp. Den 15den. raakten wy, ter oorzaak dat den *Nyl* op verscheydene plaatsen zeer ondiep is, ettelyke reizen op de droogtens vast, doch na weinig tyds weder los. Aldus voeren wy voor by negen à tien Dorpen, waar van 'er een verbeeld word onder N°. 73. een tweede onder N°. 74. en een darde onder N°. 75. passeerden voor Zonnen ondergang de Stad *Mansoura*, by de welke het gemelde laatste Dorp gelegen is, en vervolgden onzen weg tot des nachts ten elf uuren, van plaats tot plaats tusschen Dorpen door: want dezelve leggen gemeenlyk vlak tegen over malkander.

Menigte van Dorpen langs d'Oever van den Nyl.

Den 16den. vorderden wy zeer weinig, alzo wy het meeste gedeelte van den dag, vermits de wind ons tegen was, stil lagen. Thans zagen wy vyf à zes Arabische Boeren hun middagmaal, aan de kant van de Rivier, houden. Zy zaten op den grond neder, en hadden in het midden een groote houte bak staan, gevuld met melk. Hier schepte yder, in plaats van lepels te gebruiken, met het hol van de hand uit, en, hebbende dezelve aan den mond gebracht, slurpten zy de melk binnen. Dit deed my betrachten de voorzienigheid der Natuur, die den menschen gegeeven heeft, waar mede zy zich, by gebrek van andere dingen, konnen behelpen; zonder dat zy, gelyk *Diogenes*, toevlucht tot houte nappen behoeven te neemen. 'k Verwonderde my echter over deze manier van eeten; doch verstond naderhand, dat d'armoede, welke zich van vreemde middelen weet te bedienen, het geringer soort van lieden hier te lande, die geleerd heeft.

Wys van eeten van eenige Arabische Boeren.

Den

Den 17den. was de wind ons wat gunſtiger, weshalven wy de zeilen tot omtrent middernacht, wanneer wy zeſtig Dorpen hadden gepaſſeerd, lieten byſtaan.

Den 18den, voor Zonnen opgang wierd de reis weder voortgezet; en des namiddags, omtrent drie uuren, zagen wy duidelyk de drie *Pyramiden*. Twee uuren laater voeren wy voor by den anderen Tak van den Nyl, die aan de rechter zyde, ten Noord-Ooſten van *Roſette*, loopt, en vyftien Italiaanſche mylen van *Kairo* werd gerekend. Op den avond hadden wy weder vyf-en-veertig Dorpen gepaſſeerd, behalven die wy in den donker hadden voorby gezeild, en kwamen ten tien uuren te *Boulak*, zynde een fraay lang Vlek, gelegen aan d'Ooſtzyde van den Nyl, en de Haven van *Kairo*, alzo de Stad zelve wel een half uur landwaart in gelegen is. Hier ſliepen wy des nachts in de Bark.

Boulak.

Steden tuſſchen Damiaten en Kairo.

Tuſſchen *Damiaten* en *Kairo* heeft men de volgende Steden: *Manſoura*, een redelyk groote Stad, gelegen aan de Ooſtzyde van den *Nyl*. *Semenut*, mede tamelyk groot, aan de Weſtzyde. (Deze Stad is driehoekig, en ſtrekt zich met den voet aan de Rivier. Alle de vaartuigen, welke na *Kairo* gaan, zyn gehouden hier aan te leggen, om'er een zekere tol te betalen.) En *Mitgannir*, mede een Stad van redelyke grootte, aan de Ooſtkant der Rivier, voorzien met een ſchoone *Baſar*, of Markt, en verſcheidene fraaye Huizen. Hier tegen over legt een groot Dorp, *Sitfe* genaamd. Wat de Dorpen belangd, die zyn'er, gelyk uit het bovenſtaande wel af te meeten is, zeer menigvuldig, en leggen meeſtendeel recht tegen over malkander, ſtrekkende zich, met een plaizierig verſchiet, langs beide de Oevers heen.

Menigte van Duivenhuizen langs de Nyl.

Men ziet hier ook, de gantſche Rivier langs, van *Damiaten* tot aan *Kairo*, ongelooflyk veel Duivenhuizen, van aarde gemaakt, en boven ſpits toeloopende. Deze zyn van binnen rondom met aarde pannen bezet, daar de Duiven, die'er, door de groote menigte, uitſteekend goedkoop zyn, hunne neſten in maaken.

Den 19den. 's morgens betaalden wy yder een Ryksdaalder (zynde een recht, 't geen de *Franken*, als zy d'eerſte maal te *Kairo* komen, moeten geeven) en namen Ezels, om ons na de gemelde Stad te voeren. Deze Ezels zyn heel klein, doch loopen zulken ſneedigen tel, dat men'er zich over moet verwonderen. Van *Boulak* tot aan *Kairo* ryd men door een groote Vlakte, van een goed half uur lang, byzonder aangenaam door de menigte van Palm en andere boomen. Deze weg is heel vermaaklyk, ter oorzaak van de veelheid des volks, 't geen men daar geſtadig ziet paſſeeren.

Door de Poort van *Kairo* gereeden, kwamen wy voor eerſt aan een zeer groote plaats, wel zo lang als breed, daar koorn opwaſt, 't geen als toen gewonnen wierd. Deze plaats is als een vyver, zynde met een hoogte van aarde omvangen, en loopt alle jaaren, met het opklimmen van den *Nyl*, vol water, wanneer'er ook by wylen wel viſch in gevangen word. Rondom dezelve loopt de weg, waar langs zich zeer fraaye en groote Huizen vertoonen, onder welker boogen men op verſcheidene plaatſen doorgaat, even als te *Bolonje* in *Italien*.

Wy begaven ons aan het Convent van de Paters der order van *S. Franciſcus*, waar uit ik verſtond, dat den Heer *Baptiſta Tarelli*, Conſul der Republycq van *Venetien*, ook weinige dagen geleden, door den *Baſſa* van *Kairo*, tot Conſul der Engelſche en Hollandſche Natien was aangenomen. 'k Oordeelde het dan van myne plicht, dien Heer aanſtonds te gaan bezoeken.

Wy wierden met byzondere beleeftheid ontfangen, en moeſten hem belooven, dat wy huisveſting by hem zouden komen neemen, hoewel wy ons woord al in het Klooſter, aan den Pater-Præſident hadden gegeeven, zynde dan ons reis-tuig van daar overgebracht (niet

zonder

zonder baarblykelyke moeyelykheid der Paters, welke ons liever in hun gezelſchap hadden gehouden) vervoegden wy ons ten huize van myn Heer den Conſul.

Hier vond ik gantſch onverwacht noch een Lands-man, mede geboortig uit den Haag, *Adriaan Bierbeek* geheeten, gehuiſveſt. Hy was een Goudſmit, en den 12den. Maart met onze Schepen t' *Alexandrien* gekomen.

Onder alle de Chriſtenen, die zich in deze groote en vermaarde Stad bevonden, waaren wy de drie eenigen die de Nederduitſche taal ſpraken, zynde alle drie Hollanders, 'en in den Haag gebooren, daar wy malkanders geſlachten heel wel hadden gekend. Doch niet lang bleef ons gezelſchap, hoewel ſwak genoeg, zo ſterk: want den 24ſten. April, en derhalven vyf dagen na onze komſt tot *Kairo*, verliet ons myn Reis-broeder, Rogier van Cleef (jegenwoordig zich op het Loo onthoudende, in dienſt van zyne Britanniſche Majeſteit, als Fontein-maaker) daar ik mede uit *Smirna* was vertrokken, en begaf zich na *Cyprus*, alwaar hy eenige zaaken te verrichten had. Zynde al yts merkwaardigs, dat drie Reisbroeders, en alle Haagenaars, aldaar malkanderen zo onverwacht ontmoet hebbende, jegenwoordig zich wederom gezond in 't Vaderland bevinden, en in haar geboorte-plaats vriendſchap mogen onderhouden.

XXXV. HOOFDSTUK.

Tocht na Matarea. Huys van Joseph en Maria aldaar. Huys van den Grooten Heer. Huys van Sultan Gori. Mondgesprek met twee Agaas. Gelegenheid en andere byzonderheden van Oud Kairo, en Koornschueren van Joseph. Schoone waterleyding om het water naar het Kasteel van Kairo te voeren.

Den Auteur krygt een lichte ziekte.

Eenige dagen naar het vertrek van myn Reys-broeder, te weten in het begin der maand Mey, terwyl ik my nu gereed maakte, om de fraijigheden in en omtrent de Stad *Kairo* te bezichtigen, wierd ik geheel schielyk door een Koorts aangetast, die my noodzaakte myn voornemen voor alstoen te staaken. Straks nam ik toevlugt tot myn gewoonlyk genees-middel, van in dusdanige gelegentheden te vasten; ofte, met een sobere manier van leven, niet te nuttigen als een weinig vleeschnat. 'k Bevond 'er my zo wel by, dat, hebbende my 5. a 6. dagen warm en stil te bedde gehouden, ik weder op de been geraakte, en in 't korte zo fris en gezond wierd als oyt te voren. Ik hervatte dan myn voornemen, huerde ten dien eynde eenige Ezels, en vervolgde myn reize, verzeld door den Drogeman, en een Janitzer van myn Heer den Consul, op den 25. der gemelde maand na *Matarea*, een vlek, of Dorp, twee groote uuren ten Oosten van Kairo gelegen.

Trekt na Matarea.

Alhier gelooft men dat Joseph en Maria, eerst in Egypten gekomen, hun verblyf plaats hielden, volgens het bevel 't geene hun door den Engel gegeven wierd, *Vlied in Egypten, ende weest aldaar, tot dat ik het u zeggen zal.* Math. 2: 13. *Op dat vervuld werde, 't geen door den Propheet gesprooken is, uit Egypten hebbe ik mynen Zoone geroepen.* Vers 15. Vergeleken met Hos. 11: 1. Ook toont men 'er noch het Huys, waar in zy zich onthouden zouden hebben, en is het zelve een vierkantig vertrek, met steenen bevloerd, en met een vierkante Fonteyn, of waterput, voorzien. Eenige maaken ook gewag van een zeker venstertje, op de wyze van een kasje, waar op *Christus* zoude hebben gelegen, als Maria zyne doeken waschte; de Christene Priesters plagten 'er by wylen de Misse op te doen; tegenwoordig is het toegemetselt, doch de plaats noch kennelyk; de Fonteyn is omvangen met een soort van een hek, gemaakt van sekere ruitswyze latten over malkanderen leggende. 't Huysje doed zich van buyten op als een boere Stal, gelyk op N°. 76. te zien is, en binnen vertoond het zich als N°. 77. uitwyst. 't Water der gemelde Fonteyn heeft zynen loop door een daar aan gelegen Thuyn, en word door middel van twee Ossen, die een rad daar om drayen, waar aan aarde kannen gebonden zyn, welke het water scheppen, na boven gebragt. Eenige willen dat dit water onder de aarde uit den Nyl, doch andere dat het uit een Bron voortkomt; 't laatste gevoelen is wel het schynbaarste, eensdeels om dat de plaats verre van den Nyl af gelegen is, anderdeels om dat, volgens het getuygenis der ingezetenen, wanneer het water van den Nyl op het alleronzuyverst is, dit egter altyd even klaar blyft, en noyt wast of afneemt, gelyk de Nyl Jaarlyks gewoon is te doen; ook schynd de naam der plaats zelfs te kennen te willen geven dat het een Bron is. Want *Matarea* komt van *Matarug*, en dit woord beteekend zo veel als *frisch water*. De Mahometaanen willen dat het zyne oorspronk heeft uit de Put *Birissimsin*, zynde een miraculeus water van hunnen Propheet *Mahomet*.

Huys van Joseph en Maria aldaar.

Deze

Deze Bron is te *Mechor*, 't geene omtrent veertig dag-reyzens, met de Karavaane, van *Kairo* werd gereekend.

Hier nevens, in een Thuyn, legt noch een groot ſtuk van een boom, die men zegt aldaar geſtaan te hebben ten tyde der komſte van *Joſeph* en *Maria*; van dezelve zyn menigvuldige verdichtſelen verhaald en geſchreven; eenige zeggen dat *Maria* by gelegentheid daar op willende ruſten, de boom zich opende, als om haar een gemaklyker ruſtplaats aan te wyzen; anderen, dat hy zich nederboog om den *Heere Chriſtus* eerbiedigheid te betoonen, gelyk veele der Ouden gemeent hebben, dat de boomen van *Hermopolis* in Egypten omtrent de Goden deden. Van den gemelden Boom neemt yder Reyziger gemeenlyk een ſtukje hout mede, 't geene den meeſter van den Thuyn een groote winſt aanbrengt; ik volgde het voorbeeld der anderen, en maakte der ook een brokje af te bekomen, doch meer uit curieusheid, als om dat ik 'er yts anders aan toeſchreef. Het hout is zeer hard, maar egter heel licht en ſponſieus. Andere hebben 'er af verhaald, dat de Maagd *Maria* met haren Zoon *Jeſus* voor by dezen Boom gaande, en ziende dat zy van eenige mannen vervolgd wierd, de Boom (die zy zeggen een wilde Vygeboom, of Pharans Vygeboom te zyn geweeſt) zich opende, en, met terſtond den ingang weder toe te ſluyten, een ſchuilplaats aan den Zaligmaaker, en zyne Moeder verleende, tot dat de quaadwillige voor by waaren gegaan, wanneer zy zich weder opende, en aldus zou zy open zyn gebleven, en vrucht hebben gedragen, tot aan den Jare 1656. wanneer het ſtuk, 't geene zich van de Stam afgeſcheyden had, verbrooken wierd. Mogelyk zal dit het ſtuk zyn, 't geene aan de Reyzigers vertoond werd.

Buyten dit vlek, in een veld, ſtaat nog een ſchoone *Obeliſcus*, of Naald, over eynde, doch deze heb ik zelfs niet gezien, maar na ik my van anderen heb laten onderrigten, moet ze omtrent van de zelfde gedaante wezen, als de geene, die ik te Alexandrien heb getekend.

Verſcheyde Puyn-hoopen welke men hier om heen noch ziet (onder anderen ook een byzondere groote vierkante ſteen, die wel licht tot de Voet-ſtal van een ſteene Kolomme gediend zal hebben) hebben aan eenigen reden gegeven, om te gelooven dat 'er een Stad heeft geſtaan. In dit veld zegd men dat *Sultan Soliman* zich met zyn Leger onthield, wanneer hy ſlag leverde aan *Sultan Kajed-bey*, laatſten *Konink der Mamalukken*.

In het wederkeeren ging ik een fraay Huys van den *Grooten Heer* bezichtigen, bewoond door twee zyner *Agaas*, zynde den een, eene heel zwarte, en den andere een geele, of halve Moor, zy hadden beyde lange Jaaren in het Serrail te Conſtantinopolen gediend, en waaren tot de bewaaringe van des *Keizers* Vrouwen gebruykt geweeſt. Deze Heeren uit mynen Janitzer verſtaan hebbende, dat 'er een vreemdeling van Conſtantinopolen gekomen, en in hun huys was, deden my door den zelven verzoeken, dat ik hen voor myn vertrek wilde komen ſpreeken. 'k Liet zeggen dat ik aanſtonds by hen zoude komen. Want ik was bezig met uit een Toorntje, ſtaande boven op dit Huys, een ander prachtig gebouw, nevens het zelve gelegen, af te teekenen, verbeeld met N°. 78. Men zegt dat het opgerecht is door *Sultan Gori*. Huys van den Grooten Heer. Huys van Sultan Gori.

De afteekening voltoyt zynde vervoegde ik my ter plaatſe, daar zig de gemelde *Agaas* onthielden, welke my met zonderlinge beleefdheid ontfingen, en verzogten dat ik benevens hen op de Sofa wilde gaan zitten. Straks wierd my Tabak en Kaffeé aangeboden, gevolgd door verſcheyde ſoorten van Confituuren en andere lekkernyen, by de Turken gebruykelyk. En, om my te meerder eer en vermaak aan te doen, lieten zy eenige ſpeelders in de kamer komen, welke, door met de vingeren op ronde Trommeltjes te tikken, een geeſtig geluyd wiſten te maaken, 't geene zy nu en dan, wanneer zy Mond-geſprek met twee Agaas.

met ſpeelen ophielden, met zekere gezangen vervingen.

De zwartſte Aga, die een zeer vernuftig man ſcheen te zyn, deed my door den Droogeman, ſtaande beneden de Sopha, zeggen, dat het byzonder fraay was 't geene de ſpeelders zongen: ik antwoorde, dat ik 'er my van verzeekerd hield, dewyle het zulke braave Heeren kon behaagen, doch dat ik, tot myn leet wezen, het geluk niet had van het te konnen verſtaan. Zy begonden te lacchen, en voerden my te gemoet, dat zy geloofden het moeylykſte voor een Reyziger in een vreemd land te zyn, de taal niet te verſtaan; en, vallende wyders van d'eene redenen op de andere, deeden zy my verſcheyde vragen, zo wegens myn Vaderland, als andere Landen en Steeden, die ik bezien had, en voornamentlyk hoe my Conſtantinopolen beviel, en of ik wel oyt een diergelyke Stad hadde gezien? Ik zeide, dat het my wonderlyk was voorgekomen, en ſprak-'er wyders van, zo als ik oordeelde dat het hen beſt zoude behagen. Om kort te gaan, wy ſcheydden groote vrienden, met toewenſchinge van alle voorſpoed in myne verdere reyzen, en behoudene wederkomſt in myn Vaderland.

Oud Kairo. Omtrent *Oud Kairo* gekomen zynde, reden wy voor by verſcheyde van die vrywillige Vrouws-perzoonen, welke alhier, ontrent eenige ſteenhoopen, of onder de ſchaduwe van een boom, zitten, verwachtende hun fortuyn van den een of den anderen liefhebber, waar mede zy zich niet ſchaamen, in 't gezigt der geenen die daar voor by komen, de ſnoodſte geylheden te bedryven. Ik had alvorens hier van hooren ſpreeken, en hield my vernoegd, met 'er de waarheid van ondervonden te hebben, zonder nader kenniſſe met haar te maaken: 't welk ook nooit veilig voor een Chriſten zoude zyn, wyl het alle Mahometaanſche zyn.

Oud Kairo is ontrent een half uur van de jegenwoordige Stad *Kairo* gelegen, na de Ooſt-zyde des Nyls, by 't vlak, tegen over de plaats daar *Memphis* geſtaan heeft, naar welkers verwoeſting het de Hoofd-Stad van *Egipten* wierd, zynde ook na dezelve de oudſte Stad van dit Land. De Arabiers noemen ze *Mazer*, na *Mazer* of *Miſraim*, gelyk zy by de Hebreen geheeten word, na den Zoon van *Cham*, en Zoons-zoon van *Noach*, die ze zoude hebben doen ſtichten. Zy was eertyds zeer pragtig, en groot, maar gelyk de gelegentheden van tyden merkelyke veranderinge toebrengen, legt ze tegenwoordig ten meerendeele verwoeſt, en vertoont weynige overblyfzelen meer van hare voorige grootheid.

De Egyptiſche Chriſtenen hebben 'er drie Kerken, die van S^t. Barbara, die van S^t. Joris, en die van S^t. Sergius.

Deze eerſte is de Kerk der *Kophten*, en de voornaamſte van allen; onder dezelve heeft men een ſoort van een Kapel, heel diep en duiſter, deze is wel eer een kleyn Huysje of grotte geweeſt, welke *Joſeph* en *Maria* een wyl tyds tot woonplaats verſtrekt zoude hebben. Men ziet 'er noch een brok van een balk (ter plaatſe daar eenige kleyne Pilaaren het gewelf van den grooten Altaar onderſteunen) die men my zeide dat uit Noachs Ark gekomen was, ſteekende maar even buyten de muur. Yder Reiziger tracht 'er gemeenlyk een ſtukje hout af te bekomen, te meer, dewyl men zegt, dat deze balk de zoldering van het huysje der heilige Maagd zou hebben helpen onderſteunen. Ik bevond dit hout zo hard en vaſt, dat ik groote moeyte had met 'er een brokje af te ſnyden.

De Kerk van S^t. Joris, is hoog, en redelyk wel gebouwd. De Grieken roemen, dat zy noch een arm van dien Heilig bewaaren. Men ziet hier een dikke Pilaar, daar een yzere keten aan geklonken is, welke zy zeggen van S^t. Joris te wezen, en begaaft met de kragt, van de geenen, die hun verſtand verlooren hebben, wanneer ze daar aan gebonden worden, weder te regt te konnen brengen. Deze Kerk behoord aan het Klooſter, 't geen door Griekſe Nonnen bewoont werd, 't welk zeer oud, tame-

78

79

tamelyk wel gesticht, en byzonder hoog is, hebbende boven op een vlakte, van waar men ettelyke mylen ver kan zien.

Vervolgens ging ik de Koornschueren van *Joseph*, by d'Arabiers *il Scioni* genaamd, bezichtigen. De ingezetenen zeggen, by overlevering, dat *Joseph*, wetende dat de hongersnood op handen was, dezelve deed stichten, en'er het Koorn van alle wegen in brengen; 't geen'er ook noch tegenwoordig, tot het onderhouden der *Krygs-benden*, in bewaard word. Zy zyn heel groot, en met een ouwerwetse muur omringt, wyders in verscheydene vertrekken afgedeeld, en boven open, dewyle men in Egipten voor den regen niet zeer bekommerd behoeft te wezen.

Koorn-schueren van Joseph.

Men ziet hier ook noch veele fraaye ruïnen, zo van Tempels, als andere machtige gebouwen, en onder dezelve, die van een, 't welk men zegt drie honderd en tachtig kamers te hebben gehad, van dewelken hier en daar noch eenige ten deelen in wezen zyn.

Schoone waterleyding.

Ontrent *Oud Kairo*, dicht aan den Nyl, is een waterleyding, aan welkers begin een grooten Thoorn is gebouwd, waar aan de waterleyding met zyn begin vast gehecht is, gelyk aan de linker zyde van den Thoorn, die op N°. 79. verbeeld is, kan gezien werden. Deze brengd, over drie honderd en zeventien boogen, het water in het Kasteel van Kairo. Dezelve is ongemeen hoog, en heeft een opgang langs veertig breede en gemaklyke trappen. Boven gekomen, ziet men verscheyde Raden, welke met Ossen omgedrayd worden. Om dezelve loopt een touw, daar ettelyke aarde kannen aanhangen, die het water scheppen, en gestadig in een groote bak uitstorten, waar uit het vervolgens, door middel van een kleyne goot, vyf â zes treeden van daar, in de waterleyding vliet, en alzo naar het Kasteel gevoerd word. Echter strekt zich de waterleyding zelve niet tot aan het Kasteel, maar alleenlyk tot aan *Caraffoe*, alwaar de grond op een evengelyke hoogte ontmoetende, stort zy haar water in een onderaardsche graft, die het wyders tot in de stal van den Bassa brengt, daar het zich ontlast in een bak, en uit deze word telkens zo veel gehaald, als men tot gebruyk van nooden heeft. Het is een gevaarte van ongemeene lengte; want yder boog heeft de wydte van veertien voeten en een half, en de plaats tusschen elke twee boogen kan ruym acht voeten uitmaaken. Van deze waterleyding werd dit spreukje onder de Turken en Arabiers verteld. Zeker magtig en ryk Heer, alles 't geene hy had aan den opbouw van dezelve te koste gehangen hebbende, en geen geld meer uit de gemeente wetende te trekken, wierd hy te rade, zich aan een hunner *Heiligen* te rigten, om te vragen op wat manier hy zyn begonnen werk zou konnen voltoyen? Den *Heilig*, ziende den yver van den Mahometaan, deed hem aanwyzing van een zeer grooten schat, en aldus wierd de waterleyding voltrokken.

Byzonderheden nopende de Ezels dryvers.

'k Heb hier vooren gezegd dat ik eenige Ezels huurde, om na *Matarea* te gaan; deze worden van Arabiers of Mooren verhuurd, welke gestadig nevens dezelve heen gaan, en, gelyk die dieren uit de natuur vry leuy vallen, prikkelen zy ze nu en dan van agteren in de billen, ten welken einde zy altyd van een stok met een yzere punt voorzien zyn. Behalven dezen dienst, heeft men'er noch dit af, dat ze U, al rydende, zo men'er genegentheid toe heeft, van een pyp tabak verzorgen. Hunne pypen zyn van ried, zo lang als de geheelen Ezel, en hebben aan het eind een aarde ketel, die men'er kan afnemen en aansteeken.

XXXVI. HOOFDSTUK.

Togt na de Pyramiden, oorsprong der Fabel van Charon.

Beschryving der groote Pyramide. Aanmerkingen over dezelve. Beschryvinge van de Sphynx, en byzonderheden nopende de Sphyngen. &c.

Na dat ik *Matarea* en *Oud Kairo* gezien had, maakte ik my aanstonds gereed, om ook de Pyramiden te gaan bezichtigen, ik besprak dan drie Janitzers, den Drogeman, en eenige Arabiers met hunne Ezels, die zich tegens des anderen daags morgens voor den dageraad gereed moesten houden: maar den Heer Consul, aan wien ik myn voornemen des avonds bekend maakte, en die my gestadig overtuygende teekenen van zyne beleefdheid en genegentheid betoonde, my gezegt hebbende, dat, indien ik het een dag wilde uitstellen, hy zelve met zyn gantsche huysgezin my zoude verzellen, wierd de tocht tot zo lang gestaakt. Niet weinig was ik verheugd, dat my een zo schoone gelegentheid voorquam. Want in der daad de Arabiers maken 'er de wegen geweldig onveylig, en niet lang voor myne komst te *Kairo* had zeker Heer, die mede by myn Heer den Consul gehuysvest was geweest, het ongeluk gehad, van omtrent de Pyramiden, benevens de geenen die by hem waaren, tot op hunne onderklederen geplonderd te zyn. Daar wierden dan zo veel Ezels besprooken, als 'er tot de tocht van nooden waren, en wy vertrokken den 27sten. Mey met het krieken van den dageraad, zynde omtrent dertig Perzoonen sterk, en myn Heer den Consul alleen te Paard.

Tocht na de Pyramiden.

De weg wierd voor by *Oud Kairo* genomen, en, zynde vervolgens aan den *Nyl*, ter plaatse daar men overvaart, gekomen, liet 'er den Heer Consul zyn Paard, om zich aan den anderen Oever mede van een Ezel te bedienen. Ik moet by deze gelegentheid hier invoegen, dat het onwaar is, dat men te *Kairo* niet te Paard mag ryden, gelyk eenige geschreven hebben; maar het is 'er niet zeer gebruykelyk, en hier uit zal men zich mogelyk hebben ingebeeld, dat 'er een verbod was.

Gelyk men hier vreemde dingen weet te toonen ('t zy dat het 'er waarlyk zodanig mee gelegen zy, of niet) wierd my van den Oever de plaats aangewezen, daar *Moses* door de Dochter van den *Konink Pharao* uit het water zoude getrokken zyn, welke ik uit curieusheid afteekende, gelyk ze zich vertoond onder N°. 82. zynde eigentlyk maar een Inhammetje, of Kreek van den Nyl.

De overvoering geschiedde met een groote schuyt, welke, door middel van een touw, aan den anderen Oever wierd gepalmd, op dezelve wys, als men by ons de ponten met een touw gewoonlyk overhaald.

Oorsprong der Fabel van Charon.

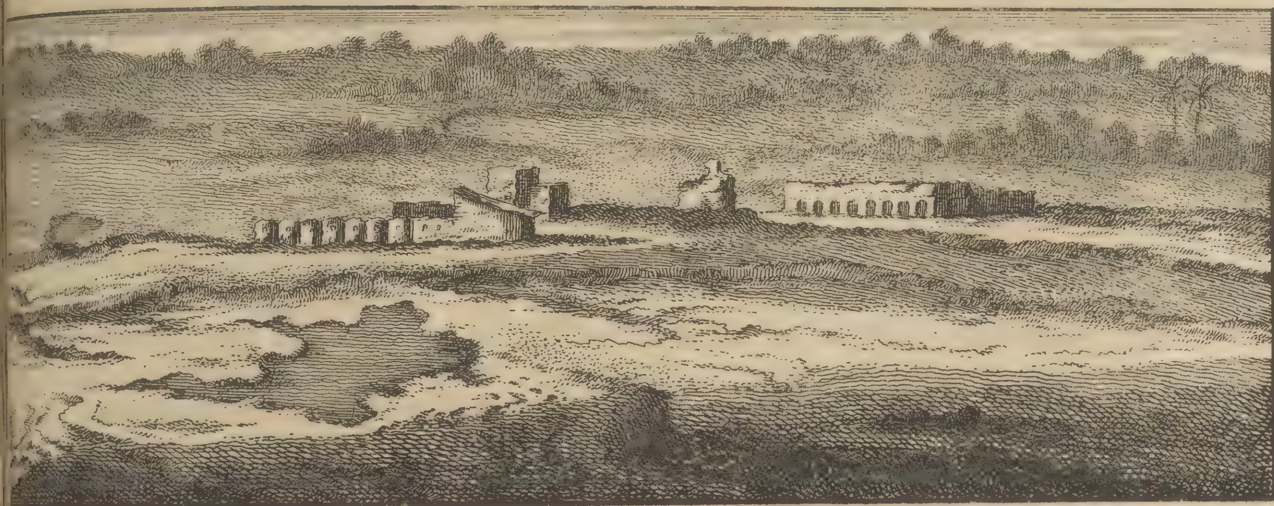
't Gevoelen is aldaar, dat die vermaarde Schipper *Charon* hier ter plaatse zynen dienst waargenomen zoude hebben: want de Beeken van den Nyl meent men dat aan de oude Egyptenaren stoffe hebben gegeven, om de Fabelen van de Helsche vloeden te verdigten, daar *Charon* de Zielen, na dat ze uit de Lichaamen gescheyden waaren, overzette. Die nauwkeurig over dit land hebben geschreven, meenen dat de Fabel daar uit spruyt, dat de Lichaamen hier aan den anderen Oever wierden overgebracht, om in, of omtrent de *Pyramiden* begraven te werden.

Zo haast wy aan den anderen Oever te lande waren getreden, reden wy door een vlak en effen land (daar veele Safraan - bloemen stonden) na de kant van de Pyramiden, passeerende verscheyde Dorpen, waar ontrent veel te schieten vald, inzonderheid op Duyven, van welke gelegentheid wy ons by wylen bedien-

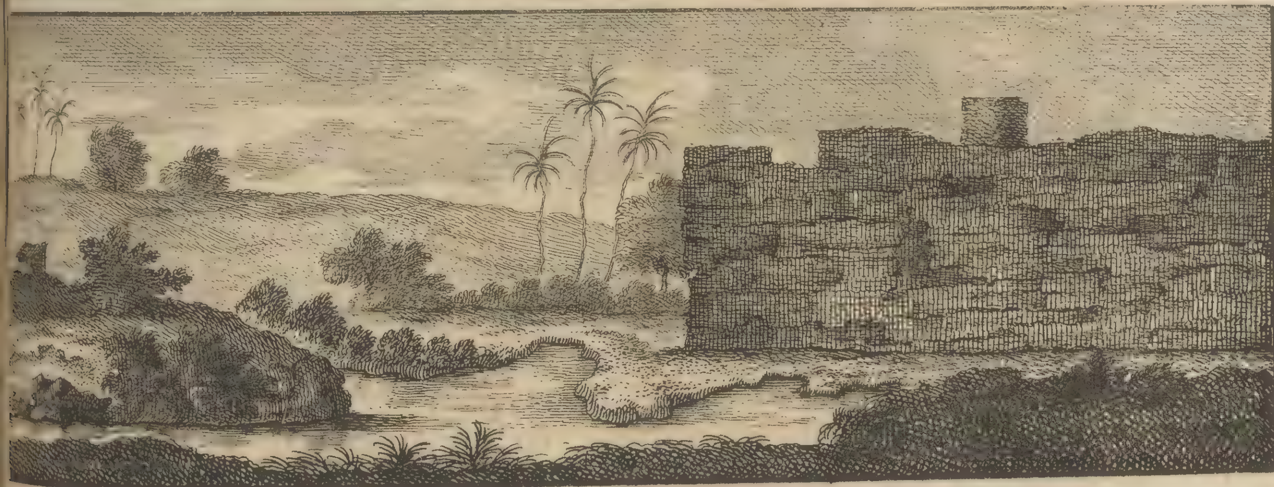
80

81

82

83

dienden, als hebbende ettelyke vuurroers mede genomen. Na dat wy aldus derde half uur hadden gereden, kwamen wy aan de Pyramiden, by de Arabiers *Dgebel Pharaon*, en by de Turken *Pharaon daglary*, dat's te zeggen de Bergen van *Pharao*, geheeten.

Zy vertoonen zich van verre als van kleyne steenen gebouwd, ter oorzaake dat men 'er altyd verder af is, als men zich inbeeld, doch nader by gekomen zynde, bevind men 't eenemaal het tegendeel. 't Getal der zelver werd gemeenlyk op drie gestelt, hoe wel 'er een vierde is, maar deze, heel kleyn zynde, werd niet gereekend. Zy staan in een zeer onvruchtbaare zandige vlakte, daar het gezicht zich zonder eenige verhindering wyd en zyd kan uitstrekken.

Beschryvinge der grootste Pyramide.

Ik zal alleenlyk van de grootste, als de aanmerkelykste, spreeken, want vermids de twee anderen (waar van de kloekste echter niet veel voor de geene, die de grootste geacht werd, gelyk ze ook in der daad is, hoewel 'er eenige aan schynen te twyffelen, behoeft te wyken) geslooten zyn, en dat men 'er niet op kan klimmen, vald 'er niet veel van te zeggen.

Wy deeden voor eerst, om dezelve van binnen te bezichtigen, door eenige Arabiers het zand, waar mede den ingang gestopt was, uitgraven: want het word 'er door de wind geduurig zodanig aangedreven, dat men niet, als het bovenste gedeelte, van de opening kan zien, gelyk de afbeelding op N°. 83. uitwyst.

Zelfs moet men ook, eer men aan de gemelde ingang kan komen, op een heuvel klimmen, die zich aan deze zyde tegen de *Pyramide* gezet heeft, en ongetwyfeld gegroeid is van het zand, 't geene niet verder voort konnende, ter oorzaak dat het door de Pyramide wederhouden word, zich aldaar op malkanderen heeft gepakt. Dezen ingang is, van beneden af te reekenen, op de zestiende trap na 't Noorden. Men wil zeggen dat dezelve eertyds, wanneer het lyk 'er ingebragt was, geslooten wierd met een grooten steen, uitdrukkelyk daar toe gehouwen, die 'er zo net in paste, dat men hem van de andere steenen niet kon onderscheyden; doch een *Bassa* deed hem van daar voeren, op dat men 'er geen gelegentheid uit mogt opvatten, om de *Pyramide* te sluyten.

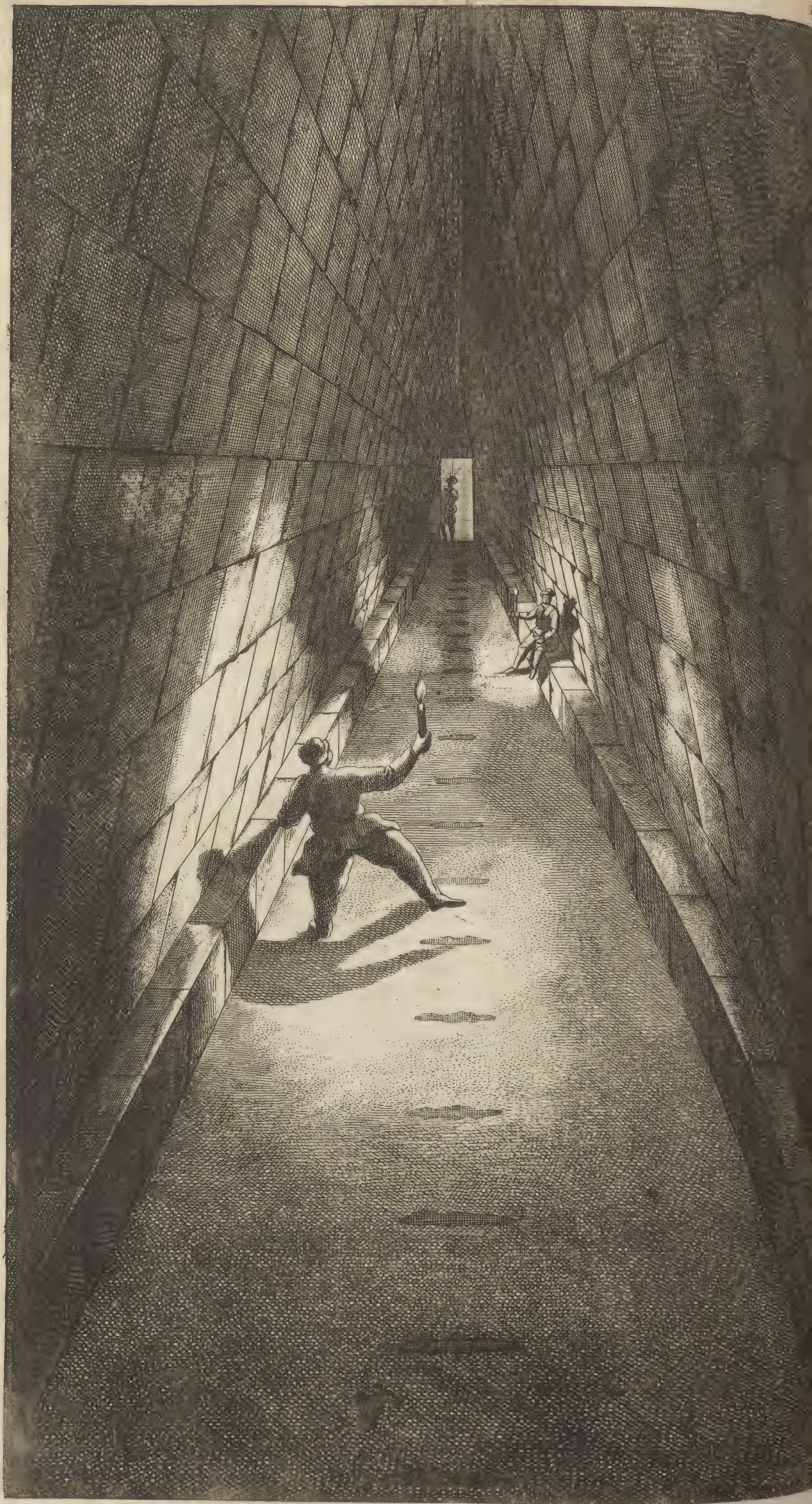
Den ingang is vierkantig, en behoud dezelve hoogte en breedte van het begin tot het eynde, zynde de hoogte omtrent vierde halve voet, en de breedte een weinig minder. De steen die 'er zich dwars over heen strekt, is byzonder groot, bereykende de lengte van by de twaalf, en de breedte van over de acht voeten. Deze gang, door dewelke men al bukkende heen gaat, loopt allengskens nederwaarts ter lengte van tusschen de zes-en-zeven-en-zeventig voeten. Na dat men ten einde van dezelve gekomen is, ontmoet men een andere dergelyke gang, die zich wat opwaarts strekt, zynde van dezelve breedte, doch van zo weinig hoogte, voornamentlyk ter plaatse daar de twee gangen tegen malkanderen steuyten, dat men zich op den buyk moet nederleggen, en 'er, met de handen voor uit, doorkruypen, hebbende ondertusschen in d'eene een brandende kaars, daar men zich in deze naare duysternis mee verligt. Alle die met my hier door kwamen, brak het zweet van benauwdheid uit, hoewel wy, eer wy in de Pyramide gingen, uitdrukkelyk onze boven klederen ten dien einde hadden uitgetrokken: ik zoude derhalven ymand die wat lyvig is, niet raaden zich aldaar te waagen, want de tengere hebben het 'er quaad genoeg. Deze gang zeggen eenige over de honderd voeten lang te zyn, en de steenen, die het gewelf maaken, tusschen de vyf-en-twintig en dertig palmen. Voor my, ik moet bekennen, dat ik ze, in het doorkruypen gelyk een slang, hoe wel ik een brandende kaars in de hand had, niet heb konnen zien, ter oorzaak van de zwaare stof die ons by na verstikte; ook dacht ik maar hoe ik 'er best door zou geraaken; en bevond nu dat ze geen ongelyk hadden, die

die my by na onoverwinnelyke zwaarigheden hadden voorgesteld. De meesten van ons gezelschap waaren buyten gebleven, en twee of drie der geenen die ons wilden volgen, en 'er al op den buyk inzaten, keerden uit angst weder te rug. 'k Geloof evenwel dat men hier dezelve hoogte zou vinden, als in den ingang der Pyramide, indien de Arabiers de moeyte wilden neemen van het zand, het geen 'er door de wind ingedreven word, weg te ruymen. De lucht is hier geweldig bang, en versmachtende, dewyl men 'er, ter oorzaak dat 'er niet de minste opening is, by na geen andere intrekt, als die men zelve uit-ademt.

Aan het begin dezer gang, die zich opwaarts strekt, ontmoet men, ter rechter hand, een groot gat, daar men een stuk weegs met een gebogen lichaam in kan kruypen, en over al dezelve wydte vind, doch eindelyk steuyt, weshalven men gelooft, dat het nooit tot een gang gedient heeft, maar door lankheid van tyd aldus uitgegeten zal wezen. Door deze gemelde engte heen gewrongen zynde, vind men een vertrek, daar wy wat in konden rusten, houdende ondertusschen yder zyn licht voorzichtig brandende: wy hadden ook een vuurslag mede genomen, of onze kaarssen door eenig toeval mogten uitgaan. Aan het einde der gemelde opwaarts gaande gang, ontmoet men twee andere gangen (een laage met de vlakke grond gelyk, en een die zich opwaarts strekt) en aan den ingang der eerste een put, welke lootrecht na beneden loopt, gelyk de geene gètuygen die 'er in geweest zyn. In die put neder te daalen dacht my ongeraaden; maar na 't getuigenis van anderen, heeft men zeven-en-zestig voeten van boven na beneden te reekenen, in deze put, een vierkantig venster, waar door men in een grotte komt, welke in den berg hier ter plaatse, niet van levende steen, maar gelyk van dryfzand, 't geene zeer vast tegen malkanderen aan zit, uitgehold is, en zig in de lengte van 't Oosten na 't Westen strekt. Vyftien voeten laager, en derhalven twee-en-tachtig voeten van boven, vind men een gang in de Rots gehouwen, hebbende in de breedte twee voeten en een derde deel, en in de hoogte twee voeten en een half, en lopende honderd en drie-en-twintig voeten zeer schuyns nederwaarts, waar na ze vol zand, en vuyligheid van vleer-muyzen is; immers zo werd verhaald dat het gevonden is by een Schots Edelman, daar de *Heer Thevenot*, in zyne reys beschryving van spreekt. Voor my, gelyk gezegd is, ik had geen lust om 'er de proef van te nemen: mogelyk is deze put gemaakt om 'er de Lichaamen, welke in hoolen, die onder de Pyramiden zyn, gezet wierden, langs af te laaten.

Langs de eerste der gemelde twee gangen, te weten de laage, welke Horizontaal, of met de vlakke grond gelyk is, en drie voeten en drie duymen in 't vierkant heeft, komt men in een kamer, lang achttien, en breed twaalf voeten, welkers gewelf zich boogswyze vertoond. Dicht by deze kamer, doch op een hooger plaats, willen eenige dat noch een venster zoude wezen, waar door men in andere gangen zoude konnen komen, doch ik heb het, ter oorzaak der hoogte, niet konnen onderzoeken.

Uit deze Horizontaale gang, welke ter regter hand gelegen is, weder te rug gekomen zynde, treed men ter slinker hand in de tweede gang, welke zes voeten en vier duymen in de breedte heeft, en aldus ter lengte van honderd twee-en-zestig voeten opwaarts gaat. Ter weder zyden, langs de muur, strekt zich een steene bank, van twee en een halve voet hoog, en tamelyk breed, daar men zich in het opklimmen aan vast houd, waar toe ook niet weinig helpen de gaten, welke van tree tot tree, doch zonder ordre of netheid, in de grond zyn gehouwen, om 'er de voeten in te zetten, onzeker is 't door wie zy gemaakt zyn. Die de Pyramiden gaan bezichtigen, hebben 'er hen dank voor te weten, want zonder deze gaten waar 't onmogelyk boven te geraaken; en men diend noch al

fris en sterk te zyn, om, met behulp van dezelven, en de bank'er op te konnen klauteren, als hebbende maar eene hand tot zyn volkomen gebruyk, en d'andere van nooden om de kaars, of toorts in te houden. Voeg hier by dat men genoodzaakt is vry wyde schreden te maaken, als zynde de gaten wel zes palmen van malkanderen af. Deze opgang, die men niet zonder verwondering kan aanschouwen, mag wel voor het voornaamste der Pyramiden gehouden werden: want de steenen, die de muuren maaken, zyn zo glad als een spiegel, en zo net aan malkanderen gevoegd, dat het maar een eenige steen schynd te wezen; 't zelve kan men ook van die grond zeggen: 't gewelfte is hier heel hoog, en zo groots, dat het beter verbeeld, als beschreeven kan worden: ik teekende het derhalven af, gelyk op N°. 84. te zien is, terwyl myn Landsman, *Adriaan van Rierbeek*, daar ik hier voor van gesprooken heb, ter rechter zyde op de bank zat te rusten, en eenige van ons gezelschap alreede, met hunne toortsen, boven in de kamer der begravinge waaren gekomen, waar door ik dan bequamelyk het gantsche gewelf kon beschouwen. Ik weet niet, dat ooit ymand voor my deze afbeelding gegeven heeft, en ik durf my vleyen, dat de geheele wereld my 'er dank voor zal weten.

Ten einde van deze gang, komt men in de gemelde kamer, welke vry groot en ruym is, als hebbende twee-en-dertig Rynlandsche voeten in de lengte, zestien in de breedte, en negentien in de hoogte. 't Gewelf is plat, en bestaat uit negen steenen, waar van de zeven middenste yder vier voeten breed, en zestien lang zyn, de twee andere, die aan de einden leggen, gelyken elk niet meer als twee voeten breedte te hebben, doch de andere helft van yder rust op de muur; deze steenen leggen altemaal dwars over de breedte van de kamer.

Aan het einde van dezelve ziet men een ledig graf, gantsch en al uit een eenige steen gehouwen, die, wanneer men 'er op slaat, een klank van zich geeft als een klok, de breedte van dit Graf is drie voet en een duym, de hoogte drie voet en vier duym, en de lengte zeven voeten en twee duymen: de steen, daar het van gemaakt is, heeft over de vyf duymen in de dikte, is geweldig hard, van gedaante als de Porphyrsteen, en geslepen, zynde zeer schoon; ook zyn de wanden der kamer met dit soort van steen bekleed. Het Graf staat bloot, zonder overdekzel, of beschutsel; 't zy dat het gebrooken zy, of nooyt overdekt is geweest; dewyl de *Koning*, gelyk de Ingezetenen zeggen, die deze Pyramide heeft doen stichten, daar nooyt in begraven is. Volgens het gemeen gevoelen, zoude het gemaakt zyn, voor dien *Pharao*, die door Gods toelaating, met zyn gantsche leger, zo als hy de Kinderen *Israëls*, toenmaals des *Heeren* uitverkooren volk, vervolgde, in het Roode Meir verdronk.

Eer wy opgeklommen waaren, was my gezegd, dat ter rechterhand van deze kamer, zo als men daar in kwam, een gat was, door 't welk men in een ander vertrek konde komen, en van daar noch in een andere gang. Ik zocht dan, wanneer ik in de kamer gekomen was, na dat gat, en vond het, zonder veel moeite, en liet my, na dat ik, met myn licht, gemerkt had, dat het niet boven vyf of zes voeten diep was, daar in nederdaalen, en vond niet anders, als een kleene vierkante plaats, zo vol vledermuizen, dat dezelve my om 't gezicht heen en weder zwierden, tot verbaazens toe, zulks dat ik moeite had, met myn licht brandende te houden. Waarom ik dan myne vrienden, die in de Graf-kamer waaren, toeriep, dat zy haar licht doch wel zouden bewaaren, terwyl ik, met alle naauwkeurigheid rondom voelende, en ziende, wel twintig of dertig nesten van vledermuizen vond; maar geene opening die elders heen konde leiden.

Aldus van binnen de kamer der Graf-stede wel bezien hebbende,

ſchikten wy ons, om dezelfde weg, die wy opgegaan waaren, wederom af te gaan, zoekende ſlechts om wederom dezelve weg te vinden, 't geen ons geen moeite gaf; wy klommen dan by de bank, met wyde ſchreden, wederom af, en vonden werks genoeg, om onze voeten vaſt te zetten ter linker zyde, en ter rechter de glibberigheid der ſteenen, met het ſteunen der hand op de bank, te vermyden. Want, waaren wy eens aan 't glyden geraakt, wy zouden zeer ongemaklyk beneden gekomen zyn. Dus geraakten wy wederom tot de grond, en in die vertrekken, welke in 't opgaan beſchreven zyn. Terwyl nu myn curieusheid my dreef, om te zien of'er ook noch andere vertrekken waaren, zocht ik gints en herwaarts, en ontmoette van dezelve noch een, 't welk groot en vierkant was, en zeer hoog van verdieping; doch de grond vol puin zynde, en een onlydelyke ſtank in dezelve vernomen werdende, wierd ik genoodzaakt ylings wederom te rug te keeren, en de gang te zoeken, waar door wy op den buik gekroopen waaren.

Ondertuſſchen waaren een of twee van myn gezelſchap hier door geraakt, na welke ik zullende doorkruipen, met die geenen die my volgden, bleef ik in dit gat ſteeken, zonder my herwaarts of derwaarts te konnen bewegen. Doch tot alle geluk was dit aan het einde van het gat, en konden die geenen, die voor my daar door geraakt waaren my bereiken, dewelke my dan by de handen gevat hebbende, trokken my by de armen daar door, waar door die geenen, die my volgden wat meerder ruimte vonden, en geraakten 'er alzoo mede door. Aldus vorderden wy langs dezelfde opening, die wy ingekomen waaren, wederom na buiten, en waaren blyde, van onze curieusheid in dezen voldaan te hebben.

Naauwlyks hier uit gekomen zynde, ſliknat van 't zweet, ('t welk ons de benauwdheid, en arbeid, terwyl wy op den buik, met eenen arm, en de knien, moeſten kruipen, en met de andere hand de kaars vaſt houden, 't geen zeer ongemaklyk viel, aan alle kanten had doen uitberſten) en ontoonbaar bevuild, door het ſtof, 't welk, zich onder 't zweet vermengd hebbende, over al aankleefde, zaagen ons de Heer Conſul, met het overige gezelſchap, niet uit komen, of zy berſteden van lacchen, over de gedaante die wy vertoonden, en konden zich niet bedaaren.

Doch den Heer Conſul liet ons, op dat wy niet koud zouden werden, en bevangen door het zweet, geen lange ruſt; ons raadende aanſtonds na boven te klimmen, indien onze begeerte noch mocht ſtrekken, om de Pyramide van boven te zien. Gelyk wy dan ook beſt vonden zonder draalen voort te gaan.

Wy begaaven ons dan van buiten na de hoogte, en klommen, na ſomwylen een weinig aadem gehaald te hebben, tot omtrent ter halver hoogte, alwaar wy, aan een der hoeken, te weten tuſſchen 't Ooſten en 't Noorden, zynde de plaats daar men 't bekwaamſt kan opklimmen, een vierkantig kamertje vonden, daar niets in te zien is, en 't welk alleenlyk diend om'er wat in te ruſten, 't geen men wel van nooden heeft. Want dit klauteren geſchied niet zonder groote moeyte.

Boven gekomen zynde vind men een fraaye vlakte, van waar men een ſchoon gezicht heeft over de Stad *Kairo*, en d'omleggende landen. Ik teekende hier van boven het gezicht van de zeven Pyramiden, dewelke omtrent zeven uuren van hier werden gerekend, ziende aan de linker zyde de Zee, als N°. 80. verbeeld is. Als mede noch een ander gezicht, om aan te wyzen, hoedanig zich het Land vertoond, en dat'er omtrent deze Pyramiden differente brokken van andere gebouwen, Rotzen, en grotten te vinden zyn, gelyk de Printverbeeldinge op N°. 81. aanwyſt.

Deze bovenvlakte, welke, van beneden aan te zien, ſcherp toe ſchynd te lopen, is van tien of twaalf groote ſteenen, en heeft aan elke zyde, zynde vlak vierkant, tuſſchen

de

de zestien en zeventien voeten. Eenige dezer steenen zyn wat verbroken, en de voornaamste van allen, daar de meeste naamen, der geenen die de moeyten hebben genomen, van tot boven op te klimmen, op stonden, was, ik weet niet door welke baldadigheid, door eenige Fransche reyzigers van boven neder gearbeid, zulks dat 'er nu weinige naamen meer te vinden waaren. Ik sneed ook den mynen op een der gemelde steenen.

Nu stelden wy ons, om van deze Pyramide, die wy met veel moeite opgeklommen waaren, buitenwaarts wederom af te klimmen. Want de steenen zyn in de bouwing zo op malkanderen geplaatst, dat 'er van elke steen, of elke laag steenen, eer 'er wederom een andere opleggende laag gevonden werd, zo veel spatie overig gebleven is, dat men daar op staan kan, of ten minsten de voeten vesten, om op en af te klimmen, als by trappen: welke ik, in het af klimmen, tellende, bevond ik derzelver getal te zyn twee honderd en tien, zommige van vier, andere van vyf, en andere van zes palmen hoog, en eenige twee, en andere drie palmen breed, waar uit men lichtelyk kan af meeten, hoe moeyelyk dit opklimmen moet vallen. In der daad, men moet zomtyds met handen, voeten en knien te gelyk arbeyden, en is genoodzaakt nu en dan wat te rusten. Ondertusschen vald het af klimmen noch moeyelyker als het opklimmen, en wanneer men van de hoogte na beneden ziet, ryzen de hairen te berge. Ik klom derhalven behendig achterwaarts af, en keek nergens na, als hoe ik de voeten best vast zoude zetten.

Eindelyk, met groote moeyte, en geen minder angst, weder beneden gekomen zynde, ging ik van den eenen hoek tot den ander, te weeten van vooren, en telde drie honderd goede schreden. Toen gaf ik een touw, 't geen ik ten dien einde mede genomen had, aan twee Arabiers, en liet hen den afstand der gemelde hoeken van malkanderen meeten, dien zy bevonden honderd en acht-en-twintig vademen te bedragen, welke zeven honderd en vier Ryn-landsche voeten maaken.

Den ingang is niet recht in 't midden, zynde de zyde na 't Westen ontrent zestig voeten breeder, als die na 't Oosten, gelyk 'er van getuygd werd, want ik heb het verfuymd te meeten.

Thans stuurde ik dezelve Arabiers nochmaals na boven, om ook de maat van de hoogte te nemen, welke honderd en twaalf vademen wierd bevonden, mede van vooren. Deze vademen, yder op vyf en een halve Ryn-landse voet gereekend, maaken zes honderd en zestien voeten. Zulks dat zich deze Pyramide alsdoen vertoonde, aan den voet, zo verre die boven 't zand konde gemeten werden, acht-en-tachtig voeten breeder als de hoogte bevonden wierd; na welke metinge dan het middelpunt der Pyramide zoude moeten weezen, op drie honderd en twee-en-vyftig voeten.

Zie hier nu, hoe het met de waarheid over een kan komen, 't geene eenige zeggen, namentlyk dat een pyl van den top der Pyramide geschooten, nooyt de benedenste trappen kan bereyken: want een gemeene arm schiet wel ter verte van duyzend voeten; en ik heb 'er onder de Turken en Arabiers gezien, die zo handig met de boog wisten om te gaan, dat de pylen over de twaalf honderd voeten ver vloogen.

De Noorder-zyde van dit gevaarte, is veel meer geschonden, dan de andere zyden, ter oorzaak dat ze veel meer door de Noorde-wind, die aan andere oorden droog, maar in Egypten vochtig is, gebeukt word.

Wat de tweede Pyramide belangt, die konden wy maar van buyten bezichtigen, als hebbende noch in noch opgang; want zy is, gelyk hier voren gezegd is, gesloten, en heeft geene trappen, om by op te klimmen. Van verre schynd deze Pyramide, als staande op een hooger grond, grooter dan de eerste te zyn, maar dicht daar by gekomen *Tweede Pyramide.*

men zynde, beſpeurt men het tegendeel. Zy is mede vierkantig; maar hoe breed die eigentlyk in 't vierkant zy, heb ik niet afgemeeten, en kan het dienvolgens niet verzekeren. Of de *Heer Thevenot* die zelfs gemeeten heeft, is my onbekend; maar hy zegt, dat dezelve begrypt, aan elke zyde, zes honderd een-en-dertig voeten, loopende wyders, met een ſpitſe kruyn, zo ſcherp toe; dat 'er, na alle oogſchynelykheid, geen eenig man op zoude konnen ſtaan. De Noord-zyde is insgelyks, als die van de eerſte, door de vochtigheid, vry wat geſchonden.

Derde De derde is kleyn, en van weinig belang. Men meend, dat zy wel eer bekleed geweeſt zou zyn, met dergelyke ſteenen, als daar het graf, dat in de eerſte Pyramide gevonden werd, van gemaakt is: waar toe voet heeft gegeven, de menigte dezelver ſteenen, die men daar noch rondom heen ziet leggen. Sommige achten, dat de plaats daar de Pyramiden ſtaan, eertyds de plaats der begravingen, gelyk by ons de Kerkhoven zyn, geweeſt is, en wel, die van *Memphis*; en zeggen, dat alle de Arabiſche Hiſtoryſchryvers daar in over een komen, dat de gemelde Stad gelegen was, ter plaatſe daar de Pyramiden ſtaan, en regt tegen over *Oud Kairo*.

Ik moet hier eenige aanmerkingen, nopende de Pyramiden, gedaan door eenen *Melton*, Engelſchen reiziger, byvoegen: als,

Aanmerkingen over de Pyramiden.

I. Dat alle de Pyramiden een opening gehad hebben, door dewelke men in een diepe en zeer lange gang ging, die na een kamer geleyde, in dewelke de Oude Egyptenaars de Lichaamen der geenen, daar de Pyramiden voor gemaakt waaren, begroeven; en dat de reden, waarom men deze openingen in alle de Pyramiden hedendaags niet ziet, is, dat ze toegeſtopt zyn door het zand, 't geen de wind 'er tegen aangevoerd heeft. Tot een zeker bewys hier af diend, dat ik, zegt *Melton*, noch op eenige ettelyke Hieroglyphiſche Characters gevonden heb, die ongetwyffeld niet anders wilden beteekenen, als de naamen, en ſtaat, der geenen welke daar in begraven lagen. Doch, ik heb die Characters nergens gezien.

II. Dat alle de Pyramiden zeer regulier geplaatſt waaren, en yder der drie grooten, die noch in wezen zyn, in het hoofd van tien kleynen; maar die men tegenwoordig nauwlyks kan kennen, ter oorzaak dat ze zeer vervallen zyn: niet te min kan men noch wel oordeelen, dat 'er mogelyk wel een honderd, zo grooten als kleynen, geſtaan hebben. Welke, indien ze van *Melton* gezien zyn, zo zyn ze geheel van 't zand overſtoven. Want daar is nu niets ter wereld te zien, als alleen 't geene in myne Print-verbeelding vertoond werd.

III. Dat ze altemaal opgerecht zyn op een hoogte, zynde een vaſte Rots, bedekt onder wit zand. 't Geene men baarblykelyk kan beſpeuren, aan de groeven en hoolen, welke omtrent de Pyramiden hier en daar gehouwen zyn; gelyk ook aan een opening, die in den hoek, tuſſchen het Ooſten en 't Noorden, by de groote Pyramide is, door dewelke men de Rots gemaklyk kan zien. Dat 'er ook groote ſchyn is, dat de ſteenen, daar ze van gemaakt zyn, uit dezelve plaats gehouwen, en niet van verre derwaarts zyn gevoerd, gelyk zommige Reizigers, en eenige Ouden, geſchreven hebben.

Inder daad moeten de Pyramiden zeer diep onder 't zand beſtoven zyn. Want daar zyn, als men in de grootſte komt, gangen die nederwaarts leiden, en gezegt werden zeer diep te loopen, en aldaar by verſcheide plaatſen te eindigen, daar mede lyken weg-geleid wierden; maar wy hadden geen luſt om dezelve te gaan bezien, na de moeite die wy gehad hadden om de bovenſte te beſchouwen.

IV. Dat de Pyramiden niet gebouwd zyn van marmerſteen, gelyk eenige geſchreven hebben, maar van een ſteen van wit zand, en zeer hard. 't Welk van *Melton* wel aangemerkt is, en van my alzo bevonden.

Want

Want indien zy van Marmer, of Rots-steen, gebouwd waren, zo zouden 'er zodanige brokken niet konnen afgevallen zyn, als men bevind; hoewel het ook op verre na niet waar is, dat de steenen zodanig zouden geschonden zyn, als zommige Schryvers, en zelfs *Melton*, zeggen.

Wat het bouwen van deze Werelds-wonderen, d'eenige die noch in weezen zyn, belangd, het gemeene gevoelen is, volgens 't geene ons *Plinius* daar van heeft nagelaaten, dat de grootste Pyramide, zynde de geene daar men in en op gaat, in den tyd van twintig Jaaren voltrokken zou wezen, door den arbeid van drie honderd en zeventig duyzend mannen, en dat deze aan Radys en Ajuyn alleen, agttien honderd talenten hebben verteerd. 't Zal den geenen die hier te lande niet geweest zyn, ongelooflyk schynen; maar als men eens betracht, dat de dagelyksche spys van het gemeene volk, voor een groot gedeelte, hier in bestaat, en dat ongetwyffeld die slaafachtige menschen, met welker zweet deze schrikkelyke gevaarten opgerecht zyn, buyten dit niet veel anders, als brood en water, gehad zullen hebben, behoeft men 'er zich zo zeer niet over te verwonderen. d'Ajuyn is hier ook byzonder lekker en goed van smaak, weshalven men, aangezien de menschelyke zwakheid, de Jooden niet te vermeten moet doemen, dat zy zich in de woestyne, over het derven van een zo smaakelyke spys, beklaagden. Wyders moet men verbaast staan, als men overdenkt, hoe men zulke zwaare steenen tot zodanig een hoogte heeft weeten op te voeren. En jammer is het, daar zo veel dingen, door de naarstigheid der Schryvers, tot onze kennis zyn gekomen, dat ons niemant heeft nagelaaten, van welke werktuygen zy zich, ten dien einde, bediend hebben.

Grotten omtrent de Pyramiden.

Niet ver van deze eeuwigduurende gestichten, vind men eenige grotten, welke mede wel eer tot graf-steeden gediend hebben: de tyd liet ons niet toe, dezelve te gaan bezichtigen, en derhalven zal ik 'er den Lezer van mededeelen, 't geen 'er de meer gemelde *Melton*, een Heer van zonderlinge curieusheid, van nagelaaten heeft. Daar zyn 'er verscheyde, zegt hy, altemaal gehouwen in de zyde van een Rots, kwalyk in order gesteld, en kwalyk geproportioneert, voor zo veel het buytenste belangd; maar van binnen zeer gelyk en effen. Altemaal hebben ze een vierkante put, van gelyken in de Rots gehouwen, daar de Egyptenaars het Lichaam van den geenen, voor wien de grotte uitgehold was, in leyden, vermits ze voor graf-steeden dienden. De wanden van ettelyke zyn vol van Hieroglyphische figuuren, in de Rots gehouwen. In eenige waaren ze zeer kleyn, en in anderen levens grootte, onder anderen telde ik 'er, zegt hy, in eene zestien groote figuuren, verbeeldende acht Mannen, en acht Vrouwen, die malkanderen by de hand hadden, met noch ettelyke kleyne figuuren, aan beyde de zyden.

Sphinx.

Een stuk weegs van de grootste Pyramide, aan de Oostkant, vertoond zich de zo beruchte *Sphinx*, zynde een beeltenis, uit de Rots zelve gehouwen, vertoonende het hoofd en de halve boezem van een Vrouw, doch tegenwoordig staat het tot aan den hals in 't zand gezonken. Ter rechterhand ziet men het zand meer verheven, als elders, en dat al in een redelyke gestrektheid, konnende met reden gedacht werden, dat onder die hoogte het lichaam, zynde in gelykheid van een Leeuw, verborgen legd, en dat het aangezicht na de rechter zyde gekeerd is. 't Is een schrikkelyk gevaarte, waar in (niet tegenstaande het hoofd de hoogte van zes-en-twintig voeten, en van het oor tot de kin vyftien, heeft, na de maaten die daar de *Heer Thevenot* van geeft) de proportie echter zeer wel is waargenomen. Het schynd van verre van vyf steenen, op malkanderen gevoegd, gemaakt te zyn; doch, nader komende, bespeurd men, dat het geene, 't welk men voor de voegen der stee-

ſteenen aanziet, eygentlyk de aderen van de Rots zyn. *Plinius* zegt, dat het den *Koning Amaſis* tot een Graf verſtrekt zoude hebben. 't Is niet ongelooflyk dat het een grafſteede heeft konnen zyn, te meer, dewyl het op een plaats ſtaat, die in voorgaande tyden, gelyk gezegd is, zeekerlyk een Kerk-hof geweeſt is, en by de Pyramiden en grotten, welke niet anders als graf-ſteeden waren, gevonden werd: maar of het juyſt die van den *Koning Amaſis* geweeſt zy, daar zou ik niet vaſt op durven ſtaan; vermits wy 'er geen zekere blyken van hebben, als zynde de rechte aanteekeninge van die oudheden 't eenemaal verlooren. Andere willen, dat een *Koning* van *Egypten* deze *Sphinx* heeft doen maaken, ter gedachtenis van een zekere *Korinthiſche Rhodope*, daar hy geweldig op verſlingerd was. Wonderlyke grillen vertellen de Schryvers van dit gevaarte, namentlyk, dat het den vraagers, zo haaſt als de Zon was opgegaan, als een orakel antwoord zou hebben gegeven: maar veele zeggen, dat zulks door bedrog der Prieſters, door middel van een onderaardſche weg, geſchiedde. De Put in de groote Pyramide, daar hier voren van geſproken is, zoude, na eeniger gevoelen, hier ook toe gediend hebben. Doch dat dit een onwaarheid is, blykt daar uit, dat niemand, van alle de geenen die zich daar in hebben laaten nederdaalen, oyt een doorgang op de grond heeft konnen vinden. Men kan derhalven met geen zeekerheid zeggen, wat 'er van zy, en of 'er een diergelyke onderaardſche weg, van hier of daar, tot de *Sphinx* zy geweeſt, of niet. Immers dit is zeker, dat 'er geen opening is, noch in de mond, noch in de neus, noch in de oogen, noch in de ooren, en, zo de Prieſters hier eenig bedrog mede geſpeeld hebben, moet het geſchied zyn, door middel van een gat, 't welk, volgens het getuygenis der geenen, die 'er met ladders by zyn opgeklommen, boven in het hoofd is, en, allengskens enger wordende, tot in den boezem loopt, daar het eindigd. Myn Heer den Conſul ſtond, met het meeſte gedeelte van ons gezelſchap, in de ſchaduw van dit gevaarte, terwyl ik bezich was met het te teekenen. (Het vertoond zich onder N°. 85.) benevens alle de Pyramiden, die daar by ſtaan. Konnende uit de proportie van de perſonagien, die daar by geteekend zyn, geoordeeld werden, van de grootte van dit Monſtreuſe beeld. Wat nu de byzonderheden der *Sphingen* aangaat, daar omtrent behaagd my meeſt, 't geen D[r]. O. Dapper, hoe wel mede uit andere ontleend, daar van geſchreven heeft.

Byzonderheden noopende de Sphingen.

De *Sphingen*, zegt hy, in betrachtinge van de natuurlyke eigenſchap, wierden op tweederley wyze door de Egyptenaars afgebeeld, namentlyk, of in de gedaante van een leggende Leeuw, op een recht bank, of in de geſtalte van zeker gedrogt, 't geen met het lyf een Leeuw, en met het aangezicht een Maagd vertoonde. Met de eerſte geſtalte, wierd *Momphta*, een Egyptiſche Godheid, die het gebied over al de wateren had, en de beſcherming en Geeſt van de overvloeying des Nyls was, betekend: ende door de tweede, de wasdom des Nyls zelve. Zy beeldden deze gedaanten af, niet om dat ze geloofden, dat 'er elders dusdanige dieren gevonden wierden, maar om te gelyk daar door de verborgene invallen des verſtands te kennen te geven. De *Sphingen* derhalven, dus afgebeeld, betekenden den ſtand des Nyls, die Egypten overwaterde: want dewyl de overſtroominge van die Rivier de geheele Zomer, en Oogſtmaand, of July en Auguſty, duurden, en de Zon, in de gemelde twee Maanden, voor het meerendeel den Leeuw en de Maagd doorwandelde, viel het den Egyptenaars, die uit de Natuur tot wanſtallige en veelvormige dingen zeer genegen waaren, niet zwaar, uit een Maagd en een Leeuw wanſchepzelen te vormen, welke zy *Sphingen* noemden, en waaren beelden aan den Nyl gewyd, die op den buyk lagen, waar door zy den ſtand des overvloeyenden Nyls vertoonden.

Volgens het getuygenis van *Plinius*, was 'er een groot getal van deze *Sphingen*, waar onder eenigen, die zeer groote gevaarten waaren, en op de beroemdste plaatsen van Egypten stonden; doch aldermeest op plaatsen die door den Nyl overwaterd wierden, gelyk in de Steeden *Heliopolis*, en *Sais*, en in de Woestyne van *Memphis* of *Kairo*, alwaar zich de boven gemelde, die wel de grootste van allen geweest schynd te zyn, noch ten huydigen dage vertoond; immers het bovenste gedeelte.

Het schynd dat de *Sphingen* teffens ook de merkteekenen van den wasdom des Nyls te kennen gegeven hebben, gelyk blykt uit deze woorden van zekeren Arabischen Schryver, *Aben Vaschia* geheeten, *om de vruchtbaare natuur des Nyls te kennen te geven, zo stellen ze dat gebouw, waar door zy, onder de gedaante van een Leeuw, de wasdom des Nyls peilen.* Ter oorzaak van dien overvloed des waters, die de Egyptenaars, door weldaad van het Hemels teeken de Leeuw, alle Jaaren ontfangen, is by hen ingevoerd, en ook hier te Lande, en by alle de volkeren in Europa, reeds gebruykelyk geworden, dat de pypen, buizen, kraanen en waterleydingen, die het water uitwerpen en braaken, gemeenlyk in de gedaante van Leeuws-koppen gemaakt, of boven op met dezelve vercierd zyn.

Ook wierden de *Sphingen*, by de Ouden, voor de portaalen der Tempelen gesteld, waar mede zy wilden beteekenen, dat hunne leere van Goddelyke zaaken, in een wysheid bestond, die onder raadzelen en geheimenissen verborgen lag.

Immers, 't schynd redelyker te zyn, dat men geloove, dat de Egyptenaars, (die haare wysheid, en 't begrip dat ze van Natuurlyke zaaken, en derzelver oorzaaken, maakten, gewoon waaren door zinnebeelden af te schaduwen) eerder yts diergelyks door deze verbeelding hebben willen te kennen geven, als dat men daar van geloove, 't geen de Fabelschryvers van de *Sphinx* verdichten. 't Was, zegt'er *Hyginus*, en anderen, af, een Monster gebooren uit *Typhon* en *Echidna*, hebbende het hoofd en het aangezicht de gedaante van een Maagd, de vleugels van een vogel, en het lichaam van een hond. Ofte, zo als *Clearchus* zegd, 't hoofd en de handen als een Maagd, 't lichaam als een hond, de stem als een mensch, de staart als een draak, de klaauwen als een leeuw, de vleugelen als een arend. 't Onthield zich, zeggen zy, in *Bæotien*, op het *Sphingische* gebergte, by *Theben*, van waar 't gewoon was op de voorby-gangers aan te vallen, en dezelve raadsels voor te stellen, om dezelve op te lossen: waar over, als men met Apollo te raad ging, antwoordde het Orakel, dat dit kwaad niet zou ophouden, voor dat ymand het raadsel van het Gedrocht had opgelost. Dit nu was het raadsel, *Wat dier des morgens op vier, des middags op twee, en des avond op drie beenen ging?*

Als nu verscheydene, die het raadsel niet hadden konnen ontknoopen, door de *Sphinx* verslonden waaren, liet *Creon*, die toen ter tyd het gebied over de *Thebanen* voerde, door geheel *Grieken-land* verkondigen, dat hy den geenen, die het raadsel wist op te lossen, zyne Dochter *Jocasta*, de Weduwe van *Lajus*, ten Huwelyk zou geven. *Oedipus* (de Zoon van den gemelden *Lajus* en *Jocasta*, doch die des onbewust was, en die, in zyne onkunde, zelfs dezen zynen Vader *Lajus* om 't leven gebracht had, wanneer hem *Lajus* hoogmoedig wilde in Phociën den weg doen ruimen) hier door opgewekt, begaf zich derwaarts, en ley het raadsel in dezer voegen uit: *dat het een mensch was, die in zyne kindsheyd op handen en voeten kruypt, in zyne jongelingschap recht over eindgaat, en in den ouderdom de wankelende beenen met een stok ondersteund.* Op welke oplossing 't Gedrogt, vol van spyt, zich van een Rots van boven neder stortte; en *Oedipus*, gelyk hy onwetende zyn Vader had omgebracht, trouwde ook onwetende zyne Moeder. Welke dingen, en an-

andere die noch meer verteld werden, minder ſchyn van verborgene zin-ſpeelingen behelzen.

Na dat ik dan myne teekening had voltoid, keerden wy langs den zelven weg, die wy gekomen waaren, en geraakten met den avond weder te *Kairo*, niet weinig, door de ſmoorende hitte der Zon, vermoeid en verbrand.

XXXVII. Hoofdstuk.

Beſchryving der Egyptiſche onderaardſche Graf-kelders, omtrent het Dorp Sacara, mitsgaders van het Veld der Mummien, en de Pyramide van Rhodope. Overblyfzelen van de Stad Memphis, &c.

Ik konde de beleefdheid van den Heer Conſul niet vergen, my met zyn gezin en volk te geleiden na de plaats der *Mummien*, zeven uuren van *Kairo* gelegen, die ik gaarne had gezien, en 't gevaar, dat'er in ſtak, met my te loopen. Zyn E. raade my ook 't eenemaal af, dat ik my met gehuurd volk in dat gevaar begeven zoude, zulks ik myn luſt, om dezelve te bezichtigen, niet heb konnen boeten.

Om dat het evenwel den Leezer, die in een Egyptiſche Reize zekerlyk yts van de *Mummien* zal willen vinden, niet geheel mag ontſchieten, zal ik hier laaten invloejen 't geen andere daar van zeggen; want onder de gedenkweerdigſte dingen, die zich in, omtrent, en eenige mylen van de Stad *Kairo* vertoonen, verdienen de *Katakomben*, of onderaardſche Begraaf-kelders, onder en rondom de Stad gemaakt, (waar door de Stad *Memphis*, en veele plaatſen rondom dezelve, volgens 't geene de Oude ſchryvers ons daar van hebben nagelaaten, op gewelfzelen ſtaan) geen kleyne opmerking en verwondering; dewyl ze de onderaardſche graf-ſteeden der oude Romeynen, die te *Romen* gevonden werden, in grootte en heerlykheid verre te boven gaan.

Beſchryving der onderaardſche Graf ſteeden.

De oude Egyptenaars, die de verhuyſing der zielen, van het eene lichaam in het andere, zonderling ſterk dreeven, waren niet alleen bekommerd, om hunne lyken, met groote toebereyding van verſcheyde ſpeceryen, tegens alle vergankelykheid en bederving te bewaaren; maar trachtten zulks ook, met het begraven van dezelve, op een veylige plaats, te verrichten. Zy ſtelden dan de lyken (na dat ze alvoorens wel toebereyd waaren, om ze tegens alle onheylen van lucht, water, vuur, en de langduurigheid des tyds te beſchermen) niet op plaatſen daar de Nyl overvloeyde, noch op opene velden, maar, of in eeuwigduurende *Pyramiden*, of in onderaardſche ſteene Kelders, welke, met grooten arbeyd, in natuurlyke Steen-rotſen (waar toe de ſteenige grond onder en omtrent *Kairo*, omtrent anderhalve voet onder 't zand gelegen, wonder wel te ſtaade kwam) gehouwen wierden. De begraaf-plaatſen dan waaren onderaardſche Kelders, in verſcheyde overwelfde vertrekken, gelyk groote zaalen, afgedeeld, en met zo menigerley omwegen, die in en uit malkanderen liepen, onderſcheyden, dat ze volkomen Doolhoven ſcheenen te wezen.

Volgens het verhaal der Oude Egyptenaaren, was'er zulk een menigte dezer vertrekken onder d'aarde, welke altemaal op malkanderen uitkwamen, dat ze zich eenige mylen ver, ja tot aan het *Ammoniſche* en *Serapiſche Orakel*, uitſtrekten; 't geen tot groot gerief der Prieſteren diende, als konnende door dezelve, zonder van de hitte der Zon, en het ſtuyven des zands, beledigd te werden, tot malkander komen: zulks dat de geheele *Zand Zee* van onder hol, en in ontallyke verblyf en verberg plaatſen van lyken afgedeeld zoude

zoude zyn. 't Schynd vreemd, en vry wat ongelooflyk; doch het zal den geenen, die acht slaan op veele andere zwaare Egyptische werken, en de moeyte willen nemen, van de Groote en Aloude Stad *Memphis*, mitsgaders de talrykheid des volks, by de Oude Schryvers, met aandacht te overleggen, zo vreemd niet dunken. Daar en boven melden de Arabische Autheurs, dat de Stad *Memphis*, door een verborgene of onderaardsche gang, (gemaakt, dat meer is, onder den bodem des Nyls) met de Stad *Heliopolis*, vereenigd zoude geweest zyn.

De meeste Inwoonders van het Dorp *Sacara*, het naaste aan deze onderaardsche steene graven der *Mummien*, of gebalsemde lyken, en drie goede uuren van de Pyramiden, mitsgaders zeven of acht van *Kairo*, gelegen, geneerden zich eertyds (gelyk ook noch, als zy 'er gelegentheid toe hebben) met het opdelven dezer Graf-kelders, en het uitgraven der *Mummien*, dewyl de Landbouw, ter oorzaak van de onvruchtbaarheid des Lands, hen nauwlyks kan voeden. Weshalven een yder zich, na zyn welgevallen, voor een stuk gelds, kan laaten dienen, 't zy om alreeds gevondene onderaardsche Kelders, onder hun geleyde, te bezichtigen; of nieuwe, en noyt ontdekte, in het dorre zand, te doen zoeken, en opdelven. Want de noyt opgedolve kelders, leggen zodanig met zand overdekt, dat geen Vreemdeling, ja zelfs de Inwoonders niet konnen weeten, of 'er *Mummien* onder leggen, of niet. Tegenwoordig is het 'er zo druk niet mede, vermits 'er de *Franken* van tyd tot tyd zo veel hebben laaten openen, dat ze geweldig schaars zyn geworden.

Men gaat in dezelve, door een mond, die boven op den grond des Aardryks is, en waar door men zich laat nederdaalen, even als in een put, (waarom deze monden ook Putten geheeten worden) het zy met touwen, of door behulp van een ladder, na dat ze diep zyn. 'k Heb, als gezegt is, geen gelegentheid gehad om ze te bezichtigen, doch zal 'er den Leezer echter een beschryving van mede deelen, zodanig als de curieuze *Heer Thevenot* die gevonden heeft.

Deze Putten, zegd hy, zyn vierkantig, van goede steen gemaakt, en vol zand, 't welk men 'er uit doed graven. Wy daalden in die geene, die men voor ons geopend had, met een touw om 't lyf, 't geene die van boven vast hielden, tot de diepte van omtrent drie spiessen, daar wy de grond onder de voeten kregen, en, met den buyk tegens de aarde, door een gat kroopen, door dien de Mooren het zand niet te deeg weg gearbeid hadden. Hier traden wy in een kleyn kamertje, welkers wanden en gewelfzel van steen waaren, en waar in wy drie of vier Lichaamen zagen, doch maar een in zyn geheel leggende, de andere aan stukken en brokken. Hier uit konden wy dan wel bespeuren, dat deze Put meer geopend was geweest. 't Gemelde Lichaam was zeer groot en breed, en lag in een kist, van ongemeen dik hout, die aan alle zyden heel wel geslooten was: dit hout, het geen wy bevonden van den oprechten wilden Vygeboom, in Egypten *Pharaos* Vygeboom genaamd, te wezen, was gantsch niet verrot, ook heeft het daar op verre na zo licht geen nood van, als eenig ander hout. Boven op de kist zag men het aangezicht, van den geenen die 'er in lag, verheven gehouwen. Men vind ook van deze kisten, of koffers, van steen, op welke de gedaante, van die geene die 'er in besllooten legt, uitgehouwen is, en langs heen eenige Hieroglypische figuuren. Noch zyn 'er van deze kisten, welke, van verscheyde doeken, op malkanderen gelymd, gemaakt, alzo sterk zyn, als die van hout. Ik heb 'er een van deze soort in myn kabinet, die van meer als veertig doeken, d'eene op de andere gelymd, gemaakt is, aan dewelke men noch gantsch geen verrotting kan bespeuren. Deze kist is 't eenemaal bedekt met Afgoden, en Hieroglyphische figuuren, staan-

Gedaante der Graf-kelders.

de op een zeer dun pleister, daar de buytenste doek mee bestreeken is: doch het werk is een weinig beschadigt, vermits de pleister hier en daar wat afgevallen is. Onder deze figuur is een parkje, na beneden toe, dwars over de kist heen, van twee duym hoog, en een voet breed, waar in men uitgebeeld ziet, de manier, op dewelke de Oude Egyptenaaren de Lichaamen balsemden. In 't midden van dit parkje staat een lange tafel, van gedaante als een Leeuw, op welkers rug het Lichaam, dat gebalsemd zal worden, uitgestrekt legt, en daar by een Man, met een mes in de hand, waar mede hy het zelve opend. Deze Man heeft een masker voor 't aangezicht, van gedaante als een sperwers bek; buyten twyfel, volgens de gewoonte hunner Balsemers, die zich van dusdanige maskers bedienden, om de kwade lucht, welke, door de verrotting, in de doode Lichaamen veroorzaakt wierd, niet in te trekken: gelyk de Geneesmeesters noch tegenwoordig in Italien doen, die in pest tyden nimmermeer zonder zulk een masker, in welkers lange neus eenig reukwerk gestopt werd, de zieken gaan bezoeken. Hoewel ik ook niet twyfele, of dit masker verbeeld het hoofd van Osiris, welke de Egyptenaars gewoon waaren af te beelden, met het hoofd van een Sperwer, gelyk Anubis met een Honds-kop, en de Nyl met een Leeuws-kop. Tot een vast teeken dat dit een balseming is, zo ziet men, onder de genoemde tafel, vier kruiken, of vaten zonder ooren, welke niets anders konnen zyn, als vaten, in welke de kruidenieryen, noodig tot de balseming en hardmaaking van 't lyk, stonden. Ter wederzyden van deze tafel, zyn verscheyde personagien, zittende en staande in verscheyde postuuren. Binnenwaarts op dit dood dekzel, werd vertoond, de gedaante van een geheel naakte Dochter, hebbende de armen uitgestrekt. Doch, om weder tot myn eerste reden te keeren, na dat wy dan de gemelde houte kist, met een byl, aan stukken hadden gearbeyd, vonden wy 'er een geheel lichaam in, aldus gesteld. 't Aangezicht was, gelyk gemeenlyk van alle de *Mummien*, bedekt met yts als een helmet, van doek, met pleyster overstreeken, op 't welk in goud het aangezicht van dezen gebalsemden uitgebeeld stond; doch, als wy'er deze doeken van af namen, vonden wy geen overblyfzels van 't aangezicht: want het zelve vergaat gemeenlyk tot stof; 't welk, geloof ik, toekomt, door dat het zo wel niet gebalsemd, of gegomd, kan worden als d'andere deelen (en evenwel heb ik van daar tot Parys gebracht een hoofd van een *Mummie*, 't welk geheel volkomen is; maar 't zelve is geheel gedekt van windsels van linnen, die zo aardig gelegd zyn, dat ze niet beletten de gedaante van de oogen, den neus, en van de mond, te zien.) 't Lichaam zelve was in kleyne, zeer net gemaakte, linnen windselen gebaakert, maar deze windselen liepen met zo veel keeren en herkeeren, dat ik geloof dat ze meer als duyzend ellen konden uitmaaken, en waaren zo wonderlyk door malkanderen gevlogten, dat men ze nu ter tyd niet zou konnen namaaken. Over de borst, in de lengte, liep een reep van ruym drie vingeren breed, en wel anderhalve voet lang, welke, op een zeer konstige wyze, aan de andere windselen vast was: op deze reep stonden verscheyde Hieroglyphische letters, met goud geschreven. Ik had gehoopt in deze kist eenige Afgoden te zullen vinden, dewyl ik wel wist, dat 'er de Oude Egyptenaaren verscheyde met hunne dooden plagten te begraven, 't zy van steen, kooper, of eenige andere stoffe; maar ziende noch het een noch het ander, beeldde ik my in, dat 'er mogelyk wel yts van binnen in de borst te vinden zou wezen: want, als de Egyptenaaren deze Lichaamen geopend, en gebalsemd hadden, slooten zy menigmaal Afgoden, of derzelver beeldjes, in de borst. Ik deed de *Mummie* dan aan stukken breeken, doch daar was niet meer van binnen, als van buyten, te vinden. Dicht by deze kamer daar

ik

ik in was gekroopen, waaren noch meer en andere kamers, met dusdanige Lichaamen, maar zynde de ingangen met zand gestopt, deed ik my met het zelve touw, daar men 'er my mede had ingelaaten, weder optrekken &c. 'k Ben echter gelukkig genoeg geweest, (vervolgd de *Heer Thevenot* een weinig verder) om op de plaats zelve eenige dezer Afgoden, of beeldjes, welke de Mooren in de Stad aan de Franken gaan verkoopen, te koop te vinden: zy zyn van veelderhande soorten, en van verscheyde postuuren. Want men heeft 'er van kooper, van verscheyde soorten van steenen, en ook van verscheyde soorten van aarde. Immers ik heb 'er van alle deze soorten, van welke altemaal ik wel verzeekert ben, dan ze uit de *Mummien* gehaald zyn. Mogelyk zal hier ymand zeggen, dat ze wel nagemaakt konnen wezen; doch 't is t' eenemaal onwaarschynlyk: want, behalven dat de Mooren daar niet vernuftig genoeg toe zyn, werden ze voor zo geringen prys verkoft, dat de stoffe, daar ze van zyn gemaakt, niet betaald word. Dus verre de *Heer Thevenot*.

Ik moet hier ook noch yts, wegens deze zelve materie, uit den *Heer Melton*, byvoegen. Na gezegd te hebben, dat men alvoorens verding moet maaken, met de Arabiers van het Dorp *Sacara*, wegens het getal, en de hoedanigheid der Putten, welke men geopend wil hebben, gelyk ook, wegens den prys, die men hen, voor hunne moeite, zal geven, mitsgaders, dat zy, tot hunne veyligheid, noch twaalf Arabische ruyters met zich namen, vervolgd hy aldus.

Put der gebalsemde Vogels. d'Eerste Put, welke wy gingen bezien, was die der gebalsemde Vogels. Na dat wy het zand, 't geene den mond van de Put, waar door men na de grond daald, en vervolgens in de kelder komt, aan een kant hadden doen smyten, lieten wy ons nederdaalen, den een na den anderen, door middel van een dubbeld touw, 't geene ons onder de armen vast was gemaakt: wanneer wy op de grond gekomen waaren, en dat yder zyne toorts, gelyk ook ettelyke lonten, welke wy met ons hadden genomen, aangesteeken had, kwamen wy, al kruypende op den buyk, in de kelder, zynde een gang, uitgehold in de Rots, omtrent zo hoog als een man, en een vadem wyd, en van een ongemeene lengte; hier en daar vonden wy noch meer andere gangen, van gelyken in de Rots gehouwen, daar verscheyde ruyme kamers aan waaren, vol potten van gebakkene aarde, en met dekzels van dezelve aarde toegestopt, in dewelke gebalsemde vogels, van allerhande slag, bewaard wierden, yder vogel in zyne eygene pot, ook vonden wy daar hoender eyeren, gantsch geheel, maar ledig, en die derhalven geen kwade lucht hadden.

Deze kelder, tot ons genoegen, bezigtigt hebbende, deden wy ons, op dezelve manier als wy daar in gedaald waaren, weder op trekken. En, gelyk wy van te vooren bevel aan de Arabiers gegeven hadden, dat zy ons een Put zouden openen, die noch Maagd waare, dat is te zeggen, die noyt geopend was geweest, terwyl wy die der gebalsemde Vogels gingen bezichtigen, vonden wy, zo haast als wy weder boven gekomen waaren, de Put al geopend, waar in wy ons, op dezelve manier als in de voorgaande, lieten nederdaalen; maar toen wy op de grond waaren gekomen, wierden wy zulk een onverdraaglyke stank gewaar, dat wy de Neuzen toe moesten houden. Daar en boven doofde een zeekere beslootene lucht niet alleen onze Toortzen uyt, die wy wel driemaal weer opgesteeken hadden, maar ook zelfs onze Lonten, invoegen, dat wy genoodzaakt waaren, ons weder te laten ophaalen, zonder dat wy een eenige tree hadden konnen voortzetten. Dit weet ik maar alleen van deze Put te zeggen, dat ze veel dieper was, als de geene daar wy eerst in geweest hadden.

Stinkende Put.

Vervolgens deeden wy een andere kelder openen, die echter geen

Kelder met twee Mummien.

geen Maagd was, gelyk de voorige. Na dat wy ons hier in hadden laten zakken, vonden wy 'er twee *Mummien*, een groote, en een kleyne, van een kind, welke beyde in kiſten lagen, waar van de grootſte van Marmerſteen was, en op zyn dekzel uitgehouwen droeg, de gedaante van den geenen, daar ze voor was gemaakt: wy lieten de kiſten openen, doch bevonden dat de *Mummien* niets ongemeens hadden, weshalven wy 'er geen werk van maakten, en niemand zich 'er mee beladen wilde.

Kelder de Kerk genaamd.

Uit deze Put gekomen zynde, daalden wy in een kelder, welke den bynaam van de Kerk droeg, en d'ondiepſte was, van alle de geene die wy noch gezien hadden. Zy beſtond ſlegts uit een lange onderaardſche gang, van binnen wel met pleiſters bekleed, en over al met Hieroglyphiſche figuuren beſchilderd. 't Zand was hier in zodanig een overvloed, dat wy, zo lang als wy 'er in waaren, op onze knien moeſten kruypen.

Zo haaſt als de Franken eenige dezer Putten gezien hebben, vullen de Arabiers, in dien de wind het niet doed, die terſtond weer met zand, om 'er een tweede maal geld van te trekken. Want hier in beſtaat de grootſte winſt van deze Rampzaligen; en 't minſt dat zy neemen, om een maagdelyke Put te openen, is dertig Piaſters, de reden dezer duurte is, dat de geenen die dezelven doen openen, recht hebben, om alle de rariteyten en *Mummien*, welke daar in gevonden werden, mede te nemen.

Gedaante van het veld der Mummien.

Om nu een denkbeeld van dit Kerk-hof te geven, moet men zich voor oogen ſtellen, een zeer wydluftig en vlak veld, 't eenemaal met zand bedekt, daar noch boom, noch kruyd, noch huys, noch yts diergelyks, opſtaat, en welkers vlakke grond bezaayd is, met verdroogde gebeenten, armen, beenen, voeten, hoofden, oude doeken, gebrookene dood-kiſten, en een menigte van kleyne Afgodetjes, van welke eenige van hout, andere van pleiſter, met groen geverniſt, gemaakt, en van voor en achter met Hieroglyphiſche figuuren beteekend, zyn, welke Afgodetjes de Arabiers uit gebrooken *Mummien* gekregen, en naderhand weg geworpen hebben, niet wetende wat zy 'er mede zouden uitrechten.

Ik moet alhier den Leezer waarſchouwen, dat het, zederd de tyd van *Melton*, zeer moet veranderd zyn, en dat de Arabiers zederd wel ondervonden hebben, dat voor deze Afgoden beeldjes geld gemaakt kan werden, dat ze dezelven nu wel weten na *Kairo* te koop te brengen, gelyk de *Heer Thevenot* reeds aangetekend heeft, hoewel 't ook waar is, dat ze niet zeer duur zyn. De Franken, wetende dat men in Europa, na die ſnuiſteryen der Oudheid, begeerig is, koopen dezelve op, en verkoopenze daar na wederom aan andere. By myn tyd was 'er een Franſche Apotheeker, die hier in handelde; maar dezelve was vry koſtelyk. Hy was toen ter tyd Meeſter van drie *Mummien*, van welke eene noch nooit open geweeſt was, die ik gaarne van hem gekoft had; maar hy eyſchte daar niet minder voor als vier honderd Ryksdaalders.

Men vind 'er ook dikwils, zegd *Melton*, groote ſteene Tafelen, behouwen met Cyfers, en raadzelfiguuren, welke de Chymie, en hunne andere wetenſchappen en verborgentheden, verbeelden, gelyk ook vreemde Characters, die geen Hieroglyphiſche zyn.

Dit zyn de overblyfzelen van de grootsheid, en ydelheid der Oude Egyptenaaren, en de droevige teekenen van der menſchen ſterflykheid; zy veroorzaaken een ſchrik, aan de geenen die voor de eerſte maal op dit veld komen, en wanneer men het oog laat weiden, over de gebeenten daar het mee bezaayd is, zou men zeggen, dat het wel eer tot een ſtrydveld gediend had.

Pyramiden der Mummien.

Men ziet 'er noch vyftien Pyramiden, onder dewelke 'er drie zyn van een ongemeene grootte, en daar de tyd, na het ſchynd, eerbiedigheid aan heeft

heeft willen bewyzen; want zy zyn by na gantſch geheel, en gaaf; ook is'er in yder een opening, welke doorgang geeft na een kamer. De nieuwsgierigheid, die den Reizigers eygen is, deed ons treeden in de geene, welke het wydſt van het Dorp af ſtaat, en gemeenlyk de *Pyramide van Rhodope* genoemd werd. Wy vonden den ingang myns oordeels beter, als van d'andere, die wy te vooren gezien hadden, om dat de weg, die zich na binnen ſtrekt, zyn begin in een hooger plaats heeft; doch hy is wel tweemaal zo diep als die van de andere Pyramiden, en niet zo ſteyl, en by gevolg gemaklyker te begaan; maar zo diep, dat ik vaſtelyk geloof, dat men tot op de grondveſt nederdaald. Beneden aan dezen afgang ontmoetten wy geen trappen om op te klimmen, gelyk in de Pyramiden, maar alleenlyk de kamer der begraving, die zeer ruym en hoog, en welkers gewelfzel niet plat was, maar ſcheuyns opwaarts ging, en ſcherp toeliep. Echter vonden wy in deze kamer geen graf; mogelyk om dat men daar nooit begraven heeft, of dat het graf verdelgt en verbrooken is. Deze Pyramide is gebouwd op de wyze van een Pavilioen, en, volgens het zeggen der Chriſtenen, opgeregt door eene *Rhodope*, een vermaarde Hoer, die dezelve deed bouwen van het geld, 't geen zy, ten koſte haarer Eer, gewonnen had. Maar buyten twyfel is dit een dwaaling, ten minſten zo het waar is, 't geen *Plinius* zegt, te weten, dat de Pyramide van *Rhodope* kleyn, doch zeer ſchoon was, 't geen op deze niet gepaſt kan werden, als zynde een der grootſte van *Egypten*. Wat belangd de andere kleyndere, die op het zelve veld ſtaan, de tyd heeft die by na t' eenemaal vernield: want zy zyn tegenwoordig by na niet anders als brokken zands, die niet als de gedaante hebben van 't geene ze eertyds zyn geweeſt.

Pharaos ſteenhoop.

Oock ziet men 'er een vierkante Steen-hoop, van groote gehouwene ſteenen, by de Arabiers *Mazenbet Faraoun* genoemd, waar van zy zeggen, dat de *Koningen Pharaos*, wanneer zy een nieuwe Wet aan hun volk wilden geven, daar op plachten te klimmen. Dus verre *Melton*.

Nauwkeurige beſchryving der Pyramide, van Rhodope genoemd.

Omſtandiger en netter ſpreekt van de gemelde Pyramide de nauwkeurige *Heer Thevenot*, die egter zo breed van de twee andere niet op geeft, gaande dezelve, even als de overige, ſtil zwygende voor by, ook zal men eenige ongelykheid, omtrent andere byzonderheden, konnen aanmerken, welke ik niet weet waar aan toe te ſchryven, vermits ik zelve niet op de plaats ben geweeſt, en derhalven met eygen oogen het verſchil niet heb konnen effenen.

Men heeft hier in dit veld, zegd hy, verſcheyde Pyramiden, welke zich ettelyke duyzend ſchreden ver ſtrekken, maar, gelyk ze van geen groot aanzien zyn, zal ik alleenlyk van eene zeer ſchoone ſpreeken, ſtaande tuſſchen de vier en vyf duyzend ſchreden van de plaats, daar wy een Put deeden openen, welke, in dien ze volbouwd was, in ſchoonheid voor de groote, daar hier vooren afgeſprooken is, niet zou behoeven te wyken. Wy klommen om hoog, eer wy 'er ingingen, en telden honderd en acht-en-veertig trappen, van zeer groote ſteenen, even als de trappen van de grootſte Pyramide zyn: de platte forme, of vlakte boven op, is niet effen, zynde de ſteenen zonder ordre gelegt, waar uit men lichtelyk kan afmeten, dat ze niet volbouwd is, en echter iſſe veel ouder als d'andere, volgens 't uitwyzen der ſteenen, die 't eenemaal opgegeten zyn, en zich tot gruys en zand zetten. Aan elke zyde heeft zy zes honderd drie-en-veertig voeten, en den ingang omtrent het vierde deel van haare hoogte. Na het Noorden is ze even gelyk d'andere. Aan d'Ooſtzyde heeft dezen ingang drie honderd zeſtien voeten, en by gevolg aan de Weſtzyde drie honderd zeven-en-twintig. Daar is maar een eenige gang, drie voeten en een half breed, en vier voeten

 hoog,

hoog, welke, ter lengte van twee honderd zeven-en-zestig voeten, scheuyns nederloopt, eyndigende aldaar aan een Zaal, waar van het gewelfzel gelyk een Ezels-rug, of roefs wyze, gemaakt is, en die vyf-en-twintig voeten en een half in de lengte, en elf in de breedte heeft. In den hoek van deze Zaal ontmoet men een andere gang, gelyk met de grond, deze heeft drie voeten in 't vierkant in de breedte, en negen voeten en een half in de lengte, en leyd tot aan een andere kamer, die een-en-twintig voet lang, en elf breed is. 't Gewelfzel van deze kamer loopt mede roefs wyze, en is geweldig hoog, hebbende na de Westzyde, daar zich desselfs lengte strekt, een vierkantig venster, vier-en-twintig voet en twee derde deel van de vloer af, waar door men in een breede gang treed van een mans hoogte, welke gelyk met de grond loopt. Deze gang heeft in de lengte dertien voeten en twee duymen, en aan 't eynd een groote Zaal, van welke het gewelfzel zich mede roefswyze vertoont. De lengte dezer Zaal begrypt zes-en-twintig voeten en acht duymen, en de breedte vier-en-twintig voeten en een duym. De vloer, of 't fondament, is de levende Rots, die van alle zyden ongelyk loopt, en alleenlyk in 't midden een kleyne effen vlakte overlaat, welke van alle kanten door de gedachte rots omringd, en veel langer is als d'ingang en benedenste der muuren.

Overblyfzelen van de Stad Memphis.

Niet ver van deze *Mummien*, na den Nyl toe, zegt *Thevenot*, ziet men eenige overblyfzelen van een groote Stad, buyten tegenspreeken *Memphis*, welkers Inwoonders d'overledene, gelyk de Ouden altyd gedaan hebben, buyten de Stad begroeven, en derhalven gewisselyk dit veld tot hun Kerk-hof gebruykt zullen hebben; doch, om met zeekerheid te konnen beweeren, dat deze groote puynhoopen de overblyfzelen van *Memphis* zyn, heeft men maar na *Plinius* te luysteren, daar hy zegd dat de Pyramiden gelegen zyn, tusschen de Delta van Egypten, en de Stad *Memphis*, na de zyde van *Africa*.

XXXVIII. HOOFD-

XXXVIII. HOOFDSTUK.

Omstandige beschryving van de berugte Stad Kairo; Hoofd-stad van Egypten.

Na aldus de Pyramiden beschreven te hebben, zo als ik dezelve gezien heb, en het veld der *Mummien*, zo als andere daar van getuigen, zal ik'er een beschryving van de vermaarde Stad *Kairo*, Hoofd-stad van Egypten, byvoegen.

Oorsprong van de Naam der Stad Kairo.

Deze Stad, by uitsteekendheid groot geheeten, heeft haare benaaming, na 't zeggen van de Schryvers, van de Planeet *Mars*, die in 't Arabisch *El Kaher* genoemt word, welke naam, volgens het zeggen van *Serrur*, een Arabische History-schryver, haar gegeven wierd, om dat de grondvesten van haare muuren, by zeeker ongelukkig geval, onder het Ascendent van deze Planeet gelegt zyn: de zaak droeg zich aldus toe; *Giauher*, Krygs-overste van *Meez le din alla*, een der *Kalyphs* van Egypten, een nieuwe Stad, tot de Zetelplaats van zynen Meester, willende doen stichten, in den Jaare 362. van de *Hegire*, belaste den Sterrekykers een goed Ascendent waar te neemen, om'er de grondsteen van te leggen, op dat de nieuwe Stad gelukkig mogt wezen, en lang stand houden. De Sterrekykers deeden alle de plaats, welke met muuren besloten zou worden, met een touw of koord omvangen, en aan dezelve een menigte van klokjes vast maaken, om de metzelaars te waarschouwen, dat zy, op het geluyd dezer klokjes (waar aan men, met het slaan op de koord, zo haast als men een goed Ascendent gewaar wierd, beweging zou geven) een aanvang met het leggen van de fondamenten zouden maaken.

Ondertusschen wilde het ongeluk, dat, op het zelve oogenblik, als *Mars* in zyn Ascendent was, een Raave op de koord kwam zitten rusten, welke dezelve, door het gewigt zyns lichaams, hebbende doen schudden, begonden de klokjes te klinken. Straks vielen de Metselaars, geloovende dat dit het gegeven teeken was, gelykerhand aan den arbeyd; 't geen de Sterrekykers niet zo haast vernaamen, of zy oordeelden, dat de Stad 't eeniger tyd ingenomen zoude worden, door een Overwinnaar, die uit *Romanien*, tegenwoordig *Turkyen*, 't geen onder *Mars* gelegen is, zou komen. Deze voorzegging wierd naderhand waar bevonden, wanneer, na het verloop van vyf honderd en zestig Jaaren, te weten, in den Jaare 1517, na onze tyd reekening, *Sultan Selim*, uit *Constantinopolen*, Hoofd-stad van *Romanien*, in Egypten kwam vallen, en niet alleen de Stad, maar ook het gantsche Land, innam, en den Stam der *Kalyphs*, of Soudaanen van Egypten, met den laasten aan eene der Poorten, *Babsuaila* geheeten, te doen ophangen, verdelgde.

Niet te min, hoewel zy geloofden, dat dit Ascendent ongelukkig voor de Stad zoude wezen, lieten zy'er echter mede voortvaaren; en noemden ze *Kahara*, of *Kairo*, gelyk men in Europa zegd; welken naam zy ook tot op den huydigen dagt heeft behouden.

Zie daar wat de benaaminge van *Kairo* belangd, welke men geloofd de regte te zyn, en niet in twyfel getrokken te konnen werden. Voor my, ik zoude voor de waarheid van deze vertelling geen borg willen blyven, en achte hem niet verdoemd, die dezelve niet geloofd.

Grootte van Kairo.

Maar nopende de grootte dier Stad, daar verscheelen de Reizigers merkelyk in, 't geen meestendeel daar van daan komt, dat'er eenigen *Boulak*, en *Oud Kairo*, willen onder trek-

trekken, doch met zeer weinig eygenſchap: want *Oud Kairo* is 'er, door een vlakke Landſtreek, beſtaande uit Beemden en Weyland, van afgeſcheiden; en *Boulak*, de Haaven van *Kairo*, door verſcheyde bezaayde Landeryen. Zulks dat *Boulak* op zich zelven behoord genomen te worden, zynde ook 't eenemaal met zeer ſchoone en dikke muuren omringd; daar veele niet op gelet hebben: en mogelyk is dit de oorzaak, dat zy 'er *Oud Kairo*, en *Boulak*, onder begrypen. Deze Muuren zyn van een zeekere zoort van ſteenen, die zich noch zo wit vertoonen, als of ze eerſt nieuwlyks opgeregt waaren, en wel voorzien van Kanteelingen, en Toorns, op een afſtand van omtrent honderd treeden. Wel is waar, dat 'er plaatſen zyn, daar men de Muuren niet kan zien; maar de puyn-hoopen geven genoegzaam te kennen, dat z'er wel eer zyn geweeſt.

Ik zoude dan durven zeggen, dat *Kairo*, hoe groot het ook uitgekreten mag worden, naauwlyks zo groot is als *Conſtantinopolen*, of *Romen*, en ruym zo groot als *Amſterdam*. Want men kan het in drie uuren bekwaamelyk rond gaan: en de langſte ſtraat, die van het een eynde der Stad, tot aan het ander, loopt, de *Khalits* geheeten, daar heeft men niet ten vollen een uur toe van nooden. Door deze Straat, of liever Graft, of Riool, loopt het water van den Nyl, wanneer hy, aan 't zwellen geraakende, de Landeryen van *Egypten* gaat bevochtigen.

Gelegenheid.

De Stad ſtrekt zich op de wyze van een Halve-maan, niet zeer breed, en is gelegen in een heel vermaakelyke vlakte, aan de voet van een zandachtigen berg, daar het Kaſteel op ſtaat, doch deze berg is haar zeer hinderlyk, als haar benemende (door 't ſtutten van de koelte der winden, die van die kant komen) alle de friſſe lucht; 't geen 'er de hitte 't eenemaal verſtikkende maakt, en oorzaak van veele ziektens is.

Men teld 'er zeven Poorten, en, binnen den omvang der Wallen, acht zeer wyde Poelen, of ſtaande wateren, omringd met fraaye huyzen.

't Getal der wyken, en Moſqueën.

't Getal der wyken, word gemeenlyk op drie-en-twintig duyzend geſteld: doch, na men my onderrecht heeft, zyn 'er maar zeventien duyzend met naamen bekend, welke alle avonden, met hunne Poorten, afgeſlooten worden, door het middel van zeekere houte ſlooten, die met ſleutels van dezelve ſtoffe geopend worden: want de ſlooten en ſleutelen zyn hier altemaal van hout, zelfs ook die van de Stads Poorten. 'k Heb ze met verwondering bezien, en bevond de ſleutel te zyn een ſtukje hout, van ruym een half vierdendeel lang, een goede duym breed, en een pink dik: op het eynd ſtaan zes of acht pennetjes van yzerdraad, of ook wel van hout, ingezet, die een duym breed hoogte hebben; met dewelke zeekere andere pennetjes, die in het ſlot zyn, opgeligt zynde, gaat het zelve open.

Maar, om te beter te konnen begrypen, hoe aldaar zo een menigvuldig getal van wyken kan zyn, moet men weeten, dat alle de ſtraaten van *Kairo* zeer kort en eng zyn; en, uitgezonderd de ſtraat van de *Bazar*, of Markt, en de *Khalits*, die maar omtrent drie maanden in 't Jaar geheel droog is, wanneer 'er zelfs zeer weinig volk door gaat, is 'er naauwlyks eene braave ſtraat in de gantſche Stad, zynde het altemaal ſlopjes, en ſteegjes, daar men geſtadig moet keeren en herkeeren. Ja zelfs heb ik 'er, op verſcheyde plaatſen, onder de gebouwen door gegaan, daar het heel donker is, en zo eng, dat men malkanderen zydeling moet paſſeeren.

't Getal der *Moſqueën* word insgelyks op drie-en-twintig duyzend geſteld, namentlyk, voor elke wyk een *Moſqueë*: maar dit houd geen vaſte regel, en men heeft 'er in d'een meer, en in d'ander minder. Ik wil derhalven wel niet ontkennen, dat zy 't getal van zo veele duyzenden konnen uitmaaken; maar, buyten eenige, die prachtig gebouwd, en

en met zeer hooge *Kinarets* verçiert zyn, zouden d'andere, op zyn beste, maar de naam van Kapelletjes konnen voeren.

De rykste en grootste van allen, is die, welke men *Giama il Assar* noemt. Zy is geboud door den zelven *Giauser*, die Stichter van de Stad is geweest, en word noch tegenwoordig voor de Hoofd-kerk gehouden; weshalven de vier Mouftis, of Priesters van de Mahometaansche Wet, aldaar hun verblyf hebben: men heeft 'er ook die weerdigheid voor, dat ze den schuldigen tot een vryplaats verstrekt: en zy onderhoud, uit haare inkomsten, omtrent achthonderd Mahometaanen.

Gedaante der Huyzen. Wat de Huyzen belangd, die zyn van braave massive steenen, met verscheyde verdiepingen, heel hoog opgehaald, en booven plat, gelyk ze hier te Lande meest altemaal zyn. 't Uiterlyk aanzien heeft echter niet veel te beduyden: maar van binnen (inzonderheid die der Voornaame Lieden) zyn ze zeer kostelyk, met schoone vertrekken en zaalen, bevloerd met marmersteen, en de zoldering, even als te Constantinopolen, met goud en hemels-blaauw beschilderd. De çierlyke Tuynen, en schoone Fonteynen, vermeerderen de Luyster, en doen de Stad, wanneer men dezelve van eenige hoogte beziet, zeer lustig voorkomen. Als de Zon, die 'er in de Zoomer ongemeen heet, en lastig vald, vertrokken is, gaat men op deze platte daken dikwils by malkanderen zitten, om 'er de lucht te scheppen. Een der grootste vermaakelykheden, welke men hier kan genieten, is deze; en die niet te zorgvuldig omtrent hunne gezondheid zyn, leggen 'er zich des nachts ook wel te slaapen. Deze manier van zich te verkoelen, en de lucht te scheppen, is voor yder even na, maar de Voornaamste Lieden, gelyk ze over al eenig voordeel, boven het gemeen, hebben, weeten zich ook noch op een andere wyze te verkoelen. Zy laaten in de zolderingen hunner zaalen een ronde opening maaken, bedekt met een Koepel, rondom met vensters, hier speeld de wind door heen, en verkoeld de plaats zodanig, dat men het daar bekwamelyk kan harden.

Hier voor heb ik yts van de *Khalits* aangeroerd, en dewyl dezelve wel verdiend, dat 'er wat meerder van gezegd werd, zal ik 'er, uit andere Schryvers, eenige omstandigheden van ter neder stellen. Want ik heb alhier niet konnen blyven, tot de *Khalits* geopend wierd. Byzonderheid wegens de Khalits, of Water-graft van Kairo.

't Is een laage Straat of Graft, welke midden door de Stad heen loopt, en door last van een der Koningen *Pharaos* uitgegraven zoude wezen. Zedert dat de Arabiers *Egypten*, op den Keyzer *Heraclius*, veroverden, wierd dezelve *Khalips* genoemd, ter oorzaak van *Amzu ibn Chottab*, tweede *Kalyph* na Mahomet, en die de eerste *de Prins der Geloovigen* geheeten wierd, om dat hy beval deze Gragt tot *Kolsnu* toe te doen leyden, een Stad dicht by de Roode-zee gelegen, ten eynde de leeftocht van *Kairo*, tot aan deze Stad te brengen, en van daar, door de Roode-zee, tot aan *Mecha*, alwaar toen ter tyd groote hongersnood was. Aldus bleef ze tot het honderd en vyftigste Jaar der *Hegire*, wanneer *Giafer il Mansur*, *Kalyph* van *Egypten*, dezelve deed toestoppen, aan de kant daar ze op de Zee uitkwam. Tegenwoordig word ze *Khalits il Hakem*, of het *Riool van Hakem* genoemd, ter oorzaak dat *Hakem beaner ille*, een andere *Kalyph* van *Egypten*, heeft doen verhelpen, 't geen de slofheid zyner Voorzaten had laaten vervallen. Men noemt ze ook noch *il Merachemi*, of het *met marmer gevloerde riool*, om dat ze op eenige plaatsen met marmersteen gevloerd is.

Tegen dat de Rivier aan 't wassen gaat, werd, aan het eynd van deze Straat, Graft of Riool, zo als men ze liefst wil noemen, te weeten, aan het eynd 't geen zich na den *Nyl* strekt, een groote aarde dyk opgeworpen, om het water te stutten, op dat het niet in de *Khalits* loopt: maar, als de Rivier nu tot een zeekere hoogte is gekomen, ver-

voegt zich de *Soubachi*, met een groot gevolg van allerhande soort van menschen, welke zich uitgelaaten vrolyk aanstellen, derwaarts, en geeft, met een moker, de drie of vier eerste slagen op den gemelden dyk, die vervolgens door d'aandringende meenigte verbrooken word; waar na het water, hebbende nu de vrye loop gekregen, zich in een oogenblik, door de gantsche lengte der Stad verspreyd. Wanneer de *Bassa* zelfs te *Kairo* is, geschied dit met groote plechtigheid, als het ontsteken van vreugde-vuuren, vuurwerken, enz.

Alle de Steden door geheel *Egypten*, hebben dusdanige Graften, welke hen het water uit den *Nyl* toevoeren, daar zy, buyten dit middel, gebrek aan zouden hebben.

'tIs een der grootste ongemakken van Egypten, ten opzicht van de by na onverdraagelyke hitte, die'er den gantschen Zoomer regeerd, en te onverdraagelyker vald, ter oorzaak dat het een geheel zandig Land is, welk zand door de straalen der Zon, tot brandens toe, ontsteeken wordende, de lucht zodanig verhit, dat men ter naauwer nood Adem kan haalen. Door deze hitte zyn ook alle de *Khalits* zes maanden in het Jaar droog, en worden niet eer gevuld, als in de maand *Augustus*, wanneer de Nyl by na op zyn hoogste is.

De wasdom van deze Rivier vangd gemeenlyk aan, in de maand *May*, doch word niet eer langs de straaten uitgeroepen, als den 28sten. *Juny*. De meeting geschied aan een Kolom, staande in een huys van den *Bassa*, op een kleyn Eylandje, tegen over *Oud Kairo*. Alle dagen gaat men hier zien, hoe veel de Rivier gewassen is, 't geen dan aan de roepers bekend word gemaakt. In 't begin van *October* houd het wassen op, en omtrent het eynd van dezelve maand, begind de *Nyl* allengskens weder af te nemen: waarom dan, met den aanvang van de gemelde maand, langs alle de straaten werd uitgeroepen, dat de *Sakas*, of Waterhaalders, geen water meer uit de *Khalits* zullen scheppen. De reden is, dat het water, als het maar zachtjes begint te loopen, niet meer deugt, vermits zich de vuyligheid dan al te veel op malkander komt te zetten. Maar, wanneer het nu gantsch niet meer loopt, waassemd de *Khalits* een afgryzelyke stank uit, zo door de bederving van dit stilstaande water, als door de vuyligheid en drek, ja zelfs ook doode krengen, welke uit de vensters, die'er uitzicht op hebben, daar in worden geworpen. 'tIs derhalven te verwonderen, dat deze stank, die het geld en de sleutels, der geenen, welke omtrent de *Khalits* woonen, in de zakken zwart doed worden, niet een Jaarlykse pest veroorzaakt. Dit ongemak waar echter wel voor te koomen, in dien men'er het water by tyds uit arbeidde: maar den *Soubachi* vind'er zyn voordeel by. Want, zynde het zelve als een vette slik geworden, verkoopt hy het aan de Hoveniers, die het, tot het besproeyen van hunne Tuynen, gebruyken.

Men moet zich echter niet inbeelden, dat de *Khalits* uit zich zelfs droog word. Als men ze droog wil hebben, snyd men ze op verscheydene plaatsen af, met een soort van dyken, daar het water over heen geworpen word, 't geen aldus ten meerendeels weg gearbeid zynde, word de grond binnen korten tyd droog (gemeenlyk omtrent *May*) vervolgens met schoppen gelyk gemaakt, en de uitgearbeide modder, of slik, op Ezels geladen, en buyten op het Land gebracht: 't welke, indien zy niet deeden, zou de *Khalits*, binnen drie of vier Jaaren tyds, zodanig gevuld worden, met de aarde, welke het nieuwe *Nyl-water* met zich sleept, dat alle de huyzen, geduurende zyne overstrooming, blank zouden staan.

Uit het geene hier gezegd is, kan men dan wel afmeeten, dat men den meesten tyd des Jaars in *Egypten*, in de Steeden en plaatsen, die van den Nyl afgelegen zyn, ondeugend water moet drinken, te weeten, 't geene maanden lang in de

de bakken heeft ſtaan rotten, of 't geen, door de Mooren, in Bokke-vellen, langs de ſtraaten, verkoft word, 't welk niet veel beter is. Maar 't Water van den Nyl zelve is gemeenlyk, wanneer de zelve niet waſcht, zeer goed en lekker.

Voornaamſte Straaten en Slaaven-Markten.

Na deze *Khalits*, zynde de langſte ſtraat der Stad, volgd die van de Bazar, daar des Maandags en Donderdags Markt gehouden, en altyd, inzonderheid op de Markt-dagen, zulk een meenigte van volk gevonden word, dat men 'er, met de uiterſte moeyte, moet doordringen. 't Is een treffelyke Straat, zeer lang en breed, hebbende aan het een eynde de *Beſeſtain*, of *Koop-hal*, voorzien met immer zo koſtelyke winkels, als die van Conſtantinopolen; en aan het andere de *Slaaven-markt*, te weeten, van de blanke Slaaven, die 'er van alderhande ſlag te koop zyn, Mannen, en Jongens, Vrouwen, en Dogters, enz. Men heeft 'er nog een andere *Slaaven-markt*, daar de zwarte Slaaven en Slaavinnen verkoft werden.

Volkrykheid.

Wat de meenigte der menſchen belangd, ik heb noyt zulk een Volkryke Stad gezien; en men heeft genoeg te doen, inzonderheid omtrent de Markten, en openbaare plaatſen, met 'er door heen te dringen, en noch meer, met zyne beurs te bewaaren; want d'Arabiers zyn de grootſte dieven der wereld, gelyk hun wezen genoegzaam te kennen geeft.

De overige Inwoonders, gelyk ook meeſt over al in *Egypten*, beſtaan uit Turken, Mooren, (van dewelke eenigen Pik-zwart zyn) Jooden, en Chriſtenen, te weeten, Kophten, of Grieken: want Franken vind men 'er weinig, en die ik 'er by myn tyd gezien heb waaren meeſtendeel Franſchen, welke hunnen Conſul daar hadden. Engelſchen, of Hollanders, heb ik 'er niet gevonden. Deze overvloed van menſchen is d'oorzaak, dat 'er by Peſt-tyden ſchrikkelyke meenigte komt te ſneuvelen. Een duyzent of anderhalf, op een dag, is gemeen; en als 'er, geduurende zulk een beſmettelyke ziekte, tweemaal honderd duyzend menſchen weg gerukt worden, kan men het nog naauwlyks bemerken. Ja daar zyn gelegentheden geweeſt, dat 'er zes en zeven maal honderd duizend aan zyn geſtorven: voeg hier by dat men geen Vrouw-volk langs de Straaten ontmoet, immers heel weinig: want de Vrouwen hebben in de Levant zo veel vryheid niet, als elders.

Kerken der Kophten.

De *Kophten*, zynde de eigentlyke Egyptiſche Chriſtenen, hebben tegenwoordig twee Kerken te *Kairo*; ſtaande de eene, die aan de Heilige Maagd gewyd is, in de Straat *Havet Zueile*; en de andere in die der Grieken; deze is gewyd aan *S. Barbara*, zynde kleyn en duyſter. Eertyds hadden ze verſcheyde Kerken, en Kloosters, en zelfs ook een Biſſchop, in *Chandal*, eene der Voorſteden van *Kairo*, dog tegenwoordig gantſch verwoeſt; maar dit getal is eindelyk tot op twee geſmolten, d'eene gewyd aan den Aards-Engel *Gabriel*, en d'andere aan een zekeren Abt, *Merkaiur* geheeten. Hier is ook de plaats daar zy hun Kerk-hof hebben, en hunne dooden begraaven.

Binnen de Stad, en de Voorſteden, teld men negen gemeene Vleeſch-hallen, daar men den naam van die van den Grooten Heer aan toevoegd. Maar als ik aldus ſpreek, moet men 'er ook *Boulak* onder begrypen, want daar zyn 'er twee, in d'eene worden d'Oſſen, en in d'andere de Schaapen, en Geyten, geſlacht. Mogelyk voeren zy den gemelden naam, om dat het hoofd, en de huyd, van alle de Beeſten, (de Geyten alleen uitgezonderd) welke in de Hallen geſlacht worden, den Grooten Heer toebehooren, wiens Bediendens daar groote zommen uit, in zyne ſchatkiſten, weeten te brengen.

Bezetting.

De bezetting van *Kairo* beſtaat uit zeven verſcheidene orders van Krygs-knechten, te weeten, de *Metferracus*, de drie *benden der Spahis*, de *Janitzers*, de *Chiaoux*, en de *Aſapere*.

Alvoorens dit Hoofdstuk te sluyten, moet ik 'er nog het volgende laaten invloeyen.

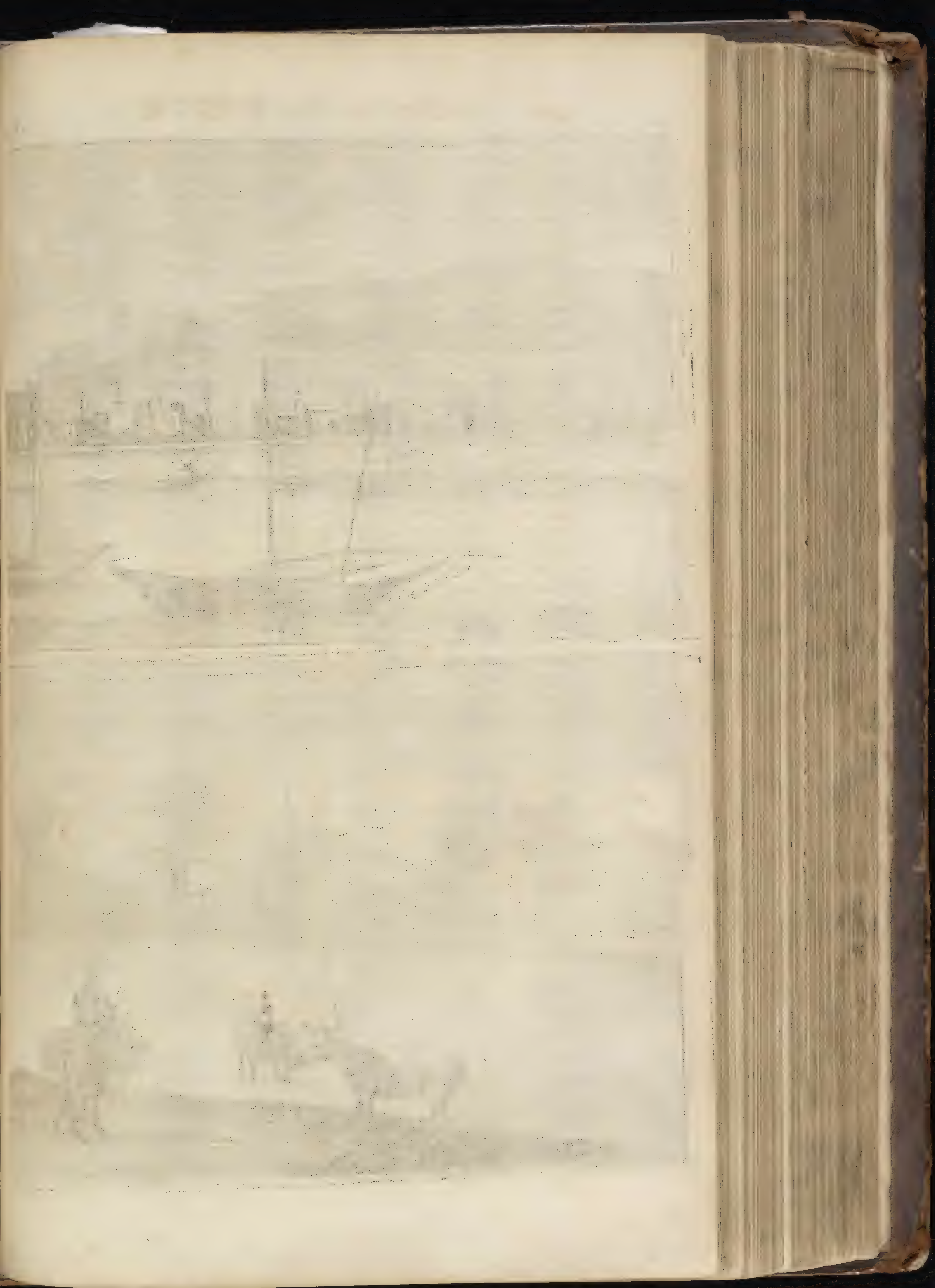
Teekening van eenige voorwerpen.

Op zekeren dag, met de Drogeman, of Tolk, van myn Heer den Consul, buyten *Kairo* gaande wandelen, teekende ik, omtrent den Nyl, een gedeelte van de Stad, gelyk het zich op N°. 86. vertoond: zynde het geene met de letter A aangewezen staat, een hoek van het Kasteel. Deze teekening wierd wel haast gevolgd van een andere; want, weder binnen gekomen zynde, ontmoetede ik, ontrent het einde der Stad, wat van de hand gelegen, een zeer plaizierig voorwerp, bestaande in een menigte van zeer hooge dadel en verscheyde andere soorten van Boomen, vermengd met eenige gebouwen, en Toorns van de *Mosqueën*, gelyk verbeeld staat op N°. 87. 't Water, 't geen 'er zich by vertoond, strekt zich ovaalswyze, en is beslooten als een vyver. Dit water werd uit zyn kom, op de Egyptische manier, door het middel van Raderen, uitgetrokken, om de daarnevens leggende Tuynen te bevogtigen, gelyk 'er voor aan het eerste gebouw een is aangewezen: op hoedanig een wyze zulks geschied, zal ik hier na breeder verhaalen. Aan dit water ziet men gestadig de Kemels en Peerden, doch aldermeest Ezels, brengen, om ze te doen drinken. Terwyl ik my met het afteekenen van dit voorwerp bezig hield, was het nog wel een uur voor Zonnen-ondergang, egter bevond zich de *Drogeman*, die een Jood was, zo zeer bekommerd, dat wy door de Arabiers geplonderd mogten werden, dat hy my gestadig aanmaande, om het werk te staaken, en 'er een veyliger gelegentheid toe waar te nemen: maar wat hy mogt aanwenden (zelfs ook met my verscheyde voorbeelden van onheylen, den *Franken*, die hunne nieuwsgierigheid al te veel wilden toegeven, wedervaaren, voor oogen te stellen) hy kon my niet van daar krygen, eer de teekening voltoyd was. Ik zeg dit alleenlyk maar, om te toonen, hoe diefachtig de Arabiers zyn, die zich niet ontzien, zelfs binnen de Stad, en voor volkomene duysternis, de lieden, of met list, of geweldigerhand, van het hunne te berooven. 't Is derhalven hier te lande gebruykelyk, dat men, ergens heen gaande, behalven den Drogeman, noch een Janitzer, met zich neemt, en als dan kan men zich genoegzaam verzekerd houden. Ook bediend men zich hier doorgaans van Ezels, zo wel de Vrouwen als de Mannen, of men moet niet van meininge zyn verre van zyne woonplaats af te gaan.

Noch teekende ik een ander gezicht, van boven den Toorn, hier voor gemeld, daar de waterleyding omtrent den Nyl zyn aanvang neemt: van hier ontdekt men het land, en een gedeelte der Toorns van de Stad, achter het geboomte, gelyk op N°. 88. verbeeld word, onder anderen vertoonen zich hier ook veele zeer hooge Dadel-boomen.

XXXIX. HOOFD-

CA

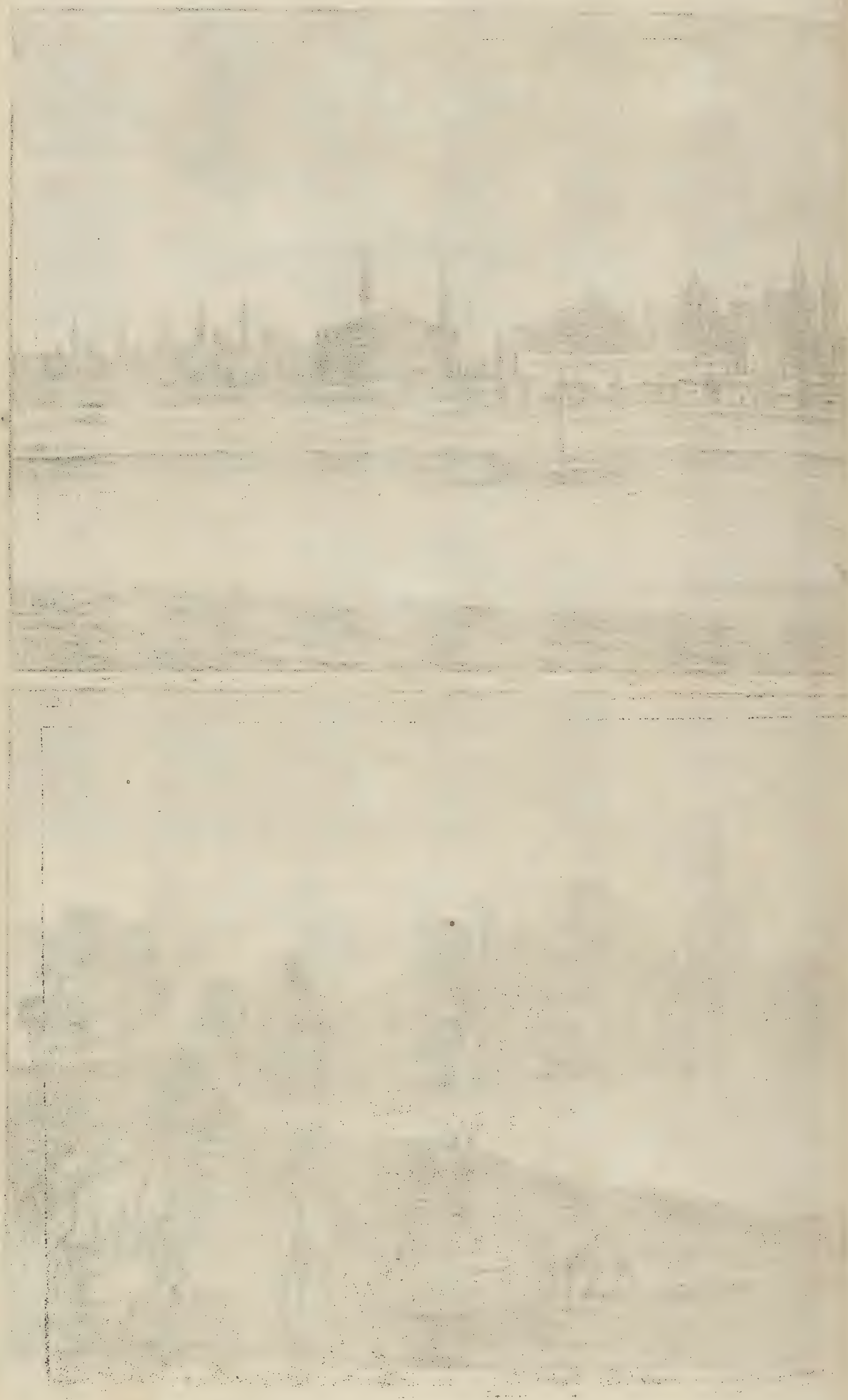

87

XXXIX. HOOFDSTUK.

Beschryving van het Kasteel van Kairo.

Het voornaamste van de Stad *Kairo* bezichtigt hebbende, ging ik, op den laatsten dag der Maand May, ook het Kasteel, een der schoonste werkstukken die in gantsch Egypten zyn, bezichtigen. 't Is geboud op een Berg, of Rots, en omvangen met hooge en dikke muuren, welke, van honderd tot honderd schreeden, door zwaare en sterke Toorns bestreeken worden. Men klimt 'er op langs een Trap in de Rots gehouwen, zo breed en gemaklyk, dat 'er de Peerden en Kemels, gantsch geladen, zonder moeyten, op konnen komen. Binnen getreeden zynde, komt men voor eerst op een groote plaats, of Hof, en van daar in een Straat, die 'er de gedaante van een Stad aan geeft, dat is te zeggen, van een Turksche Stad, want 't geen 'er deze *Barbaren* gebouwd hebben, bestaat maar in een partye lompe Hutten, en Nesten, daar in tegendeel de noch overige ruïnen, of vervallen, en onderaardsche gewelfzelen, een wonderlyke grootheid verbeelden.

Overblyfzelen van het Paleys van Pharao. Onder dezen ziet men 'er ook noch die van het *Paleys* van *Pharao*, en in het zelve de Zaal, welke na den naam van *Joseph* genoemd, en door dertig schoone en zwaare Pilaaren, van Thebaische-steen, onderschraagt word. Het goud en hemels-blauw, daar een zeer fraay Mozaisch werk af geschakeerd is, zyn hier niet gespaart, en, niet tegenstaande die lange reeks van Jaaren, ja Eeuwen, pronkt 'er de zoldering noch mede. Een andere groote Zaal, niet verre van deze gelegen, en door de ingezetenen de Zaal van *Pharao* genoemd, pronkt met het zelve werk, als die van *Joseph*, na het zeggen en getuigenis van die geenen, die gelukkiger geweest zyn als ik. Want ik heb ze niet konnen te zien komen, vermits ze den meesten tyd van het Jaar gesloten is, ter oorzaak dat 'er de vest, of Rok van *Mahomet*, die zy Jaarlyks na *Mecha* stueren, geborduerd word. Ook is 'er noch de Zaal van den opziender van *Josephs* huys, doch deze is veel meer vervallen; niet te min staan 'er noch tien of twaaf Pilaaren, van dezelve steen, overeynd. Behalven deze, ontmoetede ik 'er verscheyde andere vertrekken, en aan zekeren oord een, alwaar nog veele uitsteekende zwaare Kolommen, in goede ordre, stonden, welke een gewelf ondersteunden, 't geen wel eer met een Koepel bedekt is geweest, doch tegenwoordig is het open: yder dezer Kolommen bevond ik drie Vademen dik te zyn, bedragende, na myne uitreekening, zeventien voeten Rynlandsche maat. In der daad, het moet een zeer prachtig gebouw geweest zyn: want, 't geen 'er noch van in wezen is, hoe vervallen het ook mag zyn, is bekwaam om d'uiterste verwondering, ja zelfs een zoort van verbaastheid, in te prenten.

Niet verre van dit Paleys, toonde men my een vervaarlyke gevangenis, verdeeld in verscheyde onderaardsche kotten of gaten, welke in de Rots zelve gehouwen, en zo donker zyn, dat men schroomt den voet daar in te zetten. Zy voert den naam van *Josephs gevangenis*, ter oorzaak dat men wil deze dezelve te zyn, in dewelke hy des *Konings* Bakker, en Schenker, hunne droomen uitleyde. Zy diend ook noch heden tot het zelve gebruyk, en is de plaats, daar alle menschelyk medelyden volkomen verbannen schynt te wezen. Want, zo men geen gelegentheid heeft, om den geenen, die het opzicht op de gevangenen Josephs gevangenis.

hebben, de handen te vullen, is'er geen elende te vergelyken, by die, welke die rampzalige te lyden hebben, die aldaar ingesloten zyn.

Maar zo deze gevangenis, ten opzicht van het quaad onthaal, 't geen men 'er, om een geringe misslag, van de Turken te verwachten heeft, niet verdiend bezichtigt te werden, de Put van *Joseph*, die men wel voor een wonder van de wereld mag houden, en waar aan de tyd het minst geschonden heeft, verdiend het zo veel te meer. Zy is geheel uit de levendige Rots gehouwen, en heeft, boven aan de mond, in de lengte elf, en in de breedte tien voeten. 't Gezicht daar af vertoond zich als op N°. 89. verbeeld staat. De diepte bevond ik drie-en-vyftig Vademen, maakende drie honderd Rynlandze voeten.

Josephs Put.

Men put 'er het water uit, door middel van twee raderen, waar van het eene boven aan de mond van de Put, en het ander negen-en-twintig Vademen laager staat, zynde de plaats daar het opperste gedeelte van de Put eyndigd. Aan yder van deze raderen heeft men twee Ossen, die dezelve gestadig doen omgaan: 't water word geschept met Aarde kannen, of Emmertjes, (vast gemaakt aan een touw, 't geen om het Rad heen loopt) en, boven gekomen, in gooten uitgestort, die het vervolgens door het gantsche Kasteel leyden.

Men daald van buiten den Put nederwaarts, langs een Trap van zeven of acht voeten breed, welke rondom de Put in de Rots gehouwen is, en dezelve allerwegen van de Rots afzonderd, zulks dat men in 't afklimmen altyd, ter rechter hand, een der zyden van de Put heeft, en ter slinker de muur, zynde de Rots zelve. Vermits de groote breedte, kan men bekwamelyk met 3. à 4. perzoonen nevens malkanderen afgaan, doch men moet zich verzorgen van kaarssen, of toortzen, want hoewel men 'er hier en daar vierkante vensters, yder van ruym drie voeten, ontmoet, gemaakt met het oogmerk van 'er, uit de Put, lucht en licht door te ontfangen, zou het, buyten het licht 't geen men mede brengt, weinig mogen helpen. Deze Trap loopt twaalf maalen rondom de Put, op de wyze van een Wentel-trap; weshalven dezelve by de Arabiers *Bie habeidine* geheten word, zo veel gezeid als de *Slek-put*; en hebben van de gemelde Draayingen zes achttien, en zes negentien trappen, maakende in 't geheel twee honderd twee-en-twintig. Alle deze trappen zyn zo gemakkelyk, vermits 'er de Ossen dagelyks op en af moeten, en daalen zo langzaam nederwaarts, dat men den afgang nauwlyks gewaar word. 't Geeft een wonderlyk gezicht, wanneer men, door de gemelde vensters, na beneden in de Put ziet, zo wegens de diepte en ruymte, als wegens het vreemd omdraayen van het Rad.

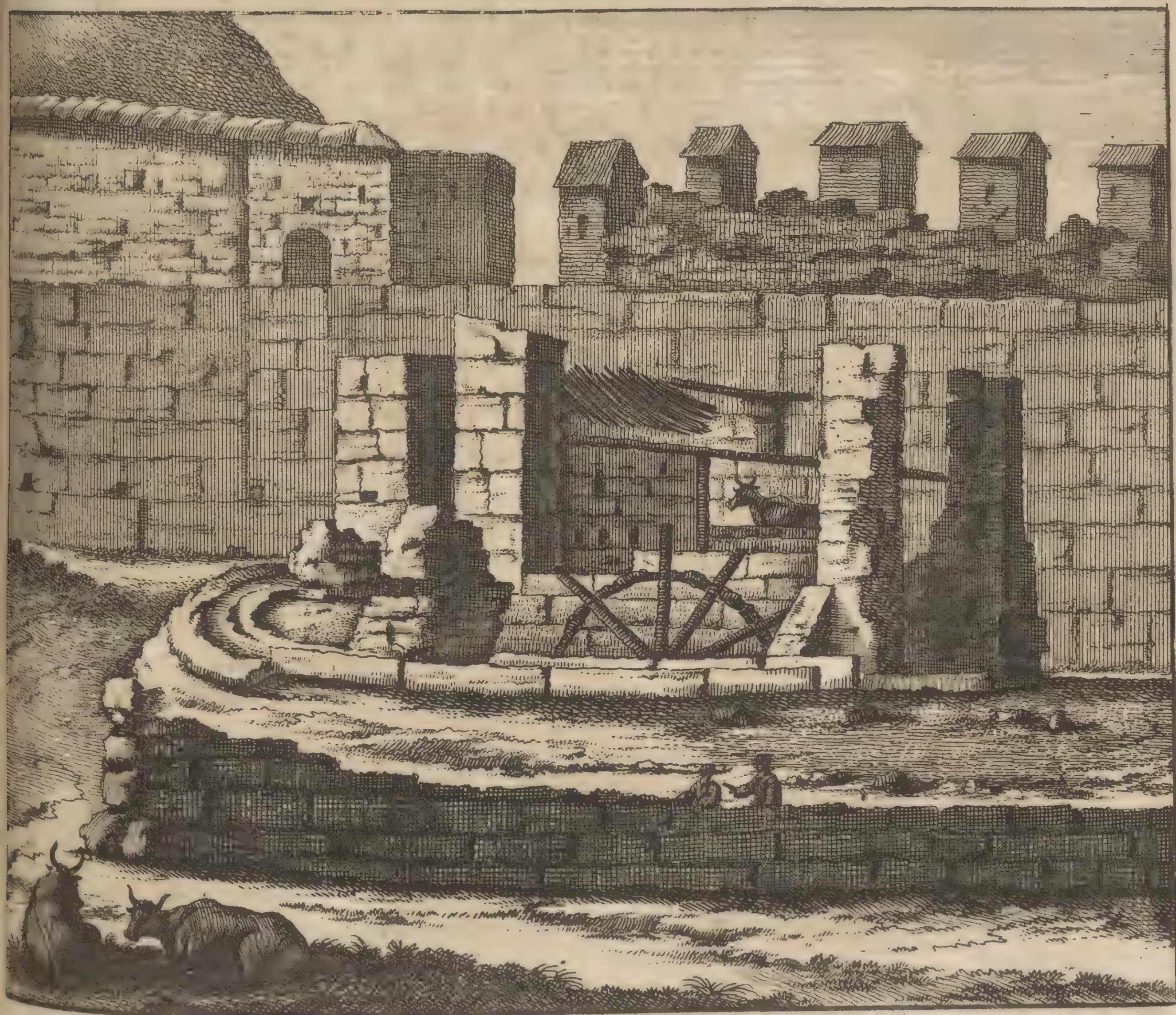
Als men nu, met al dit draayen en keeren, beneden op de grond gekomen is, alwaar de Put dezelve wydte heeft, als boven aan de mond, ontmoet men, een weinig ter rechter hand onder de Rots, een tweede Put, of liever het onderste gedeelte van dezelve Put, waar af de mond vry enger is. Hier ziet men de Ossen het rad omdraayen, en het water optrekken, 't geene door een goot in een groote bak word geleyd, daar de gemelde steene kruyken, of emmertjes, welk aan het touw van het bovenste Rad hangen, het gestadig weder uitscheppen, en opwaarts voeren. Deze onderste Put vond ik vier-en-twintig Vademen diep, maakende honderd zes-en-dertig voeten, eenige geven 'er een merkelyk grooter diepte aan, doch ik heb ze niet dieper konnen peylen, want, hoewel ik het touw, 't geen ik met my had genomen, tot verscheyde reyzen, met een tamelyk gewicht, liet nederdaalen, heb ik nooyt meerder getal van Vademen konnen vinden.

't Water word in deze Put gebracht, door het middel van die groote waterleyding, tusschen *Oud* en *Nieuw Kairo*, daar ik hier voor af gesprooken heb: doch zommige

willen,

88

89

willen, dat het uit een Bron zoude komen; 't geen ik niet kan gelooven: want, wat schyn is 'er, dat men zulke vervaarlyke kosten gemaakt zoude hebbben, om het water te leyden, ter plaatse daar men het door de Natuur kon ontfangen? *Monsieur du Mont* toond zich echter, in zyne onlangs uitgegevene Reys-beschryving, van dit gevoelen, wanneer hy 'er aldus van spreekt:

De Heerlykheid van deze Put, welke niet heeft konnen gemaakt worden, dan met veel tyd-verlies, een groot getal van volk, en zwaare onkosten, kan doen oordeelen, hoe dierbaar het water in Egypten moet zyn; deze Bron, en die van Matharea, zyn de twee eenigsten, die in Egypten gevonden werden, en het schynd, dat de Koningen van dat Ryk noch gevreest hebben, dat ze zouden uitdroogen, aangezien de zorg, welke zy daar en boven gedragen hebben, om water te doen komen uit den Nyl, door een zeer schoone waterleyding, die begind tusschen het Oude Kairo, en Boulake, en het water tot in het Kasteel brengd.

Ten eynde der gemelde twee honderd twee-en-twintig trappen, te weten, op de grond der eerste Put, vind men twee gaten, van gedaante als poorten, mede in de Rots gehouwen, doch tegenwoordig toegestopt, 't eerste dezer twee, staande ter slinkker hand van de Put, gaat, volgens het zeggen der Egyptenaars, tot in de Pyramiden, en het ander, aan de rechter hand van dezelve, strekt zich na de *Roode Zee.* Wat het laatste belangd, 't heeft gantsch geen schyn van waarheid, vermits 'er die Zee al te verre van daan legt: doch, nopende het eerste, ik weet niet wat ik daar af zal zeggen, immers ik durf het niet 't eenemaal verwerpen, want de Egyptenaars hebben zulke vreemde werken onder de aarde gemaakt, dat men zich hier zo zeer niet over zou behoeven te verwonderen; ten anderen, moeten ook deze gaten, of Poorten, schoon ze tegenwoordig toegestopt zyn, eenig gebruyk gehad hebben, doch welke is onzeker; weshalven ik oordeel, dat men de overlevering dezer lieden zo licht niet van de hand moet wyzen, ten minsten niet t' eenemaal. Men kan ook, langs ettelyke trappen, tot op de grond van deze tweede Put, nederdaalen; maar het is 'er gemeenlyk zo slykkig, door het storten en plengen van het water, 't geene zich met de omheen zwervende stof vermengd, dat weinige die moeyte willen nemen, te meer dewyl 'er niets te zien is.

Gelyk dan het Kasteel van *Kairo*, zo ten opzicht van deze Put, als van de grootse ruïnen, die men 'er ontmoet, zeer aanmerkelyk is, en doorgaans van alle *Franken*, die 'er maar eenigzints gelegentheid toe hebben, bezichtigd word, hebben 'er de Turken een soort van een Tol opgezet, te weten, aan de Poort van het Kasteel komende, is men gehouden een dukaat te geven, en aan de Put een vereering na believen; mitsgaders noch yts aan den deurwachter aldaar, en aan den geene die u met toortzen de trap afleyd, 't welk mede omtrent een ryksdaalder komt te bedragen; behalven 't geen men aan den Janitzer, en voor 't huuren van de Ezels, om 'er na toe te ryden, moet uitschieten. Maar, niet meer zoude het gekost hebben, indien ik gezelschap by my gehad had; want deze prys van den ingang staat vast, of men alleen, of met meerder getal van perzoonen komt. Die 'er zich, 't zy hier of daar om, voor een tyd ophouden, en het Kasteel niet gezien hebben, wachten derhalven op de komst van eenigen vreemdeling, om het als dan, met minder kosten, te konnen zien; doch de Ingezetenen des lands, Grieken, en andere Christenen, of Jooden, behoeven de dukaat niet te betalen; en konnen volstaan met maar een vereering aan de Put te geven.

Uit het opperste van het Kasteel, dat is te zeggen, van de Platten, die 'er noch in wezen zyn, kan men,

met

met het oog, over gantſch *Nieuw* en *Oud Kairo*, *Boulak*, en een groot gedeelte der Woeſtyn, gaan weiden. 't Moeyde my derhalven, dat ik de vryheid niet dorſt nemen, van 'er eenige gezigten, welke zich aan verſcheyde oorden zeer luſtig vertoonden, af te teekenen. Want het was te gevaarlyk om het te ondernemen. Veele, misleyd, geloof ik, door de verwarring der omleggende huyzen, zo binnen als buyten de Stads muuren, hebben dit Kaſteel, 't geen omtrent twee Italiaanſche mylen in den omvang begrypt, in het midden der Stad willen plaatſen: doch het is 'er eigentlyk buyten gelegen, by na aan een der hoeken van de halve maanen, welk de Stad maakt, en bykans recht tegen over *Oud Kairo*. Het diend den *Baſſa* tot woonplaats, die 'er, in een byzondere huyzing, ſchoone zaalen en vertrekken heeft, en voor dezelve een zeer groot pleyn, daar zich dagelyks een menigte van volk vertoond, en by wylen wel duyzend Paarden te gelyk gezien worden. Echter is deze Wooning van den *Baſſa*, door een muur, van het Kaſteel afgezonderd, en word derhalven, met een byzondere benaming, het *Serrail* van den *Baſſa* geheeten.

XL. HOOFD-

XL. HOOFDSTUK.

Menigte van Blinden te Kairo. Egyptische Heiligen.

Vrouwen met ringen door de Neus. Dragt der Arabiers en Jooden. Groot getal van Aapen. Geestig geval tusschen een Aap en een Valk. Jaarlyks vertrek van een der Caravaanen van Kairo na Mecha. Mildheid van een Turkschen koopman omtrent de Armen. Gierigheid van een Ryken Turk. Manier van Kuikens, door het middel van Ovens, uit te broeyen. Menigte van Struys-vogels in Egypten. Inkomsten van den Grooten Heer uit dat Landschap, enz.

Menigte van Blinden te Kairo.

Onder de dingen, die my in *Kairo* vreemd voor kwamen, was niet het minste, dat ik 'er zo veel Blinden ontmoette. 't Is by na ongelooflyk, en het getal zo groot, dat men naauwlyks een quartier uurs voor zyne wooning staat, of men ziet 'er verscheydene voor by gaan. Noch maaken ze een grooter menigte, die met zeere oogen gekweld zyn, 't geen 'er zo gemeen is, dat ik 'er zelfs Kinderen, van geen Jaar oud, gezien heb, die 'er alreeds mede besmet waaren, en tot zo verre, dat 'er geen beterschap af te verwachten stond: want het kwaad zet zich in 't bloed, en doed, zo wel de Kinders, als d'Ouders, traanoogen. Ja ik zouw durven wedden, dat een vierdedeel der menschen binnen deze Stad, of blind, of met kwaade oogen gekweld is. De reeden, die'er my Natuurlyker-wyze van gegeven wierd, is, dat de kalkachtigheid der huyzen, door de wind, als tot stof, afwaajende, zodanig in de oogen dringd, dat 'er niet alleenlyk dit kwaad uit ontstaat; maar ook, dat het, door zich allengskens met het bloed te vermengen, in een Erfkwaad verkeerd, gelykmen duydelyk kan zien aan de voortteelinge. Eenige ondervinding deed my geloof aan deze reeden geven. Want het is my meer als eenmaal gebeurd, dat als ik, by windig weer, wat lang by de weg was geweest, my de oogen zo zeer deeden, dat ik 'er naauwlyks gebruyk van kon hebben. Andere reeden heb ik 'er niet van te weeten konnen koomen, en mogelyk is 'er ook geen andere. Ter gedagtenis schilderde ik hier een blinde Jood, die my, onder dit slag van menschen, een der fraaiste voorwerpen dacht te wezen.

Egyptische Heiligen.

'k Heb hier ook verscheydene van die lieden, welke by d'Egyptenaars voor Heilige gehouden worden, door de Stad zien loopen; en by wylen moeder-naakt, of anders, met een stuk van een los-hangend kleed om het lyf geslaagen; onder anderen, eens door de grootste Straat van *Kairo* gaande, ontmoette my een dezer Heiligen, een Man van in de zestig Jaaren, die my als een *Frank* gekleed ziende, straks met de uitterste ontwaardiging, en een kwaadheid, tot schuymbekkens toe, aan d'ander zyde der Straat week: en van deze schoone gramschap was, volgens 't zeggen van mynen byhebbenden Tolk, geen andere reeden, als dat ik een vreemdeling, en Christen, zynde, welke Lieden by hen voor ongeloovige worden gehouden, niet weerdig was den Adem, die uit zyne Mond ging, t' ontfangen.

Deze Heiligen zyn by hen in groote achting, en eerbiedigheid, tot zo verre, dat het kleed, 't geen zy om hun lyf hebben geslagen, van een ygelyk gekust word.

Vrouwen met ringen door de Neus.

Vreemd kwam my ook te vooren een zeker zoort van Vrouwen, welke, voor cieraad, een reedelyken grooten ring door de Neus hadden hangen, even als men by ons een kleyne door de ooren heeft; doch met dit onderscheid, dat, daar deze

doorgaans van goud zyn, die der gemelde Vrouwen slechts van een veel geringer stoffe werden gemaakt.

Dracht der Arabiers.

Ik heb hier voor gezegt, dat 'er onder de Inwoonders van *Kairo*, ook Arabiers, en Jooden behooren; en dewyl hunne kleeding van die der anderen onderscheyden is, en dat ik ook zelfs de moeyte genomen heb, van ze af te teekenen, moet ik 'er hier yts van aanroeren. d'Arabiers gaan gekleed als N°. 90. vertoond. 't Geen zy om 't Hoofd hebben geslingerd, en hen met het eene eind over de borst komt te hangen, of, na dat zy 'er op een ander wyze een zwier aan willen geven (want zy werpen het ook dikwils over de schouder) is een sleuyer van zwarte zyde, met goude streepen doorwerkt, en doorgaans met afhangende kwastjes, van dezelve zyde, vercierd. De gemeene lieden draagen deze sleuyer van slechter stoffe.

Wat de Vrouwen belangd, zy hebben op het Hoofd yts, als een hooge spitze bol van een hoed, 't geen zy met een zwarte, of bruyne neusdoek, met goude of zilvere streepen doorweven, omwinden; de kleeding is van koleur als die der Turkinnen, en zo cierlyk opgepronkt, als yders zinlykheid medebrengt: gemeenlyk hebben zy aan hunne Vest, of Rok, twee knoopen by malkander, d'eene groot, en d'andere kleyn, de groote langwerpig, en d'andere rond: zie haare kleeding en gestalte op N°. 91. Alsze uitgaan slaanze een wit linnen kleed, om zich te bedekken, over het Hoofd, en het geheele lighaam, zulks dat zy 'er maar met het eene oog tusschen doorzien, op de Spaansche wyze.

De dragt der Jooden, hier te Lande, is gelykze op N°. 92. verbeeld word. De Tulband moet met blaauwe streepen doormengd weezen, en de rest der kleeding van een violette koleur; 't geen zy gehouden zyn tot hun kenteken te draagen: want anders is 'er geen onderscheid tusschen de hunne, en die der Turken. De lieden van fatzoen zyn veel fraayer gekleed, als de geen, die zich hier ten toon steld.

Ik heb hem speelende verbeeld, om met eenen te doen zien, van hoedanige Instrumenten zy zich, tot het pleegen van vrolikheid, bedienen. 't Is bespannen met drie snaaren, welke met een stryk-stok, even als een viool, geraakt worden. 't Speel-tuig zelve is van zwart hout, 't geen, daar de snaaren mee omgedrayd ofte opgespannen worden, van yvoor, en 't geluyd maar tamelyk fraay.

De Joodinnen hebben, gelyk N°. 93. aanwyst, een geheele lange zwarte bol op het Hoofd, die met bruyne en witte neusdoeken, met goud en zilver geborduurd, omvlochten is. De kleederen zyn gemeenlyk van gestreepte zyde. Toen ik de geene, die hier verbeeld word, tekende, zat zy op haare *Sopha*, dusdanig een pyp tabak te rooken, uit een Egyptisch ried, van hoedanige slag van pypen hier voor gesprooken is.

Die snaakeryen van Aapen wil zien, waar van men hier een zeer groote menigte, allerwegen langs de straaten, ontmoet, heeft maar te *Kairo* te komen: zy worden door de Mooren, met de *Karavanen* van *Mecha*, of *Mekka*, mede gebracht, en op allerhande potseryen afgerecht, om dat zy, met derzelver konsten voor de liefhebbers te doen oeffenen, dagelyks zo veel weeten te winnen, alsze tot de reys van nooden hebben. Gelyk de Mooren van natuur groote potzemaakers zyn, en dat hun aart, ten dien opzichte, niet kwaalyk met de gesteldheden van het Aapelyke verstand over een komt, geeft het een aangenaame tydkorting voor de Reizigers. Deze Mooren brengen ook de Perrokiten mede, van dewelken ik 'er gaarne eenige had gehad, maar daar waaren 'er in dit Jaar zo weinig gebracht, dat 'er niet een te bekoomen was. Anders heeft men 'er dezelve voor een geringe prys.

Geestig geval tusschen een Aap, en een Valk.

Doch om weder tot de Aapen te keeren, gelyk het een belacchelyke stoffe is, werd 'er, gelyk over al, een

voor-

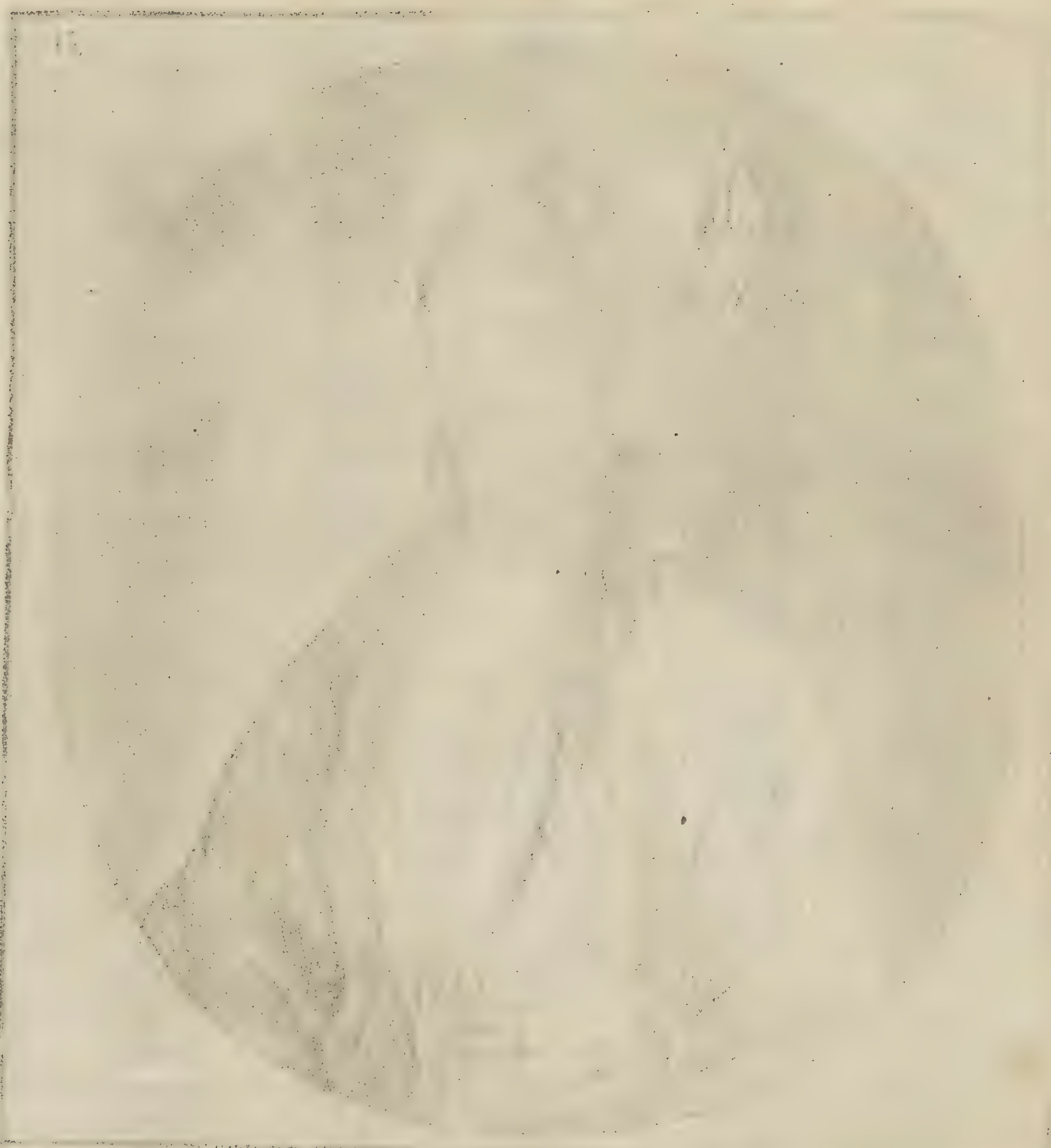

90

92

91

93

voornamelyk alhier, veel van verhaald. 't Is niet de pyne waardig veel van dezelve te melden, en eenige, uit duizenderhande grillen, die 'er van verteld worden, op te haalen; alleen moet ik 'er alhier eene geschiedenis, welke vry belacchelyk is, van invoegen. Op zekere middag over tafel zittende, ten Huyze van den Heer Consul *Torelli*, en wegens de aardigheid der Aapen, en Valken, spreekende, verhaalde den *Drogeman*, dat hy een Arabier kende, die een Aap had, wiens weerga mogelyk in kloekheid niet te vinden was. Deze, wanneer zyn Meester uitging, was gewoon de wacht in de keuken, by het vuur, te houden, om de dievery der Valken te beletten, welke hier, gelyk elders gezegd is, zeer meenigvuldig zyn, en met gantsche schoolen op de Huyzen zitten, wachtende na gelegentheid, om eenige roof te bekoomen, die ze ook dikwils, vermits 'er de schoorsteenen meestendeel wyd, en laag van verdieping vallen, van op den haard weten weg te haalen. 't Gebeurde nu, dat den Arabier, op een tyd wat langer, als na gewoonte, uitblyvende, een stuk Vlees, 't geen hy in een pot te kooken had gezet, (door het uitwaassemen van het water) boven het nat geheel droog kwam te leggen: een van de Valken, die boven op de schoorsteen zat te loeren, had dit niet zo haast gemerkt, of hy kreeg lust om 'er een torn op te waagen. De onderneeming gelukte, en de Valk vloog, met het stuk Vlees, ter schoorsteen uit. Den Aap, al te schielyk verrast, zag bedrukt om hoog, en, als of hy geredenkaveld had, dat zyn Meester zulke groove misslagen, niet zoude ongestraft laaten doorschieten, en dat by hem yts moest uitgevoerd worden, waar door hy vergeving zoude verdienen, op dat hy alzo de straf mogt van den hals schuiven; niet anders, als of hy gedacht had, zekerlyk, zal den roover, als hy de beuyt binnen heeft, weder koomen, om te zien of 'er niet meer voor hem ten beste is: schikt zich, wanneer het vuur nu geen hitte meer van zich gaf, in de pot, met de kaale billen om hoog, ten einde den Valk als een stuk Vlees in het oog te schynen. In der daad, de Valk wederkeerende, schoot 'er op neer, wanneer den Aap, die op zyn luymen lag, zich gezwind omkeerde, en den Valk vattede, en hem de keel afgebeeten hebbende, in plaats van het stuk Vlees, in de pot stak. De Meester thuys gekomen zynde, zag terstond na de spys, en ziende den Aap, op deze verandering van Vlees, over dwers aan, springd het beest op, haalde den Valk uit de pot, schikte zich zelven daar in, in zodanigen postuur, als hy gelegen had, en wees, met vreemde gebaarden, hoe de Valk het Vlees gestoolen, en hoe hy den Valk bedroogen, en tot vergelding in de pot had gestooken. De Leezer kan uit dit staaltje lichtelyk oordeelen, hoe vruchtbaaren stoffe tot praaterye de Aapen alhier konnen verschaffen, en hoe veel spreukjes daar onder loopen, daar men van moet denken, *se non è vero, è ben trovato*, zo 't niet waar is, 't is echter zoet uitgevonden.

Uit de Stad *Kairo* vertrekt ook Jaarlyks de *Karavane* van *Mecha*, en bestaat dezelve, niet alleen uit Egyptenaars, maar ook uit alle de geenen, die zich van *Constantinopolen*, en andere omleggende oorden, derwaarts willen begeven; by welke gelegentheid hier zodanig een toevloejing van menschen is, dat de wegen niet te gebruyken zyn. *'t Kleed van Mahomet* (met deze naam beteekenen de *Franken* alle de geschenken, welke den Grooten Heer Jaarlyks na *Mecha* stuurd) word, gelyk hier voor gezegd is, in het Kasteel van *Kairo* gewerkt: want *Kairo* zend de vercierzelen voor *Mecha*, en geld voor *Medina*: en *Damaskus* de vercierzelen voor *Medina*. Daar gaan in 't geheel vyf *Karavanen* na de eerste der gemelde Heilige plaatsen: te weten, die van *Kairo*, waar onder de zodanige behooren, als hier boven gezegd is: die van *Damaskus*, onder welke zich begeven die uit *Sirien* der-

Kairo een van de versamelplaatsen der Karavanen, die na Mecha gaan.

derwaarts willen trekken: die der *Magerebins*, of Westerschen, begrypende alle de geenen van *Barbaryen*, *Fes*, en *Marokko*: die van *Persien*, en die van *Indien*.

Mildheid van een Turks Koopman omtrent de Armen.

Op aanmaaning van den Heer Consul *Torelli*, ging ik, met onzen Tolk, eens zeker Turks Koopman, die te *Coulak* woonachtig was, en dikwils ten zynen huyze kwam, bezoeken. Hy ontfing ons heel vriendelyk, en liet terstond Kaffé en Tabak brengen: deze, een Man van vier-en-tagtig Jaaren, zeer fraay van weezen, met een langen gryzen baard, had de reys na *Mecha* tot agt maalen toe gedaan, en elke reyze hem omtrent twintig duyzend ryksdaalders gekost: want, als het water in de *Caravane* begon t' ontbreeken, 't geen by wylen komt te gebeuren, alzo men niet over al zoet water kan bekoomen, en dat de medegenome voorraad opraakte, beschonk hy al het volk met *Sorbet*. Toen ik hem bezogt, stond hy, niet tegenstaande zynen hoogen ouderdom, de negende tocht derwaarts t' onderneemen, hy dreef nog Koophandel, en had de mildheid, van Jaarlyks tien duyzend Ryksdaalders aan de Armen te geven; waar door hy ook zodanig een achting onder de Mahometaanen had verkregen, dat zy hem als een Heilig eerden, en, tot bewys van dien, 't elkens als zy hem te gemoet kwamen, zyne vest, of rok, kusten. Hy was ook een groot vriend van de *Franken*, en wenste my, als met zegeninge, geluk op myne voorgenome reys na *Jeruzalem*, en dat ik met gezondheid weder in myn Vaderland mogt koomen, enz. met zulk een tederheid, als of hy zelfs een Christen was geweest.

Maar zo mild als dezen eerlyken Mahometaan was, zo gierig was een ander Turks Koopman, die mede dagelyks ten Huyze van den Heer Consul verkeerde; deze was voor zo ryk bekend, dat men zyne schatten op geen Tonne gouds, om zo te spreeken, kon weeten, en egter zo verfoeyelyk gierig, dat hy zich zelfs geen maaltyd eeten gunde. 't Gebeurde, terwyl ik my te *Kairo* bevond, dat hem, alzo hy zich onpasselyk gevoelde, door den Venetiaanschen Doctor, die mede de Tafel ten Huyze van den Heer Consul had, eenig hulpmiddel daar tegen wierd verordineerd; maar de zwaarigheid was, dat het omtrent veertien of vyftien stuyvers moest kosten. De Vrek, hoorende de prys noemen, wierd bleek van schrik, en zeyde, dat hy het voor zonde zoude reekenen, zo veel gelds op een tyd aan zyn lichaam te kost te hangen. Het wonderlykste hieromtrent is, dat 'er onder haar veele van gevoelen zyn, en gelooven, dat, wanneer zy met zodanigen rykdom komen te sterven, daar van zy haar niet bediend hebben, zy zekerlyk aanstonds in 't Paradys komen. Immers vind de heb-lust over al zyne bewimpelingen. Doch men behoeft de moeyte niet te neemen, van na *Egypten* te reyzen, om gierige menschen te vinden.

De mildadigheid omtrent den Armen plagt hier te lande heel gemeen te weezen; maar, gelyk meest alle goede dingen, by verloop van tyd, koomen te verargeren, waar toe, of hier, of daar door, voet gegeven word, is dezelve nu ook zo zeer niet te vinden.

Buyten de Stad *Kairo*, aan de zyde, over het Kasteel, legt een Vlek, *Karaffe* geheeten, berucht wegens dat 'er verscheyde Maagen van *Mahomet*, en veele van hunne Heiligen begraaven leggen. Toen Egypten onder de Heerschappy der Cirkassische *Mamalukken* bloeide, telde men op dit Kerk-hof (want het gantsche Vlek is eygentlyk niet anders als een Kerk-hof) meer als drie honderd en zestig verhevene Grafsteden, of Tomben, en *Mosqueën*, van Doorlugtige Mahometaanen: deze *Mosqueën* waren als zo veel Hospitaalen, altemaal voorzien met zeer goede inkomsten, tot onderhoud der Armen, en der Mahometaansche Pellegrims, die dezelve kwamen bezoeken: weshalven een Pellegrim, te *Kairo* komende, daar een Jaar lang konde bestaan, zonder

yts van het zyne uit te geeven, alleenlyk met alle dagen een der *Mosqueën* van dit Kerkhof te gaan aandoen, daar hem spys en drank wierd uitgedeeld. Maar, na dat de Turken, onder *Sultan Selim*, Meester van *Egypten* waaren geworden, hebben zy de *Cirkassische Sultans* daar uit verjaagd, in het Jaar der *Hegire* 922. of na Christi geboorte 1517, zyn by na alle deze Graf-steeden en *Mosqueën*, vermits derzelver inkomsten door de dwinglandy der *Bassaas* te niet geraakten, tot de grond toe vervallen.

Manier van de Kuikens, door het middel van Ovens, uit te broeyen.

Onder de dingen welke te *Kairo* de ongemeenste zyn, diend ook niet vergeeten te worden, de manier van de Kuikens, door het middel van zekere Ovens, uit te broeyen: 't was my zeer leed, dit niet zelfs te konnen zien en ondervinden; om dat het de rechte tyd der uitbroeying niet was, wanneer ik tot *Kairo* my onthield; maar, alzo dat geene, 't welk my daar van verhaald wierd, over een kwam met het getuigenisse van de Heer *Thevenot*, zal ik zyn verhaal daar van hier laaten invloejen. „'t Schynd ongelooflyk, zegd hy, „te zeggen, dat men Kuikens te „voorschyn weet te doen komen, „zonder de Eyers door Hoenders „te laaten broeyen; en noch onge„looflyker, dat men deze Kuikens „by de mudde, of maat, verkoopt, „niet te min, is het een en 't ander „waarachtig, en geschied aldus: zy „leggen Eyeren in Ovens, welke „zy op een zo gematigde hitte, en „die zo wel met de Natuurlyke „warmte der Hoenders over een „komt, weeten te stooken, dat'er „de Kuikens zo fris uit te voor„schyn komen, als die elders door „Hoenders uitgebroeyd worden. „Deze Ovens staan op een laage „plaats, by na onder d'aarde, en „zyn van aarde gemaakt; wyders „van binnen rond, en de vloeren „'t eenemaal met werk en vlokken „bedekt, om 'er de Eyeren op te „leggen. In 't geheel heeft men 'er „twaalf, aan elke zyde zes, in twee „ryen boven malkander; zulks dat „'er op yder ry drie Ovens zyn. „Deze twee zyden zyn van malkan„deren gescheyden, door een gang, „waar langs de geene gaan, die daar „in werken, welke altemaal *Kophten* „zyn, gelyk ook die daar uit nieuws„gierigheid komen kyken. Omtrent „half February beginnen zy te stoo„ken, en vervolgen zulks onge„vaar vier maanden. De stoffe die „zy daar toe gebruyken, is drek „van Koeyen, Kemels, en dierge„lyke beesten, welke zy gantsch „heet voor aan in yder Oven leg„gen, en alle dagen ververschen. „Dit vervolgen zy aldus tien dagen „lang, ten eynde van de welke „d'Eyeren in 't rond, tot acht duy„zend toe in yder Oven, op de ge„melde vlokken, en werkplaatsen, „twaalf dagen moeten blyven leg„gen, wanneer de Kuikens door „den dop heen breeken: invoegen, „dat de tyd van stooken, by deze „twaalf dagen gerekend zynde, zy „in 't geheel twee-en-twintig dagen „bezig zyn, met de Eyeren op dus„danig een manier uit te broeyen. „'t Is vermaakelyk deze Kuikens, „zommigen met het hoofd door den „dop te zien komen, anderen met „het halve lyf, en weder anderen „gantsch en al; welke terstond „over d'Eyeren heen beginnen te „loopen: want, zo men'er maar „een weinigje blyft staan, ziet men „'er verscheyden uitkomen. Na dat „d'Eyeren nu op deze wys in Kui„kens zyn veranderd, worden deze „Kuikens al te zaam verzameld; „wyders in maaten zonder boodem, „welke men tot boven toe vol doed, „gemeeten; en aldus, na dat men 'er „de maat over heen gelicht heeft, „aan een yder, die 'er af hebben wil, „tot een zekere prys verkoft. „'t Geld, 't geen daar uit voort„komt, word onder de gemelde „*Kophten*, en den Meester der Ovens, „gedeeld.

„In de vier maanden, dat zy ar„beyden, leggen zy meer als drie „honderd duyzend Eyeren aldus te „broeyen: dog ze gelukken niet al „te maal. Die wat dun van Tong „zyn, zeggen dat deze Kuikens niet „zo wel smaaken, als die door

„Hoenders uytgebroeyd worden: „maar daar is weinig onderscheid „in, of, om beeter te zeggen, daar „is geen ander onderscheid in, als „d'inbeelding daar in wil vinden. „En al was'er een onderscheid in, „'t geen ik nogtans nooit heb kon„nen proeven, is het echter veel, „de Natuur zo na te komen.

Verschil tusschen de Heer Thevenot, en de Heer Melton, nopende het uitbroeyen van de Eyeren.

Dog of dit uitbroeyen altyd, en over al, daar dusdanige Ovens zyn, op dezelve wys geschied, is my onbekend, ik zoud'er na vernoomen hebben, indien ik de Reys-beschryving van den Heer *Melton* toen ter tyd gelezen had gehad: maar zynde dezelve my, na myne wederkomst, eerst onder d'oogen gekomen, moet men niet aan myne achteloosheid toeschryven, 't geen by onkunde achter weg is gebleeven. De gemelde Engelsman, die *Egypten* al zeer naaukeurig, beschreven heeft, spreekt'er aldus van.

„Den 21sten. April gingen wy de „Ovens bezigtigen, daar men de „Kuikens in uitbroeyd, deze Ovens „zyn op dezelve manier gemaakt, „als de geenen, daar men in Enge„land het brood in bakt; echter met „dit onderscheid, dat ze niet zo „hoog, nog zo groot zyn, als onze „Ovens, nog ook van gebakken „steenen, maar van steenen die in de „Zon zyn gedroogd. Ook hebben „ze boven een ronde opening, om„trent zo groot als het dekzel van „een gemeene ketel, om de hitte „daar door te doen uitwaassemen; „'t geen de Brood-Ovens niet „hebben. Hun getal en ordre was, „in het huys daar wyze gingen be„zigtigen, aldus. Men telde'er in „'t gemeen vier-en-twintig, waar „van 'er twaalf aan de eene, en „twaalf daar recht tegen over, aan „d'andere zyde stonden, dog niet „meer als zes op een ry, want „d'andere zes stonden boven de zes „eersten. Tusschen deze Ovens „loopt een gang, die zo eng is, dat „wanneer ik daar in trad, om in „d'Ovens te zien, de hitte en damp, „die'er uit kwam, my by na ver„stikte. Om nu d'Eyeren uit te „broeyen, leggen zy ze altemaal in „de onderste Ovens, en steeken „vervolgens in de bovenste een „langzaam vuur van stroo aan, „'t geen ze acht dagen gaande hou„den, waar na zy de monden toe„stoppen, en ze aldus zes andere „dagen toegestopt laaten blyven. „Deze zes dagen verloopen zynde, „haalen zy d'Eyeren uit de onder„ste Ovens, om met dezelve tegen „de Zon aan te zien, en alzo de „goede uit de kwaden te scheyden. „Als zy de vuylen nu altemaal weg „geworpen hebben, sluyten zy de „geene die vol en goed zyn, in de „bovenste Ovens, en maaken een „kleyn vuur van stroo, twee dagen „lang, in de ondersten. Aldus laaten „zy ze leggen, zonder daar yts meer „aan te doen, tot den een-en-twintig„sten dag, wanneer de Kuikens door „den dop beginnen te breeken, daar „zy den volgenden dag gantsch en al „uitgekomen zyn; zulks dat men „twee-en-twintig dagen van nooden „heeft, om op deze manier Kuikens „te hebben.

„Deze wyze van Kuikens uit te „broeyen, word maar vier maan„den in 't Jaar gebruykt, te weten, „van de maand December af, tot „aan het einde van de maand April, „zynde het overige des Jaars, ter „oorzaak van de hitte, die in *Egyp*„*ten* uitstekende is, daar niet be„kwaam toe.

De tyd van het stooken, waar in de gemelde Reizigers mede niet weinig verscheelen, kan ik ook niet over een brengen, of men moest zeggen, dat d'eenen vroeger, en d'anderen laater, aanvangen, of dat alle Jaaren geen geregelde order houden. Indien den laatsten Schryver my voorgekomen was, eer ik my aldaar bevond, ik zoude my zekerlyk op dit verschil geinformeerd hebben.

De Heer *Thevenot* schynd niet te twyffelen, of dit uitbroeyen van Eyeren, door het middel van Ovens, zoude over al konnen geschieden; en tot bewys spreekt hy'er af, als volgd:

„Veele gelooven, dat dat niet, als „in *Egypten*, kan geschieden, ter oorzaak

Uitbroeyen van Eyeren, door het middel van Ovens, over al voor mogelyk geteld.

„zaake van de gesteldheid der lucht; „maar den Groot Hertogh van „Florencen heeft het tegendeel „doen zien: want hebbende een „dezer *Kophten* by zig ontbooden, „gelukte het werk zo wel als in „Egypten. 'k Heb myn ook laaten „zeggen, dat men 't in Poolen gedaan „heeft; en ik geloof zeekerlyk, dat „het over al zoude konnen geschieden, behoudens dat men 't in een „plaats onder d'aarde deed, daar „geen lucht by kon komen, maar „de meeste zwaarigheid bestaat, in „de noodzaakelyke warmte te geven, „welke, volgens de gelegentheid „der Landen, geregeld moet worden: wat te veel, of te weinig, „hoe luttel het ook zy, bederft „het gantsche werk.

Meenigte van Struys Vogels in Egypten.

Behalven ander gevogelte, heeft men hier te Lande een meenigte van Struys Vogels, welke zig in de Woestyne, en wildernissen, onthouden. Myn Heer de Consul had 'er een over zyn Hof loopen, die van tamelyke grootte was, en den gantschen dag niet anders deed als eeten. De veeren dezer Vogels worden na *Constantinopolen* gezonden, om 'er gepluymde waayers, en andere galanteryen, af te maaken, daar de Turkinnen zig wonderlyk wel op verstaan. Gelyk het onder de *Franken* gemeen is, van dezen Vogel de Eyeren hier van daan met zig te voeren, belaadde ik 'er my op myn vertrek ook met zes, welker grootte en fraayheid yts uitsteekends in dat zoort vertoonen.

Inkomst van den Grooten Heer uit Egypten.

Eyndelyk, hoe wel dit Land byzonder arm is, trekt 'er egter den Grooten Heer Jaarlyks een inkomst af, van zes honderd duyzend *Sequinen*, doende yder omtrent twee en een halve Ryksdaalder. Deze inkomst wort hem door den *Bassa* van *Egypten*, onder het geleyde van een *Sangiak-Bey*, die zeer wel verzeld is, toegezonden.

XLI. HOOFDSTUK.

Van den Nyl, en des zelfs oorsprong en wasdom.

Met regt hebben de Ouden al gezegd, dat deze Rivier zyns gelyk niet heeft, en daar in geenzins mis-getast, 't zy men ziet op zynen oorsprong, 't zy men ziet op zyne uitwerkingen.

De Ouden hebben deszelfs oorsprong, of liever twee en meervoudige afkomsten, gegeven aan de Maan-bergen, op ruim twaalf graden bezuiden de Even-nacht linie, welker gesmolten sneeuw, afvlietende in verscheide Beeken, soude afschieten in twee zeer groote Meiren, Oostelyk en Westelyk wel tachtig mylen van den anderen gelegen, welke door geloopen zynde, dezelve zich in Mooren-land, op twee graden benoorden de Even nacht linie, t' zaamen voegen, en 't zelve, op een zeer lange uitgestrektheid, tot meer als op den elfden graad, door gevloeid zynde, zich wederom scheiden by het Eiland *Meroë*, het welke, by na tot op den zeventienden graad, ter wederzyden, besproeid hebbende, ende zich aldaar wederom vereenigd vindende, zoude hy zich met veele groote en geweldige bochten, en kromtens, eindelik na een zwaar gebergte wenden, en door het zelve geboord zynde, daar uit met een vervaarlike water-val in Egypten storten, en het zelve lang bevochtigd hebbende, zich eindelik, na nochmaals een Eiland boven Memphis gemaakt te hebben, beneden het zelve Memphis wederom scheiden, en twee Rivieren maaken, van welke die gene, die zich Westelyk afwend *Agathodæmon*, en die zich Oostelyk afkeerd de *Bubastische Vloed* genoemd wierd, welke zich beide in de Middellandsche Zee uitgeworpen hebbende het groote Egyptische Delta, (alzo genoemd na de gedaante van de Griekse letter Δ, wanneer die twee Vloeden met de Zee-kust bespiegeld wierden) uitmaaken. Uit welke twee zwaare armen zich dan verscheide andere spruiten zouden afgescheiden hebben, en uit die wederom eenige andere, tot zo verre, dat den Nyl zich eindelik wel door negen monden in de Middellandsche Zee zoude storten, op ruim een en-dertig graden benoorden de Even nacht linie. Zo komt hy ons in de Landkaarten van Ptolomæus voor, die alle die Zee-gaaten, met haare byzondere naamen, uitdrukken; hoewel andere der Ouden aan dezelve alleen zeven zodanige Zee-gaaten toe eigenen: van welke eenige moeten verzand en toegespoeld zyn. Want tegenwoordig zyn 'er, zo veel als ik op de plaats heb konnen naspooren, maar twee, of ten uitersten drie, die met eenigzints groote Schepen te bevaaren zyn, van welke de voornaamste by Rozette gevonden heb, en de andere by Damiaten, alwaar ik in Egypten kwam, gelyk hier voor breeder verhaald is: de overige zyn klein en zeer ondiep, en niet veel hooger als voor byvlieten te achten.

't Is waar, dat deze oorsprongen van den Nyl, van andere tegen-gesproken werden, en verworpen, als, na derzelver meininge, niet waarschynelyk, en daar tegens vastgesteld, dat men den oorsprong van de Nyl van den regen moet zoeken, die in geheel Mooren-land omtrent Paaschen begind, en, met geduurige stort vlaagen, by na geheele twintig weeken duurd: maar, behoudens derzelver achting, zoude daar uit beter, en wel met alle waarschynlykheid, die in zodaanige zaaken kan ge-eischt worden, te besluiten zyn, dat den wasdom van die Rivier (die in Mooren-land veele dagen eerder als in Egypten begind, alwaar dezelve al

al in 't begin van Mey vernomen werd, en tot in het begin van October duurd, wanneer dezelve ophoud van wassen, en wederom begind te vallen, aan deze plas-regenen enkel toe te schryven zy; als wel dat dezelve zynen oorsprong niet hooger als Mooren-land zoude hebben.

Immers, het schynd ons toe, dat aan de getuigenissen van die geene, die haar werk gemaakt hebben van op de plaats den loop, en de oorsprong, van deze Rivier na te zoeken, in dezen wat meerder vertrouwen en geloof te geven zy, als aan de redenkavelingen en gissingen van die geene, die, op haar gemak, in 't binnenste van Europa, van zodanigen zaake denkende, door redenkavelingen willen beslegten, wat 'er van den loop des Nyls, en des zelfs oorsprong, verre boven de Evennacht-lyn, zy.

't Is zeeker, dat 'er geene zyn, die diergelyke zaaken beter, en gemaklyker konnen navorschen, en onderzoeken, als de Missionarisen, of Bezendelingen van den Roomschen stoel; die noest en bezig, om veele menschen 't gebied van den stoel te onderwerpen, op voorwendzel van haare God-vrucht, en onder 't eenvoudig kleed van haare devotie, in het binnenste van alle Landen weten in te kruipen, en met dat kleed van armoede doorsluipen, en indringen, daar andere Reizigers, of door de onherbergzaamheid der Land-aard, of door de onveiligheid der wegen en Landen, voor moeten blyven staan: en 't is mede zeeker, dat onder deze, de meeste, en wel voor al onder haar de Jezuiten, de oolykste snuffelaars der wereld zyn: en begeerig om diergelyke dingen te ontdekken.

Uit dezen arbeid zyn ons twee merkwaardige ontdekkingen, van den oorsprong van deze Rivier, gesprooten.

De eene is van *Peter Pais*, welke Kircherus ons geeft, en die ook gevonden werd by D^r. Olpherd Dapper, in zyne beschryving van Africa, p. 58. alwaar dezen Pais aldus verteld; *Na dat wy gehandeld hebben van de vruchtbaarheid der Landen, onder het gebied van Paap Jan gelegen, acht ik de pyne waard te zullen zyn, hier yts van de voornaamste Rivieren en Meiren der landen, onder zyn gebied gelegen, te verhaalen. Waar onder zich aller eerst vertoond die grootste en aller beroemdste Rivier de Nyl: waar over zich niet alleen de Oude en Hedendaagsche Geleerden, en de Deftigste Schryvers verwonderd hebben; maar, van welke ook dikwils in de H. Schrift gesproken werd.*

Hedendaags werd hy van de Mooren-landers Aboi *geheeten, en neemd zyn oorsprong in het Ryk* Goyam, *in zeker gebied,* Sahala *geheeten, welkers inwoonders* Agous *genoemd worden, en Christenen zyn; hoewel ze by verloop van tyd, door het verwilderen der Kerke, met verscheydene waangeloo-ven besmet zyn geworden, zulks dat zy weinig van hunne Heydensche Gebuurvolkeren verscheelen.*

De Bron des Nyls *is gelegen in het Wester gedeelte van het Koninkryk* Gojam, *op de kruyn van een Hoogte, welke kruyn een groot Vlak veld vertoond, en over al met Bergen omcingeld is. In den Jaare zestien honderd en achttien, den een-en-twintigsten dag van April, wanneer ik my, teffens met den Keyzer en zyn Heyrleger, in dit Koninkryk bevond, klom ik op deze plaats, onderzogt alles naarstig, en vond eerstelyk aldaar twee ronde Bronnen, yder omtrent van vier palmen in de middel-linie breed, ziende aldus, tot myn groot vermaak, 't geen de Persiaansche Koning* Cyrus, Cambyses, Alexander de Groote, *en de Beroemde* Julius Cæsar, *door geen wenschen, noch beloften, hebben konnen verkrygen. Het water der Bron is zeer klaar, licht, en aangenaam van smaak. Men moet echter weten, dat deze twee Oogen der Bron op 't opperste vlak des Bergs geenen uitgank hebben; maar aan den voet van den zelven. 'k Heb ook de diepte der Bronnen onderzogt, en stak in de eerste een piek; die elf palmen diep inging, en eenige wortelen van Boomen in malkanderen verwerd, scheen te raaken.*

De tweede Bron legt een steenwerp verre, ten Oosten, van de eerste. Wanneer ik desselfs diepte onderzogt, en'er een piek van twaalf palmen in stak, vond ik geen grond: daar na bond ik twee pieken van twintig palmen aan malkander, maar kond doe noch geen grond krijgen. De inwoonders zeggen, dat de gantsche Berg vol water is, 't geen zy daar uit bewyzen, om dat de geheele vlakte, ontrent de Bron, schud en borreld, een klaar bewijs-teeken (meinen zy) van verborgen water. Uit dezelve oorzaak vloeyd het water niet over de Bron, maar barst met groot geweld by den voet des Bergs uit. De inwoonders, gelijk ook zelfs de Keyzer, *die daar met zijn heir tegenwoordig was, bevestigden, dat het Aardrijk in dat jaar weinig geschud had, ter oorzaak van de groote droogte des jaars, maar dat het op andere jaaren zodanig trilde en borrelde, dat men daar nauwlijks, zonder gevaar, kon by komen. De omtrek van deze plaats strekt zich in de gedaante van een groot Meir, 't geen de grootte van een slinger-werp heeft. Beneden de kruijn dezes Bergs, woond het volk van den berg, omtrent een mijl van de Bron, na't Westen, en word* Guix *geheten. Wyders, het Veld van de bronnen des Nyls is over al zwaarlijk te beklimmen, uit gezonderd aan de Noord-zijde, alwaar men met weinige moeyte kan opgaan. Onder aan den berg, ontrent een mijl verre, spruit, uit het ingewand der Aarde, in een zeer diepe valey, een andere rivier, die zich evenwel kort daar na met den* Nyl *vereenigt. Men gelooft dat zy eene en dezelve bron met den* Nyl *heeft; maar, door verborgene buyzen, onder de aarde heenloopt, en op deze plaats eerst te voorschijn komt. De beek der bronnen, die beneden den Berg uitspringd, loopt na 't Oosten, een musquet-schoot verre, en kromt zich vervolgens na't Noorden. Na een vierendeel mijls vertoond zich een nieuwe beek, die uit de steenen en klippen komt borrelen, waar by zich, een weinig daar na, twee andere beeken, welke ten Oosten uitspringen, vervoegen; en aldus wast de* Nyl, *en ontfangd geduurig, van meer andere beeken, overvloed van water. Na een dag reyzens vereenigd hy zich met een groote vliet,* Ja Mageheeten, *die vervolgens Westwaarts oploopt, tot vijf en twintig mylen van desselfs eerste bron; thans verandert hy van loop, schiet na 't Oosten, en vervald in zeeker groot meir (dit meir is gelegen in het landschap* Bed *geheeten, 't geen ten deele onder het Koninkryk* Gojam, *en ten deele onder dat van* Bambie *behoord) waar door hy zodanig heen schiet, dat men het water des* Nyls *duydelyk, van dat des meirs, kan onderscheyden, en de geheele vliet, vermengt met het water des meirs, vervolgt zyn loop en vloeying. Zo haast als hy uit dit meir stort, schiet hy, met verscheydene bochten, na't Zuyden, en bevochtigd het Land* Alata *genaamd, 't geen vyf mylen van den mond des meirs gelegen is, alwaar hy, door steen-rotzen van veertien armen hoog, met een schrikkelijk gedruys, en waterige damp, die van verre een Nevel schijnd te zijn, neder stort: een weinig daar na verbergt hy zich zodanig, tusschen twee steen-rotzen, dat hy nauwlijks zichtbaar blijft. De kruynen dezer steen-rotzen leggen zo dicht aan malkander, dat de Keyzer dikwils, over een brug, met zijn geheele leger, daar over getrokken is. Na dat hy dan ten Oosten het Rijk* Bega midiri, Gojam, *en alle d'andere tusschen gelegene Rijken,* Ambara, Olaca Xaoa en Damot, *wijd en zijd bevochtigt heeft, schiet hy aanstonds na het Rijk* Gojam, *en komt, na het bewateren van de Landschappen* Bisan *en* Gumancanca, *allengs zo na het Koninkrijk* Gojam, *dat hy bevonden word maar een dagreijzens van zijn bron te leggen. Van daar neemt hy een zwier, en loopt na* Fazolo *en* Ombazea, *een Koninkryk der Heydenen, 't geen* Eraz Selachristas, *broeder des Keyzers, in het Jaar zestien honderd en dertien, met een groot Heirleger, 't onder bracht, welk Koninkryk hy, om desselfs onbekendheid en grootte,* Ayzolan, *dat is de* Nieuwe Wereld, *noemde. Hier van daan schiet de*

Nyl *met een bocht van het Oosten na 't Noorden, en vald, door ontelbaare Landschappen, en wyd strekkende Ryken, in* Egypten, *en braakt eyndelijk zijn water in de* Middel-landsche Zee *uyt*.

De andere Ontdekking geeft ons *P. Telles*, Jezuït, die zegd, in zyne *Historie van Æthiopien*, te *Lisbon* gedrukt, (gelyk dezelve dan mede gevonden werd by *Melton*, in zyne Reizen, in 't vyfde Hoofdstuk) *dat 'er in het het midden des Koninkrijks van* Gojam, *'t geen op twaalf graaden ten Zuiden (daar staat wel in de Overzettinge van* Melton ten Westen, *maar dat is een kennelijke fout van de penne, of van den Overzetter) van de Linie* Æquinoctiaal *legd, en in de Provintie* Sakahala, *in een tamelijk groot Veld, omringd met hooge Bergen, een klein meirtje is, omtrent een steenwerp in 't vierkant wijd, vol van kleine boomtjes, welkers wortelen zodanig door malkanderen gevlogten zijn, dat men, by Zoomer tyd, daar over heen kan gaan: in 't midden van dit Meir zijn twee groote en diepe Fonteynen, niet verre van malkander gelegen, uit dewelken een zeer helder water voortkomt, 't geen, langs twee verscheyde wegen, onder deze boomtjes door, Oostwaarts loopt, en zich, een musquetschoot van daar, na 't Noorden wend. Een halve myl van deze Fonteynen, of bronnen, ziet men een menigte waters, 't geen een matelijke Rivier maakt, welke verscheydene kleine Riviertjes in zich ontfangd. Na dat deze rivier vyftien mylen ver, al zwierende, geloopen heeft, ontfangd zy een andere grooter Rivier,* Gema *genaamd, die 'er niet alleen haare wateren aan geeft, maar ook zelfs haaren naam daar in verliest. Een weinigje van daar, ten Oosten, ontfangd zy de* Kelti, *en* Branti, *twee andere Rivieren, en noch verder haaren loop Oost-waarts vervolgende, werpt zy zich in het Meir der* Abissinen, Bar Dembea, *of de* Zee van Dembea *geheeten; waar door heen geloopen hebbende, zonder echter haare wateren met die des Meirs te vermengen, ontfangd zy verscheyde andere Rivieren, van een zeer aanzienelijke grootte, en zelfs de* Tokoze, *dicht by* Egypten.

Zo haast als de Nyl, *zynde eygentlijk de gemelde Rivier, uit het Meir* Dembea *gekomen is, wend hy zich Zuyd-Oost, latende ten Oosten de Koninkryken* Begamidr, Ambara, *en* Voleka, *en zich vervolgens ten Zuyden keerende, laat hy ten Zuyd-Oosten het Koninkrijk* Sauva, *en van nieuws Oost Noord-Oost stroomende, laat hy ten Zuyd-Oosten* Ganz Gaffata, *en* Bizamo; *vervolgens loopt hy door de Landen van* Gonga *en* Gafre, *en verder door dat van* Faskalo, *daar na komt hy in het Land van* Funch, *of in* Nubien, *en van daar in* Egypten.

Wy zyn een wyl tyds van gedachten geweest, dat deze twee Reizigers twee verscheidene bronnen gezien hadden, om dat wy meinden, dat 'er zo veel verschil was, en in de plaats, daar dezelve van den een en den ander beschreven werden gevonden te zyn, en in de benaamingen van de Landen en Provintien, door welke dezelve, in deze verhaalen, geleid werden, dat zy niet scheenen van een en dezelve bron te spreeken. Wy dachten dan, dat wy in deze twee beschryvingen, niet alleen 't geen ons de Kaarten van Ptolomæus vertoonen, omtrent de Wester bronnen, en 't Wester meir, 't welk ons zekerlik van *P. Pais* beschreven is, bewaarheid vonden: maar ook, dat *Telles* wel mocht de Ooster bronnen, en het Ooster meir, gezien en beschreven hebben: en alzo *Ptolomæus* in alles van deze Schryvers, tegens zyne wederspreekers, mocht gerechtvaardigd zyn.

Maar, als men 't nader inziet, blykt klaar, dat de schynstrydigheid ontstaat, uit het noemen by *P. Telles* van eenige plaatzen, die *P. Pais* niet genoemd heeft, nogtans aantekenende, dat den boven Nyl door verscheide Landen loopt, die hy niet noemd: en, uit de misvatting der uitspraake van den Land-aard; uit

welke misvatting, de ſpelling der woorden kwaalyk gemaakt zynde, een verſchil ſchynd gevonden te werden, daar het niet is. Als vreemde natien, Ooſterſche, of ook zelfs noch Europeërs (gelyk Spaanſchen, Italiaanen, of Franſchen) een Duits woord, uit het gehoor, op 't papier zullen ſtellen, hoe verkeerd komt het niet voor? even zo gaat het met ons omtrent de Ooſterſche en andere taalen. 't Is my menigmaal gebeurd, dat ik eenige naamen, uit de mond der Ooſterlingen, 't myner geheugen, opgeſchreven had, die ik meinde wonderlik wel gevat te hebben, en als daar na vernam, by die geene die derzelve recht kundig waaren, bevond ik dat ik 't zo krom gemaakt had, dat dezelve zomtyds meinden te barſten van lagchen. Dat ons gebeurd is, is gebeurlyk aan anderen. Men leeze dan beide die plaatzen eens met die beſcheidenheid, en men zal licht gewaar werden, dat beide deze Reizigers de zelfde bronnen gezien, en beſchreven hebben, en 't kleene verſchil, dat'er ſchynd te zyn tuſſchen die beide, zal alleenlik een bewys geven, dat tuſſchen hun beide geen 't zaamen ſtemming geweeſt is, om hunne Lezers beuzelingen te vertellen, en het zal ons vertrouwen op haar verhaal vermeerderen.

Telles zegt deze bronnen gevonden te hebben in 't midden van 't Koninkryk *Gojam*, *P. Pais* wyſt die mede aan in het Koninkryk *Gojam*, en wel in 't Weſter gedeelte. Waar uit wy konnen afmeeten, dat dit die bronnen zyn geweeſt, die by *Ptolomæus* afgeſchetſt werden, als in 't Weſtelyke Nyl-meer vloejende. Dit Koninkryk plaatſt *Telles*, op twaalf graaden bezuiden de Evennacht-linie. En even boven de twaalfde graad vinden wy, in de Kaarten van *Ptolomæus*, de Maanbergen, van welke aldaar den Nyl gezegd werd het ſneeuw-waater te ontfangen. Gelyk dan ook het Koninkryk *Gojam* op twaalf graaden, ten Zuiden van de Evennacht-linie, in de Kaarten van Viſſcher gevonden werd; maar in die van Sanzon werd het geheel niet gemeld.

Deze bronnen werden aldaar gevonden, in de Provintie van *Sahala*, by *P. Pais*, welke by *Telles Sakahala* genoemd werd. Klaarlyk by de eene, of de andere, by misſpelling, of mogelyk by *Pais* door verkorting; een wyze van uitſpraak by alle volkeren gebruikelyk, en onder ons zo gewoon, dat'er niets gemeener is.

Beide de Schryvers wyzen aan, dat ter plaatze der bronnen geboomte is. *Telles* zegd dat het veld vol van kleene boomen is, en *Pais* wyſt aan, dat zyn piek, met welke hy de eerſte bron peilde, op de verwarde wortelen van boomen ſteuittede.

Telles beſchryft ons dezelve, als gevonden in een groot veld, omringd met hooge bergen. *Pais* vertoond ons die op de kruin van een valei, welke kruin een groot vlak veld vertoond, en over al met bergen omcingeld is. Maar, *Pais* merkt aan, dat deze groote vlakte mede op een berg gelegen is, die van 't Noorden gemakkelyk begaan werd (waarſchynelyk, om dat ze aldaar van de Maan-bergen nederdaald) maar van alle de andere zyden, zwaar te beklimmen is.

Telles vind de bronnen in een kleen Meertje, omtrent een ſteenwerp in 't vierkant wyd, vol van kleene boomtjes, welke haar wortels zo door malkanderen gevlochten hebben, dat men in de Zoomer daar door kan gaan. Waarſchynelyk heeft *Telles* die in een natter jaar, en ſaizoen, gezien, als *Pais*. Want doe de laatſte dezelve zag, vloejde het water niet over de bron. Maar, ook teekend hy aan, dat het in 't Jaar 1618. wanneer hy zich aldaar bevond, een Jaar van groote droogte was; en hy merkt wel uitdrukkelyk aan, dat de omtrek van de plaats der bronnen, in vorm van een Meir is, dat de grootte van een ſlinger-werp heeft: zulks dat by een nat Jaar, en vochtig Jaargety, *Telles*, zonder eenig wonder, kan gevon-

gevonden hebben, dat het water, uit deze fonteinen, niet verre van malkanderen overvloejde, en onder die boomen, door twee wegen, Oostwaarts liep, en zich, een musquetschoot verder, na 't Noorden wendde.

Telles zegd, dat men een half myl verre een menigte water ziet, 't welk een tamelyke Rivier maakt, waarschynelyk is dit het water, dat *Pais* aangemerkt heeft, dat door deze fonteinen, aan den voet van den Berg, uitgebraakt werd, (na welke voet des Bergs *Telles* zich niet schynd begeven te hebben) 't welk voortschietende, by de eene en de andere Schryver, aangemerkt werd, als met verscheidene kleine Riviertjes, (*Pais* toond drie beeken aan) vermeerderd te werden.

Wie ziet de genoegzaame overeenkomst, tot hier toe, niet?

Op vyftien mylen van daar, toond *Telles* aan, dat de Nyl vergroot werd, met een andere groote Rivier, *Gema* genoemd. Zo dit vyftien duitsche mylen van de Paskaarten zyn, gelyk staande met twintig Fransche mylen, zo maaken ze een graad, en een goede dag reizens. Merk nu aan, dat *Pais* zegd, dat hy, na een dag reizens, zich vereenigd met een grooten vliet, *Ja Ma* geheeten: en 't zal licht te erkennen zyn, dat hier geen verschil is, als alleen in de klank van de Naam.

Van hier volgen hem beide de Schryvers, na 't Oosten loopende, alwaar hy, na de aantekeningen van *Telles*, noch twee Rivieren, de *Kelti*, en *Branti*, ontfangen hebbende, zich in een groot Meir werpt. Welk Meir gelegen in 't Landschap *Bed* geheeten, dat eensdeels onder 't Koninkryk *Gojam*, en anderdeels onder dat van *Bambie*, hoord, zegd *Pais*. Maar, hier maakt de misvatting van de uitspraak wederom van een D. een B. want in het Koninkryk der Abyssinen, of Moorenland, werd ons, by *Thevenot*, boek, 2. cap. 69. onder de Ryken of Provintien van Abyssinien, geen Landschap dat *Bambia* hiet, opgeteld; maar wel *Dambia*: gelyk dan dit Meir van *Telles*, met een kleene verandering van de klank der Vocalen, *Bar Dembea*, of de *Zee van Dembea* genoemd werd.

Uit dit Meir vervolgen zy hem, na 't Zuiden, of Zuid-oosten, stroomende na een Land-streek, die by *Telles* niet genoemd werd, maar by *Pais* geheeten *Alata*: en zy beschouwen hem, hoe hy ten Oosten van zich besproeid, de Koninryken *Begamidiri*, by *Telles Beg-a-midr* genoemd, en *Ambara*, by *Telles* genoemd *Ambara*, en *Olaka*, by *Telles* genoemd *Voleka*, behalven verscheide andere Landen, die *Pais* niet noemd, maar van welke eenige by *Telles* genoemd werden, gelyk weder andere by *Pais* genoemd werden, die *Telles* overslaat, tot dat zy hem beide wederom aanwyzen by *Bizan*, 't welk *Telles Bizamo* noemd, van waar hy, na de aanwyzinge van *Pais*, wederom, tot op een dag reizens na, aan zyn bron naderd: van waar hy, na beider getuigenis, na *Fazolo* (by *Telles* geheeten *Faskalo*) loopt, en een Koninkryk, by *Pais Ombarea* geheeten, doch by *Telles* niet genoemd. Van waar deze wonderlike Rivier, met een bocht, van het Oosten na het Noorden, schiet, en, gelyk *Pais* aanwyst, door ontelbaare Landschappen, en andere Ryken, (van welke by *Telles* mede geene, als alleen *het Land van Funch* of *Nubien*, genoemd werden) volgens beider getuigenis, in *Egypten* schiet.

Wie kan, na zo een vergelyking, twyffelen, of beide deze Schryvers dezelfde bronnen beschreven hebben, en wie zal, na zo een netten aftrek, van de geheele loop van den Nyl, zich durven verbeelden, dat zy den oorsprong van de Nyl niet gevonden hebben? is 't wel mogelyk, dat ymand een water, dat uit een fontein, of bron, overloopt, en uit een Berg uitberst, in zyn loop zal navolgen, tot in Egypten toe, en dat die zich zal bedriegen, dat hy

de Nyl in zyn vloed naloopt? Is 't wel heusch en billyk, dat twee, dat doende, en daar van, yder op zich zelven, zodanigen verhaal gevende, dat'er een volkomen blyk is, van geen 't zaamenstemming, en nochtans een genoegzaame overeenkomst in de beschryving, aan hun noch geloof zal geweigerd werden, of tegens haar noch argwaan van bedrog bewaard? waarlyk, dan wierd de naarstigheid der naauwkeurige Reizigers te slecht betaald.

Maar, laat ons, ten overvloed, alhier noch een derde getuigenis byvoegen, 't is dat van den Moorenlandschen Gezant, die zich tot *Kairo* bevond, wanneer de *Heer Thevenot* aldaar was. Welken Ambassadeur, na 't getuigenis van dien Schryver, zoude verklaard hebben, zich meer als twaalf maal by de Nylbronnen te hebben wezen verlustigen, met den Koning zyn Meester, en dat 't elkens ettelyke dagen na den anderen. Waar uit dan een groot voor-oordeel spruit, tegens die geene, die ontkennen, dat bronnen van den Nyl zo verre, ten Zuiden van de Even-nacht-linie, te vinden zyn; ofte ook dat die tot noch toe zouden gevonden zyn, ofte ook elders te zoeken zouden zyn, als alleen in den t' zaamen vloed van regen, in Mooren-land, benoorden de Even-nacht-linie. Niet het minste waarschynelyk zynde, dat een Land-vorst, en Land-vorsten, (want *P. Pais* heeft die, na zyn verhaal, mede in de tegenwoordigheid van den Koning gezien) haar zouden laaten bedriegen, in een zaak die ze zelver zien, en geloof stellen, in een vloed van Beeken, uit een of meer bronnen, die in haar eigen Land voortvlieten, zonder dat 'er de zelve waaren.

Dien Gezant dan zoude dezelve aan *Thevenot* aldus beschreven hebben. *De oorsprong des Nyls, is een bron, die in een groote vlakte, bezet met een menigte van boomen, uit de aarde spruit; deze bron, of Fonteyn, heet* Oüembromma, *en is gelegen in de Provintie van* Ago, *of* Ago *genoemt. Dezelve maakt aldaar een zeer vermakelijke plaats, op verscheide plaatzen uit de aarde opborrelende. Dezelve is van* Gonthar, *de Hoofd-stad van Mooren-land, twaalf dag reizens afgelegen. Deze bron leid zyn water, door een lange weg, na't Noorden, en na zeven-maal, met zwaare water vallen, en zeer groot gedruisch, van zeer hooge plaatzen afgestort te zijn, doorloopt ze geheel Egypten, en vermengd eindelijk zijn water, door twee monden, met de Middel-landsche Zee.*

't Is waar, dat in de deze korte beschryvinge andere plaatzen genoemd werden, als in beide de voorgaande. Maar ('t en waare dat hier de Oostelike bronnen van *Ptolomæus* beschreven wierden) daar is volkomen reden, om te oordeelen, dat deze, die den Gezant beschryft, ten minsten op twaalf graaden, ten Zuiden van de Even-nacht-linie, leggen.

Den Gezant zegd, dat deze bronnen op twaalf dag reyzens van *Gonthar* afgelegen zyn. *Thevenot* heeft ons in dat zelfde hoofdstuk, pag. 764. bericht, dat *Gonthar*, de Hoofd-stad van *Mooren-land*, in de Provintie van *Dambia* legd. Indien de Land-kaarten ons wat meerder licht gaven, waar *Gonthar* gelegen zy, wy wezen de plaats nader aan; maar daar van zwygen dezelve, als mede van de geheele Provintie van *Dambia*. 't Is waar, dat in *Sansons* kaarten *Dambea* gevonden werd; maar ongetwyffeld is dat aldaar, ten minsten zeven of acht graaden, te verre Noordelyk geplaatst. Want, wy hebben uit *Telles* geleerd, dat het Westelyk Nyl-meer, *Bar-Dembea*, of de Zee, of *Meer van Dembea* genoemd werd: 't welk wy uit zich zelven zouden oordeelen, buiten twyffel daar van daan te komen, om dat de Provintie van *Dembea*, of *Dambia*, daar aan paald: maar, dewyl *Pais* ons zegd, dat *dit Meir gelegen is in 't Landschap Bed geheten, dat eenigzins onder 't Koninkryk Gojam* (ten Zuiden en Zuid-

Westen

Westen van 't zelve gelegen) *en eens-deels onder dat van Bambie*, (daar wy *Mambie* leezen) *hoord*, stellen wy vast en zeker, dat *Dambie* na by dit Westelyke Meir, ten Zuyden, of Zuid-Oosten, legd. Nu hebben wy hier voor aangemerkt, uit vergelyking van *Pais* met *Telles* dat by de Mooren-landers een dag reizens, met vyftien mylen gelyk staat: en wy vinden, dat op alle Pas-kaarten vyftien Duitsche mylen op een graad, of twintig Fransche, gerekend werden; en besluiten daar uit, dat als wy zelfs *Gonthar* vyf graaden benoorden het *Meir Dembea* zouden moeten zoeken, wanneer het onder, of by de Even-nacht-linie zoude leggen, en alzo *Dembea*, of *Dambia* wel een groote Provintie zoude moeten wezen, dat men kan verzekeren, dat deze *Oüembromma*, of *Nyl-bronnen*, van den Gezant niet 't onrecht, of te vergeefs, omtrent de twaalfde graad, ten Noorden van de Linie, gezocht zouden werden.

De Particuliere Provintie, daar men het vinden zoude, werd by *Pais* en *Telles*, *Sahala*, of *Sakahala*, genoemd. Die zoude ons toe-schynen eene andere te zyn, als *Ago*, die by *Thevenot* gevonden werd. Maar, alzo *Pais* aanmerkt, dat de inwoonders van *Sahala*, of *Sakahala*, de benaaming van *Agous* draagen, komt het ons niet vreemd voor, dat den Gezand aan *Thevenot* zoude gezegd hebben, dat *Oüembromma*, of de Nyl-bronnen, gelegen zyn in de Provintie van de gezeide *Agous*, waar van *Thevenot* een Provintie, *Ago* genoemd, zoude konnen gemaakt hebben.

Zulks dat het ons ten uittersten waarschynlyk voorkomt, dat deze bronnen, waar van den Moorschen Gezant gesprooken heeft, dezelfde zyn, van welke *Pais* en *Telles* melden.

Eene eenige zwaarigheid blyft 'er, in 't verhaal van *Thevenot*, over, alzo wy hem vinden te zeggen pag. 768. dat 'er *by deze bronnen geen bergen zyn*, en dat *de naaste bergen, die 'er omtrent zyn*, *der Jooden bergen zyn*, *die 'er nochtans wel twintig dag-reizens zouden afgelegen zyn*. Zo den Gezant dat aan *Thevenot* gezegd heeft, moeten deze bronnen, van die van *Pais* en *Telles*, onderscheiden zyn, en wy zouden achten, dat, in dien gevalle, deze tusschen honderd vyftig en honderd tachtig mylen, Zuid-Oostelyk, of geheel Oostelyk, af, van den uitvloed van den Nyl, uit het Meir van *Dembea*, of het Westlyke Meir van *Ptolomæus*, zouden konnen gelegen zyn. Hoewel het ook zeer verdacht en twyffelachtig voorkomt, hoe men kan stellen, dat een Rivier zeven-maal van zeer hooge plaatzen nederstort, eer ze in Egypten komt, en dat die in haar oorspronk niet op hooge bergen zoude leggen. Vliet die dan ook ergens uit de laagte na de hoogte toe, om op de gebergten, daar ze eindelyk van neder stort, te klimmen? 't Is zeer waarschynlyk, dat *Thevenot* het verhaal van de afgelegenheid van der Jooden bergen, ergens kwaalyk zal toege-eigend hebben.

Doch het zy hier mede zo als het wil, uit deze drievoudige getuigenissen behoord het vast te zyn, dat de Nyl eerst uit bronnen gebooren word, dat dezelve zyn beginzel heeft, omtrent op twaalf graaden bezuiden de Even-nacht-linie, dat dezelve verrykt werd door veele beeken, en zo met veele slingeringen, het Mooren-land door vloeyd, tot in, en door Egypten.

Wat nu des zelfs water-rykheid aangaat, 't is zeker dat de regenen, en gesmoltene sneeuw, daar toe niet weinig toebrengen, en dat de storten plas regenen, die zonder ophouden Jaarlyks geheele vyf maanden, van April, tot in 't laatste van Augustus, na 't getuigenis der geenen, die aldaar geweest zyn, nedervallen, en van alle kanten na den boezem van de Rivier toeschieten, dezelve zodanig doen zwellen, dat eerst Moorenland, en vervolgens Egypten, door dezelve overstroomd worden, en, 't geen te vooren alleen een zwaare Rivier was, zich naderhand, aan

weder-

wederzyden van zyne Oevers, als een kleene Zee, of groot Meir, vertoond, tot dat dezelve, na 't wederkeeren van het schoone weder in Mooren-land, in 't begin van October, wederom begind te vallen, en eindelyk het water, dat, door te lang byblyven, de zaajing zoude beletten, na 't mede deilen van een ryken zeegen, zich gaat ontlasten in de Middel-landsche Zee, door de Zee-gaaten, daar reeds van gesprooken is.

Aanmerkelyk is de wonderbaarlyke Voorzienigheid des Alderhoogsten, die niet alleen, ter gezetter tyd, regenen beschikt in Mooren-land, om het by na regenlooze Egypten te bevochtigen; maar ook aan de wateren een slibbe mede geeft, waar door het schraalste, zandigste, en dorste Land des werelds, in den overloop, zodanig bemest werd, dat den Land-man, voor de zaajing, weder zand van nooden heeft, om de naargelaaten slibbe, wanneer de Nyl-wateren haaren wyk na de Zee genomen hebben, te temperen. Zynde 't overige van Egypten, dat niet besproeid werd met die wateren, geheel dor, zandig, en onvruchtbaar. En het tweede merkwaardige in deze Voorzienigheid, is, dat niet alleen zodanige regen-plassen afvlieten, van 't Moorsche gebergte, tot der Egyptenaaren zegen; maar ook dat, na 't getuigenis der Inwoonderen, in 't voorste van Juny, en vier achter een volgende Maanden, door deze Albestierder, Noord-Ooste winden beschikt werden, die het water, dat anders al te schielyk zoude konnen weg vlieten, in de Zee-gaaten opstoppen. Dus is de Overvloejing van deze Rivier, ten grooten en byzonderen zegen voor de Egyptenaaren, daar den inbreuk, en overstrooming, van andere vloeden, zelden anders als met het bederf der Bywoonderen verzeld is, hoewel ook niet zelden, by de overvloejing van den Nyl, hier en daar eenige schaade komt geleden te werden.

Visch-Ryk is de dezelve niet, 't welk, of het aan de drabbigheid van 't water, of aan de verslindendheid der Krokodillen, en andere Rivier-gedrochten, te wyten zy, is my niet blykelyk; maar die gedierten zich meest hooger op in de Rivier onthoudende, en by *Kairo* zelden, of nooit, gevonden werdende, kan de oorzaak hier van, aldaar, aan deze gedrochten niet toegeschreven werden. Maar, beneden is de Nyl vol Bruin-visschen.

't Water is zeer gezond om te drinken, en werd door een Amandel, of ander deeg, door de Inwoonders zeer ras van zyn drabbigheid gezuiverd: het werd mede, in zekere aarde kannetjes gedaan werdende, zeer klaar, en aldus heb ik het meest gebruikt. Ook is 'er elders weinig, of geen, water te vinden; 't welk oorzaak is, dat de meeste Steden, Dorpen en Gehuchten, langs de Rivier leggen; waar door dezelve, in 't op of afvaaren, zeer vermaakelyk zoude zyn, indien het verval zo groot niet was, als het is, zynde de Inwoonderen ten uitersten arm, en bedorven.

Eer ik van *Kairo* vertrok, dreef my myne curieusheid, om yts, ter gedachtenis van de Egyptische Afgoden-dienst, te hebben. Ik vernam dan of 'er nergens eenige beeldekens van derzelver Afgoden te krygen waaren, en bekwam 'er eindelyk drie, daar ik my mede vergenoegde; alhoewel 'er meerder te bekomen waaren. Ik heb gedacht, dat het den Leezer niet onaangenaam zal zyn, dezelve alhier, ter zelver grootte, als by my bewaard werden, afgeschetst te zien.

Het naakte Vrouwen beeld, op N°. 1. afgeteekend, met opgeheven handen, eenig Hoofd-cieraad, 't zy hair vlechten, ofte yts anders, vast houdende, heeft op het Hoofd yts, dat van vooren en achteren recht over eind staat, en dat van achteren, gelyk op N°. 2. blykt, verders het Hoofd dekt, tot dat het zelve, als in een tuit, 't zaamen gevat is. Dit wierd my verkocht voor een beeld van *Isis*: maar 't is merkwaardig, dat de Geleerden elders die Godinne op deze wyze niet afgebeeld vinden; 't geen haar doet denken, dat door

94

95

dit beeldeken, wel eerder eenige Egyptische vermaakelykheid, of spel, mocht verbeeld zyn.

Het ronde stukje, N°. 3. by na in gedaante van een oud stuk gelds zich vertoonende, dat van de een zyde geheel glad is, als of het geslepen was, en ruim de dikte van een Ducaton heeft, vertoond op zich, in een geweldig hooge verbeelding, mede een Vrouwen-beeld, en is my insgelyks voor een *Isis* verkoft. Maar, ook daar aan werd getwyffeld; en werd gegist, uit het bedekzel des hoofds, met zo aanmerkelyke afhangzels, dat het wel eenige Priesteresse mocht verbeelden.

Het derde beeldeken, op N°. 4. te zien, is my gegeven voor een *Osiris*; maar daar van werd gedagt, om de wangestalte van het groote Hoofd, dat het wel een gedachtenis mogt zyn, van de oude Pygmeën, of wel anders, van een gemeen dwergje, draagende in de linkerhand een gevlogten korf, als blykt uit de vlechtingen van het gezicht op zyde, alwaar dezelve zo glad niet gesleten is, als wel recht voor aan. Het is gekleed op een zeer byzondere wyze, na het schynd, in een linnen gewaad, met veele vouwen of plooyen. Het heeft het achter-hoofd rustende op het stuksken koper, daar het tegen staat, en op 't welke het vast gegooten schynd; het welke zich boven het hoofd weg vertoond, als een dwars plaatje, gelyk men gewoon is den titul, op het Kruis onzes Zaligmaakers, te verbeelden. Het schynd dat het boven-kleed, aan den hals, met een striklint te zaamen gebonden is, scheuins afhangende aan beide de zyden, over de borst, na de armen toe.

Dit zelfde kopere plaatje, waar tegens het beeldje, zo even beschreven, rust, heeft op de andere zyde mede een gedaante van een Mensch; maar, op verre na zo hoog niet verheven, als op de eerste zyde; waarom dezelve dan ook, door de oudheid, zeer versleten is. Voor zo verre men dezelve noch kan zien, vertoond zich aldaar even zo onfatzoenlyk een hoofd, als op 't voorgaande; maar, de kleeding is geheel verschillig, en niet verder afhangende als even over de knien ter linker, en tot op de scheen, ter rechter zyde, schynende het kleed omcingeld, of omgord, met twee zwachtels. 't Zelve tast, met de rechterhand, na een naakt beeldeken, aan des zelfs zyde staande, 't welk niet verder als de schouders, en een kleen gedeelte van den hals, heeft, zynde het hoofd afgebroken. In de linker-hand heeft het een lang en rondachtig stuk koper, waar aan boven ytwes uitsteekt, als of het een sleutel wilde verbeelden. Dit werd den Leezer afgeschetst op N°. 5.

XLII. HOOFDSTUK.

Vertrek van Kairo, om een tocht na Alexandrien te doen.

Arabische manier van Danssen. Komst te Rozette. Byzonderheden van die Stad. Gevaar wegens d'Arabische Roovers aldaar. Vertrek van Rosette. Ontmoeting van eenige Arabiers. Vis daar de Botarga af gemaakt word. Komst te Alexandrien.

Vertrek van Kairo, om een tocht na Alexandrien te doen.

Als ik nu te *Kairo* alles, tot myn genoegen, had bezichtigd, besloot ik, eer ik na *Damiaten* ging, een reysje na *Alexandrien* te doen, ten welken eynde ik van den Heer *Consul* eenige Brieven van voorschryven mede kreeg, om my van dezelve te bedienen, zo in de gemelde Stad, als in *Rosette*. Den tweeden Juny, een uur na den middag, trad ik te Scheep te *Boulak*, in de Bark die na *Rosette* gaat. De voortgang was heel spoedig, ter oorzaak dat men, met de stroom van de Rivier, nederwaards gevoerd word: maar naauwlyks waaren wy twee uuren gevorderd, of de harde wind, die 'er ontstond, scheurde ons Zeyl, op drie verscheydene plaatzen, van boven tot beneden; weshalven wy genoodzaakt waaren, zo lang aan Land te vertoeven, tot dat de Schip-lieden de schaade hadden verholpen. Met Zonnen ondergang geraakten wy weder voort, en kwamen aan de tak, of arm, van den *Nyl*, die zich na *Rosette* strekt; 't geen zes uuren van *Kairo* word gerekend. Hier sleeten wy de nacht. s'Anderendaags, den 3^den. Juny, weder onder Zeyl gaande, zagen wy verscheidene Arabiers, op den Oever der Rivier by een vergaderd, met hunne Lanssen in de grond geplant. Deze Lieden, geboorene dieven, en schelmen, onthouden zich hier omtrent, ten eynde alsze de kans schoon zien, eenige beuyt uit de Barken weg te haalen; welke zy ook wel by nacht, al zwemmende, weeten te besteelen. Deze dag vorderden wy weinig, vermits de wind ons tegen was, en dat wy verscheydene reyzen, door d'ondieptens, aan de grond hadden gezeten. Wy bleven des nagts aan de kant der Rivier leggen, zonder omtrent eenige Huisen te zyn; waarom wy dan, met het weinige geweer, 't geen wy by ons hadden, sterk de wacht hielden, op dat wy door d'Arabiers, die zich hier om heen in menigte bevinden, niet overvallen mochten worden. Den derden dag was de wind tamelyk gunstig, doch omtrent vyf uuren na den middag liepze ons weder tegen: zulks dat wy nogmaals moesten blyven leggen. Den 6^den. Juny, zynde de vierde dag, vertrokken wy, met het begin van den dageraad, en raakten ten acht uuren aan een droogte, welke gemeenlyk hier ter plaatze is. Wy traden dan altemaal aan Land; en het meeste goed wierd, met kleynder schuyten, uit de Bark gelost, op dat men ze over de gemelde droogte konde heen brengen: tegen de middag geraakten wy weder klaar; doch, alzo de wind ons ten vier uuren nogmaals tegenliep, moesten wy leggen blyven, aan een Dorp, alwaar ik in een *Kaffè Huys*, 't geen redelyk groot, en vol van Arabiers was, eenige Arabische jongens, in witte hemden gekleed, zag danssen. 't Bestond meestendeel in het beweegen van de schouderen (wordende met het overige van 't lighaam weinig zwier gemaakt) en een zeekere zoort van gezang, daar onder gevoegd. De speelders, na welkers muzyk het danssen geregeld wierd, vond ik heel geestig, en vreemd; gebruykende den eenen, ten dien eynde, vier gebrooken stukken van schootels, twee in elke hand, daar zy mee tegen malkanderen sloegen, by na op dezelve

Arabische manier van Danssen.

dezelve wyze, als men op de Kaſtinjetten ſpeeld; 't welk geen muzyk is, en echter geen onaangenaam geluyd maakte. d'Andere hadden ſpeeltuygen, by na van gedaante als onze rommelpotten, dog langwerpig, daar ze met de vingeren op ſpeelden. d'Arabiers luyſterden zeer aandagtig, na 't geen gezongen wierd, en die de taal verſtonden, zeyden my, dat deze gezangen, of liederen, byzonder fraay waaren, en Geeſtelyke ſtoffe behelsden: waarom zy 'er zulke opmerkende ooren toe leenden.

Met Zonnen ondergang wierd de koers weder voortgezet, doch de harde wind dreef ons wel haaſt weer na het gemelde Dorp. Des middags, zynde de wind wat bezadigder, en dienſtiger tot ons voorneemen, ſtak men weder onder Zeyl, en des anderen daags, de vyfde dag van onze tocht, s' morgens vroeg, paſſeerden wy *Foya*, een Vlek heel vermaakelyk aan de Rivier gelegen, en reedelyk groot. 't Was wel eer de Haven van *Gran Kairo*, gelyk *Rozette* tegenwoordig is, daar het tien uuren van af gelegen gerekend werd.

Komſt te Rozette. Op den middag kwamen wy te *Rozette*, van Ouds *Canopus* geheeten, en onder dien naam heel wel bekend. Straks begaf ik my ten Huyze van den *Onder Conſul* der Franſche Natie, dien ik over tafel vond, en van wien ik zeer beleeft wierd ontfangen.

Byzonderheden van die Stad. Uit de Wooning van dezen Heer, tekende ik, noch den zelfden dag, een gezicht van eenige Scheepjes, leggende aan den Oever der Rivier; gelyk op N°. 95. verbeeld word. Vervolgens ging ik de Stad, en deſſelfs Tuinen, bezichtigen, welke uitſtekende vermaakelyk zyn; waarom zy ook in voorige tyden altyd voor den Tuyn, of de Luſtplaats van *Egypten*, gehouden is geweeſt.

De Stad zelve is niet groot, maar volk-ryk, en beſtaat ten grootſtendeele uit den Koophandel, leggende aan de Rivier, alwaar de goederen, zo van *Kairo*, als *Alexandrien*, aankomen. De Huyzen zyn 'er redelyk wel gebouwd, en hoog op gehaald. Men heeft 'er ook verſcheydene fraaye *Hans*, of Winkel-plaatzen, daar zich geſtadig een drang van menſchen laat vinden. Kort om, *Rozette* is een rechte Koop-ſtad, en mag, ten dien opzichte, wel voor een der voornaamſte Steden van *Egypten* gehouden worden.

d'Arabiſche Roovers maken d'Ingezetenen hier zeer omzichtig, en doen hen des nachts goede wacht houden: want de minſte achteloosheid is het verlies van goederen onderworpen. Zy ontkleeden zich moedernaakt, en beſtryken het lichaam met oly, op dat ze niet gevat konnen worden; en, zo hunne dievery bemerkt, en zy van al te dicht vervolgd worden, werpenze zich in de *Nyl*, en zwemmen over aan de andere zyde. 't Zyn derhalven zeer gevaarlyke dieven, daar men zich bezwaarlyk voor kan wachten. Gevaar wegens d'Arabiſche Roovers.

Behalven andere gemaklykheden, tot onderhoud des levens, heeft men hier ook een groote menigte van Vogels, inzonderheid van de geenen, die zich in het water onthouden: daar de menigvuldige Poelen, welke men hier om heen ontmoet, gelegentheid toegeven.

Myn verblyf te *Rozette* was niet lang, want haaſtende my, om hoe eer hoe liever te *Alexandrien* te weezen, beſprak ik twee Muyl-ezels, ten eynde des morgens te vertrekken. Dit geſchiedde omtrent ten acht uuren, met een Arabiſche Moor, die my door den Heer *Vice Conſul* was beſteld, doch met wien ik niet een woord kon ſpreeken, vermits hy geene andere Taal verſtond, als d'Arabiſche. Vertrek van Rozette.

Wy toogen, omtrent twee uuren lang, door een Zandige Vlakte, afgeperkt met eenige groote hoopen ſteenen, om den weg te konnen bekennen. Hier wierd ik, door vier Arabiers, aangeſprooken, waar van twee mynen Moor vaſthielden, en een van de andere twee myn Muyl Ontmoeting met eenige Arabiers.

 by

by den toom greepen, betoonende geld te willen hebben. 'k Haalde dan metter haaſt een Piſtool van onder myne kleederen van daan, en plantte het op den geen, die myn Muyl by den toom had; van wien ik, zo haaſt als hy de tromp zag, ſchielyk wierd ontſlagen. De andere weeken ook terſtond af, en bleeven verbaaſt ſtaan. Deze lieden waaren te voet, en hadden niet als ſtokken, onder met lood gevuld, gelyk by hen gebruykelyk is, waar mede zy zich heel wel weeten te verdeedigen. Dus verzet, een weinig van my afſtaande, terwyl ik het Piſtool nog in de hand hield, gaven zy, met vry meerder beleefdheid, te kennen, dat ze *Kaffirs* waaren, dat is te zeggen, lieden die de weegen beveyligen, waar voor hen van yder menſch een *Para*, ruym zo veel als een ſtuyver, toekwam. 'k Gaf hen dan 't geen zy eyſchten, waar op zy my een behoudene reys wenſchten.

Uit deze zandige vlakte komt men aan de Zee-kant; langs dewelke heen rydende, krygt men *Alexandrien* wel haaſt in het gezicht. Hier overviel my de honger, weshalven ik het hert wat meende te ſterken, en den Moor, die my geleydde, en de voorraad by zich had, zulks met teekenen te kennen gaf. Hy antwoordde op dezelve wys, en deed my zo veel verſtaan, dat ik noch wat moeſt wachten, wyzende my de plaats daar wy konden ruſten. Deze lag achter een Heuvel; waarom ik, wat hy ook mocht wyzen en beduyden, zyne meening niet al te wel kon verſtaan, en noch wel een maal of twee van den Muyl wilde, om ſlegts op de grond neder te gaan zitten ſpyzen. Eyndelyk kwamen wy, omtrent den middag, ter plaatze daar wy moeſten wezen; zynde een *Han*, of Herberg, by de Arabiers *Maddie* geheeten; hier word men met een Schuytje overgezet, vermits 'er een Arm van de Zee vloeid, die zich een einde-wegs landwaarts in verſpreid. In een ogenblik was de ſchuyt met Bruyn-viſſchen omringd, welke in het water lagen en ſpeelden. Aan deze Oord word een menigte van zekere Vis gevangen, lang en ſmal, dog egter wel zo breed als by ons de Snoek. Deze word geopend, en de kuyt daar uit genomen, welke toebereyd zynde, de *Botarga* is, die van daar allerwegen heen werd gevoerd, men eetze aan ſchyfjes geſneden, op dezelve manier als de *Cavejaar*; ook wel droog, met een weinig brood; zy word voor heel lekker gehouden, gelyk ze ook inderdaad is. Wanneer men dezelve tracht te bewaaren, legd men elke kuyt byzonder in waſch, en aldus kan men ze met zich voeren daar men begeerd: anders is ze de Myt onderworpen, gelyk ik by ondervinding geleerd heb.

Viſch daar de Botarga van gemaakt word.

Zo haaſt als wy over dat water gezet waaren, reeden wy een ſtukweegs langs de Zee-kant; daar ik nog eenige wrakken van verongelukte Scheepen zag leggen; en vervolgens door het zand Landwaart in rydende, ſloeg my de weerſchyn van de grond, door de ſtraalen der Zon, brandende heet geworden, als een vlamme vuurs tegen het aangezigt. Ondertuſſchen reed ik al voort; dog voelende na een wyl, dat het my begon te ſmarten, wierp ik een ſloerze neuſdoek over het hoofd, en het gezicht, gelyk de de geenen, die zich voor dit verbranden zoeken te behoeden, gewoon zyn te doen. Maar de nieuwsgierigheid om het Land te bezien, en d'aangename wind, die my, langs de Zee-kant rydende, vry wat verkoeld had, deeden my deze voorzorg al te laat in 't werk ſtellen. Ook had ik gantſch geen gedachten, dat ik zodanig geſteld zoude zyn geweeſt, als ik wel bevond, wanneer ik, des naamiddags ten vier uuren te *Alexandrien* gekomen, op het zeggen van twee Engelſche Koop-luyden, welke ik ten Huyze van den Heer Conſul der Engelſche en Hollandſche Natien, aan wien ik my terſtond op myne komſt ging richten, aantrefte, my voor de Spiegel ſtelde. Ik ſchrikte voor myn

Komſt Alexandrien.

ALEXA

NDRIA

myn eygen gedaante: want ik was 't eenemaal onkenbaar geworden, en myn trony zo rood als een kool vuurs: behalven dat my ook noch de oogen zo misselyk en verwilderd in 't hoofd stonden, dat ik een gantsch ander mensch scheen te wezen. Doch had het hier nog by gebleven! maar na eenige dagen begond ik, niet zonder groote smerte, te vervellen; en dit duurde zo lang, tot dat die gantsche verbrandheid van het aangezicht afgegaan was, om plaats te maaken voor een andere, die zich, na ruym dartig dagen, eerst op een behoorlyke wyze vertoonde.

XLIII. HOOFDSTUK.

Beschryving van de Stad Alexandrien, en 't geen daar omtrent gelegen is.

Kolom van Pompejus.

Eer ik tot de beschryving van de Stad *Alexandrien* kome, moet ik den Leezer de Kolom van *Pompejus* vertoonen. Een gevaarte, 't geen, na verloop van zo veele Eeuwen, noch over eind staat. Deze Kolom, welke men gelooft door *Cæsar* opgerecht te zyn, tot een gedenk-teeken der overwinning, die hy op *Pompejus* behaalde, staat ruim twee honderd schreeden van de Stad, op een hoogte, of Heuvel. Den 12[den]. Juny reed ik, met een *Janitzar*, en *Drogeman*, derwaarts, om deze berugte Oudheid te bezigtigen, en 'er een afteekening van te maaken; gelyk ik ook daar ter plaatze deed, van de Stad zelve, welke ik, na eenige dagen voltoyde; zy vertoond zich als op N°. 96. gezien kan worden. Wat de Kolom belangd, zy staat op en vierkant pedestaal, van zeven of acht voeten hoog, welkers breedte zich, van de eene hoek tot d'andere, tot veertien Rynlandsche voeten uitstrekt, en rust dit pedestaal op een vierkantig onderwerk, omtrent anderhalve voet hoog, en twintig breed, van verscheydene steenen te zaamen gestelt. Het lichaam van de Kolom zelve, bestaat uit een eenig stuk, 't geen zommige willen Graniet te zyn, en andere, dat het een past, of zeker soort van cement, zou wezen, die allengskens de gedaante van steen aanneemt. Voor my, ik geloof dat het een levende steen is. Immers voor zo veel ik heb konnen bespeuren. En, indien dit de waarheid is, (gelyk 'er de meeste niet aan twyffelen) heeft men reden om zich te verwonderen, hoe men zodanig een brok steens heeft weeten op te rechten: want, ik bevond de hoogte te zyn, negentig voeten Rynlandsche maat; en de dikte kan met zes mannen niet omvademd worden, zynde van my bevonden acht-en-dertig voeten dik te zyn. Boven op staat een cierlyk Kapiteel, geevenaard na de zwaarte van de Kolom, doch van een byzonder stuk gemaakt. Terwyl ik bezich was de Stad af te teekenen, kwam zich een *Caravane* omtrent my nederslaan, met menigte van Tenten, op de wyze, als in de Afbeelding te zien is. Straks zonderden zich eenige Arabiers van dezelve af, om de Kolom te bezigtigen; en beschouwende met eenen 't geen ik deed, (want men hoeft het hier niet verborgen te doen, ter oorzaak het een vervallene plaats is, waar omtrent de Turken geen achterdocht hebben) vraagde een uyt den hoop, die my, en myn werk, het aandagtigste gezien had, aan d'anderen, of zy wel konden bezeffen, wat ik deed? waar op neen zynde geantwoord, zeide hy, wyzende met de vinger aan het voorhoofd, dat ik een Perzoon van groot verstand moest zyn, en dat ik daar bezich was met eenige Karacters te maaken, waar

Onnoselheid van eenige Arabiers, ziende den Auteur met Teekenen bezig.

door ik zouw konnen uitvinden, waar de verborgene rykdommen onder de puyn-hoopen lagen, om dezelve, als ik 'er de gelegentheid bekwaam toe vond, van daar te haalen: ik vraagde den *Drogeman*, zo haast als d'Arabiers vertrokken waaren, hoe zy het zo druk hadden gehad, en, verstaande wat hun gevoelen van my was, voerde ik hem te gemoet, dat het my moeide, dat ze zich niet beeter op het waarzeggen verstonden.

Gezicht van het inkomen van Alexandrien afgebeeld.

Een dag of twee daar na, teekende ik een gezicht binnen de Stad, om het inkomen van *Alexandrien*, ter zyde, door de vervallene muuren en toorens, te doen zien, verbeeld onder N°. *97*. Hier vertoond zich de volle Zee, benevens de twee Kasteelen, het een ter rechter, en het ander ter slinker zyde, aangewezen met de Letters A. B. Deze Kasteelen leggen zo vlak tegen over malkanderen, dat, na my gezegd wierd, wanneer ze te gelyk schieten, de kogels by wylen, komende d'een d'ander te ontmoeten, in stukken vliegen.

Paleys van Cleopatra.

Men ziet hier ook noch aan de Zee-kant, d'Overblyffels des Paleys van *Cleopatra*: welke, voor zo ver 'er noch eenige stukken en brokken, van vertrekken en zaalen, van overig zyn, genoegzaam te kennen geven, dat het een pragtig gebouw moet zyn geweest. 't Word aangeweezen met de Letter C.

Naald met Hieroglyphische figuuren.

Niet ver van dit Paleys, staat een *Obeliscus* of *Naald*, betekend met Hieroglyphische Karacters, gelyk men ze hier verbeeld ziet, op N°. 98. van de zyde daar ik ze met alle de figuuren, even als ze zich op de *Naald* vertoonen, met het uiterste geduld, heb afgeteekend. Alleenlyk zyn 'er onder aan twee of drie Karacters, die zich onvolmaakt vertoonen, buyten twyffel, by verloop van tyd, zodanig afgesleten zynde. 'k Heb ze zodanig verbeeld, als ik ze heb gevonden. Want, niet wetende wat deze teekenen beduyden, heb ik 'er, even als ontrent al het overige, noch af, noch toe, willen doen, en d'uitlegging gelaaten, aan die zich des verstaan, in dien 'er anders zodanige te vinden zyn. Veele zullen zich verwonderen, ziende, dat de figuuren zich boven aan, zo groot en duydelyk vertoonen, als beneden; maar, dewyl deze teekenen wel eer voor een schrift dienden, zullen ze ongetwyffeld, na de maat der hoogte, grooter gemaakt zyn, om, met het zelve gemak, geleezen te konnen werden. Hoewel ik maar een zyde van deze *Naald* verbeeld heb, moet men niet denken, dat de drie andere zyden glad en effen zyn; ze zyn altemaal met Karacters, en vreemde figuuren, beteekend; en het moeid my, aan myn eygen verzuym te wyten te hebben, dat ik ze den Leezer niet aan alle kanten kan vertoonen.

Andere zodanige Naald.

Benevens deze *Naald*, ziet men noch een andere, van dezelve gedaante, en die zeekerlyk ook van dezelve hoogte geweest zal zyn, doch hy legt ter neder, en men kan ze maar ontrent ter lengte van tien voeten bekennen, zynde het overige meestendeel onder de aarde bedolven. De steen, daar beyde deze *Naalden* af gemaakt zyn, heeft groote over een komst, met die der Kolom van *Pompejus*.

Paleys van Cleopatra afgebeeld.

Om het Paleys van *Cleopatra* te beter voor oogen te stellen, teekende ik het zelve, van boven een benevenstaande vervallene Toorn, even als het zich van daar vertoond, ten deele in de Zee gestort, met menigerhande stukken van Kolommen &c. gelyk op N°. *99*. aangewezen word. Daar zich ook de gemelde *Naald* by vertoond, mitsgaders een der Heuvelen, binnen de Stad gelegen, hoedanige twee zich daar, van de puyn-hoopen, op malkanderen hebben gezet.

Muuren en Toorens.

De Muuren van deze Stad zyn verwonderlyk, en doen zich, niet tegenstaande dat ze ten meerendeele verwoest leggen, noch zo prachtig op, dat 'er geene ter wereld by komen te haalen.

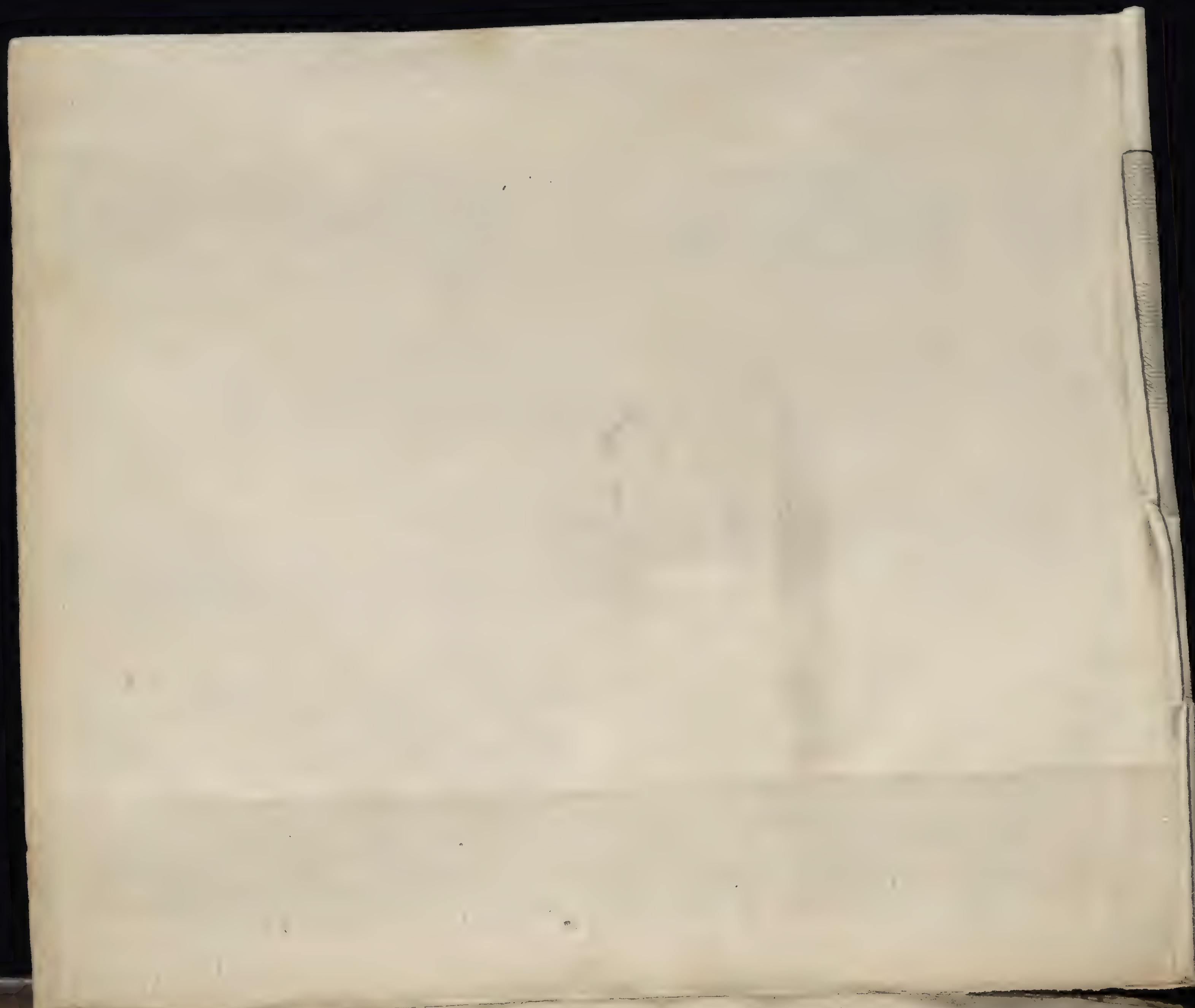
Niet minder moet men verzet staan, over de zwaare vierkantige Toorens, omtrent twee honderd schreeden ver van malkander gebouwd,

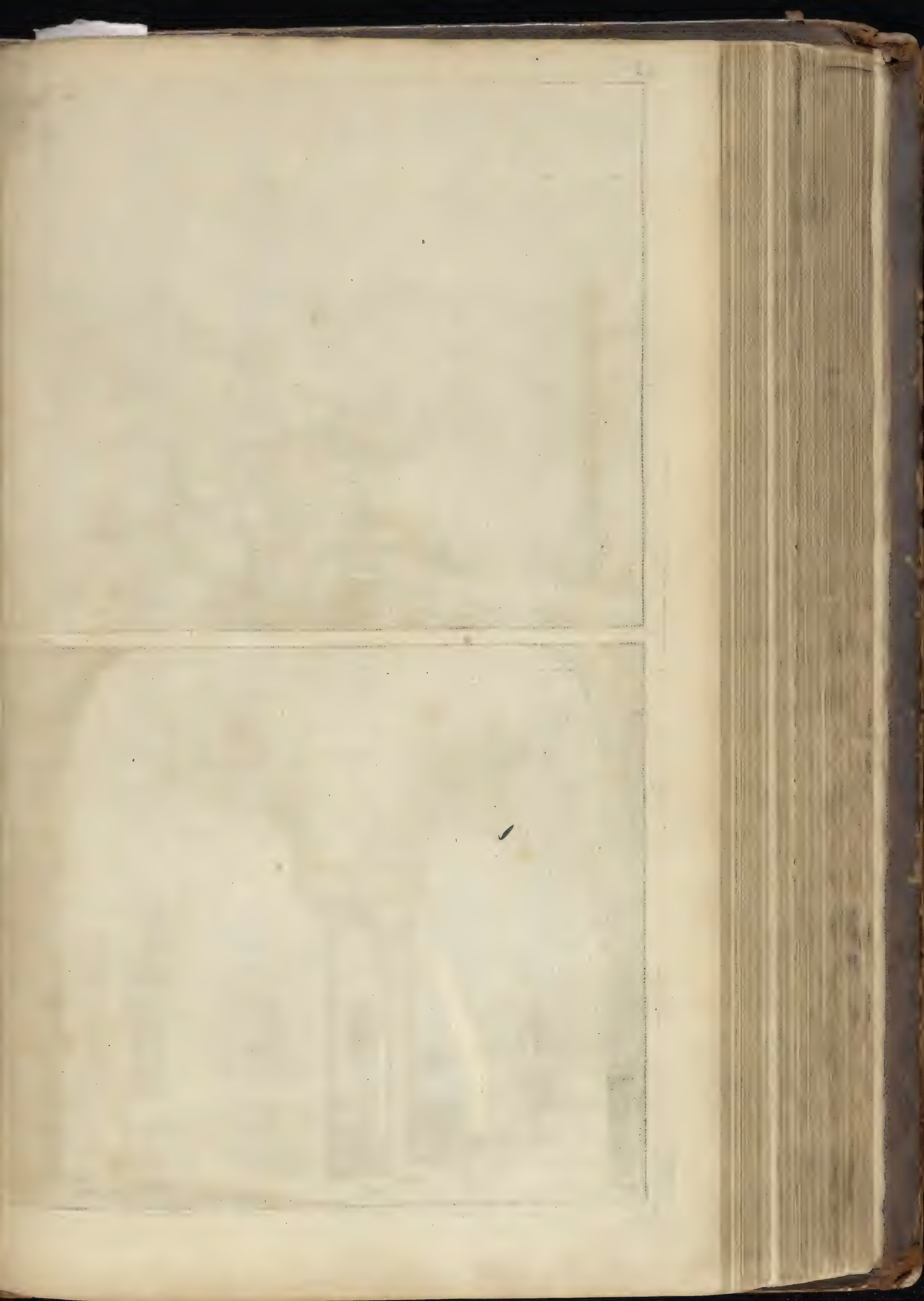

ALEXAN
A

B
C
D

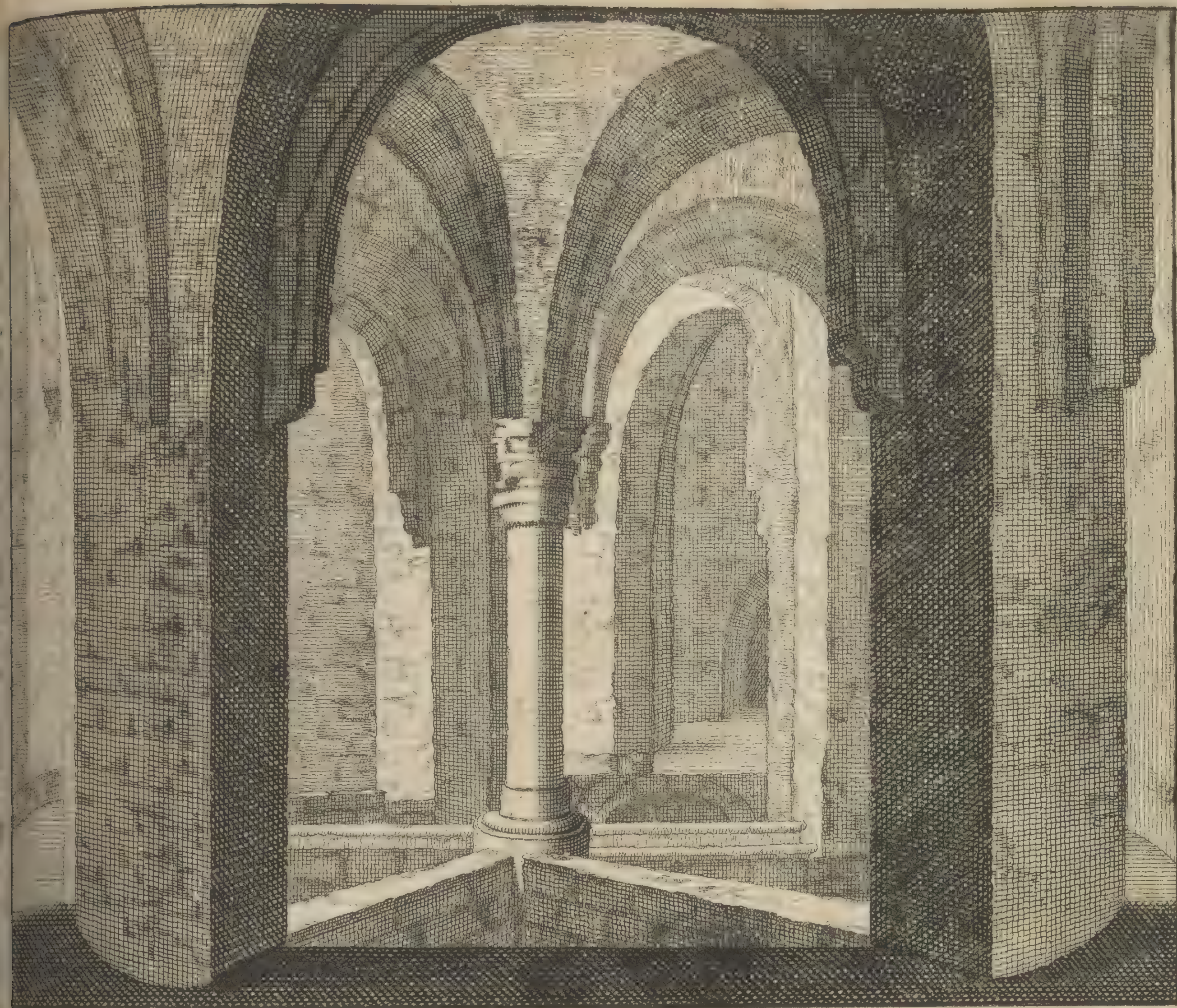

99

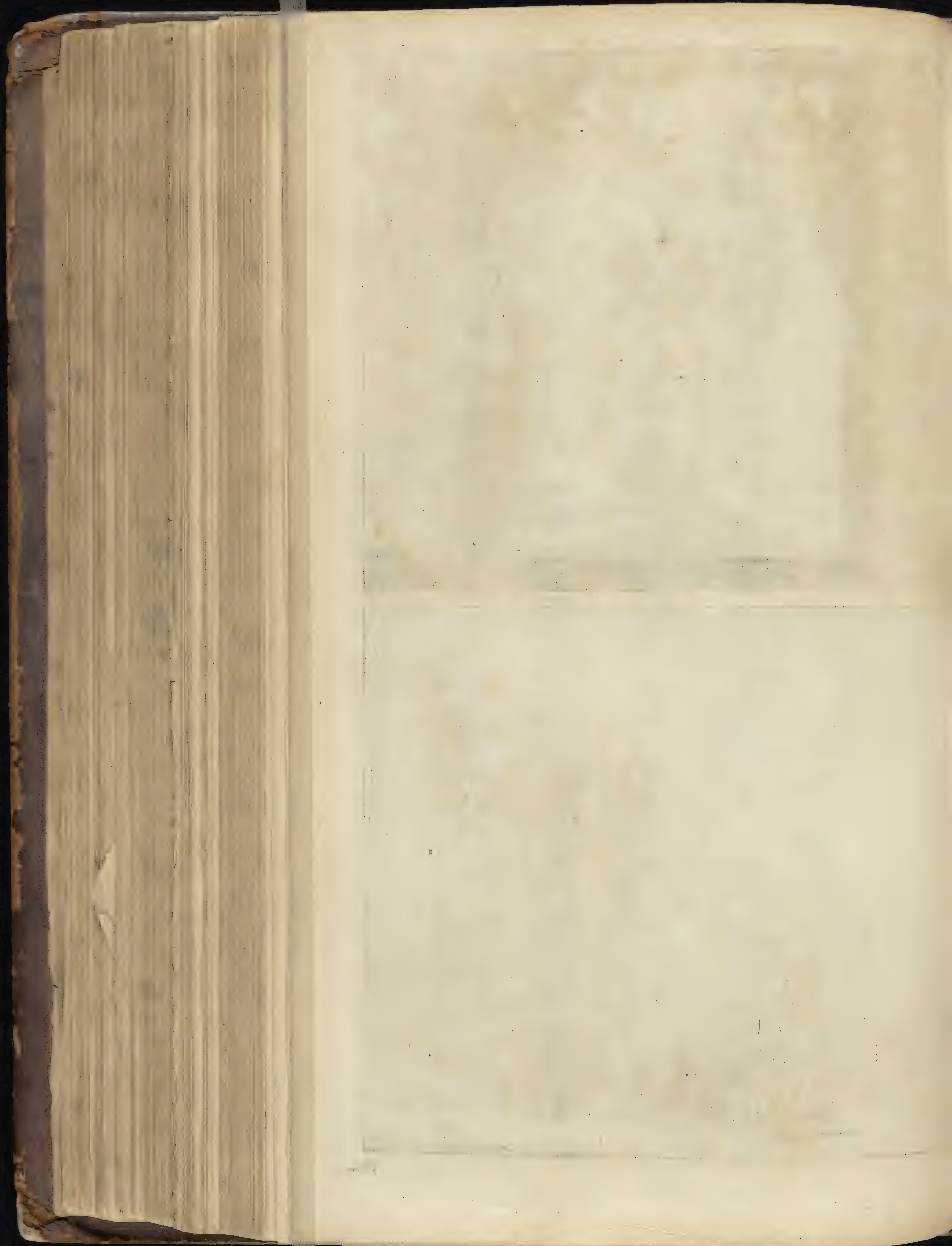

100

102

bouwd, om dezelve te verdedigen. Doch, zo de uiterlyke gedaante de aanschouwers in verwondering trekt, d'inwendige verdiend geen minder opmerking. 'k Heb in eenige geweest, en by die gelegentheid gezien, dat ze altemaal op een onderscheydentlyke manier gebouwd zyn. Waarom ik 'er hier drie afbeeldingen af geef, gelyk op N°. 100. 101. en 102. gezien kan worden. Zy hebben doorgaans twee gewelven boven malkander, yder ondersteund door eenige Kolommen, in het middenperk in de grond staande. Welke, hoewel ze in elk vertrek verscheyden van maakzel zyn, echter, niet tegenstaande deze ongelykheid, hier in over een komen, dat ze altemaal met een Put, of water-bak, voorzien zyn, gelyk ik 'er een, verheven boven de grond, heb afgebeeld op N°. 101. aan de rechter zyde, ten einde van een afgebroken stuk muurs.

In de laatste die ik bezichtigde, en op N°. 102. verbeelde, vond ik de Kolom in het midden van een menigte stukken, even als ronde schyven, op malkander gezet, waarom heen wel eer een wentel-trap heeft geloopen, daar men noch eenige overgeblevene trappen van ziet.

Yder dezer Toorens, welke, gantsch boven op, een vlakte, van meer als twintig treeden, hebben, zou een goed getal van manschap konnen bergen, en men heeft gewisselyk, in voorige tyden, een groot geweld uit dezelve konnen doen. Want de muuren zyn ettelyke voeten dik, en rondom voorzien met schiet-gaaten, die zich van binnen wyd uitstrekken, en van buyten naauw toeloopen, gelyk ze zich in de eene, op N°. 101. afgebeeld, vertoonden. 't Is jammer dat 'er de hand niet aangehouden werd. Want, inderdaad, zo veele Toorns als 'er rondom de Stad staan, zo veele byzondere vastigheden moeten het eertyds geweest zyn.

Menigte van fraaye Ruïnen.

'k Heb nergens zo veele fraaye Ruïnen gezien, want men ontmoet'er aan alle kanten, en men kan zich naauwlyks omwenden, of het oog vald op d'eene of d'andere. Uit twee der zelver, op N°. 103. en 104. verbeeld, kan men eeniger maaten van de overige oordeelen.

Tegenwoordige staat van Alexandrien.

Wat belangd den tegenwoordigen staat van de Stad *Alexandrien*, zy is van binnen meest woest, en onbebouwd, hebbende maar eenige Huyzen die bewoond worden. Men ziet hier noch de Kerk van *St. Marcus*, welke de Koptische Christenen in bezit hebben. 't Is voor dezen een groote Kerk geweest, doch tegenwoordig maar een kleyne ronde Kapel, om zo te spreeken, men toond 'er noch eenige der oude Trappen, mitsgaders een gedeelte van den Predikstoel, daar den Euangelist *Marcus* op gepredikt zoude hebben: hy staat by na noch in zyn rondte, en is van buyten bekleed met steenen, van verscheydene koleuren: ook ziet men in deze Kerk noch een stuk schildery, na men voorgeeft, door *St. Lucas* gemaakt, verbeeldende den Aards-Engel *St. Michiel*; 't is een halve figuur, met een zwaard in de hand, geheel ouderwets, daar gantsch weinig konst in steekt, gelyk, buyten de schakeering der verwen, uit N°. 105. afgemeten kan werden. Behalven dit stuk schildery, daar men mogelyk weinig achting voor zoude hebben, in dien het den naam niet had, van door den Euangelist *Lucas* geschilderd te zyn, toond men een Altaar-stuk, vry fraayer gemaakt, en door een Franschen *Consul*, voor ettelyke Jaaren, uit Christenryk aldaar gebracht: 't verbeeld *Maria*, met onzen *Zaligmaaker*. In deze Kerk heeft het Lighaam van *St. Marcus*, de eerste Patriarch van *Alexandrien*, en aldaar gemarteld, in het Jaar na de geboorte van onzen *Heyland* vier-en-zestig, gerust, ter tyd toe, dat eenige Venetiaansche Koop-lieden, op hunne wedertogt uit het *Heilige Land*, het na *Venetien* hebben gevoerd.

Kerk van St. Marcus.

Kerk van St. Catharina.

Men bracht my ook in de Kerk van *St. Catharina*, daar als noch de Pilaar bewaard word, waar op haar het

105

het Hoofd zoude zyn afgehouwen. Hier zag ik veele oude Schilderyen, en onder dezelve eenige, die redelyk wel gemaakt zyn.

Arabisch speeltuig.

Ik teekende alhier mede een Arabische Moor, om te doen zien het instrument, daar zy op speelen, 't geschied met een stukje leer, 't geen zy tusschen de vingeren hebben, waar mede zy over de snaaren heen stryken. 't Geen N°. 106. verbeeld.

Menigte van water-bakken.

Het aanmerkelykste, 't geen men in, of, om beter te zeggen, onder deze Stad heeft, zyn de water-bakken, die'er in zulken menigte zyn, dat het meeste gedeelte van *Alexandrien* op Kolommen staat, rustende het gewelf, 't geen eygentlyk de grond van de Stad is, op dezelve. Deze bakken werden gevuld, door het middel van een Kanaal, 't geen buyten de Poort van *Rozette* is, en, omtrent een vierdendeel myls van de Stad, zyn water ontfangd, uit de *Khalits* van *Cleopatra*, die het zelve, ten tyde der overstrooming, uit de *Nyl*, derwaarts voerd. Daar word geen ander water te *Alexandrien* gedronken, en derhalven zyn'er deze bakken, welke altemaal, door een vernuftige vond, gemeenschap met het gemelde Kanaal hebben, van een groote noodzaaklykheid.

Poorte

Men teld te *Alexandrien* zes Poorten, doch drie van dezelve werden maar gebruykt, blyvende de drie andere gesllooten.

Haven

Drie Havens maaken deze Stad ook aanzienlyk; maar d'eerste, die den naam van de Oude Haven voerd, en tamelyk groot is, word weinig gebruykt, ter oorzaak, dat de Schepen al te veel moeyte hebben, om'er in te komen. Deze Haven is ten wederzyden voorzien van een goed Kasteel, met een kloeke bezetting, welke

welke de vyandlyke Schepen belet te naderen. De twee andere Havens leggen hooger op, d'eene ter rechter, en d'andere ter flinker zyde, van een kleyn Eylandje, 't geen 'er de fcheyding af maakt. Dit Eylandje was eertyds verder van het vafte Land, daar het tegenwoordig met een Brug, van ettelyke boogen, aangehegt is, afgelegen, en wierd toenmaals *Pharos*, of de *Baak*, genaamd: het ftrekt zich een goet ftuk weegs in Zee, en diend tot en Kruydmagazyn van den Grooten Heer, 't geen alhier, in een zwaare vierkantige Toorn, ftaande omtrent in het midden van het Eyland, bewaard word. Aan het eene eynde van het zelve ziet men ook noch een Kafteel, voerende de naam van de *Baak* (de Franfchen noemen het *Farillon*) 't geen men zeggen wil gelegen te zyn, ter zelver plaatze, daar zich eertyds de berugte Vuur-baak vertoonde, welke voor een van de zeven Werelds wonderen wierd gehouden. Van de gemelde twee Havens, welke door dit Eyland van malkanderen werden gefcheyden, diend de eerfte, die wel de veyligfte, maar de ondiepfte is, niet als voor de Galeyen: in de andere, de nieuwe Haven geheten, die vry grooter en dieper is, loopen de Schepen, welke aldaar befchermd worden, door het gemelde Kafteel, en noch een kleynder, 't geen aan de over zyde gelegen is.

Tol-huys. Op den Oever van de groote Haven, heeft men het Tol-huys, en by het zelve eenige andere Wooningen. Dezen Tol werd door den Grooten Heer verpacht, en kan hem een fchoone fomme gelds opbrengen. Want daar is een geftadige aankomft, en afvaart, van Schepen, te *Alexandrien*. Terwyl ik 'er my bevond, kwam 'er den 17^den^. Juny een Engelfch Koopvaardyfchip, den 18^den^. vyf Galeyen van *Conftantinopolen*, den 19^den^. vertrok een Engelfch Schip na *Livorno*, den 23^ften^. arriveerde een Franfch Schip van *Marzeille*, den 26^ften^. noch een Franfch-man, den 27^ften^. twee Franfche Schepen, den 30^ften^. dito een Bark, en vertrok een Engelfch Schip &c. Elke Natie heeft 'er ook gemeenlyk haaren *Onder Conful*. By myn tyd was 'er een Meffinees, die het voor de Engelfche en de Hollandfche Natien waarnam: de Franfchen hadden 'er mede den haaren; gelyk ook de Republycq van *Venetien*. Groote Koop-vaart.

Grotten en Holen buyten de Stad. Buyten de Stad heeft men een menigte van Grotten, en Holen, welke mogelyk, ten meerendeele, begraaf-plaatzen geweeft zullen zyn.

Eer ik van *Alexandrien* fcheide, moet ik 'er ook dit byvoegen, dat ik den 6^den^. July, 's morgens, door den *Aga* ontbooden wierd, om voor Tolk aan een Nederlander te dienen; maar toen ik daar kwam, wierd my gezegd, dat de zaak al verrigt was, en noyt heb ik konnen te weeten komen, voor wien men my gebruykt wilde hebben.

XLIV. HOOFDSTUK.

Vertrek van Alexandrien. Sober geryf in een Herberg. Ontmoeting met eenige Arabiers. Wederkomſt te Rozette, van waar den Auteur na Damiaten meende te gaan. Wederkomſt te Kairo &c.

Omtrent een Maand met het bezichtigen van *Alexandrien* verſleeten hebbende, was ik van meening my te water weder na *Rozette* te begeven, zo om dat ik daar over Land was gekomen, en eenen weg niet geerne tweemaal wilde doen, als om dat men drie Ryksdaalders voor een Janitzer moet betaalen, wanneer men het over Land neemt: maar de wind was my eenige dagen zo tegen, dat ik 'er geen kans toe zag, weshalven ik het dan over een anderen boeg moeſt wenden; en, dewyl men gehouden is, ten dien eynde, een *Teskre*, of *Pas*, te nemen, alzo men zonder dezelve niet uit de Stad mag vertrekken, deed ik 'er my een, voor de waarde van omtrent een Hollandſche gulden, bezorgen. Ik zag ook om twee Muylen te beſpreeken, ten eynde des morgens voort te geraaken; doch bevindende, dat ik die niet kon bekomen, ter oorzaak dat ze altemaal gepreſt waaren, om eenig geld aan den *Baſſa* van *Kairo* te brengen, was ik genoodzaakt my van Ezels te bedienen, van dewelke ik 'er drie gereed liet maaken, twee voor my, en den Ezel-dryver, en een voor den Janitzer, die my tot aan *Rozette* moeſt geleyden.

Den 9den. July, een uur voor den middag, reeden wy ter Poort uit, en kwamen, 's namiddags ontrent drie uuren, aan de plaats daar men overvaart, waar af ik hier voor heb geſprooken. Terſtond op den aankomſt koft ik eenige Viſſchen, maar, toen men dezelve zoude bereyden, was 'er geen hout te krygen, om vuur te maaken. Wy wiſten dan geen ander middel uit te vinden, dewyl 'er niets by der hand was, als eenige beeſten drek, in de Zon gedroogd, op te zoeken, daar wy zo ſnedig mee te werk tegen, dat wy in 't kort gezoden en gebraaden Viſch kregen. Maar, waarlyk de Janitzer verdiende de koſt, met zyn geſtadig blaaſen; want dit vuur wilde geen vlam houden, en als men het maar een ogenblik liet leggen, was het aanſtonds t' eenemaal gedoofd. De Viſch gebraaden zynde, deed ik 'er de huyd af, of 'er ook mogelyk eenige ſtank van ons vuur ingetrokken mogt wezen; doch ik weet niet of het wel noodzaakelyk was, zynde de appetyt zo goed, dat ik het miſſchien niet eens geproeft zoude hebben.

Sober geryf in een Herberg.

's Morgens, met den dag, ſloegen wy weder op weg, in gezelſchap van tien of twaalf perzoonen; maar, omtrent negen uuren verlieten ons de meeſte, alzo zy na een anderen oord reiſden, en bleven ons alleenlyk twee Arabiers by, zulks dat wy nu vyf ſterk waaren.

Ongevaar een uur laater zagen wy vyf Arabiers, te paard, met lange werplanſſen, aankomen; omtrent de voorſte van welke naderende, ſprong myn Janitzer, gelyk ook myne by hebbende Arabiers, van hunne Ezels, en kwamen my by den rok trekken, roepende, als verſchrikte menſchen, gelyk zy in der daad waaren, *Arabiers, Arabiers!* Ik ſprong dan ook metter haaſt van den Ezel, en na de Zee-kant wykende, rukte ik een Piſtool van onder de kleederen, en hield het op de voorſte twee, zynde de drie anderen noch wel vyftig ſchreden van ons. Zy, ziende ons dus aan de Zee-kant gepoſteert, hielden zich op den weg, en zeyden dat ze *Caffirs* waren, waar op ik, door mynen Janitzer, die de Italiaanſche taal verſtond, liet antwoorden, dat ik niemand vertrouwde, en dat, wie zy ook mogten wezen, zy hunnen weg konden vervorderen, zonder nader te

Ontmoetinge met eenige Arabiers.

te komen, of dat ik den eersten, die zich daar toe verstoutte, van het paard zoude lichten; ondertusschen naderden ook d'andere drie, en zeyden tegen malkanderen, gelyk de Janitzer my vertolkte, dat ik een groot Koopman was, mogelyk, om dat ik een Janitzer, en drie Arabiers, by my had, waar af ik de twee by geval had ontmoet. Maar, of zy niet moeds genoeg hadden, om ons aan te doen, dan of het geen Rovers waren, is my onbekend; immers wy zagen 'er hen voor aan; en ik was verheugd (hoewel ik het zo licht niet meende te laaten glyen) dat ze dus, zonder moeyte, voort gingen. d'Arabiers ondertusschen, konden zich naauwlyks van hunne vrees herstellen, en de Janitzer zelve had by na de doodverw al gezet. Ik bestrafte hunne bloodhertigheid, zeggende, onder anderen, dat de *Franken*, als ze geweer by zich hadden, zich noyt lieten verschrikken; en tegen den Janitzer, dat hy, die my tot aan *Rozette* moest beveyligen, waar voor ik te *Alexandrien* drie Ryksdaalders had moeten geven, beter van Wapenen, en inzonderheid van moed, voorzien behoorde te wezen, dat het een schande voor een Dienaar, en Soldaat, van de Keyzer was, die het ontzag allerwegen met zich voerden, zich, omtrent de blote ontmoeting van eenige Arabiers, zo lafhertig te toonen &c. Zulke helden bewyzen zich de Janitzers dikwils, in dusdanige gelegentheden, wanneer men zoude hoopen by haar hulpe te zullen vinden; als 'er, tegens overlast van Roovers, of geweld-dryvende Turken, yts te doen zoude zyn: hoewel men niet kan ontkennen, dat 'er ook onder gevonden worden, die moeds genoeg hebben, om ymand onder d'oogen te zien; gelyk ze dan haar ook in 't Veld gewoon zyn, als wakkere luyden, te draagen.

Weder-komst te Rozette, van waar den Auteur na Damiaten meende te gaan.

Als wy dan de gemelde Arabiers een goed stuk weegs van ons afzagen, stegen wy weder op d'Ezels, vervolgden onze weg, en kwamen, omtrent de middag, tot *Rozette*.

Hier vervoegde ik my nogmaal ten Huyze van den Heer *Vice Consul*, van meening des anderen daags na *Damiaten* te vertrekken; vermits ik onderrecht was, dat van *Rozette* zo wel Barken na *Damiaten*, als van *Kairo*, gingen; maar ik bevond het onwaar, en, zynde het hier te Lande al te onveylig te reyzen, voornamentlyk zonder gezelschap, zag ik my genoodzaakt, weder na *Kairo* te keeren. Dit geschiedde den volgenden morgen, met een goede wind, die ons bybleef, en een braaf eind heen deed vorderen. Des nachts geraakten wy weder op de gewoonlyke droogtens, daar wy op bleeven zitten, tot 's anderendaags morgens ten acht uuren, wanneer wy, met dezelve wind, weder voort gingen: en aldus kwamen wy den vierden dag, een uur voor Zonnen ondergang, weder te *Boulak*. Hier bragt ik myn goed in de *Dougana*, of de Tol; en hebbende, met groote moeyte, ter oorzaak dat het zo laat was, een Ezel gekreegen, reed ik, op een volle galop, na *Kairo*; zulks dat den Ezel-dryver, aan wien ik dubbeld loon had beloofd, genoeg te doen had, met het beest te volgen. Deze spoed was ten deele een uitwerking van de vrees voor de Roovers, welke de wegen, by avond en ontyden, geweldig onveylig maaken, en ten deele, van dat ik my niet zeer wel bevoelde, hebbende den gantschen dag geen brood geproeft; weshalven ik dien nacht gerust wenschte te slaapen, en te nuttigen 't geen my dienstig mocht weezen, alzo ik des morgens, gelyk hier boven gezeyd is, na *Damiaten* meende te vertrekken. Ik kwam dan, met den donkeren avond, weder ten Huyze van den Heer *Consul*, geheel onverwacht, wien ik, na wel verwelkomd te zyn, myn wedervaaren verhaalde. En, na wel onthaald te zyn, op 't avondmaal, begaf ik my te rust, met hoop van, daar door verkwikt zynde, 's anderen daags myne reize te zullen konnen vervolgen: gelyk my dan ook gelukte.

Wederkomst te Kairo.

XLV. HOOFDSTUK.

Tweede vertrek van Kairo. Komst te Damiaten En vertrek van daar na Jaffa. Onkunde van het Egyptische Zee-volk. Komst te Jaffa, en byzonderheden van deze plaats. Gewoonte omtrent de Pelgrims, die te Jaffa koomen, om na Jeruzalem op te trekken. Andere byzonderheden van Jaffa, enz.

Tweede vertrek van Kairo. Na dat ik dan des anderen daags morgens, ten tweeden maale, afscheyd van den Heer *Consul* genoomen had, trad ik, den veertienden dag van de Maand July, wederom te Scheep, om my na *Damiaten* te begeeven. Op deze reys leed ik veel ongemak, door de groote hitte, vermits wy, geduurende eenige dagen, weinig wind gevoelden. Den 16^{den}. kwamen wy te *Simmenout*, 't geen ter halver weg werd gereekend, en na den middag tot aan *Mansoura*, heel vermakelyk gelegen, aan de Oost-zyde van den *Nyl*. Deze Stad strekt zich in de lengte, heeft negen of tien Toorens, en reedelyke fraaye Huyzen, bezet met geboomte.

Van hier kwamen wy den 17^{den}. des morgens ten acht uuren, te Komst te Damiaten, en vertrek van daar na Jaffa. *Damiaten*: wanneer ik aanstonds ging vernemen na gelegentheid, om my na *Jaffa* te konnen vervoegen. Ik vond ook dezelve, en maakte verding met den Kapitein, wegens de vragt; voorziende my wyders van alle noodige voorraad, om des anderen daags morgens ten zeven uuren te vertrekken: dit geschiedde met een Barkje, waar mede ik my de Rivier af, tot aan het Dorp van de *Bogas*, liet brengen. Hier trad ik over, in een vaartuyg, zynde een *Smibekkien*: doch wy konden dien dag, ter oorzaak van de al te heevige wind, niet uit komen. Den 19^{den} des morgens, na dat de Tollenaars alles bezichtigd, en ten naausten doorzocht, en wy onze meeste goederen in een kleynder vaartuig gedaan, hadden, om te beeter over de *Bogas*, of droogtens, te konnen geraaken, begonden wy ten tien uuren voortgang te maaken, stootende ondertusschen verscheyde reyzen aan de grond: en, eer wy, buyten leggende, onze lading weder in hadden, bestaande meestendeel in Ryst, wierd het twee uuren na den middag. Thans lichteden wy het Anker, met een gewenste wind, waar door wy in korten tyd het Land, vermits het zeer laag is, uit het gezicht verlooren. 's Nachts kreegen wy een weinig stilte, die ons tot des anderen daags 's middags bybleef, wanneer de wind weder begon te wakkeren, 't geen hand over hand toeneemende, riepen onze Matroozen, voor Zonnen ondergang, dat ze het Land van *Jaffa* zagen. Ondertusschen hadden wy al dien tyd geen Land gezien, waar over ik my zeer verwonderde, alzo ik onderrecht was, dat men gestadig, zonder eenig gevaar, langs het zelve heen zeyld: maar, gewisselyk zal de laage gelegenheid hier d'oorzaak van geweest zyn. In den avond-stond zaagen wy vuur branden; 't geen de Schip-luiden meenende tot *Jaffa* te zyn, zetteden zy 't daar recht op aan, en lieten 'er des nachts het Anker voor vallen: maar, zo haast als men den volgenden morgen de voorwerpen kon onderscheyden, bevond men voor een andere plaats te zyn; zynde, door d'onkunde van deze elendige Zee- Onkunde van het Egyptische Zee-volk. lieden, *Jaffa* een groot stuk weegs voor by gezeyld. Voor Zonnen opgang wierd de koers dan weder te rug gezet; doch, vermits wy nu meestendeel in de wind hadden, was het om zyn geduld te verliezen, alzo men 's daags te vooren al tot *Jaffa* had konnen zyn. Maar op deze

B

C
D
A

deze wys vaart men gemeenlyk, als men, hier omtrent, genoodzaakt is, zich te water ergens heen te begeeven. Eyndelyk, tegen den middag, zynde den 21^{den}. van de Maand July, wierd het Anker voor de genoemde plaats, wel eer onder den naam van *Joppe* bekend, geworpen.

Komst te Jaffa. Ik trad aanstonds te Land, en, zynde myn goed door die van den Tol bezichtigd, vervoegde ik my, volgens de gewoonte aldaar, na het Huys van de *Paters*, daar men door den Huys-bewaarder werd gediend. Twee dagen voor myn komst, waaren vyf derzelve na *Jeruzalem* opgetrokken, zulks dat ik 'er niemand vond, als den gemelden Huys-bewaarder.

Zo als wy het Anker in de grond hadden geworpen, leggende voor *Jaffa*, teekende ik deze plaats, uit de Bark, gelykze zich van de Zeekant opdoed, en op N°. 107. gezien kan worden. Mitsgaders ook noch een gezicht te Land, van de slinker zyde aankomende, strekkende zich langs den Oever, en verbeeld onder N°. 108.

Deze plaats, wel eer een tamelyke Stad, is tegenwoordig van gantsch geen belang, en'er niets in zyn geheel meer van overig. Zy legd aan de Zeekant, tegen het gebergte aan, en vertoond zich in een zeer soberen staat. Een stuk wegs in het water, ziet men nog veele groote brokken van Oude gebouwen uitsteeken, die zich in het rond strekken,

en als een Haven voor de kleyne vaartuygen dienen; aangewezen met de Letter A. Ter ſlinker zyde, ten deele in Zee, ſtaat nog een gedeelte van een ouden zwaaren Toorn, geteekend met B. en, boven op het gebergte, een groot ouderwetſch Kaſteel, te zien onder de Letter C. Het Huys, daar men gelogeerd is, ſtaat aan de Zeekant, en werd alhier aangewezen met de Letter D. Aan de Land zyde ontmoet men ook noch verſcheyde Ruïnen.

Gewoonte omtrent de Pelgrims, die te Jaffa komen, om na Jeruzalem op te trekken.

Zo haaſt als hier ymand is aangekomen, doed men het tot *Rama*, aan de *Paters*, weeten, van waar men dan, eer men vermag op te trekken, ordre van *Jeruzalem* moet afwachten; ten welken eynde de *Paters* van de laaſtgenoemde plaats, dit Huys hier uitdrukkelyk houden. Den volgenden morgen wierd'er dan, na gewoonte, ymand na *Rama* gezonden, om kennis te geven, dat'er een *Pelgrim* (aldus wordenze hier altemaal genoemd) aangekomen was, en verwachtte afgehaald te worden. Maar, dewyl den *Aga*, die het gebied hier voerde, na *Gaza* was vertrokken, vond ik my genoodzaakt zyne wederkomſt af te wagten; 't geen myne reys echter maar een dag of twee vertraagde. Want den 24ſten. kwam men my aanzeggen, dat hy te rug was gekomen, en dat ik kon optrekken, mits betaalende de gewoonlyke ſomme van het hoofdgeld, beſtaande in veertien Ryksdaalders, alhier tot een Tol geſteld, voor yder vreemdeling die'er aankomt, om na *Jeruzalem* te gaan. Want *Jaffa* is ten dien opzichte de naaſte Zee-plaats, en werd derhalven voor de Haven van het Heilige Land gehouden. Der gelyke ſomme moet men ook betaalen, als men weder van *Jeruzalem* vertrekt, en van deze penningen trekken de *Drogemans*, of *Tolken*, der *Paters*, de helft, waar voor zy gehouden zyn u van een paard te verzorgen, en te *Jeruzalem* te geleyden, en, in de wedertocht, van *Jeruzalem* herwaards.

Voor dezen, of nog voor weinige Jaaren, moeſten de *Drogemans* van het Klooſter, eer men na de gemelde Stad optrok, de *Pelgrims* drie dagen ſpyzigen; doch, vermits zy tegenwoordig gemeenlyk by de Koop-lieden, of by de *Paters*, huys-veſting konnen nemen, is dit gebruyk allengskens achter gebleven: zulks dat zy het geld nu alleen maar genieten, voor het opbrengen na *Jeruzalem*. Maar, alvoorens van dezen optocht te ſpreeken, moet ik noch yts van *Jaffa*, of *Joppe*, zeggen.

Andere byzonderheden van Jaffa.

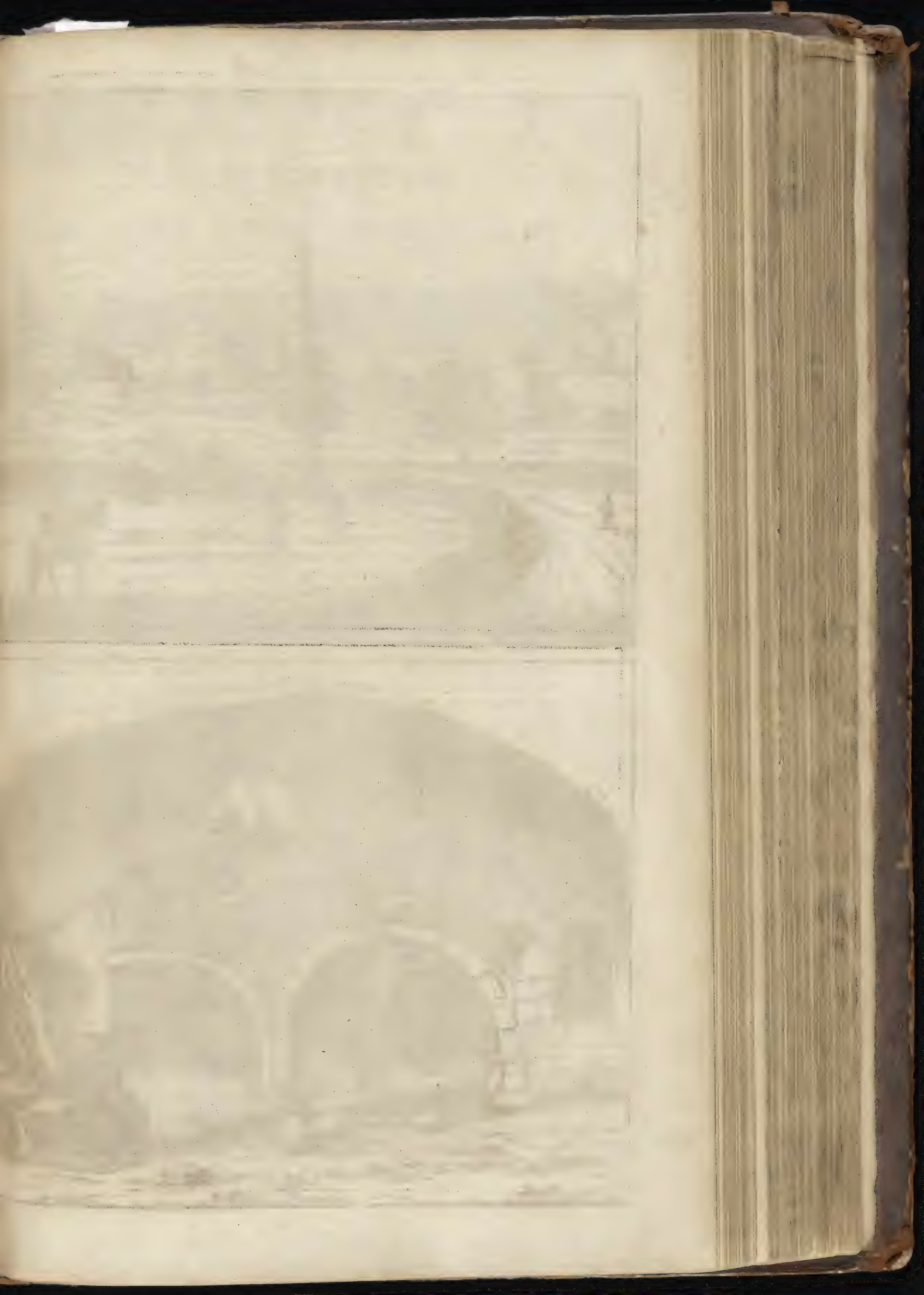
Het Huys, 't geen de *Paters* alhier hebben, zegd men geweeſt te zyn dat van *Simon den Leder-bereyder*, of immers ter zelver plaatze te ſtaan. Want, volgens 't geen men in de Handelingen der Apoſtolen leeſt, ſtond het Huys van dezen *Simon* by de Zee. Hier lag *Petrus* t' huys, wanneer hy *Tabitha* van den dooden verwekte, Act. 9. en het laken vol Dieren van den Hemel zag daalen, Act. 10. mitsgaders, door de mannen van den Hoofdman *Cornelius*, verzogt wierd te *Cæſaræa*, omtrent zeſtien uuren van *Joppe* gelegen, te komen, ten eynde *woorden der Zaligheid van hem te hoorren*, Act. 10. Hier ging ook de Propheet *Jonas*, (indien anders *Joppe* de plaats is, die Jon. 1. *Japho* werd geheeten, gelyk'er niet aan getwyfeld werd) 't Scheep, om Gods aanſchyn 't ontvlieden, wanneer hem bevolen was, den *Niniviters* boete te gaan prediken. Deze plaats is ook vermaard, in de Fabel Hiſtorie, ter oorzaak dat'er *Andromeda*, aan een Rots gekluyſterd, voor het Zee-monſter ten proy geſtaan zoude hebben, daar ze door *Perſeus*, verliefd op haare ſchoonheid, van verloſt wierd.

Ra

XLVI. HOOFDSTUK.

Vertrek van Jaffa na Rama. Tegenwoordige staat van Rama. Meenigte van Springhaanen, die uit de Woestyn, over de Jordaan, komen overwaayen. Ongemeene sterkte, en wreedheid, van Omar Bassa, Landvoogd van Gaza. Tocht van een Engelsche Vrouw na het Heilige Land. Geschiedenis van een Christene Vrouw, die, buyten haar weeten, met een Turk getrouwd was. Rouwklachten der Vrouwen by de Graven haarer nabestaanden. Tegenwoordige gestalte van Lydda.

Vertrek van Jaffa na Rama.

Hebbende verlof van den *Aga* gekregen, om na *Jerusalem* te mogen optrekken, steegen wy op den gemelden 24. July, 's namiddags ten twee uuren, te Paard, ten eynde ons na *Rama*, vier uuren van *Jaffa* gelegen, te begeven, alwaar wy ten vyf uuren aankwamen, zynde ondertusschen door verscheyde Dorpen, en een gestadig vlak Land, gereden. Straks vervoegde ik my ten huyze van een Hollandsch Koopman, die aldaar woonachtig was, *Henrico Lub* geheeten, van wien ik verstond dat de Pest zeer sterk tot *Jerusalem* heerschte, om welke reden ik de aanbieding, die hy my beleefdelyk, van zyn huys en tafel, deed, blyhertig aannam, gelyk zich ook noch, om eenige oorzaak, daar op hield myn gewezen Reis-gezel, *Rogier van Kleef.* Hier ter plaatze waren mede veele van de gemelde ziekte gestorven, en de huyzen weinige dagen voor myn komst, eerst geopend.

Tegenwoordige staat van Rama.

Rama, mede wel eer een Stad, is tegenwoordig maar een open plaats, staande onder den *Bassa* van *Gaza*, doch echter tamelyk groot, en van buyten niet onvermaakelyk, gelyk uit de nevenstaande afbeelding, onder N°. 109. gezien kan werden. Even buyten, ter plaats daar zich een gedeelte der Oude Stad heeft gestrekt, vertoond zich nog een groote vierkantige Toorn, van gedaante als een Klok-toorn, die men zegd in voorige tyden noch eens zo hoog geweest te zyn, en gesticht, ter gedachtenis van de veertig Martelaars, welke in *Armenien* ter Dood zouden zyn gebracht. In de afbeelding vertoond zich dezelve, als de tweede Toorn tegen over des Leezers rechter hand, gehecht aan des zelfs Kerk, welkers dak boven met een ronde bocht, half-maans wyze, zyn verwelfzel van buiten vertoond. Aan dezen Toorn zyn noch eenige overblyfzelen, welke van een Klooster schynen te zyn.

Behalven deze afteekening van *Rama*, teekende ik van buyten ook noch een kleyn gezicht, zodanig als zich een gedeelte van de plaats aldaar voor doed; alwaar, in den hoek der plaat, tegen over des Leezers rechter hand, de voornoemde Toorn, en des zelfs maakzel, duidelyker kan gezien werden. Dit gezicht is aangewezen onder N°. 110. en vertoond zich aldaar in 't verschiet het gebergte van *Jerusalem.*

Hier omheen ontmoet men noch veele Putten, die men zegd gediend te hebben, om 'er het Koorn, en Haver, in te bewaaren. In eene heel diepe lieten wy verscheydene steenen vallen, welke, beneden gekomen, een vreemd en hol geluyd opwaards stuurden.

Weinig buyten *Rama* zag ik noch een zeer fraaye *Cisterne*, of Waterbak, heel aardig met boogen, na twee zyden loopende, gemaakt, welke zeekerlyk de Stad van water verzorgd zal hebben; gelyk 'er mede in *Italien*, op diergelyke wyze, noch te vinden zyn. Daar stond noch eenig water in, toen ik dezelve afteekende. Zy vertoond zich op N°. 111.

De

De Latynſche *Paters* hebben binnen *Rama* een Convent, of Klooſter, waar in zich gemeenlyk een *Pater Preſident*, benevens twee andere Geeſtelyken, onthouden. Hier werden de *Pelgrims* in gehuis-veſt, ter tyd toe dat ze na *Jeruſalem* optrekken. Dit Convent, daar een fraay Kerkje in is, zegd men geſticht te zyn, op dezelve plaats, daar wel eer het Huys van *Nicodemus* geſtaan heeft. 't Huys van den Heer *Lub* was met het zelve, in eenen omvang van muur-werk, beſloten. Behalven dezen Heer, woonden 'er noch drie, of vier, Franſche Kooplieden. De handel die 'er gedreven word, beſtond in oly, zeep, katoenen, en katoene gaarens. De Inwoonders maaken, na giſſing, een getal van omtrent drie duyzend zielen, zo Chriſtenen, als Turken. Alle de Karavanen, welke van *Kairo* na *Damaſcus*, *Aleppo*, *Conſtantinopolen* &c. gaan, moeten hier langs heen trekken, gelyk 'er zich eene nederſloeg, terwyl ik bezig was met de plaats af te teekenen.

Menigte van Springhaanen, die uit de Woeſtyn, over de Jordaan, komen overwaayen &c.

Eenige weeken na myne komſt te *Rama*, te weten den 9. October, kreeg men hier een Zuyd-Ooſte wind, die, komende uit de Woeſtyn, van over de *Jordaan*, zeer groote hitte veroorzaakte, en ettelyke dagen bleef duuren: mogelyk dat men aan deze winden moet toeſchryven, het nedervallen van de Springhaanen, welke hier, by zommige jaaren, in zulk een vervaarlyke menigte komen overwaayen, dat ze gantſche Landeryen bedekken, zulks dat men de grond nauwlyks kan bekennen. De grootte van dit ſchadelyk gedierte is omtrent, als by ons die der Hippel-koorns, of ſtaapels. My wierd verhaald, dat ze eens, in den tyd van twee uuren, alle de groente rondom *Rama*, en zelfs, in den Tuyn van het huys, daar ik gelogieerd was, de ſteelen der Artichokken onder de aarde, hadden weg gegeten. Waar uit men kan afmeten, wat ſchade zy konnen doen; gelyk breder gezegd zal worden, ter plaats daar ik zulks met eygene oogen heb gezien. Het meeſte gevogelte zoekt dezelven te vernielen, zo om 'er zich mede te voeden, als, in dien men 'er wat meer als Vogelen verſtand aan wil toeſchryven, de gemelde ſchade voor te komen. Zelfs hebben ze ook de Oyevaars tot vyanden. Als de Zon begind onder te gaan, vallen ze al te maal neder, hebbende als dan geen kracht om te vliegen, en blyven aldus op de grond, tot dat hy weder te voorſchyn komt. In de broeytyd maaken ze een kuil, ter diepte van een halve el, in de aarde, daar ze hunne Eyeren in leggen, welke omtrent zo groot als Muyze keutels, en, in een langwerpig bondeltje, aan malkanderen vaſt zyn, ten getale van tuſſchen de zeventig en negentig. Uit deze Eyeren komen, na vyftig of zeſtig dagen, de jonge Springhaanen voort, en in zulk een menigte, dat men 'er af ſchrikt, thans zyn ze t' eenemaal zwart, doch veranderen in eenen dag, ſchynende de groente, daar ze ſtraks op aanvallen, hen dezelve koleur mede te deelen: doch ze zyn wel veertien dagen, of drie weeken, oud, eer ze zich van hunne vleugels konnen bedienen.

Ongemeene ſterkte en wreedheyd van Omar Baſſa.

Terwyl ik my te *Rama* ophield, kwam aldaar eenen *Omar Baſſa*, die den Heer *Lub* verſcheyde maalen d'eer deed, van ten zynen huyze de maaltyd te komen bywoonen; hy was *Baſſa* van *Gaza*, *Rama*, en het geheele *Philiſtynſche Land*, wyders een Man van zulk een byzondere ſterkte, dat hy een Lans, of Piek, van honderd en twintig Pond zwaar, te Paard zittende, met zodanigen lichtheid wiſt te beſtieren, als of ze maar van een gewoone zwaarte was geweeſt. Deze lans wierd hem, door twee Perzoonen, te voet, nagedragen. Zyn meeſte vermaak beſtond in de Jacht, daar hy een groot lief hebber van was, en de rechte bekwaamheid toe had; want de wilde zwynen, en andere diergelyke beeſten, doodde hy gemeenlyk met de eerſte ontmoeting, en zelden kwamen ze hem een tweede werp, of ſteek, te koſten. Hy ſtuurde eens, tot een vereering, aan den Heer *Lub*,

het

het hoofd, en een gedeelte des lighaams, van een wild zwyn, met zyn eygen hand gedood, en zo vervaarlyk groot, dat ik nooit dergelyk heb gezien. Ik hielp het, op zyn gezondheid, eeten, en vond het uitſteekend goed. Verſcheydene reyzen heb ik hem ook ter Jacht zien gaan, op de *Chakallen*, of wilde Honden, die zich hier in meenigte onthouden. 'k Heb op Folio 57. van deze Dieren geſprooken, en zal 'er derhalven hier geen breeder gewag af maaken: deze Jacht geſchied met een Luypaart, die 'er van jongs aan op afgeregt is; de Jager heeft hem voor zich op het Paard, en ryd zo met hem heen, tot dat ze omtrent eenige *Chakal* komen, wanneer de Luypaart afſpringd, en heel behendig langs de grond voortkruypt, ter tyd toe dat hy meend het beeſt te konnen bereyken; thans doet hy, met groote ſnelheid, eenige ſprongen, doch nooit meer als drie, yder van zeſtien of achttien voeten wyd; deze moeten hem de *Chakal* leveren, anders verlaat hy hem, en doet 'er gantſch geen moeyte meer toe, toonende zich geheel miſtrooſtig, ja de Meeſter diend hem, met zoete woorden, weder tot zich te lokken, beklagende kwanſuys zyn ongeval, en gevende hem moed, dat het in 't toekomende beter zal gelukken.

Maar noch grooter was de wreveligheid van den gemelden *Omar Baſſa*, als zyne krachten, en door deze liet hy zich by wylen aandryven tot dingen, daar al de wereld een gruwel van toonde. Op een tyd ter Jacht zyde, had een zyner Pagien het ongeluk van yts te doen, 't geene hem mishaagde, en hoewel het van weinig belang was, en dat hy deze Jongeling, ter oorzaak zyner ſchoonheid, en braave geſtalte, een uitſteekende genegentheid toedroeg, mogelyk wel wat verder als behoorde, zynde de liefde tot de Jongens onder de Turken zeer gemeen, liet hy zich, door zyne oploopendheid, zo ver vervoeren, dat hy hem de Lans, die hy in de hand had, door het Lighaam heen dreef, zulks dat hy dood ter aarde viel.

Maar, zie hier een ander voorbeeld, in koelen bloede. Terwyl hy *Baſſa* van *Gaza* was, trok hy nu en dan op tegen *d'Arabiers*, welke toenmaals onder zich oneenig waaren, en derhalven, by verſcheidene gelegentheden, door hem geſlagen wierden. In eene der zelver ſlagen, had hy een Arabiſch Prins gevangen gekregen, die hy eenige dagen daar na (ik weet niet of 'er eenige andere oorzaak toe was, als zyne aangeboorene wreedheid) terwyl hy, in koelen bloede, een pyp tabak zat te rooken, levendig het vel deed aftrekken, in het by zyn van een Zoontje van den gemelden *Prins*, omtrent elf Jaaren oud, 't geen deerlyk ſtaande te ſchreyen, door den Vader, met een onverzaagd gelaat, geboden wierd te zwygen, of dat hy hem anders niet voor zyn Zoon zoude erkennen; maar dat hy, tot manlyke jaaren gekomen, gedenken zou, op hoedanig een wys zyn Vader door de Turken was gehandeld. Doch d'Arabiers, en alle de geenen die zynen wreveligen aard hadden te duchten, wierden wel haaſt van hem verloſt; want weinige maanden na myn vertrek van *Rama*, en toen hy noch nauwlyks een Jaar *Baſſa* van *Gaza* was geweeſt, kwam hy, zynde, met omtrent twee duyzend Man, weder tegen dezelven opgetoogen, en alleen voor-uit geſtooten, onverhoeds in de voortroepen te vallen, van welke eenige, op hem aanleggende, hem levenloos van zyn Paard ter aarde deeden ſtorten. Hy was een Georgiaanſche Slaaf, en in het Hof van den Grooten Heer, *Sultan Achmet*, opgebracht, door wien, by ongeluk, met een werpſpies, het eene oog uitgeſmeten zynde, wierd hy, tot vergelding, weinig tyds daar na, tot *Sangiak*, of een der vier-en-twintig Prinſſen van *Groot Kairo*, verheven, en naderhand tot *Baſſa* van *Gaza* aangeſteld.

'T Is niet vreemd, dat de reys na *Jeruſalem* door Mans-perzoonen ondernomen word; maar dat zich de Vrouwen hier ook toe laaten aandryven, moet voor yts ongemeens (Tocht van een Engelſche Mevrouw na het Heilige Land.)

aangemerkt werden; ondertusschen geschied het, en men heeft 'er nu en dan voorbeelden van gezien.

Niet lang voor myn komst tot *Rama*, had zich een Engelsche Juffrouw, redelyk bejaard, aldaar vervoegd, hebbende een knecht by haar. Deze, na dat zy de reys na *Jerusalem* gedaan, en aldaar haare Godvruchtigheid gepleegd had, vertrok weder na *Vrankryk*, alwaar zy zich, wegens eenige onlusten uit *Engeland* geweeken, metter woon had nedergezet.

Vreemde geschiedenis van een Christene Vrouw, die, buyten haar weten, met een Turk getrouwd was.

Doch vry vreemder, en daar men by na geen exempel van zal vinden, was, 't geen my alhier van oog-getuygen verhaald wierd, wegens een zeekeren Turk, *Mustapha* geheeten, die zich in den Jaare 1680. met een Nederlandsche Juffer, daar hy mede getrouwd was, te *Rama* bevond; omtrent een Jaar te vooren, eer ik aldaar aan kwam. Dezen *Mustapha*, onder schyn Christen, en uit *Spanjen* geboortig te wezen, (alwaar hy, zynde op de Zee genomen, eenige Jaaren in slaverny had doorgebragt, en by die gelegentheid, gelyk hy vernufts genoeg had, zo natuurlyk de taal geleerd, dat men hem voor een gebooren Spanjaard gehouden zoude hebben) had zich in Nederland, in den dienst des Konings van *Spanjen* begeven, en het, door zyn goed gedrag, en betoonde dapperheid, by verscheydene voorvallen, zo ver weten te brengen, dat hy tot Lieutenant, van een Compagnie voet-knegten wierd verheven. Dus moediger geworden, begind hy het oog op de Dochter van zyn Collonel te slaan, en, zynde de Vader, geduurende deze minnelyke gemeenschap, komen te sterven, en de Juffer derhalven mogelyk niet in staat, om een veel voordeeliger Huwelyk te verhoopen, wierd de Partye tusschen deze twee geslooten, en de Trouw tot Antwerpen, met alle de plegtigheden van de Roomsche Kerk, voltrokken. De eerste weeken verliepen met de hevigste liefkozingen, waar na *Mustapha* zyne gemalin voorsloeg, een tocht na *Spanjen* met hem te doen, onder voorwending van zyn vrienden te gaan bezoeken, en met eenen te trachten tot een hooger staat te geraaken, waar toe hy zeyde gelegentheid te hebben, als gesprooten zynde uit het huys van *Don de Valaser*. En, om hier te meerder schyn aan te geven, dewyl zyn Vrouw hem als slegt Soldaat had gekend, gaf hy voor, om zeekere redenen, buyten ymands weeten, uit *Spanjen* vertrokken te zyn. 't Besluyt wierd dan genomen, en van *Rotterdam* na *Engeland* overgesteeken. Hier begaven zy zich op een Engelsch Schip, 't geen na *Spanjen* stond te vaaren. Omtrent de Spaansche kust gekomen, ontmoeten ze, by geval, zes of zeven Algiersche Schepen, welke hen, als goede vrienden, aandeeden, dewyl d'Engelsche toenmaals met die van *Algiers* in vreede waaren.

Mustapha feilde niet, zich van deze gewenschte gelegentheid te bedienen: want hy had de reys niet aangevangen, als met de hoop van den eenen of den anderen zyner natie te zullen aantreffen; hy roept dan, uit het Engelsch Schip, in de Arabische taal, en maakt zich bekend voor den geen die hy was. Straks wierd 'er een Sloep, van een der Algiersche Schepen, afgesonden, die *Mustapha*, en zyn Vrouw, kwamen opeysschen. d'Engelsche Kapiteyn stond verzet, niet wetende wat hy hier uit zoude besluyten, en, ziende dat de gewaande Spanjaard zich genegen toonde, om op het Turksche Schip over te gaan, dorst hy het hem niet weigeren; maar, noch verbaasder was de Juffer, als welke de zaak wat nader raakte; zy viel haaren bedgenoot, met schreyende oogen, om den hals, en vraagde hem na de reden? Doch *Mustapha*, willende zich noch niet 't eenemaal bloot geven, voerde haar, met een onbekommerd wezen, te gemoet, dat 'er gantsch geen zwarigheid in stak, dat zy hem maar had te volgen, en dat hy haar naderhand wel opening van zaaken zoude doen.

Aldus dan geraakten zy, met hunne byhebbende goederen, in het

Schip

Schip van een der Algierſche bevelhebbers, met wien, terwyl *Muſtapha*, in 't Arabiſch, zeer gemeenzaam ſtond te praaten, na dat zy malkanderen omhelſd, en de uiterſte teekenen van vriendſchap betoond hadden, komt 'er een Hollandſche Jongen, die den Turk voor Kajuyt-wachter diende, by de Juffer, ſpreekt haar (alzo hy haar by geval de Brabantſche taal tegen haaren Man had hooren gebruyken) aan, en vraagd of ze met dien Turk getrouwd was, voegende met eenen daar by, dat hy zulks verſtaan had uit het Scheeps volk, daar *Muſtapha*, eer deze overſcheping was geſchied, aan had geroepen. De Juffer hoorende, dat haar Man een Turk, en van *Algiers* geboortig was, begind hier op zeer bitterlyk te weenen: doch, willende echter meerder zeekerheid, als het zeggen van deze Jongen, hebben, (gelyk men in zodanige zaaken, die men geerne anders zag, noch altyd een zeekere twyffelmoedigheid heeft, verzeld met een kleyn ſtraaltje van hoop) vraagd zy haaren Man, of het waar was, 't geen zy van den Kajuyt-wachter had gehoord? verhaalende hem met eenen, de redenen, die 'er tuſſchen hen, ten zynen opzichte, waaren voorgevallen. *Muſtapha*, oordeelende dat hy nu geen veynſingen meer behoefde te gebruyken, zeide ja, dat hy in der daad een Mahometaan was, en altyd was geweeſt, doch dat zy zich daar over niet moeſt bedroeven, dewyl hy haar, zo lang als hy leefde, dezelve genegentheid, als tot noch toe, zoude betoonen &c.

Nooit trefte de droefheid ymand dieper in 't hert: zo haaſt als zy, uit den eygen mond van haaren Man, had verſtaan, dat hy zich alleenlyk een Chriſten had geveynſd, en haar onder dien ſchyn bedroogen, meende zy zinneloos te werden. *Muſtapha*, die haar waarlyk genegentheid toedroeg, wendde alle middelen aan, om haar te trooſten, en beloofde haar ook zelfs, hoewel hy in de Mahometaanſche Gods-dienſt was opgevoed, en nooit tot eenige andere zoude overtreeden, dat hy haar echter nimmermeer, omtrent haare gevoelens, zoude laſtig vallen. Eyndelyk ziende dat 'er geen ander hulpmiddel toe was, als geduld te neemen, trachtte zy haar gemoed geruſt te ſtellen, doch, gelyk de groote droefheden zo ſchielyk niet te verzetten zyn, berſteden haar telkens, als zy *Muſtapha* aanzag, de traanen uit de oogen.

Ondertuſſchen naderden zy vaſt aan *Algiers*, daar zich *Muſtapha*, zo haaſt als hy voet aan Land had gezet, met een vroolyk gelaat, aan zyne Maagen, die 'er in een tamelyk getal waaren, bekend ging maaken; leydende zyne Chriſtene Vrouw by de hand. Hy wierd zeer minnelyk ontfangen, gelyk ook zyne bedroefde gemalin, omtrent dewelke zy alle middelen in 't werk ſtelden, om haar tot het Mahometaanſche geloof te brengen, zelfs ook eyndelyk zodanige, die met vry wat geweld vermengd waaren. Ondertuſſchen bleef de Juffer even volſtandig, en bragt, met bidden en ſmeeken, zo veel by haar Man te weeg, dat *Muſtapha*, bewogen door haare traanen, het beſluit nam, van elders met haar heen te trekken, gelyk ook, binnen weinige dagen, geſchiedde, werdende voor eerſt de reys na *Tripoli di Barbaria* genomen: hier viel zy in 't Kinderbedde van een Zoon, d'eerſte vrucht van haar rampſpoedig Huwelyk. Vervolgens, zynde de kraam zo tamelyker wyze uitgehouden, begaven zy zich na *Kairo*, alwaar *Muſtapha*, verzeld door zyne Vrouw, zich aanſtonds ging richten aan den *Conſul* van de Franſche Natie, verzoekende onderhoud, om te konnen beſtaan. Den *Conſul*, hebbende uit de mond van de Juffer gehoord, hoe het met hen geſchapen ſtond, bracht, ten inzichte van haar, zo veel te weeg, dat *Muſtapha* tot Janitzer van de militie wierd ingeſchreeven, en, gelyk de *Conſuls* altyd dusdanige lieden hebben, ten zynen dienſte geſteld. Doch die van de militie, vernemende dat hy een Chriſtene ten wyve had genomen, en die zig nog dagelyks in de Room-

ſche vergaderingen aldaar liet vinden, wierd hy met gantſch geen goede oogen aangezien: te meer dewyl zy hier uit genoegzaam konden bezeffen, dat hy niet dwang genoeg gebruykte, om haar het Mahometaanſche geloof te doen aaneemen. Kort om, de andere *Janitzers* maakten het hem zo bang, dat hy zyne dienſt liet vaaren, en, op den raad van eenige goede vrienden, met zyne Huyſvrouw, en twee kinderen, welke hy by dezelve geteeld had, na *Jeruſalem* trok, dit geſchiedde in den Jaare 1680.

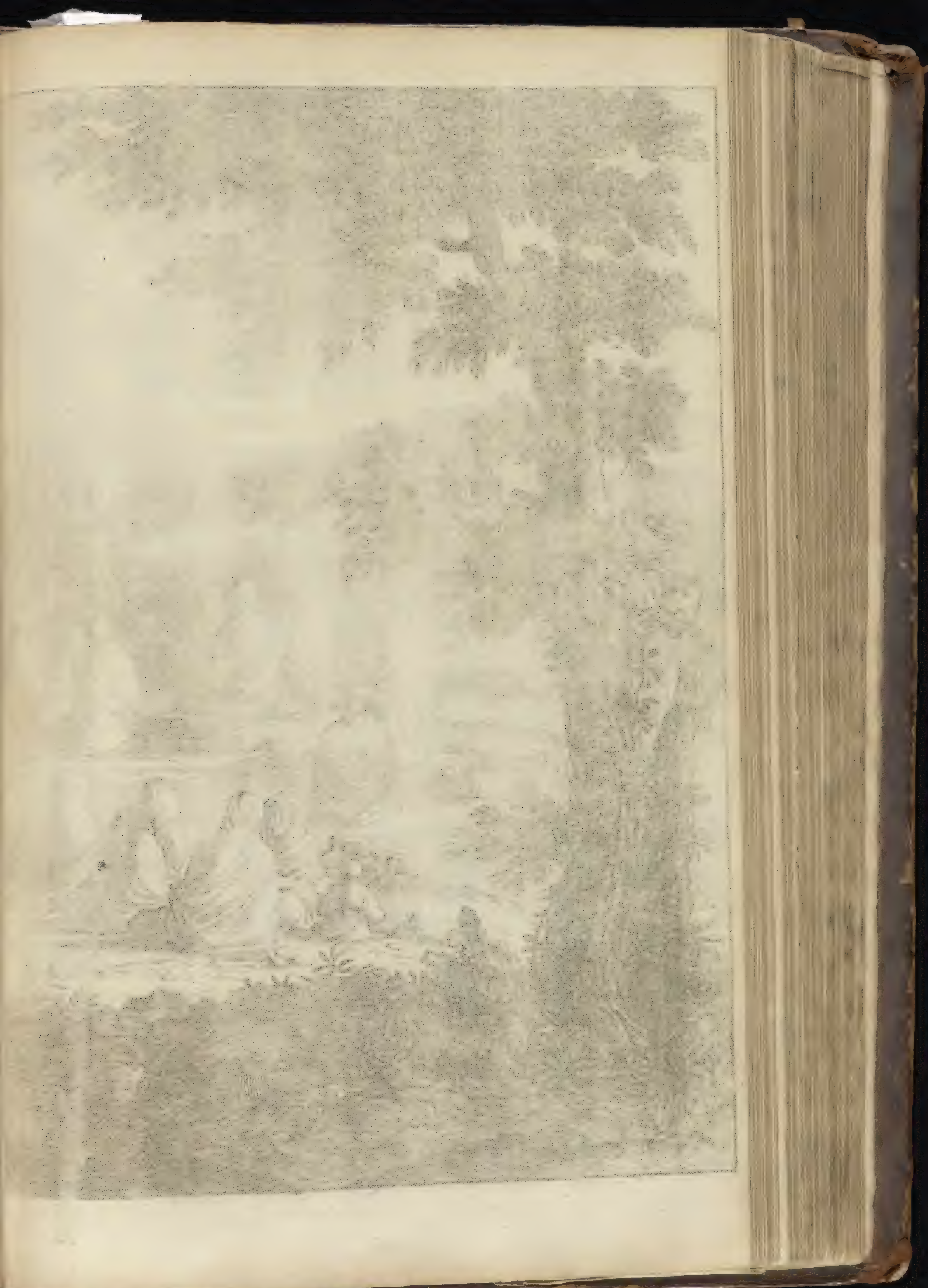
Hier wierd hy, door de Latynſche *Paters*, ten inzichte van dat zyn Vrouw geſtadig een even yverige belydenis van de Chriſtelyke Godsdienſt deed, wat wederwaardigheden haar ook mogten overkomen, ruym acht maanden onderhouden. Hebbende ondertuſſchen zyn oudſte Zoontje, 't geen even ter dier tyd omtrent drie Jaaren bereykte, na *Hebron* gebragt, en, onder de Naam van *Hamet*, volgens de Turkſche Wet, laaten beſnyden; maar de Moeder was ook, van haare kant, ten dien opzichte, voorzichtig genoeg geweeſt, en had haare twee kinderen, zo haaſt als zy 'er gelegentheid toe had konnen bekomen, heymelyk doen Doopen. Dezelve redenen ondertuſſchen, die *Muſtapha* van *Kairo* hadden doen vertrekken, noodzaakten hem ook *Jeruſalem* te verlaaten. Want, willende zyne geloofsgenooten niet te wille zyn, omtrent het dwingen van zyn Vrouw, tot het omhelſen van den Mahometaanſchen Godsdienſt, achtte hy zich niet genoegzaam in veyligheid. Hy begaf zich dan na *St. Jan d'Akri*, en zo verders na *Sidon*, tegenwoordig *Seïde* genaamd, daar hy de Franſche Kooplieden aanſprak, ten eynde eenige byſtand van hen te genieten. 't Ging hier als elders, dat is te zeggen, dat de Religie, daar zyne gemalin zich zo volſtandig aan hield, de herten en beurzen voor hen opende. Na verblyf van een dag of twee, vertrok *Muſtapha* weder, met een Bark, na *Beyroud*: doch de wind niet willende dienen, deed hy zich uitzetten, en beſloot te Lande na *Tripoli di Soria* te gaan.

Terwyl ze dit ondernamen, en onderwegen, op een avond, zich in het veld hadden neder gezet, om te ruſten, wierd *Muſtapha*, des nagts, zo als hy wel vaſt lag te ſlaapen, door eenige Maronitiſche Chriſtenen, daar deze Land-ſtreek meeſtendeel mede bewoond is (hebbende, men weet niet op wat wyze, verſtaan, dat hy met een Chriſtene Vrouw getrouwd was) overvallen, en om 't leven gebragt.

Waar na zy de Vrouw, benevens haare kinderen, met zich in hun gebergte voerden, en by de Prinſſen van dien Oort bragten. Hier verbleef zy omtrent een Jaar, wanneer zy gelegentheid kreeg, om met een Venetiaanſch Schip, 't geene te *Beyroud* eenige Koopmanſchappen kwam innemen, weder na Chriſtenryk te keeren. De Nederlandſche Kooplieden, zo haaſt als zy zich te *Venetien* aan dezelve had gericht, bezorgden haar van de noodzaakelyke levensmiddelen, en, door middel van dezen, geraakte zy, na zo veel zukkelens en omzwervens, met haare kinderen, weder in haar Vaderland, en geboorte plaats, zynde de Stad *Antwerpen*: daar zy zich, vermoeid door de wereldſche wederwaardigheden, na dat zy in het onderhoud van haare kinderen had voor zien, in een Klooſter vertrok. De geene die haar, geduurende haar verblyf te *Jeruſalem*, meermaals te *Rama* hadden geſprooken, zeiden my, dat ze een heel wel gemaakte Juffer was, en uit wiens zeden men genoegzaam kon beſpeuren, dat ze uit een goed geſlagt was geſprooten.

Wy hebben, in het negentiende Hoofdſtuk, de rouwklaagen van de Turkſche Vrouwen, omtrent haare verſtorvene Mannen, en andere Nabeſtaanden, beſchreven. Die wyze van doen is haar zo eigen niet, of de andere Ooſterlingen, zo wel de Maroniten en Kophten, als andere Chriſtenen, hebben mede deze gewoontens aangenomen; en gaan, op zeekere dagen, meenigte van Vrouwen, by troepen, na buiten,

by

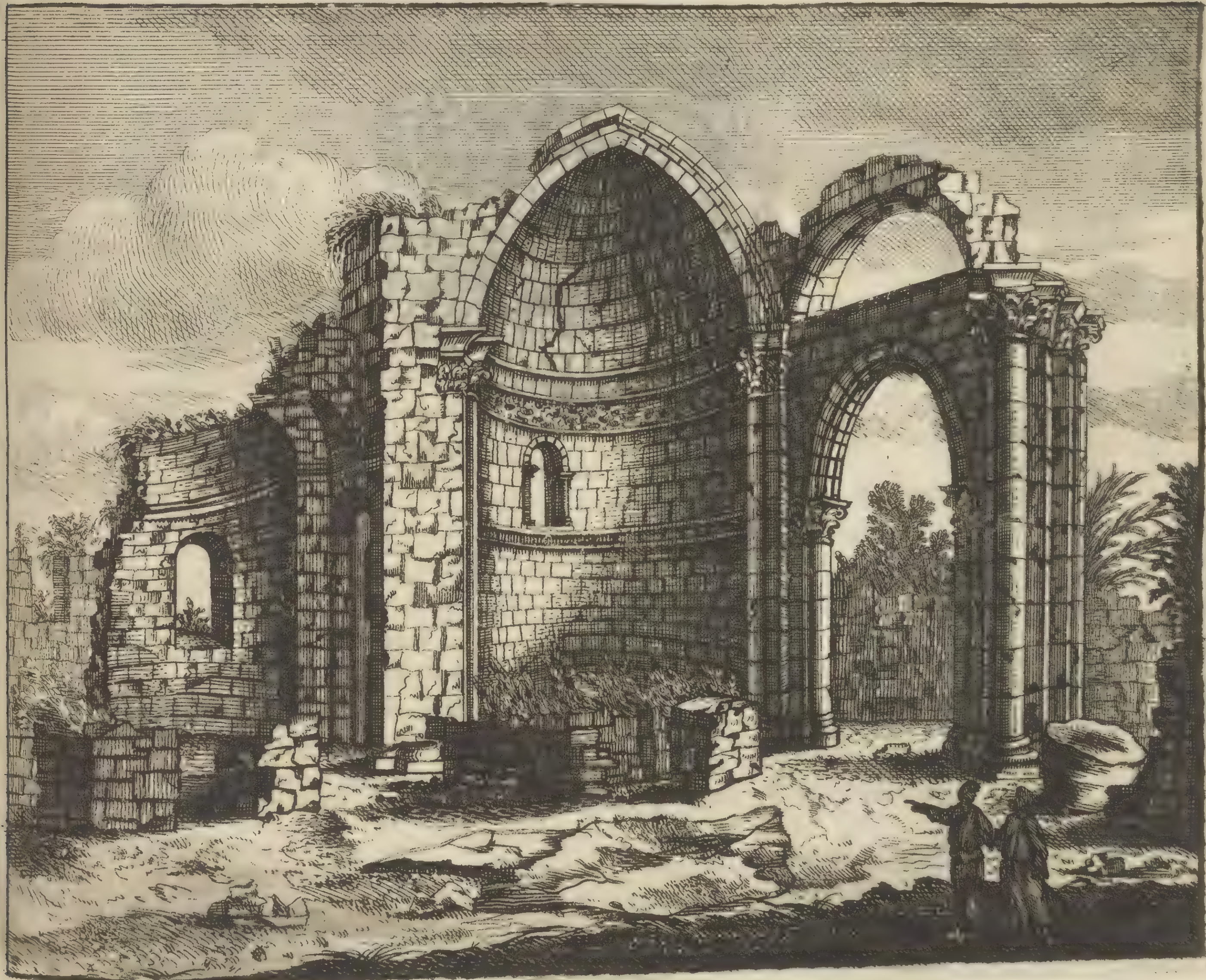

by de Graven haarer Vrienden, om dezelve te beweenen, of vinden malkanderen aldaar; maakende by dezelve een uitſtekende rouwe.

Rouw-klaagende Vrouwen tot Rama. Terwyl ik tot *Rama* was, zag ik een meenigte van deze Rouwklaagende Vrouwen na buiten gaan, die ik volgde, en, wanneer ik gezien had, waar zy haar zelven by en op de Graven neder plaatſten, en zaaten te weenen, begaf ik my op een hoogte, om dezelve af te tekenen, gelyk dezelve alhier op N°. 112. vertoond werden. Eerſt zaaten zy alle aan de Graven en ſchreiden; aldus een half uur gezeten hebbende, ſtonden 'er eenige op, en ſloegen, gelyk dezelve alhier verbeeld werden, een ronde kring, hand aan hand, malkanderen vaſt houdende, als of zy wilden een rondendans houden. Straks ſtaaken uit dezelve twee Vrouwen uit, en begaaven zich in 't midden van de kring, maakende, met ſchreeuwen, en 't wringen, en klappen, en ſlaan van de handen, zodanig een misbaar, of ze zinneloos waaren, na 't welke zy alle wederom gingen zitten ſchreyen, tot dat ze allengskens, de eene voor, en de andere na, vertrokken, en weder na huis keerden, terwyl andere wederom aankwaamen. De klederen, die ze aanhadden, in het heenen gaan, en in 't nederzitten, waaren van haare gemeine dracht, of wit, of van andere koleuren. Maar, wanneer zy opſtonden, om den ronden kring met

113

den anderen te ſlaan, zetteden zy zwarte ſleujers op, gelyk in de afbeelding dezelve, om nader te vertoonen, zwarter verbeeld zyn.

Terwyl ik my tot *Rama* ophield, ging ik zomtyds buyten wandelen, en alzo kwam ik ook tot *Lydda*, ter zyden af, drie mylen, van *Rama* gelegen. Hier van werd gemeld Actor. 9: 32. en ſchynd aldaar al een bloejende gemeinte der Chriſtenen geweeſt te zyn, wanneer Petrus den lammen, en nu acht Jaaren bedlegerigen, Æneas, aldaar boodſchapte, dat Jeſus Chriſtus hem gezond maakte. En werd deze Stad, 1 Mac. 11: 34. geſteld, als eene van de *drie Gerigten van Judeën*. Maar, tegenwoordig is het maar een klein en ſlecht Dorpken; doch zeer vermakelyk, in 't geboomte, gelegen. 't Geen ik aldaar alleenig aanmerkens waardig gevonden heb, is het overblyfzel van de Kerk van St. Joris, 't welk zich byzonder fraay vertoond, gelyk het alhier, op N°. 113. afgebeeld is. De Chriſtenen hebben, onder de ruïnen, noch een klein plaatsje, of holletje, in 't welke zy haare devotie plegen, en in 't welke zy ingaan, door een reet der ſteenen, recht in de middelgrond van de half ronde koupel.

XLVI. HOOFD-

XLVII. HOOFDSTUK.

Optogt van Rama na Jerusalem.

Terwyl ik te *Rama* na gelegentheid wachtte, om my na *Jerusalem* te vervoegen (werwaarts ik drie Engelsche Koopluyden, van *Smirna* gekomen, in September zag trekken; doch die metter haast weder te rug keerden, alzo 'er de Pest noch te sterk heerschte) wierd my aangezegd, dat ik, als het my beliefde, kon optrekken, alzo het Klooster binnen weinige dagen stond geopend te worden.

Optogt van Rama na Jerusalem. Ik maakte my dan klaar, en vertrok des nagts, tusschen den 16den. en 17den. October, omtrent twee uuren na middernagt, uit *Rama*, verzeld door twee *Paters*, en een *Drogeman*, van het Klooster.

't Is de gewoonte dus in de nagt op weg te slaan, alzo men dan gelegentheid heeft, om by dag van *Jerusalem* weder te keeren. Eerstelyk togen wy voor by het Dorp *Cobeb*, 't geen wy ter slinkerhand lieten, en ontmoeteden, een stukwegs verder, aan de rechter zyde, een ander Dorp, *Bedisda* geheeten, gelegen in een lustige Valley, daar men het oog wyd en zyd kan laaten weyden. Omtrent een uur verder, komt men aan het Dorp van den *Goeden Moordenaar*, die met *Christus* wierd gekruyst; de *Christenen*, en *Arabiers* daar te Lande, noemen het *Bon Ladron*. Vervolgens in de laagte komende, ziet men een vervallene Kerk, daar men goed water in heeft. In het begin van het gebergte ontmoet men weder een Dorp, *Benop* geheeten, en wat verder *St. Jeremia*, een kloek gevaarte, daar wy des morgens ten zes uuren aankwaamen.

(Cobeb. — Bedisda. — Bon Ladron. — Benop. — S. Jeremia.)

Voor dezen onthielden zig hier de *Paters Franciskaners*. Deze Kerk heeft wel eer drie Kapellen gehad, en is van buyten, zo wel als van binnen, noch in haar gantsche muurwerk, van zeer groote steenen gebouwd. Men ziet in dezelve zes Pilaaren, en op de muuren noch verscheide stukken van Schilder-werk, mitsgaders drie Altaaren. Onder deze is noch een andere Kerk, van gelyke gedaante als de bovenste.

Thans komt men aan het Dorp, *Karitleneb*, alwaar heel goed water is. Karitleneb.

Drie uuren van daar, op den top van een zeer hoogen Berg, zietmen een vervallen Kasteel, *Soud* genaamd; volgens het zeggen van de lieden des Lands, zouden de Machabeen hier hebben gewoond. Soud.

Wat verder, op een hoogte, of Heuvel, ter rechter zyde, legd het Dorp *Subie*, aanmerkelyk wegens de meenigvuldigheid der wyngaarden. Subie.

Hier ontmoet men ook een vervallen gebouw, 't geen van eenige fraayheid schynd geweest te zyn; en, omtrent vyftig schreeden verder, een brug met vyf boogen: maar de Rivier is droog.

Hier heeft men gestadig kwaade wegen, zynde niet als Bergen, en Steenrotzen.

Vervolgens, na noch omtrent een uur gereeden te hebben, kwaamen wy in een vlakte, daar wy, aan een klaare Fonteyn, afsteegen, en den ontbyt hielden.

Hier zag ik, ter zyde, aan de rechterhand, op een Berg, *Souba*, 't geen eerst een Klooster der Grieken is geweest; doch tegenwoordig door de Mooren bewoond word. Souba.

Weder te Paard gesteegen, ontmoeteden wy, na weinig tyds, *Samuel*, zynde een Kerk, op een hoogen Berg gebouwd. Men zegd dat hier eertyds de *Stad* van *Samuel* gestaan zoude hebben, en hy aldaar begraaven weezen. De Jooden gaan deze Samuel.

plaats

plaats ook noch, uit Godvrugtigheid, bezoeken.

Kaloye. Thans komt men aan *Kaloye*, mede op een Berg, digt aan den weg, gelegen.

Een weinig ter zyde, strekt zich de plaats, alwaar de lieden zeggen, dat *David* den Reus *Goliath* versloeg.

Komst te Jerusalem. Aldus door het gebergte heen rydende, begon ik, met groote blydschap, *Jerusalem* in het oog te krygen, daar wy digt by waaren, zodanig, dat wy in een kwartier uurs aan desselfs muuren geraakten. d'Oorzaak, dat zich deze Stad niet eer vertoond, is, om dat het gezicht daar van, door het gebergte, verhinderd word. 't Was nu omtrent den middag, en, zynde het de manier, dat de Pelgrims aan de Poort van Damascus afgehaald worden, mogende niemand eer in de Stad komen, vervoegde ik my derwaarts.

XLVIII. HOOFDSTUK.

Aanwyzing, en korte beschryving der Heilige plaatzen, in en omtrent de Stad Jerusalem gelegen.

Den Auteur word afgehaald, en in het Klooster gebracht. Niet lang had ik hier, aan de *Poort van Damascus*, vertoefd, of ik wierd afgehaald, door een *Drogeman* van de *Paters*, verzeld door twee Turken, zynde bedienden, den eenen van den *Kadi*, en den ander van den *Bassa*, of Gouverneur van de Stad. Deeze twee Turken gaan met den *Drogeman*, om te zien of men ook eenig geweer, of yts anders, 't geen ongeoorlofd is, by zich heeft; voor welke moeyte zy een vereering van denzelve genieten: doch, 't geen hy ten dien eynde uitschiet, word hem door de Pelgrims weder goed gedaan.

Thans bracht my de *Drogeman* alleen in het Klooster, alwaar ik, door den Pater *Procurator*, met zonderlinge beleefdheid, wierd ontfangen, en verwelkomd. De *Padre Reverendissimo*, of Overste, was nog te *Bethlehem*: daar hy zich, wegens de Pest, eenigen tyd had onthouden; ter welker oorzaak ik het Klooster ook noch gesloten vond; doch het stond in een dag â twee geopend te worden.

Men bracht my in een Kamer, vermits in het vertrek der Pelgrims nog eenige Paters aan de gemelde ziekte lagen.

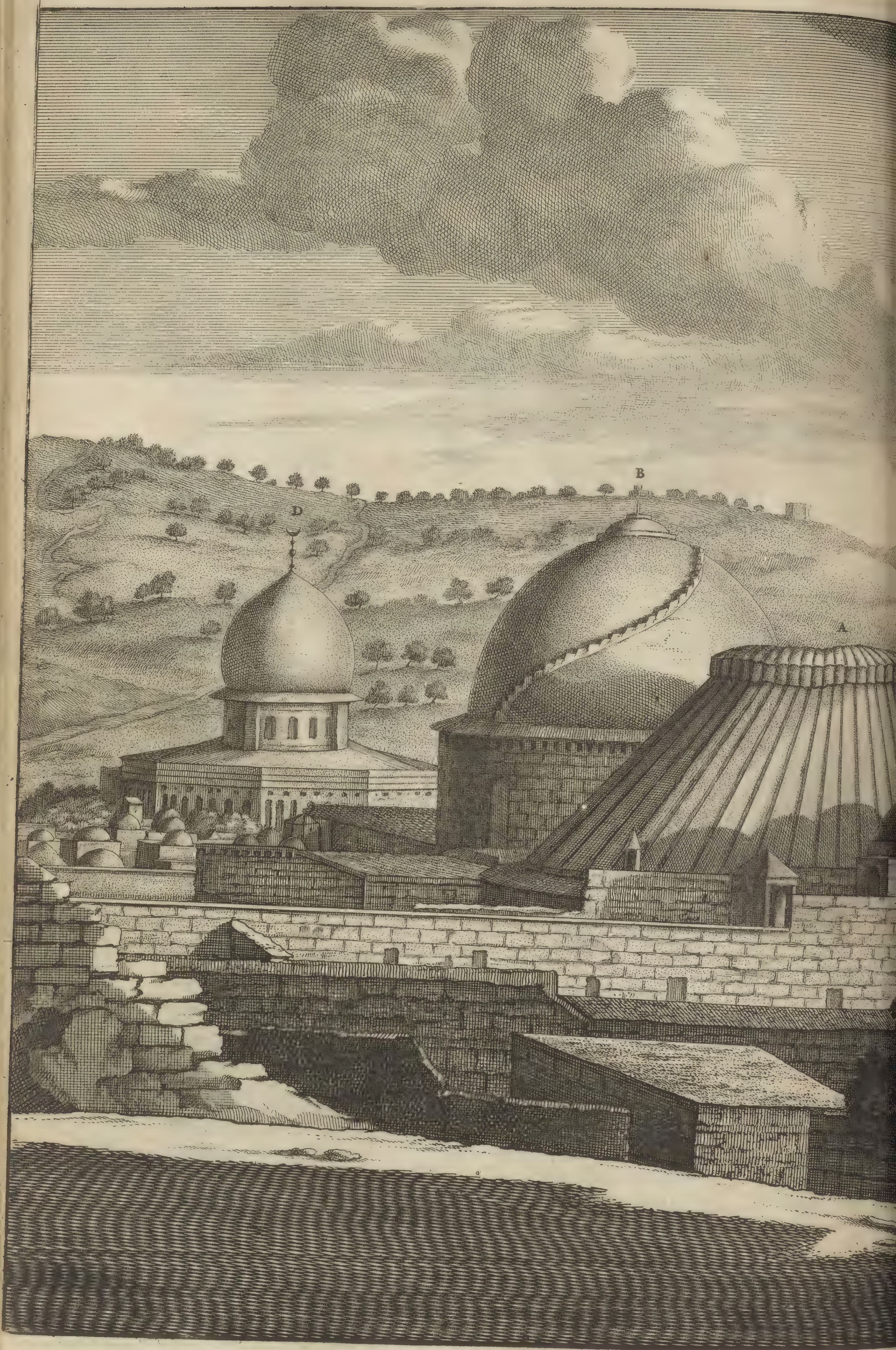
Omtrent den avond wierd my de spys in de Kamer voorgezet, en kwam den *Pater Procurator* zelve by my, verzoekende dat ik het zo voor lief wilde neemen, dewyl ik de gemeene maaltyd met de Paters niet kon bywoonen, ter oorzaak, dat 'er nog geen byeenkomst wierd gehouden, en aldus eyndigde de eerste dag van myne komst tot *Jerusalem*.

Des anderen daags morgens, den negentienden October, vervoegde ik my boven op het Klooster, en tekende van daar het gezicht der *Kerk van 't Heilige Graf*, gelyk ze zich van buyten vertoond, en op N°. 114. gezien kan worden. Tekend een gezigt der Kerk van het Heilige Graf.

Deze Kerk heeft twee Koepels, waar van de eene plat, en boven open, is; doch echter, om geen volkomene opening te laaten, gesloten met een yzer tralywerk, ruytswyze gevlochten, en aangewezen met de Letter A. Hier ontfangd de Kerk haar licht door, even als de *Rotonde* te Romen. Vlak onder deze opening staat het *Graf van Christus*.

De ronde Koepel, aangewezen met de Letter B., is die van het Koor: en kan men van buyten, tot boven op dezelve, komen, langs een soort van een wendeltrap, die daar om heen loopt.

De groote vierkante Toorn, getekend met de Letter C. behoord mede aan de Kerk, en is byzonder fraay

D
B
A

C
E

fraay, en groots gebouwd, ter hoogte van zeventig treeden, hebbende wyders drie ryen van vensters, yder venster vercierd met vyf Kolommen.

In het verschiet, aan de slinker zyde, ziet men, op de Letter D, aangewezen den *Tempel van Salomon*, daar hier na van gesproken zal werden, gelyk mede van die *der Præsentatie*, of voorstelling, geteekend met de Letter E.

De spitze hoogen Toorn, ter rechter zyde, is *la Torre del Santoni*, of den *Toorn der Heiligen*, te weeten van de Turken.

't Geen zich op de voorgrond vertoond, zyn de daken der Huyzen, daar men van boven het Klooster het gezicht op heeft.

Eerste uitgang uit het Klooster, om de Heilige plaatzen te bezigtigen.

Na den middag geschiedde de opening van 't Klooster, wanneer ik voor d'eerste maal wierd uitgeleyd, verzeld door een *Pater*, en *Drogeman*, buyten welkers geleyde men nooit een voet wegs verzet, ten eynde alle ongemakken voor te komen: want, by aldien een vreemdeling eenig ongeval ontmoette, zouden 'er de Turken niet alleen hem, maar ook het Klooster, over aan spreeken, derhalven draagen de *Paters* goede zorg, om de Pelgrims met alle voorzigtigheid te geleyden, op de plaatzen die men gewoon is te bezien.

Voor eerst dan, weinige schreeden voortgegaan hebbende, zag ik het *Huis van Zebedeus*, Vader van *Johannes*, en zyn Broeder, *Jacobus Minor*, welke gezegd worden in het zelve gebooren te zyn. Tegenwoordig staat 'er een Kerk, die de Grieken bezitten. Hier gaat men ter zyde vyftien trappen opwaarts, wanneer men in een Kapelle komt, die den Berg *Calvarie* gelyk is. Dit zegd men de plaats te wezen, daar *Maria* met den Euangelist *Johannes* was, toen de Jooden onzen Zaligmaker aan het Kruis hegteden.

Huys van Zebedeus.

Aan de selve zyde, wederom afgaande, treed men door een kleyn Poortje; en wyders nogmaals eenige trappen opwaarts, daar de *Cophten* twee Kerken hebben.

Niet verre van daar ziet men de ruïnen van 't Huys van de Ridders van *Malta*, welke plaats gehouden werd voor een gedeelte van den Berg *Moria*, daar Abraham Offerande deed. Hier by is een Kerkje, dat de Grieken toebehoord, en legd een ronde steen, daar gestadig vyf lampen by hangen te branden. Benevens dit Kerkje placht, zo zy zeggen, d'Olyfboom te staan, daar *Abraham* den Ram by vond, die hy in de plaats van zyn Zoon *Isaak* slagtede.

Huys van de Ridders van Malta.

Plaats van Abrahams Offerande.

Thans komt men aan het Klooster der Abyssynen.

Hier omtrent hadden de Grieken, omtrent zes Jaaren geleden, onder d'aarde, een oude Kerk gevonden, ter diepte van zeven-en-twintig Trappen; tegenwoordig *Dell' Apostoli* geheeten, deze Kerk is acht-en-twintig schreeden lang, en twintg breed; en wil men wel zeggen, dat'er onder de zelve nog eene andere zoude wezen; de Grieken hebben 'er verscheyde Oudheden in gevonden.

Kerk der Apostelen.

Vervolgens gingen wy door de *Porta Ferrea*, of Yzere Poort, daar Petrus, door een Engel uit de gevangenis geleyd, door uit ging, en kwam wyders aan 't *Huys van den Euangelist Marcus*, daar d'Apostelen in waaren, toen hun Medebroeder *Petrus* uit de gevangenis geleyd wierd; dit Huys stond voor dezen buyten de Stad, dog tegenwoordig is het 'er binnen, en werd de plaats nu beslagen met een Kerk, welke de Armeniers bezitten.

Yzere Poort.

Van hier komt men aan het Huys van *St. Thomas*, daar men niet in mag treeden, vermits het een *Mosquée* der Turken is; en wyders, aan het *Huys der drie Marias*, 't geen tegenwoordig (of immers de plaats daar het zoude gestaan hebben, 't welk eens voor al gezegd zy) door de Turken werd bewoond. Vervolgens komt men aan de Kerk van *St. Jacobus*, die d'Armeniers bezitten. Deze Kerk is heel fraay, met een braave Koepel, daar ze haar licht door ontfangd. Ter dezer plaatze zoude den Apostel *Jacobus* onthoofd zyn. Men ziet 'er ook het

Huys van St. Thomas.

Huys der drie Marias.

St. Jacobus Kerk.

Graf van *St. Macarius*, Bisschop van *Jerusalem:* mitsgaders drie steenen, welker eerste die geene zoude wezen, daar *Moses* de Wet tafelen op brak; de tweede, die op den Berg Thabor lag, ter plaatze daar het licht van den Hemel Jesus omscheen; en de derde, die in de *Jordaan* plag te leggen, alwaar *Johannes* onzen Zaligmaker Doopte.

Als dan gaat men door de *Poort van den Berg Zion*, of de *Poort Davids*, daar men de Grondvesten ziet (gelyk de *Paters* my met groote verzeekerdheid wisten te zeggen) van het Huys, in welk *Maria* veertien Jaaren heeft gewoond, en gestorven is.

Poort Davids.

Huys daar Maria gestorven is.

Hier staat de *Kerk van de Berg Zion*, en werd opgegeven voor de plaats, daar den Heiligen Geest op de Apostelen nederkwam, en Christus het laatste Avondmaal met dezelve hield, en hunne voeten waschte.

Kerk van den Berg Zion.

In deze zelve Kerk, tegenwoordig een *Mosqueë*, toond men het Graf van den Koning en Propheet *David* (eenige willen van *David*, en *Salomon*) gelyk ook dat van *St. Stephanus:* deze werd ook voor de plaats gehouden, daar *Thomas* den Heyland niet wilde gelooven, en *Mattheus*, in de plaats van *Judas*, tot de twaalfde Apostel plaats wierd verheven.

Buyten deze Kerk staat een waterbak, alwaar d'Apostelen, zullende door de wereld gaan Prediken, het laatst met malkanderen spraken.

Niet verre van hier ontmoet men *het Huys van Cajaphas*, berucht wegens de verloochening, die Petrus aldaar, tot drie maalen, van den Zaligmaker deed. Men toond hier ook nog een stuk van een Pedestal, daar de Kolom op stond, op den welke den Haan tweemaal kraayde, ter gedachtenis van 't welke nog boven in de muur, in marmer, een Haan verbeeld staat. Hier meend men dat de keuken, of plaats zoude geweest zyn, daar Petrus zich by het vuur zat te warmen.

Huys van Cajaphas.

Ter zelver Stede, daar tegenwoordig de gemelde Kerk staat, zoude ook het Gevangen-huys zyn, daar *Christus* in was, toen Petrus hem verloochende.

Men wil mede dat hier de steen, of het dekzel, van des Heylands Graf zoude berusten.

Deze Kerk behoord den Armeniers toe.

Weinige treeden van daar is de plaats, daar de Apostelen *Maria*, de Moeder van *Jesus*, wilden begraaven; by welke gelegendheid een Joode, die hen niet voor by wilde laaten gaan, de hand wierd afgesneden.

Plaats daar d'Apostelen Maria wilden begraven.

Door de genoemde Poort ter Stad ingaande, ontmoet men *het Huys van Annas*, alwaar den Olyf-boom werd vertoond, daar Christus aangebonden was, toen *Malchus* hem den kinnebak-slag gaf.

Huys van den Hoogen-priester Annas.

Thans traden wy door de *Porta Sterquilina*, of de Mis-poort, waar door den Heyland, gevangen zynde, binnen *Jerusalem* wierd gebracht.

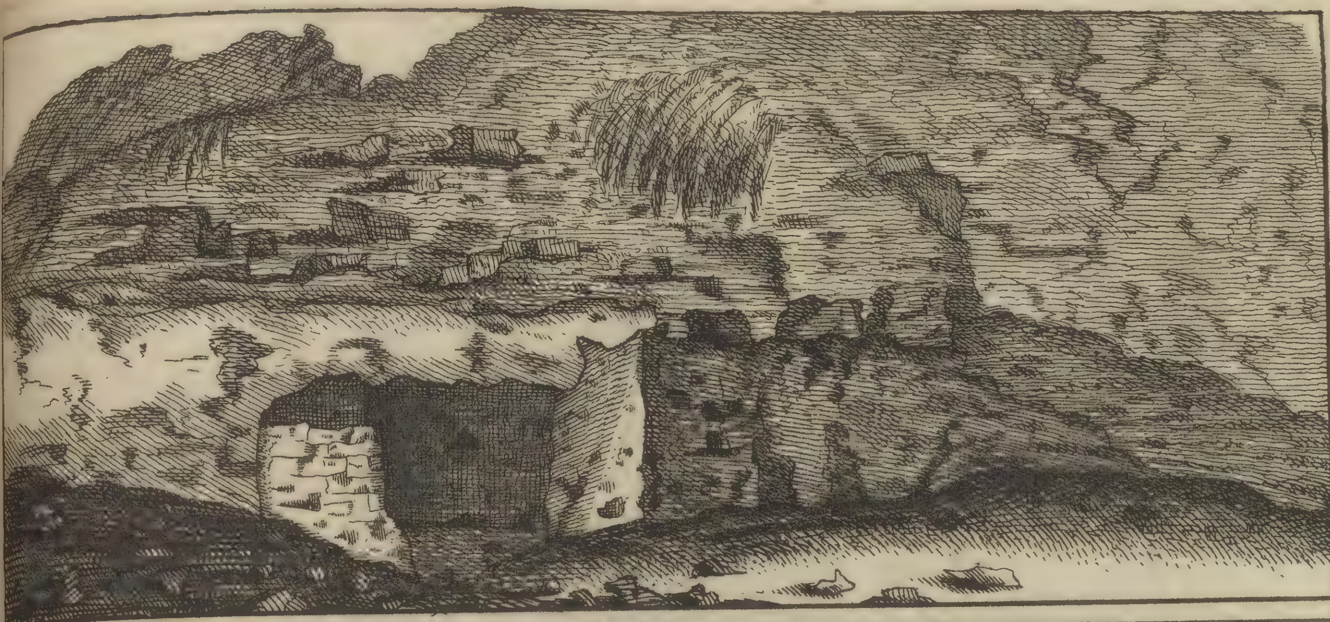
Buyten deze Poort ziet men de Grotte, of Spelonk, in de welke Petrus zyne zonde beweende, strekkende zich in de Rots aan het gebergte, gelyk op N°. 115. te zien is.

Spelonk van Petrus.

Vervolgens gingen wy weder ter zelver Poort in, en bezagen den *Tempel der Præsentatie*, of voorstelling, aldus genaamd, om dat de Heere *Jesus* aldaar wierd voorgesteld, en door *Simeon* in d'armen genomen, die met groote blydschap uit riep: *Nu laat gy Heer uwen dienst-knegt gaan in vrede, na uw woord; want myne oogen hebben uwe Zaligheid gezien*, enz. *Luc.* 2: 29. Deze plaats is heel groot, men gaat 'er met brandende Toortzen onder in, en ontmoet 'er nog een zeer hooge, en zeer zwaare, Kolom, waar op men gelooft, dat wel eer het Altaar zoude hebben gestaan. Dit is het vreemdste, 't geen ik tot *Jerusalem* heb gezien, en zo men zich konde inbeelden, dat 'er nog yts van 't Oude overgebleven mocht zyn, zoude het dit moeten wezen: zo ouderwets, en misselyk, vertoond zich deze Kolom, en de plaats daar ze staat, als zynde zeer Rots-agtig, en bezayd met brokken van zwaare steenen,

Tempel der voorstelling.

115

116

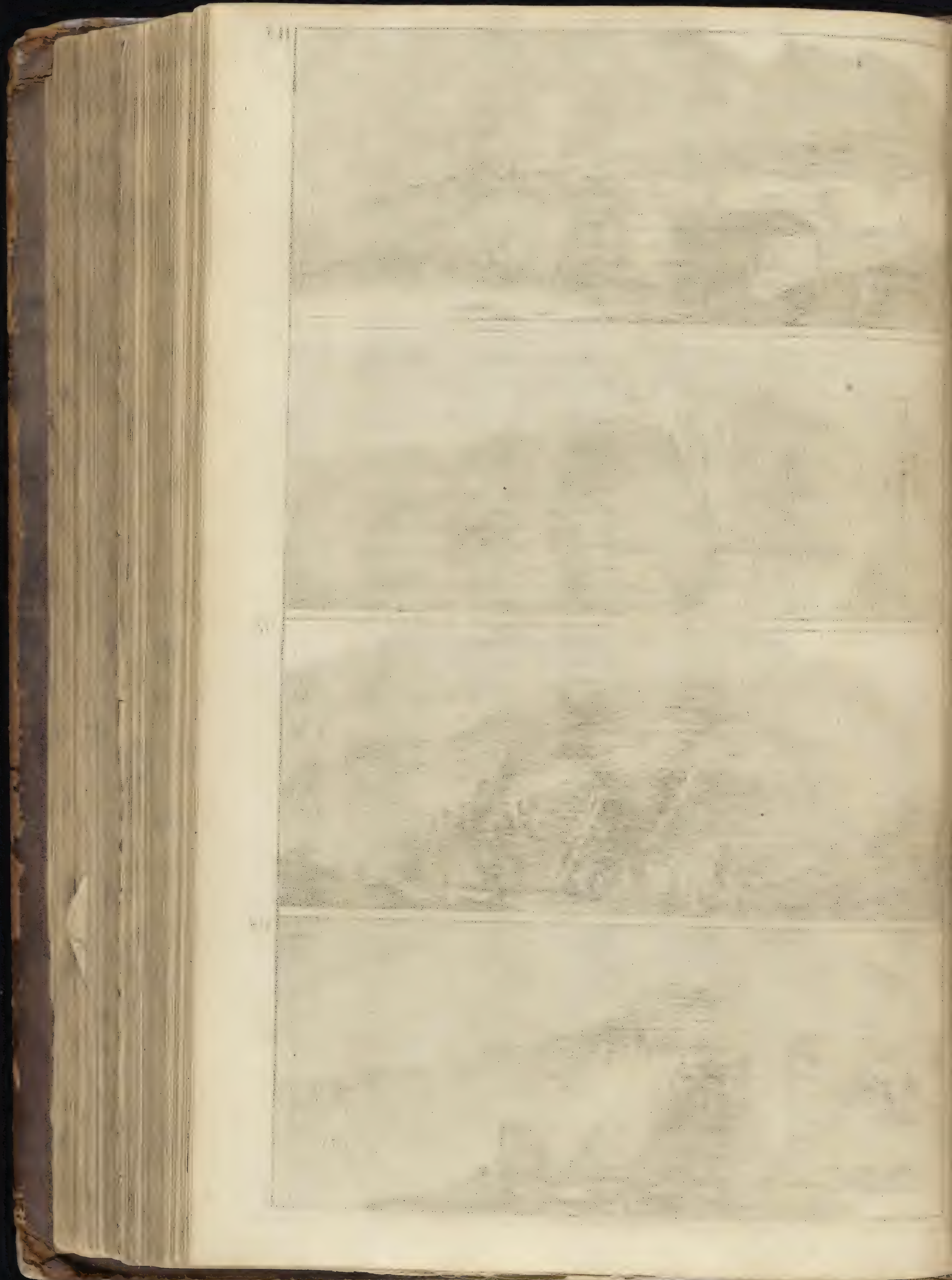

117

118

half ingegeten, en uitgehold, door ouderdom.

Boven op dit gebouw hebben de Turken een *Mosquée*. Hier aan is de *Tuyn*, daar het *Huys van Salomon* eertyds stond, daar nog eenige ruïnen, en peuynhoopen, van werden aangewezen. Benevens heen placht de *Tempel van Salomon* te staan. Wy gingen door de voornaamste Poort, die, na men kan afmeeten, uit 't geen 'er van aangewezen word, hoewel 'er geen overblyfzels meer van te vinden zyn, heel lang moet geweest zyn. Zy voerde de naam van *Porta Superba*, of de *Pragtige Poort*.

Plaats van het Huys, en Tempel van Salomon.

Gast-huys van St. Helena.

Hier na bezichtigden wy het Hospitaal *van St. Helena*, 't geen nog geheel in wezen is, en nog, tot op den huydigen dag, voor een Gasthuys van de behoeftige Turken diend.

Hier zag ik zeven groote Ketels, de rondte van welker kloekste afmetende, ik dezelve boven twee-en-twintig palmen wyd bevond, zynde beneden nog wyder, en de hoogte omtrent vier palmen: voor dezen zyn 'er acht geweest.

Gevangen-huys van den Apostel Petrus.

Wat verder komt men aan 't *Gevangen-huys van den Apostel Petrus*, waar in nog een gat getoond word, daar het yzer, met welk hy aan den hals geslooten was, in de muur heeft gesteeken. 't Is een heel donkere plaats, daar men met licht, door een klein deurtje, al bukkende, inkruypt. Hier eyndigde onze bedevaart, en vervoegden wy ons weder na het Klooster.

Tweede uitgang uit het Klooster.

Des anderen daags morgens maakten wy een anvang met de *Pynstraat*, anders de *Pynlyke*, of *Kruysweg*, geheeten. Hier wierd my voor eerst getoond de plaats, daar *Christus* gegeesseld is, wel eer een gedeelte van het Huys, of Paleys, van *Pilatus*, mitsgaders de Zaal, waar in hy veroordeeld wierd, tegenwoordig werd het door de Turken bewoond. Aan dit Paleys zyn de Trappen geweest, die men nu te Romen, aan de Kerk van *S. Jan van Lateranen*, ziet.

Nog zyn 'er groote ruïnen van in wezen, en gantsch om laag toond men de plaats, daar den Zaligmaaker de doorne-kroon wierd op het Hoofd gezet. Tegenwoordig wordze voor een Paarde-stal gebruykt.

Paleys van Herodes.

Hier na bezagen wy het Paleys van *Herodes*, waar heenen *Christus*, na dat hy gegeesseld was, wierd gezonden, en ondervraagd; doch, hebbende niet geantwoord, stuurde men hem, uit spotterny, met een witte rok bekleed, en een riet-stok in de hand, weder te rug na *Pilatus*, daar hem de Krygs-knegten in 't aangezicht spoogen, zeggende: *Propheteert ons, wie het gedaan heeft.*

Boog van Ecce homo.

Niet verre van daar ontmoet men de boog, waar op *Pilatus* den Heyland, hebbende geen schuld in hem gevonden, met zyn gescheurde lighaam, voor het volk ten toon stelde, zeggende; *Ecce homo, aanziet den mensch.* Deze boog reykt van d'eene tot aan d'andere zyde der straat, en heeft twee vensters, welke hun uitzicht op de straat hebben, en waar onder geschreven staat, ter gedachtenis van 't geen de verbitterde Jooden riepen: *Tolle, Tolle, Crucifige eum; Neem weg, neem weg, Kruyst hem.*

Andere plaatzen.

Hier by ontmoet men een Poortje, daar *Maria* haaren Zoon, met het Kruys belaaden, zag. Wat verder, daar *Christus* onder 't Kruys nederviel; en het *Simon* van *Cyrenen* op de schouderen wierd gelegd; wyders de plaats, daar het *Huys* van den armen *Lazarus*; en weinig verder, daar het *Paleys van den Ryken Man*, stond. Thans het *Huys van Veronica*, in wiens doek, daar zy het zweet van *Jesus* mede afdroogde, de gedaante van den Zaligmaaker geprent bleef: en eyndelyk de *Porta Judiciosa*, of de *Verwys Poort*, die heden geslooten is, en voor dezen eene van des Stads Poorten was, en dezelve, waar door *Jesus* wierd uitgebracht na den Berg *Calvarien*, om gekruyst te worden. In het midden staat nog de Kolom, daar het vonnis op geplakt zoude zyn geweest.

Voor by deze Poort gegaan zynde, ziet men de plaats, daar de drie Vrouwen weenden; wanneer *Christus* zeyde, *Weent niet over my, maar weent over uwe kinderen.* Hier eyndigd de *Pyn-straat*, of *Kruys-weg* die, van *Pilatus huys*, tot aan den *Berg Calvarien* gerekend, een lengte van omtrent duyzend schreeden beslaat.

Huys van den Phariseus. Van hier ons dan aan de andere zyde van de Stad vervoegende, kwaamen wy aan het *Huys van den Phariseus*, daar *Maria Magdalena* de voeten van *Christus*, met haare traanen, waschte, en met haar hair afdroogde; en daar na, aan dat van *St. Anna*, Moeder van *Maria*, de geboorte plaats van die Gelukzalige Maagd. Tegenwoordig is de kamer, waar in zy gebooren zoude zyn, onder de aarde, en de Christenen hebben 'er een Kerk gebouwd, doch zy is, by verloop van tyd, in handen der Turken gevallen, dieze tot een *Mosquée* gebruyken.

Van St. Anna.

Toorn Antonia. Thans komt men aan de grondvesten van den *Toorn Antonia*, die wel eer met trappen gehecht geweest is aan de Zuider gallerie van den *Tempel*. Wyders voort gaande, komt men aan de *Poort van S. Steven*, in de Schriftuur de *Schaaps Poort* geheeten, daar het bad, met de vyf zaalen, of voorhoven, was, by het welke *Jesus* den geenen genas, die acht-en-dertig Jaaren krank had geweest. *Joannes* 5:2. En hier mede wierd de tweede dag beslooten.

Poort van St. Steven.

Den 21sten. 's morgens, traaden wy ten derden maale uit het Klooster, en recht toe ter Stad uit, daar wy, omtrent ter verte van honderd schreeden, onder aan den Berg *Sion*, de plaats zagen, alwaar *Judas* zynen Meester verried, voor de dertig zilverlingen, daar de begraaf-plaats voor de Vreemdelingen, den *Acker des Bloeds* geheeten, voor gekoft wierd: van de welke men zegd, dat de lighamen, die 'er begraven werden, binnen vier-en-twintig uuren 't eenemaal verteerd zyn, zulks dat 'er maar het gebeent van overig blyft. Tegenwoordig worden 'er nu en dan wel misdadigers begraven. Deze plaats heeft geene Poorten, of Deuren, om in te komen, maar, boven op dezelve, teld men vyf gaten, waar door 'er de lighamen in gesmeeten werden.

Derde uitgang uit het Klooster.

Plaats daar Judas zynen Meester verried.

Weinig verder komt men aan de Spelonk, in welke acht Apostelen zich onthielden, wanneer onzen Zaligmaaker gekruyst wierd. Zy is heel groot, en geeft ingang door een Poort, tusschen de Rots. In het inkomen ontmoet men eenige steenen, op malkanderen gestapeld, Altaars wyze; de Geestelyken komen 'er ook by wylen de Mis doen. 't Afbeeldzel is te zien op N°. 116. Men vind in dezelve noch eenige stukken van schilderwerk, op de muuren.

Spelonk der Apostelen.

Vervolgens gaat men na de *Put van Nehemia*, daar het Heilig vuur, op dat het niet verlooren mogt werden, ingebracht wierd; maar, na den tyd van acht-en-zeventig Jaaren, uit de Babylonische gevankenisse weder te *Jerusalem* zynde gekomen, vond men dezelve Put vol drabbig water; met het welke, als men het hout op den Altaar nat maakte, ontstak zich het vuur daar in. 2 *Mach.* 1:22. Deze Put is omtrent vyftig vademen diep, en uyt de levende Rots gehouwen. Tegenwoordig kan men 'er het water niet in zien, en op de *Pascha* loopt het 'er echter over heen.

Put van Nehemia.

Thans komt men aan de plaats, daar de Propheet *Esaias* midden door wierd gezaagd; en vervolgens aan het Bad *Siloäm*, daar *Christus* den blinden heen zond, na dat hy zyne oogen met speekzel en aarde had bestreeken, *Johan.* 9:6. 't Vertoond zich op N°. 117.

Bad Siloäm.

Van daar gingen wy na de *Fonteyn van Maria*, uit dewelke zy, zo de Paters zeiden, komende van den Berg *Sion*, water haalde: zy heeft een fraayen afgang, met veel trappen, gelyk te zien is op N°. 118. Beneden gekomen, vind men een groote ingang. Dicht tegen over ziet men het Dorp *Siloam*, noch tamelyk met Huyzen bezet, en wel voorzien van Grotten, altemaal in de levende Rots uitgehouwen. Hier woonden de Bywyven van *Salomon*,

Fonteyn van Maria.

en

en zouden 'er ook, gelyk men by overlevering zegd, begraven zyn.

Berg der Argernis. De Berg der Schande, of Argernis, alzo genaamd, om dat 'er de gemelde Bywyven de Afgoden dienden, en'er ook zelfs dien wyzen *Koning* toe bragten, word 'er mede noch aangewezen. Buyten dit Dorp werden de Jooden begraven.

Graf van Zacharias. Tegen over *Jerusalem*, aan het Dal *Josaphats*, ziet men het graf van *Zacharias*, de Zoon van *Barachias*, van wien den Heere *Christus* spreekt *Matth.* 23: 35. *Op dat op u kome alle het regtveerdige bloed, dat vergoten is op der aarde, van het bloed des regtveerdigen Abels af, tot op het bloed Zachariæ, des Zoons Barachiæ, welken gy gedood hebt, tusschen den Tempel, ende den Altaar*, gelyk ook mede, by *Luc.* 11: 51. Dit graf is geheel uit de levende Rots, in de zyde des *Olyfbergs*, gehouwen, en verdiend een opmerkelyke bezichtiging. De weg, die zich om het zelve heen strekt, is van dezelve stoffe, en op gelyke wyze bearbeyd. Vier kolommen, aan elke zyde van het graf, draagen op haare kapiteelen de bovenbalking, daar zich de spits, Pyramidischerwyze, boven vertoond. Aan de achter zyde is een venster, of gat, waar door men veele stukken en brokken van steenen in het zelve ziet leggen. 't Gantsche gevaarte, 't geen uit een eenigen steen is gehouwen, en ten deele, by verloop van tyd, met aarde bedekt geworden, gelyk men uit de afbeelding onder N°. 119. genoegzaam kan bemerken, beslaat een redelyke ruime plaats, hebbende yder zyde de lengte van acht van myne schreeden, 't geene in 't geheel tachtig voeten, Rynlandsche maat, uitmaakt.

Benevens dit graf, ter slinker zyde, en ruim veertig treeden van het zelve af, ziet men een *Grotte*, mede uit de Rots van den *Olyfberg* gehouwen, en aangewezen met de letter A. Zy heeft de gedaante van een open portaal, met drie Kolommen voor aan; wyders de lengte van omtrent tien treeden, en de breedte de helft minder, en werd gehouden voor de plaats, waar in den Apostel *Jacobus* zich zoude hebben verschoolen, wanneer hy den Zaligmaaker door de Jooden gevangen zach neemen; hy zoud 'er ook geweest zyn, toen hy gekruyst wierd, en 'er den tyd van drie dagen, te weten, tot aan zyne verrysenis, zyn gebleven. Ter gedachtenis van het welke, de Christenen naderhand een kapel boven deze Grotte, in de Rots uitgehouwen, hebben doen maaken. Spelonk van Jacobus.

De Letter B. vertoond de brug, die over de Beeke *Kedron* legd, alwaar de Paters zeggen, dat *Christus* onder het Kruis nederviel, en wyzen ter zelver plaatze noch de vorm van zynen eenen voet aan, in de steen ingedrukt. Doch, uit dezen alleen kan afgemeten werden, hoe deze Devotarissen haar zelven bedriegen, en anderen niet als beuzelingen vertellen. Want, doe Christus het kruys opgelegd wierd om te draagen, was hy niet langer in *Gethzemane*, aan den *Olyfberg*, van waar hy na *Jerusalem* geleid werdende, om van 't Oosten in de Stad te komen, over de Beeke *Kedron* moest passeeren; maar hy was in 't Rechthuys, en moest van daar, door de straaten der Stad, na het Westen, daar *Golgotha* lag, zyn kruys torssen, en alzo is 'er geen de minste gedachte te maaken, dat onzen kruysdraagenden Heyland de Beeke *Kedron*, onderweg, kan ontmoet hebben.

Deze vermaarde Vliet, of Beek *Kedron*, ziet men tegenwoordig droog. Zy strekt langs het Dal van *Josaphat*, en heeft maar de wydte van omtrent drie schreeden, en geen ander water, dan 't geen, door de regen, van de nabuurige Bergen, komt afvlieten. Zy neemt haar begin een weynig beneden het *Graf van Maria*, loopt, omtrent drie honderd schreeden van *Jerusalem*, na 't Oosten, tusschen den *Olyfberg*, en den Berg *Moria*, door, en stort haar water in de *Roode Zee*. In voorige tyden was den Oever bezet met veele boomen, daar men 'er tegenwoordig niet een meer van ziet.

Graf van Absalom.

In de festig schreeden van het *Graf van Zacharias*, mede aan de Oost-zyde van *Jerusalem*, ziet men het Graf van *Absalom:* de Ingezetenen des Lands houden het daar voor, gelyk ook alle de geenen, die'er van geschreven hebben; welke, om hun gevoelen staande te houden, zulks tragten te bewyzen uit 2 *Sam.* 18: 18. Daar gezegd word, *Absalom had in zyn leven voor zich opgeregt een Pilaar, die in het Konings dal is, want hy zeyde, ik heb geen Zoon, om myns naams te doen gedenken. Ende hy had dien Pilaar genoemd na zyn naam, daar om word hy, tot op dezen dag, genoemd Absaloms hand.* Wel is waar dat in het voorgaande vers staat, *Ende zy namen Absalom, en wierpen hem in het Woud, in een groote kuyl, en stelden op hem eenen zeer grooten steenhoop &c.* Maar daar blykt niet uit, dat zyn Lighaam juyst daar gebleven zoude zyn. 't Is geloofflyker, dat *David*, die hem, uit overmaat van liefde, zo geweldig betreurde, het zelve van daar zal hebben doen voeren, en in zyn eygen Graf leggen, indien hier anders met deze Pilaar een Graf gemeend word; of liever, dat hy zelf een Graf voor hem heeft doen opregten. Doch, 't zy 'er mee, zo 't wil, dit is altyd zeeker, dat het den naam van *Absaloms Graf* voerd, en zo cierlyk en fraay gemaakt is, dat'er in alle d'omleggende Oorden niets diergelyks is te vinden. Het beslaat mede een ruyme plaats, en in 't vierkant twee-en-tachtig Rynlandsche voeten: want ik bevond aan elke zyde twintig en een halve voet. Maar het is veel hooger als dat van *Zacharias*, doch niet geheel uit eene Steenrots gehouwen, zynde de bovenste deelen van verscheyde stukken. Het Lighaam in zyn vierkant, met de lyst, is uit een eenig stuk, en het cierlyk bovenwerk, 't geen spits opwaarts gaat, daar by gereekend, zal het gantsche graf wel de hoogte van dertig Rynlandsche voeten bereyken. Twintig Kolommen, uit de eygenste Rots gehouwen, vercieren het zelve. Men ziet'er, door een gebrooken venster, in een kamer, allerwegen met groote brokken van peuynhoopen bezet. De voorste zyde van het graf, die zich na de weg strekt, vertoond een Berg van steenen, altemaal met de hand daar tegen geworpen, door de Arabiers, en Turken, die'er dagelyks voor by komen. Want, verfoeyende de ongehoorzaamheid en wederspannigheid van dien Prins, omtrent zynen Vader, trachten zy op het graf te wreeken, 't geen zy op den perzoon niet konnen doen. 't Gezicht hier af vertoond zich op N°. 120.

Graf van Josaphat.

Hier achter, beneven het *Graf van Absalom*, onder de Letter C. ziet men het *Graf van den Koning Josaphat*, mede in de Rots van den Olyf-berg gehouwen, doch het bovenste gedeelte van de deur, of ingang, staat maar bloot voor het gezicht, zynde al het overige, by verloop van tyd, onder de aarde geraakt, en ook zelfs den ingang, voor zo ver men hem noch zien kan, meestendeel verstopt. De bovenbalking onder de Frontispice, bevond ik zeventig palmen in de lengte, maakende elf voeten en agt duym Rynlandsche maat, men wil dat de gemelde *Koning* in dit graf begraven zoude wezen, en tracht het te bewyzen uit 1 *Reg.* 22: 51. en 2 *Chron.* 21: 1. alwaar gezegd word. *Ende Josaphat ontsliep met zyne Vaderen, ende werd by zyne Vaderen begraven, in de Stad zyns Vaders Davids, &c.* Mogelyk spruyt dit gevoelen ook wel daar uit, dat *Josaphat* het heeft doen bouwen, gelyk verscheyde andere werken in dit dal, die 'er zynen naam aan hebben doen geven. Andere beweeren dat het het graf van den *Koning Manaße* zoude zyn, om dat 'er 2 *Reg.* 21: 26. gezegd word, *Ende men begroef hem in zyn graf, in den Hof van Ussa, &c.* Die men meend hier ter plaatze te zyn geweest.

De brug die over de Beeke *Kedron* legd, daar ik hier voor van gesprooken heb, word hier noch eens, met de Letter D, aangewezen.

Kerk-hof der Jooden.

In dit Dal ontmoet men ook het *Kerk-hof der Jooden*, en op het

zelve

119

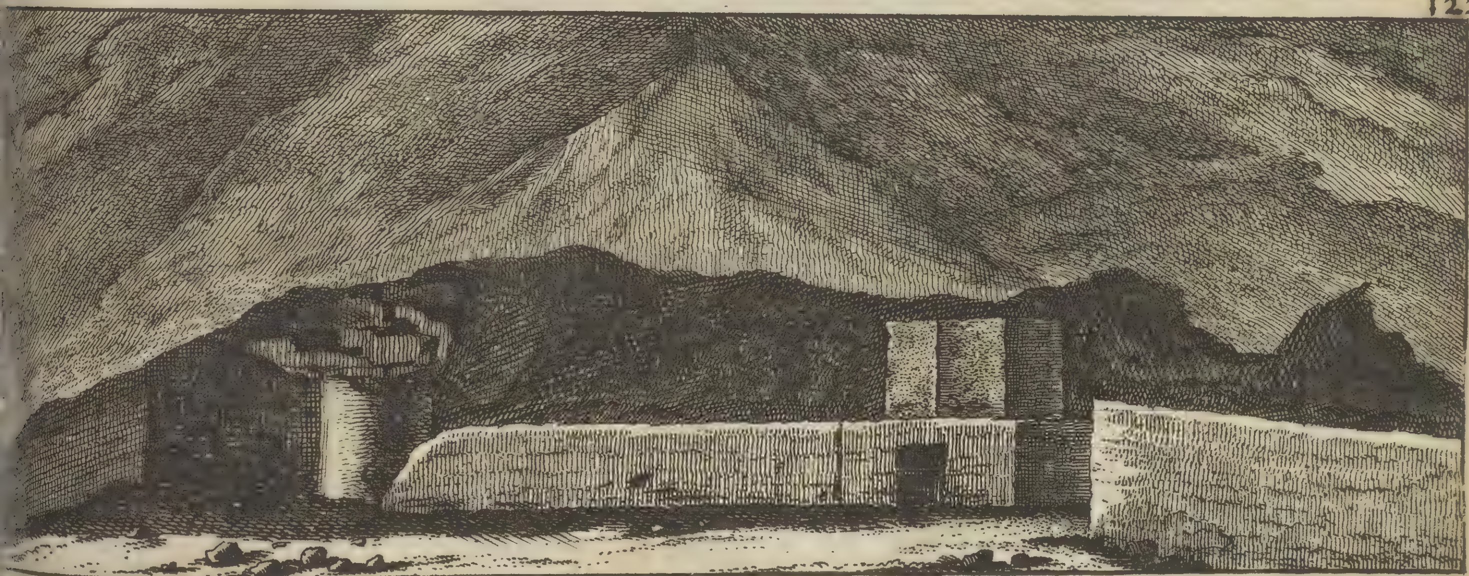

121

121

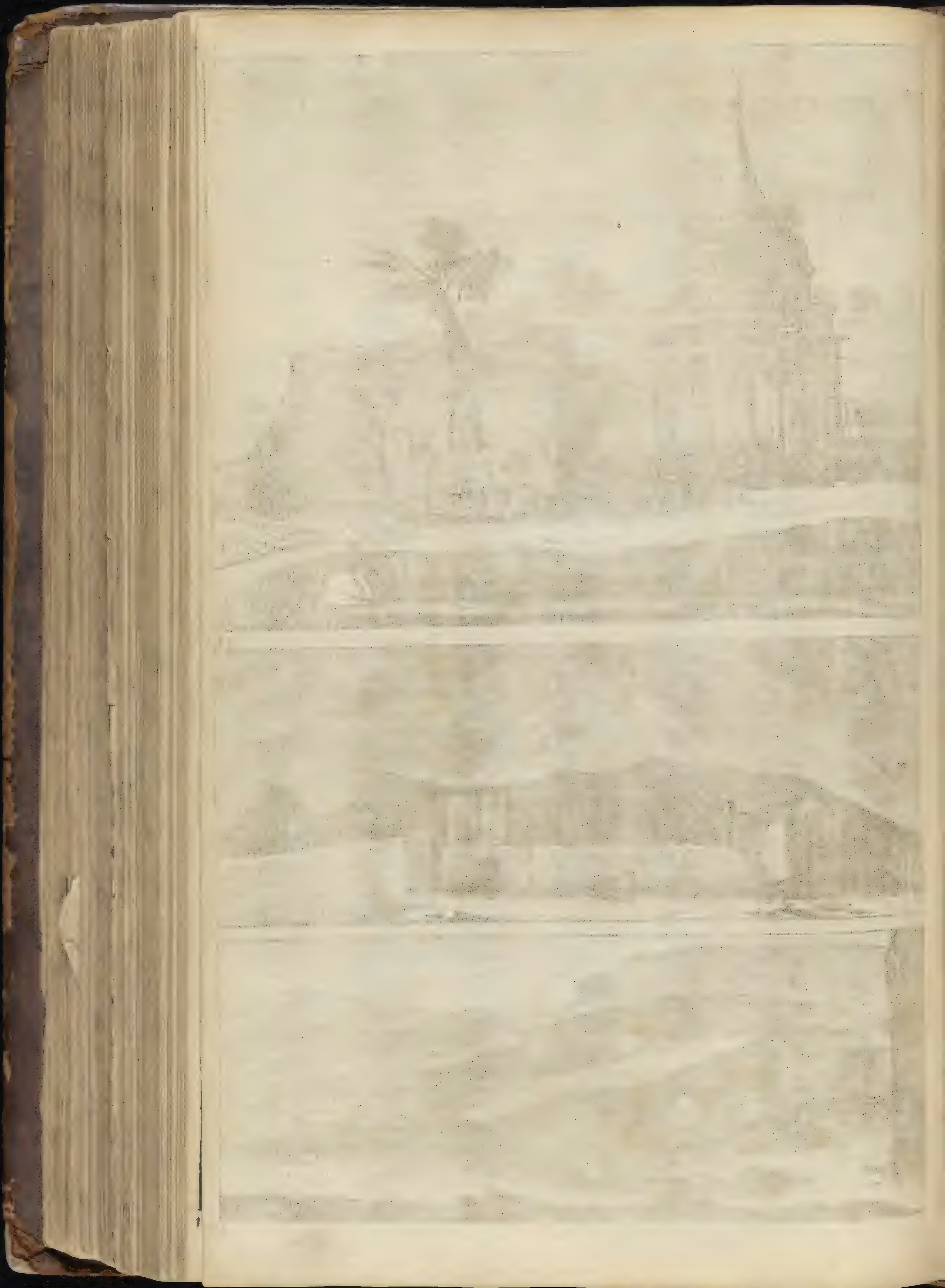

122

123

zelve een menigte van steenen, tot teeken dat ze daar begraaven zyn. Voor deze vryheid word alle dagen een *Sequin*, wel te verstaan uit het algemeen, gegeven, behalven 't geene zy dan noch voor elke plaats moeten betaalen. De reden, waar om zy haar aan deze begraaf-plaats zo veel gelegen laaten zyn, is, dat zy gelooven dat het oordeel daar ter Steede gehouden zal worden, en derhalven meenen zy, dat de geenen die hier begraven leggen, te eerder gedaan zullen hebben: dit Kerk-hof is aangewezen met de Letter D.

Van hier kwamen wy aan de grondvesten van het Huys, alwaar *Christus* de acht Apostelen liet, wanneer hy na het Hofje *Gethsemane* ging, om te bidden, en vervolgens in het Hofje zelve (want men moet weeten, dat het Hofje *Gethsemane* tegenwoordig een en het zelve, met den Olyf-hof, is) ter plaatze daar den Zaligmaaker door de Jooden gevangen wierd genomen, en verraden door *Judas*, die hem kuste. 't Was ook hier, daar *Petrus aan Malchus* het Oor af hieuw, 't geen hem door *Jesus* weder aangezet wierd. Men teld 'er noch verscheyde Olyf-boomen, van byzondere dikte, waar uit men oordeeld, dat ze ongemeen oud moeten wezen.

Gethsemane, en Olyf-hof.

Niet verre van daar, toonde men my een grooten steen, die gezegd werd dezelve te zyn, daar de drie Apostelen (*Petrus Jacobus* en *Johannes*) op lagen te slaapen, wanneer den Heiland tegen hen zeide, *kond gy niet een uur met my waaken?*

Thans komt men ter plaatze, daar *Maria* stond, toen *Stephanus* gesteenigd wierd. En wyders, aan een Steen, waar op *Maria*, ten tyde dat zy ten *Hemel* voer, haaren gordel aan *St. Thomas* liet vallen.

Noch ziet men in den zelven Hof, de Grotte, of Spelonk, in dewelke *Christus*, bloed en water zweetende, tot zynen Almachtigen Vader uitriep, *Vader, indien het mogelyk is, laat dezen drinkbeeker voorbygaan &c.*

Graf van Maria.

Uit den Hof treedende, komt men aan het *Graf van Maria*, zynde een onder aardsche Kerk, doch daar men tegenwoordig niets, als de voorgevel, van ziet. Zy is gesticht in den mond van het Dal, niet verre van *St. Stevens Poort*. Om dezelve te bezichtigen, daald men voor eerst langs zes trappen nederwaarts, wanneer, over een voorhof heen gegaan zynde, men ontmoet ter regter hand een toegemetzelde Poort, en, ter zyde van dezelve, een trap van een-en-vyftig schoone en breede treeden, ter halver hoogte van dewelke, men aan de regter hand aan een Kapel komt, waar in de graven van *St. Joseph*, den Man van *Maria*, en *St. Simeon* zyn.

Wat laager, en by na beneden, ter slinker hand, is een plaats, daar men geen reden van weet te geven, en waar van de vloer echter van *Mosaïsch* werk is, 't geen zich noch vry vers en nieuw vertoond, en derhalven niet lang gemaakt schynd te wezen.

Gantsch beneden op de grond, en ter rechter hand van de trap, ziet men een Altaar der Armeniers, ter slinker, een schoone water-bak, en agter dezelve een Altaar der Abyssynen, vervolgens treed men in de Kerk, en, wendende zich ter rechter zyde, komt men by het graf van de *Heilige Maagd*, staande niet wel in het midden, in een kleyne vierkante Kapel, van omtrent vier treeden lang, daar men door twee kleyne deuren ingaat. De plaats daar haar Lighaam zoude gelegen hebben, is bedekt met een graauwe marmersteen die op verscheyde plaatzen gebrooken is, leggende ter hoogte van omtrent drie voeten van de grond. De Latynsche *Paters* zyn in het bezit van deze Kapel, en niemand, als zy, vermag daar de Mis te doen. Doch agter deze Kapel is een andere, welke de Grieksche geestelykheyd toebehoord. Ter rechter zyde van het Graf der *Heilige Maagd*, heeft men een Turksche *Mosquée*, en ter slinker een Kapel der *Jacobiten*. In deze Kerk hangen een-en-twintig Lampen; want, dewyl ze geen ander licht ontfangd, als door de deur, en door een venster, boven het Altaar van

de

de Kapel der Grieken, is het 'er vry duyster.

Uit deze Kerk weder boven zynde gekomen, gingen wy over de Beeke *Kedron*, en bezagen de plaats, daar *Stephanus* gesteenigd wierd. Hier wierd my een groote steen aangewezen, daar men zegd dat zich een gedeelte van zyn Lighaam ingedrukt heeft, mitsgaders de Put, daar de Jooden hem inwierpen.

Plaats daar Stephanus gesteenigd wierd.

De Afbeelding van alle deze Oudheden, werd den Lezer aangewezen met N°. 121. in dewelke de gemelde graven, en andere Oudheden, by malkander zyn geteekend, om te beduyden, hoe zich dezelve, als men omtrent *Jerusalem* staat, aan het gezicht vertoonen. De Letter A. wyst aan het Graf van *Absalom.* De B. de *Grotte van den Apostel Jacobus.* De C. het *Graf van Zacharias.* De D. het *Kerk-hof der Jooden*, welke in de laagte van het Dal *Josaphats* is. De E. de Brugge over de *Beek Kedron.* De F. de plaats daar *Christus* onder het Kruis nederviel.

Toen keerden wy weder na het Klooster, en naamen het middagmaal. Na den middag voor de vierde maal, ten zelven eynde, uit het Klooster getreeden zynde, vervoegden wy ons buyten de *Poort van Damascus*, en bezichtigden voor eerst, de *Spelonk*, of *Grotte*, *van den Propheet Jeremias*, daar men noch zyne slaap-plaats in aanwyst. 't Is een zeer fraaye en heldere *Spelonk*, in de Rots gehouwen, omtrent in het midden onderschraagd door een Pilaar van de zelve Rots, gelyk in de afbeelding op N°. 122. gezien kan werden. In deze zoude hy zyne Klaag-liederen gemaakt hebben.

Vierde uitgang uit het Klooster.

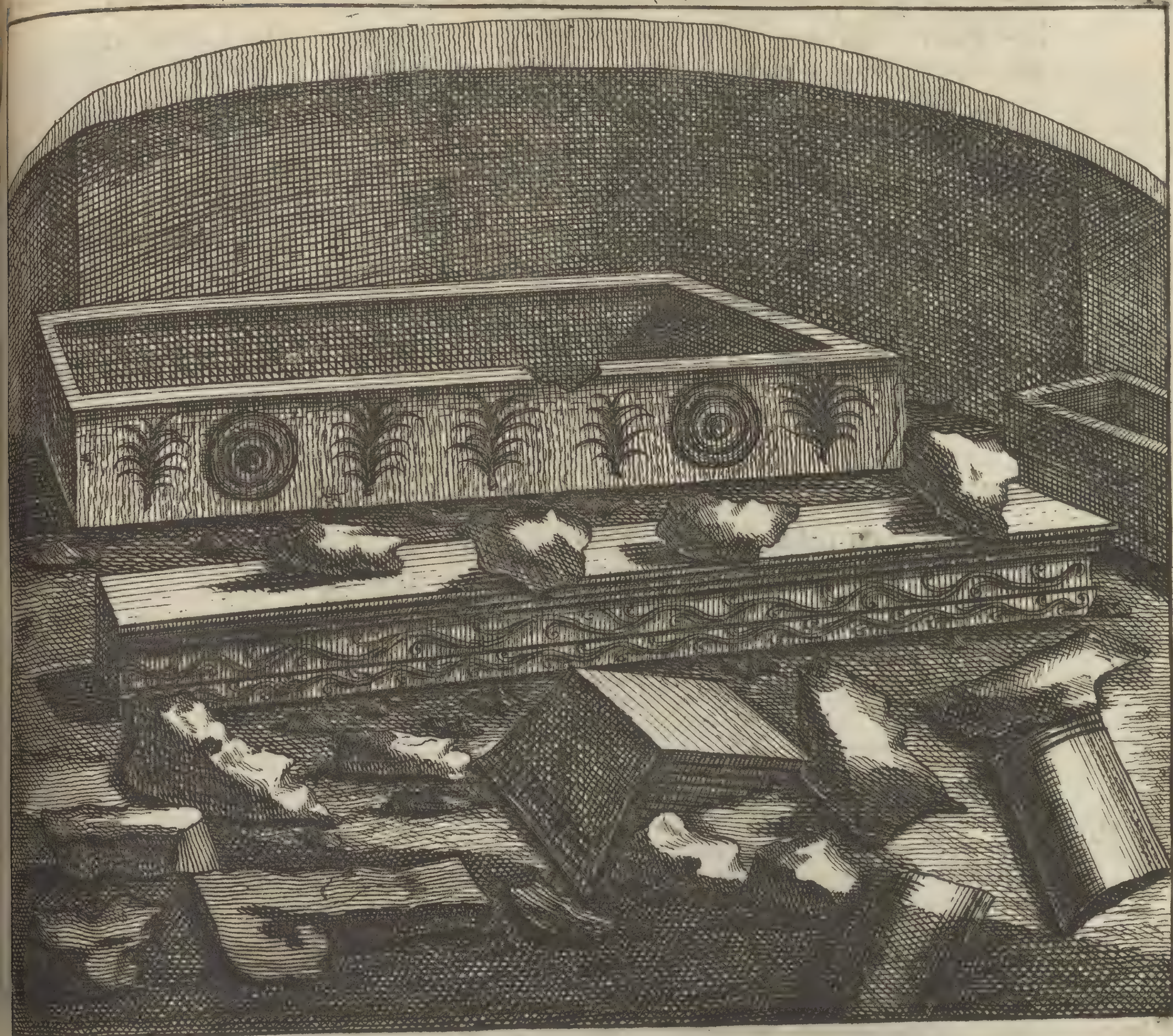
Spelonk van Jeremias.

Als dan komt men aan de *Gevangenis* van den gemelden *Propheet*, daar hy tot de keel toe in het water stond. Hier loopt een Brug, met twee boogen, over heen, en ziet men noch eenig water in dezelve Put, als op N°. 123. werd aangewezen.

Omtrent een Italiaansche myl buyten *Jerusalem*, ten Noorden, heeft men de vermaarde begraaf plaatzen *der Koningen van Jerusalem*, waar aan komende, treed men voor eerst, door een boog, in de Rots gehouwen, en komt aldus in een groote, en tamelyk hooge vierkante voorzaal, waar aan de Rots tot wanden verstrekt. Hier uit getreeden, ontmoet men, ter slinkerhand, een Galderye, rustende op verscheyde Kolommen, en hier en daar vercierd met een soort van Lof-werk, in de Rots gehouwen. Aan het eynde van de Galderye, wat nederwaarts gaande, is een kleyne opening, daar men door moet kruypen, om in een groot vierkant vertrek te komen, 't geen ettelyke kleyne deuren heeft, welke ingang tot vyf a zes andere kamers geven, die yder veertig of vyftig treeden in hun vierkant hebben, mitsgaders verscheyde andere kleynder kamertjes om heen, van welke eenige ovens-wyze gemaakt zyn. In deze kamers wierden de Lyken geplaatst, op verhevene banken, ter hoogte van twee of drie voeten, in de Rots gehouwen, gelyk ook wel op de grond neder. Ik vond daar in vyf en dertig begraaf-plaatzen. In de andere heeft men 'er mede eenige, en werden 'er in 't geheel tot omtrent vyftig geteld. In eene dezer kamers, die deswegen boven allen uitmunt, zagen wy noch drie kisten, d'eene verbrooken, doch d'andere twee noch in hun geheel, en altemaal open, op de voornaamste staan van vooren gehouwen, twee ronden, als Cirkels, yder met verscheyde linien benevens malkanderen. Tusschen dezelve vertoonen zich drie Lofwerken, als palm-vederen, en aan elke zyde een, maakende aldus een getal van vyf. Het dekzel, 't geen daar voor op de grond legd, is mede met Lof-werk vercierd, de verbrookene stukken van de derde kist, leggen voor dezelve neer, en hebben ook wel eer met diergelyke cieraden gepronkt. Ik teekende deze kisten, met grooten haast, terwyl onze toortzen noch brandeden, en zyn dezelve hier aangewezen met N°. 124. Deze drie Graven meend men te zyn, die van de Koningen

Begraafplaatzen der Koningen van Jerusalem.

Ma-

Manasse, zynen Zoon *Ammon*, en *Josia*. Deze kamer is kleyn en laag van verdieping. 't Geen ik hier ook zeer aanmerkelyk vond, was de deur van den ingang, die geloofd werd uit dezelve Rots te zyn gearbeyd, zodanig als zy in haar herre hangd, te weeten, twee oogen aan de deur, en twee krammen aan de Rots, welke uitwaarts staan, en daar de deur op draayd. Men moet zich verwonderen, als men bezeft, hoe dit gantsch gevaarte, onder de berg, uit de Rots is gehouwen, zonder dat 'er yts anders toe gebruykt is: en noodzaakelyk moet het altemaal by toortz-licht zyn geschied, dewyl 'er geen de minste opening is, om ander licht door te konnen ontfangen.

Kan niet na laaten hier, in het voor by gaan, by te voegen, dat, eenige dagen in het Klooster geweest zynde, my des avonds wierd aangezeid, dat my des morgens de voeten zouden werden gewassen, volgens het gewoonlyk gebruik, 't geen, aan alle die tot *Jerusalem* komen, werd gedaan. Het geschiedde mede aan drie *Paters*, die ook nieuwelings aldaar waren gekomen, deze Plegtigheid wierd toenmaals gedaan op de boven galdery, tegen over de Kerk deur, alwaar alle de Geestelyke personen in het Klooster tegenwoordig zyn: men werd 'er gezet in een fraayen arm stoel, waar voor een koelvat met warm water staat, 't geen met roosebladeren, en andere bloemen en kruyden, bestrooyd legd, daar men den eenen

Voet-wassing in het Klooster.

voet, die men expres te vooren zelfs gereynigd heeft, inzet. Dus wast u den Pater, op zyn eene knie leggende, dezelve: het geschiedde my van den Pater *Vikario*, ter oorzaak dat als toen den Pater *Guardiaan*, of *Reverendissimo*, zich tot *Bethlehem* onthield. De wassing gedaan zynde, kust hy die uw gewassen heeft, den voet, en zo doen vervolgens alle de Geestelyken van het Klooster, na het welke men, tot teeken van dankbaarheid, den hand kust, van die geene die uw den voet gewassen heeft: dit gedaan zynde, gaat men alle met een brandende waskaars in processie rondom de galdery van 't Klooster, en zo vervolgens in de Kerk, daar de gewoonlyke gebeden werden gedaan, waar mede deze Plegtigheid een eynde neemd.

XLIX. HOOFDSTUK.

Togt na Bethanien, en Heilige plaatzen, tusschen Jerusalem, en daar, mitsgaders omtrent Bethanien gelegen.

Togt na Bethanien.

Na alle de gemelde Heilige plaatzen, in en omtrent *Jerusalem*, bezichtigd te hebben, begaven wy ons, den 22sten. der gemelde Maand October, s' morgens vroeg, na *Bethanien*, en ontmoeteden voor eerst, niet verre buyten de Stad, de plaats, daar *Judas*, na dat hy den Heere *Christus* had verraden, zich verhing; en vervolgens die, daar onze Zaligmaaker den Vygeboom vervloekte.

Plaats daar Judas zich verhing.

Huys van Simon den Melaatschen.

Verders aan *Bethanien* naderende, ziet men het Huys van *Simon den Melaatschen*, daar *Maria Magdalena* de kostelyke zalve over de voeten van den *Heyland* uitstortte *Marc*. 14: 3.

Hier na komt men in *Bethanien*, 't geene omtrent drie Italiaansche mylen van *Jerusalem* werd gerekend. En ziet daar voor eerst, op een kleynen Berg, of Heuvel, de ruïnen van het *Huys*, of *Kasteel van Lazarus*, en, beneden aan den voet van den zelven Heuvel, zyn Graf, daar Christus hem vier dagen na dat hy den Geest had gegeven, uit opwekte, mitsgaders den steen, daar het mee toegeslooten wierd. Men daald 'er in, langs twintig treeden, in de Rots gehouwen, dog vry wat ongemakkelyk. Ten eynde van dezen komt men aan een trap, van zes houte treeden, en door der zelver midden in een kleyne Kapel, waar uit men, wendende ter slinker hand, in het Graf zelve treed. 't Is een kleyne grotte, met een tafel, daar het lighaam van *Lazarus* op gelegd wierd, en, op welke tegenwoordig, door alle de Priesters, die zich te *Jerusalem* bevinden, zonder onderscheid, de Mis gedaan word.

Kasteel van Lazarus.

Het Dorp *Bethanien* doed zich van buyten op, gelyk op N°. 125. werd aangeweezen, alwaar de ruïnen van het Huys *van Lazarus*, met de Letter A. zyn geteekend. Het bestaat in weinige Huyzen, niet veel beter als Hutten. d'Arabiers, die hier woonen, geneeren zich met den Landbouw. Men heeft 'er ook eenige Olyf-boomen, die goede vrugten draagen.

Bethanien.

Buyten *Bethanien* ziet men de fondamenten, of grond-vesten, van het *Huys van Maria Magdalena*, gelyk ook die van het Huys van *Martha*, beyde Zusters van *Lazarus*, en daar dicht by de water-put, alwaar *Martha* tot den *Zaligmaaker* zeyde, *Heere, indien gy hier waart geweest, myn broeder zoude niet zyn gestorven. Joh*. 11: 21. Ik dronk een goede teug van het water der gemelde Put, en vond het zeer goed. Hier by legd een grooten steen, daar *Jesus*, komende van *Jericho*, op ging zitten rusten, en met *Martha*, over het sterven van haar Broeder *Lazarus*, sprak. Voortgaande na den Olyf-berg, komt men aan het *Vlek Bethphage*, alwaar *Christus* was, wanneer hy om d'Ezelinne stuur-

Huys van Maria Magdalena.

Bethphage.

A 125
A

C
B
B 125

ſtuurde, met dewelke hy zyne intrede, op Palm-zondag, in de Stad *Jeruſalem* deed.

Hier begind den *Olyf-berg*, en ziet men de *Doode Zee*, berucht wegens het verzinken der bekende vier Steden. 't Gezicht van den gemelden Berg vertoond zich in de teekeninge N°. 125. De *Doode Zee* is aangewezen met B. en daar de Jordaan zich in dezelve ſtort met C. Bekwaamlyk kan aan de ſlinker zyde, van waar ik het teekende, gezien worden, hoedanig hy, met een tak, of arm, daar in loopt.

Vervolgens kwamen wy aan een Huys, dat tegenwoordig door de Turken word bewoond; hier zouden d'Apoſtelen in geweeſt zyn, wanneer den Heere *Chriſtus* ten Hemel voer, 't geen den Engel hen kwam boodſchappen. Zeggende: ziet gy de *Hemel-vaard Chriſti* niet? En, hoewel deze omſtandigheden vry wat verſchillen, van 't verhaal van *Lucas*. Cap. 24. vs. 50, 51. en in de Handelingen der *Apoſtelen* 1: 9, 10, 11. zouden deze *Paters* deze overlevering niet gaarne tegen geſproken hebben. Daar na komt men aan de plaats, daar men zegd, dat de Zaligmaaker ten Hemel is opgevaaren; zynde aldaar tegenwoordig een *Moſquêe* der Turken, die in het midden een kleyne Kapel heeft, en een vryen ingang aan de Chriſtenen toelaat.

Plaats daar Chriſtus ten Hemel is gevaaren.

Thans wyſt men een Kolom aan, ſtaande in d'aarde, alwaar de plaats zoude wezen, daar den Engel tot *Maria* kwam, en haar zeyde, dat zy binnen drie dagen zoude ſterven.

Spelonk van S. Pelagia.

Hier by toond men de *Spelonk van S. Pelagia*, een vermaarde Hoer, die, berouw hebbende van haar ontuchtig leven, in mans kleederen, om niet bekend te zyn, hier haare zonden kwam beweenen, en 'er ook geſtorven is.

Wyders toond men de plaats, daar *Chriſtus* zyne Diſcipelen het *Vader ons* leerde: gelyk ook, daar hy het oordeel Predikte, alwaar nog een ſtuk van een Kolom ter gedagtenis ſtaat.

Spelonk der Apoſtelen.

Wat verder voort gaande, ontmoet men een groote *Spelonk*, met twaalf boogen, door de Keyzerin *Helena*, ter gedagtenis van de twaalf Apoſtelen, geſticht, ter inzicht, dat zy het *Geloofs* Formulier aldaar te zamen geſteld zouden hebben.

Spelonk der Propheeten.

Vervolgens zagen wy de *Spelonk der Propheeten*, die de verwoeſting van *Jeruſalem* voorzeyden. Zy is heel groot, en heel uit de levende Rots gehouwen. In den ingang, of het eerſte vertrek, ziet men boven een rond gat, daar het licht door ſchynd; en zynde wyders, met brandende toortzen, in het tweede, 't geen zeer groot is, getreeden, vind men 'er hunne Graf-ſteden, welke vyftig in getal zyn, mitsgaders zes Kolommen, van zonderlinge dikte, mede uit de Rots gehouwen. Ik nam de maat van een der zelven, en bevond ze acht-en-tachtig Palmen in den omvang. In het inkomen, ter ſlinkerhand, ontmoet men een heel groote doorgang, daar men bukkende moet ingaan. Hier vond ik veele andere vertrekken, doch die, door het inſtorten van het bovengewelf, meerendeel verſtopt zyn. Zo men voorgeeft, zouden dezen zich ſtrekken, tot aan de plaats, daar d'Apoſtelen het *Credo*, of Geloof, hebben gemaakt, die 'er egter een goed ſtukweegs van daan legd.

Deze *Spelonk* is zeer vreemd, en fraay om te zien: doch de begraafplaatzen zyn niet zo heerlyk, als die in de *Spelonk* der Koningen, vermits 'er voor yder lighaam maar een plaats in de Rots is uitgehakt, ter grootte, daar bekwaamlyk een Lyk in kan leggen, en altemaal in de zyden van de Rots, twee of drie voet hoog van de grond, gelyk men in veele Oude *Grotten* van *Italien* vind.

Thans kwamen wy op den Olyfberg, ter plaatze daar *Chriſtus* de Stad *Jeruſalem* beweende. Voor dezen heeft 'er een Kerk der Chriſtenen geſtaan, doch tegenwoordig is ze in een Turkſche *Moſquêe* veranderd.

Van hier traaden wy, door de *Poort van St. Steven*, weder in de Stad, en vervoegden ons na het Klooſter, daar wy op den middag aankwamen.

L. HOOFDSTUK.

Togt na Bethlehem, en beschryving der Heilige plaatzen in en omtrent Bethlehem gelegen.

Togt na Bethlehem.

Des anderen daags, den 23sten. der Maand October, s' morgens ten acht uuren, trad ik weder uit het Klooster, verzeld door twee *Paters*, en den *Drogeman*, om my na *Bethlehem* te vervoegen: wy naamen den weg door de Woestyn, ten eynde gelegentheid te hebben, om alles te bezichtigen.

Salomons Vyver.

Niet verre van *Jerusalem*, komt men aan een Vyver, welke men zegd door den Koning *David*, of liever *Salomon*, gemaakt te zyn, die 'er zich dikwils ging verlustigen. Zy heeft de lengte van honderd vyftig, en de breedte van zestig schreeden, doch is tegenwoordig droog. By deze Vyver is de plaats, daar *Salomon* tot Koning wierd *gezalfd*.

Klooster van Georgiaanen.

Wat verder in de laagte, heeft men een *Klooster der Georgiaanen*, van boven tot beneden, op de Grieksche wyze, beschilderd. By het hoog Altaar is een gat, met zilver beslagen, alwaar gestadig tien zilvere Lampen hangen te branden. Hier zeggen de Ingezetenen, dat de Cipres-boom heeft gestaan, daar het Kruys van Christus van gemaakt zoude zyn.

Kerk van het Heilige Kruys.

Omtrent ter verte van een uur, buyten *Jerusalem*, vind men de *Kerk van het Heilige Kruys*, welke zeer fraay is, en by de Grieken bezeten werd. Hier wyst men ook aan de plaats, daar het hout van des *Zaligmaakers Kruys* is afgehouwen. Men ziet 'er noch in, een kleyn Kruysje, 't geen gezegd word van het zelve hout te wezen.

Huys, en begraafplaats der Machabeën.

Weinig van daar, op een zeer hoogen Berg, ontmoet men de *Begraafplaatzen der Machabeën*, gelyk ook de peuyn-hoopen van hun Huys. Van de begraaf-plaatzen ziet men noch zeven boogen, waar onder hunne lyken gelegen hebben. Hoe Heerlyk en prachtig dezelve geweest zyn, leest men in het eerste Boek der *Machabeën* Cap. 13. ℣. 25. daar gezegd word: *Ende Simon eenige zendende, nam de beenderen van zynen Broeder Jonathan; ende zy begroeven hem te Modin, de Stad zyner Vaderen: Ende Simon bouwde over het Graf zyns Vaders; ende zyner Broederen, een gebouw, en trok het op met geslepene steenen, van achteren, en van vooren, cierlyk in het gezicht. Ende hy stelde daar op zeven Pyramiden, de eene regt over d'anderen, voor zynen Vader, zyne Moeder, ende zyne vier Broeders, ende by dezelve maakte hy Instrumenten, rondom stellende eenige groote Pilaaren, ende hy maakte op de Pilaaren allerhande soorten van Wapenen, tot eenen eeuwigen naam, ende by deze Wapens, Schepen ingehouwen, om gezien te werden, van alle die by de Zeevaaren te Modin, het welke nog is tot op dezen dag, enz.*

Aldus kwamen wy in het *Dorp van S. Jan.* Ter plaatze, daar dezen Heilig gebooren is, ziet men een *Spelonk*, in de Rots uitgehouwen, waar op men een Kerk gebouwd heeft, die den naam *van S. Jan* voerd, en aan de *Paters Franciskanen* behoord. Dit Dorp word door d'Arabiers bewoond, en vertoond zich als N°. 126. uitwyst. 't Koepeltje, 't geen men in het zelve ziet, is van de gemelde Kerk; en de ruïnen op den hoogen Berg, zyn die van de Graven der *Machabeën*. Hier omtrent is dat gebergte van *Judea* geheel steenachtig, en moeyelyk te gebruyken. — Dorp van S. Jan.

Onzen weg vervolgende, kwaamen wy aan de plaats daar de Maagd *Maria*, haar Nicht *Elisabeth* ging bezoeken. — Plaats daar Maria Elisabeth bezogt.

Men

Men ziet 'er noch een groot overblyfzel van een Gebouw, verbeeld op N°. 127. 't geen men meend van een Kerk te zyn, welke de Keyzerin Helena aldaar, ter gedagtenis, had doen ſtichten.

Eenige honderd treeden nederwaarts gaande, ter rechter zyde, komt men aan een zeer ſchoone Water-put, welkers water van de bygelegene Bergen daar in komt loopen.

Thans wend men zich na *Modin*, gelegen op een zeer hoogen Berg. 't Was wel eer een zeer vermaarde Veſting, of Stad der *Machabeën*, dog nu een ſlegt Dorp, gelyk tegenwoordig de plaatzen meeſt zyn, daar in de Schriftuur gewag van gemaakt werd. 't Werd verbeeld op N°. 128.

Woeſtyn van Johannes den Dooper. Vervolgens komt men in de *Woeſtyn van Johannes den Dooper*, en wyders aan de *Spelonk*, daar zy, hoewel buyten de Schrift, van vertellen, dat 'er *Eliſabeth* haaren Zoon inbracht, om hem voor de woede van *Herodes* te verbergen, en waar in hy veele Jaaren zoude geleeft hebben. Deze *Spelonk*, of *Grotte*, is in de levende Rots gehouwen, aan het hangen van een berg, waar beneden zich een zeer ſteenachtig dal ſtrekt. Zy heeft twee gaten, als venſters, aan elke zyde, een onder het onderſte boomtje, 't geen men uit de Rots gewaſſchen ziet, gelyk d'Afbeelding op N°. 129. aanwyſt. Men ziet ook nog in dezelve een plaats, van gedaante als een bedſtede, in de Rots uitgehouwen, welke dien Heilig tot ruſt-plaats zoude gediend hebben. Ter zyden van de Spelonk vloeid een Fonteyn, welkers water in een groote ronde bak, mede uit de Rots gehouwen, en weinig boven de grond verheven, word ontfangen, van waar het dan weder door het gebergte nederwaarts loopt: boven de Spelonk ſtaan nog eenige overblyfzelen van een groot gebouw, 't geen een Klooſter ſchynd geweeſt te zyn. By de gemelde Fonteyn, welkers water heel goed is, hielden wy het middagmaal, ter plaatze daar men de twee Paters verbeeld ziet.

Vlakte van Therbinte. Hier na komt men aan de *Vlakte van Therbinte*, alwaar *David* den Reus *Goliath* doodde, welke plaats men van verre maar aanſchouwd.

't Is een wydluftige vlakte, ftrekkende zich tusschen het gebergte.

Niet verre van daar, beneden aan het gebergte van *Judea*, komt men aan de Fonteyn, by de welke *Philippus* den Kamerling van de Koningin Candace doopte, aangewezen met N°. 130. 't Water, daar wy hertig van dronken, was heel goed, en vloeid ter halver hoogte van de midden-muur, uit een half ovaal, als een nis, en loopt over een halve ronden fteen, Fonteyns wyze, op de grond. De Fonteyn is van groote fteenen gemaakt. Achter dezelve ftaat nog een groote ruïne van een Kerk, welke door de Keyzerin *Helena* zoude zyn gefticht. Zy vertoond zich achter het geboomte. Wanneer de Kinderen Izraëls gelegerd waaren in de Woeftyn Paran, gelyk *Numeror.* 13. verhaald werd, wierd Mozes van God bevolen, dat hy uit elke ftam een Man zoude nemen, en dezelve na 't beloofde Land zenden, om het zelve te verfpieden, en te zien hoedanig het zelve was. Van welke een tros druiven, afgefneden zynde in het Dal *Efcol*, die zy met haar tween op een draag-ftok droegen, tot Mozes in 't Leger te rug gebracht wierd. Welk Dal *Efcol*, waar het recht te vinden waare, mogelyk aan alle anderen zoude duifter zyn. Doch deze Paters weten niet alleen dit Dal aan te wyzen; maar ook, dicht by deze Fonteyn, de nette plaats, daar deze weergaeloze druiftros afgefneden is.

Vervolgens pafleerden wy de plaats, daar de vyftig Kolommen, welke tot *Bethlehem* in de Kerk ftaan, uit het gebergte zyn gehouwen, de teekenen daar af vertoonen zich nog in de Rots, daar ze met de hamer en beytel, geheel van een ftuk, uit zyn gearbeyd.

Thans komt men aan een Dorp *Beitiela* geheeten, waar omtrent men *de Vlakte van Sennacherib* ziet; met dien naam genoemd, ter oorzaak dat het Leger van *Sanherib*, of *Sennachérib*, Koning van *Affyrien*, aldaar by nacht, door een Engel, gantsch en al wierd verflagen, gelyk gefchreven ftaat *Jefai.* 37: 38. alwaar de Propheet zegd: *Toen voer den Engel des Heeren uit, ende floeg in 't Leger van Affyrien, honderd-en-vyf-en-tachtig duyzend: ende toen zy zich des morgens vroeg opmaakten, ziet die alle waaren doode ligbaamen. Zo vertrok Sanherib, de Koning van Affyrien, ende toog heenen &c.*

Vlakte van Sennacherib.

Noch een weinig voortgetoogen zynde, kwamen wy te *Bethlehem*, omtrent een uur voor Zonnen-ondergang. Eerft vervoegde ik my na de Kerk, die aan *S. Catharina* gewyd, en in het bezit der Grieken, is. Hier zag ik de gemelde vyftig Kolommen. Achttien trappen nederwaarts gaande, onder de Kerk, komt men in een Grotte, of Spelonk, waar in men u vertoond (doch echter meer by verbeelding, dewyl de Grieken, in een Kapel hier nevens, de rechte plaats bezitten) de geboorte plaats van onzen Zaligmaaker, gelyk ook de plaats, daar *Maria* het kindeken in de Kribbe leyde, mitsgaders die, daar de drie *Koningen* het aanbaden. Men ziet 'er mede een fteen, waar op *Maria* zoude gezeeten hebben, wanneer de drie *Koningen* den Jong-gebooren *Jefus* aanbaden. Deze Spelonk is geheel in de Rots uitgehouwen, en zo groot en hoog, dat men 'er bekwaamelyk kan gaan. Men ziet 'er mede een Altaar, daar men den naam van *Jofeph* aan geeft, mitsgaders de *Graf-fteede der Onnozelen*, aldus geheeten, om dat 'er verfcheyde onnozele, of Jonge kinderen, met hunne Moeders in deze Spelonk verborgen, om hals gebracht, en begraven zouden zyn.

Komft te Bethlehem.

Geboorte plaats van Christus.

Van hier vervoegde ik my in het Klooster, daar ik door den *Padre Reverendiffimo* zeer beleefdelyk wierd ontfangen, en verwelkomd, te meer, door dien my den Heer *Lub* met een brief van voorfchryving aan hem had begunftigd, waar voor hy, even als de *Pater Procucator*, *Paulus à Milonico*, tot *Jerufalem*, groote eerbiedigheid betoonde, vermits den Heer eenige Jaaren te *Rama*, ten dienfte van het Klooster, het Pro-

Beleefd onthaal van den Autheur in het Klooster.

Procuratorschap had waargenomen. Ook waren 'er eenige *Paters*, die ik in *Egypten* gekend, en met eenige beleefdheden verplicht had, waar voor zy my, gelyk ook te *Jerusalem*, de uiterste dankbaarheid trachteden te betoonen: zelfs had ook de *Padre Reverendissimo* de beleefdheid, van my een verblyf, buyten alle kosten of vergelding, voor vyf a zes Maanden, in het Klooster aan te bieden, door dien hy, al voor myne komst, had verstaan, dat ik my over al bezich hield met de voornaamste dingen af te teekenen, gelyk ik dan ook hier geen grooter dienst aan de Geestelyken kon doen, als hen myne afteekeningen te toonen. Om kort te gaan, men verhief my hier, als een Man, daar men alle eerbiedigheid voor betoonde, en wiens gelyk men zeide nooit in het Klooster te zyn geweest. De *Padre Reverendissimo*, die my al zo zeer verhefte, als ymand zyner onderhoorige Geestelyken, was een heel eerlyk Heer, geboortig van Milanen, uit een voornaam geslacht, en genaamd *Petrus Marinus*; zyn deugtzamen en minnelyken omgang, bracht hem in groot aanzien, zelfs ook onder de Mahometaanen. Hy toonde my drie kamertjes, welke hy ten dienste der Pelgrims deed bouwen, zeggende, dat het hem moeyde, dat wy hier in het Klooster zo weinig plaats tot geryf hadden, mitsgaders dat, alzo hy binnen korten tyd stond te vertrekken, hy geerne eerst zyn aangevangen werk had willen voltooyen; dat hy derhalven over vry wat onkosten heen had gestapt &c: Inder daad zy zyn alhier zeer groot, want de Turken laaten niet toe, dat men den eenen steen op den anderen legd, of men diend ze wel tegen zilver op te wegen, anderzins behoefd men niet te hoopen, dat men verlof tot het opbouwen of verhelpen, van eenig ding, zal verkrygen.

Ook kost de vergunning, van zich te *Jerusalem*, en elders in het *Heilig land*, te mogen onthouden, aan de *Paters* een veel grooter somme, als de meeste menschen zouden konnen gelooven: en het is zeeker, by aldien den Koning van *Spanjen* hen de middelen daar toe niet beschikte, dat zy hunne verblyf-plaats daar niet lang zouden konnen behouden. De gemelde Koning heeft, al voor eenige Jaaren, een *Procurator* van *Jerusalem* tot *Constantinopolen* gezonden, dien ik daar by mynen tyd noch gezien heb. Deze had ordre, om, indien hy het zodanig wist te besteeken, dat het Heilig graf in de handen der Latynsche Geestelyken mogt komen te geraaken, drie honderd duyzend Ryksdaalders aan te bieden, en, zo hy kans zag, om zyn oogmerk daar mede te bereyken, noch op honderd duyzend niet te zien: doch men heeft het niet konnen verkrygen, ter oorzaak dat de Grieken, welke onderzaten van den Grooten Heer zyn, door middel van een zeekere somme, die zy met de uiterste moeyte, aangezien hunne armoede, by een brachten, zo veel wisten uit te werken, dat zy 't den Latynen uit de neus geboord hebben, zulks dat 'er niemand vermag de Mis te doen, als zy alleen.

LI. HOOFD-

LI. HOOFDSTUK.

Togt na de Gezegelde Spring-bron, en beschryving van eenige andere Heilige plaatzen, in en omtrent Bethlehem gelegen. Manier om zich de teekenen der Jerusalemsche reys op den arm te zetten &c.

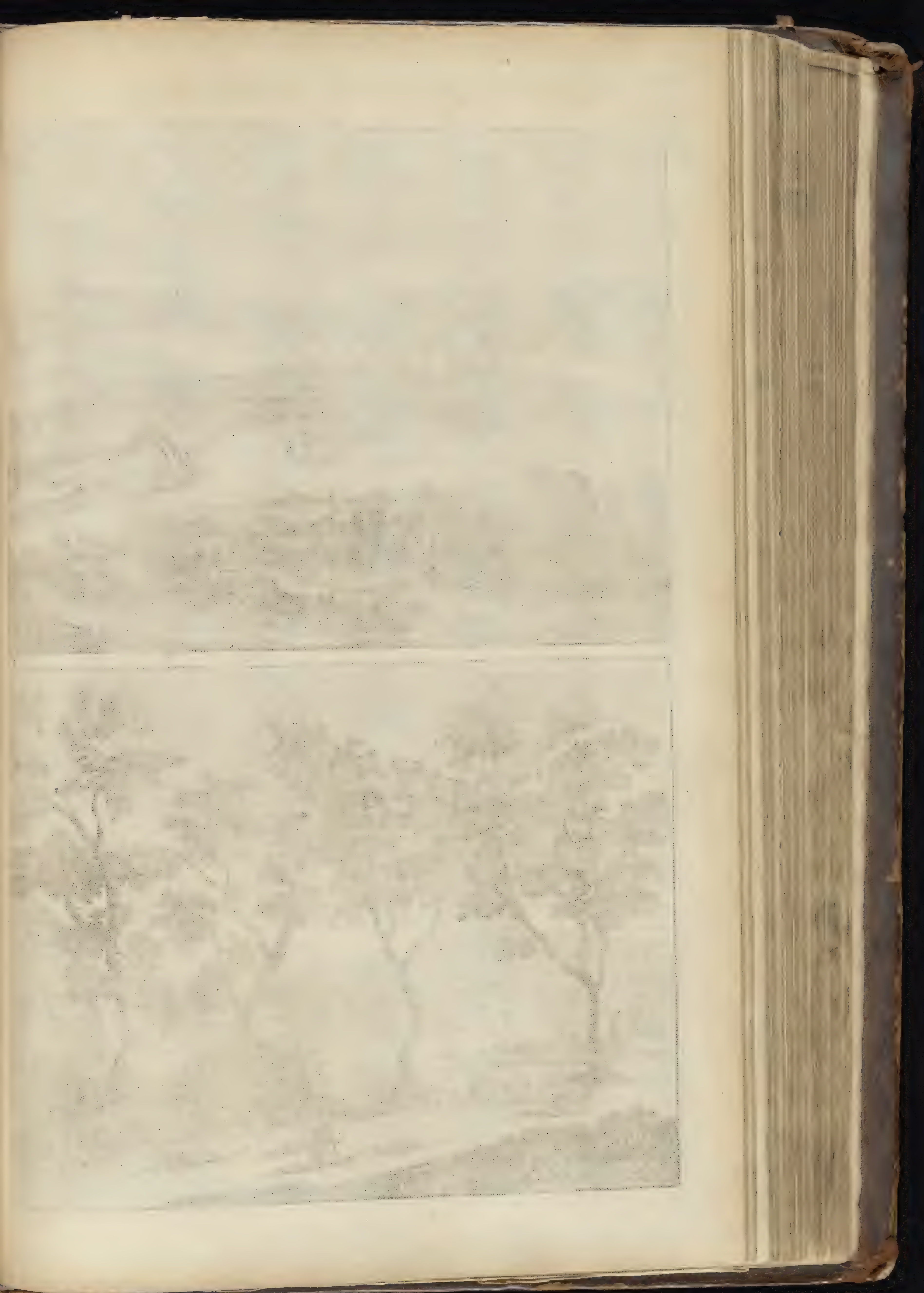
Den 24ften. der meergenoemde Maand October, s' morgens omtrent zeven uuren, trad ik, in gezelschap van twee *Paters*, en twee *Drogemans*, uit het Klooster van *Bethlehem*, om de *Fons Signatus*, of, *Gezegelde Spring-bron*, te gaan bezichtigen. Na omtrent een uur rydens, kwamen wy aan de *Kerk van St. Joris*: hier zag ik twee yzere ketenen, daar men zegd dat hy mede gebonden is geweest, waar door zy, noch op den huidigen dag (volgens het gevoelen der Ingezetenen daar te Lande, zo wel de Turken en Arabiers, als de Christenen) zodanig een kragt hebben behouden, dat de geenen, die van hun verstand beroofd zyn, of eenige andere kwaalen hebben, en zich daar mede laaten binden, weder te regt werden gebragt. Toen ik dezelve bezag, lag 'er een Arabier aan de eene ketting, dien ik liet vragen, wat hem deerde? Hy gaf tot antwoord, dat hy pyn in de lendenen had. Deze Kerk staat in een zeer schoone vlakte, uitsteekend vruchtbaar in Koorn.

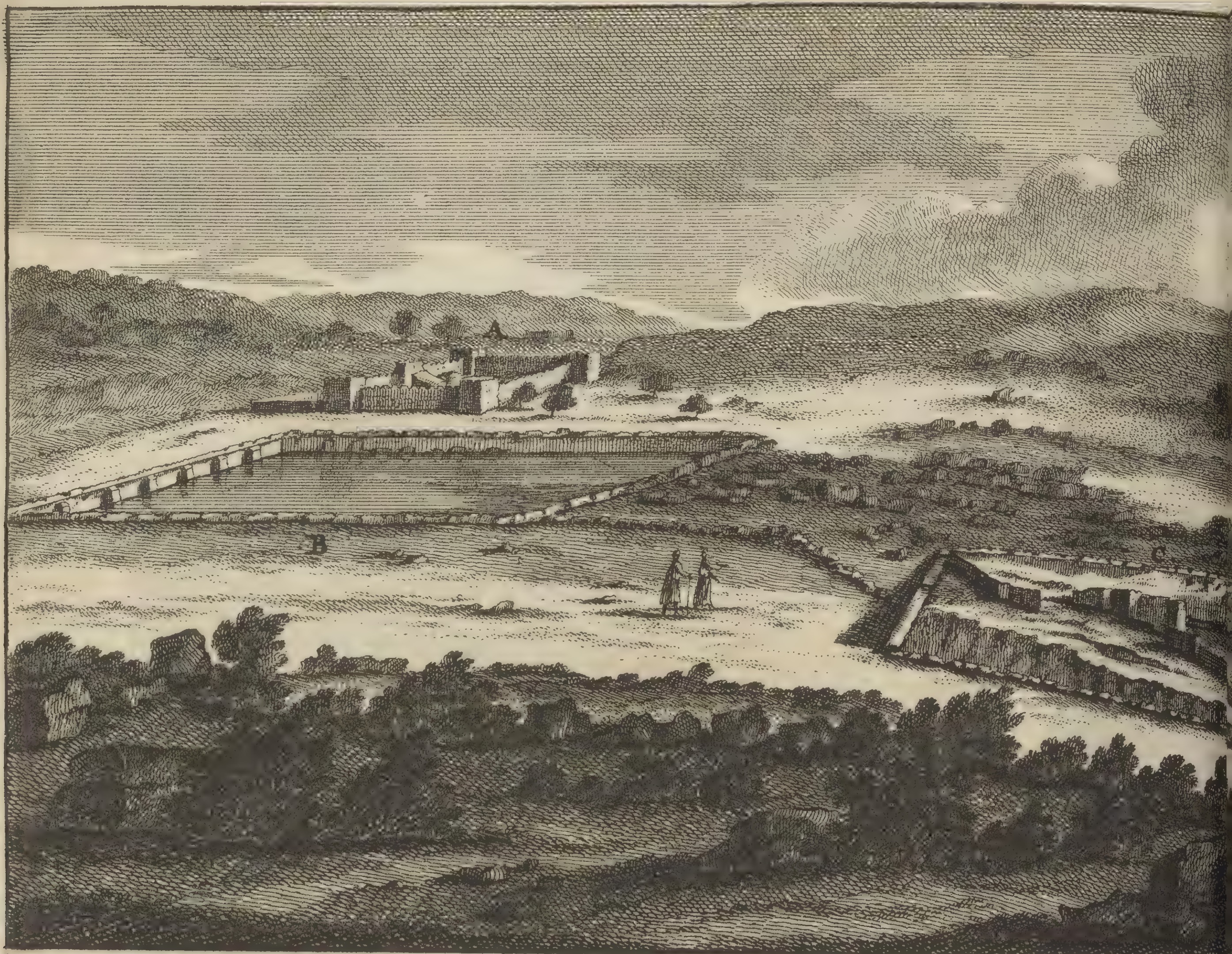
Kerk van St. Joris.

Latende dezelve ter rechter hand, toogen wy een groot stuk weegs voort, en kwamen vervolgens aan de *Fons Signatus*, of *de Gezegelde Spring-bron*. Dicht by dezelve staat een Kasteel, over veele Jaaren, door de Turken, gebouwd, alwaar de *Karavaanen*, welke van *Hebron* komen, de *Kaffares* moeten betaalen: de Pelgrims moeten 'er ook yder een *Maiden*, of stuyver, voor het bezichtigen van de Bron, geven. Ik liet 'er my in neder-dalen, door een zeer nauw gat, daar een zwaarlyvig Man nauwlyks door zoude konnen geraaken. Op de grond gekomen, bevind men zich in een Grotte, aan welkers rechter zyde zich drie groote gaten vertoonen, welke het water, 't geen, van het gebergte, door de Rotzen, komt heen zypelen, ontfangen. Van hier loopt het door de Grotte, in een Canaal, of goot, in de Rots uitgehouwen, om het in de water-bakken te leyden. Wy vonden 'er geen water, weshalven ik in het Canaal trad, daar ik al bukkende eenige schreeden in voortging, zo hoog en wyd is het.

Fons Signatus, of de Gezegelde Spring-bron.

Thans begaf ik my weder na boven, en wederom uit de Put, ging na de water-bakken, welke eenige honderd treeden van daar, en drie in het getal, zyn, altemaal uit de levende Rots gehouwen. Ik nam de moeyte van ze alle drie te meeten, en vond de eerste, die het water uit het gemelde Canaal ontfangd, honderd en zeventig schreeden lang, maakende drie honderd en zeven-en-vyftig voeten, Rynlandsche maat; en acht-en-tnegentig schreeden, of twee honderd en vyf voeten, breed. De hoogte kon ik niet meeten, vermits 'er te veel water in was, en ik juyst geen koorde had mede genomen. Men zegd dat ze de diepste van de drie is. Deze by na vol zynde, loopt het water, door een diergelyk Canaal, als daar ik hier vooren van gesprooken heb, in de tweede bak, die wat laager staat, als de eerste, door dien de grond allengskens nederwaarts daald: de lengte van deze strekte zich tot honderd en tnegentig schreeden, en de breedte tot honderd en vyftien; de diepte bevond ik zestig schreeden. Steyl afgaande aan d'eene zyde, vind men eenige trappen, uit de Rots gehouwen, om 'er by neder te konnen daalen: deze bak was zonder water, en

13

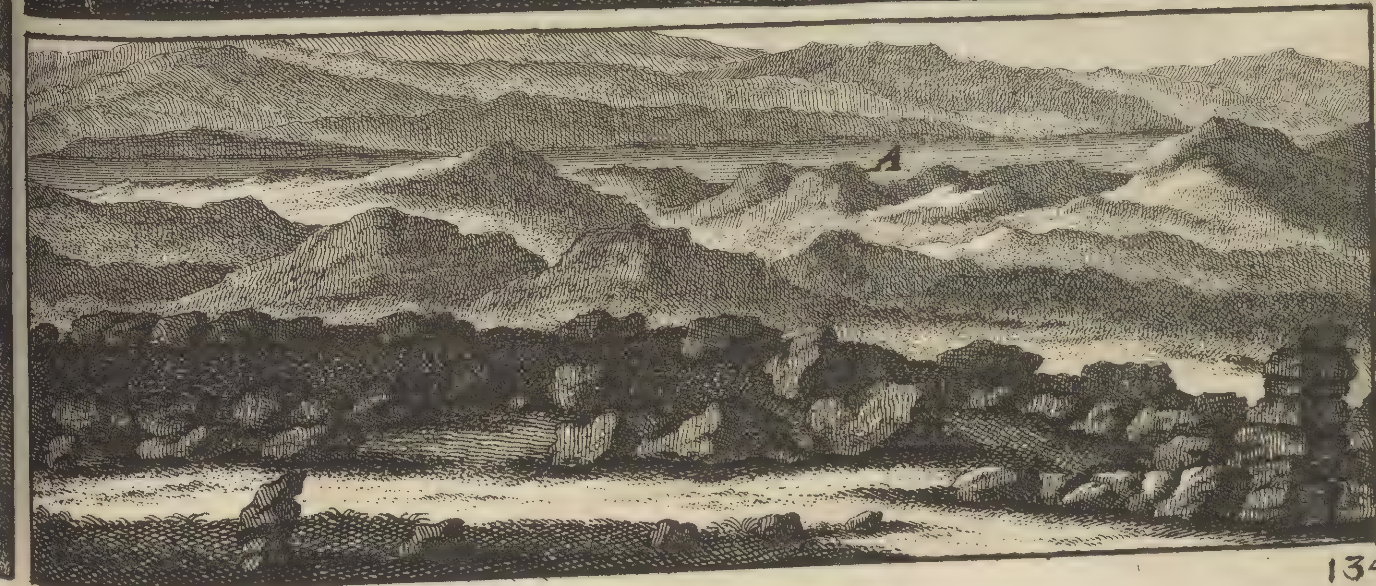

131

133

134

en heeft aan het eynde mede een Canaal, even als de voorige, waar door het water zich in de derde bak uitstort, die twee honderd acht-en-dertig schreeden lang, en vier-en-tnegentig breed is; maakende de lengte twee honderd negen-en-tachtig voeten, en de breedte derhalven honderd en zeven-en-tnegentig voeten, Rynlandsche maat. De diepte van deze bevond ik acht-en-veertig schreeden, of honderd voeten, te weeten, tot aan het water, 't geen 'er omtrent vier voeten hoog in stond. 't Gezicht van deze waterbakken verbeeld zich op N°. 131. zodanig als ik ze op een hoogen berg, daar benevens leggende, heb afgeteekend. 't Kasteel is hier aangewezen met de Letter A. de eerste bak met B. de tweede met C. en de derde met D.

Noch teekende ik een gezicht van een andere kant, gelyk zich de bergen, het geboomte, en een der gemelde bakken, aangewezen met de Letter E. van daar vertoonden, te zien op N°. 132. De derde, of laatste bak, stort haar water in een Canaal, of waterleyding, die met de grond gelyk is, en zich tot aan *Jerusalem* strekt: dit werk geloofd men gesticht te zyn door *Salomo*, en meenen eenige, dat hy in zyn *Hoog-lied*, Cap. 4. ℣. 12. alwaar hy zeyd: *Gy zyt een beslooten Hof, eene beslootene Welle, een verzegelde Fonteyn*, daar op speeld. Doch ik zoude zeer bezwaarlyk tot dat gevoelen konnen overvallen, dewyl ik niet zie, dat het de alderminste schyn heeft.

Thans steegen wy weer te Paard, en reeden langs de waterleyding, die, gelyk gezegd is, zich na *Jerusalem* strekt. Ik vond dezelve op verscheyde plaatzen gebrooken, 't geen door de Arabiers, die hier voor by trekken, gedaan word, om het geryf van het water te hebben; en ongetwyfeld zal dit de oorzaak weezen, dat ze metter tyd verstopt zal werden, door de afgebrookene steenen, die zy 'er slegts in laaten vallen.

Water-leyding van de Gezegelde Spring-bron.

Vervolgende aldus onzen weg, door het gebergte, kwamen wy, omtrent twee uuren na de middag, weder te *Bethlehem*, daar ik, tegen den avond, in de Kerk van *St. Catharina*, volgens het gebruyk der Pelgrims, de gewoonlyke Plegtigheden bywoonde, waar na wy in processie, yder met een brandende waskaars in de hand, ons in de Kerk, in de gemelde *Spelonk*, vervoegden. Hier pleegden zy de eerste Ceremonien aan het Altaar, 't geen aldaar, ter gedachtenis van des Zaligmaakers geboorte, is opgerecht: vervolgens aan het Altaar van *St. Joseph*; wyders aan de Graf-steede der Onnozelen; thans aan het Graf van *S. Eusebius*, Abt van *Bethlehem*, en Discipel van *Hieronymus*; daar na aan het Graf van *St. Paula* en *Eustochia*, Moeder en Dochter, Romeynen van geboorte; toen aan het Graf van *St. Hieronymus*; en eyndelyk aan het Altaar, dat ter plaats staat, daar de gemelde *Hieronymus* den Bybel, uit het Hebreeuwsch, in het Latyn, overzettede. Na dit alles verricht te hebben, klommen wy weder op na de Kerk, en vervoegden ons wyders na het Klooster.

Wederkomst te Bethlehem.

Processie in de Kerk van St. Catharina &c.

Des anderen daags, s' morgens ten zeven uuren, trad ik, met het zelve geleyde, weder uit het Klooster, om eenige andere plaatzen, buyten *Bethlehem*, te gaan bezichtigen, en kwam voor eerst, na dat wy een goed eyndweegs afgeleyd hadden, aan de *Spelonk*, daar *David* een slip van *Sauls* mantel afsneed, gelyk geschreven staat 1 *Sam*. 24: 2. alwaar gezegd werd, *Siet David is in de Woestyne van Engedi. Doe nam Saul drie duyzend uitgelezene mannen, uit gantsch Israel: ende hy toog heenen, om David ende zyne mannen te zoeken, boven op de Rotsteenen der steenbokken. Ende hy kwam tot de Schaaps-kooyen, aan den weg, daar een Spelonk was: ende Saul ging daar in, om zyne voeten te dekken: David nu, en zyne mannen, zaten aan de zyde der Spelonk. Toen zeyden de mannen Davids tot hem: ziet den dag, in welke de Heere tot u zegd, ziet ik*

Spelonk van David en Saul.

geve uwen vyand in uwe hand, ende gy zuld hem doen, gelyk als het goed zal zyn in uwe oogen: ende David ſtond op, en ſneed ſtillekens een ſlippe van Sauls mantel &c. Deze Spelonk is boven in een zeer hoog gebergte, redelyk groot, en by na als pik zo zwart. Ik nam 'er een ſtuk, ter gedachtenis, af met my, waar in veel vuurſteen zit. Van dezelve natuur zyn ook de meeſten, welke men in dit gebergte vind. 't Gezicht daar van vertoond zich op N°. 133. 't geen ik met groote haaſt afteekende, vermits wy, onder aan het gebergte, eenige Arabiers gewaar wierden, die zich, met hunne tenten, aldaar hadden nedergeſlagen. Dit deed ons derhalven, vreezende van dezelve gezien te worden, wel haaſt weder opwaarts klimmen, daar wy onze Paarden hadden gelaaten.

Op dit gebergte ziet men noch de grond-veſten van de vermaarde Stad *Engedi*, van welke in de Schrftuur meermaalen gewag gemaakt word, beſtaande in eenige overblyfzelen van Peuynhoopen: zy werd verbeeld op N°. 134. alwaar men met eenen, in het verſchiet, tuſſchen de bergen door, de *Doode Zee* eenigzins ziet.

Peuynhoopen van de Stad Engedi.

Berg der Franſchen.

Van hier beſloot ik my na den *Berg der Franſchen* te vervoegen, een groot ſtuk weegs verder gelegen, en die weinig van de Pelgrims bezogt word. Deze is de hoogſte die men hier omtrent heeft. Derwaarts rydende, zag ik eenige Peuynhoopen, op een by gelegenen Berg, welke gezegd worden te zyn van de Stad *Thekoa*, alwaar de Vader van den Propheet *Habakuk*, mitsgaders de Propheet *Amos*, gebooren zyn. Wat den *Berg der Franſchen* belangd, zy loopt heel ſteyl en ſpits opwaarts, waar door men niet zonder groote moeyte na boven klauterd. Op den top vond ik eenige Peuynhoopen, van het Kaſteel, of de veſting, waar in de Franſchen zich noch veertig Jaaren, na dat zy de Stad *Jeruſalem* verlooren hadden, tegens de Ongeloovigen, verdeedigden. Zy zyn van zeer groote ſteenen, en vertoonen zich, benevens eenige Spelonken, en holen, op N°. 135. Om laag, aan de zyde van den berg, ziet men noch hunne Vyver, met een Fonteyn in het midden, doch daar tegenwoordig geen water in is.

Thans keerden wy weder te rug, en omtrent *Bethlehem* gekomen zynde, bezagen wy de plaats, alwaar den Engel de geboorte van den Heyland aan de Herders kwam verkondigen, *Luc.* 2: 8. *Daar waaren Herders in die zelve Landſtreek, haar houdende in het veld, en hielden de Nachtwake over haare kudde. Ende ziet, een Engel des Heeren ſtond by haar, ende de Heerlykheid des Heeren omſcheenze, ende zy vreeſden met groote vreeze. Ende den Engel zeyde tot haar, vreeſt niet, want ziet ik verkondige u groote blydſchap, die alle den volke wezen zal. Namentlyk dat u heden gebooren is de Zaligmaker, welke is Chriſtus de Heere, in de Stad Davids &c:* Men ziet hier tegenwoordig niets, als een meenigte van ſteenen op malkanderen, gelyk een muur, in welkers midden noch een ingang, of kleyn gat is, waar door de Geeſtelyken by wylen hunne gebeden doen, de plaats is een veld, daar veele Olyf-boomen ſtaan, en vertoond zich op N°. 136.

Plaats daar den Herders de geboorte van Chriſtus wierd aangekondigd.

Benevens deze plaats der aankondiging van des Zaligmaakers geboorte, legd een ſlegt Dorp, het *Dorp der Herders* genaamd. 't Word ook by na niet als van *Herders* bewoond, dewyl de Landſtreek redelyk vruchtbaar is. Men toond 'er noch een water-bak, uit dewelke *Maria*, daar voor by gaande, aan de Boeren verzocht te mogen drinken, die daar op antwoordende, dat 'er geen water in was, kwam het zelve aanſtonds, tot aan de mond, opryzen, en daalde, na dat de Heilige Maagd haaren dorſt had geleſcht, weder nederwaarts.

Dorp der Herders.

Hier omtrent ziet men mede noch de Peuynhoopen, van het *Huys* daar *Joſeph* zich in onthield, wanneer den Engel hem aankondigde, dat hy met het kindeken *Jeſus*, en deſſelfs Moeder, in *Egypten* zoude vlug-

Huys van Joſeph.

135

136

vlugten, gelyk geſchreven ſtaat by den Euangeliſt *Matth.* Cap. 2. ℣. 13. *Ziet den Engel des Heeren verſchynt Joſeph in den Droom, zeggende, ſtaat op, ende neemd tot u dat kindeken, ende zyne Moeder, ende vlied in Egypten, ende weeſt aldaar, tot dat ik het u zeggen zal. Want Herodes zal het kindeken zoeken, om het zelve te dooden &c.*

Spelonk van Maria.

Vervolgens traden wy in een *Spelonk*, dicht by *Bethlehem* gelegen, waar in men, hoewel buyten de Schrift, zegd, dat de Heilige Maagd zich, met haaren Zoon *Jeſus*, verborg, om de woede van *Herodes* te ontgaan, terwyle *Joſeph* bezich was, met ſpyze tot de reyze te bezorgen. Men verhaald, by overlevering, en het werd by veele, voor een ſtandvaſtige waarheid, gelooft, dat *Maria*, hier zynde, en bekommerd wegens het kindeken te voeden, de melk in zulk een overvloed uit haare borſten kwam vloeyen, dat'er eenige droppelen van op de grond vielen, waar door de ſteen, die'er wit af wierd, (gelyk ze ook noch een witachtige koleur heeft, doch zonder dat ik echter zoude durven verzeekeren, of ze daar door veroorzaakt zy) de kragt zoude hebben behouden, dat ze de Vrouwen, welke hun zog verlooren hebben, het zelve doed wederkrygen, alleenlyk, met hen yts van dezen Steen, tot poeyer gemaakt, te doen innemen. Ten dien eynde, werd een menigte van ſtukken te *Jeruſalem* in het water gezuyverd, en 'er het wapen van die Stad opgedrukt, om na Chriſtenryk, en andere oorden, verzonden te werden. Want de Turken, en Arabiers, hebben'er ook het zelve gevoelen af. Te *Venetien* zynde, wierd'er my yts, door een Doctor, een myner Vrienden, afverzogt, om het zeekere Juffrouw in te geven, ik verzag hem van 't geen ik zelve uit de Spelonk had mede gebragt, doch het is my onbewuſt, of het eenige werking heeft gedaan. Anderzints, indien het goed word bevonden, heb ik het noch, tot dienſt van die het var nooden hebben, en niet wankelbaar of twyffelachtig in het geloof zyn. Deze Grotte, of Spelonk, is vry groot, rondachtig van gedaante, mede in de Rots uitgehouwen, en voorzien van een kleynen Altaar, daar de Latynſche Geeſtelyke by wylen de Mis op komen doen.

Uit deze Spelonk getreden zynde, kwamen wy, des namiddags ten twee uuren, weder te *Bethlehem*, daar ik het *School van Hieronymus* ging bezigtigen. 't Is een groote plaats, met eenige Kolommen onderſchraagd, in den omvang van het Klooſter, en voor de Kerk.

School van Hieronymus.

Gelyk ik niet verzuymen wilde deze plaats, zo beruchcht in de Schriftuur, op papier te brengen, begon ik dezelve, den 26ſten. der meergemelde Maand October, af te teekenen, hebbende my ten dien eynde aan een bekwamen Oord geſteld. Den zelven dag bezichtigde ik ook nochmaals de geboorte-plaats van onzen Zaligmaker, en 's anderendaags voltoyde ik myne afbeelding van *Bethlehem*. 't Is tegenwoordig een kleyn en ſlegd Dorp, aangewezen met de Letter L. waar in eenige onnozele Huysjes ſtaan, welke van Arabiers, Grieken, en weinige andere Chriſtenen, bewoond worden. Eertyds was het een Stad van de Stamme *Juda*, doch die echter van geen groot belang geweeſt moet zyn, gelyk men kan zien *Mich.* 5: 1. alwaar de Man Gods, Propheterende van den *Meſſias*, zegd, *Ende gy Bethlehem Ephrata, zyt gy kleyn, om te wezen onder de duyzenden van Juda? uit u zal my voortkomen, die een heerſcher zal zyn in Iſrael: ende wiens uitgangen zyn van ouds, van de dagen der eeuwigheid.* Ende by den Euangeliſt *Johannes* werd het ſlegts een vlek genoemd. *En zegd de Schrift niet, dat de Chriſtus komen zal uit den zade Davids, ende van 't vlek Bethlehem, daar David was?* Cap. 7. ℣. 42. 't Wierd *Bethlehem* van *Juda* geheeten, tot onderſcheid van *Bethlehem* in de Stamme *Zabulons*, in *Neder Galilea* gelegen, gelyk men kan zien by *Ruth.* Cap. 1. ℣. 1. ende by den Euangeliſt

Bethlehem afgeteekent.

Tegenwoordige ſtaat.

Matth. Cap. 2. 6. *Ende gy Bethlehem, gy Land Juda, en zyt geenzints de minste, onder de Vorsten Juda, want uit u zal de Leids-man voortkoomen, die myn volk Israel weyden zal.* Welke woorden van grootheid, den Euangelist toepast op de geboorte van den Zaligmaker, en ten geenen anderen opzigte, gelyk uit het laatste gedeelte van het vaars genoegzaam afgemeten kan worden. De Christenen, dewelke alhier woonen, generen zich meestendeel, met het maaken van Heilige Grafjes, kruyssen, paternosters, &c. welke zy aan de Pelgrims verkopen, gelyk ook de gantsche Kerk van het Heilige Graf, voor die wat dieper in de beurs willen tasten, welke zy heel cierlyk, even gelyk ze in der daad is, weeten te verbeelden, daar de dagelyksche gewoonte niet weinig toe helpt. Eenige generen zig ook met de Landbouw, dewyl de grond hier om heen ongemeen vruchtbaar is. Men heeft 'er ook veele Olyf-boomen, en Wyngaarden, gelyk in de afbeelding gezien kan werden. De berg, daar het op legd, is tamelyk hoog, en strekt zich in de lengte, van 't Oosten na 't Westen. De Latynsche Geestelyken hebben 'er een schoon Klooster, aangewezen met de Letter I. Om in het zelve te komen, treed men eerstelyk door een voorhof in een tweede, daar drie water bakken zyn. Benevens dezelve strekt zich een overwelfde plaats, onderschraagd door zes Kolommen Granietsteen; hier zegd men dat *St. Hieronymus* de Heilige Schrift verklaarde, of vertaalde. En word dezelve derhalven het School van *Hieronymus* geheeten. Uit dit tweede voorhof treed men, al bukkende, door een kleyne deur, in een derde, 't geen aan de Kerk tot een Portaal verstrekt. De gemelde deur, die zeer dik, en van achteren met een wakkere boom bezorgd is, is eygentlyk het klinket, van een veel grooter, welke men, tegens de baldadigheid der Arabiers, heeft toegemetzeld, om hen te beletten te Paard in de Kerk te komen. Ter slinker hand van dit laatste voorhof, ontmoet men een andere groote deur, welke ingang tot het Klooster geeft, 't geen gemeenlyk door een getal van ontrent de twintig Geestelyken bewoond word: deze deur is van binnen geheel met yzer beslagen, en met een sterke boom, en zwaare grendels, voorzien, om het geweld der Arabiers te konnen wederstaan.

Klooster der Latynsche Geestelyken.

Kerk der Grieken.

De Kerk, die de Grieken zederd eenigen tyd bezeten hebben, te weten, na dat zy 'er den Latynen, door de gierigheid der Turken, en dien een brok toe te werpen, het bezit van ontweldigd hebben, is door de Keyzerin *Helena* gestigt, ruym en fraay, van buyten met lood bedekt, ontfangt haar licht door verscheyde groote vensters, en word ten wederzyde onderschraagd, door twee ryen zwaare marmere Kolommen, elf op een ry, boven dezelve is de muur, met een zeer schoon mozaisch-werk, beschilderd, zynde de grond t' eenemaal van goud, het koor is heel groot, en heeft aan yder zyde een Kapel, in een der welken, te weten, die ter rechter hand, de steen getoond word, daar onzen Heyland op besneden zoude zyn; en in de andere zegd men de plaats te wezen, daar de drie Koningen afsteegen, wanneer zy den Zaligmaaker kwamen aanbidden. Ter rechter zyde van het hoog Altaar, 't geen by na ten eynde van het koor staat, ontmoet men een trap, waar langs men opgaat in een Toorn, die wel eer tot een Klok-toorn aan de Kerk heeft gediend; doch tegenwoordig van de Grieken tot een woonplaats werd gebruykt. In dit koor teld men mede eenige Kolommen, van welker getal in 't geheel ik hier voor heb gesprooken.

Benevens het gemelde hoog Altaar, zo wel aan d'eene als aan de andere zyde, langs eenige trappen af gaande, komt men aan een schoone kopere deur, en door dezelve, noch wat nederwaarts daalende, in een Kapel, of kleyn Kerkje, in het welk, omtrent midden onder het gemelde Altaar, men een marmer blad ziet leggen, zynde eygentlyk, zo men

voor-

BETH
I

HEM

Rechte geboorte plaats van onzen Zaligmaaker.

voorgeeft, de plaats daar onze Zaligmaaker gebooren wierd, ter gedachtenis van het welke, zich op het gemelde blad, recht in het midden, een gestraalde zilvere kring vertoond, voerende in de ronde de volgende woorden, *Hic, de Virgine Maria, Jesus Christus natus est*, beteekenende, *Hier is Jesus Christus, uit de Maagd Maria, gebooren.*

Benevens dit blad, ziet men, in een marmersteen van roodachtige koleur, de gedaante van een geknield Vrouwen-beeld, 't geen een kleyn kind voor haar heeft leggen, men geeft het uit, voor een verbeelding van de Heilige Maagd, en het kindeken *Jesus.*

In deze Kapel hangen gestadig ontrent dertig Lampen te branden.

In een andere Kapel, drie Trappen lager, ziet men de plaats, daar, zo gezegd werd, de kribbe gestaan heeft, in dewelke *Jesus*, terstond na zyn geboorte, gelegd wierd. En recht tegen over, een Altaar, ter plaatze daar de drie Koningen den Zaligmaaker aanbaden.

Manier om zich de teekenen der Jerusalemsche reys op den arm te doen zetten.

Doch eer wy van *Bethlehem* afscheyden, moet ik noch zeggen, hoe men zich hier de teekenen der *Jerusalemsche* Reis op den Arm laat zetten. Hier hebben zy verscheyde vormen toe, waar van men de zodanige verkiest, als yders zinlykheid begeerd. 't Zyn gemeenlyk de *Drogemans*, die dit verrigten, en'er de gemelde vormen uitdrukelyk toe houden. Gekoozen hebbende zodanigen, als daar men behagen in heeft, word'er gestampte houtkool over de vorm gestroyd, en dezelve wyders tamelyk styf op den Arm gedrukt, zulks dat de linien, daar zich de stof der koolen ingezet heeft, klaar genoeg gezien konnen werden. Als dan omvat de geen, die het werk zal verrigten, u den arm, met de slinker hand, en houd het vel heel sterk gespannen, hebbende ondertusschen in de rechter twee aan malkanderen gewoelde Naalden, waar mede hy, langs de linien heen, prikt, zo gelyk en effen, als het doenlyk is, op dat zich de teekens te beter mogen vertoonen, zonder dat'er echter bloed uitkomt, even wel dringd het diep genoeg door. Doch ik geloof dat de fynheid der gatjes, die nauwelyks zichtbaar zyn, het bloeden belet. Vervolgens word'er een zeekere soort van inct over de arm heen gevreven, die, binnen den tyd van vieren-twintig uuren, hoe lang men den arm, met doeken bewonden, laat rusten, zodanig indringd, dat de linien, daar men langs heen geprikt heeft, zich zwart, of liever blauwachtig, vertoonen, en zo net, als of ze geschilderd waren. En deze koleur behouden ze altyd even schoon, zo lang als men leeft. Eenige stellen dit geprik zo pynlyk, dat het gemeenlyk een koortsje veroorzaakt, voor my ik heb het'er niet af gevoeld, en wat de pyn belangd, ik weet niet, of ik hardvochtiger ben, als andere menschen, maar ze viel my zo onderdraagelyk niet, en ik geloof, na ik het wel gezien heb, (want ik heb'er nooit de proef af genomen) dat het koppen vry pynlyker vald. Evenwel moet ik dit zeggen, dat het op andere plaatzen als den arm, en die wat tederder van gevoelen zyn, zo gemakkelyk niet toe gaat. Want toen ik my ook eenige teekens op de borst liet zetten, kon ik my heel wel van lachen onthouden. Ik heb'er ook gezien, die, of uit Godvruchtigheid, of uit grilligheid, de gantsche borst vol teekens lieten prenten; maar dan komt 'er op aan, en meestentyd wil hier wel een koorts op volgen.

LII. HOOFDSTUK.

VVeder togt van Bethlehem na Jeruzalem, en beschryving der plaatzen, en zaaken, welke tusschen beyde gelegen zyn.

Weder togt na Jerusalem.

Den 31sten. October, na dat ik alles, in en ontrent *Bethlehem*, tot myn genoegen, bezichtigd had, maakte ik my gereed, om weder na *Jerusalem* te keeren, en nam derhalven des avonds myn afscheid van den *Padre Reverendissimo*, die my, met byzondere genegendheid, veel heil en zegen, in het geen ik verder mogd komen te ondernemen, toewenschte.

Den 1sten. November, 's morgens ontrent acht uuren, traden wy uit het Klooster, en namen als doen den rechten weg na *Jerusalem*. Op welke men voor eerst, niet verre buyten *Bethlehem*, de *Water-put van David* ontmoet, die ook noch by de Ingezetenen den zelven naam houd. 't Is een groote Put, met drie gaten, of monden, staande eenige treeden van den weg af. Zy word voor dezelve gehouden, daar *David* uit begeerde te drinken. 't Geen hy echter, wanneer hy verstond, dat het water met zodanig een gevaar gehaald was, niet en deed, gelyk geschreven staat 2 *Sam.* 23: 14. *David was toen in een vestinge, ende de bezettinge der Philistynen was toen te Bethlehem. Ende David kreeg lust, en zeyde, wie zal my water te drinken geven uit Bethlehems Born-put, die in de Poorte is. Toen braken die drie helden door het Leger der Philistynen, ende putteden water uit Bethlehems Born-put, die in de Poorte is, ende droegen het, en kwamen tot David, doch hy en wilde dat niet drinken, maar goot het uit voor den Heere, ende zeyde, het zy verre van my, ô Heere, dat ik dit zoude doen, zoude ik drinken het bloed der mannen, die heenen gegaan zyn, met perykel haars levens? ende hy en wilde het niet drinken.* Dewyl nu in die plaatze de Born-put beschreven werd, als geweest te zyn tot *Bethlehem* in de Poorte, zo blykt hier ook uit, dat *Bethlehem*, hoe gering het in de Schriftuur gesteld word, echter vry grooter geweest moet zyn, als het tegenwoordig is.

Davids Water-put.

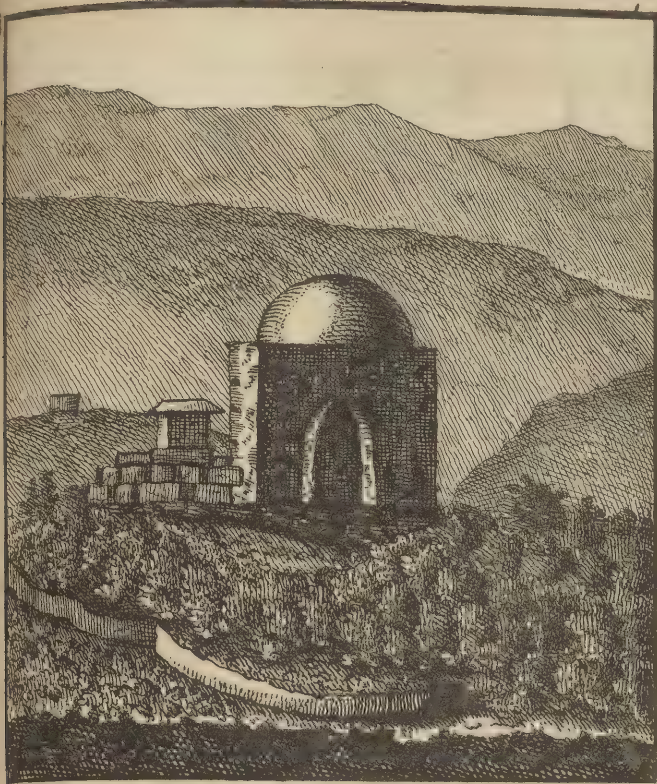
Vervolgens ontmoet men, aan de weg, een kwartier uurs van *Bethlehem*, het *Graf van Rachel*, daar gewag van gemaakt word *Genes.* 35: 19. *Alzo stierf Rachel, ende zy wierd begraven aan den weg na Ephrat, dat is, Bethlehem, ende Jacob richte een gedenkteeken op, boven haar graf, dat is het gedenkteeken van Rachels graf, tot op dezen dag.* Dit graf is gehouwen in het gewelf der Rotze, en gedekt met een Koepel, die op vier vierkante Pilaren, of stukken muurs, rust, welke gezicht op het graf genen, gelyk N°. 138. uitwyst. Rondom het zelve strekt zich een vierkant muurtje, van ontrent drie voeten hoog, aan welkers ingang men by drie kleyne trappen opgaat.

Graf van Rachel.

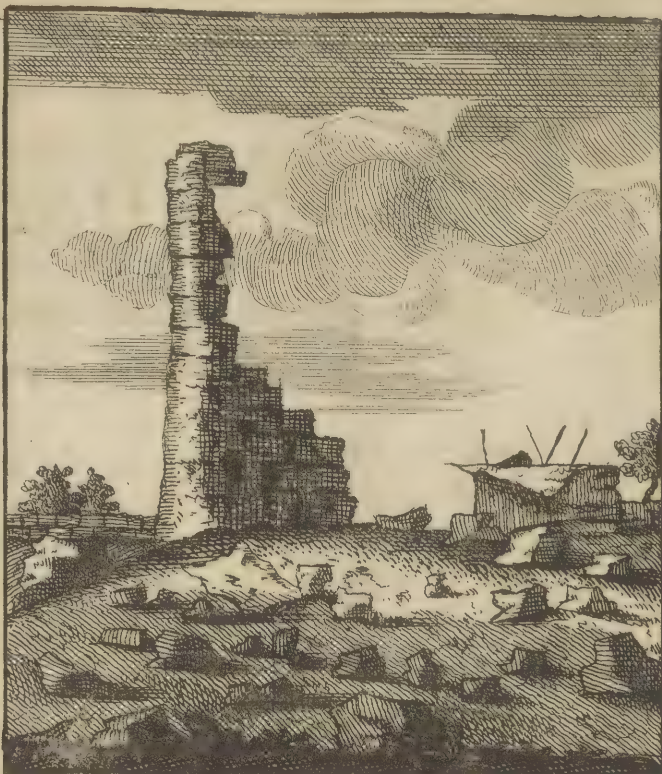
Ten Noorden van het gemelde gaf, ziet men een stuk Lands, 't geen by de Ingezetenen het *Erweten* of *Ciceren-veld* geheeten word, ter oorzaake, dat 'er zeekere kleyne steentjes gevonden werden, die niet kwalyk na Erweten zwymen. 't Heeft de groote van ontrent twee morgen, en is geheel onvruchtbaar. Hier van word ook een mirakel verhaald: namentlyk, dat *Maria*, van *Bethlehem* na *Jerusalem* gaande, zeekeren Boer daar ter plaatze bezig zag, met yts te zaayen, die, van de Heilige Maagd gevraagd zynde, wat hy zaaide, haar ten antwoord toepaste, dat het steenen waren; maar, deze onbeleefdheid kwam hem duur te staan: want door Goddelyke toelaating bracht het zaad, 't geen dat van Erweten was, niet anders voort, als

Erweten-veld.

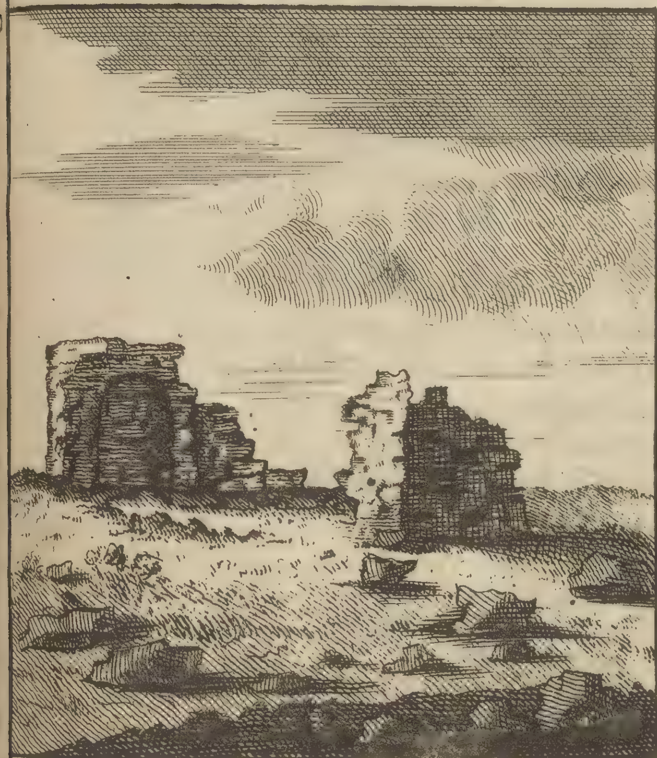
138

139

140

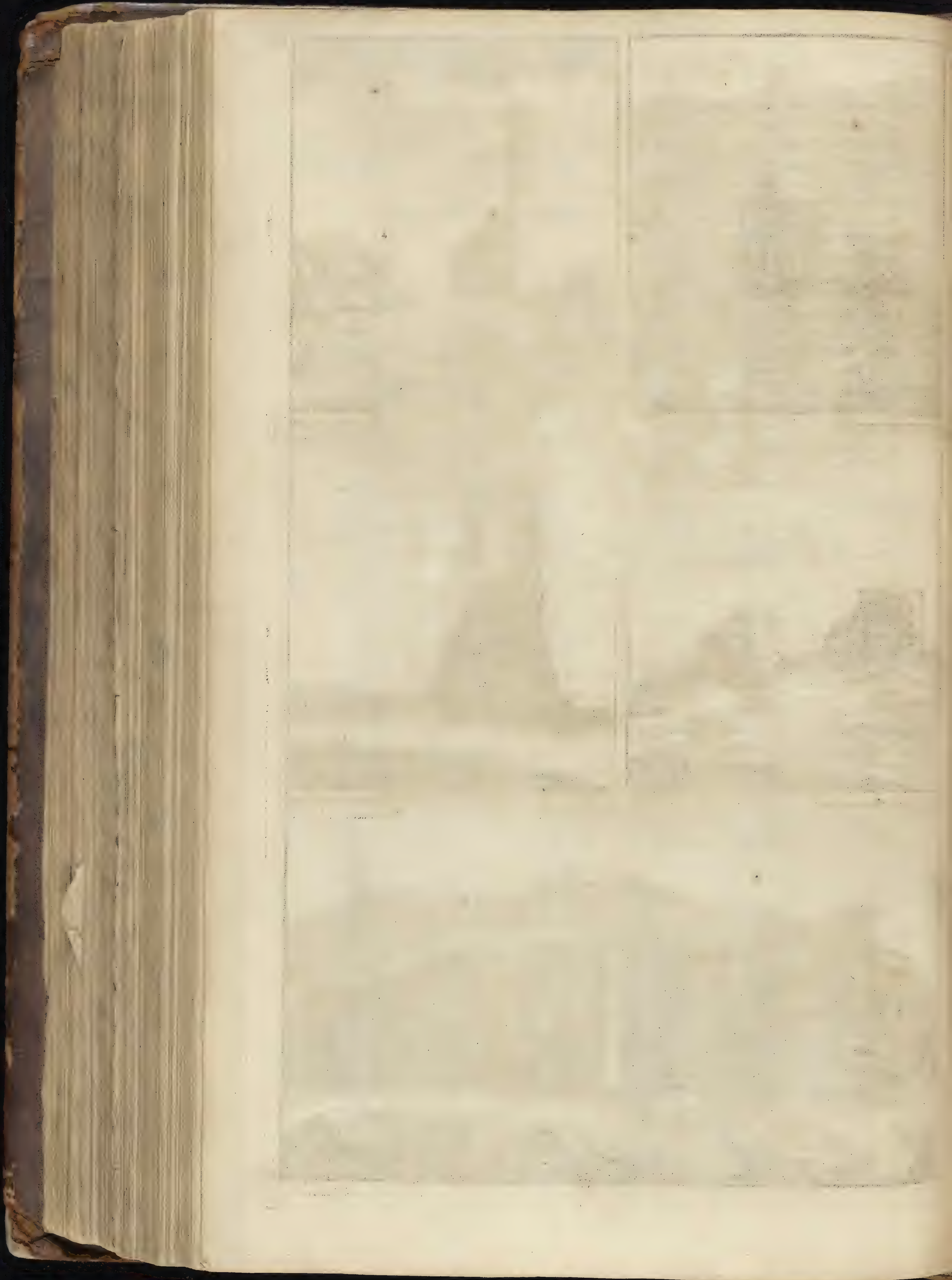

141

142

als steenen, die de gedaante van Erweten hadden, en 't zederd dien tyd heeft het veld, zo zy zeggen, nooit vrugt gedragen.

Toorn van den Patriarch Jacobs.

Hier na komt men aan den *Toorn van den Patriarch Jacob*, den Man van de schoone *Rachel*. Deze zegd men, na dat hy uit *Mesopotamien* was gekomen, door hem gebouwd, en drie-en-twintig Jaaren bewoond te zyn, ten eynde het oog op zyn vee te hebben, 't geen daar omtrent ging weyden. Hier zoude zyne Huys-vrouw *Rachel* gestorven wezen. Deze staat op een verhevene plaats, tegen over het Erweten-veld, na de zyde van *Bethlehem*, daar hy weinig boven de duyzend schreeden van daan werd gerekend. Doch daar is tegenwoordig zo weinig van overig, dat men maar even kan bekennen, dat het een Toorn geweest is, gelyk in de afbeelding op N°. 139. gezien kan werden.

Omtrent dezen Toorn heeft men een menigte van zwaare steenen, en oude grond-vesten van gebouwen, welke de Lieden des lands zeggen d'overblyfzelen te zyn, van de Oude Stad *Rama*, of *Ramatha*, van welke gesprooken werd by den Propheet *Jeremias* Cap. 31: ℣. 15. *Zo zegd de Heere, daar is een stemme gehoord in Rama, eene klaege, een zeer bitter geween, Rachel weend om haare kinderen, zy weygerd haar te laaten troosten, over hare kinderen, om dat ze niet zyn.*

Peuyn-hoopen van Rama.

Thans komt men ter halver-weg, tusschen *Bethlehem* en *Jerusalem*: hier hebben de Grieken een Klooster, gewyd aan den Propheet *Elias*, die men wil zeggen ter dezer plaatze gebooren te zyn, gelyk men 'er mede noch een steen aanwyst, daar hy op plagt te rusten, en die ook nog de vorm van zyn Lighaam draagd. 't Is waar, men ziet 'er de gedaante van een menschelyk lighaam ingedrukt, even als of het 'er ingehouwen was, doch of het juyst die van des Propheeten lighaam is, kan ik niet verzeekeren. Anderen zeggen, dat hy zich hier onthouden, en deze steen hem tot een Bed verstrekt zoude hebben, toen hy voor de Koningin *Jesabel* moest vlugten. Van hier heeft men een schoon gezicht op *Jerusalem*, en *Bethlehem*.

Geboorte-plaats van Elias.

Niet verre van dit Klooster, zo gezegd werd, is de plaats, van waar de Propheet *Habakuk*, door den Engel, wierd opgenoomen, en na *Babel* gevoerd, om aan *Daniel*, in den kuyl der Leeuwen, spyze te brengen. Welke geschiedenis zy haalen, uit het Aprocryphe vierde Aanhangzel van *Daniel*, 't welke gezet werd als het 14. Capittel, van vers 32. tot 39. Hier staan nog twee groote brokken van muuren, ongetwyffeld overblyfzelen van een zwaar gebouw, waar in de Roomsch-gezinden zeggen, dat zich de Propheet *Habakuk* toen ter tyd onthield, men ziet het afgebeeld op N°. 140.

Huys van Habakuk.

Vervolgens heeft men op den weg een Water-put, met eenige opening, of mond, alwaar de drie Wyzen uit het Oosten, van *Jerusalem* komende, in traaden, om wat te rusten, en ter welker plaatze hen de Star, die hen in 't Oosten was verscheenen, en die zy onderwegen verlooren hadden, wederom verscheen, en dezelve van hun, terwyl zy hier zaten te rusten, weder gevonden wierd.

Water-put der drie Koningen.

Noch omtrent drie Italiaansche mylen van *Jerusalem* af zynde, komt men aan de plaats, daar wel eer de Terpentyn-boom plag te staan, die zich nederwaarts kromde, om aan de Heilige Maagd meerder schaduwe te verschaffen, wanneer zy, van *Bethlehem* na *Jerusalem* gaande, om haaren Zoon in den Tempel te brengen, daar onder zat te rusten.

Terpentyn-boom van de Heilige Maagd.

Een kwartier uurs verder ontmoet men het *Huys van Simeon den Rechtvaardigen*, die den Jong-gebooren Heiland in de armen hebbende, uitriep, *Nu laat gy, Heere, uwen dienstknegt gaan in vrede, na u woord, want myne oogen hebben uwe Zaligheid gezien &c.* Het is noch voor een gedeelte in wezen, en vertoond zich als N°. 141. uitwyst.

Huys van Simeon.

Hier

Dorp van den kwaaden Raad.

Hier na komt men aan het *Dorp van den kwaaden Raad*, aldus geheeten, ter oorzaak, dat'er *Kajaphas*, met zynen Raad, het oordeel over *Christus* velde.

Bad van Bathseba.

Aan *Jerusalem* naderende, ziet men een Vyver, of Water-beek, welke gezegd word het *Bad van Bathseba* te zyn. 't Is by na van dezelve gedaante, als de Vyvers van *Salomon*, buyten *Bethlehem*, en voor het meeste gedeelte mede uit de Rots gehouwen: ik vond de lengte honderd vier-en-vyftig schreden, of drie honderd acht voeten Rynlandsche maat, de breedte honderd twee-en-twintig schreden, of twee honderd vier-en-veertig voeten, en de diepte, steyl afgaande tot in het midden, (want daar is tegenwoordig geen water in) acht-en-tachtig schreden; het strekt zich aan den voet van den Berg *Sion*, op welke berg het Huys van *David* gelegen was, recht tegen over dit Bad, zulks dat hy haar van daar heel gemaklyk kon beschouwen. Men toond noch een gedeelte van de Rots, daar dit gebouw van den gemelden Koning aangehegt zoude zyn geweest, 't geen ik hier op N°. 142. verbeelde.

Dal der Reuzen.

Benevens het *Bad van Bathseba*, heeft men het Dal der Reuzen, welke ten tyde van *David* zyn geweest.

Wederkomst te Jerusalem.

Vervolgens kwamen wy weder te *Jerusalem*, zynde het op den middag, zulks dat wy vier uuren met deze weg hadden toegebragt, en derhalven omtrent eens zo veel, als'er toe van nooden is, want *Jerusalem* en *Bethlehem* worden omtrent twee uuren van malkander gerekend.

LIII. HOOFD-

JERU

LIII. HOOFDSTUK.

Den Autheur vervoegd zich op den Olyf-berg, om de Stad Jerusalem af te teekenen, uiterlyke gedaante van dezelve &c.

Den Autheur vervoegd zig op den Olyf-berg om de Stad Jerusalem af te teekenen.

Des anderendaags, na myn wederkomst, zynde Zondag, rustede ik my wat uit, zonder ergens te gaan, maar den volgenden morgen vervoegde ik my na den *Olyf-berg*, om de Stad af te teekenen, doch niet ter plaatze daar *Christus* dezelve beweende, ter oorzaak dat anderen, die 'er voor my zyn geweest, haar altyd van die zyde verbeeld hebben. Waarom ik my dan wat meer na het Zuyden van den *Olyf berg* begaf, om de Stad, zo veel mogelyk was, van het Zuyd-Oosten te schetzen. Ik was verzeld door twee *Paters*, en den *Drogeman*, die gestadig de wagt omtrent my hielden, ten eynde van niemand in deze bezigheid gezien te werden: en op dat wy ons te beeter mogten voorzorgen, hadden wy een korf met spys, en wyn, by ons staan, maakende den schyn, zo haast wy ymand zagen naderen, 't geen al ettelyke maalen gebeurde, van 'er onze maaltyd te houden. Zelfs was ik genoodzaakt het werk nu en dan 't eenemaal te staaken, en het op een anderen dag te hervatten, ter oorzaak van het gevaar, 't geen 'er uit zoude hebben konnen ontstaan, gelyk ik, spreekende ten dezen opzichte van de Turksche plaatzen, elders gezegd heb. De *Pater Reverendissimo* had ook wel ernstig verzogt, dat ik de Stad niet zoude afteekenen, voerende my te gemoet, dat 'er het Klooster groot onheyl by zoude konnen komen te lyden, indien de Turken het gewaar wierden; doch 't was te vergeefs, en niets ter wereld machtig, om my daar van af te raaden. 'k Beloofde hem alleenlyk, dat ik zorg genoeg zoude draagen, om 'er niet op betrapt te worden, en, wat het overige belangde, dat hy zich volkomentlyk op myne bescheydenheid konde verlaaten, dat ik wel wist waar ik was, en de Turken genoegzaam had leeren kennen &c. Den 6den. der gemelde Maand November, te weten, drie dagen na den aanvang, zag ik myne afteekening van *Jerusalem* voltoyd.

Uiterlyke gedaante van de Stad Jerusalem.

De Stad doed zich, hier van den *Olyf-berg*, zeer aangenaam op, alzo het gezicht door geene andere voorwerpen verhinderd word, en met eenen opslag alle hare fraayigheden ontdekt, doch boven alles munt uit de *Mosquée*, die zy den naam geven van den *Tempel van Salomon*, die zich zeer cierlyk vertoond, zynde ten deele opgehaald van gebakken verglaasde steenen, die een heel schoone glans van zich geven, inzonderheid als 'er de Zon opschynd, wanneer het bovenste gedeelte, bestaande uit groene en blauwe tichelen, zodanig flikkerd, dat 'er het gezicht op scheemerd. De Tempel is geheel met lood bedekt, gelyk ook de Koepel. Op de spits ziet men een redelyke groote vergulde halve Maan. Rondom staan verscheyde gebouwen, met boogen, gelyk in de afbeelding gezien kan werden; als mede is de groote vlakte, of het pleyn, op welkers midden de Tempel gebouwd is, zeer cierlyk met geboomte beplant. Wat belangd de plaatzen, welke, van daar ik de Stad teekende, kennelyk, binnen en omtrent *Jerusalem*, zyn te zien, ik heb ze met Cyfer getalen aangeteekend, in de volgende ordre.

N°. 1. Verbeeld het Dorp *Siloë*.

2. *Het Dorp van den kwaaden Raad.*

3. Het *Huys*, of den *Toorn van Simeon.*

4. De *Kerk van den Heiligen Geest*, op den Berg *Sion*.

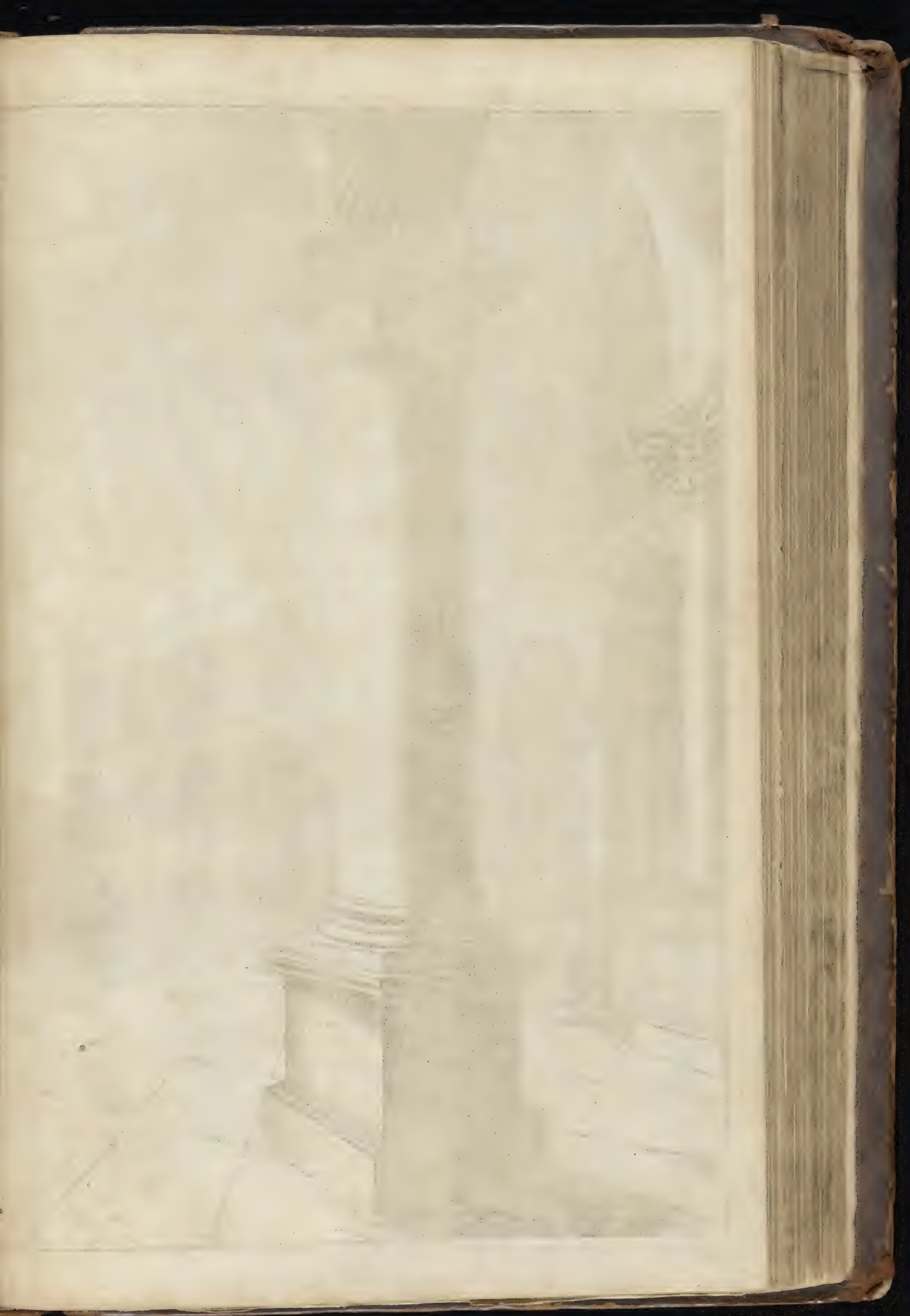
5. De *Poort van David*.
6. De *Kerk van St. Jacobus*.
7. De *Kerk van St. Johannes*, doch tegenwoordig een *Mosquêe* der Turken.
8. Den *Toorn van 't Kasteel*.
9. De *Kerk van St. Petrus*.
10. De *Kerk van het Heilige Graf*.
11. Den *Toorn van den Kady*, waar by het Paleis van het Geregt is.
12. De *Kerk der Præsentatie*, of voorstelling.
13. Den *Toorn des Santons van het Heilige Graf*.
14. Den *Tempel Salomons*.
15. Den *Toorn van Pilatus Paleis*.
16. *St. Johannes in Monte*, of, de *Kerk van St. Johannes op den Berg*, tegenwoordig een *Mosquêe* der Turken.
17. Den *Toorn van het Huys van Simon den Pharizeer*.
18. Het *Huys van St. Anna*.
19. Den *Toorn van de Piscina Probatica*, of *Schaapenvyver*.
20. De *Porta aurea*, of *Goude Poort*.
21. De *Poort van St. Steven*.
22. De *Poort van Herodes*.
23. De *Kerk van St. Samuel*.
24. De *Poort van Damascus*.
25. Den *Olyf-berg*.

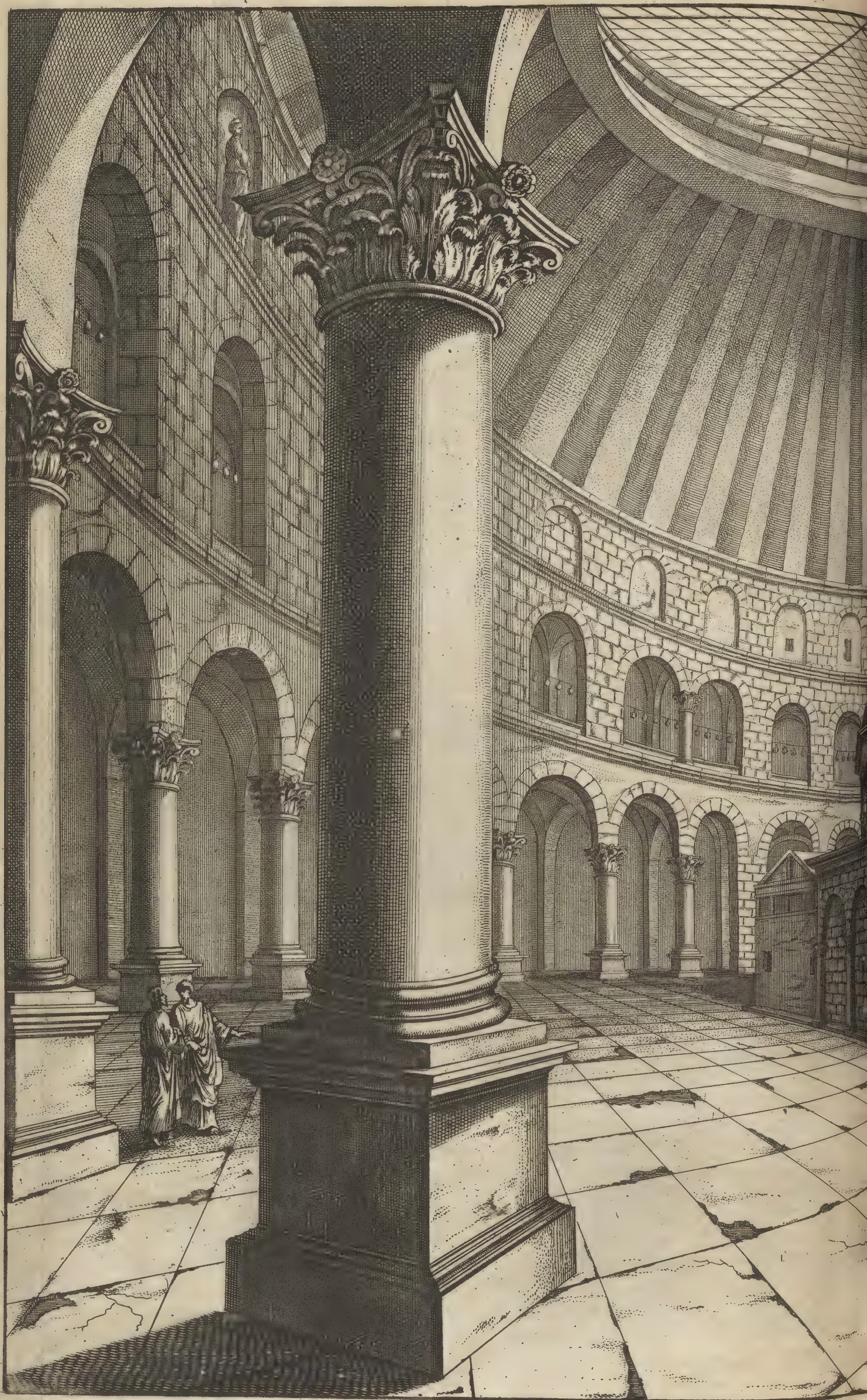
LIV. HOOFDSTUK.

Beschryving van de Kerk des Heiligen Grafs, benevens andere byzonderheden, daar toe behoorende.

Intreede des Autheurs in de Kerk van het Heilige Graf.

Den 8den. November wierd my aangezegd, dat de Kerk van het Heilige Graf geopend zoude worden, weshalven ik my gereed maakte, om voor den avond daar in te gaan. 't Geschiedde omtrent vier uuren, de Grieksche Pelgrims, welke zich toenmaals te *Jerusalem* bevonden, waaren 'er alreeds, met Vrouwen en kinderen, 't geen een groot gewoel maakte, daar de oneerbiedige oeffening van hunnen Gods-dienst niet weinig toe hielp. Des avonds geschiedde, na gewoonte, de Processie, welke ik mede by woonde; doch die ik niet zal beschryven, om dat ze reets uit andere Reis-beschryvingen genoegzaam bekend is. Alle de gemelde Grieken bleven des nachts in de Kerk, en rechten 'er zo veel buytenspoorigheden aan, dat het eer een Kermis-markt, als een plaats van Godvrugtigheid scheen te wezen. Met het aanbreeken van den dag hield het geraas, door het vertrek van deze woeste menschen, op, weshalven ik 'er alleen, als Pelgrim, binnen bleef, en gelegentheid had, om alles nauwkeurig te bezichtigen, en af te teekenen. Ik maakte een aanvang met de Kerk, verbeeld op N°. 144. 't Gebouw in 't algemeen is van de Gotsche order, doch de Capiteelen der Kolommen schynen van de Korinthische te zyn, zonder evenwel hunne rechte proportie te hebben, gelyk men in de afteekening kan zien. De lengte der Kerk strekt zich uit tot honderd en tien schreeden, en de breedte tot vier-en-tachtig; elke schreede op twee Rynlandsche voeten gerekend. Het meeste gedeelte, of ten minsten de helft, hebben de Latynsche *Paters* in hun bezit, en goede gemakken, zo onder als boven. Beneden ter deur in getreden zynde, komt men, langs eenige trappen opgegaan, in hunne Kerk, of Kapel, 't groot *Altaar* geheeten, alwaar wel eer den Hof van *Joseph van Arimathea* zoude geweest zyn. De Koepel der Kerk, te weten, buyten het Koor, werd ondersteund door twintig Kolommen, zes vierkantige, van groote steenen op malkander gehoopt, en veertien ronde, van marmer. Boven deze zyn 'er achttien, die om de Galderye heen gaan, tien vierkantige, en acht ronde, van marmer: die de dikte heb-

hebben van vyftien, en de hoogte van negentien palmen, op een Pedestal van omtrent zeven, van welke hoogte, volgens het oog, ook de Capiteelen zyn. In het midden der Kerk, en recht onder de Koepel (die boven open, doch echter met een yzer traliewerk ruyts-wyze belegd is, waar door het licht komt nederdaalen, even als in de *Rotonde* te *Romen*) ſtaat het Tempeltje, daar het graf van *Chriſtus* in is, wegens het welke wy hier na breeder zullen handelen. Aan de bovenſte Galdery, rondom in de venſters, hangen kleyne Lampjes, en ziet men aldaar, in eenige Niſſen, noch deze en geene Beelden, van Moſaïſch werk, doch meeſtendeel zodanig verbrooken, dat ze niet kenbaar zyn.

Koor. Het Koor, alhier te zien op N°. 145. is in het bezit der Grieken, en omringd, behalven de muuren, met zeven ronde Kolommen, en zeven-en-twintig, zo Groepen, als enkelde, daar de Kerk, om het Koor heen, op ruſt. Wel te verſtaan, elke Groepe voor een Kolom gerekend. Want een Groepe is een Kolom, beſtaande uit veele of meerder Kolommen, die aan malkanderen vaſt zyn, of liever eene Kolom, die van buyten verſcheide Kolommen vertoond, en wel, by wiſſel beurten, vierkante en ronde. En is het aanmerkelyk, dat'er hier zo zwaare zyn, dat zommige van dezelve tien, en andere zeſtien, zulke Kolommen, in zodanig een lighaam, vertoonen. 't Is byzonder fraay, en heerlyk gebouwd, en ter weder zyden boven voorzien met verſcheydene vertrekken, yder op een byzondere wyze gemaakt, gelyk de afbeelding uitwyſt. In deze vertrekken, welke, even als een Galdery, rondom het Koor heen loopen, telde ik zeven-en-twintig Kolommen, te weten, zo Groepen, als enkelde. De Koepel is lantaarens-wyze gemaakt, doch daar komt geen licht door: boven in het rond van dezelve teld men acht-en-veertig Kolommen. 't Gantſche gewelf is met Mozaïſch-werk beſchilderd, doch meeſtendeel verbrooken. Van het zelve werk ziet men ook eenige Engelen, blaazende op de Trompet; boven het Chriſtus beeld, 't geen aan een groot Kruys, aan het hoog Altaar, ſtaat, maar insgelyks ten meeſtendeel geſchonden, en verbrooken. Voor het Altaar hangd een zeer groote kopere Kroon, en rondom dezelve eenige glaſe lampjes. Deze Kroon werd op en nedergelaaten, door het m[illegible]l van eenige touwen, welke, boven in de Koepel, over zo veel katrollen loopen, en met de eynden, ter zyde van het Koor, aan de Galdery, vaſt werden gemaakt. Twee andere koorden, of touwen, ter wederzyden geſchoort, houden de Kroon in balans. Vlak onder de Koepel, in de vloer, ziet men een ronden ſteen leggen, met een kleyn gat 'er in, welke plaats de Grieken, en alle de Ooſterſche Chriſtenen, het *Middenpunct der Wereld* gelooven te zyn. Ik vraagde den Griekſchen Prieſter, hier over met hem ſpreekende, waar hy meende een rond, zonder midden punct, te wezen, daar hy my niet, als met een grimlach, op antwoordde. Ter weder zyde van het Koor, ſtrekken zich zeekere ſoort van houte geſtoeltens, die men gemeenlyk met de naam van Papen-ſtoelen benoemd.

Het is gelegen recht voor den ingang van het Heilige Graf. Heeft drie deuren, een tegen over den gemelden ingang, en een aan elke zyde, omtrent het hoog Altaar; en de lengte van vyftig, en de breedte van zeventien ſchreeden.

De Grieken hebben hier verſcheyde Reliquien, en, onder dezelve, een ſtuk van het Hoofd van *Johannes den Dooper*, 't geen zy in een zeer koſtelyke beurs bewaaren. Seekeren dag, dat ik met hen alleen was, haalden zy het 'er uit, en gaven het my in handen, tot teeken van de grootſte eer die zy my konden betoonen.

Tegen over het Koor, gelyk ik gezegd heb, heeft men den ingang van het *Heilige Graf*. Dit Tempeltje, of deze Kapel, zo men het beliefd te noemen, vertoond zich op Tempeltje, of Kapel van het Heilige Graf.

N°. 146. zodanig als het eygentlyk in wezen is, tot de geheele en gebrookene steenen toe.

Ter weder zyden ziet men een marmere bank, en op yder der zelven een groote kandelaar, met een waskaars, en boven de deur een schilderytje, daar altyd een brandende zilvere Lamp voor hangd, welke den Armeniers toebehoord. Op deze banken zetten zich de Grieksche Geestelyken, als de Misse in het Heilige Graf gedaan word. Het Tempeltje zelve is insgelyks geheel van marmer, en heeft aan elke zyde drie Kolommen, en achter aan vier: Doch die men niet kan zien; ter oorzaak dat ze in de Kapel der Kophtische Christenen beslooten zyn.

De Latynsche en Grieksche Geestelyken hebben groote moeyte gedaan, om 'er deze Kapel (als maar slegts van hout 'er aangelapt zynde, en de plaats in het omgaan van de processie geweldig benauwende, weder af te krygen: doch tot noch toe niets, ten dien opzichte, konnen verwerven.

De lengte van het Tempeltje strekt zich tot vyf-en-dertig, de breedte tot vier-en-twintig, en de hoogte tot twee-en-twintig palmen. Boven staat een Koepeltje met lood bedekt, rustende op twaalf Kolommen, twee en twee by malkanderen, als te zien is op N°. 144.

In het binnen treeden vind men de vloer een weinig meer verheven, als die van de Kerk, mitsgaders twee vertrekken, of Kapellen, waar af de geene, die de voorste is, de *Kapel des Engels* werd geheten.

Hier ziet men, midden in den grond, een vierkante Steen, alwaar men zegd dat den Engel heeft gezeten, wanneer de drie *Marias* het lighaam des Zaligmaakers aan het graf kwamen zoeken. In deze Kapel hangen vier-en-twintig zilvere Lampen, door verscheydene Natien aldaar vereerd. Te weten, vier van de Latynen, waar onder een byzonder groote, welke van de Maltheesers is. Vyftien van de Grieken. Vier van de Armeniers; en een van de Kophtische Christenen. Van welke eenigen zich in de afbeelding vertoonen.

Ten eynde van de Voor-kapel, om zo te zeggen, komt men aan een kleyn Poortje, daar men met een gebukt lighaam moet doorgaan, om in de *Kapel van het Heilige Graf* te komen. Hier ontmoet men het zelve, aan de rechter zyde, gelyk men in de afbeelding, door de kleyne Poort, den eenen hoek daar af ziet, ter plaatze daar het licht der Lampen, die daar boven hangen te branden, op slaat. Ik heb dit zo uitdrukkelyk, dicht voor het Tempeltje staande, geteekend, om, tot in het tweede vertrek, tot op het Graf van den Zaligmaaker, te konnen zien. Ik teekende het, door de kleyne Poort getreden zynde, ook noch afzonderlyk; hebbende my vlak voor het zelve nedergeplaatst, gelyk het te zien is op N°. 147. Deze Kapel is zo kleyn, dat 'er nauwlyks vier persoonen voor het Graf geknield konnen leggen. Het begrypt in de lengte zeven, en in de breedte drie voeten, op een hoogte van omtrent derde halve voet: en is bekleed, met een wit marmer blad, 't geen de Grieksche Priesters welke daar alleen de Mis mogen doen, tot een Altaar verstrekt. Deze voorzorg heeft men moeten gebruyken, om de Pelgrims te beletten daar stukken af te breeken, gelyk de waan van Godvrugtigheid, of het Bygeloof, of de Nieuwsgierigheid, zich hier dikwils aan vergrypt.

Recht boven het Graf is een houte kasse, die met twee deuren open staat, en van binnen, en op de deuren, beschilderd is. Ook ziet men 'er ter zyden noch eenig ander schilderwerk. Ter rechter hand van den ingang staat een Kolom, die boven afgebrooken is. De Kapel word verlicht door vier-en-veertig zilvere Lampen, groot en kleyn, door malkanderen, die 'er nagt en dag hangen te branden, en het 'er geweldig benauwd maaken. Deze werden op en nedergehaald, om 'er den Oly in te konnen doen, door het middel van zeekere ringetjes,

147

in het gewelf geslagen, daar de Lintjes, waar aan de Lampen zyn gebonden, doorloopen; werdende dezelve wyders aan de zyde der grotten vast gemaakt. Ik heb alle deze dingen met de uiterste nauwkeurigheid afgeteekend, om dat het, myns wetens, noch niemand voor my heeft gedaan. Van de gemelde Lampen, die'er door verscheyde Natien zyn gezonden, behooren'er dertien aan de Latynen, een-en-twintig aan de Grieken, vier aan de Armeniers, en vier aan de Kophten. Die der Latynen zyn'er geschonken, een door den Keyzer, een door den Koning van *Vrankryk*, een door den Koning van *Spanjen*, een door den Koning van *Poolen*; een door den Koning van *Portugaal*, een door de Republyq van *Venetien*; een door den Ceurvorst van *Beyeren*; een door de Ridders van *Maltha* &c. De rook der Lampen trekt uit door drie gaten, welke in het gewelf zyn. Want men heeft hier geen andere opening; dan deze gaten, en de deur, waarom het'er ook zeer warm en benauwd is, en allerwegen zo zwart, door de rook, dat men'er by na geen andere koleur kan bekennen.

Tot dus verre van het Koor, en het Tempeltje, of de Kapel, van het Heilige Graf gesprooken hebbende, zal ik voort treden tot de andere Kapellen, en dezelve in die ordre beschryven, als ik ze in het bywoonen van de Processie bezigtigd heb.

Wy vingen aan in de Kerk, of Kapel der Latynen, *'t Groot Altaar* geheten, daar ik hier voor eenig gewag van gemaakt heb. En ons wierd yder een brandende waskaars in de hand gegeven.

Deze Kapel (zeggen ze) is voormaals den Hof van *Joseph van Arimathea* geweest, alwaar *Christus*, ter-

Kapel der Verschyning.

terstond na zyne verryzenis, aan de *Marias* verscheen, en word derhalven de *Kapel der Verschyning* geheten. Omtrent het Altaar ziet men een Nis in de muur, met een yzere tralie beslooten, daar een stuk van een Kolom in werd bewaard, aan dewelke den Zaligmaaker, ten Huyze van *Pilatus*, eer hy door denzelven overgegeven wierd om gekruyst te worden, gegeesseld zoude zyn. De nieuwsgierigheid dreef my aan, om de dikte van de Kolom te meten, daar ik gelegentheid toe bekwam, door het middel van een der *Paters*, die de beleefdheid had van 'er my behulpzaam in te zyn. De gemelde Nis is redelyk diep, en derhalven staat de Kolom vry verre van de tralie af, ik nam dan een stok, met een touw, en wierp het daar om heen, en vindende de tralien zo wyd, dat ik 'er myn arm, als niet van de dikste zynde, even door kon wringen, streek ik, (konnende nu pasjes de Kolom bereyken) de de strik toe, en bevond de dikte van dezelve drie en een halve voet, Rynlandsche maat, en de hoogte omtrent een voet minder. Ik zogt te liever deze nieuwsgierigheid te voldoen, om dat ik drie stukken gezien heb, welke by de Roomschgezinden geloofd werden, van de gemelde Kolom te zyn; namentlyk het een te *Romen*, het ander te *Constantinopolen*, in de Kerk van den Griekschen Patriarch, gelyk ik daar ter plaatze gezegd heb; en het derde hier te *Jerusalem*. Om nu te zeekerder te konnen gaan, ontbood ik, wanneer ik, in myne te rug reis, weder tot *Smirna* was gekomen, de maat van dat van *Constantinopolen*, welke my ook gezonden wierd; en willende vervolgens te *Venetien*, om die van het Roomsche stuk, schryven, bevond ik, dat de maat van het Constantinopelsche verlooren had. Ik staakte derhalven myn voornemen, 't geen niet ik had behooren te doen, gelyk het my ook naderhand menigmaal berouwd heeft, doch ik hoop, dat eenig ander Reyziger na my de nieuwsgierigheid zal hebben, van deze maaten met malkanderen te vergelyken, en aldus uit te vorschen, of de Geestelyken hier in al ter goeder trouwe gaan.

Kapel van des Zaligmaakers gevangenis.

Uit deze Kapel traden wy in de Kerk, en wyders, gaande ter slinkerhand langs drie trappen af, in de *Gevangenis*, of *Kerker* van onzen Heiland, zynde voor dezen een Spelonk geweest, doch tegenwoordig een Kapel, die den Grieken toebehoord. Hier zegd men, dat de Zaligmaaker gebracht wierd, terwyl men bezich was, met, op den Berg *Calvarien*, de plaats uit te graven, daar het kruys in gezet zoude worden. Deze Kapel is heel kleyn en duyster.

Kapellen van S. Longinus, de deeling der klederen, vinding van 't Kruys &c.

Hier aan volgd de plaats, daar de Krygs-knegt, die *Christus* met zyn Lans in de zyde had gesteeken, zyn misdryf ging beweenen, de *Kapel van S. Longinus* genaamd. Wyders die, daar ze over de klederen van den Heiland het lot wierpen, de *Kapel van de deeling der Kleederen* geheten. Vervolgens aan die, daar het kruys gevonden wierd. En alzo aan de *Kapel van S. Helena*, alwaar men een venster ziet, tegen over de Spelonk, in dewelke gemelde Keyzerin gezeten zoude hebben, toen ze na des Zaligmaakers kruys liet zoeken.

Altaar van den goeden Moordenaar, en Kapel der Beschimping.

Thans komt men aan de andere zyde van de Kerk, aan een Altaaar, ter gedagtenis van den goeden Moordenaar opgeregt, waar benevens men, in een Kapel, door een yzere tralie, de Kolom ziet, daar *Christus* opzat, wanneer hem de Doorne kroon wierd opgezet. Deze behoord den Abyssynen toe, en voerd den naam, van de *Kapel der Beschimping*, ter oorzaak dat de Krygs-knegten, den Heiland gestooten, en een Kroon van Doornen op het hoofd gezet hebbende, spotswyze tegen hem zeyden, *Weest gegroet Koning der Joden*.

Kapel der Kruyshegting.

Vervolgens gaat men, by achttien trappen, eenige der benedenste van hout, en d'andere bovenste in de Rots uitgehouwen, opwaarts, om te komen op den Berg *Calvarien*, in een zeer schoone Kapel, daar twee of drie Altaaren staan, voor welker

welker eerste men, in de grond, het gat ziet, daar het Kruys van *Christus* ingestaan zoude hebben. Het heeft de diepte van twee palmen, in de Rots, en omtrent twee duymen meer in de middellyn. Een zilvere plaat, rondom dewelke alle de deelen van de passie, of het lyden, verheven uitgewerkt zyn, overdekt den mond, en beneden is het met lood bekleed, doch tusschen beyde heeft men plaats gelaaten, om de Rots zelve te konnen zien.

Ter rechter zyde toond men ook de plaats, daar het kruys van den goeden Straat-schender heeft gestaan, en ter slinker dat van den anderen Moordenaar. Boven het gemelde gat van des Heylands kruys hangen altyd zeven Lampen te branden. Hier by legd een ronde steen, tot aanwyzing der plaats, daar *Maria* zoude hebben gestaan, wanneer *Christus* op het Kruys wierd genageld. Men ziet'er ook noch vyf andere steenen, op welker middenste zy zeggen, dat de Jooden den Zaligmaaker de klederen uittrokken. Hier vertoond zich ook in de Rots, de scheur, of klove, die, zo als onzen Heiland den geest gaf, in den Berg ontstond. Deze Kapel werd de *Kapel der Kruys-hegting* genaamd, en begrypt achttien schreeden in de lengte, en zestien in de breedte, hebbende in het midden een vierkante Pilaar, daar het gewelf op rust. Anderen verdeelen dezelve in tween, en stellen deze Pilaar tot de scheyding, noemende het eerste gedeelte, 't geen den Grieken toebehoord, de *Kapel der Kruys-opregting*, en het ander, 't welk in het bezit der Latynsche Geestelyken is, de *Kapel der Kruys-hegting*. De grond, gelyk ook de Kapel, is zeer schoon, bestaande uit het fraayste Mozaïsch werk, 't geen men met oogen mag zien.

Hier benevens ziet men, door een tralie, de *Kapel*, gesticht ter gedagtenis, van dat zich hier ter plaatze *Magdalena* en *Johannes* onthielden, wanneer *Christus* gekruist wierd: zy behoord den Latynen toe, en heeft tegenwoordig geen anderen ingang, als buyten de Kerk.

Kapel van Magdalena en Johannes.

Vervolgens weder nederwaarts gaande, komt men aan de Kapel van *Adam*, alzo genaamd om dat het Hoofd, of liever Bekkeneel, van *Adam* aldaar gevonden zoude zyn, waar van daan zy willen, dat ook de Berg *Calvarien* den naam van *Golgotha*, of *Bekkeneel*, voerd.

Kapel van Adam.

Men ziet hier mede de scheur in de Rots, gelyk in de Kapel der Kruyshegting: mitsgaders een gat, waar in het gezeyde Bekkeneel gevonden wierd. En eyndelyk ook noch drie Graf-steeden, van dewelke d'eene, gemaakt van schoone Porfyrsteen, van de Grieken gezegd werd van den Hoogen-priester *Melchisedek* te wezen. De twee andere zyn van *Godefroy de Bouillon*, en zynen Broeder *Boudewyn*, Koningen van *Jerusalem*. Op die van *Boudewyn*, de welke ter slinker hand van den ingang is, leest men dit Graf-schrift, ter eeren van dien Vroomen en Kloekmoedigen Koning, in 't Latyn.

Rex Baldewinus, Judas alter Machabæus,
Spes Patriæ, vigor Ecclesiæ, virtus utriusque,
Quem formidabant, cui dona tributa ferebant
Cedar & Ægyptus, Dan, ac homicida Damascus,
Proh dolor! in modico clauditur hoc tumulo.

Doch ik heb verzuimd het zelve af te tekenen: maar, alzo het van verscheydene aldus eenpaarig gegeven word, is'er niet aan te twyffelen of het is na waarheid gesteld.

Op het Graf van *Godefroy*, vind men het onderstaande op N°. 1. met even zodanige letteren in het Marmer gegraveerd, als dezelve alhier vertoond werden: welke van die geene, die dezelve afgeschreven, en in haare Reisbeschryving medegedeeld hebben, aldus gelezen zyn.

Hic

1

‡ HIC : IACET INCLITVS : DVX :
CODE FRIDVS : DE BVLLON · QVI
TOTAM·ISTAM TERRAM AQVI,
SLVIT CVLTVIX PIANO : CVI⁹
ANICDA RECNET CVM XPO :
AMEN —

SEP × M⁹ INVMLO : PER : ISTO : REX :
CMLAT⁹ : EST : BALDEVN? :
RECM : DE : SAQVNE : NAT⁹ QIEM :
TLC : EMVQ DO : SPRÆ : CNDITIONS :
VC : PADYS IACE : LOLA : POSSI,
DEAT : RECIONS —

2

Hic jacet inclytus Dux Godefridus de Buglion, qui totam istam Terram acquisivit Cultui Christiano, cujus anima regnet cum Christo! Amen.

Deze graven zyn beyde van een en 't zelve maakzel, en ſtaan yder op vier Pilaartjes: dat van *Boudewyn* heeft de lengte van elf palmen. Uit deze Kapel tredende, ziet men, tegen over de Kerkdeur, langs de muur van het Koor heen, drie Graf-ſteeden, alle drie van een zeer ſchoone marmer, waar van d'eene my gezegd wierd te zyn van een Hertog van *Florencen*, de tweede van zyn Zoon, en de derde onbekend.

Graf-ſteeden langs het Koor.

Maar andere zeggen, dat dit de Graf-ſteeden zyn van de Huysvrouwe, en Zoonen, van den Koning *Boudewyn*. Het Graf-ſchrift van een der zelve, zo als het tegenwoordig gevonden werd, heb ik op het zelfde Plaatje, met dat van *Godefroy* willen vertoonen, zo als ik het, om de oudheid der Gottiſche letteren, en verkortingen, waardig geacht heb aldaar af te tekenen; en werd het aldaar gezien op N°. 2. en gelezen, na het oordeel der Reizigers, op de volgende wyze;

Septimus in tumulo puer isto Rex tumulatus
Est Baldewinus, Regum de Sanguine natus,
Quem tulit è mundo ſors primæ conditionis,
Et Paradiſiacæ loca poſſideat regionis.

Hier na omtrent de Kerkdeur komende, ontmoet men, tuſſchen dezelve, en het Koor, een lange ſteen, waar op het Lighaam van *Christus*, na dat het van het Kruys was afgenomen, door *Joſeph van Arimathea*, *Nicodemus*, en eenige andere Jongeren, volgens de Joodſche wyze, zoude zyn gebalſemd, of gezalfd, waarom deze Steen ook den naam van de *Zalf-ſteen* heeft gekregen. Hy legd omtrent een voet Zalf-ſteen.

hoog

hoog uit de vloer, is, om het overgaan, met een yzere traliwerk omringd, en zedert het Jaar 1550. met een grauw marmer blad bekleed, op dat 'er de Pelgrims geen ſtukken meer van mogen breeken. Want de waan van Gods-vrucht doet hen van over al overblyfzelen, of *Reliquien*, zoeken: ook van zulke ſtukken, die nimmer in haar zelfs eenige waarheid gehad hebben: onder welke men deze met recht mag tellen; aangezien nergens geleezen werd, dat *Joſeph van Arimathea*, het lighaam van Chriſtus gezalfd zoude hebben, en indien dat door deze gedaan waare, na alle waarſchynelykheid, de Vrouwen, op den derden dag, in den vroegen morgenſtond, deze laatſte lykplicht aan den Gekruyſten Heyland niet gezogt zouden hebben te volbrengen; nademaal uit geene oudheden blykt, dat men aan de lyken der verſtorvenen deze plicht meer als eens deede. Gelyk dan den Zaligmaaker, uit een voorkennis, dat deze plicht aan hem, in zyne begraavenis, niet zoude konnen volbracht werden, *Marc.* 14: 8. Aan die Vrouwe, welke hem, in 't Huys van *Simon den Melaatſchen*, tot *Bethanien*, zalfde, het getuigenis gaf, dat *zy voorgekomen was om zyn lighaam te zalven ter begraavenis:* ofte, zo als de uitdrukkinge van *Johannes* Cap. 12. ✝. 7. zegd, dat die zalvinge, door die Vrouwe, voor hem bewaard was, *tegen den dag zyn'er begraavenis.*

Andere ſteen.

Wat verder, ziet men, by de trap der Armeniers, een ronde ſteen, daar zy zeggen, dat de Maagen van den Zaligmaaker opſtonden, wanneer zyn lighaam ten grave wierd gebragt.

Kerk der Armeniers.

Langs de gemelde Trap opgaande, komt men aan de *Verblyf-plaats*, of *Kerk*, *der Armeniers*, en van daar aan het *Heilig Graf*, benevens het welke men, by eenige trappen, weder opwaarts, na de *Wooning der Grieken*, geleyd word.

Graven van Joſeph van Arimathea, en Nicodemus.

Agter des Heilands Graf, gaat men twee Graf-ſteden, in de Rots uitgehouwen, bezichtigen, zynde d'eene van *Joſeph van Arimathea*, en d'andere van *Nicodemus.*

Vervolgens komt men voor de Kerk der Latynen, alwaar twee ſteenen leggen, op welker eene de Heere *Chriſtus*, en op d'andere *Magdalena* ſtond, wanneer zy vraagde, meenende tegen den Hovenier te ſpreeken, of hy haaren Meeſter niet had gezien, en *Jeſus* zich aan haar bekend maakte.

Byzonderheden noopende eenige zaaken.

Hier mede eyndigden wy den omvang van de Kerk. Men heeft noch eenige andere plaatzen, welke men, in het omgaan van de Proceſſie, niet ziet, te weten, benevens het vertrek, of de Wooning der Latynen, ziet men een ſchoone groote waterbak, door de Keyzerin *Helena*, die hier zeer veele werken heeft doen ſtichten, gebouwd. Zy is geheel uit de levende Rots gehouwen, en ſtrekt zich een groot eynd wegs onder de Kerk heen.

Benevens de gevangenis van *Chriſtus*, ontmoet men ook een groote ſteen, van dewelke de Grieken zeggen, dat *Chriſtus*, gaande om gekruyſt te werden, daar op nederviel; waar over de Putten zyner knien noch op den huydigen dag in dezelve gebleven zouden wezen. Inderdaad, men ziet 'er twee holligheden, doch waar ze door veroorzaakt zyn, is my onbekend.

Ter zyden van het Koor ſtaat een ſteene Tafel, ruſtende op vier Kolommen. De Grieken, wonderlyk geneygd tot bygeloovigheden, houden voorzeeker, dat, die tuſſchen deze Kolommen niet door kan gaan, niet in het Paradys zal komen. Den eerſten dag dat ik my in de Kerk bevond, zag ik een meenigte van Mannen en Vrouwen, met groote yver, het lighaam daar door heen wringen, tot zo verre, dat eenigen het zweet van benaauwdheid uitbrak. Want de Kolommen ſtaan zo dicht aan malkander, dat, die maar een weinigje meer als gemeene dikte heeft, zich 'er heel bezwaarlyk door kan arbeyden; waar uit men dan wel kan afmeeten, hoe bang het de zwangere Vrouwen moet vallen, die 'er evenwel, mogelyk om te gelyk

hunne kinderen zalig te maaken, met den dikken buyk, door willen. Swaarlyvige menſchen zyn derhalven te beklaagen, of dit geloof moet niet verder gaan, als tot de proef, want ik zag'er eenigen, die'er zich gantſch niet mee bekommerden, ongetwyffeld, dewyl zy wel wiſten, dat ze onverrigter zaake weer te rugge zouden hebben moeten keeren: en ondertuſſchen kon ik niet beſpeuren, dat d'anderen, die dunner waaren, zich veel bemoeyden, met'er hen toe aan te maanen. Doch, zo'er elders buytenſpoorige, en onnozele Godvrugtigheid, gevonden werd, de Grieken munten 'er in uit.

Even buyten de Kerk is een tamelyk groote gemeene plaats afgezonderd, daar verſcheydene gemakhuysjes zyn; maar als'er zich deze woeſte menſchen, met hunne Vrouwen, en kinderen, bevinden, gelyk ik in den aanvang van dit Hoofdſtuk gezegd heb, konnen dezelve niet veel helpen, en ontmoet men des morgens meerder vuyligheid, als men in dusdanig een plaats behoorde te zien.

Verdeeling der Kerk onder de Geeſtelyken.

In deze Kerk van het Heilige Graf, onthouden zich altyd negen *Paters*, van de Latynen, welker geſtadige beezigheid is, God te bidden, en voor de Heilige plaatzen te zorgen. Zy zyn ook de voornaamſten, en hebben'er het meeſte bewind. Van de Grieken heeft men'er gemeenlyk zeven; van de Armeniers vyf, en van de Kophten een, buyten dewelken 'er niemand anders tegenwoordig verblyf heeft. Voor dezen onthielden zich hier ook de Abyſſynen, en de Syriers. De Maroniten komen den dienſt by de Latynen verrigten, welke, gelyk gezegd is, het grootſte gedeelte van de Kerk in hebben. De Grieken bezitten het Koor, en het Heilige Graf. De Armeniers hebben voor in de Kerk een redelyke groote plaats, tot hun verblyf, maar d'andere Chriſtenen, die zich daar in onthouden, yder maar een kleyne.

De Kerk heeft maar eene deur, boven dewelke van buyten een fraay Bas-relief, in marmer gehouwen, is. In deze deur heeft men een groot gat gemaakt, waar door de *Paters*, en *Pelgrims*, dagelyks hunne ſpys, en andere noodwendigheden, uit het Klooſter bekomen. De Turken zyn'er de bewaarders van, en is men t'elkens, wanneer dezelve geopend word, gehouden twee en een halve Leeuwen-daalder, voor d'intreede, te betaalen; maar, als men voor de eerſte maal de voeten 'er in zet, moet yder Perſoon vyftien Leeuwen-daalders geven, te weten de *Franken*; want, wat de Chriſtenen daar te lande belangd, die konnen, even als over al, met de helft beſtaan, gelyk ook de Latynſche *Paters*. 'k Was 'er drie dagen, en zo veel nagten, in, zonder daar uit te gaan, alzo ik geerne in eene reys alles wilde bezichtigen, om niet geſtadig nieuwe koſten, voor de intreede, te moeten maaken.

Geſteldheid des gemoeds, wanneer men zich voor het Heilige Graf bevind.

Indien nu ymand wil weeten, hoe men zich geſteld bevind, als men de eerſte maal voor des Heylands Graf nederknield, ik zal hem zeggen, voor zo veel my belangd, dat ik nergens eenige ontroering heb gevoeld, als alleen aldaar. Doch ontſtelde zich een der *Paters*, mede een nieuweling in *Jeruſalem*, die met my in de Kerk ging, vry wat meer; want knielende neder voor het Heylige Graf, berſtede hy uit, in zulk een overvloed van traanen, en zuchten, dat hy in twee uuren naauwlyks tot bedaaren was te brengen. Ik wil hier echter niet mede zeggen, dat het daarom zeeker zoude wezen, dat dit juiſt het regte Graf van onzen Zaligmaaker is; maar, dewyl men zich niet kan beletten, met die indruk voor het zelve te verſchynen, en dat men, by die gelegentheid, zich het lyden van den *Zoone Gods*, voor onze Zonden en Ongeregtigheden, herinnerd, kan het niet anders wezen, of men moet ont-roeringen gevoelen, die tot in het binnenſte van de ziel doordringen; en ik geloof (hoewel wy een tyd beleven, dat veele menſchen glorie ſchynen te ſtellen, in heel weinig, of niets met al te gelooven; miſſchien om geen andere reden, als om zich van

de

de gemeene gevoelens, die te flegt in hunne oogen zyn, af te zonderen, en een uyterlyke schyn van wysheid te vertoonen) dat de volslagenste Atheist, zich, met alle zyne gewaande standvastigheid, niet zoude konnen beletten, dezelve ontroering, en beklemdheid, te gevoelen.

LV. HOOFDSTUK.

Beschryving van de Stad Jerusalem. Byzonderheden wegens het Klooster van den Heiligen Zaligmaaker, en de Geestelyken die zich daar in onthouden. Knevelingen der Turken omtrent het zelve Klooster. Kosten die tot de Heilig-Landsche reyze vereyscht worden, Roosen, en houte Olyven, van Jericho.

De Heilige plaatzen aldus doorwandeld hebbende, zal ik nu ook yts van de Stad *Jerusalem* gaan zeggen.

Gelegenheid van Jerusalem. Deze, de Hoofd-stad van *Judæa*, en wel eer zeer vermaard, is gelegen in een Bergachtige drooge plaats, welke niets voortbrengd, zynde het Aardryk, drie of vier mylen in 't rond, zeer onvrugtbaar. Men teld 'er zes Poorten, namentlyk, de *Poort van St. Steven*, de *Poort van Herodes*, de *Poort van Damascus*, de *Poort van Hebron*, de *Poort Davids*, en de *Mest-poort*, van welker yder ik hier yts in het byzonder zal melden.

Poorten.

Poort van St. Steven. De *Poort van St. Steven*, in de Schriftuur de *Vee-poort* geheeten, staat aan de Oost-zyde der Stad, en wierd by de Oude Christenen alzo genoemd, om dat *S. Stephanus*, of *Steven*, dicht by deze Poort, buyten de Stad, gesteenigd wierd.

Poort van Herodes. De *Poort van Herodes*, of *S. Jeremias*, of ook wel de *Poort Efraïms*, strekt zich aan de Noord-zyde, en word alzo geheeten, of, om dat ze door *Herodes* gesticht is, gelyk eenige willen, of, dat ze na het Paleis van dien Vorst, 't geen daar digt by gelegen is, gebynaamd is. Het *Dal Josaphats* eyndigd aan dezelve.

Poort van Damascus. De *Poort van Damascus* strekt zich mede aan de Noord-zyde, en voerd dien Naam, om dat men daar door na *Damascus* gaat. Door deze Poort treeden de Pelgrims binnen *Jerusalem*, als zynde na de kant van *Rama*, en *Joppe*, gelegen.

Poort van Hebron. De *Poort van Hebron*, of liever van *Joppe*, of *Bethlehem*, is aan de West-zyde der Stad, en alzo geheeten, om dat ze aan den weg na *Joppe*, en *Bethlehem*, gelegen is; aan deze Poort eyndigd het *Dal Josaphats*.

Poort van David. De *Poort Davids*, of, *van den Berg Sion*, strekt zich aan de Zuyd-zyde, en heeft haaren Naam, van den gemelden Berg, ter oorzaak dat men door dezelve derwaarts gaat.

Mest-poort. De *Mest-poort* staat aan de Oost-zyde, en word alzo genaamd, om dat de Mest, drek, en vuilnis, door dezelve ter Stad uitgebracht word. Door deze wierd *Christus*, wanneer de Jooden hem gevangen hadden genomen, binnen *Jerusalem* gevoerd. Zy word gezegd, de Oudste der Stad te wezen; die van *David*, en *Herodes*, volgen daar aan; d'anderen werden nieuwer geagt.

Verguldepoort. Behalven deze zes Poorten, ziet men noch een zevende, de *Porta Aurea*, of, de *Vergulde-poort*, geheeten, mogelyk om dat ze met vergulde cieraaden gepronkt, en derhalven boven d'andere uitgeblonken heeft, doch deze is 't zedert langen tyd toegemetzeld, ter oorzaak van een zeekere voorzegging, waar af de Turken d'uitwerking trachten te beletten, te weten, dat de Christenen *Jerusalem* door deze Poort zullen innemen. Noch verder gaat, ten dien opzigte, hunne bekommering.

Want alle Vrydagen, op den middag, werden alle d'andere Poorten geſlooten, en niet weder geopend, voor dat het middag gebed ge-eyndigd is, dewyl hen, door een andere Profetye, of voorzegging, gedreygd word, dat de Chriſtenen hen, op een Vrydag, geduurende het middag gebed, zullen vermeeſteren. Door deze Vergulde-poort kwam onzen Heyland, op de Ezelin, binnen *Jeruſalem* gereden. Na dezelve, als men de Stad van hier rond wil gaan, volgd die van *St. Steven*, en zo wyders alle d'andere.

Wallen. De muuren van de Stad zyn redelyk fraay, en van gehouwen ſteenen gebouwd, hebbende, op eenige afſtand, verſcheydene vierkante Toorns, met ſchiet-gaten voorzien. Dit muur-werk heeft de hoogte van omtrent zes Vademen, en de dikte van ruym drie voeten. 't Wierd om de Stad gemaakt in den Jaare 1559. door den Turkſchen Keyzer *Soliman*. Eenige willen, dat het door zyn Vader *Selim* al was begonnen, na dat hy *Jeruſalem* in den Jaare 1517. op d'Egyptiſche Sultans had veroverd.

De Berg *Sion* legd op een gelyke hoogte met de Stad, daar hy ten deele is ingetrokken; doch ten Noorden, alwaar hy wel de meeſte hoogte heeft, ſtrekt hy 'er zich buyten. Waar over my verhaald wierd, dat de geen die de Wallen had doen optrekken, een Genueeſche Renegaad, of verloochenaar, zoude geweeſt zyn, die 'er toenmaals *Baſſa* was: welke het werk voltoyd hebbende, en de Turken ziende, dat dit gedeelte van den Berg over de Stad commandeerde, kreegen zy argwaan, en geloofden, dat het met geen ander oogmerk gedaan was, dan om den Chriſtenen te beter gelegentheid te geven, om de Stad t' eeniger tyd weder te vermeeſteren: ten welken inzigte zy hem het leven zouden hebben benomen, want het is gevaarlyk de minſte reden van achterdogt aan de Turken te geven.

Grootte. Wat de grootte van de tegenwoordige Stad belangd, ik ſchat den omvang op drie kwartier uurs, wel te verſtaan, buyten de Wallen om te gaan. Zy is redelyk digt betimmerd, en tamelyk volkryk, doch het meeſte gedeelte der Straaten eng en krom. d'Inwoonders beſtaan uit Mahometaanen, inboorlingen des Lands, en Joden. d'Eerſte maaken verre het grootſte getal, de Joden komen 'er zich dikwils metter woon ter neder zetten, inzonderheid wanneer ze tot hooge Jaaren gekomen zyn, met het inzigt van 'er te ſterven, en in, of aan het *Dal Joſaphats*, begraven te worden, ten eynde, in het algemeen oordeel, te ſpoediger afgevaardigd te werden: want, volgens het gevoelen der Iſraëliten, ſtaat het zelve hier ter plaatze te werden gehouden. Op myn vertrek uit *Jeruſalem*, omtrent twee uuren van daar, ontmoeteden 'er my ook noch eenigen, welke, met het zelve oogmerk, derwaarts gingen, onder deze bevonden zich drie Vrouwen, van welke twee van heel hoogen ouderdom waaren, die een uitſteekend verlangen ſcheenen te hebben, om het leven te *Jeruſalem* af te leggen.

Wat belangd den tegenwoordigen Tempel
Tempel Salomons, of de Moſqueë Salomons.
die zy zo noemen, de Lieden hier te Lande zeggen, dat hy op de grondveſten van den ouden Tempel geſtigt, en van binnen, hoewel in een veel kleynder begrip, van dezelve gedaante is, als d'eerſte is geweeſt. Hy vertoond zich van buyten, gelyk ik hier voor gezegd, en, in myne afbeelding der Stad *Jeruſalem*, aangewezen heb. Na my onderrigt wierd, begrypt hy in den omvang omtrent honderd ſchreeden. Men moet dit alles, op het zeggen der Ingezetenen, gelooven, want de Chriſtenen vermogen 'er niet in, of omtrent, te komen, ja zelfs, geen voeten te zetten op het gantſche Pleyn, 't geen 'er zich om heen ſtrekt, en heel groot is, en die 'er op betrapt wierd, zoude zeekerlyk Turks moeten worden, of zich laaten verbranden. De Joden hebben ten dezen opzichte ook geen meerder vryheid.

Op dat men derhalven, door onkunde, of onvoorzichtigheid, niet in

in diergelyk ongeluk mogt komen te vervallen, verſet men nooit voet buyten het Klooſter, zonder met een Pater, die gewoon is de Pelgrims om te leyden, verzeld te wezen: daar en boven heeft men ook altyd een *Drogeman* by zich, om aanwyzing te doen, van de plaatzen, daar men de vryheid heeft van te mogen komen. Want, indien men zich te buyten ging, of ytwes omtrent de Turken kwam te misdoen, zouden ze het Klooſter, en niet de vreemdelingen, daar over aanſpreeken, en de Paters zwaare geldſommen afperſſen, welke voorvallen de *Pater Gardiaan*, en de *Pater Procurator*, my zeyden, hen al verſcheyde maalen overgekomen te wezen.

Byzonderheden wegens het Klooſter te Jeruſalem, en de Geeſtelyken die zich daar in onthouden.

't Klooſter, daar deze *Paters* zich in onthouden, is gelegen, tuſſchen de *Poort van Bethlehem*, en die van *Damaſcus*, in het Weſter, en hoogſte, gedeelte der Stad, en voerd den Naam, van dat van den *Heiligen Zaligmaaker*. Hun getal beſtaat gemeenlyk uit tuſſchen de dertig en veertig Perſoonen, daar de *Pater Gardiaan*, of *Reverendiſſimo*, het gebied over heeft: deze is gemeenlyk een Italiaan, of onderdaan des Konings van *Spanje*, en in dezelve achting als een Biſſchop, gelyk hy ook, wanneer hy den dienſt, op Heilige dagen, doet, den Myter, en Biſſchops ſtaf, voerd. Na hem volgd, als tweede Perſoon, de *Pater Procurator*, welke een gebooren Spanjaard moet zyn. Die 'er, geduerende myn verblyf, deze waardigheid bekleedde, was geen Prieſter, maar ſlegts een *Frater*, of *Leeke-broeder*, 't is zyn werk, correſpondentie met alle Groote Perſonagien van Chriſtenryk te houden, en alle de brieven te ſchryven, en te beantwoorden; hy heeft ook de handeling van het geld. De derde Perſoon is de *Pater Vicaris*, die een Franſchman moet wezen. d'Andere Geeſtelyken zyn ten meerendeele Spanjaards en Italiaanen. Men heeft 'er gemeenlyk ook eenige Franſchen, doch weinige Duytſchers.

Alle de Paters, die uit Chriſtenryk derwaarts werden gezonden, zyn gehouden, ter plaatze daar 't hen door den *Gardiaan* verordend word, zich neder te zetten, 't zy te *Jeruſalem*, of elders in het *Heilig Land*, en aldaar drie Jaaren te verblyven, na welker verloop zy weder te rug mogen keeren, indien het den *Reverendiſſimo* egter beliefd: want, zo hy redenen mogt hebben, om haar daar te willen houden, moeten zy, zonder tegenſpreeken, gehoorzaamen. Ondertuſſchen hebben zy hier een ſober leven, vermits ze den meeſten tyd, ter oorzaak der menigvuldige vaſtendagen, geen vleeſch vermogen te eeten, en zeer weinig ververſſing van viſch krygen, zynde *Jaffa*, of *Joppe*, 't geen twaalf uuren van *Jeruſalem* gelegen is, de naaſte Zee-plaats; en als 'er al ytwes werd gebragt, is het, gelyk het ſpreekwoord zegd, voor Pater en Mater, en niet voor het geheele Convent. Derhalven verlangen de meeſte, om weder na hun Vaderlandſche Klooſters te mogen keeren, daar ze het vry beter hebben.

Alle de Reyzigers, welke uit *Europa* komen, van wat Religie zy ook mogen wezen, nemen hun verblyf by deze *Paters*, egter is men 'er niet toegehouden, gelyk eenige hebben geſchreven. Want men heeft onder het gebied van den Grooten Heer, zo wel als elders, de vryheid, om te gaan Huys-veſten daar men begeerd, en, indien men by de Grieken, ofte in een Burger-huys, zyn verblyf wilde nemen, niemand zoude het konnen beletten. 't Geſchied derhalven maar uit gewoonte, dat de *Franken* by de Latynen gaan inkeeren, de Grieken by hunne Geloofs genooten, de Armeniers by de hunnen &c. Men zoude ook geen beter Huys-veſting konnen verkiezen, want het onthaal, 't geen deze *Paters* aan de Pelgrims doen, zonder onderſcheid van Gods-dienſt, is zodanig, dat men moet bekennen, aan hunne beleeftheid verpligt te wezen. Eenige van hun hielden my gemeenlyk des avonds een uurtje of anderhalf gezelſchap, doch nooit, zonder my alvoorens te hebben doen

vragen, of ze my ook belet zouden aandoen. Want, wetende dat ik gestadig bezig was, met te teekenen en te schryven, wilden ze my niet geerne stooren. Zy betoonden my ook des te meer genegentheid, om dat ik alle de plaatzen zo nauwkeurig op 't papier bragt; ja wenschten wel, dat ik 'er een geheel Jaar had gebleven. Verscheydene reyzen wierd my gevraagd, wat ik begeerde te eeten, en daar by gezegd, dat ik my na hen niet behoefde te reguleren, brengende my somtyds eyeren, en andere spys, welke zy die dagen niet vermogten te nuttigen, en als ik hen van deze moeyte tragtede t' ontslaan, met te zeggen, dat ik my geerne met hunne gewoonlyke portie wilde vernoegen, en, daar ter plaatze zynde, geenzints op de wellust der spyzen dagt, wierd my ten antwoord gepast, dat zy wel wisten, dat ik alles met vryer herte mogt eeten, dewyl de Kerk het my toeliet, en dat ze my derhalven tot die bezetheid van leven, daar de Regel van hunne ordre hen toe verbond, niet wilden noodzaaken &c. De *Pater Gardiaan* aanbood my ook, indien ik 'er genegentheid toe had, een half Jaar, en langer, verblyf in het Klooster, buyten alle kosten. Inderdaad, hy was een zeer Edelmoedig Heer, gesprooten uit een der aanzienlykste geslagten van Milanen, en *Pietro Marino* geheeten. Zy voeren den tytel van *il Guardiano del Sacro Monte Sion*, of *Bewaarder van den Heiligen Berg Sion.*

Knevelingen der Turken omtrent het Klooster. 'k Heb elders gezegd, dat de Turken veel knevelingen omtrent dit Klooster plegen. En zo haast doet 'er zich geen gelegentheid toe op, of zy weten 'er zich wonderlyk van te bedienen. Kort voor myne komst te *Jerusalem*, had zich, ten dien opzichte, yts vreemds, met den *Capitano di Nave*, of Admiraal van de Oorlog-scheepen, der Republycq van *Venetien*, toegedragen. De *Bassa* verstaan hebbende, dat dezen Heer zich in het Klooster bevond, stuurde ymand der zynen aan den *Pater Gardiaan*, en liet hem vraagen, of de Zee-voogd de *Jordaan* ook geliefde te gaan bezien? 't Antwoord was, dat de tyd het niet toeliet, alzo den Admiraal met zyne Schepen, welke op de Kust lagen, terstond weder in Zee moest steeken, dat men den *Bassa* derhalven voor zyne aanbieding bedankte &c. Weinige dagen daar na, stuurde den *Bassa* weder aan het Klooster, en verzogt, dat men hem honderd Ryksdaalders beliefde te betaalen, voor de presentatie die hy aan hem had gedaan, van hem met zyn volk na de *Jordaan* te doen geleyden; want dat het hem even veel was, of hy derwaarts was gegaan, of niet, dewyl 'er doch de bereydzelen al toe waaren gemaakt, en zyn lieden gereed gestaan hadden. Hier viel weinig tegen te zeggen, en men was genoodzaakt tachentig Ryksdaalders te tellen, om den *Bassa*, wiens beleefde aanbieding geen ander oogmerk had gehad, te vreede te stellen: den Admiraal betaalde egter deze somme, om het Klooster, 't geen 'er anders aan gemoeten zoude hebben, daar af 't ontlasten.

Kosten die tot de Heilig Landsche reys vereyscht worden. Tot onderrigting der geenen, welke de reys na het Heilig Land willen ondernemen, zal ik hier by voegen, een aanteekening, of Lyst, van de kosten, welke de Pelgrims gehouden zyn te doen, van wat staat of gelegentheid zy ook mogen wezen; zynde, ten dezen opzigte, geene verandering, of onderscheid, zelfs niet tusschen Heer en Knegt; yder moet even veel betaalen; waar om men 'er niet te onregt den naam van een hoofd-geld aan zoude mogen geven.

Voor eerst dan tot *Jaffa*, de naaste Zee-plaats, of de Haven, van het Heilig Land, gekomen zynde moet men aan den *Aga*, of Gouverneur, een somme van veertien Ryksdaalders uitschieten, waar van de *Drogemans* van het Klooster de helft trekken, en hier voor zyn zy gehouden u een Paard te beschikken, en tot aan *Jerusalem* te geleyden. En als men weder over *Jaffa* vertrekt, moet men nochmaals veertien

Ryks-

Ryksdaalders betaalen. Te *Jerusalem* komende, betaald men voor het doorgaan van de Poort twee en een halve Ryksdaalder, en aan den Officier een halve, aan den opperften *Drogeman* van het Klooster twee en een halve, en aan den tweeden *Drogeman* een Ryksdaalder. Voor den eersten ingang in de Kerk van het Heilige Graf, geeft men vyftien Ryksdaalders, en elke reys dat de deur naderhand geopend word twee en een halve Ryksdaalder, en omtrent een daalder aan een Turk, die digt by de Kerk woond, mitsgaders een kwart van een Ryksdaalder aan den Poortier. 't Bezichtigen van de Heilige plaatzen buyten *Jerusalem*, met het geen men aan den *Drogeman* diend te geven, komt omtrent op drie Ryksdaalders. Voor het bezien van het *Graf van David*, willen de Turken mede twee en een halve Ryksdaalder hebben. d'Onkosten die men gehouden is te doen, om na *Bethlehem* te gaan, zo voor de Paarden, als 't geene men aan de *Drogemans* moet geven, beloopen omtrent vier Ryksdaalders; doch, zo men eenige ongemeene Plaatzen wil gaan bezichtigen, komt het vry meer te kosten, vermits daar geen gestelde prys toe is. Voor het teekenen op de armen hier ter plaatze, betaald men gemeenlyk, aan den geen die het doed, een goude *Sequin*, bedragende twee en een halve Ryksdaalder: sommige geven 'er wel twee, en meer, na dat ze zich meer of minder teekenen laaten zetten: want daar staat geen prys toe. Als men zich op het Paasch-feest te *Jerusalem* bevind, moet yder Pelgrim tien Ryksdaalders betaalen, om na de *Jordaan* te gaan, welke somme door den *Bassa* werd getrokken, die daar voor een geleyde van zyn volk met u zend; en zo ymand buyten dien tyd derwaarts wil trekken, komt het omtrent honderd Ryksdaalders te beloopen, 't geen den *Bassa* voor zyn geleyde vorderd. Op het vertrek van *Jerusalem*, is men gehouden een vereering, tot dankbaarheid voor het goed onthaal, aan het Klooster te geven, doch hier staat mede geen bepaalde prys toe, en yder geeft na zyn vermogen, of mildheid. De Hollandsche en Engelsche Koop-lieden geven gemeenlyk yder vyftig Ryksdaalders; maar men vermag aan niemand van de *Paters*, 't zy aan de geenen die u allerwegen geleyden, of anderen, ytwes te geven, waar over my yts vreemds met een zeekeren *Pater* van *Florence*, een Man van zeer goede geboorte, dien ik in *Egypten* gekend had, gebeurde. Ik was genegen vyftig kleyne Kruysjes, met paarlemoer ingelegd, daar ik zag dat hem het hart na jeukte, aan hem te schenken, doch verstaande, dat zulks niet buyten kennis van den *Pater Gardiaan* mogt geschieden, zeyd ik hem, dat ik 'er den zelven over zoude aanspreeken. Hy, wetende hoe minnelyk ik door dien Edelmoedigen Heer bejegend wierd, twyffelde niet, of myn verzoek zoude my toegestaan werden: maar het ging heel anders, en de *Gardiaan* voerde my te gemoet, dat, indien zulks wierd toegelaaten, eenige der *Paters* die vryheid ligtelyk zouden misbruyken, en de Pelgrims al te lastig vallen, welke mogelyk, uit beleefdheid, meer zouden weg schenken, als ze geerne kwyt wilden wezen, dat men derhalven geen voet, tot een zo kwaaden misbruyk, moest geven: dat de *Jerusalemsche* reys, buyten dat, genoeg kwam te kosten; en, zo men noch ytwes overhield, dat het beeter was, het zelve te besteeden tot het koopen van eenige rariteyten, en gedenkteekenen, die men met zich, in zyn Vaderland, konde brengen; en eyndelyk, dat, indien hy my hier toe verlof verleende, ik hem mogelyk yts van meerder belang zoude vereeren. Ik moest hem, met ernstige woorden, het tegendeel belooven, en het voor een groote gunst opneemen, dat ik yts gerings van myn eygen goed mogt weg schenken.

Gelyk de Pelgrims zich gemeenlyk te *Jerusalem*, van het een en het ander, 't geen in hun Vaderland vreemd is, voorzien (sommige om aan hunne Lands-genooten de tee-

teekenen hunner Pelgrimagie te konnen toonen, anderen uit een andere soort van nieuwsgierigheid) koft ik verscheyde vreemdigheden, en onder die eenige *Roosen van Jericho*, van welk gewas ik hier voor eenige melding heb gedaan. Ik nam de moeyte, van twee der fraaysten af te teekenen, gelyk ze zich op N°. 148. vertoonen. In een onnozelder eeuw, en by onnozeler menschen, gelyk ook noch wel, heeft men veel van deze Roosen gebeuzeld; te weten, dat ze op Kersnagt, in het water gelegd, open zouden gaan, en anders nooit, ter gedagtenis van onzes Zaligmaakers geboorte; maar ik kan verzeekeren, dat 'er alle nagten en dagen bekwaam toe zyn, en dat ze altyd in het water open gaan, gelyk ze zich ook altyd, zo haast als ze daar buyten komen, allengskens weder sluyten.

Roozen van Jericho.

Men beschikte my ook eenige *Houte Olyven* van *Jericho*. De schors van dezelve is groen, even als van een eetbaare Olyf; doch deze daar af gedaan zynde, bevind men de vrugt hout te wezen, in de lengte ribachtig; en, openende dezelve, vertoond zich deze tweede, of houte, schors ter dikte als die van een amandel, met een pit daar in, van gedaante als een pingel, of Pistasje. Noch tegenwoordig, als ik 'er een open slaa, is deze pit week, en van binnen Castangie bruyn; doch ik vind 'er tegenwoordig geen smaak meer in, welke mogelyk door den tyd vergaan zal wezen; evenwel kan ik niet zeggen, of ze ooit smaak gehad heeft, want ik hebze voor dezen nooit geopend; maar 't zedert een tyd, bemerkende dat 'er yts in rammelde, beving my de lust om ze van binnen te bezichtigen.

Houte Olyven.

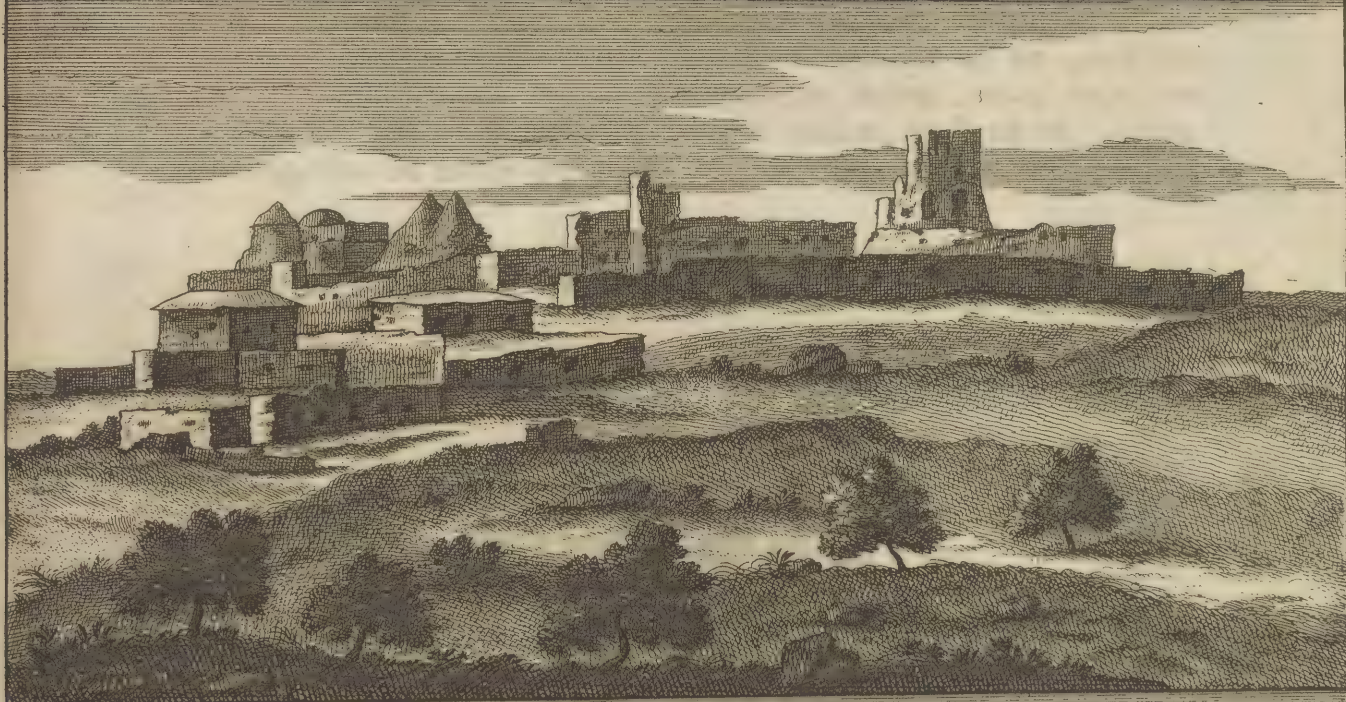

LVI. HOOFD-

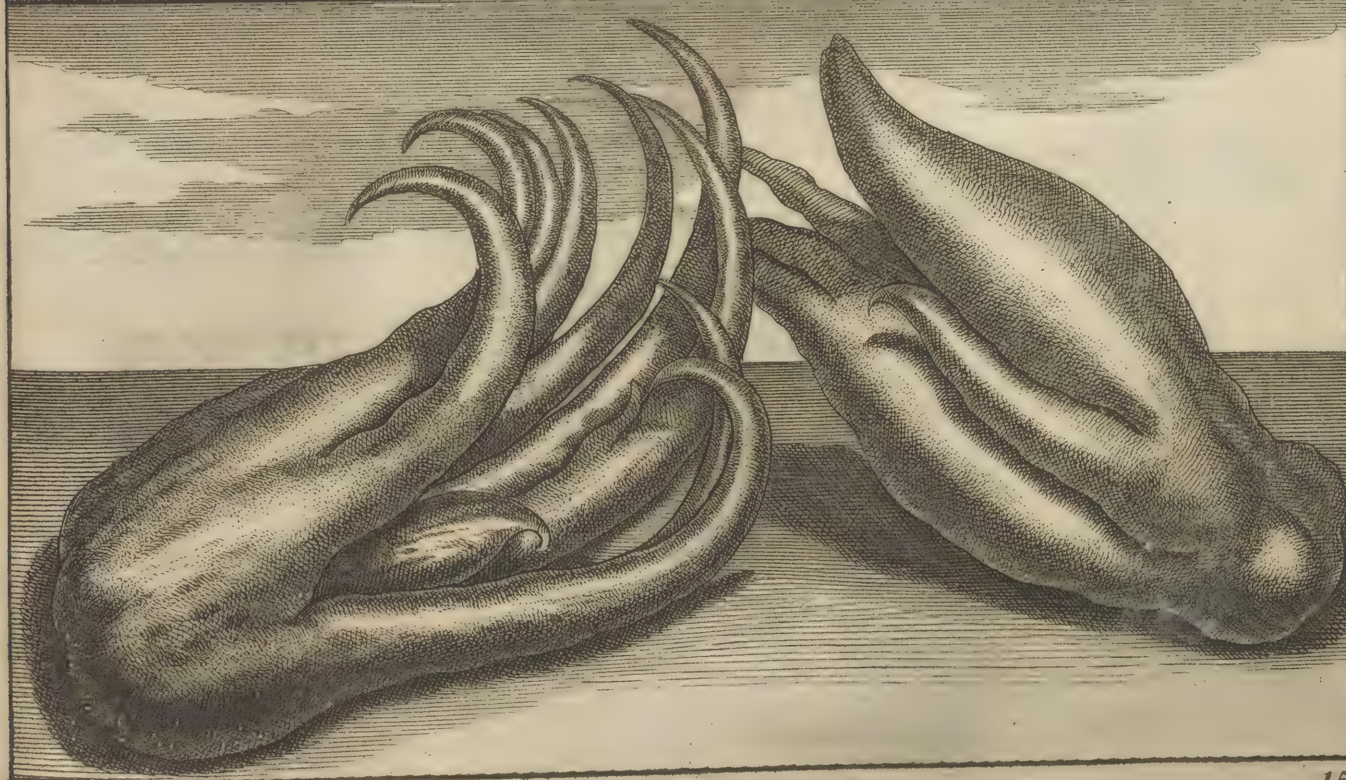
148

149

150

LVI. HOOFDSTUK.

Getuygenis brieven, welke den Pelgrims mede gegeven worden. Wedertogt van Jerusalem na Rama. Cederen van Gaza. Vertrek van Rama, om Nazareth, en de Galileesche Zee, te gaan bezichtigen, en komst, door verandering van Wind, tot Tripolis. Beschryving van de Stad, &c.

Getuygenis brieven, welke den Pelgrims mede gegeven worden.

Als ik nu weder van *Jerusalem* meende te vertrekken, wierd my een getuygenis brief, wegens dat ik de Heilige plaatzen had bezichtigd, (hoedanige brieven aan alle de Pelgrims, op hun vertrek, werden mede gegeven) ter hand gesteld. Deze was geschreeven met een uitsteekende nette hand, niettegenstaande dat de *Pater*, die hier toenmaals toe gebruykt wierd, by de tachtig Jaaren oud was. 't Zegel vertoond, in een ovaal (dat onder en boven eenigzins spits toeloopt, en om 't welke dit omschrift gevonden werd, SIGILLUM * GUARDIANI * SACRI * * CONVENTUS * MONTIS * SION * *) zo veel als ik kan oordeelen, beneden, de Voet wassching van Christus, gedaan aan zyne twaalf Discipulen, en boven aan, wederom de twaalf Discipulen, geknield leggende; en Christum, van haar opvaarende na den Hemel, en van achteren met een licht omscheenen. De Ondertekening is gedaan door den Pater Gardiaan, *Petrus Marinus*, en laager, door den Frater Procurator *Paulus à Milonico*.

Vertrek van Jerusalem.

Ik nam myn afscheyd van alle de Geestelyken (niet zonder een innerlyke beweging, dewyl ze my zo veele beleefdheden hadden getoond, dat ik ze niet kon erkennen) en vertrok den 16den. November, 's morgens ten zeven uuren, uit *Jerusalem*, na dat ik 'er my dertig dagen had opgehouden. Wy namen den zelven weg, waar langs wy gekomen waaren, en hebbende *Bon Ladron*, of *het Dorp van den goeden Moordenaar*, bereykt, teekende ik het zelve, gelyk het zich op N°. 149. vertoond. 't Legd op het gebergte, en is een onnozel Dorp, 't geen door de Arabiers werd bewoond. Men ziet 'er noch een tamelyk groot vervallen gebouw. Omtrent de middag hielden wy de maaltyd tusschen het gebergte, by een groote Fonteyn, en kwamen, met het vallen van den avond, weder te *Rama*.

Wederkomst tot Rama.

Cederen van Gaza.

Hier wierden my twee *Cederen* van *Gasa* gebracht, byzonder vreemd van gewas, hebbende d'eene tien uitspruytzelen, welke aan het eynde spits toeliepen. De vrugt zelve was van een ongemeene grootte, begrypende de lengte, tot aan het uyterste der punt, ruym veertien, en zyn diameter vyf en drie kwart duymen, te weten, daar 'er van twaalf in een Rynlandsche voet werden gereekend. De andere was weinig minder, haalende de lengte styf dertien, ende in zyn diameter zes en een kwart duymen. Deze vrugten hebben van binnen weinig sap, en konnen gegeeten worden, gelyk zoete Limoenen; de gedaante vertoond zich op N°. 150.

Vertrek van Rama.

Myn verblyf te *Rama* was, tot aan den 8den. January 1682. wanneer ik, verzeld door twee vrienden, welker een myn oude Reis-broeder, *Rogier van Kleef*, was, omtrent de middag, weder van daar toog, van meening *Nazareth*, en de *Galileesche Zee*, te gaan bezichtigen. Den Heer *Henrico Lub*, ten wiens huyze wy ons onthouden hadden, en aan wien ik, buyten dat, oneyndige verplichting heb, had de goedheid, van ons tot aan *Jaffa* te geleyden. Hier traden wy 't Scheep, in een Vaartuyg van het Land, 't geen ons tot *S. Jan d' Akre* zoude brengen;

om van daar wyders myn voorgenoomene reys te vervolgen.

Omtrent midder nacht geraakten wy onder zeyl, en, van des andederendaags morgens af, in het gezicht van *S. Jan de Akre* hebbende leggen dryven, wierden wy, tegens den avond, schielyk, met een harde Land-wind, van daar gezet, zulks dat 'er geen kans meer was, om daar ter plaatze aan Land te komen. In tegendeel dreef een voorwind, waar af men raadzaam oordeelde zich te bedienen, ons zo spoedig voort, dat men den volgenden morgen, eeu uur of anderhalf voor de middag, het Anker voor *Tripolis* liet vallen. Op deze Kust vaart men gemeenlyk zo digt langs het Land heen, dat men alle de plaatzen bekwaamelyk kan onderkennen. Doch wy waaren de voornaamste des nagts gepasseerd. Hier vonden wy, op de Ree, een Hollands, en een Engelsch Schip, het eerste de *Juffrouw Susanna* geheeten, gevoerd door Capiteyn *Daniel vander Merkt*. De Marine, of Zeekant, vertoond zich hier zeer aangenaam, bestaande in eenige Huyzen. Langs heen strekken zich ook verscheyde Wachttoorns, met zwaare muuren opgehaald, even als Kasteelen, en tamelyk van Kanon voorzien, waar door zy altyd in staat zyn, om den aanval der Christene Zee-rovers af te keeren. 't Gezicht hier van vertoond zich op N°. 151.

Komst te Tripolis.

Te Land getreden, ontmoeteden wy, voor eerst, eenige Magazynen, daar d'aankomende en afgaande goederen, in gelegd worden. Van hier reden wy, door een vermaakelyke vlakte, na *Tripolis*, omtrent een half uur van de Zee gelegen, en, zynde vervolgens in de Stad gekomen, vervoegden wy ons ten Huyze van den Heer *van Driessche*, Consul der Hollandsche Natie, van wien wy zeer minnelyk wierden ontfangen, met aanbieding van zyn Huys en Tafel.

Beschryving van Tripolis.

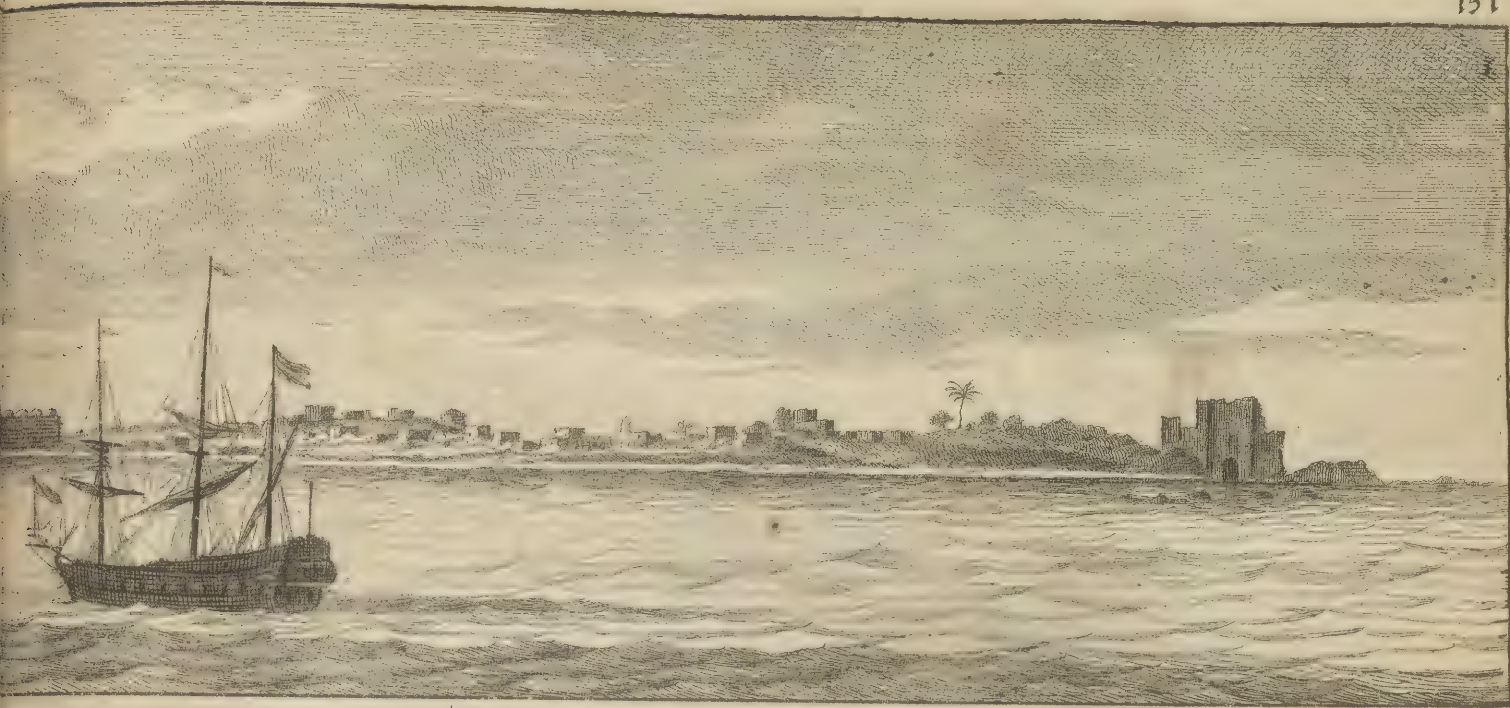
In het bezichtigen van de Stad, vond ik dezelve heel vermaakelyk, en aan de voet van een Berg gelegen. Rondom ziet men een menigte van hoven, beplant met Moerbezienboomen. Ook valt 'er veel zyde. Men heeft 'er verscheyde aangenaame gezichten, zo binnen als buyten de Stad, vermits 'er veel water door heen vloeyd, 't geen van het gebergte *Libanon* af komt. Ik bragt 'er eenige van op 't papier, en bevindende my aldus aan een Oort, daar my de Stad heel wel voor kwam, teekende ik dezelve, gelyk ze zich hier nevens verbeeld op N°. 152. 't Water, 't geen zich als een Rivier vertoond, is dat, 't welk van het gemelde gebergte komt af daalen, en reeds door de Stad gepasseerd is, stroomende vervolgens, door het Land heen, tot in de Zee. 't Is op verscheyde plaatzen heel ondiep, gelyk aangewezen werd, met de twee Turken te Paard, gereed om door het zelve, tot aan den anderen Oever, te ryden: 't welk gemeenlyk geschied, om weg uit te winnen. Het groot gebouw, in het midden der Print verbeeld, vertoond het Kasteel, daar de *Bassa* zyn Wooning in heeft.

De Stad in zich zelven, is van geen groot belang, egter zyn 'er de Huyzen van Massive steenen gebouwd, en veele redelyk groot, en aanzienlyk. De voornaamste kwartieren zyn wel bevolkt; maar eenige oorden onbebouwd, en woest. De *Basar*, of *Winkel-straat*, is in tamelyke goede order. De Fransche en Italiaansche Natien, hebben hier gemeenlyk hunnen Onder-Consul. 't Meeste gedeelte der Kooplieden bestaat in Franschen. Daar werd door de Arabiers veele assche gebragt, dienstig tot het maaken van Zeep, en Glasen.

TRIPO

151

OLIS

152

LVII. HOOFDSTUK.

Tocht na het gebergte Libanon.

Tocht na het gebergte Libanon.

Te *Tripolis* zynde, wilde ik ook het gebergte *Libanon*, of *Libanus*, gaan bezichtigen, hoewel het tegen aller gevoelen was, dat wy in dit saysoen van het Jaar daar op zouden konnen komen. Niet te min ik moest 'er de proef af neemen, en begaf my derhalven, den 12[den]. der genoemde Maand January, derwaarts op weg, verzeld door den eenen myner Reys-broeders, dien zyne nieuwsgierigheid daar mede toe aandreef. Wy waaren met het begin van den dageraad te Paard gestegen, en reeden voor eerst, door een groote streek vlak Land, heel fraay met Olyf-boomen beplant, welke men omtrent *Tripolis* in menigte heeft. In dit geboomte zag ik een oude ruïne van een Oly-molen, *Kabo* geheeten, die, niet tegenstaande dat ze zo geweldig vervallen is, daar egter tegenwoordig noch toe diend. Wel eer heeft hier een Dorp geweest. Vervolgens passeerden wy het Dorp *Ristin*, en *Kafare Kahel*, een fraaye en groote Ruïne, waar agter men het gebergte, met sneeuw bedekt, ziet leggen; 't gezigt daar van vertoond zich op N°. 153.

Ristin, en Kafare Kahel.

Thans komt men aan het Klooster de *Madona*, daar het gebergte aanvangd. Dit Klooster is heel groot, en legd vermaakelyk tegen het zelve aan; boven op legd noch een ander, *Hanthoere*, of ook wel het Klooster van *S. Joris*, geheeten. Zy zyn beyde zeer oud. Aldus door een heel aangenaam en hoog gebergte heen rydende, kwamen wy aan een water, even als een Riviertje, alwaar men een byzonder fraaye Water-val heeft, welke, leggende tusschen het geboomte, een dommelig geruis veroorzaakt. By deze Vliet, of Beek, traden wy af, en hielden den ontbyt; waar na weder te Paard zynde gesteegen, bereykten wy het Dorp *Larel*, daar het oude Klooster *Sousa* is. Hier omtrent weid het oog gestadig, over zeer schoone en bekoorlyke gezichten, in 't gebergte, zo van Water-vallen, als anders.

Klooster de Madona.

Klooster van S. Joris.

Larel.

Vervolgens passeerden wy de *Grotte van S. Maria*, en kwamen, kort na den middag, te *Kanobin*, of *Stinoba*, zo veel gezegd, als *Byeen komst der Geestelyken*. 't Is een Klooster heel vermaakelyk in het gebergte gelegen, en rondom met een menigte van geboomte bezet, waar agter men den *Libanon*, bedekt met zyn gewoonlyke sneeuw, in het verschiet beschouwd, gelyk in de nevenstaande afbeelding, onder N°. 154. vertoond werd. Men zegd dat het door den Keyzer *Theodosius* gesticht zoude wezen. Hier onthoud zich den *Patriarch*. Hy voerd den tytel van *Patriarch van Antiochien*, en het gebied door de gantsche Landstreek, en langs de geheele kust, over al de Maronitische Christenen. Die toen ter tyd deze waardigheid bekleedde, was een heel minnelyk en beleefd persoon, *Stephanus Petrus* geheeten; hy sprak de Italiaansche taal heel wel, vermits hy veertien Jaaren te *Romen* had gestudeerd. Deze moedigde ons aan, tot het voltrekken van ons voornemen, en zeyde, indien het de aanstaande nacht niet sneeuwde, dat wy zeekerlyk des anderendaags aan de Ceder-boomen zouden geraaken.

Kanobin.

Des morgens dan, heel vroeg, dewyl 'er, tot ons geluk, geen sneeuw was gevallen, steegen wy te Paard, en passeerden het Dorp *Brousa*, aldus genaamd, ter oorzaak van de menigte der Amandel-boomen, beteekenende *Brousa* een Amandel: dit Dorp behoord onder den Patriarch. Vervolgens komt men aan het Dorp *Hasiel*, behoorende on-

Brousa.

Hasiel.

onder de Arabiers, en wyders aan *Ipſarey*, het laatſte en naaſte Dorp aan den Berg, of het gebergte, *Libanus*. Van hier namen wy eenige lieden mede, die de wegen, over en door de ſneeuw, bekend zyn, want zonder dusdanig een behulp, zoude men 'er niet te regt konnen geraaken. Omtrent op anderhalf uur na aan de Ceder-boomen gekomen zynde, vonden wy alles met ſneeuw bedekt, en ons derhalven genoodzaakt de Paarden aldaar te laaten, en de voeten te werk te ſtellen, tot dat wy, niet zonder groote moeite, eyndelyk aan de Ceder-boomen kwamen. De ſneeuw is hier des morgens, eer de Zon wat hoog begind te ryzen, by na zo vaſt als Ys, en maakt den weg derhalven zeer rouw en ongemaklyk. Wy gingen aanſtonds nederzitten, om het hert wat te ſterken, doch de felle koude liet ons niet toe lang te ruſten, en vergunde ons naauwlyks zo veel tyd, dat wy de maag het behoorlyk voedzel konden geven, behalven dat wy ten anderen ook noch genoodzaakt waaren met 'er haaſt weder te rug te keeren, ten eynde voor de hitte der Zon de ſneeuw weder gepaſſeerd te wezen, alzo men anderzins, wanneer de ſneeuw aan het ſmelten geraakt, groote ongelukken te verwagten heeft, en het meermaalen gebeurd is, dat het al te lang ſammelen den nieuwsgierigen, met in die overvloedige ſneeuw, die zich hier en daar tot zeer hooge Bergen verheft, weg te zinken, het leven gekoſt heeft. Deze gevaaren voor oogen ziende, haaſtede ik my, zo veel als 't my mogelyk was, om 'er een afbeelding van op 't Papier te brengen. Men ziet hier niets, zo verre als zich het gezicht kan uytſtrekken, dan den Hemel, en de Sneeuwbergen; zelfs zyn veele der Cederboomen by na met ſneeuw bedekt, en, indien de wind het niet belettede, zy zouden 'er altemaal onder begraven leggen. Ik plukte, op de ſneeuw ſtaande, eenige Cederen, van de bovenſte toppen der Boomen, gelyk ook eenige kleyne takjes, om 'er het lof, of blad, van te bewaaren, doch het viel binnen korten tyd af, en verging t' eenemaal: de gedaante is, als dat van de Rozemaryn.

Ipſarey.

Komſt aan de Ceder-boomen.

Hoewel deze Boomen ten meerendeele onder de ſneeuw bedekt ſtaan, zyn ze echter altyd groen, de blaadjes aan de Takken ryzen opwaarts, en de vrucht hangd na beneden, regt ſtrydende tegens malkander, zy ſweemd heel wel na een Pyn-appel. De twee gezichten, die ik 'er af teekende, verbeelden zich op N°. 155. en 156. Alle de dagen, of lichten, welke men op de Boomen ziet, vertoonen de ſneeuw, die op de Takken legd. 't Was my niet genoeg, de vrucht met my te neemen; maar ik hakte ook een Jonge Ceder-boom, waar van 'er zeer veele ſtaan, om ver, ten eynde het hout, ter gedachtenis, met my te voeren. Het zelve meend men tot het bouwen van den Tempel *Salomons* gebruykt te zyn, 1 *Kon.* 5:6.

't Is een gemeene ſpreekwyze, dat de Cederen van den *Libanon* ontelbaar zyn, dat is te zeggen, dat men ze nooit twee maalen, met een gelyke uitkomſt van getal, kan tellen. 'k Heb dit ook zo aan myn zelven bevonden. Want, tellende de voornaamſte boomen, vond ik 'er eens vyf-en-dertig, en eens zes-en-dertig. Maar dit onderſcheid kan aan geen andere reden toegeſchreven worden, als aan de haaſt, waar mede ik dezelve telde, en ook, ten anderen, om dat ze vry wat verward by malkander ſtaan, waar door men zich heel licht kan vergiſſen; anderzins is 'er geen meerder zwaarigheid, om het regte getal van deze, als van andere boomen, te weeten. Ik had ook de nieuwsgierigheid, om de dikte van twee der zwaarſte Ceder-boomen te meeten, en bevond die van den eerſten zeven-en-vyftig, en den anderen zeven-en-veertig palmen. Onder aan den eenen zag ik eenige ſteenen op malkanderen leggen, welke aan de Geeſtelyken, die 'er nu en dan komen, tot een Altaar verſtrekken, om 'er dienſt op te doen. De takken dezer boomen ſpreyden zich zo wyd uit, dat zich een groot

getal

156

getal van menſchen, onder derzelver ſchaduwe, zoude konnen verſchuylen. De Propheet *Hoſea* maakt hier ook gewag van, wanneer hy zegd, Cap. 14. ỳ. 6. *Ik zal Iſraël zyn als de dauw, hy zal bloeyen als de Leli, ende hy zal zyne Wortelen uitſlaan als de Libanon, zyne ſcheuten zullen zig uitſpreyden, ende zyne Heerlykheid zal zyn als des Olyf-booms. Ende hy zal een Reuk hebben als de Libanon, zy zullen wederkeeren, zittende onder zyne ſchaduwe, &c.*

Den *Libanon* aldus voor een goed gedeelte bezichtigd hebbende, had ik ook een byzondere begeerte, om op den *Anti Libanus* te gaan, een gebergte, of berg, agter denzelven gelegen, doch veel hooger, van waar men zegd, dat men een heel vermaakelyk gezicht, na de kant van Damaſcus, heeft: maar het kon niet geſchieden. Want, leggende deze Bergen op een afſtand van eenige uuren van malkander, zoude het te laat op den dag zyn geworden; 't was tuſſchen tien en elf uuren, eer wy de Ceder-boomen verlieten, en de Zon derhalven al wakker aan 't klimmen, weshalven onze Leydslieden my verſcheyde maalen vermaanden, dat het tyd was te vertrekken, en dat myne nieuwsgierigheid, indien ik langer draalde, hen altemaal mogelyk duur genoeg zoude komen te ſtaan. Inderdaad, wy vonden, op de wedertocht, de ſneeuw hier en daar zodanig geſmolten, dat 'er al vry dikwils den een of den ander in zakte: ik zelve zonk 'er, met myn eene Been, eens ter halver lyve toe in, 't welk ons zodaanig een verbaaſtheid aanjaagde, dat wy niet wiſten, hoe wy ons gaauw genoeg van daar zouden maaken. Ondertuſſchen, 't geen ons natuurlyk gewicht mede noch eenigzins verzwaarde, en de gang belemmerde, was, dat yder zich had beladen, den een met een korf vol Cederen, den andere met een halve Ceder-boom, een derde met de proviſie &c. 't welk wy aldus verdeeld hadden, op dat niemand, door al te groote zwaarte, te diep in de ſneeuw zoude zinken. Een der geenen die ons geleyden, en, volgens de manier daar te lande, de beenen bloot, en de voeten maar geſchoeid had, zag 'er heel deerlyk uit, want zynde, 'k weet niet door welk toeval, ongelukkiger als zyne makkers, waren hem de beenen, door het menigvuldig zakken in de ſneeuw, zo yſſelyk gekorven, en geſchonden, dat men hem niet zonder erbarming konde aanzien.

Gevaar op de wedertogt van den Libanon.

Eyndelyk, na lang ſukkelen, weder ter plaatſe gekomen zynde, daar wy onze Paarden hadden gelaaten, ſpoeyden wy ons, met geen kleyne blydſchap, na het naaſte Dorp, daar wy het lyf, vry beter als boven op den Berg, verſterkten. Hier na begaven wy ons weder op weg, en kwamen, des namiddags ten vier uuren, weder te *Kanobin.*

Deze Plaats is uitſteekend vermaakelyk, en, hoewel ik 'er in de Wintertyd geweeſt ben, moet ik egter bekennen, noch nooit aangenaamer te hebben gezien. 'k Zou 'er geerne, indien het my de tyd had toegelaaten, eenige maanden hebben verbleven, doch het kon, om meer als eene reden, niet wezen. Men ziet de Patryzen hier by na zo tam als de Hoenders; zy vliegen by wylen geen tien ſchreeden ver, of zetten zich weer neder, en toonen heel weinig beſchroomdheid voor de menſchen. Maar, al was het maar hierom alleen, zo zoude *Kanobin* boven andere plaatzen te agten wezen; want men heeft 'er de ſchoonſte en ſmaakelykſte wynen, die in al het overige van de wereld gevonden konnen werden. Zy zyn rood, en zeer aangenaam van koleur, en zo vet, als Oly, in het glas. De Propheet *Hoſea* maakt 'er ook een gelykeniſſe af, daar hy zegd, Cap. 15. ỳ. 8. *Zy zullen wederkeeren, zittende onder zyne ſchaduwe, zy zullen ten leven voortbrengen als koorn, ende bloeyen als de wynſtok, zyne gedachteniſſe zal zyn, als de wyn van Libanon.*

Deze wynen worden allerwegen heen gezonden, doch de Druyf, die dezelve voortbrengd, is 'er ſchaars.

d'Andere wynen vallen op verre na zo goed niet; maar zyn 'er ook in veel grooter overvloed. Myn Heer den Patriarch, gelyk hy groote achting voor ons toonde te hebben, deed ons van den besten drinken; dien ik zo wonderlyk bevond, dat ik niet weet, ooit zo aangenaame drank geproeft te hebben. Werwaarts men hier het gezicht wend, ontmoet men een groote meenigte van water, 't geen heel vreemd, en hoog, van het gebergte nederwaarts, komt storten. In het Hoog-lied van den wyzen Koning *Salomon*, word ook eenige melding gedaan, van de wateren, welke van den *Libanon* komen vloeyen ([a]) *O Fonteyn der hoven, Put der levende wateren, die uit Libanon vloeyen!* Sommige houden dit geweest, voor het Vaderland van *Noach*, gelyk den Patriarch ook, in zyn kouten met ons, te kennen gaf, van dit gevoelen te wezen, en tot beweering der zaak, bragt hy te berde, dat 'er twee bergen omtrent den *Antilibanus* zyn, welke, noch op den huydigen dag, den een *Kain*, en den ander *Abel*, genoemd worden.

([a]) Cap. 4. vers 15.

Ter zelver plaatze legd ook een Stad, met een zeer vermaakelyk *Lak*, of Meir, welke Stad de Ingezetenen hier om heen gelooven, door *Kain* gesticht te zyn, en dat ze de eerste der wereld zoude zyn geweest, en naderhand, by verloop van tyd, den naam van *Heliopolis*, of *Zonne Stad*, gekregen zoude hebben.

Vyf uuren van *Kanobin* legd ook een Dorp, 't geen door Christenen bewoond werd, en noch tegenwoordig den naam van *Eden* voerd. Het strekt zich, tusschen het gebergte, in een Vlakte, en heeft in het midden een Berg, daar wel eer een Kasteel op gestaan heeft, 't geen men zegd, zich veertig dagen tegens den Turkschen Keyzer verdeedigd te hebben, mitsgaders een water, of Beek, die 'er door heen loopt.

Verhaal wegens een Kluisenaar.

Omtrent dit Klooster *Kanobin*, in in het gebergte, onthield zich een Kluisenaar, een Frans-man van geboorte. Deze kwam ettelyke maalen, terwyl ik my te *Tripolis* ophield, ten Huyze daar ik gehuis-vest was, ten eeten. De Koop-lieden verzorgden hem t' elkens, van 't geen hy noodig mogt hebben. Onder anderen verzogt hy op een tyd een vuur-roer, om zich tegens de Wolven, en andere schadelyke gediertens, die 'er zeer veele zyn, te verdedigen; 't wierd hem ook gegeven: hy onthield zich in een Grot van het Gebergte, en was een heel beleefd en minnelyk Man, van goede geboorte, en omtrent vyftig Jaaren oud. Sedert dat hy hier in deze eenzaamheid had gewoond, was hy verscheyde reyzen weder in zyn Vaderland geweest, doch telkens wedergekeerd, brengende altyd eenige gaaven en geschenken mede, welke hy aan den Patriarch vereerde, die hem ook van alles verzorgde, 't geen hy begeerde. Eer hy zich tot dit leven begaf, was hy een Geestelyke onder de Latynen; doch oordeelende, dat hunne regels niet streng genoeg waaren, om de Zaligheid te bewerken, had hy zich in dit gebergte opgesloten, daar hy een zeer boetvaardig, en voorbeeldelyk leven voerde.

Den derden dag, na onze komst in het Klooster, namen wy afscheid van den Patriarch, en bedankten hem, met een kleyn geschenk, wegens zyne beleefdheid, en goed onthaal; drinkende wyders noch eens van den gemelden Wyn, om de dampen van het vochtig weer, vermits het t' eenemaal veranderd was, te beter te konnen wederstaan. Wy vertrokken des morgens, omtrent negen uuren, met een digte stofregen, die ons tot aan *Tripolis* verzelde, alwaar wy met den avond aankwamen.

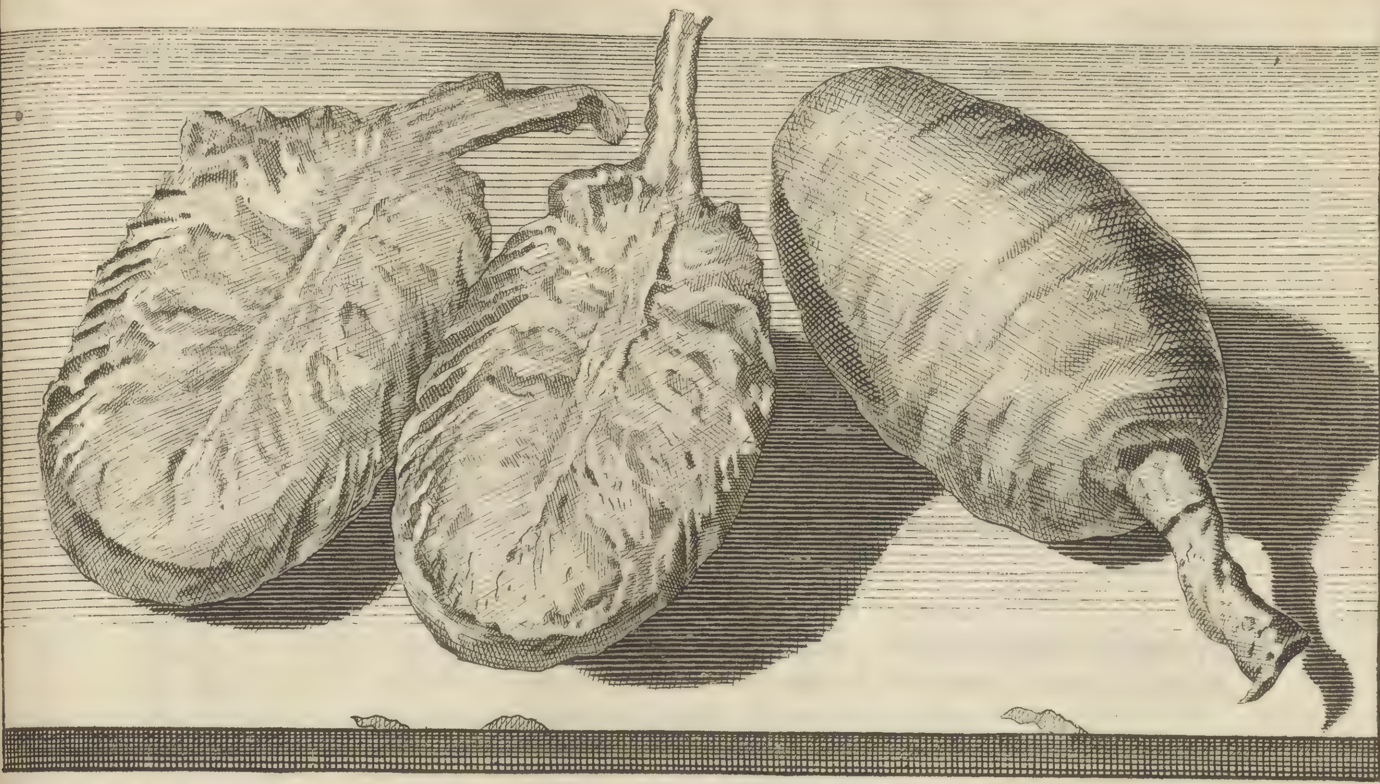
Wederkomst te Tripolis.

Alvoorens dit Hoofd-stuk te sluyten, heeft het my goed gedacht, een eygentlyke en evengroote afbeelding van de Cederen, of vrugten der Ceder-boomen, te geven. Ten dien eynde dan heb ik 'er uitdrukkelyk een open-gesneden, en bevond de reuk van binnen even eens als Terpentyn, daar kwam ook noch eenig sap uit, niet tegenstaande dat ik ze nu zo lang heb bewaard.

Afbeelding der Cederen.

Deze

157

158

Deze vochtigheid, welke den Terpentyn, niet alleen in de reuk, maar ook in de aanklevendheid, gelyk is, ſpruyt uit de langwerpige korlen, daar de huysjes mede gevuld zyn; de gedaante dezer vrucht, geheel, en open geſneden, vertoond zich op N°. 157.

LVIII. HOOFDSTUK.

Steenen, daar zich de gedaantens van Viſſchen in vertoonen.

Verongelukking van eenige Schepen, in de Haven van S. Jan de Akre. Byzonderheden wegens de Stad Tripolis. Vreemde levenswys van een Turkſchen Heilig, &c.

Steenen, daar zich de gedaantens van Viſſchen in vertoonen.

Hier voor, aan het eynde van het ander Hoofd-ſtuk, wegens de Cederen geſprooken hebbende, zal ik, in den aanvang van dit, ſpreeken van zeekere Steenen, in dewelke zich de gedaantens van verſcheyde ſoorten van Viſſchen vertoonen, zo natuurlyk, dat men ze niet zonder verwondering kan aanzien. Deze Steenen werden, eenige uuren buyten *Tripolis*, boven op een Gebergte, gevonden, doch vertoonen, geheel zynde, van buyten niets, maar als men ze tegens de grond, of ergens op, ſmyt, ſplyten zy van malkander, by na gelyk de Leyen, of Schalien, en aldus geſpleeten zynde, ziet men de gedaante van de Viſch, gemeenlyk op een der beyde ſtukken, of, om beter te zeggen, de graat. Om ook van deze Steenen met my te voeren, ſtuurde ik uitdrukkelyk ymand, met een Ezel, na het Gebergte, die 'er my een goede partye af bragt, waar onder ik'er een vond, welke, by geluk, zodaanig is geſpleeten, dat zich aan elke zyde van den Steen de helft van de Viſchgraat vertoond; ook ſluyten de ſtukken zo net op malkander, als of de Steen in zyn geheel was gebleven; en van alle de geenen, die ik gezien heb, kon'er niet een by halen. 'k Heb deze ſtukken, benevens malkanderen leggende, geteekend, om te beter aan te wyzen, hoedanig men de Viſch aan yder zyde ten halven ziet, dat is te zeggen, dat yder ſtuk de helft van de Viſch vertoond, gelyk aangewezen word op N°. 158. 'k Moet'er dit byvoegen, dat de Steen eygentlyk twee duym langer is, als hy zich in de Prent vertoond.

Gelyk dit Hoofd-ſtuk niet als van afzonderlyke zaaken zal handelen, moet 'er ook het volgende plaats hebben. Den 22ſten. der meergenoemde Maand January, kreeg men hier tyding, dat'er twee Franſche Koop-vaarders, door onſtuymig weer, in de haven van *S. Jan de Akre*, verongelukt waaren, benevens noch twee Turkſche *Saiken*, een ſoort van vaartuygen, daar men zich in de *Levant* zeer veel van bediend. 's Anderen daags kwamen 'er in de twintig Matroozen, van de genoemde Scheepen, welke verhaalden, dat het eene by nacht geſtrand was, en twee Man van het zelve, te weten, den Schryver, en de Boots-man, geſneuveld, mitsgaders, dat ze beyde vol gelaaden waaren, en op hun vertrek laagen. Den zelven dag wierp hier ook een *Saike* het Anker, komende Maſteloos van *S. Jan de Akre*, daar ze het ongeluk van Schip-breuk evenwel noch was ontworſteld.

Verongelukking van eenige Schepen, in de Haven van S. Jan de Akre.

Ik vond het te *Tripolis* zo wel, dat ik'er het winter ſayzoen voorby liet gaan, met het voornemen, van my vervolgens weder na *S. Jan de Akre*, daar ik, gelyk hier voor gezegd is, door de harde wind, niet aan Land had konnen geraaken, te rug te begeven, ten eynde *Nazareth*, en de *Galileeſche Zee*, te gaan bezichtigen. Middelerwyl nam ik de gelegenheid van de Stad, en omleggende oorden, op.

Byzonderheden wegens de Stad Tripoils.

Zy

Zy is een der voornaamste Zee-plaatzen van *Syrien*, en zo handelryk, dat 'er de Koop-manschappen van alle gewesten, zo te water, als te Land, heen werden gezonden, gelyk ook van daar weder na andere Oorden. Daar werden veele zyde stoffen gemaakt, als Kamelotten, Trypen, Tapyten, &c. De Landsdouwe hier omheen geeft uitsteekend goeden Oly, en schoone Wynen. Omtrent een uur van het Land, regt voor de Stad, leggen twee kleyne Eylanden, op welker eene zich een meenigte van Duyven op houd, het ander krield van Konynen, die 'er door zeeker Hollandsch Koop-man, eenige Jaaren geleden, gezet zynde, zich tot een ongelooffelyk getal hebben vermeenigvuldigd. Op beyde deze Eylanden neemt men by wylen het vermaak, van te gaan schieten. Doch daar zich de Duyven onthouden, is het geweldig klipachtig, en derhalven niet wel te beklimmen. Tusschen deze Eylanden, en de Stad, blyven de Schepen leggen, vermits ze door de droogte niet aan Land konnen komen.

Even buyten de Stad, aan het water, of de vliet, die van het Gebergte *Libanon* nederdaald, welke haaren loop, gelyk een Rivier, door de Stad heeft, teekende ik een fraay gezicht, strekkende zich tegens de de Brug, waar over men in de Stad gaat, gelyk op N°. 159. gezien kan werden.

Weinig verder van de Stad, aan het zelve water, heeft men een fraay Turks Klooster, beplant met Orangie- en Citroen-boomen, waar in zich eenige Turksche Geestelyken, *Derviches* geheeten, onthouden. Het legd byzonder aangenaam, tegen het gebergte, in 't verschiet vertoond zich de Berg *Libanon*, en het gantsche voorwerp zich op N°. 160.

Omtrent een half uur buyten de Stad, legd de Brug van *Godefroy de Bouillon*, aldus geheeten, om dat ze door dien Dapperen en Godvrugtigen Held is gesticht. Deze Brug, die van Steen is, heeft drie boogen, door welker eene de gemelde vliet heen stroomd. Boven over dezelve heeft men de waterleyding, door dewelke het water, 't geen voortkomt uit een Bron, neemende haaren oorsprong twee uuren van hier, aan den voet van een berg, na de Stad werd gevoerd, en wel in zodanigen overvloed, dat de meeste straaten, ja zelfs veele Huyzen, met Fonteynen zyn voorzien. Weinig verder heeft men noch een dergelyke Brug, welke door de boogen der eerste gezien werd, met het Sneeuw gebergte van den *Libanon* in 't verschiet. 't Is een heel vermaakelyk gezicht, en verbeeld zich N°. 161. Het gezelschap 't geen 'er met my was, en die, behalven den Consul (vertoond in 't Turks kleed) alle tegenwoordig in Nederland zyn, is 'er by vertoond, zodaanig als ze daar zaten, terwyl ik de afteekening op het Papier bragt.

Te *Tripolis* zynde, wierd my een vreemde zaak verhaald, welke ik den Leezer ook moet mede deelen. Omtrent een Jaar voor myne komst, was hier een zeekere Turk gestorven, die zich een weinig buyten de Stad onthield, na de Zeekant, aan de Rivier, of Vliet, welke van het Gebergte *Libanon* komt afvloeyen. Een *Sopha* van enkele planken, op de wyze als een vierkante Tafel, verstrekte hem tot een Wooning, en op deze had hy zeventien Jaar gezeten, zonder ooit 'er van te komen. Hy wierd by hen voor een Grooten Heilig gehouden, en de spys hem dagelyks van alle kanten toegebragt. Gelukkig, dien hy de genade deed, van de zyne te nuttigen. Doch, niet tegenstaande alle deze Heiligheid, had hy by wylen de grillen, van 't geen hem niet aanstond in de Rivier te smyten. 't Aanmerkelykste was, dat hy nooit een eenig woord sprak; de vuyligheid, welke de natuur hem noodzaakte te loozen, leyde hy nevens zich neder, en de Turken, anderzins zo vies van diergelyke dingen, achteden zich geeerd, door dezelve te mogen weg neemen. Zo veel vermag een ydele waan van Godvrugtigheid, by deze

Vreemde levenswys van een Turkschen Heilig.

ver-

Verkeerd-geloovigen, dog het waare te wenſchen, dat 'er ook onder de Chriſtenen niet wierden gevonden, die zich, met een gemaakte ſchyn van Heiligheid, laaten misleyden.

LIX. HOOFDSTUK.

Vertrek van Tripolis. Kaifa. Berg Karmel. Steene-vrugten. Komst te S. Jan d'Akre, en tegenwoordige staat van deze Stad, &c.

Vertrek van Tripolis.

Na dat ik omtrent drie Maanden myn verblyf te *Tripolis* had gehouden, om de Winter tyd te laaten voor by gaan, trad ik den 9den. April 't Scheep, op een Hollandsche Koopvaarder, *De Goede Fortuyn Elizabeth* geheeten, geschikt na *S. Jan d'Akre*, ten eynde my na *Nazareth*, en de *Galileesche Zee*, te begeven, vervolgens weder na *Tripolis* te keeren, en van daar, over Land, na *Aleppo* te trekken, maar alzo ons de wind tegen was, waaren wy genoodzaakt tot den elfden te blyven leggen. Thans wierd het Anker gelicht, doch kort daar na, vermits het dood-stil was, weder in de grond gesmeeten. Omtrent den avond raakten wy een goed stuk wegs, met de Landwind, in Zee. Den 12den. vorderden wy weinig, gelyk ook den 13den. hebbende zeer onstuymig weer, en een schrikkelyke holle Zee. Den 14den. kreegen wy de *Caap Bianco* digt nevens ons: des nachts staaken wy weder Zeewaarts in, vermits wy tot *Akre* niet wilden inloopen. Den 15den. na de middag lieten wy het Anker vallen, onder *Kaifa*, dewyl de Schipper, ter oorzaak van de harde wind, uit vrees van de kwaade Haven, het niet binnen *Akre* dorst zetten.

Kaifa.

Deze plaats, wel eer een vermaar-Stad, en die verscheyde maalen van naam veranderd is, legd onder aan, en ten Noorden, van den Berg *Karmel*, aan den Oever van de Zee, omtrent drie uuren van *Akre*, en is tegenwoordig van weinig belang, gelyk men op N°. 162. kan zien. De Arabiers, en de Turken, noemenze *Kafas*.

Wy konden dezen dag, door de holle Zee, met de Sloep niet aan Land komen, 't geen my geweldig moeyde, alzo ik zeer begeerig was om den gemelden Berg te bezichtigen.

Op den zelven, aan het eynde van de Zee, legd het zo berugte Kloofter, waar in zich de *Paters Karmeliten* onthouden. Hier toond men een Grotte, of Spelonk, in de Rots gehouwen, welke den Propheet *Elisæus* tot Woonplaats gediend zoude hebben. Een stuk wegs van daar ziet men een Fonteyn, die de gemelde Propheet uit de Aarde deed ontspringen, en een weinig hooger noch een andere: beyde gevenze goed water. Dicht daar by heeft men de Peuynhoopen des Kloosters van *S. Broeardus*, die door *S. Albregt*, Patriarch van *Jerusalem*, gezonden wierd, om de Kluyzenaars, welke zonder regel, of Broederschap, leefden, binnen zeekere bepaaldheid te brengen.

Berg Karmel.

Men toond hier ook noch een Grotte van den Propheet *Elias*, en een andere van den Propheet *Elisæus*.

Wat laager, na de voet van den Berg, is een Grotte, waar in men zegd, dat den Propheet *Elias* het volk onderwezen heeft, deze is mede uit de Rots gehouwen, en heel fraay. Hier hebben de Turken een kleyne *Mosqueë*.

Op dezen Berg vind men de Steene Meloenen, en andere Steenevrugten, van welker eerste my verscheydene uitsteekend fraaye ter hand wierden gesteld, gelyk ook eenige Steene Olyven. De gedaante dezer Meloenen vertoond zich op N°. 163. zo als ze geheel, en opengeslagen, zyn; waarom ik 'er twee heb verbeeld.

Steene-vrugten.

Men ziet 'er ook noch by, een soort van een Steene Oester, of *Capo tonde*, gelyk ze by de Italiaanen genoemd worden. Hy is in zyn geheel, gelyk mede de twee Steene Olyven, die 'er by zyn. Men zegd dat 'er ook geheele Druyve-trossen van Steen, van dezelve gedaante, als men ze

aan

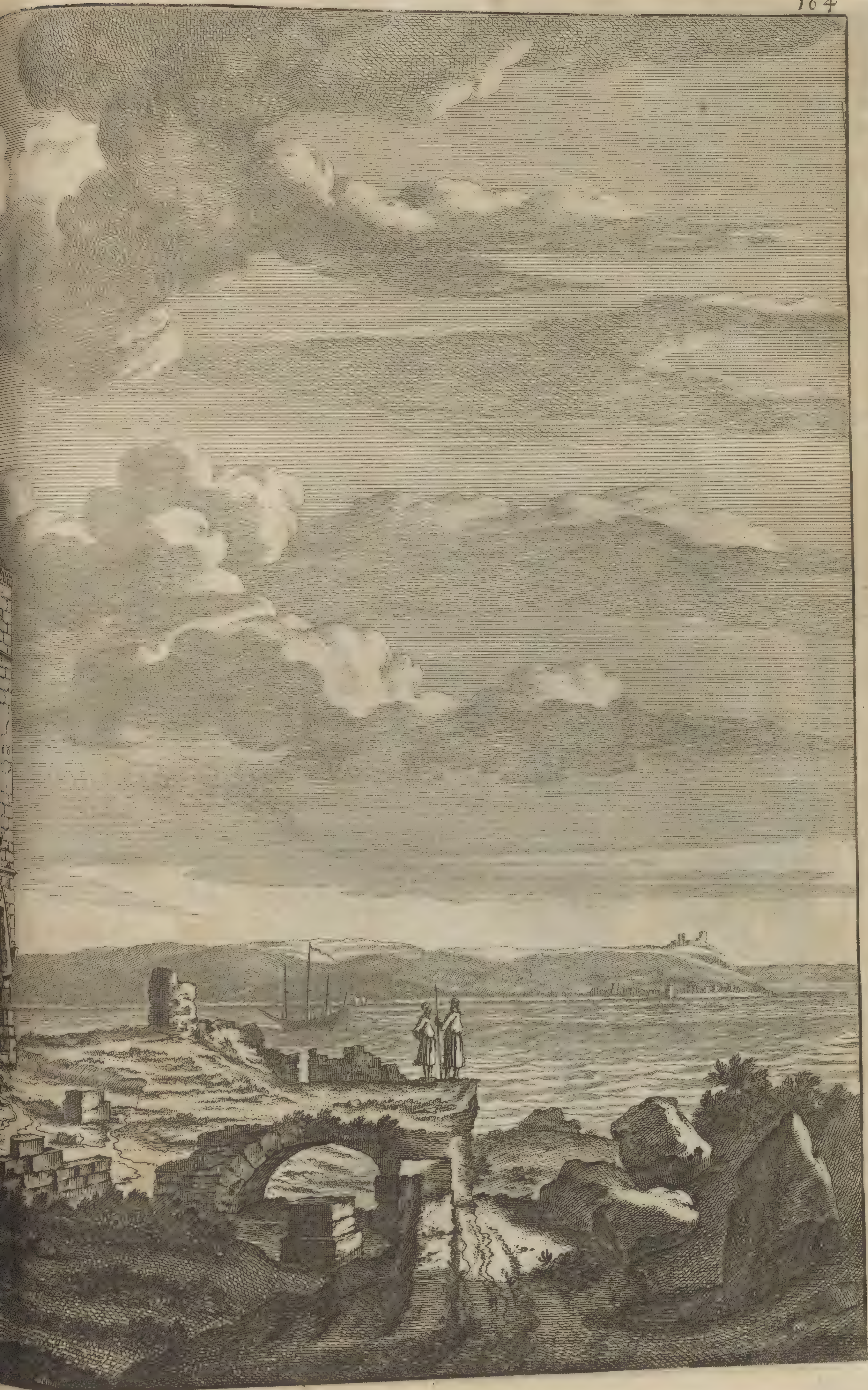
162

163

aan de Wyngaarden ziet groeyen, gevonden werden, doch ik heb ze niet konnen bekomen, hoewel ik een der *Paters* zonderling te vriend had, die 'er my geerne mede gediend zoude hebben, indien ze maar te vinden waaren geweest. Deze Steene Meloenen hebben van buyten dezelve gedaante, als de Natuurlyke, eenige rond, andere langwerpig, gelyk ook dezelve grootte, en de schors omtrent dezelve dikte. Gebrooken zynde, vertoonen zich de holligheden, even als die van de waare vrucht, ook hebben ze eenige reuk, die niet onaangenaam is.

Komst te S. Jan de Akre, en tegenwoordige staat van deze Stad.

Den 16^den^. der genoemde Maand April, toogen de Schipper en ik, met de Boot, na *S. Jan de Akre*, daar ik my eenige dagen ophield, en tyding kreeg, dat 'er geene Pelgrims derwaarts zouden komen, vermits de *Paters* te *Nazareth* eenig verschil met de Turken hadden.

Ik bragt dan ondertusschen eenige fraaye gezichten op 't Papier, waar van deze verwoeste plaats een meenigte kan uitleveren, inzonderheid overblyfzelen van gebouwen, onder dewelke niet het minste is, 't geen men ten Westen, aan de Zeekant, ziet. Het vertoond zich heel groots, en heeft, geloof ik, wel eer tot een Tempel gediend. De Bouw-kunde is 'er, volgens de Gotsche order, in waar genomen, gelyk op N°. 164. werd aangewezen. In 't verschiet vertoond zich de Berg *Karmel*, en het Dorp *Kaifa*, beneden aan het eynde van denzelven Berg, aan de Zee, mitsgaders het Klooster der *Karmeliten*, boven op den uiterſten top.

Omtrent in het midden der Peuynhoopen van deze Stad, teekende ik noch een gezicht van een gebouw, bestaande voor aan in eenige boogen, met vierkante pilaaren, waar over men, langs ettelyke trappen, na een soort van een Hof, of Paleis, gaat, staande noch vierkant in wezen. Het schynd van jonger tyd gemaakt te wezen, als het onderste werk, 't geene van byzondere groote steenen opgehaald is, waar van 'er zeer veele op de grond gestort leggen, en vertoond zich op N°. 165.

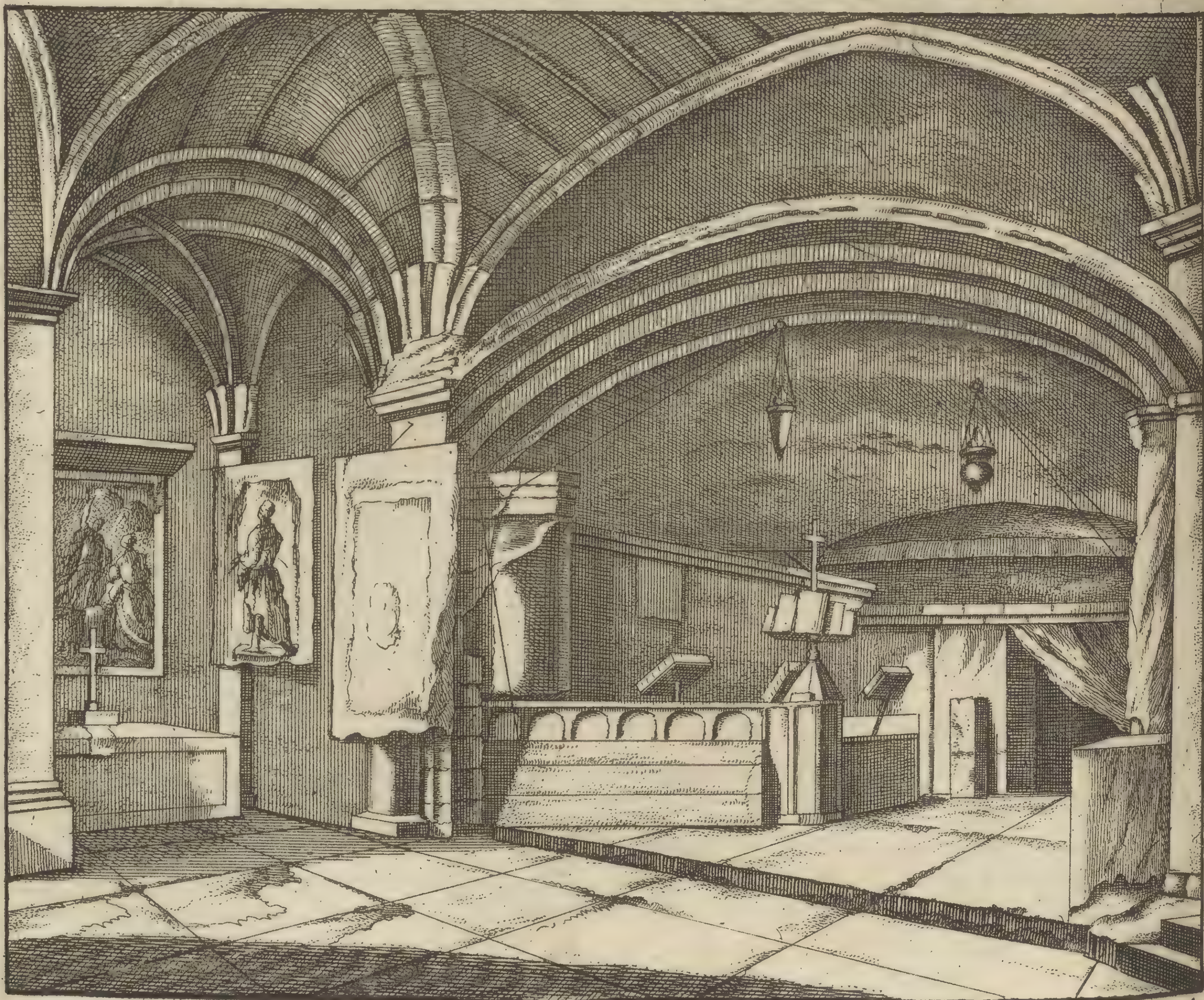
Men ziet hier in 't verſchiet het Gebergte, 't geen zich na de *Karmel* ſtrekt. Kort om, al wat'er fraays in *Akre* te zien is, beſtaat in de Peuynhoopen van het Oude *Ptolomaïs*, want aldus wierd deze Stad wel eer genoemd, na de naam van den Egyptiſchen Koning *Ptolomæus*, toen ze met regt voor een der aanzienlykſte Steden van het Ooſten kon gaan. De Zee heeft 'er een groot gedeelte af weg geſpoeld, gelyk men genoegzaam kan af meeten, uit de Ruïnen, en Peuynhoopen, welke hier en daar het hoofd boven het water uitſteeken, en zelfs ook in de Haven; deze loopt halvemaans wyze, en ſtrekt zich, als met een bocht, tot aan den uiterſten hoek van den Berg *Karmel*.

Een kleyn getal van Huyzen, ſlegt genoeg, maakt wyders de tegenwoordige Stad uit. De *Franken*, welke meeſt in Franſchen beſtaan, woonen in een *Chan*, zynde een rond gebouw, met twee verdiepingen, verdeeld in verſcheyde vertrekken, waar af de onderſte dienen tot Pak-huyzen, om de goederen in te bergen, en de bovenſte tot Woonplaatzen. Hier hield ik mede myn verblyf, zynde gerecommandeerd aan een Koopman van het Land, van wien ik zeer beleefd wierd onthaald. Terwyl ik my hier ophield, was ons Schip daar mede op de Reede gekomen, om eenige Katoen-baalen, die het 'er te laaden had, in te nemen, en zo weder te vertrekken, gelyk het ook op den 21ſten. der Maand, des nachts, onder Zeyl ging, zonder eens in de Haven te zyn geweeſt. De reeden was, om dat dezelve zeer gevaarlyk voor de Scheepen is, inzonderheid by Winter tyd, vermits, door de kwaade grond, ter oorzaak van de Peuynhoopen, die'er in meenigte zyn, de touwen aan ſtukken ryten, daar het behoud der zelven in beſtaat. Ik vond'er ook nog een gedeelte van een der Scheepen, voor ettelyke dagen, als hier voor gemeld, alhier verongelukt, boven het water leggen: maar van het ander wierd geen ſtuk vernoomen.

LX. HOOFD-

B

LX. HOOFDSTUK.

Tocht, van S. Jan d'Akre, na Nazareth. En beschryving van 't geen aldaar te zien is. Kerk van Maria der Vreeze. Fonteyn van Maria, enz.

Den 22sten. der meergemelde Maand April, na dat ik my nu zes a zeven dagen *t' Akre* had opgehouden, zeyde ik tegens den *Pater Præsident*, dat ik, om verscheyde redenen, niet langer konde wachten, met na *Nazareth* op te trekken, en derhalven des anderen daags morgens derwaarts meende te gaan: waar op my wierd geantwoord, dat ik doen kon 't geen my beliefde. Ik besprak dan den *Drogeman*, en deed twee Paarden ten dien eynde gereed maaken; voorziende my wyders, van 't geen ik oordeelde noodig te zullen hebben.

Tocht van S. Jan d'Akre na Nazareth.

Wy vertrokken des morgens omtrent negen uuren, en namen den weg, voor een gedeelte, langs de Zee, en vervolgens door een Veld, van den gewoonlyken weg af, alzo den *Drogeman* aldaar een ander Paard te haalen had; weshalven ik het beschryven tot aan de wedertogt uitstelde. Ten vier uuren na den middag bevonden wy ons tot *Nazareth*, alwaar ik my aanstonds na het Klooster vervoegde. Hier verstond ik, dat het verschil, tusschen de Geestelyken, en de Turken, bygelegd was. Dien avond bezag ik, in Processie, de Spelonk, alwaar (zo my gezegd wierd) de boodschap, wegens de menschwording van den Zaligmaaker, aan de Maagd *Maria*, gedaan wierd.

Den 24sten. ging ik op den Berg *Seyn*, die beneden *Nazareth* legd, en byzonder hoog is, ter welker oorzaak men van den zelven zeer fraaye gezichten heeft, en het oog laat weiden over *Akre*, en den Berg *Karmel*, en aan d'ander zyde, over *Damascus*, *Arabia Deserta*, of het *Woest Arabien*, *Judæa*, *Samaria*, en den Berg *Thabor*.

Ter zyde van Nazareth, strekt zich een schoone en groote Vlakte, *Esdrelon* geheeten.

Van hier teekende ik Nazareth af, 't welk tegenwoordig maar een onnozel Vlek is, bestaande in eenige slechte Boeren-huyzen, gelyk op N°. 166. kan werden gezien.

Wel eer is Nazareth een Stad genoemd geworden, immers, by d'Euangelisten, als *Luc.* 1:26. *Ende in de zesde Maand wierd den Engel Gabriel van God gezonden, na een Stad in Galilæa, genaamd Nazareth.* En *Math.* 2:23. *Ende daar gekoomen zynde, nam hy zyne Woonplaatz in de Stad, genaamd Nazareth, op dat vervuld zoude worden, 't geen door de Propheeten gezegd is, dat hy Nazarenus zal geheeten worden.* 't Is gelegen in het Erfdeel *Naphtali*, en meenen eenige, dat het aldaar voor een der vaste Steden aangeteekend staat.

Volgens oude getuygenissen, was het een vruchtbaare lustige oord, die, door zyne getemperde lucht, een meenigte van vrugten, kruyden, en bloemen, voortbracht, doch tegenwoordig is 'er niets te vinden. Het legd als op een Heuvel, en is ten meerendeele met hooge Bergen besloten, waar door men weinig uitzicht heeft.

Ik heb hier voor gezegd, dat zich de Vlakte *Esdrelon* aan desselfs zyde strekt. Doch men moet niet verstaan, dat deze Vlakte gantsch tegen *Nazareth* aanstoot, want daar leggen eenige Bergen, hoewel niet zeer hoog, tusschen beyden. De inwoonders bestaan uit Arabiers, en Turken, mitsgaders eenige weinige Grieken, en Maroniten.

Men toond hier noch de plaats, daar Joseph gewoond zoude hebben, wiens winkel in de levende Rots uit-

Huys en Winkel van Joseph.

uitgehouwen, en in de Printverbeelding is aangewezen, met de letter A. Gelyk ook daar de *Synagoge* der Jooden zoude zyn geweest, geteekend met B. Het Klooster, aangewezen met de letter C. is een tamelyk goede Woonplaats voor de Geestelyken, welke hier gemeenlyk, ten getale van omtrent twintig persoonen, zyn.

Spelonk daar de Boodschap aan Maria wierd gedaan.

Ik teekende ook de Spelonk, alwaar de Boodschap, door den Engel, aan de Heilige Maagd wierd gedaan, zynde in den omvang van het Klooster beslooten. Men ziet hier twee Kolommen, van Graauwachtige steen, welke omtrent de hoogte van vier Vademen hebben, en'er door de Keyzerin *Helena* gesteld zyn. Van dezen word de eene gezegd te staan, op de zelve plaats, daar *Maria* zich bevond, toen de Boodschap aan haar gedaan wierd. En d'andere, ter plaatze daar den Engel stond. De Turken hebben van de eerste, onder aan, wel twee voet hoog afgebrooken, zulks dat ze met het Capiteel aan het gewelf hangd. De Spelonk zelve is ten meerendeele met cieraad van houtwerk bekleed, en vertoond zich zodaanig, als hier op N°. 167. te zien is. Zy beslaat in de lengte omtrent vyftien voeten, en in de breedte zes, doch is aan het eene eynde ruym drie voeten breeder, als aan het ander; de hoogte bereykt omtrent negen voeten. Ter zyde, in een kleyne Kapel, ziet men drie Altaaren.

Spelonk van de Steilte.

Ik bezichtigde ook de Spelonk, die de naam van *Præcipice*, of *Steilte*, voerd, ter oorzaak dat den Berg, daar ze in is, een vervaarlyke hooge steylte heeft. Hy legd ten Zuyden, een groot half uur van *Nazareth*, en word gezegd de plaats te wezen, van waar de Jooden den Zaligmaaker wilden afwerpen, volgens het getuygenis van den Euangelist *Lucas* Cap. 4. ℣ 29. daar hy zegd, *Ende opstaande wierpen zy hem uit, buyten de Stad, ende leyden hem op den top des Bergs, op dewelke haare Stad gebouwd was, om hem van de steylte af te werpen, maar hy, door het midden van haar doorgegaan zynde, ging weg:* De Rooms-gezinden zeggen, dat hy uit haare oogen verdween, en zich in de gemelde Spelonk verborg.

De weg, tusschen *Nazareth* en dezen Berg, kan te Paard niet gebruykt worden, door de meenigte van groote Steenen, en Rotzen, die'er leggen.

Ik bevond de laagte van deze Spelonk acht-en-veertig schreeden, de breedte vyf-en-twintig, en de hoogte na proportie.

Tegen over dezelve heeft men een groote Put, uit de levende Rots gehouwen, doch daar tegenwoordig geen water in werd vernoomen: maar voor dezen gafze zulken overvloed, dat het water tot aan *Nazareth* vliette, en het Klooster zich als toen daar van bediende. Dit gezicht vertoond zich op N°. 168. zynde de Spelonk aangewezen met de letter A. en de Put met B.

Van den gemelden Berg, ziet men over de gantsche Vlakte *Esdrelon*, welke zes uuren lang, en vier breed, werd gereekend. Aan geene zyde des zelven leggen *Naim* en *Endor*. 't Eerste is een Stad, en de plaats, daar onzen Heyland de Zoon der Weduwe van den dooden opwekte. *Luc.* 7: 11. gelegen tegen het Gebergte *Hermon*, daar de Koninglyke Propheet *David*, in zyne Psalmen, gewag van maakt.

Vlakte Esdrelon.

Het Dorp *Endor* legd wat meer aan de slinker zyde van de Vlakte, tegen het zelve gebergte, en is de plaats daar *Jaël*, de Huys-vrouw van *Heber*, den nagel door het Hoofd van *Sisera* sloeg, *Judic.* 4: 21. en *Psalm.* 83: 10. Dit gezicht verbeeld zich op N°. 169. zynde *Naim* aangewezen met de letter C. de Berg *Hermon* met D. en het Dorp *Endor* met E.

Naim en Endor.

Men toond hier ook dezelve plaats daar de Jooden, gelyk gezegd is, den Zaligmaaker van boven neder wilden smyten, 't geen een vervaarlyke hooge steylte is. Hier ziet men de Vlakte *Esdrelon* aangewezen, op N°. 170. met de letter G. Op de voorgrond legd een groote steen, daar eenigen van schryven, dat hy zelve,

168
A
B

169
D
E
C

170
H
G
F

zo als Christus vertrokken was, zich aldaar geplaatst zoude hebben. En hier ter plaatze zoude het zyn, dat zy den Heere van boven neder meinden te doen storten: zynde waarlyk, wanneer men van daar na het Dal, en eenige minder Bergen, die noch tusschen het Dal, en dezen Berg, in leggen, nederwaarts ziet, een vervaarlyke steilte; doch die hier niet heeft konnen aangewezen werden, om dat op de stand-plaatze, daar ik my bevond, dezelve zich aan 't oog niet opdeed. In 't verschiet vertoond zich, in 't gebergte, de Stad *Naim*, en ter plaatze daar de letter H. staat, is de Beek *Kison*, doch die men van daar naauwlyks in de Vlakte kan onderscheiden. Van de zelve werd gewag gemaakt *Jud.* 4: 7. *Ik zal aan de Beeke Kison tot u trekken den Sisera, Jabins Krygs-overste, met zyne wagens, ende zyne meenigte, ende ik zal hem in uwe hand geven.*

Kerk van Maria der Vreeze

In het wederkeeren van Nazareth, na *Akre*, ontmoet men de *Kerk van Maria der Vreeze*, alzo geheeten ter oorzaak dat de Heilige Moedermaagd aldaar, vol van vrees, den Heyland volgde, wanneer de Jooden hem voort sleepten, om hem van den top des Bergs af te stooten. Ter gedagtenis van het welk deze Kerk is gestigt, zyndewel eer de Kerk van een groot VrouwenKlooster geweest, daar tegenwoordig niet als de Peuynhoopen van overig zyn. Men toond hier mede een Steen, waar op *Maria* den Heyland, beyde geknield, zoude omhelsd hebben, na welken tyd de vormen hunner kniën daar tot nog toe ingebleven zouden zyn. Andere zeggen, dat de Heilige Maagd, in het volgen van den Zaligmaaker, kwam te struykelen, en dat ze aldus de gedaante haarer kniën in de Steen zoude hebben gezet. Inder daad, men ziet 'er eenige holligheeden: maar ik zoude niet durven verzeekeren, dat s'er op zulken wys zyn ingekoomen, als 'er van verhaald word.

Fonteyn van Maria.

Vervolgens komt men aan de *Fonteyn van Maria*, welke heel goed water geeft, het zelve komt uit een kleyn Onder-aards Kerkje, 't geen de Grieken in bezit hebben, en zeer oud geacht werd.

Dicht aan *Nazareth* ziet men een groote Spelonk, waar uit de steenen gehaald zyn, welke ten tyde der Keyzerin *Helena*, tot den opbouw van het eerste Klooster al voor de *Paters* gediend hebben.

LXI. HOOFD-

LXI. HOOFDSTUK.

Tocht, van S. Jan d'Akre, na de Galileesche Zee. Graf van den Propheet Jonas. Tegenwoordige staat van Cana in Galilea. Vlakte der Koorn-airen. Berg der Zaligheid. Beschryving van de Galileesche Zee, en de Stad Tiberias. Plaats daar Joseph verkoft wierd. Beschryving van den Berg Thabor.

Tocht na de Galileesche Zee.

Na dat ik aldus weder tot *Akre* was gekomen, maakte ik my aanstonds gereed, om 's anderen daags 's morgens na de *Galileesche Zee* te trekken, ten welken eynde ik nog een Arabier, tot myn geleyde, ging bespreeken, Wy vertrokken, omtrent twee uuren voor het aanbreeken van den dag, verzeld door een Pater, dien dezelve nieuwsgierigheid derwaarts voerde, en passeerden voor eerst het Dorp *Rena*.

Rena.

Wat verder vertoonde men my, in een Rots, eenige voet-tekens van den Propheet *Jonas*. Hier na ziet men, ter slinker zyde, het Dorp *Misdesh*, alwaar een Spelonk is, in de welke, volgens het zeggen van de Lieden des Lands, de Propheet *Jonas* begraven legd.

Graf van den Propheet Jonas.

Boven op deze Spelonk hebben de Turken een *Mosqueë* gebouwd, ten opzigt dat het de Rust-plaats van een Propheet is, voor welke alle zy een zonderlinge eerbiedigheid hebben; ja, die voor deze plaats, gaat zo verre, dat zy geen Christen toelaaten daar omtrent te komen: om welke reden ik my ook derwaarts niet vervoegde.

Vervolgens komt men in de vermaakelyke *Vlakte van Galilea*, en aan desselfs eynde te *Cana*. Hier ziet men, in de laagte, de Fonteyn, welkers water Christus, op de Bruyloft, in wyn veranderde. Wat hooger op den Berg, staat een Kerk, ter zelver plaats, daar men meend de Bruyloft gehouden te zyn. Zy diend tegenwoordig tot Stalling voor de Beesten, en vertoond zich van buyten, als een slegt vervallen gebouw, waar aan men nog twee groote Poorten, en een kleyne, ziet; hebbende de wyders, ter rechter zyde, aan de halve hoogte, nog een gebouw, op de manier als een Vleugel, daar ook twee Poorten aan zyn, gelyk op N°. 170. verbeeld staat. Van binnen vertoond zich noch een ry van vyf Kolommen, in het midden twee aan malkanderen, draagende het gewelf. Ter rechter zyde staat een stuk van een veel dikker Kolom, ter welker plaats ongetwyfeld de muur verbrooken zal zyn geweest, en dezelve aldaar gesteld, om ze te onderschraagen; aan de andere zyde ziet men ook twee Poorten, en aan d'eene een Kolom.

Cana in Galilea.

Deze Kerk heeft de langte van zeven-en-dertig schreeden, de breedte van veertien, en een laage verdieping. 't Afbeeldzel vertoond zig op N° 171.

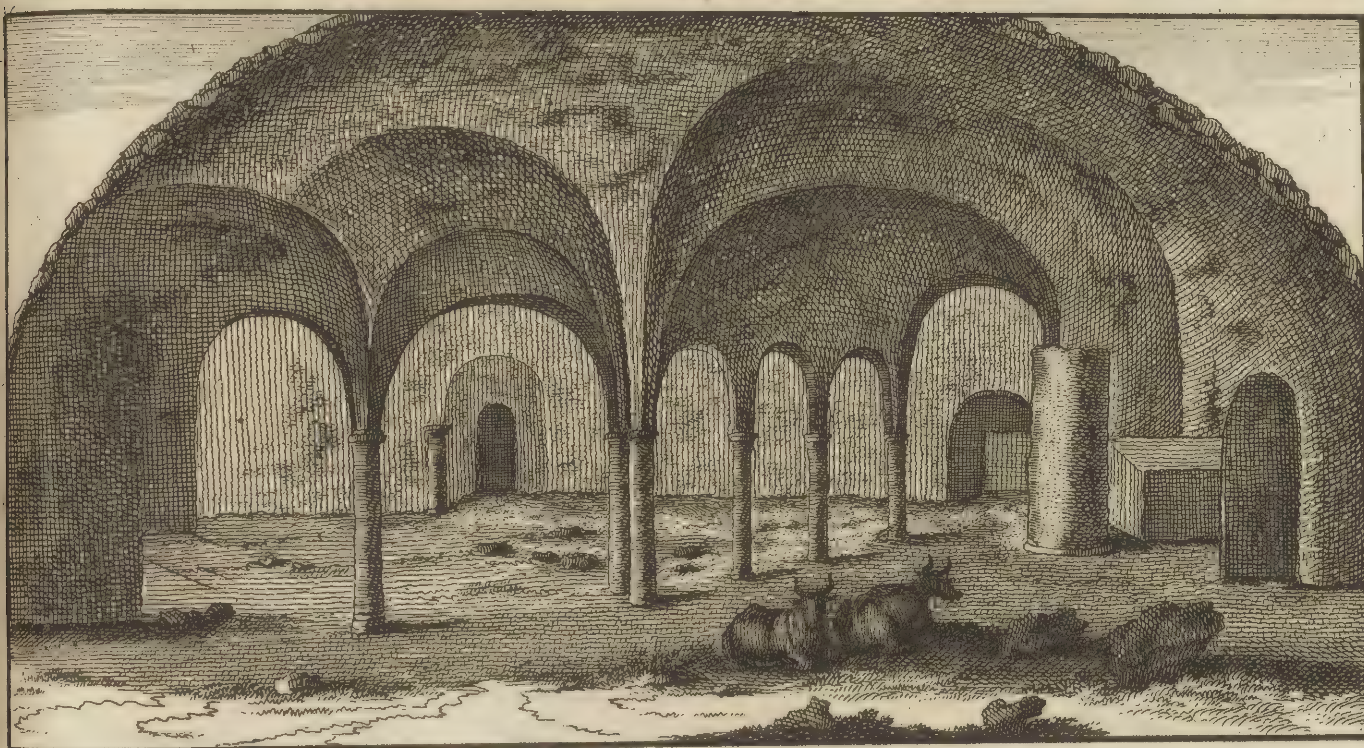
De plaats zelve, te weeten *Cana*, behalven dat 'er nog veele slechte Huyzen staan, is geheel vervallen, en word bewoond van een zeer boosaardig volk, die Arabiers zyn. Weshalven ik, uit vrees van gezien te worden, haastig van het Paard trad, de Kerk bezigtigde, en afteekende, zonder dat het ymand gewaar wierd. Men ziet hier rondom nog een meenigte van groote Steenstukken, van Kolommen, en oude Ruïnen, welke genoegzaam te kennen geeven, dat deze plaats veel grooter geweest moet zyn, als ze tegenwoordig is. Zy legd op een Berg, en is aan alle kanten met hooge Bergen omvangen, welke zich geheel woest opdoen. 't Eenigste dat zy vermaakelyk heeft, is de gemelde Vlakte, welke, ten haaren opzicht, ten Noorden gelegen is.

Hier

170

171

172

Hier ter Stede genas *Christus* den Zoon van den Koninglyken *Hoveling*, die te *Capernaüm* dood krank lag, *Joh.* 4: 50. 't Is ook de geboorte plaats van *Nathanaël*, *Joh.* 21: 2. mitsgaders van den Apostel *Simon*, die daarom de *Cananiter* genoemd word, *Mat.* 10: 4.

Cana verlaaten hebbende, en een teug uit de Fonteyn, of Bron, welkers water Christus in wyn veranderde, gedaan zynde, kwamen wy in de *Vlakte der Koorn-airen*, daar wy langen tyd door reeden. Zy werd aldus geheeten, ter gedachtenis, dat de Discipelen alhier op den Sabbath de Koorn-airen aten, waar over de Pharizeen tegen den Heyland zeyden, *Ziet, uwe Discipelen doen, dat niet geoorlofd is te doen op den Sabbath*, *Mat.* 12: 2. daar *Christus* op antwoordde: ***Hebt gy niet geleezen, wat David gedaan heeft, toen hem hongerde, en haar die met hem waaren? hoe dat hy gegaan is in 't Huys Gods, en de Toonbrooden gegeten heeft?*** enz: *Mat.* 12: 3. en *Marc.* 2: 36. Men ziet hier nog een Boom, *Terebinto de gli Apostoli*, of de *Tarpentyn boom der Apostelen*, geheeten, daar men geloofd die eygentlyke plaats, van 't geen zo even gezegd is, te wezen. By dezen gingen wy nederzitten, om het hert wat te sterken, zynde nu alreede wat vermoeyd.

Vlakte der Koorn-airen.

Deze Vlakte is omtrent twee uuren lang, en tamelyk breed. Men ziet 'er een Dorp *Poveretti*, of *Armdorp*, geheeten, en, tegen het zelve over, een ander, *Libie* genaamd.

Poveretti en Libie.

Een weinig verder voort gereeden, en op een Berg gekomen zynde, zaagen wy de *Galileesche Zee*, en *Bethulien*, in de belegering van welke Stad *Judith Holofernes* het Hoofd afhieuw, *Judith* 13: 9.

Vervolgens komt men in de Vlakte *Neftalin*, in welkers midden den Berg der Zaligheid gelegen is, aldus genaamd, om dat *Christus* hier, door gelykenissen, over het Koningryk der Hemelen, en de Zaligheid, predikte *Mat.* 5. Van dezen Berg heeft men een zeer aangenaam gezicht, over de *Galileesche Zee*, waar achter zich de Bergen van het *Woest Arabiën vertoonen*, aan welker slinker zyde de *Jordaan* in de gemelde Zee loopt. 'k Heb dit afgebeeld onder N°. 172. De plaats die zich hier, tegens den middensten Berg, doed zien, werd *Houwart* genaamd, en de voorgrond, geheel in de Schaduwe, is de *Berg der Zaligheid*.

Berg der Zaligheid.

Omtrent een half uur eerder komt men ter plaatze, daar onzen Zaligmaaker, met vyf Brooden en twee Visschen, vyf duizend menschen spysde, *Mat.* 14: 19. En van daar aan het Dorp *Maven*, leggende beyde op het gebergte, aan welkers voet de Stad *Tiberias* gelegen is, aan een zeer vermaakelyken Oord, op den Oever van de *Galileesche Zee*. Wy lieten de Stad aan de slinker hand, en gingen eerst twee baden bezien, welke, omtrent een Italiaansche myl van de Stad, aan de gemelde Zee gelegen zyn, en uit de natuur het water geven. Alwaar, ter zelver tyd, eenige Arabische Vrouwen bezig waaren met zich te reynigen.

Maven.

Galileesche Zee.

Van hier reeden wy langs de Peuynhoopen van het oude Tiberias, 't geen een groote Stad moet geweest zyn, alzo men, nog meer als een uur in de lengte, de Grond-vesten en overblyfzelen daar van vind.

Wat de tegenwoordige Stad belangd, zy is heel kleyn, en heeft weinige Wooningen, die 'er gantsch armelyk uit zien, mitsgaders twee Poorten, doch waar van d'een maar gebruykt word, en d'ander gesloten blyft. Men ziet 'er nog verscheyde overblyfzelen van Oudheden, onder dewelken het voornaamste is, de *Kerk van S. Pieter*, die nog in haar geheel staat; zy is kleyn van begrip, hebbende maar in de lengte een-en-twintig voeten, Rynlandsche maat, en in de breedte omtrent negen voeten. Men wil, dat deze Kerk gesticht zy door de Keyzerin *Helena*, ter plaatze daar onzen Zaligmaaker tegen *Petrus* zeyde, *Tu es Petrus, & super hanc Petram Ædificabo Ecclesiam meam. Gy zyt Petrus, en op deze Petra zal ik myne Kerk bouwen.*

Aan een andere kant ſtaat nog een Ruïne van een groot gebouw, 't geen mogelyk een Kaſteel geweeſt zal zyn.

De muuren, daar de tegenwoordige Stad, zynde maar een kleyn gedeelte van de Oude, mede omvangen is, wil men wel zeggen, dat'er door een Joodſche Weduw om gemaakt zouden zyn, binnen welke zy begeerde, dat de Jooden zich zouden onthouden, die'er eertyds in groote meenigte zyn geweeſt: doch, voor omtrent dertig Jaaren, heeft de kneveling, en dwingelandy, der Turken hen van daar doen vertrekken; zulks dat 'er tegenwoordig niet een meer te vinden is. Tuſſchen deze muuren, en de Zeekant, ſtaan veele Dadel-boomen.

Van hier heeft men een zeer vermaakelyk gezicht, over de *Galileeſche Zee*, aan welkers zyde zich het *Steenachtig Arabiën* vertoond, en kennelyk de plaats, daar de Jordaan in de genoemde Zee vloeid. Ik tekende deze Stad, van boven een hoogen Berg, zynde dezelve, waar over wy, herwaarts komende, waaren getoogen. De Kerk van *S. Pieter* werd hier aangewezen met de Letter A; de Galileeſche Zee, ter plaatze daar de *Jordaan* zich in dezelve ſtort, met B; 't Gebergte van het *Steenachtig Arabiën*, met C. en de Prent zelve geteekend met N°. 173.

Ter ſlinker zyde van 't geen hier met de Letter B. is aangewezen, zegd men nog eenige Peuynhoopen van de Stad *Capernaüm* te vinden te zyn, daar Mattheus het Tolhuys verliet, om den Zaligmaaker te volgen. Dat ze daar omtrent gelegen moet hebben, getuygen genoegzaam alle de Euangeliſten; en zyn ook hunne dreygementen, ten haaren opzigt, niet te vergeefs geweeſt: *Gy Capernaüm, die tot den Hemel toe zyt verhoogd, gy zult tot de Helle toe neder geſtort worden*, enz *Mat.* 11: 23. Want zy is zodanig verwoeſt, dat men nu naauwlyks weet, waar zy geſtaan heeft.

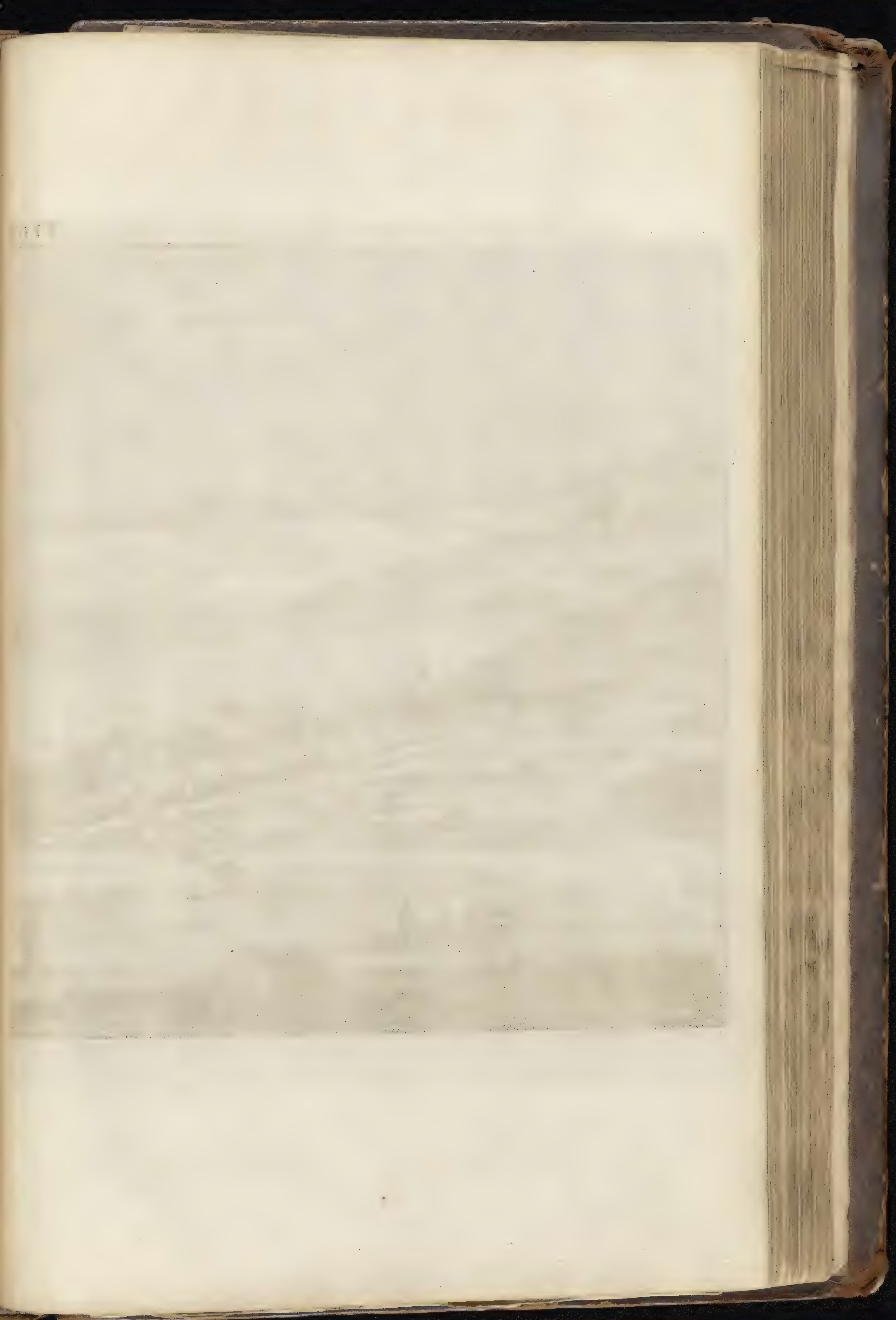
Ik tekende ook nog, zittende aan de Zeekant, ter plaatze daar het groot gebouw in de Stad verbeeld is, twee verſcheyde gezichten, onder N°. 174. en 175. in het eerſte vertoond zich het gebouw, aan de regter zyde, en in het andere een ſtuk van het zelve, aan de ſlinker zyde.

Wat de *Galileeſche Zee* belangd, daar men ook nog de naamen, van de Zee *Tiberias*, en het Meir *Genezareth*, aan heeft gegeven, haar water is zoet, heel goed om te drinken, en uitſteekend Vis-ryk. Voor dezen plachten zich hier veele Chriſtene Viſſchers t'onthouden, die'er zich tamelyk konden geneeren, maar de dwingelandy, en gierigheid, der Turken, heeft hen, even als de Jooden, genoodzaakt zich elders te vertrekken. 'k Heb derhalven niet anders van deze groote Viſch-rykheid konnen genieten, dan alleen het gezicht: want werwaarts men het oog, aan den Oever, wend, ziet men ze in menigte zwemmen. Hier uit, te weeten, dat'er zich geene Viſſchers onthouden, ontſtaat ook nog een tweede ongemak, namentlyk, dat men zich niet aan den anderen Oever kan laaten overzetten, 't geen lichtelyk zoude konnen geſchieden: daar men nu in tegendeel een grooten omweg te Land moet neemen, en niet zonder het uiterſte gevaar, ter oorzaak van de Arabiſche Roovers.

Galileeſche Zee.

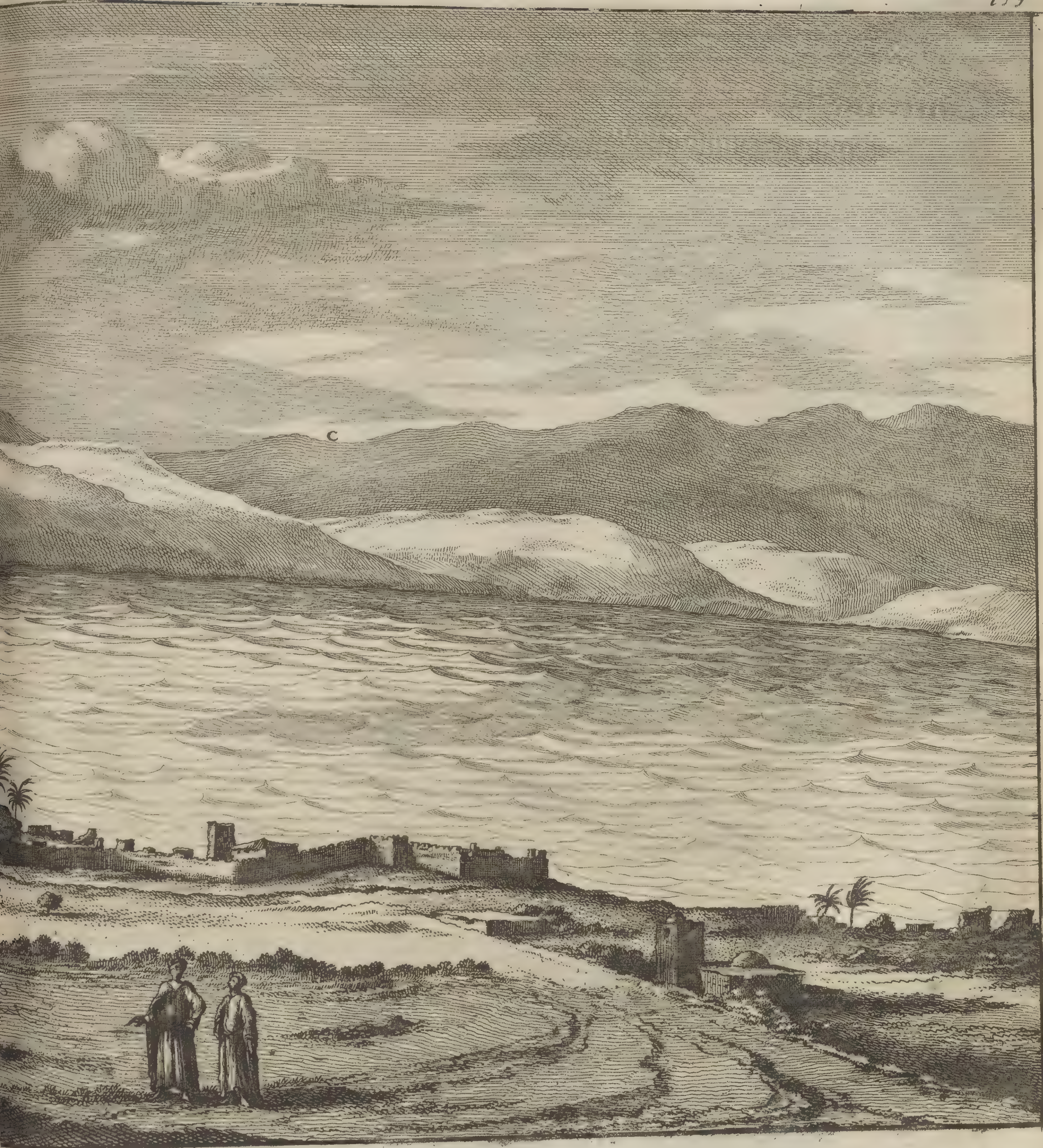
Het was aan deze Zee, dat de Zaligmaaker *Petrus* en *Andreas*, welke Viſſchers waaren, gebood hem te volgen, om hen Viſſchers der menſchen te maken *Mat.* 4. ỷ. 19. Gelyk ook de gebroeders *Jacobus* en *Johannes*, de Zoonen van *Zebedeus*, welke, met hunne Vaders, bezig waaren om de netten te vermaaken ỷ. 21. Hier wandelde ook de Heere *Chriſtus* op het water, wanneer Petrus verzogt tot hem te koomen, en, vreezende te verzinken, uitriep *Heere behou my*, *Mat.* 14: 30.

Wy hielden te *Tiberias* onze maaltyd, met het geen waar mede wy ons voorzien hadden, in de ſchaduw van een vervallen gebouw, en onze nacht-ruſt niet veel beeter, als in

TIBE

c

175

in de opene lucht, hebbende maar een verdekzeltje van stroo, 't welk den Gouverneur der Stad by dag tot een *Sopha* verstrekte, boven ons; 't geen uitdrukkelyk geschiedde, om het Ongedierte in de Huyzen niet onderworpen te wezen, doch wy vonden 'er ons evenwel genoeg van geplaagd. De morgenstond wierd dan met verlangen te gemoet gezien, en, met het opgaan van de Zon, de Stad *Tiberias* verlaaten.

Wy toogen weder door het Dorp *Maon*, en de Vlakte *Neftalin*; alwaar men een water ziet vlieten, die *Fjume di Donne*, of de *Juffers-rivier*, geheeten word; om welke oorzaak is my onbekend. Vervolgens ziet men twee Dorpen leggen, het laatste op een Berg, genaamt *Sabbato*. 't Zelve voor by gereden zynde, komt men in de Vlakte *Eynet-tesjaar*, of *Plaats der Kooplieden*. Hier scheid de Karavaane, welk van *Constantinopolen komt*, van malkander, nemende de geenen die na *Jerusalem* trekken, een anderen weg, als die na *Kairo* gaan, gelyk ook die na *Damascus* willen.

Fjume di Donne.

Sabbato.

Eynet-tesjaar.

Omtrent het gemelde Dorp legd een Kasteel, *Finesiar* genaamd, alwaar yder Pelgrim een Ryksdaalder van Tol moet betaalen; hier af komt de helft aan den Turkschen Bevelhebber, en d'andere helft aan de Arabiers. Om den eerste te voldoen, moest ik van het Paard stygen, ten eynde in zyne tent, welke hy daar ter plaatze had opgeslagen, Kaffé met hem te drinken. Ik vond hem heel beleefd, en verpligtende, ook wierd hy van al de wereld gepreezen.

Finesiar.

Alhier zegd men, dat *Joseph*, door zyne Broeders, aan de Ismaëliten, welke met hunne Koopmanschappen van *Gilead* kwamen, en na Egypten aftoogen, verkoft wierd; *Gen.* 37: 25. De Kuyl, die in de Woestyn was, daar zy hem inwierpen, gelyk in de voorige verzen gezegd werd, is nog, een groot stuk wegs van daar, te zien; maar vermits de Arabiers het hier om heen zo onveylig maaken, dorst ik my niet derwaarts begeeven, alzo ze geheel van den weg afgelegen is. Deze Kuyl, of Put, werd nog hedendaags by d'Arabiers *Siub Pissef* geheeten.

Plaats daar Joseph verkoft wierd.

Vervolgens komt men in de Valey *Isralon*, daar men over de Beek *Sihon* trekt, en wyders aan den Berg *Thabor*, omtrent twaalf Italiaansche mylen van de Galileesche Zee gelegen. Deze Berg is byzonder hoog, en ryst heel steil opwaarts, op de wyze van een Suiker-brood. Ik tekende dezelve, een stuk wegs van daar, in het Veld, gelyk hy zich in de Prent, van alle d'andere Bergen afgezonderd, op N°. 176. vertoond.

Israloni.

Berg Thabor.

Vermits men 'er te Paard niet wel kan opkoomen, lieten wy dezelve beneden aan den Berg, en teegen aan 't klauteren; daar wy omtrent een half uur mede bezich waaren geweest, wanneer wy 'er ons boven op bevonden, niet weinig vermoeid, door dien ongemaklyken opgang. Wy rusteden ons daar wat uit, en vervoegden ons wyders na een kleyne Grotte, in het opperste van den Berg, maakende een gedeelte van een vervallen gebouw, van zeer groote steenen opgehaald, daar men nog verscheydene boogen van ziet. Aan het eynde van deze Grotte heeft men een stapel van steenen gemaakt, welke den Geestelyken, die daar komen, tot een Altaar verstrekt. De *Pater*, dien ik by my had, deed 'er mede de Mis, terwyl ik, voor de Poort, de tekening daar van op 't Papier bracht, te zien op N°. 177.

Hier houd men de plaats te zyn, daar Christus van gedaante veranderde, en Mozes, en Elias, met hem spraken, en Petrus drie Tabernakelen wilde oprechten, *Mat.* 17. ℣. 2. Den Apostel *Petrus* noemd dezen Berg, den *Heiligen Berg*, 2 *Petri* 1: 18. Ik vond alhier nog veele overblyfzelen van oude gebouwen, waar van de steenen, welke byzonder zwaar, en groot, zyn, hier altemaal, met ongemeenen arbeyd, opgevoerd moeten wezen: want de Berg is, uit zich zelfs, gantsch niet Rots, of steenagtig, in te-

tegendeel, is hy over al, van booven tot beneden, ja zelfs op den kruyn, met geboomte, en Kreupelbosch, bezet. Ik teekende, terwyl ik my hier bevond, een gezicht, waar in men verscheyde van de gemelde Ruïnen ziet, al te maal van zeer zwaare steen gemaakt; 't verbeeld zich op N°. 178. en wyst aan, dat de Berg boven niet vlak, maar geheel Heuvel- en Bos-achtig, is. De Vlakte vertoond zich in dezelve Print, beneden aan de rechter zyde, benevens eenige der omleggende Bergen in 't verschiet. Rondom heen verlustigd zich het oog, met zeer fraaye gezichten, van het voornaamste gedeelte des *Heiligen Lands*. Men vind hier nog een heel schoone Water-put, by dewelke wy wat gingen zitten eeten, en zeer fris en lekker water dronken.

's Namiddags ten drie uuren daalden wy weer nederwaarts; doch aan een heel andere zyde van den Berg, als waar langs wy waaren opgekoomen. Beneden aan den voet heeft men het Dorp *Debora* genaamd, en by d'Arabiers *Tour*. Dit werd drie Italiaansche mylen van den top des Bergs gerekend, men toond hier een Spelonk, waar in d'andere Apostelen gebleeven zouden zyn, wanneer Christus met zich nam *Petrus*, en *Jacobus*, en *Johannes* zyn Broeder, en hen op een hoogen Berg alleen bracht *Mat.* 17: 1. Debora

Niet verre van daar ontmoet men ook nog een oude Ruïne van een Kerk, welke men zegd, door de Keyzerin *Helena* gesticht te zyn. Deze was het laatste, 't geen wy gingen bezichtigen; waar na wederom te Paart zynde gesteegen, reeden wy door een Dorp in het gebergte, *Eymaëym* geheeten: kwamen vervolgens in de Valey *Wadisjem*; en, des avonds ten zes uuren, weder te *Nazareth*, 't geen acht Italiaansche mylen van den Berg *Thabor* werd gerekend. Weder-komst te Nazareth.

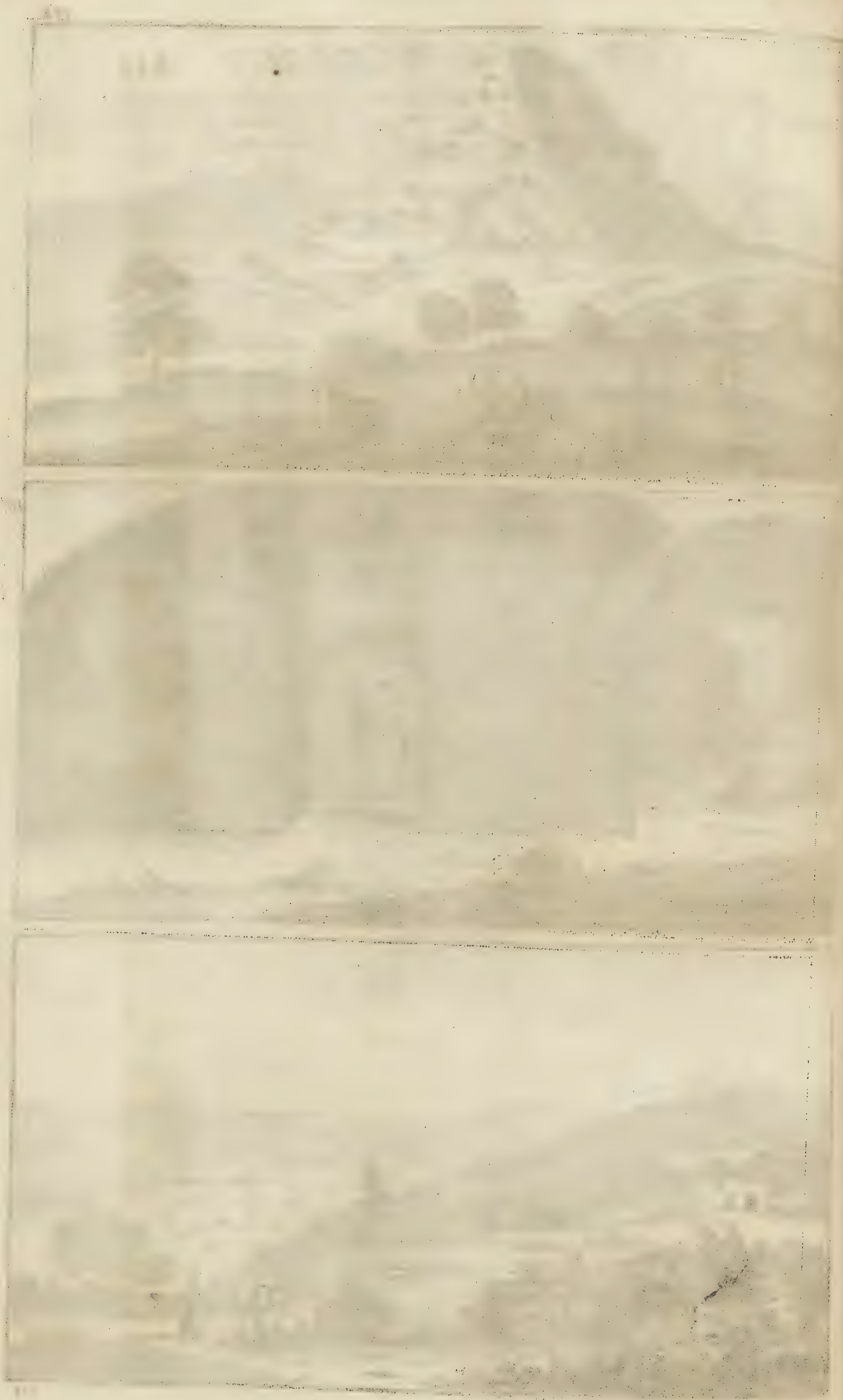

LXII. HOOFD-

176

177

178

LXII. HOOFDSTUK.

Vertrek van Nazareth. Sefora. Valeye Zabulon, en gebergte van Damascus. Bedenie. Tieri. Vlakte van S. Jan d'Akre. Kosten, die men gehouden is te doen, tot de tocht na Nazareth, en de Galileesche Zee.

Den 28sten. April, 's morgens ten zeven uuren, na dat ik den Pater Præsident had bedankt, wegens zyn beleefd onthaal, begaf ik my weder op weg na *Akre*, en kwam voor eerst aan het Dorp *Sefora*, of *Saffauri*, leggende op een Berg. 't Is voor dezen een schoone Stad geweest, gelyk men genoegzaam kan afmeeten, uit de Grond-vesten der zwaare vervallene gebouwen, en der verbrokene Kolommen, en Pilaaren, waar van echter nog eenige in hun geheel staan, gelyk mede nog een boog, welke gezegd word, van de Kerk van *S. Joachim* te zyn. Eenige houden deze plaats voor d'oude Stad *Saffet*.

Sefora.

Van hier heeft men een zeer fraay gezicht, over de *Valey Sabulon*, en het Gebergte *Damascus*, met sneeuw bedekt.

Valey Sabulon.

Tot de Valey komende, welke omtrent zestien Italiaansche mylen lang, en twee breed, is, passeerd men het Dorp *Bedenie*, gelegen op een Berg, en, tegen over 't zelve, het Dorp *Fornendo*. Hier heeft men een Fonteyn, die den naam van de Valey voerd, en zes Italiaansche mylen van Nazareth gerekend word.

Bedenie.

Vervolgens voort rydende, door een heel aangenaam en vermaakelyk Gebergte, komt men aan het Dorp *Tieri*, alwaar de *Vlakte van Akre* aanvangd. Dit Dorp werd vyf Italiaansche mylen van de gemelde Fonteyn gerekend, en geefd een schoon gezicht over de voornoemde Vlakte, de *Zee*, en den Berg *Karmel*. Hier in het Veld, onder een Boom, hielden wy ons middagmaal: vervolgden wyders onzen weg, en kwamen, 's middags ten drie uuren, weder tot *Akre*, alwaar ik verstond, dat 'er een vaartuig gereed lag, om, nog dien zelven avond, na *Tripolis* te vertrekken. Ik besloot dan my aanstonds by den Patroon te vervoegen, en verding met dezelve, wegens de tocht, te maaken. Doch alvooren daar af te spreeken, moet ik hier de lyst invoegen, van de kosten, welke men, tot het gaan na *Nazareth*, en de *Galileesche Zee*, gehouden is te doen; in manier als ik hier voor, ten opzicht van *Jerusalem*, heb gedaan.

Tieri. Vlakte van Akre.

Wederkomst tot Akre.

Men bespreekt, alleen zynde, gelyk ik 'er ben geweest, twee Paarden, een voor u, en het ander voor den *Drogeman*, die u na *Nazareth*, en de *Galileesche Zee*, geleyd, en van daar weder tot *Akre* brengd, 't welk in alles omtrent veertien Ryksdaalders komt te bedraagen. Doch men moet hier niet onder reekenen, 't geen men tot *Nazareth*, tot erkentenis, aan het Klooster geefd; daar is ook geen prys toegesteld, en yder geefd zo veel, als zyn gelegentheid, of mildheid, toelaat. Voor my, ik moet bekennen, dat ik 'er wel gehandeld ben; en niemand, geloof ik, heeft reeden, om 'er zich over te beklaagen. De Geestelyken zyn 'er beleefd, en minnelyk, en 't onthaal, 't geen de Pelgrims gedaan word, verdiend wel dat men de noodzaakelykheden van het Klooster te hulp kome.

Kosten, die men gehouden is te doen, tot de togt na Nazareth, en de Galileesche Zee.

LXIII. HOOFDSTUK.

Vertrek van Akre. Ongemaklyke ontmoeting van den Auteur, met den Aga van Tyrus. Putten van Salomon. Tegenwoordige staat van de Steden Tyrus en Sidon. Wederkomst tot Tripolis &c.

Vertrek van Akre.

Hebbende verding gemaakt, met den Schipper van het vaartuyg, 't geen na *Tripolis* meende te gaan (gelyk in het ander Hoofdstuk gezegd is) op voorwaarde, dat hy my te *Tyrus*, en *Sidon*, tegenwoordig *Saide*, daar hy moest wezen, te Land zoude zetten, en eenige uuren wagten, vervoegde ik my, met het vallen van den avond, aan boort. Wy staaken omtrent midder nacht, met de Landwind, onder Zeyl. Des morgens, den 29sten. April, passeerden wy, met een tamelyke stooker, *Cabo Bianco*, en kwamen, op den middag, voor *Sour*, of *Tyrus*, alwaar wy ten Anker bleven. Ik heb hier voor, spreekende van de Plaats, gezegd, dat men aldaar een soort van geweld, omtrent de Reizigers, oeffend, met hen een zeeker stuk gelds, tegen alle regt en reden, af te perssen; en, zynde nu, door de Kooplieden van deze Kust, onderrecht, dat men 'er niet schuldig is yts te betaalen, en ik my vrylyk aan Land mogt begeven, liet ik het 'er op afloopen, stappende aanstonds uit de Bark. Ik vond den *Aga*, die 'er het bevel had, met eenige van zyn Volk, aan de Zeekant zitten, van wien ik straks wierd aangesprooken, om de *Kafare*, of *Tol*, te betaalen. Waar op ik hem te gemoet voerde, dat de *Franken* aldaar geen Tol schuldig waaren, met byvoeging, dat ik 'er meermaalen was geweest, zonder ooit ytwes betaald te hebben, en dat ik ook nu niet van meining was, een enkele penning te geeven. Den *Aga*, die zich aldus niet wilde laaten afzetten, gebood hier op aan zyne *Janitzers*, dat ze my in het Kasteel gevangen zouden brengen.

Cabo Bianco.

Tyrus.

Ongemaklyke ontmoeting van den Autheur, met den Aga van Tyrus.

Straks waaren zy gereed, om zyn bevel in 't werk te stellen, en, willende my by de armen grypen, zeyd ik hen, dat ze die moeyte niet behoefden te neemen, en dat ik vrywillig zoude gaan, ter plaatze daar den *Aga* my begeerde te hebben; doch, dat hy verzeekerd mogt zyn, dat ik, door den *Consul* te *Saide*, aan den *Bassa* kennis zoude doen geven, van het ongelyk, 't geen my alhier wierd aangedaan: want deze plaats behoord onder het gebied des *Bassas* van *Saide*. En, om den *Aga* nog meerder bekommerd te maaken, en te ligter van hem ontslagen te worden, trachtede ik hem wys te maaken, dat ik een Koopman tot *Tripolis* was, en 'er ettelyke Jaaren had gewoond, en dat ik derhalven wel wist, hoe het zich hier, omtrent de Tol, toedroeg: maar ik kon, met alle deze uitvluchten, zo veel niet te weeg brengen, dat men my, zonder betaaling, wilde laaten gaan; in tegendeel, wierd ik in het Kasteel gebragt, en in een vuyl stinkend gat gezet, vol van ongedierte. Hier vond ik ook noch een ouden Griekschen Priester, die 'er om dezelve reden was ingebragt. Ondertusschen kwam de Schipper van de Bark my, verscheyde maalen, van buyten, in het Italiaansch, toeroepen, dat ik doch maar zoude betaalen, en dat de *Consul* te *Saide* de uitgeschootene penningen my wel weder ter hand zoude doen stellen, klagende, dat hy zonder my niet dorst vertrekken, daar hy ook noch byvoegde, dat, by aldien ik een Expressen, gelyk ik meende te doen, na *Saide* afvaardigde, den *Aga* hem zoude doen ophouden, en my onderwyl niet als Brood en Water, tot myn onder-

179

180

derhoud, laaten toekomen. Deze gedagten deeden my eyndelyk, na twee a drie uuren gezeten te hebben, het besluyt neemen, van de geeyschte somme te betaalen. Waar op dan weder voor den *Aga* gebragt zynde, zeyd ik hem, dat, als hy doch onredelyk wilde wezen, hy my wel alles kon afnemen, wat ik had. Doch, hy antwoordde heel net, en zachtzinnig, dat hy niet eenen stuyver meer begeerde, als hem rechtveerdig toekwam. Ik schoot dan de beurs, en telde hem omtrent vier Ryksdaalders, zynde het geen zy voor yder Persoon van Tol begeeren. 't Speet my te meer, dewyl men het niet schuldig is, en dat my ook de Kooplieden van de Kust uitdrukkelyk verzogt hadden, dat ik niet zoude betaalen: want als de Turken eens ytwes hebben beginnen in te voeren, is'er zeer bezwaarlyk kans, om het'er ooit weder af te krygen, en ik vrees dat de *Franken*, al volgden ze ook myn voorbeeld, en lieten zich gevangen zetten, deze Tol wel altyd zullen moeten betaalen.

Putten van Salomon. De reden, dat ik hier aan Land ging, was, om de *Putten van Salomon* te bezien, ten welken eynde ik, na dat ik myn geschil met den *Aga* ge-effend had, een *Janitzer* van hem mede nam, benevens twee Grieken, uit onze Bark, en, hebbende ons van Paarden voorzien, reeden wy omtrent twee uuren Landwaart in, wanneer wy aan de gemelde Putten kwamen; welke ik zo fraay bevond, dat ze my alle myne geledene ongeneugten deeden vergeeten. Men geeftze de naam van drie Putten, en inderdaad daar zyn 'er ook drie; maar de eene verdiend maar gereekend te worden, uit dewelke het water gestadig boven over heen komt loopen. Men zegd, dat men nooit grond in deze Put gevonden heeft, hoewel men 'er verscheyde reyzen, door het middel van touwen, met gewicht, de proef af heeft genomen: maar ik oordeel, dat beneden, door de sterke stroom, de grond niet geraakt kan worden. 't Gevoelen is, dat het water uit een onderaardsche Rivier voortkomt, welke men meend, dat haar oorspronk uit het Gebergte *Libanon* heeft, en dat de Koning *Salomon*, door zyne groote Wysheid, kennis van die Rivier hebbende, deze Put derhalven daar ter plaatze deed maaken. Wat 'er van zy is my onbekend, maar ik moet bekennen, nooit eenige fraayer, noch vreemder gezien te hebben.

Het water loopt 'er in overvloed boven uit, en stort zich in een Canaal, ter zyde van de Put, waar uit het vervolgens over de Velden vloeyd, tot aan de Zee, daar het zich in ontlast. Men heeft 'er ook een waterleyding aangemaakt, door dewelke het water, in een vierkantig gebouw, niet verre van daar gelegen, loopt. Hier zyn eenige Koorn-molens, die het Koorn van de gebuerige Bergen, en Dorpen, maalen.

Onder uit het gemelde gebouw stort het water, 't geen door deze Koorn-molens werd opgehaald, in groote menigte, door eenige gaten, uit, en vloeyd vervolgens, even als wegens het water van Put gezegd is, mede in de Zee. Dicht by het zelve staat een zwaaren Boom, die een aangename schaduwe verleend.

In het afteekenen van deze Put, had ik de grootte van den mond byzonder gemeeten, doch ben ze, ik weet niet door wat ongeluk, of verzuym, kwyt geraakt, dan heb naderhand van anderen verstaan, dat ze zestien voeten in den middellyn heeft. Zy vertoond zich achtkantig, en is opgehaald met breede steenen, daar ook de oppervlakte van den mond rondom mede belegd is, 't gezicht der zelve, met het gebouw daar benevens, vertoond zich op N°. 179.

Aan de regter zyde der afteekening, ziet men duydelyk de Passagie, waar door het water, uit de Put, na de Velden loopt. 't Is byzonder goed om te drinken, weshalven de Ingezetenen der omleggende Dorpen het gestadig, met aarde kruyken, komen haalen, gelyk zulks ook noch, terwyl wy 'er waaren, van een

een nabygelegen Dorp gedaan wierd.

Op dat die van *Tyrus* zich ook ook van dit water zouden konnen bedienen, lieten zy een waterleyding maaken, van de Put af, tot aan de Stad, van welke men nog over al, langs den weg, de stukken en brokken ziet, even zodanig verwoest, als ik hier voor de Stad heb afgebeeld. Deze waterleyding is tamelyk hoog geweest, en strekte zich over groote boogen heen, gelyk de overblyfzelen nog uitwyzen.

't Geen in het *Hoog-lied* Cap. 4: ℣ 15. gezegd word, (*O Fonteyn der Hoven, Put der levende wateren, die uit Libanon vloeyen!*) meenen eenige, dat van deze Put verstaan moet werden, doch ik laat deze stoffe over aan de God-geleerden. Wat de twee andere Putten aan gaat, die zyn van weinig belang, en verdienen naauwlyks dat men 'er van spreekt.

Tegenwoordige staat van de Stad Tyrus.

Na dat wy nu weder, langs den zelven weg, te *Tyrus* waaren gekomen, ging ik de overblyfzelen van die vermaarde Stad bezichtigen. Ik vond 'er een menigte van Ruïnen. Verscheydene geheele Kolommen, en ontallyke die verbrooken lagen: onder anderen een, die by een kleyn Huysje, of Kapelletje, van de Grieken staat, tegen dewelke ik zag, dat alle onze Schiplieden zich den rug schuerden; waar van de reden gevraagd hebbende, kreeg ik ten antwoord, dat deze Kolom de kragt had, van alle Pyn in de lendenen, ende daar omtrent gelegene deelen, te doen verdwynen.

Maar, het voornaamste, 't geen ik onder deze Peuynhoopen ontmoetede, was het overblyfzel van een Tempel, die aan d'eene zyde noch by na in zyn geheel staat, met een gantsch gaave trap daar aan, waar langs ik tot boven toe opklom. Voor dit gebouw legd, vlak op de grond, weder een Kolom, bestaande in drie Kolommen aan malkander. Zy is van een ongemeene grootte, en zo vreemd van maakzel, dat ik nooit diergelyk gezien heb. Dit gebouw vertoond zig op N°. 180. gelyk ook de gemelde Kolom, daar men echter het derde deel, als leggende onder de twee anderen, niet van kan zien. Twee Figuurtjes, in de Prent-verbeelding aangewezen, beslaan een goed stuk van de twee bovenste deelen der Kolom.

Wyders bestaat deze plaats tegenwoordig uit twaalf of veertien zeer slegte Huyzen, welke door de Turken, en Arabiers, werden bewoond. Christenen zyn 'er niet.

Zy was eertyds de voornaamste Stad van *Phœnicien*, heel volkryk, magtig, en berugt, wegens haare Zeevaart, en Koop-handel, waar door zy ongemeene rykdommen had verkreegen, gelyk in de H. Schriftuur daar van menigmaal gewag gemaakt werd. Men gelooft dat ze door de Sidoniers gesticht is, 't geen ook de Propheet *Esaias*, wegens haar verderf spreekende, te kennen geeft, wanneer hy zegd, Cap. 23: 12. *Gy zult niet meer vrolyk huppelen, o gy verdrukte Maagd! gy Dogter, Sidons* &c.

Ten tyde van den Koning *Salomon* haalden die van *Tyrus* de Cederboomen, tot den opbouw van het Huys des Heeren, van het Gebergte *Libanon*, gelyk hy aan *Hiram*, den Koning van *Tyrus*, verzogt, zyne Knegten te gebieden, dat ze hem Cederen van den *Libanon* zouden houwen, 1 *Con*. 5: 6. *Zoo gebied nu, dat men my Cederen uyt Libanon houwe, en myne Knegten zullen met uwe Knegten zyn, en den loon uwer Knegten zal ik u geven, na al dat gy zeggen zult, want gy weet, dat onder ons niemand is, die weet Hout te houwen, gelyk de Sidoniers.* Ook dienden de *Tyriers* den gemelden Koning, op de Schepen, welke hy te *Ezion-Geber* deed maaken, om Goud van *Ophir* te haalen, 1 *Kon*. 9: 26. *De Koning Salomon maakte ook Schepen te Ezion-Geber, dat by Eloth is, aan den Oever der Schelf-Zee, in het Land van Edom: En Hiram zond met die Schepen zyne Knegten, Schiplieden, kenners van de Zee, met de Knegten van Salomo: En zy kwamen*

men

men tot Ophir, ende haalden van daar des Gouds vier honderd en twintig talenten; en bragten het tot den Koning Salomo. Wydluftig spreekt ook de Propheet *Ezechiel*, in het 27^fte^. Capittel, van de magt der *Tyriers*, hunne bekwaamheden tot verscheyde dingen, en van de geenen die handel met hen dreeven.

't Schynd uit de woorden van den Propheet *Esaias*, Cap. 23: 2. dat de Stad *Tyrus* wel eer van het vaste Land afgelegen is geweest, alzo hy de Tyriers daar ter plaatze *Inwoonders des Eylands* noemd. *Zwygd gy Inwoonders des Eylands, gy, die de Kooplieden van Sidon, over Zee vaarende, vervulden*, En 6. *Vaart over na Tharzis, huyld gy Inwoonders des Eylands* &c.

d'Ondergang van deze Stad, wel eer zo magtig, dat 'er de gemelde Propheet over uit roept Cap. 23: 8. *Wie heeft dit beraadslaagd over Tyrus die kroonende Stad, welkers Kooplieden Vorsten zyn, welkers Handelaars de Heerlykst en in den Lande zyn* &c. wierd op verscheyde plaatzen in de Prophetien voorzegd, als *Esai.* 23: 7. *Is dit uwe vrolyk huppelende Stad, welkers oudheid wel van oude dagen af is, maar haare eygene voeten zullen ze verre weg draagen, om in vreemdelingschap te verkeeren.* En *Ezech.* 26: 17. *Zy zullen een klaaglied over u opheffen, en tot u zeggen, hoe zyt gy uit de Zeen vergaan, gy wel bewoonde, gy beroemde Stad, die sterk geweest is ter Zee, zy en haare Inwoonders, die haar lieder schrik gaven aan alle die in haar woonden. Nu zullen de Eylanden sidderen, ten dage uwes vals: ja de Eylanden die in de Zee zyn, zullen beroerd worden, van wegen uwen uitgang. Want alzo zegd de Heere Heere. Als ik u zal stellen tot een verwoeste Stad, gelyk de Steeden die niet bewoond worden, als ik eenen afgrond over u zal doen opkomen, en de groote wateren u zullen overdekken, dan zal ik u doen nederdaalen, mét de geenen die in den Kuyl nederdaalen, tot het oude volk, en zal u doen nederleggen in de onderste plaatzen der aarde, in de Woeste plaatzen, die van ouds geweest zyn, met de geenen die in den Kuyl nederdaalen, op dat gy niet bewoond wordet, en ik zal den cieraad herstellen, in den Lande der levendigen, maar u zal ik tot eenen grooten schrik stellen, en gy zult 'er niet meer zyn, als gy gezogt word, zo zult gy niet meer gevonden worden, in eeuwigheid, spreekt de Heere Heere* en eyndelyk ook *Zachar.* 9: 2. *Tyrus timmerd vastigheid, en vergaderd zilver, gelyk als zand, en goud, gelyk als slyk op de straaten; maar ziet, de Heere zal ze verderven, en haare magt, die ze op de Zee heeft, slaan, dat ze zal zyn, als de geene die met den vuure verbrand is*, &c. Inderdaad deze voorzeggingen, en dreygementen, zyn ook niet te vergeefs geweest: want ze legd tegenwoordig zo verwoest, dat ze zich in geen erger staat kan vertoonen.

't Was hier ter plaatze, daar den Apostel *Paulus* zeven dagen verbleef, en van de Discipelen geraaden wierd niet na *Jerusalem* op te trekken. Volgens het getuigenis der Euangelisten, *Marc.* 3: 8. en *Luc.* 6: 17. volgde uit deze Land-streek ook een groote Schaare den Heyland na, wanneer hy het Euangelium predikte. Gelyk dan aldaar eene Griekse Vrouwe, benevens een kostelyke lof haares geloofs, de genezing van haare bezetene Dogter van den Zaligmaaker weg droeg, *Matt.* 15: 21. - 28. vergeleken met *Marc.* 7: 24. - 29.

Omtrent den avond begaf ik my weder 't Scheep, en wy vertrokken omtrent middernagt. Ondertusschen liet het zich aanzien, als of de Schipper *Sidon*, tegenwoordig onder den naam van *Saide* bekend, voor by wilde loopen: weshalven ik hem te gemoet voerde, indien hy my daar niet te Land zettede, dat ik de schaade te *Sour*, of *Tyrus*, geleden, op hem zoude verhaalen, alzo ik 'er myn beklag aan den *Bassa* over meende te doen. De Schipper, ziende dat het my ernst was, beloofde dat hy zich aan zyn woord zoude houden, en kwamen wy ook, 's morgens den 30^ften^. April, omtrent Aankomst te Sidon, of Saide.

 acht

acht uuren, op de Ree van de gemelde Stad, welke, zo als het Anker in de grond was geworpen, ik aanstonds afteekende, gelyk ze zich hier nevens op N°. 181. vertoond.

Zo haast als ik aan Land was getreden, vervoegde ik my in het Pleyn, daar den Heer *Consul*, nevens alle de Fransche Kooplieden, zyne Wooning heeft; doch ik bevond, dat zy zich altemaal boven in hunne vertrekken opgeslooten hielden, ter oorzaak dat'er de Pest heerschte, ik sprak derhalven van beneden, tegen eenige der Kooplieden, en deed door dezelven aan den Heer *Consul* bekend maaken, 't geen my te *Tyrus* wedervaaren was, waar op aanstonds den *Opper Drogemam* (want myn Heer den *Consul* bekleedde ook hier het zelve Ampt, ten opzicht der Hollandsche Natie) na den *Bassa* wierd gezonden, doch hy kwam onverrigter zaake weder te rug, hebbende den *Bassa* niet te spreeken konnen komen, en, dewyl ik my weder 't Scheep moest begeven, om de reis voort te zetten, liet my den Heer *Consul* aanzeggen, dat ik verzeekerd konde zyn, dat hy de zaak ter herten zoude nemen, en 'er alles in doen, 't geen in zyn vermogen waar. Ik antwoordde, by aldien het niet geschiedde, dat'er dan niemand zoude konnen passeeren, zonder te betaalen.

Tegenwoordige staat van Sidon.

Wat de tegenwoordige Stad belangd, zy legd vermaakelyk, aan den Oever van de Zee, en is een der fraayste plaatzen van deze Kust. Men heeft 'er zeer veele Tuynen, en Orangie-boomen, en wyst daar buyten een graf, 't welk gezegd word, dat van *Sabulon*, een der twaalf Patriarchen, te zyn. Zy is tamelyk wel bevolkt, heeft omtrent een half uur in den omvang, en strekt, ten Westen, aan de *Middellandsche Zee*, aan welke kant zy met een kleyn Kasteel gesterkt is.

Verscheydene Oude *Mosqueën*, waar af eenige ongetwyfeld Kerken der Christenen geweest zullen zyn, helpen haar ook eeniger maaten vercieren.

De *Basar*, of Winkelplaats, is tamelyk wel geregeld, en pronkt met veelderhande soorten van Koopmanschappen. Men heeft 'er ook verscheyde *Chans*, of Woonplaatzen voor de Kooplieden, waar van de voornaamste is, die, daar de Franschen *Consul*, met de Kooplieden van die Natie, hun verblyf in hebben. 't Is een gebouw, van Massive steenen opgehaald, en verdeeld in twee verdiepingen, dienende de onderste tot Pak-huyzen voor de goederen, en de bovenste, bestaande in een Galderye, ondersteund door ettelyke boogen, tot Woonplaatzen.

Deze Stad is, in voorige tyden, een der voornaamste Steeden van deze Landstreek geweest, en bekend voor magtig, en groot, waarom ze ook in de H. Schriftuur *Groot Sidon* werd geheeten, *Jos.* 11: 8.

's Namiddags, omtrent twee uuren, verlieten wy de Stad *Sidon*, of *Saide*, met een groote stilte, die ons den gantschen dag, en ook den volgende nacht, weinig deed vorderen, dryvende het Schip slegts voort. 's Morgens, den 1sten. Mey, vonden wy ons te *Bayrout*, waar omtrent het *Gebergte van Kastrewan* legd, daar een Maronitisch Prins het gebied voerd. 't Gezicht van het zelve vertoond zich op N°. 182. 't Plaatsje, 't geen hier in de Printverbeelding onder aan den Oever van de Zee legd, word *Tubeletto* geheeten.

Niet verre van *Bayrout* heeft men een Dorp, *Gie* genaamd, alwaar men zegd, dat *Jonas* door den Walvisch wierd uitgespoogen. Hier kregen wy de Wind zo gunstig, dat wy in korten tyd *Esbeyt* voor by liepen, en omtrent den middag *Patrone*, komende wyders ten vier uuren weder tot *Tripolis*.

Wederkomst te Tripolis.

LXIV. HOOFD-

182

LXIV. HOOFDSTUK.

Vertrek van Tripolis na Aleppo. Verscheydene byzonderheden, nopende eenige onderweg leggende plaatzen. Droevig geval van een Oude Vrouw. Komst tot Aleppo, &c.

Ter Stad ingetreeden zynde, vervoegde ik my aanstonds ten Huyze van de Heer *George Klokkenaar*, Hollandsch Koopman, aldaar woonachtig, van wien ik met zonderlinge beleefdheid wierd ontfangen, en die ook zelfs eenige moeylykheid toonde, wegens dat ik zo schielyk weder stond te vertrekken: maar, gelyk ik geerne myne reys na *Aleppo* wilde voortzetten, vernam ik aanstonds na gelegentheid, om my derwaarts te vervoegen, en had het geluk, van een *Vituryn*, of Weg-wyzer, aan te treffen.

Vertrek van Tripolis. Wy vertrokken dan met ons beyden, den 4den. Mey, in gedagte van de *Karavane* te zullen ontmoeten, of in te wagten, en toogen voor by verscheyde Fonteynen, en eenige Plaatsjes, aan het Gebergte gelegen, tot dat ons de duysterheid noodzaakte te rusten, en in te keeren by eenige Arabiers, welke, in het Vlakke veld, onder een Tent, gelegerd, aldaar hun vee hoeden.

Des anderen daags morgens weder voort getoogen zynde, kwamen wy, omtrent den middag, aan een plaats, niet ver van de Zee gelegen, daar ik verscheyde oude Ruïnen vond. Hier hielden wy voor dezen dag halte, vermits wy de *Karavane* van *Tripolis* wilden inwagten. Doch, komende dezelve niet te voorschyn, sloegen wy, met het doorbreeken van den dageraad, weder op weg, en kwamen, kort na de middag, te *Tortosa*, een heel oude vervallene Stad, digt aan de Zee gelegen, en voorzien met een schoon Kasteel. Tortosa.

Hier liet ik de Paarden aan de Poort blyven, en ging met haast de Ruïnen bezichtigen, vermits wy dien dag noch wat ver te ryden hadden. 't Voornaamste, 't geen ik 'er ontmoetede, was een oude vervallene Kerk, van byzonder groote Steenen gebouwd, en met een goed getal van Kolommen voorzien; welke, in twee ryen verdeeld, het gewelf, 't geen zeer hoog van verdieping is, ondersteunen. 't Is een uitnemend schoon stuk werks geweest, en noch ten meerendeele in zyn geheel, gevende opgang na boven, langs twee gaave trappen, en aldaar een schoon gezicht over het vlakke Land heen.

Thans weder langs de Zeekant voorttrekkende, ontmoeteden wy een Kasteel, 't geen zich in de Zee strekt, en wel eer aan de Stad behoord heeft.

Omtrent vyf uuren toogen wy weder Landwaart in, en namen ons verblyf in het Veld, by een Fonteyn, die zeer schoon en helder water heeft.

Den 7den. met het doorbreeken van den dag, toogen wy weder voort, en kwamen voor eerst aan *Kaffaar Bajas*, bestaande in eenige Huyzen, waar nevens een aangename zoete Beek heen stroomd; vervolgens aan *Jebelin*, en hielden des nagts onze rustplaats, onder den blooten Hemel, in het Veld. Kaffaar Bajas. Jebelin.

Den 8den. toogen wy door het Dorp *Baloye*, en verkoozen, kort na den middag, ons verblyf onder een Boom, aan den weg, by een klaar stroomend water, daar ik een fraay gezicht teekende, aan een Brug, waar langs men over deze Beek gaat, gelyk te zien is op N°. 183. Alhier verwachteden wy de *Karavane*, vermits wy ons niet verder alleen dorsten begeeven, dewyl het Gebergte alhier aanvang neemd, in het welke het meeste gevaar, van de Arabische Roovers, te verwachten is. Baloye.

Des anderen daags, met den dageraad, kwam 'er een *Karavane* voor by trekken, waar mede wy voorttoogen, en, passeerende het Dorp *Bedana*, vernachteden wy weder in het Veld.

Bedana.

Den 10den. 's morgens, kwamen wy in het Gebergte, en, omtrent den middag, aan *Isser-Sjoor*, of de *Fonteyn Sjoor*, 't geen een heel fraay Dorp is, vercierd met een zeer schoone nieuw gemaakte *Han*; voor by de deze plaats loopt de vermaarde Rivier *Orontes*, daar men, langs een lange Brug, op welkers midden twee Huysjes, aan malkanderen gehecht, staan, over passeerd. Deze Brug heeft negen boogen, daar het water door heen stroomd. Ik teekende 'er twee verscheydene gezichten af, verbeeldende by het eerste, het gemelde Dorp, gelyk op N°. 184. gezien kan worden, en het ander, als men de Rivier, en de langte der Brug, met de boogen, ziet, aangewezen met N°. 185.

Isser-Sjoor.

Orontes.

Omtrent drie uuren vertrokken wy weder van daar, ziende dat de *Karavane* zich 'er ook toe gereed begon te maaken. Doch, zynde omtrent een uur voor uit gereeden, vernamen wy dezelve niet. Wy toogen echter voort, in de gedagten, dat zy mogelyk een anderen weg genomen mogt hebben.

Ondertusschen kreegen wy een andere *Karavane*, die voor ons trok, in 't oog, daar wy wel haast by maakten te wezen. Kort daar na zagen wy onze eerste *Karavane* mede aan komen, onder dewelke zich drie gemeene Vrouws-persoonen bevonden, en eene van dezelve zeer hoog van Jaaren, deze zag ik verscheyde reyzen van den Muyl, daar zy opzat afvallen, waar door dan

Droevig geval van een Oude Vrouw.

184

185

dan de twee andere Vrouwen genoodzaakt wierden, haar in een houte draagzetel, die aan de zyde van een Paard hing, te leggen; doch deze zorg wierd wat te laat genomen; want de laatste val had haar zo hard getroffen, dat zy haar het leven deed verliezen. Ondertusschen vast voortrydende, kwamen wy omtrent een Fonteyn, alwaar, hoewel het nog kort na de middag was, men de verblyf-plaats beraamde.

Na een wyl kwamen ook de gemelde twee Vrouwen, die wat achter gebleven waaren, en zeyden, dat de Oudevrouw, van de laatste val, was dood gebleeven, waar over zy zich zeer mistroostig aanstelden, roepende niet anders, gelyk het ook waarschynlyk was, als dat de geen, die het opzicht over haar had gehad, haar niet behoorlyk had waargenomen, en dat men hem derhalven haar dood te last moest leggen, dat ze ten Jongsten dage wraak over hem zoude roepen &c. Doch het wierd, om zeekere redenen, verzust, en aanstonds geraadpleegd, om de doode ter aarde te helpen, waar toe eenige onder hen ordre kreegen, om een kuyl, op een bygelegenen Berg, te graaven, terwyl ondertusschen het lyk in een linnen laaken wierd gewonden, en'er eenige Ceremonien over gepleegd, alzo het een Christen Vrouw van het Land was. De Kuyl gereed zynde, voerde men het Lyk na boven, leyde het'er in, vulde het Graf weder toe, en plaatste een groote steen 'er boven op, tot teeken dat daar ymand begraven lag. Ik had de nieuwsgierigheid, van deze uitvaart mede by te woonen, hoewel'er heel weinig aan te zien was, want men dompelde het Lichaam maar, zonder eenige plegtigheden, 'er onder. 't Is bedroefd te zien, hoe ongemaklyk het in deze Landen, voor Vrouws-persoonen, te reyzen is; inzonderheid voor de zulke, die weinig by te zetten hebben.

Des morgens toogen wy weder voort, en kwamen, omtrent den middag, aan een Dorp, daar de Woonplaats van myn *Vituryn*, of Weg-wyzer, was, hier hielden wy ons met ons beyden op, tot by den avond, wanneer wy weder op weg floegen, en aan het Dorp *Kistin* geraakten, 't geen twaalf uuren van de Rivier *Orontes* gelegen is. Hier by had de *Karavane*, die ondertusschen voor uit was getoogen, zich neder geslagen, en voegden wy ons weder by dezelve. Kistin.

Den 12den. der gemelde Maand vervolgden wy onzen weg, en kwamen, omtrent elf uuren, aan een schoone Fonteyn, staande nevens een groot gebouw, daar wy ons metter haast een weinig ververschten, en aanstonds, om geen tyd te verzuymen, weer te Paard steegen, alzo men hier omtrent *Aleppo* komende, het meeste gevaar van de Arabische Roovers te verwachten heeft. Hier na passeerden wy noch eenige Plaatsjes, en bereykten, omtrent vier uuren na den middag, de Stad *Aleppo*, zynde den achtsten dag van myn vertrek uit *Tripolis*. Komst tot Aleppo.

LXV. HOOFDSTUK.

Beschryving van de Stad Aleppo. Vermaakelyke Jacht omtrent dezelve, en vreemdigheden, ten dien opzicht, in des Autheurs tegenwoordigheid voorgevallen. Engelsche Jacht, en verkiezing van een Jacht-meester onder die Natie, &c.

Zo haast als ik de voeten binnen *Aleppo* had gezet, vervoegde ik my ten Huyze van d'Heer *Koenraad Kalkberner*, en *Johan van Bobbert*, waar aan ik gerekommandeerd was, door des Heeren *Kalkberners* Broeder, die zyn Huys van negotie tot *Livorne* heeft. Ik bevond dat den voornoemden Heer na *Holland* was vertrokken, doch wierd des niet tegenstaande van zynen Compagnon, den Heer van *Bobbert*, zeer minnelyk ontfangen, met aanbieding van zyn Huys, en Tafel, voor zo lang als het my beliefde, weshalven ik voornam, my 'er een wyl tyds op te houden, en het vermaak te genieten, 't geen deze Stad, en d'omleggende oorden, konnen geeven.

Beschryving van de Stad Aleppo.

Wat de Stad belangd, zy is gelegen aan de Vliet *Singa*, of *Kowaik*, (omtrent twintig uuren van den *Eufrates*) voor een gedeelte in de vlakte, en ten deele op drie heuvelen, welker hoogste omtrent de middenste plaats van de Stad beslaat, en het Kasteel, 't geen den *Bassa* tot Woonsteede verstrekt, boven op zyn kruyn draagd. Deze Heuvel, of Berg, is rond van gedaante, en van groote steenen te zamen gevoegd, verbeeldende zich als een Rots; wyders omringd met een Graft, welke meesten tyd droog, en zonder water, werd gezien.

De Stad is omvangen met een goede en tamelyk hooge Muur, op zeekere afstand met vierkante Toorns gesterkt, doch op verscheyde plaatzen verbrooken.

Zy heeft tien Poorten, is by na rond van gedaante, en beslaat in den omkring een plaats van omtrent drie kwartier uurs.

Rondom heen heeft men verscheyde Vlekken, en Dorpen.

Aan de zyde daar men van *Tripolis* herwaarts komt, ontmoet men veele fraaye Tuynen, en Lust-hoven, doch aan de andere kant, vertoond zy zich op verre na zo aangenaam niet.

Ik plaatste my op een Berg, aan de gemelde vermaakelyke zyde, om het fraayste gezicht van de Stad op het Papier te brengen. By welke afbeelding zich ook een gedeelte van een *Karavane* vertoond, zo alsze gewoon zyn, met Kemelen, en Paarden, hier te Lande te reyzen.

De Tuynen en Lust-hoven, welke hier voor de Voor-stad gezien worden, zyn in 't algemeen met een muurtje afgeslooten, en eenige noch, van binnen, op gelyke manier van malkander afgescheyden. Voor dezelve in de Vlakte, ziet men dagelyks de Turken, en Arabiers, zich te Paard met Lanssen oeffenen, gelyk daar van in de afteekening een schets gegeven werd.

Een groot getal van *Mosqueën* (van welke eenige wel eer Kerken der Christenen zyn geweest) meestendeel met hunne spitze Toorns, op de Turksche wyze, voorzien, zetten de Stad een merkelyk cieraad by.

Men teld 'er een menigte van wyken, welke alle avonden met Poorten, die met Yzer beslagen zyn, werden afgeslooten, op dezelve wyze als ik elders, van *Kairo* spreekende, heb gezegd.

De Huyzen zyn 'er van Massive steenen gebouwd, en altemaal boven plat, die aldus van zeekere cement, en kleyne steentjes, geheel vlak, werden beslagen, 't welk een harde grond

ALEP

PO

grond maakt. Rondom deze Platten werd een muurtje opgehaald, van omtrent drie voet hoog, waar aan gemeenlyk een opening werd gelaaten, daar men bukkende door kan gaan, en door dit middel komt men malkander, boven over de Huyzen, bezoeken. Zy dienen ook aan al de Wereld tot slaap-plaatzen, om de naare warmte, die 'er in de Wooningen heerscht, 't ontvlieden, en mag men zich hier, zonder eenige bekommering, nederleggen, vermits 'er de Nacht-lugt, meest over al zo gevaarlyk, geen de minste ongezondheid veroorzaakt. Ten dien eynde hebben 'er de Europische Koop-lieden gemeenlyk slegte ledekantjes geplaatst; maar de Inboorlingen leggen het bedleger slegts op de grond neder, en, als het komt te regenen, vertrekt yder na beneden in zyn Huys.

Deze Stad pronkt ook met verscheyde schoone *Chans*, waar in de Buyten-landsche handelaars braave Wooningen, en Pak-huyzen, hebben, om hunne Koopmanschappen te bergen, zynde de midden plaats doorgaans met een schoone Fonteyn voorzien. Zy werden alle avonden, even als de Wyken, afgeslooten.

Voeg by dit alles nog veele treffelyke *Basars*, of Winkel-straaten, welke, voor de hitte der Zon, boven overdekt, en gestadig vol menschen zyn.

Wat de Straaten belangd, die zyn doorgaans met groote steenen geplaveid, en hebben ten meerendeele aan weder zyden een kleynen opgang, van omtrent twee voet hoog, voor de voetgangers.

Wyders is deze Stad heel neeringen handelryk, wordende zo wel de waaren uit het Oosten, als uit het Christenryk, te water, en te Land, derwaarts gevoerd, en weder van daar, na andere gewesten, verzonden.

Eertyds plagten alle de goederen uit *Persien*, en *Oost-Indien*, langs dezen weg te moeten passeeren, maar 't zedert dat de Oost-Indische vaart ontdekt is, heeft *Aleppo*, gelyk ook alle d'andere Koop-steden, en Zee-plaatzen, onder het gebied van den Grooten Heer gelegen, merkelyk verlies, omtrent de Koophandel, geleden.

De voornaamste waaren, welke van hier werden verzonden, bestaan in Perziaansche zyde, goede soorten van Galnooten, Pistasjes, Droogen &c.

't Grootste getal der *Franken*, welke zich in deze Stad onthouden, maaken de Franschen uit; daar aan volgen de Engelschen, die hier grooten handel dryven, en wel de voornaamste van alle de Europeërs zyn. Zy hebben 'er ook hunnen *Consul*, gelyk mede de Venetiaanen. Van de Hollandsche Natie zyn 'er tegenwoordig twee Huyzen van negotie, waar van het geen, daar ik my gelogeerd bevond, een der voornaamste Negotie Huyzen van geheel *Aleppo* was. Onze Natie had zich toenmaals begeven onder de bescherming van den Franschen Consul, *Laurens d'Arvieux* geheeten, een Heer van zonderlinge beleefdheid, van wien ik overvloedige vriendschap heb ontfangen. Hy sprak en schreef acht verscheyde taalen, als Fransch, Latyn, Italiaansch, Spaansch, Turks, Arabisch, en Grieksch. Was een Man van vermaakelyken omgang, en vrolyk van humeur, daar en boven Schilder, en Muzikant, speelende op by na allerhande soorten van Instrumenten, behalven meer andere bekwaamheden, daar hy in uitmuntede: dragende wyders, volgens de manier des Lands, een langen baart, en zynde zo zeer bemind onder de Turken, en Arabiers, als onder de Christenen. *Lof van den Franschen Consul.*

Eyndelyk, het gebied werd alhier gevoerd by een *Bassa*: en de *Moufti*, zo veel als een Aarts-bisschop, heeft het gezag over de Kerkelyke zaaken.

Omtrent de Stad *Aleppo* heeft men veel wild, waar door de Franken gelegentheid hebben, om 'er groot vermaak met de Jacht te neemen, zo met het Roer op Haazen, Frankolinen, Patryzen, &c. (daar ik alhier mede *Vermaakelyke Jacht omtrent Aleppo.*

mede myn deel af heb gehad) als met de Valk, waar toe de Turken zeer genegen zyn. Op zeekeren tyd met eenige derzelven, gelyk ook met ettelyke Engelsche Heeren, op deze Jacht zynde, een groot stuk wegs van de Stad af, omtrent de gemelde Rivier, die by dezelve heen loopt, liet een der Turken zyn Valk los, op een End-vogel. Het End den Valk vernemende, begaf zich aanstonds onder het water, meenende zynen vyand aldus t' ontkomen, maar de Valk wapperde met de vleugels dicht over het water heen, ter plaatze daar hy den Vogel had verlooren, welke, niet langer konnende onder blyven, zich tot zeven of acht reyzen boven het water vertoonde, doch telkens zo schielyk weder neer plofte, dat 'er de Valk geen vat aan kon krygen. Niet te min verloor hy geen geduld, en bleef'er al gestadig boven heen zwerven. Een ander der Turken, ziende dat hy 'er alleen niet wel meester af kon werden, liet 'er ook zyn Valk op los, meenende, dat ze het werk gezamender hand beter zouden klaaren, maar de eerste denkende, dat den ander hem zyn proy wilde betwisten, liet het End vaaren, en viel hem met zulk een geweld op 't lyf, dat hy zich niet wist te bergen, en zyn Meester moeyte genoeg had, om hem onbeschadigd weder te krygen; doch nu was het ook noch niet gedaan, en het gevegt gevaarlyker als voor heen, want ziende de vergramde Valk, dat de Turk zyn Vogel, daar hy van nieuws verscheyde aanvallen op deed, trachtede te beschermen, viel hy ook op hem aan, en, indien 'er zyn Meester hem niet had afgehaald, hy zoude hem gewisselyk niet onverzeerd hebben laaten gaan, zo yver- en wraakzuchtig toonde hy zich, om dat den ander hem de glorie zyner vangst zocht te ontrukken.

Vreemde kamp van een Valk, over een End-vogel.

Kort na dat dit was voorgevallen, en terwyl wy 'er noch, met groote verwondering, af stonden te spreeken, kwam 'er een school van Vogels, gelyk Ganzen, byzonder hoog boven ons heen vliegen. Straks wierd 'er een Valk op los gelaaten, die, in een oogenblik, met een uit den hoop, van boven neer kwam tuymelen, tot onder op de grond, daar ze lang met malkanderen lagen te worstelen, maar vermits wy, staande op een steylen Berg, niet spoedig genoeg met onze Paarden na beneden konden rennen, om hem den Vogel af te neemen, hadden wy de ongeneuchte, van te zien, dat hy, konnende hem, overmits zyne kloekte, niet vermeesteren, noch ook zelfs langer houden, ten laatsten hem los moest laaten. De Vogel, nu van zynen vyand ontslagen, vloog terstond weder na om hoog, en de Valk hem achter na, tot zo verre, dat ze beyde uit ons gezicht geraakten, en wy genoodzaakt waren een goed half uur te wachten, eer de Valk, die, mogelyk al te zeer vermoeyd, hem niet had konnen krygen, weder te rug kwam. Onze gantsche tocht was dan te vergeefs, ten opzigt van de vangst; maar wat het vermaak belangd, 't zoude, voor een liefhebber van de Jacht, niet grooter konnen geweest zyn.

Jacht van een Valk op een grooter Vogel.

De Engelschen hebben hier mede een fraaye Jacht, met lange Honden. Deze geschied gemeenlyk twee maal ter week; neemd aanvang een weinig buyten de Stad, en eyndigd omtrent een uur van daar, aan een zeekeren Berg, dienze den *Groenen Berg* heeten, waar op, na dat de Jacht gedaan is, zy het middagmaal met malkanderen houden, onder een groote Tent, ten dien eynde medegenomen. Yder Persoon moet hier zyn eygen Eeten, en Wyn, mede brengen, 't geen altemaal by malkander werd gezet, om 'er zich, ten eynde van de Jacht, mede vrolyk te maaken. Daar is 'er altyd een onder de Natie, die den naam van *Capo* voerd, als zynde hun Opperhoofd; deze heeft twee Adsistenten, en een Tresorier, om de zaaken, nevens hem, te helpen bestieren. Alle Jaaren worden 'er nieuwe verkoozen, en geschied deze verkiezing by meerderheid van stemmen.

Engelsche Jacht.

Verkiezing van een Jachtmeester.

Die

Die de meeste stemmen heeft, word aanstonds door drie a vier Persoonen, van de anderen, opgeheft, en op de schouderen gedragen, en voor myn Heer den *Consul* gebracht; die deze Jacht gemeeenlyk bywoond, alwaar dan een yder beloofd, hem dat Jaar voor hunnen *Capo* te zullen erkennen, voor welke eer hy, de naaste Jacht, den Heer *Consul*, en de Natie, benevens de liefhebbers, die 'er van de andere Natien mogen bywezen, op den gemelden *Groenen Berg*, moet onthaalen: 't welk, op dat het te heerlyker moge geschieden, vervoegen zich eenige uitdrukkelyk, twee dagen te vooren, na een zeekere plaats in het gebergte, daar Jacht op wilde Zwynen is, ten eynde ook geen gebrek hier aan te hebben. Ik had het geluk, van, geduurende myn verblyf te *Aleppo*, in het gezelschap van meer andere Hollanders, deze vermaaklyke plegtigheid by te woonen, en de gezondheid van den nieuwen *Capo*, onder het vrolyk geschreeuw van Husay, op d'Engelsche wys, te drinken.

LXVI. HOOFDSTUK.

Vertrek van een Karavane na Mecha. Nederstorting van een Huys t' Aleppo, met Sneuveling van eenige Armeniers. Subtylheid der lucht, en Zeer van Aleppo. Kinder-ryke Jood, enz.

Vertrek van een Karavane na Mecha.

Eenige afgezonderde dingen, welke, elk op zich zelven, geen Hoofd-stuk konnen uitmaaken, zullen het onderwerp van het tegenwoordige wezen; waar in, gelyk ik geen order kan houden, zal de Lezer dezelve believen te neemen, zo als ze hem voorkoomen.

Den 4^den^. October vertrok van hier een *Karavane* na *Mecha*, welke optogt byzonder fraay, en vermaakelyk is om te zien, ter oorzaak van de toevloeying der Ingezetenen. Want niemand, om zo te spreeken, blyft alsdan in Huys; en, zo wel de Vrouwen, als de Mannen, begeven zich ter Stad uit. 't Vertrek van deze *Karavane* na de gemelde plaats, geschied maar eenmaal in 't Jaar, by welke gelegentheid de Kemelen, en Muylen, zeer geestig werden opgetooyd, zo met pluymagien op het Hoofd, als andere cieraaden: want de meesten onderneemen deze reys alleenlyk, of om vermaak, of uit Godvruchtigheid, om het Graf van hunnen Propheet *Mahomet* te gaan bezichtigen.

Nederstorting van een Huys.

Zo vrolyk als het bovenstaande, zo beschreyelyk was het volgende geval. Den 26sten. February van het volgende Jaar 1683. kwam, by ongeluk, een zeeker Huys neder te storten, waar onder zes Armeniers dood bleven, en een gekwetst wierd, zynde aldaar gekomen, om met malkander lustig te weezen.

Men heeft te *Aleppo* een uitstekende subtile lucht, waar door de meeste vreemdelingen hier een zeekere rudigheid krygen, *il mal d'Aleppo*, of het *Zeer van Aleppo* geheeten. Het neemd zyn begin, met een kleyn Puystje, even als of het vuurigheid was, en blyfd aldus eenige weeken; waar na het dagelyks aangroeyd, tot dat het een half lid van een vinger groot is geworden, vertoonende zich als een schurfde Puyst, en in deze gedaante blyfd het een geheel Jaar lang, met een gestadige zypeling van materie. Maar dit ongemak is met een soort van geluk vermengd: want die dit zeer komt te krygen, heeft geen nood van ziek te worden, ontlastende zich, na het schynd, de vuyle en schadelyke humeuren, door de gemelde uitvloejing der materie. Het zet zich op alle partyen des lighaams, doch meesten tyd op eene

Subtylheid der lucht, en zeer van Aleppo.

eene der handen. 'k Heb gezien, dat het ymand op de neus had, en een ander op de lip, zulks dat men 'er by wylen hinder door lyd, en wel voornamentlyk, als het zich op zulke plaatzen zet. Ik had al verscheydene Maanden t' *Aleppo* geweest, eer het gemelde zeer zich aan my openbaarde, maar, gelyk ik 'er mede myn deel af moest hebben, kreeg ik het eyndelyk aan de kin, en, hoewel ik voor den tyd van daar vertrok, bleef het my echter by, tot dat het Jaar volkomen verstreeken was. Men moet derhalven oordeelen, als het zich eens gezet heeft; dat 'er het gift, te diep ingevreeten, door geen andere lucht kan uitgehaald worden. Aan dezelve subtylheid moet ook toegeschreven worden, dat ymand, die een soort van een teering, of eenige andere diergelyke ziekte heeft, dezelve, alhier komende, gemeenlyk binnen korten tyd, daar aan komt te sterven.

Terwyl ik my tot *Aleppo* onthield, ging ik, in gezelschap van eenige Kooplieden, een Jood begroeten, de voornaamste van die natie aldaar; deze woonde, met zyn gantsche geslacht, in een groot aanzienlyk Huys, by malkander, voorzien, in het inkomen, met twee Fonteynen, en verdeeld in verscheyde vertrekken, by na op de wys van een Klooster. Hy was een Persoon van omtrent tachtig Jaaren, genaamd *Jacob Syton*, en had Kinderen en Kinds-kinderen, tot in het vierde lid; bestaande het getal van deze zyne familie, in 't geheel, uit in de zeventig zielen, waar van zyn Jongste een Jaar oud was, 't geen hy zelve my in handen gaf. Hy onthaalde ons heel beleefd, en liet een deftig Collation op Tafel zetten. Kinderryke Jood.

LXVII. HOOFD-

LXVII. HOOFDSTUK.

Historie van den Arabischen Prins Milheym.

Dewyl ik my zo lang tot *Aleppo* ophield, had ik gaarne de Stad *Tadmor*, vyf a zes dagreyzen van daar gelegen, gaan bezichtigen, ter oorzaak dat 'er als nog veele treffelyke Ruïnen, en overblyfzelen, van te zien zyn: doch, vermits het 'er al te gevaarlyk is, wegens de Arabiers, dorst ik deze tocht niet onderneemen, te meer, alzo my bericht wierd, dat ruym een Jaar voor myne komst hier ter Stede, eenige Engelsche Kooplieden, gedreeven door dezelve nieuwsgierigheid, een zeer ongelukkige ontmoeting, met den Prins, of Opperhoofd van die Roovers, hadden. 't Geval droeg zich toe, als ik hier gaa verhaalen.

Ongelukkig wedervaaren van eenige Engelsche Heeren, met den Arabischen Prins Milheym.

De Engelsche Heeren, om te beter van alle overlast bevryd te wezen, maakten met malkanderen een gezelschap van twaalf Persoonen, en brachten te zaamen vier-en-twintig Dienaars, altemaal heel wel van Schiet-geweer voorzien; zulks dat zy oordeelden in staat wezen, van niemand te behoeven te vreezen, en magts genoeg te hebben, om een bende Arabiers te konnen wederstaan. Van Aleppo dan vertrokken, en niet verre van *Tadmor* gekomen zynde, vernamenze, dat den Arabischen Prins *Milheym*, het Opperhoofd van alle de Arabiers, en onder de Franken heel wel bekend, met eenige van zyn Volk daar omtrent lag; weshalven zy besloten niet verder te trekken, en te blyven daar ze waaren, om te zien wat hier van worden wilde. Prins *Milheym* betrachtende, dat hy met geweld niet veel tegens hen zouwde konnen uitrechten, oordeelde met listigheid meer te zullen konnen uitvoeren, en vaardigde derhalven aan d'Engelsche Heeren vier Gezanten af, omstuuwd met verscheydene Dienaars, welke eenige geschenken mede voerden, benevens last, om de gemelde Heeren, uit naam van hun Opperhoofd, te verwellekoomen, en hen zynen dienst aan te bieden, met byvoeging, dat zy vryelyk, en zonder eenige bekommering, alles tot hun genoegen konden gaan bezichtigen. 't Gezantschap wierd beleefdelyk ontfangen, en met alle dankbaarheid weder te rug gezonden. Zelfs besloten d'Engelschen, om den Arabischen Prins niet schuldig te blyven, twee der voornaamste van hun gezelschap aan hem af te veerdigen. Deze waaren de Heeren *Timotheus la Noy*, en *George Metkelf*, welke laatste naderhand tot Consul van de Engelsche Natie t'*Aleppo* aangesteld, en aldaar ook, in die bediening, gestorven is. Verzeld met eenige Dienaars, begaven zy zich dan na de Tent, daar zich *Milheym* in onthield, die hen, met een geveinsd gelaat, verwellekomde, en heel vriendelyk onthaalde: maar, de medegenomene geschenken overgeleverd, en nog een wyl tyds met onderlinge redenen doorgebracht zynde, voerde hy hen, met een stuurs wezen, te gemoet, hoe zy zich de stoutheid dorsten aanmatigen, te komen ter plaatze daar hy zich onthield? Waar op geantwoord wierd, dat zy, als Vrienden van den Grooten Heer, de vryheid hadden, van te gaan, en te komen, werwaarts het hen geliefde. Indien, berstede de Prins daar op uit, den Grooten Heer zelf hier kwam, ik zoude hem even eens handelen, als u lieden; zeggende wyders, gy zyt Verspieders, en met geen ander oogmerk hier gekomen, dan om alles af te zien, en aan den *Bassa* van *Aleppo* bekend te maaken, hoe gy het hier gevonden hebt, om, waar 't mogelyk, ons door uwe verraderyen te doen verstrikken, en gevangen neemen. Gy zyt

ook d'oorzaak, vervolgde hy, dat ik van de Turken niets kan bekomen, vermits gy, te gelyk met het uwe, ook het hunne bevryd, door de *Karavanen* gestadig, met zulken sterken manschap, te doen uitleyden, en op hunne aankomst weder te gemoet te trekken: weshalven ik u zo aanstonds altemaal zal doen ophangen: waar op den Beul hebbende doen roepen, kwam deze straks met touw, en zeep, om de stroppen te smeeren, te voorschyn. De Gezanten, ziende deze toestel, dreigden hem, by aldien dit tegens hen wierd in 't werk gesteld, dat hunne vrienden 'er zodaanigen wraak over zouden neemen, dat 'er de Arabiers in eeuwigheid het geheugen af zouden hebben. 't Antwoord was, dat hy zich met die wraak gantsch niet bekreunde: dat hy, met al zyn volk, tegens hen zoude optrekken, en dat zy mede niet minder als de strop te verwachten hadden. Ondertusschen zochten eenige mindere Arabische Prinssen, daar tegenwoordig, de zaak te middelen, dat het ('t geen eygentlyk het oogmerk was) met een somme gelds afgemaakt mocht worden; en wierd aldus (na dat Prins *Milheym* zich egter vry lang geweldig taay had gehouden, dringende heel hard op het hangen) een eysch gedaan, te weeten, dat de Heeren Gezanten twintig duyzend Ryksdaalders aan den Prins zouden betaalen: maar het vergelyk wierd eyndelyk getroffen, op omtrent drie duyzend, met beding, dat de betaaling zoude geschieden in geld, en 't geen zy anders van waardy hadden, doch dat zy hun geweer zouden behouden, behalven twee paar Pistoolen, voor den Prins *Milheym.* Om deze som nu uit te maaken, moesten alle de Engelsche Heeren zich ontblooten van hun geld, 't kostelykste tuyg van hunne Paarden, en 't geen zy wyders van waardy by zich vonden, zo van kleederen, horologien, zilvere drinkschaalen, enz. onder dewelke ook eenige kooper-vergulde voor zilver doorgingen: waar boven zy ook noch d'ongeneugte hadden, van te moeten vertrekken, zonder de overblyfzelen van *Tadmor* te mogen bezichtigen. Doch het duurde niet lang, of de Engelsche Natie zag zich, wegens deze trouwloosheid, gewrooken.

Omtrent een Jaar, na dat dit voorgevallen was, stuurde *Kara Mahometh*, *Bassa* van *Aleppo*, tot verscheydene maalen, Afgevaardigden aan den Prins *Milheym*, met aanmaaning, dat hy zich onder de bescherming, en vriendschap, van den Grooten Heer soude begeeven. 't Verdrag wierd eyndelyk geslooten, en de zaak zo verre gebracht, dat *Milheym* zich in Persoon tot Aleppo zoude vervoegen, om zyn onderwerping aan den Bassa, als verbeeldende den Grooten Heer, te doen: de bestemde dag verscheenen zynde, stuurde *Kara Mahometh* zes van zyne Paarden, met eenige van zyn Volk, om den Arabischen Prins, uit zyne Leger-plaats, vier uuren van *Aleppo*, af te haalen; terwyl hy hem zelfs gereed maakte, om hem buyten de Poort van de Stad t' ontfangen. Tegen den middag dan kwam *Milheym*, gezeten op een Paart van den *Bassa*, met zyn Volk aanryden, en was nu alreeds ter halver weg gekomen, wanneer een zyner Dienaars, een Moor van geboorte, en die hertelyk van hem bemind wierd, rydende kort achter den Prins, verscheyde maalen zeer zwaar verzuchtte, en, gevraagd wat 'er d'oorzaak af was, hem, met een bedrukt gelaat, te gemoet voerde, dat zyn hert hem niets goeds van deze tocht voorspelde. *Milheym*, te licht van geloof (dewyl het zeeker is, dat den *Bassa* niets kwaads met hem in den zin had) eyste aanstonds zyn eygen Paard, 't geen, in het uiterlyk aanzien, heel mager was (gelyk de Arabische Paarden gemeenlyk zyn, doch zo goed van deugd, dat ze doorgaans, stuk voor stuk, vyf honderd Ryksdaalders, ja zelfs zommigen tot duyzend toe, komen te kosten) en zeyde tegen de afgevaardigde van den *Bassa*, zittende nu op een beest, daar hy zyn leven

Rampzaling eynd van den Prins Milheym.

op

op mocht betrouwen, *zeg tegen uwen Heer en Meester, dat ik tegenwoordig op myn Troon ben gezeten, en hem op een andermaal wel zal komen zien.* Hier op begeefd hy zich, met zyn Volk, zonder meer woorden te maaken, weder te rug na zyne Leger-plaats. De *Bassa*, dit bericht ontfangen hebbende, was 'er zeer geweldig over 't onvreede, en keerde, met een verbitterd gemoed, weder binnen de Stad, doch met het voorneemen, van den Prins wel haast op het lyf te wezen, ten welken eynde hy order gaf, dat zich vyf honderd man, al te maal uitgelezen Volk, gereed had te houden.

De volgende nacht nu was geweldig duyster, en daar viel een zwaare regen; 't geen den *Bassa* tot zyn voordeel nemende, sloeg hy, met de gemelde manschap, te Paard, begaf zich in stilte na de Legerplaats van *Milheym*, en vond het daar alles in rust. Straks vielen de Turken op de slapende Arabiers aan, hieuwen 'er ettelyke neder, en kregen den Prins *Milheym* zelf gevangen, benevens vyf andere mindere Prinssen, en zestien van zyne voornaamste persoonen.

Echter waare het te bedenken geweest, of zy hem wel levendig gekreegen zouden hebben (want hy was alreeds op de been) indien hy maar zyn Paard had konnen bekomen, 't geen door geen ander achterhaald konde worden: maar zyn Dienaar, de Moor, meer bezorgd voor zyn eygen leven, als voor dat van zynen Heer, was 'er mee voort getogen.

De *Bassa* keerde dan zegepraalende in de Stad, daar hy met ongemeene vreugde, onder het lossen van 't Kanon, wierd ontfangen. De voornaamste Arabiers wierden, op Paarden gebonden, achter hem na gevoerd: omtrent veertig gemeene Ruyters, met touwen om het lyf, als honden, voortgesleept, en tweeen-twintig Hoofden, welke in de overrompeling waaren gesneuveld, op lanssen, ten toon gedraagen.

Niet zo haast was *Kara Mahomet* in zyn Paleys neder gezeten, of hy deed water brengen, om zyn handen en baard te wasschen, zeggende, *Hemdulla*, zo veel als, *Gedankt zy God.* Straks hier na liet hy eenige lakenze rokken, of vesten, gelyk men ze gemeenlyk noemd, mitsgaders drie beurzen, yder op vyfhonderd Rysdaalders gerekend, her voor brengen, om ze onder zyne Officiers uit te deelen, tot vergelding, van dat zy zich zo wel hadden gekweeten, gevende dubbele portie aan den geenen, die d'eerste de handen aan *Milheim* had geslagen: doch deze, ziende dat hem niet meer toegeleyd wierd, wierp zich op de knien, kuste de vest van den *Bassa*, en zeyde, dat hy hem dankbaar bleef voor de gift, en zich te vreeden hield, met gedaan te hebben, 't geen hem behaaglyk was. De *Bassa* bemerkte terstond, waar hy heen wilde, en verdubbelde de portie nochmaals.

Thans gebood hy alle de naamen der gevangenen op te schryven, gelyk ook mede der geenen, daar zy de hoofden van hadden mede gevoerd, welke gewasschen, en van het bloed en stof gereynigd zynde, stuk voor stuk, voor *Milheym* wierden gebragt, om hem den naam af te vraagen, die dan op het voorhoofd wierd gesteld. Onder deze bevonden zich ook zommigen, daar de Prins heel veel van had gehouden, onder het noemen van welker naamen hy jammerlyk verzugtede, en de schouders ophaalde. Hier na deed den *Bassa* acht der gemelde gevangens het hoofd afflaan, en d'overigen, tot nader ordre, weg brengen; en wierd dit alles binnen den tyd van twee uuren beschikt. Twee dagen daar na wierden drie anderen, met een ongemeene dood, gestraft, te weeten, men boorde hen, aan yder zyde van den hals, op de schouders, een gat, waar in stokken, met brandende Toortzen, wierden gezet, welker vlammende droppelen, alzo zy tot den middel toe ontkleed waaren, hen gestadig op het naakte lyf droopen. Aldus wierdenze, op kemels, door de Stad omgevoerd,

voerd, tot aan het Kasteel, en aldaar onthoofd. Yder dag daar aanvolgende, lieten 'er twee of drie, op gelyke wyze, het leven.

Ondertusschen kwam 'er yts zeldzaams te gebeuren. Een van deze ter dood verwezenen, voor by een *Aga* van *Mahometh*, dien hy eens, in zeekere gelegentheid van de dood had gered, heen gevoerd wordende, riep hem toe: *heugd u de dag niet, dat ik de geen ben geweest, die u het leven heb behouden?* (beduydende hem wyders waar het geweest was) *Tegenwoordig staat het in uwe handen, my het myne te behouden.* Den *Aga*, hem kennende geworden, verzogt zyn pardon van den *Bassa*, die, de zaak verstaan hebbende, hem het leven schonk, wordende aanstonds van zyne tormenten verlost.

Wanneer ze nu altemaal, op deze wyze, ter dood waaren gebragt, wierd de Prins *Milheym*, benevens de gemelde hoofden, waar van de voornaamste gebalsemd waaren, na Constantinopolen gestuurd, doch, zynde voor de tent van den Grooten Heer gebragt, zeyde de Keyzer, dat hy niet waard was aan hem gezonden te worden, en gaf ordre, dat men hem het hoofd zoude afslaan, gelyk terstond geschiedde.

LXVIII. HOOFD-

PALMYRA A

TADMOR

LXVIII. HOOFDSTUK.

Beschryving van de Stad Tadmor, of Palmira.

In het voorgaande Hoofd-stuk eenige melding van de Stad *Tadmor* gedaan hebbende, zal ik hier een weinig moeten afwyken, om een beschryving van dezelve te geven; hoewel die de myne niet zal zyn; maar ontleend van een ander.

Na dat ik *Aleppo* had verlaaten, wierd tusschen de Turken, en d'Arabiers de vyandschap, welke zedert langen tyd onder hen had geheerscht, nedergelegd; waar door dan de *Franken* gelegentheid bekwaamen, om de Pragtige Ruïnen, en overblyfzelen van de gemelde Stad te gaan bezichtigen. Onder de geenen, welke de nieuwsgierigheid derwaarts trok, was ook een Engelsch Heer *William Halifax* genaamd, die de moeyte nam, van een zeer naaukeurige beschryving der tegenwoordige geschapentheid van die beruchte plaats op het Papier te brengen; welke my ter hand gekomen zynde, zo als die gevonden werd in de Philosophische verhandelingen,die in Engeland,in de Maand October 1695. gedrukt zyn, oordeelde ik de Neder-landsche liefhebbers geen onaangenaame dienst te zullen doen, met dezelve, in een Neder-duitsch gewaad verkleed, in myne Reys-beschryving in te lassen: gelyk ik ze dan zodanig geef, als ze door den gemelden Heer in het licht is gebracht; behalven, dat den Geleerden uitgever, in een nader verhandeling, door andere Reizigers voorzien van een naeuwkeurige aftekening van de Peuinhoopen, die aldaar gezien werden, dezelve voor zyne Lands-genooten ten toon gesteld heeft; die ik hier dan ook by voeg onder N°. 187. doch zo, dat de zelve noch eenigzins door my verbeterd is, door een kleen byvoegzel, te weeten, van een stuk van een ronde Porfyre Kolom, leggende op de grond, benevens de zes staande Kolommen, welke zich in het midden van de Prent, op de voorgrond vertoonen, aangewezen met de Letter G. 't Geen my hier voet toe heeft gegeven, is, dat ik het aldus gevonden heb in een Schildery, op de plaats zelve ontworpen, 't welk den Heer *Henrico Lub*, jongst van *Aleppo* tot *Amsterdam* gekomen, van daar heeft mede gebracht. Zie hier dan den Brief van den Heer *Halifax*, aan de Heer *Edward Bernard*, ons gevende de geheele beschryving van de Plaats, waar omtrent ik den Lezer moet waarschouwen, dat den Engelschen Heer Reiziger, uit de Engelsche vertaaling van den Bybel, *Tadmor* geschreven heeft, uit 1 *Reg.* 9. 18. alwaar in de Nederduidsche overzetting *Tamor* gevonden werd: spruitende dit verschil uit een onderscheid van leezing, 't welk in den Hebreeuwschen Text geschreven gevonden werd, en 't geen op de kant aangemerkt staat van de leezing.

EERWAARDE HEER.

Hebbende u beloofd een beschryving van myn Reyze na *Tadmor*, kan ik my nu niet verontschuldigen, zynde niet beter als myn woord. Hoewel ik wel mocht eene berisping verdiend hebben, van myn geld en tyd gespild te hebben, in 't onderzoek van curieusheden, die zo weinig nut geeven; ofte, 't geen ik meerder vrees, dat ik deze dingen zo slecht opgedaan heb, daar een Man van meerder welsprekendheid, en oordeel, een veel grootzer onderrechting van zoude konnen gegeven hebben.

Wy vertrokken van *Aleppo*, op Michiels dag 1691. en kwamen in zes gemaklyke dagreyzen, door een

een Woeste Land-ſtreek, tot *Tadmor*, reyzende geduuriglyk meeſt Zuidwaard, met een weinig verandering na het Ooſten. Als wy de plaats inreeden, namen wy agt op een Kaſteel, op de Print getekend A. omtrent een half uur van daar, en zodaanig geplaatſt, dat het beyde de paſſen door de Bergen, door dewelke wy in de Stad kwamen, kommandeerd, en te gelyk ook de Stad; maar wy konden gemaklyk beſpeuren, dat het geen Oud gebouw was, vertoonende geen merktekenen van ongemeene timmeragien, of bouwkundige Oudheid. Na ondervraaging wierden wy onderricht, dat het was gebouwd by *Man-Ogle* Prince der *Drucen*, in de Regeering van *Amurath de derde* A°. 1585. Maar ik weet niet, waarom veel geloof aan deze Hiſtorie te geven, want ik vinde niet dat nog *Man-Ogle*, nog eenig *Druciaans Prince* ooit zo magtig in deze geweſten is geweeſt: leggende haare ſterktens aan den Berg *Libanus*, en langs de Kuſt van *Zidon*, *Berytus*, &c. Het is een gebouw van meer arbeid, als konſt, en de eygentlyke gelegentheid alleen is genoeg, om het onwinbaar te maaken, leggende op de top van een zeer hoogen Berg, beſlooten met een diepe graft, uit de Rots zelve gehouwen, over dewelke was een eenige paſſage, over een Valbrug, welke Brug nu ook is afgebroken, zo dat daar geen ingang meer overig is gebleeven: ten zy men luſt heeft met moeyte op de Rots te klimmen, 't welk maar op een eenige plaats doenlyk is, doch met zo veel moeyelykheid en gevaar, dat men door een kleyne glipping in lyfsgevaar is. Daar is ook niets in te zien, waardig te vergelden de moeyte, die men heeft om daar by te komen. Het gebouw is verward, en de vertrekken zeer kwalyk geproportionneert. Op de top van den Berg is een welle van een vervaarlyke diepte, gelyk het zekerlyk een groote weg is, om van de top van zo een Rots tot het water te komen. De *Graft* die het omringd, heeft niet de minſte vertooning van vogtigheid, 't welk een vervaarlyker gezicht maakte, als wy daar uit een wilden Beer zagen ſpringen, tuſſchen onze Paarden, wanneer wy daar op reeden, om naaukeuriger de plaats te bezien. Dit Kaſteel ſtaat aan de Noord-zyde van de Stad, en van daar heeft men het beſte gezicht van al het daar omtrent leggende Land; men ziet *Tadmor* onder zich, aan drie zyden beſlooten met een lange reex van gebergte, 't welke allengskens hooger opgaande, zig Ooſtwaarts ſtrekt, omtrent een uur rydens, maar aan de Zuyd-zyde ſtrekt zich een vlak pleyn tot buyten het bereik van het oog; in dit pleyn ziet men een breede Zout Valey, gevende daar van een groote meenigte, en leggende omtrent een uur van de Stad. En dit is waarſchynlyk het Zout-Dal, gemeld 2 *Sam.* 8: 13. daar *David* van de *Syriërs* 18000. Man verſloeg, waar voor van een ander opgenomen is, een Dal, 't welk maar vier uuren van *Aleppo* legd. De lucht is goed, maar de Aarde ongemeen dor, zynde daar in geen groente te zien, uitgenomen eenige weinige Palmboomen in de Tuynen, en hier en daar omtrent de Stad; en van deze boomen, na myn begryp, heeft ze (in 't Hebreeuws) de naam bekomen, van *Tadmor*, 't welk betekend een Palm-boom, en in 't Latyn *Palmira*, zynde de geheele Landſtreek deſwegens genaamd *Syria Palmirena*, en zomtyds *Solitudines Palmirenæ*: zo dat de Latynen de naam niet veranderen, maar alleen de Oude naam in haar Taal overbrengen, welke die derhalven als nog behoud in deze Ooſterſche deelen, en de Nieuwere is geheel onbekend.

De Stad zelfs ſchynd geweeſt te zyn van een wyde uitſtrekking, ten aanzien van de plaats, als nog door de uitgeſtrektheid der Peuynhoopen af te meeten; maar daar zyn geen merktekenen van eenige Muuren overgebleven, nog mogelyk te oordeelen van d'Oude gedaante van de plaats. De tegenwoordige Inwoonders, gelyk dezelve zyn een arm, elendig, en morſſig Volk, hebben zich opgeſlooten, ten getale van omtrent dertig a veertig Huysgezinnen, in weinige Hutten, gemaakt van Leem, binnen de

de muuren van een ruim Hof, welk in zig besluyt een zeer treflyke Heydensche Tempel. Alhier traden wy ook binnen, als wanneer de geheele magt van dit Dorp (indien ik het alzo mag noemen) te zamen rottede aan de deur, alwaar zy zig hielden, misschien om haar te verweeren, indien wy Vyanden mogten zyn (want zommige van haar hadden hare roers in de handen) of wel mogelyk uit nieusgierigheid om ons te zien, kond ik niet weten, doch door onze Gidze, (die een Arabier was, dewelke *Assyne* (a) haar tegenwoordige Koning gezonden had, om ons op de geheele Reys te geleyden, zynde een Man onder haar bekend) wierden wy gemakkelyk ingelaaten, en onder een groote menigte van verwelkomingen in haare Tale, geleyd tot het Huys van den *Sheck*, by wien wy ons verblyf zouden nemen. Om hier te melden wat de Plaats in 't eerste gezicht vertoond, zekerlyk de geheele Wereld kan zodanige vermenging, van overblyfzels van de grootste staat en treflykheid, te gelyk met het aller uitterste van afschuwelyke vuyligheid en armoede, niet uitleveren, als hier is. Het naaste daar mede over een komende, dat ik uitdenken kan, is dat van den Tempel *Baals*, door *Jehu* vernield, en verkeerd in een Drek-Huis 2 *Kon.* 10: 27. En zo ('t welk niet onwaarschynlyk is) deze geheele plaats was een Tempel van *Jupiter Belus*, zo is de vergelykinge wel getroffen.

(a) Deze Assyne was in 't Jaar 1693. by de Turken afgezet, en eenen *Dor* bevordert om zyn plaats te vullen, zo dat hy nu gedwongen is op den Roof te leven, zynde gevolgt by een considerabel getal van manschap, welke haar niet tot werken, of onder eenige gereguleert Gouvernement willen stellen.

Hebbende aldus myn verblyf in deze plaats, zal ik beginnen, met een beschryving van dezelve, en voortgaan tot het geene ik van buyten aanmerkelyk vond. De gehele ingesloten wydte, is een vierkant van 220 Yards, of van omtrent 660. voeten, yder zyde omringt met een hooge en statelyke Muur, gebouwd van groote vierkante stenen, en verçiert met Pilasters van binnen en van buiten, ten getale (zo na als wy konden uitrekenen, by 't geene van de Muur nog was staande, 't welk nog was het grootste gedeelte) van 62. aan eene zyde, en indien de Barbaarsheid der Turken, vyanden van 't geene dat pragtig en deftig is, uit ydel by-geloof deze schoone Cornissen, zo hier als in andere plaatzen, niet en hadden voordagtelyk nedergesmeten, wy zouden gezien hebben de netste snydingen in Steen, daar mogelyk ooit de Wereld van zoude hebben konnen roemen; als hier en daar een kleyn overblyfzel, 't welk haar woede is ontkomen, ten overvloed openbaart. De West-zyde, alwaar het inkomen is, is meest afgebroken, en na by het midden van het vierkant, een andere hooger Muur opgehaald uit de Ruïnen, welke schynt geweest te hebben een Kasteel, sterk, maar rouw. De oude steenen, en een menigte gebroken of gezaagde Pilaaren, waaren in 't werk te zamen gerold, en kwalyk gemetzelt. Van binnen waaren te zien de grond-vesten blykelyk van een andere Muur, welke dit front mag beantwoorden, en dat de *Mamuluken*, welker handwerk het meest schynt geweest te zyn, het Kasteel hier hebben gebouwd, tot zekerheid van de plaats. Voor de geheele lengte van dit nieuwe front, uitgenomen een naauwe doorgang, welke is gelaaten voor het inkomen; is een diepe graft uitgehouwen, waar van den opgang aan de binnen-zyde is opgemetzelt met steenen, zelfs tot de voet van de Muur toe, waar door het zelve zeer kwaalyk kan bestormt of besprongen werden. De toegang, als ook de deur zelf, is heel naauw, en niet wyder, dan tot het doorgaan van een geladen Kameel, of dat twee voetgangers daar in, nevens malkanderen, mogen wandelen. En zo dra men is in de voorste deur, maakt men een korte omdraying ter regter zyde; en gaat men, door een andere van gelyke wydte, welke leyd in het Hof; maar dit alles is nieuwe bouwinge, op de oude, en door deze buyten Muur, is de grootte ingang, welke behoord tot het eerste werk, meest bedekt, van welkers aanzienlykheid wy genoegzaam konden oordelen, door de twee steenen, welke de zyde van de groote Poort ondersteunden. Yder van dewelke 35. voeten lang is, en konstig gehouwen, met wynranken en trossen druyven, overtreffelyk, stout en na 't leven; zy staan beyde in haare plaatzen, en de afstand tusschen de-

zelve is van 15. voeten, 't welk ons de wytte van de Poort geeft. Maar dit is nu alles bemuurt tot de voorgemelde naauwe deur. Over de kleyne deur, is een *Griekſch* Opſchrift, als ook een ander, in een andere taal en Caracters, hoedanige ik nooit gezien hebbe, als in *Tadmor*, nog ook niet konnen verſtaan wat daar van te maken zy. Van die in het *Grieks*, hoopen wy op eenige onderregting, maar het zal klaar zyn, voor ymand die het leeſt, dat de ſteen van een andere plaatze is gebragt geweeſt, en by geval in deze gezet. Dezelve is aldus:

ΤΟ ΜΝΗΜЄΙΟΝ ΤΟΥ ΤΑΦЄωΝΟϹ ЄΚΤΙϹЄΝ ЄΞΙΔΙωΝ
ϹЄΠΤΙΜΙΟϹ ΟΔΑΙΝΑΘΟϹ Ο ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟϹ
ϹΥΝΚΛΗΤ (ΙΚΟϹ) ΑΙΡΑΝΟΥ ΟΥΑΒΑΛΛΑΘΟΥ ΤΟΥ
ΝΑϹωΡΟΥ ΑΥΤωΤЄ ΚΑΙ ΥΙΟΙϹ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΥΙωΝΟΙϹ
ЄΙϹ ΤΟ ΠΑΝ-ΤЄΛЄϹ ΑΙωΝΙΟΝ ΤЄΙΜΗΝ.

Onder dezelve waaren de onbekende Letters, waar af ik u hier een voorbeeld zal geven, zynde zo goed als men die heeft konnen nemen.

De Letters tuſſchen deze ( ) merken uitgelaaten, waaren niet leesbaar, dog ik hebbe het my ondernomen 't gebrek te vervullen, zodanig gy zult zien in eenige andere volgende, ook en was de Є niet in ΜΝΗΜЄΙΟΝ op de Steen, maar was ongetwyffelt by misgryping uitgelaaten, en het Opſchrift is niet anders, als dat van een Begraafplaats, in vergelyking van verſcheide, die wy zagen, gelyk ik gelegentheid zal hebben hier na van zommige te melden. En aangaande de andere Caracters dezelve waaren gevoegt onder meeſt alle de *Griexe* Opſchriften, die wy zagen, en zelden alleen. Ik ben bekwaam te gelooven, dat het is de Moeder-tale, en Caracter van de plaats, en de zaak, die het inhoud, niet anders, als 't geene wy in het *Grieks* hebben.

Zo haaſt als men in het Hof treed, ziet men de Overblyfzels van twee ryen van brave Marmere Pilaaren, 37. voet hoog, met haare Capitelen, van het netſte ſnywerk, hoedanig ook moeten geweeſt hebben de Cornisſen tuſſchen dezelve, eer dat ze door rouwe en bygeloovige handen zyn afgebroken. Van deze zyn nu geen meer overgebleven, als 38. geheel, dog daar moeten 'er een groote meenigte geweeſt hebben, want zy ſchynen gantſch rond om het geheele Hof geſtaan te hebben, en eene zeer ruyme dubbelde Piazza, of Klooſter, onderſteund te hebben. De Gallerye van deze *Piazza* aan de Weſt-zyde (welk is tegen over het Front van de Tempel) ſchynt de andere te hebben overtroffen in ſchoonheid en ruymte, en aan yder eynde van dezelve, zyn twee Nizzen, tot Statuen in haar volle lengte, met haare Pedeſtalen, Borders, Steunders en Overhangzels, geſneden met de grootſte kunſt en curieusheid. De wydte in deze ſchoone insluytinge, welk nu is gevuld met niet anders als vuyle Hutten van de Inwoonders, beſpeurt men een open Hof geweeſt te hebben, in 't midden van het welke ſtaat een Tempel, (op de Print getekent B) omringt met een andere rye Pilaaren, van verſcheide ordres, en veel hooger als de vorige, zynde over de 50. voeten hoog. Van deze zyn niet meer over als 16. dog daar moeten wel geweeſt hebben omtrent het dubbelt van dat getal. Met dewelke weder een Binnen-Hof was beſlooten, of wel dat die hebben onderſteund het dak van een Klooſter, maar zynde nu niets van een dak meer over, is 't zelve onzeker. Alleenlyk legd een groote Steen op de grond, dewelke ſchynt geſtrekt te hebben, van deze Pilaren, tot aan de Muuren van den Tempel. De geheele wydte tuſſchen deze Pilaren, bevonden wy beſtaan te heb-

hebben in 177. voeten lengte, en na by 84. voeten in de breedte. In het midden van welke ruymte ſtaat den Tempel, welkers uitbreiding is in de lengte meer als 33. Yards, (dat is omtrent 92. voeten) en in de breedte 13. of 14. Yards, (dat is omtrent 40. voeten) ſtaande ten Noorden en Zuyden, en hebbende een zeer heerlyke ingang aan de Weſt-zyde, juiſt in 't midden van het gebouw, het welk, uit de kleyne overblyfzelen, die nog te zien zyn, ſchynd geweeſt te hebben een van de heerlykſte gebouwen in de Wereld. Ik zag nooit in eenige plaatzen Wynranken, en Troſſen Druyven, in Steen geſneden, zo groots, levendig en natuurlyk, en wy hadden ontwyffelyk, overvloedig veel aanmerkenswaardige dingen gezien, indien zy niet kwaad-aardiglyk waaren aan ſtukken gebrooken geweeſt. Regt over de deur konden wy ſtaat maaken, uit een gedeelte van de Vleugels, van een wyd uitgeſpreyde Arent, van de geheele uitſpreyding van dezelve. Deſſelfs wydte deed my in 't eerſt gelooven, dat het mogt een Cherubyn geweeſt zyn, om den ingang te overſchaduwen; dog niets van het lighaam overig zynde, had men niets ter leyding zyns oordeels; en eenige kleyne Engelen, of Cupidoos, vertoonen zich nog op de Hoeken van dezelve Steen. Maar ziende naderhand andere Arenden op Steenen, die nedergevallen waaren, konde ik beſluyten, dat dit ook zodaanig een moeſt geweeſt hebben, alleenlyk van meerder grootte. Van deze Tempel is niets ſtaande als de buyten-muuren, in dewelke opmerkelyk is, dat de Venſters niet wyd, en boven nauwer als beneden gemaakt zyn geweeſt; dog alle gecierd met voortreffelyke graveeringen. Binnen de Muuren hebben de *Turken*, of eygentlyker de *Mamalukken*, een dak gebouwd, 't welk onderſteund is met kleyne Pilaren en Boogen, maar vry laager, gelyk ook in alle andere deelen gediſproportioneerd, en minder als 't geene het Oude dak moet geweeſt hebben. En hebben zy de plaats veranderd tot een Moſqueë, hebbende aan de Zuyd-zyde van dien nieuwe cieraaden, na haar manier, gevoegd, met Arabiſche opſchriften en zinſpreuken uit de Alkoran, gewrogt en uitgeworgt met bloem-werk, niet zonder kunſt. Dog aan de Noord-zyde van 't gebouw, 't welk is afgeſcheiden van de Moſqueë, zyn overblyfzels van veel grooter kunſt en ſchoonheid, of die van den aart van verhemelzels, over eenige Altaaren aldaar geplaatſt geweeſt zyn, of tot wat ander gebruyk die gediend hebben, ben ik niet bekwaam te giſſen. Maar zy zyn vercierd met het curieuſte houw- en ſnywerk, in 't midden van dewelke is een Dom of Koupel, van meer als zes voeten diameter, 't geen wy bevonden boven te weezen van een ſtuk, uitgehouwen uit een Rots, of gemaakt van eenig kunſtig cement, of t' zaamgeſtelde ſtoffe, metter tyd verhard in een ſteenachtige ſubſtantie, 't welk ſchynd twyffelachtig te weezen, dog ik zoude het laatſte licht gelooven. Het is een fyn en zeer curieus werkſtuk, aan 't welk wy meer tyd zouden beſteed hebben, als ons gebeuren mogt om het te bezien, ons haaſtende tot andere gezichten.

Hebbende dit gezicht genomen van den Tempel, gingen wy buyten, alwaar onze oogen aanſtonds vielen op een verſchrikkelyk gezicht van een menigte van Marmere Pilaren, ſtaande verſpreyd op en neer, op een uitgeſtrektheid van by na een myl gronds, ginds en herwaards, dog zodaanig geſteld, dat geen oordeel van een vaſte grond daar van konde werden gegeven; om te oordeelen wat ſoort van gebouwen dezelve voor dezen geweeſt waaren. Ik paſſeerde by de Ruïnen van een Moſqueë, dewelke, onzen weg Noordwaarts ſtrekkende, zich het eerſte aan ons gezicht op deed. Daar na kwamen wy uit in het Hof van de Tempel, 't welk, hoewel van kunſtiger gebouw en 't zamen voeging, als menige die wy hadden gezien, dog niet waardig was ons daar door op te houden, in het bezien van dingen, beide van meerder oud-

 heid,

heid, en allenthalven edeler en waardiger onze aanmerking. Derhalven dit gepaſſeerd zynde, hadden wy het gezicht van zodaanige grootze Ruïnen, dat, zo het geoorlofd is een denkbeeld te maaken van de eerſte oorſpronkelyke ſchoonheid van de plaats, uit het geene nu aldaar overig is, ik twyffel of wel eenige Stad in de Wereld yts konde hebben, 't welk de heerlykheid van deze konde betwiſten. Maar het is onmogelyk, zo die nu ſtaan, dezelve tot eenige Reguliere methode te brengen. Ik waare wel genooddrukt van dezelve een ruwe ſchets te geeven, zo als die in 't gezicht kwamen, maar zelfs die zal veel te kort komen by de grootsheid en aanzienlykheid, die dezelve aan het oog vertoonen.

Vorderende dan Noordwaards, hebd gy voor u een zeer lange, en aanzienlyke Obelisk, of Pilaar, beſtaande in zeven breede Steenen, behalven zyn Capiteel en kroon-werk daar boven; het ſnywerk daar van, gelyk dat van alle andere plaatzen, zynde boven gemeen fyn of ſuyver. De hoogte daar van is boven de 50. voet, en ik gis dat daar boven een beeltenis mag geſtaan hebben, welke de Turken, yverige Vyanden van alle beeld-werk, hebben afgeworpen, en in ſtukken gebrooken. Dezelve is in de rondte regt boven het Pedeſtal 12½. voeten. Aan de Ooſt- en Weſt-zyde daar van, ziet gy twee ander dikke Pilaaren, yder ¼. myls van u, welke ſchynen d'een op d'ander te correſpondeeren, en daar is een ſtuk van een andere, ſtaande na by die aan de Ooſt-zyde, waar uit men mag oordeelen, dat daar van een doorgaande rye is geweeſt; de hoogte van die na 't Ooſten nam ik met myn quadrant, en beſloot die te zyn meer dan 42. voet hoog, en de omtrek na proportie; op het lighaam van dezelve is de volgende Inſcriptie

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟC ΑΛΙΛΑΜЄΝΑ ΠΑΝΟΥ ΜΟΚΙΜΟΥ
ΤΟΥ ΑΙΡΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΘΑ ΚΑΙ ΑΙΡΑΝΗΝ ΤΟΝ ΠΑΤЄΡΑ
ΑΥΤΟΥ ЄΥCЄΒЄΙC ΚΑΙ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΑC Κ(ΑΙ) ΠΑΝΤΙ ΤΡΟΠω
(ЄΥ) CЄΙΜωC ΑΡЄCΑΝΤΑC ΤΗ ΠΑΤΡΙΔΙ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΟΙC
ΘЄΟΙC ΤЄΙΜΗC ΧΑΡΙΝ ЄΤΟΥC ΝΥ Λ ΜΗΝΟC ΞΑΝΔΙΚΟΥ.

In aanmerking over deze en de volgende Opſchriften tyd te ſpillen, zoude verlooren arbeyd weezen. Zynde ter kenniſſe van de Wereld voorgeſteld. Uwe eygene giſſingen zullende u gelukkiger daar in leyden, als yts dat ik bekwaam ben voor te brengen. 't Blykt egter klaar, datze een vry volk waaren, beſtierd door een Senaat, en 't Volk, hoewel miſſchien onder de beſcherming van grooter Ryken, waarſchynelyk eerſt der *Parthen*, en daar na der *Romeynen*, die over 't Opper-gezag aldaar in 't Ooſten lang getwiſt hebben. Deze Regeering heeft geduurd, tot omtrent de tyd van *Aurelianus*, dewelke de plaats heeft afgebroken, en *Zenobia*, Vrouw van *Odenatus* na *Romen* gevangen geleyd: en hoewel zy Koningin genaamd werd, vind ik evenwel niet dat haar Man ooit den Tytel van Koning gevoerd heeft; maar was alleen een der voornaamſte Inwoonders, en in den Raad van groot gezag, (gelyk waarſchynelyk *Alilamenes* en *Airanes* voor zyn tyd geweeſt zyn) die, terwyl de *Romeynen* in *Europa* bezig waaren, hem zelven groot gemaakt, en door eygen magt de *Parthen* verdreeven heeft; dewelke alles 't geen de *Romeynen* hadden aan de andere zyde van den *Euphrates* overweldigd hebbende, een inval deeden in *Syrien*, dog wierden door *Odenatus* over de Rivier te rug gedreeven. In deze Oorlog was *Odenatus* geſneuveld, maar zyn Wyf *Zenobia*, een Vrouw van Manlyke dapperheid, verdedigde haar Land, niet alleen tegens de Vyanden van buyten, maar ook haar gezag van binnen, behoudende de Regeering in haare handen. Daar na, begeerig om 't *Roomſche* jok af te ſchudden, lietze de gantſche bezetting, aldaar gelaaten door *Aureliaan*, wreedelyk ombrengen: Dog *Aurelianus*,

lianus, hier met zyn Heirleger weder komende, heeft de Stad aanstonds ingenomen, en dezelve verwoest, de Inwoonders vernield door het zwaard, en *Zenobia* na Romen gevankelyk weggevoerd. Dit was het nood-lot en eynde van de heerlykheid dezer plaats.

Deze gewoonte, van in hun geslagtrekeningen tot 't vierde en vyfde geslagt op te klimmen, geeft te kennen, dat ze eenige manieren, van de Jooden haare nabuuren, met dewelken zy mogelyk al van ouds groote Koop-handel dreeven, en van wien misschien veele afkomstig waaren (men zeyde dat zelf *Zenobia* een *Joodin* geweest is) ontleend hadden. Of anders moet het een gewoonte van al de Oostersche volkeren geweest zyn.

Hun *Æra*, of tydrekening, beginnenze van de dood van *Alexander de Groote*, gelyk de Syriers in 't gemeyn, en onder haar de Christenen, tot op dezen dag die zelfde gewoonte volgen. Dog, hoewel zy den datum van 't Jaar met Grieksche Letteren schryven, zettenze die het agterste voor; leezende van de regterhand na de slinker toe. Als NY betekend hier 450. de derde Letter Λ, neem ik te staan voor de dag van de Maand, namentlyk de laatste van *Xandicus*, welke by ons is *April*. Deze, en andere naamen van Maanden, welke in andere Opschriften gevonden werden, zyn afkomstig van de Macedoniers, met heel weinig verandering. Datze Afgodendienaars waaren, blykt uit hun Landgoden, hier en elders gemeld. Zo dat de onderhandeling met de Jooden, haar niet heeft gebragt tot kennis van den waaren God, anderzins moestenze van den waaren God weder afgeweeken zyn, of zy moesten daar van anders verbasterd, en wederom vervallen zyn tot Afgodery. De andere Pilaar, in hoogte en dikte met deze over een komstig, heeft op zyde de volgende Opschrift.

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟϹ ΒΑΡΕΙΧΕΙΝ
ΑΜΡΙϹΑΜϹΟΥ ΤΟΥ ΙΑΡΙΒωΛΕΟΥϹ ΚΑΙ
ΜΟΚΙΜΟΝ ΥΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΕΥϹΕΒΕΙϹ ΚΑΙ
ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΑϹ ΤΕΙΜΗϹ ΧΑΡΙΝ........

Den datum van dit Opschrift is niet leesbaar, ook weet men niet wat van 't geheel te oordeelen. Dat men zulk een Pilaar met naamen van zekere menschen opregt, zonder te melden watze deeden, om die eer te verdienen, schynd vreemd. Ten zy men onderstelle, dat deze ydele poging, om hun faam te vereeuwigen, in die Oostersche Landen algemeyn geweest is. Een staaltje daar van ziet men in de Schrift in *Absalom*, 1 *Sam*. 18: 18. mogelyk ook in *Saul* te vooren. 1 *Sam*. 15: 12. Of anders mag het wel geen onwaarschynlyke gissing wezen, dat de Pilaar al lang te vooren by andere gelegenheid is opgeregt, en daar na tot dat eynde gebruykt: want ik houde het voor ontwyfelbaar, dat verscheyde Opschriften, dewelke wy zagen, veel nieuwer waaren, dan de Pilaaren, op welke zy gegraveerd zyn.

De Piassa. Van de *Obelisk* omtrent 100. schreden voorttreedende, kwamen we in een Heerlyk portaal, wyd en verheven, en wegens de uitstekendheid van 't werk-stuk, niet minder waardig als eenig stuk hier te vooren beschreeven. Ik wenschte dat het het zelfde nood-lot van 't overige niet was onderworpen geweest, dan zouden we een raar stuk van de schoonheid dezer plaats gezien hebben. Dit portaal brengd u in een aanzienlyke *Piassa*, van meer dan een half uur, in de lengte 938. gaarden na onze rekening, en 40. voet in de breedte, besloote met twee ryen marmere Pilaaren, 26. voet hoog, en 8. of 9. in 't rond. Daar van zyn 'er nog geheel 129. dog daar konnnen 'er, als men maatig rekend, niet min dan 560. geweest zyn. Van 't verwelfzel is niets overig, nog yts op de grond, dan 't geen onder de Peuynhoopen begraven lag, maar op meest al de Pilaaren vondenwe Opschriften, in de Grieksche en onbekende Taalen.

Van welke ons de tyd toeliet eenige te nemen, en die zelfs niet al te onderwyzend of klaar zyn. Maar ik geev u dezelve zo als ze waaren, zonder eenige andre Ordre waar te nemen, als die, in welke het geval ons die heeft laaten voorkomen, om afteſchryven.

ΙΟΥΛΙΟΝ ΑΥΡΗΛΙΟΝ ΖЄΒЄΙΔΑΝ ΜΟΚΙΜΟΥ
ΤΟΥ ΖЄΒЄΙΔΟΥ........ ΑСΘωΡΟΒΑΙΔΑΟΙ
СΥΝ Α(Υ)Τω ΚΑΤЄΛΘΟΝΤЄС ЄΙС ΟΛΟΓЄСΙΑΔΑ
ЄΝΠΟΡΟΙΑΝ ЄСΤΗСΑΝ ΑΡЄСΑΝΤΑ ΑΥΤΟΙС
ΤЄΙΜΗС ΧΑΡΙΝ ΞΑΝΔΙΚω ΤΟΥ Η Ν Φ ЄΤΟΥС....

Myn Heer, ik geef u deze Opſchriften, even als de voorgaande, net zo als ik ze gevonden heb, zonder eenige verbeteringen, zelfs van eenige Letterfeilen; alleen daar een Letter, of een gedeelte van een woord, niet leesbaar was, wanneer ik ſlegts een waarſchynelyke giſſing maaken konde, hoe het behoorde te zyn, heb ik my onderwonden dezelve daar by te voegen.

Het ſchynd dat de laatſte daar opgerecht zyn ter gedagtenis van eene Ambaſſade, bekleed by de Mannen daar in genaamd, ter vaſt zetting van handel en Koopmanſchap, welke tot haar genoegen was voltrokken, maar met wie, des moet ik onkundig blyven, ter tyd dat ik zal konnen uitvinden, wat plaats gemeend zy door ΟΛΟΓЄСΙΑΔΑ. Ik wil in my niet voeden de gedagten van *Gelia* in *Macedonia*, of van *Olgaſsus*, een plaats gemeld by *Strabo*, in *Bythinia*; dewelke een weinig nader komen aan de klank van de naam; zynde beyde daar verre van daan, en de Stad van *Tadmor* kwalyk gesteld voor een plaats van neering, die verre van de Zee, en zonder voordeel van eenige Rivier, gelegen is; maar de heerlykheid van de plaats, doed blyken dat het daar aan rykdom niet heeft ontbroken, en haar zout is een gelegentheid, welke haar geduurig aanmerkelyke voordeelen toebrengd. De ordre van de talletters zult gy aanmerken dat wederom omgekeerd ſtaat, maar recht genomen, maakenze uit het Jaar 558. en alzo het laatſte Jaar van de Regeering van *Alexander Severus*, 't welk is 't Jaar Onzes Heeren 234.

Het is niet onwaarſchynlyk dat ΟΛΟΓЄСΙΑС mag hebben geweeſt de naam van een Perſoon, *Vologeſes* is een bekende naam in de Hiſtorie, onder de Koningen der *Parthen*, aan dewelke de andere zeer na ſchynd te komen.

Op een andere Pilaar, omtrent het midden van de *Piaſsa*, was de volgende Inſcriptie:

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟС ΙΟΥΛΙΟΝ ΑΥΡΗΛΙΟΝ
ΖΗΝΟΒΙΟΝ ΤΟΝ ΚΑΙ ΖΑΒΔΙΛΑΝ ΔΙСΜΑΛΧΟΥ ΤΟΥ
ΝΑССΟΥΜΟΥ СΤΡΑΤΗΓΗСΑΝΤΑ ЄΝ ЄΠΙΔΗΜΙΑ
ΘЄΟΥ ΑΛЄΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΥΠΗΡЄΤΗСΑΝΤΑ ΠΑΡΟΥСΙΑ
ΔΙΗΝЄΚЄΙ ΡΟΥΤΙΛΛΙΟΥ ΚΡΙСΠЄΙΝΟΥ ΤΟΥ
ΗΓΗСΑΜЄΝΟΥ ΚΑΙ ЄΠΙΔΗΜΗСΑСΑΙС ΟΥΗΞΙΛΛΑΤΙΟСΙΝ
ΑΓΟΡΑΝΟΜΗСΑΝΤΑΤЄ ΚΑΙ ΟΥΚΟΝΙСωΝΑ ΦЄΙΔΗСΑΝΤΑ
ΧΡΗΜΑΤωΝ ΚΑΙ ΚΑΛωС ΠΟΛЄΙΤЄΥСΑΜЄΝΟΝ ωС
ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ ΜΑΡΤΥΡΗΘЄΝΤΑ ΥΠΟ ΘЄΟΥ ΙΑΡΙΒωΛΟΥ
ΚΑΙ ΥΠΟ ΙΟΥΛΙΟΥ....... ΤΟΥ ЄΞΟΧωΤΑΤΟΥ
ЄΠΑΡΧΟΥ ΤΟΥ ΙЄΡΟΥ ΠΡΑΙΤωΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗС
ΠΑΤΡΙΔΟС ΤΟΝ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΝ ΤЄΙΜΗС ΧΑΡΙΝ
ЄΤΟΥС ΔΝΦ.

Dit is een zo volkomene Inſcripte, als eenige die ik heb ontmoet, door behulp van dewelke wy mogen oordeelen van al de reſt, ten minſten dat zy geſteld zyn ter gedachtenis, van eenigen, die haar in de publyke bedieningen, die zy waarnamen, loffelyk gedraagen hebben; 't zy in haar eyge Republyq, of onder de Romeynen, zynde dit een publyque plaats,

daar

daar haare namen en waardige daden zyn gedagt, en overgebragt tot de Nakomelingſchap. Dat ik verder byzonder hier in aanmerkte, was de uitlaating van de naam agter ΙΟΥΛΙΟΥ, en ik merkte mede een gelyke ledige plaats, in de andere Taale, onder dezelve, en in beyde plaatzen ſchynd het niet door de tyd uitgeſleeten te zyn, maar voor bedagtelyk uitgeſchrabt, 't welke my beveſtigt in de gedachte, dat zy beyde een zyn, en dat de onbekende was de gemeene, en het *Grieks* de geleerde Taale van de plaats. Op een andere Pilaar in dezelve wandeling was dit Opſchrift.

CЄΠΤΙΜΙΟΝ ΟΥΟΡωΔΗΝ ΤΟΝ ΚΡΑΤΙCΤΟΝ ЄΠΙΤΡΟΠΟΝ
CЄΒΑCΤΟΥ ΔΟΥΚΗΝΑΡΙΟΝ ΚΑΙ ΑΡΟΑΠЄΤΗΝ ΙΟΥΛΙΟC
ΑΥΡΗΛΙΟC ЄΑΛΜΗC ΚΑCCΙΑΝΟΥ ΤΟΥ Μ(Є)ΛЄΝΑΙΟΥ
ΙΠΠЄΥC ΡωΜΑΙΝ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟCΤΑΤΗΝ ЄΤΟΥC
Η Ο Φ.. ΜΗΝЄΙ (Ξ)ΑΝΔΙΚω.

Van een andere Pilaar in dezelve Piaſſa, was dit gebroken Opſchrift uitgeſchreven, 't welke volgd, dat ik getragt hebbe op te maaken, uit de vorige, geloovende dat in wezen in der daad het zelve te zyn, met een kleyne verandering der namen.

CЄΠΤΙΜ(ΙΟΝ ΟΥΟΡωΔΗΝ) ΤΟΝ ΚΡΑ(ΤΙCΤΟΝ ЄΠΙΤΡΟ
ΠΟΝ CЄΒΑC(ΤΟΥ ΔΟΥΚ)ΗΝΑΡΙΟΝ ΚΑ(Ι ΑΡΟΑΠЄ)ΤΗΝ
ΙΟΥΛΙΟC ΑΥ(ΡΗΛΙ)ΟC Є(ΑΛΜΗC) ΠΥΙΑCΟC Μ(ЄΛЄΝΑΙ)ΟC
ΜΑΛωΧΑ ΝΑCCΟΥΜΟ(Υ) Ο ΚΡΑΤΙCΤΟC ΤΟΝ (ΦΙΛΟΝ) ΚΑΙ
ΠΡΟCΤΑΤΗΝ ΤЄΙΜΗC ЄΝЄΚЄΝ ЄΤΟΥC.... (ΜΗΝЄΙ
Ξ)ΑΝΔΙΚω.

Deze is zo gelyk aan de vorige, dat ik dagte de vryheid te mogen neemen, van deze tot een byvoegzel van de andere te maaken. En wy mogen uit die beyde beſluiten, als mede uit andere, van gelyken inhoud, dat, als den Staat, de Senaat, en 't Volk, ſomtyds deze eerbewyzen deden, aan die geene die by 't gemeen in aanzien geweeſt hadden, met Opſchriften te maaken op deze Pilaren; zo wanneer dit by haar niet was gedaan, dat als dan private perſonen de vryheyd hadden, 't zelve te doen voor haare Vrinden, en ik zal u zo aanſtonds een voorbeeld geven, van een Opſchrift, gemaakt by een Man, ter gedachtenis van zyn Wyf. Op verſcheyde van deze Pilaren zyn kleyne Pedeſtalen, omtrent in 't midden van dezelve uitgezet, ſomtyds alleenlyk een weinig, en ſomtyds meer, welke ſchynen geweeſt te hebben de Baſes, of Standplaatzen, van de Beelden. Maar geen van dezen zyn overig gebleeven, noch het kan ook niet te verwachten zyn, dat 'er zouden konnen overig zyn, in een plaats, welke zo lange in de handen van de *Turken* geweeſt is. Op deze Pedeſtalen zagen wy menigte Opſchriften, ſomtyds wanneer 'er geene waaren op het lighaam van de Pilaar, en ſomtyds wanneer 'er aldaar waaren. Als by voorbeeld, dit volgd op het Pedeſtal, aldus.

CЄΠΤΙΜΙΟΝ ΑΙΡΑΝΗΝ ΟΔΑΙΝΟΘΟΥ
ΤΟΝ ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ CΥΝΚΛΗΤΙΚΟΝ.

En op het lighaam van de Pilaar ſtond dit onvolmaakte, 't welk ik niet derve wagen te vervullen, maar zal het u geven zo als wy het vonden.

ЄΞΑ...... ΝΤωΝ ΑΥΡΗΛΙ..... ΡΗΛΙΟΔωΡ.....
CΤΡΑΤΙωΤΗC ΑЄ....... ΚΗC ΤωΝ ΠΑΤΡωΝ
ΤЄΙΜΗC ΚΑΙ ЄΥΧΑΡΙCΤΙΑC ΚΑΡΙΝ ЄΤΟΥC
Γ Ξ Φ.

Wy zien, dat het by haar zeer heerlyk gacht geweest is, haare gedagteniſſen in deze maniere te bewaaren. Dog het is maar een kleyne kenniſſe die wy van haar konnen weg draagen, als alleen nu en dan de tyd wanneer zy leefden. Gelyk als hier, 563. Jaaren na de dood van *Alexander*, reykende tot het Jaar onzes Heeren 239. Een andere Inſcriptie, of Opſchrift, in dezelve *Piaſſa* was aldus.

Η ΒΟΥΛ(Η ΚΑΙ Ο ΔΗ)ΜΟϹ ϹΕΠΤΙΜΙΟΝ ΤΟΝ ΚΡΑΤΙϹ
ΤΟΝ Ε(ΠΙΤΡΟΠΟΝ Ϲ)ΕΒΑϹΤΟΥ ΔΟΥΚΗΝ(ΑΡΙΟΝ).... ΕΟΛΟ
ΤΗΝ ΤΗϹ ΜΗΤ(ΡΟΚΟΛω)ΝΕΙΑϹ ΚΑΙ ΑΝΑΚΟΜΙϹΑ(ΝΤΑ Τ)ΑϹ
ϹΥΝΟΔΙΑϹ ΕΞ ΙΔΙωΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΗΘΕΝΤΑ ΥΠΟ ΤωΝ
ΑΡΧΕΜΠΟΡωΝ ΚΑΙ ΛΑΜΠΡωϹ ϹΤΡΑΤΗΓΗϹΑΝΤΑ ΚΑΙ
ΑΓΟΡΑΝΟΜΗϹΑΝΤΑ ΤΗϹ ΑΥΤΗϹ ΜΗΤΡΟΚΟΛωΝΕΙΑϹ ΚΑΙ
ΠΛΕΙϹΤΑ ΟΙΚΟΘΕΝ ΑΝΑΛωϹΑΝΤΑ ΚΑΙ ΑΡΕϹΑΝΤΑ ΤΗΤΕ
ΑΥΤΗ ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Τω ΔΗΜω ΚΑΙ ΝΥΝΕΙ ΛΑΜΠΡωϹ
ϹΥΜΠΟϹΙΑΡΚΟΝ ΤωΝ ΤΟΥ ΔΙΟϹ ΒΗΛΟΥ ΙΕ(Ρ)ωΝ ΤΕΙΜΗϹ
ΕΝΕΚΕΝ ΕΤ.......... ΞΑΝΔΙΚω.

Dit beveſtigd genoegzaam 't geene ik te voren aangemerkt hebbe, dat dit waaren Opſchriften, ter eeren en ter gedachtenis van de geene die zich, in openbare Ampten, wel gequeten hadden. Van dewelke wy hier verſcheiden hebben gemeld, waar van ſommige zeer wel bekend zyn, dog de andere in geen boeken te vinden zyn. Door het woord ΜΗΤΡΟΚΟΛωΝΕΙΑϹ, mogen wy verzekert zyn, dat hoewel de Stad door de Romeynen de gedaante van een Colonie had gekregen, nochtans dezelve een byzonder kenteeken van eere daar op geſteld hebben om te kennen te geven, dat zy was het Hooft van der zelver Colonien in deze Ooſterſche deelen. Dat het Gezag van haar Senaat en 't Volk ook op haar was verbleven. En daar benevens, dat daar was een Societeit van Mannen, ofte Curateurs (Bezorgers) van den Tempel van *Jupiter Belus* (aan wien de Tempel hier voor beſchreven, mogelyk was toege-eygend) of opzienders van de Spelen, en Feeſtdagen, die t' zyner eere gevierd wierden, van welke Societeit, of gemeenſchap, deze *Septimius*, wanneer dit Opſchrift gemaakt is, een *Symposiarch* was, miſſchien haar Hoofd, en bevelhebber, of Gouverneur. Wy vinden insgelyks, dat zy niet wagteden, tot de dood der geene die zy aldus vereerden, maar dat veel eer zy zulks bezorgden ter behoudenis van haare gedachteniſſen: en veele Roemruchtige Mannen zyn aldus aangetekend voor de Nakomelingen, terwyl zy nog in 't leven waaren. Op eene van de Pedeſtalen hier voren beſchreven, niet verre van de vorige, was het volgende Opſchrift, welke ik te meer agte, om 't kleene overblyfzel dat het zelve van de naam van *Palmyra* heeft, by welke de plaats by de Romeynen bekend was.

... ΥΠΙΛΙΟΝ ΟΥΟΡωΔΗΝ (ϹΥΝΚΛ)ΗΤΙΚΟΝ ΚΑΙ
ΒΟΥΛΕΥΤΗΝ ΠΑΛΜΥΡΗΝΟΝ ΒΗΛΑ ΚΑΒΟϹΑΡϹΑ
ΤΟΝ ΦΙ(ΛΟΝ) ΤΕΙΜΗϹ ΧΑΡΙΝ ΕΤΟΥϹ Ο Φ.

't Opper-end van deze *Piaſſa* was door een rye Pilaren, wat digter dan die aan de zyden, afgeſchooten; miſſchien zal daar boven een ſlag van een *Banquet-huys* (daar men Feeſten en Gaſtmaalen hield) geweeſt zyn, dog niets is daar van overig. Maar een weinig verder aan de ſlinkerzyde, lagen de Peuynhoopen van een zeer aanzienlyk gebouw, 't welk ik geloove dat van dat gebruyk geweeſt is. 't Was van beter marmer, ook vermakelyker en konſtiger werk, dan yts dat op deze *Piaſſa* konde onderſcheiden werden. De Pilaren die het onderſchraagden, waaren van een geheele Steen, en een daar van nedergeſtort, zo vaſt en ſterk, datze ongeſchonden was gebleven. Wy naamen de maat daar van,

en bevondenze 22. voeten lang, en in de rondte 8. voeten en 9. duimen. Onder deze Ruïnen vonden wy deze eenige Opſchrift in 't *Latyn*, en zo onvolkomen, dat het weinig verſtaanbaar is.

. . . . *es Orbis & Propagatores Generis Humani D. D. N. N.* Diocletianus . . . . *ſſimi Impp. Et* Conſtantius & Maximianus *Nobb. Cæſ. Caſtra feliciter condiderunt.*

En op dezelfde Steen een weinig lager,

. . . . *ntes* Oſſiano Hieroclete, *V. P. Præſ. Provinciæ D. N. M. O. Eorum.*

De naam van *Maximianus Herculeus*, deelgenoot in 't Ryk met *Diocletiaan*, dewelke in 't opſchrift zoude gevolgd hebben, is voorbedagtelyk uitgeſchrapt en miſmaakt: maar om wat reden, kan ik niet giſſen. 't Overige is door 't breken van de Steen verlooren.

Aan de Weſt-zyde van de groote Piaſſa zyn verſcheyden openingen, leydende na 't Hof van 't Paleys, twee van welke men denken zoude, zo ze volkomen waaren, dat ze, wegens de fraayheid van 't werk, voornamentlyk deftige porphyre Pilaren, met welke zy vercierd waaren, 't aldertreffelykſte en heerlykſte ter Wereld geweeſt zyn. Elke Poort had 'er vier, niet ſtaande in eene linie met de anderen van de Muur, maar by koppelen in 't voorſte der Poorte, ſtrekkende na 't Paleys, twee aan de eene en twee aan de andere kant, van deze waarend 'er maar twee geheel, en een op zyn plaats ſtaande overgebleven, zy zyn omtrent 30. voeten lang, en 9. in de rondte, zo uitermaten hard, dat het groote moeyten koſte, een weinig ſchilvers daar af te breken, om dezelve na Huis te brengen, tot een ſtaaltje van de Steen. De konſt van die te maaken, meyn ik dat verlooren is.

Wy zagen verſcheyde andre gebroken ſtukken van Porphyr, dog geen zo net, nog zo groot; 't noodlot van eenen moeſt ik betreuren, als ik die zag misbruykt, tot onderſchraging van een kleyne Hut, nauwelyks bekwam voor een Hond of Varkens Kot. Het Paleys zelve is zo volkomen verwoeſt, dat men niet zien kan, hoedanig 't zelve in zyn luyſter geweeſt is, daar is hier en daar maar een gebroken ſtuk van een Muur overgebleven, met geweld in ſtukken geſlagen, en door de tyd zo geſleeten, dat men, zonder behulp der overlevering, bezwaarlyk zoude verzekerd werden, dat aldaar een Koninglyk Paleys geweeſt is. Egter kan men bemerken, hoe heerlyk zich deze plaats van voren vertoonde, omringd zynde met ryen Pilaren van verſcheyde ſoorten, menige van welke nog waaren ſtaande gebleeven, zommige glad, andere gewrogt en gegroeft, als die onmiddelyk den Tempel omringden. Ende op de kleyne Pedeſtalen, in 't midden van zommige derzelve uitſtekende, zag ik verſcheyde Opſchriften, dog konde niet wel meer als een afſchryven, welk te gelyk met de Pilaar, die het gedragen hadde, op de grond neder gevallen was.

ΜΑΡΘЄΙΝ ΑΛЄΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΚΑΠΑΔΗΤΟΥ
ΟΥΑΒΑΛΛΑΘΟΥ ΤΟΥ CΥΜωΝΟΥ CΟΡΑΙΧΟC
ΑΙΡΑΝΟΥ ΑΝΗΡ ΑΥΤΗC ΜΝΗΜΗC ЄΝЄΚЄΝ
ΜΗΝЄΙ ΔΥCΤΡω ΤΟΥ ϛ Υ ЄΤΟΥC.

Indien de overige van den zelven aard met deze waaren, zo hadden wy weinig verlooren, met dezelve niet af te ſchryven, zynde deze alleen een gedenkteken, 't welk een goed Man heeft doen maaken, ter eeren van zyn Wyf. De Maand *Dyſtrus* komt over een met onze *Maart*, en

en het Jaar 490. van de dood van *Alexander de Groote*, met het Jaar onzes Heeren 166.

Ik hebbe hier voor vergeeten te melden, dat onder de lange Gallerie een beke loopt, van heet Sulpherachtig waater, en dat aldaar een Bron of Put, ende andere openingen zyn, welke na dezelve vlieten. Maar, wat dezelve ook by ouds geweest zy, zy is nu zo bekwaam niet, als eene andere, omtrent een halve myl West-waards daar van daan, alwaar een zeer goede afgang in het waater is, ende het is een geduurig gebruik des Volks, daar in te baaden. Na by het welke, op het Pedestal van een gebroken Kolom, (of mogelyk zoude het een Altaar konnen geweest zyn) is dit Opschrift overgebleven.

ΔΙΙ ΥΨΙϹΤω ΜЄΓΙϹΤω ΚΑΙ ЄΠΗΚΟω ΒωΛΑΝΟϹ ΖΗΝΟΒΙΟΥ ΤΟΥ ΑΙΡΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΟΚΙΜΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΘΑ ЄΠΙ ΜЄΛЄΤΗϹΘΗ ΑΙΡЄΘЄΙϹ ЄΦΚΑϹ ΠΗΓΗϹ ΥΠΟ ΙΑΡΙΒωΛΟΥ ΘЄΟΥ ΤΟΝ Βω (forsan ΒωΜΟΝ) ЄΞ ΙΔΙωΝ ΑΝЄΘΗΚЄΝ ЄΤΟΥϹ ΔΟΥ ΜΗΝΟϹ ΥΠЄΡΒЄΡЄΤΑΙΟΥ Κ.

Ik ben wel gerust, dat het woord, dat ik met een lyn onder getekend heb, wel gevat is, en derhalven weet ik niet wat te gissen dat het zy, als alleen de eygene naam van de Fonteyne. 't Welk vast stellende, is het Opschrift licht te verstaan, toonende dat *Bolanus*, Zoon van *Zenobius*, gekooren Opziender van deze Fonteyn, onder *Jaribolus*, dezen Altaar voor Jupiter bouwde, in het Jaar van *Alexander* 474. dat is, het Jaar onzes Heeren 150. en op den 20. October, indien de laatste *Kappa* een Cyffer-letter is, gelyk ik vast stelle dat ze moet zyn. Dog wie dezen *Jaribolus* was, en aan wien zy, gelyk in 't gemeen aan de Roomsche Keizers, welkers naamen wy in de Opschriften vinden, de naam van ΘЄΟϹ geven, is zo licht niet te gissen. Zy waaren onder de Parthische, eer dat de Romeynen haar overvielen. Maar den datum toond dit te zyn na de tyd van *Hadrianus*, en alzo na haar komst. Waarlyk in een Opschrift te voren vermeld, van een datum by de 80. Jaaren laater dan dezen, hebben wy de naam van dezelfde Persoon. Heete Sulpher-baaden zyn zeer gemeen in deze Landen, en daar van daan is het, dat het de naam gekregen heeft van *Syria Salutifera*. Den aard van de waateren alhier, is meest gelyk aan die van *Bath* in Engeland, maar niet zo scherp, noch de smaak zo tegenstaande. En in tegendeel als ze zo verre van de Bron afgeloopen zyn, dat ze koud geworden zyn, zyn ze zeer drinkbaar, en zyn de eenige waaters, die de Inwoonders gebruyken. Maar geduurende ons verblyf aldaar, zonden wy na een Fonteyn van zeer schoon waater, omtrent een uur afgelegen van de Stad.

Aan d'Oost-zyde van de lange *Piassa* staat mede, indien 't my geoorlofd is zo te spreeken, een Bosch van Marmere Pilaren, zommige volkomen, en andere beroofd van hare schone Capitelen, doch zo verstroyd en zonder ordre, dat het niet mogelyk is, die te brengen in zodanigen schikking, dat men gissen konde, waar toe dezelve van ouds gediend hebben, in eene plaats waaren 'er 11. gesteld in een vierkant, op deze manier ⁞ ⁞ gepaveyd op den bodem, met brede platte Steenen, dog zonder dak of bedekking. En een weinig van daar staan de Ruïnen van een kleyne Tempel, in de Print getekent met D. welke uit de overblyfzels schynd geweest te hebben, een zeer curieus stuk werk. Maar het Dak is geheel vergaan, en de Muuren zeer ongedaan en gesleten, door de tyd. Voor den ingang welke ziet tegen 't Zuyden, is een plaats, ondersteund door zes Pilaren, twee aan d'eene zyde van de deur, en twee aan de andere zyde, en een aan yder eynde. De Pedestalen van die in het front, zyn gevuld geweest met Op-

Opſchriften, beyde in 't *Grieks*, en in de andere Taal; doch zy zyn nu zo uitgedaan en verſleten, dat ze niet leesbaar of verſtaanbaar zyn. De beſte was de volgende.

ΜΑΛΕΝΤΟΝ ΚΑΙ ΑΓΡΙΠΠΑΝ ΙΑΡΑΙΟΥ ΤΟΥ ΡΑΑΙΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΓΕΝΟΜΕΝΟΝ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΠΙΔΗΜΙ(Α) ΘΕΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΑΛΙΜΜΑ ΠΑΡΑCΧΟΤΑ ΞΕΝΟΙC ΤΕ ΚΑΙ ΠΟΛΕΙΤΑ(IC).....

En een weinig lager waaren deze verſtrooyde Letters zienbaar:

ΕΝΗ.... Ν ΥΠΗΡΕΤΗCΑΝΤΑ ΤΗΤ....
CΤΡΑΤΕΥΜΑ ΤΟΥ... ΥΠο.... ΗΚΑΙ..... ΤΟΝ
ΝΑΟΝ ΤΟΝ.... ΔΙΟC.... ΝΤωΤ.......

Ik zoude gedagt hebbe dat KAI een koppel woord waare, en de twede naam *Agrippa*, onderſcheiden van de vorige, maar de woorden volgende in 't eenvoudig getal, laaten zulken conſtructie niet toe. De Perſoon dan tot wiens gedagtenis dit Opſchrift gemaakt was, moſt zyn genaamd geweeſt *Malentus Cæagrippa*, die bekledende 't Ampt van Schryver, of diergelyke, in de Veldtocht van Keyzer *Adrianus*, een Acte ingeſteld hadde, van openbaare weldadigheid en edelmoedigheid, beyde aan Vreemdelingen en Burgers, te kennen gegeven met het woord (c) ΑΛΙΜΜΑ, of ἄλειμα, 't welk betekent *Salving*. Mogelyk deelde hy onder haar zoete Olye uit, om gebruykt te werden, in, of na hun badingen. Het is jammer dat het volgende zo onvolkomen is, en zonderling, dat wy den datum niet konnen uitvinden. Want dat mogt ons de precyſe tyd, van de tochten van *Hadrianus* in deze Ooſterſche geweſten hebben aangeweezen, daar hy groote winſte maakte, en de paalen van het Roomſche Ryk zeer uitbreyde.

(c) *Plin. Sec. Ep. l.* 2. zegd ons van een, die aangeklaagd of beſchuldigd was, van onwettige Exactien van geld van de Provintie, *Titulo Unguentarii*, wat nu in die zaak onregtvaardig was, of geperſt, mag in dezen een vrywillige gift aan het Volk geweeſt zyn, niet van de Provintie aan den Gouverneur, maar van een groot Man aan het Volk. Of anders *Unguentarium* mag voor ondergeſteld werden, te zyn een gift, gelyk *Clavarium* of *Culinarium*, zomtyds by de *Romeynen* gebruykt.

Doch haare Graf-ſteden (in de Print getekend E.) zyn zo ſchoon of curieus, als yts kan wezen; zynde vierkante Toorens, vier of vyf verdiepingen hoog, en ſtaande aan beyde zyden van een Holle weg; aan de Noord-zy van de Stad. Zy ſtrekken zich in de langte, de ſpacie van een Myl, en 't kan wel zyn, dat ze zich voor dezen een groot ſtukweegs verder uitgeſtrekt hebben. Op ons eerſte gezicht van dezelve, als wy in de plaats traden, konden wy niet giſſen wat die waaren. Sommige dagten, dat het waaren Toorens van geruineerde Kerken, en waaren in hoope, dat wy hier zouden hebben gevonden, eenige merktekenen van Chriſtenheid, andere, dat het Baſtions waaren geweeſt; en een gedeelte van de Oude fortificatie, dog daar is niet de minſte grondſlag van een Muur te zien. Maar wanneer wy, een dag of twee daar na, met meer naauwkeurigheid dezelve kwamen te onderzoeken, vonden wy aanſtonds haar gebruyk; zy waaren alle van dezelve gedaante, maar van verſcheyde glans en groote, over een komende met de omſtandigheid van haare ſtichters. De eerſte die wy zagen was geheel van Marmer, doch is nu geheel vervallen, en niet meer als een hoop gebroken Steenen, onder dewelke wy vonden de ſtukken van twee Beelden; d'een van een Man, en d'andere van een Vrouw, gehouwen in een zittende, of wel eer een leunende gedaante, zynde de hoofden, en een gedeelte van de armen, afgebroken, doch de lighamen nog moy geheel, zo dat wy 't voordeel hadden, van haare kleding te zien, welke zeer edel ſcheen; maar meer na-

naderde aan het Europiſche fatzoen, als nu in 't Ooſten gebruykelyk is; 't welk my dede gelooven, dat het wel Romeynen mogten geweeſt hebben. Op gebroken ſtukken van Steenen, die hier en daar afgetuymeld waaren, vonden wy zommige gebroken Opſchriften, doch niet waardig af te ſchryven, om dat ze geen volkomen zin gaaven.

Daar waaren menigte andere Grafſteden, alzo veel vergaan en geruineert als deze. Waarom wy die voor by gingen, om te gaan na twee, die meeſt regt tegen den ander over ſtonden, en volkomener ſcheenen als eenige andere; doch niet zonder merktekenen van de *Turkſche* kwaadaardigheid. Het waaren twee vierkante Toorens, een dikker als gemeene Klok-toorns, en van vyf verdiepingen hoog; de buyten zyde zynde van gemeene Steenen, maar de Binnen-muuren, en vloeren, van goed Marmer, en ook vercierd met zeer levendige ſnyd-, en ſchilderwerken, en Beelden, beyde van Mans en Vrouwen, tot de borſt en ſchouders, doch elendig ontdaan en gebroken. Onder of bezyden deze Beelden waaren, in onbekende Caracters, de namen, waarſchynelyk van de daar begraven Perſoonen, of by haar verbeeld, of anders eenige andere gedagtenis van dezelve. Wy gingen in een van dezelve, door een deur, aan de Zuyd-zyde van dewelke een gang liep, kruyſwys door 't geheele gebouw, regt in het midden. Maar de Vloer was opgebroken, en dat gaf ons een gezicht van een verwulft beneden, na dezelve maniere gedeeld. De ruimtens aan de beyde zyden waaren weder onder deeld door dikke Muuren in zes afdeelingen, yder ruim genoeg zynde, om het grootſte lighaam te ontfangen, en om dezelve d'een boven d'ander te zetten, gelyk dat haare wyze ſcheen geweeſt te hebben. Yder van deze ruimtens mogt ten minſten zes of zeven lighamen houden: wat de laagſte, twede, en derde, verdiepinge aangaat, daar waaren deze afdeelingen van dezelve gedaante, en alle eveneens, behalven die van de twede Vloer, welke tegen over den ingang was. Een afdeelinge was bewaard tot een *Trap-plaats*. Hooger als deze, het gebouw zynde na boven aan den top eenigzins ingetrokken, konde geen plaats gegeven werden, om na die zelfde ordre de afdeelingen te ſchikken, waarom dan de twee opperſte kamers zodanig niet verdeeld waaren, en mogelyk hadden nooit eenige lighamen daar in gelegen. Ten waare alleen dat van den ſtichter aldaar gelegen hadde, wiens beeltenis, op gewonden in een *Begraaf* of Dood-kleed, en in een leggende gedaante, geplaatſt is in een Nis, of eerder venſter, in de gevel van 't gebouw, gelyk dat te zien is van binnen en van buyten. Na by deze beeltenis was het volgende Opſchrift.

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΕΚΤΙϹΑΝ ΕΛΑΒΗΛΕϹ
ΜΑΝΝΑΙΟϹ ϹΟΧΑΕΙϹ ΜΑΛΧΟϹ ΟΥΑΒΑΛΛΑΘΟΥ
ΤΟΥ ΜΑΝΝΑΙΟΥ ΤΟΥ ΕΛΑΒΗΛΟΥ ΑΥΤω ΚΑΙ
ΥΙΟΙϹ ΕΤΟΥϹ Δ Ι Υ ΜΗΝΟϹ ΞΑΝΔΙΚΟΥ.

Het is wat twyffelachtig of voor ΑΥΤω niet eerder zoude geleezen moeten werden ΑΥΤΟΙϹ; of anders moſt'er een faut in het woord hebben geweeſt, en alle deze maar de naam van een Perſoon betekend hebben. Het ander gedenkteeken aan de andere zyde van de weg, is dit zeer gelyk, alleenlyk is den ingang na 't Noorden, 't is allenthalven nog zo zindelyk gemaakt, nog zo wel geſchildert. Dog het ſnywerk is al zo goed, en het vertoond zich in alles al zo aanzienlyk en groots, als het vorige. Behalven dat het in Oudheid het ander wel een geheele Eeuw van 100. Jaaren overtrof, gelyk blykt by den datum van het volgende Opſchrift, dat geplaatſt is boven in een Nis, in de voorgevel,

ge-

gecierd met fraaye bloem- en kroonwerken, ongetwyffeld de plaats van eenige Beelden, en waarschynlyk dat van den Stichter.

ΜΝΗΜЄΙΟΝ ΑΙωΝΙΟΝ ΤЄΡΑϹ ωΚΟΔΟΜΗϹЄΝ ΓΙΧΟϹ ΜΟΚΙΜΟΥ ΤΟΥ ΚΑΙΑΚΙΑΑϹΙϹΟΥ ΤΟΥ ΜΑ......ΟΥ ЄΙϹΤЄ ЄΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΥΙΟΥϹ ΚΑΙ ЄΓΓΟΝΟΥϹ ЄΤΟΥϹ ΔΙΤ ΜΗΝЄΙ ΞΑΝΔΙΚω.

Dit is het Oudste Opschrift dat ik in *Tadmor* ontmoet hebbe, het 314de. Jaar na de dood van *Alexander* de Groot, gaande omtrent 10. Jaaren voor de Geboorte onzes Zaligmaakers. Het andere is tusschen de 20. en 30. Jaaren voor de Regeering van *Hadrianus*, en gevolglyk, eer de *Romeynen* hier voet kregen. En uit deze kostbaare gebouwen, en prachtige *Mausolæa*, mogen wy met reden besluyten, dat het een Magtig en Ryk Volk geweest is, eer dat zy de *Romeynen* onderworpen wierden: en dat zy haar grootheid dezelve niet hebben behoeven dank te weten.

En nu geloof ik, dat ik u moede genoeg gemaakt hebbe, met u de Oude en vermaarde Stad *Tadmor* op en neder te leyden, en u zo schraal een bericht van onze verrichtinge aldaar te geven. Na vier dagen keerden wy weder, niet langs de weg die wy gekomen waaren: maar voortgaande Oostwaarts, tot aan de Rivier *Euphrates*. In onze weg derwaarts, passeerden wy den derden dag door een Dorp, genaamd *Teive*, op een Steen, verkeerd om hoog gezet, in het midden van de Muur van de Mosqueë, ontmoeteden wy het volgende Opschrift.

ΔΙΙ ΜЄΓΙϹΤω ΚЄΡΑΥΝΙω ΥΠЄΡ ϹωΤΗΡΙΑϹ ΤΡΑ: ΑΔΡΙΑΝΟΥ ϹЄΒ...ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΓΑΘΑΝΓЄΛΟϹ ΑΒΙΛΗΝΟϹ ΤΗϹ ΔЄΚΑΠΟΛЄΟϹ ΤΗΝ ΚΑΜΑΡΑΝ ωΚΟΔΟΜΗϹЄΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΙΝΗ.... ЄΞ ΙΔΙωΝ ΑΝЄΘΗΚЄΝ ЄΤΟΥϹ ЄΜΥ ΜΗΝΟϹ ΛωΟΥ.

En onder deze was een andere, in dezelve Tale en Letters, als wy in *Tadmor* gezien hadden. Ik was verbaasd in deze plaats zulken Opschrift te vinden, nog kan ook eeniger wyze gissen, hoe het zelve daar gekomen is: en het melden van *Decapolis*, maakt my nog meer verbystert. Indien ymand de frontieren van *Decapolis* mocht uitstrekken, als eenige zeggen dat ze gedaan hebben, tot *Cælosyria*, en onder deze naam wederom geheel *Syria* begrypen, *Phænicia* alleen uitgezonderd, zo en is het niet van elders gebragt, maar eerst in deze plaats opgerecht. Dog dit zal niet gewettigt werden, by die, die *Decapolis* alleen stellen, geweest te zyn een gedeelte van *Palestyna*. Den inhoud der zake die het begrypt, is alleen een bericht, van de Magnificentie of Grootsheid van dezen *Agathangelus Abilenus*, zoo als hy eygentlyk geweest is; die dit voor de behoudenis van Keyzer *Hadriaan*, op zyn eygen kosten, oprichtede, en toe-eygende aan *Jupiter* den Donderaar, een Koninklyk Banquet-huys (want zo meen ik 't woord ΚΑΜΑΡΑ) (d) en een Bed van Staat, agter ΚΑΙΝΗ is ongetwyfeld een Letter uitgelaaten, en dit zal geweest zyn ΚΑΙΝΗΝ. Den datum 445. komt over een met het Jaar onzes Heeren 123. welk was het 7de. van de Regeering van *Hadriaan*. En de Maand Λωος is onze Augustus.

De volgende dag passeerden wy de Ruïnen van een groot Klooster, 't welk ik gisse van de *Maroniten* geweest te zyn, uit een Inscriptie, die wy ontmoeten op de Capitelen van verscheide Pilaren, welke het midden van een fraaye Kerk ondersteunden, welke ten dezen eynde was.

† ΕΠΙ ΓΕΡΓΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟ. ΤΟΥ ΣΥΝΓΕΝ" ΜΑΡωΝΙΟΥ ΤΟΥ ΧωΡΕΠΙΣΚΟ.

(d) Dit woord vinde ik, beyde in *Tacitus* en *Strabo*, gebruykt voor een soort van Schepen of Boten, lang, naauw, en licht, en bekwaam om 20. of ten meesten 30. Man te voeren, dog wat men met Boten zal doen, in een Inlandsche Stad, zonder Rivier of Meir omtrent dezelve, kan ik my daarom niet verbeelden, voege my daarom eerder by de andere betekening.

Van hier passeerden wy voort, en kwamen dezelve nagt aan de *Euphrates*: en hebbende twee dagen gereist, langs den Oever van die berugte Rivier, kwaamen wy by de Tenten van den Koning der Arabieren, die ons een Guidze of Wegwyzer hadde besteld, voor onze reyze. Wy bleven twee nagten by hem, en in nog twee dagen reyzens kwamen wy behouden te rug tot *Aleppo*, hebbende in 't geheel juyst 18. dagen uytgeweest.

Hier by voegd den Uitgever het volgende bericht.

De Eerwaardige en Geleerden Schryver van dit bericht, kan met geen regt berispt werden, by aldien eenige kleene particulariteiten, van de Historie van deze plaats, zyn geheugen mogten ontvlogen zyn, zynde genoodzaakt geweest te schryven zonder behulp van Boeken, dienstig tot zyn oogmerk, welke in die gewesten niet te bekomen zyn. Wy hebben zedert een naauwkeurige aftekeninge van de edele Ruïnen bezorgd, gemaakt op de plaats zelfs, welke, met eenige verdere aanmerkingen op dezelve, gemeen gemaakt zal werden in de naaste verhandelinge.

De Reyzigers, welker verhaal in die volgende Verhandelinge gevonden werd, zeggen, dat, ter oorzake van zeker ongeneuglyk voorval, hun lust benomen wierd, om die Peuynhoopen naauwkeuriger te bezigtigen, doch dat zy in 't voorby gaan het volgende Opschrift mede naamen.

CЄΠΤΙΜΙΟΝ ΟΥΟΡΟΔΗΝ ΤΟΝ ΚΡΑΤΙCΤΟΝ
ЄΠΙΤΡΟΠΟΝ CЄΒΑCΤΟΥ ΔΟΥΚΗΝΑΡΙΟΝ
ΚΑΙ ΑΡ.. ΑΠΗΤΗΝ ΙΟΥΛΙΟC ΑΥΡΗΛΙΟC CΑΝΜΗC
ΜΑCCΙΑΝΟΥ ΤΟΥ Μ..ΛЄΝΑΙΟΥ ΙΠΠЄΥC
ΡΟΥΜΑωΝ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟCΤΑΤΗΝ
ЄΤΟΥC Η Ο Φ ΜΗΝЄΙ ΞΑΝΔΙΚω.

In 't welke de voornaamste zwarigheyd is, in 't Woord ἀργαπήτην 't welk in 't bericht, reeds in 't licht gegeven, gelezen is ἀργοάπετην 't schynt eenig byzonder Officier, onder de Syriers, te betekenen, gelyk by de Latynen *Ducenarius*. Mogelyk zouden die gene, die in de Oostersche Gewoontens en Taalen ervaren zyn, bekwaam wezen om dit uit te leggen.

Verder merken deze Reyzigers de plaatzing van *Tadmor* wat nader aan, als de eerste, zeggende: „ zo veel „ als wy uit onze Dag-registers, en „ de Weg-rekening, genomen met „ twee goede Compassen, konden „ besluyten, zo is de afgelegenheid „ van *Tadmor* van *Aleppo*, omtrent „ 150. Engelsche mylen, en de „ cours Zuyd-Oost, of liever een „ weinig meer Zuydelyk, aangemerkt „ de afwykinge van 't Compas, 't welk in deze Landstreek ruim een halve streek Westwaarts is.

Doch, alzo deze en dezes gelyken dingen veel aangenaamer zyn, wanneer tot dezelve, door verklaaring, eenig licht toe gebracht werd, zo laat ons ook dat geene 't welk den Uitgever, in de Verhandelinge van de Maanden November en December 1685. tot opbelderinge in dezen medegedeeld heeft, beschouwen.

De Stad *Tadmor*, welker Ruïnen desselfs eenmaal bloeyenden toestand, met zo veel blyken, te kennen geeven; is waarschynelyk dezelve, dewelke *Salomo*, den grooten Koning *Israels* bouwde, in de Woestyne 1 *Kon.* 9: 18. en 2 *Chr.* 8: 4. De gemeyne Latynsche overzettinge, op de naam van *Hieronymus*, heeft, *Condidit Palmyram in Deserto.* En zegd *Josephus* in zyn 8. Boek der Joodsche oudheden, (in 't welk hy handeld van Salomon, en zyn daaden) *Hy*, te weten, *Salomo bouwde een Stad in de Wildernis, en noemdeze Thadamora*; en de *Syriers* noemenze by die naam tot op dezen dag: dog de naam in 't *Grieks* is *Palmyra.* 't Is derhalven een Grieksche naam, en heeft met 't Latyns 't woord *Palma* geen ge-

gemeenschap, maar schynd eer afkomstig van παλμυὸς of παλμυς 't welk *Hespelinis* overzet βασιλεὺς πατὴρ of mogelyk van παλμύτης, 't geen, volgens die zelfden Schryver, onder de *Egyptenaren* een Afgod was. Ook is 't woord geenzints תדמר *Tadmor*; maar תמר *Tamar* of *Tomer*, 't welk in 't Hebreeuws een Palm-boom betekend.

Aangaande 't geen deze plaats is overgekomen, en andere omstandigheden, geduurende de groote beroertens, onder de verscheyden beheerschingen in 't Oosten, daar van spreeken de geschied Boeken niet. Dog 't is wel te gissen, dat zo een aanzienlyke Stad, boven de drie honderd mylen van *Jerusalem* af gelegen, in handen der *Jooden*, overmits zy, onmiddelyk na *Salomo*, in Borgerlyke twist vervielen, en hun magt verdeelden, niet lang gebleven zy. Zo dat 'er niet aan te twyffelen is, of deze Stad is onderworpen geworden aan de *Babylonische* en *Persische* Monarchien, en, na die, aan de *Macedoniers* onder *Alexander*, en de *Seleuciders*. Maar doen de *Romeynen* in deze gewesten voet kregen, en de *Parthen* in 't Oosten haar in hun verder overwinninge schenen te stuyten, wierd deze Stad *Palmyra*, ter oorzaak van desselfs gelegendheid, en een frontier plaats, in 't midden van een groote zandige *Wildernisse*, alwaar geen Heyr-legers, om 't met geweld te dwingen, wel konden bestaan, door de twistende Vorsten aangezogt, gevleyd, en toegelaaten een vrye staat te blyven, om tot een Magazyn van Koopmanschap, ten gerief van beyde de machten, te verstrekken: gelyk uit de woorden van *Appianus* en *Plinius* genoegzaam te besluyten is.

Appianus verteld ons, in 't vyfde Boek der Burgerlyke Oorlogen, dat *M. Antonius* zyn Ruytery zond, om de Stad *Palmyra* te plunderen, alleenig voorwendende dat ze niet genoeg in 't intrest der *Romeynen* waaren, ὅτι Ρωμαίων καὶ Παρθυαίων ὄντες ἔφοροι ἐς ἑκατέρας ἐπιδεξίως εἶχον, en Kooplieden zynde, de *Indiaansche* en *Arabische* Koopwaren, door *Persien*, in 't *Rooms gebied* voerden; hoewel de regte oorzaak hun schatten waaren, om zyne Ruiters te verrykken.

Dog die van *Palmyra*, van den toeleg verwittigt, droegen zorge, om haar voor te komen; en de plundering te ontgaan. Deze onderneming van *Antonius* veroorzaakte een vreemde breuk tusschen de twee Ryken.

De woorden van *Plin.* (lib 5. Nat. Hist.) omtrent honderd Jaaren daar na, getuygen dat deze Stad, doemaals nog 't genot van haare vryheden hadde: zy komen uittermaten wel ter sneede, daarom hebbe ik het de pynewaardig geacht dezelve uit te schryven.

Palmyra Urbs nobils situ, divitiis soli atque aquis amœnis, vasto undique ambitu arenis includit agros, ac velut terris exempta à rerum Naturo; privata sorte inter duo imperia summa Romanorum Parthorumque, & prima in discordiâ semper utrinque cura.

Hier uit blykt niet alleen, dat ze ten tyde van *Vespasianus* een Republyk, of vrye staat, waaren; maar ook is desselfs gelegendheid waarlyk beschreven, zodanig als of het was een *Eyland*, van zeer vrugtbaar Land, met een *Zee* van Dor-zand omringd.

Zulke stukken Lands, zegd *Strabo*, dat in *Libien* zeer veele waaren; en by de *Egyptenaaren Abases* genoemd wierden; en van 't welk mogelyk de naam van 't Volk der *Abassynen* zyn oorspronk heeft.

Door zulke voordeelen van vryheyd, neutraliteit, en Koophandel, by na twee eeuwen lang genooten, is 't niet vreemd, dat ze tot zulk een staat en rykdom, over een komstig met zodanige pragtige gebouwen, gekomen zyn. Dog wanneer de *Romeynen*, onder *Trajanus*, blyken gaven, dat het de magt van de *Parthen*, tegens die van haar geenzins konde ophalen, (*Trajanus Babilon*, en *Ctesiphon*, doenmaals de stoelen van 't Ryk der *Parthen* hebbende ingenomen)

nomen) was *Palmyra* eyndelyk genoodzaakt zich voor de *Romeynen* te verklaaren; gelyk ze deden, zich Keyzer *Adrianus*, ontrent 't Jaar Chriſti 130. wanneer den zelve door *Syrien* in *Egypten* trok, onderwerpende. En dezen grooten Vorſt, met de natuurlyke ſterkte en ſtandplaats dezer Stad zeer ingenomen, heeft ze believen te herbouwen en te vercieren. Waarſchynlyk doen hy dezelve 't voorregt van een Colonia *Juris Italici* (na 't zeggen van *Ulpian*) geſchonken heeft, en de Inwoonders ten bewys van dankbaarheyd gewillig waaren hun zelven *Hadrianapoliten* te noemen. ἐπικληθείσης τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, zegd *Stephanus*. Ook is niet onwaarſchynelyk, dat veele van deze marmere Pilaren, bezonder van de lange Gallery, een gift van dien Keyzer waaren. Om dat geen van de Opſchriften van ouder *Datum* zyn. Ook was 't een gewoonte der *Keyzeren*, de Steden dewelke hun verplicht hadden, met marmere Pilaren, om hun publike gebouwen te vercieren, te begiftigen. Deze waaren alhier niet verre te zoeken, 't naaſt gelegen Gebergte een overvloed van Marmere-ſteenen verſchaffende: dog de groote der *Porphyr-ſteene* Kolommen, is inderdaad merkwaardig, overwegende, hoe ver zulke zwaare Steenen, over Land, tot deze plaats hebben moeten gevoerd werden. Want 't is niet bekend, datze ergens voortgebragt zyn, dan in *Egypten*, tuſſchen *Kairo* en *Siena*, tuſſchen de *Nyl* en *Roode-zee*. Deze Steenen zyn zeer waardig, om haar Couleur en Hartheid, en dat die gegroeid zyn tot blokken, tot allerhande begeerde grootte. *Plinius* zegd in zyn 36. Boek, *quantiſlibet molibus cædendis ſufficiunt Lapidicinæ*. En 't is een zeer groote misvatting, van die geene die meinen, dat dit een gemaakten Steen was.

Van de tyd van *Adrianus*, tot die van *Aurelianus*, omtrent honderd en veertig Jaaren, zag men de Stad bloeyen, en in Rykdom en vermogen zodanig toenemen, dat doen de Keyzer *Valerianus*, door *Sapores*, Koning der *Perſen*, gevangen was genomen, *Odænatus*, een van de Heeren dier plaats, (welkers naam wy in verſcheide van deze Opſchriften vinden) magtig was, (nademaal *Gallienus* zyn plicht beyde aan zyn Vader en Land verſuymde) een magtig Heyr-leger in 't Veld te brengen, en *Meſopotamien* van de *Perſen* te herwinnen, en zo ver als tot derzelver Hoofd-ſtad *Cteſiphon* door te booren. Doende daar mede aan de *Romeynen* zo grooten dienſt, dat *Gallienus* zich verplicht hield, hem een deel in 't Keyzer-ryk te geven: van welke daad, *Trabellius Pollio*, in 't leven van *Gallienus*, deze woorden gebruykt.

Laudatur ejus (*Gallieni*) *optimum factum, qui, Odenatum participato Imperio Auguſtum vocavit; ejuſque monetam, qua Perſas captos traheret, cudi juſſit: quod & Senatus & Urbs & omnis ætas gratanter accepit.*

Dezelve ſpreekt insgelyks in veele plaatzen van dezelve *Odænatus*, met groote agtinge; en zyn dood meldende, zegd hy,

Iratum fuiſſe Deum Reip. credo, qui interfecto Valeriano noluit Odenatum reſervare.

Doch door een vreemde omkering van 't geluk, heeft die eer en agting voor *Odænatus*, de ſchielyke ruïne en ondergang van de Stad veroorzaakt. Want hy, en zyn Zoon *Herodes*, door *Mæonius*, hun Bloedverwand, vermoord, en met den eertytel van *Auguſtus* geſtorven, heeft deſſels Wyf *Zenobia*, als geregtigt door haar Zoon *Waballatus*, doen minder jaarig, gepretendeert 't opper gezag van 't *Ooſten* op zich te nemen, en 't zelve gevoerd tot verwondering: en als *Gallienus* kort daar aan door zyn Soldaten was vermoord, heeft ze insgelyks 't oppergezag over *Egypten* aangevaart, en gevoerd, en dit duurende gehouden, tot de korte Reegering van Keyzer *Claudius Gothicus* toe.

Maar *Aurelianus* tot de Keyzerlyke weerdigheid verheven, wilde de eertytel van *Auguſtus* in deze familie

familie niet dulden, ſchoon hy te vrede was, datze onder hem die van *Vice Cæſaris* zoude behouden, als klaarlyk blykt uit de Latynſche munt van *Aurelianus* aan de eene, en *Waballathus* (welke naam in de Opſchriften dikmaals voorkomt) aan de ander zyde, met deze Letteren V. C. R. IM. OR. 't welk *P. Harduin* zeer vernuftig heeft uitgelegd *Vice Cæſaris Rector Imperii Orientis*, dog zonder tytel van *Cæſar*, of van *Auguſtus*, en met een *Lauwrier* in plaats van een *Diadema*: maar op de *Griekſche* munt, waarſchynlyk geſlagen binnen hun eygen regtsgebied, vind men *Waballathus* en *Zenobia*, beyde met den tytel ϹΕΒΑϹΤΟΙ. Ik heb'er twee van de Latynſche gezien, en zy waaren als reeds beſchreeven is, uitgenomen de punčten.

Dog *Zenobia* met minder dan een deel in 't Keyzer-ryk zich niet vergenoegende, en *Aurelianus* volhardende in het zelve onverdeeld te willen hebben, is tegen haar opgetrokken, en haare Krygs-magten in twee Veldſlagen gebroken hebbende, heeft haar in *Palmyra* belegerd en opgeſloten. De Belegerden, bevindende dat de groote wederſtand dieze booden niet vermogt tegens den gerezolveerden Keyzer, gaven de Stad over; en *Zenobia*, met haar Zoon vluchtende, wierd agtervolgd en gevangen: waar mede *Aurelianus* vergenoegd, verſchoonde de Stad, en, laatende daar een kleyne Krygs-bezetting, is met deze gevangen Vrouw na *Romen* getoogen. De Inwoonders ondertuſſchen, geloovende dat hy nooit zoude wederkeeren, maakten noch een opſtand voor haar zelven (gelyk *Vopiſcus* verhaald) en hebben de bezetting, die hy daar gelaaten had, omgebragt. 't Welk *Aurelianus* verſtaande, niet tegenſtaande hy by deze tyd reeds in *Europa*, met zyn gewoone fierheid, gevallen was, trok ſchielyk te rug, en onderweg een genoegzaame Krygs-magt by een verzameld hebbende, nam de Stad nogmaals in, zonder groote tegenſtand, en verdelgde ze door het zwaard, met een ongewoone wreedheid, (gelyk hy zelfs betuygd in een Brief, die gevonden werd by *Vopiſcus*) en gaf dezelve zyn Soldaten ten beuyt over. En 't is aanmerkenswaardig, dat geen der Griekſche Opſchriften van laater date zyn, als deze verwoeſting der Stad, dewelke over dezelve gekomen is omtrent 't Jaar van *Chriſtus* 272. voor zo veel als men kan beſluyten, na dat dezelve negen of tien Jaaren, niet zonder Glory, de Stoel des Ryks in 't Ooſten geweeſt is.

Hier uit blykt ook de groote nuttigheid van de munt, of Oude penningen, om de geſchiedeniſſen op te helderen; want daar door alleen is uitgevonden, dat'er zodanig een Vorſt, als *Waballathus*, (*Vopiſcus* noemd hem enkel *Ballatus*) geweeſt is; en uit dezelve munt is 't insgelyks openbaar, dat *Odænatus* de eertytel van *Auguſtus* vier Jaar, en *Waballathus* ten minſte zes Jaar gedraagen heeft; en dat het eerſte Jaar van *Aurelianus*, 't vierde van *Waballathus* geweeſt is. En na 't getuygenis van *Pollio* was *Odænatus* voor Keyzer van 't *Ooſten* in 't Jaar Chriſti 263. uitgeroepen, *Gallienus* en *Saturninus* Burgermeeſters zynde; en geſtorven voor *Gallienus*, dog in 't zelfde Jaar, te weten 267. 't welk, volgens de Penningen, 't eerſte van *Waballathus* was. Derhalven is hy *Odænatus* onmiddelyk gevolgd, zynde ongetwyfeld de Oudſte Zoon by *Zenobia*, en niet haar Kindskind, de Zoon van *Herodes*, gelyk zommige Geleerden meynden: want, indien *Zenobia* niet dulden woude dat *Herodes*, Zoon van *Odænatus*, by een voorige Vrouw, zyn Vader in 't bewind volgde, tot nadeel van haare Kinderen, en om die reden zyn Moord toeſtemde (gelyk *Pollio* van *Herodes* en *Mæonius* te kennen geeft) veel min zoude zy den tytel van *Auguſtus* geleden hebben, in de Zoon van *Herodes*; voornamentlyk daar haar eygen Zoon waarſchynlyk ouder was dan deze Zoons Zoon, zo dat het zeer waarſchynlyk is, dat *Herennianus* en *Timolaus*, dewelke *Pollio* onder de XXX. Tyrannen opteld, Jonger

Zoonen van *Zenobia* geweest zyn, aan welke zy, uit een moederlyke zugt, dezelve eertytelen zal vergund hebben.

Maar men moet aanmerken, dat de naam van deze Vorst op de *Griekſche* munt gewoonlyk geschreven staat ΑΤΓ. ЄΡΜΙΑC ΟΥΑΒΑΛΛΑΘΟC ΑΘΗΝΟΥ (gelyk *Triſtan* zegd die op verscheyde *Medalien* gevonden te hebben) doch *Patin* heeft 't laatste woord enkel ΑΘΗ. Ik zou zommige van die curieuze Penningen zeer gaarne zien, inzonderheid, zo ze binnen, of na by *Palmyra* gevonden waaren. Want ik ben genegen te gelooven, dat zyn regte naam was *Æranes Waballathus*, (gelyk een zyn'er voorzaaten geweest is in 't Opschrift p. 338.) niet tegenstaande dat de afgelegen 'er Steden van *Aſien* en *Ionia*, door misvatting, mogelyk *Hermias* geschreven hebben; en 't is waarschynlyk dat ΑΘΗΝ de eerste Letteren mogen zyn van de naam ΟΔΗΝΑΘΟC, 't welk in *Syriſch* met een *Aleph* begind; en de Δ wierd by dat Volk gebruykt in plaats van Θ, gelyk we de Maand *Xanthicus* geschreven zien Ξανδικὸς in veele dezer Opschriften, 't geen twyfelbaar uitgesproken wierd, gelyk D *Blæſum*, of de *Saxiſche* D.

Hoewel nu die Stad op dese tyd door *Aurelianus* zo onbarmhertig gehandeld wierd, is 't nogtans zeker dat hy dezelve niet verbrand, noch desselfs gebouwen verbroken heeft: en hoewel *Zoſimus* by deze gelegenheid gebruykt de woorden τὴν πόλιν κατασκάψας schynd dat nogtans alleen zyn opzicht te hebben op de Wallen, en 't geen tot verweering diende, dewelke hy geslegt heeft; en den eigen Brief des Keyzers, by *Vopiſcus*, toond genoegzaam dat hy de Stad zelve heeft verschoond, en zorg gedraagen, dat den schoonen Tempel van de Zon, door de Soldaten geplunderd, hersteld zoude werden. Evenwel zyn de Inwooners de geleden schade nooit te boven gekomen. En ik vind niet dat deze Stad naderhand in de Geschiedboeken eenige aanmerkelyke rolle vertoond heeft. Nochtans schynd het Latyns Opschrift p. 345. te kennen te geven, dat *Diocletianus* hunne Wallen binnen dertig Jaaren herbouwd had. Omtrent het Jaar *Chriſti* 400. was ze 't hooftkwartier van de *Legio Prima Illyricorum*, en hoewel *Stephanus* het geen beter tytel, als φρέριον, toevoegd, blykt het nogtans de Stoel van den Aarts-bisschop, onder de *Metropolis* van *Damaſcus*, geweest te zyn. Om te zeggen in hoedanigen Eeuw, of door wiens hand, het eyndelyk gantsch omgekeerd, en in de elendige staat, in welke het nu voorkomd, gebracht is, vinden we geen licht in eenige geschiedenis; doch het is waarschynlyk, dat het lang daar na eerst vernield is, in de duystere eeuwe der Wereld, geduurende de Oorlogen der *Saracenen*: en dat het, verbrand en verwoest zynde, nimmermeer herbouwd is, 't welk de oorzaak is, dat de Ruïnen zo volkomen leggen, en zo als zy gelaaten zyn; nochte gebruykt tot eenige andere gebouwen, noch waardig na eenige andere plaats vervoerd te werden, om de groote afgelegenheid van eenige andere Stad daar omtrent.

Nopende de *Geographiſche* gelegenheid van *Palmyra*, Ptolomæus plaatst het in de breedte van *Tripoly* op de Kust van *Syrien*, en vier graden meer Oost-waarts, te weten,

Παλμύρα. οα. ς'. λδ.

en noemd het een Hoofd-Stad van zestien Steden in *Syria Palmyrena*, van welke *Alalis*, *Danaba* en *Evaria*, namaals Bisdommen waaren. *Plinius* plaatst het CCIII. mylen van de naaste Kust van *Syrien*, en CCCXXXVII. van *Seleucien* aan den *Tigris*, na by *Bagdat* (welke getalen 252. en 337. verkeerd gedrukt zyn in de meeste Boeken, en strydig met 't gezag der MSS.) *Joſephus* steld het eene dagreyzens van den *Euphraat*, en zes dagen van *Babel*, dog dit moet genomen werden voor reyzen te Paard, doende omtrent zestig mylen daags; want 't is verder van den *Euphraat*. *Ptolomæus* ge-

gewaagd ook van een *Rivier* omtrent *Palmyra*, dewelke onze Reyzigers niet vernamen, t' en waare de *Goot*, of Kanaal, in welke zy door regenwater overstroomd wierden, daar van het bedde geweest zy: 't welk misschien in de Winter, of als 't veel regend, met een geduurige stroom vloeyd; maar, gelyk de Rivieren van *Aleppo* en *Damascus*, ten dezen dage geen uitloop heeft; maar verminderd door opgaande dampen, en werd door de dorstige aarde dezer Woestynen ingezogen.

De *Æra*, of Tydrekening der der Jaar-getyden by de *Palmyrenen*, in deze Opschriften, is klaarlyk die van *Seleucus*, by de *Arabiers*, na die tyd *Dhilcarnain*, of *Bicornis* genoemd, en by hun tot boven de 900. Jaar na Christus in gebruyk geweest (gelyk blykt uit de aantekeningen van *Albatani*, in deze verhandelingen op nomber 204. gemeen gemaakt) en niet die van de dood van *Alexander*: dit kan uit 't Opschrift p. 342 getoond werden, in 't welk *Alexander Severus* genaamd werd ΘΕΟϹ; dat is na de dood en Vergoding van dien Keyzer, of na 't Jaar des *Heeren* 234. En uit de naam van *Julius*, die, als dit Opschrift daar gesteld wierd, *Præfectus Prætorio* was, (en niemand anders kan geweest zyn, dan *Julius Philippus Arabs*, die de *Palmyrenen* voor hun Lands-man konnen hebben aangezien) volgd, dat het in 't laatste Jaar van *Gordiaan*, *anno Christi* 242. of 243. geweest is: en dat de Keyzer door verraad van dezen *Philippus*, die hem in 't Ryk volgde, kort daar na vermoord is: en dit verraad naderhand ontdekt zynde, is 't niet vreemd, dat zyn naam in deze Opschriften voorbedachtelyk is uitgeschrapt. De datum daar van, 554. wyst aan 't begin van dese rekening, 311. of 312. Jaaren voor *Christus*, dewelke over een komt met de *Æra* van *Seleucus*, welke op gelyke wyze mede by andere Steden in 't Oosten wierd waargenomen.

Ik zal my niet inlaaten, om over deze Opschriften myn oordeel te geven, maar dit aan anderen, die in dat stuk van Geleerdheid meer ervarenheid hebben, overgeeven: alleenlyk zal ik eenige weynige aanmerkingen maaken, zodaanig als my te binnen kwamen, ter wylze door myn handen gingen.

I. Dat de oudste dezer Opschriften, voor 't Jaar 500. gedateerd, nergens *Romeynsche Voornaamen* gebruyken, 't geen nogtans in de volgende zeer gemeen is, byzonder *Julius*, *Aurelius*, en *Septimius*, by dit Volk uitgekipt, uit agting voor de Keyzers, die deze Naamen voerden: en gevolglyk dat *Septimius Odænatus* ('t Opschrift van wiens Graf wy hebben p. 338.) waarschynlyk is dezelfde, die namaals *Augustus* genaamd wierd. Die naam onder de Regeering van *Septimius Severus*, onder wien, of zyn Zoon *Caracalla*, deze *Odænatus* zekerlyk is gebooren, in gebruyk komende. En dat dit gedenkteken by hem opgerecht is, toen hy nog een gemeen Man was; maar daar na tot Keyzerlyke weerdigheid gestegen, was 't noodzaakelyk dat 't Opschrift op deze Grafstede, 't geen misschien 't eenigste gantsch van marmer was, veranderd wierd: by welke gelegentheid deze steen in de Stad te rug mag gevoerd zyn, en, na de verwoesting daar van, by geval opgerecht, over de kleyne weg, waarze nu gevonden werd.

II. Pag. 342. ΚΑΤΕΛΘΟΝΤΕϹ ΕΙϹ ΟΛΟΓΕϹΙΑΔΑ ΕΝΠΟΡΟΙΑΝ ΕϹΤΗϹΑΝ: *Descendentes Vologesiada commercium stabiliverunt Anno* 558. *sive Anno Christi* 247. Waar uit blykt, dat dit Volk in hun Koophandel, door de Oorlogen tusschen de *Romeynen* en *Persen*, onder *Gordiaan*, gestoord, nu een Gezantschap afvaardigden na 't Hof van *Sapores* Koning der Persen, om dezelve wederom te herstellen; 't welk ook na hun begeerte gelukte. *Vologesias* was een Stad, gebouwd door *Vologeses* Koning der *Parthen*, in de tyd van *Nero*, aan den *Euphraat*, beneden Babylon: *Ptolomæus* noemd ze οὐολγεσιὰς, *Stephanus* Βολογέσιας; *Ammianus*; *Vologessia*; en *Plinius lib.* 6. *Vologesoeirta*.

III. Pag. 342. ΚΑΙ ΟΥΚΟΝΙϹΩΝΑ ΦЄΙΔΗϹΑΝΤΑ ΧΡΗΜΑΤΩΝ: ik laat de Geleerden oordeelen, of men deze plaats niet zoude verbeteren, met dezelve daar te lezen ΟΥΚ ΑΦЄΙΔΗϹΑΝΤΑ &c. mitsgaders of insgelyks in 't zelfde Opschrift ΔΙϹΜΑΛΧΟΥ niet is in plaats van ΜΑΛΧΟΥ ΤΟΥ ΜΑΛΧΟΥ, 't geen de schrandere gissing is van den taalkundigen M^r. *William Baocter*.

IV. Pag. 343. *Septimium Vorodem Procuratorem Ducenarium Augusti &c.* ΑΡΘΑΠЄΤΗΝ dit woord, indien 't *Grieksch* is, is kwalyk geschreven; en ik heb in een Kopy gezien, dat de O zeer kleyn was, gelyk ik geloof dat het ook op de Steen is, 't welk mogelyk de oorzaak is, dat ze in 't uitschryven, in de voorige reys, is uitgelaaten. Van welke een kleen uittrekzel gevonden werd p. 350. Zo dat waarschynlyk deze 't overblyfzel is van een andere letter, die by na uitgesleten is. Ik gisse dat het ΑΡΤΑΓΕΤΗΝ geweest, Π voor r genomen, en dat deze *Septimius Præfectus Annonæ* geweest is, wiens Ampt was zorg te draagen, dat de Stad van brood genoegzaam voorzien wierd; een bediening ten hoogste noodzaakelyk in een plaats, dewelke 't Koorn van buyten krygen moest. Deze zelve *Septimius*, in 't Opschrift p. 344. word C . . ЄΟΔΟΤΗΝ ΤΗϹ ΜΗΤΡΟΚΟΛΩΝЄΙΑϹ, lees ΚΡЄΟΔΟΤΗΝ, geheeten, 't welk schynd te betekenen, dat hy wegens des Keyzers weldadigheid aan 't Volk vlees uitdeelde. Deze Opschriften zyn gedateerd in *April* in het Jaar des *Heeren* 267. niet lang voor de dood van *Odænatus*, hier ϹЄΒΑϹΤΟϹ genoemd; en 't is niet onwaarschynlyk, dat hy die gewoonte heeft ingevoerd, van, op kosten van 't gemeen, 't Volk op zekere dagen rykelyk Vlees uit te deelen, om haar de overheersching van haar medeburger gemaklyker te doen verdraagen. 't Is zeker dat *Aurelianus* die gewoonte, van vleesch te geven, te *Romen* aldereerst heeft ingevoerd: de woorden van *Vopiscus* zyn, *Idem Aurelianus & Porcinam Carnem Populo Romano distribuit, quæ hodieque dividitur*; welke gewoonte duurde tot op de tyd van *Constantyn*, toen (volgens *Zosimus*) eenen *Luciaan*, in die bediening van Zwyns vleesch te *Romen* uit te deelen, by 't Volk gezag genoeg kreeg, om *Maxentius* tot Keyzer op te werpen; en *Salmasius* verzekerd ons, dat het tot de tyden van *Heraclius* geduurd heeft: 't moet derhalven niet vreemd schynen, indien ik onderstel dat *Aurelianus* deze gewoonte te *Palmyra* gevonden, en wederkeerende ook tot Romen ingevoerd heeft.

Ik ben genegen te gelooven, dat niet alleen deze twee Opschriften p. 343. en de eerste p. 344. maar ook het laatste p. 344. ter eer van dezelve *Septimius Vorodes* waaren, die een groot gunsteling van *Odænatus* schynd geweest te zyn, en ongetwyffeld onder de *Romeynen* daarom in hoogachting, welke ik meyn, dat al de gedenktekens van *Zenobia* en *Waballathus* zal hebben uitgeschrapt, in diervoegen, dat niet een is te leezen, onder die alle die geduurende hun zes-jaarige regeering waaren opgericht. De naam *Vorodes* schynd met *Orodes* dezelve te zyn, hoedanig ook geweest is een Koning der *Parthen*, die *Crassus* versloeg: en de *Persen* hebbende, omtrent veertig Jaaren te vooren, de Stam der *Arsacides* verdelgd, is 't niet onwaarschynlyk, dat de overige van dat Koninglyk geslacht om bystand na *Palmyra* gevlucht zyn, en dezen *Vorodes* daar van een geweest mag zyn.

V. In twee andere *Kopyen* van deze Opschriften, de eerste van p. 343. Σεπτίμιον Ἀιεράνω Ὀδαινάθε, en niet Ὀδαινόθε, gelyk in de eerste *Kopy*, en mogelyk moest het veel eer wezen Ὀδαίναθον, zynde 't Opschrift onder een Beeld van dezelve *Odænatus*, die hier zo wel, als op zyn Graf-stede, *Illustrissimus Patricius* genaamd werd: doch zonder datum.

VI. ΥΠΟ ΙΑΡΙΒΩΛΟΥ ΘЄΟΥ pag. 342. en 346. 't is zonder twyffel dat deze *Deus Jaribolus* dezelve is, van welke *Gruter* (pag. 86.) en *Spon*, in de eerste zyner Opschriften, leest ΑΓΛΙΒΩΛΩ. Uit de afbeelding van dezen Afgod, by *Spon*, blykt, dat dezen God afgebeeld

beeld was met de *Maan* op zyn schouder, en by gevolg *Deus Lunus* was, aangebeden by de *Syriers*: wiens naam in de Taal van dat Land niet beter kan werden uitgedrukt, dan door *Jareh-bôl*, ירח בועל *Dominus Lunus*. 't Geen my aanleyding geeft te denken, dat *Gruter*, by misvatting dat ΑΓΑΙΒωΛω, voor ΑΓΑΙΒωΛω genomen heeft, de I in 't begin, en 't laatste deel van de ronde trek van de P uitgesleeten zynde, zo dat het na Γ zweemde. Ik heb zorg gedragen dat de Steen met voordacht bezichtigd is, om de nette gedaante der *Syrische*, of *Palmyreensche*, Karacters daar op, te verkrygen (in welke tusschen *Spon* en *Gruter* een verschil is, dat niet te zamen te brengen is) Door behulp van deze, vergeleken met twee andere te *Palmyra* opgenomen, die ik by my heb, zynde by na meest van dezelve dagtekening, hoope ik dat wy de eene tyd of d'andere 't *Palmyreensche* Alphabet zullen uitvinden. Doch 't waar te wenschen geweest, dat onze Reyzigers die met meerder naauwkeurigheid hadden uitgeschreeven, en 'er meer hadden mede genomen.

't Is in 't voor by gaan aanmerkelyk, dat de Persoon, aan wien dit gedenkteken is opgedraagen, by *Gruter* en *Spon*, de naam draagd Α. ΑΥΡ. ΗΛΙΟΔωΡΟϹ, en dat men dezelve naam vind in een verminkt Opschrift, 't geen M^r. *Halifax*, in deszelfs Brief aan D^r. *Bernard*, als al te onvolkomen, oversllaat. 't Stond aan de rechterhand van den ingang des kleyne Tempels, beschreeven p. 346 en 347. en was dus ΑΟΤΚΙΟΤ ΑΤΡΗ (ΛΙ) ΟΤ - - - - ΗΛΙΟΔωΡΟΤ ΤΟΤ en na 't open van drie regels, in welke alles was uitgesleeten, behalven eene eenige O, volgde (ΤЄΙ) ΜΗϹ ΧΑΡΙΝ - - - ΜΗΝΟϹ (ΑΠ) ЄΛΑΑΙ (ΟΤ) en dat onvolkomene p. 99. schynt opzicht te hebben op dezelfde naam.

VII. Pag. 347. ΜΑΛЄΝΤΟΝ ΚΑΙ ΑΓΡΙΠΠΑΝ, lees ΜΑΛΗΝΤΟΝ ΚΑΙ ΑΓΡΙΠΠΑΝ, zynde geschreven ΜΑΛΗΝΤΟΝ met een H, die ik in de twee andere afschriften gezien heb, waar doorde zin is opgehelderd.

VIII. Pag. 349. ΑΓΑΘΑΝΓЄΛΟϹ ΑΒΙΛΗΝΟϹ ΔЄΚΑΠΟΛЄΟϹ, *Agathangelus Abilenus Decapolitanus*, *Patronymice*. Daar waaren in dat gewest twee Steden bekend by de naam van *Abila*; om welke te onderscheyden de eene genoemd wierd *Abila Lysaniæ*, na den naam van den Viervorst, zie *Luc.* 3: 1. en is by *Ptolomæus* (in dessels *Cœlosyria*) geplaatst omtrent half wegen tusschen *Damascus*, en *Heliopolis*: 't ander in *Judæa*, geheeten *Abila ad Jordanem*, door *Josephus* in veele plaatzen beschreven, als tegen over *Jericho*, na de *Doode Zee* gelegen. *Decapolis* was zo genaamd wegens tien Steden, opgeteld by *Plinius* (lib. 5: 17.) en met die reekend hy onder anderen, de *Tetrarchie* van *Abila*, in dezelfde *Decapolis*: 't geen toond dat *Abila Decapolis*, en *Abila Lysaniæ* dezelfde plaats is. En schoon men niet ontkennen kan, dat eenige van de tien Steden by *Plinius*, van dat, 't geen by de Jordaan was, niet ver afgelegen waaren, zo blykt nogtans nergens, dat dit ander den tytel van een *Tetrarchie* gevoerd heeft. Hier moet men agt geven, dat 't geene Plinius noemd *Decapolis*, by *Ptolomæus Cœlosyria* genoemd word, en dat *Cœlosyria* by *Plinius* is dat gedeelte van *Syrien* omtrent *Aleppo*, voormaals *Chalcidene*, *Cyrrhistice* &c. geheeten.

Hoe deze Stad van *Teibe* van ouds genaamd is, kan men zo licht niet gissen: doch indien men zich op de getalen van *Ptolomæus* mag verlaaten, is het na by een plaats gelegen, die hy *Oriza* noemd; en mogelyk mag *Adada* ons *Soukney* wezen, en zyn *Rhæsapha*, 't geen nu de naam heeft van *Arsoffa*.

Men moet vast stellen, dat 't oude *Aleppo*, van ouds de Stad van *Berrhæa* geweest is: daar ontbreeken geen getuygenissen der oudheid om dat te te bewyzen. Dit vast gesteld zynde, meyn ik zonder bekommering te mogen besluyten, dat *Andrene* (in de Philosophische verhandeligen van de Maanden November en December 1695. gemeld pag. 131. en 139.) de Peuynhoopen zyn van de Stad *Androna*: en *Esfrea* (aldaar gemeld

pag. 141.) die van *Seriane*, beyde vermeld in de Reys beschryving van Antonius, in de reize na *Dolica Seriane*. Maar dit gantsche Landschap werd by *Ptolomæus* een halve graad meer Zuyd-waards geplaatst, dan 't behoord, die *Berrhæa*, in de breedte steld op 36. graaden. Want de middaghoogte van de Tropicale Zon tot *Aleppo*, is daar maar gevonden op 77. graden, van waar de breedte is 36. graden 30. minuten. Gelyk het in 't Jaar 1680. door drie verscheyde kwadranten, in tegenwoordigheid van een zeer naauwkeurig Edelman, aan wien ik voor de bekentmaaking verplicht ben, wierd opgemerkt.

Door die zelfde aanmerking van de breedte van *Aleppo*, is een veel grooter misslag verbeterd in de *Rudolfynse* Tafelen van *Kepler*, die meynd dat *Aleppo* het oude *Antiochia ad Taurum* geweest is, en plaatst het by gevolg op 37. graden 20. minuten. In 't welk hy door *Bullialdus*, en anderen, gevolgd werd, en verscheyde Kaarten hebben ook deze fout nagevolgd Doch een veel grooter nut ryst hier uit, dat wy daar by verzekerd werden dat de Stad van *Aracta*, alwaar *Albatani* de aanmerkingen gemaakt heeft, die wy in N°. 204. gemeen gemaakt hebben, zonder twyfel dezelve is, die nu *Racca* genoemd werd, en aan den *Euphraat* gelegen is (van welke Stad een berigt te zien is, in de Reyze van *Rauwolf*) het welk niet veel mylen beneden de plaats was, daar onze Reyzigers eerst op de Rivier aankwamen: en zo *Aracca*, in de Taal van dat Land (gelyk gezegd is in die zelfde verhandelinge pag. 148.) op overwinning ziet, was dit van ouds ongetwyffeld de Stad *Nicophorion*, gebouwd door *Alexander de Groot*; met dewelke de gelegenheid net over een komt. De breedte daar van was by gemelde *Albatani* met groote omzichtigheid genomen, omtrent acht honderd Jaar geleden; derhalven raade ik allen, die in zulke zaaken nauwkeurig zyn, hunne pogingen aan te wenden, om eenige goede observatien, op de plaats genomen, te bekomen, om de hoogte van de *Pole* aldaar te bepaalen, en daar door te beslissen 't verschil, of, na de onderstelling van eenige hedendaagsche Geleerden, na zulken langen verloop van tyd, in de *As* van de aardkloot, eenige verandering is gekomen. En, indien een nauwkeurig Reyziger of Koopman, aldaar woonende, de goedheid had, om de *Phases*, of de *Eclipsen* in de *Maan* te *Bagdat*, *Aleppo*, en *Alexandrien*, met behoorlyke opmerking waar te nemen, om daar door hun lengtens te bepaalen, zy zouden de Sterre-kunde geen grooter dienst konnen doen: want in en omtrent deze plaatzen konden gemaakt werden de observatien, door welke de bewegingen van de *Zon* en *Maan* bepaald werden, en dan kond ik zeggen, in hoedanige proportie de beweging der *Maan* verhaast, want dat die verhaast meyn ik te konnen bewyzen, en zal (zo God wil) dat de een of de ander tyd aan 't gemeen doen blyken.

Daar is niet te twyffelen, of de Heer *E. Halley* zal met dit geleerd bericht van de oude toestand der Stad *Palmyra*, mitsgaders eenige korte aanmerkingen over de Opschriften, aldaar gevonden, de geletterde weereld zeer veel vermaak gegeven hebben, en ik geloof dat onder dezelve die geene, die 't Engelsch niet verstaan, 't my geen ondank zullen weten, dat ik my noch de kosten, noch de moeyte heb onttrokken, van 't hier in te voegen. Hoopende, dat die geene die 't Engelsch kundig zyn, het niet kwalyk zullen duyden, indien hier of daar in de Overzetting yts mocht gewenscht werden anders gesteld te zyn, alzo meer moeyte genomen is, om het wel te maaken, als men gelooven zoude; zynde het tot zo een Overzetting niet genoeg, dat ymand enkelyk het Engelsch verstaa, maar daar toe mede eenige oeffening in de Oudheden vereyscht werdende, welke wetenschappen wy beyde te gelyk alhier niet wel hebben konnen aantreffen, en ons daarom beholpen, zo als wy konden.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

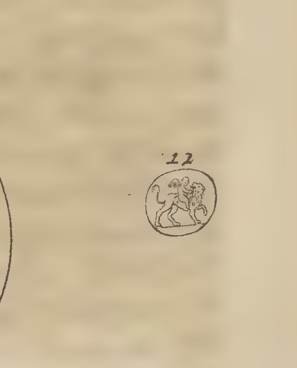
11

12

12

LXIX. HOOFDSTUK.

Beschryving van eenige Medalien en Steenen, tot Aleppo bekomen. Dracht der Vrouwen enz.

Bekoming van eenige Medalien en Steenen.

Vermits ik my hier tot *Aleppo* vry wat lang ophield, had ik gelegenheid, om eenige Medalien te bekomen, die daar dikwils, door d'Arabiers en Turken, werden geveyld, welke dezelve, omtrent de vervallene plaatzen, en onder de Peuynhoopen, en Ruïnen, gaan opzoeken, om ze aan de *Franken* te verkoopen. Ik bekwam 'er een goed getal, maar heb 'er, te Venetien zynde, weder veele van verhandeld, waar onder ook eenige der voornaamste waaren. Niet te min heb ik 'er my zodaanig niet van ontbloot, of ik zoud 'er noch al ettelyke van te berde konnen brengen, onder dewelke ik weerdig oordeel eenige melding te doen van de navolgende, verbeeld op N°. 188. zynde deze van de Geleerden des waardiger geoordeeld, om dat ze zeer raar zyn: hoewel eenige zo raar niet zyn, of daar werden 'er elders noch van gevonden, en de Beschryvers van oude munten vertoonen 'er deze of geene van. 't Welk voor zo verre in dezen geen ongeluk is, om dat, gelyk het zelden gebeurd, of yts van de Letters, of van de Beeltenissen der Penningen, is, of afgesleten, of door ouderdom verteerd, en deze juist niet alle haar volkomen Munt-beelden, en Letters, vertoonen, daar door 't gebrek der zelver heeft konnen vervuld en hersteld werden.

Doch, alzo het minder genoegen geeft, dezelve zo maar enkelyk afgeschetst te zien, indien men onkundig is, wat dezelve hebben willen beduiden, met de *Reverzen*, en der zelver zinnebeelden, zal ik 't oordeel der Geleerden, en kundige in die zaaken, hier by voegen. Zy meinen dan, dat aldaar op de *Eerste* Penning, die van Zilver, en by na zo groot is, als dezelve alhier vertoond werd, is ter eerster zyde verbeeld, het hoofd van de Godin *Diana*, met een boog op haar schouder. Aan de achter zyde staat *Apollo*, rustende tegens yts, dat van onderen na een driestal gelykt, en in zyne hand een Dadel-tak vast houdende, welkers Boom aan deze verzierde Godheid gezegd wierd eygen te zyn. Met deze legende ΜΑΓΝΗΤΩΝ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ, 't welk te kennen geeft, dat die van Magnesia, toen Pausanias, de Zoon van Pausanias, haar opperste Gebieder was, dit stuk hebben doen slaan. Men vind in de Oude Historien, dat in deze Land-streek *Diana* byzonder is gevierd geworden, en niemand is onbekend, dat *Apollo*, voor haar Broeder gehouden is, dien de Magnesiers hier dan, met zyne Suster, hebben willen eeren, op een en dezelve Penning.

De *Tweede* Zilvere Penning, een weinig kleynder als de eerste, heeft aan de eerste zyde een Vrouwenhoofd, en op de andere zyde vertoond zich een Paard, en tusschen desselfs voeten een kruik, met het Opschrift ΚΥΜΑΙΩΝ, en onder het Paard ΣΕΥΘΗΣ; te kennen gevende, dat de Inwoonders van Cyme, in Æolien, dezen Penning hebben doen slaan, wanneer eenen *Seuthes* haar Stadsvoogd was.

Op de eerste zyde van de *Derde* Penning, die van Koper is, en noch wat kleender, vertoond zich de Ægis, of het Kopere Borstbeeld van Minerva, met het Hoofd van Gorgo in 't midden, zynde van buyten met slangen omhangen. Op de andere zyde gaat de Victorie, of Overwinning, met een Palm-tak, met het bygevoegde woord ΑΜΙΣΟΥ, waar uit blykt, dat dien Penning, door die van Amisus, een zeer vermaarde Stad in Pontus, is gemunt.

De

De *Vierde* kleynder Zilvere Penning vertoond aan d'eerste zyde, zonder eenig omschrift, de Beeltenis van een Koning der Parthers, genaamd *Arsaces*, als op het revers te leezen is. Men ziet hem alhier met een langen baard, volgens de wyze van dat Land in die tyden, op zyn Hoofd hebbende een Koninglyke Muts, met veele paarlen, en schitterende vlammen, vercierd. Op de andere zyde van deze Penning zit een Beeldeken, op een stoel, yts in de hand houdende, in maniere als een boog die afgeschooten is, met dit opschrift

ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ. ΑΡΣΑΚΟΥ.
ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ. ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ.

Arsaces voerd alhier de roemruchtige tytels van een groot Koning, en, die een God tot Vader gehad heeft, en een verwinnaar was. Men geloofd, dat deze *Arsaces*, (welke naam meest alle de Parthische Koningen, by haare eygene, naderhand gevoegd hebben) geweest is de Zoon van *Arsaces* de eerste, stichter van dit magtig Ryk, en die de naam van Koning der Koningen op zyne munten draagd, te meer, dewyl deze, die alhier vertoond werd, op zynen Penning aan zyn Vader een Godlyke eertytel geeft, met zich Zoon van een God te noemen, 't welk op geen andere *Arsaces* beter kan toegepast werden, als op de eerste, zo men zyne daaden, en de Superstitie, en vleyery, der Oostersche Volkeren in agt neemd.

De *Vyfde* Penning is van Koper, en van de gemeenste grootte, en draagd op de eerste zyde 't Hoofd van den Keyzer *Titus*, met dit omschrift, ΚΑΙΣΑΡ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ. ΑΥΤΟ... en op de andere zyde een Laurier-krans, met de Letters ΦΛΑΟΥΙ. ΝΕΑΠΟΛΙ. ΣΑΜΑΡΕ... ΑΙ. waar mede die van *Neapolis*, in *Samaria*, eertyds met de naamen van *Sichen*, en *Mamortha*, bekend, die dezen Penning hebben doen slaan, de Familie van Vespasianus hebben willen vleyen, over haare overwinningen in Judæa. Gelyk dan deze Stad zich ook, ter zelver opzichte, de eernaam van *Flavia* geeft. De Letter, die voor de laatste AI niet wel kan gelezen werden, zoude men konnen denken, dat de form van een Latynsche L gehad kan hebben, welke de Grieken gewoon waaren voor haar Jaar getyden te stellen, zulks dat, door deze laatste Letteren, zoude te verstaan gegeven werden, het elfde Jaar na de verwoesting van Jerusalem, 't welk met het laatste van het leven en de Regeering van Titus over een komt.

De *Sesde*, een Kopere penning, mede van de gemeene grootte, draagd op de eene zyde het Hoofd van *Trajanus*, die hier, onder zyne eertytels, die van Overwinnaar der Duytschers, en Daciers, draagd, in deze woorden ΑΥΤΟΚΡ. ΝΕΡ. ΤΡΑΙΑΝΟϹ ΑΡΙϹΤ. ΚΑΙϹ. ϹЄΒ. ΓΕΡ. ΔΑΚ. Het achterstuk verbeeld een getoornd Vrouwen-hoofd, met deze Letteren onder de kin ΙΟΥ. welke laatste niet wel zyn uit te leggen. In 't omschrift leest men ΙΟΥΛΙЄΩΝ. ΤΩΝ. ΚΑΙ. ΛΑΩΔΙΚЄΩΝ. ΒΖΡ. Deze Penning is geslagen, door de Stad *Laodicea*, in Syria, gelegen aan de Zee, tot onderscheid van een andere Stad, aldus bygenaamd, in dezelfde Provintie, gelegen aan den Berg Libanus, die dezelfde naam voerde. De Grieksche Letters ΒΣΡ. geven te kennen, dat deze Penning geslagen is, door die van *Laodicea*, in het 162. Jaar van haare byzondere tydrekening, die zyn begin genomen had in het 706. Jaar, na de bouwing van Romen, en 48. Jaar voor de geboorte Christi; komende het voorschreven Jaar van de Laodicensers net over een met het zeventiende van de Regeering van den Keyzer Trajanus, gelyk zulks de Penning-kundige, die in de Tydrekening niet onervaren zyn, genoeg bekend is.

Het *Zevende*, zeer kleyne, Zilvere Penningsken vertoond het Hoofd van *Marcus Aurelius*, met dit Opschrift ΑΥΤ. Κ. Μ. ΑΥΡΗΛΙΟϹ. ΑΝΤΩΝΙΝΟϹ. ϹЄ. het rug-stuk verbeeld de Keyzerin Faustina de Jonge, onder de gedaante van de Godin Venus, houdende in de eene hand een Spies, en in de andere, of een Ap-

Appel, of een Offer-napje. Het is geslagen, door d'eene of d'andre onbekende Griekſche Stad, ter gedachtenis van een Overwinning, bevochten door den Keyzer M. Aurelius, als blykt uit het omſchrift ΥΠΕΡ. ΝΙΚΗϹ. ΡΩΜЄΩΝ.

De *Achtſte* (van gemeene grootte) Kopere Penning vertoond, op de eene zyde, het Hoofd van den Keyzer *Caracalla*, met het omſchrift ΑΤΤ. Κ. Μ. Α. ΑΝΤΩΝΙΝΟϹ, en aan de andere zyde, vind men de Opſchrift ΓΑΒΑΛЄΩΝ. Deze Penning is door de Inwoonders van *Gabala*, een Stad in *Syrien*, niet verre van Laodicea, aan de Zee gelegen, geſlagen, ter gedachtenis van d'eene of d'andere Overwinning, die *Caracalla* op zyne Vyanden bevochten had, gelyk zulks, uit het afdrukzel van 't revers, klaarlyk genoeg is af te neemen.

De *Negende*, mede van gemeene grootte, verbeeld, op Koper, 't Hoofd van *Gordianus* de derde, en heeft het omſchrift ΑΥΤΟΚ. Μ. ΑΝΤ. ΓΟΡΔΙΑΝΟϹ; op de andere zyde ſtaat ΜΗΤΡΟΠ. ΚΟΛ. ΚΑΡΡΗΝΩΝ. Onder de Steden, die de Perſiaanſche Koning, het Roomſche Ryk, in Meſopotamien, hadde afgenomen, was ook Carrha, eertyds befaamd door de nederlaag van Craſſus. Dezelve, door Keyzer Gordianus herwonnen zynde, hebben de bewoonders, t' zyner eere, en tot erkentenis haarer verloſſing, dezen Penning doen ſlaan; welkers achterſtuk een betoornd Vrouwenhoofd verbeeld, met een Pilaartje, waar op des voorgenoemden Keyzers Beeltenis ſtaat; met Schild en Spies gewaapend.

Eyndelyk vertoond de *Thiende*, mede op gemeene grootte, in Koper, nochmaals het Hoofd van Gordianus de III. met de woorden ΑΥΤΟΚ. Μ. ΑΝΤ. ΓΟΡΔΙΑΝΟϹ. ϹЄΒ. en op de andere zyde ...... ΛΟ. ΝЄϹΙΒΙ. De Stad *Neſibis*, die dezen Penning, ter eeren van den Keyzer Gordianus, heeft doen munten, en alhier, door een Vrouwen-hoofd, met toorns verçierd, en met den Ram daar boven; hebbende voor zich een Sterre, met acht ſtraalen uitſchitterende, verbeeld werd; is gelegen geweeſt in Meſopotamien. Hier omtrent heeft de Roomſche Keyzer Gordianus, tegen de Perſiaanen, onder der zelver Koning Sapor, den Oorlog gevoerd, en dezelve t' eenemaal verſlaagen. Op de revers werden de Letters .... ΛΟ ΝЄϹΙΒΙ klaar gezien; maar de Geleerden merken aan, dat 'er van achter het getoornde Vrouwen-hoofd eenige andere Letters hebben moeten opgaan, en wel voor al, dat de ΛΟ. moeten genomen werden, voor de tweede Lettergreep, van een woord ΚΟΛΟΝΙΑ, en zy herſtellen dit omſchrift, uit dezelfde woordbuiging, die wegens 't herwinnen van *Neſibis*, op andere Penningen gevonden werd, en lezen ϹЄΠ. ΚΟΛΟ. ΝЄϹΙΒΙ. Σεπτιμίας Κολωνίας Νέσιβι. De Sterre, welke zich alhier laat zien, werd zeer veel gevonden, op de Penningen der Steden van *Syrien*, als dichtſt gelegen na de opgaande Zon, 't welk meeſt door deze form van een Sterre aldaar betekend wierd. De Ram, die alhier, boven 't Hoofd van t' getoornd Vrouwen-beeld, gezien werd, werd meermaalen op de Penningen van *Neſibis* gevonden, als mede dikwils op die van Antiochien: en verbeeldde, zo men oordeeld, dat die Steden haar Jaargetyde begonnen hebben, wanneer de Zon in den Ram was.

Behalven de gemelde Medalien, bekwam ik 'er noch verſcheydene Steentjes, zeer fraay geſneeden, en onder dezelve twee, die ik waardig geoordeeld heb alhier, onder N°. 11. en 12. te laaten afſchetzen. Zy zyn noch kleender, als de alderkleenſte tekening alhier aanwyſt, welke ik hier nevens in 't groot heb willen vertoonen, om dezelve klaarder voor des Leezers oog te brengen. Wat de betekenis van dezelve aangaat, daar over heb ik, om dat ze my niet klaar was, 't gevoelen der Geleerden willen inneemen; en zie hier, wat een van de voornaamſte der zelven daar van geoordeeld heeft. Hy zegd dan, *De Letters welke op dit Steentjen* ('t welk met N°. 11. geteekend is) *ſtaan*, *komen in*

in haar begin, wat over een, met het woord Cabe, *'t welk gevonden werd op eenige Peningen van Æmilius Lepidus III. Vir, in het Latyn genomen, en waar door by eenigen verstaan werd een Stad in Africa; daar nogtans ook een Stad van die zelve naam genoeg getoond werd, geweest te zyn in Hispania Bætica. Maar, overmits de laatste volkomen Grieks is, zo schynd ook het voorgaande te moeten voor Grieks aangezien werden* Cabϵian. *Welke Letters dan, een onbekend woord uitmaakende, omcingelen aan de eene zyde twee Cupidoos, hebbende haare Hoofden sterk tegens elkander aangezet, en als dringende om de plaats, gelyk in zeekere worstelingen plag te geschieden. Men vind ook een Steentje, waar op staan twee leerlingen in het worstelen, de handen voor uit werpende, den Meester daar bystaande, op dezelve plaats, daar hier een Beeldtje staat, en als lettende op haar gebeerden. Dit doen zy voor een Pedestaal, waar op is een gehelmd Hoofdje, als van Mars, niet anders, als of zy ter eere van dat Beeldtje vogten, gelyk aldus de Jonge lieden van Lacedæmon deeden, voor 't Autaar van Diana Orthia. Maar nogtans de handen omlaag houdende, schynen zy veel eer niets strydigs te denken, maar, wel accordeerende, yts te draagen, en te brengen tot Offerhande, en vereering, aan 't gezeyde Beeltdje, zonder dat men geheel kan bezeffen, waar dit zal moeten heen gebragt werden: hebbende Abr. Gorlæus ook zulk een Steentje gehad, waar in een gevegt van twee Cupidoos schynd vertoond te werden, in zyn tweede deel Num. 42.*

Wat nu het Steentje, met N°. 12. getekend, aangaat, *Dit Steentje heeft een inval van d'een of andere konstenaar, om diergelyken Cupido te zetten op een groot Dier ('t zy dat het is een Leeuw, of een Tyger, even alzo zyn hals omkeerende, als by Gorlæus in 't tweede deel Num. 211.) tot betuyging van desselfs kragt, waar mede hy zo grouwelyke Dieren dwingen en temmen kan, gelyk by denzelve Gorlæus, in 't zelve stuk Num. 586. insgelyks te zien is een Cupido, zittende op een Zee-gedrogt, en by andere meer diergelyke gevonden werden,* die alle willen zeggen, dat de liefde alles dwingd, en niets zo sterk is, dat niet voor desselfs kragten, als de begeerte gaande geworden is, moet zwichten.

Tot zo verre dan van eenige der Medailles, en Steenkens, die my *Aleppo* verschaft heeft, doch eer ik van deze plaats scheide, moet ik, hoewel de zaaken niet veel overeen komst met malkander hebben, nog yts wegens de dracht, of kleding, der Vrouwen tot *Aleppo* zeggen: dezelve vertoond zich op N°, 189. 't Geen men hier op het Hoofd ziet, op de wys als een hooge bol van een hoed, is van Koper, waar aan een wit linnen kleed vast is, 't welk los af hangd, het bovenste gewaad werd van allerhande zoorten van gekoleurde zyde gemaakt, na yders zinlykheid: 't geen ze met de eene hand oplicht, is het hemd, waar onder zich d'onder-broek vertoond, die mede van linnen is, hoewel zy ze ook van andere stoffe draagen, na dat de tyd des Jaars het vereyscht. Daar de voeten op staan, is van hout.

Dracht der Vrouwen van Aleppo.

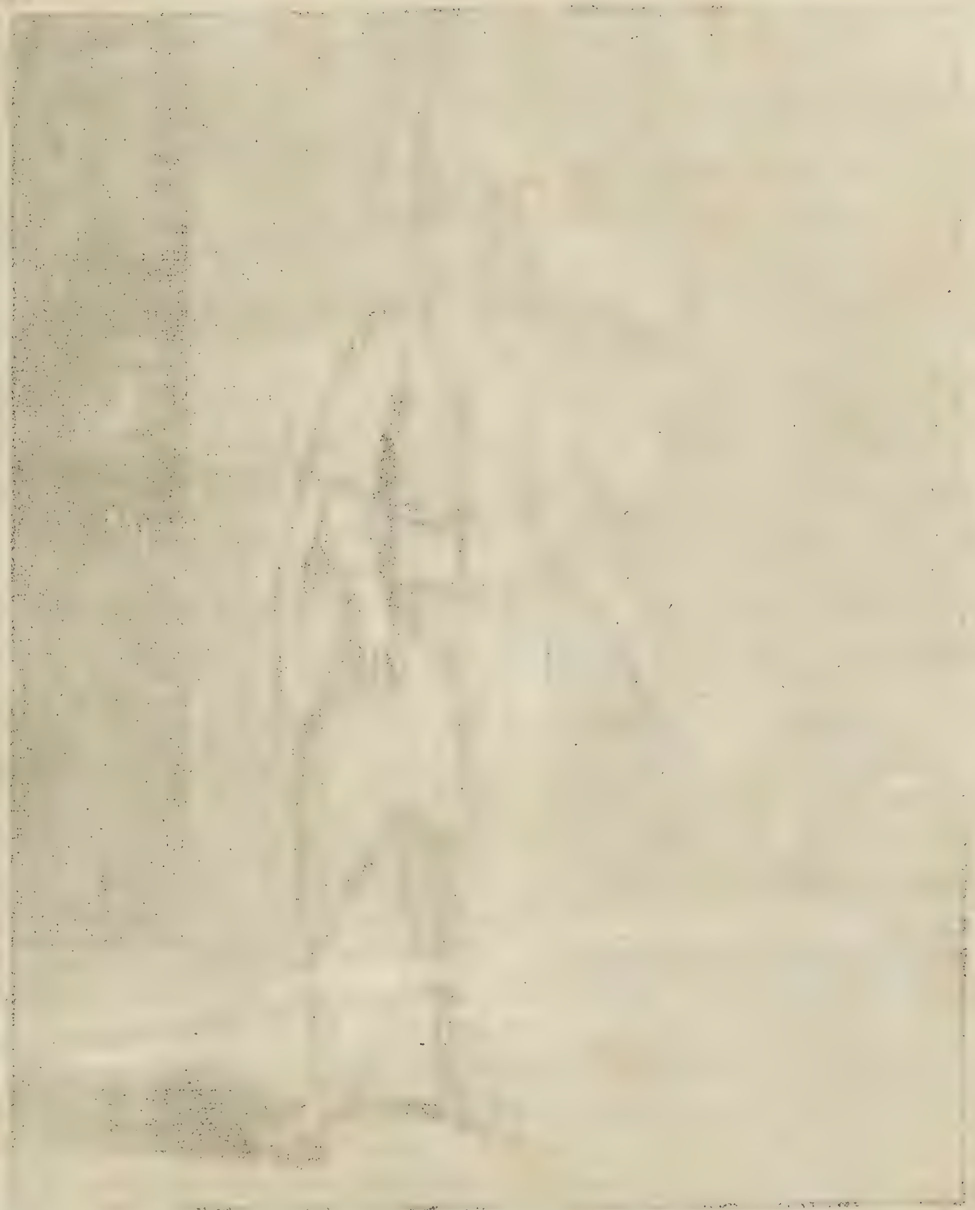
LXX. HOOFD-

189

190

LXX. HOOFDSTUK.

Vertrek van Aleppo. Komst tot Alexandrette, of Scandrone. Ongezonde lucht aldaar. Inscheeping van de Auteur, en aankomst aan het Eyland Cyprus, enz.

Na dat ik my omtrent elf Maanden tot *Aleppo* had opgehouden, nam ik het besluyt, van na *Cyprus* te vertrekken; en verstaan hebbende, dat een Fransch Schip van *Alexandrette* derwaards stond te gaan, meende ik my van deze gelegentheid te bedienen, en maakte derhalven bereydschap, om den 6den. April 1683. op weg te slaan: maar hoorende, dat 'er een *Karavaane*, den volgenden dag, dezelve reys stond te ondernemen, stelde ik myn vertrek zo lang uit, vermits het de Arabische Roovers hier om heen geweldig onveylig maaken. 'k Zoude anders in gezelschap van een Armenisch Koopman, met een geleyde van drie Arabiers, vertrokken zyn.

Na dat ik dan aan den Heer van *Bobbert*, die my dus lang in zyn Huys, met alle beleefdheid, had onthaald, myne dankbaarheid, en te gelyk d'onmacht, om hem na behooren, wegens zo veel eer, en vrindschap, vergelding te doen, had betuygd, nam ik afscheyd van den zelven, een goed stuk weegs buyten *Aleppo*, tot hoe verre het zyne beleefdheid geliefd had my te geleyden.

'τ Was omtrent zes uuren na de middag, als wy uit de gemelde Stad vertrokken; en wy kwamen met den Anjaar. avond in *Anjaar*, alwaar wy vernachteden. Des morgens met het doorbreeken van den dag, zynde den 8den. April, sloegen wy weder op weg, met regen, gelyk wy ook uit *Aleppo* waaren gereeden, passeerende eenige verwoeste Dorpen, en een Oud vervallen gebouw, daar ons de regen verliet. Na den middag Siagmant. kwamen wy aan het Dorp *Siagmant*, waar omtrent men nog eenige oude Ruïnen ontmoet: hier ververſten wy ons; hebbende tot dus verre den kwaaden en steenachtigen weg van *Aleppo* gehouden. Vervolgens kwamen wy aan een groote water plas, waar benevens zich een *Aga*, met zyn tenten, had nedergeslaagen, hebbende omtrent vier honderd Persoonen by hem. Met Zonnen ondergang geraakten wy aan het Dorp *Maruane*, Maruane. bestaande in eenige licht opgeslagene Huyzen van ried, heel armelyk; en vermits ons, op d'aankomst aldaar, een zwaaren regen overviel, trachtede een yder, dewyl wy van geen tenten voorzien waaren, zich onder dak te begeven. By deze gelegendheid dan kroop ik mede, om zo te spreeken, in een dezer Huyzen, daar ik een vuur in het midden vond leggen, 't geen zodanig een rook veroorzaakte, vermits 'er niet de minste uittocht was, dan door het gat waar door men inkwam, dat ik by na het gezicht meende te verliezen. Ettelyke maalen week ik 'er uit, om den rook t' ontgaan, doch telkens wierd ik 'er door den regen weder binnen gedreeven. Boven het gemelde vuur hing een groote ketel met spys te kooken, en onder het zelve lag het Brood in d'asch te bakken. Niet tegenstaande dit ongemak, vond ik my genoodzaakt den nacht aldaar over te brengen. Des morgens, met den dageraad, stegen wy weder te Paard, en reeden, ter oorzaak van den regen, die 'er gevallen was, gestadig door plassen, de eene grooter, en d'andere kleynder, vermits men hier, tusschen het gebergte, veel vlak Land heeft.

Men ontmoet 'er verscheydene Dorpen, als mede een groote Brug, daar men overtrekt, en waar onder een waater loopt; gelyk nog een

tweede Brug, by dewelke ik, met den Moor, dien ik van *Aleppo* had mede genoomen, bleef ruſten, en het hert wat ſterkte, laatende de *Karavaane* voor uittrekken.

Omtrent vier uuren kwamen wy aan een Dorp, daar ze de Paarden ververſten; toogen vervolgens over een hoog gebergte, en bevonden ons, met het vallen van den avond, te *Beylan*, een Dorp tuſſchen een zeer hoog gebergte gelegen, aan een heel vermaakelyken Oord. Ter weder zyde van het gebergte, heeft men de Huyzen, en een fraay gezicht over de Zee. 't Water van de bygelegene Bergen loopt benevens het Dorp heen, en ſtort zich vervolgens tot beneden, daar het wegvloeyd. 't Gezicht van deze plaats, die drie uuren van *Alexandrette* werd gerekend, verbeeld zich op N°. 190. 't voornaamſte echter van allen is de gezonde lucht, die die men hier heeft.

Beylan.

Den 10den. met den dag, vervolgden wy onzen weg, en kwamen omtrent negen uuren te *Alexandrette*, of *Scandrone*, alwaar ik my des nachts, ter oorzaak der ongezonde lucht, aan Boord van 't gemelde Franſche Schip begaf, 't geen na *Cyprus* ſtond te gaan, genaamd *Le Pont D'or*, of de goude Brug.

Komſt tot Alexandrette.

Wat deze plaats aangaat, zy is de haven van *Aleppo*, doch anders van heel weinig belang, beſtaande ſlegts in een ry Huyzen, aan den Oever van de Zee, onder aan 't gebergte, gelyk in de Printverbeelding gezien werd op N°. 191. De lucht, niet ver van daar zo goed, als ik even gezegd heb, is hier zo ongezond, dat niet alleen de vreemdelingen, maar zelfs de lieden van 't Land, by wylen altemaal, door een zeekere Land-ziekte, komen te ſterven. Deze kwaal word *Safran Baſſia* geheeten, en is een zoort van geele zucht. Men vind 'er onder de Factoors der Europeers, die zodanig geſteld zyn, als of ze een Lamheid door de leden hadden, zynde wyders geel en lelyk van koleur, en den meeſten tyd gekweld met de koorts. De ſterfte heerſcht 'er zomtyds zo ſterk, dat 'er naauwelyks arbeyders op de Schepen te krygen zyn, en van het Zee-volk, 't geen 'er met dezelve aankomt, ſneuvelen 'er, by dusdanige gelegentheden, ook niet weinige, ja het gebeurd wel, om nu niet te ſpreeken van de geenen die 'er het leven by inſchieten, dat 'er zo veele in de kooy raaken, dat ze op hun vertrek genoeg te doen hebben, om hunne Schepen te beſtieren; dit is d'oorzaak dat die geenen, die hier aankomen, nooit aan Land zullen ſlapen, begevende zich altyd 's avonds weder aan Boord; waar omtrent, indien ze nalaatig bleeven, zouden ze te meer gevaar loopen, van door de gemelde ziekte aangetaſt te worden: weshalven ook de Kooplieden, van *Aleppo* hier komende, nooit verſuymen, zich des avonds aan Boord van het een of andere Schip te begeeven. De reden van deze ongezondheid der lucht werd geoordeeld daar van daan te komen, dat 'er de grond rondom heen geheel moeraſſig is, waar af de dampen, door de Zon opgetrokken, zulken kwaadaardigen geſteldheid aan de omzwevende Wolken mede deelen.

Ongezonde Lucht.

De goederen, welke hier geloſt, en ingeſcheept worden, moeten meerendeelen van de Matroozen, uit de Boot en Chaloup, door het water aan Land werden gebragt; 't geen buyten twyffel, voor zo veel het Zee-volk aangaat, mede niet veel gezondheid zal veroorzaaken.

Onder de Schepen, die 'er op myne komſt lagen, vond ik ook een Hollandſch, weinige daagen te vooren aldaar aangekomen, genaamd *de Goude Monnik*.

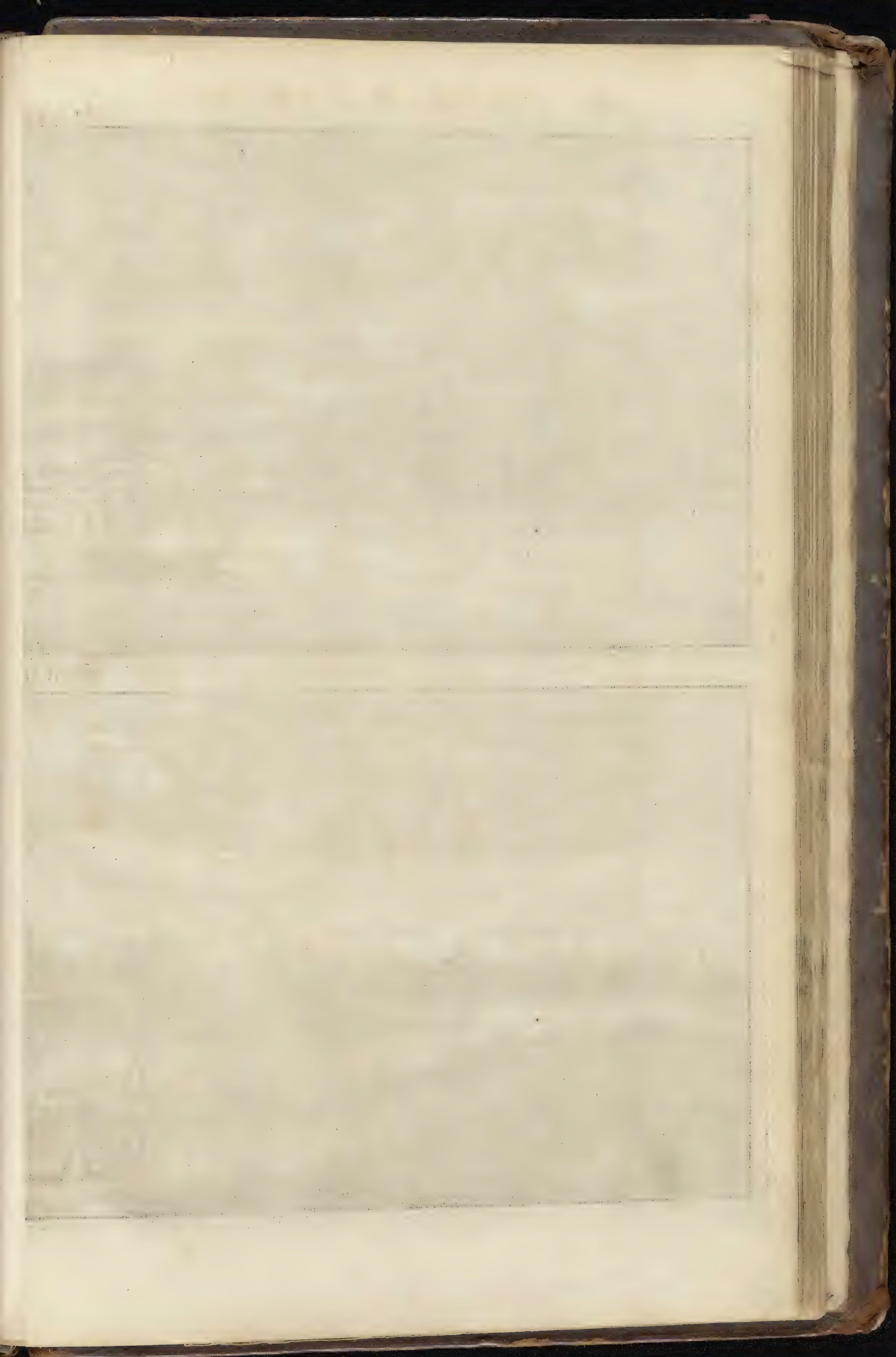
Den 15den. der gemelde Maand, met het opkomen van den dag, begaven wy ons onder Zeyl, met groote ſtilte, doch kreegen tegen den avond een weinig koelte, en paſſeerden *Pajas*, een plaats aan de Zee gelegen. Den 16den. bevonden wy ons benevens *Caap Canſa*, laveerende met weinig wind. Den 16den. paſſeerden we de *Golf van Antiochien*, en kreegen des avonds het gebergte van *Carmina* in 't gezicht.

Vertrek van Alexandrette.

Pajas.

Caap Canſa.

Den

SCAND

FAMAG

ERONA 191

USTA

192

Den 18[den]. zynde Paas-dag, bevonden wy weinig gevoorderd te hebben, ter oorzaak van de gestadige stilte. Dezen morgen kregen wy het Eyland *Cyprus* in 't gezicht. Na den middag wakkerde de wind, zulks dat wy op den avond de *Caap S. Andries* benevens ons hadden. Den 19[den]. zagen wy *Famagusta*, passeerende, met een braave wind, de *Caap Della Græca*, of *S. Nappa*, en kwamen, omtrent drie uuren na den middag voor de Salines ten Anker, daar ik, aan 't Land getreden zynde, my begaf na *Larnica*, 't geen ongevaar een Italiaansche myl Landwaard in gelegen is, alwaar ik my aanstonds vervoegde ten Huyze van *Balthasar Sovan*, Consul van de Fransche Natie, en te gelyk ook van de Engelsche, en Hollandsche, aan wien ik byzonderlyk was gerekommandeerd: hy had dezelve beleefdheid, welke ik elders by Heeren van Karacter had ontmoet, en aanbood my alle hulp, omtrent myne nieuwsgierigheid.

Caap S. Andries.

Aankomst aan het Eyland Cyprus.

LXXI. Hoofdstuk.

Bezichtiging van het Eyland Cyprus, en korte beschryving van eenige Plaatzen en Gebouwen, op het zelve gelegen. Gelyk ook zommige Vreemdigheden, aldaar te vinden.

Straks na myne komst alhier maakte ik bereydschap om het Eyland te gaan bezichtigen, bespreekende ten dien eynde twee Muylen, mitsgaders een Persoon, dien de Landstreek bekend was, met wien ik, den 22[sten]. der gemelde Maand April, des morgens met den dageraad, uit *Larnica* toog, komende, na twee uuren rydens, aan het Dorp *Pila*. Hier vond ik nog een overblyfzel van een groot Gebouw, gelyk ook vier Antyksche Kerkjes, en een loopend water, 't geen van het bygelegene Gebergte komt vlieten, en 'er het Dorp gestadig in overvloed van voorziet. Thans passeerden wy noch verscheydene Dorpjes, en eenige kleyne Kerkjes, doch van weinig belang, en kwamen omtrent den middag by *Famagusta*, aan een Dorp, *Spiliotissa* geheeten, daar ik Huys-vesting ging neemen. Na den middag vervoegde ik my, met twee Grieken verzeld, na de Stad, om dezelve van buyten te bezichtigen: maar wat te dicht daar onder komende, wierd my, door de Turken, van de Muuren toegeroepen; dat ik my van daar zoude maaken. 'k Was dan genoodzaakt af te wyken, en wende my na de Zeekant, alwaar ik op een kleynen Heuvel ging nederzitten, om de Stad metter haast af te teekenen. Doch het werk was naauwelyks aangevangen, wanneer ik, schynende de Zon geweldig heet, gelyk ook wel licht, door dien ik gestadig heel sterk had aangereden, door een schielyke flaauwte, van my zelve viel, blyvende wel een kwartier-uurs, zonder eenige kennis, of beweging, leggen. Doch, allengskens weder wat bekomende, volbracht ik d'Afbeelding, maar niet zonder groote moeyte, en keerde vervolgens, met myne twee by hebbende Grieken, na het gemelde Dorp, leggende my aanstonds te rust.

Bezichtiging van van het Eyland Cyprus.

Pila.

Spiliotissa.

Famagusta van den Auteur afgetekend, en flaauwte hem by die gelegentheid overgekomen.

Des anderen daags morgens, alzo ik de Stad niet aan de Land-zyde, daags te vooren, had konnen bezichtigen, begaf ik my derwaards. Zy legd omtrent met een darde deel aan de Zee, en heeft in 't geheel een goed half uur in den omvang, met twee Poorten, d'eene aan de Landzyde, en d'andere aan de Zeekant. De Vesting-werken, welke nog in zyn geheel, en omringd zyn met een tamelyk diepe Graft, uit de levende Rots gehouwen, en altyd droog, zegd men gemaakt te wezen na die

van *Rhodus*, maar daar is groot onderscheid tusschen de deftigheid, en de fraayheid, zynde die van de laatst genoemde Stad veel aanzienlyker.

De Kerk *S. Sophia* genaamd, in het midden der Printverbeelding op N°. 192. te zien, vertoond zich byzonder fraay, en moet, voor zo veel men uiterlyk kan afmeeten, een prachtig gebouw wezen, gelyk 'er ook van werd getuygd. 't Boven werk, waar uit men een spitze Toorn ziet ryzen, is heel cierlyk.

De andere Kerk staat daar benevens, aan de slinker zyde, en pronkt op het midden met een Koepel, die boven rond is. Hier ziet men noch verscheyde gaaten van de Kogels, die 'er in geschooten zyn, en de Kerk wel ten halven overhoop hebben gesmeeten.

De Haven, welkers ingang langs het Kasteel, en de Muuren der Stad, heen loopt, is zo naauw, dat men 'er de Scheepen, met Werp-ankers, moet binnen korten, en de Galeyen hunne riemen moeten inhaalen, om 'er binnen te komen. De Turken zyn zo vol argwaan omtrent deze Stad, datze aan geenen vreemdeling toelaaten de voeten 'er in te zetten, ten zy by gelegentheid, dat den Consul den Bassa, die 'er by wylen met de Galeyen komt, gaat begroeten. Zelfs vermogen de Grieken, die daar ingezetenen zyn, niet omtrent de Wallen te komen; en indien zy 'er gevonden wierden, zoudenze gevaar loopen, van tot het Turksche geloof gedwongen te worden.

Om de Stad heen strekken zich vyf Dorpen, waar van eenigen heel vermaakelyk in het Geboomte leggen.

Hier vald veel zyde. 't Geboomte bestaat ook meestendeel uit witte Moer-bezien, met welkers bladeren de Zywormen gespyst worden, alle Jaaren worden 'er gemeenlyk achthonderd *Okken* gewonnen, welke omtrent twee-duyzend Hollandsche ponden maaken.

Van *Famagusta* weder te rug gekeerd zynde, na het Dorp *Spiliotissa*, daar ik myn verblyf had genomen, bracht men my, onder d'Aarde, in een Antyks Kerkje, 't geen den naam van het Dorp voerd; men daald, om by het zelve te komen, af, langs vier-en-twintig trappen, altemaal uit de levende Rots gehouwen, gelyk ook het geheele Kerkje, 't geen verzeld is met een Waterput, en een kamer, daar beneven. Ik zag 'er ook noch verscheyde oude Schilderyen, doch meestendeel vergaan.

Onderaards Kerkje.

Kort na den middag begaven wy ons weer op weg, passeerden na weinig tyds, een Dorpje, en kwamen vervolgens aan een Brug, met elf boogen, *Jestiery de Trapese* genaamd; waar na noch verscheydene Dorpen voor by gereden hebbende, geraakten wy, met den avond, in het Dorp *Cytheria*, mogelyk na de naam van de Min-godin aldus genoemd: men ziet 'er ook de *Fonteyn van Venus*.

Cytheria.

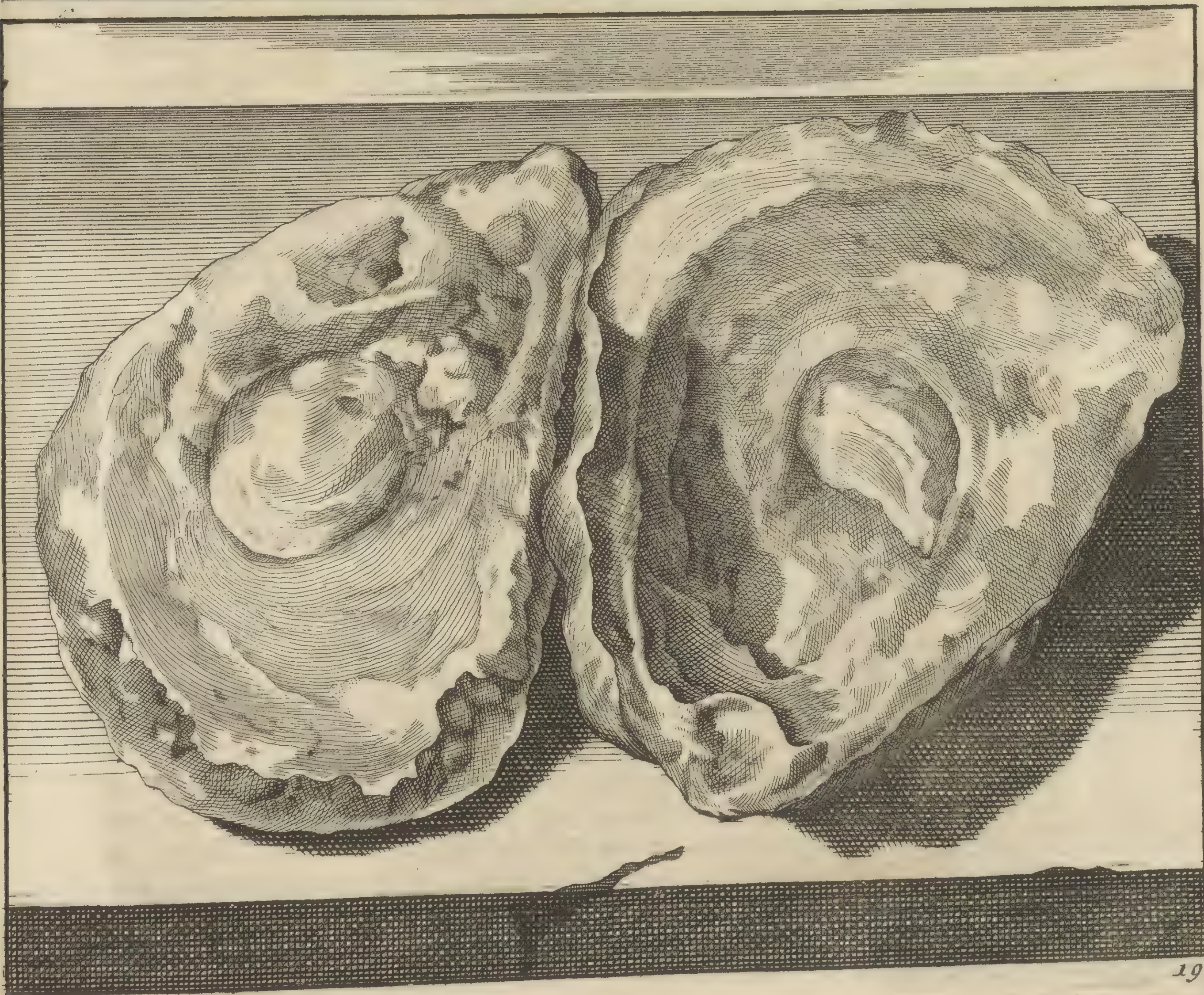
Des morgens, zynde de derde dag, vertrokken wy weder van daar, nemende nog eenige Persoonen uit het Dorp mede, die daar om heen bekend waaren, uitdrukkelyk, om een zeekere plaats, in het Gebergte, te bezichtigen; alwaar de Beenderen van Menschen en Beesten, in de Rots gezien werden, aan malkander gegroeyd, en in Steen veranderd.

Gebeenten in Steen veranderd.

Deze Plaats was my, door den Heer *Consul* te *Larnica*, gerekommandeerd te bezichtigen, en, hebbende een groot gevoelen, van daar ytwes te zullen vinden, deed ik hamers en beytels mede nemen. Ik bereykte ook myn oogmerk, en liet eenige Beenderen uit de Rots houwen. 't Voornaamste was een been, hebbende de gelykheid van een pyp van een Menschen-arm. Dit was zo vast in de Rors gegroeyd, dat wy wel twee uuren werk hadden, om het 'er, met voorzichtigheid, uit te krygen, doch niet zodaanig, of het brak in tween: want de Rots scheurde op zulk een wys, dat het ook moest breeken. Maar, 't geen ik in 't eerst als een ongeluk nam, viel tot myn voordeel uit; vermits men nu

193

194

nu de gedaante van het merg, heel naauwkeurig, tusschen de pypen, zag leggen. Ik wond het voorzichtig in kattoen, om het met my te voeren, gelyk ik het ook nog ongeschonden in myn bewaaring heb, en het hier op N°. 193. zodaanig vertoon als het wezentlyk is, bezet met veele stukken van kleyne steentjes, en van onder met verscheydene brokken van andere beenen, daar men mede het merg van ziet, in de Rots met malkander vereenigd. Ik vond ter zelver plaatze ook een meenigte van andere stukken, die een weinig onder d'aarde verborgen laagen, zynde eenige der zelven Menschen-, en andere Beesten beenderen, van allerhande zoorten, zelfs ook veele tanden van uitnemende grootte.

Op de Rotzen hier om heen, zag ik allerwegen, eyndtjes van Waskaarsjes geplakt, waar uit ik aanstonds oordeelde, dat deze plaats in eerbiedigheid word gehouden, gelyk my ook gezegd wierd, dat'er de Grieken by wylen hunne gebeden gaan doen; geloovende mogelyk, eenige Lighaamen hunner Heiligen aldaar begraven te zyn. Ik voerde alles met my: doch 't geen onder d'aarde had gelegen, was zo hard niet versteend, als het Been, 't welk in de Print vertoond werd. 't Was al laat in den avond, eer wy hier van daan reeden; weshalven wy in een na by gelegen Dorp gingen vernagten.

Deze in Steen veranderde beenderen gaan met noch een ander wonderwerk verzeld. Eenige Italiaansche mylen van *Nicosia* heeft men een Bergje, bestaande geheel uit versteende Oesters, van dewelken ik 'er, uit curieusheid, ook eenigen heb mede gebracht. Deze Oesters zyn vol zand, in dezelve gedaante, als een Oester met zyn water is, zynde de schelpen vast aan malkanderen gesflooten; welke, wanneer men ze opend, ziet men de Oester, in beyde de schelpen, zodaanig ingegeeten, als of ze daar in gegraveerd was. Deze Schelpen zyn mede gepetrifieerd, of in Steen veranderd. 'k Heb 'er onlangs, terwyl ik met deze myne Reysbeschryving bezig ben geweest, een van geopend, om te verbeelden, zozaanig als ze met het zand in de eene schelp vol legd, in welkers midden zich den Oester geheel vertoond; gelyk mede, hoe hy in d'andere schelp als gegraveerd schynd. Wanneer men nu het zand ook uit d'eerste schelp neemd, ziet men den Oester op dezelve wyze, door den tyd ingegeeten, waar uit men moet oordeelen, dat deze Oesters daar ter plaatze levendig zyn geweest, en dat, het water hen ontloopen zynde, het zand allengskens de plaats heeft ingenomen, en de stervende Oester zyne gedaante in de schelpen gedrukt, gelyk op N°. 194. kan werden gezien, zynde de schelp ter rechter zyde de geene, waar in den Oester als gegraveerd schynd; en die ter slinker de geene, welke vol zand is, en waar in den Oester mede duydelyk gezien werd. 't Is derhalven omtrent op dezelve wys hier mede gelegen, als met de steenen, daar men de Vis in ziet, waar van hier voor, in de beschryving van *Tripolis*, is gesprooken.

Den vierden dag, kort na dat wy het Dorp *Cytheria* hadden verlaaten, kwamen wy aan een Fonteyn, *Cifalofrifo* genaamd, 't geen betekend het ***hoofd van het water***, waar omtrent byzonder aanmerkelyk is, waar het zelve, als zynde onder het gebergte, van daan komt. Dit water vliet van hier, door veele Oorden van het Eyland, het vertoond zich boven, daar het by een vergaderd, ovaals wyze, en maakt, door zyn sterke loop, veele draayingen, gelyk op N°. 195. verbeeld word: in de schaduwe ziet men de plaats, daar het water onder de Rots van daan komt vloeyen. Cifalofrifo.

Van hier weder voortgereeden, kwamen wy, op den middag, aan het *Klooster van S. Chrysostomo*, waar omtrent men, op een hoogen Berg, d'overblyfzelen van een zeer zwaar gebouw beoogd, werwaarts ik my na den middag meende te vervoegen, gelyk ook geschiedde, Klooster van S. Chrysostomo.

ver-

verzeld door drie Perſoonen; maar wy waaren noch op verre na niet ten halven gevorderd, wanneer de Griek, die ik van *Larnica* had mede genomen, op den weg bleef leggen, ter oorzaak dat dezelve zo gewel- dig ſteyl opwaarts gaat. De twee anderen, zynde den eenen uit het laatſte Dorp, daar ik vernagt had, en den ander uit het Klooſter, om my den weg te wyzen, bleeven by my, tot boven toe: doch wy moeſten onderwegen wel tien of twaalf maal ruſten, om wat adem te ſcheppen, geſchiedende dit opklimmen met zulk een moeyte, en gevaar, dat ik kan zeggen, het nooit op zo een gevaarlyke manier te hebben gedaan. Wy waaren, ter oorzaak der hooge ſteyltens, den meeſten tyd genoodzaakt, met handen en voeten op te klauteren, en nergens kon zich het oog wenden, of het gevaar deed de hairen te berge ryzen. Toen wy boven waaren gekomen, bevond ik, dat wy 'er ander half uur mede bezich waaren geweeſt. Hier vertoond zich altemaal levende Rots, en ziet men 'er een menigte van vervallen kamers, en water-bakken, uit welke overblyfzelen wel afgemeten kan werden, dat het een uitſteekend groot gebouw geweeſt moet zyn. Het beſtaat in verſcheydene gedeeltens, doch niet altemaal op een gelyke grond geſticht; maar het een hooger, en het ander leeger. Van den top van dit gebergte, uitgezonderd aan d'eene zyde, ziet men allerwegen over de Zee, en het geheele Eyland, en op het zelve eenige plaatzen heel kennelyk, als *Nicoſia*, mitsgaders een menigte van Dorpen, leggende in de Vlakte, 't geen, by malkander gevoegd, een zeer aangenaam voorwerp aan het oog beſchikt. Na een kort verblyf, daalden wy weder beneden-waards, na het Klooſter, 't geen ik my aanſtonds ſtelde om af te teekenen, als ook met eenen het gemelde gebergte, op welkers top zich de overblyfzelen van dat groots gebouw vertoonen, gelyk op N°. 196. werd aangewezen, leggende het Klooſter van *S. Chryſoſtomus* in het midden.

Moeyelyk gebergte.

't Zelve is tamelyk groot, en met een braave muur omvangen, eenige vertrekken zyn modern, of volgens de hedendaagſche wyze gebouwd, vermits een ongelukige brand het eens voor het meeſte gedeelte heeft vernield. Het Kerkje, beſtaande in twee afdeelingen, bevond ik acht-en-veertig Rynlandſche voeten lang, en acht-en-twintig breed. Boven d'eene dezer afdeelingen, of vertrekken, ziet men een Koepeltje, en in het zelve een groot Chriſtus beeld, met het halve lyf geſchilderd, gelyk mede rondom heen verſcheydene Figuuren; doch altemaal by na vergaan. Acht Kolommen, in de muur gehegt, onderſteunen het zelve, 't Altaar pronkt met fraaye vergulde Lof-werken, en cieraden, zederd maar omtrent vyf Jaaren gemaakt. In dit Kerkje legd begraven een Princes, welke het gebouw, boven op den top van den gemelden Berg, zoude hebben doen ſtichten, gelyk mede twee van haare Slavinnen, d'eene ter rechter, en d'ander ter ſlinker zyde. By veertien trappen opwaarts gaat men boven op dit Kerkje, daar men een Grotte ontmoet, in dewelke gezegd word, dat voor dezen een zeer groote kiſt met goud, door de Turken, gevonden is. Men ziet in dit Klooſter ook noch een kleyne Kapel, doch by na geheel verwoeſt. De plaats daar de keuken gehouden werd, is zes-endertig voeten lang, en achttien breed. 't Opperſte gezag word 'er gevoerd, door een *Pater Gardiaan*, die drie Prieſters, en elf Broeders, onder hem heeft, behalven de Vrouwen. Deze geeſtelyken hebben, binnen den omvang van het Muur-werk, een kleynen Tuyn, daar eenige Oranje-boomen in ſtaan.

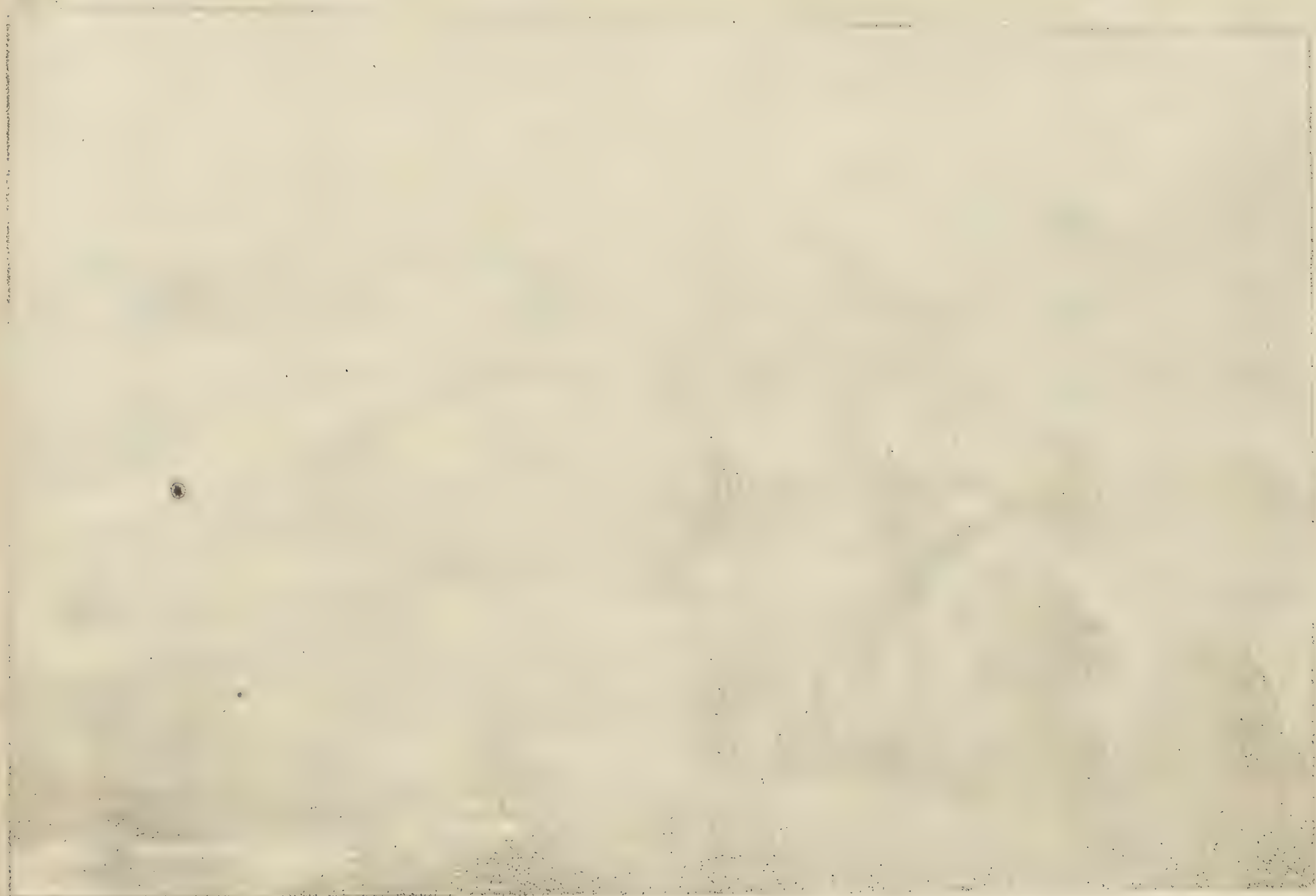
Ik moet niet vergeeten hier ook te zeggen, by welke gelegentheid dit Klooſter geſticht zoude zyn. De gemelde Princes, die hier begraven legd, hield haare Wooning in het gebouw, 't geen op den Berg ſtaat, ten eynde des te beter bevryd te zyn, voor de moetwil der Tempeliers, welke toenmaals zich over al meeſter zochten te maaken.

By

196

By deze bekommering had zy ook noch het ongeluk, van gekweld te zyn met een soort van zeer, by na als schurft. Een hondje, hertelyk van haar geliefd, en 't geen nooit van haar week, erfde deze kwaal over; maar zo haast voelde het zich niet besmet, of het liep dagelyks van het gebergte, bleef een uur of twee weg, eer het weder kwam, en begon hand over hand te geneezen. 't Wierd derhalven nagespeurd, en bevonden dat het zich ging baaden, in een na by gelegene Fonteyn. De Princes, ziende wat werking dit water aan haar beetsje had gedaan, besloot 'er mede de proef af te neemen, die zo wel gelukte, datze zich binnen weinige dagen van haare kwaal verlost, en in den staat van haare voorige gezondheid bevond; weshalven zy, tot bewys van dankbaarheid, dit Klooster voor de Grieksche Geestelyken deed stichten, en 'er de naam van *S. Johannes Chrysostomus* aangaf, onder wiens bescherming zy het zelve stelde. 't Heeft ook, tot op den Huydigen dag, dezen naam behouden, en werd het water der gemelde Fonteyn als noch dezelve kragt toegeschreeven, gelyk 'er dan ook noch dagelyks veele lieden zich in komen baaden, en 'er, zo men voorgeeft, van hunne kwaalen geneezen werden. Een ander gezicht van het Klooster, geteekend op een hoogen Berg, kan gezien werden op N°. 197.

Omtrent twee uuren voor den avond, begaven wy ons weder op weg, en reeden voor by den Berg, daar ik de versteende gebeentens had gevonden, komende wyders, met den donker, aan het Dorp

Voenos of S. Romano.

Voenos, of *S. Romano*, aldus geheeten na het Kerkje, 't geen 'er staat. Hier vervoegde ik my ten Huyze van een Grieksche Priester, daar ik my vry wat sobertjes dien nacht moest behelpen, want de Grieksche Geestelyken zyn gemeenlyk heel arm, en hebben naauwlyks zo veel daar ze af leeven konnen.

Klooster de la Paays.

Des morgens, den vyfden dag, namen wy den weg na het Klooster, *De la Paays* genaamd ('t geen werd gezegd gesticht te zyn door de Tempeliers) die ten meerendeele zich byzonder moeyelyk, door het gebergte strekt, in het af komen van het welke, omtrent het gemelde Klooster zynde, men het zelve byzonder fraay in het geboomte ziet leggen, omringd met Oranje-, Olyf-, Dadel-, en andere schoone Vrucht boomen, waar onder een zeer hooge Cypres het Hoofd boven allen uitstak. Dit vermaakelyk voorwerp deed my neder gaan zitten, om 'er een afbeeldzel van op 't Papier te brengen, 't geen men kan zien op N°. 198. Hier vertoond zich het Klooster zodaanig, dat men zich duydelyk genoeg kan verbeelden, dat het een schoon gebouw moet zyn. In 't verschiet ziet men het Dorp *Stiernia*, en benevens het zelve een fraay Antyks Kasteel, aan de Oever van de Zee, en daar achter eenige Bergen. Vervolgens begaf ik my na het Klooster, en kwam 'er omtrent den middag aan.

De Poort, die ingang tot het zelve geeft, is geweldig hoog, bereykende wel acht Mans lengte, en wel negen palmen dik, Kasteels wyze gemaakt, en voor het meeste gedeelte noch in zyn geheel. Deze Poort gepasseerd zynde, slaat men ter slinker hand om, omtrent twintig schreeden ver, alwaar men door een andere Poort gaat, afgebeeld op N°. 199. Boven dezelve zyn, op de Cornische, in marmer gehouwen, drie verscheydene Waapens, gelyk dezelve alhier verbeeld zyn.

Aan de regter zyde van deze Poort klimd men, langs negen-en-twintig trappen, na boven, doch hier vind men het meest verwoest. Thans weder beneden gekomen zynde, vervoegd men zich aan de slinkerzyde, daar wel eer eenige vertrekken zyn geweest. Vervolgens gaat men over een opene plaats, bezet met eenige boomen, en vier-en-twintig schreeden verder ontmoet men een gebouw, bestaande in vier groote boogen, aan welkers slinkerzyde een fraay vierkant vertrek is, doch tegenwoordig boven open. Als dan passeerd men noch een vertrek, door

door het welke men in het Klooster treed, 't geen zich vierkant vertoond: wyders byzonder groots en schoon in 't gezicht, vermits het zo fraay in zyn geheel staat, als of het eerst gebouwd was. Tusschen de twee eerste Kolommen, welke aan den Tuyn staan, ziet men een zeer schoone marmere Water-bak, van gedaante als een Tombe, of Grafsteede, waar rondom een Feston geslingerd is, welke aan weder-zyden, door een Kindje, met beyde de handen, werd vast gehouden, 't een wat geschonden, en 't ander het Hoofd af, behalven dat ook noch de overige deelen een weinig beschadigd zyn. In het rond ziet men zes Leeuws-koppen, twee op elke zyde van de lengte des Steens, en een op elke smalste zyde; en op yder hoek, zynde vier in 't getal, een Kalfs-kop, altemaal Basrelieven, en tamelyk wel gemaakt. Deze Steen is verbeeld op N°. 200. en de plaats daar dezelve staat is honderd en twaalf voet lang, en achten-veertig breed. Het gewelfzel, na de zyde van den Tuyn, werd ondersteund door achttien Kolommen, in het midden op ryen geplaatst, hebbende yder de dikte van twee-en-dertig palmen, en het Capiteel van de Corinthische order: deze Kolommen zyn van een goede hoogte, en maaken schoone open boogen, te weten, van d'eene Kolom tot d'andere, door dewelke men in den Tuyn gaat. 't Cieraad, 't geen om de boogen is geweest, is altemaal verbrooken, doch de wyze van het zelve noch duydelyk te bekennen.

De

De binnen-zyde is een vlakke muur: de doorgang, tusſchen de muur, en de Kolommen, heeft de breedte van ruym zeſtien voeten, van hier gaat men, aan de ſlinker zyde, door een Poort, in een ſchoon vertrek, 't geen noch nieuwlings ſchynd gemaakt te wezen, en in de muur zes groote Venſters heeft, waar door men een heel aangenaam gezicht over de Zee heeft. Deze plaats heeft de lengte van negentig, en de breedte van twee-en-dertig voeten. 't Gewelf is heel fraay, boogs wyze, en werd onderſteund door veertien Kolommen, aan elke zyde der lengte zeven; de zyden der breedte worden beſlagen door de vlakke muur. Men ziet hier ook noch een Predikſtoel. Behalven dit vertrek zyn 'er noch twee andere, doch t' eenemaal vervallen, van waar men na boven gaat, langs zes-en-dertig trappen, wanneer men komt aan een ruyme paſſagie, geheel met gras en onkruyd begroeid: van hier ſtygd men vervolgens opwaarts, langs zeventien trappen, om op het plat van de gemelde lange Zaal te komen, van waar noch by twintig trappen opklimmende, bevind men zich boven op de muur van het Klooſter. Hier heeft men noch verſcheydene vertrekken, doch meeſtendeel vervallen, mitsgaders een zeer aangenaam gezicht, over het Land, en de Zee. Thans weder nederwaarts gedaald zynde, begaf ik my na de Voor-poort van het Klooſter, alwaar ter ſlinker hand by een-en-twintig trappen zynde afgegaan, komt men in een vertrek, daar men een fraay gewelf boven ziet, heel geeſtig gebouwd, 't geen in het midden door twee Pilaaren werd onderſteund, hebbende de hoogte van omtrent drie Mans lengte; dit vertrek is breed twee-en-dertig, en lang zes-en-zeſtig voeten, en zo wel bewaard, of het eerſt zederd een Jaar of zes gebouwd was. Van hier door een Poort gaande, komt men in een ander, van dezelve gedaante. Buyten deze Poort van het Klooſter is noch een andere Poort, waar door men, over een kleyne plaats, in de Kerk komt, daar een fraay Portaal voor is, welkers muuren allerwegen met Mosaïſch Schilder-werk verçierd zyn, doch t' eenemaal vergaan, zulks dat men 'er niets duydelyk af kan bekennen. Ik vond 'er mede in de muur een groote Steen, behouwen met zodaanige Letteren, als op N°. 201. konnen gezien werden, zynde zo verſcheelende van gedaante, dat 'er geen eygenſchap van woorden of zin in te vinden is. De lengte dezer Kerk, behalven het Koor, beſlaat omtrent zeſtig voeten, en de breedte zes-en-veertig. In het midden teld men vier Pilaaren, van gemeene Steen gemaakt, en tamelyk hoog. De wanden zyn verçierd met zes of zeven oude Schilderyen. Benevens het Koor heeft men noch een ander vertrek. Kort om, 't is te beklaagen, dat dit Klooſter niet bewoond word, als zynde genoegzaam van alle gemaklykheden voorzien, en gelegen aan den vermaakelykſten Oord, die men elders zoude konnen verkiezen. 't Dorpje, 't geen 'er by gelegen is, beſtaat in weinige Huyzen, en is genaamd *Kaſafani.* Het Dorp *Stiernia*, met het Kaſteel, voor heen gemeld, is omtrent drie Italiaanſche mylen van dit Klooſter af gelegen.

Omtrent drie uuren na den middag, ſteegen wy weder op onze Muylen, neemende ten deelen den zelven weg, noch over het gebergte, en vervolgens door de Vlakte, na *Nicoſia:* alwaar wy, na eenige Dorpen gepaſſeerd te hebben, met den avond aankwamen. Nicoſia.

Des morgens, zynde den zeſden dag, ging ik deze Stad bezichtigen, en vond in dezelve veele ſchoone gebouwen, Paleys-wyze gemaakt, doch ſchaars bewoond, en noch ſlegter onderhouden. Vier Antykſche Kerken, tegenwoordig door de Turken tot *Moſqueën* gebruykt, ziet men noch in goede order. De voornaamſte is de *S. Sophia*, zynde van een tamelyk beſlag, en een byzonder fraaye bouwkonſt, en grooter als die van den zelven naam te *Famaguſta.*

DeKerk heeft drie deuren,en voor de voornaamste der zelven een schoon Portaal. Zestien Pilaaren, daar de boogen op rusten, onderschraagen het gewelf: boven op ziet men noch een gedeelte van een ouden Toorn, mitsgaders een van de hedendaagsche tyd, of een Moderne (gelyk men het noemd) die noch in zyn geheel staat. 't Werd aan geen Christen toegelaaten in dezelve te komen, maar men heeft de vryheid, van 'er dicht om heen te mogen gaan, en alles van buyten te bezichtigen. Niet verre van deze Kerk ontmoet men een zeer fraay Antyksch gebouw, ten meerendeele noch in zyn geheel, 't geen ik oordeel in voorige tyden mede een Kerk te zullen zyn geweest. 't Gewelf word ondersteund door twee Pilaaren, en diend het zelve tegenwoordig voor een *Basar*, of Winkel-plaats, daar de Turken hunne goederen verkoopen. Behalven deze, ziet men noch veele fraaye overblyfzelen der Oudheid. De Stad is gemeen, en doorgaans met slegte Huyzen bezet. De muur om dezelve is laag, en voor het grootste gedeelte noch in weezen: rondom heen ziet men een menigte van Metale stukken Kanon, doch meerendeels onbruykbaar, leggende in de grond. De Vesting-werken zyn van weinig belang, en geeven ingang door drie Poorten. De Grieken bewoonen voor een goed gedeelte d'eene zyde van de Stad, altemaal by malkander. Buyten dezelve heeft men een groot getal Dadel-boomen. Hier worden veele Zyde stoffen gemaakt, en onder die zeer curieuse Dimitten.

Weinig na den middag verlieten wy de Stad *Nicosia*. Niet verre van dezelve, doch een goed eynde van den gewoonlyken weg, is het Bergje, daar de versteende Oesters, hier voor gemeld, van daan worden gehaald. Wy ontmoeteden hier verscheyde Dorpen, als mede een groote vierkante Ruïne, daar men noch den omvang der muuren van ziet. Deze weg strekt zich ten meerendeele door kleyn gebergte. Vervolgens zag ik noch een kleyn Antyksch Kerkje, en kwam met Zonnen ondergang weder te *Larnica*. Wederkomst te Larnica.

LXXII. HOOFD-

LXXII. HOOFDSTUK.

Tocht na Chiti. Mosqueë met het Graf van Mahomets Moeder. Byzonderheden van Larnica. Steden van het Eyland Cyprus. Manier van de Laudanum te vergaderen. Byzonderheden van een Griekſch Klooſter, daar een ſtuk houts van des Zaligmaakers Kruys in bewaard werd. Vreemde geſchiedenis van Sprinkhaanen. Verblyf-plaats der Oyevaars. Steen, daar Lywaad en Papier afgemaakt wierd. Vruchten, en andere gemakken van het Eyland Cyprus, enz.

Tocht na Chiti.

Eenige dagen uitgeruſt hebbende reeden wy na *Chiti*. Deze Plaats, wel eer zo berucht, beſtaat tegenwoordig in eenige ſlegte Huyzen. Zommige willen, dat ze de eerſte Verblyf-plaats van de Godinne *Venus* geweeſt zoude zyn (hoewel andere dat aan *Baffa*, 't welk eertyds *Paphos* genoemd wierd, toeſchryven) wanneerze, volgens het ſchryven der Poëeten, uit de Zee, haare geboorte plaats, aan Land was gekomen; wordende *Cyprus* eenpaariglyk gehouden, voor het Eyland daar ze aanlandde, en werd zy, na den naam van het zelve, *Cypria* geheeten.

Chiti is langen tyd voor een Baronnie bekend geweeſt. Men ziet 'er noch een gedeelte van een groot Antykſch gebouw, en benevens het zelve een oude diepe Put, waar in ik noch eenig water zag; deze Put is zo fraay en groot, dat men daar uit wel kan afmeeten, dat het nevenſtaande gebouw heel deftig geweeſt moet hebben. 't Is hierom heen zeer luſtig, als zynde over al beplant met een menigte van Oranje- en Citroen-boomen: doch het jammerlykſt is, dat het 'er zo geweldig verwilderd, vermits het 'er niet onderhouden werd, waar door verſcheydene boomen komen uit te gaan. Indien 'er andere Inwoonders waaren, die 'er wat meerder zorg voor droegen, men zoude 'er een Paradys af konnen maaken. De lieffelyke lommer, en aangenaame reuk der gemelde boomen, deed ons hier het middagmaal bereyden, waar na wy weder opſteegen, ten eynde na *Larnica* te keeren, van waar deze plaats omtrent anderhalf uur gelegen is, ſtrekkende zich de weg door vlak en vermaakelyk Land.

Zout-pannen.

In deze wedertogt paſſeerden wy de *Salines*, of Zout-pannen. Hier zagen wy eenig water, en verſcheydene Zout-bergjes, alzo ze toenmaals bezich waaren met het Zout te verzamelen, en het water zich noch dagelyks tot Zout zettede.

Mosqueë met het Graf van Mahomets Moeder.

Benevens deze Zout-plaats is een Turkſche *Mosqueë*, en in dezelve, na het zeggen der Turken, het Graf van *Mina*, de Moeder van hunnen Propheet *Mahomet*. Dit Graf is omvangen met drie groote Steenen, twee recht over eynd ſtaande, en een daar boven over heen gelegd. De twee zyn dertien Palmen breed, en ruym eens zo hoog, doch tegenwoordig met kalk beſtreeken, zo dat men de Steen zelfs niet kan zien. Anders vald hier onderwegen niets te bezichtigen, weshalven nu ook wel yts van *Larnica* gezegd diend te wezen.

Byzonderheden van Larnica, of l'Arnacho.

Het is een gemeen Dorp, waar in noch een oud Kerkje, met een Toorn, gezien word, gelyk ook verſcheydene overblyfzelen van de oude Stad. Hier woonen alle de Europiſche Kooplieden, zynde Franſchen, hoewel 'er by wylen mede deze en geene van andere Natien hunne Verblyf-plaats hebben; gelyk 'er zich een Engelſch Koopman kwam nederzetten, terwyl ik 'er my onthield. Zy hebben hunne Pakhuyzen by de *Salines*, of Zout-pannen, zynde den Oever, daar de Schepen Ankeren. Ter zelver

plaats heeft men een oud Kerkje, aan *S. Lazarus* gewyd, waar in men, onder de aarde, de Begraaf-plaats van dien Heilig aanwyst, doch het Graf zelve werd 'er niet meer gevonden, vermits het allenxkens, met stukken en brokken, door de vreemdelingen is weg gevoerd. De Geestelyken verhaalen, dat, na dat *Lazarus* zich uit de handen der Jooden had gered, hy zich na *Cyprus* begaf, alwaar hy naderhand, door de daar komende Apostelen, tot Bisschop wierd aangesteld, en aldaar, na dat hy dezelve waardigheid dertig Jaaren, met grooten yver, had bekleed, kwam te sterven, en wierd 'er begraven, doch naderhand zoude zyn Lighaam na *Constantinopolen*, en van daar na *Marseille*, gevoerd wezen, ter welker plaatze men wil dat het tegenwoordig noch is.

Hoewel ik 't geheele Eyland *Cyprus* niet heb konnen door en om reizen, moet ik alhier melden, 't geen de Cypriotten, en Inwoonders, die aldaar lange vertoefd hadden, my van 't zelve verhaald hebben: en het aan de kenners der Oudheden laaten te onderzoeken, hoe verre zy in dezen van de kennis der Oude Land-beschryving afdwaalen, of hoe na zy daar mede over een komen. Immers, indien men de Oude Steden van dit Eyland, uit *Scylax*, *Strabo*, en *Ptolomæus*, zoude optellen, vond men, en 't getal, en de naamen, zeer verschillig van deze, welke nu van des zelfs Inwoonders opgegeven werden. Maar, 't is niet zelden geschied, dat, de Taalen der Volkeren veranderd zynde, de naamen der Steden en Plaatzen, of verwisseld zyn, of een andere buyging gekreegen hebben; gelyk dan in de klank van *Sarignia*, *Baffa*, *Lapida*, *Citium*, &c. de benaamingen van 't Oude *Ceraunia* of *Cerunia*, *Paphos*, *Lapathus*, en *Chiti*, noch bespeurd werden.

Steeden van Cyprus. 't Eyland *Cyprus* dan, zo zy zeyden, placht, in voorige tyden, met dertien bemuurde Steeden te pronken, als *Nicosia*, *Famagusta*, *Agianappa*, *Larnica*, *Chiti*, *Lemisco*, *Bisschopia*, *Abduna*, *Couglia*, *Baffa*, *Lescara*, *Lapida*, en *Sarignia*. Van alle deze zyn 'er noch maar twee in wezen, te weten *Nicosia*, en *Famagusta*, van welks gelegenheid hier vooren is gesprooken.

Agianappa, zo veel gezegd als *S. Nappa*, legd by *Cabo de la Greca*, daar niets is te zien, als een Kerk, in een Hol gemaakt, welke aan de Maagd *Maria* is gewyd. Omtrent deze plaats worden Jaarlyks de kleyne Vogeltjes, *Beccafige* geheeten, waar af hier vooren eenige melding is gedaan, gevangen, welke, in den Azyn gelegd, na verscheydene gewesten werden verzonden. Men vangtze met Lym-stokken, even als men omtrent diergelyke Vogeltjes by ons in gebruyk heeft. Agianappa.

Larnica is tegenwoordig een Dorp, gelyk gezegd is. Larnica.

Chiti is mede een vervallen Dorp. Chiti.

Bisschopia is een schoon en vlak Land, vol oude Ruïnen, besproeid van een fraaye Rivier; men zegd, dat 'er in voorige tyden veel Suykerried gewassen heeft, tegenwoordig werd het met Kattoen beplant. Dezen Oord heeft een groote Visschery, en legd omtrent duyzend schreeden van de *Caap la gata Abdima*, en ongevaar twee honderd meer van de Zee, hebbende wyders in 't rond veel Bosschagie, bestaande in Olyfboomen. Bisschopia.

Couglia is maar weinig van de Zee gelegen, en tegenwoordig niets aldaar te zien, daar vald veel Zyde en Kattoen. Couglia.

Baffa is mede een vervallen Dorp, leggende aan de Zee. Baffa.

Lescara legd aan de voet van den Berg *Olympus*, dicht aan de Zee, welken Berg, van deze plaats af, langzaam ryst, tot dat dezelve, verre Landwaards in, eyndelyk zynen top zeer hoog verheft. By dit Lescara is mede niets te zien, als dat 'er een schoone Rivier, van den gemelden Berg, komt nederstorten, en 'er zich verscheydene vermaakelyke Dorpen om heen strekken. Te dezer plaats vald de vermaarde *Laudanum*, die zyn oorspronk uit den Dauw heeft, Lescara.

vallende dezelve op de bladeren van een kleyne Plant, omtrent een halve voet hoog, de smalbladige Saly niet ongelyk. Om deze *Laudanum* te vergaderen, jaagen de Boeren, des morgens voor Zonnen opgang, hunne Geiten door dit Kruyd te weiden, en, zynde de *Laudanum* zacht en kleefachtig, blyft dit in derzelver baarden hangen, welke eenmaal s' Jaars werden afgesneden, en als dan boven het vuur gesuyverd. Deze is de beste, en die men de *Maagde Laudanum* noemd; de tweede soort veranderd zich in het Bosje hair, 't geen achter boven de klauwen zit, en mede afgesneden word; de derde werd vergaderd met een dikke Koe-haire koord, welke, door twee Persoonen, over het gemelde Kruyd word getrokken. Ook gebruyken zommige Land-luyden noch een andere manier, te weeten, zy koppelen eenige koorden te saamen, aan een korte stok, en stryken daar mede, des morgens, zo lang als zich de Dauw vertoond, over het gezeyde Kruyd heen: doch deze twee laatste manieren van verzamelen, geeven de slegtste en zwaarste *Laudanum*, vermits ze, door behulp van zand, van de koord werd afgestreeken, 't geen zo net niet kan geschieden, of het zand komt 'er zich mede te vermengen. De *Laudanum* is zwart, van een sterke reuk, en gezond om in Pest-tyden te gebruyken, ook werd ze in de Medicynen gebruykt.

Manier van de Laudanum te vergaderen.

Lapida.

Te *Lapida* is mede niets te zien, als een Klooster der Grieken, op den Oever van de Zee, en een oude Kerk, welke gezegd werd dat de Apostelen zouden hebben doen stichten. Aan eenige overgeblevene brokken der gebouwen, ziet men, dat veele Wooningen Vyvers hebben gehad, welke hun water met dat van de Zee konden verwisselen.

Sarignia.

Van *Sarignia*, of *Cerines*, eertyds *Ceraunia* genoemd, is niets overig, dan een Haven voor de Galeyen, en een sterk Kasteel. Van daar is de overvaart na *Carmanien*, en *Natolien*.

Een uur van hier staat het heerlyk gebouw *de la Paays*, of der Tempeliers.

Byzonderheden van een Griekſch Klooſter, daar een ſtuk houts van des Zaligmaakers Kruys in bewaard word.

Omtrent vyf Italiaansche mylen van *Larnica*, op een hoogen Berg, de kenbaarste voor de Zee-lieden, om de Baay van *Salines* aan te doen, heeft men een Klooster, genaamd *S. Croce*, of het *Kruys-klooster*, waar in zich gemeenlyk twintig *Caloyers*, zynde een soort van Griekſche Geestelyken, gelyk elders meer gezegd is, onthouden. De Grieken geven voor, hier een stuk houts, van des Zaligmaakers Kruys, te hebben, ruym een Ducaton dik, en anderhalf vierendeel lang, aldaar gebracht door *S. Helena*. Volgens hun zeggen hangd het zelve tusschen Hemel en Aarde, zonder ergens aan vast te zyn, en zoude, tot een mirakel, aldaar dus geplaatst wezen. Een yder voegd zich Jaarlyks, op den veertienden September, uit Godvruchtigheid derwaarts (als wordende onder de Grieken de dag van *S. Croce*, of het Heilig Kruys, voor een grooten Heiligen dag gehouden) ten eynde dit wonderbaarlyk stuk houts te kussen, 't geen van al de Wereld, groot of kleyn van Persoon, met het zelve gemak gedaan word, zonder dat men egter kan bemerken, dat het nederdaald, of opwaarts ryst. Maar ik heb my van anderen, die het gezien hebben (want ik heb 'er zelve geen gelegentheid toe gehad) laaten zeggen, dat het gemelde stuk houts beslooten is in een zilver verguld Kasje, waar door men het ten allen tyde kan bezichtigen, doch dat 'er op Kruys-dag een schuyf van een rond gat, van grootte omtrent als een Ducaton, werd afgetrokken, daar dit hout tegen aan zit, 't geen als dan van een ygelyk word gekust.

Onder dit Klooster heeft men een Grotte, waar in men een rosachtig water vind, in het welk zich de geenen gaan wasschen, die met eenige ziekten of kwaalen besmet zyn, gelyk zy 'er ook ten zelven eynde af drinken, en, zo men de Grieken mag gelooven, worden zy, zonder eenige andere middelen te gebruyken, geneezen.

Ik

Vreemde geschiedenis van Sprinkhaanen.

Ik heb in het 46ste. Hoofdstuk van Sprinkhaanen gesprooken, daar ik dit volgende verhaal, van de Inwoonders van Cyprus, moet byvoegen. 't Gebeurde op dit Eyland, in het Jaar 1668. dat'er, doch meest omtrent de Stad *Famagusta*, zulk een menigte van Sprinkhaanen wierd vernomen, dat ze zich, wanneer ze aan 't vliegen waaren, als een duystere Wolk vertoonden, en naauwlyks opening voor de straalen van de Zon verleenden. Dit duurde omtrent een Maand, als wanneer den *Bassa* ordonneerde, dat alle de Land-lieden, yder voor zyn hoofd, een zeekere maat vol Sprinkhaanen, aan het Hof te *Nicosia* moest brengen, waar toe buyten de Stad gaten wierden gegraaven, daar men ze in smeet, en met aarde toedekte, ten eynde, door de stank, geen besmetting te veroorzaaken. Ondertusschen wierden tien achter een volgende dagen, door de Grieken gestadig Processien, en gebeden, gedaan, om van deze Land verdervende plaag verlost te mogen worden, ten welken eynde zy ook een zeeker *Maria* Beeld, met het Kindeken *Jesus* op den arm, 't geen zy zeggen door *S. Lucas* geschilderd te zyn, omdroegen. Deze Schilderye word bewaard in een Klooster, genaamd *Chicho*, tot het welk omtrent vier honderd *Caloyers* behooren; waar van 'er veele, zo na *Muskovien*, als elders, gezonden werden, om dienst te doen.

Dit Klooster is gesticht op den Berg *Olympus*, zynde de hoogste van het gantsche Eyland. Wanneer men op het zelve, by mangel van regen, gebrek van water heeft, word de gemelde Schilderye, met groote plechtigheid, uit het Klooster gehaald, en daar benevens, op een Toneel, van omtrent twintig sporten hoog, geplaatst, met het gezicht na de zyde, daar zy den regen van daan verwachten. 't Gebeurde nu (want men had het ook, by deze gelegentheid van de Sprinkhaanen, ter gemelde plaatze gesteld) dat'er heel schielyk een zeekere soort van Vogels, met zwarte pooten, den Pluwieren niet ongelyk, kwam overvliegen welke een groot gedeelte van dit schadelyk ongedierte, al vliegende, midden door beeten. Hier by ontstond 'er des morgens, wanneer de Sprinkhaanen zich, door de hitte der Zon, van de grond hadden opgeheven, en aan 't vliegen begeeven, een sterke Land-wind, welke hen, gelyk ze zich altyd met de wind laaten voortdryven, zo ver heen voerde, dat ze des avonds, als ze de kragt van de Zon kwyt waaren, altemaal in de Zee vielen, en verdronken; 't geen bleek, wanneer ze, met de Zee-wind, met groote hoopen, weder aan strand kwamen dryven, en aldus wierd het Eyland van die schroomelyke plaag verlost. Men verhaald 'er ook by, dat de Vogels, die de Sprinkhaanen midden door hadden gebeeten, nooit voor of na meer zyn gezien, zulks dat een gebod van den *Bassa* uitging, van'er, op Lyf-straf, geen van te dooden.

'k Heb zelve, omtrent *Nicosia*, een groote menigte van dit ongedierte gezien, en de plaatzen daar ze nedervielen zo kaal afgegeeten, als of het'er af gebrand was, ja onder yder voet, 't geen het Beest, daar ik op zat, nederzette, bleeven 'er tien of twaalf dood. Ik heb, op 't 248ste. Blad noch een tamelyk breed gewag van de Sprinkhaanen gemaakt, gelyk zo even is gezegd, weshalven ik 'er hier noch maar dit zal byvoegen, 't geen my van verscheydene Persoonen verzeekerd is, te weeten, dat'er zeekere Vogels, in 't Arabisch *Gor* genaamd, en zich meest in *Egypten* onthoudende, komen overvliegen, niet kwaalyk zwemende na de Endvogels, behalven dat ze spits van bek zyn, deze byten de Sprinkhaanen midden door, en beletten hen alzo meerder verwoestingen aan te rechten: d'Oyevaars doen het zelfde.

Verblyfplaats der Oyevaars.

Doch ten propooste van deze Vogels. Men heeft tot noch toe nooit, met eenige zeekerheid, konnen zeggen, waar ze vervaaren, wanneer ze van ons van daan vertrekken. 'k Wil dit ook voor geen onfeilbaare waarheid verkoopen; maar ik

ik heb my laaten onderrechten, dat ze zich een groot ſtuk wegs aan geene zyde van de *Jordaan* onthouden, aan een Oord, by de Grieken *Erimo*, zo veel als *Eenzaame-plaats*, geheeten, alwaar niemand ooit komt, zynde een Bosachtige Land-ſtreek, daar groote warmte is. Zy vertrekken derwaarts in de Maand October, en komen weder van daar in de Maand Maart. Men wil dat ze zich ook in *Egypten* onthouden.

Steen daar Lywaad, en Papier af gemaakt word.

Op dit Eyland werd gevonden de Steen *Amejanthus*, daar men in voorige tyden Gaarn af heeft weeten te ſpinnen, en Lywaad te weeven, waar af men zegd dat ſakken wierden gemaakt, in dewelke men de Lighaamen ſtak, die verbrand moeſten worden, om de Aſſche te bewaaren; want, konnende het vuur dit Lywaad niet verteeren, maar het zelve alleenlyk reyn en wit maakende, wierd d'aſſche in haar geheel behouden, en in Steene kruyken, *Urnæ* geheeten, gedaan. Men heeft 'er ook Papier af gemaakt, 't geen die eygenſchap had, dat, als men het geſchrevene wilde uitdoen, men het ſlegts in 't vuur wierp, daar het wit en ſuyver weder uitkwam; maar, de konſt, om zo het Lywaad, als het Papier, dusdanig te bereyden, is verlooren De Koleur van deze Steen is duyſter groen, wat blinkende. Als men hem uitpluyſt, gelykt dit pluyſſel na Kattoen, en, houdende 't zelve in de Vlam, komt het'er ongeſchonden weder uit, en blyft in zyn eygen wezen, zonder eenige de minſte vermindering te lyden.

Vrugten, en andere gemakken, van het Eyland Cyprus.

Onder andere dingen, leverd het Eyland *Cyprus*, ook byzonder goede Wynen, en de geenen die hier gedronken worden, verſcheelen heel veel van die, welke men in andere geweſten aantreft, hoewel ze van hier derwaarts werden geſtuurd, en dat ze het overvoeren heel wel konnen verdraagen; maar ze krygen in 't vervoeren een zekere pikachtige ſmaak, die hen voor een gedeelte goed moet houden. Ik heb ze alhier gedronken, die dertig en meer Jaaren oud was, en volkomen aangenaam van ſmaak, vet als Oly, en ſchoon van koleur; ja men vind'er, die over de honderd Jaaren is. Want als de Ouders een Kind uithuwlyken, word 'er een vat van de beſte Wyn aan geſchonken, en dit, 't elkens als 'er wat afgetapt, of uit genomen word, aanſtonds met dezelve ſoort weder opgevuld, waar door de Wyn in zyn wezen blyft, en, hoe ouder hoe beter werd. Daar is witte en roode, beyde goed; doch zo ſterk, dat ze gemeenlyk gedronken werd, met wel eens zo veel water vermengd. Ik weet niet dat ik ooit zo zwaare, of ſterke, heb geproeft. Ook heeft men 'er deugdzaame Muskaat-Wyn, gelyk mede ſchoon Koorn, en, wat het Wild belangd, 't is 'er zo overvloedig, dat *Cyprus*, ten dezen opzichte, meeſt alle andere Landen overtreft.

By dit alles geniet men 'er de vryheid, van, zonder eenige ſchroom, het gantſche Eyland te konnen omreyzen, zo zeker en veylig, als of men in zyn eygen Huys was. De Grieken zyn 'er vriendelyk en beleefd, en geneeren zich meeſt met de Land-bouw. Hunne Tuynen beſtaan in Moerbezien-boomen, welker bladeren den Zywurmen tot voedzel ſtrekken, die 'er in zulken menigte zyn, dat men geen Wooning zonder dezelve vind. Buyten de Zyde vald 'er ook veel Kattoen, 't geen vier, vyf, en ook wel zes voeten hoog waſt, in doppen als de Nooten, dicht by malkander, of als de Kaſtanjes, zynde mede zo dun van baſt. Mitsgaders veel Tarpentyn, en Coloquint.

De dracht der Vrouwen verbeeld zich, als deze teekening aanwyſt: 't Hoofd cieraad is niet anders, als een omgebondene bruine, of graauwe neusdoek, met zwarte en goude of zilvere ſtreepen, gelyk ze daar mede doorgaans ook wel cierlyk geborduurd zyn. Tot de kleding gebruyken ze allerhande ſoorten van Zyde ſtoffen. Het hembd is om den hals verçierd, als met een franje, zynde van het linnen deſſelfs dus-

daanig uit gearbeid, en een gedeelte van 't zelve op zo een wyze tot kant genaaid, gelyk in de Print, voor op de borst, tot boven aan de slinker schouder, kan gezien werden. Gemeenlyk doen ze dat ook aan de mouwen. 't Overige der kleding is op de wyze de Turkinnen.

't Geen ik voor vreemd, en niet min aardig, vond, was, dat de Boeren gemeenlyk weinig hair op 't Hoofd, en groote baarden hebben; en zich in 't Veld bedienen van even zodanige groote hooge Hoeden, met breede randen, als by ons, over omtrent veertig Jaaren, plachten gedraagen te werden, die nochtans aldaar niet gemaakt werden, zulks men schier zoude denken, of die van hier, of elders, daar wel na toe gebracht mochten zyn.

Den omtrek van het Eyland word gerekend op zes honderd Italiaansche mylen.

De ongezonde lucht, in de drie of vier heetste Maanden des Jaars, vald den vreemdelingen geweldig lastig, en stryd gantsch en al tegen derzelver gesteldheid, zulks datze daar door gemeenlyk een vaatsche koleur krygen, en voor hun leeven lang behouden, zo hen maar niets argers wedervaard. Want, eenigen komen 'er af te sterven, anderen staan zwaare ziektens uit &c. En by aldien my deze gevaaren geen omzichtige gedachten hadden doen neemen, ik zoud 'er my zekerlyk eenige Maanden hebben opgehouden, om het vermaak van de Jacht te genieten; maar, vermits het my door een yder wierd ontraaden, besloot ik de reys voort te zetten.

LXXIII. HOOFD-

LXXIII. HOOFDSTUK.

Vertrek van het Eyland Cyprus. Ydele vrees wegens een Griekſch Vaartuyg. Komſt te Sattalia enz.

Vertrek van het Eyland Cyprus.

Met dit beſluyt, den Heer *Conſul*, wegens zyne vriendſchap, en menigvuldige beleefdheden, bedankt hebbende, trad ik, den 15. Mey, met het vallen van den avond, t' Scheep op een kleyn Vaartuyg, 't geen met Zout gelaaden, en na *Sattalia* verordend was, verwachtende, door tegen wind, des nachts de Landwind af, die wy, twee uuren voor den dageraad, kreegen, en waar mede wy dicht langs het Land heen zeylden, tot des anderen daags middags ten twee uuren, wanneer wy vlak in de wind kreegen, en derhalven genoodzaakt waaren ten Anker te gaan leggen, zynde toenmaals twintig Italiaanſche mylen gevorderd. Omtrent middernacht ſtaaken wy, met de Landwind, weder onder Zeyl, doch dezelve veranderde heel ſchielyk, en nam zulk een verkeerde ſtreek, met een braave ſtooker, dat wy het Anker weder lieten vallen. Hier begaf ik my aan Land, om eenig Wild te ſchieten, alzo ik een goede Jacht-hond met my voerde, die my van den Heer Conſul *Sovan* vereerd was. Ik hield het middagmaal in het Veld, in de ſchaduwe van 't geboomte, en begaf my des avonds weder 't Scheep. Den 18^{den}. hadden wy noch al dezelve wind. Den 19^{den}. een weinig voor den dag, vertrokken wy, en kwamen, omtrent tien uuren, aan het Dorp *Lemiſco*, 't geen een kleyn Kaſteel heeft. Men ziet 'er noch de vervallen Muuren van de oude Stad. Hier om heen zyn verſcheyden Mynen, voornamentlyk van Koper, daar in voorige tyden veele Scheepen mede gelaaden wierden, weshalven *Cyprus* ook toenmaals den naam van het *Kopere Eyland* voerde. De Turken willen aan niemand vergunnen, daar in te arbeyden. Omtrent deze Oord vald de beſte Wyn van geheel *Cyprus*, gelyk ook een menigte van Kappers. Deze Plaats legd zeer aangenaam in het geboomte, en belend aan een fraaye vlakte. De meening was, onzen weg te vervorderen, zonder hier ten Anker te gaan leggen, en maar alleen met het Bootje eenig goed te loſſen; doch verſtaande, dat 'er te *Baſſa* zeven Roovers laagen, wierd het in de grond geſmeeten, met het oogmerk, van des nachts te vertrekken; maar de wind verhief zich zodaanig, dat ons Bootje niet weder van Land konde komen, voor des morgens, wanneer de wind ons tegen liep, en zodaanig bleef, tot den 23^{ſten}. der Maand. Ondertuſſchen ging ik myn vermaak met de Jacht neemen, en ſleet aldus den tyd, die my anders verdrietig genoeg zoude gevallen hebben. Dien dag konden wy de Kaap niet te boven komen, en wierpen derhalven dicht daar aan het Anker.

Lemiſco.

Den 24^{ſten}. met den morgenſtond, vertrokken wy, met ſtilte, en paſſeerden de Kaap *Bianco*, doch meeſtendeel door behulp van de riemen, met het Barkje voor ons, krygende wyders *Baſſa* in 't gezicht. Des avonds begon de wind te wakkeren, doch, door de onkunde der Grieken, konden wy de Haven niet bereyken, en ſmeeten het derhalven, twaalf Italiaaanſche mylen van de gemelde Plaats, ten Anker.

Den 25^{ſten}. weinig voor den morgen ſtond, geraakten wy weder onder Zeyl, doch by *Baſſa* komende, wierd het dood ſtil, weshalven het Barkje ons voor de Boeg moeſt roeyen, om binnen de Haven te geraaken. Tegen over dezelve leggen twee kleyne klippen. Na den middag begaf ik my hier te Land, en

Baſſa.

ging de plaats bezichtigen, die dicht aan de Zee gelegen is, in het geboomte, vermits 'er de meeste Huyzen met Tuynen voorzien zyn, bestaande, gelyk hier voor gezegd is, in Moerbezien-boomen.

Ik vond hier noch eenige oude Overblyfzelen, van verscheydene Kerkjes, en onder anderen een, 't geen noch in zyn geheel staat, *S. George* geheeten, waar in de Grieken hunnen dienst verrigten; zynde daar noch eenig Schilderwerk in te zien.

Niet ver van het zelve ontmoet men drie groote Kolommen, staande overeynd, doch ik kon niet verneemen, waar ze toe gediend hadden, of tot een gewyd, of ongewyd gebouw.

Aan de Zee-kant legd een Kasteel, waar onder zich alle de Vaartuygen vervoegen, ten eynde, door desselfs Kanon, beveyligd te mogen werden. 't Oude Kasteel legd op een Berg daar benevens, doch is geweldig vervallen.

Hier omtrent zegd men, dat de gevankenis van den Apostel *Paulus* zoude zyn geweest.

In het Gebergte hier omheen, werden veele Diamanten gevonden, die derhalven den Naam van *Diamanten van Baffa* voeren, waar onder eenige heel fraay zyn.

Den 25sten. met het doorbreeken van den dag, vertrokken wy, met een goede wind, hoewel stil, en passeerden des nachts de Kaap van het Eyland. Den 27sten. in den morgenstond, kreegen wy het vaste Land van *Sattalia* in 't gezicht, 't geen een vermaakelyk voorwerp maakt, vertoonende zich dit aan d'eene, en het Eyland *Cyprus* aan d'andere zyde, op een afstand van omtrent vyftig Italiaansche mylen, te reekenen, als men omtrent ter halver weg is. Want de *Golf van Sattalia* word op honderd Italiaansche mylen van het Eyland *Cyprus* geschat.

Ydele vrees wegens een Grieksch Vaaatuyg.

Twee uuren na den middag, geraakten wy in de gemelde Golf, wanneer onze Zeelieden een Vaartuyg gewaar wierden, 't geen ze voor een Schip, en te gelyk voor een Roover, aanzagen, weshalven men aanstonds weder te rug keerde. Middelerwyl riep een der Matroozen, boven in de Mast geklommen, dat het Vaartuyg een teeken deed, met het zeyl op en neder te laaten, als willende daar mede te verstaan geeven, dat wy niet bekommerd behoefden te wezen; hy zeyde ook noch, dat hy duydelyk konde onderkennen, dat het geen Schip, maar slegts een gemeen Vaartuyg, was; waar op wy dan beslooten de Golf weder in te loopen. Doch naauwlyks was dit geschied, of het kwam regt op ons afzetten. Dit veroorzaakte een nieuwe vrees, en zodaanig een verbaastheid, onder al het Boots-volk; dat ze malkander met bedroefde oogen begonden aan te zien, en de Schipper zelve het hert niet had om weder te vluchten, zeggende, wy konnen het doch aan geene kant ontloopen. Ik sprak hen dan moed in 't lyf, en bracht het zo verre, datze nochmaals aan 't vluchten teegen, met byzetting van alles wat maar eenige baat kon doen, maar binnen een uur tyds was ons het Vaartuyg, zynde vry wat beter bezeyld, zo na by gekomen, dat de Matroozen, met de traanen op de wangen, begonden te raadpleegen, om de zeylen te stryken, en het te gemoet te keeren, vreezende, dat, indien zy zich tot het uitterste lieten vervolgen, daar ze doch geen uitkomst te gemoet zagen, zy altemaal deerlyk mishandeld zouden werden. Middelerwyl ziende, zo wel als d'andere, dat wy 't niet konden ontkomen, had ik alles, 't geen aan my behoorde, onder het verdek laaten zetten, op dat het, door de Matroozen van den Roover, niet aan getast zoude worden; want al wat het onder verdek is, behoord den Capiteyn toe, en niemand heeft het hert, van 'er de hand aan te slaan. Om my ook by denzelven wel voor te doen, en te beproeven, of ik aldus het ongeluk van my zoude konnen afweeren, had ik myn beste plunje aangedaan, en hield een goed gelaat; maar ik

voelde

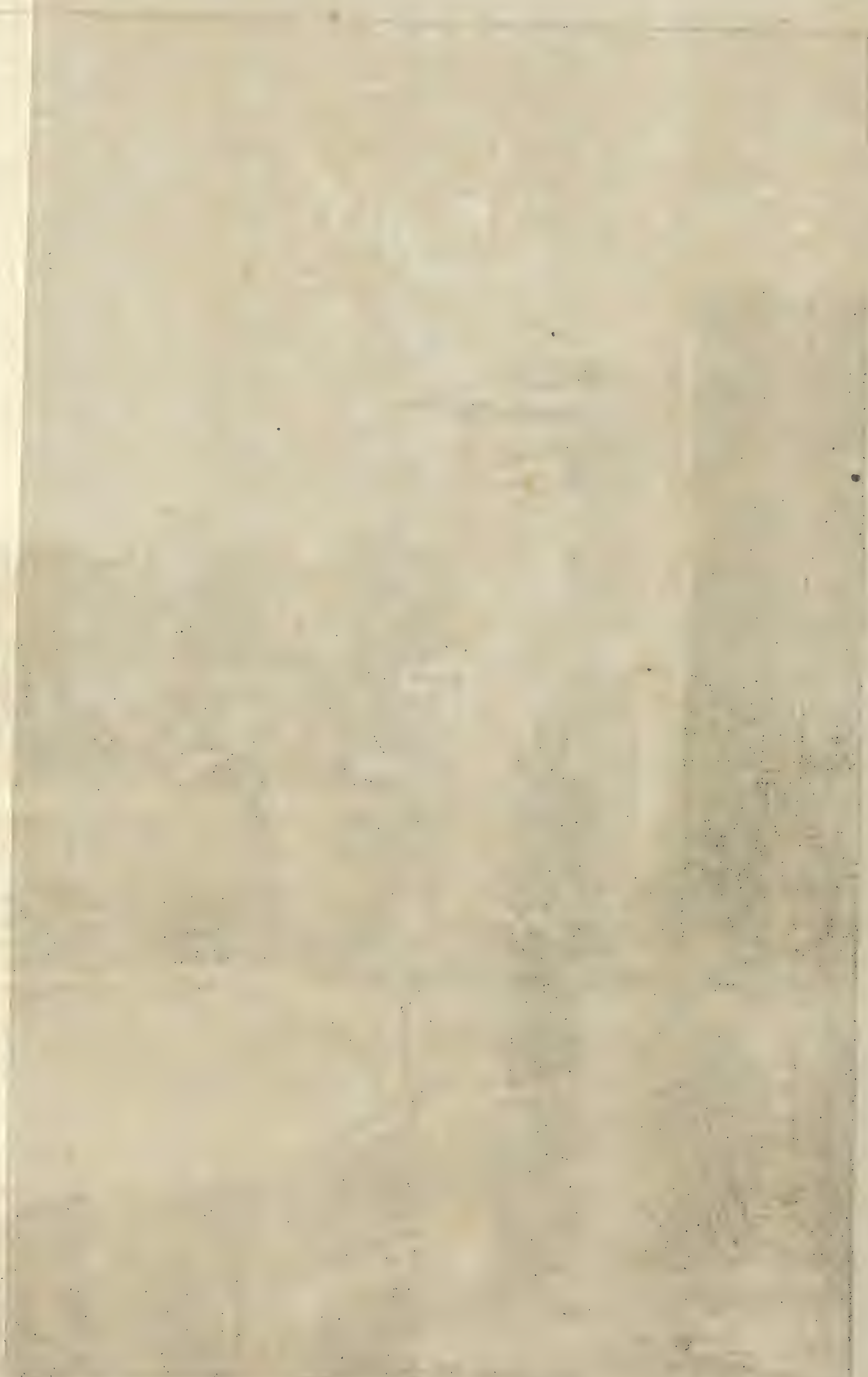
voelde my van binnen wel anders gesteld. Want deze Roovers, zynde mede Grieken, doch uitschot van Volk, en niet te goed, gelyk men zegd, om hunne eygene Ouders te verkoopen, verschoonen dikwils niemand, en derhalven had ik 'er ook, zo ik ongelukkig genoeg was, om 'er een van het gemeene soort aan te treffen, niet veel beter handeling af te verwagten. Ondertusschen hadden eenige der Grieken my hunne geldbeursjes al overgegeeven, beeldende zich in, dat ik niet geplonderd zoude werden, gelyk zy my, met verscheyde voorbeelden, trachteden te bevestigen. Maar de dingen vallen niet altyd even gemaklyk uit. Ook toonde ik my altyd even moedig, en zogt hen ten minsten eenige troost by te zetten. Wy hadden een Turk in ons Vaartuig, die, vreezende in slaverny te vallen, het meest van allen bekommerd was, en ons bad, dat wy hem doch behulpig wilden wezen, om hem voor dit ongeluk te behoeden, weshalven men hem, op de Griekſche wyze, als een Matroos, toetaakelde. Aldus dan, meer na hem toekomende, als afwykende, wendde hy 't ter zyde van ons, voor de wind, 't geen wy meenden met voordacht te geschieden, als vermoedende, dat wy een andere Cours wilden neemen; maar wy bevonden, met groote verwondering, dat hy 't liet afloopen. Wy kreegen dan een gantsch ander gevoelen van hem, en geloofden, dat hy geen Roover was, houdende het derhalven draagende, wanneer wy bemerkten, dat hy, hoe langer hoe meer, voor de wind afliep, en de Cours na *Jaffa* zettede, waar uit men wel kon bezeffen, dat hy alleenlyk op ons afgekomen was, om de wind te krygen. Thans deeden wy groote moeyte, om weder in de Golf van *Sattalia* te geraaken, 't geen, door tegenwind, niet konnende geschieden, overviel ons de nacht, by welke gelegentheid de Grieken by na niet weeten, waar ze heen zeylen. Hier by kwam het ongeluk, dat de wind hand over hand wakkerde, en den gantschen nacht geweldig bulderde, 't geen een groote verbaastheid veroorzaakte, zynde deze Golf voor zeer kwaadaardig berucht, want de stroom van dezelve, en die van de Venetiaansche, en andere Plaatzen, van 't Westen, malkander hier ontmoetende, doen de baaren geweldig hol schieten. Voor dezen placht het hier zeer gevaarlyk te weezen, en kwamen 'er veel Scheepen te verongelukken: maar, zederd dat 'er, volgens het zeggen der Zeelieden van d'omleggende Oorden, *S. Helena*, van *Jerusalem* komende, een Nagel van des Zaligmaakers Kruys in heeft geworpen, is het gevaar vry wat geminderd. Den 28sten met den dag, bevonden wy ons een groot eynd wegs vervallen, hebbende een harde tegen wind, die ons zo sterk afdreef, dat wy het Land van *Sattalia*, noch van *Cyprus*, niet meer konden bekennen, waarom wy het zo dicht na 't vaste Land hielden, als 't mogelyk was. Ondertusschen begon de Zee hoe langer hoe holder te schieten, en de wind te wakkeren, zulks dat ons groot zeyl, te meer vermits het oud, en vry wat gelapt, was (gelyk ook het Vaartuyg zelve) verscheyde maalen in stukken scheurde, 't geen ons telkens noch meerder doende afdryven, vreesden wy op de Kust van *Barbaryen* te geraaken. Wy behielpen ons dan, zo veel als doenlyk was, met kleyn zeyl, ten eynde omtrent de Kust van *Sattalia* te blyven. Na den middag stilde de wind heel en al, waar door wy dreeven, verhelpende ondertusschen ons zeyl; kort daar na kreegen wy weder goede wind, en des nachts stilte. Den 29sten bevonden wy ons voor de Kaap van de Golf, en zetteden 't weder op de Golf aan, daar wy, twee uuren na Zonnen opgang, met stilte, by geraakten, en genoeg te doen hadden, om het 'er tot by den middag draagende te houden; wanneer wy drie kleyne Eylanden, leggende voor de Kaap, en ook de Kaap zelve, met een redelyke wind, passeerden. Voor de Golf komende, dreeven wy

wy weder door ſtilte. Hier zagen wy nochmaals een zeyl, 't geen wy oordeelden een *Londer* te weezen. Deze, zo als hy in de Golf geraakte, nam terſtond een andere Cours. Aan wederzyde van dezelve ziet men het vaſte Land, 't geen omtrent zeſtig Italiaanſche mylen van malkander werd gereekend. Het Gebergte is byzonder hoog. Een weinig van den mond af zagen wy een plaats, ter regter hand van ons leggen. Dezen dag begon ons het water te ontbreeken, gelukkig dat wy het zo ver gebracht hadden. Met den avond kreegen wy weder een ſtilte, die den gantſchen nacht duurde, zo dat wy ons des morgens op dezelve plaats bevonden. Den 30ſten. met Zonnen opgang, hoorde men verſcheydene ſchooten omtrent *Sattalia* doen, die men oordeelde uit de gemelde *Londer* voort te komen, welke des nachts, met behulp van riemen, op de reede geraakt zoude weezen. Dezen morgen hadden wy noch al ſtilte, doch vorderden echter zo veel, dat wy, omtrent tien uuren, *Sattalia* in 't gezicht kreegen, hebbende toen geen water meer, als een weinig, 't geen voor my bewaard was: na den middag begon de wind te wakkeren, waar door wy, omtrent ten drie uuren, in de Haven geraakten, tot myne byzondere vreugde, die nu dacht het vaſte Land wel haaſt onder de voeten te zullen hebben, om my na *Smirna* te begeeven, en, ten anderen, dat het de laatſte tocht was, die ik met de Grieken te doen had.

Komſt te Sattalia.

LXXIV. HOOFD.

SATT

ALIA

LXXIV. HOOFDSTUK.

Beschryving van de Stad Sattalia.

Zo haast als wy binnen de Haven waaren geloopen, zag ik daar de gemelde *Londer* leggen, zynde van *Damiaten* gekomen, gelyk ook noch verscheyde *Saiken*, en kleynder Vaartuygen. Ik bevond dit gezicht, in het inkomen, byzonder fraay, te meer, dewyl zich de *Mousellim*, of President, ter regter hand, op de hoogte aan de Zee, met eenige tenten had nedergeslagen, om de frissche Zee-winden te genieten. Hy blyft daar gemeenlyk zo lang, als de warmte duurd, die elders vry wat ongemaklyker te verdraagen vald.

Te Land zynde getreeden, begaf ik my aanstonds, ten Huyze van den Consul der Fransche Natie, die zynen *Janitzer* alreeds aan de Haven had gezonden, om my derwaarts te geleyden, vermits hy uit zyne Woonig, welke heel vermaakelyk, op de hoogte, ter slinker zyde van de Stad, aan de Haven, gelegen is, gezien had, dat 'er een *Frank* in de Bark was. Deze beleefthaid zyn zy gewoon, aan de vreemdelingen te betoonen, alzo zich niemand anders van d'Europeers aldaar onthoud. Doch buyten dat, had ik Brieven van adres aan denzelven Heer, van zo goede hand, dat ze my van een beleefd onthaal verzeekerden. Straks op myn komst verstond ik, dat 'er binnen tien dagen een *Karavane* na *Smirna* stond te vertrekken, waar op ik besloot te wagten, hebbende ondertusschen gelegentheid, om de Stad, en d'omleggende Oorden, te gaan bezichtigen, van dewelke ik hier een korte Beschryving zal ter neder stellen, voor zo veel de tyd, en eenige andere omstandigheden, my toe gelaaten hebben, daar af aan te merken.

De Stad *Sattalia*, een der sterksten onder het gebied van den Grooten Heer, is van een Oude bouwing, 't geen de muuren genoegzaam uit wyzen, en voorzien met twee Poorten, d'eene aan de Land-zyde, en d'andere aan de Zeekant. De Stad zelve is niet groot, doch de buyten plaatzen beslaan een vry grooter ruymte, en leggen altemaal vermaakelyk, in het geboomte, bestaande meestendeel in Tuynen, die niet onplaizierig zouden wezen, in dien ze wat beter onderhouden wierden. Beschryving van Sattalia.

Het aankomen, of de Haven, legd een stuks weegs buyten den omvang van de Wallen, alwaar eenige Huyzen staan, gelyk ook de Wooning van den Heer *Consul.*

Van daar zich na de Stad vervoegende, komt men voor eerst aan een opgaande Straat, en ten eynde van dezelve aan de Poort, op dewelke noch het Wapen van *Jerusalem* te zien is. Binnen gekomen, ontmoet men verscheyde Oude gebouwen, mitsgaders eenige Kerken, door de Turken tegenwoordig tot *Mosqueën* gebruykt, van welker eene ik de Voor-poort uitnemend fraay vond, zynde geheel en al uit Marmer gearbeyd, met kleyne Pilaaren ter weder zyden, en met Lof-werk verçierd.

Aan de slinker zyde der Stad ziet men een byzonder groot vervallen gebouw, 't geen voor dezen een *Serrail* geweest zal zyn, voor zo veel men kan oordeelen, uit de menigte vertrekken, en een lange gang, die tegenwoordig onder de Aarde is, en wel eer gediend heeft, om daar door van het eene vertrek na het ander te konnen gaan; zynde, te weeten de gang, nog meestendeel in wezen. Hier benevens ziet men voor een plaats, Koepels wyze, mede het grootste gedeelte noch in haar geheel,

geheel, welke tot de *Bagno*, of het Bad, van dit Paleis, gediend heeft, gelyk men kan afmeeten uit de gaten, daar het water door ontfangen wierd. Benevens deze *Bagno* is noch een groote hooge muur, met verscheydene Nissen, gediend hebbende, om Beelden in te plaatzen. In eene derzelve staat ook noch een Beeld, zonder Hoofd en Beenen, 't Lighaam op zyn Romeynsch gekleed, veel grooter als 't leven, en redelyk wel gemaakt. Ter zyde van het zelve, ziet men noch een diergelyke, doch vry meer verbrooken, zulks dat men 'er heel weinig af kan bekennen, zynde daar van maar een stuk overig. 't Heeft gediend tot gezelschap van het ander, alzo het daar nevens staat. Ongetwyfeld zouden hier schoone Beelden onder de Aarde te vinden zyn, maar men durft niet denken om het te onderzoeken, uit vrees der Inwoonders, die byzonder wantrouwig zyn, en dat 'er verscheyde ongemakken aan de vreemdelingen over zyn wedervaaren, welke deze nieuwsgierigheid duur genoeg betaald hebben; weshalven den Heer *Consul* wel ernstig op my verzogt had, geen Pen zelfs in de hand te neemen, om yts uit te schryven, van 't geen ik in de Stad mogt komen te ontmoeten. 't Viel my geweldig hard, dewyl ik 'er verscheyde fraayigheden vond, inzonderheid een schoone Water-bak, welke buyten twyfel een Graf-steen zal geweest zyn; tegenwoordig diend ze voor een Fonteyn. Men ziet op dezelve nog eenige overblyfzelen van Figuuren, op zyn Romeynsch gekleed, waar onder eenige te Paard zittende, heel wel gemaakt. Aan verscheyde Oorden ontmoette ik ook groote steenen, daar ik wel Letteren op gehouwen zag, maar ik dorstze niet uitschryven. Zommige dezer opschriften waaren in Grieksche, andere in Latynsche Characters.

Doch niet tegenstaande het gemelde verzoek van den Heer *Consul*, kon ik my zo zeer niet bedwingen, of ik teekende, boven van zyn Huys, zo bedekt als 't my mogelyk was, een gedeelte van de Stad, met de Haven, die zich daar voor vertoond, mitsgaders de gantsche Golf, zo als het gezicht zich van daar over dezelve heen strekt. De Bergen, welke zich aan de rechter zyde, in de Printverbeelding, gemerkt met N°. 203. vertoonen, zyn het vaste Land van *Sattalia*. Aan het inkomen van de Haven ziet men een vervallen Toorn, die rondom in 't water staat.

LXXV. HOOFD-

LXXV. HOOFDSTUK.

Vertrek van Sattalia. En wederkomst tot Smirna.

Vertrek van Sattalia.

Den 10[den]. Juny nam ik affcheid van den Heer *Conful*, om my met een *Karavaane*, die zich ondertusschen gereed gemaakt had, na *Smirna* te vervoegen: wy toogen voor eerst, door een vlakte, van omtrent twee uuren lang, bestaande meestendeel in kleyn Bosch; hier na over een Berg, en kwamen vervolgens weder in een vlakte, even als de voorige, daar wy een vermaakelyk Lak, of water, vonden, benevens het welke wy ons nedersloegen, aan een Fonteyn, die uit de grond, door het zand, komt opwellen. Weinig voor den avond voegde het meeste gedeelte der *Karavaane*, 't geen noch achter gebleven was, zich hier by ons. Een uur na middernacht trokken wy weder voort, en vonden ons, na omtrent een uur gereeden te hebben, in het gebergte, alwaar men een byzondere groote Ruïne ontmoet, benevens verscheyde andere, gelyk ook eenige Graf-steenen: doch ik kon de Letteren, die daar in gehouwen waaren, alhoewel de Maan klaar scheen, niet leezen; hebbende de tyd dezelven zodaanig uitgegeeten, dat ze niet leesbaar zyn. Hier omtrent trekt men voor een gedeelte, langs een kwaaden weg, vindende, aan weder zyde in het Gebergte, veele overblyfzels, en brokken van zwaare Gebouwen.

Met den dag kwamen wy in een schoone en wydluftige Valey, rondom in het Gebergte gelegen, daar wy over al zeer veel Vee ontmoeteden. Ik zag 'er ook een Dorpje, voorzien met een kleyne getoornde Kerk, of *Mosqueë*. Hier passeerd men meestendeel door aangenaam Bosschagie, hebbende het gebergte rondom. Omtrent negen uuren kwamen wy aan een Fonteyn, alwaar men halte hield, tot des namiddags ten vier uuren, wanneer wy weder voort toogen, voor by twee Dorpen, by malkander, aan het gebergte, gelegen, nemende ons verblyf in het Veld, benevens een Dorp, daar ik een Oud gebouw vond. Doch ik konde het zelve, vermits het laat in den avond was, niet wel bezien. Het wierd voor een Mosqueë gebruykt.

Den 12[den]. sloegen wy, twee uuren voor Zonnen opgang, weder op weg, en ontmoeteden, aan het eynd van de gemelde Vlakte, een Fonteyn, van groote steenen gemaakt, welke het water ontfangd, 't geen van 't gebergte komt nederdaalen. By deze Fonteyn ziet men een Oud gebouw, 't geen voor dezen een Kerk, of Klooster, schynd geweest te zyn. Thans toogen wy over het gebergte, en kwamen vervolgens weder in een Valey. Hier omtrent zag ik verscheyde overblyfzelen, waar van eenige by na onder d'aarde bedolven leggen. Omtrent negen uuren naamen wy ons verblyf, by een Fonteyn: deze vlakte was op veele plaatzen met water overloopen, daar wy ettelyke maalen door moesten ryden. 's Namiddags ten vier uuren, toogen wy weder voort, en kwamen, binnen weinig tyds, in het gebergte, alwaar wy voor den avond onze rust-plaats namen, by een Fonteyn.

Den 13[den]. een uur voor dageraad, braken wy weder op, passeerende een tamelyk groote plaats, met verscheyde Toorens, en kwamen vervolgens in een Vlakte, daar men een groot water ziet, en wyders aan een Dorp, alwaar wy verbleeven, hebbende myn *Vituryn* hier zyne Woonplaats, daar wy de *Karavaane*, die wy achtergelaaten hadden, moesten inwachten, vermits het verder op zeer onveilig is. Hier om heen strekken zich verscheydene andere Dorpen.

Ondertusschen viel my de tyd geweldig verdrietig, ter oorzaak dat ik niet uit dorst gaan, vreezende dat my den Aga eenig geld mocht afdwingen, daar myn *Vituryn* my voor waarschouwde, gelyk my diergelyk op deze reys al was ontmoet, en het dikwils geschied, dat zy den Vreemdelingen, die daar komen te passeeren, voor het minst eenig geschenk afvorderen, 't geen gemeenlyk bestaat in ettelyke ponden Tabak, Kaffé, of ytwes van die natuur.

Aan dezen Oord heeft men alderhande soorten van vruchten, als Amandelen, Nooten, Appelen, Peeren, Druyven, Kerssen, enz.

Den 15den. kwam de *Karavaane*, daar wy ons by voegden, en, ten drie uuren na den middag, mee vertrokken; slaande ons, voor Zonnen ondergang, weder neder in het Veld, by een klaar loopend water.

Den 16den. twee uuren voor den dag, vertrokken wy weder van daar, passeerende eenige Dorpen, en rusteden ten acht uuren, in het Veld, onder de schaduwe van het geboomte, benevens een zacht vlietend water, tot des namiddags ten twee uuren, wanneer wy weder op gingen zitten, doch wy waaren nog niet verre gevorderd, of daar schoot schielyk een Slang voor ons op: ik trok terstond een Pistool, gaf vuur, en had het geluk van hem zo wel te treffen, dat hy dood neder bleef leggen. De Turken waaren 'er geweldig over verwonderd, en de Slang meetende, vondenze hem ruym anderhalf el lang. Vervolgens ontmoeteden wy, in een Valey, verscheyde Dorpen, en naamen onze rust-plaats, met Zonnen ondergang, by een loopend water.

Den 17den. twee uuren voor den dageraad, sloegen wy weder op weg, en passeerden, in een fraaye Valey, rondom met gebergte bezet, tien of twaalf Dorpen, waar omtrent wy veel Koorn zagen staan. Hier wat gerust hebbende, toogen wy, 's namiddags ten twee uuren, weder voort, en kwamen, een uur voor den avond, in het gebergte, daar men verscheyde Dorpen ziet. Wy waaren genoodzaakt over het zelve heen te trekken, om goede Weyden voor de Beesten te hebben. Met het vallen van de duysternis, namen wy ons verblyf aan een fraaye Fonteyn, aldaar uitdrukkelyk, tot dienst der Reyzigers, van groote steen, opgerecht.

Den 18den. weinig voor den dag, zaten wy weder op, reeden meestendeel door een redelyk vruchtbaar gebergte, daar verscheydene Dorpen in leggen; en rusteden, van tien-, tot des namiddags ten twee uuren, wanneer wy, na een weinig voorttrekkens, het gebergte van *Smirna* begonden te zien; vermits het zich, door de byzondere hoogte, van zeer verre op doed: met den avond sloegen wy ons neder, in een aangenaame Valey, die vol Koorn stond.

Den 19den. twee uuren voor den dag, toogen wy weder voort, en passeerden een heel steylen Berg, die men genoodzaakt is te voet af te gaan, wanneer men aan een houte Brug komt, daar een sterk loopend water, 't geen van het Gebergte komt vallen, doorstroomd. Omtrent twaalf uuren namen wy ons verblyf in de laagte van 't gebergte, aan een loopend water, tot des namiddags ten drie uuren. Men past hier altyd, zo veel als 't mogelyk is, op, om goede rust-plaatzen voor de Beesten te verkiezen, alzo men ze maar in de Weyde laat loopen; zonder andere zorg voor hun onderhoud te draagen, moetende de plaats, daar men gelegerd is, hen de kost beschikken.

In dit Gebergte, 't welk t' eenemaal Bosch is, ontmoeteden wy een *Karavaane*, van in de dertig Persoonen sterk, altemaal met schietgeweer voorzien. Straks maakten die geene, die onder ons van dezelve Wapenen voorzien waaren, zich gereed tot tegenweer, alzo wy hen voor Roovers aanzagen. De Turken, welke een ongemeen vertrouwen op de *Franken* hebben, kennende dezelve voor lieden van

moed,

moed, en beleyd, die, als zynde doorgaans met schietgeweer voorzien, en het zelve beeter wetende te handelen, als zy lieden, de bekwaamheid hebben, om, met weinig volks, een gantsche *Karavaane* te verdedigen, stelden my tot hoofd van hunne bende aan. Maar, wanneer wy nu het naast aan het gevaar meenden te wezen, bevonden wy onze vrees ydel; zynde de geenen, welke wy voor Roovers hadden aangezien, niet anders als Koop-lieden, die, op dat ze te veyliger mochten reyzen, zich zo wel van geweer verzorgd hadden. En dit was het geen ons had bedroogen, want men is niet gewoon de Koop-lieden op die manier te zien reyzen. Met den Avond naamen wy onze verblyf-plaats aan een loopend water.

Den 20sten. een weinig voor den dageraad, braken wy weder op, ontmoetende dien morgen nogmaals een groote *Karavaane*, en geraakten, omtrent elf uuren, in het Gebergte, in een Vlakte, bestaande, voor een groot gedeelte, uit bebouwde Landeryen. Hier namen wy ons verblyf, in de schaduwe van 't gebergte, by een loopend water, tot des namiddags ten drie uuren, wanneer wy vervolgens verscheydene Dorpen passeerden, en met het vallen van den avond ons nedersloegen.

Den 21sten. drie uuren voor Zonnen opgang, toogen wy weder op weg, en, voor het opkomen van den dag, voor by een Fonteyn, en een daar benevens leggende groote Stad, op welkers muuren by honderden Oyevaars zaten. Met het doorbreeken van den dageraad, zag ik, dat de Stad zich, voor een gedeelte, op het gebergte strekte, en vermaakelyk in het geboomte lag, gelyk wy ook veele Dorpen in het zelve gebergte zagen leggen. Omtrent tien uuren rusteden wy, hebbende daags te vooren, en dien morgen, ongelooflyk veel Sprinkhaanen voor by getoogen, welke ons, gelyk de Muggen, in 't gezicht kwamen vliegen: tegenwoordig zaten ze altemaal op de grond neder, zo dicht als zaad, op dezelve wyze, als ik op 't Eyland *Cyprus*, omtrent *Nicosia*, heb aangeteekend. Ten twee uuren na den middag, zaten wy weder op, en kreegen onderweeg noch acht Turken by ons, altemaal met roers gewapend, die mede na *Smirna* toogen. Een uur na Zonnen ondergang, sloegen wy ons neder, in het Veld, op een plaats daar geen water te bekomen was.

Den 22sten. met het begin van den dageraad, kwam de *Karavaane*, die wat achter gebleven was, daar wy weer mede vertrokken. Dezen morgen toogen wy voor by een plaats, alwaar men veele Ruïnen, van Oude Heerlyke gebouwen, ziet, zynde eenige van heel groote Marmer-steenen. Deze overblyfzels strekken zich een groot stuk wegs heen, tot aan het Gebergte, daar een Dorpje gelegen is, waar in nog een Antykse Toorn, met een vervallen gebouw, gezien werd; vervolgens ziet men nog verscheydene Dorpen, en ontmoet, aan den weg, een fraaye Water-put, Prieelswyze bedekt voor de Zon, om het water, voor de Reyzigers, fris en koel te houden. Benevens de Put heeft men een steene bak, vol water, en daar by een kannetje, om uit te drinken, ik bediende my van de gelegentheid, en deed een goede teug, vermits het heet weer was. Vervolgens ontmoeteden wy noch een Fonteyn, en rusteden, van omtrent den middag, tot vier uuren, wanneer wy weder voorttrokken, passeerende verscheydene Dorpen, aan weder zyde in de Vlakte, in een tamelyk Vruchtbaare Lands-douwe, laatende wyders nog een Fonteyn aan de weg leggen; met den avond namen wy onze rust-plaats aan een loopend water.

Den 23sten. een uur voor den dag, zaten wy weder op, en toogen over een Brug, met negen boogen, daar eenig water onder door loopt, 't geen hier omtrent zeer overvloedig is, zulks dat wy 'er, tot drie à vier reizen, redelyk diep door moesten ryden. Dezen Oord, vermengd

met meenigvuldig geboomte, leverd zeer fraaye gezichten uit, strekkende zich in een aangenaame Vlakte. Ten elf uuren steegen wy af, en, hebbende tot des namiddags ten een uuren gerust, kwamen wy, binnen korten tyd, in het Gebergte, en vervolgens aan een Fonteyn, waar omtrent zich de Zee, *Smirna*, en het Kasteel, byzonder aangenaam vertoonen. Van daar in de Vlakte komende, die meestendeel in Bosch bestaat, passeerd men eenige Dorpen, tot op vier goede uuren van *Smirna*. Hier verliet ik de *Karavaane*, alzo my dezelve, zynde zo dicht by de gewenste Haven, nu te langzaam voort toog; reed alleen voor uit; en kwam, omtrent vyf uuren, binnen *Smirna*. Daar ik my aanstonds weder ten Huyze van den Heer Consul, *Jacob van Dam*, vervoegde. Weder-komst te Smirna.

LXXVI. HOOFDSTUK.

Vreemd geval omtrent de Persoon van den Auteur, die, ter oorzaak der gelykheid van naam, aangezien word voor een der Aanranders van den Raad-Pensionaris Johan de Wit.

Na dat ik eenige weeken tot *Smirna* was geweest, vernam ik een zaak, die my zo onverwacht, als onaangenaam, voorkwam, welke ik het van myn plicht oordeel hier in te lassen, zo, om my van een vuyle Blaame te zuyveren, als, om te toonen, hoe vreemde gevallen een Reyziger konnen overkomen. De toeleg op den Raad-Pensionaris *Johan de Wit*, die den 21sten. Juny 1672. zo als hy, omtrent elf uuren des avonds, uit de Vergader-plaats der Heeren Staaten van *Holland* kwam, door vier Persoonen, uit dollen en onbezonnen yver, met opzet om hem om hals te brengen, wierd aangetast, is aan al de Wereld bekend, en de Geschied-boeken melden daar overvloedig van. En 't blykt uit het Vonnis over eenen der hand-dadigen, dat, het lot geworpen zynde, wie de eerste aanval op den zelven doen zoude, 't zelve, tot tweemaal toe, gevallen is op eenen *Cornelis de Bruin*. Voor dezen wierd ik, uit volkomene gelykheid van voor- en toenaam; gelyk my een zeeker Vriend op een nacht openbaarde, aangezien, en was dit gevoelen zo vast in de gemoederen geprent, dat 'er niemand aan twyfelde. Ik stond verzet; en te gelyk verwonderd, dat, daar ik, geduurende een verblyf van by na zeven Jaaren in *Turkyen*, by zo veele Aanzienelyke Heeren gehuys-vest was geweest, die my alle teekenen van gunst en vriendschap hadden bewezen, zonder eenige gehoudenheid aan my te hebben, niemand van hen my ooit ytwes het minste daar van had laaten blyken. Ik verstond ook, dat ik, zelfs voor myn vertrek na *Turkyen*, wanneer ik my te *Livorno* ophield, daar voor al te Boek had gestaan. 't Geen my het best in deze gelegentheid dacht, was, my des anderen daags morgens, by alle de geenen, waar aan ik oordeelde verplicht te zyn, te gaan zuyveren, en voor eerst by den Heer *Giacomo de Bucquoy*, by wien ik gehuysvest was, gevende zo veel bewysredenen van het tegendeel, (onder anderen ook, met aanwyzing van het merkelyk onderscheid van ouderdom, zynde ik toenmaals maar een Jongman van omtrent 20. Jaaren, en den Aanvaller van den Heer de *Wit* ongelyk Ouder) als ik immers te berde konde brengen. Hy antwoordde my rondborstig, dat hy my altyd voor die Persoon had gehouden, doch dat hy zich verheugde, dat hy in die meining bedroogen was geweest. Ik klaagde dan, dat, daar wy, 't zederd langen tyd, zulke

goede Vrienden waaren, hy my daar nooit yts af te kennen had gegeven, dat het niet behoorlyk gehandeld was, dewyl hy wist, dat 'er myn achting en goede naam zo zeer door gekrenkt wierd &c. Doch hy wist hier eenige schynbaare redenen tegen in te brengen, waar mede ik genoegen moest neemen. Van hier vervoegde ik my by den Heer Consul *van Dam*, met wien omtrent dezelve redenen gevoerd hebbende, zeyde my ook deze, dat hy my altyd voor dien Man had gehouden, en dat 'er niemand, in geheel *Smirna* en *Constantinopolen*, aan twyfelde, vragende met eenen, wat redenen ik konde geven, van niet te wezen degeen, daar ik voor wierd aangezien? Ik zeyde hem, een pas, van den Agent zyner Keyzerlyke Majesteit, by my te hebben, geteekend op den dag van myn vertrek uit den *Haag*, en daar en boven, dat 'er verscheydene Persoonen, in de gemelde plaats geboren, en die my van jongs op gekend hadden, terwyl ik my daar onthield, met de Convoyen te *Smirna* waaren geweest, van dewelke men niet zoude konnen zeggen, zulks gehoord te hebben; maar dat ik geloofde, dat de eerste grond, tot dit gerucht, te *Livorno* was gelegd, daar ik veele reden voeringen, omtrent die zaaken, had bygewoond, by welke gelegentheid ik altyd de zyde des Princen van *Orange* had voorgestaan, en mogelyk wat te sterk, na de zin van eenige, aan die lyn getrokken: waar uit dan, met behulp der gelykheid van naam, of door onkunde, of door kwaadaardigheid, ongetwyfeld dit gevoelen gesprooten zoude wezen, &c. 'k Had heel veel vermogen by den gemelden Heer, en, hoewel hy my zeyde, dat hy geloof aan myne woorden gaf, en dat hy my derhalven voortaan met andere oogen zoude aanzien, kond ik bemerken dat 'er noch een twyfeling in hem overbleef, want hy verzogt my heel ernstelyk, dat ik hem doch niet wilde misleyden, zeggende wyders, dat ik groote redenen aan een yder had gegeven, om het zelve gevoelen van my te hebben, zo ter oorzaak van myne driftigheid, ten opzichte van het Huys van *Orange*, als, om dat ik alle onderneeming zo licht stelde, reyzende in myne eenigheid luchthertig, zonder eenige zwaarigheid te maaken, waar uit men dan besloot, dat ik, noch jonger van Jaaren, en derhalven onbedachter, zynde, lichtelyk zulk een aanslag ter hand zoude hebben derven neemen; met byvoeging eyndelyk, dat den Heer Ambassadeur, *Justinus Coljers*, zelve daar over aan hem had geschreeven, en dat hy Heer *Consul*, als een Minister van den Hollandschen Staat, verscheyde omzichtige gedachten, ten dien opzichte, had gehad. Zie daar hoe het zich met deze twee Heeren toedroeg. Wat myne andere goede Vrienden belangd, de meeste bleeven halsterrig, en lieten zich met geene redenen ontwringen, 't geen zy eenmaal zo verkeerdelyk hadden opgevat, gelyk doch gemeenlyk d'averegtsche gevoelens niet lichtelyk zyn uit te roeyen. Ondertusschen was ik het onderwerp van de dagelyksche redenvoeringen geworden: dan wierd 'er mede geschertst, te weten, van my, en de geenen die myne zyde hielden, dan het tegendeel met allen yver beweerd. Kort om, het liep zo hoog, dat ik opentlyk zeyde, dat al wie staande dorst houden, dat ik die *Cornelis de Bruin* was, die den Raad-Pensionaris *de Wit* had aangerand, ik denzelven voor geen eerlyk Man hield, en dat ik my ook gevoelig zoude toonen, omtrent den geen, die my daar verder mede zogt te bekladden, zonder ymand te ontzien, hy mogt dan wezen wie hy wilde. En in der daad, indien het my meerder was voorgekomen, daar waar een kwaad eynde van te verwachten geweest.

Doch het bleef niet, by 't geen my hier over te *Smirna* was wedervaaren; want, weinig weeken na myn komst te *Venetien* (werwaarts ik my van *Smirna* vervoegde, gelyk zo aanstonds gezegd zal worden) en wanneer ik 'er niet meer aan gedacht, gebeurde het, dat ik, met

zeekeren Heer, mynen Vaderlander, en goeden Vriend, in redenen geraakende, en onder anderen gesprooken werdende, van dat men zomtyds aangezien word, voor den geenen die men niet is, het gemelde geval aan denzelven, als yts zeldzaams verhaalde, voerde hy my aanstonds te gemoet, dat hier ook die praat van my ging, dat hy zelve my altyd daar voor had aangezien, alzo men het hem, terstond op myne komst, als een vaste waarheid, had ingeprent, en dat ik wel verzeekerd mogt wezen, dat alle de geenen die my kenden, het zelve gevoelen van my hadden. Ik stond verbaast, en begon omzichtige gedagten te krygen; want, hebbende zo veel tyds in Italien versleeten, en derhalven weetende, dat ik daar, by zeekere voorvallen, meerder gevaar te verwachten had, als onder het gebied van den Grooten Heer, nam ik het besluit, van een Attestatie, uit myne geboorte plaats, te doen overkomen, ten eynde het tegendeel te konnen bewyzen; welke, na weinig weeken, ontfangen, en aan alle myne Vrienden te *Venetien* vertoond hebbende, verdween dit verkeerd gevoelen; en, trachtende my ook elders daar van te zuyveren, stuurde ik een afschrift daar af na *Smirna*, aan de Heeren, den Consul *van Dam*, en *Giacomo de Bucquoy*, welke my, na verloop van eenige Maanden, overschreeven, dat men, na myn vertrek aldaar, nog in dezelve gedagten was geweest, niet tegenstaande 't geen ik, tot beweering myner onnozelheid, te berde had gebracht, doch dat het vertoonen van het getuygschrift, 't geen, door den laatst genoemden Heer, in een vol gezelschap was geschied (daar men by geval over die zaak redeneerde) die averechtsche waan uit de gemoederen had verbannen. Aldus had ik, omtrent de negen Jaaren, gegaan voor een Persoon, met wien ik alleen gemeenschap van naam, doch, God zy gedankt! nooit van daad gehad heb. Zynde dat gevoelen ook zelfs overgebleeven, in verscheydene van myne Lands-genooten, die, voor de tyd van 't ontdekken van dit gerucht, tot *Smirna* my gekend hadden, en aldaar van die gedagten waaren in genomen geweest, van welke ik noch onlangs tot *Amsterdam* eenige heb moeten disabuseeren, die my rond uit verklaarden, dat zy my voor dien Man hielden.

LXXVII. HOOFD-

HASE

LXXVII. HOOFDSTUK.

Vertrek van Smirna na Venetien. Gebruyk van de Quarantaine te houden, omtrent de geenen die uit de Levant komen. Gelegentheid van het Lazaretto, enz.

Niet tegenstaande de vermaakelykheden, welke ik, zo met de Jacht, als anders, nu weder te *Smirna* genoot, hebbende eenige Koop-lieden van onze Natie, om daar van bekwaamer het vermaak te neemen, ten dien eynde een expres gebouw, of Huys, getimmerd tot *Haselaar*, alhier op N°. 204. afgeschetst, in 't welke dezelve verscheyde schoone gemakken, en kamers, hebben, en een Stal wel van 30. Paarden, en rondom besllooten met een muur, door welkers opening het Huys, als verbeeld is, zich zeer cierlyk vertoond; besloot ik echter wederom na Italien te keeren, na dat een geruimen tyd gehuys-vest geweest was by den Heer *Giacomo de Bucquoy*, die de Tafel hield met de Heeren *Benedicto Gluk*, en *Guilgelmo Slaars*, altemaal Koop-lieden van de Hollandsche Natie, alwaar de Thesaurier *Giacomo vander Merkt* mede woonachtig was. Middelerwyl altyd vrye toegang my gegeven zynde, aan de Tafel van den Heer Consul *van Dam*, en ten allen tyde, als 't my beliefde, ook by de gemelde Heeren, uitsteekende liefhebbers van de Jacht, en Visschery. Het besluit dan tot myn vertrek genomen zynde, oordeelde ik best te zyn, my te bedienen van het aldaar leggende Convoy, van het welke een Schip na *Venetien* was verordend, genaamt de *Juffrou Anna*, en gecommandeerd door den Capiteyn *Jan de Vogel*. Ik nam dan, na een verblyf van omtrent zestien Maanden, afscheid van den Heer Consul *van Dam*, de gemelde Heeren, en verdere goede Vrienden, en kwam, een weinig na middernacht, aan boord, ter oorzaak, dat ik heel laat met de Chaloep van *Smirna* was vertrokken.

'S Morgens den 25sten. October, van het Jaar 1684. lichtte het Oorlog-schip *Elswoud*, daar Commandeur op was den Heer *Gerrit vander Dussen*, zyn Anker, die wy aanstonds volgden. Omtrent twee uuren na den middag, kreegen wy stilte, en tegen-wind, weshalven wy, tot des avonds toe, moesten laveeren, wanneer den Commandeur een schoot deed, en vuur opstak, tot teeken, dat men, gezamentlyk met hem, het Anker zoude laaten vallen, gelyk geschiedde. Den 26sten. 's morgens met den dageraad, wierd het weder gelicht, en vertrokken ook de andere vyf Schepen van het Kasteel, welke omtrent acht uuren by ons kwamen, laveerende wy wyders gezamenderhand, met de Noorde wind, tot des middernachts, passeerende ondertusschen *Carabornoe*, en het Eyland *Scio*. Den 27sten. met den morgenstond, waaren al drie van de Schepen uit ons gezicht gezeyld. Omtrent drie uuren passeerden wy het Eyland *Ipsera*. Voor den avond wachteden ons den Commandeur, met de vyf andere Schepen, in, zynde het toenmaals zeer leelyk weer, vermengd met Regen, Donder, en Bliksem. Dezen nacht lieten wy het meest dryven, vermits wy het gat, tusschen *Negroponto*, en *Andréa*, niet dorsten door zeylen. Den 28sten. 's morgens hadden wy het zelve weer; en was het zo donker, dat wy geen Land konden bekennen. Omtrent den middag kwamen wy tusschen *Negroponto*, en *Andréa*, daar wy, met een braave Ooste wind, door zeylden. 't Gezicht hier van verbeeld zich op N°. 205. 't Gebergte van *Negroponto* is aangewezen met de Letter A. Des avonds passeerden wy tusschen *Sea*, en *Isola*

Vertrek van Smirna. Carabornoe. Scio. Ipsera. Negroponto. Andréa. Sea.

Isola Longa. Bella Pola. Caravi. Capo Angelo. Cerigo.

Isola Longa, hebbende wyders den 29sten. met den dag, *Bella Pola* agter, en *Caravi* benevens ons. Op den middag passeerden wy, met een braave voor de wind, tusschen *Capo Angelo*, en *Cerigo* door, welke plaatzen ik mede, in het door zeylen, afteekende, gelykze zich vertoonen op N°. 206. zynde *Capo Angelo* aangewezen met de Letter C. en *Cerigo* met D. Aldus kwamen wy in de *Adriatische Zee*, hebbende met den avond *Capo Matapan* benevens ons, wanneer, na weinig tyds, alle de Schepen, door een vervaarlyke Storm, die ons hier ter plaatze overviel, van malkander, en uit ons gezicht, geraakten. Den 30sten. 's morgens, zagen wy 'er ook geene meer, 't welk een ongemeene vrees veroorzaakte. Ik wenschte my toen wel op het Oorlog-schip; maar, vermits 'er tot *Smirna* gezegd was, dat wy, tot aan de *Golf van Venetien*, verzeld zouden werden, had ik my op het Koopvaardy-schip begeven. Vroeg in den morgen stond zagen wy een zeyl achter ons, zonder echter te konnen bekennen, of het Vriend of Vyand was. Wy hielden onze Cours na *Zanten*, waayende de wind heel sterk uit den Oost-Zuyd-Oosten, verzeld met Regen, zwaaren Donder, en Bliksem. Omtrent tien uuren kwam het gemelde Schip, 't geen wy inwachteden, meenende dat het de Commandeur was, by ons, en bevonden wy het een van onze Koopvaardy-schepen, de *Geertruyd* genaamd, te zyn. Wy riepen den Capiteyn toe, dat de Commandeur geordonneerd had, ingeval ymand, door Storm, of anderzints, mogt komen af te dwaalen, dat hy te *Zanten* zoude inloopen, en tweemaal vier-en-twintig uuren aldaar blyven leggen, dat hy hem zoude komen af haalen. De gemelde Capiteyn had zich geerne, met zyn Chaloep, aan ons Schip laaten zetten, maar het konde, door de harde wind, en holle Zee, niet geschieden, weshalven hy na *Zanten* zeylde. Wy, ondertusschen, besloten het, met de gewenschte wind, die wy kort daar na kreegen, voort te zetten, en ons met den Convoyer niet meer te bemoeyen: staken dan de vlag op, en gaven een schoot, tot afscheid; waar mede hy ons van gelyken bedankte. Kort na den middag, zynde nu de Cours regt op de Golf aangesteld, passeerden wy *Stravali*, een lang stuk Lands, 't geen voor het Gebergte van *Morea* legd, en zich vertoond op N°. 207. Hier is een Klooster, daar geschut op legd. Met den avond passeerden wy *Zanten*. Dezen nacht hadden wy zwaaren Regen, en stilde de wind, die wat Westelyker liep. Den 31sten. met den dag, hadden wy *Cefalonia* nevens ons, kreegen weder een braave koelte, uit den Zuyden, en passeerden met den avond *Pachsu*. Den eersten November, na den middag, kreegen wy *Corfou* ter zyde van ons, en kwamen, omtrent den avond, nevens het Eyland *Fanu*, leggende voor de Golf van *Venetien*. Hier zagen wy het Land van *Corfou* verre van ons, vertoonende zich als verscheyde Eylanden, hoewelze altemaal aan malkanderen vast zyn. Omtrent middernacht zagen wy een zeyl, dicht nevens ons, 't geen een vuur op had, wy lieten derhalven aanstonds mede een vuur opzetten, en, denkende dat het eenige Vyand mogt zyn, bereydden ons met alle spoed tot tegenweer. Aldus dreeven wy, in groote stilte, dicht by malkander, omtrent een uur tyds, wanneer het Schip van ons af week, en de Cours uit de Golf zettede. Ondertusschen kreegen wy weder onze voorige wind, die ons, den tweeden der genoemde Maand November, met den morgen stond, aan de *Golf* bracht, alwaar een Eylandje legd, *Savaceno* geheeten. Hier zagen wy weder een zeyl, stellende de Cours mede uit de *Golf*. Wy hadden hier de vaste Kust in ons gezicht, en meest Regen, die, in den laaten avond, met harden wind zodaanig toenam, dat wy tot middernacht, in een zwaaren Storm voortzeylden, wanneer wy bystaaken, uit vrees van de Klippen, die hier met menigte in de *Golf* leggen.

Capo Matapan. Stravali. Cefalonia. Pachsu. Corfou. Fanu. Savaceno.

205

206

208

Na weinig tyds, terwyl wy het aldus, in de duysternis, lieten dryven, ſtilde de wind, en kreegen wy een weinig licht van de Maan. Den 3den. 's morgens, begon het weer op te helderen, doch wy hadden meeſt in de wind, en paſſeerden *Capo Monte S. Angelo*, laatende het, na middernacht, meeſt dryven, ten eynde niet omtrent de Eylanden te geraaken, waar van wy 'er een in 't gezicht kreegen, *Caetſia* geheeten. Den 4den. met den morgenſtond, bevonden wy ons omtrent een menigte van Eylanden, welke wy altemaal ter regter hand lieten leggen, terwyl, met een gewenſchte wind, onze Cours vervolgden. Middelerwyl kreegen wy twee zeylen in 't oog, die wy voor Vaartuygen van het Land aanzagen, gelyk wy ook bevonden, dat ze waaren. Met den avond paſſeerden wy de Klip *Pomo*, die de laatſte van alle de Eylanden is, en verſcheydene Eylandjes omtrent zich heeft, gelyk 'er by de Klip, in de Printverbeelding, op N°. 208. werd aangewezen. Als men dezelve eerſt in 't gezicht krygd, vertoond ze zich in de gedaante van een Schip, daar ze, door onkundigen, lichtelyk voor aangezien zoude konnen werden. Dezen nagt hadden wy in de wind. Den 5den. met den morgenſtond, kreegen wy ſtil weder, en zagen het Land van *Verona*, aan de ſlinker zyde, benevens ons, 't geen zich geheel hoog, en vol Sneeuw, op doed. Des nagts hadden wy het zelve weer. 's Morgens den 6den. was de wind Zuyd-Ooſt, en zagen wy de *Slavoniſche Kuſt* zich nevens ons heen ſtrekken, welke met veele Eylanden verzeld is. Aan d'andere zyde waaren wy op de ſtreek van de Stad *Ravenna*, waar omtrent zich een rond Bergje vertoond, in de gedaante van een Klip, hoewel het aan het vaſte Land gehegt is. Thans bevonden wy, ongevaar vier-en-dertig Italiaanſche mylen van *Venetien* te zyn. 's Nagts hadden wy meeſt in de wind, en ſtil weer. Den 7den. weinig voor den dag, kreegen wy weder de Zuyd-Ooſte wind, die, met den morgenſtond, zodaanig wakkerde, dat wy genoodzaakt waaren, de meeſte zeylen in te neemen. Want het woey een volkomen Storm, die die tot by den middag aan hield, wanneer de wind wat begon te minderen: doch in 't kort kreegen wy nogmaals het zelve weer, en omtrent den avond weder verandering, hebbende dezen dag meeſt by geſteeken, ten eynde niet in het naauw aan het Land te vervallen. Des nagts hadden wy goed weer. Den 8ſten. met het krieken van den dag, bevonden wy ons omtrent de plaats, die wy des avonds hadden verlaaten. Op den middag hadden wy *Citta Nova*, of de *Nieuwe Stad*, ten Noord-Ooſten, en omtrent den avond weder onſtuymig weer, zulks dat wy genoodzaakt waaren by te leggen. 's Nagts ten drie uuren, vervolgden wy weder onze Cours. Den 9den. was het heel ſtil, en bevonden wy ons, met Zonnen opgang, ter plaatze daar wy 's avonds te vooren begonden by te ſteeken, dryvende dezen dag in ſtilte. 's Avonds kwam 'er een koeltje, 't geen ons zodaanig deed vorderen, dat wy des nagts weder moeſten byſteeken; tot ten drie uuren. Den 10den. met den dageraad, hadden wy een gewenſchte wind, die ons, omtrent drie uuren voor den middag, in het gezicht van *Venetien* bracht, tot voor het naauw, of het gat, daar wy een kleyn Engelſch Scheepje zagen in zeylen. Lang hielden wy 't hier voor, op hoop, van met de Barken, of Lootzen, af gehaald te worden, doch vermits het niet geſchiedde, waaren wy genoodzaakt, het Anker in de grond te werpen, leggende op negen Vademen waters. Omtrent drie uuren na den middag, deeden wy een ſchoot, en lieten een sjouw waayen, om af gehaald te werden, doch vernamen niemand. Ondertuſſchen begon de wind geweldig op te ſteeken, en het water, door de ondiepte, zo hol te ſchieten, dat wy, op een ſchrikkelyke wyze, voor ons Anker lagen te ryen, zulks dat ons Galjoen meeſtentyd de neus onderhaalde:

Capo Monte S. Angelo.

Caetſia.

Pomo.

Gevaar van Schipbreuk.

hier by overviel ons ook de nagt, die, door het onstuymig weer, heel donker was. Dus scheen het alleenlyk te hangen, aan het houden van de Anker-touwen, welke wy, door het kraaken van het Schip, veroorzaakt door het afgryzelyk op en nederschokken, al ettelyke maalen meenden gebrooken te zyn. In deze algemeene benaauwdheid, en terwyl wy geen andere staat maakten, als dat'er, van negentig Zielen, die'er in het Schip waaren, geen een af zoude komen, gelyk ook zeekerlyk gebeurd zoude hebben, indien de touwen ons hadden begeeven (daar wy, zittende met ons vieren in de Kajuit malkanderen heel deerlyk aan te zien, zonder het hoofd'er buyten te durven steeken, t' elkens na lieten verneemen) beliefde het God, dat de wind, omtrent twee uuren na middernagt, begon af te neemen, tot zo verre, dat wy des morgens den 11^{den}. goed weder hadden. Thans deeden wy verscheydene schooten met scherp, ten eynde men ons mogt komen af haalen. Omtrent negen uuren kwam 'er een Bark aan zetten, met berigt, dat ze ons onmogelyk konden binnen lootzen, dewyl 'er maar vyftien voeten water in het gat was, en ons Schip achttien voeten diep ging. Wy verzeylden dan, tot voor het gat van *Malomocco*, daar wy, op tien Vademen waters, ten Anker gingen leggen, wel haast verzeld, door twee Engelsche Schepen, die zich nevens ons plaatsten. Den 12^{den}. lieten wy weder een sjouw waayen, en deeden eenige schooten, doch, vermits de wind nochmaals te sterk was, kwamen de Lootzen niet, voor des anderen daags. Wy zeylden dan na het gat, 't geen wy een-en-twintig voeten diep bevonden, en, hebbende zich zeven Barken, yder met tien Man voorzien, aan ons vast gehegt, wierden wy binnen de Haven geroeyd, verheugd, dat ik my, na zo veel omzwervens, eyndelyk weder in het gebied der Christenen bevond.

Komst te Venetien.

Zo haast als het Anker gevallen was, lieten wy ons aanstonds, met de Chaloep, na de Stad roeyen, in het bywezen van een *Alfante*, of Deurwaarder, die, met zyne gondel, gestadig omtrent ons bleef. Na een uur roeyens, aan de Stad gekomen, trad de Capiteyn alleen te Land, en in het Huys van de gezondheid, daar hy zyne Brieven over gaf, terwyl wy aan de waterkant stonden te wachten, afgezonderd van de Ingezetenen, die rondom ons stonden, uit vrees van de Pest-ziekte. 't Is een gebruyk, omtrent alle de geenen die uit de *Levant* komen, dat ze, alvoorens voet in de Stad te mogen zetten, veertig dagen in het *Lazareth* moeten blyven, 't geen men noemd, de *Quarantaine* houden. De Brieven overgeleverd zynde, wierden wy weder op dezelve wyze, met den *Alfante*, na het Schip gebracht, daar ik geerne de Prattica in gehouden zoude hebben, doch het mogt niet geschieden: echter kreegen wy noch, door een voorspraak, de gunst, dat de dagen, die wy in het Schip hadden gelegen, mede voor leg-dagen wierden gereekend, zulks dat wy ons maar heel weinig tyds in het *Lazareth* onthielden, dewyl het gantsche getal toenmaals op een-en-twintig dagen was gesteld, waar van wy'er zestien in het Schip lagen; want eer nam onze *Quarantaine* geen aanvang: maar, zo men geen gezondheids Brieven, uit de *Levant* mede brengt, en dat de Pest is, ter plaatze daar men van daan komt, moet men'er veertig dagen verblyven, gelyk ook alle de goederen, die men oordeeld, dat eenige besmetting zouden konnen over zetten. En by aldien het komt te gebeuren, dat 'er middelerwyl eenige ziekte ontstaat, onder de geenen die deze *Quarantaine* houden, worden de gemelde veertig dagen verdubbeld, en tot een getal van tagtig gebracht. Kort om, 't is een zeer ongemaklyk ding, en 't verdrietigste, dat ymand, na d'ongemakken van de Zee te hebben moeten uitstaan, zoude konnen overkomen.

Gebruyk van de Quarantaine te houden, omtrent de geenen die uit de Levant komen.

Wat

Gelegenheid van het Lazareth.

Wat het *Lazareth* belangd, 't is een gebouw, rondom in 't water gelegen, omvangen met een muur, en met veele gemeene vertrekken voorzien, gelyk ook met eenige andere, die byzonderlyk afgeslooten worden; want die, by voorbeeld, hunne *Quarantaine* op een dag vier a vyf volbracht hebben, mogen geen gemeenschap houden, met de geene, die daar nog langer moeten verblyven, of zy zouden zich tot het zelve verblyf verbinden. By aldien ook ymand hier, door een vriend, bezocht word, vermag dezelve niet by hem te naderen; maar is gehouden, eenige schreeden van hem af te blyven; ten welken eynde altyd een wachter by de hand is, die 'er naauwe achting op geeft: want zo hy hem kwam aan te raaken, zoude hy dezelve *Quarantaine* moeten uithouden, die, na de gelegentheid van zaaken, zo lang, of zo kort, is, als het den Heeren van de gezondheid beliefd. Men doed zich hier de spys, en 't geen men vorder, tot onderhoud des levens, van nooden heeft, uit de Stad brengen, 't geen men in de gemelde vertrekken bereyd, zo als 't een yder wel gevald, en, na dat de *Quarantaine* volbracht is, werd men, met Gondels, of andere kleyne Vaartuygen, afgehaald.

LXXVIII. HOOFDSTUK.

Komst binnen Venetien. Vermaakelyke vaart na Padua.

Schoone stukken van den Schilder Bassan te Baßano. Zwaare Hagel-steenen te Venetien gevallen. Vreemde gedaante van het Beesje Gerbo, enz.

Komst binnen Venetien.

Den 19den. December, wanneer onze *Quarantaine* geeyndigd was, wierd ik, benevens een vriend, die mede van *Smirna* was gekomen, door een Deurwaarder, gelyk hier voor gezegd is, uit het *Lazareth* afgehaald, en, met een Gondel, te *Venetien* gebracht, alwaar ik my een tyd lang meende te onthouden, met het oogmerk, van 'er my verder in de Schilderkonst te oeffenen. Ik had het geluk, van een der voornaamste Meesters dezer eeuw t' ontmoeten, geboortig van *Munchen*, in *Duytsland*, en *Carlo Loth* geheeten, een Man, hoewel in de zestig Jaaren oud, die nog in de volle fleur van zyne konst was, fris en sterk van Lighaam, en van een zeer vermaakelyke omgang. Hy had zich van der Jeugd af in *Italien*, doch meest te *Venetien*, opgehouden, daar hy in een zonderlinge achting was; deze deelde my, uit een loutere genegentheid, mede, alles 't geen ik hem verzocht, en gaf my zo veel opening in de Schilder-kunst, dat ik gaarne wil bekennen, een eeuwige verplichting aan hem te hebben. Deze oeffening hield my echter zodaanig niet bezig, of ik nam myne uitspanningen, en bezichtigde het voornaamste, in en omtrent *Venetien*. Van het eerste, als te wel bekend zynde, zal ik niet spreeken, en alleenlyk yts van het ander aanroeren.

Vermaakelyke vaart na Padua.

Onder het vermaakelykste, waar mede zich een Vreemdeling kan verlustigen, moet men de Stad *Padua* gaan bezichtigen, welke nog achttien Italiaansche mylen van *Venetien* word gereekend. Men vaart daar heen van *Foreno*, een uur roeyens van de laatst genoemde Stad, aan het vaste Land gelegen, langs de Rivier de *Brente*, welke zich byzonder lustig op doed, ter oorzaak van de Dorpen, die op desselfs Oevers leggen, doch voornamentlyk wegens de meenigvuldige Paleyzen, en Hof-steeden, die zich ter weder zyde vertoonen. Men heeft hier, ten opzicht van deze vaart, een

een kleyne verbeeldinge van *Holland:* want men kan'er zo wel, met de lyn, langs opgetrokken werden, als men aldaar met de Trek- of Jaagschuyten doed, ook bevaart men ze doorgaans met de Gondel; en werden beyde deze manieren dagelyks gebruykt; behalven dat de ryweg daar beneven met dezelve aangenaamheden verzeld is.

Schoone ftukken van den Schilder Baffan, te Baffano.

Ik onthield my ook eenige Maanden te *Baffano*, een gemeene dagreys van *Venetien* gelegen, alleenlyk om myne luft te voldoen, in het bezichtigen der werken, van dien Wyd-beroemden Schilder *Baffan:* want, om zyne geboorte Plaats te vereeren, heeft hy'er ftukken gemaakt, daar geen ander van zyn maakzel, hoe hoog ook elders in waarde gehouden, by mogen haalen. Van deze zyn'er twee, in twee byzondere Kapellen, dienende tot Altaars-ftukken, welke in zodaanig een achting werden gehouden, dat ze met Deuren van yzere Tralien, daar men ze door beziet, beflooten zyn: 't voornaamfte is de verbeelding van des Zaligmaakers geboorte. Maar het fraayfte, 't geen men oordeeld van hem te vinden te zyn, en men, onbeflooten, in een andere Kerk kan bezichtigen, is een ftuk, verbeeldende de Hemel-vaart *Chrifti*, daar de Apoftelen hem, met verwondering, en verbaaftheid, naoogen. Wat de Stad *Baffano* belangd, zy legd zeer vermaakelyk, ftrekkende zich langs de Rivier de *Brente*, 't welk my gelegentheid gaf, om'er verfcheydene aangenaame gezichten op 't Papier te brengen.

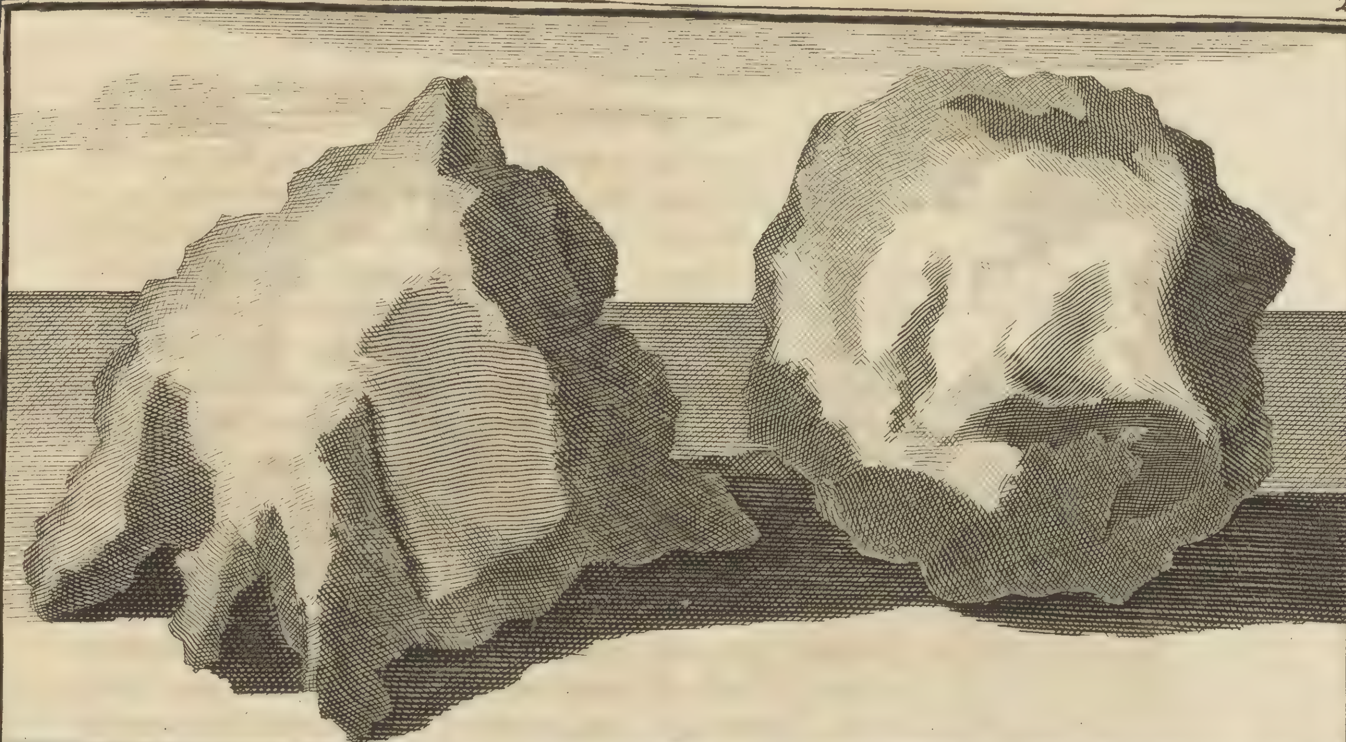
Zwaare Hagel-fteenen te Venetien gevallen.

't Geen ik hier gaa verhaalen, zal eenige, die wat wonderlyk Philofopheeren, buyten twyffel ongelooflyk voorkomen: ondertuffchen kan ik verzeekeren, dat het waarachtig is, en dat ik het met eygen oogen heb gezien. Den 4den. July 1686. 's namiddags ten drie uuren, ontftond te *Venetien*, heel fchielyk, een groot onweer, vermengd met zwaare Regen, en geftadige Donder, en zulke vervaarlyke Hagel-fteenen, dat ze, aan de zyde daar de wind van daan kwam, meeft alle de glazen der Huyzen infloegen: onder anderen, waaren'er twee gevallen, op de voorplaats van het Huys, daar ik my in onthield, welke ik, tot gedachtenis, aftekende, zynde derzelver gedaante en grootte, als ze zich op N°. 209. vertoonen, 't gewigt van yder, bevond ik by de vier onçen. Ondertuffchen waaren ze nog al vry wat verfmolten, want ik dorft'er niet omtrent komen, voor dat het onweer over was, men verhaalde my ook, dat'er een, dicht by onze Wooning, was gevallen, die de grootte had van een gemeen menfchen Hoofd, en, na giffing, omtrent de vier pond moeft weegen; doch deze heb ik niet gezien, en kan'er derhalven, met geen zeekerheid, van fpreeken.

Terwyl ik my alhier te *Venetien* onthield, wierd my een zeeker Beesje vereerd, *Gerbo* genaamd, en tot een Prefent, of gefchenk, uit *Barbarien* gebracht. Ik vond het byzonder vreemd van gedaante, zynde het lighaam, en de koleur, op de wyze als een Haas, gelyk ook het hoofd, en de ooren: de twee achterfte pooten, daar het alleen op ging, waaren ongemeen lang, en de twee voorfte in tegendeel byzonder kort, hebbende voor aan yts als een handje, daar het de fpys mede nam, op de manier als d'Eekhoorns, of d'Aapen. De ftaart was heel lang, en aan het eynde wit, en zwart gevlakt. 't Afbeeldzel vertoond zich op N°. 210. Na eenigen tyd kwam het te fterven. Weshalven ik het opzettede, om het aldus te konnen bewaaren: doch ik bevond na een wyl, dat het door de Myt was vergaan, zulks dat ik niets, als het gebeente, heb overgehouden.

LXXIX. HOOFD-

209

210

LXXIX. HOOFDSTUK.

Vertrek van Venetien, en wederkomst in 's Gravenhage.

Vertrek van Venetien.

Na een verblyf, van weinig minder als acht Jaaren, te *Venetien* gehouden te hebben, besloot ik, vermoeid van zo veel omzwervens, weder na myn Vaderland te keeren, en vertrok derhalven den 7den. October van het Jaar 1692. op *Susina*, een Vlek aan het vaste Land, en omtrent een uur van *Venetien* gelegen, van waar ik na *Padua* reed, daar ik des nagts verbleef. Den 8sten. kwam ik te *Vincenza*, alwaar my, terwyl ik 't aanmerklykste van de Stad ging bezichtigen, veele fraajigheden van de Schilder-konst voor kwamen. Hier door loopt een braave Rivier heen. Vervolgens toog ik op *Verona*, daar mede veele Konst-stukken gezien werden. Door deze Stad stroomd ook een fraaye Rivier, welke veele aangenaame gezichten aan het oog beschikt. Van hier passeerd men de Rivier *Ladice*, en vervolgens *Tioesa*, een Fortres der Venetiaanen, van waar men zich na de Stad *Rodrego* vervoegd. Den 15den. kwam ik tot *Trente*, 't geen zich heel aangenaam op doed, ter oorzaak dat de Stad aan d'eene zyde Bergachtig opwaarts gaat. Aan de andere zyde loopt de Rivier. Hier ziet men in de Vest veele Harten loopen. Vervolgens komt men aan de Stad *Bolsan*, waar omtrent zich verscheydene Kasteelen, langs de wegen, op de spitzen der Bergen, vertoonden. Van daar vervoegde ik my na *Hens-broek*, alwaar ik, in de Kerk der Franciscaanen, de twintig Keyzers, en acht Keyzerinnen, die zeer wel gemaakt zyn, en veel meer als van levens grootte, ging bezichtigen. Men ziet 'er mede het goude Dak, 't geen wel niet groot, maar van Massyf goud, is, en van zeer groote en hooge waarde gehouden word. Deze Stad is uitstekend sterk, zynde tusschen heel hoog Gebergte gelegen, 't geen haar als tot een muur verstrekt, en onwinbaar geacht doed zyn, weshalven zy voor de beste Plaats werd gehouden, die de Keyzer in zyn gebied heeft. Vervolgens trekt men voor by de Fortres *Sjermits*, een uitstekend sterke Vesting, en heel hoog, boven op het gebergte, gelegen, daar men onderaardsche hoolen in gegraven heeft, om uitvallen te konnen doen. Den 20sten. kwam ik te *Munchen*, de Hoofd-Stad van het Hertogdom *Beyeren*, daar ik eenige dagen verbleef, en 'er ondertusschen het voornaamste ging bezichtigen, onder anderen ook het Paleys van den Keur-vorst, 't geen van een treffelyke bouw-kunde, en uitstekend groot, is.

Padua. Vincenza. Verona. Tioesa. Rodrego. Trente. Hens-broek. Sjermits. Munchen.

Thans begaf ik my na *Augs-burg*, welke Stad heel aangenaam, in een Vlakte, gelegen is, hier heeft men een beroemd Raad-huys, en een heel geestig gemaakte inlaating aan de Poort, bestaande in verscheydene Bruggen, en Deuren, welke, als 'er ymand doorgaat, zich, op een ongemeene manier, van zelfs weder toesluyten.

Augs-burg.

Vervolgens passeerde ik *Donawert*, *Wytssenburg*, en *Swalbag*, en kwam, den eersten November, te *Neurenburg*, alwaar ik, om eenig goed van *Venetien* af te wachten, genoodzaakt was, my dertig dagen op te houden. Deze Plaats is van een tamelyke grootte, en heeft veele wel gebouwde Huyzen, rondom heen een redelyk hooge Wal, voorzien met veele braave Toorns, en een diepe Graft. Het Kasteel legd op een hoogte, of Berg, bestaande meestendeel uit levende Rots.

Donawert. Wytssenburg.

Den eersten December vertrok ik weder van daar, en nam myn weg, over *Nystad*, *Kitzingen*, en *Wirtsburg*, waar benevens de Rivier de

Main heen loopt, daar wy des morgens overtoogen, komende wyders den 6^{den}. tot *Frankfort*. Thans kreegen wy groote koude, en het begon zodanig te vriezen, dat wy den *Ryn* niet konden passeeren, weshalven wy, alzo ik nu twee Heeren by my had gekreegen, tot *Ments* een Koets namen, en den 8sten. omtrent den middag vertrokken, passeerende *Hooghem*, en *Cassel*, waar omtrent men over de Rivier word gezet, hier namen wy een kleyne Bark, om na *Keulen* te gaan.

Frankfort. Ments. Hooghem. Cassel.

Den Ryn afkomende, zagen wy verscheydene Plaatzen, die door den Oorlog t' eenemaal verwoest laagen, als *Bacherach*, 't welk van geen mensch bewoond wierd, en eenige andere. Te *S. Goar*, of *S. Gewer*, gekomen, zagen wy aldaar een schoone Fortres. Vervolgens geraakten wy aan de Stad *Coblents*, welke, aan de andere zyde van den *Ryn*, een uitsteekend sterk Kasteel heeft.

Bacherach. S. Goar. Coblens.

Dezen dag, den 11^{den}. der Maand, konden wy, door den grooten overvloed van het Ys, 't geen den *Ryn* afdreef, niet doorkomen; maar nog erger was het, dat de Schipper, en zyne Knegts, de felle koude niet langer konden uitstaan, weshalven wy genoodzaakt waaren, de Bark te verlaaten, en ons, dewyl wy geen Paarden konden bekomen, te voet na *Bon* te begeven, daar wy maar vyf uuren van daan waaren. Hier zag ik dat men weder eenige Huyzen begon op te bouwen.

Bon.

Den 13^{den}. kwamen wy te *Keulen*, alwaar ik genoodzaakt was omtrent drie Maanden te verblyven.

Keulen.

Den 8sten. Maart 1693. vertrok ik weder van daar, den *Ryn*, af na *Amsteldam*. Te *Dusseldorp* gekomen, bezag ik aldaar een fraay Paleys, van den Vorst van *Nieuburg*. Vervolgens passeerden wy *Keyzerswaard*, *Wesel*, *Rees*, *Emmerik*, en *Schenkenschans*, komende wyders den 12^{den}. tot *Aarnhem*. Den 13^{den}. toogen wy door *Uytregt*, en kwamen den 14^{den}. tot *Amsteldam*, alwaar my, tot den 18^{den}. opgehouden hebbende, vervoegde ik my na *'s Gravenhage*, myne Geboorteplaats. Daar ik den 19^{den}. der genoemde Maand Maart, 's morgens ten zeven uuren, aankwam, na een Reys van omtrent Negentien Jaaren, met zodaanig een geluk, volbracht te hebben, dat ik reeden had, om God met de uiterste dankbaarheid, daar voor te looven.

Dusseldorp. Keyzerswaart, Wesel, Rees, Emmerik, Schenkenschans, Aarnhem, Uytregt, Amsteldam. Wederkomst in 's Gravenhage.

REGI-

REGISTER

Der voornaamste Zaaken, in dese Reys-beschrijving verhandeld.

A

B

C

D

Dienst

L

M

N

O

Onge-

P

Q

R

S

 der

T

V

Druk-Feilen te verbeeteren.

Letter A. beteekend de eerste Colom, Letter B. de tweede Colom.

Fol. 2. B. reg. 26. Bolonge, lees Bologne.
Fol. 5. B. reg. 44. S. Agnele, lees S. Agnese.
Fol. 25. B. reg. 1. Guillezage, lees Guillerages.
Fol. 31. A. reg. 35. Brostratus, lees Erostratus.
Fol. 106. B. reg. 25. Skenophilakes, lees Skenophilakes.
Fol. 109. B. reg. 25. van den Voorlooper des Doopers, lees van den Voorlooper, ofte des Doopers.
Fol. 110. B. reg. 12. gescheidenissen, lees geschiedenissen.
— reg. 36. gestelt, lees getelt.
Fol. 112. A. reg. 32. Vaden, lees Vader.
Fol. 113. A. reg. 6. en 9. Iehoglans, lees Ichoglans.
— reg. 13. 't zy te, water, lees 't zy te water,
Fol. 130. B. reg. 9. hangende, tongen, lees hangende tongen.
Fol. 162. staat XXXII. Hoofdstuk, lees XXXI. Hoofdstuk.
Fol. 165. staat XXXIII. Hoofdstuk, lees XXXII. Hoofdstuk.
Fol. 209. A. reg. 1. Kinarets, lees Minarets.
Fol. 269. B. reg. 32. onderdragelyk, lees onverdragelyk.
Fol. 275. A. reg. 56. wankelkaar, lees wankelbaar.
Fol. 278. B. reg. 21. genen, lees geven. reg. 28. gaf, lees graf.
Fol. 286. reg. A. 51. 't geen niet ik had, lees 't geen ik niet had.
Fol. 310. B. reg. 10. laagte, lees lengte.
Fol. 312. Tocht, van S. Jan d'Akre, lees Tocht van Nazareth.
Fol. 312. A. reg. 1. Akre, lees Nazareth.
Fol. 239. A. reg. 23. 101, lees 100.

EYNDE.

Den Boek-binder zal believen de Prentverbeeldingen in te voegen ter plaatse alhier aangewezen, en daar eenige op een half Blad gedrukt zyn, dezelve te laaten komen, tegen over de aangewezene Blad zyde.

Cc

9 ff n ch. +

Frontispice de R. du Val gravé par G. Mulder

Portrait de l'auteur

